શ્રીસ્વામિનારાયણો વિજયતેતરામ્

ભુજ શ્રીસ્વામિનારાયણ મંદિરના
મહંત સદ્‌ગુરુ શ્રીઅચ્યુતદાસજી સ્વામી વિરચિત

શ્રી પુરુષોત્તમલીલામૃત સુખસાગર

કચ્છલીલા

-: પ્રકાશક :-

શ્રી સ્વામિનારાયણ મંદિર, ભુજ - કચ્છ.

શ્રી સ્વામિનારાયણ ભગવાન, ભુજ

નિવેદનમ્

જેમાં ચરિત્ર મહારાજનાં, વડી વર્ણવ્યાં વારંવાર;
વણ સંભારે સાંભરે, હરિ મૂર્તિ હૈયા મોઝાર.

શ્રીજી મહારાજે 'વચનામૃત'માં સ્વમુખે કહ્યું છે કે, 'હે મુક્તાનંદસ્વામી ! આ જગતમાં મુમુક્ષુઓને પોતાના ઈષ્ટદેવમાં ચરિત્રો ગાવામાંજ પરમ શાન્તિ પ્રાપ્ત થાય છે.

નવધા ભક્તિમાં પણ એનું સ્થાન મુખ્ય છે. કારણ કે ''કથા વાર્તા'' એ કલ્યાણકારી ગુણોને આવવાનું મુખ્ય દ્વાર છે. કળીયુગમાં કલ્પવૃક્ષ સમાન કીર્તન તથા શ્રવણ ભક્તિ સહુને સરળગામી હોવાથી તત્કાળ શ્રીજીમહારાજના પરમ દિવ્ય આનંદની અનુભૂતિ થાય છે.

મૂહુર્તં વા તદર્ધં વા ક્ષણં પાવિનીં કથામ્ । મે શૃણ્વન્તિ નરા ભક્ત્યા ન તેષામસ્તિ દુર્ગતિઃ ॥

મનુષ્યો એકાગ્રતાથી ભક્તિભાવે એક ઘડી, કે અર્ધી ઘડી જો ભગવાનની કથા વાર્તા સાંભળે તો તે મુનુષ્યોની ક્યારેય પણ દુર્ગતિ થતી નથી, અને સંસાર સાગરને સહેજમાં તરી જાય છે. એટલે તો સ્વયં શ્રીજીમહારાજ સ્વમુખે કહે છે. કે 'અમારે તો કથા, કીર્તન, ભગવદ્ વાર્તા અને ભગવાનની મૂર્તિનું ધ્યાન એમાંથી કોઈ કાળે મનની તૃપ્તિ થતી જ નથી. અને તમારે પણ સર્વેને એવી રીતે કરવું.

વ્હાલા ભક્તો ! ભગવાનની મૂર્તિનો સાક્ષાત્કાર અથવા અખંડ સ્મૃતિ રહે એ સર્વ સાધનનો અંત છે. અખંડ સ્મૃતિ રાખવા માટે ભગવાનનાં ચરિત્રો અખંડ સંભારવાં તે એક અમોઘ સાધન છે. એવા હેતુથી મહાનુભાવ સંતોએ રાત્રી દિવસ પરિશ્રમ વેઠી, ત્રિવિધ તાપમાં ઉકળતા અસંખ્ય જીવાત્મા માટે પરમ શાન્તિના હિમાલય સમા શ્રીજીમહારાજનાં દિવ્ય અને માનુસિક ચરિત્રો ગદ્ય અને પદ્યમાં રચિ સંપ્રદાયની સેવામાં મૂક્યાં છે. જેનું ઋણ કદિ ચૂકવી શકાય તેમ નથી. તેમ છતાં આપણે ગદ્ય પદ્યાત્મક ચરિત્રો જીવનમાં ઉતારી પુરુષોત્તમલીલામૃતસુખસાગરનું (કચ્છલીલા) ગ્રંથ પ્રગટ કરવાનો પ્રયાસ કર્યો છે. જેની આજ સુધીની પ્રથમ, દ્વિતીય એમ 'બે' આવૃત્તિ પ્રત :-૬૦૦૦, પ્રગટ થઈ ચૂકી છે. સમય જતાં પ્રતો પૂર્ણ થઈ હોવાથી આ તૃતીય આવૃત્તિ ભુજ મંદિર દ્વારા છપાવી પ્રસિદ્ધ કરી રહ્યા છીએ.

આ પુસ્તકમાં પ્રુફ રીડીંગ ઘણું ચોકસાઈથી કર્યું છે. છતાં પણ કોઈ ક્ષતિ રહી ગઈ હશે, તો વાચક ભક્તજનોએ નિરક્ષિર ન્યાયે સુધારી વાંચવા પ્રયત્ન કરવો. કારણ કે :- હસન્તિ દૂર્જનાસ્તત્ર સમાદધતિ સાધવઃ ।

લી. મહંત પુરાણી સ્વામી ધર્મનંદનદાસજી, ભુજ-કચ્છ.

વિજ્ઞપ્તિ

શ્રીસ્વામિનારાયણો વિજયતેતરામ્

अधर्मसर्गोत्खननस्य कर्ता धर्मान्वस्याधिकपुष्टिकर्ता ।
स प्रीयतां मेखिलपापहर्ता हरिः स्वभक्तैः सह दुःखहर्ता ॥

પરબ્રહ્મ પરમાત્મા શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન પાસેથી પરમ ભાગવત ધર્મને પ્રાપ્ત કરનાર શ્રીઉદ્ધવજીએ પ્રવર્તાવેલા અને શ્રીસ્વામિનારાયણ ભગવાને વૃધ્ધિ પમાડેલા સર્વોપરી શ્રી ઉદ્ધવ સંપ્રદાયના સત્સંગી સમસ્તને જાણવામાં આવેલ છે જે આ ઉદ્ધવ સંપ્રદાયમાં શ્રીજી મહારાજનાં ચરિત્રોને સંસ્કૃત ભાષામાં તથા ગદ્યપદ્યાત્મક વાણીમાં ગ્રંથોને રચનારા સદ્‌ગુરુ શતાનંદ સ્વામી, સદ્‌ગુરુ વાસુદેવાનંદ વર્ણી, સદ્‌ગુરુ મુક્તાનંદ સ્વામી, સદ્‌ગુરુ બ્રહ્માનંદ સ્વામી આદિ અનેક મુનિઓ સુપ્રસિધ્ધ છે. તેઓએ શ્રીહરિનાં ચરિત્રરસથી પરિપૂર્ણ વિવિધ ગ્રંથોની સંકલના કરી સાંપ્રદાયિક જનોના હૃદયમાં નવીન જીવન પ્રસરાવ્યું છે. આવા ગ્રંથો પૈકી ભુજ મંદિરના મહંત સદ્‌ગુરુ અચ્યુતદાસજી સ્વામી રચિત આ શ્રીપુરુષોત્તમલીલામૃતસુખસાગર નામનો ગ્રંથ પણ શ્રીજી મહારાજની લીલાઓથી પરિપૂર્ણ છે.

આ ગ્રંથનો પ્રસ્તુત વિષય, અક્ષરધામના અધિપતિ, અનંત કોટી બ્રહ્માંડોના નિયંતા, અનંતાંડોદ્‌ભવસ્થિતિલયલીલ, સર્વેશ્વર, સર્વજ્ઞ, પરબ્રહ્મ, પરમતત્વ પરમાત્મા, સર્વાંતર્યામી, અવતારી શ્રી પૂર્ણપુરુષોત્તમ શ્રી સ્વામિનારાયણ ભગવાને કચ્છ દેશમાં વિચરણ કરીને કરેલી વિવિધ, અમાનુષિક દિવ્ય, લીલાઓનું વર્ણન કરવાનો છે.

પરમાત્મા પરમતત્વ શ્રી પુરુષોત્તમનારાયણ ભગવાનની મૂર્તિનો સાક્ષાત્કાર થાય અને તે મૂર્તિની અખંડ સ્મૃતિ રહે, એ સર્વ સાધનનું મુખ્ય ફળ છે. અખંડ સ્મૃતિ રહેવા માટે ભગવાનનાં ચરિત્રોનું સ્મરણ કરવું તે એક સફળ સાધન છે. તે ચરિત્રોને મુમુક્ષુ ભક્તજનો સરળતાથી રસપૂર્વક શ્રવણ તથા વાંચન કરી પોતાના જીવનમાં ધારણ કરી શકે તે કારણથી શ્રીજી મહારાજના પરમ ઉપાસક અને શ્રીજી મહારાજના પરમ કૃપાપાત્ર કેટલાક મહાનુભાવ સંતોએ બહુજ પરિશ્રમ વેઠી સંસ્કૃત વાણીમાં તેમજ પ્રાકૃત વાણીમાં તથા વ્રજ ભાષામાં ગદ્યપદ્યાત્મક ગ્રંથોમાં શ્રીજી મહારાજનાં ચરિત્રોને ગૂંથેલાં છે. જેથી ભગવાનના ભક્તજનો તે મહાનુભાવ

મુનિઓના પ્રયાસનો લાભ લે અને પોતાના જીવનમાં તે ચરિત્રોને ધારી પોતાનું જીવન પ્રગતિશીલ બનાવે અને ભાગવત ધર્મનો સાક્ષાત્કાર અનુભવી કૃતાર્થ બને એજ તેની સફળતા છે.

આ ગ્રંથમાં ઘણે ભાગે શ્રીપુરુષોત્તમ ભગવાનની લીલાનું વર્ણન કરવામાં આવ્યું છે. તેમજ ગ્રંથના મધ્યભાગમાં પુરુષોત્તમગીતાનું નિરુપણ કરવામાં આવ્યું છે. વળી મુખ્યત્વે કચ્છ પ્રદેશની લીલાનું નિરુપણ કરાયેલ હોવાથી આ ગ્રંથનું નામ **શ્રીપુરુષોત્તમલીલામૃતસુખસાગર** (કચ્છ લીલા) રાખવામાં આવેલું છે.

આ લોકમાંથી પરમાત્મા પરબ્રહ્મ પરમતત્ત્વ વસુદેવાત્મજ શ્રીવાસુદેવ ભગવાને પોતાની માનુષીલીલા સંકેલી લીધા પછી આ બ્રહ્માંડમાં ધર્મ, ભક્તિ, જ્ઞાન, વૈરાગ્ય અને શમ-દમ-શૌચાદિક ગુણોનો લોપ થવા લાગ્યો અને ધર્મના મિષથી અધર્મ સર્વત્ર ફેલાવા લાગ્યો. જ્ઞાનનું કેવળ નાસ્તિકતા તેમજ શુષ્કવેદાંતમાં પર્યાવસાન થવા લાગ્યું. ધર્મને પ્રવર્તાવનારા આચાર્યો કેવળ નામધારી જ ધર્માચાર્યો તરીકે થવા લાગ્યા અને શુધ્ધ સનાતન ધર્મને છોડી પાખંડ ધર્મનું આચરણ કરવા લાગ્યા તેમજ વિષય ભોગમાં ચકચૂર થવા લાગ્યા અને સર્વત્ર ઘોર કળિયુગની ઘોર ઘોષણા ગાજી રહી.

તે સમયે સંસારાબ્ધિમાં વિસ્તૃત સમયથી સંસરતા અનેક જીવોનું શ્રેયઃ કરવાની ઈચ્છાથી તેમજ દુષ્ટ પાખંડધર્મોનું ખંડન કરવા અને શુદ્ધ સનાતન ભાગવત ધર્મને પ્રવર્તાવવા તથા ધર્મનું પાલન કરનારા શુદ્ધ સનાતનીઓનું પરિત્રાણ કરવા અને પોતાના પ્રેમી ભક્તોને પોતાની માનુષી મૂર્તિનું સુખ આપવાની અભિલાષાથી શ્રી પુરુષોત્તમનારાયણ ભગવાન વિક્રમ સંવત્ ૧૮૩૭ના ચૈત્ર સુદી ૯ નવમીના મંગળમય સમયે રાત્રી દશ ઘડી વીત્યા બાદ નાની સરવારમાં અયોધ્યા પાસેના છપૈયા ગામમાં પ્રાદુર્ભવ્યા. શુકલપક્ષના ચંદ્રની કળાની પેઠે શ્રી બાળસ્વરૂપ ભગવાન દિવસો દિવસ વૃદ્ધિ પામવા લાગ્યા. ભગવાનના જ્ઞાન, શક્તિ, બળ, ઐશ્વર્ય, વીર્ય, તેજ, પ્રભાવ, સ્થિરતા, ધૈર્યતા, શૌર્યતા, ઔદાર્યતા આદિ ગુણો એટલા બધા પ્રભાવિત હોય છે કે તે ગુપ્ત રાખ્યા છતાં ગુપ્ત રહી શકતા નથી. ભગવાને માત્ર બે ચાર દિવસની ઉંમરમાં જ ભયંકર કોટરાદિ કૃત્યાગણોનો નાશ કર્યો. ત્રણ વર્ષની ઉંમરે કાલીદત્ત કે જે અસુરોનો અગ્રણી હતો તેનો દ્રષ્ટિમાત્રથી નાશ કર્યો. ભારે અડીખમ મલ્લના માનનું મર્દન કર્યું. અસંખ્ય જનોને પોતાના

વિરાટ સ્વરૂપે, શ્વેતદ્વીપવાસી શ્રીવાસુદેવસ્વરૂપે, બદરીકાશ્રમવાસી શ્રીનરનારાયણરૂપે દર્શન આપીને તથા પોતાની મૂર્તિમાં અનંત પ્રકારનાં ઐશ્વર્યોને બતાવીને પોતાનું પુરુષોત્તમપણું જણાવવું વિગેરે અનેકવિધ લીલાઓ બાલસ્વરૂપ ભગવાને કરીને સ્વસમાશ્રિત જનોને પરમ સુખીયા કર્યા. ત્યાર પછી અયોધ્યામાં રહીને પણ પોતાનાં અનંત ચરિત્રો બતાવીને અનંત જનોને પરમાનંદિત બનાવ્યા.

શ્રીહરિનું મુખ્ય કર્તવ્ય અનેક જીવોને પોતાના અક્ષરધામની પ્રાપ્તિ કરાવવાનું હતું જેથી પોતે ગૃહસ્થ જીવન ન સ્વીકારતાં યજ્ઞોપવીત ધારણ કર્યા પછી પોતાનાં માતાપિતા ભક્તિ-ધર્મને સ્વસ્વરૂપનું સંપૂર્ણ જ્ઞાન અને ભક્તિરૂપી અમૃતનું પાન કરાવીને પરમ પદની પ્રાપ્તિ કરાવ્યા પછી શ્રીહરિ નિત્યસ્નાનના મિષથી વનમાં પધાર્યા. ત્યાં ઘણા યુગોથી પોતાનાં દર્શનને અભિલષતા યોગીઓને અલૌકિક દર્શન આપી બુટોલપુર, સીરપુર વગેરે સ્થળના રાજાઓ તથા તેમની પ્રજાને પણ પોતાનાં અલૌકિક દર્શન આપી પોતાનો સમાશ્રય કરાવ્યો. તેમજ પિબેકાદિક તાંત્રિકોનો પરાજય કરી તેઓને પણ પોતાના આશ્રિત કરી કપિલાશ્રમ થઈ જગન્નાથપુરી પધાર્યાં. ત્યાં અસુરોમાં પરસ્પર વૈમનસ્ય ઉપજાવીને તેમનો નાશ કરાવ્યો અને સનાતન ધર્મની સ્થાપના કરી. પછી ત્યાંથી માનસપુર જઈ ત્યાંના સત્રધર્મા નામના રાજાને ભારે અલૌકિક દર્શન આપી પ્રજા સહિત તેને પોતાનો આશ્રિત કર્યો. ત્યાંથી અનેક ભક્તજનોને સુખ આપવા આદિકૂર્મ, રાજમહેન્દ્રિ, વિજયવાડા, વેંકટાદ્રિ, શિવકાંચી, વિષ્ણુકાંચી, ભૂતપુરી, શ્રીરંગક્ષેત્ર, સુંદરરાજ, રામેશ્વર, કન્યાકુમારી, તોતાદ્રી, પદ્મનાભ, જનાર્દન, મલયાચલ, કુલગીરી, સાક્ષીગોપાલ વિગેરે તીર્થોમાં ફરી ધર્મોપદેશ સહ સ્વસ્વરૂપનું જ્ઞાન લોકોને આપી અનેક તીર્થોને પાવન કરી કિષ્કિંધા, પંપાસરોવર, પંઢરપુર, નાસિક, ત્ર્યંબક થઈને તાપી, નર્મદા, મહીસાગર વિગેરે સરિતાઓને ઓળંગી ભીમનાથ, ગોપનાથ વિગેરે પંચતીર્થોને પવિત્ર કરી માંગરોળ થઈને શ્રીહરિ લોજપુર પધાર્યા. ત્યાં મુક્તાનંદ સ્વામી આદિક પરમહંસોનો મેળાપ થયો. પછી મુક્તાનંદ સ્વામીના તથા શ્રીહરિના પત્રથી ભુજનગરથી પીપલાણા પધારેલા શ્રીરામાનંદ સ્વામી પાસેથી ભાગવતી દીક્ષાને પ્રાપ્ત કરી શ્રીરામાનંદ સ્વામીની આગ્રહ ભરેલી વિજ્ઞપ્તિથી અનેકવિધ મુમુક્ષુઓના હિતાર્થે જેતપુર ગામે ધર્મધુરાને ગ્રહણ કરી.

મુમુક્ષુજનોને સરળતાથી પરમશ્રેયની પ્રાપ્તિ થાય અને સત્સંગની અભિવૃધ્ધિ

થાય તે માટે હજારો મહાનુભાવો ભક્તજનોને ભાગવત પરમહંસની દીક્ષા આપી તેઓ દ્વારા સત્સંગની અભિવૃધ્ધિ કરી.

આ મંગળમય યજ્ઞના ફાળામાં કઈક મહાનુભાવ સંતોએ તથા ભક્તોએ પોતાનો સમય ભોગ આપી તે યજ્ઞની જ્યોતિને આઠે દિશાઓમાં એટલી બધી ફેલાવી છે કે જેનાથી બધો સત્સંગ દિવ્ય જ્યોતિમય બની ગયેલો છે. શ્રીજી મહારાજના પ્રતિભા, જ્ઞાન, ઓજસ, બળ, પ્રતાપ, પ્રભાવ વિગેરે વિવિધ કલ્યાણકારી ગુણો મહાનુભાવ સંતોના ગ્રંથોમાંથી સ્વતઃ જણાઈ આવે છે. આવા પ્રાતઃસ્મરણીય સંતોએ આવા ગ્રંથો કરીને ભાવિજનોને અમૂલ્ય રત્નોની ભેટ કરેલી છે.

આ સંતો પૈકીના આ ગ્રંથ ''શ્રીપુરુષોત્તમલીલામૃતસુખસાગર''ના કર્તા સદ્‌ગુરુ શ્રીઅચ્યુતદાસ સ્વામી છે. તેમનું જીવનચરિત્ર આ ગ્રંથમાં જુદા વિભાગમાં આપેલ છે.

શ્રીજી મહારાજે આવા અદ્વિતીય મહાનુભાવ સંતો દ્વારા પ્રકૃષ્ટ ગ્રંથો સેંકડો સંખ્યામાં તૈયાર કરાવી પોતાની મૂર્તિનું તથા જ્ઞાનનું અપરિમિત સુખ આપ્યું છે અને પછીથી પણ ભવિષ્યના ભક્તજનો માટે અક્ષરધામનો માર્ગ નિરાવરણ રહે તે કારણે મોટાં મંદિરો બંધાવીને તેમાં પોતાનાં દિવ્ય સ્વરૂપોને પધરાવીને તથા પોતાની ધર્મધુરાને પોતાના ધર્મવંશમાં સમર્પી અમદાવાદ તથા વડતાલની ગાદી ઉપર બે આચાર્યોની નિયુક્તિ કરીને સ્વયં અક્ષરધામમાં પધાર્યા. કલિયુગમાં ભગવાન કેવળ ભક્તિથી પ્રસન્ન થાય છે અને તે ભક્તિમાર્ગ આબાલ-વૃધ્ધ, સ્ત્રી-પુરુષોને જાતિ વર્ણાશ્રમના કોઈપણ ભેદ વગર સર્વથા ગમ્ય છે. શાસ્ત્રો પણ કહે છે જે : नारायणनाममात्रम्, कलौ तद्धरिकीर्तनात्

કલિયુગમાં ખાસ કરીને કીર્તન તથા શ્રવણ ભક્તિ સહુ કોઈને સરલગામી હોવાથી તે દ્વારા ભગવત્પ્રાપ્તિ સત્વર થાય છે. શ્રીહરિએ નવધા ભક્તિમાં શ્રવણ ભક્તિને પ્રથમ દરજ્જે ગણી છે અને વળી કથા વાર્તાનું કીર્તન અને શ્રવણ તે સત્સંગ સંબંધી કલ્યાણકારી ગુણોને આવ્યાનું મુખ્ય કારણ છે. એમ પણ કહ્યું છે, તો દરેક ત્યાગી-ગૃહી હરિભક્તો આ ગ્રંથ વાંચી સાંભળીને શ્રીહરિના દિવ્ય સ્વરૂપનું શ્રવણ, મનન, નિદિધ્યાસ કરી સાક્ષાત્કારનો લાભ લેવા અવશ્ય પ્રયાસ કરશે.

જ્યાં સુધી માનવજીવન અનેક પ્રકારના વિકારોથી ભરપુર છે ત્યાં સુધી શાસ્ત્રો

તેને યથાર્થ રીતે સમજી શકાતાં નથી, અને તેમાંથી અનેક કુતર્કો થવાનો સંભવ છે તેથી જો પોતાના બધા જ વિકારો શાંત કરી પોતાના આત્માને અક્ષરબ્રહ્મ સંગાથે એક કરીને પરમાત્મા પરમતત્ત્વ પરબ્રહ્મ પુરુષોત્તમ નારાયણ શ્રીસહજાનંદ સ્વામીના ગુણચરિત્રનું શ્રવણ કીર્તન કરાય તોજ અલૌકિક સુખની પ્રાપ્તિ થાય. શુકજી જેવા પણ જ્યારે બ્રહ્મનિષ્ઠ થયા ત્યારેજ ભગવાનની કથા કરવાની યોગ્યતાને પામ્યા. શૌનકાદિક મહર્ષિઓ પણ જ્યારે બ્રહ્મનિષ્ઠ થયા ત્યારેજ કથા શ્રવણ કરવાની યોગ્યતાને પામ્યા. ભગવાનનાં ચરિત્રો વર્ણવવામાં અને સાંભળવામાં જેવો આનંદ છે તેવો બીજે નથી. ભાગવતમાં તેમજ ભગવદ્‌ગીતામાં બ્રહ્મસ્વરૂપ થયેલાનેજ યોગ્યતા પ્રાપ્ત થાય છે એમ,

ब्रह्मभूतः प्रसन्नात्मा, आत्मारामाश्च मुनयो ।

એ વાક્યોથી પ્રતિપાદન કરેલું છે. શ્રીહરિ પોતે કર્તુમ્, અકર્તુમ્, અન્યથાકર્તુમ્, સમર્થ છે. વળી સ્વયં વિશ્વાત્મા અને વિશ્વંભર છે. તેમનાથી કોઈપણ કાર્ય ન બની શકે તેવું નથી. સર્વ કંઈ કરવાને પૂર્ણ શક્તિમાન છે પરંતુ જ્યાં સુધી ભક્તિની યોગ્યતા સંપાદન થઈ ન હોય ત્યાં સુધી ભગવત્ ચરિત્રોમાં મોહ, શંકા વિગેરે થવાનો સંભવ રહે છે. માટે શુકશૌનકાદિકની પેઠે એવી યોગ્યતા સંપાદન કરી શ્રધ્ધાવાન થઈને ભગવત્ ચરિત્રોના વાંચન-શ્રવણમાં તત્પર થવું એ આવશ્યક છે.

આ ગ્રંથની પ્રથમ લેખિત પ્રતિઓ કચ્છ પ્રદેશમાં ફક્ત એક બે જ સ્થળે હતી. આ ગ્રંથ વાંચન શ્રવણમાં આવતાં તેની અંદર રહેલી કચ્છ પ્રદેશની લીલાઓ સાંપ્રદાયિક ત્યાગી-ગૃહી આબાલ-વૃધ્ધ બધાને અત્યંત રુચિકર લાગતી. સહુના મનમાં એમ થતું જે, આવો કચ્છની લીલાથી પરિપૂર્ણ ગ્રંથ મુદ્રિત થાય તો સહુને આ લીલામૃતરસનું પાન થઈ શકે. આમ ઘણાઓને ઘણાં વર્ષોથી મનમાં થયા કરતું હતું. તેવામાં શ્રીજીમહારાજની પ્રેરણાથી શ્રી કચ્છ ખાતાના એજ્યુકેશનલ ઈન્સ્પેક્ટર શ્રી ભુજના કાયસ્થ મહેતા માવજીભાઈ કાનજીને આ જ ગ્રંથ મુદ્રિત થઈને બહાર પાડે તો સર્વને અદ્‌ભુત લીલારસના વાંચન શ્રવણનો લાભ મળી શકે એવો વિચાર થતાં તેમણે આ ગ્રંથની સંક્ષિપ્ત પ્રેસ કોપી કરી અને ભુજમાં શ્રી ઘનશ્યામ મહારાજની સંવત્ ૧૯૯૮ની સાલમાં વૈશાખ સુદ પાંચમને રોજ પ્રતિષ્ઠા કરવા માટે અમદાવાદથી પધારેલા અમદાવાદ શ્રીનરનારાયણદેવની ગાદીના પરમપૂજ્ય ધર્મધુરંધર આચાર્ય મહારાજશ્રી ૧૦૦૮ શ્રી દેવેન્દ્રપ્રસાદજી

મહારાજની આજ્ઞા આ પુસ્તક છપાવવા માટે મેળવેલી હતી અને શ્રી આચાર્ય મહારાજે પણ આ પુસ્તક જોઈ તપાસીને હર્ષભેર આજ્ઞા આપેલી હતી.

પરમ ભગવદીય માવજીભાઈ કાનજીએ આ પુસ્તકની સંક્ષિપ્ત કોપી કરેલી તે લખાણ ઘણુંજ ટૂંકાણમાં હોવાથી સહુ કોઈ ત્યાગી ગૃહીઓના મનમાં થયું કે જો પુસ્તકનું મુદ્રણ કરાવવું હોય તો સવિસ્તૃત હોય તો જ બધાને વાંચવા સાંભળવાનું સારું સુખ પ્રાપ્ત થાય. આમ વિચાર થવાથી ભુજ શ્રી સ્વામિનારાયણ પુસ્તકાલયમાં શ્રીપુરુષોત્તમલીલામૃત-સુખસાગરની હસ્ત લિખિત પ્રતમાંથી તેનું યથાવત્ સવિસ્તૃત લખાણ મેં તૈયાર કર્યું.

આ પ્રથમ આવૃત્તિમાં વાંચકોની સગવડતા ખાતર પદચ્છેદ પેરેગ્રાફ વિગેરેનો સુધારો કરવામાં આવ્યો છે. સર્વ કોઈને પ્રબંધ કર્તાનું જીવન ચરિત્ર અને પ્રબંધ પ્રતિપાદ્ય વિષયો જાણવાની પણ આકાંક્ષા સહજ રહે છે. તે જાણ્યા પછી જ તેનાં વાંચન શ્રવણાદિકમાં શ્રધ્ધાપૂર્વક પ્રવૃત્તિ થાય છે. એમ વિચારીને ગ્રંથ કર્તા સ્વામીશ્રીનું સર્વોત્તમ જીવનચરિત્ર વૃધ્ધ પરંપરાથી મેળવીને આ સુનવ આવૃત્તિમાં મૂકવામાં આવ્યું છે. વળી શ્રીજીનાં લીલાચરિત્રોની સ્મૃતિ તાજી રહે તે હેતુથી શ્રીજી મહારાજનાં સંબંધિત રંગીન ચિત્રો, ફોટા, કેટલાંક પ્રસિધ્ધ પ્રસાદીનાં સ્થાનોના ફોટા આપીને આ ગ્રંથને સમૃધ્ધ કરવામાં આવ્યો છે.

વિષયાનુક્રમણિકાનું લખાણ ગ્રંથ કર્તાએ પોતે જ ગ્રંથના અંતે આપેલું હતું. તેને વિસ્તૃત કરીને આ પ્રથમાવૃત્તિમાં સમાવિષ્ટ કરવામાં આવ્યું છે. ઉપરાંત કચ્છલીલા અંગેની કેટલીક પ્રકીર્ણ બાબતનો સમાવેશ પરિશિષ્ટ પ્રકરણમાં આપ્યો છે.

પરિશિષ્ટ (અ)માં શ્રીહરિએ પાવન કરેલ રુકમાવતી ગંગાનો પરિચય આપેલ છે.

પરિશિષ્ટ(બ) માં કચ્છપ્રદેશમાં આવેલાં શ્રીજીએ ચરણાંકિત કરેલાં ગામો તથા જ્યાં હાલ સત્સંગ છે તેવાં ગામોનો ટૂંકો પરીચય આપવામાં આવેલ છે જેથી ગામવાર લીલાની સ્મૃતિ તાજી રહે. ઉપરાંત શ્રી કચ્છ-ભુજ સ્વામિનારાયણ મંદિરના માર્ગદર્શન નીચે વિદેશમાં જે સત્સંગ ફાલ્યો ફૂલ્યો છે તેની માહિતિ પણ આપેલી છે.

પરિશિષ્ટ (ક) માં ભુજના શ્રીસ્વામિનારાયણ મંદિરમાં આવેલા અક્ષર ભુવનમાં રાખવામાં આવેલી પ્રસાદીની વસ્તુઓની ખંડવાર યાદી આપવામાં આવેલી છે. શ્રીજી સંબંધિત આ વસ્તુની યાદી વાંચતાં ભક્તજનને શ્રીજીના સમયની

સ્મૃતિ કરાવે છે. (ઉપર લખેલા વસ્તુઓની યાદી જુના મંદિરમાં અક્ષર ભુવાનની છે.) ગ્રંથના અંતે ત્રણ સામાન્ય અનુક્રમણિકાઓ મૂકવામાં આવી છે. તેમાં એક અનુક્રમણિકા કચ્છ દેશના ગામોનો જે પાનામાં ઉલ્લેખ આવે છે તેની છે, બીજી અનુક્રમણિકા કચ્છ દેશનાં હરિભક્તોની છે, અને ત્રીજી અનુક્રમણિકા અન્ય પ્રદેશોના ગામો તથા વ્યક્તિઓ જેનો ઉલ્લેખ ગ્રંથમાં આવેલ છે તેની છે. આ અનુક્રમણિકાઓ વાચકને અને ખાસ કરીને સંશોધકને ઉપયોગી નીવડશે તેવી આશા છે.

આ ગ્રંથનું મુદ્રણ કરાવવાનો શુભ વિચાર ભુજ શ્રીસ્વામિનારાયણ મંદિરના મહંત, કોઠારી વિગેરે કાર્યવાહકોને થતાં તેને મુદ્રણ કરાવવાની શ્રીનગરનિવાસી શ્રીનરનારાયણદેવની ગાદીના ધર્મધુરંધર આચાર્ય શ્રી ૧૦૦૮ આચાર્ય શ્રી તેજેન્દ્રપ્રસાદજી મહારાજની આજ્ઞા માગતાં તેઓશ્રીએ હર્ષભેર હ.જા.ર.નં. ૪૯૪/ ૨૮થી આજ્ઞા આપતાં આ સુનવ આવૃત્તિનો અવતાર થવા પામ્યો છે.

આ ગ્રંથના મુદ્રણકાર્યના આકર્ષક કામ માટે સારા કાગળો જોઈએ તેથી સુંદર કાગળો સંપાદન કરાવીને તેના પર સુશોભિત નવા ટાઈપોથી સર્વોત્તમ મુદ્રણ કરાવ્યું છે.

સંપ્રદાય શ્રેષ્ઠ સહુ કોઈને કચ્છ પ્રદેશસ્થ સ્વામી શ્રી અચ્યુતદાસજીની અમૃતવાણીનો અલભ્ય લાભ મળતો રહે એ ઉદ્દેશથી ધર્મ ધુરંધર આચાર્ય મહારાજશ્રી અને બધા સંતો તથા હરિભક્તોના શુભાશીર્વચનોથી અને સહાનુભૂતિથી આ ગ્રંથનું મુદ્રણ થવા પામ્યું છે. આ ગ્રંથના મુદ્રણ બાઈન્ડિંગ વિગેરે કાર્યોમાં સમયાનુસાર ભાવમાં સહજ વધારો થયો છે. તદુપરાંત બીજો પરચુરણ ખર્ચ પણ વધારે આવેલ છે જેથી આ પુસ્તકની કીમતમાં વધારો થાય એ સહજ છે. છતાં આ ગ્રંથની પડતર કીંમત રાખી છે તે પુસ્તકની સુદ્રઢતા સહ સુંદરતાનું સૂક્ષ્મ દ્રષ્ટિથી નિરીક્ષણ કરવાથી તેમજ દુન્યવી ચાલુ મોંઘવારીનું પરીક્ષણ કરવાથી નિરીક્ષણ અને પરીક્ષણ કરનારાઓને વ્યાજબીજ જણાશે.

આ પુરુષોત્તમલીલામૃતસુખસાગરની પ્રથમ આવૃત્તિને શ્રીહરિની પરમકૃપાથી ભવ્યતા મળી છે તે તો દર્શન માત્રથી જણાઈ આવશે એટલે તેની વિશેષ વિવેચન કરવાની આવશ્યકતા નથી.

પ્રસ્તાવક : **મહંત શાસ્ત્રી ધર્મજીવનદાસજી**

શ્રી સ્વામિનારાયણ મંદિર, ભુજ-કચ્છ.

સદ્‌ગરુ સ્વામીશ્રી અચ્યુતદાસજીનું જીવન ચરિત્ર

સ્વામીશ્રી અચ્યુતદાસજીનો જન્મ કચ્છદેશના અબડાસા તાલુકાના ગામ ધુફેમાં થયો હતો. તેમનાં માતા-પિતા હમેશાં સનાતન ધર્મનું પાલન કરતાં થકાં ભગવાનની ભક્તિ કરતાં અને અતિ ઉદાર દીલવાળાં હતાં. તે દંપતિને ભગવદ્ ઈચ્છાથી આ મહાન સ્વામીરૂપ પુત્રરત્ન પ્રાપ્ત થયું. સ્વામીશ્રી જન્મથી આરંભી ચન્દ્રકલાની પેઠે વૃદ્ધિ પામ્યા. અને પોતાનાં માતા-પિતાને હર્ષ ઉપજાવતા થકા કુમાર અવસ્થા વ્યતીત કરીને તેઓશ્રીની જ્યારે આઠેક વર્ષની ઉંમર થઈ ત્યારે એક સમયે તેમનાં માતા-પિતા બહાર ગયેલાં હોવાથી તેઓશ્રી એકલાજ ઘેર હતા તે સમયે શ્રી સહજાનંદ સ્વામીના પરમ એકાંતિક સંત શ્રી શતાનંદ મુનિ તે ગામમાં આવ્યા તથા તેમની સાથે વ્યાપકાનંદ સ્વામી તેમજ સ્વરૂપાનંદ મુનિ પણ હતા. તે મુનિઓની માગણીથી આ આઠ વર્ષના તે બાળકે ભાવથી ભોજન કરાવ્યું અને સંતોષ પમાડ્યા. સંતુષ્ટ થતાં તે મુનિઓએ તેમને કંઈ વરદાન માગવાનું કહેતાં તેઓશ્રીએ કહ્યું કે જે તમોને વહાલું હોય તે આપો. એમ કહ્યું એટલે મુનિઓએ પરસ્પર વિચાર કરતાં કહ્યું કે અમોને વહાલા તો ભગવાન શ્રીસ્વામિનારાયણ છે. અને તેમની કૃપાથી નિર્વિકલ્પ થતાં તે શ્રીહરિને અહર્નિશ અંદર, બહાર દેખીએ છીએ. માટે તમોને પણ અમારા જેવી સ્થિતિ થાઓ. આ પ્રમાણે વરદાન આપ્યું.

આ વરદાન રૂપી આશીર્વાદથી તેજ સમયથી આરંભી તેઓશ્રી મનહર મૂર્તિ શ્રી સહજાનંદ સ્વામીને અખંડ દેખવા લાગ્યા. માતા-પિતા ઘેર આવ્યાં. પુત્ર થકી ઉપરોકત વૃતાન્ત સાંભળી બહુજ હર્ષવત્ થયાં. થોડા સમય બાદ તેમના માતા-પિતાએ ગઢડે શ્રીજી મહારાજનાં દર્શન કરવા માટે તૈયાર કરી. તે વખતે તેઓશ્રી પણ તેમની સાથે રવાના થયા. પરંતુ પંદરેક ગાઉ ચાલ્યા પછી આ બાળક લાંબો પંથ ચાલી શકશે નહી. એમ જણાવાથી પોતાના પુત્રને સમજાવીને રસ્તામાં તેના મામાને ત્યાં મૂકીને ગઢડે ગયાં. ત્યાં પચીશેક દિવસ રહી શ્રીજી મહારાજનાં દર્શન તથા સેવાનો લાભ લઈ પાછાં ઘેર આવ્યાં. પોતાના પુત્રને સાજો સારો જોઈ રાજી થયાં. તેઓશ્રી પછી ગઢડે જે હકીકત બની છે તે સવિસ્તાર જણાવી. તે સાંભળી માતા-પિતા અતિશય આનંદ અને આશ્ચર્ય પામ્યાં. અને પૂછ્યું જે આ બધું તમને કોને કહ્યું ? ત્યારે તેઓશ્રીએ જણાવ્યું કે, પેલા બે સંતો આપણે ઘેર

આવ્યા હતા અને તેમના આશીર્વાદથી આવરણ દૃષ્ટિ દૂર થતાં મને આ બધું દેખાય છે. ત્યાર પછી કેટલોક સમય વિત્યા બાદ તેમનાં માતા-પિતા દેહ ત્યાગ કરી શ્રીજી મહારાજનાં અક્ષરધામમાં ગયાં. ત્યાર પછી જીવનચરિત્રના નાયક તેઓશ્રી ભુજ આવીને આનંદાનંદ સ્વામી મારફત આચાર્યશ્રી અયોધ્યાપ્રસાદજી મહારાજ પાસેથી ભાગવતી દીક્ષા લઈને સાધુ થયા.

દીક્ષામાં તેમને અચ્યુતદાસજી એવું નામ પ્રાપ્ત થયું. સ્વામીશ્રી મંદિરમાં રહી અનેક પ્રકારની સેવાઓ કરી શ્રીજી મહારાજ તથા સંતોને પ્રસન્ન કરવા લાગ્યા. અખંડ મૂર્તિ દેખાવાથી તેઓશ્રી હંમેશાં ઉપશમ સ્થિતિમાં રહેતા. જ્યારે પાટવાડી નાકા બહાર આવેલા મંદિરના નારાયણ બાગની વંડીનું (ફુલવાડી) કામ ચાલતું હતું ત્યારે સ્વામીશ્રી હમેશાં ત્યાં કામ કરવા જતા. એક વખત મંદિરમાં દેવની સેવા કરનાર બ્રહ્મચારી બગીચે નાહ્વા માટે ગયા ત્યારે તેમણે ત્યાં સ્વામીશ્રીને કામ કરતા જોયા અને એક પથ્થર બંધ બેસતો થયો ન હતો. તેને બતાવીને તેમણે સ્વામીશ્રીને કહ્યું કે, આ પથ્થર બંધ બેસતો નથી બેઠો. વિશેષમાં ઉમેર્યું કે તમે તો શણગાર આરતીનાં દર્શન પણ કરો નહીં અને આખો દિવસ કામ કર્યા કરો છો. થોડા મોડા આવતા હો તો ? આ સાંભળીને સ્વામીશ્રીએ જણાવ્યું કે આ પથ્થરો તો અમો સરખા કરી લેશું પણ તમોએ ઠાકોરજીના શણગાર કરતી વેળા વાઘા અવળા ધારણ કરાવ્યા છે તે તુરત જાઓ અને સવળા કરો.

ત્યારે તે બ્રહ્મચારીએ કહ્યું જે તમોતો મંગળા આરતીનાં દર્શન કરીને અહીં આવ્યા છો છતાં પણ વાઘા અવળા છે તે તમોએ શી રીતે જાણ્યું ? ત્યારે સ્વામીશ્રીએ જણાવ્યું કે અમોને શ્રીજી મહારાજની કૃપાથી અહીં રહ્યાં છતાં સર્વત્ર દેખાય છે. એક વખત રસોડામાં બાજરાનો રોટલો કરી તાવડીમાં ચડાવવા માટે રોટલાને મુકતાંજ લક્ષ્ય થઈ જવાથી હાથ તાવડી ઉપરજ રહી ગયો. પછી બીજા સંતે તેમને બાજુપર બેસાડી રસોઈ કરી.

સંવત્ ૧૯૨૯ ની સાલમાં સ્વામીશ્રી કેટલાક સંતોને સાથે લઈ અમદાવાદ દર્શન કરવા ગયા. ત્યાં જઈ દેવનાં દર્શન કરી આચાર્યશ્રી કેશવપ્રસાદજી મહારાજને મળીને નિર્ગુણદાસસ્વામીને આસને આવ્યા. સ્વામીશ્રીએ મને પૂછ્યું જે કેટલાં વર્ષે તમો અહીં દર્શને આવ્યા છો ? ત્યારે તેમણે કહ્યું જે સ્વામી ! આ ફેરે તો તેરમે વર્ષે દર્શને આવ્યો છું. આમ કેટલીક પ્રસંગોપાત વાતચીત કરી

અચ્યુતદાસજી સ્વામી પોતાના ઉતારે આવ્યા. સ્વામીશ્રી ત્યાં રહ્યા તેટલા દિવસ બીજા સાધુ કથા પ્રસંગમાં જતા પણ પોતે ઉતારે જ બેસી રહેતા. ત્યારે નિર્ગુણદાસજીએ પૂછ્યું જે તમો કથામાં કેમ નથી આવતા ? ત્યારે અચ્યુતદાસજી સ્વામીએ કહ્યું જે મહારાજની કૃપાથી તેમજ આપના આશીર્વાદથી મને આસને બેઠાંજ કથા સંભળાય છે. અને નિત્ય નવા નવા શણગારોનાં દર્શન થાય છે તે પણ આસને બેઠાંજ. એમ કહી તેર વર્ષ સુધીમાં થયેલા સમૈયા, શણગારો કથા વાર્તા વગેરેની સવિસ્તર હકિકત કહી સંભળાવી. આ સાંભળી સ્વામી નિર્ગુણદાસજી તેમજ બીજા સંતો બહુજ આશ્ચર્ય પામ્યા, અને ઘણાજ ખુશી થયા. સ્વામીશ્રી આવા સમર્થ હોવા છતાં ભુજ મંદિરમાં વાળવું, લીપવું, દાણાવીણવા, રસોઈ કરવી વગેરે કાર્યો જાતેજ કરતા.

એક સમયે સદ્‌ગુરુ સ્વામીશ્રી અચ્યુતદાસજી શ્રી નરનારાયણદેવના મંદિરના દરવાજાની આગળ ઉભા હતા. જાળીએ તાળું વાસેલું હતું. તે સમયે સ્વામી શ્રીહરિકૃષ્ણ મહારાજનાં એકાગ્ર દ્રષ્ટિથી દર્શન કરતા હતા. હરિકૃષ્ણ મહારાજે પોતાના કંઠમાં જે પુષ્પનો હારધારણ કરેલો હતો તે હાર સુગંધીમાન હતો તેમજ રૂપવાન હતો. તે હારની પ્રશંસા કરતા કરતા સ્વામીશ્રી પોતાના મનમાં ને મનમાં કહેવા લાગ્યા જે હરિકૃષ્ણ મહારાજને આ હાર બહુજ શોભી રહ્યો છે. તેમનું આ હાર્દિક પ્રસંશન જાણીને શ્રીહરિકૃષ્ણ મહારાજ તેમના પ્રતિ બોલ્યા જે, લ્યો આ હાર, હું રાજી થઈને તમને આપું છું. એમ કહી તે હાર ઉછાળ્યો એટલે તે એક બાજુથી શ્રીહરિકૃષ્ણ મહારાજના કંઠમાં રહ્યો અને બીજી બાજુનો હાર અચ્યુતદાસજી સ્વામીના કંઠમાં રહ્યો. એટલે સ્વામી ત્યાંને ત્યાં ઉભા થઈ રહ્યા. પછી વિચાર કરવા લાગ્યા જે અહીંથી જવાસે કેમ ? ત્યારે હરિકૃષ્ણ મહારાજે પોતાના કંઠમાંથી તે હાર કાઢી નાખ્યો. એટલે હાર જે લાંબો થયો હતો તે ટુંકો થઈને સ્વામીનાં કંઠમાંજ રહ્યો. પછીથી સ્વામી સભામાં આવ્યા.

આ પ્રમાણે આ ગ્રંથ કર્તા સ્વામીશ્રી અચ્યુતદાસજી આવા પ્રકારના મહાન્ પ્રાતઃસ્મરણીય સંત હતા. તેમની હકિકત વાચકવૃંદને જાણવામાં આવે એટલા માટે તેમનું સંક્ષિપ્ત જીવનચરિત્ર યથોપલબ્ધ લખી જણાવ્યું છે.

લી. મહંત શાસ્ત્રી ધર્મજીવનદાસજી
શ્રી સ્વામિનારાયણ મંદિર, ભુજ-કચ્છ.

અધ્યાયવાર અનુક્રમણિકા

અધ્યાય નં.	વિષય	પાન નં.
૧.	શ્રી પુરુષોત્તમનારાયણનો અવતાર લેવાનો સંકલ્પ અને જન્મ.	૨૩
૨.	બાળચરિત્રો આંબલીનો ખાંપો વાગ્યો, ગાયો દોહરાવવી, રિસાયા, ચિભડાં નિંદવાં, રામપ્રતાપભાઈ સાથે હિન્દીપુરમાં ગયા અને ભાઈને મદદ કરી, મલ્લનો હાથ ભાંગ્યો.	૨૯
૩.	અયોધ્યામાં મલ્લોને મહાત કર્યા, ભક્તિમાતાને ઉપદેશ, તેમનો મંદવાડ ને અંતર્ધાન થવું, ઘનશ્યામ નીલકંઠ વેશે ઘર છોડી ચાલી નીકળ્યા, ઉત્તર દીશે વર્ણિવેશે ચાલ્યા, મક્તનાથ, પુલહાશ્રમમાં તપ, ગોપાલયોગી પાસે રહ્યા, ત્યાંથી આદિવરાહ વગેરે ઉત્તર, પૂર્વ, દક્ષિણ અને પશ્ચિમનાં તીર્થ સ્થાનોમાં ફરતા લોજમાં આવ્યા.	૩૬
૪.	રામાનંદ સ્વામીના આશ્રમમાં ગયા, રામાનંદ સ્વામીનું આખ્યાન, નીલકંઠવર્ણી ને રામાનંદ સ્વામીનો મેળાપ, પછી પોતાની ધર્મધુરા નીલકંઠને સોંપી પોતે ભૌતિક શરીરનો ત્યાગ કર્યો. કચ્છમાં સંપ્રદાયના પ્રચાર વિષેની વાત, શ્રીજી ભુજ પધાર્યા, કૃપાનંદ તથા વિરભદ્રાનંદ મુનિની વાત, રામાનંદ સ્વામીના ઘરેણાં, રઘુનાથદાસ સાથે મેળાપ, ચર્ચા પછી ભાગી ગયો.	૪૪
૫.	લાધીબાઈ શ્રીજીને દર્શને, ત્યાં સમાધી થઈ, શ્રીજી મીંઢિયાવળ ખાતા, લીંબુ ચુસતા, માનકુવે પધાર્યા.	૫૫
૬.	વંગડીમાં ડુંગરજીને ચરચાંનો ગ્રાસ આપ્યો, રસ્તામાં ઐશ્વર્ય બતાવ્યું, મેરાઈવાડીમાં થઈ તેરા, કાળાતળાવ, રામપર, દહીંસરા થઈ ભુજ આવ્યા.	૫૮
૭.	મહારાજ ઘેર એકલા રહે તે ઠીક નહીં તેવો સંકલ્પ હીરજીભાઈને થયો, તલામોઢની વાત, બાળક કાનુડાની વાત, દિવાળીનો ઉત્સવ કરવા માટે પ્રાર્થના, મલ્લવિદ્યાનો દાવપેચ, જીવરામ સુતારનાં મા હરબાઈની વાત.	૬૨
૮.	રણછોડભાઈ સુતારને આયુષ્ય આપ્યું, માનકુવે પધાર્યા, ત્યાંથી ભુજનગર પધાર્યા, સેજીબાઈ સત્સંગી થયાં, હીરજીભાઈના દીકરાને ચરણારવિંદ ચુસવા આપ્યાં, વઢવાણના બ્રાહ્મણ ગંગારામની વાત.	૬૭
૯.	માનકુવે પધાર્યા, કથા કરતાં બ્રાહ્મણ રિસાણો તે પ્રાગજીદવેને કથા વાંચવા રાખ્યા, છાના ઘેરથી ચાલી નીકળ્યા, કાળાતળાવ પધાર્યા, સમેજાને	૭૧

અધ્યાય ન.	વિષય	પાન નં.
	સમાધી.	
૧૦.	માનકુવામાં ડાહીબાઈને ઘેર કાષ્ટનાં પુતળા જળમાં પધરાવ્યાં, ગંગાજી આણ્યાંને શ્રીજીને નવડાવ્યા, રવજીભાઈને ત્યાં જમ્યા, માનકુવે પધાર્યા, એક બાઈની રસોઈ ખુટાડી, ખેડૂની ખોટ ભાંગી, નાથા ગાંડાને સિધ્ધિ આપી, ભુજ પધાર્યા, સંતદાસજી ડૂબકી મારી ગયા, રાણબાઈનું કરજ ઘટાડ્યું.	૭૬
૧૧	બ્રાહ્મણ ડાહીબાઈના પતિનો વહેમ ને મંત્ર-જંત્ર કાઢ્યો ને આશ્રિત કર્યો, કેશવજીએ જમાડ્યા, દેવો દર્શને આવ્યા, સંતોને ભોજનમાં જળનાખવાની ના કહી, નાથા સુતારની દીકરી દેવબાઈને સમજાવી સાસરે વળાવીને પોતે સાથે વિથોણ ગયા, માનકુવે પાછા આવ્યા. ભુજને માર્ગે ચાલ્યતાં નાગથડા ડુંગરે આવ્યા, ત્યાંથી ભુજ આવ્યા.	૮૨
૧૨	રસ્તામાં બધાને સુખડી ખવડાવી, ખાખી બાવાઓ જમ્યા નહીં તે સંતોહરિ-ભક્તોને જમાડ્યું.	૮૫
૧૩	માનકૂવે પધાર્યા, ત્યાંથી કંડરાઈ તલાવડી થઈ કેરે થઈ બળદીયે પધાર્યા, ત્યાંથી માનકૂવા મહીદાસની વાડીએ કૂવા ઉપર મઠની ખીચડી જમ્યા, નદાસણના કણબી ભુલાભાઈને માર્ગ બતાવ્યો, ભુજ નગરમાં પધાર્યા ત્યાંથી માનકૂવે, મલ્લકુસ્તી જોઈ, ભુજ અને માનકૂવાના હરિભક્તોની દોરડાં ખેંચ, ભુજ પધાર્યા.	૯૦
૧૪	ત્યાંથી ગુજરાતમાં ફરીને ગઢડામાં વાસુદેવનારાયણની મૂર્તિ પધરાવી, ત્યાંથી ભાદરે થઈ જોડીયા, માંડવી, ડોણ થઈ માંડવી આવ્યા, ત્યાં સિંધના વેદાંતીયે પ્રશ્નો પૂછ્યા, ત્યાંથી ભાડઈ આવ્યા.	૯૪
૧૫	ભાડઈના લુહાણાની વાત, ત્યાંથી ધણોઈ થઈ પુનડીમાં આત્માનંદ સ્વામીને કાઠીયાવાડી રોટલો જમાડ્યો, મનનો વિશ્વાસ ન કરવા વિશે, ત્યાંથી દહીંસરા થઈ ગોડપર થઈ માનકૂવા આવ્યા, ત્યાં ભગવાનના વચનનો મહીમા કહ્યો.	૧૦૦
૧૬	ભુજ પધાર્યા, લાધીબાઈની વાત, તેમણે યોજેલ અન્નકૂટની કંકોતરીઓ લખી.	૧૦૬
૧૭	ભુજમાં અન્નકૂટની સામગ્રી તૈયાર થઈ અને વિદ્વાનોને ચમત્કાર બતાવ્યો.	૧૧૦

અધ્યાય નં.	વિષય	પાન નં.
૧૮	ભુજમાં ઘણીક વાતો કરી તથા પાકશાળામાં બે સ્વરૂપે દર્શને આપ્યાં તથા અન્નકૂટનો ઉત્સવ કર્યો.	૧૧૪
૧૯	જેઠી વાલજી વગેરેને નિર્માની બનાવ્યા, હીરજીએ સુંદરજીભાઈને સાધુ થવાની ના કહી, મહારાજ ભુજથી સોરઠ પધાર્યા.	૧૧૮
૨૦	મહારાજ જોડીયા બંદર થઈ અંજાર થઈ ભુજ પધાર્યા, ત્યાં કીર્તન ઉત્સવ થયો.	૧૨૨
૨૧	ભુજમાં ફુલડોળનો ઉત્સવ કર્યો, પ્રાગજીદવે વગેરેએ મહારાજની પૂજા કરી.	૧૨૫
૨૨	અંજાર થઈ તૂણા, જોડીયા, મોરબી, સિધ્ધપુર ત્યાંથી માળીયા, રણ, વાંઢીયા અને ભચાઉ થઈ અંજાર આવ્યા, ત્યાંથી ભુજનગર પધાર્યા, અંજારથી પત્ર લખ્યો જે, અમારાં દર્શન સિધ્ધપુર થશે, માંડવીના ખૈયા ખત્રીની વાત, ભુજથી માનકૂવા, દેશલપુર, મંજલ, કાદીયા, રસલીયા, તેરા, માંડવી પધાર્યા.	૧૩૦
૨૩	માંડવીમાં ખૈયાને જલેબી આપી તથા ચમત્કાર બતાવ્યા ને બે માસ રહ્યા અને જોડીયે પધાર્યા.	૧૩૩
૨૪	માંડવીથી ગોતરકા, સાંતલપુર, આડેસર થઈ રાપર પધાર્યા, ત્યાંથી આધોઈ પધાર્યા ત્યાં રાયધણજીને અપાર બળ દેખાડ્યું, કંથકોટ થઈ ભચાઉ પધાર્યા.	૧૩૬
૨૫	ભચાઉમાં ચમત્કાર જણાવ્યો ત્યાંથી ભુજ પધાર્યા, રાઓશ્રી ભારમલજીએ સામૈયું કર્યુ, ત્યાંથી ખોખરા, માધાપુર થઈ ભુજ પધાર્યા.	૧૪૧
૨૬	ભુજમાં સુરજબાને ઘેર ફુલડોલનો ઉત્સવ કર્યો.	૧૪૫
૨૭	બળદીયા થઈ માનકૂવા, માંડવી, ભુજ થઈ કારીયાણી પધાર્યા, એક છોકરો તેની માના કહેવાથી ભગવાનને શોધતો શોધતો આવ્યો તેના ખપની વાર્તા.	૧૫૧
૨૮	ધમડકાના ગરાસીયા જોડીયે ભેળા થયા ને સત્સંગી કર્યા, દીકરીયું જીવતી રાખવાની આજ્ઞા કરી, તુણાથી જોડીયા, ધોરાજી થઈ જુનાગઢ પધાર્યા.	૧૫૭
૨૯	ત્યાંથી ચુડા-રાણપુર, દેરડી, દુર્ગપુર, ગુડેલ, ધોરાજી, કાલવાણી, ભાદરા, પીપળીયા, માળીયા, લાકડીયા, આધોઈ, ભચાઉ થઈ ભુજ પધાર્યા,	૧૬૨

અધ્યાય ન. વિષય પાન નં.

પરમહંસની દીક્ષાની વ્યવસ્થા કરી, જેમલજીનો પ્રશ્ન જે કોની માળા ફેરવો છો તેનો ઉત્તર.

૩૦ ભુજમાં સુંદરજીભાઈને ત્યાં અન્નકૂટોત્સવ, હમીર સરોવર મહીમા કહ્યો. ૧૬૬

૩૧ ભુજમાં અન્નકૂટોત્સવ. ૧૭૧

૩૨ અન્નકૂટોત્સવની પૂર્ણાહૂતિ. ૧૭૫

૩૩ માનકૂવે પધાર્યા, ત્યાંથી દહીંસરા, વડવાળા, કંડરાઈ, મેઘપુર, નારાયણપુર, કેરા, બળદીયા, ગજોડ, ફરાદી થઈ માંડવી પધાર્યા, અન્નકૂટની કંકોતરીઓ લખાવી, ખૈયાની વાત શિવરામની સમજણ વખાણી. ૧૮૧

૩૪ ડોણ થઈ રામપુર, માનકૂવા, ભુજ, અંજાર, ગઢપુર થઈ ભાદરા પધાર્યા, ત્યાંથી ભુજ પધારી સુંદરજીભાઈને ઘેર હુતાસનીનો સમૈયો કર્યો. ૧૮૮

૩૫ ભુજના હરજીવનને પરણાવવાની વાત, પછી અંજાર પધાર્યા, ત્યાંથી ભચાઉ થઈ ઝાલાવડ દેશમાં થઈ હાલાર થઈ સોરઠમાં પંચાળા પધાર્યા, ત્યાં બે માસ રહ્યા. ૧૯૪

૩૬ ત્યાંથી ભાલમાંથી જેતલપુર, દંઢાવ્ય, માળીયા, વાંઢીયા, ભચાઉ તથા ભુજ થઈ તેરા પધાર્યા, ગુંસાઈજીના મંદિરમાં પ્રશ્ન-ઉત્તર સંતન આત્માનું અભિમાન નથી ? તે વાત. ઈંદ્રે કરેલી સ્તુતિ. ૧૯૯

૩૭ રાપર પધાર્યા, ત્યાંથી આધોઈ પધાર્યા, આત્માનંદ સ્વામીને પૂછ્યું કોનું ભજન કરો છો ? તથા બ્રહ્માનંદ સ્વામીને કલ્યાણના ખપની વાત કરી, વાણીયાને આશ્રિત કર્યો, ભચાઉ, ધમડકા, દુધઈ, ચાંદ્રાણી થઈ ભુજ પધાર્યા, મુસલમાન જમાદારની વાત. ૨૦૬

૩૮ માથકથી અંજાર પધાર્યા, ત્યાંથી માથક થઈ દેવળીયા, કુંભારીયા, બંધરે થઈ ભુજ પધાર્યા, શેખજીના અંતરની વાત કહી, માનકૂવે પધાર્યા, ત્યાંથી દહીંસરા થઈ સરલી વાડી થઈ વડુ પધાર્યા. ૨૧૨

૩૯ જીવને બે પ્રકારની માયા છે તે વાત કરી, શંકર દર્શને આવ્યા, રામપુર પધાર્યા. ૨૧૮

૪૦ એકાંતિક મુકતનાં લક્ષણો તથા ગંગાજીનો મહીમા કહ્યો, પુરુષોત્તમગીતાનો મહીમા કહ્યો. ૨૨૧

અધ્યાય ન.	વિષય	પાન નં.
૪૧	પુરુષોત્તમગીતા અધ્યાય ૧ઃ ચાર વર્ણ ને આશ્રમના ધર્મ કહ્યા.	૨૨૫
૪૨	પુરુષોત્તમગીતા અધ્યાય ૨ઃ ભાગવત્ ધર્મ ને ધર્મની ઉલ્લંઘીને વર્તે છે તેની ગતી કહી.	૨૨૮
૪૩	પુરુષોત્તમગીતા અધ્યાય ૩ઃ પાપીષ્ક પુરુષોની વાત તથા ધર્મ પાળવાની આજ્ઞા.	૨૩૨
૪૪	પુરુષોત્તમગીતા અધ્યાય ૪ઃ પરમાત્માના સ્વરૂપનું જ્ઞાન અપરિમિત બ્રહ્માંડની ઉત્પતિ.	૨૩૫
૪૫	પુરુષોત્તમગીતા અધ્યાય ૫ઃ ભગવાનનું કર્મફળ પ્રદાતાપણું તથા સ્વતંત્રપણું તથા લોભાદિ દોષો કહ્યા.	૨૩૯
૪૬	પુરુષોત્તમગીતા અધ્યાય ૬ઃ જ્ઞાનનો મહીમા દેહ ને આત્માનું જુદાપણું.	૨૪૪
૪૭	પુરુષોત્તમગીતા અધ્યાય ૭ઃ વૈરાગ્ય નિરુપણ.	૨૪૮
૪૮	પુરુષોત્તમગીતા અધ્યાય ૮ઃ ગર્ભવાસ, બાલ્યાવસ્થા ને વૃદ્ધાવસ્થાનાં દુઃખો, કાળાતળાવ પધાર્યા.	૨૫૩
૪૯	પુરુષોત્તમગીતા અધ્યાય ૯ઃ રાજા તથા દેવાદિકના વૈભવનું નાશવંતપણું તથા વૈરાગ્યના ગુણો.	૨૫૮
૫૦	પુરુષોત્તમગીતા અધ્યાય ૧૦ઃ ભક્તિનું રૂપ તથા જન્મોત્સવ તથા એકાદશીના ઉત્સવો કહ્યા.	૨૬૩
૫૧	પુરુષોત્તમગીતા અધ્યાય ૧૧ઃ ધનવાન ગૃહસ્થાશ્રમી મંદિર કરાવે તથા મૂર્તિની પ્રતિષ્ઠા કરાવે તથા મક્તિમાં વિઘ્ન કરે તે સ્વભાવ સંબધીનો ત્યાગ કરે.	૨૬૭
૫૨	પુરુષોત્તમગીતા અધ્યાય ૧૨ઃ નિષ્કામભક્તનાં લક્ષણ, ઉત્તમ, મધ્યમ, કનિષ્ઠ ભક્તિના ભેદો.	૨૭૦
૫૩	પુરુષોત્તમગીતા અધ્યાય ૧૩ઃ ભગવાનના સ્વરૂપનો મહિમા અધિક કહ્યો.	૨૭૫
૫૪	પુરુષોત્તમગીતા અધ્યાય ૧૪ઃ ભગવાનનું અન્યથા કર્તાપણું ભગવાનનું પ્રકાશને પ્રકટ કરવાપણું.	૨૭૯
૫૫	પુરુષોત્તમગીતા અધ્યાય ૧૫ઃ બુદ્ધિ, ઈન્દ્રિય, મન, પ્રાણ, ભગવાન જીવને આપે છે. મુક્તને અંતર્યામી કરે છે તથા પોતાનો મહિમા કહ્યો,	૨૮૪

અધ્યાય ન. વિષય પાન નં.

પુરુષોત્તમગીતા સમાપ્ત.

૫૬ રામપુરમાં કથાની સમાપ્તી કરીને આંસબીયા થઈ કોડાઈ થઈ માંડવી બંદર આવ્યા, ત્યાંથી કાળાતળાવ, તેરા ,પધાર્યા, ત્યાં સંતદાસજીને સમાધી કરાવી, ત્યાંથી ભુજ થઈને ગુજરાત પધાર્યા, ત્યાંથી પાછા ભુજ આવ્યા, ત્યાંથી માનકૂવા થઈ તેરામાં સંતદાસજી ચાર્યમાં દટાયેલા રહેલા તે બહાર કાઢ્યા ત્યાંથી ભુજ, બળદીયા, બંધરા, ભચાઉ, આધોઈ પધાર્યા. ૨૮૮

૫૭ આધોઈથી માળીયા, ખાખરેચી, વાંટાવદર, રાયસંગપુર, હળવદ, ધ્રાંગધ્રા, મેથાણ, ખેરવા, રામગીરી, વાઢું, દદુકા, મચ્છીઆવ, ભાત, જેતલપુર, ડભાણ, ઘોડાસર, હથરોલી, ડભાણ, ચલોડા, કાણોતર, બરોલ, અડવાલ, સારંગપુર, ગઢપુર, કોટડા, ગોંડલ, કાળાવડ, ભાદરા, જોડીયા, બાલંભા, આમરણ, ધુડકોટ, પીપળીયા, ભેલા, માળીયા, વાંઢી, આધોઈ થઈ ભચાઉ આવ્યા, ત્યાંથી ભુજ આવ્યા, ડભાણમાં યજ્ઞ કરાવેલો. ૨૯૩

૫૮ ભુજથી માનકૂવા પધાર્યા, પાછા ભુજ આવ્યા, જીવનું રૂપ કહ્યું. ધ્યાન કોનું કરવું તથા પોતાના સ્વરૂપનો નિશ્ચય કહ્યો, માનકૂવા વિથોણ થઈ તેરા આવ્યા. ૩૦૧

૫૯ ત્યાંથી કાળાતળાવ ગયા, ઉંદરથી બીન્યાં તે જમ આવશે ત્યારે કેમ કરશો તે વાત, ત્યાંથી માંડવી દહીંસરાથી ભુજ પધાર્યા, ત્યાંથી માનકૂવા, માંડવી, સાંધણ, તેરા ને ભુજ આવ્યા, જગજીવનની વાત, ભચાઉ, વાંઢીયા, માળીયા, પીપળીયા, વણથલી, ભાયાવદર, માણાવદર થઈ પંચાળા આવ્યા. ૩૦૭

૬૦ માળીયાનું રણ ઓળંગી આધોઈ આવ્યા, ત્યાંથી ખોખરા, ભુજ, કાળાતળાવ ત્યાં પાણીનું દુઃખ ટાળ્યું, દશહજાર જીવનું કલ્યાણ કરવાનો સંતોને નિયમ લેવડાવ્યો, કથામાં ઉંઘવું નહીં તે વાર્તા ત્યાંથી તેરા ગયા, સાધુને ઝોળી માગવાની વાત, કાળાતળાવ, ગઢપુર, કારીયાણી આવ્યા, ખોખરા મહેમદાવાદ થઈ કચ્છ પધાર્યા. ૩૧૩

૬૧ તેરામાં આત્માનંદ સ્વામી ઉદેપુર ગયા હતા તે વાત. ત્યાં પ્રાગજીની સ્ત્રીને સમાધીમાંથા જગાડી, માંડવી થઈ પંચાળા, અગતરાઈ, જુનાગઢ, ૩૧૯

અધ્યાય ન. વિષય પાન નં.

જેતપુર, ગોંડલ, સરધાર, કોટડા, કરીયાણા, ગઢડા, ઝીંઝીવદર, સાળંગપુર, અડવાળ, બરોલ, જવારજ, સીમેજ, ધોળકા, જેતલપુર, ડભાણ, નડીયાદ, માણાવદર, જેતપુર, ગોંડલ, સરધાર, કોટડા, પીપરડી, બોટાદ, સારંગપુર, અડવાળ, બળોલ, ગુંદી, જવારજ, અરણેજ, કોઠ, ધોળકા, જેતલપુર પધાર્યા, ત્યાં ત્રણ તેજના ગોળા દેખાયા.

૬૨ ત્યાંથી ઉમરેઠ, જેતલપુર, ચલોડાથી પાછા જેતલપુર પધાર્યા, ત્યાં ભાઉની સવારી આવી હતી, તે વાત કહી ખેડા કલેકટરને મળ્યા, ને ડભાણ પધાર્યા, ત્યાંથી, બુધેજ, માળીયા, આધોઈ, કંથકોટ પધાર્યા, ત્યાં ગૌભંગની વાત રાજાને કહી, ત્યાંથી ચોબારી, ધમડકા, દુધઈ, ચાંદ્રાણી ખોખરા થઈ માનકૂવા પધાર્યા, ત્યાંથી ભુજ આવ્યા. ભગુજી પાળા થઈને રહેવા આવ્યા, ગંગારામને ઘેર હીંડોળે ઝુલ્યા, ફુલ ન મળવાથી જગજીવનનો ક્રોધ, અન્નના ગોળા સાધુ જમતા, ત્યાંથી માનકૂવા, સામત્રા થઈ કાળાતળાવ પધાર્યા. ૩૨૬

૬૩ કેરીઓ વહેંચી ત્યાંથી માનકૂવા પધાર્યા, અદાભાઈએ ઘોડી લેવાની વાત કહી, મહારાજે ના પાડી, ત્યાંથી ભુજ પધાર્યા, જીવ સંત અને હરિભક્તનો અવગુણ લે તો અમાવાસ્યના ચંદ્ર જેવો ઉતરી તે ઉપર ઋષિને શ્વાનની વાત, સુરજબાને ઘેર ફુલડોલ કર્યોને માનકૂવા પધાર્યા. ૩૩૩

૬૪ ત્યાંથી તેરા થઈ કાળાતળાવ, માનકૂવા થઈ ભુજ આવ્યા, શ્રીજીએ જન્મ દિવસ ઉજવ્યો, જગજીવને હીંસક યજ્ઞ કર્યો, મહારાજે શિખામણ આપી, તે ન માની, અહિંસામય યજ્ઞનું પ્રતિપાદન. ૩૩૭

૬૫ હિંસામય યજ્ઞનો નિષેધ વર્ણન, ત્યાંથી સુખપર, માનકૂવા, નારાયણપુર, બળદીયા થઈ ભુજ આવ્યા. ૩૪૩

૬૬ ત્યાંથી ધમડકા, ભચાઉ આવ્યા, નિર્વાસનિક થવાની વાત, જગજીવનની આડેડાઈના કારણે મૃત્યુ, ત્યાંથી વાંઢીયા, માળીયા, પીપલીયા, હાલાર, પંચાળા, કરીઆણા, સુખપુર, સારંગપુર, બુધેજ, વઉઠા, વારસિંહ, ડભાણ, બોચાસણ, શેરડી, એકલબારા, સરસવાણી, બામણગામ, વડતાલ, ઉમરેઠ, ડડુસર, કઠલાલ થઈ તોરણા પધાર્યા. ૩૪૮

૬૭ ત્યાંથી ગઢડા, કારીયાણી, પંચાળા, માણાવદર, ગઢડા, મછીયાવ, ૩૫૩

અધ્યાય નં. વિષય પાન નં.

વડતાલ, ગઢડા, ઉમરેઠ, નાગડકા, બોટાદ, ગઢડા ત્યાં સંતોને ખૂબ જમાડ્યા, ત્યાંથી વડતાલમાં અન્નકૂટનો ઉત્સવ કરી ગઢડા પધાર્યા.

૬૮ ત્યાંથી વડતાલ પધાર્યા ત્યાંથી પાછા ગઢડા, ત્યાંથી જેતલપુર, વડતાલ, ઉધના, ધરમપુર પધાર્યા, ત્યાંથી વાસંદા, ધરમપુર, ઝડેશ્વર, બામણગામ, વડતાલ, વડથલ, ગઢડા થઈ પાછા વડતાલ પધારી ફૂલડોળનો ઉત્સવ કર્યો, ત્યાંથી કારીયાણી, ગઢડા, વડતાલ, જેતલપુર ગઢડા, જયતલપુર પધાર્યા, ગૃહસ્થની પેઠે સાધુને સેવા કરવા ન ઈચ્છવું, ત્યાંથી ડભાણ, વડતાલ, ગઢડા, પીપળીયા, ગુડેલ, વડતાલ આવ્યા, વેદાંતચાર્યની સાથે ચર્ચા, ત્યાંથી શ્રીનગરસાહેબની રજાથી ગયા. ૩૫૯

૬૯ ગઢડા પધાર્યા, ૧૮૬૭ ની હુતાશની મછીયાવ કરી, ને દરેકનાં સીધાં લીધાં ને દીધાં, કોરા માટલામાં ઠારવેલા પાણીથી સ્નાન કરવા માંડયું, બાપુભાઈની રસોઈ સ્વીકારી. ૩૬૫

૭૦ બાપુજીભાઈનાં દીકરીએ ટાઢા પાણીથી સ્નાન ન કરવા વિનવ્યા ને રસોઈ જમ્યા, ને પીરસ્યું, પરગામના હરિભક્તોએ રસોઈ આપી. ૩૭૩

૭૧ ગોવિંદરામ વિશામણનો વેશ લઈને આવ્યો, ને ધુણ્યો, વાંકાનેરના જીવરામવિપ્રને મદદ કરી, ૧૮૭૬ ના ફૂલડોળની લીલા મછીયાવ કરી અમદાવાદ પધાર્યા. ૩૮૦

૭૨ ત્યાંથી પાછા મછીઆવ થઈ દદુકા, મછીઆવ, શિયાળ, રોઝકા, ગઢડા પધાર્યા, ત્યાં ફાગણ વદી ૩ ના રોજ શ્રીવાસુદેવનારાયણની મૂર્તિ પધરાવીને સારંગપુર પધાર્યા, ત્યાં ઝાંપડીની વાત, ત્યાંથી ડભાણ, ત્યાં સંતો ગોળા જમતા ત્યાંથી વિજાપુર પધાર્યા. ૩૮૪

૭૩ વજીબાની વાત, ત્યાંથી મછીઆવ પધાર્યા, સ્ત્રીના સ્વભાવની વાત. ૩૯૧

૭૪ ગઢડા, શ્રીનગરમાં મૂર્તિપ્રતિષ્ઠાની દેશોદેશ કંકોતરીઓ લખી કૃષ્ણાનંદ ને વૈષ્ણવાનંદ સન્યાસીની વાત, ત્યાંથી ઝીંઝાવદર પધાર્યા. ૩૯૮

૭૫ ત્યાંથી કારીયાણી કુંડળ, અડવાળ, બળોલ, ધોળકા, જેતલપુર, અમદાવાદ, જેતલપુર, અસલાલી થઈ કાંકરીએ મુકામ કર્યો. સાહેબને મળ્યા, નરનારાયણદેવની પ્રતિષ્ઠા કરી. ૪૦૩

૭૬ કાંકરીએ ચોરાસી કરી, પછી અસલાલી, જેતલપુર, ધોળકા થઈ ગણેશ ૪૦૮

અધ્યાય નં.	વિષય	પાન નં.
	ધોળકા રહ્યા, ને સંકલ્પનો મંદવાડ ઉતાર્યો, ત્યાંથી અડવાળ, અણીયાળી, સુંદરીયાણા, સારંગપુર, પીપલીયા, રાધાવાવ, ગઢપુર આવ્યા.	
૭૭	ગઢપુરમાં હુતાશનીનો સમૈયો કર્યો, ઉપદેશની વાર્તા કરી, પોતાના થાળ માટે દરેકે અરધો આપવાની વાત કરી, આચાર્ય પાસે રહેનાર પાળાએ રુપિયા ન રાખવા તે વાત, લાજ રાખવા વિશે વાત.	૪૧૩
૭૮	ભુજમાં મંદિર કરવા હીરજીભાઈનો પત્ર આવ્યો, ને શ્રીજીએ કંકોતરીઓ મોકલાવી ને ભુજ પધાર્યા.	૪૧૯
૭૯	ભુજમાં નરનારાયણદેવ પધારાવ્યા, બાઈ-ભાઈ વચ્ચે વાત ન કરવી તથા પંચ વર્તમાન પાળવાં, ધર્મમાં રહીને ચાલવું વગેરે જ્ઞાન વાર્તા કરી.	૪૨૫
૮૦	સહજાનંદ સ્વામીને વિષે ૫૫ ગુણો રહેલા છે તેનું વર્ણન, શ્રીજીનો બ્રહ્માંડમાં આવ્યાનો શો હેતુ છે, ૨૪ અવતારોનો શો હેતુ છે, તથા ભગવાનના ભક્તે નિત્ય છ કર્મો કરવાનાં તેના ઉત્તરો, ઈર્ષાનો ત્યાગ કરવા વિષે ત્યાંથી ગોપાળાનંદ સ્વામીને ભુજ રહી હનુમાનજીને પધરાવી પછી આવવા આજ્ઞા કરી, ગઢપુર પધાર્યાને ત્યાંથી કારીયાણી પધાર્યા, ત્યાં ધર્મકુળ આવ્યું તે વાત, ગંગાજળીયો કૂવો ગળાવ્યો, આનંદ સ્વામીના બે પત્રો આવ્યા, બ્રહ્માનંદસ્વામી વડતાલ મંદિર કરવા ગયા, ને ગઢડા પધાર્યા.	૪૩૦
૮૧	ત્યાંથી કુંડળ, ગલીઆણા, સીંજીવાડા, મેળાવ્ય, રાવળીયા થઈ વડતાલ આવ્યા, ને ત્યાં લક્ષ્મીનારાયણદેવની પ્રતિષ્ઠા કરી.	૪૪૩
૮૨	ત્યાંથી ગઢડા પધાર્યા, ત્યાંથી ઝીંઝાવદર કારીયાણી, નાવળા થઈ ધોલેરા પધાર્યા, ત્યાંથી પીપળી, સીંજીવાડા થઈ વડતાલ પધાર્યા, ત્યાં દેશ વિભાગના લેખ કરાવ્યા ને અયોધ્યાપ્રસાદજી અને રઘુવીરજીને આચાર્ય પદે સ્થાપી ગાદી કરી, અને જે તે દેશના હરિભક્તો પાસે આચાર્યોની પૂજા કરાવી, અને સૌને ધર્મોપદેશ કર્યો	૪૪૯
૮૩	ધોળકામાં મૂર્તિપ્રતિષ્ઠા કરી, ત્યાંથી ગઢપુર ગયા, ત્યાંથી ધોલેરામાં મૂર્તિપ્રતિષ્ઠા, ત્યાંથી કારીયાણી થઈ ગઢડા પધાર્યા, ત્યાંથી ગાલોળ થઈ વડાળા ને જુનાગઢમાં મૂર્તિઓ પધરાવી.	૪૫૫
૮૪	જુનાગઢના નવાબના મહેલમાં પધાર્યા, ત્યાંથી નિત્યાંનદ સ્વામી અને નવાબના પુરાણી વચ્ચે શાસ્ત્રચર્ચા થઈ, બ્રહ્માનંદ સ્વામીને મળ્યા, ત્યાંથી	૪૬૧

અધ્યાય ન.	વિષય	પાન નં.
	પંચાળા અગત્રાઈ આવ્યા, પર્વતભાઈની વાડીએ પધાર્યા, ત્યાંથી પંચાળે પધાર્યા, ત્યાંથી પીપલાણા, યમુનાવડ, કરીયાણા કારુભાર નદી મીણબાઈએ ગોપીઓના આટલા બધા થાળ જમતા ને અહીં કેમ જમતા નથી તે વાત કહી, ત્યાંથી ગઢડે પધાર્યા.	
૮૫	મંદિરમાં પધાર્યા, ત્યાંથી અસલાલીએ પધાર્યા, ત્યાંથી દેશ વિભાગ કર્યો હતા તે પ્રમાણે સાધુઓને બેસવા આજ્ઞા કરી અને સંતોને ફેર બદલી ન કરવા જણાવ્યું, અમદાવાદમાં સન્યાસીએ શાસ્ત્રાર્થ માટે બોલાવ્યા, પણ સ્વાગત કરી શક્યા નહીં તે વાત, ત્યાંથી જેતલપુર પધાર્યા મંદિરમાં ભીડ તેથી બહાર પંચ કરાવ્યો, ત્યાંથી ગઢપુર પધાર્યા.	૪૬૬
૮૬	મંદિરનું કારખાનું ચલાવ્યું, સત્સંગિજીવનનાં બે પુસ્તકો ને શિક્ષાપત્રીનું ભાષ્ય શતાનંદ મુનિએ કરવા માંડ્યું, લૌકિક અને અલૌકિક સમજણની વિક્તિ. અવધપુરના પોતાના ભુવાનદીન તથા દીનાસિંગની વાત, ગઢડામાં મૂર્તિપ્રતિષ્ઠા.	૪૬૯
૮૭	મૂર્તિમાં અમે નિવાસ કરીને રહેશું તે વાત, ગુજરાતની સંઘની જંગલનો અગ્નિ બળતો આવ્યો તેથી રક્ષા કરી, રાજકોટથી ગવર્નરનું આમંત્રણ આવ્યું ને રાજકોટ પધાર્યા, ગવર્નરને મળ્યા, પાછા ગઢપુર આવ્યા.	૪૭૫
૮૮	પરચા. લાધીબા ને માતાજીએ દેહ મેલ્યો ને એક ચિત્તામાં બાળ્યાં, જોડીએથી આવતાં રવજીની સાથે સમુદ્રમાં કુદી પડ્યા, ને સુંદરજીભાઈનો ગર્વ ઉતાર્યો, સુંદરજીભાઈને ભાગવત ભણવું હતું તે વાત, રણછોડભાઈને દર્શન આપી ધામમાં તેડી ગયા, નૃસિંહાનંદ સ્વામીની વાત, અદાભાઈને પરચો પૂર્યો.	૪૮૦
૮૯	માંડવીના ખૈયા ખત્રીની તથા કંથકોટથી ખૈયા ખત્રીને દર્શન આપ્યાં, તથા સામતજી સરવૈયાની વાત, ધમડકામાં બ્રહ્માનંદસ્વામીને મળેલ તે વાત, બળદીયાનો રતના ભક્તનો પરચો.	૪૮૬
૯૦	દહીંસરાના કચરાભક્ત તથા રવાના વિપાશા તથા ધ્રુફીના ભારમલજીની દીકરીના પરચા, ભુજમાં વાલજી મલ્લ ને સચ્ચિદાનંદ સ્વામીએ પરચા પૂર્યા.	૪૯૨
૯૧	રવજી સુતારને સુખીઆ કર્યા, કાળાતળાવમાં કૂવાનું જળ ઉપર કર્યું,	૪૯૮

અધ્યાય ન.	વિષય	પાન નં.
	તથા કંથકોટના ગરાસીયાને પરચા પૂર્યા.	
૯૨	કંથકોટના મીયાણાથી રક્ષા કરી, કાળાતળાવના હરભમને પરચા, વૈરાગીની રક્ષા કરી, ભુજના શિવરામ મહેતા તથા માનકૂવાના શામજીને પરચા.	૫૦૩
૯૩	મહેતા શિવરામ, હરજીવન, સારસ્વત વિરજી, સદાબા તથા ગંગારામ જેઠીને પરચા.	૫૦૯
૯૪	ભુજના નરસિંહભાઈ તથા રામપ્રતાપભાઈ તથા અમદાવાદના શ્રાવકને પરચા.	૫૧૪
૯૫	ધોળકાના બ્રહ્મરાક્ષસની વાત.	૫૧૯
૯૬.	સદ્‌ગુરુ ગોપાળાનંદ સ્વામીએ બ્રહ્મરાક્ષસ તથા તેની સાથેના ૩૦૦ ભૂતોનો ઉધ્ધાર કરવા ગઢડા મોકલ્યા અને તેમની પાસે ગોપીનાથજીના મંદિરના પાયા પથ્થરથી પૂરાવ્યા.	૫૨૬
૯૭.	ઉત્તમાનંદ સ્વામીએ કાશીના પંડીતોને જીત્યા, ગંગાજીબાના સાસુનું ચુડેલોથી રક્ષણ કર્યું, ફુલઝરીબાઈનાં ઘરેણાં પાછાં મળ્યાં તે પરચા.	૫૩૩
૯૮.	ગ્વાલીયરમાં ધુવાના લુહારનો પરચો.	૫૪૦
૯૯.	સચ્ચિદાનંદ સ્વામી દ્વારાએ ભક્ત જનોને શિક્ષાનાં વચનો કહેડાવ્યાં.	૫૪૬
૧૦૦.	શ્રીજી મહારાજ સ્વધામ પધાર્યા.	૫૫૧
પરિશિષ્ટ (અ)	રુકમાવતી ગંગા.	૫૫૮
પરિશિષ્ટ (બ)	કચ્છનાં પ્રસાદીનાં સ્થાનોનો ટૂંકો પરિચય.	૫૬૬
	વિદેશોમાં કચ્છ ભુજ શ્રી સ્વામિનારાયણ મંદિરની દોરવણી અનુસારે પ્રવર્તેલો સત્સંગ.	૫૮૭
પરિશિષ્ટ (ક)	ભુજમાં શ્રીનરનારાયણદેવની બાજુના ભાગમાં સુશોભિત અક્ષરભુવનમાં પ્રસાદીની વસ્તુઓ ગોઠવી છે તેની યાદી.	૫૯૦
	કચ્છ પ્રદેશનાં ગામડાંઓનો ઉલ્લેખ દર્શાવતાં અધ્યાય નંબર	૬૦૦
	કચ્છ પ્રદેશના હરિભક્તો વિગેરેમા સૂચિ અધ્યાય નંબર	૬૦૨
	(કચ્છ સિવાયની) સામાન્ય અનુક્રમણિકા અધ્યાય નંબર	૬૦૭

॥ श्रीस्वामिनारायणो विजयतेतराम् ॥

श्रीपुरुषोत्तमलीलामृतसुखसागरः

(कच्छलीला)

विज्ञाने विलयं गते प्रसरति क्षोण्यां तमस्यान्तरे
दिङ्मूढेषु भवाध्वगेषु परितः पीडैकशेषे विधौ ।
कारुण्यादवतीर्य मुक्तिजननीं शिक्षामदाद्यामिमां
साक्षादक्षरदिव्यधामनिलयः श्रीस्वामिनारायणः ॥

આ પૃથ્વી પરથી જ્યારે વિજ્ઞાન લોપાઈ ગયું, અને જ્યારે અજ્ઞાનરૂપ અંધકાર, દરેક સ્થળે પ્રસરી ગયું, અને સમગ્ર સંસારીજનો દિગ્મૂઢ બની ગયા, અને સર્વત્ર પ્રધાનપણે દુઃખ ભોગવવાની જ ક્રિયાઓ થવા લાગી, તે સમયે સાક્ષાત્ અક્ષરધામના નિવાસી, શ્રી સ્વામિનારાયણ ભગવાન દીનજનો પર દયા લાવીને, અક્ષરધામમાંથી અહીં ભરતખંડમાં પ્રગટ થયા અને મોક્ષભાગીજનોને, આત્યંતિક કલ્યાણરૂપ દિવ્ય આનંદને આપનારી દિવ્યશિક્ષા આપેલી છે. ભગવાને ગીતામાં પણ કહ્યું છે.

यदा यदा हि धर्मस्य ग्लानिर्भवति भारत ।
अभ्युत्त्थानमधर्मस्य तदात्मानं सृजाम्यहम् ॥१॥
परित्राणाय साधूनां विनाशाय च दुष्कृताम्
धर्मसंस्थापनार्थाय संभवामि युगे युगे ॥२॥

ભરતકુલોત્પન્ન હે અર્જુન ! જ્યારે જ્યારે ધર્મની શિથિલતા થાય છે, અને જ્યારે અધર્મની વૃધ્ધિ થાય છે, ત્યારે હું પ્રગટ થાઉં છું, અને સંતજનોનું રક્ષણ કરવા

માટે, તથા દુર્જનોનો નાશ કરવા માટે, તેમજ ભાગવત ધર્મનું સ્થાપન કરવા સારુ, હું દરેક યુગમાં એટલે સત્ય, ત્રેતા, દ્વાપર અને કળિ એમ સર્વયુગમાં પ્રગટ થાઉં છું.

અધ્યાય – ૧

દિવ્ય બ્રહ્મપુરધામના નિવાસી, શ્રી પ્રકટ પુરુષોત્તમ નારાયણ શ્રી સહજાનંદસ્વામી, આ પૃથ્વી પર પ્રકટ થયા ત્યારે, આ ભરતખંડની પરિસ્થિતિ, ઉપર જણાવ્યા શ્લોક મુજબ ઘણી ગમગીન હતી. ચોતરફ અંધાધૂંધી વ્યાપી રહી હતી. લુચ્ચા, લફંગા તેમજ ધાડપાડુઓ, લોકોને ત્રાસ પમાડતા હતા. દુર્જનો ફાવે તેમ વર્તી, જુલ્મ ગુજારતા હતા. અને સત્પુરુષોને અસહ્ય ઘણાં કષ્ટો સહન કરવાં પડતાં હતાં. અને બ્રાહ્મણો તેમજ ગાયો વગેરેને પણ, ઘણુંજ દુઃખ ભોગવવું પડતું હતું. અને પૃથ્વી પર આ સિવાય બીજા પણ ઘણા ઘણા અત્યાચારો થતા હતા. તે કારણથી આ પૃથ્વીમાં ઉચ્છૃંખલ પાખંડી પંથો-અઘોરી, માર્ગી વગેરે શાસ્ત્ર વિરુધ્ધ વર્તણુક કરનારાઓનું બળ વિશેષ વૃધ્ધિ પામ્યું હતું. જેથી આ સમય, શ્રીભગવાનને પૃથ્વીને વિષે પ્રકટ અવશ્ય થવું જ જોઈએ તેવો હતો, એમ ઐતિહાસિક દષ્ટિએ સ્પષ્ટ જણાય છે. તેથીજ શ્રી સ્વામિનારાયણ ભગવાન પૃથ્વી પર પ્રગટ થયા.

શ્રી ગોલોકના મધ્યને વિષે, કોટિ કોટિ સૂર્ય, ચંદ્ર અને અગ્નિ સરખું પ્રકાશમાન, દિવ્ય, અત્યંત શ્વેત, સચ્ચિદાનંદરૂપ અક્ષરધામ રહેલું છે. જે બ્રહ્મપુર, અમૃતધામ, પરમપદ, બ્રહ્મ, ચિદાકાશ આદિક નામોથી શ્રુતિ સ્મૃતિઓમાં વર્ણવાયેલ છે. તે અક્ષરધામને વિષે શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન સદાય બિરાજી રહેલા છે, જેને શ્રુતિ સ્મૃતિઓમાં પુરુષોત્તમ, વાસુદેવ, નારાયણ, પરમાત્મા, બ્રહ્મ,પરબ્રહ્મ, ઈશ્વર, પરમેશ્વર, વિષ્ણુ એવાં એવાં નામથી વર્ણવાયેલા છે, તે શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન, ક્ષર-અક્ષર થકી પર છે. સર્વજ્ઞ, સર્વકર્તા, સર્વનિયંતા, સર્વાંતર્યામી, સર્વ કારણના કારણ,નિર્ગુણ, સ્વપ્રકાશ, સ્વતંત્ર અને અનંતકોટી બ્રહ્માંડોના મહારાજાધિરાજ છે. અક્ષરબ્રહ્મરૂપ થયેલા અનંતકોટી મુક્તોને, ઉપાસના કરવા યોગ્ય છે. પ્રકૃતિ પુરુષ, કાળ, અનંત પ્રધાન પુરુષો, મહત્તત્વાદિક શક્તિઓના પ્રેરક છે. અનંતકોટી બ્રહ્માંડોની ઉત્પત્તિ, સ્થિતિ અને પ્રલયરૂપ લીલાના કર્તા છે. સદા કિશોરમૂર્તિ અને કરોડો કામદેવને પણ મોહ ઉપજાવે એવું, સુંદર રૂપ ધારી રહેલા છે. નવીન મેઘના સમાન શ્યામ વર્ણવાળા છે. અમૂલ્ય

દિવ્ય વિવિધ પ્રકારનાં વસ્ત્ર અને અલંકારોને ધારણ કરી રહેલા છે. મધુર સ્વરે વેણુ બજાવી રહેલા છે, પોતાની સખીઓ સહિત રાધિકાજી અને લક્ષ્મીજીથી પૂજાયેલા, તેમજ સુદર્શનાદિક આયુધો તથા નંદ સુનંદ શ્રીદામાદિક, અસંખ્ય પાર્ષદોથી સેવાયેલા, તેમજ ધર્મ, જ્ઞાન, વૈરાગ્ય, ઐશ્વર્ય, અણિમાદિક સિદ્ધિઓથી પણ સેવાયેલા તથા મૂર્તિધારી સામાદિક ચાર વેદોએ સ્તુતિ કરાયેલા છે. વાસુદેવાદિક ચતુર્વ્યૂહ તથા કેશવાદિક ચોવીશ મૂર્તિઓ તથા વરાહાદિક અવતારના ધારણ કરનારા, ભગવાન શ્રીકૃષ્ણ પુરુષોત્તમનારાયણે, પોતાના પ્રેમી ભક્તોના મનોરથ પૂર્ણ કરવા, તેમજ એકાંતિક ધર્મને પ્રવર્તાવવા માટે અને ધર્મ તથા ભક્તિ તેમજ મરિચ્યાદિક ઋષિઓનું, અસુરાંશોના ઉપદ્રવો થકી રક્ષણ કરવા, તેમજ અનેક જીવોનાં કલ્યાણ કરવા માટે તથા અધર્મનો ઉચ્છેદ કરવા માટે ઉત્તરકોશલ દેશમાં પ્રગટ થવાની ઈચ્છા કરી.

કોઈ એક સમયે મરિચ્યાદિક ઋષિઓ બદરિકાશ્રમમાં શ્રીનરનારાયણ દેવ ભગવાનનાં દર્શન કરવા સારુ ગયા. ત્યાં ઋષિઓની સભામાં ઉદ્ધવજીએ સેવાયેલા શ્રી નરનારાયણ ભગવાન બિરાજી રહેલા હતા. તેમનાં દર્શન કરીને તે મરિચ્યાદિક ઋષિઓ સભામાં બેઠા, ભગવાને તેમને ભરત ખંડનું વૃત્તાંત પૂછ્યું, જેથી તે ઋષિઓએ પોતે જેવું જોયું હતું તેવું સઘળું વૃત્તાંત કહ્યું. તે વખતે મરિચ્યાદિક ઋષિઓને બદરિકાશ્રમમાં આવેલા જાણીને ધર્મ અને મૂર્તિ પણ તેમને મળવા ત્યાં સભામાં આવ્યાં. તેમનો સત્કાર શ્રીનરનારાયણ ભગવાને તથા મરિચ્યાદિક ઋષિઓએ કર્યો અને મૂર્તિ સહિત ધર્મ દર્ભના આસન પર બિરાજ્યા. તે સમયે નારાયણ ભગવાન મરિચ્યાદિક ઋષિઓએ કરેલી ભરતખંડના વૃત્તાંતની વાત ધર્મદેવને કહેવા લાગ્યા. તે વખતે બધા નારાયણ ભગવાનની વાર્તાને સાંભળવામાં તલ્લીન થયેલા હતા. તે સમયે ભગવાનની પ્રેરણાથી દુર્વાસા મુનિ કૈલાસથી શ્રી નારાયણ ભગવાનનાં દર્શનાર્થે આવ્યા. બધા, વાર્તા સાંભળવામાં તલ્લીન થયેલા હોવાથી તે દુર્વાસા મુનિનું કોઈથી પણ સન્માન કરી ન શકાયું. તે કારણે દુર્વાસા મુનિ કોપાયમાન થયા. અને તેમણે ધર્માદિક સર્વેને શાપ આપ્યો જે, મારુ અપમાન કરનારા તમો સર્વે ભરતખંડમાં મનુષ્ય જન્મને પામો અને ત્યાં અસુરોથી ઉપદ્રવોને પામો. એ શાપને સાંભળીને ધર્મદેવાદિકોએ ઘણી પ્રકારનાં વિનય યુક્ત વચનોથી દુર્વાસા મુનિને વિનવ્યા અને શાંતિ પમાડ્યા, ત્યારે દુર્વાસા મુનિ બોલ્યા જે, તમો

સર્વે શ્રી નરનારાયણ ભગવાનની વાર્તા સાંભળવામાં તલ્લીન થયેલા હતા, જેથી મને ન દેખવાથી તમો મારું સન્માન ન કરી શક્યા એ વાતની મને ખબર ન હતી જેથી મેં તમોને આ શાપ દીધો છે. તે શાપ મિથ્યા તો નહીં કરું પણ તમારા ઉપર અનુગ્રહ કરું છું. એમ કહીને દુર્વાસા મુનિએ ધર્મદેવાદિકને કહ્યું કે, હે ધર્મદેવ ! તમો તમારાં પત્ની સહિત, બ્રાહ્મણકુળમાં મનુષ્ય શરીરને પામશો અને આ શ્રીનરનારાયણ ભગવાન તમારા પુત્ર થશે. તે તમોને તેમજ ઉદ્ધવજીને તથા આ મરિચ્યાદિક ઋષિઓની અસુરોના કષ્ટ થકી રક્ષા કરીને તેમને મારા શાપ થકી મૂકાવશે, આવો હું તમો સર્વ પર અનુગ્રહ કરું છું. એમ કહીને દુર્વાસા મુનિ પાછા કૈલાસમાં ચાલ્યા ગયા.

આ શાપને સાંભળીને ધર્મદેવ અને તેમનાં પત્ની મૂર્તિ, તથા ઉદ્ધવજી અને મરિચ્યાદિક ઋષિઓ જ્યારે ખેદ પામવા લાગ્યા, ત્યારે શ્રી નારાયણ ભગવાને ધર્માદિક સર્વેને કહ્યું જે, અપરાધ વિનાના દુર્વાસાના શાપને હું ટાળવા સમર્થ છું. પરંતુ હાલમાં ભરતખંડમાં કળિબળને પામીને અધર્મ તેમજ અસુરો બહુ વૃધ્ધિ પામેલા છે. તેનો નાશ કરવા માટે મારે પ્રકટ થવું છે તેથી જ મારી ઇચ્છાએ કરીને આ શાપ થયો છે. હું પણ સભામાં જ હતો, જેથી મેં પણ તે શાપને અંગીકાર કર્યો છે. માટે હે ધર્મ ! હું તમારે ત્યાં પુત્રરૂપે પ્રકટ થઈને તે અસુરોનો અને અધર્મનો નાશ કરીશ. અને તમારી સર્વની રક્ષા કરીશ. તેમજ પૃથ્વીમાં એકાંતિક ધર્મ પણ પ્રવર્તાવીશ. માટે તમો નિશ્ચિંત રહો, અને પૃથ્વીમાં મનુષ્યદેહને ધરો. ભગવાનનાં આવાં વચનો સાંભળીને ધર્માદિક સર્વે શ્રીનરનારાયણ ભગવાનનાં દર્શન કરીને મનુષ્ય દેહ ધરવા માટે પૃથ્વી પર ગયા.

આ ભરતખંડમાં ઉત્તરકોશલ દેશમાં રૈકહટ નામે પુરમાં સરવરીઆ સામવેદી બાલશર્મા નામના બ્રાહ્મણ રહેતા હતા. તે બ્રહ્માના અંશાવતાર હતા. તેમનાં પત્ની ભાગ્યવતી નામે હતાં. ધર્મદેવ તેમને ત્યાં સંવત્ ૧૭૯૬ના કાર્તિક સુદી ૧૧ ને દિવસે પ્રકટ થયા. બાલશર્માએ પુત્રના જાતકર્માદિક સંસ્કાર કરીને પુત્રનું દેવશર્મા એવું નામ ધારણ કર્યું. તે જ દેશમાં છપૈયા નામના પુરમાં ત્રવાડી કૃષ્ણશર્મા રહેતા હતા. તેમનાં પત્ની ભવાની નામે હતાં. શ્રીમૂર્તિ તેમને ત્યાં સંવત્ ૧૭૯૮ના કાર્તિક સુદી ૧૫ના રોજ સાંજના સમયે પ્રકટ થયાં. તેઓ નાનપણથી જ શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનની ભક્તિ અતિશય કરતાં હોવાથી તેમનું 'ભક્તિ' એવું નામ

ધારણ કરવામાં આવ્યું.

સમય જતાં દેવશર્મા અને ભક્તિના વિવાહ કરવામાં આવ્યા. ત્યારપછી ભક્તિદેવીના પિતા શ્રીકૃષ્ણશર્માએ પોતાના જમાઇ દેવશર્માને પોતાને ઘેર છપૈયામાં રાખ્યા. દેવશર્માને ધર્મમાં અતિશય દઢપણે વર્તતા જોઇ સર્વ મનુષ્યો તેમને 'ધર્મદેવ' એવા નામે બોલાવવા લાગ્યાં. ગૃહસ્થાશ્રમી થયેલાં આ દંપતીને અસુરજનો ઘણો જ ત્રાસ આપવા લાગ્યા. તેથી ધર્મદેવ પોતાનાં પત્ની સહિત અયોધ્યા ગયા. ત્યાં પણ ત્રાસ થવાથી પછી કાશી ગયાં, ત્યાં થોડા દિવસો રહ્યાં પણ ત્યાં વળી અસુરોનો ઉપદ્રવ થવા લાગ્યો, જેથી કાશીથી તેઓ પ્રયાગરાજ ગયાં, ત્યાં તેમને ઉદ્ધવના અવતાર રામાનંદ સ્વામી મળ્યા. તેમના થકી તેમણે ભાગવતી દીક્ષા ગ્રહણ કરી. ત્યાંથી તેઓ પાછાં છપૈયા આવ્યાં. ત્યાં તેમના ઘણા શિષ્યો થયા અને અન્નવસ્ત્રો આપવા લાગ્યા, જેથી ધર્મદેવ સમૃધ્ધિવાળા થયા. અસુરજનોને ઈર્ષ્યા આવવાથી ફરીથી તેમને ઉપદ્રવ કરવા લાગ્યા. ધર્મ અને ભક્તિ બન્નેએ ઉપદ્રવોને સહન કર્યા. છેવટે અધીર થઈને ભક્તિદેવીએ ઉપદ્રવ ટળી જાય તેવો ઉપાય કરવાની ધર્મદેવને વિનંતિ કરી, જેથી ધર્મદેવે પોતાનાં પત્ની સહિત અયોધ્યા ગયા. ત્યાં ધર્મદેવે હનુમાન ગઢીમાં જઈને હનુમાનજીની આરાધના કરી. હનુમાનજીએ પ્રસન્ન થઈને કહ્યું કે, 'તમો વૃંદાવનમાં જાઓ. ત્યાં તમારો ઉપદ્રવ ટળી જશે,' તેથી તે બન્ને વૃંદાવન ગયાં. ત્યાં પૂર્વના મરિચ્યાદિક ઋષિઓ તેમને મળ્યા. પરસ્પર ઓળખાણ થઈ. ધર્મદેવ હનુમાનજીએ કહેલ વચનો કહ્યાં, તેથી તે બધા ભેળા થઈને વિષ્ણુયાગ કરવા લાગ્યા. વિષ્ણુયાગને અંતે તે સર્વની પ્રેમલક્ષણા શુધ્ધ ભક્તિથી ભગવાન પ્રસન્ન થયા. અને જેવા અક્ષરધામમાં છે તેવાંજ સ્વરૂપે દર્શન આપ્યાં. ધર્માદિક સર્વેએ ભગવાનની સ્તુતિ કરી. સ્તુતિ સાંભળી પ્રસન્ન થયેલા ભગવાન ધર્માદિક પ્રત્યે બોલ્યા, ''તમોને દુઃખ આપનાર અસુરોને મેં પૂર્વે કૃષ્ણાવતારમાં માર્યા હતા, તે કારણથી તેઓ તમોને મારાં જાણીને પીડે છે. પરંતુ હવે હું તે અસુરોનો નાશ કરવા હે ધર્મદેવ ! તમારા થકી નરનારાયણદેવ રૂપે પ્રગટ થઈશ અને હરિકૃષ્ણ એવા નામથી પ્રસિધ્ધ થઈશ અને તમારી સહુની રક્ષા કરીશ. તથા અધર્મ સર્ગનો વિનાશ કરીશ. તેમજ એકાંતિક ધર્મને પ્રવર્તાવીશ અને તમો સહુને દુર્વાસાના શાપથી મૂકાવીશ. આટલું બોલી શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન અદ્રશ્ય થઈ ગયા.

ત્યાર પછી ધર્માદિક સર્વે અતિશય આનંદ પામી પોતપોતાને સ્થાને ગયા. ધર્મ અને ભક્તિ પોતાના ગામ છપૈયા આવતાં હતાં ત્યારે માર્ગમાં અશ્વત્થામા મલ્યો. તેણે હકીકત પૂછવાથી ધર્મે સત્ય વાત કહી. તે સાંભળી કોપાવિષ્ટ થઈને, શાપ આપ્યો જે, તમારે ત્યાં શ્રીકૃષ્ણ પ્રગટ થશે, તેને હું શાપ આપું છું કે, 'એ હથિયાર ધારણ ન કરો,' અને શસ્ત્ર વગર કોઈપણ પોતાના શત્રુને મારી શકાતો નથી. એમ કહી અશ્વત્થામા ચાલ્યો ગયો. શાપનું વચન સાંભળી ધર્મ અને ભક્તિ ખેદ પામ્યાં. તે વખતે તુરત હનુમાનજીએ દર્શન દીધાં, અને આશ્વાસન આપ્યું. તેમજ માર્ગ પણ બતાવ્યો. પછીથી હનુમાનજી અદૃશ્ય થઈ ગયા. ત્યાર પછી ધર્મ અને ભક્તિ, પોતાને ગામ છપૈયા આવ્યાં. પછીથી નર અને નારાયણ છે નામ અને રૂપ તે જેમનાં, એવા ભગવાન તે એક મૂર્તિરૂપે થઈને ધર્મદેવના હૃદયકમલમાં વિરાજીત થયા. કેટલાક માસ પછી, ધર્મદેવ છે નામ જેમનું એવા હરિપ્રસાદજી થકી શ્રીભક્તિ દેવીને વિષે શ્રીકૃષ્ણ પુરુષોત્તમ ભગવાન સંવત્ ૧૮૩૭ની સાલે ચૈત્ર સુદ નવમીની રાત્રી દશ ઘડી ગઈ ત્યારે પ્રગટ થયા. તે સમયે બ્રહ્માદિક ઈશ્વરોએ તેમજ ઈન્દ્રાદિક દેવતાઓએ તથા ગંધર્વો તેમજ અપ્સરાઓએ આવીને સ્તુતિ, નૃત્ય, ગીત, વાજિંત્ર, ચંદનપુષ્પની વૃષ્ટિ વિગેરેથી શ્રીહરિનો સત્કાર કર્યો. ત્યાર પછી હરિપ્રસાદજીએ પોતાના પુત્રનું શાસ્ત્રોક્ત વિધિ પ્રમાણે જાત કર્મ કરાવ્યું. અને તે નિમિત્તે બ્રાહ્મણોને વિવિધ દાન આપ્યાં. જન્મના દિવસથી છટ્ઠે જ દિવસે કાલિદત્ત નામના અસુરાધિપે પ્રેરેલા કોટરાદિક બાલગ્રહો બાલસ્વરૂપ ભગવાનને મારવા સારુ આવ્યા. તેમને શ્રી બાલસ્વરૂપ ભગવાને પોતાની દૃષ્ટિ માત્રથી નસાડી દીધા. ત્યાર પછી સવા ત્રણ માસ જેટલો સમય જતાં, બ્રાહ્મણને વેષે શ્રીમાર્કંડેય ઋષિ ધર્મદેવને ઘેર આવ્યા. ધર્મદેવે તેમનું ઘણું જ સન્માન કર્યું. વળી તે મુનિ જ્યોતિઃ શાસ્ત્રના ભણેલા હોવાથી, તેમને પોતાના પુત્રનું નામકરણ કરવા વિનંતી કરી. આ સાંભળી માર્કંડેય મુનિ ઘણાજ પ્રસન્ન થયા અને કહ્યું જે, 'હે હરિપ્રસાદજી! તમારા આ પુત્રનો જન્મ કર્કરાશિને વિષે થયો છે. તે તમારી તથા જે જનો તેમના આશ્રિત થશે તે સર્વની આપદાઓને હરી લેશે, માટે એમનું નામ 'હરિ' થશે. વળી તમારા પુત્રનો જન્મ ચૈત્ર માસમાં થયો છે. તથા તેમના શરીરનો કૃષ્ણવર્ણ હોવાથી તેમજ પોતાના આશ્રિત સર્વજનોના અંતઃકરણને પોતાની મૂર્તિને વિષે આકર્ષી લેશે, તે કારણે બીજું 'કૃષ્ણ' એવું નામ કહેવાશે. અને આ બન્ને નામો જુદાં છે,

છતાં પણ બન્ને ભેળાં મળીને 'હરિકૃષ્ણ' એવું ત્રીજું નામ પણ થશે. અને આ તમારા પુત્ર ત્યાગ, જ્ઞાન, તપ, ધર્મ અને યોગ એવા પાંચ ગુણોથી શિવજીના સમાન થશે. માટે આ તમારા પુત્ર ''નીલકંઠ'' એવા નામથી પ્રસિધ્ધ થશે. અને આ તમારા પુત્રના હસ્તને વિષે પદ્મનું ચિહ્ન છે. તથા બે ચરણો પૈકી જમણા ચરણમાં જવ, જાંબુ, વજ્ર, ઉર્ધ્વરેખા, કમલ, ધ્વજ, અંકુશ, અષ્ટકોણ, સ્વસ્તિક એ નવ ચિહ્નો બિરાજી રહેલાં છે. તેમજ અર્ધચંદ્ર, વ્યોમ, ગોપદ, ધનુષ્ય, કલશ, ત્રિકોણ અને મીન આ સાત ચિહ્નો ડાબા ચરણમાં બિરાજી રહેલાં છે માટે આ તમારા પુત્ર સાક્ષાત્ પૂર્ણપુરુષોત્તમ નારાયણ છે. અને તેઓશ્રી લક્ષાવધિ મનુષ્યોના નિયંતા થશે. અને તમારું સર્વ પ્રકારનાં કષ્ટો થકી રક્ષણ કરશે. આ પ્રમાણે કહીને તે મુનિએ બીજા પણ ઘણાક ગુણોનું વર્ણન કર્યું. તે સાંભળીને ધર્મ અને ભક્તિ ઘણાંજ પ્રસન્ન થયાં અને તે માર્કંડેય મુનિને દક્ષિણા દાનથી સત્કાર કરીને બહુજ પ્રસન્ન કર્યા, ત્યાર પછી તે મુનિ ત્યાંથી યાત્રા નિમિત્તે પ્રયાગરાજ વિગેરે તીર્થોમાં ગયા.

ઇતિ શ્રીસહજાનંદસ્વામી શિષ્ય અચ્યુતદાસવિરચિતે શ્રીપુરુષોત્તમલીલામૃતસુખ સાગર મધ્યે ઘનશ્યામ મહારાજનો જન્મ થયો, અને માર્કંડેય મુનિએ નામકરણ સંસ્કાર કર્યો, એ નામે પ્રથમો અધ્યાય. ૧

અધ્યાય–૨

પછીથી તે ઘનશ્યામ મહારાજ પોતાની બાળલીલાએ કરીને માતા-પિતા તથા સંબંધીજનોને બહુ આનંદ ઉપજાવતા થકા, બાલચંદ્રની પેઠે વૃધ્ધિ પામવા લાગ્યા. પછીથી પાંચમા માસે હરિપ્રસાદજીએ પોતાના પુત્રને પૃથ્વી પર બેસાડવાની સાતમે માસે કાન વિંધાવવાની અને અન્નપ્રાશન કરવાની ક્રિયાઓ યથાશાસ્ત્ર કરી. ત્યારબાદ ત્રીજે વર્ષે ચૌલ સંસ્કાર (ગર્ભના કેશ ઉતારવાનો વિધિ) કર્યો. તે દિવસે માયાવી કાલિદત્ત નામનો અસુર ઘનશ્યામ મહારાજને મારવા સારુ આવ્યો, તેને શ્રી ઘનશ્યામ મહારાજે દષ્ટિમાત્રથી મોહ પમાડતાં તે વૃક્ષોમાં અથડાઈને મરણ પામ્યો. પછીથી શ્રી ઘનશ્યામ મહારાજ ચાલતાં શીખ્યા તે ઘરમાં ઉંબરા પર ચડવા જાય ત્યારે પડી જાય ને ગોઠીલાં ખાય અને વળી પાછા ઊઠીને ઘરની અંદર આવે ત્યારે માતાને કહે જે હે માતુશ્રી ! મને ક્ષુધા લાગી છે તે જમવા સારું દહીં, રોટલી ને ભાત લાવો, ત્યારે માતાજી તત્કાળ ઊઠીને જેજે માગે તેને આપતાં. પોતે જમી લે ત્યારે કહેતા જે, હે માતુશ્રી ! હવે મને નિદ્રા આવે છે. ત્યારે માતાજી દૂધનાં ફીણ

જેવી શ્વેત અને સુંદર શય્યા પર પોઢાડી મૂકે. અને સુંદર ધોયેલો શ્વેત ખેસ ઓઢાડે. પછીથી ઘરનું કામકાજ કરવા જાય ત્યારે શ્રીઘનશ્યામ મહારાજ ઓઢાડેલા વસ્ત્રને લાલ કમળ સરખાં પોતાનાં ચરણારવિંદે કરીને ઉતારી નાખે, ત્યારે માખીઓ તથા મચ્છર ઉપર આવીને બેસે, ત્યારે માતાજી આવીને જાુએ અને પોતે ઓઢાડેલા વસ્ત્રને દૂર પડેલું જોઇને મનમાં વિચાર કરે જે, મારા પુત્રને માખીઓ અને મચ્છર કરડતાં હશે માટે ઓઢાડું, એમ વિચારીને ફરીથી વસ્ત્રને ઓઢાડે, અને ઘરનું કામકાજ કરે. કામકાજ કરતાં પણ તેમની વૃત્તિ ઘનશ્યામ મહારાજમાં જ હોવાથી ક્ષણે ક્ષણે જોવાને આવે. તેથી ઘરનાં કામકાજ કરવાની પણ સૂઝ ન પડે. આમ રમાડતાં જમાડતાં થોડાક સમયમાં મોટા થયા. પછી તો ગામમાં અને ગામથી બહાર પોતાની ઉંમરનાં બાળકોને ભેળા લઇને નાના પ્રકારની રમતો રમે, ક્યારેક સ્નાન કરવા જાય, ક્યારેક ઝાડ ઉપર ચડે. એવી રીતે નાના પ્રકારની રમત કરે. નિત્ય દિવસ ઊગે ત્યારે ગામનાં બાળકો ધર્મદેવને ઘેર આવે અને પૂછે કે, ઘનશ્યામભાઇ ક્યાં છે ? ત્યારે ધર્મદેવ કહે જે, એતો પોઢ્યા છે, બેસો હું જગાડું, પછી ધર્મદેવ ઘનશ્યામ મહારાજની પાસે આવીને જગાડે જે, હે ઘનશ્યામ ! તમો ઊઠો. આ તમારા બાળ મિત્રો તમોને બોલાવવા આવ્યા છે. પછી ઘનશ્યામ મહારાજ ઊઠે. અને પોતાને મનગમતાં વસ્ત્રો ધારણ કરીને રમવા જવા તૈયાર થાય ત્યારે ભક્તિમાતા દહીંમાં સાકર નાખીને વાટકો ભરીને ઘનશ્યામ મહારાજ પાસે લાવે, અને કહે જે, આ દહીં જમતા જાઓ. પછી સમય પર જમવા નહિ આવો. અને રમતાં રમતાં ભૂખ્યા થશો. ત્યારે ઘનશ્યામ કહે જે, ભૂખ તો નથી પણ તમો લાવ્યાં છો તો લાવો પીઉં. આમ કહી દહીંનું પાન કરીને રમવા જાય. નિત્યે આવી રીતે લીલા કરી માતા-પિતાને અને બાળમિત્રોને આનંદ પમાડતા.

એક દિવસ છપૈયાથી ઉત્તરાદિ બાજુ ચાર ખેતર છેટે, ઈસના નામના ગામની પાસે એક તલાવ છે. તેનું જલ સ્વચ્છ અને બારે માસ ભર્યું રહે છે. તેમાં જલક્રીડા કરવા ગયા. પછીથી તેના પર રહેલા આંબલીના વૃક્ષ પર ચડીને વાનર જાતિના શબ્દને કરવા, કિલકિલાટ કરવા, હૂકાહૂક કરવું ને ગોઠીલાં ખાવાં વિગેરે બાળલીલાને કરતા થકા, રમવા લાગ્યા. તે ક્રીડાને જોવા માટે દેવો પોતાનાં વિમાનમાં બેસીને આવ્યા. અંતરિક્ષમાં રહીને ઘનશ્યામ મહારાજની બાળલીલાને જોઇને પરસ્પર કહેવા લાગ્યા જે, આ છપૈયાની ભૂમિને ધન્ય છે, અને

છપૈયાનિવાસી જનોને, તેમજ ગાયો, પશુ-પક્ષીઓ તેમજ વૃક્ષવેલીઓને પણ ધન્ય છે કે, જ્યાં અક્ષરાતીત પરબ્રહ્મ પુરુષોત્તમ નારાયણ અવતાર ધારણ કરીને વિચરે છે, અને નાના પ્રકારનાં બાલચરિત્રોને કરે છે અને તે ભગવાનની સાથે રમવું જમવું, ને નાના પ્રકારની રમતો રમવી એવા યોગને પામ્યા એવા, આ બાળકોનાં આગળના જન્મનાં કેવાં સુકૃત હશે, કે જેથી આવા મંગલ જોગને પામ્યા છે. આ પ્રમાણે કહીને તે દેવો દુંદુભિ આદિક વાજિંત્રોને વગાડીને જયજયકારના શબ્દો કરવા લાગ્યા. તેમજ ચંદન પુષ્પની વૃષ્ટિ કરવા લાગ્યા. આ જોઈને ઘનશ્યામ મહારાજની સાથે રમવા આવેલાં બાળકો અતિ આશ્ચર્ય પામી ગયાં અને દેવતાઓ પોતાના લોક પ્રત્યે ગયા. ત્યાર પછી શ્રીઘનશ્યામ મહારાજે આંબલી પર ચડ્યા, ઘણી રમત કરી અને પછી ઉતાવળથી ઉતરવા જતાં તેમણે સાથળમાં આંબલીનો ખાંપો લાગ્યો ને રુધિર નીસર્યું. તેને જોઇને આ બાળકોમાંથી એક છોકરો ગામમાં ગયો અને ધર્મ-ભક્તિને કહેવા લાગ્યો જે, 'તમારા પુત્રને સાથળમાં આંબલીનો ખાંપો વાગ્યો છે ને લોહી નીસર્યું છે,' આ વાત સાંભળીને ધર્મ તથા ભક્તિ બન્નેને મૂર્છા આવી ગઇ, અને પૃથ્વી પર પડી ગયાં. શરીરની વિસ્મૃતિ થઇ ગઇ. ત્યારે રામપ્રતાપભાઈ આવીને ધર્મદેવ તથા ભક્તિદેવીને, આશ્વાસન આપતા થકા કહેવા લાગ્યા જે, હે માતાપિતા ! તમો કંઇ પણ ચિંતા ન કરશો, કારણ કે, ઘનશ્યામભાઈને આગળ ઘણાં વિઘ્નો આવ્યાં હતાં તો પણ, તેથી ઘનશ્યામભાઈને કંઇ પણ પરાભવ થયો નથી. તો આમાં પણ કંઇ નહિ થાય, હું હમણાં જ જાઉં છું અને તુરંત તેમને તેડીને અહીં લાવું છું. એમ કહીને રામપ્રતાપભાઇ ત્યાં ગયા, અને જોયું તો સાથળમાં ખાંપો લાગેલો હતો અને તેથી રુધિર પણ નીસર્યું હતું. તેને જોઇને રામપ્રતાપભાઈએ કહ્યું જે, આ શું કર્યું ? પોતાના શરીરની પણ ખબર રાખતા નથી ? ત્યારે ઘનશ્યામ મહારાજ બોલ્યા જે, ખબર તો ઘણી રાખીએ છીએ તો પણ આ ખાંપો વાગ્યો. કારણ કે, આ દેહ ક્ષણભંગુર છે. તે વાગે પણ ખરું અને ક્યારેક હાથ પણ ભાંગી જાય, એમ બોલ્યા.

પછી રામપ્રતાપભાઇ ઘનશ્યામને ઘેર તેડી લાવ્યા. તે ઘનશ્યામ મહારાજનો સાદ સાંભળીને ધર્મ અને ભક્તિ સામાં આવ્યાં. અને તેડીને છાતીમાં ભીડીને તથા મસ્તકને સૂંઘીને હર્ષ પામ્યાં, અને ઘનશ્યામજીને મનગમતાં ભોજન જમાડ્યાં, ત્યારે જ ધર્મ અને ભક્તિ સુખ અને શાંતિ પામ્યાં.

મંદિરની સામે પૂર્વ દિશામાં નારાયણસર એવા નામે તળાવ છે. તેમાં પાણી અખંડ રહે છે. તે સ્થળે આખા ગામનાં ઢોર રહેતાં હતાં અને ધર્મદેવનાં પણ ગાયો આદિક ઢોર રહેતાં હતાં. સહુ ત્યાંજ પોતપોતાનાં ઢોરાંને દોવરાવે. એક દિવસ ભક્તિમાતાએ ઘનશ્યામજીને કહ્યું જે, હે ઘનશ્યામ ! તમે આપણી ગાયોને દોવરાવી આવશોને ? ત્યારે ઘનશ્યામજીએ કહ્યું જે, હું દોવરાવી આવીશ. પછી ઘનશ્યામ મહારાજ નિત્યે ગાયો દોવરાવવા જાય અને ત્યાં પોતાને ભાવે તેટલું દૂધ પીવે. પછીથી સરોવરમાંથી પાણી નાખીને દૂધનાં પાત્ર પૂરાં ભરીને લેવડાવી આવે. આવી રીતે ઘણાક દિવસ કર્યું. એક દિવસ તેમ કરતાં કોઈએ દેખ્યા. તેમણે આવીને ભક્તિમાતાને કહ્યું જે, તમારા ઘનશ્યામજી તો જેટલું ભાવે તેટલું દૂધ પીવે, અને પછી સરોવરના પાણીથી પૂરું કરીને લાવે છે. તે મેં આજે નજરે દીઠા છે. ત્યારે ભક્તિમાતા ઘનશ્યામજીને કહેવા લાગ્યાં જે, હે ઘનશ્યામ ! તમે દૂધ તો પીવો છો, પણ પાછું સરોવરમાંથી પાણી નાખીને પૂરું કરીને લાવો છો. આ તમારી બધી વાતો અમોને મનુષ્યો કહી જાય છે. માટે એમ ન કરવું, ત્યારે ઘનશ્યામજીએ કહ્યું જે, એ સર્વ જૂઠું બોલે છે, ને તમોને કહેનારા પણ જૂઠા છે, એમ કહીને ઘનશ્યામ મહારાજ રિસાયા ને ભૂતીયા કૂવામાં જઈને તેની બખોલમાં સંતાઈને બેસી ગયા. પછી ધર્મદેવ અને રામપ્રતાપભાઈ જમવા આવ્યા ત્યારે ભક્તિદેવીને પૂછવા લાગ્યા જે, આજે ઘનશ્યામજી નથી દેખાતા તે ક્યાં ગયા છે ? ત્યારે ભક્તિ દેવી કહેવા લાગ્યાં જે, ઘનશ્યામ તો ગામમાં રમવા ગયા છે તે તેડી લાવો, ત્યારે રામપ્રતાપભાઈયે ગામમાં જોયા પણ મલ્યા નહીં. પછી રમવાનાં જે જે સ્થળો હતાં તે પણ જોયાં અને ગામનાં બાળકોને પણ પૂછ્યું જે, ઘનશ્યામને તમે દીઠા ? ત્યારે છોકરાઓ કહેવા લાગ્યા જે, આજે તો અમોએ ઘનશ્યામજીને ક્યાંય પણ દીઠા નથી. પછી રામપ્રતાપભાઈએ ઘેર આવીને કહ્યું જે, ઘનશ્યામ તો ક્યાંય પણ મલ્યા નહીં. તે સાંભળીને સહુ ઉદાસ થઈ ગયાં. ત્યારે અમરબાઈએ આવીને કહ્યું જે, તમારા ઘનશ્યામ તો ભૂતિયા કૂવાની બખોલમાં બેઠા છે. આ સાંભળીને રામપ્રતાપભાઈ તરત ત્યાં ગયા, અને કૂવા પાસે ઊભા રહીને બોલ્યા જે, હે ઘનશ્યામ ! હે ઘનશ્યામ ! ભાઈનો સાદ સાંભળીને ઘનશ્યામજી તરત જ કૂવામાંથી બોલ્યા જે, હે ભાઈ ! અમો તો અહીં બખોલમાં બેઠા છીએ. ત્યારે રામપ્રતાપભાઈએ કહ્યું જે, હે ભાઈ ! ઘેર ચાલો. અને જમવાનો સમય વીતિ ગયો

છે. તમને ગામમાં તથા ગામ બહાર દરેક સ્થળે જોયા અને નાનાં મોટાં સર્વ બાળકોને પૂછ્યું, તો સહુએ કહ્યું જે, આજ તો અમોએ ઘનશ્યામને ક્યાંય જોયા નથી અને હું પણ તમોને ખોળતાં ખોળતાં થાકી ગયો. અને તમે જમ્યા વિના રહ્યા અને અમો પણ સર્વે જમ્યા વિના રહ્યા. માટે તમો હવે બહાર નીસરો અને ઘેર ચાલો. પછી ઘનશ્યામજી બહાર નીસર્યા એટલે રામપ્રતાપભાઈએ તેડી લીધા અને છાતી સરસા દાબ્યા. પછી ઘનશ્યામજી ભાઈનો હાથ ઝાલીને માર્ગે ચાલ્યા. ત્યારે રામપ્રતાપજીએ પૂછ્યું જે, તમે આજે કૂવામાં સંતાઈ રહ્યા હતા ? ત્યારે ઘનશ્યામજી બોલ્યા જે, આજે અમને આપણાં માતાજી બહુ વઢ્યાં અને એમ કહ્યું જે, તમે દૂધ પી જાઓ છો અને માંહી પાણી નાખીને લાવો છો. આવું કામ કેમ કરો છો ? આવી રીતે મારા ઉપર મિથ્યા અપવાદ નાખ્યો. તે માતાજીનો કંઈ વાંક નથી, પણ તેમને કોઈકે કહ્યું હશે. તે સાંભળીને તેમણે મને એમ કહ્યું, એટલે હું રિસાઈને અહીં આવીને સંતાઈ ગયો હતો. ત્યારે રામપ્રતાપભાઈએ કહ્યું જે, હવે હું માતાજીને કહીશ એટલે તે તમને કોઈ દિવસ નહીં વઢે. પછી ઘેર આવ્યા ત્યારે ધર્મદેવ તત્કાળ ઊઠ્યા અને ઘનશ્યામજીને તેડી લઈ છાતી સરસા દાબ્યા અને ઘનશ્યામજીનું મસ્તક સૂંઘ્યું, પછી સુખશાંતિને પામ્યા ને પોતાના પુત્રોની સાથે બેસીને જમ્યા.

છપૈયાથી પૂર્વ દિશામાં બે ખેતરવા છેટે એક આંબો હતો, તેની કેરી પાકા દોઢ શેરની હતી અને તેનો રસ દહીંના જેવો ઘાટો અને સુગંધીદાર હતો, જેથી તે આંબાનું નામ દહીંયો આંબો હતું. તે આંબા ઉપર ચડીને વાંદરાની પેઠે પોતે ઠેકડા મારે અને બીજા છોકરા પણ ઠેકડા મારે અને જમવાના સમયે પણ જમવા ન આવે, ત્યારે રામપ્રતાપભાઈ ત્યાં જાય અને ઘનશ્યામજીને તેડી લાવે. અને પછી સાથે બેસીને જમે. આ પ્રમાણે હમેશાં ઘનશ્યામ મહારાજ નાના પ્રકારની લીલાઓ કરીને પોતાનાં માતાપિતા તથા મોટાભાઈ તથા પોતાના બાળમિત્રોને આનંદ પમાડતા. એક દિવસે રામપ્રતાપભાઈએ કહ્યું જે, આપણા ખેતરમાં ચીભડાં વાવ્યાં છે. તેમાં ખડ બહુ ઊગ્યું છે. તે તમો ચાલો આપણે બન્ને નીંદવા જઈએ. ત્યારે ઘનશ્યામજીએ કહ્યું જે, ચાલો ભાઈ ! અમો આવીએ છીએ. પછી બન્ને ભાઈ ભેળા થઈને ગયા અને નીંદવા બેઠા. ત્યારે રામપ્રતાપભાઈ ખડ કાઢે, ને ચીભડાંના વેલા રેવા દે, ને ઘનશ્યામ ખડ કાઢે ને ચીભડાંના વેલાનાં મૂળીયાં કાપીને એમને

એમ રહેવા દે. પછી બે ઘડી કેડે ભાઇએ જોયું ત્યારે જેટલામાં ઘનશ્યામજીએ નીંદ્યું હતું તેટલામાં સર્વ વેલા સુકાવા લાગ્યા, ત્યારે રામપ્રતાપભાઇએ કહ્યું જે, ભાઇ ઘનશ્યામ ! આ શું કરો છો ? આ વેલા સર્વ સુકાઇ જાય છે. ત્યારે ઘનશ્યામજી બોલ્યા જે, અમને તો એવું આવડે છે. ત્યારે રામપ્રતાપજીએ મનમાં વઢવાનો વિચાર કર્યો પણ પછી ઘનશ્યામ મહારાજના મુખારવિંદ સામું જોયું ત્યારે તેમની મનોહર મૂર્તિને જોઇને રીસ સર્વ સમાઇ ગઇ ને કંઇ પણ બોલ્યા નહિં. પછી ઘેર આવ્યા અને ભેળા બેસીને નાના પ્રકારનાં ભોજન જમ્યા.

એક સમયે રામપ્રતાપભાઇ હિન્દીપુરમાં તે રાજાના સૈન્યના સેનાધિપતિ થઇને રહ્યા હતા. તેમના સમાચાર ન આવતાં ધર્મદેવ તથા ઘનશ્યામજી છપૈયાથી દક્ષિણ દિશામાં ૫૦૦ ગાઉ જેટલે છેટે ચાલીને ગયા. હિન્દીપુરના રાજાને મલ્યા. રામપ્રતાપભાઇના સમાચાર પૂછ્યા, ત્યારે રાજાએ કહ્યું જે, અહીંથી દૂર જમીન માટે અમારે અને સામા રાજાની વચ્ચે લડાઇ થવાની છે તેથી તેઓ ત્યાં ગયા છે. તમો અહીં રહો. ત્યારે ધર્મદેવે કહ્યું જે, અમો ત્યાં મળવા માટે જઇશું. ત્યારે રાજાએ બેસવા માટે વાહન કરી આપ્યું, તેમાં બેસીને જ્યાં લશ્કરનો પડાવ હતો ત્યાં ગયા, અને રામપ્રતાપભાઇને મલ્યા, અને સાથે રહ્યા. પછીથી લશ્કર ભેળું થઇને ગામ લૂંટવા ગયું ત્યારે રામપ્રતાપભાઇ તથા ઘનશ્યામ મહારાજ પણ ભેળા ગયા. બીજાં મનુષ્યો તો માલ મિલ્કત લઇ આવ્યા, અને ઘનશ્યામજી તો દહીંનું ભરેલું એક પાત્ર લાવ્યા. પછી સર્વ સૈનિકો મુકામ પર આવ્યા અને રામપ્રતાપજી તથા ઘનશ્યામજી પણ મુકામ પર આવ્યા, પછી રામપ્રતાપજીએ ઘનશ્યામજીને પૂછ્યું જે, તમો શું લાવ્યા છો ? ત્યારે ઘનશ્યામજીએ કહ્યું જે, અમે તો દહીં લાવ્યા છીએ, ત્યારે રામપ્રતાપજી બોલ્યા જે, બીજા માણસો તો માલ મિલ્કત બહુ લાવ્યા ને તમો તો દહીં લાવ્યા તે એમાં શું લાવ્યા ? ત્યારે ઘનશ્યામ મહારાજે કહ્યું જે, જેની જેવી રુચિ હશે, તે તેવું લાવ્યા હશે. અને અમારે પણ જેવો ભાવ અને રુચિ હતી, તેવું અમો લાવ્યા છીએ. પછી સર્વે સૈનિકોએ પોતપોતાની રસોઇ કરી, રામપ્રતાપભાઇએ પણ શાક રોટલી ને દાળ-ભાત વગેરે મનગમતી રસોઇ કરી. પછીથી સર્વે જમવા બેઠા ત્યારે ઘનશ્યામ મહારાજને રામપ્રતાપભાઇએ પ્રથમ પીરસ્યું. પછી ઘનશ્યામ મહારાજે પોતાને હાથે જેટલું ભાવે તેટલું દહીં લીધું ને પછી પિતા તથા ભાઇને આપ્યું. પછી સહુ જમવા લાગ્યા ત્યારે ઘનશ્યામજી બોલ્યા

જે, અમો જો દહીં લાવ્યા તો તે હમણાં તરત જ કામ આવ્યું, અને બીજાં માણસો માલ મિલ્કત લાવ્યા છે તે દૈવ જાણે ક્યારે કામ આવશે ? ત્યારે રામપ્રતાપજીએ કહ્યું જે, તમારી સમજણ અલૌકિક છે, ને બીજાં માણસોની સમજણ તો લૌકિક છે. માટે તમે જે કરો છો તે સર્વ ક્રિયા દિવ્ય છે. પછી એમને એમ લશ્કર ભેળા દશ બાર દિવસ રહ્યા. શ્રી ઘનશ્યામ મહારાજ દરરોજ દૂધ, દહીં, માખણ અને ઘી વિગેરે વસ્તુ લઈ આવે. પોતે જમે અને પિતા તથા ભાઈને પણ જમાડે. પછી લડાઈ કરવાનો દિવસ આવ્યો ત્યારે ઘનશ્યામ મહારાજના કહેવાથી પાંચ હજાર બરકમદાર લીધા. અને તેમાં વિભાગ એવો કર્યો જે, સો સોની ટુકડી બંદુકના એક સામટા અવાજ વારા ફરતી કરે. તેમ કરવાથી સામા પક્ષના સૈનિકો ભય પામીને ભાગી ગયા, અને આ પક્ષના સૈનિકો જીત્યા. પછી હિંદીપુર આવ્યા, ત્યાંના રાજાએ રામપ્રતાપજી તથા ઘનશ્યામજીને સારી પહેરામણી કરી, અને રામપ્રતાપભાઈના પગારમાં વધારો કરી આપ્યો. પહેલાં દર માસે ૬૦ રૂપિયા હતો, તે પછીથી ૨૦૦ રૂપિયાનો પગાર કરી આપ્યો. રામપ્રતાપજીએ રાજા પાસેથી, થોડા દિવસ માટે ઘેર જવાની રજા માગી એટલે રાજાએ આપી. તેથી રામપ્રતાપજી પોતાના પિતા તથા ઘનશ્યામજી જોડે છપૈયા આવ્યા. ઘેર આવેલા જાણીને ભક્તિમાતા સામાં આવ્યાં અને ઘનશ્યામજીને છાતીમાં ભીડીને મુખારવિંદ સામું જોઈને અતિશય સુખ શાંતિને પામ્યાં. પછીથી ચારે પ્રકારનાં ભોજન જમાડ્યાં. પછી ભક્તિમાતા ઘનશ્યામજીને પૂછવા લાગ્યાં જે, હે ઘનશ્યામજી ! તમો લશ્કરમાં ગયા હતા, તે મારા સારુ શું લાવ્યા છો ? ત્યારે ઘનશ્યામજી બોલ્યા જે, અમો તો લશ્કરમાં દરરોજ દૂધ, દહીં, માખણ ને ઘી લઈ આવતા અને મન માન્યું દહીં, દૂધ વિગેરે જમતા ને અમારા પિતાને તથા મોટાભાઈને જમાડતા. તે સિવાય અમો બીજાું કંઈ લાવ્યા નથી. ત્યારે ભક્તિમાતાએ કહ્યું જે, તમો પોતે પોતાનું કામ કરી આવ્યા, તમારે બીજાનું શું કામ છે ? એમ કહીને ઘનશ્યામ મહારાજને પ્રસન્ન કર્યા.

એક દિવસે પીરોજપુરમાં જાંબુડાનાં વૃક્ષ ઉપર ચડીને એક પાંત્રીસ વર્ષનો યુવાન જાંબુનાં ફળ નીચે પાડતો હતો. ત્યાં ઘનશ્યામ મહારાજ પોતાના બાળમિત્રોને સાથે લઈને આવ્યા. ત્યારે વૃક્ષ ઉપર ચડેલો મોટો મલ્લ જાંબુનાં ફળો જેટલાં નીચે પાડતો, ત્યાં તે બધાં જાંબુને પોતાના બાળમિત્રોને સાથે રાખીને

ઘનશ્યામ મહારાજ લઈને જમવા લાગ્યા, ત્યારે મલ્લે કહ્યું જે, 'મારાં પાડેલાં જાંબુ ફળને તમો જમી જાઓ છો, એ ઠીક નથી કરતા. હવે જો લેશો તો હું તમોને મારીશ. માટે હવે લેશો નહીં. ત્યારે ઘનશ્યામજીએ કહ્યું જે, 'અમો તો જાંબુનાં ફળો જમીશું, તારે જે કરવું હોય તે કરજે, ત્યારે તે મલ્લ વૃક્ષ ઉપરથી નીચે ઉતર્યો, અને ઘનશ્યામજીનો હાથ ઝાલ્યો, અને હાથને ખેંચ્યો ત્યારે, ઘનશ્યામ મહારાજે તે મલ્લના હાથને ઝાલીને ખેંચ્યો, એટલે તેનો હાથ ખભામાંથી ઉતરી ગયો. ત્યારે તે મલ્લ રામપ્રતાપભાઈની પાસે આવ્યો, અને કહેવા લાગ્યો જે, તમારા ઘનશ્યામે મારો હાથ ભાંગી નાખ્યો છે, ત્યારે રામપ્રતાપભાઈ બોલ્યા જે, તું તો જૂઠું બોલે છે. કારણ કે, ઘનશ્યામ તો નાના બાળક છે, તે તારા હાથને શી રીતે ભાંગે ? અને આમ કહેતાં તને લાજ નથી આવતી ? બીજાં માણસો આ વાતને જાણશે તો તારી મશ્કરી કરશે. ને તું જાંબુના વૃક્ષ પરથી પડી ગયો હોઈશ તેથી તારો હાથ ઉતરી ગયો છે. અને ઘનશ્યામે ઉતારી નાખ્યો છે, એવું જૂઠું બોલે છે. માટે તું હવે તારા ઘેર જા. પછી તે મલ્લ પોતાને ઘેર ચાલ્યો ગયો.

ઇતિ શ્રીસહજાનંદસ્વામી શિષ્ય અચ્યુતદાસવિરચિતે શ્રીપુરુષોત્તમલીલામૃતસુખ સાગર મધ્યે ઘનશ્યામ મહારાજે છપૈયામાં બાળચરિત્રો કર્યાં ને મલ્લનો હાથ ભાંગ્યો એ નામે બીજો અધ્યાય. ૨

અધ્યાય-૩

શ્રી ઘનશ્યામની બાળલીલાનું સવિસ્તૃત વર્ણન સંસ્કૃત ગ્રંથો સત્સંગિભૂષણ તથા હરિકૃષ્ણલીલામૃત, હરિદિગ્વિજય, સત્સંગિજીવન તથા પ્રાકૃત ગ્રંથો જેવા કે બાળચરિત્ર, ઘનશ્યામલીલામૃતસાગર, ભક્તચિંતામણી વિગેરે ગ્રંથોમાં આપેલ છે. જીજ્ઞાસુ જનોએ તેમાંથી જાણી લેવું. શ્રીજી મહારાજનું ઘનશ્યામ એવું નામ પણ છે. તેમનાં માતાપિતાએ તે હુલામણનું નામ હરિકૃષ્ણના નામને મળતું આપ્યું છે. શ્રીજી મહારાજના મોટાભાઈ રામપ્રતાપજી શ્રીહરિથી અઢારેક વર્ષ મોટા હતા અને શ્રીજી મહારાજથી ત્રણ-ચાર વર્ષ નાના એક બીજા ભાઈ પણ હતા. તેમનું નામ ઈચ્છારામ હતું, આ બન્ને ભાઈઓએ શ્રીહરિએ બાલ્યાવસ્થામાં જે જે લીલાઓ કરી છે તેમાં સંપૂર્ણ ભાગ લીધો હતો. તેનું વર્ણન પણ ઉપરોક્ત ગ્રંથોમાં સવિસ્તર આપેલ છે.

કાલિદત્ત અસુર વગેરેના ઉપદ્રવો છપૈયામાં બહુ જ થવા લાગ્યા, ત્યારે

હરિપ્રસાદજી તે અસુરોપદ્રવના કારણે છપૈયા ગામનો ત્યાગ કરીને સપરિવાર *અયોધ્યા* ગયા. અને ત્યાં બરહટા શાખાનગરમાં રહેવા લાગ્યા. શ્રીઘનશ્યામ મહારાજ જયારે પાંચ વર્ષના થયા ત્યારે હરિપ્રસાદજીએ પોતાના પુત્રને વિદ્યાભ્યાસ શરૂ કરાવ્યો. થોડા સમયમાં શ્રીહરિ બધી વિદ્યાઓને ભણી ગયા અને આઠમે વર્ષે ધર્મદેવે ઘણી જ ધામધૂમથી શ્રીહરિને યજ્ઞોપવિત સંસ્કાર કરાવ્યો. ત્યાર પછી શ્રીઘનશ્યામ મહારાજ નૈષ્ઠિક બ્રહ્મચારીના ધર્મોનું પાલન કરતા થકા વેદાધ્યયન કરવા લાગ્યા. ઘનશ્યામ મહારાજ સવારમાં વહેલા સ્નાનાદિક ક્રિયાથી પરવારી માતાપિતાને પગે લાગીને દેવમંદિરમાં દર્શન કરવા જતા. માર્ગમાં આંબલીઓનું ઝુંડ હતું. તે નીચે મલ્લોનો અખાડો હતો. અને આખો દિવસ તે મલ્લો ત્યાં પડ્યા રહેતા. ઘનશ્યામ મહારાજ દરરોજ અહીંથી પસાર થતા. મલ્લોને તે રુચ્યું નહિ, અને તેઓએ ઘનશ્યામ મહારાજને ત્યાંથી પસાર થવાની મનાઈ કરી. હનુમાનજીની જગ્યામાં હરિદાસ નામના એક વૈરાગી હતા. તેને મહારાજની મૂર્તિ જોઈને મહારાજની સંગાથે ઘણું હેત થયું હતું. ઘનશ્યામ મહારાજે તેની આગળ મલ્લોની વાત કરી જે, અમારે આ હનુમાનગઢીના હનુમાનજીનાં દર્શન કરવાની નિયમ છે. તેમનાં દર્શન કરીને જ જમવું; પણ દર્શન કર્યા વગર ન જમવું, અને મલ્લો અહીં આવવાની મનાઈ કરે છે. પણ અમો તો આવ્યા વગર રહીશું નહિ. માટે મલ્લોને તમો સમજાવો. તેથી તે હરિદાસ ઘનશ્યામ મહારાજની સાથે મલ્લો પાસે ગયો, અને મલ્લોને સમજાવ્યા ત્યારે તે મલ્લોએ કહ્યું જે, ''એ બાળક અહીંથી પસાર થાય છે ત્યારે છાતી કાઢીને અમારી સામે ખભાને થાપી મારીને ચાલે છે, એટલે અમો તેમને એમ કરવાની મનાઇ કરીએ છીએ. આમ વાતચીત થતાં ઘનશ્યામ મહારાજે કહ્યું જે, ''તમારામાં મોટોમાં મોટો મલ્લ હોય તેને મારી સામે ઊભો કરો. અમે તેની સાથે કુસ્તી કરશું અને કુસ્તી કરતાં જો અમો હારી જઈશું તો અહીંથી પસાર નહિં થઈએ, અને જીતશું તો પસાર થઈશું અને ઊભા પણ રહીશું અને ખભાને થાપી પણ મારશું. ત્યારે મલ્લોએ કહ્યું જે, ''જો અમારી સામે આવીને તમો ખભાને થાપી મારશો તો અમે તમોને મારશું ને ત્યારે તમો રોશો, તે આ સર્વે મનુષ્યો જોશે.'' ત્યારે ઘનશ્યામજીએ કહ્યું જે, અમે તો કાંઇ રોઇએ તેવા નથી. ને તમે બધા રોશો ને તમોને મારી સાથે લડવાની હિંમત હોય તો આવો લડિયે, આ મનુષ્યો સર્વે ઊભાં છે, તે સાથે શાહેદો છે. તમારામાં જે બળિયો અને

મોટો હોય તે અમારી સાથે લડે. ને જો તે મલ્લ અમને મારે તો આ સર્વે શાહેદો છે તે એ મલ્લને કંઈ પણ ન કહે અને જો એ મલ્લને અમે પાડીયે તો અમને પણ તેઓ કાંઇ પણ ન કહે. પછી મલ્લોએ કહ્યું જે, આ ઘનશ્યામજી બોલ્યા તે અમારે માન્ય છે અને આ સર્વ મનુષ્ય સાંભળે છે. ત્યારે જે શાહેદો હતા તેમણે કહ્યું જે, એ ઠીક વાત છે, હવે ભલે મલ્લકુસ્તી કરો. પછી જે સહુથી બળિયો મલ્લ હતો તે ઘનશ્યામ મહારાજની સાથે કુસ્તી કરવા આવ્યો, તે ઘનશ્યામજીએ તે મલ્લને અઢી ઘડી સુધી રમાડ્યો, પછીથી કેસરી સિંહ જેમ મોટા હસ્તીને મારી નાખે તેમ મલ્લને મરણતુલ્ય કરી નાખ્યો એટલે બીજા મલ્લો ઘનશ્યામ મહારાજને મારવા સારુ તૈયાર થયા અને કહેવા લાગ્યા જે, અમારા મલ્લને મરણતુલ્ય કરી દીધો, માટે અમો હવે ઘનશ્યામજીને મારશું. ત્યારે જે શાહેદી મનુષ્યો હતાં તેમણે કહ્યું જે, છેટે ઊભા રહો, કારણકે અમો બધાને શાહેદી રાખ્યા છે. તો હવે ઘનશ્યામજીને કોણ મારનાર છે ? કોઇ પણ મારી શકશો નહી. હવે વધુ કંઇ બોલશો તો, જાુઠા પડશો. પછી ઘનશ્યામ મહારાજ બોલ્યા જે, જો મલ્લોને હજાુ લડવું હોય તો અમો તૈયાર ઊભા છીએ, એક એક મલ્લ આવીને ભલે મારી સાથે લડે. ત્યારે મલ્લો તૈયાર થયા. તે સમયે જે મનુષ્ય શાહેદી હતા તે કહેવા લાગ્યા જે, તમારો જે બળિયામાં બળિયો મલ્લ હતો તેને તો ઘનશ્યામજીએ લીલામાત્રમાં મરણતુલ્ય કરી દીધો અને વળી તમો લડવા તૈયાર થયા છો તે શું મરનારા થયા છો ? કારણકે ઘનશ્યામજી અતિ બળિયા છે. માટે લડશો તો તમારી પણ પ્રથમ મલ્લના જેવી દશા થશે. માટે તમો જીવવાને ઇચ્છતા હો તો, મરણતુલ્ય થઇ ગયેલા તે મલ્લને લઈને ઘેર ચાલ્યા જાઓ. આવું સાંભળીને બધા મલ્લો પોતાને ઘેર ભાગી ગયા. ત્યાર પછી જે મનુષ્યો શાહેદી હતાં તે તથા બીજાં મનુષ્યો જે જોવા ઊભાં હતાં તે સર્વે પરસ્પર કહેવા લાગ્યાં જે, મલ્લયુધ્ધ તો ઘણાં જોયાં છે, પણ આજે ઘનશ્યામજીએ જે મલ્લયુધ્ધ કર્યુ તે તો પરમ આશ્ચર્યકારી છે. આઠ વર્ષના ઘનશ્યામજીએ પાંત્રીસ વર્ષના વજ્રકાય યુવાન યોધ્ધાને રમતમાત્રમાં મરણતુલ્ય કરી દીધો. માટે આ ઘનશ્યામજી બીજા મનુષ્ય જેવા મનુષ્યબાલ નથી, પરંતુ એ તો ચમત્કારી મૂર્તિ છે. જેમ અગિયાર વર્ષના શ્રીકૃષ્ણ ભગવાને ચાણુરાદિક મલ્લોને તથા કુવલયાપીડ હસ્તીને, તેમજ કંસ આદિકોને મારી નાખ્યા હતા, તેના જેવું આ ઘનશ્યામજીનું પરાક્રમ છે, તે જોતાં આ ઘનશ્યામજી ભગવાન છે. એમ બોલીને તે

સર્વેએ ઘનશ્યામ મહારાજને વિષે ભગવાનપણાનો નિશ્ચય કર્યો. ઘનશ્યામ મહારાજ જ્યારે ઘેર ગયા ત્યારે ધર્મદેવે પૂછ્યું જે, આજ મોડા કેમ આવ્યા ? ત્યારે ઘનશ્યામ મહારાજે પોતાની સાથે મલ્લોનું યુધ્ધ થયું હતું તે વાત સવિસ્તાર કહી સંભળાવી. ત્યારે ધર્મદેવ બોલ્યા જે, હે પુત્ર ! તમો નાના છો અને મોટા મોટા મલ્લો સાથે યુધ્ધ કરવા જાઓ છો, તે સારું નથી કરતા, કેમ જે તમોને એમ કરતાં કંઇક થાય તો તેને સાંભળીને અમને બહુ દુઃખ થાય. માટે હવેથી તેમ ન કરશો. ત્યારે ઘનશ્યામજી બોલ્યા જે, નાના મોટાનો કંઇ મેળ નથી, અને જેમ ભગવાને ધાર્યું હોય તેમ થાય. એમ કહીને પછી પોતાના પિતા તથા ભાઇની સાથે બેસીને જમવા લાગ્યા. જમી લીધા પછી શ્રીઘનશ્યામ મહારાજે માતા તથા પિતાને હેત ભર્યા શબ્દોથી શાંત પમાડ્યાં.

પછી ઘનશ્યામ મહારાજ દરરોજ પોતાના પિતાની સાથે બેસીને પિતા પાસેથી વેદ, શાસ્ત્ર, પુરાણ અને ઇતિહાસ, ધર્મશાસ્ત્ર વગેરે ગ્રંથોનું શ્રવણ કરવા લાગ્યા. તેમજ તેમનું અધ્યયન પણ યથાર્થ રીતે કર્યું. પછીથી એ સર્વ ગ્રંથોનું જે રહસ્ય (સિધ્ધાંત) તેને યથાર્થ જાણીને તે સર્વનો સાર, પોતાની અતર્ક્ય-બુધ્ધિથી કાઢ્યો. તેમાં શ્રીમદ્ ભાગવત પુરાણમાંથી તો પંચમસ્કંધ અને દશમસ્કંધ રૂપ સાર કાઢ્યો. તથા સ્કંદ પુરાણ થકી વાસુદેવમાહાત્મ્ય નામનો સાર કાઢ્યો. તેમજ સમગ્ર ધર્મશાસ્ત્રોમાંથી યાજ્ઞવલ્ક્ય સ્મૃતિ એ સાર કાઢ્યો. તથા ઇતિહાસ જે મહાભારત તે થકી તો વિદુરનીતિ અને શ્રીમદ્ ભગવદ્ગીતા તથા વિષ્ણુ સહસ્રનામ, એ સાર કાઢ્યો, અને તે ચાર સારનો ગુટકો લખાવીને, પોતા પાસે રાખ્યો. તેનું નિત્ય યથાવકાશે પોતે વાંચન કરતા. પછીથી શ્રી ઘનશ્યામ મહારાજને જન્મથી આરંભી અગિયાર વર્ષ જ્યારે થયાં, ત્યારે તેમનાં માતુશ્રી ભક્તિદેવીને તાવની કસર જણાણી. ઉપચારો કરતાં પણ આરામ ન થયો ત્યારે શ્રીહરિએ પોતાનાં માતુશ્રીને ચાર વર્ણ અને ચાર આશ્રમોના ધર્મોનું રહસ્ય સમજાવ્યું, તેમજ આત્માના સ્વરૂપનું અને ભગવાનના સ્વરૂપનું જ્ઞાન પણ યથાર્થ રીતે વર્ણન કરીને સંભળાવ્યું તથા વૈરાગ્ય ઉત્પન્ન થવાનું કારણ આ લોકમાં પ્રાણીઓને કેટલાં દુઃખો જીવતાં થાય છે, તેમજ મર્યા પછી યમપુરીમાં પણ પ્રાણીઓને કેટલાં દુઃખો ભોગવવાં પડે છે, એ વિગેરેનું વર્ણન કરી રૂડી રીતે વૈરાગ્યનું સ્વરૂપ સમજાવ્યું. અને ભગવાનની નવ પ્રકારની ભક્તિનું પણ સારી રીતે નિરુપણ કરીને પ્રેમલક્ષણા ભક્તિનું સ્વરૂપ

સમજાવ્યું. ત્યારપછી ધર્માદિક ત્રણ અંગે સહિત અને માહાત્મ્ય જ્ઞાને યુક્ત એવી જે ભગવાનની ભક્તિ, તે એકાંતિક ધર્મ કહેવાય છે, અને તે એકાંતિક ધર્મ ચોસઠ લક્ષણે યુક્ત એવા સંતો થકી અથવા ભગવાન થકી પ્રાપ્ત થાય છે, એમ કહીને સંતોનાં ચોસઠ લક્ષણો કહ્યાં, અને સંતોનું માહાત્મ્ય કહ્યું. અને એવા સંતોના સમાગમ કરવાથી મનુષ્યોને ચારે પ્રકારના પુરુષાર્થની પ્રાપ્તિ થાય છે, એમ સમજાવીને પોતાના સ્વરૂપનું જ્ઞાન આપીને સમાધિ કરાવી. અને સમાધિમાં પોતાનું અલૌકિક દિવ્ય દર્શન કરાવ્યું. પછીથી ભક્તિદેવી આ લોકમાંથી નિર્વાસનિક થયાં. અને પુત્રરૂપ ભગવાનમાં પોતાની વૃત્તિ જોડીને આ ભૌતિક શરીરનો ત્યાગ કરી દિવ્ય દેહે શ્રીહરિની સેવામાં રહ્યાં, અને દુર્વાસાના શાપથી સર્વ પ્રકારે મુક્ત થયાં. પછીથી કેટલાક માસ વીત્યા બાદ, ધર્મદેવને પણ તાવની કસર થઈ. ધીમે ધીમે તાવની કસર વધવા લાગી, ઉપચારો કરવા છતાં આરામ ન થયો. છેવટે ધર્મદેવનું શરીર બહુ જીર્ણ થયું, પોતાના પુત્રોને બોલાવીને શ્રીમદ્ ભાગવતની સપ્તાહ પારાયણના શ્રવણની ઈચ્છા દર્શાવી. ઈચ્છા મુજબ ભાગવતના સપ્તાહ પારાયણની ગોઠવણી થઈ. ધર્મદેવે સપ્તાહ પારાયણ પૂર્ણ રીતે સાંભળી. દિવસે કથા સાંભળતા અને રાત્રે ઉપશમમાં રહેતા. છેવટે પોતાના પુત્ર રામપ્રતાપજી અને ઈચ્છારામજીને બોલાવીને કહ્યું જે, ‘મેં તમોને જે શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનનો મંત્ર કહ્યો છે, તથા આપણે જે રાધાકૃષ્ણદેવ ભગવાનની મૂર્તિનું પૂજન કરીએ છીએ તે જ ભગવાન આ મારા પુત્ર અને તમારા બન્નેના ભાઈ જે ઘનશ્યામ તે જ છે, એમ જાણજો. પછી ઘનશ્યામ મહારાજને પાસે બોલાવીને કહ્યું જે, તમો ઉદાસ ન થશો, અને જો ઉદાસ થાઓ તો, રામાનંદ સ્વામી પાસે જજો.’ આવી ભલામણ કરી. પછી શ્રી ઘનશ્યામ મહારાજે પોતાના સ્વરૂપનું દિવ્ય જ્ઞાન આપ્યું. ધર્મદેવે પણ પોતાના પુત્રરૂપ ભગવાનમાં વૃત્તિ જોડીને પોતાના ભૌતિક શરીરનો ત્યાગ કર્યો અને દિવ્ય દેહથી ભગવાનની સેવામાં રહ્યા. અને દુર્વાસાના શાપથી સર્વ પ્રકારે મુક્ત થયા. ત્યારપછી થોડો સમય વીત્યા બાદ શ્રીહરિ પોતાના સંબંધીઓને પૂછ્યા સિવાય નિત્ય સ્નાન કરવાના મિષથી પોતાના ઘરનો ત્યાગ કરી તીવ્ર વૈરાગ્યથી યુક્ત થકા, પોતે એકલા જ ઉત્તર દિશા તરફ તપ કરવા સારુ ચાલતા થયા. તે સમયે શ્રીહરિએ કટી પ્રદેશ પર બહિર્વાસે સહિત એક કૌપીન ધાર્યું હતું. અને કંઠને વિષે તુલસીનાં કાષ્ઠની બેવડી કંઠી ધારણ કરી હતી, લલાટમાં ચાંદલે સહિત ઉર્ધ્વપુંડ્ર તિલક ધારણ કરેલું

હતું. તેમજ મસ્તક પર જટા ધારણ કરી હતી. વળી કેડને વિષે મુંજની મેખલાને ધારી હતી. હસ્તકમલને વિષે જપ કરવાની માળા, કમંડલુ અને ભિક્ષાપાત્ર તથા જલગરણું-એટલાં વાનાં ધારણ કર્યાં હતાં. અને શાલિગ્રામ ને બાલમુકુંદનો બટવો- આ બે વસ્તુને ગળાને વિષે ધારણ કરેલ હતી. અને ચાર સારનો જે ગુટકો હતો તેને તો ખભાને વિષે ધારણ કરેલ હતો. આવા વેષને ધારી રહેલા નીલકંઠવર્ણી સરયૂ નદીને ઉતરીને ઉત્તર દિશા પ્રતિ ચાલ્યા.

આ પ્રમાણે તપશ્ચર્યા નિમિત્તે મહાવનમાં શ્રી નીલકંઠવર્ણી વિચરવા લાગ્યા. ચાલતાં ચાલતાં કેટલાક દિવસે હિમાલયની તળેટીમાં આવ્યા. ત્યાં એક ગામની પાદરે થોડે છેટે શ્રીહરિ બેઠા હતા તે સમયે તળાવમાં પાણી ભરવા માટે કેટલીક સ્ત્રીઓ આવી. શ્રીહરિને જોઇને તે બધી સ્ત્રીઓનાં મન શ્રીહરિની મૂર્તિમાં આકર્ષાઇ ગયાં. આશ્ચર્યને પામેલી સ્ત્રીઓએ શ્રીહરિને ઉદ્દેશીને અનેક તર્કો કર્યા. શ્રીહરિને વિનંતિ કરી જે, ગામમાં પધારો. ત્યારે શ્રીહરિ કંઇ ન બોલતાં ત્યાંથી ચાલી નીકળ્યા.

ચાલતાં ચાલતાં એક મોટું વન આવ્યું. તે વનમાંથી ચાલીને કેટલેક દિવસે હિમાલય પર્વતમાં આવ્યા. તે પર્વતને વિષે ચાલતાં ચાલતાં કેટલાક દિવસે મુક્તનાથ નામે વિષ્ણુભગવાનનું મંદિર હતું ત્યાં પુલહાશ્રમમાં (સપ્તર્ષિઓમાંના એક પુલહ નામના ઋષિનો આશ્રમ) આવીને તીવ્ર તપ કરવા લાગ્યા, અને તે તપે કરીને સૂર્યનારાયણને પ્રસન્ન કર્યા. ત્યાં કેટલાક માસ રહીને ત્યાંથી પાછા દક્ષિણ દિશા તરફ ચાલ્યા અને હિમાલયની તળેટીમાં ચાલતાં એક મોટું ઘોર વન આવ્યું તે વનમાં ચાર માસ સુધી રહ્યા. પછી શ્રીનીલકંઠવર્ણી એવા નામને ધારણ કરનારા શ્રીહરિએ તે વનમાં વડના વૃક્ષ નીચે બેઠેલા એક ગોપાળયોગી નામના તપસ્વીને જોયા. નીલકંઠવર્ણી તેમની પાસે આવ્યા, તેમણે શ્રીહરિનો સત્કાર કર્યો. શ્રીહરિ પછી તેમની પાસે રહીને અષ્ટાંગ યોગ શીખ્યા અને ત્યાં બાર માસ સુધી રહ્યા. શ્રીહરિએ તે યોગીને પોતાના સ્વરૂપનું જ્ઞાન આપીને અક્ષરધામમાં મોકલ્યા. ત્યાંથી પોતે ઉત્તર દિશા તરફ ચાલ્યા તે આદિવરાહ નામના તીર્થક્ષેત્રમાં ગયા. ત્યાં આદિવરાહનાં દર્શન કરીને ચાલ્યા તે બંગાળ દેશમાં સિરપુર નામના શહેરમાં પધાર્યા. ત્યાંનો રાજા સિધ્ધવલ્લભ બહુજ ધાર્મિક હતો. તેમની પ્રાર્થનાથી શ્રી નીલકંઠવર્ણી તે સિરપુરમાં ચાતુર્માસ પર્યંત રહ્યા. તે શહેરમાં કાલી તથા ભૈરવના

ઉપાસકો ઘણા હતા. તે સર્વેને સિધ્ધપણાનું ઘણુંજ અભિમાન હતું. શ્રીહરિએ તેમને પોતાનો ભારે પ્રતાપ બતાવીને તેમના મદને નષ્ટ કર્યો અને પોતાના સેવક બનેલા ગોપાલદાસ નામના સાધુની તે અસુરોના ત્રાસથી રક્ષા કરી. તે શહેરમાં વેદ, શાસ્ત્ર અને પુરાણના ભણેલા એક તૈલંગ દેશનો વિપ્ર શ્યામ વર્ણવાળો થઇ ગયો હતો, તે શ્રી નીલકંઠવર્ણીને શરણે આવ્યો જેથી શ્રીહરિએ તેને મંત્ર આપીને તત્કાળ ગૌરવર્ણવાળો કરી દીધો. તે જોઇને તે રાજા તથા સિધ્ધો બધા આશ્ચર્ય પામી ગયા અને તે બધા શ્રીહરિના આશ્રિત થયા. શ્રી હરિ ત્યાંથી તે સિધ્ધો સહિત ચાલ્યા તે કામાક્ષી દેવીના સમીપે એક ગામ હતું ત્યાં આવ્યા. તે ગામમાં પિબૈક નામે કોઇ એક બ્રાહ્મણ મહાકાળીનો ઉપાસક હતો, તે કોઇ બ્રાહ્મણ અથવા સાધુ તીર્થવાસી આવે તેને અભિચારે કરીને પોતાનો શિષ્ય બનાવતો. આ પિબૈક વાડીમાં સિધ્ધોને આવેલા સાંભળીને ત્યાં આવ્યો. તેણે શ્રીહરિ ઉપર પોતાનું મંત્રબળ વાપર્યું ખરું, પણ તેમાં તેનું કંઇ પણ વળ્યું નહિં. છેવટે તે વિપ્ર શ્રીહરિનો આશ્રિત બન્યો. શ્રીહરિ ત્યાંથી ચાલીને નવલખા પર્વતે ગયા. ત્યાં નવ લાખ સિધ્ધોનાં સ્થાન હતાં. અને નવ લાખ અગ્નિના કુંડો હતા, તથા નવ લાખ ટાઢા અને ગરમ પાણીના કુંડો હતા, તેમાં પાણી સજીવન રહેતું હતું, તેને જોઇને શ્રી નીલકંઠ બ્રહ્મચારી બહુજ રાજી થયા, અને ત્યાં રહેલા નવ લાખ સિધ્ધોને દર્શન આપીને, ત્યાંથી ચાલ્યા તે બાલવા કુંડ નામે જે તીર્થ ત્યાં પહોંચ્યા. ત્યાં વાયુ, અગ્નિ અને જળનો સમૂહ નીકળતો હતો, તેને જોઇને ત્યાંથી ચાલીને ગંગા સાગરના સંગમે ગયા. ત્યાં સ્નાન કરીને, સમુદ્રની ખાડીને હોડીથી ઓળંગીને, કપિલાશ્રમ ગયા. ત્યાં કપિલમુનિનાં દર્શન કરતા થકા, એક માસ સુધી રહ્યા. પછી ત્યાંથી જગન્નાથપુરી ગયા. ત્યાં કેટલાક માસ સુધી રહીને પૃથ્વીના ભારરૂપ એવા અસુરોને પરસ્પર યુધ્ધ કરાવીને તેમનો નાશ કર્યો. પછી શ્રીનીલકંઠ બ્રહ્મચારી ત્યાંથી દક્ષિણ દિશામાં ચાલ્યા. તે મહાવનમાં ગયા અને ત્યાંથી માનસપુર ગયા. તે પુરનો સત્રધર્મા નામે રાજા હતો. તે શ્રીહરિનો આશ્રિત થયો. તે રાજા દ્વારા બે હજાર અસુરોનો નાશ કરાવી ત્યાંથી શ્રીહરિ આદિકૂર્મ નામે જે તીર્થસ્થળ છે ત્યાં ગયા. ત્યાં સરોવરના તટ પર આદિકૂર્મ ભગવાનનું મંદિર છે તેમાં બિરાજી રહેલા આદિકૂર્મ ભગવાનનાં દર્શન કરીને ચાલ્યા તે સપ્ત ગોદાવરી નામનું તીર્થ છે ત્યાં ગયા. ત્યાં સ્નાન કરીને ચાલ્યા તે, વેંકટાદ્રિ પ્રત્યે ગયા. વેંકટાદ્રિ પર શ્રી વેંકટેશ્વર ભગવાનનાં

દર્શન કરીને ત્યાંથી શિવકાંચી અને વિષ્ણુકાંચી ગયા. ત્યાં રહેલા ભગવાનનાં દર્શન કરીને ત્યાંથી શ્રીરંગ ક્ષેત્રમાં ગયા. ત્યાં બે માસ સુધી રહ્યા. અને ત્યાં વૈષ્ણવો સાથે સંવાદ કર્યો, અને તેમનામાં કેટલોક દુરાચાર હતો, તેનો ત્યાગ કરાવ્યો. પછી શ્રીહરિ ત્યાંથી સેતુબંધ રામેશ્વર ગયા. અને ત્યાં સમુદ્રમાં સ્નાન કરી હંમેશાં રામેશ્વર મહાદેવનાં દર્શન કરતા થકા બે માસ સુધી રહ્યા. ત્યાંથી ચાલ્યા તે સુંદરરાજ ગયા. ત્યાં સુંદરરાજ નામના વિષ્ણુનાં દર્શન કરી ત્યાંથી પ્રયાણ કર્યું, તે માર્ગમાં એક ઘોર વન આવ્યું. ત્યાં પાંચ દિવસ સુધી અન્ન-જલને પામ્યા નહિ. છઠ્ઠે દિવસે મધ્યાહન સમયે એક કૂપ આવ્યો, તેમાંથી કમંડલુએ કરીને જલને કાઢીને સ્નાન કર્યું. ત્યાર પછી વડના વૃક્ષની નીચે બેસીને નિત્યવિધિ કરવા લાગ્યા. પ્રથમ સંધ્યાવંદન કરી, ત્યારપછી શાલિગ્રામની સેવા કરવામાં તત્પર થયા. શાલિગ્રામને એક પાત્રમાં મૂકીને કમંડલુની ધારે કરીને સ્નાન કરાવ્યું, ને જેટલું પાણી રેડ્યું, તે બધું પાણી શાલિગ્રામ પી ગયા. એમ કરતાં પાંચ સાત કમંડલુ રેડ્યાં. અને ચંદનાદિકથી પૂજા કરી. પછી શ્રીહરિએ વિચાર કર્યો જે, શાલિગ્રામને આટલી તરસ હતી તો ભૂખ પણ હશે, પરંતુ આપણી પાસે નૈવેદ્ય ધરાવવા માટે કંઇ પણ નથી. એમ વિચાર કરે છે તેટલામાં કાપડીના વેષે મહાદેવજી અને પાર્વતી પોઠીયા પર બેસીને ત્યાં આવ્યાં. અને શ્રી નીલકંઠ બ્રહ્મચારીને આવી રીતે પૂજા કરતા જોઇને તેમને સાથવો તથા મીઠું આપ્યું. શ્રીહરિએ સાથવો અને મીઠું જળમાં ચોળીને પછીથી તેનું શાલિગ્રામને નૈવેદ્ય ધરાવ્યું, ત્યાર પછી પોતે જમ્યા. પછી ત્યાંથી ચાલ્યા તે ભૂતપુરી ગયા અને ત્યાં શ્રી રામાનુજાચાર્યની પ્રતિમા હતી તેનું દર્શન કરીને ત્યાંથી કુમારીકા ક્ષેત્રમાં ગયા અને ત્યાંથી પદ્મનાભ ગયા અને ત્યાંથી જનાર્દન ગયા અને ત્યાંથી આદિકેશવ ગયા. ત્યાં આદિકેશવ નામના વિષ્ણુનું દર્શન કરીને મલયાચલ નામના કુલગિરિ પર ગયા. ત્યાં સાક્ષીગોપાલ નામે શ્રી વિષ્ણુ તેનાં દર્શન કર્યાં અને ત્યાં પાંચ દિવસ સુધી રહ્યા. પછી ત્યાંથી શ્રીહરિ પંઢરપુર પધાર્યા, ત્યાં વિઠ્ઠલનાથ ભગવાનનાં દર્શન કર્યાં. અને ત્યાં બે માસ સુધી રહ્યા. પછીથી તે વિઠ્ઠલનાથજી ભગવાનને ભેટીને ચાલ્યા તે દંડકારણ્ય ગયા, તે દંડકારણ્યની પ્રદક્ષિણા કરીને નાસિક આવ્યા, ને ત્યાં ત્ર્યંબકેશ્વર મહાવેદનાં દર્શન કરીને ચાલ્યા તે તાપી નદીના કિનારે આવ્યા. ત્યાંથી ચાલ્યા તે નર્મદા નદીને ઉતરીને, તથા સાબરમતી નદીને

ઉતરીને ભાલદેશને ઓળંગીને ભીમનાથ આવ્યા. ત્યાં ભીમનાથ મહાદેવનાં દર્શન કરીને ત્યાંથી ગોપનાથ આવ્યા. ત્યાં ગોપનાથ મહાદેવનાં દર્શન કરીને પંચતીર્થી કરતા થકા, માંગરોળ નામના બંદર પર આવ્યા.

એવી રીતે શ્રીહરિ જે જે તીર્થોમાં ગયા ત્યાં ત્યાં અધર્મનો ઉચ્છેદ કરીને એકાંતિક ધર્મનું સ્થાપન કર્યું. અને તીર્થને વિષે રહેતા મનુષ્યોને દર્શન આપીને તથા તેમની સેવા સ્વીકારીને સંસારના બંધનથી મૂકાવ્યા. ત્યારપછી શ્રીહરિ માંગરોળથી પ્રયાણ કરીને સંવત્ ૧૮૫૬ (અઢારસો છપ્પન)ના શ્રાવણ વદ ૬ (છઠ્ઠ)ના દિવસે સંગવ કાળે લોજ નામના પુરમાં પધાર્યા.

ઇતિ શ્રીસહજાનંદસ્વામી શિષ્ય અચ્યુતદાસવિરચિતે શ્રી પુરુષોત્તમલીલામૃતસુખ સાગર મધ્યે ધર્મદેવે અયોધ્યામાં નિવાસ કર્યો તથા શ્રી નીલકંઠ બ્રહ્મચારી વનવિચરણ કરીને લોજપુર પધાર્યા એ નામે ત્રીજો અધ્યાય. ૩

અધ્યાય-૪

લોજ ગામમાં રામાનંદ સ્વામીના મુક્તાનંદ આદિક શિષ્ય સમુદાયનો એક આશ્રમ હતો. નીલકંઠ બ્રહ્મચારીને તે આશ્રમના સંતો સાથે મેળાપ થયો. તે વિષે એમ હકીકત છે જે નીલકંઠ બ્રહ્મચારી લોજ ગામના પાદરે એક વાવના પરથાર ઉપર બેઠા હતા ત્યાં મુકતાનંદ સ્વામીના મંડળના એક સુખાનંદ નામના સાધુ આવ્યા. મહારાજની સૌમ્ય મૂર્તિ જોઈને તે આકર્ષાયા અને તેમને મુકતાનંદ સ્વામીના આશ્રમમાં આવવા કહ્યું. તેથી મહારાજ ત્યાં ગયા. ત્યાં સાધુઓના ઉત્તમ આચાર-વિચાર જોઈ તેમની સાથે પોતે રહેવા વિચાર કર્યો. તેમના ગુરુ રામાનંદ સ્વામી તે વખતે કચ્છ દેશમાં હતા. હવે રામાનંદ સ્વામીનો પૂર્વનો ઈતિહાસ લખીએ છીએ.

રામાનંદ સ્વામી પૂર્વજન્મમાં શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનના ભક્ત શિરોમણિ ઉદ્ધવજી હતા. શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનના સ્વધામ ગમન બાદ ઉદ્ધવજી સિદ્ધ દેહે બદરિકાશ્રમમાં રહીને ભગવાનનું ભજન કરતા હતા. અને આગળ જોઈ ગયા છીએ તે પ્રમાણે દુર્વાસા ઋષિનો શાપ તેમને પણ લાગ્યો હતો. આ બધી સંકલના અક્ષરાતીત પ્રગટ પુરુષોત્તમ શ્રીહરિની પ્રેરણાથી થયેલ. એટલે શ્રી ઉદ્ધવજી આ પૃથ્વીને વિષે સંવત્ ૧૭૯૫ (સત્તરસો પંચાણું)ના શ્રાવણ વદ ૮ ગુરુવારને દિવસે કોશલ દેશમાં શ્રી રામચંદ્રજી ભગવાનના જન્મથી પવિત્ર થયેલી અયોધ્યા

નગરીમાં કાશ્યપ ગોત્રવાળા શમદમાદિક બાર મહાગુણોએ સંપન્ન અને સર્વ પુરાણોને જાણનાર ઋગ્વેદી એવા અજ્ય નામે વિપ્રને ત્યાં તેમની ધર્મપત્ની સુમતિ થકી પ્રગટ થયા. પિતાએ તેમનું રામશર્મા એવું નામ ધારણ કરાવ્યું. અને યજ્ઞોપવિત સંસ્કાર થયા બાદ પોતાના પિતા પાસેથી રામશર્માએ ઋગ્વેદ ભણી શ્રીમદ્ ભાગવત પુરાણનું અધ્યયન કર્યું અને તેથી શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનને વિષે દૃઢ ભક્તિ થઈ. અને તે દિવસે દિવસે વિશેષ પ્રબળ થતાં શ્રીકૃષ્ણનાં પ્રત્યક્ષ દર્શન કરવા આકુળ બન્યા. ભાગવતના એકાદશ સ્કંધમાં શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન તો દ્વારકાપુરીમાં જ છે એમ જાણી ગૃહત્યાગ કરી વર્ણી વેષે દ્વારકા આવ્યા. પણ દ્વારકા તો સમુદ્રમાં લય પામેલી હતી. તેથી પ્રતિમારૂપે રહેલા શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનને નમસ્કાર કરી ત્યાંથી ક્રીડાના સ્થાનરૂપ રૈવતાચળ (ગિરનાર) પહોંચ્યા. ત્યાં આત્માનંદ નામે એક યોગીપુરુષનો સમાગમ થયો. અને તેમણે રામશર્માને દીક્ષા આપી, રામાનંદ નામ ધારણ કરાવ્યું. ત્યારબાદ આત્માનંદ મુનિએ શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનનું ધ્યાન કરવા તેમને બેસાડ્યા, પણ તેમણે ધ્યાનમાં માત્ર તેજ જ જોયું તેથી સંતોષ ન થયો. ગુરુ આત્માનંદને તે અંગે પૂછતાં તેમણે ભગવાનને નિરાકાર જણાવ્યા; તેથી તેમને નમસ્કાર કરીને તેમને છોડીને રામાનંદજી ચાલતા થયા. રામાનંદજી ચાલતા ચાલતા દક્ષિણ ભારતના પવિત્ર તીર્થધામ શ્રીરંગ ક્ષેત્રમાં આવ્યા. શ્રી રામાનુજાચાર્યના ગાદીસ્થાને જઈ ત્યાં શ્રીરંગ ભગવાનનાં પ્રેમથી દર્શન કર્યાં. અહીં વસવું પ્રિય લાગવાથી રામાનંદજી રોકાયા. કાવેરીના પવિત્ર જળમાં નિત્ય સ્નાન કરતા. ત્યાર પછી પોતાનો નિત્યવિધિ કરતા. શ્રીરંગ ભગવાનનાં દર્શન કરતા, મંદિરને પ્રદક્ષિણા કરતા, શ્રી વૈષ્ણવના મુખે ગીતાભાષ્યની કથા સાંભળતા, રામાનંદજીનો આ નિત્યનો ક્રમ થઈ ગયો હતો. તદુપરાંત શ્રી રામાનુજાચાર્યના ચરિત્રોથી પરિપૂર્ણ એવા પ્રપન્નામૃત ગ્રંથનું શ્રવણ કરવા લાગ્યા. તેમાંથી શ્રી રામાનુજાચાર્યની મોટાઈ જાણવા મળી અને સતત બે મહિના સુધી આવો અભ્યાસ થતાં રામાનંદજીને દૃઢ નિશ્ચય થયો કે રામાનુજાચાર્ય જરૂર ભગવાનના પરમ ભક્ત છે અને તે આ સ્થળમાં દિવ્ય સ્વરૂપે જરૂર વિચરતા હશે. આવું ચિંતવન કરતા રામાનંદજીને સ્વપ્ન-અવસ્થામાં શ્રી રામાનુજાચાર્યે દર્શન દીધાં. રામાનંદજી તેથી ઘણા આનંદ પામ્યા. સ્વપ્નમાં શ્રી રામાનુજાચાર્યે રામાનંદજીને વૈષ્ણવી દીક્ષા આપી અને પોતાના શિષ્ય તરીકે માન્ય કર્યા.

શ્રી રામાનુજાચાર્યની કૃપાથી રામાનંદજીને ભગવાનનાં પ્રત્યક્ષ દર્શન થવા લાગ્યાં. ઘણા લોકો તેમની પાસે આવતા અને રામાનંદજી તે સૌને ભગવાનની વાતો કરી મોક્ષપદના અધિકારી બનાવતા. ત્યાંની ગાદીના અધિપતિને રામાનંદ સ્વામીની આટલી બધી ઊંચી સ્થિતિ સહન ન થઇ તેથી રામાનંદ સ્વામીને તે સ્થળ છોડીને ચાલ્યા જવાની ધમકી આપી. રામાનંદ સ્વામી તો સાધુતાની મૂર્તિ હતા. ટંટો તેમને ગમતો નહિ, તેથી તે સ્થાનનો ત્યાગ કરી વૃંદાવનમાં આવીને ગોવિંદજીના મંદિરમાં રહીને ભગવાનનું ભજન કરવા લાગ્યા. અને જે કોઇ આવે તેને ઉપદેશ આપી ભક્ત બનાવતા. આમ ભજન સ્મરણ કરતાં કરતાં રામાનંદ સ્વામીને શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનનાં પ્રત્યક્ષ દર્શન થયાં, તેથી ઘણા આનંદિત થઇ ગયા, અને ગદ્ગદ્ કંઠે ભગવાનની પ્રાર્થના કરી, ભગવાને તે સમયે રામાનંદ સ્વામીને પૂર્વની યાદ આપી. ભગવાને કહ્યું, ''તમે ઉદ્ધવ છો, અને દુર્વાસાના શાપથી જન્મ ધર્યો છે, માટે તમો નવીન સંપ્રદાય શરૂ કરો.'' આમ કહીને ભગવાને રામાનંદ સ્વામીને બે મંત્રો આપ્યા. અને જે કોઇ તેમના શરણે આવે તેને આ મંત્ર આપી શરણે લઇ ધર્મ પ્રવર્તન કરવાની આજ્ઞા આપી. તદુપરાંત ભગવાને કહ્યું કે, દુર્વાસા ઋષિના શાપ અનુસારે હું પણ પૃથ્વી ઉપર મનુષ્ય રૂપે પ્રગટ થઇશ, અને સૌરાષ્ટ્ર દેશમાં તમારી સાથે મારો મેળાપ થશે. સૌરાષ્ટ્ર દેશમાં જઇને જે મુમુક્ષો આવે તેને મારી ભક્તિનો તમે ઉપદેશ કરજો. આટલું કહી ભગવાન અદ્રશ્ય થઇ ગયા.
ત્યારબાદ રામાનંદ સ્વામી એક માસ પર્યંત વૃંદાવનમાં રોકાયા. તેમને વખતો વખત શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનનાં પ્રત્યક્ષ દર્શન થતાં હતાં. અને ક્યારેક ભગવાન તેમની પૂજાના ઉપચારો પણ સાક્ષાત્ રીતે અંગીકાર કરવા લાગ્યા. પછી ત્યાંથી રામાનંદ સ્વામી તીર્થરાજ પ્રયાગ ક્ષેત્રમાં જઇને રહ્યા. અને ત્યાં અનેક મુમુક્ષુજનોને વૈષ્ણવી દીક્ષા આપવા લાગ્યા. તે સમયે આ તીર્થમાં આવેલા દેવશર્મા તથા તેમનાં પત્ની ભક્તિદેવીએ પણ રામાનંદ સ્વામી પાસેથી શ્રી ભાગવતી દીક્ષા ગ્રહણ કરી. તે પ્રસંગે રામાનંદ સ્વામીએ કહ્યું જે, 'હે દેવશર્મા !' તમો પુરુષોને આ દીક્ષા આપજો અને તમારાં પત્ની ભક્તિદેવી દ્વારા જે મુમુક્ષુ સ્ત્રીઓ આવે તેને દીક્ષા અપાવજો.'

રામાનંદ સ્વામી આવી રીતે પુણ્યક્ષેત્રમાં વિચરતા વિચરતા સૌરાષ્ટ્ર દેશમાં આવ્યા. ત્યાં ઘણા મુમુક્ષુજનો રામાનંદ સ્વામીના આશ્રિત થયા. આ પ્રમાણે શ્રી

રામાનંદ સ્વામીએ સ્થાપન કરેલો અને પ્રવર્તાવેલો આ સંપ્રદાય 'શ્રી ઉદ્ધવ સંપ્રદાય' તરીકે ઓળખાવા લાગ્યો. પંચ વર્તમાન અણિશુધ્ધ પ્રવર્તતા હોવાથી બીજા મતવાદીઓના પ્રવર્તાવેલા મતોથી આ સંપ્રદાય સર્વોપરીપણે વર્તતો હતો. આ પ્રમાણે શ્રી રામાનંદ સ્વામીનો પૂર્વનો ઈતિહાસ નિરુપણ કરેલો છે.

નીલકંઠવર્ણી લોજ ગામે આ ઉદ્ધવ સંપ્રદાયના સંતો સાથે આશરે દશ માસ સુધી નિવાસ કરીને રહ્યા હતા. મુક્તાનંદ સ્વામીનો તથા નીલકંઠવર્ણીનો લોજથી પત્ર આવતાં, શ્રી ભુજમાં રહેલા રામાનંદ સ્વામી ત્યાંથી પ્રયાણ કરીને ગિરનાર પર્વતની તળેટીમાં રહેલ પીપલાણા નામના ગામમાં પધાર્યા, અને ત્યાં નરસિંહ મહેતા નામના વિપ્રના ઘેર ઉતર્યા અને પોતાના આવ્યાના સમાચાર કુંવરજી નામના વિપ્ર દ્વારા લોજ ગામે મોકલાવ્યા. આ સમાચાર સાંભળી નીલકંઠવર્ણી શ્રી રામાનંદ સ્વામીનાં દર્શન માટે અતિ ઉત્કંઠિત બન્યા. પછીથી મુક્તાનંદ સ્વામી આદિ સંતો સહિત લોજથી ચાલીને પીપલાણામાં નરસિંહ મહેતાને ઘેર આવ્યા. આ દિવસ સંવત્ ૧૮૫૬ના જેઠવદ બારસનો હતો. ગૌરવર્ણવાળા અને શરીરે પુષ્ટ તેમજ શરીર પર શ્વેત વસ્ત્રોને ધારણ કરી રહેલા રામાનંદ સ્વામીને શ્રી નીલકંઠ બ્રહ્મચારીએ સાષ્ટાંગ દંડવત્ પ્રણામ કર્યા. રામાનંદસ્વામીએ નીલકંઠ બ્રહ્મચારીનો હસ્ત ગ્રહણ કરીને તેમને ઊભા કર્યા અને પરસ્પર ભેટીને પછી સ્વામીએ નીલકંઠ બ્રહ્મચારીને પોતાની પાસે બેસાડ્યા. શ્રીહરિનાં દર્શન કરીને રામાનંદસ્વામી અત્યંત આનંદને પામ્યા. સ્વામીએ શ્રીહરિનું વૃત્તાંત પૂછ્યું એટલે શ્રી નીલકંઠવર્ણીએ પોતાનું જન્મસ્થાન, કુળ, માતા, પિતા, ગોત્ર, વેદ, ગુરુ અને ઈષ્ટદેવ એ બધું કહી સંભળાવ્યું. વળી પોતાને જેવી રીતે વૈરાગ્ય થયો તથા જેવી રીતે પોતે સ્વજનોનો ત્યાગ કર્યો તથા વનમાં વિચરતાં વિચરતાં જેવી રીતે તપશ્ચર્યા કરી હતી તથા ગોપાલયોગી પાસે જેવી રીતે અષ્ટાંગયોગ સાધ્યો હતો તે બધી વાત સવિસ્તર રામાનંદસ્વામીને શ્રી નીલકંઠવર્ણીએ કહી સંભળાવી. શ્રી નીલકંઠવર્ણીનું સવિસ્તર વૃત્તાંત સાંભળીને રામાનંદસ્વામી અત્યંત પ્રસન્ન થયા, અને પછીથી ઉદ્ધવાવતાર શ્રી રામાનંદસ્વામી કહેવા લાગ્યા જે, 'હે બ્રહ્મચારી ! તમો તો અમારા જ છો કારણ કે તમારા પિતા ધર્મદેવને પ્રથમ પ્રયાગક્ષેત્રમાં અમારા થકી ભાગવતી દીક્ષા મળી છે, તો તે ધર્મના તમે પુત્ર છો, અને ગુણોએ કરીને તમારા પિતા થકી પણ અધિક છો. પછી નીલકંઠ બ્રહ્મચારી

ત્યાં રહેવા લાગ્યા અને સંવત્ ૧૮૫૭ (અઢારસો સત્તાવન)ના કાર્તિક સુદ ૧૧ એકાદશીને દિવસે તે સ્વામી થકી ભાગવતી દીક્ષાને ગ્રહણ કરી. અને સ્વામીએ 'શ્રી નારાયણ મુનિ' તથા 'શ્રી સહજાનંદ સ્વામી' એવાં બે નામ ધારણ કરાવ્યાં. ત્યાર પછી શ્રી રામાનંદસ્વામી, નારાયણમુનિ તથા મુક્તાનંદમુનિ આદિક સંતો સહિત જેતપુર પધાર્યા, અને ત્યાં ઉન્નડ ખાચરના ભુવનમાં ઉતર્યા. તે સમયે અતિ પ્રીતિએ પોતાની સેવા કરતા એવા શ્રી હરિને સર્વ સાધુઓમાં અતિ સમર્થ જોઈ રામાનંદસ્વામીએ પોતાની ધર્મધુરા શ્રી નારાયણ મુનિને સંવત્ ૧૮૫૮ (અઢારસો અઠાવન)ના કાર્તિક સુદ ૧૧ એકાદશીના રોજે ધામધૂમ સહ સોંપી. ત્યાર પછી રામાનંદસ્વામી નારાયણમુનિ આદિક સંતો સહિત ફણેણી ગામે પધાર્યા. અને ત્યાં થોડા દિવસ રહ્યા. ત્યારબાદ સંવત્ ૧૮૫૮ (અઢારસો અઠાવન)ના માગશર સુદ ૧૩ તેરશના રોજે રામાનંદસ્વામીએ ભૌતિક શરીરનો ત્યાગ કર્યો અને બદરિકાશ્રમમાં પધાર્યા અને ત્યાંથી બ્રહ્મપુર ધામમાં ગયા. આ પ્રમાણે તેઓ દુર્વાસા ઋષિના શાપથી મુક્ત થયા.

ત્યારપછી શ્રી સહજાનંદજી મહારાજ આ પ્રમાણે ઉદ્ધવ સંપ્રદાયની ધર્મધુરાને ધારણ કરી પોતાનો પ્રતાપ જણાવતા અને અપરિમિત લોકોનું કલ્યાણ કરતા, તેમજ શ્રી રામાનંદ સ્વામીના આશ્રિત જે સાધુ, બ્રહ્મચારી અને ગૃહસ્થોની સત્ શાસ્ત્રોના ઉપદેશે કરીને સંભાવના કરી પોતાના અલૌકિક પ્રતાપે કરીને સર્વનાં ચિત્તને પોતાને વિષે આકર્ષણ કરી લીધાં. આ પ્રમાણે મહા અદ્‌ભૂત પ્રતાપ જણાવતા સ્વામીશ્રી સહજાનંદજી મહારાજ પોતાના શિષ્ય જે ત્યાગી-સાધુ તથા બ્રહ્મચારી તેમજ કેટલાક ગૃહસ્થ સત્સંગીઓને સાથે લઈ સોરઠ તથા હાલારમાં જાુદે જાુદે સ્થળે આશરે બે વર્ષ અને બે માસ વિચર્યા અને ત્યારબાદ કચ્છ દેશમાં જવા ઈચ્છા કરી. કચ્છ દેશમાં શ્રી રામાનંદસ્વામીના ઘણા શિષ્યો હતા. કચ્છમાં શ્રી રામાનંદસ્વામીએ પ્રવર્તાવેલા સંપ્રદાયનો પ્રચાર કેમ થયો, તે વિષેની વાત નીચે મુજબ જાણવામાં આવી છે.

રામાનંદસ્વામીના બે શિષ્યો મુક્તાનંદસ્વામી અને દેવાનંદસ્વામી તેમના વખતમાંજ ભુજનગરને વિષે રાઓશ્રી લખપતજીની પાઠશાળમાં વ્રજભાષા ભણવા માટે સૌરાષ્ટ્રમાંથી આવ્યા. તેઓ પ્રથમ રઘુનાથજીના મંદિરની નજીકની રામવાડીમાં રહેતા હતા. અને શહેરમાં ભિક્ષા માગીને પોતાનો દેહનિર્વાહ કરતા.

એમ કેટલોક સમય વિત્યા બાદ, રામવાડીના આશ્રમમાં રહેનાર સાધુ સાથે એ બે શિષ્યોને કોઇ કારણે બોલાચાલી થઇ, એટલે એ સાધુએ રામાનંદસ્વામીના એ બે શિષ્યોને ત્યાંથી રજા દીધી એટલે હવે ક્યાં ઉતારો કરવો ? તે માટે તે ઘણા મૂંઝાવા લાગ્યા. અને શહેરમાં ભિક્ષા માગવા જતા ત્યારે સુતાર સુંદરજીભાઇ તથા હીરજીભાઈને ત્યાં પણ જતા અને તેમનાં માતુશ્રી રૂપાંબાઇ ધર્મપરાયણ હતાં તેથી આ બે સાધુઓની ભિક્ષાથી સારી રીતે સંભાવના કરતાં. તેમણે આ બે સાધુઓને ઉદાસ દેખીને કારણ પૂછ્યું. સાધુઓએ ઉતારાની અડચણ બતાવી, એટલે તે બાઈએ કહ્યું જે, 'હું મારા પુત્રોને પૂછી જોઇશ.' પછીથી સાધુઓ ત્યાંથી ચાલ્યા ગયા. પછી તે બાઈએ ઘેર આવેલા પુત્રોને કહ્યું જે, બે સાધુઓ અહીં ભિક્ષા લેવા આવે છે તેને રહેવાનું કોઇ સ્થળ નથી તે તમો તેમને આપણી ભૂતવાળી વંડીમાં રાખો તો સાધુ સુખેથી ત્યાં રહે. ત્યારે તેણીના પુત્રો સુંદરજી તથા હીરજી એ બન્ને આનાકાની કરવા લાગ્યા. તે દરમ્યાનમાં તો તે બે સાધુઓ ત્યાં આવ્યા. તેમનાં મુખારવિંદ તેજસ્વી અને સૌમ્ય જોઈને સુંદરજીભાઇ તથા હીરજીભાઇએ તેમને ઉતરવા એક ઓરડી આપી અને વંડી પણ સ્વાધીન કરી, તે વંડી ભૂતના વાસ તરીકે જાણીતી હતી તેથી બધાંને એમ લાગ્યું જે આ સાધુઓ વંડીમાં વાસ કરશે તો તેમનું આવી બનશે. સાધુઓ વંડીમાંની ઓરડીમાં રહ્યા. રાત્રે ભૂત આવ્યાં, સાધુએ તે બધાંને જલપ્રોક્ષણ કરીને બદરિકાશ્રમમાં મોકલી દીધાં. સવાર પડતાં સાધુઓ બહાર નીકળી સરોવરમાં સ્નાન કરવા ગયા. ત્યાંથી પાછા નિવાસસ્થાનમાં આવ્યા. આ સાધુઓને લોકોએ ધાર્યું હતું તે મુજબ ભૂતની કંઇ અસર ન થઇ અને બધાં ભૂતોને અહીંથી બદરિકાશ્રમમાં મોકલાવી દીધાં છે, આવી વાત સાંભળીને લોકો આશ્ચર્ય પામ્યા. પછીથી સુંદરજીભાઇ આદિએ તે સાધુઓને તેમના ગુરુ વિષે પૂછતાં અમારા ગુરુ મહાપ્રતાપી રામાનંદસ્વામી છે એમ જણાવતાં તે સુંદરજીભાઇએ કહ્યું જે તમારા ગુરુ અહીં પધારે એમ કરો. સાધુઓ કેટલાક દિવસ રહીને પછીથી લોજ ગયા. ત્યાં રામાનંદસ્વામીને કચ્છ-ભુજની વાત કરી તે પરથી શ્રી રામાનંદ સ્વામી વખતો વખત કચ્છમાં પધારતા તેથી ધીમે ધીમે સત્સંગનો વધારો થયો. પ્રથમ ભુજમાં સુતારોમાં, મલ્લોમાં અને કાયસ્થોમાં સત્સંગ કરાવ્યો. ભુજમાં રામાનંદસ્વામીએ એક સદાવ્રત કરાવ્યું હતું અને તેરા ગામે પણ સદાવ્રત કરાવેલું હતું. આ પ્રમાણે ઉદ્ધવાવતાર શ્રી રામાનંદસ્વામીએ કચ્છદેશમાં

ઉદ્ધવ સંપ્રદાયની સ્થાપના કરેલી હતી. આવા રમણીય કચ્છ પ્રદેશમાં સ્વામી શ્રી સહજાનંદજી મહારાજ સંવત્ ૧૮૬૦ના મહાસુદિ સાતમના દિવસે પ્રથમ શ્રી ભુજ નગરમાં સાંજના સમયે પધાર્યા. અને તે સમયે રામાનંદસ્વામીના મુખ્ય શિષ્યો નીચે લખ્યાં નામવાળા જુદા જુદા વર્ણના હતા. સુતાર સુંદરજીભાઇ, સુતાર હીરજીભાઇ, ઠક્કર ડોસાભાઇ, સુતાર રામજી, મલ્લ ગંગારામ, ઠક્કર ભગવાનજી, કાયસ્થ નાથજી, કાયસ્થ શિવરામ, કાયસ્થ હરજીવન, કાયસ્થ લાધીબાઇ, ભાગબાઇ, સુતાર જીવરામ, કુંવરજી, ભટ્ટ મહિદાસ, જેઠી ખીમજી, ઠક્કર ઉકરડાભાઇ, ઠક્કર સેજપાલ, કોઠારી વલ્લભજી, વિપ્ર નાનીબાઇ, સોની ભોજા, હરચંદ, તેજપાલ, સારસ્વત વીરજી, અખઇ, ગોર જીવરામ, રાજગોર શંકરજી, વિસનગરાં સુરજબાઇ, ભટ્ટ માધવજી, વિશ્વેશ્વર, સુતાર ભગવાનજી, સુતાર નારણજી, હીરબાઇ, રાજગોર મુલજી, વાગજી, મલ્લ ત્રિકમજી વિગેરે હતા. શ્રીજીમહારાજ પધાર્યા ત્યારે ઉપર કહેલા હરિભક્તોમાં ઘણા ખરા સત્કાર કરવા માટે હાજર હતા અને તેઓમાંથી સુતાર સુંદરજી તે સમયે હાજર ન હોવાથી પછીથી તે આવ્યા હતા. શ્રીજીમહારાજનો નિવાસ સુતાર સુંદરજીભાઇના ડેલામાં રાખવામાં આવ્યો હતો તે ડેલામાં દોઢ હાથ ઊંચી પત્થરની એક પાળી હતી તે ઉપર શ્રીજીમહારાજ ઘોડો પલાણી બેઠા હતા (આ પાળ અત્યારે આપણાં જુના મંદિરમાં દર્શન આપે છે). તે સમયે શ્રીજી મહારાજનું સ્વરૂપ અલૌકિક દેખાતું હતું. ભૂરા કેશની સુંદર જટા મસ્તકે શોભતી હતી. નેત્ર તો લાલકમળની પાંખડી સરખાં હતાં. શરીર તપને લીધે કૃશ હતું, તેમજ મસ્તક પર અંચલો બાંધ્યો હતો અને ભગવી ચાદર ઓઢી હતી. તે વખતે ઠક્કર ડોસાભાઇ તથા ઠક્કર ભગવાનજીભાઇ તથા જેઠી ગંગારામભાઇ આદિક હરિભક્તો બેઠા હતા. તે વખતે સુંદરજીભાઇ ત્યાં આવ્યા. તેમણે શ્રીજીમહારાજને ઓળખ્યા નહિ તેથી નમસ્કાર કર્યા વગર બેસી ગયા. ત્યારે સહુ હસવા લાગ્યા અને શ્રીજી મહારાજ પણ હસ્યા. તેથી સુંદરજીભાઇએ પૂછ્યું જે, બધા કેમ હસો છો અને આ કોણ છે ? ત્યારે ઠક્કર ભગવાનજીએ કહ્યું જે, આ તો શ્રીજીમહારાજ પોતે છે માટે તેમનાં દર્શન કરો. તમો દર્શન કર્યા વગર બેઠા તેથી સહુ હરિભક્તો તથા શ્રીજી મહારાજ હસે છે. આ સાંભળીને સુંદરજીભાઇએ શ્રીજી મહારાજની ગદ્ગદ્ વાણીથી ઘણીક પ્રાર્થના કરી અને પછીથી દંડવત્ પ્રણામ કરવા લાગ્યા. શ્રીજીમહારાજે તેમને

ઉપાડી લીધા અને બાથમાં લઈને પરસ્પર ખૂબ જ મલ્યા. પછી શ્રીજી મહારાજના પધારવાની શહેરમાં જાણ થતાં રામાનંદસ્વામીના જેટલા સત્સંગીઓ હતા તે સર્વે હીરજીભાઈને (સુંદરજીભાઈના સગા મોટાભાઈ) ત્યાં શ્રીજીમહારાજનાં દર્શન કરવા માટે આવ્યા અને ત્યાં મોટી સભા થઈ. સભામાં જુદા જુદા વર્ણના ઘણા હરિભક્તો એકાગ્રચિત્ત થતાં શ્રીજી મહારાજે તેમની આગળ બહુ પ્રકારે સત્સંગ સંબંધી ઘણીક વાતો કરી, તેથી સભામાં બેઠેલા જનોને શ્રીજીમહારાજના પ્રકટપણાની પ્રતીતિ થઈ. અને તે સમયે ભગવાનજીભાઈના ડેલામાં રામાનંદસ્વામીનું સદાવ્રત બાંધેલું હતું. તે સદાવ્રત લેવા સારુ પૂર્વદેશના બે વૈરાગી આવ્યા. તેને શીરો-પૂરી કરીને શ્રીજીમહારાજે પોતે બહુ હેત દેખાડીને જમાડ્યા. એટલે તેમને બહુ સારું લાગ્યું અને કેટલાક દિવસ ભેગા રહ્યા, અને સમાધિ આદિ શ્રીજીમહારાજનો ઘણોક પ્રતાપ અને ઐશ્વર્ય જોઈને અંતરમાં શાન્તિ પામ્યા.

પછી એક દિવસે શ્રીજીમહારાજે પૂછ્યું જે, તમે ક્યાંથી આવ્યા છો ? ત્યારે તે વૈરાગી બોલ્યા જે, અમો તો સરવરીયા બ્રાહ્મણના પુત્ર હતા. અને બાલપણામાંથી ઘરનો ત્યાગ કરી કલ્યાણને અર્થે જગન્નાથપુરીમાં વૈરાગી થઈને રહ્યા. કેટલાંક વર્ષ સુધી જગન્નાથજીની સેવા કરી. પછી ત્યાં એક નાના બ્રહ્મચારી તીર્થ કરતા કરતા આવ્યા, તેણે કરીને ત્યાંના રહેનારા બીજા કેટલાક વૈરાગીઓને પરસ્પર ઈર્ષ્યા ઉત્પન્ન થઈ, તેમાં કેટલાક તો લડી મર્યા. તેમાંથી અમો બે જણા જીવ લઈને નાઠા તે બચી ગયા. તે કેટલાક દિવસ તીર્થોમાં ફરતાં ફરતાં શ્રી દ્વારકા જતાં રસ્તામાં ભુજ આવ્યા, અને અહીં સદાવ્રત લેવાને માટે આવ્યા, ત્યાં તમારો જોગ થયો. તમારાં દર્શન કરીને અમારા હૃદયમાં શાન્તિ થઈ છે. એ વૈરાગીની વાત સાંભળીને શ્રીજીમહારાજ મંદમંદ હસીને બોલ્યા જે, 'હવે દ્વારકા જાઓ.' ત્યારે બે વૈરાગીએ કહ્યું જે, હેં મહારાજ ! હવે તો અમારે ક્યાંય જવું નથી અને અહીં જ તમારા સત્સંગમાં તમારી સાથે રહીશું. ત્યારે શ્રીજી મહારાજ બોલ્યા, 'તમે શું સમજીને રહેશો ? કારણ કે સમજ્યા વિના તો જગતમાં રહેવું નકામું છે. જેને એમ સમજાણું છે કે, આપણે શહેરમાં રહેવું તે શહેરમાં રહે છે, અને જેને એમ સમજાણું છે તે આપણે ગામડે રહેવું તે સુખેથી ગામડે રહે છે. અને જેને વન પર્વતમાં રહેવું ગમે છે તે ત્યાં રહે છે. માટે આ સંસારમાં જ્ઞાની અથવા અજ્ઞાની સમજણે કરીને જ સુખીયા રહે છે. અને સમજણ વિના તો બધું નકામું છે. આ

વિશ્વ બધું સમજણમાં જ રહ્યું છે. તમે શું સમજીને આ સત્સંગમાં રહેશો ? ત્યારે બે વૈરાગી બોલ્યા, 'અહીં તમારા સત્સંગમાં કલ્યાણનું ઠેકાણું જોઈને અને મનમાં સારી રીતે તપાસ કરીને રહ્યા છીએ. ત્યારે શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, 'દ્વારકા અથવા બદ્રિનારાયણ જાઓ એ સર્વે કલ્યાણનાં જ ઠેકાણાં છે.' એવું સાંભળીને તેઓ અતિ નિર્માની થઈને બોલ્યા જે, 'હે મહારાજ ! અમારે તો તમારાં દર્શનને વિષે સર્વ સાધન સંપૂર્ણ થયાં. હવે તો તમો જે કહેશો તેમ કરવું છે અને તમો જ્યાં મોકલશો ત્યાં રાજી થઈને જાવું છે.' તેવાં દીનપણાનાં વચન સાંભળીને શ્રીજી બહુ જ પ્રસન્ન થયા. પછી હમીરસર તળાવના આથમણે આરે સ્નાન કરી આવીને પૂજાપાઠ, નિત્ય-નિયમ કરી રહ્યા એટલે સુંદરજીભાઈ પોતાને ઘેર જમવા તેડી ગયા. તે જમીને પાછા ડેલામાં આવીને રામાનંદ સ્વામીના ઓરડામાં પાટ હતી તે ઉપર આથમણે મુખારવિંદે બિરાજમાન થયા, અને સર્વે સંત હરિભક્તો હેઠા બેઠા. પછી શ્રીજીમહારાજ બે વૈરાગી પ્રત્યે બોલ્યા, 'કેમ, અમારા સાધુ થાશો ? ત્યારે તેઓ કહે, 'હા' પછી એક વાળંદને બોલાવીને મુંડન કરાવીને એક એક ભગવી ચાદર ઓઢાડીને દીક્ષા દીધી, અને કૃપાનંદ મુનિ તથા વિરભદ્રાનંદ મુનિ એવાં નામ આપીને, કાનમાં મહામંત્ર કહ્યો. પછી શ્રીજી કહે, 'આ સર્વેને દંડવત્ કરીને પગે લાગો.' ત્યારે પ્રથમ શ્રીજીને દંડવત્ કરીને પછી સભાને દંડવત્ કર્યાં. તે જોઈને શ્રીજીમહારાજ તેમના ઉપર બહુ પ્રસન્ન થયા. અંતરમાં જાણ્યું જે, વિવેકી અને સમજુ-મુમુક્ષુ છે. એમ જાણીને જગન્નાથપુરીમાં પોતે જ અસુરોનો નાશ કરાવ્યો હતો તે વાત વિસ્તારીને કરી, તે સાંભળીને બે સંત ગદ્ગદ્ કંઠે સ્તુતિ કરવા લાગ્યા જે, 'હે મહારાજ ! તમો તો સાક્ષાત્ સર્વે અવતારના અવતારી પુરુષોત્તમ ભગવાન છો.' એમ વિનંતી કરતાં કરતાં એમને સમાધિ થઈ ગઈ. પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, 'આ બે સંતને ઉપાડીને એકાંતમાં સુવડાવીને વસ્ત્ર ઓઢાડી દો.' તેવું સાંભળીને સભામાંથી ચાર સંત ઊઠીને એક પડાળિયા ઓરડામાં સુવાડી દીધા. પછી થોડીક વાર કેડે તે સાધુ સમાધિમાંથી જાગ્યા. પોતે બદ્રિકાશ્રમ, શ્વેતદ્વિપ, વૈકુંઠ, ગોલોક અને બ્રહ્મપુરને વિષે જે જે ઐશ્વર્ય જોયાં તેની સભામાં વાત કરી. તેને સાંભળીને સભાસદોએ શ્રીજીને વિષે પુરુષોત્તમપણાનો નિશ્ચય કર્યો. પછી સુંદરજીભાઈએ પૂછ્યું જે, 'હે મહારાજ ! સત્યયુગ, ત્રેતાયુગ, દ્વાપરયુગ એ ત્રણે યુગને વિષે ભગવાન પોતાના ભક્તની રક્ષાને અર્થે સુદર્શન

ચક્રને મોકલીને તે ભક્તની રક્ષા કરતા. કળિયુગને વિષે તે ચક્ર મૂકીને પોતાના ભક્તની કળિયુગ થકી કેમ રક્ષા કરતા નથી ? શું કળિયુગના ભક્તો જે આવા હળાહળ કળિયુગને વિષે પણ ભજન કરે છે તે દવલા છે ? તેમની ભગવાને રક્ષા વધારે કરવી જોઈએ. 'એ પ્રશ્નનો ઉત્તર શ્રીજીમહારાજ કરવા લાગ્યા જે, ભગવાનના સ્વરૂપનું જ્ઞાન તે જ સુદર્શન ચક્ર આ કળિયુગમાં છે. સુદર્શન ચક્રને વિશે દશ હજાર સૂર્યનો પ્રકાશ છે, તેટલો જ જ્ઞાનને વિષે પ્રકાશ છે. કાં જે જીવના હૃદયમાં અજ્ઞાનરૂપી અંધારું છે. ચંદ્રમા, સૂર્ય, પ્રલયકાળનું મહાતેજ વિગેરે તે અંધકારને ટાળવા સમર્થ નથી. તે અજ્ઞાનનો જ્ઞાનરૂપી સુદર્શન ચક્ર નાશ કરે છે. માટે સત્યુગ ઈત્યાદિકને વિષે જેમ સુદર્શન ચક્ર રક્ષા કરતું હતું, તેવી જ રીતે અત્યારે કળિયુગના ભક્તોની રક્ષા કરે છે. ત્યારે તમે કહેશો જે, કઈ રીતે રક્ષા કરે છે ? તો તે કહીએ છીએ તે સાંભળો. જ્યારે પ્રભુના ભક્તના હૃદયમાં કામ-ક્રોધાદિકના ઘાટ થાય છે, ત્યારે તે ભક્તને એવો વિચાર રહે છે જે, 'મને ભગવાન મળ્યા છે, તે હું એવા મોટા લાભને મૂકીને ભગવાનનું વચન લોપીને કુમાર્ગે કેમ ચાલું ? જ્યારે ભક્તોને એવો મનમાં વિચાર થાય છે ત્યારે ઘાટ માત્ર ટળી જાય છે. એટલા માટે જ્ઞાનરૂપી સુદર્શન ચક્ર ભક્તના કામાદિક શત્રુથી રક્ષા કરે છે. અને સત્યુગને વિષે ભગવાને સુદર્શન ચક્રથી જેમ અંબરીષ રાજાની રક્ષા કરી હતી, તેમ અત્યારે ભક્તોની જ્ઞાનરૂપી ચક્રથી રક્ષા કરે છે. ત્યારે જ ભક્તો વ્રતમાન પાળી શકે છે. નહિતર ભગવાનનું ભજન પણ થાય નહિ; કારણકે કામ-ક્રોધાદિક તો એવા જબરા છે કે, જેણે શિવબ્રહ્માદિકને પણ ભુલાવ્યા છે, તો જીવનો શો ભાર ? માટે ભગવાન પોતાના ભક્તની જ્ઞાનરૂપી સુદર્શન ચક્રને મૂકીને સર્વે સમયને વિષે રક્ષા કરતા આવે છે, ને આજ પણ પોતાના ભક્તની રક્ષા કરે છે. માટે પ્રગટ ભગવાનના સ્વરૂપનો નિશ્ચય તે જ સુદર્શન ચક્ર છે. એવી રીતની ઘણીક વાત કરી તેને સાંભળીને સર્વે સંતો-હરિભક્તોએ શ્રીજી મહારાજને વિષે પ્રગટ પુરુષોત્તમપણાનો નિશ્ચય કર્યો.

પછી બીજે દિવસે ભગવાનજીભાઈને ઘેર જમવા પધાર્યા. રસોઈને થોડીક વાર હતી. ભગવાનજીભાઈએ ઓસરીમાં ઢોલિયા ઉપર શ્રીજીમહારાજને બિરાજમાન કર્યા. તે સમયે મુક્તાનંદ સ્વામીએ શ્રીજીમહારાજને પ્રશ્ન પૂછ્યો જે, 'હે મહારાજ ! જનક તે શું ? જાનકી તે શું ? ત્યારે પ્રસન્ન થકા બોલ્યા જે,

'જનક તે ગુરુને કહીએ, અને જાનકી તો જીવને કહીએ, ને અવળી સમજણ તે ધનુષ. માટે ગુરુને ઉપદેશે કરીને જીવની સમજણ સવળી થાય, અને તે જીવ ભગવાનને વરે, એટલી વાર્તા કરીને જમવા પધાર્યા.

જમી રહ્યા પછી ભાલને વિષે ચંદનની અર્ચા કરી કોટમાં પુષ્પના હાર પહેરાવીને એક ભારે હેમની ઉતરી, કડાં, વેઢ, વીંટી, કંદોરો એવી રીતે ઘરેણાં અંગોઅંગને વિષે ધારણ કરાવીને ભગવાનજીભાઇ બોલ્યા જે, 'હે મહારાજ ! આવી રીતે હું રામાનંદસ્વામીને જમાડીને ઘરેણાં પહેરાવવા લાગ્યો, ત્યારે સ્વામીએ ન પહેર્યાં અને બોલ્યા જે, 'આવા ભારે દાગીના અમારાથી હવે ન પહેરાય, એ દાગીના પહેરનારા થોડા દિવસમાં જ અહીં આવશે એટલે એમને પહેરાવજો, એમ કહીને પાછાં મૂકાવ્યાં. તે જ દાગીના મેં આપને પહેરાવ્યા. એમ કહીને બે હાથ જોડીને વિનંતિપૂર્વક પગે લાગ્યા.

પછી ત્યાંથી ઉતારે પધાર્યા; ને બપોર પછીના સમયને વિષે ઉગમણે મુખારવિંદે વિરાજમાન થયા. ચારે તરફ સંતો-હરિભક્તો બેઠા. સૂર્ય પણ અસ્ત પામ્યો. તે સમયે શ્રીજી મહારાજની મૂર્તિ સૂર્ય સરખી પ્રકાશે યુક્ત જણાતી હતી. ત્યારે ભગવાનજીભાઇએ જાણ્યું જે, આ મુક્તાનંદ સ્વામીને આવું શ્રીજી મહારાજનું પ્રકાશે યુક્ત દર્શન થાતું હશે કે નહિં થાતું હોય ? એમ જાણીને મુક્તાનંદ સ્વામીના મુખ સામું જોઈને બોલ્યા જે, 'હે સ્વામી ! તમોને કાંઇ શ્રીજી મહારાજનું ઐશ્વર્ય જણાય છે ? ત્યારે કહે, હા જણાય છે. એમ કહીને આનંદ પામ્યા. તે વાર પછી બે સંત, ગામ કાળેતળાવ, રામાનંદ સ્વામીનું બાંધેલું સદાવ્રત હતું તેનું કાંઈક કામકાજ હશે, એટલે શ્રીજી મહારાજને પૂછ્યા વિના એમને એમ જાવાનો સંકલ્પ કરીને તૈયાર થયા. ત્યારે શ્રીજી મહારાજે અંતર્યામીપણે જાણીને કહ્યું કે, ભગવાનને ભગવાન જાણીને બીજું કરવાને ઈચ્છવું નહિ. પોતાને કૃતાર્થ માનીને સહેજે ભજન-સ્મરણ થાય તે કરવું. પણ કોઈ વાતનો આગ્રહ મનમાં ન રાખવો. જેમ ભગવાનની મરજી હશે તેમ થાશે. પોતાના મનને જાણે કાંઇ ના કરવું. કામાદિક જે મોટા વિકાર છે તેતો ભગવાન વિના પોતાના બળે ટાળવા જાય તો ટળે નહિ. માટે ભગવાનની આજ્ઞાએ કરીને કામાદિક શત્રુનો તત્કાળ નાશ થઈ જાય છે. માટે ભગવાનનું બળ રાખીને ભગવાન પ્રગટ હોય તે જેમ આજ્ઞા કરે તેમ કરવું પરંતુ ભગવાનને મૂકીને એકલું સાધનનું બળ રાખવું નહિં. તે સાંભળીને તે સંતનાં

અંતઃકરણ શીતળ થઇ ગયાં. અને વિનંતિપૂર્વક પગે લાગીને પાછા પોતાને આસને બેઠા.

પછી શ્રીજીમહારાજ રામજી સુતારને ઘેર પધાર્યા. જય સચ્ચિદાનંદ કહીને ઢોલિયા ઉપર બિરાજમાન થયા. પછી રઘુનાથદાસજીને પ્રશ્ન પૂછ્યો જે, 'ઘટાકાશનું રૂપ શું ? મઠાકાશનું રૂપ શું ? મહદાકાશનું રૂપ શું ? અને ચિદાકાશનું રૂપ શું ? એ ચાર પ્રશ્નનો ઉત્તર કરો તો આ અમારા નવા સત્સંગી કહે છે જે અમો સર્વે તમારા વચનમાં રહેશું, અને જો ન થાય તો અમારા વચનમાં રહો. ત્યારે રઘુનાથદાસ બોલ્યા જે, 'અમારે ઘટાકાશ, મઠાકાશ એ સર્વે રામાનંદસ્વામી છે. બીજાું અમે કાંઇ સમજતા નથી.' પછી શ્રીજીમહારાજ જય સચ્ચિદાનંદ કહીને ઊઠ્યા, અને કહ્યું કે, 'આમાં કાંઇ માલ નથી.' એમ કહીને પછી સુતાર રામજીને કહ્યું જે, 'અમને ભૂખ લાગી છે, જમવા આપો.' પછી રામજી સુતારે મહારાજને મઠની ખીચડી આપી, તે જમી ચળુ કરી મુખવાસ લઇ પાછા સુંદરજીને ઘેર પધાર્યા. પછી વાંસેથી રઘુનાથદાસ પાછલી રાતે ભાગી ગયો.

ઇતિ શ્રીસહજાનંદસ્વામી શિષ્ય અચ્યુતદાસવિરચિતે શ્રીપુરુષોત્તમલીલામૃતસુખ સાગર મધ્યે મહારાજને રામાનંદ સ્વામી મળ્યા અને મહાદીક્ષા દીધી અને સહજાનંદ નામ ધર્યું અને મહારાજે અલૌકિક અગણિત જનોને પ્રતાપ જણાવ્યો, તથા સંવત્ ૧૮૬૦ની સાલમાં ભુજ પધાર્યા ને રઘુનાથદાસ ભાગી ગયો. એ નામે ચોથો અધ્યાય. ૪

અધ્યાય-૫

પછી શ્રીજીમહારાજે પાટ ઢળાવીને તે ઉપર આસન કરાવ્યું. પછી સવારમાં જેઠી ગંગારામભાઈને કહ્યું જે, ''તમે કાયસ્થ લાધીબાઈને અમારી પાસે બોલાવી લાવો.'' પછી ગંગારામભાઈ ત્યાં ગયા અને બાઈને કહ્યું કે, ''તમે ચાલો, શ્રીજીમહારાજ બોલાવે છે.'' ત્યારે લાધીબાઈ બોલ્યાં જે, અમારા ગુરુ તો રામાનંદસ્વામી છે. એટલા માટે હું મહારાજ પાસે નહિ આવું. ત્યારે ગંગારામભાઈએ તે જ પ્રમાણે આવીને મહારાજને કહ્યું. પછી શ્રીજીમહારાજે ગંગારામભાઈને કહ્યું જે, અમે કહીએ તેમ તમે જઈને કહો કે તમે રામાનંદસ્વામીના શિષ્ય છો. તેમજ મહારાજ પણ રામાનંદસ્વામીના શિષ્ય છે, માટે તમે રામાનંદ સ્વામીના શિષ્ય હો તો ગુરુભાઈના નાતે દર્શને આવો આમ કહેજો. પછી ગંગારામભાઈએ જઈને એમજ કહ્યું ત્યારે લાધીબાઈ દર્શને આવ્યાં. ને

શ્રીજીમહારાજનાં દર્શન કરીને અતિ આનંદ પામ્યાં. પછી મહારાજે લાધીબાઈને સમાધિ કરાવીને અક્ષરધામમાં મોકલ્યાં. ત્યાં અધઃ ઉર્ધ્વ પ્રમાણે રહિત શીતળ અને શાંત એવો તેજનો સમૂહ, તેને વિષે રત્નજડિત રમણીય દિવ્ય સિંહાસન ઉપર વિરાજમાન, કરોડે-કરોડ મુક્તોએ સેવ્યાં છે ચરણકમળ જેમનાં એવા શ્રીજીમહારાજ, તેમનાં દર્શન કરીને હસ્તમાં જળની ઝારી લઈને શ્રીહરિની સેવામાં પડખે ઊભા રહેલા રામાનંદ સ્વામીને પણ જોયા, પછી લાધીબાઇ સ્વામીને પગે લાગ્યાં. ત્યારે રામાનંદસ્વામી બોલ્યા જે, 'હવે મહારાજને પગે લાગો, કારણ કે અમારા જેવા તો અહીં કરોડે કરોડ મુક્ત સેવામાં રહેલા છે. આ વાત તમો સમાધિમાંથી જાગો ત્યારે તમામ ભુજના સત્સંગી આગળ કહેજો.' પછી લાધીબાઇ સમાધિમાંથી જાગ્યાં એટલે તત્કાળ શ્રીજીમહારાજના ચરણારવિંદને નમસ્કાર કરીને બેઠાં. તેવામાં શ્રીજીમહારાજ મુખારવિંદ આડો રૂમાલ દઈને મંદમંદ હસતા થકા બોલ્યા કે, 'અમને પગે કેમ લાગ્યાં ?' ત્યારે લાધીબાઈએ કહ્યું જે, 'હે મહારાજ ! તમે કૃપા કરીને અક્ષરધામમાં મોકલી, તે બહુ દયા કરી. ત્યાંની રચના જોઈ. તેજના પુંજમાં દિવ્ય સિંહાસન ઉપર તમારી મૂર્તિનાં દર્શન કર્યાં. ને કરોડે કરોડ મુક્ત તમારા ચરણારવિંદની ઉપાસના કરે છે.

રામાનંદસ્વામી પણ તમારી સેવામાં હાજર રહેલા છે. તે વખતે રામાનંદસ્વામીને પગે લાગી ત્યારે રામાનંદસ્વામીએ કહ્યું જે, હવે અમને શું પગે લાગો છો ? જે છે તે શ્રીજી મહારાજની મૂર્તિમાં છે, અને પહેલાં ત્યાં હતા ત્યારે અમોએ તમોને કહ્યું હતું કે અમો ડુગડુગી વગાડીએ છીએ અને વેષ ભજવનારા તો વાંસે આવે છે. તે વાતને શ્રીજીમહારાજે સત્ય કરી છે. એમ રામાનંદસ્વામીએ ધામને વિષે મને કહ્યું તેમજ છે. મેં તો સમાધિમાં એવું દીઠું જે, શ્રીજીમહારાજ અક્ષરાતીત અને અવતારના અવતારી, ઈશ્વરના પણ ઈશ્વર, દેવના પણ દેવ, ઉત્પતિ-સ્થિતિ-પ્રલયના કર્તા અને સર્વે જીવપ્રાણી માત્રના કર્મફળ પ્રદાતા છે. એવું લાધીબાઈનું વચન સાંભળીને શ્રીજી મહારાજ બહુજ પ્રસન્ન થયા અને સર્વે સત્સંગીઓ પણ એ વાતને સાંભળીને સત્ય માનવા લાગ્યા. અને પછી સુતાર સુંદરજીભાઈ તથા હીરજીભાઈ પોતાને ઘેર થાળ કરાવીને શ્રીજી મહારાજ આગળ આવીને ઊભા રહ્યા. અને હાથ જોડીને બોલ્યા, 'હે મહારાજ! જમવા પધારો, ત્યારે મહારાજ જમવા પધાર્યા. ને જમીને જળપાન કરી મુખવાસ લીધો. પછી

શ્રીજીમહારાજે પોતા ભેળા સાધુ તથા પાળા તથા સત્સંગીઓને પણ જમાડ્યા. અને આસને આવીને વિરાજમાન થયા. પછી શ્રીજીમહારાજે ઘણીક વાતું કરી,, તે વાતું સાંભળીને સર્વે સત્સંગીનાં નાડી પ્રાણ ખેંચાઇ ગયાં અને સ્થિર થઇ ગયા. હાલવા ચાલવાને પણ સમર્થ ન થયા. પછી શ્રીહરિએ કહ્યું જે, તમો સર્વે હરિભક્તો જમવા જાઓ. પછી સત્સંગી સર્વે બોલ્યા જે આપની વાતું સાંભળીને ભૂખ-તરસ સર્વે નાશ પામી ગઇ છે અને જાણીએ જે બેઠા વાતું જ સાંભળીએ. ત્યારે શ્રીજી બોલ્યા, જમીને વહેલા આવજો; અમે વાતું કરવા સારુજ આવ્યા છીએ તે વાતું કરશું, ને સર્વે સાંભળજો. પછી સર્વે સત્સંગી જમવા ગયા. જમીને પાછા આવ્યા ને વાતું સાંભળવા લાગ્યા.

એક દિવસ શ્રીહરિ સગડી કરાવીને તાપતા હતા, તે સમયે લાધીબાઇ દર્શને આવ્યાં, તેજ વખતે સમાધિવાળો દંભી વૈરાગી આવ્યો. તેણે ઘણો દંભ કરવા માંડ્યો, એજ વખતે લાધીબાઇને સમાધિ થઇ. પછી શ્રીજીમહારાજે સગડીમાંથી પકડીને ધગધગતા કોલસા ચીપિયાથી બાઇના કાંડા ઉપર મૂક્યા, તેણે કરીને કાંડામાં ખાડા પડી ગયા. પછી સમાધિવાળો દંભી વૈરાગી તે જોઇને નાસી ગયો. ને તે સમયે સુતાર નારાયણજીભાઇ પાસે હતા અને સુતાર હીરજીભાઇનાં સ્ત્રી અમરબાઇ દર્શને આવ્યાં, તે લાધીબાઇના હાથ ઉપર કોલસા જોઇને ઘણાં વિસ્મય પામ્યાં. પછી શ્રીજીમહારાજને વઢવા લાગ્યાં, આ શું કર્યું ? શ્રીજી હસતા થકા બોલ્યા, 'તમે એને જગાડો.' ત્યારે બાઇએ જગાડવાની બહુ મહેનત કરી કાનમાં મોઢું ઘાલીને બૂમો પાડી, તોય પણ બાઇ જાગ્યાં નહિ. પછી અમરબાઇએ શ્રીજીને કહ્યું, આવો પાખંડ કરશો તો તમારા નવા સત્સંગી કોઇ નહિ થાય. પછી સ્વામિનારાયણ ભગવાન બોલ્યા, 'જેમ નારાયણની ઇચ્છા હશે તેમ થાશે.' પછી શ્રીહરિએ લાધીબાઇને સમાધિમાંથી જગાડ્યાં ને પૂછ્યું, તમને કાંઇ પીડા થાય છે ? તો કહે, 'ના મહારાજ. મને તો કાંઇ નથી થાતું.' પછી શ્રીહરિએ કહ્યું, તમારા કાંડા ઉપર શું થયું છે ? ત્યારે લાધીબાઇ હાથ સામું જોઇને હસવા લાગ્યાં. ત્યારે ફરીવાર શ્રીજીમહારાજે પૂછ્યું, હવે કાંઇ જણાય છે ? ત્યારે લાધીબાઇ બોલ્યાં જે, 'થોડી થોડી પીડા જણાય છે. પણ મહારાજ ! તમને જોઇને સર્વે પીડા નાશ થઇ ગઇ છે. પછી સુતાર હીરજીને ઘરેથી મલમની પટ્ટી મંગાવીને ઉપર લગાવી.

શ્રીહરિ નિત્યે તાંસળી ભરીને મીંઢી આવળ પીતા, અને તે ઉપર ખાટી આંબલીની તાંસળી પીતા. એમ ઘણાક દિવસ સુધી પીધું. પછી તે બંધ કરીને તીખાં લવિંગિયાં મરચાંનો ગોળો નિત્યે જમતા, એમ ઘણા દિવસ સુધી જમ્યા. પછી ચૈત્ર માસમાં આંબાની કાચી કેરી ત્રણ શેર પોતે હાથે સુધારીને તેમાં મીઠું નાખીને જમતા. ત્યાર પછી અષાઢ માસને વિષે શ્રીજી મહારાજ ખાટાં લીંબુ ૨૦૦ બસો ચુંસતા. એવી ઘણી ઘણી લીલા ભુજમાં કરતા. એક વખત સુતાર હીરજીભાઈના વિશાળ ચોકમાં દ્રાક્ષના માંડવા નીચે ઢોલિયા ઉપર વિરાજમાન હતા, સર્વે શ્વેત વસ્ત્રો ધારણ કર્યાં હતાં અને પુષ્પના ઘણાક હાર કંઠને વિષે ધારણ કર્યા હતા, અને કોઈક દિવસ પુષ્પનો મુગટ ધારણ કરતા.

એક સમયને વિષે શ્રીહરિ પાટ ઉપર પોઢ્યા હતા. તે સમયે ઠક્કર મુળજી ભક્ત શ્રીજીમહારાજના હાથ-પગ હળવે હળવે ચાંપતા હતા, ત્યારે શ્રીહરિએ કહ્યું જે, ભાર દઈને ચાંપો. એ વખતે મુળજીએ કહ્યું હું ભાર દઈને ચાંપું તો આપને વસમું લાગે, તે સારુ ધીમે ધીમે ચાંપું છું. ત્યારે શ્રીજીમહારાજે આજ્ઞા કરી જે, જેટલું તમારામાં બળ હોય તેટલા જોરથી ચાંપો. પછી ઠક્કર મુળજીએ ઘણા જોરથી મહારાજના હાથ-પગ દાબ્યા, પરંતુ મહારાજને કાંઇ થયું નહીં, મુળજી તો પરસેવેથી રેબઝેબ થઈ ગયા. થાકીને બોલ્યા જે, હે મહારાજ ! મેં તમને આજ ખરેખર ભગવાન જાણ્યા, અને મારો સંશય માત્ર ટળી ગયો. એવી રીતે ભુજનગરને વિશે ઘણીક લીલાઓ કરીને શ્રીહરિ માનકુવે પધાર્યા.

ઇતિ શ્રીસહજાનંદસ્વામી શિષ્ય અચ્યુતદાસવિરચિતે, શ્રી પુરુષોત્તમલીલામૃતસુખ સાગર મધ્યે મહારાજે ભુજમાં લાધીબાઇને સમાધિ કરાવી, પોતાનાં શિષ્ય કર્યા અને માનકુવે પધાર્યા, એ નામે પાંચમો અધ્યાય. ૫

અધ્યાય–૬

માનકુવાને વિષે સુતાર નાથાને ઘેર ઉતર્યા. અને શ્રીહરિ હંમેશાં નાથાને ઘેર ભોજન કરતા. ભોજનમાં મરચાંનો અર્ધાશેરનો ગોળો નિત્ય જમતા. એક દિવસ શ્રીજીમહારાજ જમવા બેઠા તે સમયે દંઢાવ્ય દેશના રાજપુત ડુંગરજી શ્રીહરિને દર્શને આવ્યા. દંડવત્ પ્રણામ કરીને બારણાની સાખ પકડીને ઊભા રહ્યા. પછી શ્રીજીમહારાજે કુશળ સમાચાર પૂછ્યા ને કહ્યું. 'આ પ્રસાદ જમશો ?' એમ કહીને થોડોક બાજરાનો રોટલો ને એક ગ્રાસ મરચાંનો લાડુ આપ્યો. તે પ્રેમે

કરીને લીધો. પ્રથમ ડુંગરજીએ મરચાંનો ગ્રાસ ભર્યો. તેથી અતિશય મોઢું બળ્યું તેણે કરીને દેહની શુધ્ધિ રહી નહી. પછી શ્રીજી મહારાજે પોતાને હાથેથી ગાયનું તાજું ઘી જમાડ્યું. તેણે કરીને શાંતિ વળી. પછી ફરી વાર શ્રીજીમહારાજે જમવા બેસાડ્યા. ને દાળને રોટલો આપ્યો. એટલે જમતાં જમતાં સબડકો બોલ્યો. ત્યારે શ્રીહરિએ કહ્યું, 'સબડકો બોલાવ્યા વિના એમને એમ જમો. ત્યારે ડુંગરજીએ કહ્યું, 'હે મહારાજ! એ વિના ગળે ઉતરતું નથી.' એ વખતે શ્રીજીમહારાજે કહ્યું, 'સબડકો લેવો એ પણ એક સ્વાદ છે.' પછી ડુંગરજીભાઈ જમીને ઊઠ્યા તે કેડે શ્રીહરિએ પોતાની થાળીમાંથી નારાયણજી સુતારને પ્રસાદ આપ્યો. એ પછી શ્રીહરિએ ત્યાંથી ચાલવાની ઈચ્છા કરી. ત્યારે નાથા સુતારનાં માતાજીએ કહ્યું કે, 'આ નાથાને તમો ઘોડા સાથે લઈ જાઓ, તે રામપુરથી ઘોડું લઈને પાછો આવશે.' ત્યાંથી શ્રીહરિ ઘોડે બેસીને ચાલ્યા. નાથો પણ સાથે હતો. અને રસ્તામાં સ્વામિનારાયણ ભગવાન નાથાને ઈશ્વરની વાતો કરતા કરતા માર્ગમાં ચાલ્યા. ત્યારે નાથો કહે, 'હે મહારાજ ! તમો ભગવાન છો ?' ત્યારે મહારાજ કહે, 'હું ભગવાન નથી. અમે તો સંત છીએ.' એમ સંવાદ કરતા કરતા ગામ વંગડીએ ગયા.

ત્યાં તળાવને કાંઠે દેરી ઉપર મહારાજ ઉતર્યા ને નાથાને કહ્યું, 'ઘોડીને પાણી પાઈ આવો. ત્યારે નાથો ઘોડી ઉપર બેસીને, પાણી પાવા ગયો. તળાવમાં ખામણું હતું, તેમાં ઘોડી સહિત નાથો પડી ગયો. અને ચોતરફ પાણી ફરી વળ્યું. ત્યારે શ્રીજી મહારાજે પોતે બેઠા હતા ત્યાંથી હાથ લાંબો કરીને ઘોડીને પેટ હેઠે હાથ રાખીને ઘોડી સહિત નાથાને પાણીથી બહાર કાઢ્યો. ત્યારે નાથો ઘોડી બાંધીને સરક હાથમાં લઈને અને સરકને ચોવડી કરીને મહારાજ પાસે આવીને કહે, 'હે મહારાજ! તમે કહેતા હતા કે, હું ભગવાન નથી, પણ તમે જ છત્રી ઉપરથી હાથ લાંબો કરીને ઘોડી સહિત મને પાણીથી બહાર કાઢ્યો. જેમ રામચંદ્રજી ભગવાન પૂરી જમતા હતા, તે વખતે તેમના હાથમાંથી કાગભૂષંડી પૂરી લઈને ચાલ્યા, તેને કેડે રામચંદ્રજીએ હાથ લાંબો કર્યો ને બ્રહ્માંડને વિષે કાગભૂષંડીને ફેરવ્યા. તેવી જ રીતે તમે હાથ લાંબો કરીને મને તળાવમાંથી બહાર કાઢ્યો. માટે કહો, હું ભગવાન છું. નહિ તો હું આ સરકેથી મારું છું, ત્યારે શ્રીહરિ કહે, 'મારીશ માં, હું ભગવાન છું. પછી નાથો સુતાર કહે, 'શાસ્ત્રમાં ચૌદ રત્નો કહ્યાં છે' માર પંદરમું રત્ન છે. તે જીઓને ! પહેલાં ભગવાન નોતા કહેતા; પણ હવે કહેવું પડ્યું.

પછી મહારાજે રામપુરની વાડીમાં જવાની ઇચ્છા કરી નાથાને ઘોડી આપીને માનકુવે પાછો મોકલ્યો. ત્યાંથી મહારાજ ચાલ્યા તે મેરાઈ વાડીએ દિવસ પહોર પાછલો હતો ત્યારે પધાર્યા, અને કુંડી ઉપર શ્રીહરિ જઇને ઊભા રહ્યા. તે સમયે શ્રીહરિએ હસ્તમાં કમંડલુ ધારણ કર્યું હતું અને ખભા ઉપર મૃગચર્મ ધારણ કર્યું હતું. અને શાલિગ્રામ ને બાલમુકુંદનો બટવો કંઠને વિષે ધારણ કર્યો હતો, ને મસ્તક ઉપર ભુરા બાબરીયા કેશ શોભી રહ્યા હતા, આવી સુશોભિત મૂર્તિ વાડીની કુંડી ઉપર બિરાજી રહેલી હતી. અને તે કૂવા ઉપર ત્રણ કણબી ભાઇ કોશ હાંકતા હતા. જે ત્રણનાં નામ, એક ભીમજી, બીજા ખીમજી અને ત્રીજા લક્ષ્મણ. એ ત્રણે ભાઈ કોશ ચલાવતા હતા, ત્યારે કૂવાના થાળા આગળ શ્રીહરિએ આવીને ત્રણે ભાઈઓને કહ્યું જે, 'અમને ક્ષુધા લાગી છે, જમવા માટે રોટલો આપો.' ત્યારે ત્રણે ભાઈઓએ કહ્યું જે, 'હે બાવા ! રોટલો તો અમે જમીને અત્યારે કોશ જોડ્યા છે. હવે ક્યાંથી આપીએ ?' ત્યારે શ્રીહરિએ કહ્યું, 'આ સામે ડેલામાં, છીંકા ઉપર માટલીમાં, સાંજે જમવા સારુ રાખ્યો છે, તેમાંથી મને જમવા સારુ અડધો રોટલો આપો.' એમ કહ્યું, બે ત્યારે ભાઈએ ના પાડી. પણ લખુએ પોતાનો રોટલો જમવા આપ્યો. પછી કોશ હાંકીને ઠાલવવા સામા ગયા. અને કોશ ઠાલવીને પાછા વળ્યા. અને મહારાજ સામી દૃષ્ટિ કરીને જોયું, ત્યારે તે સમયે મહારાજે પોતાનું મસ્તક ધુણાવ્યું, તે મસ્તકના વાળની લટો તે ત્રણેય ભાઈઓને સોનાની કિરણો તુલ્ય તેજોમય દેખાણી અને તે મહારાજની મૂર્તિ પણ તેજોમય દેખાણી તે જોઈને, ખીમજી તથા ભીમજીએ પોતાના ભાઈ લખુને કહ્યું જે, 'તેં આ બ્રહ્મચારીને રોટલો જમવા આપ્યો તે બ્રહ્મચારી તો કામણટુમણીયો તથા જાદુગરો છે. તે જોને, આ રોટલો જમીને આપણને, જાદુ કરી બતાવ્યો અને હમણાં જ આપણને બીજા મનુષ્ય જેવા જણાતા હતા. અને અત્યારે જ સર્વે મૂર્તિ તેજોમય જટા સહિત દેખાડી. એમ વાત કરે છે ત્યાં તો મહારાજે પોતાના અંગમાંથી ફરીવાર કોટાનકોટી સૂર્ય તથા કોટાનકોટી ચંદ્રમા તથા મહાતેજ તે પણ જેના તેજમાં લીન થઈ જાય તેવી પોતાની તેજોમય મૂર્તિમાંથી તેજની કિરણો ત્રણે ભાઈઓને દેખાણી, તે મૂર્તિ કિરણો તથા તેજોમય જટા સહિત જોઇને ભીમજીભાઈ બોલ્યા જે, 'હે લખુ ! તેં આ બાવાને રોટલો જમવા આપ્યો, તે જમીને જો વળી આપણને જાદુ દેખાડ્યા.' એમ કહીને કોશ હાંક્યા, તે કોશના પૈયાની સામે એક આંબલીનું વૃક્ષ બહુ જ મોટું ઊભેલું

હતું. તે સામું ત્રણે ભાઈઓએ કોશ હાંકતાં જોયું, ત્યાં અકસ્માત આંબલીના વૃક્ષ નીચેથી તે આંબલીના ટોચ સુધી સોંસરી બ્રહ્મચારીની મૂર્તિ તે ત્રણે ભાઈઓને દેખાણી. અને તે આંબલીની ટોચ ઉપર ચારે તરફ તેજ તેજના અંબાર છાઈ ગયા.

અને અગણિત દેવતા વિમાને સહિત દેખાણા, તથા અનંત મુક્ત તે પણ ચારેકોરે તેજના અંબારમાં દેખાણા. તેને જોઈને ખીમજી તથા ભીમજી બે ભાઈ બોલ્યા જે, લખુ ! તેં આ બ્રહ્મચારીને રોટલો ખાવા દીધો તે જમીને આપણને ફરીવાર જાદુ દેખાડ્યા, કેમ જે આ બ્રહ્મચારી હમણાં જ કુંડી ઉપર બેઠા હતા અને એટલી વારમાં આ આંબલીના વૃક્ષ ઉપર દેખાણા, એમ વાત કરતા કરતા કૂવાના થાળા પાસે ત્રણે ભાઈઓ ગયા, ત્યારે બ્રહ્મચારીએ લક્ષ્મણને કહ્યું જે, 'પટેલ ! તમારે કાંઇ જોઈતું હોય તો માગો, અત્યારે જે માગો તે હું તમને આપું.' એમ કહીને પૂછ્યું જે, 'તમો કયા દેવની ઉપાસના કરો છો ?' ત્યારે તેમણે કહ્યું જે, 'અમારા ગામમાં મહાદેવ છે તેને માનીયે છીએ. અને વિશેષપણે કરીને તો, અહીંથી ત્રણ ગાઉં છેટે બિલેશ્વર મહાદેવ છે તેને માનીયે છીએ. તેની રુદ્રી પણ કરાવીએ છીએ. અને અમને જે કાંઇ અન્ન, વસ્ત્ર, ધન તથા પુત્રાદિક પદાર્થ જે જોઈએ તે મહાદેવ સ્વામી આપે છે, તે માટે હવે હું તમો પાસે શું માગું ? એવી રીતે લક્ષ્મણે કહ્યું. ત્યારે બ્રહ્મચારીએ તેમને કહ્યું જે, 'હું તારું આત્યંતિક કલ્યાણ કરીશ. અને તારી સાત પેઢી સુધી તારા કુળમાં સર્વે મુક્તજીવ જન્મશે. અને સર્વે મારી ભક્તિ ઉપાસના કરશે એવો તમારો પવિત્ર પરિવાર થશે. એવી રીતે લક્ષ્મણ ભક્તને વરદાન આપીને આથમણી દિશાએ ગંગાજીના સન્મુખ ચાલ્યા ગયા. તે ગામ તેરે તથા કાળાતળાવ ગયા. અને ત્યાંથી ફરીને પાછા વીશ દિવસ ગયા પછી પાછા તે જ વાડી ઉપર તે લક્ષ્મણ ભક્તને કહી ગયા જે, 'આ તમારો છાસટીયો પાકેલો ઊભો છે, તે હવે તરત જ ઉતાવળથી કાપી લેજો, કારણકે વરસાદ ઘણો થશે. અને નહિ કાપો તો સડી જાશે.' એમ બ્રહ્મચારી લક્ષ્મણ ભક્તને કહીને ત્યાંથી ચાલ્યા તે ગામ રામપર ગયા.

પછી તે ભક્તે વાડીના ધણી જે ગરાસીયા તેમને કહ્યું જે, 'છાસટીયો પાકી રહ્યો છે, તે મને રજા આપો તો વાઢી લઉં.' ત્યારે ગરાસીયે ના પાડી, અને કહ્યું, બીજા મનુષ્યના છાસટીયા કાચા છે તે હમણાં નહીં કપાય. ત્યારે ભક્તે કહ્યું જે, 'તમે મને છાસટીયાની ઉધડ બાંધી આપો તો હું કાપી લઉં, ને તમારી આજ્ઞા

વિના, મારે ઘેર નહિં લઇ જાઉં, કારણકે મારો પાકેલ માલ બગડી જાશે, માટે ઉઘડ બાંધી આપો તો સારું,' એમ કહીને રજા લીધી. અને પોતાનો છાસટીયો કાપીને સાચવી મૂક્યો. પછી બ્રહ્મચારીના વચન પ્રમાણે ત્યાં ઘણો વરસાદ વરસ્યો. અને કોઇ મનુષ્યનો છાસટીયો એક પાટી પણ પલળ્યા વિના ન રહ્યો.

પછી બ્રહ્મચારી રામપુરને વિષે એક દિવસ રહીને ચાલ્યા તે ગામ દહીંસરાના તળાવની દક્ષિણાદિ ને નૈઋત્ય ખૂણાની પાળ છે ત્યાં આવીને બેઠા. પછી શૌચક્રિયા કરીને તથા સ્નાન કરીને જળપાન કર્યુ પછી ભક્તજનો આગળ વાત કરી જે, 'આ તળાવમાં અમે સ્નાન કર્યુ છે, તે માટે આજથી આ તળાવનું નામ હરિસરોવર કહેવું. અને આ સરોવર સર્વે તીર્થ કરતાં અધિક તીર્થ છે. એવી રીતે વાત કરીને ત્યાંથી ચાલ્યા તે ભુજ આવ્યા. ને હીરજી સુથારને ઘેર ઉતારો કર્યો.

ઇતિ શ્રીસહજાનંદસ્વામી શિષ્ય અચ્યુતદાસવિરચિતે શ્રી પુરુષોત્તમલીલામૃતસુખ સાગર મધ્યે માનકૂવે ડુંગરજી મહારાજને દર્શને આવ્યા અને મહારાજે તેમને મરચાંનો એક ગ્રાસ આપ્યો અને માનકૂવેથી ચાલતાં રસ્તામાં ઘણું ઐશ્વર્ય બતાવ્યું. પછી ત્યાંથી ભુજ આવી સુંદરજીને ઘેર ઉતર્યા, એ નામે છઠ્ઠો અધ્યાય. ૬

અધ્યાય-૭

ભુજને વિશે નિત્ય પ્રત્યે સુંદરજીભાઇ તથા હીરજીભાઇ જ્યારે દરબારમાં જાય ત્યારે મહારાજ સુંદરજીભાઇનાં માતુશ્રી રૂપાંબાઇ તથા તેમનાં સ્ત્રી પુંજીબાઇ તથા હીરજીભાઇનાં સ્ત્રી અમરબાઇ આદિક બાઇઓને ભગવાન ભજવાની વાતો કરે, તે સર્વે બાઇઓ સાંભળવા બેસે, એમ વાતું કરતાં કરતાં કેટલાક દિવસ વીતી ગયા. ત્યારે કોઇએ સુંદરજીભાઇ તથા હીરજીભાઇને કહ્યું જે, તમારે ઘેર સ્વામિનારાયણ રહે છે. તે તમો જ્યારે દરબારમાં આવો છો ત્યારે વાંસે બાઇઓને ભેળી કરીને વાતો કરે છે તે સારું નહીં. એવી વાત સાંભળીને બે ભાઇના મનમાં સંકલ્પ થયો જે, આ ઠીક કહે છે. એમ જાણીને પછી દરબારમાંથી જ્યારે ઘેર આવ્યા ત્યારે તેમને આવ્યા જોઇને તેમની સ્ત્રીયું લાજ કાઢનારી બીજી બાઇયું તે સર્વે ઊઠીને ઘરમાં ગયાં. તેમનાં માતુશ્રી એકલાં જ બેસી રહ્યાં. પછી સુંદરજીભાઇ તેમજ હીરજીભાઇ બન્નેના મનમાં એવો સંકલ્પ થયો જે બાઇયું ને મહારાજ એકલા ઘરમાં રહે છે તે સારું નહિ. એ સંકલ્પને મહારાજ અંતર્યામીપણે જાણીને તેઓને કહેવા લાગ્યા કે, તમો આવો સંકલ્પ કરો છો તે અમને કેવા જાણો છો ?

અમે તો સદાય નિર્દોષ છીએ.

એમ કહીને મહારાજે ચોફાળ ઓઢ્યો હતો તે પડતો મૂકીને ઊભા થયા. ત્યારે અધો-ઉર્ધ્વ પ્રમાણે રહિત એવો તેજનો સમૂહ તેને વિષે દિવ્ય તેજોમય દ્વિભુજ મૂર્તિરૂપે દર્શન આપીને બે ભાઇ પ્રત્યે મહારાજ બોલ્યા જે, 'હે ભાઇઓ ! અમો તો સદાય આવાને આવા છીએ. માટે અમારા સ્વરૂપમાં કોઇ પ્રકારે મનુષ્યભાવ પરઠવો નહિ, ને જે મનુષ્યભાવ પરઠે છે તેનું કલ્યાણ થાતું નથી. એમ કહીને મહારાજ સર્વ તેજ પોતાની મૂર્તિમાં સમાવીને પ્રથમ બેઠા હતા એવે રૂપે દર્શન દીધાં. ત્યારે બે ભાઇઓને બોલવાની સત્તા આવી. ને પ્રથમ તો ચિત્રમાં ચિત્રેલો હોયને શું, એવા થકા આશ્ચર્યમાં ડૂબી ગયા તેથી કાંઇ બોલી શક્યા નહિ. પછી ધીરે રહીને આસનેથી ઊઠીને શ્રીજી મહારાજના ચરણકમળમાં નમસ્કાર કર્યા, અને નેત્રમાં ચોધારાં આંસું વહેવા લાગ્યાં. પછી બે હાથ જોડીને બોલ્યા જે, 'હે મહારાજ ! આપશ્રી આવા છો, એમ અમે તમને નહોતા જાણ્યા. માટે હે મહારાજ ! તમારે વિષે અમોને આવો સંકલ્પ થયો, પણ આપ તો ગરીબનિવાજ છો ને અધમ ઉધ્ધારણ છો ને પતિતપાવન છો, માટે અમારો અપરાધ ક્ષમા કરો. એ પ્રકારે ઘણી સ્તુતિ કરીને શ્રીહરિના સ્વરૂપનો સર્વોપરી નિશ્ચય કર્યો, ને પોતાનાં કુટુંબીજનોએ પણ નિશ્ચય કર્યો.

વળી એક દિવસે શ્રીહરિ સુતાર ભગવાનજીને ઘેર ઉગમણે બાર પૂજા કરવાના ઓરડાને વિષે વસ્ત્રે કરીને પલાંઠી વાળીને બેઠા હતા. તે સમયે વિપ્ર તલો મોઢ મહારાજને દર્શને આવ્યો. ત્યારે શ્રીજીમહારાજે પૂછ્યું કે, તલા, આજ તારે કેમ છે ? પછી તલો બોલ્યો, આજતો ખાધા-પીધાનું કાંઇ મળ્યું નથી. ત્યારે શ્રીહરિએ કહ્યું પેંડા જમશો ? એમ કહીને બશેર પેંડા લાવવાની આજ્ઞા કરી. ત્યારે વિપ્રે કહ્યું, બશેર પેંડા તો મારે ચટણી યે નહિં થાય. ત્યારે શ્રીજીમહારાજે ત્રણ શેરની આજ્ઞા કરી, પછી ચાર શેરની આજ્ઞા કરી. ત્યારે તલે કહ્યું જે, પુરું તો નહિ થાય. પછી પાંચ શેર પેંડા મંગાવ્યા. ત્યારે વિપ્ર કહે જે, સંપૂર્ણ તો નહિ થાય પરંતુ કામ ચાલ્યું. પછી પેંડા જમવા લાગ્યો. ત્યારે શ્રીહરિએ પૂછ્યું, હવે તમારે કાંઇ જોઇએ તો મંગાવી આપું. ત્યારે તલે કહ્યું જે, દહીંની જરૂર છે. પછી મીઠીબાઇએ એની માસીને ઘેરથી દહીં શેર પાંચ પથ્થરના વાટકામાં ભરીને મંગાવી આપ્યું. પછી તે પેંડા તથા દહીં સર્વે જમી ગયા. પણ ઓડકાર આવ્યો નહિ. તે સમયે શ્રીહરિએ

કહ્યું જે, તમને પચશે કેમ ? ત્યારે તે વિપ્ર કેડ્ય બાંધીને ચાલ્યો તે ચાર ગાઉનો આંટો ચાર ઘડીમાં કરીને પાછો આવ્યો, અને શ્રીજીમહારાજને કહ્યું જે, જુઓ મહારાજ, મારું પેટ તો એવું ને એવું ભૂખ્યું છે. તે સાંભળીને શ્રીહરિ હસવા લાગ્યા.

એક દિવસે શ્રીહરિ સુતાર ભગવાનજીને ઘેર ઉગમણે બાર જે પૂજા કરવાની ઓરડી છે તેમાં બિરાજમાન હતા. તે સમયે સુતાર ભગવાનજીની બેન લક્ષ્મીબાઇ પોતાના છોકરાને બીજા ઘરમાં સુવડાવીને દર્શન કરવા આવ્યાં. ત્યારે શ્રીહરિએ કહ્યું, તારા છોકરાને ધવરાવીને પછી આવ ને બેસ. પછી તે બાઇ છોકરા પાસે આવી ને પાછી વળી આવીને દર્શન કરવા લાગી, ત્યારે શ્રીહરિએ ફરી કહ્યું જે, તારો છોકરો ધવરાવીને નિરાંતે બેસ. એમ બે-ત્રણ વાર કહ્યું. પછી તે બાઇ ઘરમાં જઇને છોકરાને ભોંય(જમીન) ઉપર સુવડાવીને માથે લૂગડું ઓઢાડીને વળી મહારાજ પાસે આવીને બેઠી. એ વખતે શ્રીહરિ બોલ્યા, તારો છોકરો આજ રોતો કેમ નથી ? તે વખતે બાઇયે કહ્યું જે, સૂઇ ગયો છે. ત્યારે શ્રીહરિ પંડે ઉતાવળા ઊઠીને ઘરમાં ગયા ને જોયું, ત્યાં તો છોકરાને જમીન ઉપર સુતેલો જોઇને કહ્યું, છોકરો મરી ગયો છે કે શું ? એમ કહીને ચરણમાં ચાખડી પહેરી હતી તેણે કરીને ઉપર ઓઢાડેલું લુગડું તેને એક કોરે કરીને પછી તે છોકરાની સામે જોઇને શ્રીહરિએ કહ્યું, આ છોકરો તો મરે એમ નથી. આ તો ભૂખે મરે છે. એમ કહીને શ્રીહરિ હેઠા બેસીને છોકરાને ગોદમાં લઇને કહ્યું જે, આને જમવાને વાસ્તે લાવો.

ત્યારે તે બાઇ ટાઢી ખીચડી ને દૂધ લઇને આવી. તે વખતે શ્રીહરિ દૂધની સાથે ચોળીને બાળકને તે પાયું. પછી તે છોકરો સારી પેઠે જાગ્રત થયો, તેને પાણી પાયું ને શ્રીહરિએ કહ્યું, છોકરાને કેવળ ભૂખે કરીને મંદવાડ છે. માટે ખાધા-પીધાની તજવીજ રાખજો, ને તેમનું નામ કાનુડો પાડજો, એમ કહીને શ્રીજીમહારાજ પોતે સુતાર ભગવાનજીને ઘેર થાળ જમીને સુતાર હીરજીભાઈને ઘેર પધાર્યા. સુતાર હીરજીભાઇ તથા સુંદરજીભાઇને ઘેર હંમેશાં શ્રીહરિ રહેતા, અને થાળ પણ ત્યાંજ જમતા. જેઠી ગંગારામભાઇને ઘેર પણ શ્રીહરિ બહુવાર પધાર્યા છે.

એક સમયે શ્રીહરિ આસો માસમાં જેઠી ગંગારામભાઇને ઘેર બિરાજમાન હતા ત્યાં કચ્છ ને સોરઠાદિક દેશના હરિભક્તો દર્શને આવ્યા. તે મહારાજનું અલૌકિક રૂપ જોઇને આનંદ પામ્યા. તે સમે જેઠી ગંગારામ હાથ જોડીને મહારાજને પ્રાર્થના કરવા લાગ્યા જે, હે મહારાજ ! હવે થોડાક દિવસમાં જ દિવાળી આવે છે.

તે દિવાળીને દિવસે સૌ નવાં નવાં ભોજન કરીને જમે ને સારાં સારાં વસ્ત્ર, ઘરેણાં પહેરે. માટે સર્વ અવતારના અવતારી એવા જે તમો તે અહીં દિવાળીનો ઉત્સવ કરો અને હરિભક્તોને આનંદ આપો. એવી ગંગારામભાઈની પ્રાર્થના સાંભળીને શ્રીહરિ કહે, સારું, તમો સામાન ભેળો કરાવો; અમો અહીં દિવાળીને દિવસ હરિભક્તોને બોલાવીને મોટો મહોત્સવ કરાવીશું. પછી દિવાળીના બીજે દિવસે અન્નકૂટ આવ્યો. તે દિવસે જેઠી ગંગારામે મહારાજને જમાડવા સારુ અનેક પ્રકારનાં ભોજન ને વ્યંજન કરાવીને શ્રીહરિને અતિ ઉત્સાહથી જમાડ્યા. પછી મહારાજે સર્વે હરિભક્તોને પણ જમાડ્યા. ત્યાર પછી સર્વે હરિભક્તોએ શ્રીજીમહારાજને સુંદર તળાઈ ને ઓછાડે સહિત ઢોલિયો તે ઉપર બિરાજમાન કર્યા. તે સમયે સર્વે હરિભક્તોએ પુષ્પ તથા કપુરના હાર તથા કેસર-ચંદને કરીને પૂજા કરી. તે સમયે કેટલાક હરિભક્તોના મનમાં સંકલ્પ થયો જે, રામાનંદસ્વામી ભગવાન હશે કે, આ નારાયણમુનિ ભગવાન હશે ? તેવી રીતના સંકલ્પને જાણીને શ્રીહરિએ પોતાના સ્વરૂપનો નિશ્ચય કરાવવા સારુ તેમના નાડી પ્રાણને ખેંચી લઈને સમાધિ કરાવી. તે વખતે સર્વત્ર વ્યાપક અધો-ઉર્ધ્વ પ્રમાણે રહિત શીતળ શાંત એવું જે અક્ષરબ્રહ્મ તેને વિષે દિવ્ય સિંહાસન ઉપર પોતે બિરાજે છે, તેવાં અહીં ભક્તજનોને દર્શન આપ્યાં. ત્યાર પછી અતિ મનોહર મહાપ્રકાશમય દ્વિભુજ દિવ્ય મૂર્તિનાં પોતાના સાધર્મ્યપણાને પામ્યા જે અનંત દિવ્ય મુક્ત તેમનો સમૂહ સેવી રહ્યો છે ચરણકમળ જેમનાં એવાં દર્શન ભક્તોને કરાવ્યાં. અને રામાનંદ સ્વામીને પણ મહારાજની સમીપે પંખો લઈને પવન ઢોળતા દીઠા.

પછી હરિભક્તો શ્રીહરિને પગે લાગ્યા. ત્યારે રામાનંદ સ્વામીએ કહ્યું જે, સર્વાંતર્યામી ને સર્વેના નિયંતા ભગવાન પુરુષોત્તમ તે તો સહજાનંદ સ્વામી છે., ને હું તો એમનો દાસ છઉં તેમ તમે જાણો. ને મને તમો ભગવાન કેમ જાણો છો ? હું પ્રથમ તમને કહેતો હતો જે, ‘‘હું તો ડુગ ડુગીનો વગાડનાર છું ને વેશના ભજાવનારા તો વાંસે આવશે. તે જ આ સહજાનંદસ્વામી સર્વ અવતારના કારણ ને નિયંતા છે. એટલા માટે તમો તેમને હમેશાં ભજો.’’ એમ રામાનંદ સ્વામીએ સમાધિમાં કહ્યું. પછી તે સર્વે હરિજનોને સમાધિમાંથી જગાડ્યા. તે વખતે સર્વે હરિજનોએ જાગીને મહારાજને વિનયથી દંડવત્ પ્રણામ કરીને સમાધિમાં જેવો શ્રીહરિનો પ્રતાપ દીઠો તે જોઈને ઘણીક પ્રાર્થના કરીને શ્રીહરિના સ્વરૂપનો દઢ

નિશ્ચય કર્યો. એવી રીતે શ્રીહરિએ જેઠી ગંગારામને ઘેર દિવાળી તથા અન્નકૂટનો ઉત્સવ કરીને વારંવાર જમાડીને બહુ આનંદ પમાડ્યા.

કાયસ્થ મહેતા નાથજીના દીકરા નારાયણજી તથા મહેતા શીવરામભાઈ તથા મહેતા હરજીવનભાઈ તથા તેમની બહેન લાધીબાઈ તથા ચાંગબાઈ તે સર્વેને ઘેર શ્રીજીમહારાજ ઘણીવાર પધાર્યા છે. તે સર્વેજનોએ શ્રીહરિને વારંવાર પધરાવીને રૂડી રીતે જમાડ્યા છે. શ્રીહરિ જેટલા દિવસ ભુજનગરને વિષે રહ્યા હતા તેટલા દિવસ પર્યંત નિત્ય એકવાર લાધીબાઈને ઘેર દયા કરીને પધારતા; તેમાં ફેર પડતો નહિ. અને હરખબાઈ તથા બીજા સત્સંગીઓ પણ નોતરું દઈને પોતે-પોતાને ઘેર જમવા તેડી જતા. વળી શ્રીજીમહારાજ જેઠી ગંગારામની સાથે ઘણીક પ્રકારે મલ્લવિદ્યાના દાવ પેચ કરીને રમ્યા હતા, ને જેઠી ગંગારામ પણ ઘણાક પ્રકારના દાવપેચે કરીને જીતવા પ્રયન્ત કરતા છતાં પણ શ્રીહરિને જીતી શકતા ન હતા. પણ મહારાજ તો એમને સહેજમાં પાડી નાખતા. એવી રીતે ઘણાક દિવસ પર્યંત લીલા કરી છે.

એક દિવસે સુતાર જીવરામની માતુ હરબાઈનેશ્રીહરિએ કહ્યું, ‘કાલ તમારે ઘેર જમવા આવીશું તે રસોઈ કરજો.’ ત્યારે તે ડોશીએ કહ્યું જે, ‘હું તો નહિ જમાડું.’ ત્યારે શ્રીહરિએ કહ્યું ‘શા સારુ નહિ જમાડો ?’ ત્યારે ડોશી કહે જે, મારું કહ્યું તમે બરાબર માનો નહિ તે સારુ નહિ જમાડું. તો પણ આગ્રહથી શ્રીહરિએ જમવાનું માગ્યું. પછી જેઠી ગંગારામ તથા ઠક્કર ઉકાભાઈને રસોઈના સામાનની ભલામણ કરાવી. અને જેઠી ગંગારામભાઈએ તે ડોશી પાસે જઈને સામાનનું પૂછ્યું, તે વખતે ડોશીએ કાંઈ જવાબ દીધો નહિ. પછી તે બન્ને જણા બજારમાં જઈને કંદોઈ બ્રાહ્મણની દુકાનેથી તાજી જલેબી તથા ઘેબર તથા સાટા કરાવીને લઈ આવ્યા. પછી હરબાઈનાં ઘરનાં સર્વેએ મળીને આખી રાત જાગીને ભાતભાતની રસોઈઓ કરી ઘણા આનંદથી જાગરણ કર્યું. તે પછી શ્રીહરિ સવારના પહોરમાં જમવા પધાર્યા. પછી સુતાર હરબાઈને ઘેર ઉત્તરાદે બાર ઓરડાની ઓસરીયે જમવા બિરાજમાન થયા. શ્રીહરિએ હરબાઈને કહ્યું, ‘તમો પીરસો.’ ત્યારે હરબાઈ કહે, ‘હું નહિ પીરસું, કેમ જે હું પીરસું તેટલું જમો તો પીરસું.’ શ્રીહરિ કહે જે, ‘‘જમશું.’ તે વખતે હરબાઈ હસતાં હસતાં શ્રીહરિને જમાડવા લાગ્યાં. પછી કહ્યું જે, ‘‘હવે અમે જમીને તૃપ્ત થયા. તેવું સાંભળીને હરબાઈ તો

જોરાવરીએ પીરસવા લાગ્યાં. પણ તેમાંથી પાસે જમવા બેઠેલા જે સંત તેમને મહારાજ આપી દે. તે જોઈને હરબાઈ ઘણીક રીસ કરીને બોલ્યાં જે, મહારાજ! તમને જમવા તેડે અથવા પીરસે તેનો બાપ જ ખોટો. એમ કહીને બીજા ઘરના ઓરડાની સાંકળ દઈને સૂઈ ગયાં. પછી શ્રીહરિ સારી પેઠે જમ્યા ને સર્વેને પ્રસાદી આપી પોતે ચળુ કરીને ઓરડે પધાર્યા. ત્યાર પછી હરબાઈને દશ ઉપવાસ થયા તો પણ કોઈને મોઢું દેખાડે નહિ. પછી શ્રીહરિએ ગંગારામભાઈ તથા સુંદરજીભાઈ પાસે સમજાૂતી કરાવી. ત્યારે ડોશી બોલ્યાં જે, હું પીરસું તેટલું મહારાજ જમે તો હું જમું. એમ કહ્યું, ત્યારે મહારાજે કહ્યું, રસોઈ કરાવો, અમે જમશું. તે કેડે બાઈએ ઉપવાસ મૂક્યા ને જમ્યાં.

પછી શ્રીહરિને નોતરું દઈને પહેલી રસોઈની સામગ્રી કરી હતી તેવી જ પાછી રસોઈની સામગ્રી કરી. શ્રીહરિ સવારના પહોરમાં જમવા પધાર્યા ને ઉત્તરાદે બાર ઓરડાની ઓસરીએ જમવા બિરાજ્યા. પછી બાઈ પીરસવા લાગ્યાં તે જેટલું પીરસ્યું તેટલું શ્રીહરિ જમી ગયા. અમે જમતાં જમતાં પચીસ માણસ જમે તેટલું જમી ગયા. પછી વાંસે કાંઈ રહ્યું નહિ ને સર્વે ખૂટી ગયું. ત્યારે શ્રીહરિ કહે, જમવાનું લાવો. ત્યારે હરબાઈએ હાથ જોડીને કહ્યું જે, હે મહારાજ! રસોઈ તો સર્વે ખૂટી ગઈ ને હવે બેસો તો ફરી રસોઈ કરું. પછી શ્રીહરિએ હસીને કહ્યું જે, તમે રાજી થયાં એટલે બસ છે. એમ કહીને ચળુ કરી પાછા સુતાર હીરજીભાઈના વંડામાં પોતાને ઉતારે પધાર્યા. એવી રીતે અનેક પ્રકારની ભુજમાં શ્રીહરિએ લીલા કરી છે.

ઈતિ શ્રીસહજાનંદસ્વામી શિષ્ય અચ્યુતદાસવિરચિતે શ્રીપુરુષોત્તમલીલામૃતસુખ સાગર મધ્યે ભુજમાં સુંદરજીભાઈ તથા હીરજીભાઈને મનમાં જે સંકલ્પ થયો જે ઘેર બાઈઓ અને મહારાજ એકલા રહે તે સારું નહિ અને શ્રીજીમહારાજે તેમને દિવ્ય દર્શન આપીને નિઃસંશય કર્યા એ નામે સાતમો અધ્યાય. ૭

અધ્યાય – ૮

એક દિવસે સુતાર કુંવરજીએ શ્રીજીમહારાજને પોતાના ઘેર આમંત્રણ આપીને પધરાવ્યા અને સુંદર થાળ કરીને જમાડ્યા. તથા ચંદનની અર્ચા કરીને નાના પ્રકારના પુષ્પોના હાર ધારણ કરાવ્યા. તેમજ સારાં વસ્ત્રો આપ્યાં. અને હાથ જોડીને સ્તુતિ કરીને કહ્યું જે, હે મહારાજ! આજ મારો જન્મ સર્વથા સફળ થયો. અને અમારાં ઘર પણ પવિત્ર થયાં. માટે આપ અહીં ભલે પધાર્યા, અમોને

સર્વ પ્રકારે કૃતાર્થ કર્યા છે. પછીથી શ્રીહરિ ત્યાંથી પાછા સુતાર હીરજીભાઈને ઘેર પધાર્યા. ત્યાં હીરજીભાઈના પુત્ર રણછોડભાઈ અતિશય માંદા થયા, અને દેહની સ્મૃતિ પણ રહી નહિ. ત્યારે હીરજીભાઈએ શ્રીજી મહારાજને પ્રાર્થના કરી જે, હે ભગવન્! મારો પુત્ર રણછોડ બહુ જ માંદો છે, દેહ ન રહે એવી સ્થિતિ થઈ ગઈ છે. માટે દયા કરીને તેને દર્શન આપવા પધારો. પછી શ્રીજીમહારાજ વંડીમાંથી ઊઠીને રહેણાકના ઘરના ઓરડાની જાળીવાળી ઓસરીમાં રણછોડભાઈનો ખાટલો ઢાળ્યો હતો ત્યાં પધાર્યા અને રણછોડની છાતી ઉપર શ્રીજીમહારાજે પોતાનો જમણો ચરણ મેલીને મેઘના સરખી ગંભીર વાણીથી બોલ્યા જે, રણછોડ! રણછોડ! તારા શરીરે કેમ છે ? ત્યારે રણછોડે આંખ ઉઘાડીને મહારાજ સામું જોયું. ત્યારે મહારાજે, ફરીવાર કહ્યું જે, રણછોડ! અમોને ઓળખે છે ? અમો કોણ છીએ? ત્યારે રણછોડ બોલ્યો જે, હે મહારાજ ! હું તમોને ઓળખું છું. આપ અમારા ગુરુ છો, અને સાક્ષાત્ ભગવાન છો. તે વખતે શ્રીહરિએ હીરજીભાઈને કહ્યું જે, આ તમારો પુત્ર રણછોડ અને સુંદરજીભાઈનો પુત્ર રાઘવજી એ બન્ને આગળના જન્મમાં ત્યાગી હતા; પરંતુ થોડી સંસારની વાસના રહી ગઈ હતી, તેથી તેમણે તમારા બન્ને ભાઈઓને ઘેર જન્મ ધારણ કરેલ છે.

આ વખતે તમારા પુત્ર રણછોડનું આયુષ્ય પૂરું થઈ રહ્યું છે પણ આજથી અમો તેમનું પચાશ વર્ષનું આયુષ્ય વધારી આપીએ છીએ. માટે હવે તેમનું મરણ નહિ થાય. એમ કહીને શ્રીહરિએ રણછોડ સામી અમૃતમય દ્રષ્ટિ કરી, તેથી તે દિવસથી રણછોડને ધીરે ધીરે આરામ થતો ગયો. પછી શ્રીહરિએ કહ્યું જે, અમારે હવે અહીંથી માનકુવે જવું છે, તે વખતે હીરજીભાઈ, સુંદરજીભાઈ તથા અન્ય હરિભકતો નાના પ્રકારનાં વાજીંત્રો લાવ્યા અને શ્રીજીમહારાજને વાજતે-ગાજતે વળાવવા માટે ગયા. ભુજથી થોડા આગળ ચાલ્યા ત્યારે શ્રીહરિએ તે ભકતજનોને કહ્યું જે, હે ભક્તજનો ! હવે તમો અહીંથી પાછા વળો. એટલે હરિભક્તો શ્રીહરિના ચરણમાં વંદન કરીને પાછા વળ્યા. અને શ્રીહરિ ત્યાંથી માનકુવે પધાર્યા. ત્યાં તેજશી સુતારને ઘેર ઉતર્યા. ત્યાં રહીને શ્રીહરિ હમેશાં સભામાં ભક્તજનોની આગળ ધર્મ, જ્ઞાન, વૈરાગ્ય અને ભક્તિ સંબંધી વાતો કરતા અને ભક્તોને નવો નવો આનંદ ઉપજાવતા, તથા દરરોજ ગામથી ઉત્તરે વિચેન્દ્રસર નામે તળાવમાં સ્નાન કરવા જતા. તે તળાવના તટ ઉપર મહાદેવનું મંદિર છે તેનું પૂજન અને

દર્શન વગેરે કરીને પછી ત્યાંથી કોડકીની ગંગામાં સ્નાન કરવા પધારતા. અને ત્યાં પણ મહાદેવનું મંદિર છે તેમાં રહેલા મહાદેવનું પૂજન અને દર્શન વગેરે કરતા. પછીથી પાછા માનકુવે પધારતા. અને માનકુવા ગામના દરેક હરિભક્તો પોતે પોતાને ઘેર થાળ કરાવીને શ્રીહરિને પોતાને ઘેર સંત પાર્ષદે સહિત તેડી જતા. અને શ્રીહરિને તથા સંત-પાર્ષદોને સારી રીતે જમાડતા. શ્રીહરિ પણ બધા ભક્તોની સેવા અંગીકાર કરીને, તે સર્વેને આનંદ પમાડતા થકા પોતાના સ્વરૂપનો મહિમા સમજાવતા. આ પ્રમાણે જયાં સુધી માનકુવે રહ્યા ત્યાં સુધી નિત્યે એ પ્રમાણે કરતા. શ્રીહરિ માનકુવામાં દશ દિવસ સુધી રહી ભક્તજનોને આનંદ પમાડીને પછીથી ત્યાંથી ચાલ્યા તે સંત-પાર્ષદે સહિત પાછા ભુજનગર પધાર્યા, અને ત્યાં સુંદરજીભાઈને ઘેર ઉતર્યા. ત્યાં રહીને શ્રીહરિ નિત્યે હમીર સરોવરમાં સંત-પાર્ષદો અને હરિભક્તોએ સહિત સ્નાન કરવા સારુ પધારતા. સ્નાન કરીને પાછા સુંદરજીભાઈને ઘેર પધારતા અને ત્યાં મોટી સભા કરીને શ્રીજીમહારાજ સભામાં બેઠેલા હરિભક્તોને તથા અન્ય જીજ્ઞાસુ જનોને વર્ણાશ્રમના ધર્મની તેમ જ વૈરાગ્ય અને જ્ઞાન તથા માહાત્મ્યજ્ઞાન યુક્ત ભક્તિ સંબંધી વાતો કરતા. શ્રીહરિની અમૃતમય વાણીને સાંભળીને સભામાં બેઠેલા સર્વ સંતો, પાર્ષદો અને હરિભક્તો તેમજ જીજ્ઞાસુજનો, અતિશય પ્રેમથી સંતો અને પાર્ષદો સહિત શ્રીહરિને પોતપોતાને ઘેર આમંત્રણ આપીને તેડી જતા અને સહુ હરિભક્તો પોત પોતાને ઘેર સુંદર નાના પ્રકારનાં ભોજન, વ્યંજન વગેરે સામગ્રી બનાવીને શ્રીહરિને જમાડતા અને સંતો તેમજ પાર્ષદોને પણ ભાવથી જમાડતા.

કોઈ દિવસ સુતાર ભગવાનજીના દીકરાની સ્ત્રી જે સેજીબાઈ તેને સત્સંગ થયો. ને તે બાઈ સત્સંગ થયા પહેલાં રામાનંદી પંથમાં હતી. ને નિત્ય રઘુનાથજીના મંદિરમાં ઠાકોરજીનાં દર્શન કરવા જાય. પછી જ્યારે શ્રીજીમહારાજ ભુજમાં પધાર્યા ત્યારે હીરજીભાઈની મેડીએ વિરાજમાન હતા, તે વખતે સેજીબાઈએ પ્રથમ મહારાજનાં દર્શન કર્યાં. ત્યારે શ્રીહરિની મૂર્તિને વિષે રઘુનાથજીની મૂર્તિ દેખાણી. પછી રઘુનાથજીનાં દર્શન કરવા ગયાં. ત્યાં મંદિરમાં રઘુનાથજીની મૂર્તિને વિષે દિવ્ય તેજોમય મહારાજની મૂર્તિ દેખાણી. એવી રીતે કેટલાક દિવસ સુધી એમ દર્શન થયાં. પછી સેજીબાઈના મનમાં એવો સંકલ્પ થયો જે, સ્વામિનારાયણ ચમત્કારી છે, કેમ જે હું પ્રથમ રઘુનાથજીનાં દર્શન કરવા

જતી તે વખતે મારા મનમાં આટલો પ્રેમ ન હતો; ને સ્વામિનારાયણનાં દર્શન કર્યાં ત્યારથી ભગવાનને વિષે મારો પ્રેમ અધિક વૃદ્ધિ પામ્યો. માટે આ શ્રીહરિ નિશ્ચય ભગવાન જણાય છે, એવો સંકલ્પ થયો. તે વખતે શ્રીહરિએ કહ્યું કેમ બાઈ! સત્સંગ કરશો ? ત્યારે સેજીબાઈ કહે, હા મહારાજ! પછી વ્રતમાન ધારીને સત્સંગી થયાં. ત્યારે પોતે વિચાર કર્યો જે, હવે રઘુનાથજીની મૂર્તિમાં મહારાજની મૂર્તિ દેખાશે કે કેમ ? એમ વિચાર કરીને મંદિરમાં દર્શન કરવા ગયાં. ત્યાં તો ફક્ત શ્રીહરિનાં જ દર્શન થયાં. પણ બીજી મૂર્તિનાં દર્શન ન થયાં. એવો શ્રીજી મહારાજનો પ્રતાપ જોઈને બાઈના મનમાં શ્રીહરિનો અડગ નિશ્ચય થયો. ને જ્યારથી એમને સત્સંગ થયો ત્યારથી તે બાઈને સમાધિ થવા લાગી. પછી એક દિવસ શ્રીહરિએ તે બાઈને સમાધિમાં તેની મા મરીને જમપુરીમાં ગયેલી હતી તેને દેખાડી. તેને જોઈને તે બાઈ સમાધિથી બહાર આવીને શ્રીહરિને કહેવા લાગી કે, હે મહારાજ! આ મારી માને યમપુરીમાંથી બહાર કાઢો. એટલે બાઈના કહેવા પ્રમાણે યમપુરીમાંથી બહાર કાઢીને બદરિકાશ્રમમાં મોકલી દીધી. એવી રીતે શ્રીહરિએ ભુજનગરને વિષે પોતાનો અપાર પ્રતાપ ફેલાવ્યો.

વળી એક દિવસ હીરજીભાઈના દીકરા હરિભાઈ તે ધાવણા હતા ત્યારે તેની માતાને શરીરે મંદવાડ હોવાથી બાળકનું ખાધે-પીધે પોષણ થતું નહિ, તેથી બાળક અતિશય દૂબળો થઈ ગયો તેને જોઈને શ્રીહરિ કહે, આ હરિભાઈને તેની માતાજી કેમ પોષણ કરતાં નથી ? ત્યારે કોઈકે કહ્યું જે, તેને મંદવાડ છે. પછી શ્રીહરિ કહે આ હરિભાઈનું અમે પોષણ કરીશું. એમ કહીને તે છોકરાને શ્રીહરિએ પોતાના જમણા ચરણાવિંદનો અંગુઠો મુખમાં ચૂસવા આપ્યો, ને તેમાંથી અમૃતરસ મૂકયો. એવી રીતે જયારે તે બાળક ભૂખ્યો થાય ત્યારે મહારાજ પોતાનો અંગુઠો મુખમાં ધાવવા આપતા. તેણે કરીને થોડા દિવસમાં તે બાળક અતિ પુષ્ટ થયો. તેને જોઈને સૌ અતિ આશ્ચર્ય પામ્યાં. આવી રીતે મહારાજે હીરજીભાઈના ઘરને વિષે રહીને પોતાનો પ્રતાપ દેખાડ્યો.

એક દિવસ શ્રીહરિ સુતાર સુંદરજીભાઈને ઘેર વિરાજમાન હતા, તે સમે ગામ વઢવાણનો બ્રાહ્મણ ગંગારામ મહારાજનાં દર્શન કરવા સારુ ત્યાં આવ્યો ને શ્રીહરિનાં દર્શન કરીને સુંદરજીભાઈને ઘેર ઉતારો કર્યો. પછી શ્રીહરિ સુંદરજીભાઈના ઘેરથી જેઠી ગંગારામભાઈને ઘેર આવતા હતા, તે વખતે બ્રાહ્મણ

પણ મહારાજ સંગાથે ચાલ્યો. તે દરબારગઢના દરવાજા સામે દક્ષિણાદિ દિશાએ હાથીખાના પાસે ઓરડીમાં ગરાસીયો રહેતો હતો તેણે બોલાવ્યા, એટલે શ્રીહરિ પણ તે બ્રાહ્મણની સાથે ત્યાં ગયા, ને તેની આગળ હિંસાનિષેધ અને માંસ ભક્ષણ ન કરવું તેની વાત કરી. તે વાત કરતાં કરતાં મહારાજ બોલ્યા, તમારા મુસલમાનના કુરાનમાં પણ હિંસાનો નિષેધ કર્યો છે. એમ કહ્યું ત્યારે તે સાંભળીને ગરાસીયો બોલ્યો, હે મહારાજ ! અમે તો રજપૂત છીએ, મુસલમાન નથી. ત્યારે શ્રીહરિ કહે ઠીક. તમે રજપૂત છો કે ? ઠીક. અમને ખ્યાલ નહિ. ફેર વાત કરતાં મહારાજે કહ્યું, તમારા મુસલમાનના શાસ્ત્રમાં પણ આમ છે. ત્યારે ગરાસીયો બોલ્યો, મહારાજ ! અમે ગરાસીયા છીએ. મુસલમાન નથી. એમ કહ્યું છતાં પણ ત્રીજીવાર શ્રીહરિએ એમને એમ કહ્યું. ત્યારે તે બ્રાહ્મણને સંશય થયો જે આપણે મનુષ્ય પણ તરત તે વાતને ન ભૂલીએ. આ તો વારંવાર ભૂલી જાય છે, માટે આને ભગવાન કેમ કહેવાય ? એમ સંશય થયો. એ વખતે તેણે વિચાર કર્યો જે, હવે હું સવારે ઘેર જાઉં, એમ એ વિચારમાં સૂઈ ગયો. ત્યારે શ્રીહરિએ સ્વપ્નમાં તેને દર્શન દીધાં. સુંદર પાકેલાં બે લીંબુ હાથમાં લઈને કહ્યું જે, તમને અમારી મનુષ્ય ચેષ્ટા જોઈને સંશય થયો તે લ્યો આ લીંબુ ચૂસી જાઓ. તમારો સંશય ટળી જશે. એમ કહીને મહારાજ અદૃશ્ય થઈ ગયા. અને બ્રાહ્મણ સવારમાં ઊઠીને જવા તૈયાર થયો. તે વખતે તે બ્રાહ્મણ શ્રીહરિને દર્શને આવ્યો ત્યારે શ્રીહરિએ સ્વપ્નમાં જે લીંબુ દેખાડ્યાં હતાં તે લીંબુ હસ્તમાં લઈને કહ્યું, આ લીંબુ ચૂસી જાઓ, તમારો સંશય ટળી જશે. એ વચન સાંભળીને તેણે લીંબુ ચૂસ્યાં અને તેનો સંશય ટળી ગયો. અને મહારાજના સ્વરૂપનો પરિપક્વ નિશ્ચય થયો, અને તે એકાંતિક ભક્ત થયો. એવી રીતે ભુજનગરમાં ઘણાક દિવસ રહીને ચમત્કાર બતાવ્યા છે.

ઈતિ શ્રીસહજાનંદસ્વામી શિષ્ય અચ્યુતદાસવિરચિતે શ્રીપુરુષોત્તમલીલામૃતસુખ સાગર મધ્યે ભુજમાં મહારાજ રણછોડભાઈને દર્શન દઇ મંદવાડમાંથી સાજા કર્યા ને ઘણાક દિવસ રહીને બહુ ચમત્કાર જણાવ્યા એ નામે આઠમો અધ્યાય. ૮

અધ્યાય– ૯

શ્રીજીમહારાજ ત્યાંથી માનકુવે પધાર્યા, ને ત્યાં થોડાક દહાડા રહીને તેરે પધાર્યા. ત્યાં સુતાર નોંઘાને ઘેર ઉતર્યા, ને શ્રીહરિ ત્યાં બ્રાહ્મણ પાસે કથા વંચાવતા હતા. તે જ્યારે વાંચવા બેસે ત્યારે વિપ્ર બોલે જે, હે મહારાજ! તમને

કાંઈક સંશય થાય તો પૂછજો. એમ નિત્ય કહે. પછી એક દિવસે મહારાજે એવો પ્રશ્ન પૂછ્યો જેનો બ્રાહ્મણથી ઉત્તર ન થયો. એટલે એક તો કચ્છ દેશનો ને વળી ભણેલો અને બ્રાહ્મણ, પછી તેણે મહારાજને કહ્યું જે, તમે ભરી સભામાં મારી લાજ લીધી. એમ કહીને પોથી બાંધીને રિસાઈને ચાલ્યો ગયો.

પછી બીજે દિવસે શ્રીહરિએ તેને માણસ મોકલીને બોલાવ્યો, તો પણ આવ્યો નહિ. ત્યારે શ્રીજીમહારાજે કહ્યું જે, અમારે કથા વિના નહિ ચાલે. એ વખતે ત્યાં પ્રાગજી દવેની મા દર્શન કરવા આવ્યાં હતાં, તેને મહારાજે પૂછ્યું જે, તમારો પ્રાગજી અમારી પાસે કથા વાંચશે ? ત્યારે ડોશી બોલ્યાં, એ તો હમણાં જ સારસ્વત્ ભણી રહ્યો છે. તે કાવ્ય ભણ્યા પછી પુરાણના ગ્રંથ ભણે, ત્યારે કથા વાંચવાની ઉક્તિ થાય, કથા પણ ત્યારે જ કરી શકે. ત્યારે શ્રીહરિએ કહ્યું, એને અમારી પાસે બોલાવો, જેવી આવડશે તેવી કથા કરશે. પછી તેને બોલાવ્યો. તું અમારી પાસે કથા વાંચીશ ? ત્યારે તેણે પોતાની માની પેઠે જ ઉત્તર આપ્યો. શ્રીહરિએ કહ્યું, જેવું આવડે તેવું વાંચ. પછી શ્રીમદ્ ભાગવતની કથા શરૂ કરી. તે કથાની સમાપ્તિ થઈ રહ્યા પછી તેરેથી શ્રીહરિ કચ્છ દેશમાં જ્યાં જ્યાં ફરતા ત્યાં ત્યાં પ્રાગજી દવે પાસે કથા કરાવતા. એવી રીતે કચ્છ દેશમાં ફરીને ગુજરાત થઈને જ્યારે મહારાજ ગઢડે પધાર્યા ત્યારે પણ પ્રાગજીને સાથે લઈને ગયા. પછી તેની પાસે મહારાજે ભાગવતાદિક અષ્ટાદશ પુરાણ તથા અષ્ટાદશ સ્મૃતિ તથા કેટલાક વેદના ગ્રંથો તથા પદ્મનાભાનંદ સ્વામી સંન્યાસી પાસેથી કેટલાક અજાણ્યા દેશાંતરમાંથી પ્રાચીન ગ્રંથો મંગાવીને વંચાવ્યા ને તેણે મહારાજ આગળ વાંચ્યા. મહારાજે તેને એવું સામર્થ્ય આપ્યું, તે કેટલાક કાવ્યપ્રકાશ આદિક કાવ્યગ્રંથો તથા અલંકારના ગ્રંથો તે ભણ્યા વિના પણ કેટલાક તેની પાસે વંચાવ્યા, તે નિત્યાનંદસ્વામી જેવા પંડિત હોય, તેમનાથી પણ વિચાર્યા વિના કથા થાય નહિ, ને આ તો મહારાજના પ્રતાપથી વિચારવું ન પડે, ને અશુધ્ધ હોય તે શુધ્ધ વંચાય, તથા અર્ધો-પોણો-પા શ્લોક હોય તે સંપૂર્ણ વંચાઈ જાય. ને મહારાજના પ્રતાપથી એક આસને એક પલાંઠીયે મહારાજ આગળ નિત્યે વીશ-પચીસ અધ્યાય વાંચે. પણ માથું તથા કેડ ન દુ:ખે ને થાક પણ લાગે નહિ. એવું એને શ્રીહરિએ સામર્થ્ય આપ્યું. તે કહ્યું છે કે, મૂકં કરોતિ વાચાલં એવી રીતે સહજાનંદ સ્વામીએ તેરામાં પોતાના પ્રતાપે પ્રાગજી દવે પાસે કથા વંચાવવાનો પ્રારંભ કરાવ્યો, ને કથા ચાલતી

કરી. તે દવે પ્રાગજી શ્રીમદ્ ભાગવતની કથા કરતા.

પછી સુતાર નોંઘાએ પોતાને ઘેર રસોઇ કરાવીને શ્રીહરિને પગે લાગીને હાથ જોડીને કહ્યું જે, 'હે મહારાજ! થાળ થયો છે તે જમવા પધારો.' પછી શ્રીહરિ જમવા પધાર્યા ને જમીને ચળુ કર્યું. પછી સુતાર નોંઘે સાધુ, પાળા તથા સત્સંગી સર્વેને જેમ ઘટે તેમ જમાડ્યા. પછી શ્રીહરિએ સાધુઓને આજ્ઞા કરી જે, 'તમારે ઝોળી માગીને ગોળા વાળીને જમવું. તેમાં અન્ન પૂરું ન થાય તો સાધુ ગામમાં માગવા જાય. તે જો પૂરું ન થાય તો સત્સંગી જોઇયે તેટલું આપી પૂરું કરે. ને શ્રીહરિને તો સત્સંગી વારાફરતી થાળ કરીને પ્રીતિ સહિત નિત્ય પ્રત્યે જમાડતા, બહારગામથી સત્સંગી આવે તેમને પણ સત્સંગી નિત્યે જમાડતા ને સત્સંગીઓ કથા સાંભળતા. પછી શ્રીજીમહારાજે શ્રીમદ્ ભાગવતમાંથી જે શ્લોક પોતાની નજરમાં આવે તે જોઇને પોતે પાનાં આશરે પાંચસો લખાવ્યાં છે. તે પાનાં પ્રસાદીનાં શ્રી ભુજ મંદિરમાં અક્ષરભુવનમાં પધરાવેલ છે.

તેરાના રાજા દેવોજી તે પણ કથા સાંભળવા ઘણા દિવસ આવતા. તેને શ્રીહરિ જ્ઞાનવાર્તા સંભળાવતા. એક દિવસ અર્ધી રાત્રી ગયા પછી સર્વે મનુષ્યો સૂઈ રહ્યાં તે કેડે પોતે તથા મૂળજી બ્રહ્મચારી તથા ડુંગરજી એ ત્રણ ત્યાંથી ચાલી નીકળ્યા, ને દરવાજે ગયા. ત્યારે દરવાજા બંધ કરેલા હતા. ત્યારે મુળજી બ્રહ્મચારીએ કહ્યું જે, દરવાજે તથા બારીએ તાળાં દીધાં છે. તે બહાર કેમ જવાશે ? ને ચોકિયાત પણ બેઠો છે. તે સાંભળી શ્રીહરિએ આજ્ઞા કરી જે, તમે બારીમાં તાળાંને હાથ ફેરવી તો જુઓ, તાળું તો ઉઘાડું પડ્યું છે. ને ચોકિયાત પણ કોઇ નથી. પછી બ્રહ્મચારીએ જોયું ત્યાં તો બારીનું તાળું ખુલ્લું હતું. પછી તે બારીને ધીરેથી ખોલીને ત્રણ જણા નીકળ્યા. અને બારીને વાસી દઇને ચાલ્યા તે ત્રણે ખેતરમાં જઇને બેઠા. પછી શ્રીહરિએ બ્રહ્મચારીને કહ્યું જે, તમે બે જણા સૂઇ જાઓ ને અમે જાગીશું. ત્યારે બ્રહ્મચારીએ કહ્યું જે, તમો પોઢી જાઓ અમે જાગીશું. પછી શ્રીહરિ પોઢ્યા ને બ્રહ્મચારી ને ડુંગરજી એ બે જણા જાગવા લાગ્યા. જાગતાં જાગતાં ઊંઘ આવવા લાગી. તે જોઇને શ્રીહરિએ ઊઠીને કહ્યું જે, તમે બે જણ સૂઇ રહો હવે અમે જાગશું. પછી તે બે જણ સૂઇ રહ્યા. તે કેડે શ્રીજીમહારાજ ઊઠીને ચાલી નીકળ્યા અને સિંધ જવાનો વિચાર કર્યો. પછી ગામ તેરાના હરિભક્તો સર્વે જાગ્યા. ત્યાં તો શ્રીહરિને પલંગ પર દીઠા નહિ. ત્યારે સર્વે આકુળ-વ્યાકુળ થઇને

ખોળવા નીકળ્યા. સર્વે હરિભક્તોનાં ઘર ફરીને જોયાં પણ ક્યાંય શ્રીહરિનો પત્તો મળ્યો નહિ ત્યારે દરવાજે ગયા. ત્યાં તો દરવાજે અને બારીએ તાળાં વાસેલાં જોઇને ચોકિયાત બેઠો હતો તેને સુતાર સિંધજીભાઇએ પૂછ્યું જે, અહીં કોઇ ત્રણ જણા આવ્યા હતા ? ત્યારે ચોકિયાતે કહ્યું, અહીં તો કોઇ નથી આવ્યું અને દરવાજે ને બારીએ તો તાળાં વાસ્યાં છે તે કેમ કરીને બહાર જાય ? પછી તે સર્વે હરિભક્તો ઉદાસ થઇને પાછા ઘેર આવીને સૂઇ ગયા.

હવે ખેતરમાં ઊંઘેલા બ્રહ્મચારી તથા ડુંગરજી એ બન્ને જણા જાગ્યા ત્યાં તો શ્રીહરિ દીઠા નહિ. તે વખતે બન્ને જણા રોવા લાગ્યા. ને ઉદાસ થઇ ગયા. રાત્રી પણ પાછલી બે ઘડી હતી ત્યારે શ્રીહરિનાં ચરણારવિંદ જોતા જોતા ચાલ્યા. જ્યારે શ્રીહરિનાં પગલાં માર્ગને વિષે ન દીઠાં, પછી વેરાન માર્ગમાં દીઠાં ત્યારે ચાલતે ચાલતે શ્રીહરિએ પગમાં મોજડી હતી તે માર્ગમાં પડતી મૂકેલી તેને જોઇને એ બન્ને જણાએ લઇ લીધી. પછી ખોળતાં ખોળતાં દિવસ ચાર ઘડી રહ્યો ત્યાં સુધી ખોળ્યા. પછી તો શ્રીહરિનાં ચરણારવિંદ પણ દીઠાં નહિ. પછી તે આશા મેલીને બન્ને જણ પાછા વળ્યા તે કાળા તળાવે જવા લાગ્યા. પછી શ્રીહરિ ત્યાંથી ચાલતે ચાલતે મધ્યાહ્ન સુધી ઉજ્જડ માર્ગે સિંધને સામે ચાલ્યા.

પછી જખૌના સમુદ્રને પામ્યા. તે સમુદ્રમાં બાર ગાઉ ચાલ્યા ત્યારે સમુદ્રે મૂર્તિમાન આવીને ઘણીક પ્રાર્થના કરી. પછી શ્રીહરિને એમ વિચાર થયો જે, અમારા સર્વે હરિભક્તો અમ વિના રોતા હશે એમ વિચારીને પાછા સાંજે ગામ કાળાતળાવની સીમમાં આવ્યા. ત્યારે ત્યાં એક સમેજો હળ હાંકતો હતો, તેને શ્રીજી મહારાજે પૂછ્યું જે, પાણી ક્યાં છે ? અમને બતાવો, અમને તરસ બહુ લાગી છે. પછી તે સમેજે હળ ઊભુ રાખીને શ્રીહરિને પાણી બતાવ્યું. ત્યારે તે પાણીમાં પોતાના હાથ તથા ચરણારવિંદ ધોઇને પાણી પીને શ્રીહરિએ તે સમેજા ઉપર કૃપાદૃષ્ટિ કરી. ત્યારે તે સમેજાને સમાધિ થઇ ગઇ. પછી જ્યારે સમાધિથી જાગ્યો ને શ્રીહરિ સામું જોઇને હળ હાંકવા માંડ્યો ત્યાં પણ મૂર્તિ દેખાણી. પછી બોરડી ખોદવા માંડ્યો ત્યાં પણ મહારાજની મૂર્તિ દેખી. ત્યારે મુંઝાઇને સૂઇ રહ્યો. ત્યાં સોડ્યમાં પણ મૂર્તિ દેખાણી. પછી મહારાજ ચાલ્યા ત્યારે સમેજો પણ કેડે ચાલ્યો. ત્યારે શ્રીહરિએ કહ્યું, તમે તમારું કામ કરો. અમારી કેડે આવશો નહિ. ત્યારે તે સમેજો બોલ્યો જે, હે મહારાજ ! હું જ્યાં જોઉં છું ત્યાં તમારી મૂર્તિ જ દેખું

છું. બીજાું કાંઇ પણ દેખતો નથી. તો હવે ક્યાં જાઉં ? હું તમોને નહીં મેલું, ને જો મેલું તો તમારા ભેળું પાછું કેમ થવાય. ને દર્શન પણ કોઈ દિવસ થાય નહિ. માટે હે મહારાજ ! હું તમને નહિ મેલું.

ત્યારે શ્રીહરિએ કહ્યું જે, અમે ગામ કાળાતળાવમાં સુતાર ભીમજીને ઘેર ઉતરશું ત્યાં તમે આવજો, ત્યાં અમારાં દર્શન થશે. પછી શ્રીહરિએ એક કલાક દિવસ રહ્યો તે પહેલાં ભીમજીને ઘેર પધાર્યા અને તેમને કહ્યું જે, અમારા પગમાં કાંટા બહુ વાગ્યા છે માટે કાઢો, ને તેરાના હરિભક્તોને ખબર કરો જે, મહારાજ અહીં આવ્યા છે. પછી ભીમજી સુતારે ગામ તેરે માણસ મોકલાવ્યો. પછી સુતાર હરભમે શ્રીહરિનાં ચરણારવિંદ પોતાના ઢીંચણ ઉપર મૂકીને કાંટા અઢાર કાઢ્યા. પછી શ્રીહરિને બાજોઠ ઉપર બેસાડી ગરમ પાણીથી નવડાવ્યા. પછી ખીચડી ને કઢી સારી પેઠે જમાડ્યાં. પછી ચળુ કરીને આથમણા ઓરડાને ઉગમણા બાર ઢોલિયો ઢળાવીને તે ઉપર શ્રીહરિને પધરાવ્યા. પછી સર્વે સત્સંગીઓ આવીને ચોતરફ બેઠા અને હાથ જોડીને વિનંતી કરવા લાગ્યા જે, હે મહારાજ ! અમે તો ક્યાંય ને ક્યાંય રઝળતા હતા તે કોણ જાણે ક્યાંય જાત. અત્યારે અમારા ઉપર કૃપા કરીને ખોળી લીધા ને અમને કૃતાર્થ કર્યા ને અમારાં ઘર પણ તમારા ચરણની રજે કરીને પવિત્ર થયાં. અને અમારો જન્મ પણ આજે સફળ થયો. એમ વિનંતી કરે છે ત્યાં તો તેરાના સત્સંગીઓ આવ્યા અને શ્રીહરિને પગે લાગીને બેઠા. ને બોલ્યા જે, હે મહારાજ ! અર્ધી રાત્રે ઊઠીને ચાલી નીકળ્યા તે અમો ખોળી ખોળીને થાક્યા પણ ક્યાંય મળ્યા નહિ. ને પાછા પણ આવ્યા નહિ ને જ્યારે આપનાં દર્શન થયાં ત્યારે શાંતિને પામ્યા. રસ્તાનો થાક પણ સર્વે ઉતરી ગયો. ત્યારે શ્રીહરિએ કહ્યું, રાત્રી અર્ધી ગઇ છે માટે હવે સર્વે સૂઇ જાઓ. પછી સર્વે ઊઠ્યા ને મહારાજ પોઢ્યા અને પ્રભાતે ઊઠીને ઢોલિયા ઉપર વિરાજમાન થયા અને સર્વે સત્સંગી દર્શને આવ્યા અને મહારાજને પગે લાગીને બેઠા.

પછી શ્રીહરિ વાતો કરવા લાગ્યા જે, માયિક પદાર્થો ખોટા છે અને નાશવંત છે, અને જીવાત્મા અજરઅમર છે, અવિનાશી છે. તે ભગવાનનો આશરો કરીને ભજન-સ્મરણ કરે તો ભગવાનના ધામને પામે અને જન્મ-મરણ થકી મૂકાઇ જાય. અને ફરીને માતાના ઉદરમાં આવવું ન પડે. એમ શ્રીજીમહારાજે ઘણા પ્રકારની વાતો કરી. પછી ત્યાંથી નાવા પધાર્યા. સત્સંગી સર્વે નાવા ચાલ્યા. નાહી

ધોઇ સર્વે પાછા આવ્યા ને ઘડીકવાર બેઠા ત્યારે રસોઇ તૈયાર થઈ. તે વખતે સુતાર ભીમજીએ આવીને કહ્યું જે, હે મહારાજ ! રસોઇ તૈયાર થઈ છે. માટે જમવા પધારો. પછી શ્રીહરિ જમવા પધાર્યા. આથમણે બાર ઓરડાની ઓસરીયે જમવા બેઠા. પછી જમીને ચળુ કરીને ઊઠ્યા તે ઢોલિયા ઉપર વિરાજમાન થયા. ને પછી સાધુ, સત્સંગી તથા પાળા સર્વેને જમાડ્યા, જમીને સત્સંગી સર્વે દર્શન કરવા આવ્યા. ત્યાં એક સમેજો આવ્યો. તેણે સુતાર ભીમજીને પૂછ્યું જે, તમારા ઘેર અલ્લા છે ? ત્યારે સુતાર ભીમજીએ કહ્યું જે, અમારા ઘેર અલ્લા તો નથી પણ એક સાધુ છે. ત્યારે તે બોલ્યો, એ સાધુ મને દેખાડો. ત્યારે તેને મહારાજનાં દર્શન કરાવ્યાં ત્યારે સમેજે કહ્યું, આ જે સાધુ બેઠા છે તે પોતે અલ્લા છે. તે અલ્લાને તમે છાના કેમ રાખો છો ? એમ કહીને બહુ જ બોલવા લાગ્યો. ત્યારે શ્રીજી મહારાજે તેને કહ્યું જે, તું તારા મનમાં સમજી રાખ જે તારે બહુ બોલવું નહિ. અમે તને ભીસ્તમ (બહિસ્ત-સ્વર્ગ)માં મોકલશું પછી તે સમેજો ત્યાંથી ચાલી નીકળ્યો, તો પણ તેણે સાત દિવસ સુધી જ્યાં જુએ ત્યાં મહારાજની મૂર્તિને જ દીઠી પણ બીજું કાંઇ ન દેખ્યું. એમ સાત દિવસ સુધી ચાલ્યું. પછી મટી ગયું. એમ શ્રીહરિ સુતાર ભીમજીને ઘેર નિરંતર રહીને જ્ઞાનવાર્તા કરતા અને ભીમજી શ્રીહરિને થાળ કરી હમેશાં જમાડતા.

ઇતિ શ્રીસહજાનંદસ્વામી શિષ્ય અચ્યુતદાસવિરચિતે શ્રીપુરુષોત્તમલીલામૃતસુખ-સાગર મધ્યે ગામ તેરે કથા કરતાં કરતાં બ્રાહ્મણ રિસાણો. પછી મહારાજે પ્રાગજી દવે પાસે કથા કરાવી અને ગામ કાળે તળાવ ભીમજી સુતારે જમાડ્યા એ નામે નવમો અધ્યાય. ૯

અધ્યાય–૧૦

એક દિવસ સુતાર ભીમજીએ શ્રીહરિને કહ્યું જે, નહાવા પધારો, ત્યારે શ્રીહરિ બોલ્યા જે, આજ તો ગંગાજી આવે તો નાહીએ. ત્યારે ભીમજીએ કહ્યું જે, ગંગાજી તો વાટ જોઇ રહ્યાં છે, જે મહારાજ ક્યારે આજ્ઞા કરે ને હું આવું. ત્યારે શ્રીહરિએ કહ્યું જે, ગંગાજીને બોલાવો ને નાહવા ઊઠીયે. પછી સુતાર ભીમજીએ બાઈઓને કહ્યું જે, શ્રીજીમહારાજને નહાવું છે, તે પાંચ સાત બેડાં લઈને વારાફરતી પાણી લાવો. પછી બાઈઓ બેડાં લઈને પાણી ભરવા ગયાં. પછી મોટો બાજોઠ લાવીને કહ્યું જે, હે મહારાજ ! નહાવા પધારો. પછી શ્રીહરિ બાજોઠ ઉપર પલાંઠી વાળીને બેઠા. પાણીનાં બેડાં બાઈયું પાસેથી લઈને હરભમ સુતાર મહારાજને

નવડાવવા લાગ્યા. નવડાવતાં નવડાવતાં પચીસ બેડાં થઇ ગયાં, ત્યારે હરભમે કહ્યું જે ગંગાજી કેવાં આવ્યાં છે ? ત્યારે શ્રીહરિ કહે જે, ગંગાજીએ અમને સારી રીતે નવડાવ્યા. હવે ના પાડો, ત્યારે બાઇયુંને કહ્યું, હવે પાણી નહીં જોઇએ. પછી શ્રીહરિ નાહીને આસને પધાર્યા.

પછી રસોઇ તૈયાર થઇ એટલે ભીમજી સુતારે કહ્યું, મહારાજ ! થાળ તૈયાર છે જમવા પધારો. પછી શ્રીહરિ જમવા પધાર્યા, જમીને આસને બિરાજમાન થયા. પછી સાધુ, પાળા અને સત્સંગીઓને જમાડ્યા. પછી શ્રીહરિ પોઢ્યા. ત્યાર પછી જાગીને કહ્યું જે, પાણી લાવો. બ્રહ્મચારી પાણીનો લોટો ભરી લાવ્યા, તેણે કરીને શ્રીહરિએ મુખારવિંદ ધોઇને જળપાન કર્યું ને ઢોલિયા ઉપર બિરાજમાન થયા. એ સમયે અનંત બ્રહ્માંડોના અધિપતિ દેવો તથા અનંત ધામના મુક્તો એ સર્વે દિવ્ય દેહે વિમાનમાં બેસીને શ્રીહરિનાં દર્શને આવ્યા અને વાતું સાંભળવા લાગ્યા. એમ અનેક વાતું કરીને સુખિયા કર્યા. વળી એક દિવસે સવારમાં નહાવા પધાર્યા તે નાહીને ઢોલિયા ઉપર વિરાજમાન થયા ત્યારે શ્રીહરિ કહે, આજ તો સુતાર રવજીભાઇને ઘેર થાળ જમવો છે.

ત્યારે સુતાર ભીમજીભાઇ બોલ્યા જે, રવજીભાઇ તો હમણાં પરણ્યા છે. તે નવાં-નવાં બાઇને રસોઇ પણ આવડતી નહિ હોય માટે ત્યાં જમવા જવું એ ઠીક નહિ. ત્યારે શ્રીહરિ કહે જે, એમનું સારું કરવું છે, એમ કહીને પોતે ઊઠ્યા તે સુતાર રવજીભાઈને ઘેર પધાર્યા. ત્યાં તો રવજી સુતાર કોઢમાં બેઠા ઘડતા હતા. તે પડ્યું મેલીને ઊઠ્યા, ઢોલિયો ઢાળી તે ઉપર ગાદલું પાથરીને શ્રીજીમહારાજને તે ઉપર પધરાવીને પછી પોતે બાજરી લઇને દળવા બેઠા. પછી શ્રીહરિએ એમના ઘરની સામું જોયું, ત્યારે બાઇ લાજ કાઢીને બેઠી હતી, તેને કહ્યું, રવજી સુતાર તો અમારાથી મોટા છે, અને અમે તો અવસ્થાએ નાના છીએ. તે માટે અમારી તમારે લાજ ન કાઢવી. દર્શન કરીને રસોઇ કરો. અમે જમવા આવ્યા છીએ. ત્યારે બાઇ શ્રીહરિને છેટે બેસીને પગે લાગી. ને રસોઇ કરવા બેઠી. પછી બાજરીના નાના નાના રોટલા કર્યા. પછી શ્રીહરિને જમવા બેસાડ્યા. બાજરીનો રોટલો, દહીં ને દૂધ ખૂબ સારી પેઠે જમ્યા. અને ખૂબ વખાણ કર્યા જે આવું તો અમો કોઇ દિવસ જમ્યા નથી. પછી શ્રીહરિએ ચળુ કરીને કહ્યું જે, કાલે પણ તમારે ઘેર જમવા આવશું. ત્યારે રવજીએ કહ્યું જે, હે મહારાજ ! ભલે પધારજો.

મારા ઉપર બહુ કૃપા કરી. એવી રીતે ત્રણ દિવસ સુધી જમવા પધાર્યા. ને ભીમજી સુતારને ઘેર તો નિત્ય જમતા. સુતાર ભીમજીના ભાઇ રવજી તે સાધુ થયા હતા તેમનું નામ રામદાસ વૈદ્ય હતું. એવી રીતે શ્રીહરિએ કાળાતળાવમાં ઘણીક લીલા કરી.

એક દિવસે શ્રીહરિ કહે, આજે અમારે ચાલવું છે. ત્યારે સત્સંગીઓ કહે જે, હે મહારાજ ! હજી પાંચ દિવસ દયા કરીને દર્શન દ્યો. અને ઉતાવળ શા સારુ કરો છો ? ત્યારે શ્રીજી કહે, દશબાર દિવસ રહ્યા. હવે તો જાવું છે, પછી કહ્યું જે, માનકુવે જાવું છે. પછી જમીને દિવસ પહોર એક ચડ્યો ત્યારે શ્રીહરિ ત્યાંથી ચાલ્યા તે વખતે સત્સંગી સર્વે વળાવવા આવ્યા. એક ગાઉ સુધી ગયા ત્યારે શ્રીહરિએ કહ્યું જે, ઊભા રહો, ને હવે પાછા જાઓ, ત્યારે સત્સંગી સર્વે દંડવત્ પ્રણામ કરીને પગે લાગીને હાથ જોડીને બોલ્યા જે, મહારાજ ! જેમ કૃપા કરીને ખોળી લીધા અને દર્શન દીધાં તેમજ વહેલી સંભાળ લેજો, ને વહેલા દર્શન દેજો. ત્યારે શ્રીહરિએ કહ્યું જે, વહેલા આવશું અને તમો આનંદમાં રહીને ભગવાનનું ભજન કરજો. અને અંતરમાં ભગવાનને રાખજો. જગતનો વહેવાર છે તેતો એમની મેળે જ ચાલ્યા કરશે.

એમ શિખામણ આપીને શ્રીજીમહારાજ ત્યાંથી ચાલ્યા ને સત્સંગી સર્વે પાછા વળ્યા. તે ચાલતાં ચાલતાં ગામ માનકુવે આવ્યા. અને સુતાર નાથાને ઘેર ઉતારો કર્યો. ત્યાં નાના પ્રકારની લીલા કરી, ને સર્વે સત્સંગી શ્રીહરિની વાતો સાંભળવા લાગ્યા. એમ કરતાં રાત્રી દોઢ પહોર ગઇ ત્યારે સત્સંગી સર્વે પગે લાગીને ઊઠ્યા. ત્યારે એક બાઇએ શ્રીહરિને પગે લાગીને કહ્યું જે, મહારાજ ! કાલ અમારી રસોઇ છે, તે એંશી સાધુ સહિત જમવા પધારજો. ત્યારે શ્રીહરિએ કહ્યું જે, સારું આવશું, રસોઇ કરાવો. પછી તે બાઇ પોતાને ઘેર ગઇ. પછી શ્રીજી મહારાજે સાધુને કહ્યું જે, શ્રીગુરુ આદિક સાત મૂર્તિ રહો અને બીજા ફરવા જાઓ. ત્યારે સાધુ સર્વે પ્રાતઃકાલે ઊઠીને ચાલી નીકળ્યા. અને બાઇને સવારે ખબર પડી ત્યારે મહારાજ પાસે આવીને કહ્યું જે, હે મહારાજ ! સાધુને તમે ફરવા મોકલ્યા અને મેં તો રસોઇ કરી રાખી છે. અને સાધુ ફરવા ગયા. મારી રસોઇ એમને એમ પડી રહેશે. ત્યારે શ્રીહરિ કહે, તમારી રસોઇ પડી નહીં રહે અને તમારે ઘેર તમો જાઓ. અને અમે નાહીને આવીએ છીએ. પછી તે બાઇ પોતાને ઘેર ગઇ. શ્રીહરિ

સાત સાધુને ભેળા લઈને જમવા પધાર્યા. તેના ઘરની ઓસરીમાં સાધુને બેસાડ્યા. પછી તે બાઈને કહ્યું, રસોઈ કરી હોય તો લાવો પીરસિયે. પછી જેટલી રસોઈ કરી હતી તેટલી રસોઈ મહારાજ આગળ મેલી, તે સાધુને પીરસવા લાગ્યા. તે જેટલું શ્રીહરિએ પીરસ્યું તેટલું સર્વે સંત જમી ગયા. ત્યારે શ્રીહરિએ બાઈને કહ્યું જે, જે હોય તે લાવો.

ત્યારે બાઈ ઓરડામાં જઈને ઊભી રહી. તે વખતે હરિભક્તોએ કહ્યું, કેમ છે બાઈ ? જે હોય તે લાવો. બાઈ કહે, શું લાવું ? કાંઈ નથી. જેટલી રસોઈ કરી હતી તેટલી શ્રીહરિએ સંતોને પીરસી દીધી. ત્યારે સત્સંગીઓએ કહ્યું જે, દુર્વાસા સર્વે ગોપીઓના થાળ જમી ગયા ને સદાય ઉપવાસી કહેવાણા, તેમ સાધુ પણ સર્વે તારી રસોઈ જમી ગયા છતાં ભૂખ્યા રહ્યા માટે આ સંતો પણ દુર્વાસા જેવા જ છે. અને હવે તમો મહારાજને એમ કહો જે હે મહારાજ ! હવે કંઈ નથી. ત્યારે તે બાઈએ તેમજ કહ્યું. પછી શ્રીજીમહારાજ ચળું કરીને સંતોને કહેવા લાગ્યા જે, તમો નદીમાં પાણીનો ધરો છે તેમાં જઈને ગળા સુધી પાણીમાં બેસજો અને સાંજે અમારે દર્શને આવજો. પછી સાધુઓ સાંજ સુધી પાણીમાં રહીને પાછા આવ્યા. ત્યારે શ્રીજીએ કહ્યું જે, તમને કંઈ જણાય છે ? ત્યારે સંતોએ કહ્યું જે, અમને તો આનંદ છે.

વળી એક દિવસ પટેલ નાનજી શ્રીહરિને દર્શને આવ્યા. પગે લાગીને બેઠા. ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે, પટેલ ! શું કરો છો ? ત્યારે નાનજીએ કહ્યું જે, મજૂરી કરું છું. ત્યારે શ્રીહરિએ કહ્યું જે, ખેડ નથી કરતા ? ત્યારે તેણે કહ્યું જે, પહેલાં બે વર્ષ ખેડ કરી હતી તેથી માથે કરજ થઈ ગયું છે એટલે ખેડ મેલીને મજૂરી કરું છું. માથેથી જો કરજ ઉતરી જાય તો સુખી થાઉં. ત્યારે શ્રીહરિએ કહ્યું જે, હવે અમારી આજ્ઞાથી ખેડ કરો તેથી તમોને લાભ થશે, પણ ખોટ નહિ આવે. પછી તે દિવસથી તે ભક્તને ખેડમાંથી લાભ થયો.

એક દિવસે નાથા સુતારની માતાએ મહારાજને કહ્યું જે, હે મહારાજ ! અમારો નાથો ગાંડો છે. તે ગાંડાઈમાં એવું બોલી જાય છે જે સાંભળીને મને ઉપવાસ કરવો પડે છે. માટે નાથાને તમો તમારી સાથે લઈ જાઓ. ત્યારે શ્રીજીએ કહ્યું જે, અમોને ગાંડો આપ્યો તે બહુ સારું કર્યું. અમો તેને ભેળો રાખીશું. એમ કહીને તે નાથાને પોતાના ભેળો રાખ્યો. શ્રીજીએ તેને વૈદકના ગ્રંથો ભણાવ્યા, અંતર્યામી

પણ કર્યો તેથી તે બીજાના અંતરની વાતો જાણી જતો. તેથી બીજાનાં પૂર્વજન્મનાં નામો લઈને કહેતો જે, તારો જન્મ આ ગામમાં હતો અને તારી જ્ઞાતિ આ હતી, તારા માબાપનાં નામ આ હતાં. એમ કહીને નામ પણ કહેતો. એવું સામર્થ્ય શ્રીજીએ નાથાને આપ્યું હતું.

આ પ્રમાણે માનકુવામાં ઘણાક દિવસ રહીને અનેક લીલાઓ કરીને પછી શ્રીજીમહારાજ ભુજ પધાર્યા. અને ત્યાં મહીદાસ ભટ્ટની વાડીમાં ઉતર્યા. પછી સુતાર જીવરામનાં માતુશ્રી હરબાઈને કહ્યું જે, અમારે માટે રસોઈ કરીને લાવો. પછી બાઈએ રસોઈ કરી અને બીજાં પકવાનો પણ બનાવ્યાં. પછી બધી સામગ્રી મહારાજ પાસે લઈ આવ્યા અને મહારાજને સારી રીતે જમાડ્યા. અને મહારાજની સાથે આવેલા સર્વ હરિભક્તોને પણ જમાડ્યા. તેથી શ્રીજીમહારાજ તે બાઈ ઉપર ઘણા જ પ્રસન્ન થયા. પછી ત્યાંથી ચાલીને શહેરમાં પધાર્યા. તે સમયે સંતદાસજી શ્રીજીને દર્શને આવ્યા. તે સંતદાસજી સમાધિનિષ્ઠ હતા. તેમને જમાડવા, ઉઠાડવા, બેસાડવા એ બધું શ્રીજીમહારાજ પોતે જ કરાવતા. તેમને તો રાતદિવસની પણ ખબર ન હતી. અહોનિશ મૂર્તિની સાથે તેમની એકતા હતી. એવા સમર્થ સંતદાસજીને તથા બીજા સંતોને તથા હરિભક્તોને સાથે લઈને હમીર સરોવરની પશ્ચિમ બાજુ એક વડ હતો ત્યાં પધાર્યા. ત્યાં વસ્ત્રો ઉતારીને સર્વે સ્નાન કરવા લાગ્યા. શ્રીહરિ પોતે સ્નાન કરીને બહાર નિસર્યા. બીજા પણ નીકળ્યા, પણ સંતદાસજી તો ડૂબકી મારીને અંદર પેઠા તે બહાર નીકળ્યા જ નહિ. શ્રીજી તો વસ્ત્ર પહેરીને જવા તૈયાર થયા. ત્યારે બીજા સંતોએ કહ્યું જે, સંતદાસજી તો પાણીમાંથી હજુ બહાર નીકળ્યા નથી. ત્યારે શ્રીજીએ કહ્યું જે, એ તો બદરિકાશ્રમમાં ગયા છે, માટે એમને કોઈ ખોળશો નહિ.

એક દિવસે ભુજ નગરમાં જેઠી ગંગારામના ફળીઆમાં ઠક્કર ગંગાધરનાં પત્ની રાણબાઈ આવ્યાં. મહારાજની પ્રાર્થના કરીને પોતાને ઘેર તેડી ગયાં. અને આસન પાથરીને તે ઉપર પધરાવ્યા અને એક તાંસળી ભરીને સાકર ને શ્રીફળ શ્રીહરિની આગળ મેલ્યું. પછી આગળ ઊભાં રહીને પગે લાગ્યાં. પછી તે રાણબાઈએ શ્રીહરિને પૂછ્યું જે, હે મહારાજ ! અમારા પતિને દરબારે બે માસ થયા કેદમાં નાખ્યા છે તે હવે આઠ દશ દિવસમાં છુટકો થાય તો સારું. ત્યારે શ્રીહરિએ કહ્યું જે, વહેલા બહાર નીકળશે. તે વખતે બાઈએ કહ્યું જે, હે મહારાજ

! દરબાર કહે છે કે પચીશ હજાર કોરી લેશું. તે પચીસ હજાર કોરી ક્યાંથી લાવીએ ? તે વખતે શ્રીહરિએ કહ્યું જે, આ શ્રીફળ અમારી પાસે કેટલાં મૂક્યાં છે ? ત્યારે બાઈએ કહ્યું, દશ શ્રીફળ મૂક્યાં છે. ત્યારે શ્રીહરિએ કહ્યું, જેટલાં શ્રીફળ અમારી પાસે મૂક્યાં છે, તેટલા હજાર કોરી ઓછી લેશે. પંદર હજાર તો આપવી પડશે. ત્યારે બાઈ કહે, બીજાં શ્રીફળ લાવું ? ત્યારે શ્રીહરિ કહે, હવે નહિ. પછી સાત આઠ સત્સંગી ભેળા આવ્યા હતા તેમને શ્રીહરિએ સાકરની પ્રસાદી આપી. બાકી રહેલી જે પ્રસાદીની સાકર તે બાઈને આપી. પછી શ્રીજીમહારાજ પોતાને આસને પધાર્યા. શ્રીહરિએ બાઈને જે પ્રમાણે કહ્યું હતું તે પ્રમાણે દંડ ઓછો થયો. એવી રીતે ગંગાધરને અનેક પ્રકારના પરચા આપ્યા છે.

વળી એક દિવસ શ્રીહરિ ગામ માનકૂવે પધાર્યા. તે રસ્તામાં છત્રીઓની પેલી બાજુ ઢાળ છે, તે ઢાળે ચડ્યા. ત્યારે હરિભક્તોને સર્વેને આજ્ઞા આપી જે, હવે પાછા વળો. ત્યારે સર્વે દર્શન કરીને પાછા વળ્યા. ને સુતાર નારાયણજીભાઈ ભેળા ચાલ્યા, ત્યારે તેને પણ મહારાજે કહ્યું જે, તમો પણ પાછા વળી જાઓ, ત્યારે નારાયણજીએ વિનંતી કરીને કહ્યું જે, હું તો નહિ વળું. ત્યારે શ્રીહરિએ કહ્યું જે, આગળ ચાલો. ને પોતે હરડી ઘોડી ઉપર વિરાજમાન હતા. માનકુવાના ઠાકોર અદોભાઈ ભેળા હતા. તથા બે-ચાર સાધુ અને પાળા ભેળા હતા. તે બે-ત્રણ ખેતર આગળ ચાલ્યા, ત્યારે નારાયણજીભાઈ ડાબી બાજુ આવીને ઊભા રહ્યા. ત્યારે શ્રીહરિએ કહ્યું જે, તમારો એક હાથ ઉંચો કરો. ત્યારે તેમણે જમણો હાથ ઉંચો કર્યો. તેને શ્રીહરિએ ઝાલીને ઘોડી ઉપર પોતાની પાછળ બેસાર્યા અને કહ્યું જે, તમારા બે હાથને મારી બગલ હેઠે કાઢીને બાથ ભરાવો. ત્યારે નારાયણજીભાઈએ બાથ લઈને અંકોડા ભીડ્યા. ત્યારે શ્રીહરિએ સાધુ-પાળાને કહ્યું જે, આ બોરડીમાં બોરાં બહુ જ સારાં છે, તે નારાયણજીને માટે વીણતા આવો. તે સાધુએ બોરાં વીણવા માંડ્યાં. શ્રીહરિએ ઘોડે બેઠા થકા માર્ગમાં વાતો કરવા માંડી, તે માનકુવા સુધી કરી. પછી ત્યાં સુતાર નાથાનું ઘર આવ્યું. ત્યારે નારાયણજીને શ્રીજીએ કહ્યું, હવે ઉતારશો ? એમ કહીને હેઠે ઉતાર્યા. પોતે પણ ઘોડીએથી ઉતર્યા. પછી સુતાર નાથાના ફળિયા વચ્ચે ઢોલિયો ઢળાવીને હાથ-પગ ધોઈને તે ઉપર વિરાજમાન થયા. પછી સાધુને કહ્યું જે, પેલાં બોરાં છે તે લાવો. પછી તે બોરાં શ્રીહરિને આપ્યાં, તેમાંથી સારાં સારાં જોઈને પોતે જમવા લાગ્યા. બીજાં નારાયણજીને આપ્યાં. બાકી

વધ્યાં તે સૌ સાધુને વહેંચી દીધાં. પછી નાથા સુતારને ઘેર પોતે જમવા પધાર્યા ને જમીને ચળુ કરી મુખવાસ લઇ પછી સંતો તથા પાર્ષદો તથા સત્સંગીઓને જમાડ્યા.

ઇતિ શ્રીસહજાનંદસ્વામી શિષ્ય અચ્યુતદાસવિરચિતે શ્રીપુરુષોત્તમલીલામૃતસુખ સાગર મધ્યે મહારાજ ગામ કાળાતળાવ પધાર્યા ને ભીમજીને કહ્યું જે, ગંગાજી લાવો તો નાહીએ તથા સુતાર રવજીને ઘેર ત્રણ દિવસ જમ્યા તથા ગામ માનકુવે નાથાને ઘેર જમ્યા એ નામે દશમો અધ્યાય. ૧૦

અધ્યાય-૧૧

બીજે દિવસે ગામ માનકૂવે અબોટી બ્રાહ્મણ ડાહીબાઇએ શ્રીહરિને જમવાનું આમંત્રણ આપ્યું. ત્યારે તેમને ઘેર જમવા પધાર્યા. અને ઓસરીમાં આસન હતું તે ઉપર વિરાજમાન થયા. પછી શ્રીહરિએ એમના ઓરડા સામે દૃષ્ટિ કરી, ત્યાં તો ઓરડામાં લાકડાંનાં તથા લોખંડનાં પૂતળાં સીંદુર લગાવેલાં દીઠાં. તેને શ્રીહરિએ જોઇને કહ્યું જે, આટલાં બધાં દેવલાં છે ત્યાં અમારું શું કામ છે ? એટલા માટે અમે તમારે ઘેર નહિ જમીયે, અમે અમારે મુકામે જાશું. ત્યારે ડાહીબાઇના પતિ વિપ્ર લવજીએ કહ્યું જે, હે મહારાજ ! શીદ પધારો છો ? શ્રીહરિએ કહ્યું જે, પાખંડને સાથે અમારે બને નહિ. કાં તો અમને રાખો, કાં તો દેવલાંને રાખો. ત્યારે લવજીએ કહ્યું જે, હે મહારાજ ! જેમ તમે કહો તેમ કરું. ત્યારે શ્રીહરિએ તેમને કહ્યું જે, તમારે માથે ચોટલો છે તે ઉતરાવી નાખો. જંત્ર-મંત્ર, નાટક-ચેટક, પાખંડ વિગેરે કાંઇ કરવું નહિ. અને ધૂણવું પણ નહિં. અને આજથી તારા જંત્ર-મંત્ર ખોટા થઇ ગયા. તે કાંઇ ચાલશે નહિ. અને દેવલાં છે તેને જળમાં પધરાવી આવો. ત્યારે વિપ્ર લવજીએ ગાંઠડી બાંધીને દેવલાં જળમાં પધરાવી દીધાં. પછી શ્રીહરિને જમાડ્યા, જમીને ઉતારે પધાર્યા. તે કેડે વિપ્ર પણ જમીને શ્રીહરિ પાસે ગયો, અને ત્યાં વાળંદને તેડાવીને પોતાના માથાના વાળ ઉતરાવી નાખ્યા. નાહી ધોઇને વ્રતમાન લીધાં. ત્યારથી તે શ્રીહરિનો પાકો સત્સંગી થયો.

શ્રીહરિને બ્રાહ્મણ કેશવજીએ પોતાને ઘેર રસોઇ કરાવીને સારી રીતે જમાડ્યા ને જમી ચળુ કરી મુખવાસ લઇ પછી સુતાર તેજસી તથા સુતાર શામજી તથા પટેલ શિયાંણી વિશ્રામ તથા ભક્ત વાગજી એ સર્વે જનોએ પોત પોતાને ઘેર રસોઇ કરાવી ને શ્રીજીને સંતો-પાર્ષદો સહિત જમાડ્યા. અને ઠાકોર અદાભાઇએ પણ પોતાના દરબારમાં રસોઇ કરાવીને અતિભાવપૂર્વક દૂધપાક-પૂરી ને ભજીયાં

વિગેરે શ્રીહરિને જમાડીને પ્રસન્ન કર્યા. પછી શ્રીહરિ આચમન કરીને ઊઠ્યા. પછી અદાભાઈએ બીજા ઘરમાં ઢોલિયા ઉપર શ્રીહરિને પધરાવ્યા. ને પોતે વાતો સાંભળવા બેઠા. રસોઈયા બ્રાહ્મણને કહ્યું જે, તમે આ સાધુ-પાળા-સત્સંગીઓને સારી પેઠે જમાડો. પછી વિપ્રે સર્વેને જમાડ્યા. અને ઠાકોર અદાભાઈએ કેસરીયાં ચંદન, પુષ્પના હાર તથા વસ્ત્રો તેણે કરીને શ્રીજીમહારાજની પૂજા કરી. પૂજા કરતાં બાકી રહેલા પ્રસાદીના ઉપચારોથી સંતો-પાર્ષદો વિગેરેનું પણ પૂજન કર્યું. પછી શ્રીહરિને નમસ્કાર કરીને ઉતારે પધરાવ્યા. પછી શ્રીહરિ ત્યાંથી કણબી વિશ્રામ શિયાણીની વાડીએ પધાર્યા. ત્યાં સ્નાન કરીને પાછા ગામમાં આવ્યા, વિપ્ર શામજીએ પોતાને ઘેર રસોઈ કરાવીને શ્રીહરિને પધરાવીને સારી રીતે જમાડ્યા.

શ્રીજીમહારાજ જેટલા દિવસ માનકૂવામાં રહ્યા તેટલા દિવસ ગામથી પશ્ચિમ બાજુ જે વિચેન્દ્રસર નામનું સરોવર છે ત્યાં દરરોજ સ્નાન કરવા જતા અને માર્ગમાં એક મારવાડ નામે વાડી છે ત્યાં નદીની ભેખડ ઉપર બેસતા. એક દિવસે ત્યાં જઈને શ્રીહરિએ સંતોને કહ્યું જે, આ ભેખડ પરથી કૂદકા મારીએ. એમ કહીને પ્રથમ પોતે કૂદ્યા તે બાર તેર હાથ છેટે પડ્યા. પછી સાધુ તથા પાળા હતા તે પણ એક પછી એક કૂદ્યા. આ સર્વે કૂદ્યા પણ શ્રીહરિ જેટલું કોઈ પણ દૂર ન કૂદી શક્યા. શ્રીજીમહારાજ આ રમત જોઈને હાસ્ય વિનોદ કરતા થકા કહેવા લાગ્યા જે, અમારા જેટલું કોઈ પણ ન કૂદી શક્યા. અમો સહુથી અધિક કૂદ્યા છીએ. ત્યારે સર્વે સંતો-ભક્તજનોએ કહ્યું જે, હે મહારાજ ! તમો મોટા છો માટે મોટાનું કૂદવું પણ મોટું હોય અને નાનાનું કૂદવું નાનું હોય. ત્યારે શ્રીહરિ તે સાંભળીને હસ્યા. પછી વિચેન્દ્રસરમાં સ્નાન કરવા પધાર્યા. વસ્ત્રો ઉતારીને તે સરોવરના જળમાં પ્રવેશ કર્યો, અને ડૂબકી મારીને જળક્રીડા કરવા લાગ્યા. પાણીમાં ઘણીવાર સુધી રહીને જળથી બહાર નીકળે, ક્યારેક બહુ છેટે જઈને નીસરે અને ક્યારેક સર્વના વચ્ચે આવીને નીસરે. આવી રીતે ઘણીવાર સુધી જળક્રીડા કરીને બહાર નીકળ્યા, અને તે સરોવરની પાળ ઉપર હાલમાં જ્યાં છત્રી છે ત્યાં બિરાજ્યા. ત્યાં ઘણીવાર સુધી જ્ઞાનવાર્તા કરી. પછી ત્યાંથી ચાલીને મારવાડ વાડીએ આવ્યા. ત્યાં ભૂતીઆ વડની વડવાઈ ગ્રહણ કરીને પોતે ઉંચે આસને બિરાજ્યા. અને ચારે બાજુ સંતો તથા હરિભક્તો બેઠા. તે સમયે આ બ્રહ્મસભામાં બેઠેલા સંતો અને

હરિભક્તોને ધર્મ, જ્ઞાન, વૈરાગ્ય અને ભક્તિ સંબંધી ઘણીક વાતો કરીને સર્વ ભક્તજનોને આનંદિત કર્યા, તેમજ પોતાના સ્વરૂપના મહિમા સંબંધી વાતો કરીને સર્વ ભક્તજનોને પોતાના સ્વરૂપનો દૃઢ નિશ્ચય કરાવ્યો.

તે વખતે સર્વ ભક્તજનોને ઈન્દ્રિયો તથા અંતઃકરણની વૃત્તિઓ શ્રીજીમહારાજની મૂર્તિમાં સ્થિર થઇ ગઇ. તે સમયે સર્વ બ્રહ્માંડના અધિપતિ દેવતાઓ પણ વિચાર કરવા લાગ્યા જે, આપણે સર્વે મહારાજનાં દર્શને જઈએ, ત્યાં ધર્મ, જ્ઞાન, વૈરાગ્ય, ભક્તિ સંબંધી વાતો સાંભળશું. અને તેથી શ્રીજીનો મહિમા પણ સારી રીતે સમજશું, અને પુરુષોત્તમ નારાયણ ભગવાનની પૂજા કરીશું તથા બ્રહ્મસભાની પણ પૂજા કરીશું. આવો વિચાર કરીને સર્વે ભૂતીઆ વડ નીચે જ્યાં શ્રીજી મહારાજ બિરાજમાન હતા ત્યાં આવીને શ્રીજીમહારાજની સ્તુતિ તથા પ્રાર્થના કરીને ભારે ભારે પોતાના લોકના અદ્‌ભુત આશ્ચર્યકારી જે વૈભવો-નૈવેદ્ય, વસ્ત્ર, અલંકારો તથા ચંદન, કેસર, પુષ્પના હાર તથા સાચાં મોતીના હાર લાવ્યા હતા, તેણે કરીને તથા અન્ય ઉપચારે કરીને પૂજા કરી. ત્યાર પછી તે સભામાં બેઠેલા શ્રીહરિને તેમણે સાષ્ટાંગ દંડવત્ પ્રણામ પૂર્વક નમસ્કાર કર્યા અને તે સભાને વિષે બેઠેલા જે બ્રહ્મઋષિઓ તેમને પણ સાષ્ટાંગ દંડવત્ પ્રણામપૂર્વક નમસ્કાર કર્યા. ત્યાર પછી તે બ્રહ્માંડાધિપતિ જે દેવ આવેલા હતા, તે પોતપોતાને સ્થાનકે ગયા.

તે વખતે શ્રીહરિએ તે સભા પ્રત્યે કહ્યું જે, હવે ગામમાં ચાલો. એમ કહીને ત્યાંથી ચાલ્યા. તે મીઠી વાડીના ખળામાં આવતાં કણબી વિશ્રામે આવીને કહ્યું જે, હે મહારાજ ! આ મારો પુત્ર દેવશી તે તમારા ભેળો ફરે છે, તો તેને સાધુ કરશો નહિં. શ્રીહરિએ કહ્યું જે, તમારી સાત પેઢી સુધી કોઈને સાધુ નહિ કરીએ. એવી રીતે હાસ્ય વિનોદ કરતા થકા ત્યાંથી ચાલ્યા તે સુતાર નાથાને ઘેર પધાર્યા. તે સમે નાથા સુતારની દીકરી દેવબાઈને ગામ વિથોણ પરણાવી હતી. તેનો સસરો તેડવા આવ્યો હતો. ત્યારે તે બાઈએ કહ્યું જે, હું તો સાસરે નહિ જાઉં. ત્યારે નાથા સુતારે શ્રીહરિને કહ્યું જે, આ બાઈ કહે છે જે, સાસરે નહિ જાઉં. તે વખતે શ્રીહરિએ બાઈના સસરાને તેડાવીને કહ્યું જે, આ બાઈ કહે છે જે સાસરે નહિ જાઉં, તો હવે તમારા દીકરાને બીજી સ્ત્રી પરણાવો. તેનું ખર્ચ થાશે તે અમો આપીશું. ત્યારે તે સુતાર બોલ્યા જે, અમે તો અમારું મનુષ્ય તેડી જાશું. એ વખતે શ્રીહરિએ કહ્યું જે, તેડી જાશો તો એ બાઈ થકી તમારો વંશ નહિ રહે. એમ કહ્યું તો પણ સુતાર કહે

અમો તો તેડી જાશું. ત્યારે શ્રીહરિએ બાઈને કહ્યું જે, સાસરે જાઓ. એ વખતે તેમણે કહ્યું જે, આપ ત્યાં પધારો તો હું જાઉં. ત્યારે શ્રીહરિએ કહ્યું જે, અમો આવીશું. શ્રીહરિ બીજે દિવસે થાળ જમીને ગાડા ઉપર બિરાજમાન થયા, અને બીજા ગાડે બાઈ બેઠાં. પછી પોતાના સાસરાને ગામ વિથોણ ગયાં. અને શ્રીહરિએ ત્યાં સુતારની વાડીમાં, ગામથી ઉત્તરાદે કોરે છે ત્યાં વડના વૃક્ષ ઉપર ચડીને વાડીના કૂવામાં ધૂબાકા મારીને ઘણીક લીલા કરી. તેને જોવા સારુ ઈન્દ્રાદિક દેવો વિમાને બેસીને આકાશ માર્ગે આવ્યા. અને તેઓએ શ્રીહરિ ઉપર ચંદન-પુષ્પની વૃષ્ટિ કરી. તથા તે જ પ્રકારે ગુચ્છ, કલંગી, તોરા, ઈત્યાદિકે કરીને પણ શ્રીહરિની પૂજા કરી. ને ત્યાંથી પાછા શ્રીહરિ ગામ વિથોણ પધાર્યા. ને ત્યાં થાળ જમીને પાંચ દિવસ રહીને પાછા માનકૂવે પધાર્યા અને ત્યાં નાથા સુતારને ઘેર ઉતારો કર્યો.

ઇતિ શ્રીસહજાનંદસ્વામી શિષ્ય અચ્યુતદાસવિરચિતે, શ્રીપુરુષોત્તમલીલામૃતસુખ સાગર મધ્યે મહારાજ ગામ માનકૂવે ગયા અને ડાહીબાઇને ઘેર ઓરડામાં કાષ્ઠ આદિકનાં પૂતળાંને જળમાં પધરાવ્યાં એ નામે અગિયારમો અધ્યાય. ૧૧

અધ્યાય-૧૨

એક દિવસે ગામ માનકુવે શ્રીહરિ રાત દોઢ પહોર જ્યારે ગઈ ત્યારે સુતાર નાથાને ઘેર વિરાજમાન થયા હતા. તે સમયે વિપ્ર શામજીને પૂછ્યું જે, તમારે ઘેર પશુ કેટલાં છે ? ત્યારે વિપ્ર બોલ્યો જે, મારે ઘેર પશુ ઘણાં છે. એક ઊંટ પણ છે. ત્યારે શ્રીહરિ રાજી થયા અને કહ્યું જે, તમે અમારું વચન માનશો? ત્યારે વિપ્રે કહ્યું, જેમ તમો કહેશો તેમ કરીશ. ત્યારે શ્રીહરિએ આજ્ઞા કરી જે, તમારો ઊંટ પ્રભાતે તૈયાર કરીને લાવો. આપણે આધોઈ જાવું છે. તે શ્રીહરિનું વચન સાંભળીને અદોભાઈ આદિક હરિભક્તો સર્વે વિપ્ર શામજી ઉપર ગુસ્સે થયા. ત્યારે શામજીએ મનમાં વિચારીને શ્રીહરિને વિનંતી કરી જે, જેમ હું તમારું વચન માનું છું, તેમ તમે આ ગરીબનું વચન માનશો કે નહિ માનો? ત્યારે શ્રીહરિએ કહ્યું જે, માનશું. વિપ્ર કહે, ગામ આધોઈએ તમારા ભેળા ઊંટને લઈને ચાલું, પણ પાછા માનકુવે તમને તેડી લાવું, એ વચન મારું નહિ માનો તો હું આધોઈમાં બળી મરું. ત્યારે શ્રીહરિએ કહ્યું જે, બહુ સારું. પાછા આવીશું. પછી શ્રીજીમહારાજે સર્વે સત્સંગીઓને આજ્ઞા આપી જે, તમો તમારે ઘેર જાઓ અને સૂઈ રહો. એમ કહીને પછી પોતે પણ પોઢ્યા. અને વહેલા રાત્રી ચાર ઘડી રહી ત્યારે ઊઠ્યા અને

મોજડીઓ પહેરી શ્રીહરિ ભુજને માર્ગે રવાના થયા.

તે સમયે સુતાર નારાયણજી પાસે હતા તે પણ શ્રીહરિની સાથે ચાલ્યા. તે વખતે હરખબાઈ તથા જાનબાઈ તે પણ સાથે ચાલ્યાં. બીજાં તો સર્વે સૂઈ રહ્યાં હતાં. પછી ગામ બહાર નીકળીને શ્રીહરિ બહુ ઉતાવળે ચાલવા લાગ્યા. અને પછવાડે નારાયણજી તથા બે બાઈઓ શ્રીહરિની પાછળ દોડી દોડીને થાકી ગયાં. તે સમયે એક મુસલમાન શાકની ગાંસડી ઉપાડીને સામો આવતો હતો. તે મહારાજને જોઈને બોલ્યો જે, આગળ ચાલ્યા જાય છે તે કોઈક મોટા પુરુષ છે. એવી રીતની શ્રીજીની ચાલ જોઈને મુસલમાનની ભાષામાં બોલ્યો. તેને સાંભળીને શ્રીહરિએ સુતાર નારાયણજીને પૂછ્યું જે, એ મુસલમાન શું બોલ્યો? ત્યારે સુતાર નારાયણજીએ કહ્યું જે, હે મહારાજ! એ મુસલમાને કહ્યું જે, આ આગળ ચાલ્યા જાય છે તે ભગવાન છે. એટલી મારી પાસે પરીક્ષા છે. પછી શ્રીહરિએ તે સાંભળીને કહ્યું જે, એ મુસલમાન ડાહ્યો દેખાય છે.

એમ કહીને ચાલ્યા તે શિવજીના ઓટા ઉપર બેઠા. ને ત્યાંથી ચાલ્યા તે દિવસ ઊગ્યો ત્યારે ડુંગર નાગથડો આવ્યો ત્યાં બેઠા. પછી પાછળથી સાધુ તથા પાળા પણ આવ્યા. ત્યારે શ્રીહરિએ કહ્યું જે, પાણી લાવો. બહિર્ભૂમિ જાવું છે. ત્યારે પાસે જે સેવક હતા તેમણે પાણીનો લોટો ભરીને આપ્યો. તેને લઈને તે ડુંગર ઉપર ચડ્યા ને ઘણી વાર સુધી તે ડુંગર ઉપર બેસી રહ્યા અને પછી હેઠા ઉતર્યા, ત્યારે હરિભક્તે ધાબડીનું આસન આપ્યું તે ઉપર બિરાજમાન થયા. પછી હાથ-પગ ધોયા ને તળાવમાં સ્નાન કર્યું. ત્યાં વિપ્ર શામજી ઊંટ લઈને આવ્યો ને ઠાકોર અદાભાઈ ઘોડી લઈને આવ્યા. પછી શ્રીહરિને ઠાકોર અદાભાઈએ બહુ વિનંતી કરી જે, હે મહારાજ! તમો ઘોડી ઉપર બિરાજો. ને જ્યાં તમો કહો ત્યાં સાથે આવીયે, એમ બે-ત્રણ વાર વિનંતી કરી. પછી શ્રીહરિ તો અદાભાઈના ઉપર બહુ ખીજ્યા. ને કહ્યું જે, અમે તમારા ચાકર નથી ને શિષ્ય પણ નથી, જે અમો તમારાં વચન માનીયે. ત્યારે ઠાકોર અદાભાઈને આંખમાં પાણી આવ્યાં, ને નિરાશ થઈને એક બાજુ ઊભા રહ્યા. પછી શ્રીહરિ ઊઠ્યા અને શ્વેત ધોતીયું પહેર્યું તથા ચાદર ઓઢીને ઉઘાડે મસ્તકે ચાલતાં વિપ્ર શામજીને કહ્યું જે, અમે તો ઊંટ ઉપર આગળ બેસશું. એમ બે-ત્રણ વાર કહ્યું. ત્યારે વિપ્રે કહ્યું જે, હે મહારાજ! આગળ બેસાય તેવું નથી. છતાં તે વાત શ્રીહરિએ ન માની. પછી વિપ્રે કહ્યું જે, અજાણ્યો માણસ

જો આગળ બેસે તો એમને ઊંટ કરડે છે. પછી શ્રીહરિએ કહ્યું જે, તમો આગળ બેસો અને અમે વાંસે બેસશું. એમ કહીને ઊંટ ઉપર બેઠા. અને શામજીએ ઊંટને ચલાવ્યો. ત્યારે ઠાકોર અદાભાઈએ સુતાર નારાયણજીને કહ્યું જે, તમે ભેળા આવો તો આપણે કાંઈક વાત કરીએ. ને પહોંચીયે.

પછી નારાયણજીને ઘોડી ઉપર ભેળા બેસાર્યા. અને શ્રીહરિએ ઊંટને ઉતાવળો ચલાવ્યો ને કહ્યું જે, આ તો ઊંટ બહુ સારો ચાલે છે. હજી ઊંટને દોડાવો. ત્યારે વિપ્રે એકદમ ઊંટને દોડાવ્યો. ત્યારે કહ્યું જે, ભુજ સુધી એમને એમ ચાલવા દ્યો. પછી અદાભાઈ તથા નારાયણજીભાઈ બન્ને વાંસે ઘોડીને દોડાવતા દોડાવતા ભુજનગર આવ્યા. ત્યાં મહારાઓ શ્રી લખપતજીની છતરી પાસે આવીને શામજીએ શ્રીહરિની આજ્ઞાથી ઊંટને બેસાડ્યો ને શ્રીહરિ લઘુશંકા કરવા પધાર્યા. પાછા આવીને ઊભા રહ્યા ત્યારે અદાભાઈએ હાથ જોડીને વિનંતી કરી જે, હે મહારાજ! હવે ઘોડીએ બિરાજો તો સારું. એમ બે-ત્રણ વાર કહ્યું. ત્યારે શ્રીહરિ કહે અમે આધોઈ નહિ જાઈએ. અને અમારે ભુજમાં પણ નથી જાવું, અમને તો સિંધ જાવું છે. એમ કહીને સિંધને રસ્તે ચાલતા થયા. ત્યારે ઠાકોર અદાભાઈએ વિનંતી કરીને કહ્યું જે, મને શી આજ્ઞા કરો છો? ત્યારે તેમને શ્રીહરિ કહે જે, તમો અહીંથી ઉગમણા ચાલ્યા જાઓ, ત્યારે તે પગપાળા રવાના થયા. વિપ્ર શામજી પાસે ઊંટ હતો. નારાયણજી પાસે ઘોડી હતી. તે બન્ને જણા એમને એમ ઊભા થઈ રહ્યા, અને ઉદાસ થઈને રોવા લાગ્યા. પછી શ્રીહરિએ એક ખેતર ચાલીને પાછું ફરીને જોયું ત્યારે તેમને રોતા જોઈને શ્રીહરિને દયા આવી એટલે પાછા આવીને અદાભાઈને પાછા બોલાવીને ઘોડીએ સ્વાર થયા ને સુતાર નારાયણજી ઊંટ પર બેઠા.

પછી ચાલ્યા તે મહાદેવના દરવાજા પાસે સતીની છત્રી છે તે ઉપર આથમણે મુખારવિંદે ઢીંચણ બાંધીને વિરાજમાન થયા. ત્યારે અદાભાઈને શ્રીહરિએ કહ્યું જે, તમે ભૂખ્યા થયા હશો. ત્યારે અદાભાઈએ કહ્યું જે, ભૂખ નથી લાગી. છતાં પણ શ્રીહરિએ વિપ્રને પૂછ્યું જે, કાંઈ તમારી પાસે સુખડી છે? ત્યારે વિપ્રે કહ્યું જે, એક માટલી સુખડી છે. ત્યારે શ્રીહરિએ કહ્યું જે, તે અમારી પાસે લાવો, ને અદાભાઈને કહ્યું જે, સુખડી જમી લ્યો. ત્યારે તેમણે કહ્યું જે, હજી મેં દાતણ પણ કર્યું નથી, તે કેમ જમાય? ત્યારે શ્રીહરિ કહે, આપણને રાત્રીયે નથી ને દિવસ પણ

નથી, કારણ કે આપણે તો આત્મારૂપ છીએ. એમ કહીને પોતે માટલીમાં હાથ નાખીને સુખડી કાઢીને ઠાકોરના મોઢામાં મેલી. પછી અદાભાઈએ નારાણજીને સાન કરી જે તમો હીરજીભાઈ સુતારને શ્રીહરિના સમાચાર આપો.

ત્યારે તેણે તત્કાળ ત્યાં જઈને કહ્યું જે, મહારાજ મહાદેવના દરવાજા આગળ છત્રીના ઓટા ઉપર વિરાજમાન છે. આવા સમાચાર સાંભળતાં વેંત જ તે બન્ને ભાઈ જમતા હતા તે જમવું પડ્યું મેલીને હાથ ધોઈ અને પાણી પીને લૂગડાં પહેરીને ઉતાવળા આવીને શ્રીહરિને દંડવત્ પ્રણામ કરવા લાગ્યા. ત્યારે શ્રીહરિ મુખારવિંદ આડો રૂમાલ દઈને મંદ મંદ હસવા લાગ્યા. તેને જોઈને સુંદરજી સુતાર વિનંતી કરવા લાગ્યા જે, આવા ભગવાન તો કોઈ દહાડો સાંભળ્યા નથી, જે પરબારા દર્શન દીધા વિના છાનામાના એમને એમ ચાલ્યા જાય. એવાં કામ કરવાં તે ઠીક નહિ. એમ કહીને પછી બાથ લઈને મળ્યા. અને શ્રીહરિએ કહ્યું જે, અમો તો કયાંય જાતા નથી. ત્યારે સુંદરજી સુતારે શ્રીજીમહારાજને પોતાને ઘેર પધરામણી કરાવી. પછી મહારાજે કહ્યું જે, આ કામ સર્વે નારાયણજીનાં છે. પછી સુતાર સુંદરજીએ પોતાને ઘેર થાળ કરાવ્યો ને શ્રીહરિને રૂડી રીતે જમાડ્યા. સાધુ, પાળા તથા સત્સંગીઓ તેને પણ જમાડ્યા. પછી શ્રીહરિને ઢોલિયો ઢળાવીને તે પર ગાદી તકીયા નંખાવીને વિરાજમાન કર્યા. એમ અનેકવાર સુંદરજી સુતાર તથા હીરજી સુતારને ઘેર નિરંતર રહેતા.

પછી સુતાર ભગવાનજીએ પોતાને ઘેર રસોઈ કરાવીને શ્રીજી મહારાજને સંતો તથા પાર્ષદો સહિત જમાડ્યા. એમ ભુજમાં અનેક લીલાઓ કરી છે. પછી શ્રીહરિએ ભગવાનજીને કહ્યું કે, તમારું દ્રવ્ય છે તે આસુરી છે. તે અમારે અર્થે તથા સંતોને અર્થે વાપરી નાખજો. અને મહેતા શીવરામભાઈ તથા હરજીવનભાઈ તથા લાધીબાઈ તેઓ સર્વેએ પોતાને ઘેર રસોઈ કરાવીને શ્રીહરિને વારંવાર જમાડીને આનંદ પમાડ્યા. અને શ્રીજી મહારાજ ભુજમાં જેટલા દિવસ રહેતા તેટલા દિવસ તે લાધીબાઈને ઘેર દયા કરીને નિત્ય એક વખત દર્શન દેવા પધારતા. અને જેઠી ગંગારામ પણ પોતાને ઘેર રસોઈ કરાવીને શ્રીહરિને પાર્ષદો સહિત જમાડીને અતિ પ્રસન્ન કરતા. જેઠી ખીમજી તથા ઠક્કર ઉકાભાઈ, તથા બીજા ઉકોભાઈ ઠક્કર, ઠક્કર સેજપાલ તથા કોઠારી વલ્લભજી તથા બ્રાહ્મણ નાનીબાઈ તથા ગોર ભવાનીદાસ તથા સોની ભોજો તથા સોની હરચંદ તથા સોની તેજપાલ

તથા સોની ભગવાન એ સર્વે હરિભક્તો પોત પોતાને ઘેર રસોઈ કરાવીને શ્રીહરિને સંત-પાર્ષદ સહિત જમાડતા. અને તેવી જ રીતે સારસ્વત વીરજી તથા સારસ્વત અખઈ તથા રાજગોર મુળજી તથા રાજગોર વાગજી તથા બીજા વાગજી તથા રાજગોર જીવરામ તથા સુતાર રામજી તે સર્વેએ પોત પોતાને ઘેર સુંદર રસોઈઓ કરાવીને શ્રીહરિને સંત-પાર્ષદોએ સહિત જમાડીને ચંદન, પુષ્પ વગેરે ઉપચારોથી પૂજા કરીને અતિ પ્રસન્ન કરેલા છે. અને રાજગોર શંકરજીએ પણ એવી જ રીતે જમાડીને પ્રસન્ન કર્યા છે.

એક દિવસ શંકરજીએ કહ્યું જે, હે મહારાજ! સાધુને જમવા સારુ રસોઈ તૈયાર થઈ રહી છે. માટે સાધુને જમવા બોલાવો. અને આજે સાધુ જમતાં જમતાં કોઈ પાણી ન નાખે એમ આજ્ઞા કરો. ત્યારે શ્રીહરિએ સંતોને કહ્યું જે, તમે તમારો ધર્મ સાચવજો. પછી સંતો જમ્યા અને ભટ્ટ માધવજી તથા ભટ્ટ મહીદાસ તથા ભટ્ટ વિશ્વેશ્વર તથા દવે ઈશ્વર એ સર્વે હરિભક્તોએ પોતે પોતાને ઘેર રસોઈ કરાવીને સંતો તથા પાર્ષદોએ સહિત શ્રીહરિને જમાડીને પ્રસન્ન કર્યા.

અને શ્રીહરિ ભુજનગરને વિષે જયાં સુધી રહ્યા હતા ત્યાં સુધી નિત્ય હમીરસર તળાવમાં સ્નાન કરવા પધારતા. તે પાટવાડીને દરવાજે થઈને આપણા બાગનો ઉગમણો દરવાજો હતો ત્યાંથી બાગ વચ્ચેથી માર્ગ હતો ત્યાંથી ચાલીને ઓગન ઉપર થઈને દક્ષિણાદો એક વડ હતો ત્યાં નિત્ય શ્રીહરિ નાહવા પધારતા. એક દિવસે તે વડ નીચે ખાખીબાવા ઉતર્યા હતા. ત્યારે શ્રીહરિએ નાહીને તે ખાખીને પૂછ્યું જે, મહાપુરુષો! કાંઈ જમશો? ત્યારે ખાખી બોલ્યા જે, આપની ઈચ્છા. ત્યારે શ્રીહરિએ ગંગારામ આદિક સત્સંગીઓને કહ્યું જે, વીશ-પચીસ માણસ જમે તેટલી જલેબી અને સાટા દુકાનેથી લાવો તો આપણે આ ખાખીને જમાડીએ, એમ કહીને ગંગારામને ઘેર પધાર્યા. ત્યારે જેઠી ગંગારામ ને ઠક્કર ભગવાનજી એ બન્ને જણા બજારમાંથી જલેબી અને સાટા લઈ આવ્યા ને શ્રીહરિની આગળ મૂક્યા. ત્યારે તેમણે કહ્યું જે, ખાખી બાવાની પાસે લઈ ચાલો. પછી તે વડ હેઠે ગયા. જેઠી ગંગારામે શ્રીહરિને ગાલીચો પાથરી આપ્યો તે ઉપર મહારાજ વિરાજમાન થયા. અને ખાખીઓને કહ્યું જે, આવો, જમો. ત્યારે ખાખીઓએ કહ્યું જે, તમો જીવનમુક્તા છો? ને સ્વામિનારાયણ છો? ત્યારે શ્રીહરિએ કહ્યું, હા અમે જીવનમુક્તા છીએ. તે વખતે ખાખીઓએ કહ્યું જે, અમે તમારું નહિ

જમીએ. ત્યારે શ્રીહરિએ કહ્યું જે, પહેલાં તમે હા કહી હતી અને હવે કેમ ના પાડો છો? ત્યારે ખાખીઓએ કહ્યું જે, પહેલાં તમને ઓળખ્યા ન હતા. અને હવે ઓળખ્યા, તે નહિ જમીએ. ત્યારે શ્રીહરિએ ગંગારામને કહ્યું, ચાલો પાછા. પછી તેઓને ઘેર પધાર્યા.

પછી શ્રીહરિએ ગંગારામને કહ્યું જે, તમે બધા જેઠી ભેળા થઈને આ પકવાન જમી જાઓ. ત્યારે તેમણે કહ્યું જે, જેઠી નથુના ઘરને આંગણે આવીને આપ વિરાજમાન થાઓ. અને અમે કુસ્તી કરીએ અને પછી જમીએ. ત્યારે શ્રીહરિએ કહ્યું જે, બહુ સારું તમો દૂધ-સાકર ને ચોખા તૈયાર કરો. પછી કુસ્તી કરો. એમ કહીને પોતે સુંદર ઢોલિયા ઉપર વિરાજમાન થયા. ને મલ્લો કુસ્તી કરવા લાગ્યા. ને કુસ્તી કરીને શ્રીહરિને સારી પેઠે પ્રસન્ન કર્યા. પછી શ્રીહરિએ કહ્યું જે, હવે દૂધ, સાકર, જલેબી વિગેરે જમો. ત્યારે તેમણે કહ્યું જે, હે મહારાજ! તમે પ્રસાદીનું કરી આપો, પછી અમે જમીએ. પછી તેને પ્રસાદી કરીને આપ્યું, ને ખૂબ સારી પેઠે જમાડ્યા. અને ત્યાંથી ઊઠીને ગંગારામને ઘેર પધાર્યા. પછી શ્રીહરિએ ભુજથી માનકુવે જવાની ઈચ્છા કરી.

ઇતિ શ્રીસહજાનંદસ્વામી શિષ્ય અચ્યુતદાસવિરચિતે શ્રીપુરુષોત્તમલીલામૃતસુખ સાગર મધ્યે ભુજમાં શ્રીહરિને શંકરજીએ પોતાને ઘેર સંતો-પાર્ષદો સહિત જમાડ્યા અને પછી ત્યાંથી માનકૂવે પધાર્યા એ નામે બારમો અધ્યાય. ૧૨

અધ્યાય ૧૩

શ્રીજી મહારાજ માનકુવે થોડાક દિવસ રહીને પછી ઉકરડા ભક્તના કરલા (ઊંટ) ઉપર બેસીને ચાલ્યા તે સધુરાઈ તળાવડીમાં સ્નાન કરીને કેરે જતાં માર્ગમાં કંડરાઈ તલાવડી પાસે વરખડાના વૃક્ષ તળે ઉતર્યા. ને કરલાને વૃક્ષ સાથે બાંધીને મહારાજ સારુ ઉકરડા ભક્તે રજાઈ પાથરી તે ઉપર વિરાજમાન થયા. પછી શ્રીહરિએ તે ભક્તને વાત કરી જે, તમે ઈશ્વરનું ધ્યાન કરો. ત્યારે તેમણે કહ્યું જે, કઈ રીતે ધ્યાન કરું? ત્યારે શ્રીહરિએ કહ્યું જે, વૈકુંઠમાંથી ગરુડ ઉપર બેસીને ચાલ્યા તે કલ્પવૃક્ષ તળે ઉતર્યા. અને કલ્પવૃક્ષ સાથે ગરુડને બાંધીને ભગવાન વૃક્ષ તળે બિરાજે છે એવું ધ્યાન કરો. ત્યારે ભક્તે કહ્યું જે, વૈકુંઠ તે શું ? ને ગરુડ તે શું ? ને કલ્પવૃક્ષ તે શું ? ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે, આપણે માનકૂવેથી આવ્યા તે વૈકુંઠ અને એ કરલો તે ગરુડ, ને આ વરખડો તે કલ્પવૃક્ષ છે. તેની નીચે

ભગવાન બેઠા છે. એમ રમુજની વાત કરીને ભક્તને અતિ પ્રસન્ન કર્યા.

પછી ત્યાંથી કેરે પધાર્યા. ને ત્યાં સદાબાએ મહારાજને થાળ કરીને જમાડ્યા. ને ત્યાંથી ચાલ્યા તે ગામ બળદીએ પધાર્યા અને ત્યાં રાત્રિયે હરિભક્તોની આગળ જ્ઞાનવાર્તા કરી. ને પ્રાતઃકાળે ઊઠીને સર્વે હરિભક્તોએ સહિત કાળી તળાવડીમાં સ્નાન કરીને પછી જળથી બહાર નીકળીને કોરાં વસ્ત્ર પહેરીને તળાવની પાળે સભા કરીને બિરાજમાન થયા. અને હરિભક્તો આગળ જ્ઞાનવાર્તા કરીને તેમને ઘેર જવાની આજ્ઞા આપી. ને પોતે ત્યાંથી નારણપુરના નીચલા વાસની ભાગોળે વડના ઓટલા ઉપર બે ઘડી વિશ્રાન્તિ કરીને ઉપલાવાસ સોંસરા થઈને માનકૂવા પધાર્યા. અને ત્યાં એક રાત્રિ રહીને ચાલ્યા તે મહીદાસની વાડીએ પધાર્યા. ત્યાં તેમનો સાથી વિશ્રામ હતો તેની પાસે જમવાનું માગ્યું. ત્યારે તેણે કહ્યું જે, હે મહારાજ ! રાંધેલું તો કાંઇ નથી પણ રહો તો મઠની ખીચડી કરી આપું. પછી શ્રીહરિ તથા શિયાણી વિશ્રામ એ બન્ને સાથે મળીને ખીચડી ધોઈને આંધણની સાથે જ ઓરી દીધી. પછી શ્રીહરિ કહે, હે ભક્ત ! તમો કોશ હાંકો, અને અમો બળતું કરીએ. એમ કરીને બળતણ બાળવા લાગ્યા. ઘડીકમાં એ ભક્તને પૂછે જે, હવે ખીચડી ચડી ગઇ હશે ? એમ કહીને લાકડીએ કરીને ખીચડીને કાઢીને બે-ત્રણ વાર ચાખી. ત્યારે ભક્તે કહ્યું જે, હે મહારાજ ! ચડતાં હજુ વાર લાગશે. ત્યારે શ્રીહરિ કહે જે, અમે ભૂખ્યા બહુ થયા છીએ, તે રહેવાશે નહિ. એમ કહીને અડધી ચડેલી ખીચડી ઉતારીને કૂવાની કૂંડી ઉપર બેસીને શિલા ઉપર ખીચડીને મૂકીને શ્રીહરિ જમવા લાગ્યા. પછી બીજે દિવસે ભુજનગરના ભક્તજનોને સમાચાર મલ્યા એટલે સર્વે શ્રીહરિને દર્શને આવ્યા, અને દંડવત્ કરી પગે લાગી હાથ જોડી કહેવા લાગ્યા જે, હે મહારાજ ! શહેરમાં પધારો, ત્યારે શ્રીહરિએ કહ્યું જે, શહેરમાં નહીં આવીએ, ત્યારે સુતાર જીવરામનાં માતુશ્રી હરબાઈએ શ્રીહરિને પગે લાગીને કહ્યું જે, હે મહારાજ ! શહેરમાં પધારો, અને અહીં વગડામાં કેમ બેસી રહ્યા છો ? તેમની પ્રાર્થના સાંભળીને શ્રીહરિ હીરજીભાઈને ઘેર પધાર્યા અને ત્યાં સર્વે સત્સંગીઓની સેવા અંગીકાર કરીને શ્રીહરિએ સહુને આનંદ પમાડ્યા.

પછી એક દિવસે શ્રીહરિના એકાંતિક ભક્ત દંઢાવ્ય દેશના નંદાસણ ગામના કણબી ભુલાભાઈ શ્રીહરિને દર્શને ચાલ્યા. અને જેને ઉગમણા આથમણાની

પણ ગમ નહિ, ને ઉનાળા શિયાળાની પણ ખબર નહિ, તેમજ જમવાનું ભાથું પણ સાથે નહિ, અને પાણીનું પાત્ર સાથે નહિ, એવા એ ભક્ત શ્રીહરિને દર્શને ચાલતાં રસ્તામાં ભૂલા પડ્યા. ત્યારે શ્રીહરિએ અંતર્યામીપણે તેને આવતા જાણીને બ્રાહ્મણનું રૂપ લઈને માર્ગમાં ભેળા થયા અને તે ભક્તને પૂછ્યું જે, ભક્ત ! તમો ક્યાં જાઓ છો ? ત્યારે ભક્ત કહે જે, અમારા સ્વામિનારાયણ ભગવાન ભુજનગરમાં વિરાજે છે, ત્યાં દર્શને જાઉં છું. ત્યારે બ્રાહ્મણે કહ્યું જે, અમારે પણ ભુજનગર જાવું છે. ને હું સ્વામિનારાયણ જ્યાં બિરાજી રહેલા છે ત્યાં તમોને પહોંચાડી દઈશ. ત્યારે તે ભક્તે કહ્યું જે, સારું મહારાજ. હું એકલો હતો તે આપણે બે જણા થયા તે હવે ચાલો. પછી શ્રીહરિ તે ભક્તની અન્ન જળ તથા ઉતારાની સર્વ પ્રકારે ખબર રાખતા રાખતા ભુજનગર આવ્યા. ત્યાં સુતાર હીરજીભાઈને ઘેર શ્રીહરિ વિરાજમાન હતા; ત્યાં જઈને બ્રાહ્મણે કહ્યું જે, આ જગ્યામાં સ્વામિનારાયણ રહે છે.

હવે તમો તેમની પાસે જાઓ. પછી તે ભક્ત શ્રીહરિની પાસે જઈને પગે લાગીને બેઠા, ને શ્રીહરિ બ્રાહ્મણરૂપે હતા તે ત્યાં અંતર્ધાન થઈ ગયા. અને તે ભક્તને પૂછ્યું જે, તમો અત્યારે ક્યાંથી આવ્યા ? તમારી સાથે કોણ હતું ? અને કોણે માર્ગ બતાવ્યો ? ત્યારે તે ભક્તે કહ્યું જે, હું ગામ બહાર આવ્યો, ત્યારે એક બ્રાહ્મણ મળ્યો અને એમની સાથે હું અહીં આવ્યો. અને મને તેમણે આ જગ્યા બતાવી ને પોતે ક્યાંય અદશ્ય થઈ ગયા. ત્યારે શ્રીહરિએ કહ્યું જે, એ તો અમે હતા. તમારી ખબર રાખતા આવ્યા અને માર્ગમાં જ્યાં રાત્રિ રહ્યા હતા તે સર્વેની એંધાણી આપી. ત્યારે તે ભક્તે કહ્યું જે, હે મહારાજ ! તમારા વિના એ વિકટ વનમાં બીજું કોણ અમારી સહાય કરે ? પછી શ્રીહરિએ તેમને જમાડ્યા.

ત્યાર પછી શ્રીજીમહારાજ માનકુવે પધાર્યા. એ વખતે નાજો જોગીયો તથા સુરોખાચર એ આદિક કાઠીઓ સાથે હતા. અને માર્ગમાં જ્યારે રેતી આવી ત્યારે શ્રીહરિ ઊભા થઈ રહ્યા, અને નાજા જોગીયાને કહ્યું જે, અમને થાક લાગ્યો છે, માટે તમો બેસો ને અમો તમારા ખભા ઉપર બેસીયે, તમો પચાસ ડગલાં ચાલો પછી બીજા ઉપર બેસીએ. એટલે નાજો જોગીયો કહે, પધારો મહારાજ. પછી શ્રીહરિ તેમના ખભા ઉપર બેઠા એટલે નાજો જોગીયો પચાસ ડગલાં ચાલ્યા પછી સુરાખાચરને કહ્યું, ત્યારે સુરાખાચરે શ્રીહરિને પોતાના ખભા ઉપર બેસાડ્યા પણ ઊભા થવાયું નહીં, અને કહ્યું જે, ભણું મહારાજ ! હું તો મરી ગયો. એમ

બરાડા પાડવા લાગ્યા. ત્યારે શ્રીહરિ ખભા ઉપરથી ઉતરીને દૂર જઇને ઊભા રહ્યા, અને કહ્યું જે, શું થયું ! તે ખાલી ખાલી બરાડા પાડો છો ? અને નાજા જોગીયા તો અમને ઉપાડીને સાઠ પગલાં ચાલ્યા. તમો તો અમો બેઠા ને તરત જ બરાડા પાડવા લાગ્યા. ત્યારે સુરોખાચર બોલ્યા, ભણું જે ત્રિલોકીનો ભાર લઇને ઉપર બેઠા તે કેમ ઊભું થવાય ? પછી શ્રીહરિ મંદ મંદ હસીને બીજા કાઠીના ખભા ઉપર બેઠા.

એવી રીતે લીલા કરતા માનકૂવે પધાર્યા, અને સુતાર નાથાને ઘેર ઉતર્યા. તે વખતે નાથાની માએ રસોઇ કરાવીને સારી રીતે જમાડ્યા. પછી કાઠીઓને પણ જમાડ્યા. બીજા સત્સંગીઓને પણ પોતપોતાને ઘેર રસોઇ કરાવીને જમાડ્યા. પછી ભુજથી જેઠી ગંગારામ આદિ છ-સાત સત્સંગીઓ શ્રીહરિને દર્શને આવ્યા, ને દંડવત્ કરીને પગે લાગીને શ્રીહરિની સન્મુખ બેઠા. અને વાતો કરતાં જેઠી ગંગારામ કહે જે, મારામાં બળ ઝાઝું છે. ત્યારે અદોભાઇ કહે, મારામાં બળ વધારે છે. ત્યારે શ્રીહરિએ કહ્યું, તમો બન્ને જણા કુસ્તી કરો ત્યારે જણાય. પછી બન્ને મલ્લકુસ્તી કરવા લાગ્યા. એટલે ગંગારામે અદાભાઇને કેડ્યમાં પકડીને ધીરે રહીને પૃથ્વી પર સુવાડી દીધા અને છાતી ઉપર હાથ રાખીને ઊભા રહ્યા અને અદોભાઇ નીચે સૂતાં સૂતાં જેમ માછલું જળ વિના તરફડે તેમ હાથ પગ હલાવવા લાગ્યા. ત્યારે શ્રીહરિએ કહ્યું જે, હવે હાથ લઇ લ્યો. એટલે ગંગારામે તેમને છોડી દીધા અને શ્રીહરિ તો મુખ આગળ રૂમાલ લઇને હસવા લાગ્યા. એ વખતે અદાભાઇએ કહ્યું જે, હું સર્વે જાણતો હતો જે જેઠી ગંગારામને નહીં પહોંચું, પણ મહારાજને રાજી કરવા સારુ મેં મલ્લયુધ્ધ કર્યું.

ત્યારે ગંગારામે શ્રીહરિને કહ્યું જે, હવે ભુજ પધારો. ત્યારે માનકુવાના હરિભક્તોએ કહ્યું જે, મહારાજ ! અહીંથી ન જવાય. એમ ઘણીક તાણ કરી. ત્યારે શ્રીહરિએ કહ્યું જે, એક કોર પાંચ જણા ભુજના થાઓ અને બીજા કોરે માનકુવાના પાંચ જણા થાઓ. સામસામા ખેંચો. તેમાં જે જીતશે તેમને ત્યાં જઇશું. પછી તે રીતે બન્ને ગામના હરિભક્તોએ કર્યું, ત્યારે શ્રીજી મહારાજ જે બાજુ માનકુવાના હરિભક્તો હતા તે કોરે પડખું ફેરવીને નમ્યા, ત્યારે શ્રીહરિએ કહ્યું જે, ભુજના સત્સંગી જીત્યા. ને માનકુવાના હાર્યા, માટે અમારે ભુજ જવાનું ઠર્યું. પછી શ્રીહરિ સવારમાં ઊઠીને તૈયાર થયા. ત્યારે માનકુવાના સત્સંગીઓએ કહ્યું

જે, હે મહારાજ ! જમીને પધારજો. પછી શ્રીહરિએ કહ્યું જે, જમવા નહિ રહીએ ને ચાલશું ને ભુજ જઇને જમશું. તે વખતે ત્યાંના સત્સંગીઓએ સુખડીનું ભાથું આપ્યું.

પછી શ્રીહરિ ત્યાંથી ચાલ્યા તે સર્વે સત્સંગી નદી ઉતરીને સામે કાંઠે ગયા.સતીની છત્રીના ઓટા ઉપર જેઠી ગંગારામભાઇએ રજાઇ પાથરી આપી તે ઉપર શ્રીહરિ વિરાજમાન થયા. પછી સત્સંગીઓ પગે લાગ્યા. ત્યારે તેમને શ્રીહરિએ કહ્યું જે, તમો સર્વે પાછા વળો. પછી સર્વે હરિભક્તો પગે લાગીને પાછા વળ્યા, ને શ્રીહરિ ત્યાંથી ચાલ્યા તે નારાયણ તળાવડી છે તેની ઉતરાદી પાળે બાવળ હેઠે ગંગારામભાઇએ કપડું પાથર્યું તે ઉપર બિરાજમાન થયા. પછી શ્રીહરિ તથા સર્વે સત્સંગીઓએ સ્નાન કર્યું. શ્રીહરિએ ગંગારામને કહ્યું જે, માનકુવેથી ભાતું લાવ્યા છો તે લાવો જમીએ. ત્યારે ગંગારામે જે સુખડી હતી તે શ્રીહરિને આપી તેને શ્રીહરિ સારી રીતે જમ્યા ને જલપાન કરીને હાથ ધોઈ ગંગારામને કહ્યું જે, અહીં આવીને બેસો. અમો તમોને પીરસિયે.

પછી શ્રીહરિએ તેમને સારી રીતે જમાડ્યા. પછી શ્રીહરિએ કહ્યું જે, આ તળાવડી બહુ સારી છે. અને અમો અહીં બહુ વાર ઉતર્યા છીએ. અને ઘણીકવાર સ્નાન પણ કર્યું છે. માટે આ તળાવડી તીર્થરૂપ છે ને સહુને દર્શન કરવા યોગ્ય છે. તે સારુ તીર્થરૂપ જાણીને જણસાળી હરિભક્તો છત્રી કરાવીને અમારાં ચરણાવિંદ પધરાવશે. પછી શ્રીહરિ ત્યાંથી ચાલ્યા તે જેઠી ગંગારામને ઘેર પધાર્યા. તે સમયે ભુજનગરને વિષે આનંદ આનંદ છાઈ રહ્યો હતો. પછી શ્રીજી મહારાજ ત્યાં રહીને ઘણીક લીલા કરતા થકા આઠ દિવસ રહીને સુતાર હીરજીભાઈને ઘેર પધાર્યા. અને શ્રીહરિ ત્યાં હમેશાં ભોજન કરતા, અને સુતાર ભગવાનભાઈ પણ પોતાને ઘેર પધરાવીને શ્રીહરિને જમાડતા. અને લાધીબાઈ પણ પોતાને ઘેર થાળ કરાવીને પાર્ષદે સહિત જમાડતાં. એમ શ્રીહરિ પોતાના ભક્તોની સેવા અંગીકાર કરતા થકા ઘણાક માસ ભુજમાં રહીને પછી ગુજરાતમાં પધાર્યા.

ઇતિ શ્રીસહજાનંદસ્વામી શિષ્ય અચ્યુતદાસવિરચિતે શ્રીપુરુષોત્તમલીલામૃતસુખ સાગર મધ્યે ભુજમાં મહીદાસ ભટ્ટની વાડીએ મહારાજને વિશ્રામ ભક્તે મઠની ખીચડી જમાડી અને ભુજમાં ઘણા દિવસ રહીને ગુજરાત પધાર્યા એ નામે તેરમો અધ્યાય. ૧૩

અધ્યાય – ૧૪

પછી શ્રીહરિ ગુજરાતમાં ફરીને તથા કાઠીયાવાડમાં ફરીને ગઢડામાં

દાદા ખાચરના દરબારમાં સં.૧૮૬૨ની સાલમાં ફાગણ વદી ત્રીજના દિવસે પ્રતિષ્ઠામયૂખ ગ્રંથમાં લખેલ વિધિ પ્રમાણે પ્રતિષ્ઠા કરાવીને વાસુદેવનારાયણની મૂર્તિ પધરાવીને ગામ ભાદરે વિશ્રામ ભક્તને ઘેર પધાર્યા અને ત્યાં દસદિવસ રહીને ત્યાંથી જોડીયા પધાર્યા. ત્યાંથી નાવમાં બેસીને માંડવી પધાર્યા ને ત્યાં ખૈયા ખત્રીના કારખાનામાં ઉતર્યા. અને ત્યાં થોડાક દિવસ રહીને ડોણ પધાર્યા. તે ગામથી પૂર્વમાં તથા પશ્ચિમમાં તળાવ છે તેમાં સ્નાન કરીને ત્યાં ભીમ એકાદશીનો સમૈયો કરાવ્યો. અને ત્યાં રાત રહીને આત્માનંદ સ્વામી તથા પરમચૈતન્યાનંદ સ્વામી, નૃસિંહાનંદ સ્વામી તથા ધર્માનંદ સ્વામી વગેરે સંતોને કહ્યું જે, તમો માંડવી જાઓ. ને અમો તેરા જાશું. કાં તો તમને તેરા તેડાવશું, કાં તો અમે ત્યાં આવશું. પછી બે સંતો મહારાજ સાથે ગયા અને આત્માનંદ સ્વામી ને બીજા બે સંતો ખૈયાની શાળામાં ત્રણ મહીના રહ્યા. પછી મહારાજને ભુજ આવ્યા સાંભળીને આત્માનંદ સ્વામીએ નારાયણ કહી મોકલાવ્યા. તે અર્ધી રાત્રે વાણિયે શ્રીહરિને કહ્યું જે, તમને આત્માનંદ સ્વામીએ નારાયણ કહ્યા છે. તે સાંભળીને શ્રીહરિએ કહ્યું જે, અમે માંડવી જાશું. ત્યારે હરિભક્તોએ કહ્યું જે, દરવાજા વસાઈ ગયા છે. ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે, ઉઘડાવો. પછી દરવાજો ઊઘડાવ્યો ને માનકૂવાના કૃષ્ણજી બ્રાહ્મણનો ઊંટ હતો તે ઉપર બિરાજમાન થયા. પછી ગાઉ બે જઈને કહ્યું જે, આ લે તારો ઊંટ, અમને તો ઊંઘ આવે છે. એમ કહીને સૂઈ ગયા. પછી સવારે ચાલ્યા તે રેહા ગામમાં દરબારમાં રાત રહ્યા ને બહુ વાર્તા કરી. પછી બીજે દિવસ માંડવી આવ્યા. તે મેઘજી સુતારને ઘેર પધાર્યા. પછી આત્માનંદ સ્વામીને ખબર થઈ તેથી તે મહારાજ પાસે ગયા.

તે સમયે મહારાજ ઢોલિયા પર વિરાજમાન હતા. અને થોડોક વરસાદ વરસ્યો હતો તે પૃથ્વી ભીની હતી. આત્માનંદ તો હેઠા બેસવા માંડયા. ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે, ઉપર બેસો. ત્યારે તેમણે કહ્યું જે, ઉપર કેમ બેસાય? પછી મહારાજે કહ્યું જે, બધે રૂપે પૃથ્વી થઈ છે. તે વેદસ્તુતિના ગદ્યમાં કહ્યું છે જે, **बृहदुपलब्धमेतत्** પછી મહારાજ કહે, આજ તો અમે તરસે મરી ગયા, ને અમારા ભેળો જે સેવક છે તે કાંઈ પાણીનું ઠામ રાખતો નથી.

આમ વાત કરતા હતા ત્યાં કુબેરસિંહ આવ્યા ને મહારાજની આગળ નાળિયેર મેલીને પગે લાગીને બેઠા. પછી મહારાજ કહે, અહીં કયાં રહો છો?

ત્યારે કહે જે, ગુસાંઈજી ભેળો રહું છું. ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે, ગુસાંઈજીનું કેમ સમજો છો? ત્યારે કુબેરસિંહ બોલ્યા જે, એની ક્રિયા જોતાં તો કોઈ દિવસ કલ્યાણ થાય એવું નથી. પણ નિત્યે તમારું દર્શન કરે છે તેથી કાંઈક સારું થાશે. પછી વેદાંતી ભેળા થયા. ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે, કાંઈ પ્રશ્ન પૂછો. ત્યારે સિંધનો વેદાંતી હતો તેણે પૂછ્યું જે માયાનું રૂપ કહો, ને બ્રહ્મનું રૂપ કહો. તેમાં પ્રથમ બ્રહ્મનું રૂપ કહો. ત્યારે મહારાજે પોતાની છાતીયે હાથ લગાડીને કહ્યું જે, આ બ્રહ્મનું રૂપ છે. ત્યારે તેણે કહ્યું જે, તમે બ્રહ્મ છો? ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે, હા ત્યારે તે બોલ્યો, અમને બ્રહ્મ દેખાડો.

ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે, બ્રહ્મ એક કે બે? ત્યારે તેણે કહ્યું એક. પછી શ્રીહરિ બોલ્યા, તે એક અમો બેઠા છીએ. ત્યારે તેણે કહ્યું જે, એમ અમને કેમ મનાય? કાંઈ દેખાડો તો મનાય. ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે, તમારે કાંઈ દેખવું હોય તો અમારા સાધુ સુરતમાં છે તે ભેળા રહો. તમારે જે દેખવું હશે તે દેખાઈ આવશે. ત્યારે તે બોલ્યો જે, મોરથી દેખ્યા વિના કેમ રહેવાય? કાંઈ દેખાડો તો રહું. પછી મહારાજે એક દ્રષ્ટાંત કહ્યું જે, વાણિયાની દીકરીનો વિવાહ હતો. તેની જાન આવી, ત્યારે દીકરી બોલી જે, આ શું છે? ત્યારે તેના બાપે કહ્યું જે, તને પરણાવવી છે એટલે આ જાન આવી છે. ત્યારે તે કહે જે, પરણીને શું કરે? ત્યારે તે કહે જે, સાસરે લઈ જાય. ત્યારે તે કહે જે, હું તો નહિ જાઉં. મને એક દીકરો મોરથી આપે તો જાઉં. ત્યારે મહારાજ કહ્યું જે, એ તે ડાહી કે મૂર્ખી ? પછી સહુ બોલ્યા જે, મૂર્ખી જ તો. પતિના ઘેર ગયા વિના મોરથી દીકરો માગે છે, માટે મૂર્ખી જ તો. ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે, અમારું વચન માનવું નથી, ને અમે કહીએ તેમ કરવું નથી ને બ્રહ્મ જોવાને ઈચ્છે છે.

પછી મહારાજે કહ્યું જે, અમે કાલે ચાલશું. ત્યાર પછી સહુએ કહ્યું જે, આજ આવ્યા છો ને કાલ સવારમાં ચાલ્યાનું કેમ કહો છો? ત્યારે મહારાજે વેદાંતીને કહ્યું જે, તમારી નજરમાં આવે તે ગ્રંથ વાંચો ને અમે પ્રશ્ન પૂછીએ તેના ઉત્તર કરીને સોંસરા નીકળો તો અમે સર્વે તમારા થઈએ. ને અમારા પ્રશ્નો ઉત્તર ન થાય તો તમે અમારા થાઓ. ને કહો તો અમે તમો કહો તે ગ્રંથ વાંચીયે, ને તમે પ્રશ્ન કરો. તેનો ઉત્તર કરીને સોંસરા નીકળીયે તો તમે અમારા થાઓ. ને તમારા પ્રશ્નનો ઉત્તર ન થાય તો અમે તમારા થઈએ.

પછી તે વેદાંતી બોલ્યો જે, અમારો તો એક ખૈયો હતો તે તો તમારો થયો. હવે પ્રશ્નનો ઉત્તર કોણ કરે? પછી શ્રીહરિ બોલ્યા જે, પ્રશ્ન ઉત્તર થાય ત્યાં સુધી ખૈયો તમારો. પછી કોઈ બોલ્યું નહિ.ને સૌ સૌને ઘેર ગયા. પછી મહારાજને સારુ રસોઈ તૈયાર થઈને મહારાજ જમ્યા ને પછી પોઢી ગયા.

પછી સવારમાં વહેલા ઊઠીને ગામ ડોણ ગયા. ત્યારે આત્માનંદ સ્વામીને ખબર થઈ જે મહારાજ ચાલ્યા, ને તેમણે ચાલવાનો મનસુબો કર્યો, ત્યારે રેહાના વોરા આવ્યા તેમણે પૂછ્યું જે મહારાજ કયાં? ત્યારે આત્માનંદ સ્વામીએ કહ્યું જે, મહારાજ તો ડોણ ગયા. પછી એ વોરા પણ ડોણ ગયા ને આત્માનંદ સ્વામીને મનમાં સુવાણ થઈ નહિ, તેથી પાછળથી તે પણ ચાલ્યા. પણ સંશય હતો જે રખેને મહારાજ વઢે. ત્યાં તો ગાઉ બે ચાલ્યા ત્યાં વોરા સામા આવ્યા. તેમણે કહ્યું જે, તમને મહારાજે તેડાવ્યા છે. ત્યારે આત્માનંદ સ્વામીને આનંદ થયો, ને મહારાજ પાસે ગયા. પછી બ્રહ્માનંદ સ્વામી આવ્યા ને માણસ ઝાઝાં ભેળાં થયાં. તે દિવસે શ્રીહરિએ વાત કરી જે, અમારે એક વાત કઠણ પડે છે જે, સાધુને મેલીને ગૃહસ્થને ઘેર એકલા જમવા જાવું તે પણ ઠીક નહિ ને સાધુઓ સોતા જાઈએ તો ગૃહસ્થને કઠણ પડે. માટે સાધુ ભિક્ષા માગી ખાય. ને ગૃહસ્થ આવે તે ગાંઠનું ખાય, તો અમારે ઠીક પડે. શા માટે જે દર્શન કરવા આવે તેની અમારે ચિંતા નહિ. વળી વાત કરી જે, મનની ભૂખે ન જમવું, ને તનની ભૂખે જમવું.

પછી આત્માનંદ સ્વામી તે તે વાત સાંભળીને છાનામાના ગામમાં ઝોળી લઈને માગવા ગયા, ને વાંસે પંગત બેઠી. ત્યારે શ્રીહરિ કહે, આત્માનંદ સ્વામી કયાં ગયા? ત્યારે સાધુ બોલ્યા જે, તળાવ ઉપર ગયા હશે. પછી આત્માનંદ સ્વામી ગામમાંથી માગીને આવ્યા. ત્યાં એક સાધુ જમીને ઊઠ્યા. ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે, તમે આ થાળી ઉપર બેસો. પછી તે બેઠા. અને ગામમાંથી લોટ માગી લાવ્યા હતા તે થાળીમાં નાખ્યો. ત્યાં હરિભક્ત પીરસવા આવ્યા તેમણે કહ્યું જે, આ લોટ કયાંથી લાવ્યા? અને મહારાજે પણ પૂછ્યું જે, આ લોટ કયાંથી લાવ્યા? ત્યારે તેમણે કહ્યું જે, ગામમાં માગવા ગયો હતો. ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે, નોતરાની ખબર ન હતી જે માગવા ગયા? ત્યારે તેમણે કહ્યું જે, ખબર ન હતી પછી મહારાજ કહે એને જમવા આપો. પછી શીરો પીરસ્યો, તે લોટ ભેળો કરીને જમી ગયા. પછી યોગાનંદ સ્વામીના મનમાં સંકલ્પ થયો જે, મન માગે છે. ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે, મન માગે

તે આપો. પછી પંગત જમી ઊઠી.

પછી મહારાજ ઢોલિયા ઉપર ઉત્તરાદે મુખારવિંદે વિરાજમાન થયા. ને સાધુ તથા હરિભક્તોની સભા ભરાઈને બેઠી. પછી બગસરાનો ભોજો ચારણ કાળા છેડાનું ધોળું ધોતીયું લાવ્યો તે મહારાજના ખોળામાં મેલ્યું. પછી મહારાજે કહ્યું જે, મુળુ લંઘો ને ભોજો ચારણ તે પરસ્પર ચર્ચા કરે. ને સાધુ કહે જે,આ જીત્યો તેને પાઘડી બંધાવીયે. પછી ચારણની ચર્ચા જે એકબીજાને મેણાં મારવાં તે પ્રમાણે ચર્ચા કરી. ત્યારે મહારાજે સાધુને કહ્યું જે, એમાં કોણ સરસ? ત્યારે સાધુએ કહ્યું જે, ભોજા ચારણ તો સાધુનું માને, અને મુળુ લંઘો તો વાદી છે તે સાધુનું માને નહિ. ત્યારે શ્રીહરિ કહે જે, ભોજો ચારણ જીત્યા. પછી મહારાજે ભોજા ચારણને પાઘડી બંધાવી. પછી સાંજને વખતે શ્રીહરિ ઓસરી ઉપર ઉગમણે મુખે ચાદર ઓઢીને ઊભા હતા ને સાધુ આરતી-ધુન બોલ્યા. પછી વેદસ્તુતિ બોલવા માંડી. ત્યારે મહારાજનાં નેત્રકમળ ફૂલવા માંડ્યાં. તે જેમ સૂર્ય ઉગે ને કમળ ફૂલે તેમ નેત્રકમળ પ્રફુલ્લિત થયાં, તે જાણે બ્રહ્માંડ સમાઈ જાશે કે શું? એવાં શ્રીજીનાં અલૌકિક દર્શન થયાં, ને બીજે દિવસે જન્માષ્ટમીનો મહોત્સવ કર્યો. ને પ્રશ્ન ઉત્તર કર્યા. પછી મહારાજ વાડામાં લઘુશંકા કરવા ગયા, ને આત્માનંદ સ્વામીએ મુળુ લંઘાને કહ્યું જે, આ મીઠાઈ તું મહારાજને જમાડ. તે જો તારું વ્રતમાન ચોખ્ખું હશે તો મહારાજ જમશે, ને જો તારું વ્રતમાન ગોબરું હશે તો નહિ જમે.

એમ કહ્યું ત્યાં તો મહારાજ હસતા હસતા આવ્યા. ને બોલ્યા જે શું કહે છે? પછી મુળુ લંઘો બોલ્યો જે, બાપ કરું. આટલી મીઠાઈ કટોરામાં છે તે જમો. પછી શ્રીજી કહે અમારે નથી જમવી. ત્યારે મુળુ લંઘો બોલ્યો જે ધુ.ધુ.ધૂ. બાપ કરું. ત્યારે તો માર્યો ગયો. એવી રીતની ઘણીક દેશી બોલ્યો. પછી મહારાજ બહુ હસ્યા પછી જમ્યાને સાંજને વખતે એક બાઈએ મહારાજની આરતી ઉતારીને પૂજા કરી. ને સવારમાં પારણાં કરવા સારુ વહેલી રસોઈ થઈ. તે પ્રથમ મહારાજ જમ્યા ને પછી સાધુને જમાડ્યા.

પછી મહારાજે બ્રહ્માનંદ સ્વામીને ને બીજા કેટલાક સાધુને ને બીજા ચારણને આજ્ઞા કરી જે, તમો હાલારમાં જાઓ. આપણે ડભાણમાં સમૈયો કરવો છે તે ખબર કરજ્યો જે, સામાન ભેગો કરે. ત્યારે બ્રહ્માનંદ સ્વામી બોલ્યા જે, આટલો સામાન ભેળો કરાવો છો, તે યજ્ઞમાં વિઘ્ન થાશે કે નિર્વિઘ્ન થાશે? ત્યારે

મહારાજે કહ્યું જે, યજ્ઞ તો નિર્વિઘ્ન થાશે પણ પાઘડીયું ઘણાની ઉડી જાશે. પછી બ્રહ્માનંદ સ્વામી માંડવી ગયા ને શ્રીહરિ ભેળા છ સાત સાધુ હતા, તે સાધુ ને મહારાજ ભુજને માર્ગે ચાલ્યા.

પછી મહારાજે માર્ગમાં વાત કરી જે, આપણે આત્માનંદ સ્વામીની રીત પ્રવર્તાવવી છે, તેમાં ગોદડી તો આપણે થઈ, ને સ્વામી તો એક તુંબડું રાખતા. તેમાં પાણી પીતા ને તેમાં માગીને ચોળી ખાતા. તેમ આપણે પત્તર રખાવવું છે. એમ ત્યાગ સંબંધી વાત બહુ કરી. એમ વાત કરતાં ભાડઈ ગામ આવ્યું. ને દિવસ થોડો રહ્યો. પછી મહારાજે ડુંગરજીને કહ્યું જે, ગામમાં જાઓ; એમ આજ્ઞા કરીને પોતે ભાગોળે બેઠા. અને એમ કહ્યું જે, લુહાણાનો દીકરો સત્સંગી છે. તે ઘેર હોય તો આપણે રહીએ. પછી ડુંગરજી ગામમાં ગયા ને ખબર કરી તે એનો બાપ ઘેર હતો તે આવ્યો. તેણે કહ્યું જે, હે મહારાજ! ગામમાં ચાલો. ત્યારે શ્રીહરિ કહે જે, તારો દીકરો નથી. તે નહિ આવીએ. ત્યારે લુહાણે કહ્યું જે, મહારાજ! તમે ન ચાલો તો મુને મારો દીકરો વઢે. પછી શ્રીહરિ ગામમાં પધાર્યા. તે એક હાટમાં ઉતર્યા. ને લુહાણે કહ્યું જે, હે મહારાજ! રસોઈ કરાવું? ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે, સૌ જમ્યા છે. રસોઈની જરૂર નથી. ત્યાં એક બ્રાહ્મણ આવ્યો.

ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે, આત્માનંદ સ્વામી! તમે વાત કરો. પછી તેમણે વાત કરી જે, વિઠ્ઠલનાથ વસ્યા ઉર જાકે, વાકી રિત્ય પ્રીત છબી ન્યારી; ઉગ્ર સ્વભાવ પરમાર્થ, સ્વાર્થ લેશ નહીં સંસારી. એ સુરના કીર્તનની વાત કરી. પછી બ્રાહ્મણ કહે, મારે તો સંધ્યાનો વખત થયો છે માટે હું તો જઈશ. પછી એ કીર્તનની વાત મહારાજે આત્માનંદ સ્વામી આગળ વિસ્તારીને કરી જે, વિઠ્ઠલનાથ ભગવાન જેના હૃદયમાં રહ્યા હોય તેની રીત-પ્રીત છબી ન્યારી; એ દિશની ઘણીક વાત કરી. પછી શ્રીહરિએ કહ્યું જે, હમણાં ઊંઘશો તો પ્રભાત કયારે થાશે? માટે કાંઈક પ્રશ્ન કરો તો વાત કરીએ. ત્યારે પરમચૈતન્યાનંદ સ્વામી બોલ્યા જે, ક્યા પ્રશ્ન કરના હૈ? આત્મા હૈ સો સત્ય હૈ.

ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે, એ તો તમે ઠીક કહો છો. પણ દીવો તે પણ અગ્નિ છે, અને મશાલ પણ અગ્નિ છે, અને વિજળી પણ અગ્નિ છે, ને વડવાનળ પણ અગ્નિ છે. માટે દીવાને લગારેક વાયુ લાગે તો ઓલવાઈ જાય; ને વડવાનળ અગ્નિ પાણીને બાળે છે, પણ પોતે ઓલાતો નથી. એમ આત્મા આત્મામાં ભેદ છે.

એ દિશની ઘણીક વાત કરી. પછી શ્રીહરિ મોદ બિછાવી હતી તે ઉપર પોઢી ગયા, ને છોકરાને ભણવાની નિશાળ હતી ત્યાં સૌ સૂઈ ગયા.

ઇતિ શ્રીસહજાનંદસ્વામી શિષ્ય અચ્યુતદાસવિરચિતે શ્રીપુરુષોત્તમલીલામૃતસુખ-સાગર મધ્યે સિંધના વેદાંતીએ માંડવીમાં મહારાજને પ્રશ્ન પૂછ્યો તેનો ઉત્તર કર્યો ને ગામ ભાડઈ આવ્યા અને ત્યાં જ્ઞાનવાર્તા કરી એ નામે ચૌદમો અધ્યાય. ૧૪

અધ્યાય – ૧૫

પછી શ્રીજીમહારાજ સવારમાં ઊઠ્યા ત્યાં લુહાણો આવ્યો. તેણે કહ્યું જે, મહારાજ ! રસોઇ કરાવું ? ત્યારે શ્રીહરિ કહે જે, લુહાણાનું તો અમે જમતા નથી, ત્યારે તેણે કહ્યું જે, બ્રાહ્મણ પાસે રસોઇ કરાવું ? ત્યારે શ્રીહરિ કહે જે, બહુ સારું કરાવો. એમ કહીને મહારાજ ને સાધુ નદીએ નાહવા ગયા. પછી નાહીને આવ્યા ત્યાં રસોઈ તૈયાર થઈ ગઈ. પછી મહારાજ તથા સંતો જમ્યા. ને મહારાજે જમીને કળશિયો હાથમાં લીધો ને લુહાણાનો હાથ ઝાલીને નિયમ ધરાવ્યાં ને એમ કહ્યું જે, અમે તો તમારા સારુ રહ્યા છીએ. માટે સ્વામિનારાયણ, સ્વામિનારાયણ ભજન કરજો.

પછી મહારાજ ચાલી નીકળ્યા ને ગામ બહાર નીકળ્યા; તે મધ્યાહ્નનો તડકો તેમાં ચાલવું. પછી મહારાજે કહ્યું જે, સાધુને આવા વખતે ચાલવું. શા માટે જે, જુવોને કોઇ જીવ રસ્તામાં જણાય છે ? ત્યારે આત્માનંદ સ્વામી બોલ્યા જે, હે મહારાજ ! મોટા જીવ બળી મરે છે તો બીજા જીવની શી વાત ? પછી હસતા હસતા ચાલ્યા તે કેડ્ય સુધી વાંસે ચાદર લટકતી મૂકીને માથે બાંધી હતી, ને ધોતીયું પહેર્યું હતું. ને બે હાથ છૂટા મેલીને હાથને હલાવતા હલાવતા ચાલ્યા.

પછી સાધુને પૂછવા માંડ્યું જે, તમે કેટલી વાર રોટલી લીધી ? ને કેટલી વાર શીરો લીધો ? ને કેટલી વાર દૂધપાક લીધો ? ને કેટલી વાર શાક લીધું ? ને કેટલી વાર દાળ લીધી ? ને કેટલી વાર ભાત લીધો ? પછી મહારાજે સાધુને કહ્યું જે, તમે પંદર શેર જમ્યા, ને કોઈને કહે, તમે દશ શેર જમ્યા, ને કોઈને કહે, તમે સાત શેર જમ્યા, ને કોઈને કહે, તમે પાંચ શેર જમ્યા. તેવી રીતે સર્વે સાધુને મહારાજે કહ્યું. પછી કહ્યું જે, તમે શું સાધુ છો ? પેટભરા છો. એ તો બ્રાહ્મણે સૌને માટે રસોઇ કરી હતી, પણ અમે જો ન હોત તો બ્રાહ્મણ માટે પણ રહેત નહીં, એમ વાત કરી. પછી તુલસીદાસનું આગમ પદ છે તે બોલ્યા જે, 'હે મન ધીરજ કયું ન

ધરેગો, એક હજાર નવસેં કે ભીતર, એસો જોગ પરે હો.'

પછી માર્ગમાં ચાલતાં એક કૂવો આવ્યો, તેની પાસે બાવળ હતો. તેની નીચે કાંટા ને લાકડાંનો એક થર જૂનો જેર (ભૂકો) પડ્યો હતો તે ઉપર શ્રીહરિ એમને એમ સૂઈ ગયા. ને સર્વે સાધુને કહ્યું જે, બહાર જાવું હોય તે બહાર જાઓ, ને પાણી પીવું હોય તે પાણી પીઓ. પછી સાધુ દેહક્રિયા કરી રહ્યા, ત્યારે મહારાજ ઊઠ્યા. ને આત્માનંદ સ્વામીએ મહારાજને બરડે હાથ ફેરવ્યો ને કહ્યું જે, લાકડાંના સળ બરડામાં ઊઠ્યા છે. ત્યારે મહારાજ બોલ્યા જે, તેનું કાંઇ નહિ.

પછી ગામ ધુંણઈ આવ્યા ને સાધુને સુતારની કોઢે ઉતારો આપ્યો, ને મહારાજ સુતાર કાનજીને ઘેર ઉતર્યા. ને સુતારને ઘેર ગળ્યા ચોખા કરાવ્યા. ને સાધુને કહ્યું જે, વાળુ કરવા ચાલો. ને સાધુ આવ્યા. ત્યારે બાઈઓએ કહ્યું જે, ઠામ મંગાવીએ ? ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે, ઠામ અમારી પાસે છે. પછી બે-બે ઝોળી પાથરી. ને તે ઝોળિયુંમાં ચોખા પીરસ્યા. ને આત્માનંદ સ્વામીએ કહ્યું જે, આટલું કોણ જમશે ? ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે, તમારે બોલવું નહિ. ને સાધુ ઝોળિયું ફરતા જમવા બેઠા, ને સર્વેએ જમવા માંડ્યું. પછી આત્માનંદ સ્વામી થોડું જમીને રહી ગયા. ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે, રાખો. ને તાંસળિયું લાવો. ને હરિભક્તો તાંસળિયું લાવ્યા. પછી એક દોથો ચોખાને માંહે દૂધની તાંસળિયું ભરી દીધી. પછી બોલ્યા જે, એટલું જમીને ઊઠો. સાધુ જમીને કોઢે જઈને સૂઈ રહ્યા, ને મહારાજ તો સુતારને ઘેર પોઢી ગયા. ને સવારમાં ડુંગરજી આવ્યા. ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે, ચાલવા માંડો. અમે આવીએ છીએ.

ને સાધુ ગામ બહાર કૂવા ઉપર નાહતા હતા. ત્યાં મહારાજ આવ્યા ને હસતાં હસતાં કહ્યું જે, કેમ આત્માનંદ સ્વામી ! કેવા જોગ સાધ્યા ? કે ભેંસ જોગ સાધ્યા ? એમ મહારાજ હાસ્યવિનોદ કરતા કરતા ગામ પુનડી આવ્યા, ને સાધુને કહ્યું જે, તમો હાટમાં બેસો, અમે આગળ જગ્યા સમી કરાવીએ. પછી મહારાજ સુતારને ઘેર ગયા ને ત્યાં આડી મોદ બંધાવી ને ઢોલિયો ઢળાવીને તે ઉપર મહારાજ બેઠા. પછી સાધુને તેડાવ્યા. તે સાધુ આવ્યા, ત્યારે આત્માનંદ સ્વામીને ચિદ્રૂપાનંદ સ્વામીએ કહ્યું જે, ભાગવતમાં કહ્યું છે જે, જીવ ગર્ભમાં પાંચ મહિને આવે છે તે કેમ સમજવું ? ત્યાર પછી તે બે સંતો મહારાજ પાસે મોદ પાથરી હતી તે ઉપર આસન કરીને બેઠા. ને બાઈઓએ આવીને મહારાજને કહ્યું જે, રસોઇની આજ્ઞા

કરો તો રસોઇ કરીએ. ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે, રાત્રે મોડા જમ્યા છીએ તે કોઇને ભૂખ નથી. ત્યારે બાઇઓ બોલ્યાં જે, રાત્રે જમ્યા છો ને કહો છો જે ભૂખ નથી, એમ કેમ હોય ? ત્યારે શ્રીહરિ કહે જે, અમે ગળ્યું ચીકણું જમતા નથી. તે બાજરાના રોટલા કરો અને મગની દાળ કરો તો જમીયે. ત્યારે બાઇઓએ કહ્યું જે, બહું સારું મહારાજ. એમ કહીને પછી રોટલા દાળ કરી, ને મહારાજ તથા સાધુ જમવા પધાર્યા અને આત્માનંદ સ્વામીને મહારાજે કહ્યું જે, તમો વાતું કરો, ને મહારાજ જમીને આવ્યા.

ત્યારે આત્માનંદ સ્વામીને કહ્યું જે, તમે જમી આવો. પછી તે જમવા ગયા. અને મહારાજ જમીને ઊઠ્યા હતા તે વાસણમાં દાળ અને થાળીમાં અર્ધો રોટલો હતો તે જમ્યા. પછી સૌ આવીને બેઠા. ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે, આત્માનંદ સ્વામી ! કેમ, આ રોટલો કાઠિયાવાડી ખરો કે નહિં ? ત્યારે તેમણે કહ્યું જે, હા મહારાજ, આ રોટલો કાઠિયાવાડી છે, પછી મહારાજે કહ્યું જે, સાધુ દીઠ એવા બે રોટલા જોઇએ. ને દાળ તથા ચાંપુ ચોખા હોય તે ગણવા નહિ. ને એક વખત જમવું. ને સવારમાં જમ્યા હોય અથવા માર્ગે ચાલ્યા હોય, કે થોડું મળ્યું હોય, ત્યારે બીજી વખત જમવું, પણ મનની ભૂખે ન જમવું ને પ્રાણની ભૂખે જમવું, એવી રીતે વાત કરી.

ને મહારાજ બહિર્ભૂમિ ગયા. ને આત્માનંદ સ્વામી, પરમચૈતન્યાનંદ સ્વામી ને કાળો વાળંદ એ પણ બહાર ગયા, ને મહારાજ તો આ બાજુ રહ્યા ને આત્માનંદ સ્વામી આગળ ગયા. પછી મહારાજ બહારે જઇને આવ્યા, ને હાથ ધોઇને વડ હેઠે બેઠા. પછી આત્માનંદ સ્વામી આવ્યા ત્યારે મહારાજ તે ભેળા થઇને ગામમાં આવ્યા, ને સ્નાન કરી વસ્ત્ર પહેરી ઢોલિયા ઉપર વિરાજમાન થયા. ને સ્વામીને મહારાજે વાત કરી જે, આજે તો અમે વડ તળે બેઠા હતા. ને અમે આકાશ સામે જોયું તો આકાશમાં એકલા જીવ જ ભર્યા છે. જેમ તળાવમાં ગારો હોય તેમાં ડોબું બેસે ત્યારે માર્ગ થઇ જાય ને ઊઠે ત્યારે ગારો ભેળો થઇ જાય. માટે કોઇ કહે કે જીવ પાંચમે મહીને ઉદરમાં આવે છે એ વાત ખોટી છે. એ તો બીજ ભેળો જ જીવનો પ્રવેશ થાય છે એમ સમજવું. એવી રીતે મહારાજે વાત કરીને આત્માનંદ સ્વામીને પૂછ્યાનો સંકલ્પ હતો. તે મહારાજે અંતર્યામીપણે ઉત્તર આપ્યો. પછી બાઇ લક્ષ્મી વાળુનું પૂછવા આવી. ત્યારે મહારાજે સાધુઓને પૂછ્યું

જે તમારે જમવું છે ? ત્યારે કોઇ બોલ્યા નહીં, ને મહારાજે કહ્યું જે, થોડીક ખીચડી કરો. પછી થોડીક ખીચડી કરીને કહ્યું જે, વાળુ કરવા ચાલો. પછી મહારાજ કહે, ઊઠો, મહાપુરુષો. ત્યારે સૌ ઊઠ્યા, ને આત્માનંદ સ્વામી તથા પરમચૈતન્યાનંદ સ્વામી એ બે જણ ન ઊઠ્યા, ને બીજા સૌ જમવા બેઠા. ને મહારાજ બોલ્યા જે, આવો મહાપુરુષો, થોડા જમના. ત્યારે પરમચૈતન્યાનંદ સ્વામી ગયા. ને આત્માનંદ સ્વામી ન ગયા. ને જમીને મહારાજ આવ્યા તે ઢોલિયા ઉપર બેઠા. પછી બાઇએ મહારાજની પાસે આવીને કહ્યું જે, એક સાધુ જમ્યા વિના રહ્યા. પછી મહારાજે કહ્યું જે, તમે જમાડો. ત્યારે બાઇ કહે, મહારાજ ! મારા જમાડ્યા કેમ જમે ? તમે જમાડો તો જમે. પછી મહારાજે કહ્યું જે, ઘઉંનો લોટ છે ? ત્યારે આત્માનંદ સ્વામીના મનમાં એમ થયું જે, લોટ ફકાવવાના થયા છે. પછી તેમના મનમાં સંકલ્પ થયો જે જો વચન મનાવવું હશે તો લોટ પીશું પણ કાંઇ ભૂખ તો નથી. પછી મહારાજ બોલ્યા જે, લોટ રહેવા દ્યો, એમ કહીને વળી મહારાજે કહ્યું જે, આત્માનંદ સ્વામી ! મનનો વિશ્વાસ ન કરવો. કેમ જે મન તો મહા હરામજાદું છે. તે ક્યારેક તો એ મન વનમાં ગયાનો સંકલ્પ કરે છે, ને ક્યારે તો એ મન ઘરમાં ગયાનો સંકલ્પ કરે છે. માટે મનનો વિશ્વાસ ન કરવો. અને સૂવું હોય ત્યારે શરીર લાંબું કરવું પણ ઊંઘનો સંકલ્પ લઇને સૂવું નહિં. એમ જે જે ક્રિયા કરવી તે સંકલ્પ જોઇને કરવી. એવી રીતે સંકલ્પ ઉપર નજર રાખવી એટલે અવસ્થા બદલાઇ જાય. ને જીવ દેહથી જુદો જણાય છે.

પછી મહારાજે સુતાર લક્ષ્મીબાઈને કહ્યું જે, અમે કાલે ચાલશું. તે સવારમાં માર્ગ દેખાડવા કોઈક માણસ ભેળો મોકલજો. ત્યારે લક્ષ્મીબાઈએ પોતાના મનમાં વિચાર કર્યો જે, શ્રીહરિ અને સંતો માનકૂવે મોડા પહોંચશે. એમ જાણીને સુખડી બાઇએ આપી. ને તેને કહ્યું જે, મહારાજ જ્યારે જમે, ત્યારે તું પાછો વળજે. પછી મહારાજ સવારમાં તે મનુષ્યને સાથે લઇને ચાલ્યા, તે ગાઉ ત્રણ ગયા ત્યારે ગામ દહીંસરાના પટેલ કેશરાની વાડી કૂઈએ ચાર ઘડી આંબલીના વૃક્ષ નીચે મહારાજ બેઠા. અને ત્યાંથી ચાલ્યા તે હરિસરોવર આવ્યું ને દિવસ ઉગ્યાનો સમય થયો ત્યારે એક તેતર બોલ્યો. ત્યારે મહારાજ બોલ્યા જે, આ તેતર એમ બોલે છે જે, આજ મુક્તાનંદ સ્વામી ભુજ આવ્યા હોય એમ બોલે છે. એમ કહીને મહારાજ ચાલ્યા તે ગામ ગોડપરની ભાગોળે થઇને, ઝામોરા

સરોવરે આવ્યા, ને ત્યાંથી આગળ ચાલ્યા ત્યારે મહારાજ એમ બોલ્યા જે, હવે તો માર્ગ દેખાય છે, માટે હવે તમે પાછા વળો. ત્યારે તે માણસે કહ્યું જે, લક્ષ્મીબાઈએ ટીમણ બંધાવ્યું છે. ને મને કહ્યું છે જે, મહારાજ ને સાધુ જમે ત્યારે પાછો વળજે. તે સાંભળીને મહારાજ આગળ ચાલ્યા, ત્યારે ખારો વોકળો આવ્યો. તે વચ્ચે પથ્થરના ગડા ઉપર મહારાજ વિરાજ્યા ને સાધુને કહ્યું જે, બેસો મહાપુરુષો ! જમો ત્યારે આત્માનંદ સ્વામીએ કહ્યું જે, હે મહારાજ ! પાણી નથી. તેથી જ્યારે પાણી આવશે ત્યારે દાતણ કરીને પછી જમીશું. ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે, પરમહંસને દાતણ શું કરવું ? તો દાતણ ચાવવું ને ટીમણ પણ ચાવવું. પછી સાધુ જમવા બેઠા. ને મહારાજને કહ્યું જે, તમે જમો. ત્યારે શ્રીહરિ કહે જે, અમે નહિ જમીએ. સાધુ તો જમ્યા. પછી એ માણસ પાછો વળ્યો. સાધુ ને મહારાજ ચાલ્યા તે ગામ માનકૂવાની બાજુમાં વીસામાની ટોંચે આવ્યા. ને ટોંચ ઉતરતાં પાંચાવાળી તલાવડી આવી ત્યારે મહારાજ લઘુશંકા કરવા બેઠા. તે થોડુક દૂર થયું, ત્યારે આત્માનંદ સ્વામીએ ડુંગરજીને કહ્યું જે, મહારાજને અર્થે દાતણ લ્યો. ત્યારે મહારાજ દૂરથી બોલ્યા જે, અમારે માટે દાતણ લેશો નહિ. પછી આત્માનંદ સ્વામી ઊભા રહ્યા ને મહારાજ કેરડાનું એક કઠણ દાતણ લઈને આવ્યા. પછી કોગળો કરીને લીંબડાના વૃક્ષ તળે કેરડાનું દાતણ કરવા બેઠા. ને મોઢામાં મૂક્યું ને શ્રીહરિ ચાવવા મંડ્યા ત્યાં લોહી આવી ગયું. પછી ડુંગરજીએ મહારાજને જળનો લોટો આપ્યો તેણે કરીને કોગળા કર્યા.

પછી શ્રીહરિ ને સંતો ગામમાં ગયા. સંતો ઓરડીએ ઉતર્યા, ને શ્રીજી મહારાજ સુતાર નાથાને ઘેર ઉતર્યા. ત્યાં જમીને સંતોની ઓરડી પાસે ઢોલિયો ઢળાવીને વિરાજમાન થયા, ને વેદાંતના અંગની વાત કરી. અને આત્માનંદ સ્વામી તથા પરમચૈતન્યાનંદ સ્વામીને મહારાજે આજ્ઞા કરી જે, તમો વેદાંતના પ્રશ્નો શીખો. ત્યારે તે ઓરડીમાં બેઠા બેઠા પ્રશ્ન શીખતા હતા. તે વખતે મહારાજની પાસે બાઈઓ આવીને બેઠી. પછી મહારાજે કહ્યું જે, અમારું વચન કોણ માને છે ? અમે સૌનું માનીએ છીએ, જે હમણાં કોઈક કહે જે, મહારાજ ! અમારે ઘેર જમવા પધારો, ત્યારે જાવું પડે છે. ને જો ન જાઈએ તો વિમુખ થાય. પછી આત્માનંદ સ્વામી બોલ્યા જે, કોણ નથી માનતું ? સૌ માને છે. ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે, તમે માનો છો ? ત્યારે આત્માનંદ સ્વામીએ કહ્યું જે, માનીએ છીએ. તે જેમ કહો તેમ

કરીએ છીએ. ત્યાર પછી મહારાજ વાતો કરતાં ધોતીયાંને વળ દેતાં વળ ઊંચો કરીને કહ્યું જે, આ તલવાર છે તે મનાય છે ? ત્યારે આત્માનંદ સ્વામીએ કહ્યું જે, હા મહારાજ ! એ તલવાર છે. ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે, એ તો ઉપરથી કહો છો. ત્યારે કહે, હે મહારાજ ! ઉપરથી. ત્યારે મહારાજે એમ વાત કરી જે, રામચંદ્રજી જ્યારે લંકામાં ગયા હતા, ત્યારે લક્ષ્મણને બાણ વાગ્યાં ત્યારે મૂર્છા આવી, ત્યારે વૈદ્યે કહ્યું જે, પર્વતમાં સંજીવની છે, તે દિવસ ઊગ્યા પહેલાં આવે તો જીવે, ત્યારે રામચંદ્રજીએ સૌને કહ્યું જે, સંજીવની લાવો, ત્યારે તે લાવવાને કોઈએ હા પાડી નહિ અને હનુમાનજી કહેતાંની સાથે ચાલી નીકળ્યા. તેમ અમે કહીએ જે, ગિરનાર પર્વત ઉપાડી લાવો ત્યારે ચાલી નીકળે પણ ત્યાં જાય ત્યાં સુધી સંકલ્પ ન થાય જે કેમ એ થાશે ? એમ સંકલ્પથી રહિત થકો શેર એકનો પત્થરો ઉપાડી લાવે તો અમે ગિરનાર ઉપાડ્યો માનીએ. પછી મુક્તાનંદ સ્વામી ભુજથી આવ્યા, ને મહારાજ તેમને મળ્યા, ને સંતો પરસ્પર મળ્યા. પછી મહારાજે વાત કરી જે, વચન માન્યું કહેવાય. એવી રીતે માને તે રહે અને ન માને તે અમારી પાસે નહિ. પછી એ વાતની બહું મુઝવણ થઈ. ને મહારાજ કહે, શીદ મુઝાઓ છો ? રાતની રાત તમને મોકળ છે. પછી સંતોએ આખી રાત્રિ વિચાર કર્યો, અને તેને નિરધાર કર્યો જે, મહારાજે કહ્યું છે જે, દિવસ હોય ને અમે કહીએ જે, રાત્રિ છે ને રાત્રિ હોય ને કહીએ જે આ તો દિવસ છે ત્યારે તેમ દેખાવું જોઈએ. આ વાતની અંતરમાં હા પડે છે જે દિવસ છે, પણ બહાર તો રાત્રિ દેખાય છે.

એમ વિચારીને મહારાજ પાસે આવ્યા ને શ્રીહરિ દાતણ કરતા હતા, તે સંતોને આવતા જોઈને હસ્યા ને બોલ્યા જે, શું સમજીને આવ્યા ? ત્યારે મુક્તાનંદ સ્વામીએ કહ્યું જે, હે મહારાજ ! તમો જે કહો છો તેમ અંતરમાં હા પડે છે. પણ બહાર તો દેખાય છે જે દિવસ છે. તે તો ટળતું નથી. ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે, અંતરમાં મનાય તે જ ખરું છે, પણ બહાર દેખાય છે તે તો ખોટું છે. પછી તો સંતો રાજી થયા. ને શ્રીજી હસ્યા ને પછી શ્રીજી ને સંતો જમીને ભુજનગર પધાર્યા.

ઇતિ શ્રીસહજાનંદસ્વામી શિષ્ય અચ્યુતદાસવિરચિતે શ્રીપુરુષોત્તમલીલામૃતસુખ સાગર મધ્યે મહારાજે ધુણઇમાં સાધુને જમાડ્યા ને દહીંસરેથી માનકૂવે ગયા ત્યાં ભગવાનના વચનનો મહિમા કહ્યો અને પછી ત્યાંથી ભુજ પધાર્યા એ નામે પંદરમો અધ્યાય. ૧૫

અધ્યાય-૧૬

એવી રીતે શ્રીજીમહારાજ કચ્છ દેશમાં ફરીને ભુજનગર પધાર્યા ત્યારે નગરના સર્વે હરિભક્તો વાજીંત્ર વગડાવતા ને કીર્તન બોલતા થકા સન્મુખ આવ્યા. ને શ્રીહરિને દૂરથી માર્ગમાં આવતા જોઈને દંડવત્ પ્રણામ કર્યા ત્યારે શ્રીહરિએ હરિભક્તોનું જેમ સન્માન કરવું ઘટે તેમ કર્યું. તે કેટલાકને રૂડે વચને કરીને બોલાવ્યા, ને કેટલાકને પોતાનાં ચરણારવિંદ છાતીમાં આપીને ત્રણ પ્રકારના તાપને ટાળ્યા, ને કેટલાકને પોતાની પ્રસાદીના પુષ્પના હાર આપીને સુખ પમાડ્યા. એવી રીતે હરિભક્તોને આનંદ પમાડીને વાજતે ગાજતે હરિભક્તોની સાથે ભુજનગરમાં પધાર્યા ને સર્વ જનોને પોતાનાં દર્શન આપીને આત્યંતિક મોક્ષના અધિકારી કર્યા. પછી ભુજ શહેરમાં ફરીને લાધીબાઈને ઘેર પધાર્યા. પછી લાધીબાઈએ શ્રીહરિનો પોતાના ભાઈના ઘરની મેડી ઉપર ઉતારો કરાવ્યો, ને બીજા સંતો હરિભક્તોને પણ જેમ ઘટે તેમ ઉતારો કરાવ્યો. ને શ્રીજીને લાધીબાઈએ સુંદર ભોજન કરીને જમાડ્યા ને સંતો તથા હરિભક્તોને પણ જમાડ્યા.

પછી સભાને વિષે વિરાજમાન એવા જે શ્રીજીમહારાજ તેમની સમીપે લાધીબા આવીને દૂર ઊભાં રહ્યાં. ને મર્યાદાપૂર્વક હાથ જોડીને પ્રાર્થના કરતાં કહેવા લાગ્યાં જે, હે મહારાજ ! તમો મારે ઘેર અન્નકૂટનો મહોત્સવ કરો ને કચ્છ દેશના સર્વે અવાંતર દેશો તથા ગુજરાત, સોરઠ, ઝાલાવાડ આદિ દેશોના ભક્તોને બોલાવીને અમને તેમનાં દર્શન કરાવો. પછી શ્રીજીમહારાજે પોતાનું કર્તવ્ય જે અનંત જીવોનું કલ્યાણ કરવું તેને અનુસરતી એવી લાધીબાની પ્રાર્થના સાંભળીને કહ્યું જે, તમો તો સાંખ્ય-યોગી છો. માટે તમારા ભાઈ શિવરામ મહેતા તથા હરજીવન મહેતા તેમને પૂછો. તેમનો રાજીપો હોય તેમ તમારે કરવું એ ઠીક છે.

પછી લાધીબા પોતાના બન્ને ભાઈની સમીપે ગયાં. ત્યારે બન્ને ભાઈ તેમના પ્રત્યે બોલ્યા જે, હે બેન ! આ વખતે મહારાજનાં દર્શન કરવાં તથા વાર્તા સાંભળવી મૂકીને અહીં અમારી પાસે કેમ આવ્યાં છો ? ત્યારે લાધીબાઈએ કહ્યું જે, આગળ કેટલાક ભગવાનના ભક્ત ત્યાગીમાં તથા ગૃહસ્થાશ્રમમાં થઈ ગયા છે તેમનાં ચરિત્ર શાસ્ત્રોમાં લખ્યાં છે. તથા તેમને જેનો જેનો સમાગમ થયો તેમનાં પણ ચરિત્ર લખ્યાં છે. તે આ વખતે હજારો ઠેકાણે વંચાય છે, ને તેમનાં નામ લેવાય છે. તેને સાંભળીને સાંભળનારા સર્વે જનો પોતાને ધન્યભાગ્યવાળા માને

છે, તેનું કારણ તો ભગવાનનો આશ્રય તથા તેમના ભક્તનો સમાગમ છે. ને આજ આપણને તો પૂર્વે થઈ ગયા જે રામકૃષ્ણાદિક અનંત અવતાર તેના ધરનારા ને સર્વે યોગકળાના નિધિ ને સર્વાંતર્યામી એવા જે શ્રીહરિ સહજાનંદ સ્વામી તે મળ્યા છે. ને અક્ષરધામ, શ્વેતદ્વીપ, ગોલોક, બદરિકાશ્રમ, વૈકુંઠ આદિક અનંત ધામના મુક્ત તે પણ મનુષ્યસ્વરૂપ ધારણ કરીને શ્રીહરિ સંગાથે વિચરે છે, તેનાં દર્શન કરવાં તથા વાર્તા સાંભળવી એવો જોગ મળ્યો છે. માટે આપણા જેવાં તો કોઈનાં મોટાં ભાગ્ય ન જ કહેવાય, કેમ જે પરોક્ષમાં કેટલાક ભક્ત ભગવાનને રાજી કરવા માટે અને પોતાનું કલ્યાણ થાય તે સારુ લાખો રૂપિયા તથા ગામ, ગરાસ, ઘરબાર તેનાં દાન કરે છે, ને શરીરે કરીને પણ ઘણાંક કષ્ટ સહન કરે છે. પણ તેને પોતાના કલ્યાણનો નિશ્ચય થાતો નથી, ને કૃતાર્થપણું પણ મનાતું નથી, તો આત્યંતિક મોક્ષની તો શી વાત કહેવી ? ને આપણને તો ઘેર બેઠાં પુરુષોત્તમ નારાયણ મલ્યા છે. ને આપણે તો છતે દેહે જ અક્ષરધામમાં બેઠા છીએ એવો નિશ્ચય થયો છે. માટે આજે સર્વોપરી સહજાનંદ સ્વામી તેમને અર્થે શું ન થાય ? જેટલું થાય તેટલું ઓછું છે માટે ચાલો, મહારાજ પાસે અન્નકૂટનો મહોત્સવ કરવાની પ્રાર્થના કરીએ. એવી રીતે બે ભાઈ ને બહેન વિચારીને શ્રીહરિ પાસે આવ્યા, ને નમસ્કાર કરીને મહારાજ પાસે હાથ જોડીને બેઠા.

ત્યારે શ્રીજીમહારાજે પૂછ્યું જે, શા માટે આવ્યા છો ? ત્યારે શિવરામ મહેતા તથા હરજીવન મહેતા તથા લાધીબાઈ બોલ્યાં જે, હે મહારાજ ! અમારે અહીં તમો અન્નકૂટનો મહોત્સવ કરો ને દેશદેશાંતરના હરિભક્તોને બોલાવીને તેમનાં અમોને દર્શન કરાવો. એવી પ્રાર્થના છે. આવું તેઓનું વચન સાંભળીને શ્રીહરિ કહે, બહુ સારું, અન્નકૂટને એક માસ બાકી છે. તે પાત્રો સીધું-સામાન, જે જે ઉપયોગી પદાર્થ તે સર્વે મંગાવો ને અમે દેશાંતરના હરિભક્તો ઉપર કંકોત્રીઓ લખાવીએ છીએ. પછી બે ભાઈ તથા બહેન પોતાને ઘેર ગયાં ને સામગ્રી મંગાવવાના ઉદ્યમમાં તૈયાર થયાં. તે સમયે ત્રણેના મનમાં એમ વિચાર થયો જે, આટલી બધી સામગ્રી આપણે થોડા મનુષ્યથી શી રીતે ભેગી થાશે ? એવો એમનો સંકલ્પ જાણીને શ્રીહરિ ભુજનગરના સર્વે હરિભક્તોના અંતઃકરણને વિષે અંતર્યામીપણે કરીને પ્રેરણા કરી જે લાધીબા, શિવરામ મહેતા તથા હરજીવન મહેતા શ્રીજીની આજ્ઞા લઈને અન્નકૂટનો ઉત્સવ કરાવે છે.

માટે આપણને પણ સેવા કરવાનો અલૌકિક લાભ મળશે. માટે આપણાથી બને તેટલી દેહે કરીને તથા દ્રવ્યે કરીને તથા વચને કરીને સેવા કરવી. એમ વિચારીને સર્વે હરિભક્તો ને બાઈઓ લાધીબાની પાસે આવ્યાં ને લાધીબા તથા બન્ને ભાઈ પ્રત્યે સર્વે હરિભક્તો તથા બાઈઓ કહેવા લાગ્યાં જે, તમો અન્નકૂટનો ઉત્સવ કરાવો છો માટે અમે પણ ઉત્સવમાં કામકાજ કરવા આવ્યા છીએ. તે વાત સાંભળીને લાધીબા તથા બન્ને ભાઈ બહુ રાજી થયાં ને સર્વે પાસે મોટાં મોટાં પતરાં તથા દેગડાં, થાળ તથા તપેલાં, કડાયાં, ઝારા, તાવેથા આદિક અનેક પ્રકારનાં નાનાં મોટાં પાત્ર મંગાવ્યાં. ને ઘઉં, ચણા, ચોખા, દાળ વિગેરે ઘણાક પ્રકારનાં અન્ન પણ મંગાવ્યાં. તેમજ ઘી, ગોળ, સાકર, ખાંડ આદિક અનેક પ્રકારના રસને મંગાવ્યાં ને ધાણા-જીરૂ, આદુ, મરચાં, મરી, તજ, તમાલપત્ર, રાઈ, મેથી આદિક અનેક પ્રકારના મસાલા પણ મંગાવ્યાં ને જરિયાની તથા રેશમી અને સુતરાઉ આદિક અનેક પ્રકારનાં વસ્ત્રો મંગાવ્યાં. આ પ્રમાણે શ્રીહરિએ જે જે સામગ્રી કહી હતી તે સર્વ સામગ્રી મંગાવી લીધી.

પછી શિવરામ મહેતાએ તથા મહેતા હરજીવને જેઠી ગંગારામ તથા જેઠી ખીમજી, જેઠી વાલજી, મુળજી, સંગજી, લુહાણા ઉકા, સેજપાલ, વલ્લભજી, ભગવાનજી, મનજી, રામદાસ, મોરાર, રતનશી, ડોસાભાઈ આદિક હરિભક્તો પાસે સુંદર બે પાકશાળાઓ કરાવીને લાધીબાએ પોતાનાં બહેન ભાગબાઈ તથા સુતાર સેજીબાઈ, હરબાઈ, પુંજીબાઈ, સેજુબાઈ, જમુનાબાઈ, ક્ષત્રી દેવબાઈ આદિક બાઈઓને ઘઉં દળાવવા, ડાંગર ખંડાવવી, ચણાની દાળ કરાવવી ઈત્યાદિક ક્રિયાને કરાવવામાં પ્રેરણા કરી, તેમાં સુતાર અમરબાઈ ને સુરજબાઈ દેખરેખમાં મુખ્ય કર્યાં હતાં. ને તે પાકશાળામાં શાક, અન્ન, જળ, ઈંધણાં આદિક જે જે સામગ્રી જોઈએ તે લાવી આપવી, તેમાં સોની ગોમતીબાઈ તથા મોટીબાઈ તથા મુળીબાઈ તથા લુહાણા જેઠીબાઈ તથા ગંગાબાઈ એ પાંચ બાઈઓને મુખ્ય કર્યાં હતાં. ને બીજાં કેટલાંક બાઈઓને સેવો, પાપડ, વડીઓ આદિક કરવા-કરાવવામાં પ્રેરણા કરી, ને કેટલીક બાઈઓને પાણી ભરવું તેમાં પ્રેર્યાં. ને બન્ને ભાઈઓએ વલ્લભજી તથા માધવજી તથા મહીદાસ ને વિશ્વેશ્વર તથા કામેશ્વર ને મહેતા ગણપતરામ ને હરિરામ તથા ગોર ભવાનીદાસ તથા દવે ઈશ્વર તથા નરસિંહ તથા ભાણજી આદિ બ્રાહ્મણોને પાક કરવામાં પ્રેરણા કરી. તેમાં પ્રાગજી પુરાણી

તથા સુતાર હીરજીભાઈને દેખરેખમાં મુખ્ય કર્યા હતા. તે પાકશાળામાં શાક, અન્ન, જળ, ઈંધણાં આદિક જે જે સામગ્રી માગે તે લાવી આપવી, તેમાં જેઠી ખીમજી તથા વાલજી ને ઠક્કર ઉકા તથા સેજપાલ ને વલ્લભજી એ પાંચ હરિભક્તોને મુખ્ય કર્યા હતા. એવી રીતે જ્યારે સર્વે બાઈ-ભાઈને અન્નકૂટના કાર્યમાં નિર્માણ કર્યા ત્યારે સહુ શ્રીજી મહારાજને સંભારીને પોતપોતાની ક્રિયામાં પ્રવર્તી ગયાં ને પોતાના કાર્યમાં સ્ફૂરાયમાન થયા જે શ્રીહરિ તેને જોઈને અતિશય આનંદ પામીને ચારે પ્રકારનાં ભોજન કરવા લાગ્યાં. ડાંગરને ખાંડતી જે બાઈઓ તે ઊંચે સ્વરે કરીને કીર્તન બોલવા લાગી.

કીર્તનને બોલતી એવી કેટલીક બાઈઓ તો ખાંડણીને વિષે શ્રીજીમહારાજની મૂર્તિને દેખતી હતી. તેણે કરીને સાંબેલાં સહિત ઊંચા કરેલા હાથવાળી તે જેમ હતી તેમ જ સ્થિર થઈ ગઈ, ને કેટલીકને તો શ્રીહરિનાં દર્શને કરીને અલૌકિક દિવ્ય આશ્ચર્ય દેખાવા લાગ્યાં. ને પાપડને વણતી એવી કેટલીક બાઈઓ ભક્તિ-ધર્મના પુત્ર શ્રીહરિને સંભાળતી હતી. તે સંભાળતાં જ ભક્તિ-ધર્મ સહિત દેખાણા એવા બાલસ્વરૂપ જે ઘનશ્યામ મહારાજ તેની મૂર્તિને જોઈને હસ્તમાં છે વેલણો જેનાં એવી સ્થિર થઈ ગઈ.

અને પાણી ભરતી એવી કેટલીક બાઈઓ જે તે શ્રીજી મહારાજની મૂર્તિનાં કીર્તન ગાન કરતી હતી. ને ગાતે ગાતે અતિ સ્નેહે કરીને તણાઈ ગયાં છે નાડી પ્રાણ જેમનાં, અને માથે પાણીનાં બેડાં છે જેમને એવી એમ જ સ્થિર થઈ ગઈ. ને ડાંગરને ખાંડવી એ આદિક ક્રિયાને વિષે કીર્તનને બોલતી એવી બાઈઓના કીર્તનનો શબ્દ, અને પાણી ભરતી એવી બાઈઓના કીર્તનનો શબ્દ, ને દહીં મંથન કરતી એવી જે બાઈઓના કીર્તનનો શબ્દ જે, હે મહારાજ ! તમે જયકારી પ્રવર્તો, જયકારી પ્રવર્તો, તથા નમો નમો, આ પ્રમાણે જય શબ્દ અને નમઃશબ્દ તથા સાધુ શબ્દ સર્વે દિશાઓમાં વ્યાપી ગયો, અને સર્વે દિશાઓને મંગળમય કરી દીધી.

તે શબ્દને સાંભળીને સર્વે દેવો વિમાનમાં બેસીને આકાશમાં આવીને સ્થિર થઈ ગયા. ને પુષ્પની વૃષ્ટિ કરવા લાગ્યા, ને શ્રીહરિએ પણ કચ્છ દેશમાં તથા ગુજરાત તથા સૌરાષ્ટ્ર તથા ઝાલાવાડ તથા હાલાર આદિક દેશોમાં તથા ખેટ, ખર્વટ, પુરી, પ્રાંત આદિક સર્વે સ્થળે હરિભક્તો ઉપર કંકોતરીઓ લખાવી. કંકોત્રીઓમાં એમ લખાવ્યું જે, લિખાવીતં સ્વામી શ્રી ૧૦૮ સ્વામી શ્રી સહજાનંદજી

મહારાજ. સર્વે બાઇ - ભાઈઓ અમારા જય શ્રી સ્વામિનારાયણ વાંચજ્યો. વિશેષ લખવાનું કે, સંવત્ ૧૮૬૨ના કાર્તિક શુદ-૧ ને દિવસે ભુજનગરને વિષે અન્નકૂટનો ઉત્સવ છે. માટે તમો સર્વે બાઇ-ભાઇ, બાલ-વૃધ્ધ મળીને ઉત્સવ ઉપર આવજો. એવી રીતે લખાવીને દેશાંતરના હરિભક્તો ઉપર મોકલાવી, અને પોતે શ્રીહરિ પણ ભુજનગરને વિષે રહીને દિવસ દિવસ પ્રત્યે હરિભક્તોને અતિ આનંદ પમાડવા લાગ્યા.

ઇતિ શ્રીસહજાનંદસ્વામી શિષ્ય અચ્યુતદાસવિરચિતે શ્રીપુરુષોત્તમલીલામૃતસુખ-સાગર મધ્યે ભુજમાં મહારાજને લાધીબાઇએ અન્નકૂટ કરવાની પ્રાર્થના કરી ને શ્રીજીએ હરિભક્તોને કંકોત્રીઓ લખી એ નામે સોળમો અધ્યાય. ૧૬

અધ્યાય-૧૭

શ્રીહરિ કોઇક દિવસ સંત-હરિભક્તોને સાથે લઇને રઘુનાથજીને આરે હમીર સરોવરને વિષે સ્નાન કરવા જતા ને સરોવરને વિષે ઘણીક જળક્રીડા કરીને ભક્તોને સુખ આપતા. ને કોઇક દિવસ રા. લાખાની છત્રીએ જઇને ત્યાં સભા કરીને જ્ઞાનવાર્તા કરે. ને કોઇ દિવસ શિવરામંડપમાં જઇને ત્યાં હરિભક્તોની સભા થાય ને નાના પ્રકારના પ્રશ્ન ઉત્તર કરાવીને શાસ્ત્રના રહસ્ય-અભિપ્રાયને સમજાવે. એવી રીતે નિત્ય નવી લીલા કરતા થકા હરિભક્તોને પોતાના સ્વરૂપનો નિશ્ચય કરાવતા ને આનંદ પમાડતા.

પછી લાધીબા શ્રીહરિ પાસે આવ્યાં ને દર્શન કરીને પાસે બેઠાં. ત્યારે શ્રીજીએ તેમને પૂછ્યું જે, કેટલી સામગ્રી તૈયાર થઇ છે ? ત્યારે તેમણે કહ્યું જે, હે મહારાજ ! ઘણાં ખરાં પકવાન તૈયાર થઇ ગયાં છે, ને બાકીનાં કરે છે. ત્યારે શ્રીહરિએ કહ્યું જે, અમારે આવતી કાલે પાક જોવા માટે આવવું છે. ત્યારે લાધીબા કહે, બહુ સારું મહારાજ, સુખેથી પધારજો.

પછી બીજે દિવસે શ્રીહરિ પ્રાતઃકાળમાં હમીર સરોવરમાં સ્નાન કરીને ઉતારે આવીને પોતાનું નિત્યકર્મ કરીને પોતાની સાથે પોતાના સખા જેઠી ગંગારામભાઇ તથા સુંદરજીભાઇ તથા હીરજીભાઇ આદિક હરિભક્તોને સાથે લઇ પાકશાળા જોવા પધારવા જ્યારે તૈયાર થયા ત્યારે તે વખતે મુળજી બ્રહ્મચારીએ મહારાજ આગળ ચંદનની ચાખડીઓ લાવીને મૂકી. તે સમયે શ્રીજીમહારાજે સર્વ શ્વેત વસ્ત્રો ધારણ કર્યાં હતાં. ને જમણા હસ્તને વિષે સુંદર

રેશમના ફૂમકાંવાળી સોટી ધારણ કરી હતી. એવી રીતેની શોભાયે યુક્ત થકા પોતાને ઉતારેથી ચાલીને પાકશાળાની સમીપે પધાર્યા. તે સમયે લાધીબા આવ્યાં. ને શ્રીહરિને સુંદર સુગંધીમાન પુષ્પના હાર કંઠમાં ધારણ કરાવ્યા. ને પાઘમાં પુષ્પના તોરા ધારણ કરાવ્યા.

પછી પોતે આગળથી પાકશાળામાં ગયાં ને ત્યાં બાઈઓને મહારાજ પધારે છે એવા સમાચાર આપ્યા. મહારાજ પણ પોતાના ભક્તજને વીંટાણા થકા ત્યાંથી ચાલ્યા. ને મહારાજની ચાખડીઓના ચટ્ ચટ્ શબ્દ થાય તેને સાંભળીને કેટલાક જનોને સમાધિ થઈ ગઈ. એવી રીતે પોતાનો પ્રતાપ દેખાડતા થકા પ્રથમ બાઈઓની પાકશાળામાં પધાર્યા. ત્યાં તો સુરજબાઈએ મહારાજને સુંદર ચાકળો પાથરી આપ્યો તે ઉપર મહારાજ હસતે મુખે વિરાજમાન થયા. ને પાકશાળામાં પાક કરતી એવી જે બાઈઓ તે પોતપોતાના કાર્યનો ત્યાગ કરીને મહારાજને પગે લાગીને પાકશાળામાં એકબાજુ ઊભી રહી, ત્યારે મહારાજે સુરજબાઈને પૂછ્યું જે, તમોએ કયા કયા પાક તૈયાર કરાવ્યા છે ? ત્યારે સુરજબા બોલ્યાં જે, હે મહારાજ ! સાટા, ઘેબર, સક્કરપારા, સુતરફેણી, જલેબી, મોતીચુર, બરફી, પેંડા, ગુંદવડાં આદિક પાક તૈયાર કરીને તે મોટા મોટા પટારામાં ભર્યા છે. ને બાકીનાં બીજાં પકવાન થોડા દિવસમાં તૈયાર થશે. તે પ્રાતઃકાળમાંથી જ કરશે. એમ કહીને પછી પકવાન મહારાજને બતાવ્યાં. તેને જોઈને મહારાજ બહુ રાજી થયા. ને પૂછવા લાગ્યા જે, આ પાક કોણે કર્યા છે ? ત્યારે સુરજબાએ તો જેણે જેણે જે જે પાક કર્યા હતા તેનાં તેનાં નામ લઈને બતાવ્યાં. ત્યારે મહારાજે પણ તે તે બાઈઓના બહુ વખાણ કર્યા. ને પાકશાસ્ત્રને ભણેલા રસોઈયા કરતાં પણ બાઈઓની પાક કરવામાં અતિશય ચાતુરી જોઈને વિસ્મય પામ્યા. ને બાઈઓને દર્શન આપીને ત્યાંથી પોતાને ઉતારે પધાર્યા.

પછી પ્રાગજી પુરાણી શ્રીજીમહારાજનાં દર્શન કરીને પાસે બેઠા. ત્યારે મહારાજે પૂછ્યું જે, કેમ પ્રાગજી પુરાણી ! તમારી પાકશાળામાં અમારે જોવા આવવું છે, તે કયે દિવસે આવીએ ? ત્યારે પ્રાગજી પુરાણી બોલ્યા જે, હે મહારાજ ! હે કૃપાનાથ ! દયા કરીને કાલે પ્રાતઃકાળમાં જોવા પધારજો, એમ કહીને મહારાજને ઘણાક રાજી કર્યા. પછી શ્રીહરિને મુળજી બ્રહ્મચારી જમવા બોલાવવા આવ્યા, તે ભેળા લાધીબાની ઓરડીમાં મહારાજ જમવા પધાર્યા, ને જમીને પોઢી ગયા. પછી બીજે દિવસે મહારાજ સખા સહિત ભોઈવાળે આરે હમીર સરોવરમાં સ્નાન

કરીને પોતાને ઉતારે આવ્યા ને પોતાનું દેવાર્ચનાદિક નિત્ય કર્મ કરીને પોતાના ભક્તે આપ્યાં જે સર્વે શ્વેત વસ્ત્રો તેને ધારણ કરીને ઢોલિયા ઉપર વિરાજમાન થયા. તે વખતે પ્રાગજી દવે મહારાજને દર્શને આવ્યા ને દર્શન કરીને તેમણે શ્રીહરિને સુંદર કેસર યુક્ત ચંદનની અર્ચા કરીને સુગંધીમાન પુષ્પના હાર કંઠમાં ધારણ કરાવ્યા. ને મહારાજને કહ્યું જે, હે કૃપાનાથ ! પાકશાળામાં જોવા સારુ પધારો. પછી મહારાજ આગળ જેઠી ગંગારામે ચાખડીઓ ધરી તેને ચરણારવિંદમાં પહેરી, ને સર્વે સખાને સાથે લઈને ભટ્ટ વલ્લભજી તથા ભટ્ટ માધવજી આદિક પાક કરતા હતા તે પાકશાળામાં પધાર્યા. ને મહારાજને આવ્યા સાંભળીને રસોઈયા તત્કાળ પોતપોતાની ક્રિયાનો ત્યાગ કરીને મહારાજને પગે લાગીને સમીપે ઊભા રહ્યા. ને મહારાજ તો પ્રાગજી પુરાણીએ આગળથી સ્થાપન કરેલું જે સિંહાસન તે ઉપર વિરાજમાન થયા. ને રસોઈયાને પૂછવા લાગ્યા જે, તમોએ બહુ પરિશ્રમ કર્યો છે ને પકવાન બહુ સારાં કર્યાં છે. ત્યારે રસોઈયા બોલ્યા જે, હે મહારાજ ! તમો રાજી થયા તે અમારો પરિશ્રમ સફળ થયો. અને તમારી પ્રાપ્તિ અમોને થઈ છે તે અમારાં મોટાં ભાગ્ય છે. એમ કહીને રસોઈયા બોલ્યા જે, હે મહારાજ ! ભાત, દાળ, શાક આદિક સામગ્રીઓ આવતે દિવસે સાંજથી શરૂ કરશું.

એવાં તે રસોઈયાનાં વચન સાંભળીને પછી મહારાજ પોતાને ઉતારે પધાર્યા. ને લાધીબાએ મહારાજને જમવાને અર્થે બોલાવવા મોકલ્યાં જે ભાગબા તે આવ્યાં, તેમના ભેળા જમવા પધાર્યા. ને જમીને પોતાને ઉતારે પધાર્યા, ને ત્યાં પાટ ઉપર વિરાજમાન થયા.

પછી દેશાંતરના હરિભક્તો આવવા લાગ્યા તેમાં પ્રથમ તો પાવર દેશના હરિભક્તો આવ્યા અને ખડિર દેશના હરિભક્તો આવ્યા. પચ્છમ દેશના અને બન્નિ દેશના તથા નાની વાગડના તથા મોટી વાગડ ને અંજાર ચોવીશી તથા ભુવડ ચોવીસી તથા હાલાર ચોવીસી ને કંઠી એ સર્વે દેશના હરિભક્તો ભુજનગરમાં આવ્યા. અને મોડાસો તથા અબડાસો તથા ગરડો ને માકપટના તથા ધ્રંગ એ આદિક દેશના હરિભક્તો ભુજનગર મધ્યે અન્નકૂટના ઉત્સવ ઉપર આવ્યા. ને રૂકમાવતી નદીને કાંઠે રહેનાર હરિભક્તો પણ આવ્યા અને નનામા ડુંગરમાં રહેનાર હરિભક્તો તથા ધીણોધર પર્વતની તળાટીમાં રહેનાર હરિભક્તો તથા કાળા ડુંગરની તળાટીમાં રહેનાર હરિભક્તો પણ અન્નકૂટના ઉત્સવ ઉપર શ્રીહરિ દર્શન કરવા

માટે આવ્યા ને દેશાંતરમાં ફરતાં જે મુનિનાં મંડળો તે પણ ત્યાં આવ્યાં. આવીને શ્રીજીમહારાજને દંડવત્ પ્રણામ કરીને દર્શન કર્યાં. શ્રીહરિએ તેમનો સત્કાર કરીને ઉતારો આપ્યો અને દેશાંતરના હરિભક્તોને પણ લાધીબા તથા મહેતા શીવરામ તથા મહેતા હરજીવન તે જેને જેમ ઘટે તેમ ઉતારા અપાવવા લાગ્યા. પછી શ્રીહરિ પોઢી ગયા. ને ત્રીજા પહોરને વખતે જાગ્યા. તે સમયે આનંદાનંદ સ્વામી સુંદર સુગંધીમાન શીતળ જળનો લોટો ભરીને લાવ્યા અને તેમાંથી જળ અબખોરામાં ભરીને આપ્યું, તેણે કરીને શ્રીજીમહારાજે મુખ ધોઈ કોગળા કરીને જળનું પાન કર્યું.

પછી સભા મધ્યે સુંદર સિંહાસન ઉપર મહારાજ વિરાજમાન થયા. તે વખતે સંતો સર્વે આવીને મહારાજનાં દર્શન કરીને સભામાં શ્રીજીમહારાજને જમણે પડખે બેઠા. ને જેઠી ગંગારામભાઈ તથા અદોભાઈ શ્રીહરિના સખા તે મહારાજને પડખે તથા પછવાડે ઊભા રહ્યા. ને બીજા હરિભક્તો પણ જેમ ઘટે તેમ બેઠા. તે વખતે કેટલાક વિદ્વાન શાસ્ત્રીઓ પણ શ્રીહરિનો પ્રતાપ સાંભળીને ત્યાં આવ્યા હતા. ને શ્રીહરિએ તેમના સંકલ્પો કહીને સર્વેને ઘણોક ચમત્કાર બતાવ્યો. પછી તે સર્વેને શ્રીજીમહારાજના સ્વરૂપનો નિશ્ચય થયો. પણ નાતની ઉપાધિને લીધે કંઠી બાંધી શક્યા નહિ, ને શ્રીહરિને નમસ્કાર કરીને શ્રીહરિને સંભારતા સંભારતા પોતપોતાને ઘેર ગયા.

તે વખતે દેશાંતરના હરિભક્તો શ્રીજીમહારાજની કેસર-ચંદનથી પૂજા કરીને પછી સભામાં બેઠા. આ ભક્તજનો ચકોરની પેઠે મહારાજના મુખારવિંદ સામું જોઈ રહ્યા હતા તેના સામું મહારાજે અમૃતની દૃષ્ટિ કરીને જોયું ત્યારે તે હરિભક્તોના હૃદયમાં અતિશય શાંતિ થઈ ગઈ, ને સર્વેના ઘાટ સંકલ્પ બંધ થઈ ગયા. એમને એમ સાંજ સુધી સર્વે સભામાં બેસી રહ્યા, પછી મહારાજે તે સર્વેને એમ કહ્યું જે, પોતપોતાને ઉતારે કોઈ અજાણ્યા મનુષ્યને આવવા દેશો નહિ.

એમ ભલામણ કરી. પછી આરતી વખત થયો એટલે સભામાં શ્રીજીમહારાજ આરતી તથા નારાયણ ધૂન્ય કરીને પાછા પાટ ઉપર વિરાજમાન થયા. ને હરિભક્તો સૌ મહારાજનાં દર્શન કરીને પોતપોતાને ઘેર ઉતારે ગયા. ને શ્રીહરિને પણ મુળજી બ્રહ્મચારી તેડવા આવ્યા તેથી તે ભેળા જમવા પધાર્યા ને ત્યાં જઈને સુંદર જળે સ્નાન કરીને શ્વેત ખેસ પહેર્યો ને શ્વેત ખેસ ઓઢ્યો. પછી મુળજી બ્રહ્મચારીએ મહારાજને બાજોઠ આપ્યો તેના ઉપર મહારાજ વિરાજમાન થયા.

ને બીજા બાજોઠ ઉપર સુંદર દૂધપાક પૂરીનો થાળ ભરીને મૂક્યો તેને જમ્યા, ને જમીને જળપાન કર્યું. પછી મુખવાસ લઈને પોતાના સખાને કહ્યું જે, આ વખતે અમારે હરિભક્તોને ઉતારે જવું છે, માટે તૈયાર થાઓ. ત્યાં તો જેઠી ગંગારામભાઇ તથા સુંદરજીભાઇ તથા હીરજીભાઈ તથા અદોભાઈ આદિક સખા તૈયાર થયા. ને વાળંદ મશાલ પ્રગટાવીને ચાલ્યો. ને મહારાજ ચાખડી પહેરીને ચાલ્યા ને કેડે સર્વે સખા ચાલ્યા. પછી સર્વે હરિભક્તોને ઉતારે મહારાજ પધાર્યા ને સૌને જોઈતી વસ્તુના સમાચાર પૂછીને આનંદ પમાડ્યા. પછી મધ્ય રાત્રીયે પાછા પોતાને ઉતારે આવીને જળપાન કરીને ઢોલિયા ઉપર પોઢી ગયા.

ઇતિ શ્રીસહજાનંદસ્વામી શિષ્ય અચ્યુતદાસવિરચિતે શ્રી પુરુષોત્તમલીલામૃતસુખ સાગર મધ્યે મહારાજે લાધીબાઇને પૂછ્યું જે અન્નકૂટની કેટલી સામગ્રી તૈયાર થઇ છે, ને કેટલાક વિદ્વાનોને ચમત્કાર બતાવ્યો ને સર્વે હરિભક્તોને ઉતારે પધાર્યા ને ત્યાંથી આસને આવીને પોઢ્યા એ નામે સત્તરમો અધ્યાય. ૧૭

અધ્યાય–૧૮

દિવાળીને દિવસે પ્રાતઃકાળમાં શ્રીજીમહારાજ ઊઠીને સર્વે સંતો-હરિભક્તોને સાથે લઈને હમીર સરોવરમાં સ્નાન કરવા પધાર્યા. ત્યાં પોતાનાં વસ્ત્રો કાંઠે ઉતારીને સખા સહિત જળમાં પ્રવેશ કર્યો અને ઘણીક જળલીલા કરીને પછી બહાર નીકળીને પોતાનાં વસ્ત્રો ધારણ કરીને તૈયાર થયા. ત્યાં તો મુનિઓ તથા હરિભક્તો પણ તૈયાર થયા ને શિવરામ મહેતાએ સુંદર સાજ સજીને હરડી ઘોડી લાવીને, મહારાજ આગળ ઊભી રાખીને મહારાજને પ્રાર્થના કરી જે, હે મહારાજ ! ઘોડી ઉપર બિરાજો. ત્યારે મહારાજ ઘોડી ઉપર વિરાજમાન થયા. ને નાના પ્રકારનાં વાજાં વગાડતા ને કીર્તન બોલતા સર્વે હરિભક્તો ચાલવા લાગ્યા. ને મહારાજ પણ મંદ મંદ હસતા હસતા અમૃતની દૃષ્ટિએ જોતા થકા ધીરે ધીરે ઘોડીને ચલાવવા લાગ્યા. એવી રીતે ભુજનગરના સર્વે હરિભક્તોને આનંદ પમાડતા પોતાને ઉતારે આવ્યા. ને ઘોડીથી હેઠા ઉતરીને પાટ ઉપર વિરાજમાન થયા. પછી મુળજી બ્રહ્મચારી બોલાવવા આવ્યા, તે ભેળા જમવા પધાર્યા. ને સૌ હરિભક્તોને જમાડીને મહારાજ પોઢી ગયા. ને ત્રીજા પહોરને વખતે જાગીને પછી સભા કરી. સર્વે સંતો-હરિભક્તો તથા બીજા સર્વે જનો સભામાં આવીને બેઠા, તે સર્વેને શ્રીહરિએ ઘણીક ધર્મ સંબંધી વાર્તા કરી.

પછી સાયંકાળ થયો ત્યારે મહેતા શિવરામે તથા મહેતા હરજીવને સુંદર દીપમાળા પુરાવી ને તેની મધ્યે પાટ ઉપર મહારાજને બેસાર્યા. શ્રીહરિને સુંદર જરીયાની વસ્ત્રો ધારણ કરાવીને પૂજા કરીને આરતી ઉતારી. પછી સર્વે જનો મોટો ઉત્સવ કરવા લાગ્યા. દશ વાગ્યાને સમયે ઉત્સવની સમાપ્તિ કરીને સર્વેને શ્રીજીમહારાજે પ્રસાદીનાં પતાસાં આપ્યાં ને શ્રીહરિ થાળ જમીને પોઢી ગયા. પ્રાતઃકાળમાં ઊઠીને સંતો, બ્રહ્મચારી, પાર્ષદો તથા સખાઓને સાથે લઈને રામકુંડમાં સ્નાન કરીને પાછા પોતાને ઉતારે પધાર્યા ને પોતાનું નિત્યકર્મ કરવા માટે સુંદર આસન ઉપર પૂર્વ મુખે બેઠા. ત્યાં પ્રાગજી પુરાણી મહારાજ પાસે આવીને નમસ્કાર કરીને કહેવા લાગ્યા જે, હે મહારાજ ! ભાત, દાળ, શાક આદિક સર્વે પ્રકારનાં ભોજન તૈયાર થઈ ગયાં છે. એમ કહીને બેઠા. ત્યાં તો લાધીબા આવ્યાં ને મહારાજને પંચાંગ નમસ્કાર કરીને કહેવા લાગ્યાં જે, હે મહારાજ ! અન્નકૂટની સર્વે સામગ્રી તૈયાર થઈ ગઈ છે માટે તમો પધારો.

પછી મહારાજ પ્રાગજી પુરાણીને સાંભળતાં લાધીબાઈને કહેવા લાગ્યા જે, તમો સર્વે પકવાન ભરીને થાળ તૈયાર કરો. અમે અન્નકૂટ ભરવા સારુ આવીએ છીએ. એમ કહીને લાધીબાને મહારાજે મોકલ્યાં. ને પ્રાગજી પુરાણીને પણ કહેવા લાગ્યા જે, તમો સર્વે તૈયાર થઈ રહેજો, અમો અન્નકૂટ ભરવા માટે આવીએ છીએ. ત્યારે પ્રાગજી પુરાણી પણ પાકશાળામાં ગયા; ને મહારાજ પોતાનો નિત્યવિધિ પૂરો કરીને સુંદર શ્વેત વસ્ત્રો ધારણ કરીને પોતાના પાર્ષદો તથા સખાઓને સાથે લઈને પોતાના ઉતારાથી બહાર નીકળ્યા. પછી મહારાજ બે સ્વરૂપે થયા. એક સ્વરૂપે પાર્ષદોને સંગાથે લઈને બાઈઓની પાકશાળામાં પધાર્યા, ને બીજે સ્વરૂપે સર્વે સખા-પાર્ષદોને સંગાથે લઈને ભાઈઓની પાકશાળામાં પધાર્યા. તે વખતે બાઈઓ જાણે જે, મહારાજ પ્રથમ આપણી પાકશાળામાં પધાર્યા છે. ને ભાઈઓ જાણે જે, મહારાજ પ્રથમ આપણી પાકશાળામાં પધાર્યા છે એમ જાણ્યું. પછી શ્રીજી મહારાજે ભાઈઓની પાકશાળામાં બાલમુકુંદજીની મૂર્તિને સિંહાસન ઉપર પધરાવીને તેમના આગળ પ્રથમ સુંદર સોનાના થાળમાં દૂધપાક, બાસુંદી, શીખંડ, સાકરનો શીરો, કેસરીયો બિરંજ, મોહનથાળ, મેસુબ, સક્કરપારા, બરફી, પેંડા, મોતીયા, જલેબી, સુતરફેણી, ઘેબર, બરફીચુરમું, શેવો, કેળાં રોટલી, રસરોટલી, મગદળ, મગજ, દળના લાડુ, સાકરના ચુરમાના લાડુ, જાજરીયાના

લાડુ, બદામ પાક, ગુલાબપાક, પીસ્તાપાક, સાલમપાક, સાકરનો કંસાર, પૂરણપોળી, માલપૂવા, મોળા ગાંઠીયા, કઢી, ફૂલવડી, અનેક પ્રકારનાં ભજીયાં, તથા સુરણ, રતાળું, દૂધી એ આદિક અનેક પ્રકારનાં શાક, તથા દ્રાક્ષ, ખારેક, સુરણ એ આદિક અનેક પ્રકારનાં રાયતાં, તથા મેથી, મોગરી, મૂળા, સૂવા, તાંદળજો એ આદિક અનેક પ્રકારની ભાજી, તથા તુવેર, મગ, અડદ, ચણા, વાલ એ આદિક અનેક પ્રકારની દાળ, તથા વઘારેલા ચણા, વટાણા, વાલ આદિકના લીલવા, તથા ચોખા, અડદ આદિના પાપડ, તથા મેથીયાં કેરી, તથા રાઈતિ કેરી, ગોળ કેરી, બોળ કેરી, લીંબુ, ગરમરૂ, આદુ આદિક અનેક પ્રકારનાં અથાણાં તથા પીશોરી, ત્રિપાંખાળી, જીરાસાર આદિક અનેક પ્રકારના ભાત, દહીંની કઢી, આદિક અનેક પ્રકારનાં ભોજન, વ્યંજન તેને ધર્યાં, ને મોટો થાળ બોલ્યા. તે સમયને વિષે સર્વે જનોને જોતાં બાલમુકુંદજીની મૂર્તિ શ્રીહરિને વિષે લીન થઇ ગઇ.

મહાતેજોમય આશ્ચર્યકારી ને દ્વિભુજરૂપે શ્રીહરિ સર્વે અન્નકૂટ જમે છે, એવાં સર્વે જનોને દર્શન થયાં. તે સમયને વિષે અનંત મુક્તો દિવ્યરૂપે કરીને શ્રીહરિની પ્રસાદી લેવા આવ્યા. તે સમયે શ્રીજીમહારાજે, જે જેના ઉપાસકો હતા તેને તેના ઈષ્ટદેવરૂપે દર્શન દીધાં. તેમાં જે રામચંદ્રના ઉપાસક હતા, તેમણે ગરૂડ ને વિષ્વક્સેનાદિક પાર્ષદે સહિત રામચંદ્રજી રૂપે દેખ્યા. ને જે શ્રીકૃષ્ણના ઉપાસક હતા, તેમણે નંદ-સુનંદાદિક પાર્ષદે સહિત શ્રીકૃષ્ણરૂપે દેખ્યા. તે સિવાયના બીજાઓએ પણ પોતપોતાના ઈષ્ટદેવરૂપે દેખ્યા. એવાં શ્રીહરિનાં અલૌકિક દર્શન કરીને તેમણે શ્રીહરિનો અનન્ય આશ્રય કર્યો. એ જેવી રીતે ભાઇઓની પાકશાળામાં શ્રીહરિએ બાલમુકુંદની મૂર્તિ આગળ અન્નકૂટ પૂરાવીને તે મૂર્તિને પોતાની મૂર્તિને વિષે લીન કરીને અનેક આશ્ચર્યકારી દર્શન દીધાં હતાં, તેવી જ રીતે બાઇઓની પાકશાળામાં પણ, એકજ સમયમાંજ એવાં દર્શન આપ્યાં હતાં. તે દર્શન કરીને સર્વે પોતાનાં ભાગ્ય માનવા લાગ્યાં. આવી રીતે મહારાજે બેય પાકશાળામાં જમીને જળપાન કરીને ભકતે આપ્યો જે મુખવાસ તેને અંગીકાર કરીને પછી એક સ્વરૂપે થઈને સભામાં પાટ ઉપર આવીને વિરાજમાન થયા. પછી સંતો તથા પાર્ષદોને જમવાની મહારાજે પંક્તિ કરાવીને વારંવાર પીરસીને અતિ હેતે કરીને જમાડ્યા; ને હરિભક્તોની પંક્તિ કરાવીને તેમને પણ જમાડ્યા. સર્વે સંતો જમીને ઉતારે ગયા ને હરિભક્તો પણ પોતપોતાને ઉતારે ગયા.

ત્રીજા પહોરને વખતે મહારાજે સભા કરાવી. તે સભા મધ્યે સર્વે સંતો તથા હરિભક્તો મહારાજની પૂજા કરવા માટે પૂજાનાં પાત્ર હસ્તમાં લઈને મહારાજની રાહ જોતા હતા. ત્યાં શ્રીજી સર્વે શ્વેત વસ્ત્રો ધારણ કરીને ચાખડીએ ચઢીને પોતાના પાર્ષદોએ વિંટાણા થકા સભા મધ્યે પધાર્યા. તે સમયે લક્ષાવધિ જનો, હે મહારાજ ! જયકારી પ્રવર્તો ! જયકારી પ્રવર્તો ! જયકારી પ્રવર્તો ! એવી રીતે શબ્દ કરવા લાગ્યા. ને દેવતાઓ પણ નમઃશબ્દ, સાધુ શબ્દ, ને જય શબ્દ ઉચ્ચારણ કરવા લાગ્યા. શ્રીજીમહારાજ પણ તે શબ્દને સાંભળતા થકા, પાટ ઉપર વિરાજમાન થયા. ને પ્રથમ સર્વે સંતો મહારાજની પૂજા કરવા ઊઠ્યા. તે કેસર-ચંદન ને પુષ્પના હાર તેણે કરીને પૂજા કરી. પછી મુકુંદાનંદવર્ણી તથા મુક્તાનંદસ્વામી તથા આનંદાનંદમુનિ તથા સ્વરૂપાનંદમુનિ તથા સુખાનંદમુનિ આદિ સર્વે મુનિઓ સ્તુતિ કરવા લાગ્યા જે, હે અક્ષરપતિ ! હે સર્વાવતારી ! તમે જયકારી પ્રવર્તો. તે તમો કેવા છો તો, સર્વે બધ્ધ મુક્ત તથા ચૈતન્યવૃંદ તથા સ્થાવર જંગમ સર્વ જગત તેને વિષે મૂર્તિમાનની પેઠે વ્યાપક છો. ને તેથી વ્યતિરેકપણે અક્ષરધામને વિષે અનંત દિવ્ય મુક્તમંડળે સેવ્યા થકા નિરંતર અક્ષરધામને વિષે વિરાજમાન છો, ને અનંત જીવનાં કલ્યાણ કરવા સારુ, અનંત મુક્તે વિંટાણા થકા, મનુષ્યમૂર્તિને ધારણ કરીને પૃથ્વી ઉપર બિરાજો છો. એવા જે તમે તેમને અમે વારંવાર નમસ્કાર કરીએ છીએ. એવી રીતે સ્તુતિ કરીને મુનિ સર્વે સભામાં બેઠા. અને લાધીબા તથા મહેતા શિવરામ તથા મહેતા હરજીવન તથા મહેતા નારાયણજી આદિક સર્વે મળીને મહારાજની પૂજા કરવા લાગ્યા.

તેમણે શ્રીજીમહારાજને જરીયાની સુરવાલ તથા જરીયાની બુટ્ટાદાર ડગલી તથા જરકસી પાઘ ને જરીયાની છેડાનું નવાનગરનું શેલું એ આદિક જરીયાની વસ્ત્રો ધારણ કરાવ્યાં. ને પછી સોનાનાં કડાં તથા પોંચી અને કંઠમાં ઉતરી, ને મોહનમાળા, મોતીનીમાળા આદિક આભૂષણો ધારણ કરાવીને, કેસર-ચંદનની અર્ચા કરી. પછી સુગંધીદાર પુષ્પના હાર ધારણ કરાવીને, પછી અનેક વાટોની આરતી પ્રગટાવીને ઉતારી. પછી સર્વેએ મળીને ઘણીક સ્તુતિ કરી. પછી શ્રીજીમહારાજે હરિભક્તોને એમ આજ્ઞા કરી જે, એક એક ગામના હરિભક્તો સાથે મળીને અમારી પૂજા કરવા આવો. પણ સૌને એક સાથે ન આવવું. પછી એક એક ગામના હરિભક્તો સર્વે ભેળા થઈને, મહારાજની પૂજા કરવા સારુ

સમીપે આવ્યા. ને સુંદર રેશમી વસ્ત્રો તથા જરીયાની વસ્ત્રો મહારાજને ધારણ કરાવ્યાં. ને મસ્તકે સુંદર જરીયાની પાઘ બંધાવી. ને પાઘને વિષે પુષ્પના તોરા ધારણ કરાવ્યા. પછી શ્રીહરિને કેસર-ચંદનની અર્ચા કરીને કંકુનો ચાંદલો કર્યો. પછી સુંદર સુગંધીમાન ગુલાબ, ચંપો, જાઈ, જાુઈ, મોગરો, ગુલદાવદી આદિક પુષ્પના અગણિત હાર ધારણ કરાવ્યા, ને સુંદર ગજરા ને બાજાુબંધ બાંધ્યા. એવી રીતે સર્વે દેશના હરિભક્તો અનુક્રમે પૂજા કરીને સૌ સ્તુતિ કરીને સભામાં બેઠા. પછી તે હરિભક્તોને મહારાજે ધર્મ, જ્ઞાન, વૈરાગ્ય, ભક્તિ આદિના સ્વરૂપ સંબંધી વાર્તા કરીને તથા ઘણાક ચમત્કાર બતાવીને પોતાના સ્વરૂપનો નિશ્ચય કરાવ્યો. ને બે-ચાર દિવસ પછી, સર્વેને પોતપોતાના દેશમાં જવાની આજ્ઞા કરી. ત્યારે તે હરિભક્તો મહારાજનાં દર્શન કરીને પોતપોતાના દેશમાં ગયા, ને સંતોને પણ મહારાજે ફરવાની આજ્ઞા કરી. તે કેટલાક સંતો ફરવા ગયા, ને કેટલાક મહારાજ પાસે રહ્યા. એવી રીતે મહારાજે ભુજનગરમાં રહીને લાધીબાને ત્યાં અન્નકૂટનો ઉત્સવ કર્યો.

ઇતિ શ્રીસહજાનંદસ્વામી શિષ્ય અચ્યુતદાસવિરચિતે શ્રીપુરુષોત્તમલીલામૃતસુખ સાગર મધ્યે મહારાજે ભુજમાં હરિભક્તોને ઘણીક વાત કરી તથા બાઇઓ-ભાઇઓની બે પાકશાળામાં, બે સ્વરૂપે દર્શન આપ્યાં તથા દેવતાઓએ તથા હરિભક્તોએ પૂજા કરીને અન્નકૂટનો ઉત્સવ કર્યો એ નામે અઢારમો અધ્યાય. ૧૮

અધ્યાય–૧૯

એક દિવસ શ્રીજીમહારાજ હીરજીભાઈને ઘેર વિરાજમાન હતા. ને જેઠી વાલજી નિત્યે દર્શને આવે તે છાતી કાઢીને ચાલે. એક દિવસ શ્રીહરિને નમીને પગે લાગવા ગયા, તેવા જ શ્રીજીમહારાજે હાથ લાંબો કરીને તેનું માથું બગલમાં મૂકી દીધું. પછી જેઠી વાલજીએ માથું કાઢવા સારુ ઘણીક મહેનત કરી, પણ નીકળ્યું નહિ ને પરસેવે કરીને રેબઝેબ થઈ ગયો. પછી મહારાજે હાથ ઊંચો કર્યો તે ધબ દઈને હેઠે પડ્યો. તેને જોઈને શ્રીજીમહારાજ હસ્યા ને સત્સંગી પણ સર્વે હસ્યા. પછી જેઠી વાલજીના મનમાં ભોંઠપ આવી, તે બે-ત્રણ દિવસ સુધી દર્શને આવ્યા નહિ. પછી દર્શને આવ્યા ત્યારે શ્રીજીમહારાજે કહ્યું જે, ગુરુ, દેવ, રાજા એટલાને દર્શને જાવું ત્યારે છાતી કાઢીને ચાલવું નહિ, ને તેમની આગળ હારીને રાજી થાવું. એવી રીતે શ્રીહરિએ વાર્તા કરી. તે વખતે જેઠી સંગો તથા જેઠી મલ્લો

તે દેહે કરીને જબરા ને મહાબળિયા, તે કોઈથી જીતાય પણ નહિ એવા હતા. તે પણ શ્રીહરિનાં દર્શન કરવા આવે ત્યારે છાતી કાઢીને ચાલે.

ત્યારે તેને જોઈને શ્રીજીએ કહ્યું જે, ભક્તો ! દર્શને આવીએ ત્યારે છાતી કાઢીને ન ચાલીએ. ને સત્સંગમાં તો નિર્માની થઈને ચાલીએ. તો પણ એમને એમ અક્કડ થઈને આવે. એક દિવસે દર્શન કરવા આવ્યા, ને શ્રીજીમહારાજને પગે લાગ્યા. ત્યારે મહારાજે હાથ લાંબો કરીને બેનાં માથાં બગલમાં મૂકી દીધાં, ને શ્રીજીમહારાજ તો બીજા સત્સંગી આગળ વાતું કરવા લાગ્યા. તે મલ્લ તો પોતાનાં માથાં કાઢવા સારુ ઘણી મહેનત કરવા લાગ્યા પણ માથાં નીકળ્યાં જ નહિ, ને પરસેવાથી રેબઝેબ થઈ ગયા, ને મોઢે ફીણ આવી ગયું, ને દેહની પણ સ્મૃતિ ન રહી. પછી મહારાજે હાથ ઊંચા કર્યા તે છેટે જઈને પડ્યા. ને ઘડી બે ઘડી પડી રહ્યા ને પછી ઊઠીને ચાલી નીકળ્યા. પછી બીજા સત્સંગી હતા તેમણે કહ્યું જે, હે મહારાજ ! અમારે તો મોટો પરચો થયો. ને આવાં દર્શન તો કોઈ દિવસ થયાં નથી, ને નિર્માની થયા. ત્યારે શ્રીજીમહારાજે કહ્યું જે, સત્સંગમાં આવી રીતે નિર્માની થઈને ચાલીએ તો બહુ સારું. એવી રીતે તે બે મલ્લોને મહારાજે શિક્ષા કરી.

વળી એક દિવસે શ્રીજીમહારાજ વિરાજમાન હતા. તે સુંદરજીભાઈએ આવીને કહ્યું જે, હે મહારાજ ! રાઘવજીને પરણાવવાને માટે કાલે જાન માનકૂવે જવાની છે, અને રાઘવજી તો ના પાડે છે, જે મારે તો પરણવું નથી. માટે મહારાજ ! તમો તેને બોલાવીને કહો તો સારું. પછી મહારાજે રાઘવજીને બોલાવીને કહ્યું ત્યારે રાઘવજીએ કહ્યું જે, હે મહારાજ ! તમો ત્યાં પધારો તો હું પરણવા જાઉં, ને તમો ન પધારો, તો ન જાઉં. ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે, અમો આવશું. પછી મહારાજ જાનમાં ચાલ્યા તે જ્યારે માનકુવા અર્ધો ગાઉ દૂર રહ્યું ત્યારે આગળ ચાલ્યા, ને સુતારને કહ્યું જે, અમે માંડવીઆ છીએ. ત્યારે તે સુતારે કહ્યું જે, મારા ઉપર કૃપા કરી જે મહારાજ વિવાહમાં પધાર્યા. પછી રસોઈ થઈ તે પ્રથમ શ્રીહરિને જમાડ્યા. પછી જાનને જમાડી. વિવાહ થઈ રહ્યો ને પછી શ્રીજી મહારાજનો ઉતારો જુદો હતો ત્યાં પોતે કાતર લઈને બેઠા. ને કહ્યું જે, જેને સાધુ થાવું હોય તે આવો. પછી સુંદરજીભાઈ આવીને બેઠા. ને કહ્યું જે, હે મહારાજ ! મને સાધુ કરો. મારે સાધુ થાવું છે.

પછી હીરજીભાઈએ સાંભળ્યું જે, સુંદરજી સાધુ થાય છે તેથી

શ્રીજીમહારાજ પાસે આવ્યા, ને કહ્યું જે, હે મહારાજ ! સુંદરજીને સાધુ ન કરશો. મને સાધુ કરો. પછી મહારાજે કહ્યું જે, તમે તો સાધુ જ છો. ને સવારમાં રસોઇ થઇ તે પ્રથમ શ્રીહરિને જમાડ્યા. પછી જાનને જમાડી. ને જાન પાછી ભુજ ચાલવા તૈયાર થઇ, ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે, અમે તો આગળ ચાલશું. ત્યારે સુંદરજીભાઇએ કહ્યું જે, હે મહારાજ ! બહુ સારું પધારો. અને અમે પણ હમણાં આવીએ છીએ. ને શ્રીહરિ ઘોડે બેસીને ચાલ્યા તે હીરજીભાઇને ઘેર આવીને ઉતર્યા. સત્સંગીની સેવા અંગીકાર કરતા થકા પાટ પર વિરાજમાન થયા. ને દિવસ વીશ પચીસ રહીને શ્રીજીમહારાજે કહ્યું જે, અમારે માનકુવે જાવું છે. ત્યારે સુંદરજીભાઇએ હાથ જોડીને કહ્યું જે, હે મહારાજ ! હમણાં અહીં બિરાજો, ને અમને દર્શન દ્યો. ત્યારે શ્રીજીમહારાજે કહ્યું જે, પાંચ સાત દિવસ રહીને આવશું. એમ કહીને ઊઠ્યા ને સુંદરજીભાઇ તે પણ ભેળા ચાલ્યા. ને જ્યાં આપણા બાગમાં છત્રી કરીને ચરણારવિંદ પધરાવ્યાં છે ને આંબલી ઊભી છે ત્યાં સુંદરજીભાઇએ વસ્ત્ર પાથરી આપ્યું તે પર શ્રીહરિ વિરાજમાન થયા. ને ગામમાં સત્સંગીને ખબર પડી જે, મહારાજ માનકુવે જાય છે તે કોઇ બરફી, પેંડા, ને કોઇ પતાસાં લઇને સર્વે સત્સંગી મહારાજ આગળ મૂકીને પગે લાગીને વાતો સાંભળવા લાગ્યા. ને શ્રીહરિ તેમાંથી બરફી, પેંડા, પતાસાંને પોતે લઇને જમવા લાગ્યા. ને સર્વે સત્સંગીને પોતે પ્રસાદી વહેંચી. ને મહારાજે કહ્યું જે, હવે પાછા વળો. ત્યારે શ્રીજીમહારાજ જય સચ્ચિદાનંદ કહીને ઊઠ્યા. ને બાઇઓ તે પાછી વળી ગઇ. ને ભાઇઓ તો ભેળા ચાલ્યા. પછી જ્યાં જેઠી ત્રિકમજીએ જગ્યા કરાવી છે ને તેમાં છત્રી કરીને પગલાં પધરાવ્યાં છે તે ઠેકાણે બે લીંબડા મોટા ઊભા હતા, ત્યાં સુતાર સુંદરજીએ પોતાનો ચોફાળ પાથર્યો ને કહ્યું જે, હે મહારાજ ! બિરાજો પાછળ સત્સંગીઓ આવે છે. પછી મહારાજ વિરાજમાન થયા. ને કોઇ સત્સંગી બરફી, પેંડા, પતાસાં લઇને મહારાજ આગળ મૂકીને પગે લાગ્યા ને વાતું સાંભળવા બેઠા. પછી સુતાર સુંદરજીએ બરફી, પેંડા, પતાસાં લઇને મહારાજના હાથમાં આપ્યાં. ને મહારાજ જમવા લાગ્યા. પછી મહારાજે કહ્યું જે, હવે રાખો. ને સર્વે હરિભક્તોને પ્રસાદી વહેંચી આપો. પછી સુંદરજીભાઇએ પ્રસાદી સર્વેને આપી. ને મહારાજે કહ્યું જે, બાકી પ્રસાદી રહી છે તે લઇ જાઓ, ને જે સત્સંગી ન આવ્યા હોય તેમને આપજો. પછી સત્સંગીઓ સર્વે દંડવત્ કરીને પગે લાગીને બોલ્યા જે, હે મહારાજ ! વહેલા પધારજો. ત્યારે

મહારાજે કહ્યું જે, ભગવાન ભજ જો. ને ભગવાનને વહાલા રાખજો. ને અમે પણ દશ દિવસમાં વળી પાછા આવશું.

પછી શ્રીજીમહારાજ ત્યાંથી ચાલ્યા તે, ઢાળ ચડતાં બે ખેતર દૂર માર્ગથી ઉત્તર બાજુ એક મોટો દાંતો છે તે ઉપર બે ઘડીવાર વિશ્રામ કરીને, ત્યાંથી ચાલ્યા તે ઓળાવાળી વાવમાં જળપાન કરીને તથા સ્નાન કરીને ચાલ્યા તે માનકુવે પધાર્યા, ને ત્યાં સુતાર નાથાને ઘેર ઉતર્યા. નાથો સુતાર પોતાને ઘેર રસોઇ કરાવીને શ્રીહરિને રૂડી રીતે નિત્યે જમાડતા ને બીજા સત્સંગીઓ પણ પોતપોતાને ઘેર રસોઇ કરાવીને જમાડતા. પછી દિવસ દશ રહીને ફરી ભુજ પધાર્યા ને સુતાર હીરજીભાઇને ઘેર ઉતર્યા, ને સત્સંગીની સેવાને અંગીકાર કરતા થકા ઘણાક માસ રહ્યા હતા. ને નિત્ય હમીર સરોવરમાં આપણા બાગ સોંસરા થઇને ઓગન ઉપર થઇને વડ નીચે વસ્ત્ર ઉતારીને સ્નાન કરતા. ને દરરોજ સાધુઓ-સત્સંગીઓ પણ સાથે સ્નાન કરતા. શ્રીજી મહારાજે જળક્રીડા કરીને સર્વે હરિભક્તોને આનંદ પમાડ્યા. ને કેટલાક માસ રહીને શ્રીજીમહારાજે કહ્યું જે, અમારે અંજાર જાવું છે તે ચાલશું.

ત્યારે સુતાર સુંદરજીએ કહ્યું જે, કાલે થાળ વહેલા કરીશું, તે જમીને ભલે પધારજો. ત્યારે શ્રીજીમહારાજે કહ્યું જે, સારું, પછી સુંદરજીભાઇએ થાળ વહેલો કરાવ્યો. ને મહારાજ વહેલા સ્નાન કરીને સુંદરજીભાઇને પૂછ્યું જે, થાળ થયો ? ત્યારે સુંદરજીભાઇએ કહ્યું જે, પધારો મહારાજ, થાળ તૈયાર છે. પછી પૂર્વ બારના ઓરડાની ઓસરીયે કામળી પાથરી આપી તેના ઉપર મહારાજ બેસીને જમ્યા, ને ભેળા પાર્ષદ હતા તેને પણ જમાડ્યા. અને શ્રીજીમહારાજ ચાલ્યા. મહારાજને વળાવવા સુતાર સુંદરજી તથા જેઠી ગંગારામ તથા બીજા સત્સંગી ઘણાક સાથે આવ્યા ને તળાવ દેસલસરની પાળ ઉપર સલાટના વાડામાં સુંદરજીભાઇએ વસ્ત્ર પાથરી આપ્યું તે ઉપર બેઠા. ને શ્રીજી મહારાજે કહ્યું જે, હવે તમે સર્વે પાછા વળો. પછી સર્વે સત્સંગીઓએ દંડવત્ કરીને, હાથ જોડીને કહ્યું જે, હે મહારાજ ! વહેલા પધારજો ને આ ભાથું છે તે લ્યો. ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે, મુળજી બ્રહ્મચારીને આપો. પછી તે ભાથું બ્રહ્મચારીને આપીને હરિજન સર્વે પગે લાગીને પાછા વળ્યા. ને શ્રીજી મહારાજ ગામ અંજાર પધાર્યા. ને બાઇ ચાગબાઇને ઘેર ઉતર્યા.

એક રાત્રિ ત્યાં રહ્યા ને બ્રહ્મચારીએ થાળ કર્યો ને મહારાજને જમાડ્યા ને પોતે જમ્યા. પછી ત્યાંથી મહારાજ ચાલ્યા તે ગામ ભીમાસરના તળાવની દક્ષિણાદી

પાળે બેઠા. ને ત્યાંથી ચાલ્યા તે ગામ ભચાઉ પધાર્યા. ને શાહ વાઘાને ઘેર ઉતર્યા ને રાત્રિ રહ્યા. મુળજી બ્રહ્મચારીએ રસોઇ કરીને શ્રીહરિને જમાડ્યા ને પોતે જમ્યા અને ત્યાંથી ચાલ્યા તે ગામ વાંઢીએ પધાર્યા. અને સુતાર રૂડાને ઘેર પધાર્યા. અને ત્યાં એક રાત્રી રહ્યા. પછી બ્રહ્મચારીએ રસોઇ કરી તે શ્રીજી મહારાજ જમ્યા. પછી ત્યાંથી ચાલ્યા તે ગામ માળીએ પધાર્યા. એવી રીતે કચ્છમાં શ્રીજી મહારાજ અનેક પ્રકારની લીલા કરીને ગુજરાત અને કાઠીયાવાડ થઈને સોરઠ પધાર્યા.

ઇતિ શ્રીસહજાનંદસ્વામી શિષ્ય અચ્યુતદાસવિરચિતે શ્રીપુરુષોત્તમલીલામૃતસુખ-સાગર મધ્યે મહારાજનાં દર્શને જેઠી વાલજી વિગેરે છાતી કાઢીને ચાલતા આવતા તેમને નિર્માની બનાવ્યા તથા હીરજીએ સુંદરજીને સાધુ થવાની ના કહી અને મહારાજ ભુજથી ચાલ્યા તે સોરઠ પધાર્યા એ નામે ઓગણીસમો અધ્યાય. ૧૯

અધ્યાય–૨૦

શ્રીજીમહારાજ સોરઠ દેશમાંથી સંતો સહિત કચ્છના હરિભક્તોનું પોતાને વિષે ઘણું હેત જોઈને કચ્છદેશમાં પધાર્યા. અને પોતે જાણ્યું જે, કચ્છ દેશના હરિભક્તો ઘણાજ પ્રેમી છે, અને વળી ધર્મ-નિયમમાં સાવધાન વર્તે છે. અને મારા વિના બીજા કોઈને પોતાના ઈષ્ટ પણ જાણતા નથી. તેમજ પ્રિય વાણીવાળા અને મારે વિષે અતિશય પ્રીતિવાળા, ને નિર્વાસનિક એવા કચ્છ દેશના મારા હરિભક્તોને મેં કથા વાર્તા સંભળાવવા માટે સંતોને મોકલ્યા છે. તો પણ મારાં દર્શન વિના તેમને પૂર્ણ સુખ નહીં થાય. માટે મારે જરૂર જાવું જોઈએ. એમ જાણીને શ્રીહરિ પોતે સોરઠ દેશમાંથી ચાલ્યા તે પ્રથમ ભાદરા આવ્યા. અને ત્યાં હરિભક્તોને ઘણું જ સુખ આપીને ત્યાંથી ચાલ્યા તે જોડીઆ બંદર આવ્યા. અને ત્યાંથી વહાણમાં બેસીને સમુદ્રની ખાડી ઉતરીને અંજાર પધાર્યા. ત્યાંના હરિભક્ત કચરા આદિકે શ્રીજીમહારાજની સન્મુખ આવીને કેસર-ચંદન, પુષ્પના હાર ઈત્યાદિક પૂજાના ઉપચાર વડે મહારાજની પૂજા કરીને આરતી ઉતારી અને ગદ્ ગદ્ કંઠ થઈને ઘણીક સ્તુતિ કરી, ને બે હાથ જોડીને સાષ્ટાંગ દંડવત્ પ્રણામ કર્યા. પછી ચાર પ્રકારનાં ભોજન - લેહ્ય, ચોષ્ય, ભક્ષ્ય, ભોજ્ય કરીને જમાડ્યા.

પછી ફૂલ-ડોલનો ઉત્સવ બાસઠની સાલનો આવે છે. તે ઉત્સવ ભુજનગરમાં કરવો એમ જાણીને પોતાના ભક્તજનો ઉપર દયા લાવીને અને તેને આનંદ પમાડવા માટે અંજારથી ભુજ જવા ચાલ્યા. શ્રીહરિ ભુજ પધારે છે તે

વાત ભુજના હરિભક્તો સાંભળીને ઘણોજ આનંદ પામ્યા. અને તત્કાળ પોતાનાં સર્વે વ્યાવહારિક કાર્યો પડ્યાં મૂકીને નાના પ્રકારનાં અગણિત વાજિંત્ર વગાડતા થકા તેમજ મુખથી કીર્તનો બોલતા થકા શ્રીજીમહારાજ સન્મુખ રથ, અશ્વ આદિક વાહનો લઈને આવ્યા. અને પુરથી બહાર ચાલ્યા તે આગળ સન્મુખ આવતા જે શ્રીજીમહારાજ, તેમનાં દર્શન કરીને પોતાના મનમાં એમ જાણ્યું જે, અમારો જન્મ સર્વે પ્રકારે સફળ થયો છે. ત્યાર પછી શ્રીજીમહારાજને વિષે અતિશય પ્રીતિવાળા ભક્ત-બાઈઓ અને ભાઈઓ સર્વે શ્રીજીમહારાજને પ્રણામ કરવા લાગ્યાં. ત્યાર પછી હસ્ત જોડીને આગળ ઊભેલા હરિભક્તોને શ્રીજીમહારાજે હેતે કરીને બોલાવ્યા. પછીથી પુરુષ ભક્તજનોને બાથમાં લઈને મળ્યા. અને સ્ત્રીઓને મધુરવાણીથી બોલાવીને કુશળ સમાચાર પૂછ્યા. ત્યાર પછી હરિભક્તોએ શ્રીજીમહારાજને પ્રેમપૂર્વક પુષ્પના હાર ધારણ કરાવ્યા. અને કેટલાક હરિભક્તોએ પુષ્પના તોરા ધારણ કરાવ્યા, ત્યાર પછી હરિભક્તો કીર્તન બોલતા થકા તેમજ વાજિંત્રો વગાડતા થકા પોતે જે રથાદિક વાહનો લાવ્યા હતા તેના પર બેસાડીને શહેરમાં જવાનો પ્રારંભ કર્યો. તે સમયે શ્રીહરિ શ્રેષ્ઠ અશ્વ ઉપર બિરાજમાન થયા હતા.

આવી રીતની શોભાએ સહિત શ્રીજીમહારાજે પુરમાં પ્રવેશ કર્યો. તે સમયે ભુજનગર સાક્ષાત્ અમર-નગરીની પેઠે શોભતું હતું. અને રાજમાર્ગની બન્ને બાજુની ઊંચી અટારીઓ જાણે કે આકાશને અડી રહેલી હોય ને શું ? તેવી શોભતી હતી. વળી બન્ને બાજુની હવેલીઓની દિવાલોમાં ચિત્રામણ કરેલાં હતાં. તે જાણે સાચાં જ હોય ને શું ? તેમ જણાતાં હતાં. અને જે શ્રીજી મહારાજને ઉતરવાની હવેલી હતી તે જાણે સુવર્ણની ગાર્યથી તેમજ ચંદનની ગાર્યથી લીંપેલી હતી. અને તેને આંબાનાં પત્રો તેમજ આસોપાલવનાં પત્રો અને તોરણોથી સુશોભિત કરી હતી. અને તે ભુજનગરમાં દરેક ગૃહના દરવાજા આગળ શ્રીજીમહારાજને પ્રસન્ન કરવા માટે શ્રીફળ તથા સોપારી અને દુર્વાએ યુક્ત એવા માંગલિક કળશો સ્થાપન કર્યા હતા. અને રાજમાર્ગની બન્ને બાજુએ ધજા અને પતાકા બાંધ્યા હતા. તેણે કરીને આકાશમાં સૂર્ય પણ ઢંકાઈ ગયેલો હતો. એવા પ્રકારની શોભાએ સહિત શ્રી ભુજનગરના રાજમાર્ગમાં શ્રીજીમહારાજ અશ્વ ઉપર વિરાજમાન થઈને, સૌ જનોને દર્શન આપતા થકા ચાલ્યા. તે સમયે નગરના રાઓશ્રી ભારમલજી અતિશય

પ્રેમે સહિત શ્રીજીમહારાજને સન્મુખ આવ્યા. અને બે હસ્ત જોડીને શ્રીહરિના ચરણમાં વંદન કર્યું.

તે સમયે અગણિત જનો શ્રીજીમહારાજનાં દર્શન કરવા આવેલાં હતાં. તે સર્વે મનુષ્યો શ્રીજીમહારાજનાં દર્શન કરીને ઘણોક આનંદ પામ્યાં. અને કહેવા લાગ્યાં જે, ધર્મનું સ્થાપન કરવા તેમજ અધર્મનો નાશ કરવા માટે તથા ભક્તજનોનું રક્ષણ કરવા માટે આજે કળિયુગમાં શ્રી સ્વામિનારાયણ ભગવાન આ ભરતખંડમાં પધાર્યા છે. આવી રીતે ભુજનગરનાં અગણિત મનુષ્યો પોતાના મુખથી શ્રીહરિની કીર્તિનું વર્ણન કરવા લાગ્યાં. તે સમયે કેટલીક સ્ત્રીઓ તો પોતાની હવેલી ઉપર ચઢીને શ્રીહરિને અતિશય હેતથી સોના-રૂપાના પુષ્પોથી તેમજ અક્ષતથી વધાવવા લાગી. કેટલાક પુરુષ હરિભક્તો તો મોતીના થાળો ભરી અને શ્રીહરિની સન્મુખ આવીને શ્રીહરિને મોતીઓથી વધાવવા લાગ્યા. અને કેટલાક હરિભક્તો શ્રીજી મહારાજના ચરણારવિંદમાં અતિશય હેતથી વંદન કરવા લાગ્યા. કેટલાક હરિભક્તો ગદ્ ગદ્ કંઠથી સ્તુતિ કરવા લાગ્યા.

કેટલાક હરિભક્તો જય જયકારના શબ્દોનું ઉચ્ચારણ કરવા લાગ્યા. આ પ્રમાણે વાજતે ગાજતે શ્રીહરિ શહેરમાં વિચરી અનંત જનોને દર્શન આપતા સતા સુંદરજીભાઈ સુતારને ઘેર પધાર્યા, કારણકે શ્રીજીમહારાજના ઉતારાની વ્યવસ્થા ત્યાં કરી હતી. તે ઉતારામાં શ્રીજીમહારાજ ઉતર્યા અને સંત પાર્ષદોને બીજા હરિભક્તોને ઘેર ઉતાર્યા. અને તે સમયમાં ભુજનગરના હરિભક્તો શ્રીજીમહારાજનાં દર્શન કરીને અતિશય આનંદ પામ્યા, અને અતિ હેતથી શ્રીજીમહારાજની સેવા કરવામાં તત્પર થયા. તે ભક્તોનાં નામ :- સુતાર સુંદરજી, હીરજી, ભગવાનજી, દેવરામ, જીવરામ, પ્રાગજી, નારાયણજી અને સુતાર રાઘવજી, તેમજ પ્રાગજી વિપ્ર તથા ગંગારામ મલ્લ આદિક મલ્લ ભક્તો, તેમજ વલ્લભજી, હરજીવન અને શિવરામ એ આદિક કાયસ્થ હરિભક્તો એ સર્વ પ્રેમપૂર્વક શ્રીજીમહારાજની સેવા કરવા લાગ્યા.

અને પૂંજીબાઈ, અમરબાઈ, લેરખીબાઈ, સુરજબાઈ અને લાધીબાઈ એ આદિક બાઈઓ પણ પોતાની વ્યવહારિક ક્રિયાઓનો ત્યાગ કરીને અતિ હેતે સહિત શ્રીજીમહારાજની સેવા કરવા લાગ્યાં. તે સર્વે ભક્તજનોનો અતિશય સ્નેહ જોઈને શ્રીહરિ તે હરિભક્તોને વશ થઈ ગયા હતા. તે વખતે ભુજના હરિભક્તોએ

બહુ પ્રકારનાં ભોજન તથા વ્યંજન કરીને અતિ હેતે સહિત સંત-પાર્ષદોએ સહિત શ્રીજીમહારાજને જમાડ્યા. અને તે ભક્તજનોએ શ્રીહરિનાં દર્શન કરીને ઘણુંક હેત લાવીને શ્રીજીમહારાજની સેવા કરીને શ્રીજીમહારાજને પ્રસન્ન કર્યા. તે સમયે હરિભક્તોએ શ્રીજીમહારાજને બેસવા માટે સોનાનું સિંહાસન કરાવ્યું હતું. તે સિંહાસન હીરા, માણેક, મોતી, ઝવેરાત, પોખરાજ, પીરોજા આદિક મણિઓથી યુક્ત હોવાથી કોટી સૂર્યની ક્રાન્તિ પણ ઝાંખી થઈ જાય તેવું શોભતું હતું. તેને જોઈને મોટા મોટા દેવો તથા મોટા મોટા મુનિઓનાં ચિત્ત પણ આકર્ષાઈ ગયાં. આવા સિંહાસન ઉપર શ્રીજીમહારાજ બિરાજ્યા અને શ્રીહરિની ચારે બાજુ દીપમાળાઓ કરી હતી જેથી દીપમાળાની વચ્ચે સુવર્ણના સિંહાસન ઉપર વિરાજેલા શ્રીહરિ શ્વેતદ્વીપમાં નિરન્ન મુક્તોની સભામાં જેવા શ્રી વાસુદેવ નારાયણ ભગવાન શોભે તેમ શોભતા હતા. તે સમયે વાળંદ હરિભક્તો મોટી મોટી મશાલો ગ્રહણ કરી ઊભા હતા. અને કેટલાક હરિભક્તો પોતાના મનમાં અતિશય આનંદ પામીને નાના પ્રકારનાં વાજીંત્રો વગાડીને કીર્તનો બોલતા થકા શ્રીહરિની આગળ ઉત્સવ કરવા લાગ્યા.

ઇતિ શ્રીસહજાનંદસ્વામી શિષ્ય અચ્યુતદાસવિરચિતે શ્રીપુરુષોત્તમલીલામૃતસુખ સાગર મધ્યે શ્રીજીમહારાજ સોરઠમાંથી કચ્છ દેશના હરિભક્તોના મનોરથો પૂર્ણ કરવા ભુજ પધાર્યા અને શહેરમાં સર્વેજનોને આનંદ આપીને સુંદરજીભાઇને ઘેર ઉતર્યા અને ત્યાં ભક્તોએ કીર્તન કરીને ઉત્સવ કર્યો એ નામે વીશમો અધ્યાય. ૨૦

અધ્યાય-૨૧

ત્યાર પછી શ્રીજીમહારાજની પૂજા કરવા માટે પ્રાગજી દવે આદિક વિપ્રો આવ્યા, તેમણે નાના પ્રકારના પુષ્પના હારતોરા, ગુચ્છ, બાજુબંધ તથા કેસર-ચંદનાદિકે કરીને પૂજા કરી. અને પછી સ્તુતિ કરી. ત્યાર પછી સુંદરજી આદિ સુતાર ભક્તજનોએ પણ મહારાજની હેતે સહિત કેસર-ચંદન, પુષ્પના હાર ઈત્યાદિકે કરીને પૂજા કરી અને પછી બે હાથ જોડીને નમસ્કાર કર્યા.

પછીથી મલ્લ ગંગારામ આદિક હરિભક્તોએ પણ તેવી જ રીતે શ્રીજીમહારાજની પૂજા કરી. ત્યાર પછી શહેરના સર્વે હરિભક્તોએ પણ શ્રીજી મહારાજની પૂજા કરી. તે સમયે શ્રીજી મહારાજે સુવર્ણના કંદોરાએ સહિત ફુમકાંવાળી હીરની નાડીવાળો જરીઆની સુરવાલ ધારણ કર્યો હતો અને

જરીઆની જામો જરીઆની શેલાંએ સહિત ધારણ કર્યો હતો. અને મસ્તક પર તોરાએ સહિત કસુંબી પાઘ ધારણ કરી હતી અને બાહુને વિષે નંગ જડિત સુવર્ણના સુંદર બાજુબંધ ધારણ કરેલા હતા અને મણિબંધને વિષે અમૂલ્ય સુંદર સુવર્ણનાં કડાં ધારણ કર્યાં હતાં, અને વક્ષઃસ્થળમાં સાચા મોતીના અને સુવર્ણના હારો ધારણ કર્યા હતા, અને લલાટમાં કુમકુમના ચાંદલાએ સહિત કેસર ચંદનની અર્ચા ધારણ કરી હતી તથા આંગળીઓ તથા અંગૂઠાને વિષે નંગ જડિત સુવર્ણના વેઢ તથા વીંટીઓ ધારણ કર્યા હતાં. અને ચરણમાં સુવર્ણના તોડા તથા નૂપુર ધારણ કર્યા હતા. તે સમયે દર્શન કરનાર ભક્તજનોનાં મન શ્રીજી મહારાજની મૂર્તિને વિષે એકાગ્ર થઈ ગયાં હતાં.

શ્રીજીમહારાજની આગળ હરિભક્તોએ અસંખ્ય ભેટ કરી. તે ભેટમાં આવેલ સર્વ ધન, શ્રીજી મહારાજે બ્રાહ્મણોને દાનમાં આપી દીધું. તે સમયે પ્રાગજી દવેને મહારાજની મૂર્તિ જોઈને તત્કાળ સમાધિ થઈ ગઈ. તે સમાધિમાં તેણે તેજોમય અક્ષરધામ જોયું.

તે ધામમાં અતિ તેજોમય શ્રીજીમહારાજની મૂર્તિ જોઈને તે અતિશય આનંદ પામ્યા. અને એક ઘડી પછી સમાધિમાંથી બહાર આવ્યા. અને પછી અતિ સ્નેહથી શ્રીજીમહારાજની સ્તુતિ કરવા લાગ્યા જે, હે મહારાજ! સર્વે ભક્તજનોના મનોરથોને પૂર્ણ કરનારા તેમજ દિવ્ય છે મૂર્તિ જેની, અને બ્રહ્મપુર ધામના નિવાસી જે તમો, તે તમને હું વારંવાર દંડવત્ પ્રણામપૂર્વક નમસ્કાર કરું છું અને ગોલોક ધામના રાજાધિરાજ અને વળી શ્વેતદ્વીપધામને વિષે વાસુદેવ નામથી રહેલા અને પોતાના ભક્તજનોને શુદ્ધ બુધ્ધિ આપનારા અને ભક્તજનોના દુઃખોને નિવૃત્તિ કરનારા અને સુખ પમાડનારા તેમજ શાંતિ આપનારા અને વર્ણિવેશને ધારણ કરી રહેલા, અને ધર્મના સર્ગને સ્થાપન કરનારા તેમજ અધર્મસર્ગને નિર્મૂળ કરનારા દેવના પણ દેવ, ભક્તિધર્મના પુત્ર, દિવ્ય મૂર્તિ એવા સહજાનંદ સ્વામી જે તમો તે તમોને હું વારંવાર નમસ્કાર કરું છું. અને વળી અનંત બ્રહ્માંડોના બ્રહ્મા, શિવ અને મોટા મુનિઓ પણ તમોને નમસ્કાર કરે છે. વળી આપ દરેક યુગમાં ધર્મ સ્થાપન કરવાને અર્થે અને ભક્તોની રક્ષાને અર્થે મત્સ્ય, કુર્મ, વરાહ, નૃસિંહ, વામન, પરશુરામ અને રામકૃષ્ણાદિક અવતારો ધારણ કરનારા છો. વળી આ લોકમાં માતા તથા પિતા જેમ બાળકોનું રક્ષણ કરે છે અને મિત્ર મિત્રનું રક્ષણ કરે

છે, તથા બંધુ બંધુની રક્ષા કરે છે, તેમ આપ પ્રકટ થઇને ભક્તજનોનું રક્ષણ કરો છો. એવા પ્રત્યક્ષ દિવ્યમૂર્તિ ધારણ કરનારા આપને હું નમસ્કાર કરું છું. એવી રીતે પ્રાગજી દવેએ મહારાજની ઘણીક સ્તુતિ કરીને મહારાજની પૂજા કરવા માટે સામગ્રી લાવ્યા, તે જાણે સાક્ષાત્ અંબરીષ રાજા જેવી રીતે ભગવાનની પૂજા કરે, તેવી જ રીતે સુંદર સુગંધીદાર પુષ્પના હાર કંઠને વિષે પહેરાવ્યા. અને મસ્તકને વિષે પાઘમાં પુષ્પના તોરા ધારણ કરાવ્યા. અને નાના પ્રકારનાં નંગ જડિત ઘરેણાં કંઠને વિષે તથા હસ્તમાં તેમજ ચરણમાં ધારણ કરાવ્યાં તથા અમૂલ્ય જરિયાન વસ્ત્રો પહેરાવ્યાં. અને હજારે હજાર સુવર્ણની મહોરો તથા રૂપા મહોરો ભેટ મૂકી.

પછીથી સુંદર બરાસ-કપૂરની આરતી પ્રગટાવીને મહારાજની હેતે સહિત આરતી ઉતારી. તે સમયે શ્રીજીમહારાજની મૂર્તિ જોઇને સુંદરજીભાઇને સમાધિ થઇ ગઇ. સમાધિમાં તેમણે અક્ષરધામમાં શ્રીજીમહારાજની મૂર્તિ દેખી. અને ગોલોક ધામને વિષે બંસીને વગાડતા અને રાધિકાજીએ સહિત એવા શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન રૂપે શ્રીજીમહારાજને દેખ્યા. તેમજ શ્વેતદ્વીપ ધામમાં નિરન્ન મુક્તોએ સહિત રહેલા એવા જે વાસુદેવ તે રૂપે શ્રીજીમહારાજને જોયા. અને વળી બદરિકાશ્રમમાં નરનારાયણ ભગવાન રૂપે શ્રીજીમહારાજને દેખ્યા. તેમજ વૈકુંઠ ધામમાં લક્ષ્મીજી અને નંદસુનંદ સુદામાદિક પાર્ષદોએ સહિત વિષ્ણુ રૂપે શ્રીહરિને દેખ્યા. એવી રીતે સુંદરજીભાઇને સમાધિમાં શ્રીજી મહારાજનાં દર્શન થયાં.

પછી સમાધિમાંથી બહાર આવ્યા ત્યારે સુંદર વર્ણિના સરખો છે વેષ જેમનો એવી મહારાજની મૂર્તિ જોઇને બે હાથ જોડી સ્તુતિ કરતા થકા કહેવા લાગ્યા જે, હે મહારાજ ! આજ સર્વ મુક્તોએ સહિત સર્વ દેવના દેવ એવા જે સાક્ષાત્ નારાયણ તે તમો અહીં પધાર્યા છો. અને સર્વ નામના નામી અને અક્ષરાદિક ધામના ધામી, એવા આપ મારે ઘેર પધારીને મને કૃતાર્થ કર્યો. આપ તો માયા, કાળ અને યમનો ભય ટાળીને અનંત જીવોને સુખીયા કરો છો. વળી આપશ્રીએ અનંત જીવનો ઉદ્ધાર કરવા સારુ આજ મનુષ્યના સરખી આકૃતિ ધારણ કરી છે. એમ કહીને તે તથા હીરજીભાઇ, મહારાજના ચરણારવિંદમાં પોતાનું મસ્તક નમાવીને અતિ હેતે સહિત મહારાજની આગળ બેઠા. પછી ગંગારામ આદિક બીજા હરિભક્તો પણ પોતાના હૃદયને વિષે અતિશય આનંદ પામ્યા. અને ભિન્ન ભિન્ન પણે મહારાજની મૂર્તિ જોઇને વિવિધ પ્રકારના ઉપચારોથી પૂજા કરીને

સ્તુતિ કરતા થકા કહેવા લાગ્યા જે, હે મહારાજ !આપ સર્વ જગતના ઈશ્વર છો અને વળી બ્રહ્મા, શિવ આદિક દેવો તેના પણ ઈશ્વર છો. અને અનંત મુક્તો તથા મોટા ત્યાગીઓ તથા તપસ્વીઓ તેમના પણ આપ સ્વામી છો. આપ આ સમયે અધર્મસર્ગનો નાશ કરવા અને અનંત જીવોને ધર્મને વિષે સ્થાપન કરવા તેમજ તેઓને રૂડી બુધ્ધિ આપવા સારુ, અને દુર્બુધ્ધિનો નાશ કરવા માટે પધાર્યા છો.

દિવ્ય મૂર્તિ એવા આપ સર્વ પ્રકારે જયકારી પ્રવર્તો. વળી આપ સર્વ કારણના પણ કારણ છો. પોતાના ભક્તજનોને સંસારસાગર થકી ઉધ્ધાર કરનારા છો. અને મુક્તિ આપનારા છો. તેમજ ભાગવતધર્મને ધારણ કરનારા છો. અને આભાસ ધર્મને ટાળનારા છો. તેમજ અનંત જીવોના દુઃખને નાશ કરનારા છો. સદાય દિવ્યમૂર્તિ છો. એવા જે આપ તે સર્વ પ્રકારે જયકારી પ્રવર્તો. અને પોતાના ભક્તજનોને સુખ આપનારા, સુંદર લાલકમળની પાંખડીના સરખાં અણિયાળાં નેત્રથી યુક્ત, અને આધ્યાત્મિક ત્રિવિધ તાપને ટાળનારા એવા આપ જયકારી પ્રવર્તો. અને શેષશય્યામાં શયન કરનારા અને મોટા કવિઓ જેમના ગુણોનું વર્ણન કરે છે એવા અને અલૌકિક જ્ઞાનવાર્તાએ કરીને પોતાના ભક્તજનોને સુખ અને શાંતિના કરનારા તેમજ તેમનાં દુઃખોને ટાળનારા એવા આપ જયકારી પ્રવર્તો.

આપની સુંદર ચાલ જોઈને ઐરાવત પણ લજ્જા પામીને પોતાને ધિક્કારે છે. સંતજનોને પ્રસન્ન કરનારા અને કાળમાયાદિકના નિયંતા, અમૃતમય વાણીથી બોલાવીને ભક્તજનોને સુખ આપનારા, મહામુક્તો પણ જેમનું ધ્યાન કરે છે તથા જેમના નામનું ઉચ્ચારણ કરે છે એવા આપ સર્વ પ્રકારે જયકારી પ્રવર્તો. હંમેશાં જીવો પર કરુણાને કરનારા, યોગકળાને પ્રવર્તાવનારા, સજ્જનોને આદર આપનારા, પોતાના સુખથી સુખીયા અને પૂર્ણકામ કરનારા તેમજ દંભનો નાશ કરનારા, તેમજ છળ અને કપટ ને પણ નાશ કરનારા, પોતાના આશ્રિતોના કામ, ક્રોધ, લોભ, સ્નેહ, માન અને રસાસ્વાદ એ છ શત્રુઓનો નાશ કરનારા એવા આપ સર્વથા જયકારી પ્રવર્તો.

પાપનો નાશ કરનારા અને ધર્મને પ્રવર્તાવનારા, સંતજનોનાં હૃદયને પ્રફુલ્લિત કરનારા, નરના બંધુ અને નવીન મેઘના સમાન શ્યામવર્ણવાળા, સુખદાયક, દુઃખનો નાશ કરનારા એવા આપ સદા જયકારી પ્રવર્તો. દશાવતારને ધારણ કરનારા અને ભક્તિ-ધર્મના પુત્ર, મહાકવિઓ જેનો મહિમા વર્ણવે છે

એવા આપ સદા જયકારી પ્રવર્તો. અનંત નામના નામી, સર્વના અંતર્યામી, અનંત જીવોના ઉદ્ધારાર્થે મુક્તો સહિત પધારેલા, સર્વદેવો તથા મુનિઓના નિયંતા એવા આપ સર્વ પ્રકારે જયકારી પ્રવર્તો. આ પ્રમાણે સર્વે હરિભક્તો સ્તુતિ કરીને પરમ આનંદ પામ્યા. અને શ્રીજીમહારાજની સમીપે બેઠા. શ્રીજીમહારાજે તે ભક્તજનોને જ્ઞાનવાર્તા કરીને પરમ આનંદ પમાડ્યા.

તે ભુજનગરમાં શ્રીજીમહારાજે જ્યારે ફૂલડોલનો મહોત્સવ કરાવ્યો, ત્યારે નાના પ્રકારનાં કેસર, કેસુડાં, પતંગ, કસુંબાદિક રંગો મંગાવ્યા, તેમજ અબિલ, ગુલાલ, અરગજા તથા લાલ ગુલાલ પણ મંગાવ્યાં. ત્યાર પછી શ્રીહરિએ હરિભક્તોના તથા સંતોના સામસામા બે વિભાગ કરાવીને, રંગક્રીડા કરવાનો પ્રારંભ કર્યો. તે સમયે એક બાજુ સર્વે હરિભક્તોનો સમૂહ રહ્યો, અને એક બાજુ પોતે સર્વે સંતોની સંગાથે રહ્યા. અને સુંદર સુવર્ણની પિચકારીથી રંગ ભરીને, પોતાના ભક્તો ઉપર છાંટવા લાગ્યા. સર્વે સંતો તથા હરિભક્તો પણ, હાથમાં રંગ ભરેલી પિચકારીઓ લઈને, એક બીજાને રંગ છાંટવા લાગ્યા. તે વખતે શ્રીજીમહારાજે ગુલાલની ફાંટો ભરી ભરીને સર્વ સંતો તથા હરિભક્તો ઉપર ફેંકી. તેણે કરીને આકાશ ઢંકાઈ ગયું. અને પૃથ્વી ઉપર રંગનો કીચ થઈ રહ્યો. રંગની પિચકારીઓ સામસામી છુટતી હોવાથી અષાઢ માસમાં મેઘની ઝડી વર્ષે તેવી રંગઝડી થઈ રહી હતી.

આ પ્રમાણે રંગક્રીડા કરીને શ્રીજીમહારાજ, સંતો તથા હરિભક્તો સહિત પાટવાડીના દરવાજે થઈને હમીર સરોવરમાં સ્નાન કરવા પધાર્યા. ત્યાં જલક્રીડા કરીને પોતાના ઉતારે પધાર્યા. એવી રીતે ભુજનગરને વિષે શ્રીજીમહારાજે ફૂલદોલનો સમૈયો કર્યો હતો. આ મહોત્સવમાં કચ્છ દેશના સર્વે હરિભક્તો મહારાજને દર્શને આવ્યા હતા. શ્રીજીમહારાજે સર્વે હરિભક્તોને પોતાનાં દર્શન આપીને છાતીમાં ચરણારવિંદ આપીને તથા અમૃતમય મધુર વચને બોલાવીને ઘણુંજ સુખ આપ્યું હતું. ત્યાર પછી શ્રીજીમહારાજે સર્વે હરિભક્તોને આજ્ઞા કરી જે, હવે તમો સહુ સહુના દેશમાં જાઓ. એવી રીતની શ્રીજીમહારાજની આજ્ઞા સાંભળીને સર્વે ભક્તજનો પોતપોતાના દેશમાં ગયા.

ઇતિ શ્રીસહજાનંદ સ્વામી શિષ્ય અચ્યુતદાસવિરચિતે શ્રીપુરુષોત્તમલીલામૃતસુખ સાગર મધ્યે શ્રીજીમહારાજની પ્રાગજી દવે આદિક હરિભક્તોએ પૂજા પ્રાર્થના કરી, અને

ફૂલદોલનો સમૈયો કર્યો, પછી હરિભક્તોને ઘેર જવાની આજ્ઞા કરી, અને સર્વ હરિભક્તો ઘેર ગયા એ નામે એકવીશમો અધ્યાય. ૨૧

અધ્યાય-૨૨

શ્રીજીમહારાજ ત્યાંથી ચાલ્યા તે અંજાર પધાર્યા ને ત્યાંથી દેશોમાં ફરવા ગયેલા સંતોને પત્ર લખાવીને મોકલ્યા. તેમાં લખાવ્યું જે, હે સંતો ! અમારું દર્શન હવે જ્યારે તમો સિધ્ધપુર આવશો ત્યારે થશે. એમ કહીને તુણેથી સમુદ્રની ખાડી ઉતરીને જોડીયાથી મોરબી ગયા. ત્યાંથી ગામોગામ ફરતા ફરતા સિધ્ધપુર પધાર્યા. ને ત્યાંથી શ્રીહરિ ગુજરાત દેશમાં ફરીને ઝાલાવાડ, કાઠિયાવાડ, સોરઠ, હાલાર, મચ્છુકાંઠો ઇત્યાદિક સર્વે દેશોમાં ફરીને માળીયા થઈને સંત પાર્ષદોને સાથે લઈને રણ ઉતર્યા. ને વાંઢીયા થઈને ભચાઉ આવ્યા. ત્યાં ભક્તજનોએ થાળ કર્યો. તે જમીને અંજાર પધાર્યા. ત્યાં ચાગબાઈએ મહારાજને સારૂ રસોઈ કરાવીને સંત-પાર્ષદોએ સહિત શ્રીહરિને જમાડ્યા. મહારાજ જમીને ચાલ્યા તે ભુજનગર પધાર્યા, ત્યાં સુંદરજીભાઈને ઘેર ઉતર્યા. ત્યાં નિત્ય ધર્મ, જ્ઞાન, વૈરાગ્યની વાતો કરતા. તેને સાંભળીને સુંદરજીભાઈ આદિ હરિભક્તો બહુ રાજી થતા.

એક દિવસે શ્રીજીમહારાજે હસતાં હસતાં સુંદરજીભાઈને કહ્યું જે, સુંદરજીભાઈ ! તમે સાધુ થશો ? ત્યારે સુંદરજીભાઈ કહે, હા મહારાજ! થઈશ. ત્યારે હીરજીભાઈ કહે, હે મહારાજ! સાધુ તો કોઈ સાધારણ સ્થિતિના હોય તે થાય. આવા સુંદરજીભાઈ જેવા કેટલા સાધુ તમોએ કર્યા છે ? એક તો બતાવો ? ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે, હીરજીભાઈ ! એવા સાધુ કરીને કોઈક દિવસ બતાવશું. એટલી વાત કરી ત્યાં તો થાળ થયો, તેથી મહારાજ જમવા પધાર્યા, ને ત્યાં થાળ જમીને જળપાન કરીને મુખવાસ લીધો. પછી માનકુવે પધાર્યા, ને ત્યાં થાળ જમીને ચાલ્યા તે દેશલપુરમાં સુતાર પુંજો, તથા દરજી પુંજો તેમણે રસોઈ કરાવીને મહારાજને જમાડ્યા. ને ત્યાંથી ચાલ્યા તે ગામ મંજલમાં ક્ષત્રિય કાકાભાઈને ઘેર થાળ જમીને એક રાત્રિ રહ્યા. ને ત્યાંથી પ્રાતઃકાળમાં ચાલ્યા તે કાદીયા થઈને રસલીયાની ધાર ઉપર ઘડીક વિશ્રામ કરીને તેરે પધાર્યા. ને ત્યાં સુતાર માવજીને ઘેર ઉતર્યા. ને માવજી ભક્તે પોતાને ઘેર રસોઈ કરાવીને સંતો સહિત મહારાજને જમાડ્યા. ને મહારાજ ત્યાં પંદર દિવસ રહીને ત્યાંથી માંડવી પધાર્યા. ત્યારે મહારાજ ભેળા સાધુ દોઢસો ને આશરે હતા. તે સાધુઓને

શ્રીજીમહારાજે કહ્યું જે, કહો તો ધૂળ નખાવું, ને કહો તો લાડુ જમાડું. ત્યારે બ્રહ્માનંદ સ્વામીએ કહ્યું જે, હે મહારાજ ! ધૂળ તો જગતમાં દુરિજન સર્વે ઠેકાણે જ્યાં જઇએ છીએ ત્યાં નાખે છે. માટે સંતોને લાડુ જમાડો તો બહુ સારું, પછી પશ્ચિમ બાજુ તળાવમાં વડ હેઠે ઉતર્યા. ત્યાં તળાવમાં જવા સારુ બારી છે. તે તળાવમાં માણસો આવે ને જાય, તે સ્થળે મોટો રેતીનો ઢગલો કરાવ્યો ને તે ઉપર લૂગડું પાથરીને, તે ઉપર શ્રીહરિને પધરાવીને સાધુ આગળ સભા કરીને બેઠા.

બીજે દિવસે એકાદશી આવી, તે દિવસે પોતાના ભક્તજનોના મનોરથો પૂરા કરવા માટે સંતોને સાથે લઈને ગામમાં હરિભક્તોને ઘેર ફળાહાર કરવા ગયા. ફળાહાર કરીને ફરીવાર ગામ બહાર તળાવને કાંઠે પોતાને આસને વેદિકા ઉપર વિરાજ્યા. તે વખતે સર્વે સંતોને મહારાજ કહેવા લાગ્યા જે, હે સંતો ! જે જીવને જગતની વાસના છે તે ગીંગાની ગોળીરૂપ છે. તે જેમ ગીંગો વિષ્ટાની ગોળી નાકમાં રાખે છે, ત્યાં સુધી તેને કમળનું સુખ આવતું નથી, પરંતુ તેને જ્યારે માનસરોવરના કમળના ભમરા વિષ્ટાની ગોળીનો ત્યાગ કરાવી દે છે ત્યારે કમળની સુગંધનું સુખ આવે છે. પણ જ્યાં સુધી તે ગીંગો વિષ્ટાની ગોળી નાકમાં રાખી રહ્યો હોય ત્યાં સુધી કમળની ગંધનું સુખ તેને આવતું નથી. જ્યારે વિષ્ટાની ગોળીનો કમળના ભમરા ત્યાગ કરાવે છે અને જળે કરીને નાક ધોવરાવી નાખે છે ત્યારે કમળના સુગંધનું સુખ ખરેખરૂં આવે છે. તેમ જે જીવ સંસારના સુખનો ત્યાગ કરે છે, તે જ ભગવાનના ચરણકમળના સુખને પામે છે. માટે સર્વે જગતના સુખનો ત્યાગ કરીને હંમેશાં મારાં ચરણારવિંદમાં પ્રીતિ રાખવી. એવી રીતે આનંદે સહિત સંતોને મહારાજે વાર્તા કરી.

ગામમાંથી ઘણાં મનુષ્યો મહારાજને દર્શને આવ્યાં. તે સંત સભાને જોઈને ગામનાં મનુષ્યો ઉપરાઉપરી રસોઈયો આપવા લાગ્યાં. તે વાત સાંભળીને ખૈયો ખત્રી પોતાના શિષ્યો જે વેદાંતી હતા તે સર્વેને ભેળા કરીને કહેવા લાગ્યો જે, આ સ્વામિનારાયણ એમના પરમહંસો સહિત તળાવની પાળ ઉપર ઉતર્યા છે. તે સ્વામિનારાયણ પ્રશ્ન-ઉત્તરમાં બહુજ પ્રવીણ છે. માટે આપણે સર્વે ભેળા મળીને ચાલો તેમની પાસે જઇએ. અને તેમના સેવક સર્વે સ્વામિનારાયણને ભગવાન કહે છે તેને આપણે વેદાંતના પ્રશ્નો પૂછીએ. જો મનમાં ધાર્યા પ્રમાણેના આપણા પ્રશ્નના ઉત્તર વેદાંત પ્રમાણે કરે તો આપણે એમને ભગવાન માનીએ અને તે કહે

તે પ્રમાણે વર્તીએ. પછી તે સર્વે ભેળા થઈને મહારાજ પાસે આવ્યા. ત્યારે શ્રીજીમહારાજે બ્રહ્માનંદ સ્વામીને કહ્યું જે, તમે અમારે આસને બેસો. ને અમે હેઠા બેસશું. ત્યારે બ્રહ્માનંદ સ્વામી આવીને મહારાજને આસને બેઠા. અને મહારાજ નીચે બેઠા. બ્રહ્માનંદ સ્વામીને મહારાજે કહ્યું જે, આ ખૈયો ખત્રી આવે છે. તે તમને પ્રશ્ન પૂછશે. ત્યારે તમે તેને કહેજો જે, આ તમારા પ્રશ્નના ઉત્તર તો આ અમારા નાના સાધુ છે તે પણ કરશે. ત્યારે અમે તેના પ્રશ્નોના ઉત્તર કરીશું. એમ કહેતા હતા, ત્યાં તો ખૈયો ખત્રી આવ્યો ને બોલ્યો જે, તમારામાં મોટા કોણ છે ? ત્યારે સર્વે સાધુએ બ્રહ્માનંદ સ્વામીને દેખાડ્યા ને કહ્યું જે, આ અમારા મહંત છે. પછી ખૈયો ખત્રી બ્રહ્માનંદ સ્વામીને પગે લાગીને બેઠો. ત્યારે બ્રહ્માનંદ સ્વામીએ કહ્યું જે, ખૈયા ભક્ત ! તમારે પ્રશ્ન પૂછવા હોય તો આ અમારા નાના સાધુને પૂછો. ત્યારે ખૈયો હસ્યો. તેને બ્રહ્માનંદ સ્વામીએ કહ્યું જે, ભક્ત ! કેમ હસ્યા ? ત્યારે તેમણે કહ્યું જે, તમે મને નાના સાધુ બતાવો છો ? ત્યારે બ્રહ્માનંદ સ્વામીએ કહ્યું જે, તમે તેને પ્રશ્ન પૂછી તો જુઓ. જો ઉત્તર નહીં થાય તો અમે કરશું. ત્યારે ખૈયાએ શ્રીજી મહારાજને પ્રશ્ન પૂછ્યો જે, ઇડા, પિંગલા, સુષુમણા એ ત્રણ નાડીઓ આ દેહમાં છે, તેમાં કઈ નાડીમાં જીવ રહે છે ? ને સુષુમણા નાડીનું રૂપ કહો.

ત્યારે શ્રીજીમહારાજ હસીને બોલ્યા જે, અક્ષરબ્રહ્મનું કિરણ કહેવાય છે તે આ બ્રહ્માંડમાં આવે છે. અને તે કિરણ સૂર્ય-ચંદ્રાદિકને પ્રકાશે છે. અને તે જ કિરણ બ્રહ્મરંધ્રને વિષે આવે છે. અને ત્યાંથી હૃદયકમળમાં આવીને વ્યાપે છે. તેને મુમુક્ષુજનો સદ્‌ગુરુને પ્રતાપે દેખે છે, ત્યારે તેની માયિક વાસના ટળી જાય છે ત્યારે તે અક્ષરધામને પામે છે. પણ સદ્‌ગુરુના સમાગમ વિના કોઈ પણ સુષુમણા નાડીને જોવાની ઈચ્છા રાખે છે, તે તો કેવળ વૃથા છે. અને મુખે કરીને પોતાને બ્રહ્મ કહે છે, અને સર્વે વિશ્વની વાસના પોતાના અંતરમાં રાખી રહ્યા છે તેને તો મોટું પાપ લાગે છે. અને જે એક બ્રહ્મ જ સત્ય છે, બીજું બધું ખોટું છે, આવું કહેનારા શુષ્કવેદાંતીઓ છે. તે તો ઘોર નરકમાં પડે છે. એવી રીતે મહારાજે તેને વાત કરી.

તે વાતને સાંભળીને ખૈયો પોતાના મનમાં ઘણુંક આશ્ચર્ય પામીને મનમાં વિચાર કરવા લાગ્યો જે, હું પ્રશ્ન પૂછું તેનો ઉત્તર સૃષ્ટિના કર્તા બ્રહ્માદિકથી પણ ન થાય. તેનો ઉત્તર તે સ્વામિનારાયણે કર્યો. પછી તો શ્રીજીમહારાજે તેના મનમાં

ધારેલા જે જે પ્રશ્નો હતા તેના ઉત્તરો તેના ધાર્યા પ્રમાણે જ કરી દીધા. બીજા જેટલા તેણે પ્રશ્નો પૂછ્યા તેના પણ તેવી જ રીતે ઉત્તર કર્યા. પછી શ્રીજીમહારાજે તેને પ્રશ્ન પૂછ્યો, તેમાં તેને કાંઇ સૂઝ્યું નહિ, અને તેણે તેનો ઉત્તર ઘણો ખોળ્યો પણ મલ્યો નહિ, પછી તો વિચાર કરવા લાગ્યો જે, મારા પ્રશ્નના ઉત્તર કોઇથી ન થાય, તે ઉત્તર તત્કાળ કરી આપ્યા. અને તેમના પ્રશ્નના ઉત્તરની તો મને દિશ જ જડી નહિ. માટે મેં એમ સાંભળ્યું હતું જે, ભગવાનનો અવતાર પૃથ્વી ઉપર સ્વામિનારાયણ નામે થયો છે તે આજ મેં તેમને ઓળખ્યા. એમ કહીને પછી ખૈયો બ્રહ્માનંદ સ્વામી પ્રત્યે બોલ્યો જે, તમે ઊંચે આસને બેઠા છો તે ઉતરીને નીચે બેસો. અને સ્વામિનારાયણ ભગવાન તો આ છે; તેને તમે ઉપર બેસાડો. પછી શ્રીજી મહારાજ ઉપર બેઠા. અને પ્રશ્ન ઉત્તર કરતાં કરતાં શ્રીજીમહારાજે ખૈયાને કહ્યું જે, તમે વેદાંતી છો ? અને બ્રહ્મરૂપ છો ? ત્યારે તેમણે કહ્યું જે, મહારાજ ! બીજા આગળ તો હું બ્રહ્મ છું, પણ મહારાજ આગળ તો હું જીવ છું. એમ કહીને ઊઠી ગયો ને બીજા દિવસે આવ્યો. અને શ્રીજી મહારાજને પગે લાગીને બેઠો. ત્યારે શ્રીહરિએ કહ્યું જે, ખૈયા ! તમારે પ્રશ્ન પૂછવો હોય તો આ નાના સાધુને પૂછો. ત્યારે ખૈયા ખત્રિએ કહ્યું જે, એ સાધુ કાંઇ ભણ્યા છે ? ત્યારે શ્રીજી મહારાજે કહ્યું જે, તમે પ્રશ્ન તો પૂછો. જેમ હશે તેમ જણાઇ આવશે.

ત્યારે ખૈયે નાના સાધુને પ્રશ્ન પૂછ્યો ત્યારે તે સાધુએ તત્કાળ ઉત્તર કર્યો. ને ખૈયા ખત્રીને સાધુએ એક પ્રશ્ન પૂછ્યો. તે ખૈયા ખત્રીથી ઉત્તર ન થયો ત્યારે શ્રીજી મહારાજને પગે લાગીને કહ્યું જે, હે મહારાજ ! તમે એ સાધુને વિષે પ્રવેશ કરીને ઉત્તર આપો છો એમ મેં જાણ્યું છે.

ઇતિ શ્રીસહજાનંદ સ્વામી શિષ્ય અચ્યુતદાસવિરચિતે શ્રીપુરુષોત્તમલીલામૃતસુખ સાગર મધ્યે મહારાજે અંજારથી સંતને પત્ર લખ્યો જે અમારાં દર્શન સિદ્ધપુર થશે. ને માંડવીમાં ખૈયા ખત્રીથી નાના સંતનો ઉત્તર ન થયો એ નામે બાવીસમો અધ્યાય. ૨૨

અધ્યાય-૨૩

એક દિવસ ખૈયો પોતાને ઘેરથી શ્રીજીમહારાજને દર્શને આવતો હતો તેણે માર્ગમાં ચાલતાં મનમાં એવો સંકલ્પ કર્યો જે, દોઢ શેર જલેબી માગ્યા વિના મહારાજ મને આપે, તો તે ભગવાન ખરા. પછી શ્રીજીમહારાજને સમીપે આવીને પગે લાગીને બેઠો. ત્યારે શ્રીહરિએ પૂછ્યું જે, ખૈયા ભક્ત ! જલેબી જમશો ?

ત્યારે કહ્યું જે, તમે જમાડો તો જમીએ. ત્યારે તે વખતે શ્રીહરિને દર્શને કોઈક હરિભક્ત આવ્યા. તેમણે મહારાજ આગળ જલેબીની માટલી મૂકીને પગે લાગ્યા. ત્યારે શ્રીહરિએ તે માટલીમાંથી જલેબી આપી, તે જમ્યા. વળી શ્રીજીમહારાજે પૂછ્યું જે, હજી જમશો ? ત્યારે કહે જે, મહારાજ ! આપો તો જમું. તે મહારાજે શેર અર્ધાને આશરે આપી. વળી મહારાજે કહ્યું જે, હવે કાંઇ જોઈએ ? ત્યારે કહ્યું જે, મહારાજ ! આપો તો જમીએ. ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે, તમે જ્યારે ઘેરથી ચાલ્યા ત્યારે કેવો મનમાં સંકલ્પ કરીને ચાલ્યા હતા ? ત્યારે ખૈયે કહ્યું જે, મેં મનમાં દોઢ શેર જલેબીનો સંકલ્પ કર્યો હતો. ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે, હવે નહીં મળે. ત્યારે ખૈયે કહ્યું જે, તમે ભગવાન ખરા જે, મારા મનના સંકલ્પને જાણ્યા.

એક દિવસ શ્રીજીમહારાજ ખૈયાના કારખાનામાં ઉતર્યા. ત્યાં એક ખત્રીને શ્રીહરિ વાતું કરતા હતા. ત્યારે તે ખત્રી એમ બોલ્યો જે, તમે જાણો જે એ અમારા થાય પણ અમે તો વાઘ જેવા છીએ તેથી તમારા વાડામાં ન આવીએ, ને બકરાં હોય તે તમારા વાડામાં આવે. ત્રીજે દિવસ શ્રીજીમહારાજ ખૈયાને લઈને, તેને ઘેર ગયા. બીજા પણ પાંચ સાત ભેળા હતા. તે ક્ષત્રી એકલો તેને ઘેર હતો. અને મહારાજ તેના ઘરના આંગણામાં એક ઢાળિયું હતું ત્યાં જઈને બેઠા. તે ભક્તને ઘરમાંથી બહાર બોલાવ્યો ત્યારે તે આવીને બેઠો. ત્યારે મહારાજે તેના અંતરમાં પ્રવેશ કર્યો. પછી તેને પૂછ્યું જે, અમારું કહ્યું કરશો ? ત્યારે તે ભક્તે કહ્યું જે, મહારાજ કહે તેમ કરૂં. ત્યારે શ્રીહરિ ભેળા પાંચ સાધુ પણ હતા. મહારાજે તે સાધુ પાસેથી ભગવાં વસ્ત્ર માગી લીધાં, ને તે ભક્તને શ્રીજી મહારાજે કહ્યું જે, તમારાં વસ્ત્ર ઉતારો ને આ ભગવાં વસ્ત્ર પહેરો. પછી ભગવાં વસ્ત્ર પહેર્યાં. અને મહારાજે કહ્યું જે, તારા ઘરમાંથી ગાદલાં ગોદડાં ને વસ્ત્ર જે કંઈ હોય તે લાવીને ચોક વચ્ચે રાખ. પછી તેણે તે સર્વ લાવીને ચોક વચ્ચે મૂક્યાં, ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે, હવે દિવાસળી લાવીને આને સળગાવી દે. ત્યારે ભક્ત દિવાસળી મૂકવા તૈયાર થયો. તે વખતે ખૈયો બોલ્યો જે, મહારાજ ! આ સર્વે બાળી દેશે, ને ગામમાં સારું નહિ લાગે, અને ગામમાં હાહાકાર થાશે. હે મહારાજ ! તમારા સાથે વાદ કરે, તેતો મૂર્ખો હોય તે વાદ કરે. અને તમે તો ભગવાન છો. તે હવે એને મેલો. પછી મહારાજે પોતાનો પ્રવેશ હતો તે ખેંચી લીધો. ત્યારે મહારાજે તેને કહ્યું જે, ભક્ત ! અમારું કહ્યું માનશો ? ત્યારે તે કહે જે, અમે તો વાઘનાં બચ્ચાં, તે તમારા વાડામાં

ન પડીએ.

તે વખતે મહારાજે તેને કહ્યું જે, તારાં લુગડાં સામું તો જો ! ત્યારે તેણે પોતાનાં લુગડાં સામું જોયું. ત્યાં તો તેણે ભગવાં લુગડાં દેખ્યાં. એટલે તે બોલ્યો જે, મેં પણ જાણ્યું હતું જે, મુને કાંઈક થાય છે ખરું. તે વખતે ખૈયો ખત્રી બોલ્યો જે, હવે ભગવાં લૂગડાં ઉતારીને આ તારાં લુગડાં પહેર. અને સ્વામિનારાયણ તો કેવા છે તો જે અનંત વિશ્વનાં નાડી-પ્રાણ તેના હાથમાં છે. તે સાથે વાદ કરીને કોણ જીતે ? કોઇ ન જીતે; પછી ભગવાં કપડાં ઉતારીને પોતાનાં કપડાં પહેર્યાં, ને એના લોચા સંભાળવા લાગ્યો. ને શ્રીહરિ ખૈયા ખત્રીને કારખાને પધાર્યા.

એક દિવસ મહારાજ ખૈયાના કારખાનામાં વિરાજમાન હતા. ત્યાં બીજાં પણ મનુષ્ય દશ બાર બેઠાં હતાં. ત્યારે ખૈયા ભક્તે મહારાજને કહ્યું જે, આ માણસ બેઠાં છે તેને તમે કૃપા કરીને કાંઈક પરચો આપો, તો જાુવે તો ખરાં ! ત્યાં કોઈકે બાજરી નાખી હતી તે ચકલાં ચણતાં હતાં, તે ચકલાં પચાસ સાઠને આશરે હતાં. શ્રીજીમહારાજે તેનાં નાડી-પ્રાણ ખેંચી લીધા. તેથી સર્વેને સમાધિ થઈ. ત્યારે શ્રીહરિએ તે મનુષ્યને કહ્યું જે, વીણીને તે ચકલાંનો ટોપલો ભરીને અહીં લાવો. પછી ટોપલો ભરીને લાવ્યા. અને તે માણસો તે ચકલાંને હાથમાં લઈને ફેરવે અને જુએ. પછી મહારાજે તેને કહ્યું જે, ચકલાંને ટોપલામાં મૂકો. એમ કહીને સર્વેને ટોપલામાં મૂકાવ્યાં. ને મહારાજે કહ્યું જે, પહેલાં ચણતાં હતાં ત્યાં મૂકી આવો. ને ત્યાં મૂકી આવ્યા. મહારાજે તે ચકલાં સામે જોયું તે ચકલાં સર્વે જેમ પ્રથમ ચણતાં હતાં તેમ ચણવા લાગ્યાં. ત્યારે તે માણસો એમ કહેવા લાગ્યાં જે, આટલાં ચકલાંના નાડી-પ્રાણ તાણીને સમાધિ કરાવીને ફરી દેહમાં લાવવાં તે મોટા દેવતાઓથી પણ થાય નહીં ! માટે સ્વામિનારાયણ ભગવાન તો ખરા. આપણે પરચો માગ્યો તે તેમણે આપ્યો. એમ કહીને ચાલ્યા ગયા.

પછી બીજે દિવસે ખૈયા ખત્રીના કારખાનામાં શ્રીહરિ વિરાજમાન હતા. ત્યાં શીશાગઢના ગરાશિયા મોડજી આવીને બેઠા અને બીજાં પણ માણસ પાંચ સાત બેઠાં હતાં. ત્યારે ખૈયા ખત્રીએ શ્રીહરિને કહ્યું જે, હે મહારાજ ! કાંઈક પરચો આપો તો ઠીક. ત્યારે મોડજી ગરાસિયે કહ્યું જે, ખૈયા ભક્ત ! મોટા પુરુષ પાસે તો જીવનું કલ્યાણ થાય તેવું પૂછીએ, પણ બીજાું ન પૂછીએ. તો પણ ખૈયા ભક્તે ન માન્યું.

અને મહારાજને ફરી પૂછ્યું. ત્યાં કોઈકે જારના દાણા નાખ્યા. તે ઠેકાણે ચાલીસ પચાસ કબૂતર ચણતાં હતાં. તેનાં નાડી-પ્રાણ શ્રીહરિએ તાણી લીધાં. ત્યારે તે કબૂતર પૃથ્વી ઉપર સર્વે પડી ગયાં. ત્યારે મોડજીએ ખૈયા ભક્તને કહ્યું જે, શ્રીજીમહારાજ તો અગ્નિરૂપ છે. તમે મહારાજને કહ્યું ને મહારાજે કબુતર સામું જોયું; ત્યારે તે કબુતર સર્વે પૃથ્વી ઉપર પડી ગયાં. તે મરી જાશે તેનું પાપ તમને લાગશે. ત્યારે ખૈયા ભક્તે કહ્યું જે, જુઓ તો ખરા. જેને નાડી-પ્રાણ ખેંચતાં આવડે છે, તેને જીવાડતાં પણ આવડે છે. એ પરચો જુઓ તો ખરા. પછી ઘડીકવાર તો તે કબુતર પડ્યાં રહ્યાં, પણ પછી મહારાજે તેના સામું જોયું, ત્યારે તે કબૂતર પાછાં ઊઠીને જાર ચણવા મંડ્યાં. ત્યારે તે માણસે કહ્યું જે, આવું કામ મનુષ્યથી ન થાય. સ્વામિનારાયણ તો પ્રગટ શ્રી પુરુષોત્તમ નારાયણ છે. તે કાને સાંભળેલી વાતને તો કોઈ ખોટી કરે પણ આ તો આંખે દેખીએ છીએ. માટે ખોટી કેમ કહેવાય ? આવી રીતે સર્વે મનુષ્ય બોલવા લાગ્યાં. અને એક દિવસ ખૈયાને કારખાનેથી શ્રીજીમહારાજ લક્ષ્મીનારાયણના મંદિરમાં પધાર્યા. ત્યારે ત્યાં બહુ મનુષ્યો દર્શને આવ્યાં હતાં. તે સર્વે મનુષ્યને શ્રીજીમહારાજની મૂર્તિને વિષે લક્ષ્મીનારાયણનાં દર્શન થયાં. તે ચમત્કાર જોઈને ઘણાંક દૈવીજનો હતાં તે મહારાજના આશ્રિત થયો. અને ત્યાંથી ચાલ્યા તે તળાવની દક્ષિણ બાજુની પાળે વાવ છે તેમાં સ્નાન કરીને ખૈયાના કારખાને પધાર્યા. એવી રીતે મહારાજ માંડવીમાં બે માસ રહીને વહાણમાં બેસીને જોડીયે પધાર્યા. પછી ગુજરાતમાં ગયા.

ઇતિ શ્રીસહજાનંદ સ્વામી શિષ્ય અચ્યુતદાસવિરચિતે શ્રી પુરુષોત્તમલીલામૃતસુખ સાગર મધ્યે મહારાજે માંડવીમાં ખૈયાને જલેબી આપી તથા ચમત્કાર બતાવ્યા અને ત્યાં બે માસ રહીને પધાર્યા, એ નામે ત્રેવીસમો અધ્યાય. ૨૩

અધ્યાય–૨૪

ગુજરાત દેશના હરિભક્તોને આનંદ પમાડીને બે માસ ફરીને ગામ શ્રી ગોતરકા મધ્યે સદાવ્રત લઈને ગામ સાંતલપુર તથા આડેસર થઈને ગામ રાપર પધાર્યા. ને દરબારમાં સામતજી સરવૈયાને ત્યાં ઉતર્યા. ને જય સચ્ચિદાનંદ કહીને ઊભા રહ્યા. પછી સામતજી સરવૈયે કહ્યું જે, તમે કોણ છો ? ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે, અમે તો સ્વામિનારાયણના પરમહંસ છીએ. ત્યારે સામતજીએ કહ્યું જે, પધારો, ઢોલિયે બેસો. ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે, અમે ઢોલિયે નહિ બેસીએ. ત્યારે

સામતજીએ કહ્યું જે, પરમહંસને જ્યાં બેસારીએ ત્યાં બેસવું. એમ કહીને શ્રીજી મહારાજના બે હાથ પોતે ઝાલીને સર્વે અંગ તથા ચરણારવિંદ જોઈને કહ્યું જે, તમે તો સ્વામિનારાયણ પંડે છો. ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે, તમે તો આંખે તો દેખતા નથી ને કેમ ઓળખ્યા ? ત્યારે તે સામતજીએ કહ્યું જે, તમારે શરીરે મેં હાથ ફેરવીને જોયું, ત્યારે મેં એમ જાણ્યું જે, મનુષ્યનું શરીર આવું ન હોય અને આવું તો ઈશ્વરનું શરીર હોય. ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે, તમારે તો અંતઃકરણની આંખો ઉઘડી છે. ત્યારે સામતજીએ કહ્યું જે, તમારી સાથે બીજું કોણ છે ? ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે, બ્રહ્મચારી છે. ત્યારે સામતજીએ કહ્યું જે, બ્રહ્મચારી ! રસોઈ કરો. પછી બ્રહ્મચારીએ રસોઈ કરી. અને મહારાજને રૂડી રીતે જમાડ્યા ને પંડે જમ્યા. એ સામતજી સરવૈયો વેદાંતી હતો. તેણે મહારાજને પ્રશ્ન પૂછ્યો. તેનો ઉત્તર મહારાજે કર્યો. તે એમને એમ સાત દિવસ સુધી રાત્રિ દિવસ પ્રશ્ન ઉત્તર કર્યા. અને મહારાજે તે રાપરથી પૂર્વમાં જે નગાસર અને પશ્ચિમમાં અઢસર સરોવર તેમાં ઘણાક દિવસ સુધી વારંવાર સ્નાન કર્યું છે. મુળજી બ્રહ્મચારી રસોઈ કરીને મહારાજને નિત્ય જમાડતા. ને શ્રીજીમહારાજ સાત દિવસ સુધી રહ્યા ને પ્રશ્ન ઉત્તર કરીને વેદાંતીનો પરાજય કર્યો.

પછી શ્રીજીમહારાજે સરવૈયા સામતજીને કહ્યું જે, કાલે અમારે ચાલવું છે, ને આધોઈ જાવું છે. ત્યારે સામતજીએ કહ્યું જે, પાંચ દિવસ રહીને પછી જાજો. ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે, હવે નહિ રહીએ. સવારમાં વહેલા ચાલશું. ત્યારે સામતજીએ કહ્યું જે, પૂછ્યા વિના જાશો તો મારી પાસે માણસ ને ઘોડાં છે તે ચોકી મેલીશ તો તમે કેમ કરીને જાશો ? ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે, સારું નહિ જઈએ. પછી રાત્રે સર્વે ઊંઘી ગયા ને નિદ્રા આવી. પછી રાત્રી અર્ધી રહી ત્યારે શ્રીજીમહારાજ એકલા ઊઠીને ચાલી નીકળ્યા. પછી સવારમાં સામતજીએ ઊઠીને બ્રહ્મચારીને પૂછ્યું જે, મહારાજ હજી કેમ ઊઠ્યા નથી ? ત્યારે બ્રહ્મચારીએ કહ્યું જે, મહારાજ તો વહેલા ઊઠીને ચાલી નીકળ્યા છે. પછી સામતજીએ સવારને કહ્યું જે, જાઓ સ્વામિનારાયણને તેડી આવો. અને એમ કહેજો જે, મહારાજ ! પધારો. પાંચ દિવસ રહીને પછી ઘોડે બેસીને આધોઈ પધારજો. અમે પહોંચાડવા આવશું. ને સ્વારો ને સિપાઈઓ પાંચ ગાઉ સુધી ફરીને પાછા આવ્યા અને આવીને સામતજીને કહ્યું જે, મહારાજને તો અમે ક્યાંય દેખ્યા જ નહીં.

પછી મહારાજ ત્યાંથી ગામ આધોઈ પધાર્યા. ને લાધાજીના દરબારમાં માસ બે પર્યંત રહ્યા. ને કબીરિયા સાથે ચર્ચા કરીને તેમનો પરાભવ કર્યો. તે લાધાજીના દીકરા ચાર હતા. તેમનાં નામ જે; અદોજી, કલ્યાણજી, રામસંગજી ને રાયધણજી. શ્રીજી મહારાજ તેમના ઘેર રહ્યા ને નાના પ્રકારની લીલાઓ કરી. એક દિવસે મહારાજ ઢોલિયા ઉપર વિરાજમાન હતા, ને ચારે ભાઈ આગળ બેઠા હતા ત્યારે મહારાજે પૂછ્યું જે, તમે ચાર ભાઈ છો, તેમાં બળીયા કોણ છે ? ત્યારે ત્રણે ભાઈઓ બોલ્યા જે, રાયધણજી બળીયા છે. તે આઠ નાળિયેર એકી સાથે ભાંગી નાખે છે. કેવી રીતે ? તો બે નાળિયેર બગલમાં રાખે ને બે નાળિયેર કોણીના માંહીલા ભાગે રાખે, ને બે નાળિયેર બે સાથળ ને પેડુ વચ્ચે રાખે ને બે નાળિયેર બે પિંડીયો ને સાથળ તેની મધ્યે રાખેને પછી ઊભા હોય, ને બેસે એટલે એ આઠે નાળિયેર એકી સાથે ભાંગી નાખે. ને ચોવડી રાસ ઢીંચણે બાંધીને તોડી નાખે. ને જો ખરા રૂપમાં આવે તો સોપારીને ચપટીમાં રાખીને સૂડીએ કરે તેવો ચૂરો કરી નાખે. એવા બળીયા છે. ત્યારે મહારાજે રાયધણજીને કહ્યું જે, અમારું કાંડું પકડો. ત્યારે રાયધણજીએ કહ્યું જે, મહારાજ ! તમારું શરીર તપે કરીને કૃશ થઈ ગયું છે. તે માટે મહારાજનું કાંડું પકડવું તે કાંઈ મારે ઠીક નહિ. ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે, તમારે અમારી ચિંતા ન રાખવી અને સુખેથી સારી પેઠે કાંડું પકડો. ને બીશો નહિ. ત્યારે રાયધણજીએ કહ્યું જે, સારું મહારાજ ! લાવો ત્યારે મહારાજે જમણો હાથ આપ્યો તે રાયધણજીએ એક હાથે કરીને કાંડું પકડ્યું. ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે, બે હાથે પકડો. ત્યારે રાયધણજીએ બે હાથે કાંડું પકડ્યું. ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે, પકડજો હોં, એવી રીતે બે-ત્રણ વખત કહ્યું. ત્યારે રાયધણજીએ કહ્યું જે, સારી પેઠે પકડ્યું છે. પછી મહારાજે સહજમાં હાથ મૂકાવી દીધો. ને રાયધણજીનો જમણો હાથ બગલમાં લઈ લીધો, ને હાથને દબાવ્યો. ત્યારે રાયધણજી વિકળ થઈ ગયા ને કાંઈ બોલી શક્યા નહિ. પછી શ્રીજીમહારાજે તે રાયધણજીના મોઢા સામું જોઈને તેનો હાથ મૂકી દીધો. ત્યારે રાયધણજી તો ઘણીક વાર સુધી બેસી રહ્યા. ને બોલ્યા જે, હે મહારાજ ! મારા હાથનાં હાડકાં ભાંગી ગયાં. એમ કહીને હાથ ઝાલીને બેઠા. ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે, અહીં આવો અમે જોઈએ. ત્યારે રાયધણજીએ આવીને પોતાનો હાથ દેખાડ્યો. ત્યારે મહારાજે જોઈને કહ્યું જે, હાથ તો કાંઈ ભાંગ્યો નથી.

પછી ચારે ભાઈ ઊઠીને દૂર જઈને બેઠા. ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે, દૂર કેમ બેઠા ? ત્યારે રાયધણજીએ કહ્યું જે, કૃષ્ણાવતારમાં શ્રીકૃષ્ણ અગિયાર વર્ષના હતા, ને હસ્તી, મલ્લ, કંસાદિકને મારી નાખ્યા. તેનો અમારે સંશય હતો જે કેમ કરીને માર્યા હશે ? તે સંશય ટળી ગયો. કેમ જે, આપનું આ પરાક્રમ જોઈને અમને એમ જણાયું જે, તમે નાના પણ નથી ને શરીરે કૃશ પણ નથી. ને તમે તો અક્ષરાતીત પૂર્ણપુરુષોત્તમ નારાયણ છો. એવા આજે અમે તમોને ઓળખ્યા. માટે હે મહારાજ ! આપ હસ્યા-રમ્યા જેવા નથી. આપ તો સેવા કરવા યોગ્ય છો, એમ કહ્યું. ને આ ભગવાન સર્વે અવતાર ધારે છે એમ જાણીને ઘરનાં મનુષ્ય બાઈ-ભાઈ સર્વે હતાં, તે શ્રીજીમહારાજની સેવા કરવા લાગ્યાં.

એક દિવસ શ્રીજીમહારાજે કહ્યું જે, અમે એમ સાંભળ્યું છે જે, તમારે ઘેર ઘી બહુ સારું થાય છે. ત્યારે તેમણે કહ્યું જે, ઘી સારું થાય છે. એમ કહીને પછી ભેંસો દુઝણી હતી તેનું તાવીને સારું ઘી કરીને મોટી તાંસળીમાં ભરીને મહારાજને આપ્યું. પછી શ્રીજીમહારાજે તાંસળી લઈને જોઈને કહ્યું જે, ઘી બહુ સારું છે અને આ ઘી અમને તમે પીવા આપ્યું છે ? ત્યારે તે હરિભક્તે કહ્યું જે, હે મહારાજ ! સુખેથી પીઓ. ત્યારે મહારાજ તાંસળી મોઢે માંડીને પી ગયા. પછી તે હરિભક્તે તાંસળીમાં આંગળી ફેરવીને જોયું, ત્યારે તે આંગળી ચીકણી પણ ન થઈ.

ત્યારે તે ભક્તે કહ્યું જે, જેમ કૃષ્ણાવતારમાં પુતના ધવરાવવા આવી હતી તેના પ્રાણ સહિત સ્તનપાન કરી ગયા. તેમ તાંસળીમાં પણ ચીકાશ નથી રહી. ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે, અમને તમે પીવા આપ્યું તે અમે પી ગયા. ત્યારે હરિભક્તે કહ્યું જે, હે મહારાજ ! પ્રસાદી પણ રહેવા ન દીધી. તે સાંભળીને મહારાજ હસ્યા, ને હરિભક્ત પણ હસ્યા.

વળી એક દિવસે ચારે ભાઈનાં માતાજીએ શ્રીહરિને હાથ જોડીને કહ્યું જે, હે મહારાજ ! મારા દીકરા ચાર છે. તે ભગવાન ભજવામાં તો સારા છે પણ વ્યવહારમાં તો સમજાવીએ તો પણ સમજે એવા નથી. માટે તે ચારેને જુદું થવાનો વિચાર છે. તો પોતે માંહોમાંહી વઢી મરશે, તે માટે જો મહારાજ ! જેમ તમે વહેંચી આપો તેમ અમે રાજી છીએ. ને મહારાજે ચાર ભાગ કરીને ચિઠ્ઠીયું નાખી. ને સૌ સૌનો ભાગ આવ્યો તે લઈને ચારે ભાઈ રાજી થયા. ને પોતપોતાને ઘેર ગયા. રસોઈ કરાવીને શ્રીહરિને રૂડી રીતે જમાડ્યા ને સ્નાન ભોજન આદિક સેવાએ

કરીને શ્રીહરિને પ્રસન્ન કર્યા. રાયધણજી આદિ પ્રેમી ભક્તોએ શ્રીહરિને બે માસ પર્યંત પોતાને ઘેર રાખ્યા. તે ગામમાં મહારાજ નિત્ય નદીમાં સ્નાન કરવા જતા. નદીને સામે કાંઠે કુંડ છે, તેમાં ઘણીવાર સ્નાન કરતા અને ત્યાં રહેલા પાતાળેશ્વર મહાદેવનાં દર્શન કરતા.

એક દિવસે રાયધણજીનાં ભોજાઈએ મહારાજને કહ્યું જે, આજ સાધુને ઝોળીયે જાવા ન દેશો, અમારે જમાડવા છે. ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે, સાધુને જાવા દ્યો એ ઠીક છે. નહિ તો સાધુ ભૂખ્યા રહેશે તો બજારમાં જઈને પેટ કૂટશે. ને કહેશે જે, રાયધણજીને ઘેર નોતરું આપીને ભૂખે માર્યા. ત્યારે બાઈ બોલ્યાં જે, ભૂખ્યા રહે ત્યારે કહેજો. પછી રસોઈ તૈયાર થઈને આઠ સાધુ ને મહારાજ જમવા બેઠા. મહારાજે સાધુને કહ્યું જે, તમારે જમવામાં ના પાડવી નહિ, જે આપે તે લેવું. પછી પીરસતાં પીરસતાં રસોઈ તો થઈ રહી. ત્યારે મહારાજ કહે જે, હોય તો લાવો. ત્યારે રાયધણજીએ પોતાનાં ભોજાઈને કહ્યું જે, કહોને અમે હાર્યાં. પછી બાઈ પડોશણને ઘેરથી ઘીનું ઠામ ભરી ઉછીનું લાવ્યાં. તે જોઈ મહારાજ હસ્યા. ને કહ્યું જે, અમે પારકા ઘરનું માંગેલું નથી જમતા. એમ કહીને બહુ હાસ્યવિનોદ કર્યો. એવી રીતે લીલા કરી.

શ્રીજીમહારાજને દર્શને કંથકોટથી સત્સંગી ભક્ત કચરા આદિક આવ્યા. તેમણે મહારાજને વિનંતિ કરી જે, હે મહારાજ ! કંથકોટ પધારો. ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે, આવશું. એમ કહીને તૈયાર થયા. ત્યારે રાયધણજીએ કહ્યું જે, હે મહારાજ ! હું ઘોડી લાવું ? ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે, લાવો. પછી મહારાજ ઘોડીએ સવાર થયા, તે માર્ગમાં પાકાં ગુંદાં આવ્યાં. તેને જોઈને શ્રીજીમહારાજે કહ્યું જે, આ ગુંદાં સારાં છે તે વીણતા આવો. ત્યારે ઠક્કર કચરા ભક્તે કહ્યું જે, હે મહારાજ ! ગુંદાંને શું કરશો ? ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે, કોરબાઈનો દાડો કરવો છે તે માટે લેતા આવો. પછી હરિજનો સર્વે ગુંદાં વીણીને મહારાજને આપતા જાય, તેમાંથી મહારાજ સારાં સારાં વીણી વીણીને જમે. તે એમ જમતાં જમતાં ગામ કંથકોટ પધાર્યા. ભક્ત ઠક્કર મુળજીને ઘેર ઉતર્યા. સર્વે સત્સંગી આવીને પગે લાગ્યા. ને કોરબાઈ પણ આવીને પગે લાગ્યાં. ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે, કોરબાઈ ! આજ અમે તમારો દાડો કર્યો, ને આ ગુંદાં અમે જમ્યા ને તમે પણ જમો ને સર્વેને પ્રસાદી વહેંચી આપો. ને તમારા દાડામાં સર્વે ગુંદાં જમ્યા.

ત્યારે કોરબાઈએ કહ્યું જે, મહારાજ વિના અમારો દાડો કોણ કરે ? માટે જેમ હમણાં સંભાળો છો એમ અંતકાળે સંભાળી લેજ્યો. ત્યારે મહારાજ હસ્યા ને કહ્યું જે, બાઈની સમજણ સારી છે. પછી ઠક્કર મુળજી તથા પદમસીએ પોતાને ઘેર થાળ કરાવીને શ્રીજીમહારાજને પાર્ષદે સહિત જમાડ્યા. ઠક્કર કચરાએ પણ પોતાને ઘેર થાળ કરાવીને જમાડ્યા. ઠક્કર પાંચાએ પણ પોતાને ઘેર થાળ કરાવીને શ્રીજીમહારાજને પાર્ષદે સહિત જમાડ્યા. સઈ જેમલ આદિક બીજા સત્સંગીઓએ પણ પોતપોતાને ઘેર થાળ કરાવીને જમાડ્યા. આ પ્રમાણે શ્રીજી મહારાજ ત્યાં કેટલાક દિવસ રહીને સત્સંગીઓની સેવા અંગીકાર કરીને ત્યાંથી ચાલ્યા તે ગામ ભચાઉ આવ્યા.

ઇતિ શ્રીસહજાનંદસ્વામી શિષ્ય અચ્યુતદાસવિરચિતે શ્રીપુરુષોત્તમલીલામૃતસુખ સાગર મધ્યે મહારાજ ગોતરકા થઇને આધોઇ ગયા અને ત્યાં રાયધણજીને અપાર બળ દેખાડ્યું પછી કંથકોટ થઇ ભચાઉ પધાર્યા. એ નામે ચોવીસમો અધ્યાય. ૨૪

અધ્યાય-૨૫

ભચાઉમાં શાહ વાઘાને ઘેર ઉતર્યા. અને થાળ જમીને ત્યાંથી ઘણાક મુમુક્ષુ જીવોનું કલ્યાણ કરવા સારુ દરબારમાં પધાર્યા. પછી ગામમાં કોઈ સારા માણસ હતા તેમણે એમ કહ્યું જે, સ્વામિનારાયણ દરબારમાં ઉતર્યા છે તે આપણે સર્વે ચાલો વાતો સાંભળીએ ને પ્રશ્ન પૂછીએ, એ ભગવાન કહેવાય છે તે કાંઈક પરચો પણ માંગશું. તે જો ભગવાન હશે તો જણાશે. અને અહીં ગામમાં ફકીર બહુ ડાહ્યો છે તેને સાથે લઈએ. પછી તે ફકીરને લઈને સારા સારા માણસો ભેળા થઈને ગયા. તે સર્વે જણ નાળિયેર લઈને શ્રીહરિની આગળ ભેટ મૂકી પગે લાગીને બેઠાં. પછી ખીમા પટેલે મહારાજને કહ્યું જે, હે મહારાજ ! આ અમે સર્વે વાતું સાંભળવા આવ્યા છીએ તો વાતું કરો. ત્યારે મહારાજે મયારામ ભટ્ટને કહ્યું જે, વાતો કરો. ત્યારે તેમણે કહ્યું જે, ભટ્ટની વાતું તો અમે આખી ઉંમર સાંભળી છે. અને અમો તો મહારાજની વાતું સાંભળવા આવ્યા છીએ. તે તમે વાતું કરો. પછી શ્રીજીમહારાજે ભગવાન ભજવાની વાતો બહુ પ્રકારે કરી. પછી તે લોકોએ કહ્યું જે, મહારાજ ! તમે સમાધિ કરાવો છો તે અમે સાંભળીને જોવા આવ્યા છીએ. તે અમને સમાધિ કરાવો. પછી નિર્લોભાનંદ સ્વામી જે (જેરામ ભક્ત) તે દિવસે ધોળે લુગડે ઘેર હતા તેને મહારાજે કહ્યું જે, તમે એકાંતે બેસીને ધ્યાન કરો તો

સમાધિ થાય. તે એકાંતે જઈને ધ્યાન કરવા બેઠા. તેને મહારાજે પૂછ્યું જે, તમે ધ્યાનમાં શું દીઠું ? ત્યારે તે ભક્તે કહ્યું જે, બે બાઈઓ વઢતી હતી. તેમાં મારું મન ગયું હતું. તે માટે મેં તો કાંઈ દીઠું નથી. ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે, તમે તો ખીચડીને કાંકરા ભેળા કરીને જમો છો. તે ખીચડીનો સ્વાદ ક્યાંથી આવે ? ત્યારે ભક્તે કહ્યું જે, હે મહારાજ ! તમે તો ઈશ્વર છો. તે તમારી પાસે ખીચડીને કાંકરા જુદા કરવા સારુ આવ્યા છીએ તો તે જેમ જુદા થાય તેવી રીતે બતાવો. ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે, તમારે કયા દેવની ઉપાસના છે ? ત્યારે ભક્તે કહ્યું જે, અમારે તો રામચંદ્રજીની ઉપાસના છે. ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે, રામચંદ્રજીની મૂર્તિ ક્યાંય જોઈ છે ? લ્યો અમે તમને રામચંદ્રજી બતાવીએ. તે આવા હતા. તે મૂર્તિનું ધ્યાન કરવું.

પછી મહારાજે પોતાનાં સર્વે અંગ બતાવ્યાં. તેમાં પ્રથમ તો ચરણારવિંદ સોળે ચિહ્ન સહિત દેખાડ્યાં. જે રામચંદ્રજીનાં ચરણારવિંદ સોળે ચિહ્ન ઉર્ધ્વરેખાઓ સહિત આવાં જ હતાં. તે જુઓ, પિંડીને ઢીંચણ ને સાથળ તે પણ આવી જ હતી. ને પેટ, છાતી, તે પણ આવી ને આવી જ હતી. ને મુખારવિંદ ને નેત્ર ને નાસિકા, મસ્તક તે પણ આવાં ને આવાં જ હતાં. ને રામચંદ્રજીનું સ્વરૂપ પણ આવું જ હતું. તે અંગ ધારીને ધ્યાન કરવું. તે વાત સાંભળીને ભક્તે કહ્યું જે, હે મહારાજ ! જેવી રીતે તમે ધ્યાન કરવાનું કહ્યું તેવી રીતે ધ્યાન કરનારાને એ સુગમ માર્ગ છે. એમ કહીને પગે લાગીને ઊઠ્યા. પછી ફકીર જે ભેળો આવ્યો હતો તેને પૂછ્યું જે, તમે શું નિર્ધાર કર્યો ? ત્યારે તે ફકીરે કહ્યું જે, હું અમારા પીર, ફકીર ને ઓલીયા તેને દર્શને જ્યારે જાઉં ત્યારે મારી લાકડીને લગારેક પૃથ્વી ઉપર પછાડું તો જેમ બંદુકનો ભડાકો થાય તેમ ભડાકો થાય છે. અને સ્વામિનારાણ આગળ તો મેં ત્રણ વાર લાકડી પછાડી તો પણ લગાર બોલી નહિ. તે સ્વામિનારાયણ તો હિંદુ છે ને તમે પણ હિંદુ છો. માટે તમે ગમે તો માનો અથવા ન માનો પણ મારી લાકડી સ્વામિનારાયણ આગળ બંધ થઈ ગઈ, તે જોઈને મને અતિ આશ્ચર્ય લાગ્યું. માટે મને અલ્લા બોલાવે છે જે, સ્વામિનારાયણ તો નિશ્ચે ખુદા છે તે મને તો પરચો આપ્યો.

પછી તે સર્વે મનુષ્ય પગે લાગીને ઘેર ગયા. ને મહારાજે અખંડાનંદ સ્વામીને બોલાવીને કહ્યું જે, આ ગામમાં સત્સંગ થાય એવું છે. તે માટે તમે દશ દિવસ અહીં રહીને વાતું કરો. અમારે ભુજ જાવું છે તે આજ ચાલશું. એમ કહીને મહારાજ

ચાલ્યા. ને અખંડાનંદ સ્વામી ત્યાં રહ્યા. ને જે મનુષ્ય મહારાજને દર્શને આવ્યા હતા ને પ્રશ્ન પૂછ્યા હતા અને સમાધિ કરાવ્યાનું કહ્યું હતું, તે સર્વે સત્સંગી થયા. ને અખંડાનંદ સ્વામીને તે સત્સંગીઓએ કહ્યું જે, મહારાજે અમારા ઉપર દયા કરીને અમને કહ્યું જે, રામચંદ્રજીનું સ્વરૂપ આવું હતું. એમ કહીને પોતાનાં ચરણારવિંદ સોળ ચિહ્ન સહિત દેખાડ્યાં ને પિંડી, ઢીંચણ, સાથળ, ઉદર, છાતી, મસ્તક, નાસિકા, કાન ને નેત્ર એ સર્વે અંગો બતાવ્યાં, પણ અમને એ વાત સમજ્યામાં ન આવી. અને જ્યારે તમારી વાતો સાંભળીને સત્સંગ કર્યો ત્યારે એ વાત સમજ્યામાં આવી.

રામચંદ્રજી તથા શ્રીકૃષ્ણાદિક અવતારના ધરનારા શ્રીજી મહારાજ છે, તે અમારા ઉપર કૃપા કરીને તમને અહીં મૂકી ગયા. તે તમે અમને કાળના મુખમાંથી કાઢ્યા. નહિ તો સંસાર સમુદ્રરૂપ પ્રવાહમાં તણાઈ જાત. ને મનુષ્યનો દેહ કેવળ વૃથા ખોઈ નાખત ને યમનો માર ખાઈને મરી જાત. લખ ચોરાસીમાં ફરતાં પાર ન આવત. માટે શ્રીજીમહારાજે અમારી ઉપર બહુ જ કૃપા કરીને સત્સંગ કરાવ્યો. હવે તો કલ્યાણનો નિશ્ચય થયો. જે અમારું કલ્યાણ થયું તે પ્રતાપ મહારાજનો છે.

પછી ભચાઉથી શ્રીજીમહારાજ ખોખરે પધાર્યા. સુતાર વાલજીને ઘેર ઉતર્યા. ને તેણે પોતાને ઘેર થાળ કરાવીને મહારાજને પાર્ષદે સહિત જમાડ્યા. ને સુતાર માવજીએ પણ પોતાને ઘેર થાળ કરાવીને મહારાજને પાર્ષદે સહિત જમાડ્યા. ત્યાંથી ચાલ્યા તે મહારાજ માધાપુર પધાર્યા.

તે વાત માધાપુરના હરિભક્તોએ ભુજનગરને વિષે આવીને સુતાર સુંદરજીભાઈ તથા હીરજીભાઈ તથા જેઠી ગંગારામભાઈ તથા મહેતા શિવરામ તથા મહેતા હરજીવન તથા ભગવાનજીભાઈ આદિક હરિભક્તોને કહી. તે સર્વે હરિભક્તો વિચાર કરીને દરબારમાં રાઓશ્રી ભારમલજી પાસે ગયા. ત્યારે રાઓશ્રી ભારમલજીએ પૂછ્યું જે, સર્વે હરિભક્તો ભેળા થઈને શા કામે આવ્યા છો ? ત્યારે સુંદરજીભાઈ તથા હીરજીભાઈ બોલ્યા જે, રાઓશ્રી સાહેબ ! અમારા ગુરુ સ્વામિનારાયણ ભગવાન માધાપુરથી અહીં પધારે છે. માટે તેમનું આપના તરફથી સારી રીતે સન્માન થવું જોઈએ. એવાં હરિભક્તોનાં વચન સાંભળીને રાઓશ્રી ભારમલજી બોલ્યા જે, હે સુંદરજીભાઈ ! સ્વામિનારાયણ તમારા ગુરુ, ત્યારે અમારા પણ ગુરુ. માટે મારે સન્માન કરવું જ ઘટે, એમ કહીને પોતાના

દીવાન આદિ સર્વે અમલદારોને સૂચના આપી જે, તમો સૌ ક્યાંય જશો નહિ. આજ સ્વામિનારાયણ આપણા પુર પ્રત્યે પધારે છે. માટે સવારી કરીને આપણે તેમના સન્મુખ જવું છે. એવી સૌને આજ્ઞા કરીને રાઓશ્રી પોતાની રાજસાહેબી સર્વે તૈયાર કરાવી, અને મદને ઝરતા મોટા મોટા હસ્તી તેના ઉપર જરીયાની તથા રત્નજડિત સોનેરી અંબાડીઓ ધારણ કરાવી ને હાથીને સોનાની ઘુઘરમાળા પહેરાવી. રેશમી દોરથી બાંધેલ મોટા સૂચનાઘંટને લટકાવ્યો. અતિ વેગવાન જે સુંદર ઘોડા તેને સોનેરી સાજે કરીને શોભાયમાન કર્યા. ને મોટા મોટા રથને પણ સોનેરી સાજે કરીને તૈયાર કરાવ્યા. ને સર્વે હાથીઓને પણ તૈયાર કરાવ્યા.

પછી તો ત્રાંસા, ઢોલ, નગારાં, દદામાં શરણાઈઓ આદિક વાજિંત્રોને વગાડનારા ચાલ્યા. તેની પાછળ બેન્ડવાજાં વગાડનારા ચાલ્યા. તેની પાછળ મેઘ સરખા શ્યામ, અતિ ઊંચા, મદ ઝરતા એવા ને સોનેરી સાજે કરીને શોભાયમાન કરેલા, ને જેના ઉપર સોનેરી ઝૂલ ને સોનેરી અંબાડીઓ ધારણ કરી છે, એવા હાથીની હાર ચાલતી હતી. તેની પાછળ મોટાં મોટાં ત્રંબાળું નગારાં જેના ઉપર છે એવા ઊંટોની હાર ચાલતી હતી. તેની પાછળ ઉઘાડી તલવારોવાળા હથિયારબંધ સવારોની પલટન ચાલતી હતી. તેની પાછળ આરબની બેરખ ચાલતી હતી. તેની પાછળ ડંકો, નિશાન, અબદાગીરીવાળા ચાલતા હતા. તેની પાછળ શ્રીહરિને બેસવા માટે શણગારેલો હસ્તી તથા રાઓ ભારમલજીનો હસ્તી ચાલતો હતો. તેની પાછળ સવારોની પલટણ ચાલતી હતી. તેની પાછળ દેશી પરદેશી પલટણો ચાલતી હતી. ને મેઘના સરખા છે ગંભીર શબ્દો જેના, તે સોનારૂપાની શિંગડિયુંવાળા ને સોનેરી ઝૂલવાળા બળદો જોડેલા રથ ચાલતા હતા. તેની પાછળ મેના, પાલખીઓ, તાવદાન ચાલતાં હતાં. તેની પાછળ ચિત્રવિચિત્ર સિગરામની કતાર ચાલતી હતી. તેની પાછળ મોટા મોટા ઉમરાવ તથા નગરશેઠ આદિકની ગાડીઓ ચાલતી હતી. તેની પાછળ હજારો હજાર શહેરનાં લોકો ચાલતાં હતાં. આવી રીતે અદ્‌ભુત શોભાએ યુક્ત સવારી લઈને રાઓશ્રી ભારમલજી માધાપુર સુધી શ્રીજી મહારાજને સન્મુખ ગયા. શ્રીહરિને દૂરથી જોઈને પોતાનો હાથી હેઠો બેસાર્યો. મહારાજને પણ સુંદરજીભાઈ આદિક હરિજનોએ આગળથી સૂચના આપી જે, રાઓશ્રી ભારમલજી પોતાની સવારી લઈને હાથીએ બેસીને સન્મુખ આવે છે, તેથી શ્રીહરિ તૈયાર થયા. ભારમલજીએ હાથીથી નીચે ઉતરીને મહારાજને સમીપે જઈને સાષ્ટાંગ

નમસ્કાર કર્યા ને શ્રીહરિનો હસ્ત ઝાલીને સુંદર સર્વોપરી શોભાયમાન હાથી તે ઉપર નંગ જડીત સોનાની અંબાડીમાં શ્રીજીમહારાજને બેસાર્યા. શ્રીજીમહારાજ ઉપર મુળજી બ્રહ્મચારી તથા અખંડાનંદ બ્રહ્મચારી રત્નના ડાંડાવાળાં બે ચામરો ઢોળતા હતા. ભગુજીએ મહારાજના ઉપર સોનાના ઈંડાવાલું ને સોનાના ડાંડાવાળું છત્ર ધારણ કર્યું હતું.

મહારાજની આગળ ઘોડેદાર કુબેરસિંહ છડીદાર તે સોનાની છડી ખભે ધારણ કરીને નેકી પોકારતા હતા ને મુક્તાનંદ સ્વામી, મહાનુભાવાનંદ સ્વામી, આદિ સદ્‌ગુરુઓને પાલખી તથા મેના, તાવદાન તેમાં બેસાર્યા; કેટલાક સંતોને રથમાં બેસાર્યા, કેટલાક સંતોને સિગરામમાં બેસાર્યા. એવી રીતે રાઓશ્રી ભારમલજી સર્વેને વાહનમાં બેસારીને વાજતે ગાજતે શ્રીજીમહારાજને માધાપુરથી ભુજનગર પ્રત્યે લાવ્યા. ને ભુજનગરને વિષે પણ અદ્‌ભૂત શોભા કરાવી હતી. નગરના દરવાજે પણ જરીનાં તોરણો ને આસોપાલવનાં તોરણો, પતાકાઓ, મોટા મોટા ધ્વજ બાંધીને શોભા કરી હતી ને શહેરમાં પણ રાજમાર્ગ ને ચૌટા, ચોક, ગલીઓ તેને વળાવી કરીને ગુલાબજળ છંટાવેલ હતાં. પુષ્પ વેરેલાં હતાં, તેણે કરીને શોભાયમાન કરેલ હતું ને શહેરમાં દરેક ઘેર બારણે બારણે કેળોના સ્તંભ તથા આસોપાલવનાં તોરણો તથા ધૂપ, દીપ, અબીર, ગુલાલ આદિકની શોભા કરાવીને રાજદરબારમાં પોતાના મહેલો તેને અતિશય શોભાયમાન કર્યા હતા. આવી રીતનું શોભાયમાન જે ભુજનગર તેને વિષે શ્રીજીમહારાજે તથા રાઓશ્રી ભારમલજીએ સવારી સાથે લક્ષાવધિ જનોએ વિંટાણા થકા પ્રવેશ કર્યો.

ઇતિ શ્રીસહજાનંદસ્વામી શિષ્ય અચ્યુતદાસવિરચિતે શ્રીપુરુષોત્તમલીલામૃતસુખ સાગર મધ્યે શ્રીજીમહારાજે ભચાઉમાં ચમત્કાર જણાવ્યો અને ત્યાંથી ભુજ પધાર્યા ને રાઓશ્રી ભારમલજીએ ભવ્ય સામૈયું કર્યું એ નામે પચીસમો અધ્યાય. ૨૫

અધ્યાય-૨૬

જ્યારે શ્રીહરિએ ભુજનગરમાં પ્રવેશ કર્યો ત્યારે રાઓશ્રી ભારમલજીએ ઘણિક તોપોના અવાજ કરાવ્યા. તે સમયમાં રાજમાર્ગની બે બાજુએ નગરનાં સર્વે જનોએ શ્રીજીનાં દર્શન કરીને પોતાનો મનુષ્ય જન્મ સફળ કર્યો. શ્રીજીમહારાજ પણ સર્વેને દર્શન આપતા ને સર્વેના ઉપર કૃપાદષ્ટિ કરીને જોતા સતા માર્ગમાં ધીરે ધીરે પોતાનો હસ્તી ચલાવતા હતા. તે વખતે અન્નને તોળતા હસ્તમાં છે ત્રાજવાં

જેના એવા કેટલાક વેપારીઓ શ્રીજીમહારાજની મૂર્તિ જોઇને સ્થિર થઇ ગયા. અને પુસ્તકને લખતા એવા લહિયા પુરુષો તે શ્રીહરિનાં દર્શન કરીને હસ્તમાં છે કલમ જેમને એવા સતા સ્થિર થઇ ગયા. ને શ્રીહરિ પધાર્યા એ શબ્દને સાંભળીને તત્કાળ ત્યાગ કર્યા છે ઘર સંબંધી કામ જેમણે એવી કેટલીક સ્ત્રીઓ તત્કાળ મહારાજનાં દર્શન કરવા આવી. ને ભોજન કરતી એવી કેટલીક સ્ત્રીઓ ભોજનનો ત્યાગ કરીને તત્કાળ આવી. કેટલીક સ્ત્રીઓએ તો પોતાની હવેલી ઉપર ચડીને રાજમાર્ગમાં જતા જે સહજાનંદ સ્વામી તેમને સોનારૂપાના ફૂલોથી વધાવ્યા. ને કેટલીક સ્ત્રીઓએ તો ધર્મદેવના પુત્ર શ્રીહરિનાં દર્શન કરીને નેત્ર દ્વારા એ મૂર્તિને અંતરમાં ઉતારીને અતિશય આનંદ પામીને પોતાનો જન્મ સફળ કર્યો.

શ્રીહરિએ પણ રાજમાર્ગને વિષે પોતાનાં દર્શન કરવાને અર્થે પૂજાની સામગ્રી હાથમાં લઇને ઊભા રહેલા જનો ઉપર પોતાની અમૃતમય દયાદૃષ્ટી કરીને ત્રિવિધ તાપોને ટાળી નાખ્યા. શ્રીજીમહારાજ જમણા હાથમાં સુંદર રેશમી રૂમાલ લઇને મુખારવિંદ પર ધારણ કરીને મંદ મંદ હસતા થકા ચાલ્યા. તે વખતે માર્ગમાં અતિશય સંકડાશ થયેલી હતી. તે સમયે યવન લોકોએ મહારાજને મહમ્મદાદિક પેગંબરરૂપે જોયા. જૈન મતવાળા હતા તેમણે તીર્થંકરરૂપે જોયા. વૈષ્ણવો હતા તેમણે શ્રીકૃષ્ણરૂપે જોયા. રામાનંદી હતા તેમણે શ્રીરામચંદ્રજી રૂપે જોયા. શૈવ હતા તેમણે શ્રીશંકરરૂપે જોયા. શક્તિપંથી હતા તેમણે શ્રીશક્તિરૂપે જોયા. એવી રીતે જેમના જે જે ઉપાસક હતા તેમણે પોતપોતાના ઇષ્ટદેવરૂપે શ્રીજી મહારાજને જોઇને શ્રીહરિના સ્વરૂપનો નિશ્ચય કર્યો.

એવી રીતે શ્રીજી મહારાજ પોતાનો પ્રતાપ પ્રગટ કરતા સતા શહેરમાં ફરીને ગંગારામભાઇને ઘેર ઉતર્યા. ને રાઓશ્રી ભારમલજી પણ મહારાજને નમસ્કાર કરીને પોતાની સવારી સહિત દરબારમાં ગયા. ને ગંગારામભાઇએ શ્રીજી મહારાજને પોતાની મેડી ઉપર ઉતારો કરાવ્યો. અને સંતો, બ્રહ્મચારી, પાર્ષદો તથા હરિભક્તોને જેમ ઘટે તેમ ઉતારો આપ્યો. મુળજી બ્રહ્મચારી નાહી ધોઇને રસોઇ કરવા લાગ્યા, સુંદર મેંદાના લોટની પૂરી ને શીખંડ તથા દાળ-ભાત ને કઢી તે તત્કાળ કર્યાં. પછી શ્રીહરિને જમાડવા માટે બોલાવવા આવ્યા. મહારાજ તેમની સાથે જમવા પધાર્યા. સુંદર જળે સ્નાન કરીને શ્વેત ખેસ પહેર્યો. ને બીજો શ્વેત ખેસ ઓઢ્યો. ને બાજોઠ ઉપર વિરાજમાન થયા. ત્યાં મુળજી બ્રહ્મચારી થાળ લઇને

આવ્યા. ને મહારાજ આગળ બાજોઠ ઉપર ધારણ કર્યો. તેને મહારાજ જમ્યા. જમીને જલપાન કરી મુખવાસ લઈને પ્રસાદીનો થાળ ગંગારામભાઈને આપ્યો. ને સંતો પાર્ષદોને શ્રીજીમહારાજે જમાડ્યા. પછી જળપાન કરીને શ્રીજીમહારાજ ભક્તજનનું હિતચિંતન કરતા થકા પોઢી ગયા. સાંજે જાગ્યા ત્યારે મુળજી બ્રહ્મચારીએ શુધ્ધ જળથી કોગળા કરાવ્યા. ને મહારાજ જળપાન કરીને ઢોલિયા ઉપર વિરાજમાન થયા.

તે વખતે વિશ્વેશ્વર ભટ્ટનાં દીકરી સુરજબાઈએ મહારાજ પાસે આવીને દૂરથી પ્રાર્થના કરી જે, હે મહારાજ ! તમોએ ભુજનગરને વિષે સુંદરજીભાઈ તથા હીરજીભાઈ તથા ગંગારામભાઈ તથા શિવરામ મહેતા તથા લાધીબાઈ તેમને ઘેર મોટા મોટા ઉત્સવો કરીને બહુ સુખ આપ્યું છે. ને તે દ્વારા લક્ષાવધિ જીવોનું કલ્યાણ કર્યું છે. માટે મારી પણ એજ વિનંતિ છે જે, હરિભક્તો તથા સંતોને તેડાવીને મારે ઘેર ઉત્સવ કરો. ત્યારે શ્રીહરિ બોલ્યા જે, તમો તો સાંખ્યયોગી છો. તે તમારાથી ઉત્સવનું ખર્ચ પૂરું પડશે ? ત્યારે સુરજબાઈ બોલ્યાં જે, હે મહારાજ ! તમારા પ્રતાપથી મારે ઘેર કોઈ પ્રકારની ખોટ નથી. માટે તમે આજ્ઞા કરો તો હું ફૂલદોલના ઉત્સવની સામગ્રી મંગાવું. તમો પણ હરિભક્તો ઉપર કંકોતરીઓ લખાવીને મોકલાવો. ત્યારે મહારાજ કહે બહુ સારું.

પછી સુરજબાઈ શ્રીજીમહારાજને પગે લાગીને પોતાને ઘેર ગયાં ને પોતાના ભાઈ ઉમેદરામને આ વાત કરી. ત્યારે તેમના ભાઈ ઉમેદરામ તથા તેમનાં બહેન અમૃતબાઈ ને ખુશાલબાઈ તથા બીજાં કુટુંબીઓ સર્વે અતિશય રાજી થયાં ને પરસ્પર એમ બોલ્યાં જે, શ્રીજીમહારાજે આપણા ઉપર બહુ દયા કરીને આપણને કૃતાર્થ કર્યાં. હવે મહારાજ આપણે ઘેર સંત, બ્રહ્મચારી ને પાર્ષદે સહિત પધારે તો બહુ સારું. ત્રાંસા, ઢોલ, નગારાં, શરણાઈઓ તથા બેન્ડવાજાં વગડાવતાં થકાં અને 'મારે આજ પ્રીતમ ઘેર આવશે' એ કીર્તનને ઝીલીને ગાતાં ગાતાં ગંગારામભાઈને ઘેર આવ્યાં. ને મહારાજને બેસવા માટે સુંદર તાવદાન લાવ્યા. ને મહારાજની પ્રાર્થના કરી જે, હે મહારાજ ! તમો આ તાવદાને વિરાજમાન થાઓ. ત્યારે મહારાજ તાવદાન ઉપર વિરાજ્યા ને સંતોને ગાડીઓમાં બેસાર્યા. ને હરિજનો કીર્તનો ગાવા લાગ્યા. આવી રીતે હજારો જનોએ વિંટાણા થકા વાજતે ગાજતે મહારાજ સુરજબાઈને ઘેર પધાર્યા. તે વખતે હજારોહજાર ભક્તજનો

બોલ્યા જે, સુરજબાઇ તે સુરજબાઇ. એ તો સુરજને તુલ્ય થયાં. જેમ સૂર્યનો પ્રકાશ ત્રિલોકીમાં વ્યાપ્યો છે તેમ સુરજબાઇની કીર્તિ પણ ત્રિલોકમાં વ્યાપી છે; માટે એ તો ધન્ય છે. આવી લોકોની વાણી સાંભળીને મહારાજ મુખારવિંદ આડો રૂમાલ દઈને મંદ મંદ હસતા થકા અને જનોને દર્શન આપતા થકા સુરજબાઇને ઘરે પધાર્યા. ત્યારે સુરજબાઇની બહેનો તથા બીજાં બાઇઓ "મારે આજ પ્રીતમ ઘેર આવીયા" એ કીર્તન બોલ્યાં ને સુરજબાઇએ સુંદર ગજમોતીનો થાળ ભરી પૂજાની સામગ્રી લઈને શ્રીજીમહારાજની સન્મુખ આવીને મહારાજને વધાવ્યા. અને મહારાજને પોંખીને તાવદાનમાંથી નીચે ઉતાર્યા ને પોતાના ઘરમાં સુંદર ઢોલિયા ઉપર પધરાવ્યા. ને સંતો, હરિજનોને પણ બીજા ઘરોમાં ઉતારો આપ્યો. પછી મહારાજના સુંદર જળેથી હસ્તકમળ ને ચરણકમળ ધોવરાવીને થાળ જમવા બાજોઠ ઉપર બેસાર્યા. સુંદર ચતુર્વિધ ભોજનનો થાળ ભરીને મહારાજ આગળ બાજોઠ ઉપર મેલ્યો. ને સુંદર સોનાનો લોટો અબખોરાએ સહિત જળનો ભરીને મૂક્યો.

મહારાજ આચમન કરીને થાળ જમ્યા. તૃપ્ત થઈને જળે કરીને મુખ શુદ્ધિ કરીને મુખવાસ લઈને પાછા ઢોલિયે વિરાજમાન થયા. પછી સંતો હરિભક્તોને જમાડ્યા. તે વખતે સુરજબાઇએ કહ્યું જે, હે મહારાજ ! આપ અહીં હુતાશનીનો ઉત્સવ કરો. ત્યારે મહારાજે પ્રાગજી દવે પાસે કંકોતરીઓ લખાવીને દેશાંતરના હરિભક્તો ઉપર મોકલાવી.

સુરજબાઇએ પણ ઉત્સવનો સામાન કેસર તથા કેસૂડાં, કસુંબો, પતંગ તથા સોરંગ આદિક રંગ તથા અબીલ તથા ગુલાલના કેટલાક કોથળા મંગાવ્યા. ને હીરજીભાઇને ત્યાંથી સોના-રૂપાની, તથા પિત્તળની પિચકારીઓ લાવ્યાં. ને રંગ ભરવાની મોટી મોટી કોઠીઓ તથા ઘડા આદિ નાના પ્રકારનાં પાત્ર મંગાવ્યાં. ને મહારાજની પૂજા કરવા માટે સુંદર પોષાક કરાવ્યો. શ્રીજીમહારાજ પણ તેમને ઘેર રહ્યા ને કથા વાર્તા કરીને પોતાના ભક્તજનોને ઘણોક આનંદ આપ્યો. ને ત્યાં દેશદેશાંતરના હરિભક્તો પણ આવ્યા. તેમને સુરજબાઇએ જેમ ઘટે તેમ ઉતારા આપ્યા. શ્રીજીમહારાજ પૂનમને દિવસે પ્રાતઃકાળમાં રામકુંડને વિષે સ્નાન કરવા પધાર્યા. સંતો તથા હરિભક્તો સહિત સ્નાન કરીને સુરજબાઇને ઘેર પધાર્યા અને પોતાનું દેવાર્ચનાદિક નિત્યકર્મ કરીને શ્વેત વસ્ત્ર ધારણ કરીને સુંદર પાટ ઢાળ્યો

હતો તે ઉપર વિરાજમાન થયા. ત્યાં તો ઉદેરામ ભટ્ટ તથા વલ્લભરામ ભટ્ટ તથા મહેતા ગણપતરામ તથા મહીદાસ ભટ્ટાદિક હરિભક્તોએ રંગનાં માટલાં ઘડા વિગેરે ભરીને મહારાજ આગળ લાવીને મૂક્યાં. ને ગુલાલના ટોપલા ભરીને લાવ્યા. ત્યાં તો મુક્તાનંદ સ્વામી આદિક સર્વે સંતો તથા સુંદરજીભાઇ તથા હીરજીભાઇ તથા ગંગારામભાઇ આદિ સર્વે જનો આવ્યા.

પછી શ્રીજીમહારાજે સોનાની પિચકારી હાથમાં લઇને રંગ ભરીને સંતો-હરિભક્તો ઉપર રંગ નાખ્યો અને ગુલાલની ઝોળી ભરીને સૌના ઉપર ગુલાલ નાખ્યો. પછી રમવાની છૂટ થઇ ત્યારે તો સંતો તથા હરિભક્તો સર્વેએ પિચકારી લઇને મહારાજ ઉપર રંગ છાંટ્યો ને ગુલાલ પણ નાખ્યો. પછી મહારાજની આજ્ઞાએ કરીને સંતો તથા હરિભક્તો પરસ્પર જોડ કરીને રંગે રમ્યા. ગુલાલ પણ નાખ્યો. જેવી રીતે હીરજીભાઇને ત્યાં રંગક્રીડા કરી હતી તેવી જ રીતે ઘણીક વખત સુધી રંગલીલા કરીને મહારાજ તાળી વગાડીને હોળીનાં પદો બોલ્યા, ને સર્વે સંતો તથા હરિજનોએ ઝીલ્યાં. મહારાજ રંગમાં રસબસ થયા, ને અશ્વે સવાર થઇને હમીર સરોવરમાં સ્નાન કરવા પધાર્યા. કાંઠે જઇ અશ્વેથી નીચે ઉતરીને વસ્ત્રે સહિત જળમાં પ્રવેશ કર્યો ને સંતો-હરિજનોએ પણ જળમાં પ્રવેશ કર્યો, ઘણીક વખત જળલીલા કરીને મહારાજ બહાર નીકળ્યા. ને સુંદર શ્વેત વસ્ત્રો ધારણ કરીને અશ્વે સવાર થયા અને સંતો-પાર્ષદો તથા હરિભક્તોને સાથે લઇને ગાજતે વાજતે પાટવાડીને દરવાજે થઇને પુરમાં પ્રવેશ કર્યો. ને સુરજબાને ઘેર પધાર્યા, અશ્વેથી નીચા ઉતરીને સુંદર ઢોલિયા ઉપર વિરાજમાન થયા. સુરજબાએ થાળ કર્યો તેથી મહારાજ જમવા ઊઠ્યા. અને નગરના હરિભક્તો પણ પોતપોતાને ઘેર ગયા.

પછી મહારાજે જમીને સુંદર પાનબીડીનો મુખવાસ લઇને સંતો-હરિભક્તોને જમાડ્યા ને જળપાન કરીને પોઢી ગયા. ત્રીજા પહોરના સમયમાં સભા થઇ ને સર્વે હરિભક્તો પૂજાની સામગ્રી લઇને રાહ જોઇને બેસી રહ્યા. ત્યાં તો મહારાજ તે ભક્તજનોનો સંકલ્પ જાણીને ઊઠ્યા ને જળે કરીને મુખારવિંદ ધોઇને જળપાન કરીને સભા પ્રત્યે આવ્યા. ત્યારે સર્વે સંતો તથા હરિભક્તો ઊભા થયા; ''જય જય-નમોનમઃ- સાધુ સાધુ'' શબ્દો ઉચ્ચારવા લાગ્યા. પછી મહારાજ સભામાં પાટ ઉપર વિરાજમાન થયા. તેમણે સુંદર જરીઆની વસ્ત્રો ધારણ

કરાવ્યાં, અને ચંદનપુષ્પે કરીને હરિભક્તો પૂજા કરવા આવ્યા, પૂજા કરીને મહારાજની સ્તુતિ કરી. તે સાયંકાળ પર્યંત મહારાજની પૂજા ચાલી. પછી આરતી, નારાયણધૂન કરીને મહારાજે સભામાં જ્ઞાનવાર્તા કરીને હરિભક્તોને આનંદ પમાડ્યા ને સર્વેને ઊઠવાની આજ્ઞા કરી તે સર્વે ઊઠીને પોતપોતાને ઉતારે ગયા ને મહારાજ પણ સભામાંથી ઉતારે પધાર્યા, ને જળપાન કરીને પોઢી ગયા. પછી બીજે દિવસ સુરજબાઈએ સર્વે વાડીઓમાંથી ફૂલ મંગાવીને ફૂલદોલ બંધાવ્યો. ને મહારાજને હીંડોળામાં પધરાવીને હરિભક્તોએ ઝુલાવ્યા. સુરજબાઈએ પ્રથમ દિવસે પહેરાવેલો પોષાક તે બીજે દિવસે પણ મહારાજે ધારણ કર્યો અને હરિભક્તોને ઘણુંક સુખ આપ્યું. પછી મહારાજની આગળ સર્વે હરિભક્તો હીંડોળાનાં પદો બોલ્યા. અને ઝાંઝ મૃદંગ વગાડીને ઉત્સવ કર્યો.

પછી મહારાજે હીંડોળામાંથી ઉતરીને ઉત્સવની સમાપ્તિ કરાવી. ને પોતે થાળ જમવા પધાર્યા ને હરિભક્તો પણ પોતપોતાને ઘેર ગયા. અને શ્રીહરિએ સંતોને જમાડ્યા. ત્યાર પછી સત્સંગીઓને પોતપોતાના દેશમાં જવાની આજ્ઞા કરી. ત્યારે કંથકોટના કચરો ભક્ત તથા ધમડકાના અદોજી ને માંડવીના સુંદરજી શેઠ તથા બળદીઆના કૃષ્ણ ભક્ત તથા રતનો ભક્ત અને રામપુરના રવજી ભક્ત, માનકુવાના કણબી શિયાણી વિશ્રામ તથા કણબી વિશ્રામ ભક્ત એ આદિક સર્વે ગામડાંના હરિભક્તો ચાલવાને સમયે શ્રીજી મહારાજનાં દર્શન કરીને બોલ્યા જે, મહારાજ ! દયા રાખજો. ત્યારે મહારાજ બોલ્યા જે, તમે પણ દયા રાખજો. પછી હરિભક્તો ત્યાંથી ચાલ્યા તે બહાર જઈને એમ વિચાર કર્યો જે, આપણે મહારાજને કહ્યું જે, દયા રાખજો, એ તો ઠીક, પણ મહારાજે કહ્યું જે, તમે પણ દયા રાખજો, તે શું ? એ કંઈ સમજાણું નહિ. પછીથી ફરી વાર આવીને મહારાજને એ વાત પૂછી, ત્યારે મહારાજ બોલ્યા જે, આ દેહ સાડા ત્રણ હાથનો છે. તેમાં ત્રણ આંગળનું હૃદય છે. ત્યાં અમે રહીએ છીએ. એ અમારું સ્થાન ચોખ્ખું રાખજો. ત્યાં જો સ્ત્રી-દ્રવ્યાદિક માયિક પદાર્થ રાખશો તો અમારાથી નહિ રહેવાય. એટલી દયા તમે પણ રાખજો. એમ મહારાજે પોતાનો સિધ્ધાંત કહ્યો. પછી સર્વે સત્સંગીઓ નમસ્કાર કરીને ચાલ્યા. અને સંતો પણ નમસ્કાર કરીને ફરવા ગયા. એવી રીતે મહારાજે સુરજબાઈને ઘરે ફૂલડોલનો ઉત્સવ કર્યો.

ઇતિ શ્રીસહજાનંદસ્વામી શિષ્ય અચ્યુતદાસવિરચિતે શ્રી પુરુષોત્તમલીલામૃતસુખ

સાગર મધ્યે શ્રીજીમહારાજે ભુજનગરમાં રાજમાર્ગે અનેક જીવોનાં ચિત્ત પોતાની મૂર્તિને વિષે ખેંચ્યાં ને સુરજબાઇને ઘેર ફૂલડોલનો ઉત્સવ કર્યો એ નામે છવીસમો અધ્યાય. ૨૬

અધ્યાય-૨૭

પછી રાજાના કારભારી સુતાર હીરજીભાઈ તથા સુંદરજીભાઈ તેમને ઘેર રહ્યા થકા શ્રીજીમહારાજ દવે પ્રાગજી પાસે શ્રીમદ્ ભાગવતની કથા કરાવવા લાગ્યા. પછી સુતાર હીરજીભાઈએ પોતાને ઘેર થાળ કરાવીને શ્રીહરિને પાર્ષદે સહિત જમાડ્યા. ને સુતાર ભગવાનજીએ પણ પોતાને ઘેર થાળ કરાવીને શ્રીજી મહારાજને પાર્ષદે સહિત જમાડ્યા. ને મહેતા શિવરામે તથા મહેતા હરજીવનભાઈએ તથા લાધીબાઈએ પણ પોતપોતાને ઘેર થાળ કરીને શ્રીજીમહારાજને પાર્ષદે સહિત વારંવાર જમાડ્યા. અને કેસર, ચંદન, હાર, વસ્ત્રે કરીને શ્રીજી મહારાજની પૂજા કરી. શ્રીજીમહારાજ એ સર્વે સેવાને અંગીકાર કરીને પોતાના ઉતારે પધાર્યા. ને કથા વંચાવવાનો પ્રારંભ કર્યો. સાધુ-સત્સંગી સર્વે કથા સાંભળતા. અને સાધુ ભિક્ષા માગીને ગોળા વાળીને નિત્ય પ્રત્યે જમે તે કોઈક દિવસે શ્રીહરિએ સાધુ પાસેથી ગોળો માગ્યો, ત્યારે સાધુઓએ ન આપ્યો ને કહ્યું જે, મહારાજ પેટમાં દુઃખે, ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે, પેટમાં કાંઈ પણ દુઃખે નહિ. એમ કહીને પોતે ઊઠીને સંતના હાથમાંથી ગોળો લીધો અને જમવા માંડ્યું, ને કહ્યું જે, આ ગોળા તો ચુરણ જેવા છે. ને સર્વે ઔષધિરૂપ છે. ને રોગ માત્રને નાશ કરે એવા છે.

એમ કહીને જલપાન કરીને કથા વંચાવવા લાગ્યા, ને સુતાર દેવરામે તથા સુતાર નારાયણજીએ પોતાને ઘેર થાળ કરાવીને શ્રીહરિને પાર્ષદે સહિત રૂડે પ્રકારે જમાડ્યા. જેઠી ગંગારામે પણ પોતાને ઘેર થાળ કરાવીને પાર્ષદે સહિત શ્રીજી મહારાજને જમાડ્યા. અને ભટ્ટ મહીદાસ આદિક ભક્તજનોએ પણ શ્રીજી મહારાજને પાર્ષદે સહિત જમાડ્યા. બીજા સત્સંગી હતા તેઓએ પણ શ્રીહરિને પોતપોતાને ઘેર થાળ કરીને રૂડી રીતે પધરાવીને પાર્ષદે સહિત જમાડ્યા. ત્યાં ભુજમાં કેટલાક માસ પર્યંત શ્રીહરિ રહ્યા હતા. શ્રીજીમહારાજની આજ્ઞાએ કરીને કામરુદેશને વિષે સદ્‌ગુરુનો અવતાર જે દલુજી તેમને મળીને ફરી વિસનગરમાં આવેલા સમાધિનિષ્ઠ સાધુ સંતદાસજી સહિત વિસનગરથી સંતમંડળ શ્રી ભુજનગરમાં આવ્યું. અને શ્રીજી મહારાજનાં દર્શન કર્યાં. તેમજ સર્વે દેશમાંથી

પણ સાધુનાં મંડળ આવ્યાં અને શ્રીહરિનાં દર્શન કર્યાં. શ્રીજીમહારાજે તેમને કથા સંભળાવીને ત્યાગ-વૈરાગ્યની વાર્તા કરી. ત્યાં કેટલાક દિવસ રાખીને સાધુનાં બે મંડળો કર્યાં. તેમાં એક ત્રીશ સાધુનું મંડળ, ને બીજું ચાલીસ સાધુનું મંડળ કરીને એક મંડળને ગામ બળદીએ જવાની આજ્ઞા કરી. અને બીજા મંડળને ગામ માનકૂવે જાવાની આજ્ઞા કરી. ને સંતમંડળને માંડવી બંદર જવાની આજ્ઞા કરી. ને પોતે ભુજનગરમાં કેટલાક દિવસ રહ્યા. પછી શ્રીજી મહારાજે સર્વે સંતમંડળને કહેવડાવ્યું જે, તમે સર્વે સાધુ કારિયાણી કથા સાંભળવા માટે ભેળા થજો, અમો પણ ત્યાં આવીશું. એમ કહેવડાવીને પ્રાગજી દવેને ત્યાં મોકલ્યા. અને પોતે પણ ત્યાં પધાર્યા, અને આનંદાનંદ સ્વામીને ચૈત્રી પૂર્ણમાસીનો ઉત્સવ કરવા જીરણગઢ મોકલીને સામગ્રી ભેગી કરાવી ને કંકોતરીઓ લખીને દેશોદેશ પ્રત્યે મોકલાવી અને હરિભક્તો સર્વેને તેડાવ્યા. તે વખતે ભુજનગરના સુતાર ભગવાનજીએ કિનખાબની ડગલી તથા સુરવાળ તથા માથે બાંધવાનું શેલું એટલાં વસ્ત્રો શ્રીજીમહારાજને ધરાવ્યાં.

તે વખતે એક છોકરો મહારાજને દર્શને આવ્યો. તેની હકીકત એમ છે જે, જ્યારે શ્રીજીમહારાજ વનમાં વિચરણ કરતા હતા ત્યારે તે વનમાં એક ડોસી ને તે છોકરો રહેતાં હતાં ને ગાયો, ભેંશો રાખતાં. ને નેહડો કરીને વનમાં રહેલાં હતાં. તેને ત્યાં મહારાજ સવારમાં આવીને ઊભા રહ્યા. ત્યારે એક ઝુંપડીમાં તે ડોસી અને તેમની દીકરી બેઠાં હતાં. તેનો છોકરો ગાયો તથા ભેંશો વગડામાં ચરતી હતી ત્યાં દોવરાવવા માટે ગયો હતો. તે ડોસી પોતાની ઝુંપડીમાંથી તત્કાળ બહાર આવીને મહારાજને જોઇને પોતાના મનમાં આશ્ચર્ય પામીને એમ બોલી જે, હે મહારાજ ! તમે કોણ છો ? ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે, અમે તો સાધુ છીએ. ત્યારે બાઇ બોલી જે, હે મહારાજ ! તમે ભૂખ્યા થયા હશો, તે કાંઇ જમશો ? ત્યારે મહારાજ બોલ્યા જે, હા તૈયાર હોય તો લાવો, જમીએ. ત્યારે તે બાઇ બોલી જે, દહીંનાં ગોરસાં તૈયાર છે, ને દૂધ તો છોકરો ગાયો, ભેંશો વગડામાં દોવરાવવા ગયો છે તે લાવશે ત્યારે દૂધ આવશે. ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે, દહીં હોય તો દહીં જ લાવો, જમીએ. ત્યારે બાઇએ દહીંનાં ગોરસાં જે પોતાના ઉતારામાં જમાવ્યાં હતાં, તે સર્વે ઉપાડીને મહારાજની આગળ મૂક્યા.

તે ગોરસાં લઇને મહારાજ સર્વે જમી ગયા. ત્યારે તે ડોશીએ કહ્યું જે,

મહારાજ ! હવે જમીને તૃપ્ત થયા ? ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે, બીજાં હોય તો લાવો. તે સમયે વગડામાંથી ગાયો, ભેંશો દોવરાવીને દૂધની કાવડ ઉપાડીને છોકરો આવ્યો. તે કાવડ પોતાના ઉતારામાં ઉતારીને, પોતાની માતાજીને પૂછ્યું જે, આ બાવો કોણ છે ? ને ક્યાંથી આવે છે ? ત્યારે ડોસીએ કહ્યું જે, હે પુત્ર ! આ બાવા તો મોટા તપસ્વી છે. ને અખંડ યોગધારણામાં રહે છે અને બહુ ચમત્કારી પણ છે. માટે આપણે ઘેર રાખીને તેમને આપણે દૂધ, દહીં ઘણુંક જમાડીને સેવા કરીને રાજી કરશું તો તેનું અવિનાશી ફળ આપણને મળશે. ત્યારે તે છોકરો બોલ્યો જે, હે માતાજી ! તમે આ બાવાને શું જમાડ્યું ? ત્યારે તે ડોશીએ કહ્યું જે, મેં એકલાં દહીંનાં ગોરસાં હતાં તે જમાડ્યાં. ત્યારે છોકરો કહે જે, હવે દૂધ પણ જમાડો. ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે, થોડું ઘણું લાવો તો જમીએ. ત્યારે છોકરો કહે, હે મહારાજ ! થોડું શું કરવા જમશો. ઝાઝું જમોને ! અમારી ગાયો, ભેંશો ઘણીક દૂઝે છે. ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે, તમે એકલું દહીં-દૂધ સદા જમો છો ? ત્યારે છોકરો કહે, હે મહારાજ ! ગામ અહીંથી ઘણે દૂર છે. ત્યાં અમે અન્ન લેવા જઈએ છીએ. પણ અત્યારે અન્ન થઈ રહ્યું છે.

ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે, હવે થઈ રહ્યું છે, તે તમો કયે દહાડે અન્ન લેવા જાશો ? ત્યારે છોકરાએ તેની માતાજીને પૂછ્યું જે, મા ! આપણે અન્ન લેવા કયે દિવસે જાશું ? ને આપણને આ બાવાને રાખવા છે ! ત્યારે તેની માતાજીએ કહ્યું જે, હા બાવાને આપણે રાખશું ને જાવા નહીં દઈએ. હે પુત્ર ! તું ઘીની કુંડલી ભરીને ગામમાં જઈને, ઘી વેચીને તેના જે પૈસા આવે, તેની ખાંડ, સાકર ને ગોળ, ચોખા લાવ, આપણે નિત્યે આ બાવાને દૂધપાક કરીને જમાડીશું. ત્યારે છોકરે કહ્યું જે, હું કાલ સુધી ખાંડ સાકર લાવીશ. ને તમે બાવાને આપણા ઘેરથી જાવા દેશો નહિ. એમ કહીને છોકરો ગામમાં ગયો. તે ઘી વેંચીને ખાંડ, સાકર ને ચોખા લાવ્યો. તે ડોશી ને છોકરો અતિશય હેતથી દરરોજ દૂધપાક કરીને મહારાજને જમાડે. અને પ્રસાદી બાકી રહે તે પોતે જમે. અને રાત્રિએ તે ડોશી ને તેની દીકરી તે બે જણ પર્ણકુટીમાં સૂવે ને મહારાજને બહાર ઢોલિયો ઢાળીને સુવડાવે. ને છોકરાને કહે જે, તું આ મહારાજને મારી આજ્ઞા વિના જવા દઈશ નહિ. ખ્યાલ રાખીને સૂજે. નહિ તો ઊઠીને ચાલી નીકળશે. એવી રીતે ભલામણ કરી. આ પ્રમાણે નિત્યે મહારાજને દૂધપાક કરીને જમાડતી. રાત્રિએ પોતાના છોકરાને પાસે ખબર

રખાવવા સારુ સુવડાવતી. એવી રીતે મહારાજ એક માસ સુધી ત્યાં રહ્યા.

ત્યારે ડોશીને તથા તેના દીકરાને તથા તેની દીકરીને પોતાના જીવમાં એમ નિશ્ચય થયો જે, હવે મહારાજને આપણે જમાડીને તથા બીજી સેવા કરીને રાજી કર્યા છે એટલે મહારાજ જશે નહિં એમ જાણીને તે છોકરો એક રાત્રે નિર્ભય થઈને સૂઈ રહ્યો. ત્યારે મહારાજ તે છોકરાને સૂતો મૂકીને અર્ધી રાત્રે ઊઠીને એકલા ચાલી નીકળ્યા. ને તે ડોશી સવાર થયું ત્યારે ઊઠીને પર્ણકુટીરથી બહાર નીકળીને જોયું ત્યાં તો મહારાજને ઢોલિયા ઉપર સૂતેલા ન જોયા. ત્યારે તે ડોશીએ પોતાના છોકરાને જગાડીને કહ્યું જે, તેં મહારાજની ખબર બરાબર રાખી નહિ, તે રાત્રિના ઉઠીને એકલા ચાલી નીકળ્યા છે. તું મહારાજનાં ચરણારવિંદનાં પગલાં માર્ગમાં જોતો જોતો જા. ને જ્યાં હોય ત્યાંથી શોધીને મહારાજને તેડી આવજે. ને ન મળે તો તું મને તારું મોઢું ન દેખાડજે. એવી રીતે કહ્યું. ત્યારે છોકરે કહ્યું જે, લ્યો મા! હું જાઉં. ને મહારાજ જ્યાં હશે ત્યાંથી તેડી આવીશ. ત્યારે ડોશીએ કહ્યું જે, તું જરૂર મહારાજને તેડીને આવજે. એમ કહ્યું ત્યારે, છોકરો જે દિશામાં મહારાજ ગયા હતા તે માર્ગમાં પગલાં જોતો જોતો ચાલ્યો ; તે દશ ગાઉ ચાલ્યો ગયો, ત્યાં એક નદી આવી. ત્યારે મહારાજ પણ નાહીને તે નદીના તટ ઉપર શાલગ્રામ ને બાલમુકુંદની પૂજા કરતા હતા. તેને જોઈને છોકરો પોતાના બે હાથ જોડીને કહેવા લાગ્યો જે, હે મહારાજ ! મને તમે અર્ધી રાત્રિએ સૂતો મૂકીને ચાલી નીકળ્યા. ને પાછળ તમારા વિયોગે કરીને મારી માતા તથા મારી બહેન ઘણોક શોક અને રુદન કરે છે. તે માટે આપ દયા કરીને ચાલો. મારી માએ, મને એમ કહ્યું છે જે, તું મહારાજને તેડીને પાછો અહીં આવજે, જો ન તેડી આવે તો મને જીવતાં તારું મોઢું દેખાડીશ નહીં એમ કહ્યું છે. ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે, તારી માતાજી તથા તારી બહેન એ બે જીવ સારું તારે નેહડે અમે કેટલા દિવસ બેસી રહીએ ? અમારે તો આ પૃથ્વી ઉપર વિચરીને સ્થાવર તથા જંગમ એમ અનેક જીવોનો ઉદ્ધાર કરવો છે. તે માટે હું છપૈયા ગામને વિષે ધર્મ-ભક્તિ થકી પૃથ્વી ઉપર પ્રગટ થયો છું.

ત્યારે તે છોકરે કહ્યું જે, મહારાજ ! તેતો વાત સાચી પણ, મારી માએ મને એમ કહ્યું જે, મહારાજ જ્યાં મળે ત્યાંથી તેડી આવ્યા વિના તું મને તારું મોઢું ન દેખાડજે. તે હું તમને તેડી ગયા વિના મારી માને મોઢું કેમ દેખાડું ? ત્યારે મહારાજે

કહ્યું જે, અહીંથી છોકરા તું ચાલ્યો જા. ત્યારે તે છોકરો બહુ જ દિલગીર થઈ ગયો. ને મહારાજ ત્યાંથી એમને એમ ઊઠીને પોતાનો સામાન લઈને ચાલ્યા. ત્યારે તે વાંસે રોતો રોતો ચાલ્યો. ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે, છોકરા ! તું પાછો વળી જા. તો પણ તે પાછો વળ્યો નહિ. ત્યારે મહારાજે તેને કહ્યું જે, અમે સઘન વનમાં જાશું. ત્યાં ઝાડીમાં સિંહ તથા અરણાપાડા, હાથી આદિક જાનવરની તથા સઘન ઘાટા વનની બહુજ બીક લાગશે. અને તે જનાવર તને ખાઈ જશે. માટે હું તને દયા કરીને કહું છું જે, તું પાછો તારે ઘેર ચાલ્યો જા. ત્યારે તેણે કહ્યું જે, હે મહારાજ ! ઘાટા વનમાં તમને સિંહ આદિક જાનવર ખાશે તો મને ખાશે. ને તમને સિંહ આદિક જાનવર જો નહિ ખાય તો મને પણ નહિ ખાય, કેમ જે હું તમારો શરણાગત છું. મારી તમે રક્ષા કરશો. એમ કરતા કરતા ચાલ્યા ત્યાં માર્ગમાં એક સિંહ સામો દેખાણો. તેને જોઈને મહારાજ મનુષ્ય ચરિત્ર કરવા લાગ્યા અને ભય પામીને માર્ગમાં ઊભા થઈ રહ્યા. ત્યારે તે છોકરો પણ મહારાજની પાછળ સંતાઈને ઊભો થઈ રહ્યો. ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે, છોકરા ! તેં મારું કહ્યું ન કર્યું, ને સિંહ તો સામો માર્ગમાં આવ્યો. તે આપણ બે જણને ખાઈ જશે તો મારું તો રોનારું વાંસે કોઈ નથી પણ તને ખાઈ જશે તો તારી માતાજી તથા તારી બહેન તારી વાંસે રોઈ મરશે, ને તારી વાટ જોશે.માટે તું અહીંથી નાસી જા, હું આડો ઊભો છું તે સિંહ નહિ આવે. એમ કહ્યું તો પણ છોકરો પાછો ન વળ્યો ત્યારે તે સિંહને મહારાજે સમાધિ કરાવી દીધી તેથી સિંહ નેત્ર ફાડીને સામો ઊભો રહ્યો. ત્યારે મહારાજ બોલ્યા જે, છોકરા ! હવે આપણે કેમ કરશું ? સિંહ તો સામો ઊભો થઈ રહ્યો છે. ત્યારે તેણે કહ્યું જે, હે મહારાજ ! તમે તો મોટા ઈશ્વરના ઈશ્વર છો. હું તો આ સિંહને તમે સમાધિ કરાવી છે તે જોઈને તમને ભગવાન જાણું છું, એમ છોકરે કહ્યું. ત્યારે સિંહ ખસીને છેટે ઊભો રહ્યો. તે જોઈને મહારાજે છોકરાને કહ્યું જે, તું મને ખરેખરા ભગવાન જાણે છે ? ત્યારે તેણે કહ્યું જે, હે મહારાજ ! હું તમને ખરેખરા ભગવાન જાણું છું, તમે આ સિંહને સમાધિ કરાવીને ઊભો રાખ્યો તે ભગવાન વિના બીજાથી સમાધિ કરાવીને ઊભો રખાય જ નહિં. ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે, તું મને ભગવાન જાણે છે, ત્યારે હું તને કહું તેમ તું કરીશ ? ત્યારે તેણે કહ્યું જે, હા મહારાજ, જેમ કહો તેમ કરું.

ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે, જો તું મને ભગવાન જાણતો હોય તો આ સિંહ

ઊભો છે તેને તું તારા હાથની આંગળી અડાડી આવ. ત્યારે તે બોલ્યો જે, હું સિંહને આંગળી અડાડવા જાઉં ને કદાપિ સિંહ મને ખાઇ જાય તો ? ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે, તું કહે છે હું તમને ભગવાન જાણું છું. જો તું મને ભગવાન જાણતો હોય તો જાતો કેમ નથી ? ને જો જાણતો હોય તો હવે જા. ત્યારે છોકરે કહ્યું જે, હવે જાઉં છું. એમ કહીને બીતો બીતો ચાલ્યો ગયો ને સિંહને હાથની આંગળી અડાડીને તત્કાળ પાછો આવ્યો. આવીને મહારાજને કહ્યું જે, હું સિંહને આંગળી અડાડી આવ્યો. ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે, એમ તો નહિ ચાલે. તું તારો કોણી સુધી હાથ સિંહના મોઢામાં મૂકીને આવતો રહે. ત્યારે તે કહે, જો હું સિંહના મોઢામાં હાથ મૂકું તો સહેજે સિંહ તત્કાળ મને ખાઇ જાય. ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે અમારે વચને તું જા ને તને સિંહ નહીં ખાય. ત્યારે વળી પાછો બીતો બીતો સિંહ પાસે ગયો ને પોતાનો હાથ સિંહના મોઢામાં મૂકીને મહારાજ પાસે આવ્યો. ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે એમ નહીં ચાલે, તું સિંહની આંખમાં આંગળી ઘાલીને આવતો રહે. ત્યારે તે કહે આંખમાં આંગળી ઘાલીશ તો સિંહ મને કરડશે નહિ મહારાજ ? ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે, અમારે વચને બે વખત જઇ આવ્યો તો પણ સિંહ તને ન કરડ્યો તે આ વખતે પણ નહીં કરડે, તું જા. એમ મહારાજે કહ્યું એટલે તે સિંહને અડકવા ગયો. ને તે સિંહની આંખમાં હાથની આંગળી મૂકી ને ફરી મહારાજ પાસે આવ્યો. ત્યારે મહારાજે વળી છોકરાને કહ્યું જે, તું મને ભગવાન જાણે છે? અને તું જો મને ભગવાન જાણતો હોય તો અહીંથી તું જતો રહે.

અને તારી માતાજી તથા તારી બહેન પાસેથી રજા લઇને આવ. અને હું અહીંથી પશ્ચિમ દેશમાં જાઉં છું. ત્યારે તે છોકરે કહ્યું જે, મારી મા મને પૂછે તો શું ઉત્તર આપવો ? ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે, તારી મા પૂછે તો એમ કહેજે જે, એ બાવાને તેડીને હું પાછો આવીશ. અને મા ! તમે તે બાવાને અંતરમાંથી પળમાત્ર વિસારશો નહીં. એમ તારી માતાજીને કહેજે. ત્યારે તે છોકરો તેની માતાજી પાસે ગયો. ત્યારે તે ડોશીએ પૂછ્યું જે, બાવા ક્યાં ગયા ? ત્યારે તેણે તેની માને કહ્યું જે, મા ! તમે તે બાવાને અંતરથી વિસારશો નહિ. ત્યારે તે ડોશી બોલ્યાં જે, તે બાવાને તું કહે છે તેવી રીતે અંતરમાં નિરંતર સંભાળી રાખીશ. પણ તું તે બાવાને જરૂર પાછા મારી પાસે તેડીને આવજે. પણ તેને તેડ્યા વિના ફરી તું મને તારું મુખ દેખાડીશ નહિ. ત્યારે છોકરે કહ્યું જે, મા ! હું જરૂર તે બાવાને તેડીને આવીશ. પણ

તે બાવો કેટલે દિવસે મને પાછા ભેળા થાશે તે મારાથી કહેવાતું નથી. ત્યારે ડોશીએ કહ્યું જે, જ્યારે તે બાવો મળે, ત્યારે તું તેને તેડીને આવજે. ત્યારે તે છોકરે કહ્યું જે, હું તેડવા જાઈશ પણ મને રસ્તામાં જમવા ટીંમણ જોશે, ત્યારે ડોશીએ ટીંમણ કરી આપ્યું, ત્યારે છોકરે કહ્યું જે, આ ટીંમણ થઈ રહે ત્યારે હું રસ્તામાં જમવાનું કેમ કરું ? ત્યારે ડોશીએ કહ્યું જે, રસ્તામાં જે જે ગામ આવે, તે તે ગામમાં એ બાવાની પૂછા કરજે. ને જ્યારે ટીંમણ થઈ રહે ત્યારે એ બાવાને સંભાળીને ગામોગામ ભિક્ષા માગીને જમતો જાજે. તે બાવાને પ્રતાપે ભિક્ષામાં તુંને કોઈ વાતે દુઃખ નહીં આવે. એવી રીતે ડોશીએ કહ્યું.

ઇતિ શ્રીસહજાનંદસ્વામી શિષ્ય અચ્યુતદાસવિરચિતે શ્રી પુરુષોત્તમલીલામૃતસુખ સાગર મધ્યે મહારાજે સુંદરજીને ઘેર કથા કરાવીને છોકરાને તેની માતાજીએ મહારાજનો મહિમા કહ્યો અને છોકરો મહારાજને શોધવા ગયો એ નામે સત્તાવીશમો અધ્યાય. ૨૭

અધ્યાય-૨૮

ત્યાંથી છોકરો પશ્ચિમ દિશે ચાલ્યો તે ગામોગામ રસ્તામાં મહારાજની પૂછા કરતો કરતો ગયો. તે હજારું ગામમાં ફરી વળ્યો તો પણ મહારાજના સમાચાર કોઈ ગામમાં કોઈએ પણ કહ્યા નહિ, ને મહારાજ પણ મળ્યા નહિ. એવી રીતે મહારાજને ખોળતાં ખોળતાં છોકરાને બાર વર્ષ વિતી ગયાં તો પણ મહારાજના સમાચાર ક્યાંય પણ મલ્યા નહીં. ત્યારે તે છોકરો પોતાના મનમાં વિચાર કરવા લાગ્યો જે, મારો દેશ તો ઘણો દૂર રહી ગયો અને આટલા આટલા દેશો તથા ગામો હું ફરી આવ્યો, પણ મહારાજ ક્યાંઇ મલ્યા નહિં. આવી રીતે વિચાર કરીને અતિશય નિરાશ થઈ ગયો. તે છોકરાને કોઈ મનુષ્યે આવીને પૂછ્યું જે, છોકરા ! તું નિરાશ થઈ કેમ બેસી રહ્યો છે ? ત્યારે તેણે કહ્યું જે, હું ભગવાનને શોધું છું, પણ મને ભગવાન ક્યાંય મળ્યા નહિ. એટલા માટે હું નિરાશ થઈને બેસી રહ્યો છું. ત્યારે મનુષ્યે કહ્યું જે, આ દેહે કરીને ભગવાન તો ક્યાંથી મળે ? કારણકે ભગવાન મળવા તો બહુ દુર્લભ છે. ત્યારે છોકરે પૂછ્યું જે, તમે કોઈ દેશમાં કે ગામમાં કોઈ ચમત્કારી બાવો દેખ્યો કે સાંભળ્યો છે ? કોઈ મનુષ્યે તે બાવાની ચમત્કારી વાત તમારા આગળ કરી છે ? જો ચમત્કારી વાત કરી હોય કે જો સાંભળી હોય તો, એ બાવાનો ઐશ્વર્ય પ્રતાપ એવો છે જે છાનો રહેતો નથી. ત્યારે તે મનુષ્યે કહ્યું જે, કાઠીયાવાડ દેશ છે તેમાં એક ચમત્કારી બાવો સાંભળ્યો છે. વળી આ દેશનાં

મનુષ્યો વાતો કરે છે જે, કાઠીયાવાડ દેશમાં એક ભારે તપસ્વી બાવો જીવનમુક્તા નામે કરીને છે તે ઘણાક મનુષ્યોને ચમત્કાર દેખાડે છે. તથા ધ્યાન, ધારણા, સમાધિ કરાવે છે. એવી રીતે મેં વાત મનુષ્ય આગળથી સાંભળી છે. વળી મેં સાંભળ્યું છે જે, તે બાવાએ લાખો મનુષ્યોને જ્ઞાન ઉપદેશ આપીને ધર્મ, જ્ઞાન, વૈરાગ્ય ને ભક્તિને માર્ગે ચડાવીને ભગવાન સન્મુખ કર્યા છે. આવી રીતે લાખો મનુષ્યોને પોતાના શિષ્ય કર્યા છે ને ધર્મમાં વર્તાવે છે. ત્યારે છોકરે કહ્યું જે, તેજ બાવો ભગવાન છે. ને મારે તેની જ પાસે જાવું છે.

એમ કહીને ત્યાંથી ચાલ્યો, તે ગામોગામ મનુષ્યોને પૂછતો પૂછતો છેવટ ગઢડામાં સવારના વખતમાં આવ્યો. ત્યાં જઈને દાદા ખાચરને પૂછ્યું જે, આંહિ કોઈ ચમત્કારી પુરુષ છે ? ત્યારે તેમણે કહ્યું જે, અહીં તો હાલમાં નથી. તે તો ભુજમાં છે, તે વાત સાંભળીને તે છોકરો મહારાજની પૂછા કરતો કરતો ભુજ આવ્યો. ને તે વખતે મહારાજ ભગવાનજીભાઈને ઘેર ગાદીતકીયા નખાવીને ઢોલિયા ઉપર વિરાજમાન હતા. ચારે બાજુ સંત-હરિભક્તોની સભા ભરાઈને બેઠી હતી. ને મહારાજ ભારે ભારે જરીયાની વસ્ત્રો પહેર્યાં હતાં. ને ભારે ભારે નંગજડિત ઘરેણાં પહેર્યાં હતાં. તે સમયે છોકરો તે સભાથી દૂર આવીને ઊભો રહ્યો. ને પોતાનું શરીર અતિશય કૃશ ને વસ્ત્રો પણ જૂનાં ફાટેલાં પહેર્યાં હતાં. એવે વેશે તે છોકરો ઊભો, અને પોતાના મનમાં વિચાર કરતો હતો. ત્યારે મહારાજે તેના સામું જોયું ને છોકરાનું નામ લઈને તેને બોલાવ્યો. ને અતિ હેતે સહિત તત્કાળ ઢોલિયેથી ઉતરીને તે છોકરા સન્મુખ આવીને તેને બાથમાં લઈને મળ્યા.

તે વખતે સભામાં બેઠેલા કાઠી જે સુરોખાચર તથા અલૈયોખાચર તથા હીરજીભાઈ તથા સુંદરજીભાઈ તથા ગંગારામ મલ્લ તથા પાર્ષદ ભગુજી આદિક બોલ્યા જે, મહારાજ આ ભિક્ષુક જેવો દુબળો છોકરો છે તેને ઓળખ્યા વિના તત્કાળ ઢોલિયેથી ઉતરીને કેમ બાથમાં લઈને મળે છે ? તે સાંભળીને મહારાજે કહ્યું જે, અમે વનમાં વિચરતા હતા, તે દિવસે એની પર્ણકુટીમાં અમો એક માસ પર્યંત રહીને દૂધ, દહીં જમ્યા છીએ. તે છોકરાને ઓળખીએ પણ છીએ. અમે તેને ઘેર રહ્યા હતા. તેને વર્ષ બાર વીતી ગયાં છે. અમે તેને ઘેરથી અર્ધી રાત્રે ઊઠીને ચાલ્યા. અમને રાખવા સારુ તેમને ઘણું હેત હતું તે હેતને લીધે અમને તેને ઘેરથી દિવસે ચાલવાનો અવકાશ મળ્યો નહીં. તે માટે અમે અર્ધી રાત્રિએ તેને સૂતો

મૂકીને ચાલી નીકળ્યા હતા. ત્યાર પછી તે છોકરો જ્યારે તેના ઘેરથી સૂતો જાગ્યો ત્યારે ઊઠીને અમને તેણે ક્યાંય પણ દેખ્યા નહીં, ત્યારે તેની ડોશીએ તેને કહ્યું જે, આપણે ઘેર બાવો હતો તે દેખાતો નથી, ને તું જ્યાં હોય ત્યાંથી તે બાવાને ગોતીને તેડી આવ. એટલે આ છોકરો અમને ખોળતો ખોળતો અહીં આવ્યો છે. તે વાત સાંભળીને સર્વે સભામાં બેઠેલા જે કાઠીઓ તથા ભુજના સત્સંગીઓ તે સર્વે ઊઠીને બે હાથ જોડીને મહારાજનાં ચરણારવિંદમાં પોતાનું મસ્તક નમાવીને ગદ્ ગદ્ કંઠથી બોલ્યા જે, હે મહારાજ ! તે છોકરાના જેટલો અમને તમારો મહિમા નથી સમજાણો, કેમ જે એ છોકરાને જેવી રીતે તમે મૂકીને ચાલી નીકળ્યા ને તે છોકરો તમને વાંસે ગોતતો ગોતતો હજારો ગાઉ ફરીને અહીં આવ્યો છે. અને અમે તો અહીં ઘેર આપ બેઠા છો, તો પણ તમારે દર્શને નિત્ય આવવું તે પણ નિયમસર અવાતું નથી, એમ કહ્યું. તે વખતે મુકુંદાનંદ બ્રહ્મચારીએ મહારાજને આવીને કહ્યું જે, હે મહારાજ ! થાળ તૈયાર થયો છે, જમવા પધારો. તે સાંભળીને મહારાજ તે છોકરાને કહ્યું જે, છોકરા ! તું પણ અમારી સાથે જમવા ચાલ. ત્યારે તે છોકરે કહ્યું જે, મહારાજ ! મેં હજી સ્નાન પણ કર્યું નથી. ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે, નાહીને તું કોરું વસ્ત્ર પહેરી લે. ત્યારે તે છોકરો નાહીને કોરું વસ્ત્ર પહેરીને મહારાજ ભેળો જમવા ગયો.

એક બાજુ તે છોકરાને મહારાજે બેસાડ્યો, ને મહારાજ થાળ જમ્યા. ને તે છોકરાને પણ જમાડ્યો. ને મહારાજ ભગુજીને કહ્યું જે, ભગુજી ! વાળંદને બોલાવીને આ છોકરાની હજામત કરાવી નખાવો. એમ કહીને પોતે અક્ષરઓરડીમાં પોઢી ગયા. જ્યારે મહારાજ પોઢીને જાગ્યા ત્યારે છોકરો મહારાજની આગળ જઈને દર્શન કરીને બેઠો. ત્યારે મહારાજે તે છોકરાને કહ્યું જે, કેમ છોકરા ! તારે હવે સાધુ થાવું છે ? ત્યારે તે છોકરે કહ્યું જે, હે મહારાજ ! મારે સાધુ તો થાવું છે. પણ મારી મા મારી વાંસે વાટ જોશે. ત્યારે શ્રીજીમહારાજે કહ્યું જે, તારી મા વાંસે વાટ જોશે તો આપણે એક દિવસ તારી માને ઘેર ત્યાં ચાલશું.

ત્યારે તે છોકરે કહ્યું જે, ત્યારે તો મહારાજ ! ભલે મને સાધુ કરો. ત્યારે તેને મહારાજે સાધુ કરીને શુકાનંદ મુનિ નામ પાડ્યું ને તે સાધુ ભેળા રહ્યા. થોડા દિવસ વિત્યા બાદ મહારાજે શુકમુનિને કહ્યું જે, સ્વામી ! હવે તમારી માને દર્શન દેવા માટે ચાલો. એમ કહીને તે ડોશીને દિવ્ય દેહે તેડવા ગયા. તે સમયે તે ડોશીને

મહારાજનાં તથા શુકાનંદ સ્વામીનાં જેવી રીતે પૂર્વે વનમાં દર્શન કર્યાં હતાં તેવી રીતે દર્શન થયાં. તે જોઈને ડોશી બોલ્યાં જે, ઓહોહો. મારો પુત્ર આ મહારાજને તેડીને મારે ઘેર પાછો આવ્યો. ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે, ડોશી ! અમે તો તમારા દીકરાને સંગાથે લઈને તેડવા આવ્યા છીએ, કેમ જે તમે અમને દૂધપાક જમાડીને તથા સેવા કરીને રાજી કર્યા છે, તે હવે તેડી જાશું. તે સાંભળીને તેની દીકરી અતિશય રુદન કરવા લાગી. ત્યારે મહારાજે તે છોકરીને કહ્યું જે, તું શા માટે રૂદન કરે છે ? તું પણ સુખેથી ચાલ, તને પણ તેડી જાશું, એમ કહીને તે મા-દીકરી બન્નેને સંગાથે ધામમાં તેડી ગયા.

આ વાત સર્વે ભુજના હરિભક્તો આગળ શ્રીજીમહારાજે વિસ્તારે સહિત કહી સંભળાવી જે, આ છોકરે અમને રાખવા સારુ ઘણોયે પ્રયાસ કર્યો હતો. પણ તેને ઘેર અમે તે દિવસે રહ્યા નહિ. ને મુક્ત હોય તે આવી રીતે અમને ખોળતા ખોળતા અમારે સમીપે દર્શન કરવા આવે છે. એમ કહીને તે ભારે ભારે વસ્ત્ર ઉતારીને મહારાજે ભગવાનજીભાઈને આપ્યાં, ને તેમને કહ્યું જે, આ વસ્ત્ર તમારી પાસે રાખો, ને અમે જ્યારે ધોરાજી મંગાવીએ ત્યારે આપજો. એમ કહીને બે દિવસ રહ્યા. પછી જમીને ચાલ્યા તે અંજાર પધાર્યા ને સવાસરને દરવાજે માધવરાયની વાડી છે તેમાં ચાર કોશીયા કૂવાથી પૂર્વે શિવનું સ્થાનક છે, તે શિવના ચોતરા ઉપર ઉત્તર બાજુ શ્રીજીમહારાજ ઉતર્યા ને સુતાર રવજીને કહ્યું જે, તમે ગામમાં જાઓ, ને ચાગબાઈ આદિક બાઈઓને તથા ભાઈઓને કહેજો જે, મહારાજ આવ્યા છે, તે ગામમાં નહીં આવે. માટે તમે રસોઈ કરીને ત્યાં શિવને ચોતરે લઈને ચાલો.

પછી રવજી સુતારે જઈને બાઈઓને તથા ભાઈઓને તેમજ કહ્યું. ત્યારે બાઈઓ તથા ભાઈઓ તે સાંભળીને અતિશય રાજી થઈને મહારાજ માટે રસોઈ કરીને તે વાડીયે શિવના ઓટા ઉપર બેઠેલા શ્રીજીમહારાજને થાળ જમાડ્યો. ને મહારાજને જમાડીને પગે લાગીને કહ્યું જે, હે મહારાજ ! ગામમાં પધારો. ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે, અમે ગામમાં નહીં આવીએ. અને કાલ પણ અમને જમાડવા માટે થાળ અહીં જ લઈને આવજો, એમ કહ્યું. પછી બીજે દિવસે પણ બાઈઓ તથા ભાઈઓએ થાળ કરીને શ્રીજીમહારાજને જમાડ્યા. જમીને આચમન કરીને જળપાન કર્યું. તે બાઈઓને તથા ભાઈઓને શ્રીજીમહારાજે કહ્યું જે, આ પ્રસાદી

છે તે લઈ જાઓ. હવે અમે અહીંથી ચાલશું. તે આજ અમારે તૂણે જાવું છે. એમ કહીને શ્રીહરિ ચાલ્યા તે તૂણેથી વહાણમાં બેસીને જોડીયે ઉતર્યા. ત્યાં રવજી સુતારને કહ્યું જે, અમે આ નદીમાં બેઠા છીએ. ને તમે ગામમાં જાઓ. ને જમવા સારુ કંઈક ટીમણ લઈને આવો. પછી રવજી સુતાર ગામમાં ગયા અને ટીમણ લઈ ચાલ્યા આવતા હતા. ત્યાં માર્ગમાં ધમડકાના ગરાશિયા અદોજી, કલ્યાણસિંહજી, રામસિંહજી તથા રાયધણજી એ ચાર ભાઈઓ જોડિયામાં હતા તેમણે રવજી સુતારને દેખ્યા. ત્યારે તેમણે પૂછ્યું જે, રવજીભાઈ ! તમે અહીં કેમ આવ્યા છો ? ત્યારે રવજી સુતારે કહ્યું જે, શ્રીજીમહારાજ કચ્છ દેશમાંથી વહાણે બેસીને અહીં પધાર્યા છે, તેમની સાથે હું પણ આવ્યો છું. ને મહારાજ તો નદીમાં બેઠા છે, ને તેમના માટે હું જમવા સારુ ટીમણ લેવા આવ્યો છું. ત્યારે ચારે ભાઈઓએ કહ્યું જે, ચાલો, આપણે મહારાજને દર્શને નદીએ જાઈએ. પછી ચારે ભાઈઓ આવીને નદીમાં મહારાજનાં દર્શન કરીને બેઠા. ને રવજી સુતારે શ્રીહરિને જલેબી તથા સાટા તથા ઘેબર વિગેરે જમવાનું આપ્યું તે મહારાજ જમ્યા; ને રવજી સુતારે પાણીનો લોટો ભરીને આપ્યો તે જળપાન કરીને હાથ ધોઈને પછી ચારે ભાઈઓને મહારાજે કહ્યું જે પ્રસાદી જમશો ? ત્યારે ચારે ભાઈ બોલ્યા જે, કૃપા કરીને મહારાજ આપે તો જમીએ. ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે, પ્રસાદી જમશો તો ગાંડા થઈ જાશો. ત્યારે અદોભાઈ બોલ્યા જે, મહારાજ ! હું તો સત્સંગી છું અને આ મારા ભાઈઓ છે તે પણ પ્રસાદી જમે એવા છે, પણ કાંઈ ભય પામે એવા નથી.

પછીથી તે સર્વેને પ્રસાદી આપી તે જમ્યા. ને શ્રીજીમહારાજે વાતો કરીને કહ્યું જે, સત્સંગ કરો. દેહ છે તે ક્ષણ ભંગુર છે, તે ઘડીએકમાં નાશ થઈ જાય એવો છે. ફરીને આવો મનુષ્ય દેહ મળવો દુર્લભ છે. માટે કલ્યાણનું સાધન તો તત્કાળ કરવું, પણ તેમાં વિચાર ન કરવો. ત્યારે અદાભાઈએ કહ્યું જે, હે મહારાજ ! તમે વાત કરી તે સર્વે સાચી છે, અમે તમો કહો તેમ કરીએ. મહારાજે કહ્યું જે, તમો દીકરી મારવાની બંધી કરો. ત્યારે તે બોલ્યા જે, તે અમારાથી કેમ થાય ? એમ કરીએ તો અમારી લોકમાં લાજ જાય. કેમ જે અમારા ભાઈયાતો ને સગાં-સંબંધીઓ સર્વે મશ્કરી કરે, ને એમ કહે જે, તમે કોઈકના સાસરા થાશો, ને સાળા થાશો, ને તમારે ઘેર જમાઈ ને બનેવી આવીને બેસશે. એમ કહે તે લોકલાજ બહુ આડી

આવે છે. ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે, તમે સત્સંગ કરો ને દીકરીઓ જીવતી રાખો. ને બીજાના દીકરા ગરાસ વાળે છે, તેમ અમારી આજ્ઞાએ કરીને દીકરીઓ જીવતી રાખશો તો, તમારી દીકરીઓ તમારો ગરાસ વાળશે.

જો તમે અમારાં વચને કરીને સત્સંગ કરશો ને દીકરીઓ ને જીવાડશો તો તમારું કલ્યાણ થાશે. ને તમે કહ્યું જે, અમારાં સગાં સંબંધી તથા નાતીલાઓ તે અમારી મશ્કરી કરે, તે હમણાં એ મશ્કરી જણાય છે, પણ કોઈક રાજા એવો આવશે જે રાજા માત્ર અને ગરાશિયા જેટલા પૃથ્વી ઉપર છે તે સર્વેની દીકરીઓ જીવતી રખાવશે. ને જે દીકરીઓ મારશે તેનો ગરાસ પડાવી લેશે, ને કેદ કરશે. તે દિવસે તમારી મશ્કરી થાશે કે નહીં થાય ? થાશે. ત્યારે અદાભાઈએ કહ્યું જે, હે મહારાજ ! એવું થાશે તે અમે દેખશું ? ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે, તમે દેખશો તો ખરા. ત્યારે તે ચારે ભાઈઓ વ્રતમાન ધારીને સત્સંગી થયા, ને મહારાજને પગે લાગીને ઊઠ્યા. ને મહારાજ ત્યાંથી ચાલ્યા તે હાલાર દેશમાં ધોરાજી ગામે પધાર્યા. ત્યાં લાલવડ હેઠે પોતે આવીને ઉતર્યા ને ત્યાં રહીને ભુજથી ભગવાનજી સુતાર પાસેથી વસ્ત્ર મંગાવ્યાં.

ત્યાં ગુજરાતનો સંઘ આવ્યો તેને પોતે કીનખાબનાં વસ્ત્ર પહેરીને સંઘને દર્શન દઈને, પછી તે ગામમાં જીજીભાઈ તથા અજુભાઈ આદિની સર્વે સેવા અંગીકાર કરીને ત્યાંથી ચાલ્યા તે ગામ જુનાગઢ પધાર્યા.

ઇતિ શ્રીસહજાનંદસ્વામી શિષ્ય અચ્યુતદાસવિરચિતે શ્રી પુરુષોત્તમલીલામૃતસુખ સાગર મધ્યે મુમુક્ષુએ મહારાજનાં દર્શન કર્યાં તે ધમડકાના ગરાસીયા જોડીએ ભેળા થયા ને તેમને સત્સંગી કર્યા. તથા દીકરીઓ જીવતી રાખવાની આજ્ઞા કરી, ને શ્રીહરિ જુનાગઢ પધાર્યા, એ નામે અઠ્યાવીસમો અધ્યાય. ૨૮

અધ્યાય-૨૯

જુનાગઢમાં ભેળા થયેલા સંતો અને સત્સંગીઓને કિનખાબનાં વસ્ત્રે સહિત દર્શન આપીને બ્રાહ્મણને તથા સર્વે સંતોને જમાડ્યા. ત્યાં સાધુઓની તથા પરમહંસ દીક્ષાવાળાની પોતે વ્યવસ્થા કરી. સાધુનાં મંડળોને સોરઠ દેશમાં ફરવા જવાની આજ્ઞા કરી. પરમહંસનાં મંડળોને ભેળા લઈને પોતે ગામ ચૂડા-રાણપુર આવ્યા. ત્યાંથી ગામ દેરડી પધાર્યા. ત્યાંથી ગામ દુર્ગપુર આવ્યા ને ત્યાંથી કાઠીયાવાડ થઈને ફરી સોરઠમાં ગુડેલ આવ્યા ને ત્યાંથી ધોરાજી થઈને

કાલવાણી પધાર્યા. ત્યાં સાધુનાં મંડળ ભેગાં થયાં. તેમને સાધુની દીક્ષા મૂકાવીને પરમહંસની દીક્ષા ધારણ કરાવી. ને તેમનાં પાંચ પાંચ મૂર્તિનાં મંડળ કરીને દેશદેશ પ્રત્યે ફરવા જવાની આજ્ઞા કરી. પછી પોતે થોડાક દિવસ ત્યાં રહીને ત્યાંથી ગામ ભાદરામાં વિશ્રામ સુતારની ખડકીમાં એક મહિનો સુધી રહ્યા ને ત્યાં રહીને સત્સંગમાં વચન પત્ર લખ્યો જે, જે સત્સંગીઓને સાધુ થાવું હોય, તેઓ ભાઈ રામદાસજી પાસે જઈને પરમહંસ થઈને અમારી પાસે ભુજ આવજો. એમ લખીને ત્યાંના હરિભક્તોને શ્લોક, કીર્તન, વાર્તા શિખવ્યાં. ત્યાં રહીને ભાઈ રામદાસજી તથા ગોવિંદ સ્વામી પ્રત્યે જેતલપુર ગામને વિષે મહારૂદ્ર કરાવવા માટે સામગ્રી ભેળી કરવાનો પત્ર લખ્યો.

ત્યાંથી ચાલ્યા તે લાલજી સુતારને સાધુ કરવા માટે ભેળા લઈને ગામ પીપળીયે પધાર્યા. ત્યાંથી માળીયાના રણમાં ગયા. તે વખતે એક અકળ પુરુષ ત્યાં આવ્યો તેણે પાણી માંગ્યું. ત્યારે પોતાની ભૂખ-તરસ ન ગણીને તેને થોડું પાણી હતું તે પણ આપી દીધું. ત્યારે પોતાના ભક્ત જે લાલજી સુતાર તેને તરસ લાગી. ત્યારે તે ભક્ત બોલ્યા જે, હે મહારાજ ! મને તો ઘણી તરસ લાગી છે. ત્યારે મહારાજે રણમાં પાણીની સેર્ય બતાવી અને કહ્યું આ પાણી પી લ્યો. ત્યારે તે ભક્ત બોલ્યા જે, આ પાણી સર્વે ખારું છે. ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે, આ પાણીમાં તો ગંગા-જમુનાની સેર્યુ મળે છે. તે પાણી ચાખી જુઓ ! ત્યારે લાલજી ભક્તે પાણી ચાખી જોયું ત્યારે પાણી મીઠું લાગ્યું. ત્યારે પાણી ભરીને શ્રીજીમહારાજને પાયું ને પોતે પણ પીધું. તેને તે પાણી ફરીને ચાખી જોયું ત્યારે ખારું લાગ્યું. એવી રીતે લીલા કરીને ચાલ્યા તે રણ ઉતર્યા. ત્યાં દિવ્ય દેહે રામાનંદ સ્વામી મળ્યા. તેમને નમસ્કાર કરીને ચાલ્યા તે વનમાં રાત રહ્યા. ત્યાંથી ચાલ્યા તે માર્ગમાં તળાવ આવ્યું. ત્યાં સ્નાન કર્યું ને ત્યાંથી ચાલ્યા તે આગળ એક બીજું તળાવ આવ્યું. ત્યાં બે સ્ત્રીયો બેઠેલી હતી. તેને મહારાજનાં દર્શન કરીને સમાધિ થઈ.

પછી મહારાજ ત્યાંથી ચાલ્યા તે એક તળાવ આવ્યું ત્યાં બે બાળક હતાં, તે મહારાજને જોઈને બોલ્યાં જે, આ આગળ જાય છે તે ભગવાન છે, ને વાંસે તેના સેવક જાય છે. તે વાતને સાંભળીને મહારાજ ચાલ્યા તે વાંઢીયે આવ્યા. ને ત્યાંથી ચાલ્યા તે ગામ લાકડીયા પધાર્યા ને ત્યાંથી ચાલ્યા તે આધોઈ શહેરમાં આવ્યા ને લાલજી ભક્તને સાધુ કર્યા ને નિષ્કુળાનંદ એવું નામ ધારણ કર્યું. ને ત્યાં

લાધાજીના દરબારમાં એક માસ સુધી રહ્યા. ને હરિભક્તોને બહુ જ સુખ આપ્યું.

શ્રીજીમહારાજના હાથમાં માળા જોઈને તે ભક્તોએ કહ્યું જે, હે મહારાજ ! અમે તમારું ભજન કરીએ છીએ, ને તમારી માળા ફેરવીએ છીએ. ને તમે કોનું ભજન કરો છો ? ને માળા ફેરવો છો ? ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે, તમે સર્વે સત્સંગી ભેળા થઈને આંહી આવીને બેસો ને એનો ઉત્તર અમે કરીએ. પછી સર્વે સત્સંગીઓ આવીને બેઠા. ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે, તમે સર્વે સત્સંગીઓ ઘેર બેઠાં અમારું ભજન કરો છો ને માળા ફેરવો છો. જે અમારી માળા ફેરવે છે અને અમારું ભજન કરે છે, તેના કલ્યાણને અર્થે અમે અમારું અક્ષરધામ રૂપી ઘર તેનો ત્યાગ કરીને પગપાળા ફરીને વન-પર્વત તથા કાંટા-કાંકરા, ભૂખ-તરસ તે સર્વેને સહન કર્યું છે. અને જ્યાં તમ જેવા હરિભક્તો હોય તેને અર્થે ગામોગામ ને ઘરોઘર ફરીને દર્શન આપીને તથા વાતું કરીને તથા સત્સંગ કરાવીને તેમને બંધન થકી તથા ચોરાશી થકી મૂકાવીને એકાંતિક ભક્ત કરીને અક્ષરધામમાં લઈ જઈએ છીએ. માટે જે અમારા સત્સંગીઓ છે, તેમાં કોઈ જાતની કસર રહેવા દેવી નથી. માટે સર્વેને શુદ્ધ સત્તામાત્ર કરીને ભગવાનના ધામમાં લઈ જવા માટે સર્વે દેશમાં તથા કચ્છ દેશમાં ફરીએ છીએ.

આવી રીતનો વિચાર કરીને અમે ધ્યાન કરીને માળા ફેરવીએ છીએ આ અમારો સિધ્ધાંત તમોને કહ્યો. ત્યારે સર્વે સત્સંગીઓએ તથા જેમલજીએ પૂછ્યું જે, હે મહારાજ ! તમે ક્યારેક માળા ફેરવતાં એક પારો મૂકો છો ને ક્યારેક બે બે પારા ભેળા મૂકો છો. ને ક્યારેક ત્રણ ત્રણ પારા મૂકો છો, ને ક્યારેક ચાર ચાર તથા પાંચ પાંચ પારા મૂકો છો તેનું શું કારણ છે તે કહો. ત્યારે મહારાજ બોલ્યા જે, એ તો તમે જેમ મુને સંભારો છો ને ભજન કરો છો, તેમ હું પણ જે મારા એકાંતિક ભક્તો છે તેને સંભાળીને ભજન કરૂં છું ને માળા ફેરવું છું જે, આ ગામમાં એક હરિભક્ત એકાંતિક છે. ને આ ગામમાં બે કે ત્રણ કે ચાર છે. એમ સંભાળીને ક્યારેક એક અને ક્યારેક બે પારા મૂકું છું. ત્યારે સર્વે સત્સંગીઓએ તથા જેમલજીએ કહ્યું જે, તમો તો દયાળુ છો. તે કૃપા કરીને અમારા કલ્યાણને વાસ્તે પધાર્યા છો. માટે તમે તો આત્મારામ છો. ને પૂર્ણ કામ છો. એમ હરિભક્તોએ કહ્યું. એવી રીતે મહારાજ હાસ્યવિનોદ કરતા કરતા હરિભક્તોને સુખ આપીને ત્યાંથી ચાલ્યા તે ભચાઉ પધાર્યા. ને શાહ વાઘાને ઘેર થાળ જમીને ભચાઉથી ચાલ્યા તે

ગામ ચિરઈના તળાવ કુંવરસરની પાળે મીઠી જારના વૃક્ષ તળે બેઠા. ત્યાંથી ચાલ્યા તે મહારાજ શ્રી ભુજનગર પધાર્યા ને ત્યાં સુંદરજીભાઈને ઘેર નિવાસ કરીને રહ્યા.

શ્રીજીમહારાજ સંવત્ ૧૮૬૪ના ભાદરવા સુદિ પડવાને દિવસે ભુજનગરને વિષે સુતાર હીરજીભાઈના ઘરને વિષે વિરાજમાન હતા. તે વખતે મુકુંદાનંદ બ્રહ્મચારી તથા મુક્તાનંદ સ્વામી તથા આનંદાનંદ સ્વામી તથા વ્યાપકાનંદ સ્વામી તથા સ્વરૂપાનંદ સ્વામી આદિક સંતો તથા પાર્ષદો તથા ભુજને ફરતાં ગામડાંના કેટલાક હરિભક્તો મહારાજને સાથે રહ્યા હતા.ને પડવાને દિવસે સાંજની સભામાં મહારાજ પાટ ઉપર વિરાજમાન હતા ને સંત-હરિભક્તો પણ આવીને મહારાજની સમીપે બેઠા. તે વખતે હીરજીભાઈ તથા સુંદરજીભાઈ એ બેભાઈ સભામાં આવીને મહારાજનાં દર્શન કરીને તથા હરિભક્તનાં દર્શન કરીને બેઠા. ત્યારે મહારાજ વાર્તા કરવા લાગ્યા જે, ભગવાનના ભક્તને ભગવાનનો રાજીપો મેળવવો તે તો અનુવૃત્તિ સાચવવાથી થાય છે. પણ અનુવૃત્તિ સાચવવી ઘણી કઠણ છે. એ પ્રકારની ઘણીક વાર્તા કરી.

પછી હીરજીભાઈના મનમાં એવો સંકલ્પ થયો જે, મહારાજ મારે ઘેર અન્નકૂટનો ઉત્સવ કરે તો બહુ સારું. એ સંકલ્પને જાણીને મહારાજ બોલ્યા જે, હીરજીભાઇ ! તમારે ઘેર અન્નકૂટનો ઉત્સવ કરવો છે. એ વાતને સાંભળીને હીરજીભાઇ તત્કાળ મહારાજનાં ચરણારવિંદમાં આવીને પડ્યા. ને બોલ્યા જે, હે મહારાજ ! મારા મનમાં જે સંકલ્પ હતો તે તમોએ જાણ્યો. ને મહારાજ ! મારા મનમાં તો તમોએ લાધીબાને ઘેર અન્નકૂટનો ઉત્સવ કર્યો હતો તે દિવસથી એમ સંકલ્પ થયા કરતો જે, મહારાજ મારે ઘેર આવો ને આવો જ અન્નકૂટનો ઉત્સવ કરે તો મારું સર્વ દ્રવ્ય લેખે લાગે ને અમારાં સગાં વહાલાંને પણ દેહે કરીને સેવાનો લાભ મળે. એ સંકલ્પને, હે મહારાજ ! હું નો તો કહી શકતો, પણ ભક્તવત્સલ એવા તમો સફળ કરશો એવો દૃઢ ભરૂંસો છે.

એવાં વચન સાંભળીને શ્રીહરિ પ્રસન્ન થયા ને સર્વે સભાને સાંભળતાં હીરજીભાઇને મહારાજે અન્નકૂટના ઉત્સવની સામગ્રી ભેળી કરવાની આજ્ઞા કરી. શ્રીજીમહારાજને પણ મુળજી બ્રહ્મચારી તેડવા આવ્યા. તે ભેળા સુંદરજીભાઇને ઘેર જમવા પધાર્યા. સુંદર જળે કરીને હસ્તચરણ ધોઇને બાજોઠ

ઉપર વિરાજમાન થયા. ત્યાં મુળજી બ્રહ્મચારી થાળ લાવીને બીજા બાજોઠ ઉપર ધારણ કર્યો, ને એક હાથમાં રૂમાલ લઈને મક્ષિકા નિવારણ કરવા લાગ્યા. એવી રીતે મહારાજે થાળ જમીને જળપાન કર્યું, ને મુખ ધોઈને હીરજીભાઈએ આપ્યો જે મુખવાસ તેને લઈને ઢોલિયે વિરાજમાન થયા. થાળની પ્રસાદી સુંદરજીભાઈને આપી. ને જળપાન કરીને પોઢી ગયા.

ઇતિ શ્રી સહજાનંદસ્વામી શિષ્ય અચ્યુતદાસવિરચિતે શ્રીપુરુષોત્તમલીલામૃતસુખ સાગર મધ્યે મહારાજે પરમહંસની દીક્ષાની વ્યવસ્થા કરીને જેમલજીએ પૂછ્યું જે, તમે કોની માળા ફેરવો છો ? ને સુંદરજીને ઘેર પોઢ્યા એ નામે ઓગણત્રીસમો અધ્યાય. ૨૯

અધ્યાય-૩૦

પછી હીરજીભાઈએ સુંદરજીભાઈની સલાહ લઈને સર્વે સામગ્રી મંગાવવાનો વિચાર કર્યો. ત્યાં તો જેઠી ગંગારામભાઈ તથા વાલજીભાઈ આદિક મલ્લ હરિભક્તો તથા મહેતા શિવરામ આદિક કાયસ્થ હરિભક્તો તથા વલ્લભજી આદિક લુહાણા હરિભક્તો તથા પ્રાગજી પુરાણી આદિક વિપ્ર હરિભક્તો તથા સુરજબા આદિક નાગર બાઈયું તથા લક્ષ્મીબાઈ આદિક મલ્લ હરિભક્ત બાઈયું તથા જેઠીબાઈ આદિક લુહાણા બાઈયું તથા લાધીબા આદિક કાયસ્થ બાઈયું તે સર્વે મળીને હીરજીભાઈની પાસે આવ્યાં ને હીરજીભાઈને કહ્યું જે, તમો અન્નકૂટ કરાવો છો માટે જે જે કાંઈ અમારા સરખું કામકાજ હોય તે અમને બતાવો. અમારે પણ તમારે લીધે મહારાજની એટલી સેવા થાશે. એવાં પ્રેમ ને શ્રદ્ધા સહિત હરિભક્તોનાં વચન સાંભળીને હીરજીભાઈ અત્યંત રાજી થયા. અને પ્રાગજી આદિક બ્રાહ્મણોને પાકશાળામાં પકવાન કરવાં કરાવવાં તે કામ સોંપ્યાં.

સુરજબા આદિક બાઈયુંને પણ કેટલાંક પકવાન કરવાં કરાવવાં તથા સેવો, પાપડ, વડિયો આદિક સામગ્રી કરવી કરાવવી તે કામ સોંપ્યાં, અને લુહાણા વલ્લભજી આદિકને ઘી, ગોળ, ખાંડ, સાકર, ઘઉં, ચોખા, ચણાદાળ, ધાણા આદિક મસાલા તથા અનેક પ્રકારનાં શાક આદિક સામગ્રી લાવવી તે કામ સોંપ્યાં. અને શિવરામભાઈ તથા હરજીવનભાઈ તથા નારાયણભાઈ કાયસ્થ હરિભક્તોને નાનાં મોટાં ત્રાંબા-પિત્તળનાં પાત્રો તથા માટીનાં કેટલાંક પાત્રો ને બીજી સામગ્રી મંગાવવી તે કામ સોંપ્યાં ને પાકશાળામાં જોઈતા પદાર્થો તત્કાળ જ્યાં જ્યાં હોય ત્યાંથી લાવીને સોંપવા વિગેરે કામ જેઠી ગંગારામભાઈ આદિક મલ્લ હરિભક્તોને સોંપ્યાં.

અને સોની ગોમતીબાઈ આદિક બાઈયોને ઘઉં દળાવવા તથા ડાંગર છડાવવી તથા દાળ છડાવવી, ચણા-મગની દાળ કરાવવી, આદિક સામગ્રી સંપાદન કરાવવી વિગેરે કામ સોંપ્યાં.

બીજી કેટલીક બાઈયોને પાણી ભરાવવું તથા દેશાંતરથી આવેલાં બાઈયોને ઉતારા અપાવવા વિગેરે કામ સોંપ્યાં એવી રીતે જેને જેમ ઘટતું આવે તેમ સર્વેને સેવાની સોંપણી કરીને પછી હીરજીભાઈએ વંડીમાં હમીર સરોવરને કાંઠે સુંદર પાકશાળાની રચના કરાવી. પ્રથમ તો પાકશાળામાં લોટ, ઘી, સાકર, ખાંડ, અનેક પ્રકારનાં બદામ, પિસ્તા, આદિક તેજાના તથા મોટાં પતરાં, કડાયાં, થાળ, તપેલાં, ત્રાંસ, કુંડીઓ, ઝારા, કડછા, તાવેથા, ડંકા, હાથલા વાટકા, આદિક અનેક પ્રકારનાં નાનાં મોટાં ઉપયોગી પાત્રો જેઠી ગંગારામભાઈ તથા ખીમજીભાઈ તથા મુળજીભાઈ તથા સંઘજીતભાઈ તથા નથુભાઈ આદિક હરિભક્તો પાસે પહોંચાડાવ્યાં. અને મોટી મોટી કોઠિયું તથા મોટા મોટા પીપ પાણી ભરવા માટે તૈયાર કર્યા. રસોઈયા પ્રાગજીત્ પુરાણી, ભટ્ટ મહીદાસ, તથા ભટ્ટ વલ્લભજી, તથા ભટ્ટ માધવજી તથા ભટ્ટ વિશ્વેશ્વર, તથા ભટ્ટ કામેશ્વર, તથા ગોર ભવાનીદાસ, તથા દવે ઈશ્વર, તથા મોઢ નરસિંહ, તથા ભાણજીભાઈ આદિક પાસે પાક કરવાનો પ્રારંભ કરાવ્યો. અને પાક કરવામાં જે જે ઉપયોગી સામગ્રી માગે તે તે સામગ્રીને જેઠી ગંગારામભાઈ તથા વાલજીભાઈ આદિક મલ્લ હરિભક્તો તત્કાળ લાવીને આપતા. ને સુરજબાઈ, પ્રભાબાઈ, લેરખીબાઈ તથા હાંસકુંવરબાઈ તથા જયકુંવરબાઈ, જેઠીબાઈ, પ્રેમકુંવરબાઈ તથા અંબાબાઈ તથા પુતળીબાઈ તથા નાનીબાઈ તથા લક્ષ્મીબાઈ તથા બીજાં નાનીબાઈ આદિક બાઈયું તેમણે પણ પાક કરવાનો પ્રારંભ કર્યો. અને તે પાક કરવામાં જે જે સામગ્રી માગે તેને રૂપાંબાઈ તથા અમરબાઈ તથા હરબાઈ તથા પુંજીબાઈ તથા સેજીબાઈ તથા યમુનાબાઈ તત્કાળ લાવીને આપતાં. આવી રીતે અન્નકૂટના ઉત્સવનો પ્રારંભ થયો.

ભુજનગરને વિષે શેરીએ શેરીએ ને ચોકે ચોકે તથા ઘરોઘર એવી વાત થવા લાગી જે હીરજીભાઈ પોતે દીવાળીના અન્નકૂટનો ઉત્સવ કરાવે છે. અને દેશાતંરનાં લક્ષાવધિજનો ભુજનગરમાં આવશે. એવી રીતે પરસ્પર બોલતાં હતાં અને શ્રીજી મહારાજે પણ પ્રાગજીત્ પુરાણી પાસે કંકોત્રીઓ લખાવી જે, લિખાવિતંગ સ્વામી શ્રી ૧૦૮ સ્વામી શ્રી સહજાનંદજી મહારાજ. સર્વે બાઈ -

ભાઈ અમારા જયશ્રી સ્વામિનારાયણ વાંચશો. અત્ર સંવત્ ૧૮૬૪ના કારતિક સુદ ૧ને દિવસે અન્નકૂટનો ઉત્સવ છે. માટે તે ઉત્સવ ઉપર બાઈ-ભાઈ, આબાલવૃદ્ધ સર્વેને આવવું. એવી રીતે કંકોતરીઓ લખાવીને દેશાંતરમાં શહેર, પાટણ, ગામ, ખેટ, ખર્વટ, પુરી, પ્રાંત, ઘોષ, નેહ આદિક અનેક ઠેકાણે મોકલાવી દીધી.

શ્રીહરિ નિત્યે હમીરસરોવરમાં સ્નાન કરવા પધારતા. તેમાં કયારેક તો રઘુનાથજીને આરે પધારતા. કયારેક તો પાવડીને આરે પધારતા. કયારેક મુનિબાવાના બંગલાવાળે આરે પધારતા, કયારેક તો ઝંડાવાળે આરે પધારતા અને વડવાળે આરે પધારતા. એવી રીતે નિત્ય પ્રત્યે એ સરોવરને વિષે સ્નાન કરે અને નારાયણ બાગમાં પધારે. ત્યાં આંબલીના વૃક્ષ પાસે વેદી ઉપર વિરાજમાન થાય. અને સંત-હરિભક્તોની સભા થાય.તે આસો સુદિ એકાદશીને દિવસે શ્રીજીમહારાજ નારાયણ બાગમાં વેદી ઉપર વિરાજમાન હતા. અને હજારો સંત-હરિભક્તોની સભા ભરાઈને બેઠી હતી. ને બીજાં પણ હજારો મનુષ્યો અન્નકૂટ ઉત્સવ જોવાને અર્થે આવેલાં હતાં તે પણ સભાની ચારે બાજુ ગઢની પેઠે વીંટાઈને ઊભાં રહ્યાં હતાં.

તે વખતે સભામાં બેઠેલા જે સુંદરજીભાઈ મહારાજ પ્રત્યે પૂછ્યું જે, હે મહારાજ! પરોક્ષમાં ગંગાજીનો બહુ મહિમા છે.તે તો સત્યયુગમાં વામનજીના ચરણના અંગુઠાનો સ્પર્શ થયો છે તેણે કરીને છે. તો પછી આ હમીર સરોવરમાં રામકૃષ્ણાદિક અનંત અવતારના અવતારી અક્ષરધામના પતિ એવા તમોએ અનંતધામના મુક્તો સાથે અનંત વાર સ્નાન કર્યું છે ને તેના જળનું પાન કર્યું છે. માટે આ હમીર સરોવરનો કેટલો મહિમા હશે? તે અમારે સર્વેને સાંભળવાની ઈચ્છા છે. એવી રીતે સુંદરજીભાઈએ પૂછ્યું. ત્યારે શ્રીજીમહારાજે તે સર્વે સભાને સંભળાય એવી રીતની મેઘના સરખી ગંભીર વાણીએ બોલ્યા જે, હે સુંદરજીભાઈ! ગંગાજીનો મહિમા તે વામનજીના અંગુઠાના સ્પર્શથી છે. ને આજ તો તે વામનજી જેવા અનંત અવતારના અવતારી પ્રગટ પુરુષોત્તમ એવા જે અમો તેમણે આ સરોવરમાં અનંતવાર સ્નાન કર્યું છે.

માટે આ સરોવરના મહિમાનો શેષ પણ પાર પામવાને સમર્થ થાય તેમ નથી. પણ કિંચિત્ મહિમા તમારી પાસે કહું છું. કે, આ સરોવરને કાંઠે, મરિચિ,

ગર્ગ, ગૌતમ, વશિષ્ઠ, વિશ્વામિત્ર, અત્રિ, પુલસ્ત્ય, વિભાંડક, ચ્યવન, લિખિત, દેવળ, યાજ્ઞવલ્કય, વૈશંપાયન, કણાદ, કરભાજન, પાણિની, ભૃગુ, હારિત આદિક અનંત બ્રહ્મઋષિયો નિરંતર નિવાસ કરીને રહે છે. અને નવ યોગેશ્વર તથા ચાર સનકાદિક, શુકજી, અને બીજા પણ કેટલાક સિધ્ધો તથા મહર્ષિયો નિયમપૂર્વક આ સરોવરમાં સ્નાન કરવા આવે છે. ને ઈન્દ્ર, ચંદ્ર, કુબેર, બૃહસ્પતિ આદિક અધિપતિ દેવો પણ આ સરોવરનાં નિત્ય દર્શન કરવા આવે છે.

આ સરોવરમાંથી કોઈ મનુષ્ય મૃતિકાનો પિંડ બહાર કાઢે છે, તો તે મનુષ્ય જે તે બહાર કાઢેલી મૃતિકાનાં જેટલાં પરમાણુંઓ હોય તેટલાં વર્ષ પર્યંત સ્વર્ગ લોકમાં સુખ ભોગવે છે. જે કોઈ મનુષ્ય આ સરોવરના જળનું પાન કરે છે તો તે જનનાં હજારો જન્મનાં પાપ નાશ થાય છે. જે જન આ સરોવરને વિષે સ્નાન કરીને જળપાન કરે છે તો તે જન જેનાં નાશ પામી ગયાં છે હજાર જન્મનાં પાપ એવો સતો બ્રહ્મલોકને પામે છે. આ સરોવરને કાંઠે જે કોઈ પુરુષ શ્રાધ્ધ કરીને પિંડદાન આપે છે તો તેના પિતૃઓ વૈકુંઠ ધામને પામે છે. જે કોઈ જન આ સરોવરને જોઈને નમસ્કાર કરે છે તો તે પણ સ્વર્ગલોકને પામે છે. ને સો જોજન દૂર રહીને પણ આ સરોવરનું નામ ઉચ્ચારણ કરે છે તો તે જન પણ નાશ પામી ગયાં છે સર્વે આધિ અને વ્યાધિ જેનાં એવા સતા ચક્રવર્તિ રાજ્યને પામે છે. અને સરોવરમાં ગંગા, યમુના, સરસ્વતી, ગોદાવરી, કાવેરી, પુષ્કરરાજ, આદિક અનેક તીર્થોમાં નિરંતર નિવાસ કરીને રહે છે.

આ સરોવરની મૃતિકાનું જો અજાણમાં પણ તિલક કરે છે, અથવા સ્પર્શ કરે છે, તો તેને યમપુરીનું દર્શન કોઈ દિવસ થતું નથી. અને આ સરોવરનું જે સવારમાં ઊઠીને પોતાના મનમાં સ્મરણ કરે છે તો તે પુરુષનાં સો જન્મનાં પાપ નાશ પામે છે. ને આ સરોવરની કોઈ પ્રદક્ષિણા કરે છે, તો તેને પગલે પગલે અશ્વમેઘ યજ્ઞનું ફળ થાય છે. અને જે કોઈ જન જાતિએ અધમ અને પતિત હશે ને જેનું પિતૃઓ શ્રાધ્ધ પણ ગ્રહણ ન કરતા હોય તેવો જન પણ આ સરોવરમાં સ્નાન કરીને મારું નામ લઈને જો પિતૃઓને શ્રાધ્ધ કરીને પિંડ આપશે તો તે પિતૃઓ તત્કાળ શ્રાધ્ધને ગ્રહણ કરશે. તથા આ સરોવરમાં રહેલાં મચ્છ તથા કચ્છ તથા મગર વિગેરે જળચર જે જીવ છે તે પણ દેહનો જયારે ત્યાગ કરશે ત્યારે મોટામાં પણ મોટા દેવના દેહને પામશે. અને તે સમયે જ તેને વરવા સારુ દેવાંગનાઓ

તથા અપ્સરાઓ પરસ્પર લડશે.

આ સરોવર ઉપરથી અધ્ધર આકાશમાં ઉડીને ગતિ કરતાં જે મચ્છર તથા પક્ષી આદિ જીવ તે પણ દેહનો ત્યાગ કરીને મારા વૈકુંઠ ધામને પામશે. તથા આ સરોવર જેણે બંધાવ્યું હશે, તે જન પણ દેહનો ત્યાગ કરીને મારા બ્રહ્મધામને પામશે. તથા આ સરોવરમાં દ્રવ્ય લઈને મહેનત કરી હશે તે મનુષ્ય દેહના આયુષને અંતે મારા ગોલોક ધામને પામશે. તથા જે પશુએ પથ્થર તથા મૃતિકા ઉપાડી હશે તથા જે મનુષ્યે જે કાંઇ શ્રધ્ધાથી મહેનત કરી હશે તે મનુષ્યો તથા પશુઓ દેહનો ત્યાગ કરીને મારા બદરિકાશ્રમ ધામને પામશે. તથા આ સરોવરના ખોદાવવાના તથા ઉપાડવાના ઉપયોગમાં આવ્યાં જે કાષ્ઠ, તૃણ, પત્ર વિગેરે વસ્તુ જે વૃક્ષ તથા વેલી તથા તૃણ, ગુલ્મ, લતા, આદિક જીવો પણ મારા શ્વેતદ્વિપ ધામને દેહનો ત્યાગ કરીને પામશે. એવો ઘણોક આ સરોવરનો મહિમા છે. એવી રીતની શ્રીજી મહારાજની વાણી સાંભળીને સુંદરજીભાઈ તથા ગંગારામભાઈ આદિક સભામાં બેઠેલા સત્સંગી હરિભક્તો તથા બીજા કેટલાક મતવાદી જનો પણ અતિશય વિસ્મય પામ્યા.

તે દિવસથી આરંભીને હમીર સરોવરમાં સ્નાન કરવાનું તથા તેને પ્રદક્ષિણાઓ કરવી તથા નમસ્કાર કરવો તથા તેને કાંઠે શ્રાધ્ધ કરાવવું, તથા તેમાંથી મૃતિકા ઉપાડીને બહાર કાઢવી, એ આદિક ઘણાક પ્રકારનાં નિયમો ઘણા જનોએ લીધા. અને શ્રીજી મહારાજ પણ ત્યાંથી ઊઠીને સર્વે સંત હરિભક્તોએ વિંટાણા થકા સુંદરજીભાઈને ઘેર પધાર્યા, ને પોતાનું દેવાર્ચનાદિ નિત્ય કર્મ કરવાને અર્થે ઉગમણે મુખારવિંદે વિરાજમાન થયા. તે સમયે સર્વે સંત હરિભક્તો પણ પોતપોતાનું નિત્ય કર્મ કરીને સભામાં આવીને બેઠા.

તે સમયે શેષનારાયણ વિપ્રને વેશે શ્રીજી મહારાજનાં દર્શન કરવા આવ્યા, ને શ્રીહરિને નમસ્કાર કરીને સભામાં એક પગે ઊભા રહીને હાથ જોડીને પ્રાર્થના કરી જે, હે મહારાજ ! આ હમીર સરોવરનો મહિમા તમોએ નારાયણ બાગમાં સુંદરજીભાઈ આદિક સર્વે હરિભક્તો પ્રત્યે કહ્યો. તે વખતે નારદજી સભામાં વિપ્રને વેશે આવીને બેઠા હતા તેમણે સાંભળ્યો, ને પછી તત્કાળ પાતાળલોકમાં આવીને મારી પાસે વાત કરી જે, અક્ષરાતીત ને સર્વાવતારી શ્રી પુરુષોત્તમ પ્રત્યક્ષ ભગવાન અનંત જીવોનાં કલ્યાણ કરવા પૃથ્વી ઉપર ઉત્તર કોસલ દેશમાં ભક્તિ-

ધર્મના ઘરને વિષે અનંત દિવ્ય અક્ષરમુક્તોએ સહિત પ્રગટ થઈને હાલમાં કચ્છદેશમાં ભુજનગરને વિષે સુતાર હીરજીભાઈને ઘેર વિરાજે છે. ને અનંત દિવ્ય અક્ષરમુક્તને સાથે લઈને નિત્ય હમીર સરોવરને વિષે જળક્રીડા કરીને હમીરસરને સર્વે તીર્થ કરતાં શ્રેષ્ઠ તીર્થ કર્યું છે. ને તેનો શ્રીમુખે પોતે મહિમા કહ્યો છે. તે મેં શ્રીજી મહારાજના મુખથી સાંભળ્યો છે. એવી વાત નારદ મુનિએ આવીને કરી. તે સાંભળીને હે મહારાજ ! મને અતિશય આનંદ થયો. ને તે આનંદ મારા શરીરમાં ન સમાતાં અશ્રુદ્વારા બહાર નીકળી ગયો. તેજ સમયે હું તમારી પાસે આવ્યો છું, માટે મને શી આજ્ઞા છે ? ત્યારે સહજાનંદ સ્વામીએ કહ્યું જે, આ સરોવરનો મહિમા તમારે નિત્યે ગાવવો. પછી શેષનારાયણ તે વચન અંગીકાર કરીને શ્રીહરિને નમસ્કાર કરીને પાતાળમાં ગયા. અને સહજાનંદ સ્વામીએ જળપાન કરીને ભક્તજનનું હિત ચિંતવન કરતાં યોગનિદ્રાને ગ્રહણ કરી.

ઇતિ શ્રીસહજાનંદસ્વામી શિષ્ય અચ્યુતદાસવિરચિતે શ્રીપુરુષોત્તમલીલામૃતસુખ સાગર મધ્યે સુંદરજીએ અન્નકૂટની સામગ્રી કરાવી ને મહારાજે હમીર સરોવરનો મહિમા કહ્યો ને રાત્રિએ પોઢ્યા. એ નામે ત્રીસમો અધ્યાય. ૩૦

અધ્યાય-૩૧

રસોઈયાઓએ અનેક પ્રકારનાં પકવાનો તૈયાર કરી કરીને મોટા મોટા કોઠાને વિષે યુક્તિએ કરીને ગોઠવી મૂક્યાં, અને બાઈઓએ પણ સુંદર સેવો તથા અડદ ને ચોખા ને મગના પાપડ તથા વડીઓ, મઠીઆં, ફાફડા આદિક સામગ્રીઓ કરીને જુદી જુદી ગોઠવીને એક ઠેકાણે ભેળી કરી. આવી રીતે અતિ ઉતાવળથી પકવાનનું કામ ચાલતું હતું. અને પ્રાગજીત્ પુરાણી તથા સુરજબાઈ તે નિત્ય પ્રત્યે મહારાજ પાસે આવીને પાકશાળામાં જે જે પકવાનો થાય તેની વિગત કહેતાં. હવે દેશાંતરમાં કંકોત્રીઓ પહોંચી. તે સાંભળીને સર્વે બાઈ-ભાઈ, બાલ-વૃધ્ધોએ શ્રીહરિનાં દર્શન કરવા સારુ ભુજનગર પ્રત્યે આવવાનું પ્રયાણ કર્યું. તેમાં કોઈ તો રથ ઉપર બેસીને આવવા લાગ્યાં અને માર્ગમાં એક બીજાના ગામના હરિભક્તો ભેળા થાય ત્યારે, એક બીજાને પૂછે જે તમે મહારાજની પૂજા કરવા સારુ શું શું લીધું છે ? ત્યારે પોતે જે જે સામગ્રી લીધી હોય તે એક બીજાને કહે જે, અમોએ આ લીધું છે, તેમાં કોઈક તો કહે જે, મેં મહારાજની પૂજા કરવા માટે કપૂર લીધું છે. ને કપૂરની માળા, કપૂરનાં કડાં, કપૂરના બાજુબંધ, કપૂરની પોંચી, કપૂરનાં નેપુર,

કપૂરનાં સાંકળાં, કપૂરનાં કુંડળ, લીધાં છે. અને કોઇક કહે જે, મેં તો મહારાજને માટે નંગજડિત સુરવાળ, ડગલી, તથા પાઘ, શિરપેચ, શેલું આદિક લીધાં છે, ને કોઇક કહે જે, મેં મહારાજ માટે મખમલનો પોશાક લીધો છે. અને કેટલાક કહે, અમે મહારાજની પૂજા કરવા સારુ કેસર તથા કસ્તુરી લીધી છે.

એવી રીતે પરસ્પર જનો કહેતાં હતાં અને શ્રીજીમહારાજનું નિત્યે સ્મરણ કરતાં કરતાં ચાલ્યાં આવતાં હતાં. અને દેશાંતરમાં ફરવા ગયેલ મુનિનાં મંડળો તે પણ અન્નકૂટના સમાચાર સાંભળીને તત્કાળ તે તે દેશમાંથી ચાલી નીકળ્યાં. તે સંતો પોતપોતાના ખભા પર પુસ્તકનાં પોટલાં લઇને સ્વામિનારાયણ, સ્વામિનારાયણ મુખેથી અખંડ રટન કરતા થકા ધનુષ્યમાંથી જેમ બાણ નીકળે તેમ અતિ ઉતાવળી ચાલથી ચાલ્યા. માર્ગમાં કાંટા, કાંકરા, ખાડો, ટેકરો, વાડ આવે તેને પણ ગણતા ન હતા, અને નાસિકાગ્ર દૃષ્ટિ કરીને ચાલતા ચાલતા ભુજનગરનાં જે માધાપુર, ફકીરવાડી, ગઢડું, ને રતિયા આદિક શાખાનગર તે પ્રત્યે આવીને રહ્યા. તે સર્વે ભેગા થઇને શ્રીહરિનું ચિંતવન કરવા લાગ્યા જે, આપણે સવારમાં શ્રીજીમહારાજનાં દર્શન થશે. અને મહારાજ આપણને હેતે કરીને મળશે, ને છાતીમાં ચરણારવિંદ આપશે ને પોતાના સુંદર હસ્તકમળ આપણા મસ્તક ઉપર ધારણ કરશે, ને પોતાની પ્રસાદીના હાર તથા થાળ આપશે અને પોતાના સ્વરૂપના મહિમાની વાતું કરીને બહુ સુખ આપશે. ને આપણે શ્રીજીમહારાજની મૂર્તિનાં અંગોઅંગ નીરખીને કૃતાર્થ થાશું.

એવી રીતે પરસ્પર કહેતાં કહેતાં રાત્રીને નિર્ગમન કરી. તે દિવસે શ્રીહરિ પણ હીરજીભાઇ, સુંદરજીભાઇ તથા રણછોડભાઇ તથા ગંગારામભાઇ તથા વાલજીભાઇ આદિક હરિભક્તોને સાથે લઇને પાકશાળામાં પાક જોવા સારુ પધાર્યા. તે વાત સાંભળીને રસોઈયાઓએ તત્કાળ અનેક પ્રકારનાં પકવાનનાં મોટાં મોટાં પતરાં ભરેલાં હતાં તેને તૈયાર કરી રાખ્યાં અને શ્રીહરિ પાકશાળામાં પધાર્યા. ત્યાં પ્રાગજીત્ પુરાણીએ શ્રીહરિને બેસવા સારુ ચાકળો આપ્યો તે ઉપર શ્રીહરિ બિરાજ્યા, ને રસોઈયા મહારાજને નમસ્કાર કરીને હાથ જોડીને પાસે ઊભા રહ્યા. ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે, કયાં કયાં પકવાન કર્યાં છે ? ત્યારે રસોઈયા હરિભક્તો મહીદાસ ભટ્ટ આદિક બોલ્યા જે, હે મહારાજ ! આજ તો સાટા, ઘેબર, સક્કરપારા, મગજ, મોતૈયા આદિક પકવાન કર્યાં છે. પછી મહારાજને તે સર્વે

પકવાનો બતાવ્યાં અને બાકી કરવાનાં જે પકવાનો તે પણ ગણી બતાવ્યાં, એ વખતે હીરજીભાઇના સામું જોઇને મહારાજે કહ્યું જે, હીરજીભાઇ ! સંતો તથા હરિભક્તો તો ઘણા આવશે, માટે સર્વેને પહોંચે તેવી રીતે સામગ્રી કરાવજો. પણ થોડી હશે ને ખૂટશે તો લાજ જશે.

ત્યારે હીરજીભાઇ બોલ્યા જે, હે મહારાજ ! પકવાન તો તમારા કહેવા પ્રમાણે જ વધારે કરાવ્યાં છે. પણ અમારી લાજ રાખવી તે તો તમારા હાથમાં છે. હે મહારાજ ! તમારે વિષે નિષ્કપટ ભાવે ભક્તિ કરનારા ભક્તની કોઇ દિવસ લાજ જાય નહિ. તેની તો કીર્તિ જ વધે છે. એવી રીતનાં ઘણાંક વિનોદનાં વચનો કહીને શ્રીહરિને પ્રસન્ન કર્યા. ને મહારાજ રસોઈયાના વખાણ કરીને ફરીવાર પોતાને ઉતારે પધાર્યા. અને ગોડી વખત થઇ ગયો તેથી સંત ગોડીનાં પદ બોલ્યા. ત્યાં તો મહારાજ સભામાં આસન ઉપર બિરાજ્યા. ને આરતી-નારાયણ ધૂન્ય કરીને કથા વંચાવતા હતા. તે એકાદશીની કથા પ્રાગજીત્ પુરાણી વાંચતા હતા. તે અધ્યાયની સમાપ્તિ થઇ રહી. ને શ્રીપતિં કરીને મહારાજ ઉતારે પધાર્યા. સુંદર જળે સ્નાન કરીને પીતાંબર પહેર્યું ને સુંદર ઉપરણી ઓઢીને, મુળજી બ્રહ્મચારીએ બાજોઠ ઢાળી આપ્યો તે ઉપર બિરાજ્યા. મુળજી બ્રહ્મચારી ભાત, દૂધ ને સાકર તથા પાપડ લાવ્યા તે જમીને જળપાન કર્યું. ને મુખવાસ લઇને ઢોલિયા ઉપર વિરાજમાન થયા. ને પોતાના પાર્ષદોએ સેવ્યાં છે ચરણકમળ જેમનાં એવા શ્રીહરિ પોઢી ગયા. પ્રાતઃકાળ થયું ત્યાં તો સંતમંડળ પોતપોતાનાં પુસ્તકો, તુંબડાં, જળપાત્ર, લઈને હસ્તને વિષે તુલસીની માળા ફેરવતા ને ઊંચે સ્વરે સ્વામિનારાયણ, સ્વામિનારાયણ નામનું ઉચ્ચારણ કરતા થકા ચાલ્યા, ભુજની સમીપે આવ્યા.

શ્રીહરિ પ્રાતઃકાળમાં ઊઠીને સ્નાન-સંધ્યાવંદનાદિ પોતાનું નિત્ય કર્મ કરીને તૈયાર થયા.અને અંતર્યામીપણે કરીને પોતે પ્રથમથી જ હરડી ઘોડીને પલાંણ નખાવીને તૈયાર કરાવી, ને હીરજીભાઇ, સુંદરજીભાઇ, જેઠી ગંગારામભાઇ, અદોભાઈ, મહેતા શિવરામ, મહેતા હરજીવન એ આદિક હરિભક્તો પણ પોતપોતાના અશ્વોને તૈયાર કરીને તૈયાર થયા. પછી શ્રીજીમહારાજ સર્વે અસવારોથી વીંટાયા થકા ભુજનગરથી બહાર નીકળ્યા. તે વખતે મહારાજ પોતાની ઘોડીને ઉતાવળી દોડાવતા થકા સંતોને દર્શન દેવા સન્મુખ ગયા. ત્યાં તો સર્વે મુનિઓ શ્રીહરિને દૂરથી આવતા જોઇને અતિશય આનંદને પામ્યા અને અતિ વેગે

કરીને સન્મુખ આવ્યા. કોની પેઠે તો, જેમ હંસ માનસરોવર પ્રત્યે જાય, જેમ ભિક્ષુકજનો દાનેશ્વરી પુરુષ સન્મુખ જાય, ઉનાળાને તાપે કરીને અકળાઇ ગયેલા હસ્તી તે જેમ ગંગાના ધરા પ્રત્યે જાય, અને ગંગા, યમુના, સાબરમતી, સરસ્વતી આદિક મોટી નદીઓ જેમ સમુદ્ર પ્રત્યે વેગે કરીને જાય, તેમ તે સર્વે મુનિજનો અતિ વેગે કરીને સર્વે અવતારના અવતારી, ને સર્વ સુખના નિધિ એવા જે શ્રી સહજાનંદ સ્વામી તેમને સન્મુખ આવ્યા.

તે કયાં કયાં મુનિમંડળ સહિત આવ્યા તે કહીએ છીએ કે એક તો વ્યાપકાનંદ મુનિનું મંડળ આવ્યું. બીજું સ્વરૂપાનંદ સ્વામીનું મંડળ આવ્યું. તથા આનંદાનંદ સ્વામીનું મંડળ તથા નિષ્કુળાનંદ સ્વામી, પૂર્ણાનંદસ્વામી પોતપોતાનાં મંડળે સહિત આવ્યા. મહાનુભાવાનંદ સ્વામી, નૃસિંહાનંદ સ્વામી પોતાના મંડળે સહિત આવ્યા. ચૈતન્યાનંદ મુનિનું મંડળ આવ્યું. તથા નિરંજાનંદ મુનિ પણ પોતાનું મંડળ લઈને આવ્યા. અદ્‌ભુતાનંદ સ્વામીનું મંડળ આવ્યું ને પરમાનંદ સ્વામી પણ પોતાનું મંડળ લઈને આવ્યા. પોતાના મંડળે સહિત સુખાનંદ મુનિ આવ્યા. અને બીજાપણ મુનિઓ પોતપોતાના મંડળે સહિત ભુજનગરને વિષે આવ્યા. અન્નકૂટ ઉત્સવ પર શ્રીહરિનાં દર્શન કરવાને અર્થે આવતા, અને શ્રીહરિને સમીપે આવીને રોમાંચિત થયાં છે ગાત્ર જેમનાં, ને પ્રેમનાં આંસુએ કરીને સજળ થઇ ગયાં છે નેત્ર જેમનાં એવા મુનિઓ પૃથ્વી ઉપર પડીને સાષ્ટાંગ દંડવત્ પ્રણામ કરવા લાગ્યા અને શ્રીજીમહારાજે તે સંતોને ઘોડીએથી નીચે ઉતરીને ઉપાડી લીધા અને અતિ પ્રેમે કરીને મલ્યા. ને સંતોના મસ્તક ઉપર પોતાના હસ્તકમળને ધારણ કરીને શાન્તિ પમાડ્યા ને સુખ સમાચાર પૂછ્યા. પછી શ્રીહરિ સર્વે સંતોએ વીંટળાયા થકા ભુજનગરને વિષે આવ્યા. તેમને હીરજીભાઇએ પોતાની મેડીને વિષે ઉતારો આપ્યો. પછી મુળજી બ્રહ્મચારી મહારાજને બોલાવવા આવ્યા. તે ભેળા શ્રીહરિ જમવા પધાર્યા. સુંદરજીભાઈની રહેવાની મેડી ઉપર મહારાજ બાજોઠ ઉપર વિરાજમાન થયા ને મુળજી બ્રહ્મચારીએ સુંદર દૂધપાક, પૂરી, માલપુવા, સુરણનું શાક, ભજીયાં, કેરીનું અથાણું ને દહીંની કઢી ને પંખાળી કમોદનો ભાત વઘારેલો તથા સુંદર તુવેરની લચકો દાળ, આદિક ભોજનથી ભરેલો સોનાનો થાળ ચોસઠ વાટકાએ સહિત લાવીને ધારણ કર્યો તે શ્રીહરિ જમ્યા. તે વખતે કેટલાક હરિભક્તો મહારાજનાં દર્શન કરવા સારુ આવીને બેઠા ને મહારાજે જમીને સુંદર થાળની

પ્રસાદી સુંદરજીભાઇને આપી. પછીથી જળપાન કરી મુખવાસ લઇને સંતોની પંક્તિ કરાવીને મહારાજે સંતોને પીરસીને જમાડ્યા. અને દેશાંતરના હરિભક્તોને પણ જમાડીને પોતે જળપાન કરીને પોઢી ગયા.

ઇતિ શ્રીસહજાનંદસ્વામી શિષ્ય અચ્યુતદાસવિરચિતે શ્રીપુરુષોત્તમલીલામૃતસુખ સાગર મધ્યે મહારાજ અન્નકૂટ જોવા પધાર્યા, અને સંતોનાં મંડળ આવ્યાં ને સંતો હરિજનોને જમાડીને પોઢ્યા. એ નામે એકત્રીસમો અધ્યાય. ૩૧

અધ્યાય-૩૨

શ્રીહરિ બે ઘડી વિશ્રામ કરીને જાગ્યા અને સુંદર સુગંધીમાન જળે કરીને કોગળા કરીને જળપાન કર્યું અને હીરજીભાઇને પોતાની પાસે બોલાવ્યા. હીરજીભાઇ મહારાજ પાસે આવીને નમસ્કાર કરી હાથ જોડીને બોલ્યા જે, હે મહારાજ ! શી આજ્ઞા છે ? પછી મહારાજ બોલ્યા જે, દેશાંતરના હરિભક્તો ઘણાક આવશે. માટે તેમની ઉતારાની સગવડ સારી રીતે કરી રાખજ્યો. એમ કહીને શ્રીહરિએ સુતાર ભગવાનજી તથા દેવરામભાઇ તથા નારાયણભાઇ તથા કુંવરજીભાઇ તથા ધનજીભાઇ એ પાંચને બોલાવ્યા ને કહ્યું જે, દેશાંતરના હરિભક્તોને ઉતારા જેમ ઘટે તેમ આપવા એ કામ તમોને સોંપીએ છીએ. તે માટે તેની તજવીજ તમારે બરાબર રાખવી, પછી શ્રીહરિએ સુંદરજીભાઇને ઘેર કૂવાના થાળામાં બેસીને સ્નાન કર્યું. પછી સાંજે સભા થઇ ત્યારે મહારાજ સભા મધ્યે સિંહાસન ઉપર વિરાજમાન થયા. દેશાંતરના હરિભક્તો પણ આવીને તે સભામાં બેઠા. ઘરડો, માઘપટ, ધ્રંગદેશ, કંઠી, નાની વાગડ, મોટી વાગડ, અંજાર ચોવીશી, ભુવડ ચોવીસી, હાલાર ચોવીસી ઇત્યાદિક દેશના હરિભક્તો આવ્યા. નનામો પર્વત, કાળો પર્વત, ધીણોધર પર્વત, તેની તળાટીના રહેવાસી હરિભક્તો આવ્યા. રૂકમાવતી નદીને કાંઠે રહેનારા હરિભક્તો તથા નાગમતી નદીને કાંઠે રહેનારા હરિભક્તો ભુજનગર પ્રત્યે આવ્યા.

ગુજરાત, મારવાડ, ચડોતર, કાનમ, દંઢાવ્ય, મહીકાંઠો, હાલાર, કાઠિયાવાડ, ઝાલાવાડ, મચ્છુકાંઠો, અંગવંગ ને કલિંગાદિક અનેક દેશના હરિભક્તો આવ્યા. તે સર્વ શ્રીહરિનાં દર્શન કરવા આવ્યા. તેમને સુતાર ભગવાનજી આદિક પાંચ હરિભક્તોએ જેમ ઘટે તેમ ઉતારા કરાવ્યા. મહારાજે પણ સભામાં આરતી, નારાયણ ધૂન્ય કરીને ઘણીક વાતો કરી. પછી વાતોની સમાપ્તિ કરીને

પોતાના પાર્ષદોને સાથે લઈને સર્વે હરિભક્તોને ઉતારે પધાર્યા. અને સુંદર જળે કરીને હસ્ત-ચરણ ધોઇને કોગળા કર્યા. પછી દૂધ સાકર ને પૂરી જમીને જળપાન કરીને પોઢી ગયા. દિવાળીને દિવસે પ્રાતઃકાળમાં ઊઠીને સર્વે સંતો-પાર્ષદો તથા હરિભક્તોને સાથે લઈને નારાયણ બાગમાં વડવાળે આરે સ્નાન કરવા સારુ પધાર્યા. તે હમીર સરોવરને કાંઠે વસ્ત્ર ઉતારીને સખા સહિત જળમાં પ્રવેશ કર્યો અને ઘણીક વાર જળક્રીડા કરીને પછીથી બહાર નીકળ્યા. ને સુંદર શ્વેત વસ્ત્ર ધારણ કરીને વડ પાસે સુંદર પાટ ઉપર વિરાજમાન થયા. ને સર્વે સંતો હરિભક્તોની સભા થઈ અને મહારાજ પોતાના ભક્તજનો ઉપર રાજી થયા.

અને પ્રગટ પ્રમાણ પોતાના પુરુષોત્તમપણાની વાતો કરી. તે સાંભળીને સર્વે હરિભક્તો અત્યંત રાજી થયા. ને જેઠી ગંગારામે સોનેરી પલાણ નાખીને તૈયાર કરેલ હરડી ઘોડી ઉપર મહારાજ વિરાજમાન થયા. તેટલામાં સુતાર સુંદરજીભાઈ તથા હીરજીભાઈ સુંદર બેન્ડ વાજાં લાવ્યા. અને છત્રી, ચામર, અબ્દાગિરિ ઈત્યાદિક સદોપચાર લાવ્યા. અને સુંદરજીભાઈ સ્વારીની રચના કરવા લાગ્યા. તેમાં પ્રથમ તો વાજિંત્રોના વગાડનારા ચાલવા લાગ્યા. તે પછી ઉઘાડાં હથિયારવાળા સ્વાર ચાલવા લાગ્યા. પછી ઉત્સવિયાની મંડળીઓ ચાલવા લાગી. તે પછી હથિયારબંધ પાર્ષદો ચાલતા હતા. અને હરડી ઘોડી ઉપર શ્રીજીમહારાજ સુંદર રીતે શોભતા થકા ઘોડીને મંદમંદ ચલાવતા હતા. શ્રીહરિની પાછળ સંતો, બ્રહ્મચારીઓ ચાલતા હતા. સંતોની પાછળ હરિજનો ચાલ્યા. જોવા આવેલાં હજારો જનો ઊભેલાં હતાં તેને પોતાનાં દર્શન આપીને સુખ શાન્તિને પમાડતા થકા પોતાને ઉતારે પધાર્યા. ત્યાં ઘોડીએથી હેઠે ઉતરીને સભામાં પાટ ઉપર વિરાજમાન થયા.

હરિભક્તો મહારાજને નમસ્કાર કરીને પોતપોતાને સ્થાનકે ગયા, અને સંતો-પાર્ષદોને પણ મહારાજે ઉતારે મોકલ્યા. ને મુળજી બ્રહ્મચારી તેડવા આવ્યા. તે ભેળા મહારાજ જમવા પધાર્યા. બ્રહ્મચારીએ સુંદર બાજોઠ ઢાળી આપ્યો તેના ઉપર શ્રીજીમહારાજ વસ્ત્ર ઉતારીને સુંદર જળે કોગળા કરીને વિરાજમાન થયા. પછી મુળજી બ્રહ્મચારીએ સુંદર ચાર પ્રકારનાં ભોજનનો થાળ ભરીને મહારાજ આગળ ધરાવ્યો, મહારાજ જમ્યા, જમીને જળપાન કરીને મુખવાસ લીધો. પછી સંતોને જમાડીને સુંદર ઢોલિયા ઉપર પોઢી ગયા. સાંજના ઊઠીને જળથી કોગળા

કરીને જળપાન કર્યું. અને સાંજના સભામાં પાટ ઉપર વિરાજમાન થયા. તે સમયે હીરજીભાઇ સુંદર જરીયાની વસ્ત્રોની પોટલી લઇને મહારાજને ધારણ કરાવવા માટે આવ્યા. તેટલાકમાં સભા સર્વે ભરાઇ ગઇ. અને હીરજીભાઇએ વસ્ત્રની પોટલી છોડીને મહારાજને સુંદર જરીયાની સુરવાળ તથા ડગલી, પાઘ ને શેલું એ સર્વે વસ્ત્ર ધારણ કરાવીને પછીથી પાઘમાં સુંદર શિરપેચ ધારણ કરાવ્યો. અને સુંદર પોંચી તથા વેઢ વિંટીયો ધારણ કરાવી અને સુગંધીમાન પુષ્પના હાર ધારણ કરાવ્યા. જ્યારે સાયંકાળ થયો ત્યારે હીરજીભાઇએ સુંદર દીપમાળા પુરાવી અને હજારો દીવાઓની અધોઉર્ધ્વ પંક્તિઓ કરાવી. અને અનેક પ્રકારના કાચયંત્રમાં મીણબત્તીઓના દીવા કરાવ્યા. તે વખતે અદ્‌ભુત શોભા થઇ. તે મધ્યે પાટ ઉપર મહારાજને વિરાજમાન કર્યા અને હરિજનો સર્વેએ ઉત્સવ કર્યો. અને મહારાજની આરતી ઉતારીને ઘણીક પ્રાર્થના કરી. તે સમયે મુળજી બ્રહ્મચારી તેડવા આવ્યા. એટલે શ્રીહરિ સભામાંથી ઉઠીને ભોજન કરવા પધાર્યા. તે સુંદર દૂધ, સાકર, પુરી જમીને જળપાન કરીને મુખવાસ લીધો. ત્યાર પછી પોતાના ભક્તજનોએ સેવ્યાં છે ચરણકમળ જેમનાં એવા શ્રીહરિએ યોગનિદ્રાને અંગીકાર કરી.

પછી શ્રીહરિ પ્રાતઃકાળમાં ઊઠીને સંતો-પાર્ષદોને સાથે લઇને હમીર સરોવરમાં સ્નાન કરવા પધાર્યા. તે સરોવરને કાંઠે પોતાનાં વસ્ત્ર ઉતારીને સખા સહિત જળમાં પ્રવેશ કર્યો. અને તરતા તરતા અગાધ જળમાં ગયા અને સંતો પાર્ષદોને જોતે સતે ડૂબકી મારીને જળને વિષે સિધ્ધાસન વાળીને બેસી રહ્યા. સંતો તથા પાર્ષદો મહારાજને ખોળવા લાગ્યા પણ મલ્યા નહિ. ત્યારે સહુ નિરાશ થઇને જળથી બહાર નીકળ્યા અને કાંઠે બેસીને સૌ મનમાં ઘણોક શોક કરવા લાગ્યા જે, આ તે શું થયું ? આ વાતની સર્વે હરિભક્તોને ખબર પડશે તો તે બધા ઉદાસ થઇ જશે. એમ શોકાતુર થઇને વિલાપ કરવા લાગ્યા. એટલામાં જળમાં અકસ્માત શીતળ, શાન્ત, અધઃઉર્ધ્વ પ્રમાણે રહિત મોટો તેજનો સમૂહ દેખાણો અને બે ઘડી પછી તે તેજમાં શ્રીજી મહારાજે અનંત દિવ્ય મુક્તે વિંટાણા થકા અદ્‌ભુત આશ્ચર્યકારી દિવ્યરૂપે દર્શન આપ્યાં. શ્રીહરિની મૂર્તિ જોઇને કિનારે બેઠેલા સંતો તથા સખાઓ ચિતરામણમાં ચિતરેલા ચિત્રની માફક સ્થિર થઇ ગયા. પછી સહુ પ્રતિ શ્રીહરિ બોલ્યા જે, અમો તો નિરંતર માયા થકી પર જે અક્ષર તે થકી પણ પર છીએ. માટે અમારા સ્વરૂપમાં મનુષ્યભાવ ન લાવશો. અમારે વિષે જે

મનુષ્યભાવ લાવે છે તેને અમારો મહિમા જાણવામાં ખામી છે. તમે સર્વે મને જળમાં ડૂબી ગયો જાણીને શોક કરવા બેઠા, તો મારો મહિમા તમને ક્યાં જણાયો છે ? જો મને દિવ્યરૂપે નહિ સમજો તો ક્ષણે ક્ષણે મારાં ચરિત્ર જોઈને તમારા મનમાં સંશય થશે. માટે આજથી હવે મને સદાય દિવ્ય સાકાર જાણીને મારો નિશ્ચય કરજો. પણ મનુષ્યભાવ પરઠશો નહિં. એવી રીતે મહારાજે દિવ્યરૂપે દર્શન આપીને સર્વેનો શોક નિવારણ કર્યો અને પોતાનો સર્વોપરી નિશ્ચય કરાવ્યો. પછી શ્રીહરિ સર્વે તેજને પોતાની મૂર્તિમાં લીન કરીને પ્રથમ જે સ્વરૂપે જળમાં તરતા હતા તે રૂપે દેખાણા એટલે સર્વે સંતો તથા પાર્ષદો તત્કાળ જળમાં પડ્યા અને શ્રીહરિની સમીપે જઈને જળમાં તરવા લાગ્યા. પછી શ્રીહરિએ મંદમંદ હસતા હસતા જળથી બહાર નીકળીને પોતાનાં વસ્ત્રો ધારણ કર્યાં ને સંતો પાર્ષદો પણ વસ્ત્ર ધારણ કરીને તૈયાર થયા અને શ્રીહરિ હરડી ઘોડી ઉપર વિરાજમાન થયા. ને સંતો-પાર્ષદો કીર્તન ગાતા ગાતા આગળ ચાલ્યા, મધ્યે શ્રીહરિ ચાલ્યા, પાછળ સર્વે હરિભક્તો ચાલતા હતા; એવી રીતની શોભાયે યુક્ત શ્રીહરિએ ગાજતે વાજતે મહાદેવવાળા દરવાજે થઈને ભુજનગરમાં પ્રવેશ કર્યો. તે વખતે શહેરનાં જનો શ્રીહરિનાં દર્શન કરવા માટે રાજમાર્ગની બે બાજુ પંક્તિઓ કરીને ઊભાં રહ્યાં. અને શ્રીહરિની મૂર્તિનું ચિંતવન કરતાં હતાં. તેટલામાં મહારાજને પોતાની પાસે આવ્યા દેખીને મહારાજની સ્તુતિ કરીને તથા પૂજા કરીને નમસ્કાર કર્યા.

એવી રીતે શ્રીહરિ ભુજનગરમાં સર્વે જનોને દર્શન આપીને તેમની પૂજા તથા સ્તુતિ અંગીકાર કરીને પોતાને ઉતારે પધાર્યા અને હરડી ઘોડીથી નીચે ઉતરીને પોતાની નિત્યવિધિ કર્યાનું સ્થાન જે ભગવાનજીભાઈનું ઘર, તેમાં વિરાજમાન થયા અને સંતો-પાર્ષદો પણ સભામાં આવીને બેઠા. તે વખતે પ્રાગજીત્ પુરાણીએ આવીને પ્રાર્થના કરીને જે, હે કૃપાનાથ ! અન્નકૂટ પૂરવાનો સમય થઈ ગયો છે. તેથી આપ પધારો અને સૌને અન્નકૂટ પૂરવાની યુક્તિ બતાવો. પછી શ્રીહરિ સભામાંથી ઊઠીને હીરજીભાઈને ઘેર જે સ્થળે અન્નકૂટ પૂરવાનો ઠરાવ કરેલો હતો તે સ્થળે આવીને સુંદર સિંહાસન ઉપર હરિકૃષ્ણ મહારાજરૂપે પોતાની મૂર્તિ સ્થાપન કરાવી. તેમની આગળ અન્નકૂટ પૂરવાની રચના મહારાજે બતાવી.

પછી શ્રીહરિ સભામાં વિરાજમાન થયા. અને સંતો પાર્ષદો પણ સર્વે સભામાં આવીને બેઠા. પછી દેશાંતરના હરિભક્તો પણ આવીને શ્રીહરિ અને

સંતોનાં દર્શન કરીને સભામાં બેઠા. શ્રીહરિએ દેશાંતરના હરિભક્તો આગળ પોતાના પ્રગટ પ્રતાપની વાતો કરી. તે વખતે પ્રાગજીત્ પુરાણી મહારાજ પાસે આવીને ઊંચે સ્વરે કરીને બોલ્યા જે, હે કૃપાનાથ ! પધારો, પધારો, ઠાકોરજીની આરતી કરવાનો સમય થયો છે. ને અન્નકૂટ ભરાઈ ગયો છે. પછી શ્રીહરિ તત્કાળ ઊઠ્યા. ને અનેક દીવેટો પ્રગટ કરીને શ્રીહરિ પોતે ધર્મ સ્થાપનને અર્થે પ્રગટ થયા છે, માટે પોતાના ભક્તોને ધર્મની રીતિ શિખવાડવા, પોતે આરતી ઉતારીને શ્રીહરિએ અન્નકૂટનાં દર્શન કર્યાં. તેમાં અનેક પ્રકારનાં પકવાન તથા અનેક પ્રકારનાં શાક, અથાણાં આદિક અનેક સામગ્રી અન્નકૂટમાં ધરેલી હતી તેનાં દર્શન કર્યાં. અને લક્ષાવધિ જનોને દેખતાં શ્રીહરિ પ્રગટ રૂપે મૂર્તિમાં પ્રવેશ કરીને તે ભોજન જમ્યા અને સૌને આનંદ ઉપજાવ્યો. શ્રીહરિ મુકુંદ બ્રહ્મચારીએ ઢાળી આપ્યો જે બાજોઠ તેના ઉપર બેઠા. બીજા બાજોઠ ઉપર અનેક ભોજનની સામગ્રી ભરીને જે થાળ ધરાવ્યો હતો તેમાંથી અનેક પ્રકારનાં ભોજનો જમ્યા. ત્યાર પછી સંતોની પંક્તિ કરાવીને તેમને વારંવાર પીરસીને જમાડ્યા. અને હરિભક્તોને પણ જમાડ્યા. પછી શ્રીહરિ જળે કરીને હસ્ત તથા ચરણારવિંદ ધોઈને ઢોલિયા ઉપર વિરાજમાન થયા. પોતાની પાસે આવીને બેઠા એવા સંતો-પાર્ષદો અને કેટલાક હરિભક્તોની આગળ પોતાના પુરુષોત્તમપણાની વાર્તા કરી. પછી શ્રીહરિ પોતાના ભક્તજનોનું હિત ચિંતવન કરતા પોઢી ગયા. અને સંતો હરિજનો પોતપોતાને ઉતારે ગયા. શ્રીજીમહારાજ બે મુહૂર્ત પછી જાગ્યા અને મુળજી બ્રહ્મચારી સુંદર સુગંધીમાન શીતળ જળનો લોટો ગાળીને ભરી લાવ્યા. તેમાંથી જળનો અબખોરો ભરીને આપ્યો, તે લઈને શ્રીહરિએ કોગળા કર્યા. પછી સભામાં આવીને પાટ ઉપર વિરાજમાન થયા.

શ્રીહરિ સભામાં પાટ ઉપર આવીને વિરાજમાન થયા છે તે જેને પૂજા કરવી હોય તે ચાલો. એવા સમાચાર સાંભળીને સર્વે હરિભક્તો મહારાજની પૂજા કરવાનો જે પોતપોતાના દેશમાંથી પોશાક લાવેલા હતા તેનાં પાત્ર હસ્તમાં લઈને સભા પ્રત્યે આવ્યા. પછી અનુક્રમે એક એક ગામના હરિભક્તો ભેળા થઈને શ્રીહરિની પૂજા કરવા સમીપે આવ્યા, અને શ્રીહરિને પોતપોતાનાં દેશનાં સુંદર વસ્ત્રો પહેરાવીને કેસરે યુક્ત ચંદનની અર્ચા કરીને પુષ્પના હાર પહેરાવ્યા. ને સોના મહોર તથા રૂપામહોરના થાળ ભરી મહારાજની આગળ ધરાવ્યા, ને આરતી

ઉતારીને સ્તુતિ કરીને સભામાં બેઠા. પછી બીજા ગામના હરિભક્તોએ તત્કાળ શ્રીહરિની સમીપે આવીને પૂજા કરી અને પોતે જે જે વસ્ત્રો આભૂષણો લાવેલા હતા તે મહારાજને પહેરાવ્યાં. ચંદન પુષ્પના હાર, તોરા તેણે કરીને મહારાજની પૂજા કરીને આરતી ઉતારીને સ્તુતિ કરીને પછી સભામાં બેઠા. એવી રીતે અનુક્રમે સર્વે દેશના હરિભક્તોએ મહારાજની પૂજા કરી. પછી શ્રીહરિએ સુંદરજીભાઇ તથા હીરજીભાઇને કહ્યું જે, તમો આવતીકાલે પૂજા કરજો.

ત્યારે હીરજીભાઇએ કહ્યું જે, હે મહારાજ ! અમોએ પણ સર્વ સામગ્રી તૈયાર કરી છે, તે આપની મરજી હોય તો આજે જ પૂજા કરીએ. ત્યારે મહારાજે કહ્યું, બહુ સારું, લાવો, ત્યારે તત્કાળ પૂજાપાત્ર હસ્તમાં લઇને આવ્યા. શ્રીહરિએ પ્રથમ પહેરેલાં વસ્ત્રોને ઉતરાવીને સુંદર રાતા અતલસનો સુરવાળ ધારણ કરાવ્યો. તેને મહારાજે પોતાના ભક્તજનોને શિખવાડવા સારુ ધોતિયા ઉપર પહેર્યો અને સુંદર જરિયાની પીળા અતલસની ડગલી પહેરાવી. આસમાની રંગનું જરીયાની શેલું ખભે ધારણ કરાવ્યું અને જરીયાની બુટાદાર કેસરીયા રંગના છેડાવાળી ને જરીયાની લીલી કોરવાળી પાઘ મસ્તકે બંધાવી. ને ગૂઢા રંગનું જરકસી શેલું કટિને વિષે બંધાવ્યું. અને સુંદર શિરપેચ ધારણ કરાવ્યો. હસ્તને વિષે સુંદર નંગજડિત કડાં તથા પોંચીઓ તથા વેઢ વીંટિયો પહેરાવી. કંઠને વિષે ચંદનહાર તથા મોતીઓની માળ પહેરાવી. પછી ચંદનની અર્ચા કરી પુષ્પના હાર પહેરાવીને મહારાજ આગળ સોનામહોરોનો થાળ ભરીને મૂક્યો. પછી આરતી ઉતારી સ્તુતિ કરી. ને મહારાજને બહુ રાજી કર્યા અને સર્વ સંતોની પણ ચંદન તથા પુષ્પના હારે કરીને પૂજા કરીને સર્વેને સુંદર વસ્ત્રો ઓઢાડ્યાં.

પછી શ્રીહરિએ સંતોને પૂજા કરવાની આજ્ઞા કરી જે, તમો પણ પૂજા કરી લ્યો. ત્યારે સંતોએ પણ ઊઠીને ચંદન પુષ્પે કરીને પૂજા કરી ને આરતી ઉતારી અને સર્વેએ મળીને સ્તુતિ કરી. પછીથી સભામાં બેઠા. ને મહારાજે તે દેશાંતરના હરિભક્તો આગળ હીરજીભાઇ તથા સુંદરજીભાઇની ઘણીક પ્રશંસા કરી. પછી મહારાજે પોતાના ભક્તોને જેમ વર્તવું ઘટે, તેમ તેને આજ્ઞા ઉપાસનાની વાતો કરી. એટલામાં ગવૈયા સંતો બ્રહ્માનંદ સ્વામી, મુક્તાનંદ સ્વામી આદિકે આવીને ગાવણું કર્યું. તે સાંભળીને સભામાં બેઠેલા લક્ષાવધિજનો સ્થિર થઇ ગયા. અને પોતાના જીવાત્માને વિષે અનંત દિવ્યમુક્તે યુક્ત એવી મહારાજની મૂર્તિ દેખી. તે

જ્યાં સુધી ગાવણું કર્યું ત્યાં સુધી દેખાણી. પછી ગાવણાંની સમાપ્તિ કરી ત્યારે સર્વેજનો સમાધિમાંથી જાગ્યા ને પોતાનું ધન્યભાગ્ય માનવા લાગ્યા. પછી સંતો ગોડી બોલ્યા અને શ્રીહરિએ આરતી-નારાયણ ધૂન્ય કરીને વાતો કરી. પછી સૌને પોતાને ઉતારે જવાની આજ્ઞા કરી. અને ભક્તજનોએ સેવ્યાં છે ચરણકમળ જેમનાં એવા શ્રીહરિ પોઢી ગયા.

ઇતિ શ્રીસહજાનંદસ્વામી શિષ્ય અચ્યુતદાસવિરચિતે શ્રીપુરુષોત્તમલીલામૃતસુખ સાગર મધ્યે મહારાજે હીરજીભાઇ પાસે અન્નકૂટ કરાવ્યો તથા હરિભક્તોને ઉતારે જવાની આજ્ઞા કરીને પોતે પોઢ્યા એ નામે બત્રીસમો અધ્યાય. ૩૨

અધ્યાય-૩૩

પ્રાતઃકાળે શ્રીહરિ બ્રાહ્મમુહૂર્તમાં ઊઠીને હમીર સરોવરમાં સ્નાન કરીને પોતાનું દેવાર્ચનાદિક નિત્યકર્મ કરીને સભામાં પાટ ઉપર આવીને વિરાજમાન થયા. સર્વે જનો પરવારી આવ્યા અને સભામાં બેઠા. ને મહારાજ નિત્યે સદ્‌ગુરુઓ પાસે વાતો કરાવે અને કયારેક કયારેક પોતે વાતો કરે. એવી રીતે પાંચ દિવસ પર્યંત સર્વે જનોને રાખીને મહારાજે સૌને આજ્ઞા કરી જે, પ્રાતઃકાળમાં સૌને પોત પોતાના દેશમાં જવાની અમારી આજ્ઞા છે, માટે જજો. અને સંત મંડળને પણ ફરવાની આજ્ઞા આપી. તેથી પ્રાતઃકાળમાં હરિભક્તો ઊઠીને શ્રીહરિનાં દર્શન કરીને પોત પોતાના દેશમાં ગયા. અને સંતો પણ ફરવા ગયા અને કેટલાક સંતોને મહારાજે પોતાની પાસે રાખ્યા. આવી રીતે અન્નકૂટનો મહોત્સવ કરીને શ્રીજીમહારાજે હીરજીભાઈ તથા સુંદરજીભાઈનો મનોરથ પૂર્ણ કર્યો.

ત્યાં એક માસ રહીને પાર્ષદે સહિત માનકૂવે પધાર્યા. સુતાર નાથાને ઘેર ઉતર્યા. ત્યાં તેમને ઘેર ચાર શેર લીલાં મરચાં પોતે ખાંડીને કઢીમાં નખાવીને જમવા બેઠા. બાઈ પીરસવા લાગ્યાં તો બાઈએ જેટલી કઢી પીરસી તેટલી જમી ગયા. ને પછી મહારાજ જમીને તૈયાર થયા. તે ભાગોળે આવ્યા અને સુતાર બાઈ પણ ભાગોળે આવીને બોલ્યાં જે, હે મહારાજ! રહેવાનું કહેતા હતા ને તરત કેમ તૈયાર થયા? ત્યારે મહારાજ બોલ્યા જે, તમોએ અમને કઢી પૂરી જમાડી નહિ એટલે નહી રહીએ અને જો બધી કઢી જમાડો તો રહીએ, ત્યારે તે સુતારબાઈ બોલ્યાં જે, મેં જાણ્યું જે કઢીમાં મરચાં ઘણાં છે તે મહારાજને બહુજ વસમું લાગશે. એમ જાણીને ભદુડામાં અર્ધી કઢી ભરીને કોઠલામાં મૂકી દીધી. પછી મહારાજ

બોલ્યા જે, અમને જમાડો તો અમે પાછા આવીએ. ત્યારે તે બાઈએ કહ્યું જે, બધી કઢી આપને જમાડીશ પાછા આવો. પછી મહારાજ તે સુતારને ઘેર પધાર્યા, અને કઢી જમીને ત્યાં રહ્યા. અને બીજા સત્સંગી સર્વેએ પોત પોતાને ઘેર રસોઈ કરાવીને શ્રીજીમહારાજને પાર્ષદે સહિત જમાડ્યા. ત્યાં શ્રીહરિ પંદર દિવસ રહ્યા.

ત્યાંથી કરલે (ઊંટ ઉપર) બેસીને દહીંસરે જતાં રસ્તામાં વડવાળા વોકળેથી કમાઈ દિશામાં કંડરાઈ તળાવે રાત્રીએ ખીજડાને ઝાડે કરલો બાંધીને સૂતા. ત્યારે તે વખતે ભેળા ઉકરડા ભક્ત હતા તે ચરણ ચાંપવા લાગ્યા. તેને મહારાજ કહે જે, કોઈક વખતે ભગવાન ગરુડ ઉપર બેસીને ગોલોકમાં જતા હતા ત્યાં માર્ગમાં ગરુડને કદમે બાંધીને પોતે સૂઈ રહ્યા. ત્યારે ભક્તે પૂછ્યું જે, ગોલોક તે શું ? અને કદમ તે શું ? ત્યારે શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, દહીંસરા એ ગોલોક અને ખીજડો તે કદમ અને કરલો એ ગરુડ એમ જાણવું. આવી રીતે શ્રીજીમહારાજે વાર્તા કરી. તે વખતે નારદજી મહારાજનાં દર્શન કરવા ત્યાં આવ્યા હતા. દર્શન કરીને સત્યલોકમાં ગયા. ત્યાં પોતે સાંભળેલી વાત બ્રહ્મસભામાં કરી જે, પુરુષોત્તમ નારાયણ સાક્ષાત્ ભરતખંડમાં પ્રગટ થયા છે. અને તે ખંડના મનુષ્યોને પોતાનું બ્રહ્મસુખ આપે છે. તે વાર્તાને સાંભળીને ત્યાંથી અનંતકોટી મુક્તો તથા અનંતકોટી બ્રહ્માંડાધિપતિઓ તથા અનંત દેવો, તથા ચાર વેદો સર્વેએ વિપ્રના વેષે આવીને મહારાજની વિનયપૂર્વક જુદી જુદી કેસર-ચંદન તથા પુષ્પના હાર વિગેરે ઉપચારોથી પૂજા કરી. અને જુદી જુદી રીતે મહારાજની સ્તુતિ તથા પ્રાર્થના કરી.

ત્યારે મહારાજે પ્રસન્ન થઈને તે સર્વેને હેતે સહિત કહ્યું જે, તમો સર્વને મારા પદને પમાડીશ. એવી રીતે ઘણીક વાર્તા કરી ને ત્યાંથી ઊઠીને ચાલ્યા તે દહીંસરાના હરિસરોવરમાં જળનું પાન કરવા ગયા. પણ પાણી ન હોવાથી તળાવને કાંઠે ખીજડાના વૃક્ષ તળે ચાર ઘડી વિશ્રામ કરીને ઊઠ્યા તે દહીંસરાની ભાગોળમાં અવાડાની પાળી ઉપર વિરાજમાન થયા. તે વખતે પટેલ કચરો વાડીએથી આવતા હતા. તે આવીને મહારાજની સમીપે ઊભા રહ્યા. અને મહારાજની અલૌકિક મૂર્તિ જોઈને તે ભક્ત બોલ્યા જે, મહારાજ! મારે ઘેર પધારો. ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે, અમારે કેરે જવાની ઉતાવળ છે તેથી આ વખતે ઘરે તો નહી આવીએ. પણ અમોને તરસ લાગી છે તે જળ લાવો તો જળપાન કરીએ. પછી તે કચરો ભક્ત પોતે વ્યાસ ગોવર્ધનને ઘેરથી જળનો લોટો લાવ્યા અને

મહારાજને આપ્યો તે મહારાજ જળપાન કરીને પછી ત્યાંથી કચરા ભક્તને ઘેર પધાર્યા, ત્યાં થાળ જમીને મેઘપુર પધાર્યા અને ત્યાંથી નારાયણપુરના ઉપલાવાસમાં પધાર્યા અને ત્યાંના ઠાકોરદેરાની રૂપચોકી ઉપર ઉતર્યા. અને માવજી ભક્તને બોલાવીને ત્યાંથી નીચલાવાસમાં ચાલ્યા.

ત્યાં ગામના સમીપમાં વડ ઓટો છે ત્યાં જળપાન કરીને ત્યાંથી કેરે પધાર્યા. ને તે ગામની સમીપે એક સજીવન કુંડ છે તેમાં પાણી સજીવન રહે છે અને પાણી ઉપરથી હંમેશાં વહી જાય છે. તે ગંગામાં પોતે સ્નાન કરીને સદાબાને ઘેર પાર્ષદે સહિત જમવા પધાર્યા. અને બીજે દિવસે તે ગામથી ઉત્તર બાજુ બે નદીઓનો જ્યાં સંગમ ભેળો થાય છે. ત્યાં પાણીનો મોટો ધરો છે. ત્યાં સ્નાન કરવા પધાર્યા. તથા કોઈક દિવસે ગામથી પશ્ચિમ દિશે નદીમાં મોટો પથ્થરનો ગડ પડ્યો છે તેના સમીપે ધરામાં સ્નાન કરીને સદાબાને ઘેર પાર્ષદે સહિત જમવા પધાર્યા. આ પ્રમાણે બે ત્રણ દિવસ રહીને જમીને ત્યાંથી ગામ બળદીયે ગયા. બળદીયામાં ઠાકોરમંદિરમાં તુલસીકયારાને તળે પગથીયાં ઉપર વિરાજમાન થયા અને ત્યાંથી ઊઠીને મંદિરમાં ઉત્તર બાજુની ભીંતમાં ગોખ હતો તેમાં મોટી પથ્થરની શીલા હતી તે ઉપર વિરાજમાન થયા. તે વખતે પટેલ ગંગદાસ ઠાકોરજીનાં દર્શન કરવા આવ્યા.

શ્રીજીમહારાજની અલૌકિક તેજના સમૂહ સહિત ચમત્કારી મૂર્તિ જોઈને પટેલ બોલ્યા જે, મહારાજ! મારે ઘેર થાળ જમવા આવશો? ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે, ચાલો, અમે આવશું. એમ કહીને પટેલ ગંગદાસને ઘેર થાળ જમવા પધાર્યા. થાળ જમીને પછીથી તેના પુત્ર દેવજી તથા કરશન ભક્ત તથા રતના ભક્ત તથા મેઘજી ભક્ત તથા ગોવા ભક્ત તથા બીજા દેવજી ભક્ત આદિક સર્વેને ઘેર પધારી ને ભક્તના સુખ માટે થાળ જમીને તે ભક્તના મનોરથ પૂર્ણ કર્યા. ને ગામથી ઉત્તર બાજુ કાળું તળાવ છે ત્યાં દરરોજ મહારાજ સ્નાન કરવા પધારતા. અને સ્નાન કરીને વસ્ત્રો પહેરીને તળાવની પાળ ઉપર પાર્ષદો તથા હરિભક્તોએ સહિત વિરાજમાન થયા. કેટલાક દિવસ તે ગામમાં રહીને ત્યાંથી ચાલ્યા તે ગામ ગજોડમાં સુતાર ધનજીને ઘેર પધાર્યા. ને ત્યાં પ્રાતઃકાળે નદીમાં સ્નાન કરીને નિત્યકર્મ કરીને અને થાળ જમીને ચાલ્યા તે ગામ ફરાદીમાં સુતારને ઘેર રાત્રિ રહીને માંડવી બંદર પધાર્યા અને ચાંપસી સુતારને ઘેર નિવાસ કરીને રહ્યા.

ત્યાં રહ્યા થકા કંકોતરીઓ લખાવીને સર્વે પરમહંસોને તેડાવ્યા. તેથી સર્વે પરમહંસો માંડવી આવ્યા. તેમને મહારાજે બીજાું સુતારનું ઘર હતું તેમાં ઉતારો કરાવ્યો. અને શ્રીહરિ ત્યાં રહ્યા થકા હરિભક્તોને ધર્મ, જ્ઞાન, વૈરાગ્ય સંબંધી તથા પોતાના સ્વરૂપના મહિમાની જે રીતે સમજાવવી ઘટે તેમ ઘણિક વાતો કરી. અને ત્યાં હમેશાં લક્ષ્મીનાથ ભટ્ટ પાસે કથા વંચાવતા. તે સમયે ત્યાં આત્માનંદ સ્વામી આવ્યા. તે મહારાજ અને સંતો રહેતા હતા તે જગ્યામાં મહારાજ બાજોઠ ઉપર બેઠા હતા ત્યાં સ્વામી જઈને પગે લાગ્યા. પછી મહારાજે સ્વામીને કહ્યું જે, તમે ભૂખ્યા છો? ત્યારે આત્માનંદ સ્વામીએ કહ્યું જે , હે મહારાજ! ભૂખ્યો છું. પછી મહારાજે રોટલા મંગાવ્યા ને આત્માનંદ સ્વામીને જમાડ્યા. પછી મહારાજ કહે, સ્વામી ! અમે વેદાંત સાંભળવા જઈએ છીએ તે આજ સાંજના આપણે જશું. એટલામાં એક બાઈ મહારાજને અર્થે પૂજાની સામગ્રી લાવી તેમાં એક મીઠાઈની માટલી તથા ચંદનનો કટોરો તથા ગુલાબ-ચંપાના હાર તથા ગુલાલ એ આદિક સામગ્રી લાવી. પછી મહારાજ કહે હમણાં રે'વા દ્યો. ઘડી એક પછી પૂજા કરાવીશું. ને બાઈ તો પૂજાની સામગ્રી મૂકીને ગઈ. પછી એક મુક્ત ફકીરને વેષે આવ્યો ને આવીને બોલ્યો જે, ''ભેજના અલ્લાહ કે નામ, હજાર હોવે તો' પછી મહારાજ કહે આવો. ત્યારે તે મહારાજની આગળ આવીને બેઠો. પછી મહારાજે કહ્યું, અમારે અર્થે પૂજાનો સામાન હતો તે લાવો. પછી સાધુએ લાવીને આપ્યો અને મહારાજે મીઠાઈની માટલી હતી તે એની ઝોળીમાં ઠાલવી દીધી, ને તે જમવા મંડ્યો. મહારાજે તેને બે હાર પહેરાવ્યા. અને ચંદનનો કટોરો હતો તે તેના માથા ઉપર ઊંધો વાળ્યો અને ગુલાલનો લોટકો હતો તે પણ તેના માથા ઉપર ઊંધો વાળ્યો તે બધે શરીરે અને ઝોળીમાં ગુલાલ ગુલાલ થઈ રહ્યો. પછી મહારાજે કહ્યું જે, જાઓ, હવે ફરી આવશો નહિ. અમે રમતા રામ છીએ.

સાંજના મહારાજ સાધુએ સહિત માર્ગમાં ચાલ્યા જતા હતા ત્યાં ગુંસાઈજીનું મંદિર આવ્યું. ત્યાં સંધ્યા આરતી થઈ ત્યાં સુધી ઠાકોર સામા ઊભા રહ્યા. પછી ત્યાંથી ચાલ્યા તે વેદાંતની કથા થતી હતી ત્યાં ગયા અને મહારાજને જોઈને કથા વાંચતા ઊભા રહી ગયા. ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે, વાંચો. ત્યારે તે બોલ્યા જે, પ્રશ્ન-ઉત્તર કરો. ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે, સર્ગ પૂરો કરો. પછી પ્રશ્ન-ઉત્તર કરશું.

પછી વસિષ્ઠ સારનો સર્ગ પૂરો થયો એટલે વેદાંતીએ પ્રશ્ન કર્યો. તે પ્રશ્નમાં

મહારાજે દોષ દેખાડ્યો. પછી વેદાંતીઓ એકબીજાને કહેવા લાગ્યા જે, આપણને પૂછતાં ન આવડ્યું. પછી મહારાજે જાણ્યું જે, એ તો દબાઈ ગયા તે હવે નહિ બોલે. એમ જાણીને રાણસુર ભક્તને કહ્યું જે, કીર્તન બોલો. ત્યારે ભક્ત બોલ્યા જે, 'એક વાર આવો રે હરિ મારે નેહડે રે, નહિ આવો તો નંદ બાવાની આણ છે.' એ કીર્તન બોલ્યા. પછી ખૈયે પૂછ્યું જે, હે મહારાજ! કોણ કહે છે જે, "આવો મારે નેહડે'? ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે, ગોવાળ ને ગોપીયું શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનને કહે છે જે, અમારે નેહડે આવો. ત્યારે ખૈયો બોલ્યો જે, એ તો મો'રની વાત છે, પણ હમણાં કોણ કહે છે જે, અમારે નેહડે આવો? ત્યારે મહારાજ બોલ્યા જે આજ ભગવાનનો અવતાર હશે તેના ભક્ત હશે તે જે ગામમાં રહેતા હશે તે નેહડો. તે કહેતા હશે જે, અમારે ગામ આવો. ત્યારે ખૈયો બોલ્યો જે, તે દિવસ તો ભગવાન નંદજીના પુત્ર હતા. અને આજ ભગવાન કોના દીકરા છે? ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે, ભક્તિ-ધર્મના દીકરા છે. ત્યારે ખૈયો બોલ્યો જે, શ્રીકૃષ્ણે ગોવર્ધન તોળ્યો હતો તે શું ? તથા ઈન્દ્ર કોપ્યો અને બહુવરસાદ કર્યો તે શું ? ને વરસાદના પાણીને સૂકવી દીધું તે ચક્ર શું ? ત્યારે મહારાજ બોલ્યા જે, ગોવર્ધન તે કામ, અને તે જે ભગવાનને આશરે આવ્યો તે ભગવાન એને સહાય છે, તેથી તેને કામ નથી પીડતો. ઈંદ્ર તે મતપંથરૂપ છે. ને ઈંદ્ર કોપ્યો અને વરસાદ વરસ્યો. તે મતપંથી હજારો વચન કહે છે, ત્યારે ભગવાનનો ભક્ત એક વચન બોલે તે એનાં બધાં વચન ખોટાં થઈ જાય, એ ચક્ર છે.

ત્યારે ખૈયો બોલ્યો જે, તે દિવસે કૃષ્ણનું ભજન કરતા. ને આજે શું નામ લઈને ભજન કરતા હશે ? ત્યારે મહારાજ બોલ્યા જે, નારાયણ, નારાયણ, નારાયણ, ભજન કરતા હશે કે સ્વામિનારાયણનું ભજન કરતા હશે. ત્યારે ખૈયે કહ્યું જે, સ્વામિનારાયણ વાત કરે છે તે કાંઇ સમજ્યા ? ત્યારે બીજા બેઠા હતા તે બોલ્યા જે, સ્વામિનારાયણ બ્રહ્મની વાત કરે છે તે આપણને મળતી આવે તેને માનવી. ત્યારે ખૈયો કહે જે, મને તમે કેવો જાણો છો ? ત્યારે તે કહે, તું તો પર્વત જેવો. કોઈનો ડગાવ્યો ડગે નહિ. ત્યારે ખૈયે કહ્યું જે, પર્વત ડગ્યો. ને આજથી મારે તો હવે હેકડો સહજાનંદ સહજાનંદ કર્યા કરવો. ત્યારે એક વાંઝો બોલ્યો જે, મને પણ જણાય છે જે, કોઈ મોટા તો ખરા. ત્યારે ખૈયો બોલ્યો જે, આ એક બીજો પાણો પણ ડગ્યો. પછી મહારાજ તો ત્યાંથી ચાલી નીકળ્યા. ને ઊભી શેરીએ

હસતા હસતા ઉતારે આવીને ઢોલિયા ઉપર આડે પડખે થઈને સુતાર ભગવાનજી આગળ વાત કરવા લાગ્યા જે, આજ તો ભારે રાક્ષસને પાડ્યો અને બહુ થયું, ને બહુ તો કાલ થાશે. ત્યારે ભગવાનજીએ કહ્યું જે, એમાં તમારે શું આશ્ચર્ય છે ? તમે એવા અનંત રાક્ષસને પાડો. પછી શ્રીજીમહારાજ હસતા હસતા પોતાને ઉતારે પધાર્યા, અને ઢોલિયા ઉપર પોઢી ને વળી સવારમાં દિવસ ઊગ્યા પહેલાં જ સાધુને ઉતારે આવ્યા, તે સાધુઓએ ઓસરીએ આસન બિછાવ્યું તેના ઉપર દાતણ કરવા બેઠા. ત્યાં ઓસરી હેઠે ઊંટ ઘાણીયે ફરતો હતો. ત્યારે મહારાજે ઘાંચીને કહ્યું જે, તારો ઊંટ ભૂખ્યો દેખાય છે. ત્યારે ઘાંચી બોલ્યો જે, હે મહારાજ ! હું ચાર નીરવી ભૂલી ગયો છું. દરરોજ નીરું છું. ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે, એ રોટલા ખાય છે કે નહિ ? ત્યારે ઘાંચીએ કહ્યું જે, રોટલા તો અમે નથી ખીલાયા. ને ખાણ તો ખાય છે. પછી મહારાજે રોટલા મંગાવ્યા. ને એક રોટલો બેવડ ચોવડ કરી દીધો તે ઝટ ખાઈ ગયો. ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે, આ રોટલા તો ખાય છે. પછી એક ઝોળી રોટલાની હતી તે ઘાંચીને આપી તે ઘાંચીએ રોટલા ખવડાવ્યા. અને મહારાજે કહ્યું જે, એને મધ્યાન સુધી નિરાંત થઈ. પછી મહારાજે તે ઘાંચીને કહ્યું જે, તમે નિત્યે સાંજના ક્યાં જાઓ છો ? ત્યારે તેણે કહ્યું જે, કાજી પાસે જાઉં છું. પછી મહારાજે કહ્યું જે, કાજી તમને શું કહે છે ? ત્યારે તેણે કહ્યું જે, અમને કલમા સંભળાવે છે. ત્યારે મહારાજ સાધુ સામું જોઈને બોલ્યા જે, કોઈને કલમા આવડે છે ? ત્યારે આત્માનંદ સ્વામી બોલ્યા જે, મને આવડે છે. ત્યારે મહારાજે ઘાંચીને કહ્યું જે, આવો ! અમે તમને કલમા સંભળાવીએ. ત્યારે ઘાંચી, તેની સ્ત્રી ને તેની દીકરી એ ત્રણે આવીને આગળ બેઠાં.

પછી મહારાજે કહ્યું જે, હવે તમે બોલો, પછી આત્માનંદ સ્વામી પંચકલમા બોલ્યા. ત્યારે ઘાંચી બોલ્યો જે, તમારે ફકીરું કું પંચ કલમા આતે હૈ, ત્યારે તે કલમાની મહારાજે બહુ વાત કરી. પછી તેની દીકરીને તો સમાધિ થઈ. અને મહારાજ ને સાધુ ના'વા ગયા તે કૂવે નાહ્યા. ત્યાં એક શિવજી છે ત્યાં એક બાળક હતો તેણે કહ્યું જે, તમે સૌ નાહ્યા, પણ શિવને કોઈએ ન નવડાવ્યા. ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે, લે, તારા શિવને નવડાવીએ. પછી મહારાજે શિવને નવડાવ્યા, પછી મહારાજ ને સાધુ નાહીને ચાલ્યા આવતા હતા ત્યાં દરવાજે સિપાઈએ રોક્યા ને કહ્યું જે, શહેરમાં નહિ જવાય. ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે, અમારા સાધુ ધન-સ્ત્રીને

અડે નહિ ને લાકડી રાખે નહિ અને લીલું દાતણ પણ તોડે નહિ. ત્યારે સિપાઈએ કહ્યું જે, તમે કયા સો ઠીક હે પણ અહીંયાં નહિ. ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે, અમારી પોથી-ઝોળી એ આદિક સામાન માંહે પડ્યો છે. ત્યારે તેણે કહ્યું જે, તે તો મર પડ્યો હોય. પણ શેઠની આજ્ઞા નહિ હે. ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે, અમારે માટે ગૃહસ્થને ઘેર રસોઈ કરી છે તે બગડશે. ત્યારે સિપાઈ કહે મર બગડે, પણ અહીંયાં નહિ. પછી મહારાજ ને સાધુ બીજે દરવાજે ગયા.

ત્યાં પણ સિપાઈ આડો ફર્યો. ત્યારે મહારાજે એની એ વર્તમાનની વાત કરી. ત્યારે તે કહે જે, તમારા એક જણા મૂકો ને તે સામાન લઈને આવે. પણ સબ નહિ. પછી મહારાજે રાણસુર ભક્તને મોકલ્યા ને કહ્યું જે, સામાન લઈને ડોણને દરવાજે આવજ્યો. પછી મહારાજ અને સાધુ ફરતા ફરતા ડોણને દરવાજે આવ્યા. પછી દરવાજાથી દૂર બેઠા અને મહારાજે આત્માનંદ સ્વામીને કહ્યું જે, તમે જાઓ અને જુઓ, કોઈ બોલે છે ? પછી તે થોડેક દૂર જઈને પાછા આવ્યા ને કહ્યું જે, મને તો કોઈ બોલ્યું નહિ ત્યારે મહારાજે કહે ચાલો. ત્યારે સૌ ચાલ્યા. તે બે-ત્રણ હાથ ચાલ્યા ત્યાં રાણસુર ભક્ત સામાન લઈને સામા આવ્યા. પછી શ્રીજીમહારાજે કહ્યું જે, ચાર જણનું નોતરું માન્યું છે, માટે આત્માનંદ સ્વામી તથા ચિદ્રૂપાનંદ સ્વામી તથા પરમચૈતન્યાનંદ સ્વામી એ ત્રણ રહે ને બીજા સર્વે ચાલો, શા માટે જે એના ઘેર અમે કોઈ દિવસ જમ્યા નથી, માટે એની રસોઈ બગડી જશે, માટે જમીને આવશું. પછી બીજા સાધુઓ ડોણને માર્ગે ચાલ્યા ને મહારાજ ખૈયાને ઘેર આવ્યા ને ખૈયાની માને કહ્યું જે, ખૈયો ક્યાં ગયો છે ? ત્યારે તેણે કહ્યું જે, શેઠ બજારે ગયા છે. ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે, આવે ત્યારે મેઘજીને ઘેર મોકલજો. એમ કહીને મહારાજ મેઘજીને ઘેર પધાર્યા. ત્યાં મહારાજ ઢોલિયા ઉપર બેઠા. ત્યાં ખૈયો આવ્યો. પછી મહારાજે કહ્યું જે, શેઠે ના પાડી તેથી સિપાઈએ શહેરમાં પેસવા ન દીધા. પણ આ ગરીબની રસોઈ બગડી જાય તે સારુ અમે આવ્યા છીએ. ત્યારે ખૈયો કહ્યું જે, મોર્યે તમે કૃષ્ણાવતારમાં દહીં-દૂધ લૂંટી ખાતા તેના ધણી નોતરું મળ્યું હોય તે મેલો ખરા ? તે સાંભળીને મહારાજ બહુ હસીને બોલ્યા જે, મહા હરામજાદો છે. પછી ખૈયે કહ્યું જે, હું શેઠને કહીશ જે દરવાજે રોકે નહિ. ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે, તમારે ન કહેવું. એમ કહીને એક વાણીયાનું નામ લીધું ને કહ્યું જે તે આવશે ત્યારે તેને કહેશું. તેટલાકમાં તે વાણીયો આવ્યો. ત્યારે તેના આગળ

મહારાજે સાધુના ધર્મની વાત કરી. પછી વાણીયાએ કહ્યું જે, તમારી ઈચ્છા હોય ત્યાં સુધી રહો. હું શેઠને જઈને કહું જે, તમને કોઈ ના પાડે નહિ. પછી મહારાજે કહ્યું જે, હમણાં ન કહેશો. અને અમે ફરીને આવીએ ત્યારે રોકે તે દિવસે વાત. પછી મહારાજ અને સાધુ જમવા ગયા તે મોતીયા લાડુ ને દાળભાત કર્યાં હતાં તે પીરસ્યાં, તે જમીને મહારાજે થાળ સાધુને આપ્યો તે સાધુ જમ્યા. એવી ઘણીક લીલા કરી.

વળી મહારાજે પોતા પાસે બેઠેલ જે હરિભક્તો તેને એમ પૂછ્યું જે, અમને તમો ભગવાન જાણો છો માટે અમારે અર્થે શું શું તમારાથી થાય તે કહો, ત્યારે કેટલાકે તો એમ કહ્યું જે, તમે કહો તો સંસારનો ત્યાગ કરીને ચાલી નીકળીએ. કેટલાકે તો એમ કહ્યું જે, તમો કહો તો માથું ઉતારીને આપીએ. ને કેટલાકે તો એમ કહ્યું જે, તમે કહો તો ઘરબાર સર્વે લૂંટાવી દઈએ. પછી મહેતા શિવરામ બોલ્યા જે, આમાં તો મને કાંઈ અધિક જણાતું નથી. અને એ તો ઘરમાં કેટલાક મનુષ્યને ટંટો થાય એટલે સર્વે મૂકીને ચાલી નીકળે છે. ને ભુજથી પાંચ કોરીનો વળાવો લીધો હોય તે માર્ગમાં ચોર લૂંટવા આવે તો તે પણ માથું આપે છે. ને કેટલાક માણસ પોતાનાં વખાણ સારુ ઘરબાર લૂંટાવી દે છે. હું તો તમને અક્ષરધામમાં જેવા નિર્ગુણ અને દિવ્ય મૂર્તિ છો એવા ને એવા જ જાણું છું, ને તમે સુઝે તેવી ઉતરતી ક્રિયાને કરો ને હું પાસે બેઠો હોઉં તો પણ લેશ માત્ર મને સંશય થાય નહિ અને મહાત્મ્યજ્ઞાને સહિત જે તમારા સ્વરૂપનો નિશ્ચય છે તે ડગે નહિ. ત્યારે શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, શિવરામ મહેતાની સમજણ ભારે, એવી બીજાથી થાય નહિ. એમ કહીને ખૈયાના કારખાનામાં જઈને બેઠા.

ઇતિ શ્રીસહજાનંદસ્વામી શિષ્ય અચ્યુતદાસવિરચિતે શ્રીપુરુષોત્તમલીલામૃતસુખ સાગર મધ્યે કચ્છના વિવિધ ગામોમાં વિચરણ કરતા કરતા શ્રીજીમહારાજ માંડવી પધાર્યા ને મહેતા શિવરામની સમજણ વખાણી ને ખૈયાને કારખાને પધાર્યા એ નામે તેત્રીસમો અધ્યાય. ૩૩

અધ્યાય-૩૪

પછી મહારાજે કહ્યું જે, અમારે ડોણ જાવું છે તે જાશું. ત્યારે ખૈયો ખત્રી કહે, બહુ સારું મહારાજ, પધારો. પછી ત્યાંથી મહારાજ ડોણને માર્ગે ચાલ્યા. તે ખેતરવા ચાલ્યા પછી મહારાજે કહ્યું જે, અમારે બહિર્ભૂમિ જાવું છે. એમ કહીને

બહિર્ભૂમિ ગયા. અને સાધુ ઝાડ તળે બેઠા. મહારાજ બહિર્ભૂમિ જઈને આવ્યા ત્યારે કહેવા લાગ્યા જે, મારે તો પગમાં કાંટો વાગ્યો છે તે કોઈને કાઢતાં આવડે છે ? ત્યારે આત્માનંદ સ્વામી બોલ્યા જે, મને આવડે છે. પછી લીંબડાને ફરતો ઓટો હતો તે ઉપર પડખાભર થયા. પછી તેમણે કાંટો ખોતર્યો, ને તે કાંટો ઊંડો હતો તેથી લોહી આવી ગયું. ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે, ખોતરો. પછી તેમણે કહ્યું જે, લોહી આવી ગયું છે, ત્યાં એક ફૂલબાગ હતો તેમાં ટોયો હતો. તેને આત્માનંદ સ્વામીએ કહ્યું જે, હે બાગવાન ! તારી પાસે ચીપિયો છે ? તેણે કહ્યું જે, છે. ત્યારે આત્માનંદ સ્વામીએ કહ્યું જે, લાવ. પછી તે ચીપિયો લાવ્યો અને આત્માનંદ સ્વામીએ કાંટો કાઢ્યો. અને પછીથી મહારાજ ડોણને માર્ગે ચાલ્યા. તે ધોળો ખેસ પહેર્યો હતો. ને ચાદર કેડ સુધી લટકતી માથે બાંધી હતી તે બે હાથ છૂટા મૂક્યા હતા.

ચાલ્યા તે બહુ દૂર ગયા. ને આઘા જઈને ઊભા રહ્યા. અને આત્માનંદ સ્વામી ઉતાવળા ચાલ્યા તે મહારાજ ભેળા થયા ત્યારે મહારાજ બોલ્યા જે, અમારી તો આવી ઉતાવળી ચાલ છે પણ તમારા માટે ધીરા ચાલીએ છીએ. પછી શ્રીજીમહારાજ સંતો સહિત ડોણ પધાર્યા ને ત્યાં થોભણ સુતારને ઘેર નિવાસ કરીને પોતાના ભક્તોને આનંદ પમાડ્યા. ડોણથી ચાલ્યા તે રામપુર આવ્યા. ત્યાં ગંગાજીમાં સ્નાન કરીને રામપુરમાં થાળ જમીને ચાલ્યા તે ગામ માનકુવે આવ્યા. ત્યાંથી કોડકીની ગંગામાં સ્નાન કરીને માનકુવામાં થાળ જમીને ત્યાંથી ચાલ્યા તે ભુજનગર પધાર્યા, અને સુતાર હીરજીભાઈને ઘેર ઉતર્યા. અને હીરજીભાઈએ પોતાને ઘેર થાળ કરાવીને શ્રીજી મહારાજને પાર્ષદે સહિત સારી રીતે જમાડ્યા. ત્યાં વિરાજીને શ્રીહરિએ ત્યાગ વૈરાગ્યની વાતો કરી.

પછી સુંદરજીભાઈને કહ્યું જે, સુંદરજીભાઈ ! તમો સાધુ થાશો ? ત્યારે તે સાંભળીને હીરજીભાઈ બોલ્યા જે, હે મહારાજ ! તમે સુંદરજીભાઈ જેવા કેટલા સદ્‌ગૃહસ્થને સાધુ કર્યા છે ? તે એક તો કહી બતાવો. ત્યારે શ્રીજીમહારાજે કહ્યું જે, સુંદરજીભાઈ જેવાને પણ સાધુ કરીને તમોને બતાવીશું. એમ વાત કરીને ભક્તજનોને આનંદ પમાડ્યા. અને કેટલાક દિવસ રહીને પછી ભુજનગરથી ચાલ્યા તે અંજાર થઈ ગઢપુર પધાર્યા. ને ગુજરાત આદિ દેશમાં વિચરીને ભાદરે આવ્યા. ત્યાંથી હરિભક્તો ઉપર પત્ર લખ્યો જે, સુરા ભક્ત, સોમલા ભક્ત, અલૈયા

ભક્ત, માતરા ભક્ત, કમળશી, અજા ભક્ત આદિ સર્વે તમે અમારો કાગળ વાંચીને અમારે અર્થે ઘરબાર, ગામ, ગરાસ, સગા-સંબંધી ત્યાગ કરીને ચાલી નીકળજો. અને કોઈને પૂછવા કે પાણી પીવા પણ રોકાશો નહિ અને જેતલપુર જઈને રામદાસભાઈને હાથે સાધુ થઈને ભુજ આવજો.

પછી તે સર્વે હરિભક્તો કાગળ વાંચીને સર્વે ભેળા થઈને ચાલી નીકળ્યા. જેતલપુરમાં રામદાસભાઈને હાથે સાધુ થઈને શ્રીભુજનગરના માર્ગે ચાલતા થયા. તે શિકારપુરનું રણ ઉતરીને ભચાઉ, ધમકડા, ચાંદ્રાણી અને ધાણેટી તથા માધાપુર થઈને ભુજનગરને સમીપે આવ્યા. તે વાત કોઈક હરિભક્તે આવીને મહારાજને કહી જે, હે મહારાજ ! નવા પરમહંસોની મંડળી આવે છે. તેને સાંભળીને મહારાજ તત્કાળ હીરજીભાઈને ઘેરથી ઊઠીને સંત હરિભક્તો સાથે લઈને દેશલસર સરોવરની ઉત્તર બાજુની પાળ ઉપર થઈને ઉગમણી પાળ ઉપર ચાલ્યા તે તળાવના પૂર્વના ઓગનની આગળ ચાલ્યા. તે મકાનથી થોડેક છેટે ચાલીને ઊભા રહ્યા. ત્યાં નવા પરમહંસની મંડળી આવતી જોઈને મહારાજે સાષ્ટાંગ દંડવત્ પ્રણામ કર્યા. તેટલાકમાં તે નવા પરમહંસે તત્કાળ આવીને મહારાજને ઉપાડી લીધા. પછી મહારાજ તે સર્વેને અતિ હેતે કરીને મળ્યા, અને સંતોને સાથે લઈને ચાલ્યા તે સલાટના વાડામાં આવ્યા. ત્યાં હીરજીભાઈએ વસ્ત્ર પાથરી આપ્યું તે ઉપર બેઠા. અને સર્વે હરિભક્તો દર્શને આવ્યા, તેની આગળ મહારાજે વાત કરી જે, આ સ્થાનક વિષે અમે ઘણીક વાર બેઠા છીએ.

એમ કહીને પછી હીરજીભાઈને ઘેર આવ્યા. શ્રીજીમહારાજે તેમને તુલસી રાતના ઘરમાં ઉતારો આપ્યો. તે ઘર ભટ્ટ મહીદાસે વેચાતું લીધું હતું. ત્યાં ઉતર્યા અને મહારાજ પણ ત્યાં પધાર્યા અને મહારાજે હીરજીભાઈને કહ્યું, જુવો, આ સાધુ કેવા છે ? પછી હીરજીભાઈ તથા બીજા સત્સંગીઓ ઘણા રાજી થયા ને બોલ્યા જે, હે મહારાજ ! તમે કહેતા હતા તેવા જ સંત છે. પછી સાત આઠ દિવસ રહ્યા, અને એક દિવસ મહેતા ગણપતરામ શ્રીજીમહારાજને દર્શને આવ્યા. તેમણે મહારાજને પગે લાગીને હાથ જોડીને કહ્યું જે, હે મહારાજ ! કાલે મારી રસોઈ છે તે સાકરની કરવી છે. ત્યારે શ્રીજીમહારાજે કહ્યું જે, કાચી રસોઈ કરાવો. ત્યારે મહેતા ગણપતરામે કહ્યું જે, અમે લોકવ્યવહારમાં મોટા કહેવાઈએ, તે માટે અમારે તો સાકરની રસોઈ કરાવવી જોઈએ. માટે મહારાજે ના કહેવી ન જોઈએ. પછી

હા ના કહેતાં પાશેર ઘી ને પાશેર ગોળ એ રીતે ઠરાવ્યું અને રસોઇ કરાવી. ને સર્વે સંતોને મહારાજે જમાડ્યા. વળી તે સાધુને ઘણાક દિવસ રાખ્યા અને વળી પાછા ઘેર જાવાની સર્વેને આજ્ઞા આપી. ત્યારે તે કાઠી સાધુ હતા તેમણે કહ્યું જે, હવે અમને ભગવાં વસ્ત્રો પહેરાવ્યાં ને મૂછ ઉતરાવી તેથી હવે ઘેર પાછા નહિ જાઇએ. ત્યારે શ્રીજીમહારાજે કહ્યું જે, અમારા વચનમાં રહો તો અમે કહીએ તેમ કરો અને ધોળાં વસ્ત્ર પહેરો અને મૂછો ન રાખશો. ઘેર જઇને અમારું ભજન કરો. તમારું કલ્યાણ હું અનાદિ મુક્તના જેવું કરીશ. એમ કહીને પાછા તેમને પોતાના ઘેર મૂક્યા.

બીજે દિવસ શ્રીજીમહારાજ હમીર સરોવરમાં સ્નાન કરવા પધાર્યા. તે આપણા જુના બાગ સોંસરા નવા બાગમાં વડ હેઠે સ્નાન કર્યું. પાછા હીરજીભાઈને ઘેર પોતાને ઉતારે આવીને વિરાજમાન થયા. તે વખતે સુંદરજીભાઇએ બે હાથ જોડીને પ્રાર્થના કરી જે, હે મહારાજ ! અમારા ઉપર કૃપા કરીને હુતાશનીનો રંગ-ઉત્સવ અમારી વંડીમાં કરો. તે ઉત્સવ જોવાની અમારા કુટુંબી સૌને ઘણી જ ઈચ્છા છે. અને તમારે પ્રતાપે કરીને જે જે સામગ્રી જોઇશે તેની ખોટ નહિ રહે. પછી શ્રીજીમહારાજે કહ્યું જે, બહુ સારું. અમો તો સદાય રાજી છીએ અને અમારું કર્તવ્ય પણ એ જ છે જે, મોટા મોટા યજ્ઞો ઉત્સવો સમૈયા કરીને લક્ષાવિધિ જનોને દર્શન આપીને તથા જમાડીને તથા તેના થાળ જમીને તથા તેની પૂજા અંગીકાર કરીને તથા સ્પર્શ કરાવીને તથા વાર્તા સંભળાવીને એમ અનેક રીતે જીવોનું કલ્યાણ સારુ અમે પ્રગટ થયા છીએ. તો તમે રંગની સામગ્રી તથા અબીલ, ગુલાલ એ સર્વે મંગાવો અને અમે હરિભક્તો ઉપર કંકોતરિયો લખાવીને મોકલાવીશું. એવાં શ્રીહરિનાં વચન સાંભળીને સુંદરજીભાઇ અને તેમનાં સગાં-સંબંધી સર્વે રાજી થયાં.

સુંદરજીભાઇ પણ ઉત્સવની સામગ્રી મંગાવવી તેની જેમ જેને ઘટે તેમ ભલામણ કરીને મંગાવી. શ્રીહરિને તે સમયે મુળજી બ્રહ્મચારી બોલાવવા આવ્યા તેથી તેમના ભેળા જમવા પધાર્યા. સુંદરજીભાઇને ત્યાં ઉગમણે બાર ઓરડાની ઓસરીએ બાજોઠ ઉપર વિરાજમાન થયા. મુળજી બ્રહ્મચારીએ સુંદર કેસરીયો બીરંજ ને મેંદાની પૂરી ને સુરણનું શાક તથા અળવીનાં ભજીયાં ને કમોદનો ભાત, ને સુંદર દૂધ-સાકર ઈત્યાદિક અનેક ભોજનના થાળ ભરીને બાજોઠ ઉપર મહારાજ

આગળ ધરાવ્યા. તેને શ્રીહરિ જમ્યા અને જમીને જળપાન કરીને મુખવાસ લીધો. તે પ્રસાદીનો થાળ સુંદરજીભાઈને આપ્યો.

શ્રીહરિએ કંકોતરિયો લખાવી જે, તમે સર્વે હુતાશની ઉપર ભુજનગર આવજો. એમ લખાવીને દેશોદેશમાં મોકલાવી. જળપાન કરીને ઢોલિયા ઉપર વિરાજ્યા. અને સુંદરજીભાઈ પણ કેસર, કેસુડાં, પતંગ, સોરંગના રંગ કરાવીને મોટી મોટી કોઠીઓ ભરાવી. શ્રીહરિને માટે રંગ રમવા સારુ સોનાની પીચકારીયો કરાવી. કેટલીક રૂપાની પિચકારીયો કરાવી. કેટલીક પિત્તળની ને કેટલીક વાંસની એવી રીતે અનેક તરેહની પિચકારીયો તૈયાર કરાવી રાખી ને અબીલ ગુલાલના કેટલાક કોથળા મંગાવ્યા. ત્યાં તો દેશાંતરના હરિભક્તો પણ આવ્યા. પછી પૂનમને દિવસે પ્રાતઃકાળમાં મહારાજ હમીર સરોવરમાં સ્નાન કરવા પધાર્યા. ઉતારે આવીને નિત્યકર્મ કરીને આસન ઉપર વિરાજમાન થયા. ત્યાં સર્વે જનો નાહી ધોઈને પૂજા કરીને તૈયાર થયા. શ્રીજીમહારાજે સુંદર સર્વે શ્વેત વસ્ત્ર ધારણ કર્યાં. તે વખતે સુંદરજીભાઈ તથા હીરજીભાઈ આદિક હરિભક્તો રંગના મોટા મોટા દેગડા તથા ગાગરો તથા ઘડા ભરીને મહારાજની આગળ મૂક્યા. ને ગુલાલના મોટા ટોપલા ભરી ભરીને મૂક્યા. ને લક્ષાવધિ જનો તૈયાર થઈને આવ્યા અને સુંદરજીભાઈએ મહારાજના હાથમાં સુંદર સોનાની પિચકારી આપી. મહારાજે પાટ ઉપર ઊભા થઈને રંગની પિચકારી ભરીને સર્વે જનો ઉપર રંગ છાંટ્યો. પછી ગુલાલની ઝોળી ભરીને ગુલાલ નાખ્યો. ને સંત હરિભક્તો ને મહારાજ ઉપર રંગ નાખવો તથા પરસ્પર નાખવો તેવી છૂટ થઈ. પછી તો સુંદરજીભાઈ તથા હીરજીભાઈ તથા મલ્લ ગંગારામભાઈ તથા વાલજીભાઈ તથા અદોભાઈ આદિક કેટલાક હરિજનો મહારાજના પક્ષમાં રહ્યા. સંત તથા બીજા હરિજનોનો બીજો પક્ષ થયો. અને સંતો તથા હરિભક્તો સૌને સુંદરજીભાઈએ એક એક પિચકારી આપી. પછી સંતો તથા હરિભક્તોએ મહારાજ ઉપર રંગની ભરેલી પિચકારીઓ નાખી. તે જેમ અષાઢ માસનો વરસાદ વરસે તેમ ધારાઓ છૂટી. અને તેના ઉપર ગુલાલની ઝોળીયો ભરી ભરીને નાખે તેણે કરીને મહારાજની મૂર્તિ અતિશય શોભતી હતી. શ્રીહરિએ જે તે રંગના ઘડા ભરી ભરીને સંતો ઉપર ઢોળ્યા અને વળી તાંસળીઓ ભરી ભરીને રંગ છાંટવા લાગ્યા, ને ગુલાલના ટોપલા ભરેલા હતા તેમાંથી થાળીયો ભરીને સંતો તથા હરિભક્તો ઉપર નાખવા લાગ્યા. અને સંતો

તથા હરિભક્તો પણ રંગે કરીને રસ બસ થયા. છતાં મહારાજ ઉપર પિચકારીઓ સહુ સંગાથે ભરી ભરીને નાખવા લાગ્યા. તે એક સાથે પાંચસો પિચકારીયો છૂટે તેણે કરીને રંગની છોળું આકાશમાં ઉડી. ને તે સ્થળમાં જે જે હવેલીઓ તથા વૃક્ષ હતાં તે સર્વે રંગે કરીને રંગાઇ ગયાં અને આકાશમાં પણ એકલો રંગ રંગ થઇ ગયો અને પૃથ્વી ઉપર તો રંગની નદી ચાલી. ને કોઇનું વસ્ત્ર પડ્યું હોય તે પણ તણાઇ જાય એટલો રંગ રેલાયો. પછી તો શ્રીજી મહારાજ તાળીઓ વગાડીને હોળીનાં પદ બોલ્યા ને સર્વે સંતો તથા હરિભક્તો તાળીઓ પાડીને ઝીલવા લાગ્યા. પદ બોલી રહ્યા પછી શ્રીજીમહારાજે સંતો અને હરિભક્તોને આજ્ઞા કરી જે, હવે બબેની જોડ કરીને પરસ્પર રંગે રમો. એવી રીતની શ્રીહરિની આજ્ઞા સાંભળીને સર્વે પરસ્પર બબે જણા રંગલીલા કરવા લાગ્યા. મુક્તાનંદમુનિ મહાનુભાવાનંદમુનિ સંગાથે રમવા લાગ્યા. વ્યાપકાનંદમુનિ સાથે સ્વરૂપાનંદ સ્વામી રમવા લાગ્યા. આનંદાનંદમુનિ સાથે પરમાનંદમુનિ રમવા લાગ્યા. નિષ્કુળાનંદમુનિ પૂર્ણાનંદમુનિ સાથે ક્રીડા કરવા લાગ્યા. આત્માનંદમુનિ દેવાનંદમુનિ સાથે રમવા લાગ્યા. નિત્યાનંદમુનિ બ્રહ્માનંદમુનિ સાથે રમવા લાગ્યા. ભૂમાનંદમુનિ ભજનાનંદમુનિ સાથે રમવા લાગ્યા. ચૈતન્યાનંદમુનિ નૃસિંહાનંદમુનિ સાથે રંગે રમવા લાગ્યા. સુરાભક્ત સાથે અદોભાઇ રમવા લાગ્યા. રાયધણજી ભક્ત સાથે રામસંગજી રમવા લાગ્યા. હીરજીભાઇ સાથે વાલજીભાઇ તથા ગંગારામભાઇ સંગાથે સુંદરજીભાઇ રંગક્રીડા કરવા લાગ્યા. નારાયણજીભાઇ ભગવાનજીભાઇ સંગાથે રંગે રમવા લાગ્યા. એવી રીતે બીજા કેટલાક સંતો તથા હરિજનો પોતપોતાની જોડ બાંધીને સાથે રંગ રમ્યા. એવી રીતે મધ્યાહન સુધી રંગે રમ્યા. અને શ્રીહરિ પોતાના ભક્તોની રમત જોઇને બહુ રાજી થયા. તે સમયે સૂર્યદેવ પણ સ્થિર થઇને તે લીલા જોવા લાગ્યા. અને દેવતાઓ પણ પોતપોતાના વિમાનમાં બેસીને તે રંગ તથા ગુલાલને ગ્રહણ કરીને પોતાનું ધન્યભાગ્ય માનવા લાગ્યા. ત્યાર પછી શ્રીજી મહારાજે પોતાના ભક્તો તથા સંતોને રમવામાંથી નિવૃત્તિ પમાડવા માટે તાળી વગાડી એટલે સૌ વિરામ પામ્યા. પછી શ્રીહરિ પોતાના ભક્તે લાવીને તૈયાર કરી જે હરડી ઘોડી તેના ઉપર વિરાજમાન થયા. અને સર્વેને કહ્યું જે, હમીર સરોવરમાં સ્નાન કરવા ચાલો. પછી શ્રીહરિની આગળ સંતો કીર્તન ગાન કરતા ચાલ્યા અને હરિભક્તો મહારાજની બંને બાજુ ચાલ્યા. એવી રીતે શોભાએ યુક્ત શ્રીહરિ

હમીર સરોવર પ્રત્યે જઈને ઘોડીથી નીચા ઉતરીને વસ્ત્ર સહિત જળમાં પ્રવેશ કર્યો. અને સંતો તથા હરિભક્તો સર્વેએ પણ જળમાં પ્રવેશ કર્યો. તેથી સરોવરનું જળ રંગે કરીને લાલ થઈ ગયું. પછી શ્રીહરિ સ્નાન કરીને બહાર નીકળ્યા. સર્વે રંગવાળાં વસ્ત્ર ઉતારીને સુંદરજીભાઈને આપ્યાં, અને બીજાં સર્વે શ્વેત વસ્ત્રો ધારણ કર્યાં. પછી સૌ તૈયાર થયા. મહારાજ પણ તે સર્વે હરિભક્તે વીંટાણા થકા વાજતે ગાજતે ભુજનગરને વિષે પાટવાડીને દરવાજે થઈને પ્રવેશ કર્યો. સુંદરજીભાઈને ઘેર જઈને ઉતર્યા ત્યાં તો દવે પ્રાગજી શ્રીજીમહારાજને તેડવા આવ્યા તે ભેળા મહારાજ જમવા પધાર્યા. સુંદર ભોજન જમીને સંતોની પંક્તિ કરાવીને પોતે પંક્તિમાં પાંચ વખત ફરીને સૌને મોતૈયા લાડુ જમાડ્યા અને હરિભક્તોની પંક્તિ કરાવીને તેમને પણ ઘણી મનુવાર કરીને જમાડ્યા. પછી શુધ્ધ જળે હસ્તકમળ તથા ચરણકમળ ધોઈને જળપાન કરીને ઢોલિયા ઉપર પોઢ્યા.

ઇતિ શ્રીસહજાનંદસ્વામી શિષ્ય અચ્યુતદાસવિરચિતે શ્રીપુરુષોત્તમલીલામૃતસુખ સાગર મધ્યે મહારાજ માંડવીથી ડોણ થઇને ભુજ પધાર્યા અને ત્યાં સુંદરજીભાઇને ઘેર હુતાશનીનો સમૈયો કર્યો અને સંતોને જમાડ્યા. ને જળપાન કરીને પોઢી ગયા. એ નામે ચોત્રીસમો અધ્યાય. ૩૪

અધ્યાય-૩૫

ત્રીજા પહોરને વિષે મહારાજ જાગ્યા અને મુકુંદ બ્રહ્મચારીએ સુંદર સુગંધીદાર અને શીતળ જળ લોટામાં ભરીને આપ્યું, તેણે કરીને મુખકમળ ધોઈને કોગળા કરીને જળપાન કર્યું. અને સભા મધ્યે સુંદર સિંહાસન ઉપર આવીને વિરાજમાન થયા. અને સંતો પણ સર્વે જળપાન કરીને સભામાં આવીને મહારાજને નમસ્કાર કરીને બેઠા. તે વખતે દેશાંતરના હરિભક્તો પણ મહારાજની પૂજા કરવાની સામગ્રીઓ લઈને સભા મધ્યે આવ્યા. સુંદરજીભાઈ પણ શિરપાવ લઈને સભામાં આવ્યા. પછી સુંદરજીભાઈએ મહારાજને સુંદર જરિયાની પોશાક ધારણ કરાવ્યો. અને કેસર-ચંદનથી પૂજા કરીને સુંદર સોનાનાં કડાં તથા પોંચી શ્રીહરિને ધારણ કરાવ્યાં. અને કંઠમાં નંગજડિત સુંદર હાર પહેરાવ્યો. અને આરતી ઉતારી. પછી સ્તુતિ કરીને સંતોની પૂજા કરીને સભામાં બેઠા. મહારાજે ભક્તજનનાં ભવબંધન નાશ કરી નાખે એવી વાર્તા કરી. ત્યાં તો સાયંકાળ થયો. તેથી આરતી નારાયણ ધૂન્ય વિગેરે કરીને સભામાં સૌ બેઠા. ગવૈયા મુનિએ વાજીંત્ર લઈને

શ્રીહરિના યશનું ગાન કર્યું. ગાવણું થઇ રહ્યું ત્યારે શ્રીહરિ સભામાંથી ઊઠીને પોતાને ઉતારે પધાર્યા. અને સંતો, હરિભક્તો પણ સૌ પોતપોતાને ઉતારે ગયા. અને મહારાજ સુંદર જળેથી સ્નાન કરીને પછીથી દૂધ-સાકર ને પૂરી જમ્યા. અને જળપાન કરીને મુખવાસ લીધો. સંત હરિભક્તો પણ પોતાને ઉતારે બે ઘડી વિરામ કરીને મહારાજને ઉતારે આવ્યા. અને હરિભક્તોને મહારાજે કહ્યું જે, પ્રાતઃકાળમાં સૌને પોતપોતાના દેશ પ્રત્યે જવાની આજ્ઞા છે. માટે સૌ વહેલા ઊઠીને જજો. અને સંતો પણ પોતપોતાના દેશમાં ફરવા જજો. એમ આજ્ઞા કરીને મહારાજ જળપાન કરીને સૂઇ ગયા. અને સંતો-હરિભક્તો પણ પોતપોતાના ઉતારે જઇ જળપાન કરીને સૂઇ ગયા. પ્રાતઃકાળમાં ઊઠીને હરિભક્તો પોતપોતાના દેશમાં ગયા. અને સંતો પણ દેશાંતરમાં ફરવા ગયા. એવી રીતે શ્રીજી મહારાજે સુંદરજીભાઇને ઘેર હુતાસનીનો ઉત્સવ કર્યો હતો.

બીજે દિવસે ત્યાં સુરતના સત્સંગીઓ આવ્યા. અને શ્રીજી મહારાજનાં દર્શન કરીને દંડવત્ કરીને પગે લાગીને બેઠા. પછી શ્રીજીમહારાજ તેમને જોઇને રાજી થયા અને હીરજીભાઇને કહ્યું જે, આમને માટે રસોઇ કરાવો. પછી તે સત્સંગીઓએ શ્રીજી મહારાજની પૂજા કરી. પછી તેઓએ કપૂરનો શિરપેચ ધરાવ્યો. અને કપૂરની ઉતરી ને કપૂરની માળા અને કપૂરના બાજુબંધ અને કપૂરની પોંચી તથા સારાં વસ્ત્રો શ્રીજીમહારાજને ધારણ કરાવ્યાં. મહારાજ એમની પૂજાને અંગીકાર કરીને વિરાજમાન થયા. તે વખતે કાયસ્થ બાઇ લાધીબા, તેમના ભાઇ નારાયણજીભાઇ, મહેતા શિવરામ, હરજીવનભાઇ અને તેમનાં બહેન ભાગબાઇ એ સર્વે શ્રીજીમહારાજને દર્શને આવ્યાં. તે દર્શન કરીને બેઠાં ત્યારે લાધીબાઇએ શ્રીજી મહારાજને કહ્યું જે, આ હરજીવનને પરણાવવા છે. તે પરમ દહાડે જાન ચાલવાની છે તે મારે જાવું પડશે. ત્યારે શ્રીજીમહારાજે કહ્યું જે, તમને સાંખ્યયોગી બાઇઓને જાનમાં ન જાવું. ત્યારે લાધીબાઇએ કહ્યું જે, મારી મા તો મરી ગયાં છે. ને પાંચે ભાઇ-બહેનમાં મોટી હું છું. તે મારે ગયા વિના ચાલે તેમ નથી, માટે જાવું પડશે. ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે, અમે તો ના કહીએ છીએ, છતાં તમારે જાવું હોય તો જાઓ. પછી લાધીબાઇએ કહ્યું જે, મહારાજ ! મારે ઘેર બીજાં મનુષ્ય ઘણાં આવ્યાં છે, માટે દયા કરીને તમે બે દિવસ જમવા પધારો તો બહુ સારું.

પછી શ્રીજીમહારાજે કહ્યું જે, બહુ સારું આવશું રસોઇ કરાવો. પછી

શ્રીજીમહારાજે કહ્યું જે, હરજીવન પરણે છે. એને અમે શું આપીએ ? ત્યારે હરજીવને કહ્યું જે, હે મહારાજ ! આપની દયા જોઈએ. અને સર્વે આપનું આપેલું છે. એમ વાતો કરે છે એટલામાં મહેતા જગજીવનના ઘરવાળાં બાઈ જેકુંવર રૂપાના થાળમાં પૌંવા દૂધમાં પલાળીને સાકર નાખીને શ્રીજીમહારાજની આગળ મૂકીને કહ્યું જે, હે મહારાજ ! આ પૌંવા ને દૂધ છે તે જમો. પછી શ્રીજીમહારાજે કહ્યું જે, લાવો, જમીએ. પછી મહારાજ જમવા બેઠા તે સારી પેઠે જમ્યા. પછી હરજીવનને પ્રસાદી આપીને કહ્યું જે, આ પ્રસાદી જમો. ત્યારે હરજીવન જમવા બેઠા. ત્યારે શિવરામભાઈએ કહ્યું જે, મને પ્રસાદી આપો. ત્યારે હરજીવને કહ્યું જે, આ પ્રસાદી મહારાજે મને આપી છે તે તને નહીં આપું. ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે, હરજીવન નહિ આપે. એ તો પ્રસાદી અમે એમને આપી છે.

પછી હરજીવન જમી રહ્યા. શ્રીજીમહારાજે સુરતના હરિભક્તોએ ધરાવેલાં વસ્ત્રો તથા કપૂરનાં ઘરેણાં જે શિરપેચ, ઉતરી, માળા, બાજુબંધ, પોંચી વિગેરે હતાં તે સર્વે ઉતારીને હરજીવનને આપ્યાં ને કહ્યું જે, આ ઘરેણાં તમને આપ્યાં. ત્યારે હરજીવને કહ્યું જે, જ્યારે ઇન્દ્રે દુર્વાસાનો અપરાધ કર્યો ત્યારે દુર્વાસાએ શાપ આપ્યો તેથી ત્રિલોકીની લક્ષ્મી સમુદ્રમાં લીન થઈ ગઈ હતી. પછી સમુદ્ર વલોવ્યો ને તેમાંથી લક્ષ્મીજી નીકળ્યાં. તે કૃપા કરીને સામું જોયું. તેણે કરીને દેવતા તથા દૈત્ય તથા મનુષ્ય માત્રના મનોરથ સર્વે પૂર્ણ થઈ ગયા. અને સુદામાને શ્રીકૃષ્ણ ભગવાને કૃપા કરીને સામું જોયું તેણે કરીને સુદામાના મનોરથ માત્ર પૂર્ણ થઈ ગયા. તેમ અમારે માથે શ્રીજી મહારાજે કૃપા કરીને અમારા સામું જોયું તેથી અમારા પણ મનોરથ માત્ર પૂર્ણ થઈ ગયા. જુઓને હમણાંજ પરચો થયો જે દૂધ પૌંવા ને સાકર તે જમવા મળ્યાં. અને ઓઢવા વસ્ત્રો મલ્યાં અને પહેરવા ઘરેણાં મલ્યા. એમ મહારાજની કૃપાએ કરીને મલ્યાં, તે વળી મહારાજની પ્રસાદીનાં મલ્યાં. માટે અમે પણ મોટા ભાગ્યશાળી છીએ. પછી શ્રીજીમહારાજ સામું જોઈને હસ્યા અને કહ્યું જે, નાના છે પણ સમજણ સારી છે. પછી લાધીબાઈ બોલ્યાં જે, જેમ હરજીવન કહે છે તેમજ યથાર્થ છે, કેમ જે, આપ મલ્યા તેથી બીજી શી પ્રાપ્તિ જોઈએ ? અષ્ટસિધ્ધિ ને નવનિધિ સર્વે આપના ચરણના વિષે રહેલી છે. એમ કહીને પોતાને ઘેર જઈને રસોઈ કરી તે શેવો, કંસાર, લાડુ, પૂરી અને પકવાન સાત વાનાંની સુખડી અને પાક, શાક અને અથાણાં, પાપડ એ આદિક સર્વે રસોઈ

થઇ રહી ત્યારે લાધીબાઇએ મહેતા શિવરામભાઇને કહ્યું જે, મહારાજને જમવા તેડી લાવો. પછી શિવરામભાઇએ આવીને શ્રીજીમહારાજને કહ્યું જે, હે મહારાજ ! રસોઇ તૈયાર થઇ છે માટે જમવા પધારો, પછી શ્રીજીમહારાજ જમવા પધાર્યા. અને ત્યાં બાજોઠ ઉપર વિરાજમાન થયા. અને તે ભક્તે અન્નકૂટની પેઠે સર્વે ભોજન લાવીને મૂક્યાં. શ્રીજીમહારાજ ધીરા ધીરા રૂડી રીતે જમ્યા. પછી ચળુ કરીને બીજા ઘરમાં બેઠા. અને તે ભક્તે કેસર, ચંદન, પુષ્પના હાર અને વસ્ત્રે કરીને શ્રીજીમહારાજની પૂજા કરી. પછી કહ્યું જે, હે મહારાજ ! કાલ પણ દયા કરીને પધારજો. ત્યારે શ્રીજીમહારાજે કહ્યું જે સારું આવશું. પછી બીજે દિવસે પણ તેવી રીતે રસોઇ કરીને શ્રીજી મહારાજને રૂડી રીતે જમાડીને પૂજા કરી.

પછી શ્રીજીમહારાજ સુતાર હીરજીભાઈને ઘેર પધાર્યા. અને હરજીવનને પરણાવવાને જાન ચાલી તે પરણાવીને જાન પાછી વળી. તે માર્ગમાં ચાલતાં લાધીબાઇ ગાડા ઉપરથી પડી ગયાં. તેને આવીને ઘેર ઉતારીને જાન પણ ઊતરી ને શિવરામભાઈએ આવીને પગે લાગીને કહ્યું જે, હે મહારાજ! જાન આવી તે લાધીબાઈ તો ગાડા ઉપરથી પડી ગયાં, તે શરીરની પણ ખબર નથી ને દાંત બંધાઈ ગયા છે. તે વાત સાંભળીને શ્રીજીમહારાજ તત્કાળ ઊઠીને ત્યાં પધાર્યા ને લાધીબાઈ સામું જોઈને શ્રીજી મહારાજ બોલ્યા જે, પ્રારબ્ધનાં દુ:ખ છે તેતો મુક્તને પણ ભોગવવાં પડે. એમ કહીને બોલ્યા જે, બકરીનું દૂધ અને હળદી, કડાઈ, તાવિથો અને દેવતા, સગડી લાવો. અમે લાધીબાઈના સારુ રાબ કરીએ. પછી શ્રીજીમહારાજે પોતે પોતાને હાથે દૂધની રાબ કરી ને ચૂલેથી ઉતારીને ઠારીને શ્રીજીમહારાજે કહ્યું જે, વેલણ લઈને લગારેક મોં પહોળું કરો તો રાબ પાઈએ. પછી તે બાઈના ભાઈએ બાઈનું મોઢું પહોળું કર્યું તે મહારાજે પોતે રાબ પાઈ. પછી બે પૈસા ભાર રાબ ઊતરી ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે, બાઈ ઊગર્યાં ને પ્રત્યક્ષ ભગવાને રાખ્યાં. ત્યારે મહેતા શિવરામભાઈ અને મહેતા હરજીવનભાઈએ કહ્યું જે, પ્રત્યક્ષ ભગવાને રાખ્યાં ખરાં. ત્યારે મહારાજ સામું જોઈને હસ્યા. એવી રીતે શ્રીજીમહારાજે પોતે આવીને રાબ કરીને ત્રણ દિવસ સુધી બે બે વખત પાઈ. એ રાબ પીને ત્રણ દિવસે સાજાં થયાં અને શ્રીજી મહારાજને થાળ કરીને રૂડી રીતે પાર્ષદે સહિત જમાડ્યા. એવી રીતે અનેક પ્રકારની લીલા કરતા વિરાજમાન હતા. પછી શ્રીજીમહારાજે કહ્યું જે, આજ અમારે ચાલવું છે. ત્યારે સુંદરજીભાઈએ

કહ્યું જે, હે મહારાજ! હમણાં પાંચ દિવસ દર્શન દ્યો અને બિરાજો. ત્યારે શ્રીજીમહારાજે કહ્યું જે, હવે તો નહિ રહેવાય. ત્યારે સુંદરજીભાઈએ કહ્યું જે,થાળ વહેલા કરશું તે જમીને પધારજો. ત્યારે શ્રીજીએ કહ્યું જે, સારુ પછી સવારમાં મહારાજ હમીરસરોવરમાં નાહીને પધાર્યા. ત્યારે હીરજીભાઈ આવ્યા ને કહ્યું જે, પધારો મહારાજ! રસોઈ તૈયાર છે. એટલે શ્રીજીમહારાજ જમવા પધાર્યા. જમીને પાર્ષદોને જમાડ્યા.

પછી મહારાજ ચાલ્યા તે વાણીયાવાડ વાળે દરવાજે પધાર્યા અને બહાર વાડીમાં રાયણના વૃક્ષ હેઠે સુંદરજીભાઈએ પોતાનો ચોફાળ પાથરીને શ્રીજીમહારાજને હાથ જોડીને કહ્યું જે, પધારો મહારાજ, બિરાજો. પછી મહારાજ બેઠા અને વાતો કરી. તે વાતું સાંભળીને સત્સંગી સર્વેના નાડી પ્રાણ તણાઈ ગયાં. જેમ ચમકને દેખીને લોઢું તણાઈ જાય તેમ શ્રીજીમહારાજ પાસેથી ઊઠવાને કોઈ સમર્થ ન થયા. પછી શ્રીજીમહારાજે કહ્યું જે, હવે સત્સંગી સર્વે ચાલો, વળો. તો પણ પાછા ન વળ્યા. ત્યારે શ્રીજીમહારાજે કહ્યું જે, હવે ઊઠો. ત્યારે સુંદરજીભાઈએ કહ્યું જે, હે મહારાજ! આ હરિભક્ત પ્રસાદી લાવ્યા છે તે જમો. ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે, લાવો જમીએ. પછી સુંદરજીભાઈએ શ્રીજી મહારાજને બરફી, પેંડા તથા પતાસાં લઈને હાથમાં આપ્યાં. અને મહારાજ સારી પેઠે જમ્યા. પછી મહારાજે કહ્યું જે, હવે રાખો અને પ્રસાદી સર્વે સત્સંગીને આપો. ત્યારે સુંદરજીભાઈએ સત્સંગી સર્વેને આપી. ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે, બાકી રહી જે પ્રસાદી તે સર્વે સત્સંગીને રાત્રે વહેંચી આપજો. પછી સુંદરજીભાઈએ કહ્યું જે, હે મહારાજ! આ ટીમણ છે તે લ્યો. ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે, ડુંગરજીને આપો. પછી સત્સંગી સર્વેએ દંડવત્ પ્રણામ કરીને પગે લાગીને સ્તુતિ કરીને કહ્યું જે, હે મહારાજ! વહેલા પધારજો. ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે, સર્વે સત્સંગી પાછા વળો ત્યારે સર્વે સત્સંગમાં પાછા વળ્યા અને મહારાજ ગામ અંજાર પધાર્યા.

જ્યાં બાઈઓનું જુનું મંદિર છે ત્યાં ચાગબાઈ રહેતાં હતાં તેમને ઘેર ઊતર્યા. ને બાઈએ રસોઈ કરીને શ્રીજીમહારાજને પાર્ષદે સહિત જમાડ્યા. પછી ત્યાંથી ચાલ્યા તે ગામ વરસામેડીના તળાવમાં જળપાન કરીને ઘડીક તળાવ પાળે બાવળના વૃક્ષ તળે વિશ્રામ કર્યો. અને ત્યાંથી પોતાના પાર્ષદે સહિત ચાલ્યા તે ગામ ભીમાસર ચકાસરના તળાવની પૂર્વ બાજુની પાળ ઉપર આંબલીના

વૃક્ષ તળે વિશ્રામ કર્યો. અને ત્યાંથી પોતાના પાર્ષદે સહિત ચાલ્યા તે ગામ ભીમાસર ચકાસરના તળાવની પૂર્વ બાજુની પાળ ઉપર આંબલીના વૃક્ષ તળે જળપાન કરીને વિરાજમાન થયા. અને ત્યાં બે ઘડી વિશ્રામ કરીને ત્યાંથી ચાલ્યા તે ગામ મોટી ચીરઈના તળાવ કુંવરસરની દક્ષિણની બાજુની પાળે બાવળના વૃક્ષ તળે જળપાન કરીને તથા સ્નાન કરીને બે ઘડી વાર વિશ્રામ કર્યો.

આ સ્થાનમાં બે વાર મહારાજ વિરાજમાન થયેલા છે. ત્યાંથી ચાલ્યા તે ગામ ભચાઉ પધારતાં રસ્તામાં પૂર્વ દિશામાં સમીપે બટીયાવાળો કૂવો છે ત્યાં આંબલીના વૃક્ષ તળે વિરાજમાન થયા. અને તે કૂવામાં સ્નાન કરીને બે ઘડી વાર વિશ્રામ કરીને ત્યાંથી ચાલ્યા તે ગામ ભચાઉમાં શાહ લખુને ઘેર પધાર્યા. અને શાહ લખુએ પોતે રસોઈ કરાવીને શ્રીજીમહારાજને પાર્ષદે સહિત જમાડ્યા. અને ત્યાંથી ચાલ્યા તે ગામ વાંઢીયે પધાર્યા, અને સુતાર રૂડાને ઘેર ઊતર્યા. અને સુતાર રૂડે પોતાને ઘેર રસોઈ કરાવીને શ્રીજીમહારાજને પાર્ષદે સહિત જમાડ્યા અને મહારાજ ત્યાંથી ગામ માળીયે પધાર્યા. અને ત્યાં બજારમાં લુહાણા હતા તેમણે મહારાજને માટે રસોઈ કરાવી અને મહારાજ જમીને પધાર્યા તે ઝાલાવાડ દેશમાં ફરતા ફરતા હાલાર દેશમાં પધાર્યા. ત્યાંથી સોરઠ દેશમાંથી પંચાળે પધાર્યા, ને ઠાકોર ઝીણાભાઈને ઘેર ઊતર્યા. ત્યાં માસ બેને આશરે રહ્યા.

ઇતિ શ્રીસહજાનંદસ્વામી શિષ્યઅચ્યુતદાસવિરચિતે શ્રીપુરુષોત્તમલીલામૃતસુખ સાગર મધ્યે મહારાજે જાગ્રત થઇને જળપાન કરીને પછી સર્વે હરિભક્તોને ઘેર જાવાની આજ્ઞા આપી અને ઝીણાભાઇને ઘેર માસ બેને આશરે રહ્યા એ નામે પાંત્રીસમો અધ્યાય. ૩૫

અધ્યાય-૩૬

પછી ત્યાંથી પધાર્યા તે કાઠિયાવા ડ તથા ભાલ દેશમાં થઈને ગુજરાતમાં ગામ જેતલપુર પધાર્યા. ત્યાં મહારુદ્ર કરીને ત્યાંથી ચાલ્યા તે દંઢાવ્ય પધાર્યા. ત્યાંથી ચાલ્યા તે માળીયાનું રણ ઉતરીને વાંઢીયા પધાર્યા. ત્યાં રૂડા ભક્તને ઘેર થાળ જમીને ભચાઉ પધાર્યા. ત્યાંથી ચાલ્યા તે ભુજનગરમાં સુતાર સુંદરજીભાઈને ઘેર પધાર્યા. ત્યાં બે દિવસ રહીને તેરે પધાર્યા. ત્યાં સુતાર નોંઘાને ઘેર ઉતર્યા. મહારાજ કથા કરાવવા લાગ્યા. એક દિવસ બ્રાહ્મણ આવ્યો. ત્યારે મહારાજે તેને કહ્યું જે, ક્યાં રહો છો ? ત્યારે તે કહે અમદાવાદ રહીએ છીએ. ત્યારે મહારાજ કહે, કઈ પોળમાં રહો છો ? ત્યારે તેણે પોળનું નામ લીધું. ત્યારે

મહારાજ કહે, આ તો ઠેકાણાના બ્રાહ્મણ છે. પછી મહારાજ કહે, ખાંડનું સીધું અપાવો. ત્યારે તે બોલ્યો જે, લાકડાં નથી. ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે, તમે ઉતારે જાઓ, સુતાર પુગાડશે. તમે ક્યાં ઉપાડશો ? ત્યારે બ્રાહ્મણ ગયો અને મહારાજે ધનજીને કહ્યું જે, એ તો વૈરાગી છે ને બ્રાહ્મણનો વેષ લીધો છે. તે તું લાકડાં લઈને જા, ને કહેજે જે, આજનું સીધું લેખે આવ્યું છે. શા માટે જે અમારે ઘેર સ્ત્રી છે. તેને સ્વામિનારાયણે કાંઈક કર્યું છે તે કોઈને ચપટી પણ આપે નહીં, પણ આજ તો સ્વામિનારાયણે પોતે કહ્યું ત્યારે આપ્યું છે. માટે રુડું થનાર તે તમ જેવાને અર્થે આવ્યું. પણ મહારાજ ! આ પાપ ક્યારે જાશે ? આ પ્રમાણે શ્રીજીની કહેલી વાત ધનજીએ વૈરાગીને જઈને કહી. ત્યારે વૈરાગી બોલ્યો જે, કુછ ફિકર રખના નહીં, હમ પચાસ જણા વેશ લઈને ફિરતા હે. પણ એ ક્યાંક ખૂણામાં ઘૂસ જાતા હે, ક્યાંય લાગ નથી આવતો. પછી ધનજી સુતારે આવીને બધી વાત કરી ને ડુંગરજી બોલ્યા જે, હે મહારાજ ! એને થોડીક શિખામણ દેશું ? ત્યારે મહારાજે ના પાડી, તો પણ પરોઢિયે માર્ગ રોક્યો, પણ વૈરાગી બીજે માર્ગે ગયો તે ભેળો ન થયો.

એક દિવસ ગુંસાઈજીના મંદિરમાં કથા વંચાતી હતી ત્યાં મહારાજ ગયા પછી મહારાજને ચંદન ચરચવાને અર્થે કટોરો લીધો ત્યારે પ્રાગજીએ લઈ લીધો. પછી ઓરસીયો ધોઈને ચંદન ઉતારીને મહારાજને ભાલે અર્ચા કરી. પછી આત્માનંદ સ્વામીને અર્ચા કરી ને પછી પોતે કરી, અને નાગદમનની વાત આવી હતી, ને અધ્યાય પૂરો થયો ત્યારે મહારાજે ઊઠવાનું કર્યું, ત્યારે પુરાણી બોલ્યો જે, અમારે માંહોમાંહી વિવાદ થયો છે જે, ''नह्यमयानी तीर्थानि'' એ શ્લોકનો એમ વાદ છે જે, એમ કહે છે જે ''पुरुकालेन'' અને એક એમ કહે છે જે, ''उरुकाले'' ત્યારે મહારાજ બોલ્યા જે, અમે તો ભણ્યા નથી ને આ પ્રાગજીને પૂછો. ત્યારે પ્રાગજીએ કહ્યું જે, એમે થાય ને એમે થાય. પછી મહારાજ ચાલી નીકળ્યા. પછી પ્રાગજીએ મહારાજને કહ્યું જે, આજ તો દરબાર પૂછતા હતા જે, સ્વામિનારાયણને પૂછો જે, વરસાદ આવશે કે ગયો ? ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે, અહીંથી અમે જાઈએ તો વરસાદ આવે. પછી મહારાજ તો ઉતારે ગયા અને આત્માનંદ સ્વામીને નિર્વિકલ્પાનંદ સ્વામીએ કહ્યું જે, પાટીમાં જો. ત્યારે આત્માનંદ સ્વામીએ કહ્યું જે, પાટી તો કપાળમાં માંડી છે પણ આજ તો તમારે બોલવું નહિ, મહારાજનાં દર્શન કરવા દ્યો. પછી મહારાજ સાંજે ઓરડીએ આવ્યા. ત્યારે

ઉદેપુરથી સાધુ જુદો પડ્યો હતો તે આવ્યો. ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે, આવો મહાપુરુષ, કેમ છે ? પછી ધ્યાનાનંદ સ્વામી બોલ્યા જે, હે મહારાજ ! આજથી નવો સત્સંગ કરવો છે. તેને મહારાજે કહ્યું જે, આ નિર્વિકલ્પાનંદ ભેળા રહો. પછી બીજે દહાડે દિવસ ઉગતાં જ મહારાજ આવ્યા ને ચાખડીયુંમાં ઘુઘરીયુંનો ખણખણાટ કરાવતા આવ્યા. તે વખતે આત્માનંદ સ્વામી, ધ્યાનાનંદ સ્વામી અને નિર્વિકલ્પાનંદ સ્વામી ત્રણ જણા ઓરડામાં બેઠા હતા. તે નિર્વિકલ્પાનંદ સ્વામી વાતું કરતા હતા. પછી મહારાજે કહ્યું જે, કાલ આવ્યો છે તે સાધુ તમારા ભેળો રહેશે અને આત્માનંદ સ્વામી તો અમારા ભેળા આવશે. પછી મહારાજે આત્માનંદ સ્વામીને કહ્યું જે, તમે જમી લ્યો. તે આત્માનંદ સ્વામી જમવા ગયા.

અને મહારાજ જમીને ઊઠ્યા હતા તે અર્ધો રોટલો ને દાળ પડ્યાં હતાં તે ત્યાંને ત્યાં જમવા બેઠા અને મહારાજ તો વહેલ જોડાવીને ચાલી નીકળ્યા. પછી તે પણ ઉતાવળ કરી વાંસે દોડવા ગયા. પછી દરવાજેથી નીકળતાં દૂરથી જોયા, તે ધોળા બળદ વેલે જોડ્યા છે, ને ધોળે વસ્ત્રે સહિત વેલમાં બેઠેલા મહારાજે આત્માનંદ સ્વામીને આવતા ભાળ્યા. પછી મહારાજે પાળાને કહ્યું જે, ઊભા રહો, આત્માનંદ સ્વામી દોડી મરશે. તમે બન્ને જણા ધીરે ધીરે આવજો, શા માટે જે, બાઈઓ બેઠી છે તે તમારે ઠીક નહીં પડે. પછી કાળેતળાવે ભેળા થયા. ને ત્યાં નાની સરખી એક છાપરી હતી તે ઢોલિયો સમાય એવડી હતી. તેમાં ઢોલિયા ઉપર ગોદડું પથરાવીને સૂઈ રહ્યા. અને આત્માનંદ સ્વામી પાસે બેઠા હતા ને પવન ઢોળતા હતા. મહારાજ તો વારંવાર તેના સામું જુવે, અને વળી આકાશ સામું જુવે, એમ ચંચળ થયા. ત્યાં તો આકાશ જલાકાર થયો. ને મોટાં મોટાં ફોરાં વરસવા માંડ્યાં. અને ઇંદ્રે પણ મૂર્તિમાન આવીને મહારાજને સાષ્ટાંગ દંડવત્-પ્રણામપૂર્વક ઘણીક સ્તુતિ કરી. તે સ્તુતિ સાંભળીને મહારાજ ઘણા જ પ્રસન્ન થયા. પછી મહારાજ બેઠા થયા, અને ઈન્દ્ર પોતાને સ્થાને ગયા, ને બહુ વરસાદ વરસ્યો. મહારાજ બહુ રાજી થયા અને જે જે મનુષ્યો આવે તેને પૂછે જે, વરસાદ થયો ? ત્યારે તે કહે જે, હા મહારાજ. ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે, અમે કહ્યું હતું જે અહીંથી અમે જાઈએ તો વરસાદ આવે, માટે વરસાદ આવ્યો ખરો.

એક દિવસ રવજી સુતાર મહારાજને જમવા સારુ રસોઈ કરાવવાને પોતાના ભાઈને ઘેર સીધું દેવાને જાતા હતા. ત્યારે મહારાજે તેના સામું જોયું, અને

એ પાછા આવ્યા ત્યારે શ્રીજી મહારાજ તેના સામું જોઇ રહ્યા. પછી મહારાજે એને કહ્યું જે, રવજીને તો પ્રભુ નથી સાંભરતા. એમ કહીને મહારાજ બોલ્યા જે, રવજી ! ત્યારે તેણે કહ્યું જે, શું કહો છો મહારાજ ? ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે, અહીં આવો. ત્યારે મોઢા આગળ આવીને બેઠા. ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે, તમને પ્રભુ સાંભરે છે કે નથી સાંભરતા ? ત્યારે રવજી બોલ્યા જે, કોઇક દિવસ સાંભરે છે. પછી મહારાજે બીજા મનુષ્યોને કહ્યું જે, જાુવો છો ને, પોતે બ્રહ્મમહોલમાં જાતા અને બીજાને તેડી જાતા એવા હતા, પણ જો વચન ઉલ્લંઘન કર્યા તો પ્રભુ વિસરાઇ ગયા. એ દિશની ઘણીક વાત કરી.

પછી મહારાજે કહ્યું જે, રોટલાનું કેમ કરો છો ? ત્યારે રવજીએ કહ્યું જે, ટાઢો રોટલો બાંધી જાઉં છું, ને કોઇક દિવસ તો આળસ થાય તો એમજ જાઉં ને સાંજે આવીને ખાઉં. પછી મહારાજે કહ્યું જે, રોટલા કરવાવાળી આવી છે ને ? ત્યારે રવજીએ કહ્યું જે, એતો એના બાપને ઘેર ગઇ છે. અને હોય ત્યારે કહું જે, રોટલા કર, ત્યારે ખીચડી કરે. અને ખીચડી કરવાનું કહું તો રોટલા કરે. ને કહું જે કાંઇ દાળ-શાક કરીએ નહીં ? ત્યારે કહે જે, નિઃસ્વાદી વર્તમાન શાનું પાળો છો ? પછી મહારાજ બહુ હસ્યા. અને કહ્યું જે, એ તો તને ગુરુ મળી છે. હવે અમે કોઇ દિવસ તને પરમહંસ બનાવશું, તેથી તમને કોઇ દિવસ નહીં સાંભરે. પછી મહારાજ બોલ્યા જે, તમે મોરે સત્સંગમાં ફરતા ત્યારે જમ્યાનું કેમ કરતા ? ત્યારે રવજીએ કહ્યું જે, સવારમાં તો મોતીયા, જલેબી, દૂધ, પેંડાનું ટીમણ કરતા. ને પછી મધ્યાહ્ને હરિભક્તને ઘેર જમવા જાતા. ત્યાં પાકી રસોઇ થાય, તે પાક, શાક, અથાણાં, એ રીતે જમતા. ને સાંજે દૂધ, સાકર ને ચોખા, એ રીતે સાંજે જમતા. પછી મહારાજે કહ્યું જે જાુવોને, ખાવાનું આવું સુખ હતું તે પણ ન રહ્યું. એ દિશની ઘણીક વાત કરી. પછી મહારાજ જમવા પધાર્યા ને જમીને ઢોલિયા ઉપર પોઢી ગયા.

બીજે દિવસે ઢોલિયા ઉપર વિરાજમાન હતા, અને સર્વે શ્વેત વસ્ત્ર ધારણ કર્યાં હતાં ને સભા ભરાઇને બેઠી હતી. પછી સાધુની મંડળી આવી તથા મુળજી બ્રહ્મચારી આવ્યા તે સાધુએ મહારાજની આગળ એક કેરી મુકી. ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે, આ કેરી છોલી લાવો. ત્યારે મુળજી બ્રહ્મચારી કેરી લઇને ચાલ્યા. ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે, બ્રહ્મચારી ! પાછા આવો. એમ કહીને સાધુને કહ્યું જે, આ કેરી તમે ક્યાંથી લાવ્યા ? ત્યારે સાધુ બોલ્યા જે, અમે મોથારે રાત રહ્યા

હતા. આંબા તળે સૂતા હતા તે સવારમાં પડેલી ભાળી તે લઇ લીધી. પછી મહારાજે ભક્તને પૂછ્યું જે, આંહી કેરીની અછત ખરી ? ત્યારે સર્વે હરિભક્ત બોલ્યા જે, હે મહારાજ ! આંહી તો કોઇક ગામમાં આંબા હોય. ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે, આંહી લેતાં દેખે તો શું કરે ? ત્યારે ભક્તે કહ્યું જે, એ તો મારે. ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે, આ તો ચોરીની કેરી ન ખવાય. પછી વળી મહારાજ બોલ્યા જે, છોલી લાવો, છોલી લાવો. આ પ્રથમ ચોરી કરવા શીખે છે. માટે પ્રથમ ચોરીનું થોડું પાપ હોય. પછી મહારાજ કેરી જમ્યા. પછી એમ વાત કરી જે, જ્યાં કેરીની છત હોય ને સૂઝે તે લે અને કોઈની બંધી ન હોય; જેમ કોઠાનું રખોપું નહિ, તેમ કેરીઓનું જ્યાં રખોપું ન હોય ત્યાં લે તેનો બાધ નહી. પછી મુળજી બ્રહ્મચારી હડમતિએથી કાગળ લાવ્યા હતા તે કાગળ મહારાજે વાંચ્યો. તે મહારાજ ઉપર કાગળમાં બાઈએ એમ લખ્યું હતું જે, તમે મને કહ્યું હતું જે, પરણીને જાઓ ત્યાં હું એક વખત આવીશ, એવો તમે મને કોલ દીધો હતો. તે આવ્યા નહીં. હવે મારો વાંક કાઢતા નહિ, પછી મહારાજ બોલ્યા જે, દેહ નહીં રાખે, માટે દેહ રાખે એવો લાવો કાગળ લખીએ. એમ કહીને મહારાજે કાગળ લખ્યો જે, અમે કોલ દીધો છે ને ન આવ્યા એ અમારી ભૂલ. પણ હમણાં તો રાજકોટમાં મુળજી બંધિયાવાળા તેની બહેન લખુબા તે કર્મયોગીનાં વર્તમાન પાળે છે તેમ તમે કર્મયોગીનાં વર્તમાન પાળશો. એમ તે વાત સાંભળીશું ત્યારે અમે આવીશું. પછી સાધુ બોલ્યા જે, દેહ નહિ રાખે, ત્યારે મહારાજે એમ કહ્યું જે, અમારા હરિભક્ત હોય તે એકલા ન ચાલે, દિવસ આથમ્યા કેડે ઘર બહાર ન નીકળે, ને આત્મઘાત ન કરે. એ રીતની ઘણીક વાત કરી. ને કાગળ લખીને હડમતિયે મોકલ્યો. બીજો એક કાગળ વિશલનગર મોકલ્યો જે, જેમ કાગળમાં કહ્યું છે તેમ ભજનમાં બેસજો; એમ લખી મોકલ્યો. પછી રવજીને એમ કહ્યું જે, તમારે વગડામાં જે દિવસ રાત રહો તે દિવસ ધ્યાનમાં બેસવું અને ઘેર રાત-દિવસ કથા કરવી ને સર્વે બાઈ-ભાઈ સાંભળે એવી રીતનો અભ્યાસ રાખજો. પછી મહારાજ ગાડા હેઠે બેઠા વાતું કરતા હતા, ત્યારે આત્માનંદ સ્વામી બોલ્યા જે, હે મહારાજ ! હેઠે ગરમી બહુ છે માટે ગાડા ઉપર આવો તો વાયરો આવે એમ કહીને મહારાજને ગાદલું નખાવીને બેસાર્યા. અને આત્માનંદ સ્વામીને બીજા ગાડા ઉપર સાદડી નાખી દીધી તે ઉપર બેઠા. અને મહારાજે કહ્યું જે, પ્રગટની વાતો કરો. પછી સ્વામીએ વાતો કરી. બીજે દિવસ પરોઢિયે મહારાજ

પોઢ્યા હતા. ત્યાં તેરાના હરિભક્તો કીર્તન ગાતા ગાતા આવ્યા. તે સાંભળીને મહારાજ બેઠા થયા. ને બોલ્યા જે, કોણ કીર્તન કરે છે ? ત્યારે પુંજાજીએ કહ્યું જે, એ તો તેરાના હરિભક્તો આવવાના હતા તે આવ્યા હશે. પછી હરિભક્ત આવ્યા તે મહારાજને પગે લાગીને બેઠા. પછી કહ્યું જે, અમારે ગામ ચાલો. પછી મહારાજે કહ્યું જે, તમારે ગામ તો ચાલીએ; જો અમારી ગાંઠનું ખર્ચ ખાવા ઘો તો આવીએ. શા માટે જે અમારી પાસે માણસ બહુ આવે તથા સાધુ આવે તે ખરચ બહુ થાય. માટે ગાંઠનું સીધું લઈએ તો ઠીક. ત્યારે હરિભક્ત બોલ્યા જે, સૂઝે તેટલા હરિભક્તો તથા સાધુ ભેળા આવે પણ કઠણ નહિ પડે. પછી બહુ તાણ કરી ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે, એક ટંક તમારે ત્યાં જમશું ને એક ટંક અમારી ગાંઠનું કરાવીશું. પછી સૌએ હા પાડી. પછી રસોઈ થઈ તે જમીને તેરે પધાર્યા.

પછી મહારાજ ધનજી સુતારને ઘેર પધાર્યા ને તેને જ ઘેર ઉતર્યા. બીજે દિવસે સાધુ ઝોળી માગીને જમ્યા. ત્યાં એક મુક્ત અતીતને વેષે આવ્યા. તેના હાથમાં રામપાતર હતું તે એમના એમજ આવીને ઊભા રહ્યા. પછી આત્માનંદ સ્વામીએ કહ્યું જે, ભાઈ ! અમે જમી લીધું, જરાક વહેલા આવ્યા હોત તો આપણે વહેંચી ખાત. પછી ડુંગરજી બોલ્યા જે, લંગોટા ! અહીયાં શું ઠાર્યું છે ? એમ કહ્યું તો પણ એ ખસ્યા નહિ. ત્યારે મહારાજ આવ્યા તે સામું એણે જોયું અને મહારાજે પણ એના સામું જોયું. પછી મહારાજનાં દર્શન કરીને ચાલી નીકળ્યા. પછી મહારાજે આત્માનંદ સ્વામીને કહ્યું જે, કેમ વઢતા હતા ? પછી આત્માનંદ સ્વામીએ કહ્યું જે, મહારાજ ! હું તો કાંઈ વઢતો નહોતો. મેં તો કહ્યું જે અમે જમી ઊઠ્યા ને ડુંગરજી કાંઈક બોલ્યા. પછી મહારાજે એમને કહ્યું જે, તમને કોઈ ઓળખે ? ત્યારે આત્માનંદ સ્વામીએ કહ્યું જે, અમને કોણ ઓળખે ? પછી મહારાજે કહ્યું જે, તમને કોઈ ન ઓળખે તેમ તમે પણ એમને ન ઓળખો. એતો મુક્ત હતા તે અમારે દર્શને આવ્યા હતા. એમ કહીને પછી મહારાજ ઉતારે પધાર્યા. પછી બ્રહ્માનંદ સ્વામી આવ્યા, ને સાધુ તો ઘણા ભેળા થયા. મહારાજ ધનજી સુતારને ઘેર પ્રાગજી પાસે કથા કરાવતા હતા, અને મહારાજ એક સોપારી રાખતા તે જે ઊંઘે તેને સોપારી મારતા. ને વીશનગરનો કાગળ આવ્યો તેમાં હરિભક્તે લખ્યું હતું જે, મહારાજ ! તમે કાગળ મોકલ્યો હતો તે કાગળ વાંચીને સૌ હરિભક્તો ભજનમાં બેઠા ત્યારે બાઈ-ભાઈને બહુ સમાધિ થઈ. તે વાત સાંભળીને સ્વામી વિરજાનંદના

મનમાં સંકલ્પ થયો જે, છોકરાં ખોળામાં ઝાડે ફરે છે ને મુતરે છે તેને સમાધિ થાય છે; અને પિંડ બ્રહ્માંડનો નિર્ણય કરીએ છીએ તેને થતી નથી. ત્યારે મહારાજ બોલ્યા જે, જુવોને બેઠા બેઠા મનમાં કેવા સંકલ્પ કરે છે ? ત્યારે સાધુએ કહ્યું જે, ખરૂં જ તો; કાંઈ ખોટું છે ? ત્યારે મહારાજ બોલ્યા જે, એણે મોરે પુરુષ પ્રયત્ન કર્યા તેમાં કાંઈક કસર રહી છે. તે માટે દેહ ધર્યો છે જેથી એણે થોડીક મહેનત કરી એટલે સમાધિ થઈ. કાં તો એ ગૃહસ્થ છે. એ નવરા નથી માટે એને ભગવાનની કૃપાથી સમાધિ થઈ. અને તમે તો નવરા છો, તે તમારી પાસે મહેનત કરાવવી છે. અને મહેનત કરીને નિર્વાસનિક થાશો તે દિવસ સમાધિ થાશે. કાં જે કોઈ ધણીનો ધણી છે ? કે એને સમાધિ થઈ ને આ સાધુને ન થઈ ? તે શું તમે કોઈના અંતર્યામી છો ? જે એ પૂર્વના સંસ્કારી હશે તો તમે કોઈ ઓળખો છો ? અને અમને રામચંદ્ર જેવા જાણતા હો તો હનુમાનજીના જેવું વચન માનવું જોઈશે, ને જો શ્રીકૃષ્ણ જેવા જાણતા હો તો ગોપીઓના જેવું વચન માનવું જોઈશે. ને જો એમ ન જાણતા હો તો તેને અમે કંઈ કહેતા નથી. પછી વિશ્વચૈતન્યાનંદ સ્વામીને કહ્યું જે, દેહ પર્યંત સુરતમાં રહેવું એમ અમે કહ્યું હતું તે તમે કેમ આવ્યા ? ત્યારે તેમણે કહ્યું જે, અમને તો સ્વરૂપાનંદ સ્વામીએ કહ્યું જે, દર્શને જાઓ. ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે, સ્વરૂપાનંદ સ્વામીએ કહ્યું કે, તમે એમને કહ્યું ? કે અમને દર્શને મોકલો. એતો વચન માન્યું ન કહેવાય. એ તો મનાવ્યું કહેવાય. એ દિશની ઘણીક વાતો કરી. પછી ગોવિંદ સ્વામી બોલ્યા જે, હે મહારાજ ! ઉપવાસ કઠણ પડે છે. ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે, તમારે સ્ત્રી અડી જાય તોય ઉપવાસ ન કરવો. ત્યારે તો ગોવિંદ સ્વામી બોલ્યા જે, હે મહારાજ ! મારે તો નહિ. એ તો નરસિંહાનંદ સ્વામી કહેતા હતા. ત્યારે મહારાજ કહે, તેમનેય મોકળ, ને તમનેય મોકળ. અડી જવાય, બોલાય, તોય મોકળ છે. એમ કહીને બોલ્યા જે, ઢૂંઢિયા બે બે માસના ઉપવાસ કરે છે. ને તમને એક દિવસ ઉપવાસ કરવો કઠણ પડે છે. ત્યારે સંતો બોલ્યા જે, એતો દેહાભિમાની છે તે કરે છે. ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે, તમારે નારદ, સનકાદિકનું અભિમાન નથી, તથા આત્માનું અભિમાન નથી. એ દિશની ઘણીક વાત કરી.

ઇતિ શ્રીસહજાનંદસ્વામી શિષ્ય અચ્યુતદાસવિરચિતે શ્રીપુરુષોત્તમલીલામૃતસુખ સાગર મધ્યે મહારાજ સોરઠથી જેતલપુર પધાર્યા, ત્યાંથી ભુજ થઇ તેરે ગયા ને ઇંદ્રે સ્તુતિ કરી, સંતને આત્માનું અભિમાન નથી એ દિશની વાત કરી. એ નામે છત્રીસમો અધ્યાય. ૩૬

અધ્યાય–૩૭

એક દિવસે મહારાજે કહ્યું જે, કેમ આત્માનંદ સ્વામી ! ભજન કરો છો ? ત્યારે આત્માનંદ સ્વામીએ કહ્યું જે, હે મહારાજ ! સ્વામિનારાયણ, સ્વામિનારાયણ, સ્વામિનારાયણ કરીએ છીએ. ત્યારે મહારાજે કહ્યું, અમને કહી દેખાડો. પછી સૌને મોઢા આગળ બેસાર્યા અને મહારાજ બાજોઠ ઉપર મોરનાં પીછાંની એક ચમરી હાથમાં લઈ બેઠા ને કહ્યું જે, અમારી સામું જોઈ રહો. મટકું મારશો નહી. ત્યારે સાધુ એક નજરે જોઈ રહ્યા, તે આંખમાં ને નાકમાં પાણી આવ્યાં, ત્યારે મહારાજે હાકલ કરી જે, મર આંખ્ય ફૂટી જાય, મટકું મારશો નહિ. એવી રીતે કેટલીકવાર ભજનમાં બેસાર્યા. પછી મહારાજે કહ્યું જે, ઊઠો. તમે શું ભજન કરશો ?હજી આસન પણ સ્થિર નથી કર્યું. માટે આસન જીતો. આસન સ્થિર થાશે ત્યારે ભજન એની મેળે થાશે. માટે ભજનમાં બેસવું ત્યારે સિધ્ધ આસને બેસવું. એ દિશની ઘણીક વાત કરી.

એક દિવસે જેરામ બ્રહ્મચારીએ મહારાજ સારુ રસોઈ કરી, તે ઘઉંની રોટલી ને તાંદળજાની ભાજી કરી. તે તૈયાર થઈ ને આરતી પછી મહારાજ જમવા પધાર્યા. તે આસન નાંખ્યું તે ઉપર બેઠા. તે થાળીમાં રોટલી અને તાંસળીમાં ભાજી મૂકી. પછી મહારાજે કહ્યું જે, દીવો ઢૂકડો લાવો. પછી દીવો ઢૂકડો લાવ્યા. ત્યારે મહારાજે તાંસળી સામું જોઈ ને બોલ્યા જે, આ શાક તો બ્રહ્મચારી જમે તેવું છે. પછી મહારાજ સારુ હરિભક્તો શાક લાવ્યા તે મહારાજ જમ્યા. પછી એક દિવસ બાઈએ મહારાજને અર્થે મીઠાઈ મોકલી અને બ્રહ્માનંદ સ્વામીને કહેવડાવ્યું જે, મહારાજને જમાડો. પછી બ્રહ્માનંદ સ્વામીએ કહ્યું જે, મીઠાઈ જમો. પછી મહારાજે કહ્યું જે, જમાડો, ક્યાં જમાડવાવાળો નથી ? જ્યાં જમાડશો ત્યાં જમશે. ત્યારે બ્રહ્માનંદ સ્વામીએ કહ્યું જે, ઠોર ઠોર આવો જમવાવાળો હોય? ને કાંઈ ઠોર ઠોર આવો સમાસ કરવાવાળો હોય ? ત્યારે મહારાજ કહે કેમ ના હોય ? આ થાંભલી સમાસ કરે. ત્યારે બ્રહ્માનંદ સ્વામીએ હાથ જોડીને કહ્યું જે, હે થાંભલીબાઈ ! જીવનું કલ્યાણ થાય એવું કહો. પછી મહારાજ સામું જોઈને બ્રહ્માનંદ સ્વામી બોલ્યા જે, લ્યો, થાંભલી કાંઈ બોલે છે ? ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે, એ તો બોલે છે, પણ તમે સમજતા નથી. ત્યારે બ્રહ્માનંદ સ્વામીએ કહ્યું જે, બોલ્યા વિના કેમ

સમજાય ? ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે, આ થાંભલી એમ કહે છે જે, તમારે કલ્યાણનો ખપ હોય તો મારી આ સ્થિતિનું ગ્રહણ કરો. એ રીતની વાત કરી અને મીઠાઇ હતી તે જમ્યા, પછી સાધુને બેસાર્યા અને આત્માનંદ સ્વામીએ કહ્યું જે, તમે ચાર પરમહંસ મોરબી જાઓ. ત્યારે મૂળું લંઘે કહ્યું જે, બ્રહ્માનંદ સ્વામી જાય તો ઠીક. ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે, બ્રહ્માનંદ સ્વામી શું વાત કરશે ? વાત તો વર્તમાન કરશે. ને આત્માનંદ સ્વામી ગયા અને મહારાજ સાધુને સાથે લઈને માંડવી પધાર્યા. ને ત્યાંથી નાવમાં બેસીને જોડીયે ગયા. તે પછી હાલારમાં ફરીને સોરઠમાં પધાર્યા. ત્યાં બે માસ ફરીને ઝાલાવાડ દેશમાં પધાર્યા. ત્યાંથી ગોતરકે તથા સાંતલપુર થઈને ગામ આડેસર પધાર્યા. ત્યાંથી ચાલ્યા તે ગામ ભીમાસર, ભૂટકીયાના તળાવમાં સ્નાન કરી ગામમાં ગરાસીયાને ઘેર રાત રહ્યા. ને તે ગરાસીયાને પોતાના ચોવીસે અવતારે સહીત અલૌકિક દર્શન આપીને ત્યાંથી ચાલ્યા તે ગામ રાપર દરબારમાં ઉતર્યા. ત્યાં સરવૈયા સામંતજીએ શ્રીજીમહારાજને રસોઇ કરાવીને જમાડ્યા. ને શ્રીજીમહારાજને અને સામંતજીને પ્રશ્ન ઉત્તર થયા. તે સામંતજી વેદાંતી હતા, તેથી બે દિવસ અને બે રાત્રી એમને એમ વાતું કરતા કરતા શ્રીજીમહારાજે તેમનો પરાભવ કર્યો.

પછી શ્રીજીમહારાજ ચાલ્યા તે ગામ આધોઈ પધાર્યા ને જાડેજા લાધાજીના દરબારમાં ઉતર્યા. રાયધણજી તથા અદોજી બે ભાઈ ભેળા થઈને શ્રીજીમહારાજને પોતાને ઘેર મેડા ઉપર ઢોલિયો ઢાળીને ગાદલું, ઓશીકું ને ઢીંચણીયા સર્વે સામાન ઢોલિયા ઉપર પાથરીને તે ઉપર શ્રીજીમહારાજને પધરાવ્યા. પછી રસોઇ કરીને રાયધણજીનાં માતુશ્રી જીજીબાએ તથા બાઈ મોટીબાએ શ્રીજીમહારાજને પાર્ષદે સહિત જમાડ્યા. પછી શ્રીહરિ ઢોલિયા ઉપર પોઢ્યા અને પાછા જાગ્યા ત્યારે મહારાજે પાણી માગ્યું. પછી રાયધણજીએ પાણીનો લોટો ભરીને આપ્યો. પછી શ્રીજીમહારાજ મુખારવિંદ ધોઇને જળપાન કરીને લોટો પાછો આપ્યો. તે પ્રસાદીનું જળ સૌએ પીધું. પછી મહારાજે વાતો કરવા માંડી. તે વાતો સાંભળીને સર્વેનાં ચિત્ત મહારાજની મૂર્તિ વિષે એકાગ્ર થયાં. જેમ ચંદ્રમા સામું ચકોર જોઇ રહે તેની પેઠે સામું જોઇ બેસી રહ્યા. ને કામકાજ કાંઈપણ કરવા સમર્થ ન થયા ને ઊઠીને ફરી ફરીને પાછા આવીને મહારાજ સામું જોઈને બેસી રહે. ને જ્યારે મહારાજ નદીએ નહાવા પધારે ત્યારે ભાઈઓ સર્વે મહારાજ

ભેળા સ્નાન કરવા જાય. ને બાઈઓ તો ત્યાં સુધી આઘાંપાછાં થઈ જાય ને એકબીજાને કહે જે, મહારાજ હજી કેમ ન પધાર્યા ? એમ વાતું સાંભળવામાં અતિશય પ્રીતિવાળાં થયાં હતાં. તે એવી રીતે વાતો કરતાં સાંભળતાં એક માસ વીતી ગયો ત્યારે શ્રીજી મહારાજે કહ્યું જે, હવે અમારે કંથકોટ જાવું છે. ત્યારે તે સત્સંગી બોલ્યા જે, હે મહારાજ ! હમણાં પધાર્યા છો ને પાંચ દિવસ તો દર્શન આપો. હમણાં શી ઉતાવળ છે ? પછી શ્રીજીમહારાજે કહ્યું જે, માસ એક થયો, હવે નહિ રહીએ. ત્યારે અદોજી બોલ્યા જે, કાલ વહેલા થાળ કરાવશું, જમીને ભલે પધારજો. ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે, બહું સારું. કાલે ચાલશું.

પછી મહારાજ રાત્રી રહ્યા ને સવારમાં નદીએ સ્નાન કરવા પધાર્યા. ને સ્નાન કરીને આવ્યા ત્યારે રાયધણજી શ્રીજીમહારાજને બોલાવવા આવ્યા જે, હે મહારાજ ! પધારો. રસોઈ થઈ છે. પછી મહારાજ જમવા પધાર્યા. ને ભાત ભાતનાં ભોજન, શાક, પાક, દૂધ, સાકર આદિક ભોજન સારી પેઠે જમ્યા અને પેટ ઉપર હાથ ફેરવીને બોલ્યા જે, આજ તો બહુ જમ્યા. એમ કહીને આચમન કરીને ઊઠ્યા. ત્યારે બાઈ મોટીબા બોલ્યા જે, હે મહારાજ ! આની પ્રસાદી કરી દ્યો. ત્યારે મહારાજે પ્રસાદી કરી આપી. તે પછી મહારાજ જમ્યા ને થાળની પ્રસાદી પણ ભેળવી ને દરબારમાં જેટલા માણસો હતા તે સર્વે જમ્યા. પછી અદોજી તથા રાયધણજી ત્રણ ઘોડા તૈયાર કરીને લાવ્યા. ને મહારાજ એ ઘોડા ઉપર બેઠા ને બે ઘોડા ઉપર બે ભાઈ બેઠા ને ત્યાંથી ચાલ્યા તે કંથકોટ ઠક્કર કચરા ભગતને ઘેર ઉતર્યા.

શ્રીજીમહારાજ પધાર્યા એવું સાંભળીને સત્સંગી સર્વે દર્શને આવ્યા. અને પગે લાગીને સત્સંગી સર્વેએ કહ્યું જે, હે મહારાજ! અમે તો વ્યવહારને વિષે ગુંચાઈ રહ્યા છીએ. હે મહારાજ ! આપે દયા કરી દર્શન દીધાં. તે બહુજ કૃપા કરી, અમારાં ઘર પવિત્ર કર્યાં, ને અમારો જન્મ સફળ કર્યો. ત્યારે હરિજનનાં વચન સાંભળીને શ્રીજીમહારાજે કહ્યું જે, ભગવાનના ભક્તને ભગવાન ઓળખાણા ત્યારે ભગવાનનું ભજન કરવું, સ્મરણ કરવું તથા માનસીપૂજા કરવી, તથા પટપૂજા કરવી ને ખાતાંપીતાં ને કામકાજ કરતાં ભગવાનને સંભારવા, ને બેસતાં ઊઠતાં જો ભક્ત ભગવાનને સંભારે તો તે ભગવાન જોઈ રહ્યા છે. તે જુવોને, આ હમણાં જ અમને તમે સંભારો છો તો અમે પણ તમને સંભારીએ છીએ. ને ચાલ્યા ચાલ્યા અહીં આવીએ છીએ ને તમારી ખબર લઈએ છીએ. ત્યારે સત્સંગીએ કહ્યું જે,

મહારાજ ન સંભાળે તો અમારા શા હાલ થાય ? તે જેમ હમણાં સંભાળો છો તેમ અંતકાળે સંભાળી લેજો.

ત્યારે શ્રીજીમહારાજે કહ્યું જે, અમને સંભાળશો તો અમે પણ તમને ખોળતા ખોળતા આવીશું. એમ વાતો કરતા હતા ત્યાં તો કચરો ભક્ત શ્રીજીમહારાજને જમવા તેડવા આવ્યા તેથી મહારાજ જમવા પધાર્યા અને જમીને પોતાને આસને પધાર્યા. એવી રીતે અનેક લીલા કરતા કરતા પાંચ દિવસ રહીને પછી ગામ ભચાઉ પધાર્યા ને શાહ વાઘા તથા લખુને ઘેર ઉતર્યા. ને થાળ જમીને ચાલ્યા તે ગામ ધમડકે પધાર્યા. ને રામસંગજી તથા કલ્યાણ સંગજીના દરબારમાં ઉગમણે બારનો આથમણો ઓરડો છે તેમાં ઉતર્યા અને આથમણે બારના ઉગમણા ઓરડામાં કરણીબા અને આછુબા તેમણે થાળ કરીને શ્રીજીમહારાજને પાર્ષદે સહિત રૂડી રીતે સારી પેઠે જમાડ્યા. એવી રીતે ત્યાં ઘણીક લીલા કરતા કરતા પાંચ દિવસ રહીને ચાલ્યા તે ગામ દૂધઈમાં સુતાર વિશ્રામભાઈને ઘેર ઉતર્યા. ત્યાં એક રાત્રી રહીને થાળ જમીને તે ભક્તના મનોરથ પૂર્ણ કરીને ત્યાંથી ચાલ્યા તે ગામ ચાંદ્રાણી બ્રાહ્મણ અબોટી જેઠો તથા હરિ બે ભાઈ હતા તેને ઘેર ઉતર્યા અને ત્યાં પાંચ દિવસ રહ્યા.

નિત્યે તળાવમાં નહાવા પધારતા. ને ગામ ને તળાવ વચ્ચે પાળીયા ઘણા છે. તે પાળિયાની ઉગમણી કોરે થડમાં અડીને વરખડાનું ઝાડ તે વાંકુ હતું તેની ઉપર ઘોડો પલાણીને બેસીને હાંકતા, ત્યારે સત્સંગીઓ સર્વે હસતા, ને પૂછતા જે, હે મહારાજ ! આ શું કરો છો ? ત્યારે મહારાજ કહે જે, ઘોડું હાંકીએ છીએ. તે ઘોડું નઠારું છે તે હીંડતું નથી. પછી સત્સંગીઓએ કહ્યું જે, મહારાજ બિરાજ્યા છે તે હવે ચાલશે, અને હવે સ્નાન કરવા પધારો.

પછી તળાવમાં નાહીને પધાર્યા. ને દિવસ પાંચ રહ્યા. ને થાળ જમીને ચાલ્યા તે ગામ શ્રી ભુજનગર પધાર્યા ને સાધુની જાયગામાં પાટ ઉપર વિરાજમાન થયા. ને સંત હરિજનોની સભા ભરાઈને બેઠી હતી. પછી સુંદરજીભાઈએ પ્રશ્ન પૂછ્યો જે, અમારું સંતની બરોબર કલ્યાણ થાય એવું જણાતું નથી. શા માટે જે એ નિવૃત્તિપરાયણ છે. માટે એના કલ્યાણમાં તો સંશય નથી. ને અમે તો પ્રવૃત્તિમાર્ગમાં છીએ, તે હજારો જાતના વિક્ષેપ થાય છે. માટે સાધુની બરોબર કલ્યાણ કેમ થાય ? પછી મહારાજે કહ્યું જે, તે સાધુનું ને તમારું તો બરોબર

કલ્યાણ છે, કેમ જે આ ભુજનગર ઉપર લશ્કર આવ્યું હોય ત્યારે સરકારના ચાકર લડવાને જાય. ત્યારે શાહુકાર શહેરમાં હોય તે અન્ન, પાણી, દારૂગોળા વગેરે કરીને તેનું પોષણ કરે છે, તેને બળે કરીને તે લડે છે. તેમ સાધુ ત્યાગી છે તેની તમે અન્ન, પાણીએ સેવા કરો છો તથા પુસ્તક આદિકની તમે ખબર રાખો છો માટે તમારે બળે નિરાંતથી ભજન કરે છે. માટે તમારું ને સાધુનું બરોબર કલ્યાણ છે. શા માટે જે, તમે સંતની સેવા કરો છો, અને સંત સુખે ભજન ધ્યાન કીર્તન કરે છે. એ વાત સાંભળીને સત્સંગી સર્વે બહુ રાજી થયા. પછી રાત્રીએ મહારાજ આડે પડખે થયા હતા તે પેટ ઉપર હાથ ફેરવ્યો ત્યારે સુંદરજીભાઈએ કહ્યું જે, હે મહારાજ ! કાંઈ ભૂખ લાગી છે ? ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે, ભૂખ તો લાગી છે ખરી પણ રાત બહુ ગઈ માટે માણસ સર્વે સૂઈ ગયાં છે તે જમ્યાનું ક્યાંથી મળે ?

ત્યારે સુંદરજીભાઈએ બ્રાહ્મણને કહ્યું જે, કંદોઈને હાટેથી મીઠાઈની માટલી લઈ આવ. ત્યારે બ્રાહ્મણ જલેબીની માટલી લાવ્યો, ત્યારે સુંદરજીભાઈએ લઈને હીરજીભાઈને આપીને કહ્યું જે, તમે મહારાજને જમાડો. ને તમે જમાડતાં થાકો છો કે હું મંગાવતાં થાકું છું ! પછી હીરજીભાઈએ મહારાજના હાથમાં ડબો આપ્યો. તેમાં જલેબી પીરસતા જાય ને મહારાજ જમતા જાય. ને પૂછે જે, હવે જલેબી કેટલી છે ? ત્યારે હીરજીભાઈ કહે, હે મહારાજ ! જમ્યા જ ક્યાં છો ? બધી જલેબી પડી છે. ને સુંદરજીભાઈને કહે જે, એ તો જમી રહ્યા છે. ત્યારે બીજી જલેબી મંગાવીને આપી ને મહારાજ હસતા જાય ને પાટ ઉપર લાંબા થાય ને હસે ને વળી માટલી સામું જુવે ત્યારે હીરજીભાઈ કહે જે, જો પડી રહેશે તો મારી લાજ જાશે ને મને નહીં રહેવા દે. પછી મહારાજ એમને એમ હસતા જાય ને વળી જમતા જાય. અને હીરજીભાઈ કહે જે, આ તો આવી રહ્યું. તમથી એમનું પૂરું નહીં થાય. ત્યારે બીજી જલેબીની માટલી મંગાવી. ત્યારે મહારાજે ના પાડી, તો પણ મંગાવી. પછી હીરજીભાઈ પીરસતા જાય ને મહારાજ જમતા જાય, ને ત્રીજી માટલી મંગાવી તેમાંથી અર્ધી જલેબી જમ્યા. પછી વાંસે પડી રહી તે પ્રસાદી સાધુ હરિભક્તોને વહેંચી આપી પછી મહારાજ હાથ ધોઈને કોગળા કરીને પોઢી ગયા. બીજે દિવસ સવારમાં આત્માનંદ સ્વામી ના'વા ગયા. ત્યાં એક મુસલમાન આગળ વાત કરી. પછી જમાદાર મધ્યાહ્ને ઉતારે આવ્યો. સાધુ માટે તો રસોઈ તૈયાર થઈ

તે સાધુને હરિભક્તો તેડવા આવ્યા તેથી સાધુ જમવા ગયા. અને મહારાજને તેમણે પૂછ્યું જે, ઊંડાથી ઊંડા કયા હે ? ને ઊંચાથી ઊંચા ક્યા હે? પછી મહારાજે કહ્યું જે, ચૌદ તબક હે, સો સાત ઊંચા હે, ને સાત હેઠા હે. પછી મહારાજે ચૌદ તબકની રચનાની વાત કરી ને હેઠે પાતાળ સુધી ઊંડા હે, ને ઊંચા સત્યલોક છે. તિસકે ઉપર અરસ હે. ત્યાં એકલા નૂર હે. તિસકે બીચ ખુરશી ઉપર સાહેબ બેઠા હે. એ ઊંચાથી ઊંચા હે. એ દિશની મહારાજે ઘણીક વાત કરી.

પછી મિયાં બોલ્યો જે, અહો ! અમારી સમજણ ક્યાં ને તમારી સમજણ ક્યાં ! હમે તો ઊંડાથી ઊંડા પેટ સમજતે થે. ને ઊંચાથી ઊંચા દિલ સમજતે થે. પછી તે જમાદાર બોલ્યો જે, જન્મથી ભરતે હે પણ પેટ નહીં ભરતા હે. અને ઊંચાથી ઊંચા દિલ સો રાત-દિન દોડતા હે, સો પાર નહીં આતા હે. એમ કહીને મિયાં બોલ્યો જે, તુમ તો આપોઆપ ખુદા હો. પછી એ મિયાં ગયો ને સાધુ જમી આવ્યા.

ત્યારે મહારાજ બોલ્યા જે, આજ મુસલમાન આગળ વાત કોણે કરી હતી ? પછી આત્માનંદ સ્વામી બીના એટલે બોલ્યા નહીં. ત્યારે હર્યાનંદ સ્વામીએ કહ્યું જે, આત્માનંદ સ્વામી વાતું કરતા હતા. પછી મહારાજ બહુ હેત જોઈને બોલ્યા જે, મુસલમાન આગળ વાત કરશો માં. શા સારુ જે મુસલમાન આગળ વાત કરીએ જે, ખુદા અવતાર લે છે. એમ કહીએ તો માથું કાપી નાંખે. માટે એની આગળ વાત ન કરવી. પછી બીજે દિવસે મહારાજની પાસે વાણિયો આવ્યો તે નાળિયેર મેલીને મહારાજને પગે લાગીને બેઠો. પછી મહારાજે કહ્યું જે, નાળિયેર ભાંગો ત્યારે નાળિયેર ભાંગ્યું તે ખોરું નીકળ્યું ને વાણિયે પોતાના માણસને કહ્યું, નાળિયેર બીજું લાવ. ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે, આ તો બહુ સારું છે. જે એનો અમે ધૂપ કરાવીશું. તે ઠાકોરજીને ઝાઝા દિવસ ચાલશે, ને સારો હોત તો કટકો વહેંચી ખાત.

પછી વાણિયે કહ્યું જે, તમે તો સાધુ છો તે તમારે તો એમજ જોઈએ, કેમ જે એક ગામમાં મોટા સાધુ રહેતા હતા. તે ગામમાં એક વાણિયો રહેતો હતો તે સાધુને ચપટી આપે નહીં. ત્યારે તે સાધુએ કહ્યું જે, એનું કલ્યાણ નહીં થાય. એના ઘરની ચીજ સંતના ઉપયોગમાં આવે તો એનું કલ્યાણ થાય. ત્યારે એક દિવસ તે વાણિયો હાટે કેરાંનાં ડીંટાં વીણતો હતો તેને જોઈ સાધુએ વિચાર્યું જે, એ ડીંટાં એને

કામ નહીં આવે. પછી એ વાણિયો ઘરની માંહેલી કોરે ગયો ત્યારે વાંસેથી સાધુએ ડીંટાં લઈ લીધા. પછી વાણિયાએ હાકલ કરી જે, કોણ છે ? તો પણ સાધુએ પાછું વાળી ન જોયું, પછી તે સાધુએ ગુરુની આગળ આવીને કહ્યું જે, આ ડીંટાં વાણિયે આપ્યાં નથી, પણ હું તો દુકાનમાંથી ઉપાડી લાવ્યો છું, ત્યારે ગુરુએ કહ્યું જે, ઠીક. મીઠું, મરચાં, આદુ નાખીને ચટણી કરીને સંતોની પંક્તિમાં ફેરવો. ત્યારે ચટણી કરીને સંતોની પંક્તિમાં ફેરવી. પછી બીજે દિવસ તે વાણિયે કહ્યું જે, હે સાધુ ! એ ડીંટાં તમારે કામમાં આવ્યાં ? ત્યારે તેમણે કહ્યું જે, એ તો ચટણીમાં નાંખ્યાં ને સંતો જમીને રાજી થયા.

પછી વાણિયે કહ્યું જે, તાંદળજાનાં ડાંખળાં કામમાં આવશે ? ત્યારે સાધુએ હા પાડી. પછી ડાંખળાં સુધારીને દાળમાં નાખ્યાં ને જમ્યા. પછી ત્રીજે દિવસે વાણિયે કહ્યું જે, ડાંખળાં તમારે કામમાં આવ્યાં? પછી સાધુએ હા પાડી. ત્યારે કહે જે લ્યો, તાંદળજો લઈ જાવ. ને પછી કહ્યું જે, આજ તો સીધું લ્યો. ને પછી કહ્યું જે, નિત્ય અહીંથી સીધું લેતા જજો. એમ સંતે વાણિયાનું કલ્યાણ કર્યું.

ત્યારે મહારાજે ડાબે હાથે કરીને વાણિયાનો હાથ ઝાલ્યો, ને જમણા હાથમાં કળશીયો લીધો ને કહ્યું જે, એ સાધુએ કેરાનાં ડીંટાં ખાઈને એ વાણિયાનું કલ્યાણ કર્યું, અને તમો તો નાળિયેર લાવ્યા છો માટે અમે તમારું કલ્યાણ કરીએ. પછી મહારાજે કળશિયો ઊંચો કરીને કહ્યું જે, લ્યો નિયમ. અમે તમારું કલ્યાણ કરીએ. તે વાણિયો હાથ પાછો તાણે અને મહારાજ તેનો હાથ ઝાલીને પાણી નાખે. એવી રીતે બહુજ હસ્યા ને બહુ રમુજ કરી.

ઇતિ શ્રીસહજાનંદસ્વામી શિષ્ય અચ્યુતદાસવિરચિતે શ્રીપુરુષોત્તમલીલામૃતસુખ સાગર મધ્યે મહારાજે આત્માનંદ સ્વામીને પૂછ્યું જે, કોનું ભજન કરો છો ? તથા બ્રહ્માનંદ સ્વામીને કહ્યું જે, થાંભલી કહે છે જે, તમારે કલ્યાણનો ખપ હોય તો મારી સ્થિતિ ગ્રહણ કરો, તથા વાણિયાને આશ્રિત કર્યો એ નામે. સાડત્રીસમો અધ્યાય. ૩૭

અધ્યાય-૩૮

પછી બીજે દિવસે વાણિયે પોતાની સ્ત્રીને કહ્યું જે, સ્વામિનારાયણ મોટા પુરુષ છે, તું દર્શને જા. પછી તે બાઈયું પાંચ સાત ભેળી થઈને આવી. ત્યારે મહારાજે તે બાઈયુંને કહ્યું જે, અમારા સાધુ સ્ત્રીને અડે નહીં. ને તે સાથે બોલે નહિ ને તે સામું જુવે પણ નહીં. આ તો અમે છૈયે માટે બેઠા છે. તમારે વાત સાંભળવી

હોય તો ગંગારામ મલ્લને ઘેર બાઈયું કથા કરે છે ત્યાં જાઓ. પછી તેણે કહ્યું જે, સારું મહારાજ. પણ તમે કાલે અમારે ઘેર જમવા આવજો. ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે, આવશું. પછી બીજે દિવસે શાહુકારને ઘેર બ્રાહ્મણે રસોઈ કરી હતી તે મહારાજ ને સાધુ જમવા પધાર્યા. ત્યાં જમ્યા, ને વાંસેથી ભાત પીરસીને મહારાજની આગળ મૂક્યો. ત્યારે બાઈએ કહ્યું જે, મહારાજને દૂધ પીરસો. ત્યારે મહારાજ કહે, અમારે તો દૂધ ને પાણી બરાબર છે. પછી મહારાજે જમીને થાળ આત્માનંદ સ્વામીની પાસે ખેસવી મૂકી ને કહ્યું જે,ધીરે ધીરે જમજો. એમ કહીને પછી મહારાજે એક સવૈયો બોલીને વાત કરી જે,

छांड भये नर भाडके दोनां आगे कुछ नहीं
हाथ पर्यो पुनी पिछे बिगार गयो निज भोना ।

એની બહુ વાત કરીને કહે, આ તો સાધુ ભેળા અમે છીએ તે સારુ જમવા આવ્યા છીએ પણ એકલા દોકલા કોઈને ઘેર જમવા ન જઈએ. એ દિશની ઘણીક વાત કરીને મહારાજ ને સાધુ પાછા ઉતારે પધાર્યા. રાત્રે મહારાજે આત્માનંદ સ્વામીને કહ્યું જે, તમે મુક્તાનંદ સ્વામીને પ્રશ્ન પૂછો. ત્યારે તેમણે કહ્યું જે, મને તો નથી આવડતું.

ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે, અમે કહ્યું હતું જે વેદાંતમાં પ્રશ્ન શીખો. ત્યારે તમે કહ્યું જે, એ તો મને આવડે છે ને આજ કેમ ના પાડો છો ? ત્યારે તેમણે કહ્યું જે, મુક્તાનંદ સ્વામીને કેમ પૂછાય ? ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે, એ તો પ્રશ્ન શીખવા સારુ પૂછાય. એમ કહીને મહારાજ તો રાત્રે પોઢી ગયા. અને સવારમાં જમીને આત્માનંદ સ્વામીને આજ્ઞા કરી જે, તમે તુણે થઈને ચાલો. પછી પોતે ચાલી નીકળ્યા, ને તે બીજે ત્રીજે દિવસે ગામ માથક છે ત્યાં મહારાજને લોક જમવા સારુ તેડી લાવ્યા. પછી આત્માનંદ સ્વામીની મહારાજને ખબર થઈ જે તુણે એક સાધુ છે. પછી મહારાજે માણસ મૂકીને તેડાવ્યા. પછી મહારાજે તેમને કહ્યું જે, કેમ થયું ? ત્યારે તેમણે કહ્યું જે, વહાણવાળો પૈસા માગે છે, તે ક્યાંથી લાવું ? ત્યારે તેમણે કહ્યું જે, કાંઈક લૂગડું દઈને ઉતરી જાઈએ નહિ ? એમ કહ્યું. તે દિવસ એકાદશી હતી, તે સુતારની કોઢમાં જૂવા બહુ હતા. સૌને અર્થે ખાટલા લાવ્યા. ને રાત્રે ખાટલા ઉપર સૂતા.

રાત્રી બહુ ગઈ ત્યારે ગામનાં માણસ વાતું સાંભળવા આવ્યાં. ત્યારે

આત્માનંદ સ્વામી બેઠા થયા. ને બહુ વાતો કરી. ને બહુ રાત ગઇ ત્યારે ઊઠ્યા. ને મહારાજે કહ્યું જે, વાત સારી કરતાં આવડે છે. ત્યારે અંજારનો બ્રાહ્મણ પાંચો હતો તે સવારમાં રસોઇ કરીને તેડવા આવ્યો તેથી મહારાજ ને સાધુ અંજાર પધાર્યા ને તે બ્રાહ્મણને ઘેર જમ્યા. ને જમીને બેઠા. ત્યારે એક સાધુ નરહર્યાનંદ સ્વામી સામું જોઇને કહ્યું જે, 'ક્યાં ગઇ બે અકલ તેરી, ક્યાં ગઇ બે અકલ તેરી, સાંઇ નહીં સંભારતે હે, ગાફલ મુઢ ગમાર, ફૂલ્યા ક્યું ફિરતા હે.' એ કીર્તન બોલ્યા. પછી મહારાજે કહ્યું જે, આ ગામમાં વૈરાગી સુરદાસ વેદાંતી છે. પછી મહારાજ વૈરાગીની જગ્યામાં પધાર્યા.

વૈરાગીને જાણ થઇ જે, સ્વામિનારાયણ આવ્યા છે તેથી તે વૈરાગી આવીને મહારાજ પાસે બેઠા. તે પછી પરસ્પર ચર્ચા કરવા માંડી. તેમાં વૈરાગી જેટલા વખત બોલ્યા, તેટલા વખત તેનાં વચન મહારાજે ખોટાં કરી નાખ્યાં. પછી મહારાજના શરીર ઉપર હાથ ફેરવીને કહ્યું જે, આ તો મનુષ્ય નથી. ને ત્યાંથી ચાલ્યા તે ગામ માથક પધાર્યા. ને રાત્રી રહીને વહેલી રસોઇ કરાવીને જમાડીને સાધુને શીખ દીધી જે, વહાણ મળે તો બેસી જજો, અમે આવીશું, પણ અમારી વાટ જોશો માં. પછી સાધુ તો ચાલી નીકળ્યા. અને મહારાજ હરિભક્તો સાથે લઇને ભુજને માર્ગે ચાલ્યા તે ગામ દેવળીયાના તળાવ સોંસરા થઇને ગામ કુંભારીયાના ઉગમણા તળાવની પાળે વાવની આથમણી કોરે બાવળના વૃક્ષ હેઠે વસ્ત્ર ઉતારીને સરોવરમાં સ્નાન કરીને જળપાન કર્યું, ત્યાંથી ચાલ્યા તે બંધરે થઇને ભુજ પધાર્યા.

એક દિવસ મહારાજ ઢોલિયા ઉપર ઉત્તરાદે મુખારવિંદે વિરાજમાન હતા. ને સર્વે શ્વેત વસ્ત્ર ધારણ કર્યાં હતાં અને પોતાના મુખારવિંદની આગળ સભા ભરાઈને બેઠી હતી. તે વખતે એક છોકરો મોઢા આગળ રમતો હતો. તેનું નામ કાનુડો હતું. મહારાજે તેને રમૂજ કરતા થકા કહ્યું જે, તારું નામ કાનુડો ? ને કહ્યું જે, ગોકુળમાં ગાયું તું ચારતો ? તો કહે 'ભો' ગોપીયુંનું દહીં દૂધ તું લૂંટી ખાતો ? તો કહે 'ભો' એવી રીતે હાસ્યવિનોદ રમૂજ કરતા હતા ત્યાં બે ચકલાં આવીને બેઠાં. તે આકળાં થાય ને ચરક કરે. પછી મહારાજે તે ચકલાં સામું જોયું તે ચકલો ઠરી ગયો. તેને કાનુડો ઉડાડવા ગયો ત્યારે મહારાજે હાકલ કરી જે, ઉડાડીશ નહિ.

પછી મહારાજે પરમચૈતન્યાનંદ સ્વામીને કહ્યું જે, શેખજીને કાંઇક પ્રશ્ન

પૂછો. પણ તે બોલ્યા નહિ. ને મહારાજે બે-ત્રણ વખત પૂછો, પૂછો એમ કહ્યું પણ તે બોલ્યા નહિ. ત્યારે શેખજી બોલ્યા જે, મહારાજ ! તુમારા વચન નહિ માનતા હે સો હમકું ક્યા પૂછેગા ? ત્યારે મહારાજે આત્માનંદ સ્વામીને કહ્યું જે, તમો પૂછો. ત્યારે આત્માનંદ સ્વામીએ પૂછ્યું જે, મહારાજ પાસે બેઠા હોય, ત્યાં સુધી જેવો મલાજો રહે છે. અને ઇન્દ્રિયો, અંતઃકરણ સંકોચમાં રહે છે તેમ સો ગાઉ છેટે જાય તો પણ એમને એમ કેમ રહે ? પછી મહારાજે શેખજીને કહ્યું જે, ઉત્તર કરો. ત્યારે શેખજીએ કહ્યું જે, હે મહારાજ ! એ તો મેરે અંતરકી લેકર બોલ્યા. સો ઈસકા ઉત્તર તો આપ કરો. ત્યાર પછી મહારાજે વાત તો ન કરી પણ એક જ કડી બોલ્યા જે, 'કોઈ હે સોહાગણ નારીરે, પ્રેમ ગલી દેખ બારીરે.' એક જ કડીમાં ભાવ દેખાડ્યો.

વળી એક દિવસ શ્રીજીમહારાજ સુતાર હીરજીભાઈને ઘેર પાટ ઉપર પોઢ્યા હતા. તે સમયે જેઠી ગંગારામ ને બીજા પણ પાંચ છ જણ હતા તે ભેળા થઈને શ્રીજીમહારાજનાં ચરણારવિંદ તથા શરીર ચાંપવા મંડ્યા. ત્યારે શ્રીજીમહારાજે કહ્યું જે, તમને દરબાર પેટિયાં નથી આપતા ? ને જો આપતા હોય તો જમો છો કે નથી જમતા ? ત્યારે મલ્લે કહ્યું જે, દરબાર તો મનમાન્યાં પેટિયાં આપે છે. અને અમે મનમાન્યું જમીએ છીએ. ત્યારે શ્રીજીમહારાજે કહ્યું જે, જમતા હો તો બળ ક્યાં ગયું ? જોર કરીને ચાંપો. ત્યારે તે મલ્લ છ જણે ખૂબ જોર કરીને ચાંપવા માંડ્યું. ને પરસેવે કરીને પહેર્યાનાં વસ્ત્ર સર્વે પલળી ગયાં, ને થાકી ગયા. તો પણ મહારાજને તો કાંઈ પણ જણાયું નહીં ને હસતા હતા. ત્યારે મલ્લ સર્વે એમ બોલ્યા જે, હે મહારાજ ! આપ તો ભગવાન પ્રત્યક્ષ પુરુષોત્તમ નારાયણ છો. તે તમે ક્યાં ને અમે ક્યાં ? ને આજ અમારાં ઉપર બહુ દયા કરીને અમને તો તમે બહુજ મોટો પરચો આપ્યો. ને જ્યાં સુધી જીવશું ત્યાં સુધી સાંભળશે. ને અંત સમયે અમારી સહાય કરજો. ત્યારે શ્રીજીમહારાજે કહ્યું જે, તમે તો અમારા જ છો, તે તમારી સર્વે પ્રકારે રક્ષા કરીશું. શ્રીજીમહારાજ ભુજનગરમાં રહ્યા થકા પોતાનું અનેક પ્રકારનું ઐશ્વર્ય ભક્તજનોને જણાવતા, અને હમીર સરોવરમાં નિત્ય પ્રત્યે સ્નાન કરવા પધારતા અને પોતાના ભક્તજનોને ઘણે પ્રકારે સુખ પમાડ્યું.

એક દિવસે સુતાર સુંદરજીભાઈને શ્રીજીમહારાજે ભગવાનના ધ્યાનની વાત કરી ને શીખવવા લાગ્યા. તે જેવી રીતે શ્રીજીમહારાજે ધ્યાનની રીત શીખવી

તેવી રીતે સુંદરજીભાઇ ધ્યાન કરવા લાગ્યા. તે સુંદરજીભાઇ પોતાના ઉત્તરાદા ઓરડામાં જઇને હાથ પગ ધોઇને પવિત્ર થઇને આસને બેસીને ઉત્તરાદે મુખે ધ્યાન કરવા બેઠા. ત્યારે શ્રીજીમહારાજ તો એમના ડેલામાં વિરાજમાન હતા ત્યારે શ્રીજીમહારાજ ને સુંદરજીભાઇના વચમાં પાંચ ભીંતો આડી હતી. તે પાંચે ભીંતોમાંથી શ્રીજીમહારાજનાં દર્શન થયાં. ત્યારે સુંદરજીભાઇએ વિચાર કર્યો જે, મારે કાંઇ નિદ્રા પણ નથી, ને સ્વપ્ન પણ નથી. પણ હું જ્યારે મહારાજ પાસે બેઠો હતો ત્યારે બીજા સત્સંગી બેઠા હતા, ને મહેતા ગણપતરામ ન હતા. ને હમણાં બોરીનો ચોફાળ ઓઢીને બેઠા છે. ને હું અહીંથી ઊઠીને શ્રીજીમહારાજની પાસે જાઉં, ને જો ગણપતરામ હોય તો શ્રીજીમહારાજને કહું જે, આવી રીતે ધ્યાન કરે તેને દ્રષ્ટિ આડું આવરણ કાંઇ ન આવે તે વાત યથાર્થ કહેવાય. પછી સુંદરજીભાઇ શ્રીજીમહારાજની પાસે આવીને પગે લાગીને બેઠા. ત્યારે શ્રીજીમહારાજ સુંદરજીભાઇ સામું જોઇને હસ્યા. ને સુંદરજીભાઇને કહ્યું જે, કેમ છે ? ત્યારે સુંદરજીભાઇએ કહ્યું જે, જેમ કોઇક પુરુષના હાથમાં ચિંતામણી આવ્યો હોય તે પુરુષ જે જે પદાર્થને ચિંતવે તે તે પદાર્થ પ્રાપ્ત થાય છે. તો ચિંતામણી ને કલ્પવૃક્ષને વિષે જે ઐશ્વર્ય છે ને દૈવત છે તે ભગવાનનું આપેલું છે. તે ભગવાન અમને પ્રગટ મળ્યા છો ને બેઠા બેઠા અમને દર્શન દ્યો છો, અને ભગવાન ભજવાની રીતિ ને ધ્યાન કરવાની રીતિ તે સર્વેને શીખવો છો અને અમારા સર્વે મનોરથ પૂર્ણ કરો તેમાં શું આશ્ચર્ય છે ? અને જ્યારે અમે સંભારીએ ત્યારે દર્શન આપજો. ને હે મહારાજ ! તમારે વિષે જેવો આજ સ્નેહ છે તેવો નિરંતર સ્નેહ રહે એમ વર માગું છું. ત્યારે શ્રીજીમહારાજે વર આપ્યો જે, સારું રહેશે. ને શ્રીજીમહારાજે કહ્યું જે, અમારે માનકૂવે જવું છે.

વાત સાંભળીને સુંદરજીભાઇને તાવ આવી ગયો. પછી તે વાત હીરજીભાઈએ મહારાજને કરી જે, હે મહારાજ ! તમોએ માનકૂવે જવાનું કહ્યું તેથી સુંદરજીભાઇને તાવ આવી ગયો છે. ત્યારે શ્રીજીમહારાજે કહ્યું જે, હવે તમે જઇને સુંદરજીભાઇને કહો જે, મહારાજ માનકૂવે નહીં પધારે. ત્યારે હીરજીભાઇએ સુંદરજીભાઇને કહ્યું જે, મહારાજ માનકુવે નહીં જાય, ત્યારે તાવ ઉતરી ગયો. ને જ્યારે મહારાજ ચાલવાનું નામ લે ત્યારે સુંદરજીને તાવ આવી જાય. એમ કરતા થકા પોતે પોતાનું અનેક પ્રકારે કરીને ઐશ્વર્ય જણાવતા થકા પોતાના ભક્તજનોને

ઘણેક પ્રકારે કરીને સુખ આપ્યું હતું. એવી રીતે બે માસ પર્યંત રહ્યા ત્યાર પછી મહારાજ માનકૂવે પધાર્યા.

તે આપણી વાડીમાં છત્રી કરી છે ત્યાં હરિભક્તે લૂગડું પાથર્યું ને ત્યાં શ્રીહરિ વિરાજમાન થયા. સત્સંગી સર્વે કોઇ બરફી, કોઇ પતાસાં લઇને મહારાજ આગળ ભેટ મૂકીને પગે લાગીને બેઠા, ને શ્રીહરિની વાતો સાંભળવા લાગ્યા. ત્યારે જેઠી ગંગારામભાઈએ કહ્યું જે, આ સત્સંગી પ્રસાદ લાવ્યા છે તે જમો. એમ કહીને શ્રીજીમહારાજના હાથમાં આપ્યો, તે મહારાજ જમ્યા. અને મહારાજે કહ્યું જે, હવે રાખો. ને આ પ્રસાદી સર્વેને વહેંચી દ્યો.

તે વચન સાંભળીને સુંદરજીભાઇએ સર્વે હરિભક્તોને તે પ્રસાદી વહેંચી દીધી. અને શ્રીજીમહારાજ ઊઠ્યા ત્યારે સત્સંગી સર્વે પગે લાગીને કેટલાક પાછા વળી ગયા અને કેટલાક સાથે ચાલ્યા. તે રા'લાખાની છતરડીએ જાતાં ફતેહમહંમદ અસવાર સહિત સામો આવ્યો. તેણે ઘણાં મનુષ્યો જોઇને ગંગારામભાઇને એમ કહ્યું જે, આટલાં બધાં મનુષ્યો કેમ અહીં આવ્યાં છે ? ત્યારે ગંગારામભાઈએ કહ્યું જે, અમારા ગુરુ માનકૂવે જાય છે. તેમને વળાવવા આવ્યા છીએ. ત્યારે તે ફતેહમહંમદે એમ કહ્યું જે, ક્યા તમારા ગુરુ સ્વામિનારાયણ ? ત્યારે ગંગારામભાઈએ બતાવ્યા જે, આ. ત્યારે મહારાજને જોઇને બહુ ભાવ આવ્યો. ને એમ બોલ્યો જે, આ કોઇ ઓલિયા પુરુષ છે, કેમ જે આટલાં મનુષ્યો જેને માને છે તેને કાંઇ અભિમાન જ નથી આવતું. એમ કહીને મહારાજને વંદના કરીને એમ બોલ્યો જે, હે મહારાજ ! મારી માંડવી ક્યારે આવશે ? ત્યારે શ્રીહરિએ કહ્યું જે, માંડવી આવો કે ભુજ જાઓ એનું અમે કાંઇ કહેતા નથી. પણ અમારું જે જે વચન માને છે તેનું અમે કલ્યાણ કરીએ છીએ.

ત્યારે તે પગે લાગીને રાજી થઇને વખાણતો વખાણતો પોતાને માર્ગે ચાલ્યો ગયો. અને મહારાજ ત્યાંથી ચાલ્યા તે જ્યાં જેઠી ત્રિકમજીએ છત્રી કરેલ છે. ત્યાં લીંબડા નીચે સત્સંગીએ લુગડું પાથર્યું તે ઉપર મહારાજ બેઠા. ત્યાં સત્સંગીઓ મહાદેવને દરવાજેથી આવ્યા. તે બરફી, પેંડા, પતાસાં લઇને આવ્યા. ને શ્રીજીમહારાજને પગે લાગીને બેઠા. ને વાતું સાંભળવા લાગ્યા. અને સુંદરજીભાઇએ બરફી, પેંડા તથા પતાસાં શ્રીજી મહારાજના હાથમાં આપ્યાં તે મહારાજ જમ્યા. પછી શ્રીજીમહારાજે કહ્યું જે, પ્રસાદી સૌને આપો. પછી

સુંદરજીભાઈએ સર્વેને પ્રસાદી વહેંચી આપી. અને મહારાજ ત્યાંથી ચાલ્યા અને સત્સંગી સર્વે પાછા વળ્યા.

અને મહારાજ માનકૂવે પધાર્યા. અને બ્રાહ્મણ કેશવજીને ઘેર ઉતર્યા. તે કેશવજીએ થાળ કરીને પોતે પોતાને ઘેર શ્રીહરિને જમાડ્યા. ને ત્યાં દશ દિવસ રહીને જાડેજા અદોભાઈ તથા સુતાર તેજસી તથા સુતાર શામજી આદિક તેમને સુખ આપીને ત્યાંથી ચાલ્યા, તે ગામ દહીંસરાના હરિસરોવરમાં સ્નાન કરીને તે ગામમાં બ્રાહ્મણ ગોવર્ધન વ્યાસને ઘેર તથા ભક્ત કચરાને ઘેર થાળ જમીને ચાલ્યા. તે ગાજતે વાજતે હરિભક્તો સહિત કુઈ વાડીએ સભા કરીને ત્યાં ગામના હરિભક્તોને પોતાના સ્વરૂપના મહિમાની ઘણીક વાર્તા કરી, જે સર્વે અવતારનો અવતારી ને સર્વે ધામનો ધામી તે સાક્ષાત્ હું તમને મળ્યો છું. તે તમે સર્વે મારો આશ્રય દૃઢ કરીને રાખજો. તથા અમારાં વર્તમાન, નિયમ, ધર્મ, તેમાં સૌ દૃઢપણે કરીને વર્તશો તો હું સર્વોપરી મારું ધામ તેને તમોને પમાડીશ. એવી રીતે ભક્ત કચરા તથા કરમશી આદિકને ઘણીક વાર્તા કરીને ત્યાંથી ચાલ્યા તે ગામ સરલીની વાડી પીપળી વાડીએ પધાર્યા. ત્યાં પીપળીના વૃક્ષ તળે વિરાજમાન થયા. અને ત્યાં જળપાન કરીને પોતાના ભક્તજનને દર્શન આપીને ચાલ્યા તે વડુવાડીએ પધાર્યા.

ઇતિ શ્રીસહજાનંદસ્વામી શિષ્ય અચ્યુતદાસવિરચિતે શ્રીપુરુષોત્તમલીલામૃતસુખ સાગર મધ્યે મહારાજ ભુજમાં શાહુકારને ઘેર જમવા પધાર્યા ને ત્યાંથી માથક થઇને ભુજમાં બે માસ રહ્યા અને ત્યાંથી માનકુવે થઇને દહીંસરાથી સરલીની પીપળીવાડી થઇ વડુવાડીએ પધાર્યા એ નામે આડત્રીસમો અધ્યાય. ૩૮

અધ્યાય–૩૯

સરલીની વડુવાડીએ એક મોટું વિશાળ આંબાનું વૃક્ષ હતું તેની શીતળ છાયા જોઈને વિરાજમાન થયા. ત્યાં ચારે બાજુથી હરિભક્તો દર્શને આવ્યા તે સભામાં ચારે બાજુ બેઠા. તે સભામાં બેઠેલા હરિભક્તોને મહારાજે વાર્તા કરી જે :- હે ભક્તજનો ! આ જીવને બે પ્રકારની માયાએ આવર્યા છે, તેણે કરીને કોઈ જીવ સુખીયો થાતો નથી. તે બે પ્રકારની માયા કઈ તો એક જડ ને બીજી ચૈતન્ય. તેમાં જડ તે પૃથ્વી આદિક રૂપે થઈ છે. અને ચૈતન્ય જે સ્ત્રી-પુત્ર આદિક સંબંધી રૂપે છે. તેમાં જીવ પ્રાણીમાત્ર મોહ પામીને આવર્યા થકા તે ગર્ભવાસના નવ માસ

સુધી દુઃખ ભોગવે છે. ને માતાના ઉદરમાં ઊંધે મસ્તકે લટકે છે અને ઉદરને વિષે કરમિયા આદિક કરડીને દુઃખ પમાડે છે. ત્યાર પછી જન્મીને બાળ અવસ્થામાં બોલાય નહિ ને માંકડ, ચાંચડ તથા મચ્છર તથા જૂ વિગેરે જંતું કરડે તે સંબંધી દુઃખ ભોગવે છે. તથા આધિ, વ્યાધિ આદિક અનેક દુઃખો ભોગવવાં પડે છે.

ત્યાર પછી યૌવન અવસ્થામાં સ્ત્રી, છોકરાં વિગેરેનું ભરણ પોષણ કરવું, ને તેને અર્થે દેશ વિદેશ વેઠવાં પડે, તે સંબંધી દુઃખ ભોગવવાં પડે છે. જ્યારે વૃધ્ધાવસ્થા પ્રાપ્ત થાય છે ત્યારે તેણે કરીને નેત્રથી દેખાય નહિ અને કાને સંભળાય નહિ ને મુખે કરીને સ્પષ્ટ બોલાય નહિ તેથી સ્ત્રી, પુત્ર તથા પૌત્રાદિક તિરસ્કાર કરે છે. ત્યાર પછી મૃત્યુ અવસ્થાને પામીને ચોરાશી લાખ યોનિમાં અવતાર લઈને અનેક પ્રકારનાં જન્મ તથા મરણનાં વારંવાર અનંત દુઃખો ભોગવવાં પડે છે. તે દુઃખ તો ત્યારે ટળે જ્યારે પ્રગટ ભગવાનના એકાંતિક સંતનો સમાગમ કરીને જીવ મારો આશ્રય કરે ત્યારે તે સર્વે દુઃખથી રહિત થઈને મારા ચરણારવિંદની સેવામાં રહે છે. તે હું કેવો છું તો આ અગણિત કોટી બ્રહ્માંડો છે તેની ઉત્પત્તિ, સ્થિતિ ને પ્રલય તેનો કર્તા હર્તા તથા તેનો નિયંતા તે હું છું. જે જીવ મારો એવો મહિમા સમજે ત્યારે તે મને પામે છે. એવી રીતે શ્રીજીમહારાજે તે સભામાં બેઠા થકા વાર્તા કરી. તે વખતે સભામાં બેઠેલા સર્વે હરિભક્તોને મહારાજનાં તેજોમય દર્શન થયાં તે જોઈને ઘણાંક મનુષ્યો આશ્ચર્ય પામ્યાં. શ્રીજીમહારાજને સાક્ષાત્ ભગવાન જાણીને ઘણાંક જનો આશ્રિત થયા.

તે વખતે શિવજી પોતાના ગણ જે નંદીશ્વર આદિક તેણે સહિત આવીને શ્રીજીમહારાજને સાષ્ટાંગ દંડવત્ પ્રણામ કરીને એક પગે ઊભા રહીને પાંચ મુખે સ્તુતિ કરીને પોતાનાં પંદર નેત્રે કરીને શ્રીજીમહારાજનાં દર્શન કર્યા. અને તે સમયને વિષે પોતાની જટાને વિષે બેઠેલાં એવાં જે ગંગાજી તે પણ મહારાજનાં દર્શન કરીને પોતાને મુખે મહારાજની ગદ્‌ગદ્ કંઠે સ્તુતિ કરતાં બોલ્યાં જે, હે મહારાજ ! અહીંથી નજીક બે સ્થાનમાં હું બે સ્વરૂપે રહું છું. તમે મને પવિત્ર કરવા પધારો. એવી રીતે બોલ્યાં. એમ કહીને ત્યાંથી શંકરે સહિત ચાલી નીકળ્યાં.

તે વખતે મહારાજને પોતાના ભક્તજનોએ કહ્યું જે, હે મહારાજ ! જમવા વેળા થઈ છે, માટે ગામમાં પધારો. ત્યારે ત્યાંથી મહારાજ ચાલ્યા તે ધાધલ માનજીને ઘેર પધાર્યા. ત્યાંથી જમીને પછી સરલીથી શ્રીજીમહારાજ ચાલ્યા તે રામપુર

આવતાં માર્ગમાં ગૌમુખી ગંગા સુંદર સુવર્ણમુખી કમળને પોતાના તરંગીરૂપી હસ્તને વિષે લઈને શ્રીજીમહારાજને પોતાના જળે કરીને અભિસિંચન કરવા સારુ સન્મુખ આવ્યાં અને શ્રીહરિના ચરણકમળમાં કમળ મૂકીને પોતાના જળની ધારા વડે કરીને શ્રીહરિને અભિસિંચન કર્યું. અને મહારાજે મુળજી બ્રહ્મચારી તથા ડુંગરજી આદિક પાર્ષદે સહિત ગૌમુખી ગંગામાં અતિ હેતે સહિત સ્નાન કર્યું.

પછી ગંગાજીએ મૂર્તિમાન પ્રગટ થઈને શ્રીહરિને સુંદર સાચા મોતીનો હાર કંઠમાં પહેરાવ્યો. તથા મહારાજને ગજ મોતીનો હાર કંઠમાં પહેરાવ્યો. અને પુંડરિક, ઇંદિવર, કોકનદ આદિક અનેક જાતિનાં કમળ તેણે કરીને શ્રીહરિની પૂજા કરી અને બે હાથ જોડીને શ્રીહરિની પ્રાર્થના કરી જે, હે મહારાજ ! હું ઘણાક કાળથી તમારી વાટ જોઈને અહીંથી એક કોશ દૂર રુકમાવતી નદીને કાંઠે ઋષિ આશ્રમમાં રહું છું. તે આજ સર્વે અવતારના અવતારી તમે અનેક જીવનું કલ્યાણ કરવા સારુ પ્રગટ થઈને વિચરતા વિચરતા મને પાવન કરવા સારુ તમો અહીં પધાર્યા તે મારા ઉપર બહુ કૃપા કરી. અને હે ભગવાન ! તમો તમારા એકાંતિક ભક્તને સાથે લઈને ઋષિ આશ્રમમાં પધારો. અને અનંત જીવથી તમારી સ્તુતિ થાય તેને અર્થે એ આશ્રમમાં તમો નિવાસ કરીને રહો, અને ભક્તજનોને આનંદ પમાડો.

એવી ગંગાજીની પ્રાર્થના સાંભળીને મેઘના સરખી ગંભીર વાણીએ કરી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, હે ગંગાજી ! હું આવતે દિવસે પ્રાતઃકાળમાં ઋષિ આશ્રમમાં આવીને ત્યાં પંદર દિવસ નિવાસ કરીને રહીશ, અને સર્વેના મનોરથો પૂરા કરીશ. અને અક્ષરધામનો પતિ ને સર્વેનો નિયંતા એવો જે હું તે મારી સાથે તમને આ સ્થાનમાં મિલાપ થયો અને તમે મને જળે કરીને સ્નાન કરાવ્યું, અને મારી પૂજા કરીને પ્રાર્થના કરી તેની સ્મૃતિ અર્થે તમે આ સ્થાનમાં પણ બીજ રૂપે કરીને રહો. એવાં અમૃત સરખાં શ્રીહરિનાં વચન સાંભળીને ગંગાજી તે રૂપે તે સ્થાનકમાં જ પ્રગટ થઈને રહ્યાં. એવી રીતે શ્રીહરિએ ગંગાજીને ત્યાં રહેવાની આજ્ઞા કરીને પોતે પોતાના સખાને સાથે લઈને ગામ રામપુર પધાર્યા અને તે ગામની ઉગમણી ભાગોળે લીંબડાના વૃક્ષ હેઠે હનુમાનજીના ઓટા ઉપર બે ઘડી વિશ્રામ કરીને ગામમાં પટેલ રવજીને ઘેર પધાર્યા ને ત્યાં થાળ જમ્યા. પછી એ રામપુરમાં મહારાજે રાત્રીએ સભા કરી. ત્યારે સભામાં રહેલા હરિભક્તો પ્રત્યે બોલ્યા જે, અમારે પ્રાતઃકાળમાં ગૌમુખી ગંગાએ સ્નાન કરવા જાવું છે. માટે તમો

સર્વે વહેલા ઊઠીને આવજો. એવાં શ્રીહરિનાં વચન સાંભળીને સર્વે હરિભક્તો રાજી થયા અને શ્રીહરિને નમસ્કાર કરી પોતપોતાને ઘેર ગયા.

ઇતિ શ્રીસહજાનંદસ્વામી શિષ્ય અચ્યુતદાસવિરચિતે શ્રીપુરુષોત્તમલીલામૃતસુખ સાગર મધ્યે મહારાજ વડુ વાડીએ સભા કરી અને શંકર દર્શને આવ્યા અને ગંગાજીએ સ્તુતિ કરી, ત્યાંથી રામપુર ગયા, એ નામે ઓગણચાલીસમો અધ્યાય. ૩૯

અધ્યાય-૪૦

રાત્રીએ સર્વે હરિભક્તોને સ્વપ્નમાં શ્રીહરિનાં દર્શન થયાં જે આપણે સર્વે ગંગાજી પ્રત્યે સ્નાન કરવા ગયા ત્યાં મહાદેવજીના દેવાલય પાસે ઓરડી મધ્યે દર્ભના આસન ઉપર વિરાજમાન એવા જે શ્રીહરિ તે પોતાને સન્મુખ દર્ભ આસન પર બેઠેલા એવા જે મુકુંદ બ્રહ્મચારી તે પ્રત્યે ગંગાજીનો મહિમા કહે છે, હે મુકુંદબ્રહ્મચારી ! આ ગંગાજી અમારા સ્પર્શથકી અનેક જીવોનાં કોટાનકોટી જન્મનાં પાપ તેને સ્નાન માત્રે કરીને હરી લેશે. ને જે કોઇ સ્નાન કરવાનો સંકલ્પ કરશે તેને પણ દશ અશ્વમેઘ યજ્ઞનું ફળ થાશે. અને જે સાક્ષાત ચાલીને સ્નાન કરવા આવશે તેને પગલે પગલે અશ્વમેઘ યજ્ઞનું ફળ થાશે.

અને સ્નાન કરીને જે કોઈ મારું નામ ઉચ્ચારણ કરશે તેને લક્ષ યજ્ઞનું ફળ થાશે. ને જે કોઇ મન, કર્મ, વચને મારું નામ ગદ્ગદ્ કંઠેથી લેશે તેને કોટાનકોટી યજ્ઞનું ફળ થાશે. અને મારી મૂર્તિનું એકાગ્રચિત્તે કરીને ચિંતવન કરતા કરતા જે કોઈ આ ગંગાને વિષે સ્નાન કરશે તો અંતે તે પ્રાણી મારા ચરણારવિંદની સેવામાં રહેશે. અને આ ગંગાજીને વિષે આવીને જે કોઈ જન પિતૃશ્રાધ્ધ, સ્નાન કરીને કરશે તો તે પિતૃ અંતે દેવમાં મોટા દેવના દેહને પામશે ને જે કોઈ આ ગંગાજીને વિષે પ્રાણીનાં અસ્થિ આદિકને તારશે તો તે પ્રાણી અંતે દેહનો ત્યાગ કરીને ઉર્ધ્વ ગતિને પામશે. ને જે કોઈ આ ગંગાજી ઉપરથી ઉડીને ગતિ કરશે તે પક્ષી પણ સાધારણ પુણ્યે કરીને દેવના દેહને પામશે. અને આ ગંગાજીને વિષે રહેલા એવા જે મચ્છ, દેડકાં, જલ-જંતુ વગેરેના જીવો તે પણ દેહનો ત્યાગ કરીને યોગીના કુળને વિષે જન્મ લઈને મારા ધામને પામશે. એવી રીતે ઘણીક વાત કરે છે અને ત્યાં તેમનાં દર્શન કરીને આપણે પણ સહુ સાંભળવા બેઠા છીએ. એવાં મહારાજે સ્વપ્નમાં દર્શન આપ્યાં.

પછી તો સર્વે જાગી ગયા. ને તત્કાળ સૌએ પોતપોતાના મનમાં વિચાર

કર્યો જે, મહારાજે આપણને વહેલા ઊઠીને સર્વે મંદિરમાં આવજો એમ કહ્યું છે. માટે રખેને મહારાજ વહેલા ગંગાજી પ્રત્યે ગયા હોય, એમ સંદેહ ધારતા થકા સર્વે પોતપોતાના ઘેર થકી મંદિરમાં આવ્યા. અને શ્રીહરિનાં દર્શન કરીને પાસે બેઠા. ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે, તમે સૌ બહુ વહેલા આવ્યા. હજી તો ચારઘડી રાત્રી છે માટે કાંઈ સારાં કીર્તન બોલો. ત્યારે હરિભક્તો કીર્તન બોલ્યા. તેને સાંભળીને મહારાજ ઘણા રાજી થયા. પછી મહારાજે કહ્યું, હે ભક્તજનો ! હવે વખત થયો છે માટે ચાલો ગંગાજીએ સ્નાન કરવા.

પછી તો સર્વે હરિભક્તોએ કીર્તન બોલતાં બોલતાં ગંગાજીમાં સ્નાન કરીને મહાદેવજીનાં દર્શન કર્યા અને શ્રીજી મહારાજ પણ મહાદેવના ચોતરા ઉપર પોતાનું દેવાર્ચનાદિક નિત્યકર્મ કરવા સારુ દર્ભના આસન ઉપર પૂર્વ મુખારવિંદે વિરાજમાન થયા. અને પોતે તો અષ્ટ આવરણથી પર અને અલૌકિક દિવ્ય ગૌલોકધામ તેથી પણ પર જે અક્ષરધામ તે થકી પણ પર છે.

અને સર્વે અવતારના અવતારી અને અનંત કલ્યાણકારી ગુણ વિભૂતિ ઐશ્વર્યાદિક સુખ સંપત્તિએ યુક્ત્ એવા અનંતદિવ્ય સાકાર અક્ષરમુક્ત તેમણે નિરંતર દિવ્ય એવા ચંદન, પુષ્પ, વસ્ત્ર, આભૂષણ તેણે કરીને પૂજ્યા એવા સદાય સાકાર દ્વિભુજ દિવ્યમૂર્તિ થકા વિરાજે છે. એવા જે અક્ષરાધિપતિ શ્રીપુરુષોત્તમ ભગવાન તે પોતે અનંત જીવોનું આત્યંતિક કલ્યાણ જે અક્ષરધામની પ્રાપ્તિ તેને અર્થે કૃપા દૃષ્ટિ કરીને ઉત્તર કૌશલદેશમાં છપૈયાપુરને વિષે ભક્તિધર્મના ઘરને વિષે પ્રગટ થઈને માતા-પિતાને દિવ્ય ગતિ પમાડીને પૃથ્વીને વિષે એકાંતિક ધર્મ પ્રવર્તાવવા સારુ એકાંતિક ધર્મને પાળતા એવા વૈરાગ્યના વેગે કરીને ઘરનો ત્યાગ કરીને વનમાં ગયા. અને વનમાં ગોપાળ યોગી આદિક યોગી પુરુષોને પોતાની મૂર્તિમાં જોડાવાની રીતિ શીખવી. ધ્યાનીને ધ્યાનની રીતિ શીખવી. અને તપસ્વીને તપની રીતિ શીખવી. જ્ઞાનીને જ્ઞાનની રીતિ શિખવી ને અનેક વનમાં ફર્યા. અને જગન્નાથ, સેતુબંધ, રામેશ્વર તથા શિવકાંચી, વિષ્ણુકાંચી આદિક તીર્થોમાં વિચરીને તે તે તીર્થમાં રહેલા પૃથ્વીના ભારરૂપ અધર્મી પુરુષોનો પોતાને પ્રતાપે કરીને નાશ કરીને અધર્મનો નાશ કર્યો. અને એકાંતિક ધર્મ સ્થાપન કર્યો. એવી રીતે સહજાનંદ સ્વામી એકાંતિક ધર્મ સ્થાપન કરવા સારુ પ્રગટ થયા છે. માટે મુમુક્ષુ જીવને એકાંતિક ધર્મમાં પ્રવર્તાવવા સારુ ગંગાજીને કાંઠે મહાદેવના ચોતરા ઉપર

દેવાર્ચનાદિક નિત્ય કર્મ કરવાને અર્થે પૂર્વ મુખે બેઠા અને નિત્ય કર્મની સમાપ્તિ કરીને પછી મહાદેવનાં દર્શન કરવા સારુ દહેરામાં પધાર્યા.

ત્યાં તો મહાદેવજીએ મૂર્તિમાન પ્રગટ થઈને શ્રીહરિને હસ્ત જોડીને નમસ્કાર કર્યા અને ચરણકમળનો સ્પર્શ કર્યો અને પ્રાર્થના કરી જે, હે મહારાજ ! હું ઘણાં કાળથી તમારી વાટ જોઈને આ ઠેકાણે રહેલો છું, તે આજ મારા ઉપર મોટી કૃપા કરીને તમોએ દર્શન આપ્યાં તે બહુ સારું કર્યું. ને હે મહારાજ ! તમારી આજ્ઞામાં રહીને આ બ્રહ્માંડના પ્રલય કરવાની ક્રિયાને હું કરૂં છું. અને ઐશ્વર્યને પામવાના રાગથી બંધાયેલો છું પણ હવે તમારાં દર્શન થયાં અને તમારા ચરણકમળનો સ્પર્શ થયો તેથી આત્યંતિક કલ્યાણનો અધિકારી થયો છું, એવી રીતે ઘણીક પ્રાર્થના કરીને મહાદેવજી અદશ્ય થયા. પછી શ્રીજીમહારાજ તે દેવળ પાસે ઓરડી છે તેમાં દર્ભના આસન ઉપર વિરાજમાન થયા.અને મુળજી બ્રહ્મચારી પણ દર્ભના આસન પર બેઠા અને મહારાજ સાથે ગંગાજીમાં સ્નાન કરવા આવેલા હરિભક્તો પણ મહારાજનાં દર્શન કરીને ઓરડીથી બારણે બેઠા. અને ફરતાં ગામડાંના હરિભક્તો પણ મહારાજને ગંગાજીએ પધારેલા સાંભળીને ગંગાજીએ આવ્યા હતા. તે પણ સર્વે ગંગાજીમાં સ્નાન કરીને શ્રીહરિને સાષ્ટાંગ દંડવત્ પ્રણામ કરીને દર્શન કરીને સભામાં બેઠા.

આવી રીતે ગંગાજીને કાંઠે મોટી સભા થઈ. તે સમયે મહારાજની પાસે દર્ભના આસન ઉપર બેઠેલા મુકુંદાનંદ બ્રહ્મચારી હસ્ત જોડીને નમસ્કાર કરીને એમ બોલ્યા જે, હે મહારાજ ! અષ્ટાવરણ થકી પર ને દિવ્ય તેજોમય એવું અક્ષરધામ તેમાં દિવ્ય અનંત મુક્તોએ દિવ્ય એવા ચંદન પુષ્પાદિક ઉપચારે કરીને પૂજી છે મૂર્તિ જેમની એવા અને અક્ષરાદિક અનંત મુક્તો પણ જેમની આજ્ઞાને વિષે રહેલા છે અને અનંત કોટી બ્રહ્માંડમાં રહેલા જે અનંતકોટી દેવ, દૈત્ય, મનુષ્ય, પશુ, પક્ષી, કીટ, પતંગ, વૃક્ષ, તૃણ, ગુચ્છ તે સર્વેની ક્રિયાને સદા એક કાળાવચ્છિન્ન સ્વતંત્રપણે પ્રત્યક્ષ જેમ હોય તેમ જે જાણે છે તે ભગવાન સ્થાવર, જંગમ, બદ્ધ, મુક્ત તથા ચૈતન્ય વર્ગ, તે સર્વેને કર્મફળ દેવાને અર્થે સર્વને વિષે મૂર્તિમાનની પેઠે વ્યાપક રહ્યા છે. અને આ પૃથ્વીને વિષે જ્યારે જ્યારે અધર્મ વૃધ્ધિ પામે છે, અને એકાંતિક ધર્મ નાશ પામે છે ત્યારે ત્યારે પોતાના ઐશ્વર્યથી જ રૂપ-સામર્થ્ય તેને પોતાની મૂર્તિમાં છુપાવીને મનુષ્યરૂપે થયેલ જે ભગવાન તે અધર્મનો નાશ કરીને

એકાંતિક ધર્મનું સ્થાપન કરે છે, એવા પુરુષોત્તમ ભગવાન જે તમે તે તમારા સ્વરૂપનું જ્ઞાન મુમુક્ષુ જીવોને કેમ કરવાથી થાય તે વાર્તા કહો. એવી રીતે મુકુંદાનંદ બ્રહ્મચારીએ પૂછ્યું.

ત્યારે સહજાનંદ સ્વામી બ્રહ્મસભામાં બેઠેલા સર્વેજનોને સંબોધી મેઘના સરખી ગંભીર વાણીએ કરીને કહેવા લાગ્યા જે, હે મુકુંદાનંદવર્ણી ! રામકૃષ્ણાદિક સર્વે અવતારનો અવતારી અને સર્વેનો નિયંતા ને સદા સાકાર દિવ્ય દ્વિભુજ મૂર્તિ અને અનંત જીવોનો ઉધ્ધાર કરવાને અર્થે મનુષ્ય સ્વરૂપે વિચરતો એવો જે હું તે મારા સ્વરૂપનું જ્ઞાન તો મારા એકાંતિક ભક્તના સમાગમે કરીને થાય છે. તે એકાંતિક ભક્ત કેવા છે તો નિરંતર મારી આજ્ઞાને વિષે વર્તિને મારાં સર્વે ચરિત્રનું રાત્રી દિવસ ગાન કરે છે અને ધર્મ, જ્ઞાન ને વૈરાગ્ય એ ત્રણ અંગે સહિત મારા સ્વરૂપને વિષે ભક્તિ તેને નિરંતર કરે છે એવા મારા એકાંતિક ભક્તના સમાગમ થકી મારા સ્વરૂપને વિષે પુરુષોત્તમપણાનો નિશ્ચય થાય છે. તે હું કેવો છું તો આ મારા ચરણારવિંદના અંગૂઠે કરીને અનંતકોટી બ્રહ્માંડોને ડગાવવાને સમર્થ છું. અને વળી અષ્ટ આવરણ થકી પર જે અક્ષર તે થકી પર ને તેનો નિયંતા ને સર્વ બધ્ધ, મુક્ત, નિત્ય મુક્ત ને અક્ષરધામ તે પર્યંત પણ કોઈ જેના મહિમાના પારને પામતા નથી એવો હું છું. આવી રીતનો જે મારો મહિમા તેને અહોનિશ શ્રવણ, મનન અને નિદિધ્યાસ કરતા એવા સંતનો સમાગમ કરીને મારા સ્વરૂપનો દૃઢ નિશ્ચય કરે છે તેના હૃદયને વિષે હું નિરંતર નિવાસ કરીને રહું છું.

પુરુષોત્તમગીતા મહિમા

એવી રીતે શ્રીહરિએ મુકુંદાનંદ બ્રહ્મચારીને આધ્યાત્મિક પુરુષોત્તમગીતા પંદર દિવસ સંભળાવી. અને પછી પુરુષોત્તમગીતાનો મહિમા પોતે કહ્યો જે, જેવો મારો મહિમા છે તેવો જ આ પુરુષોત્તમગીતાનો મહિમા છે. અને જેમ હું સર્વ વ્યાપક છું તેમ આ ગીતા પણ સર્વ શાસ્ત્રમાં વ્યાપક છે. ને જેમ મારે આધીન સર્વે બધ્ધ, મુક્ત, ચૈતન્યવૃંદ છે તેમ સર્વ વેદ ને વેદાંત, તથા ન્યાય શાસ્ત્ર, અઢાર પુરાણ, ભારતાદિક ઈતિહાસ, સર્વ ધર્મશાસ્ત્ર તે સર્વે આ પુરુષોત્તમગીતાને આધીન છે. ને જેમ હું સર્વ અવતારનો અવતારી છું તેમ આ ગીતા પણ હંસગીતા, નારદગીતા, સતીગીતા, અર્જુનગીતા, પાંડવગીતા, રૂપગીતા, રામગીતા, તુલસીગીતા,

લક્ષ્મણગીતા, વ્યાસગીતા, ગણેશગીતા, શિવગીતા, હનુમાનગીતા, ગુરુગીતા, કપિલગીતા અને ભગવદ્‌ગીતા એ આદિક સર્વે ગીતા કરતાં આ ગીતા સર્વોપરી છે. એવો ઘણોક પુરુષોત્તમગીતાનો મહિમા કહ્યો. અને રૂકમાવતી નદીને કિનારે ગૌમુખી ગંગા છે તેનો મહિમા શ્રીહરિએ કહ્યો જે, હે મુકુંદબ્રહ્મચારી ! આ ગંગાજીને કાંઠે પૂર્વે રામચંદ્રજી ભગવાન જ્યારે સીતાજીની શોધ કરવા નીકળ્યા હતા ત્યારે એક માસ પર્યંત અહીં તપ કર્યું છે અને શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન પણ જ્યારે જરાસંઘ આગળ અઢારમી વાર હારીને ભાગ્યા ત્યારે આ ગંગાજીને કાંઠે આવીને ઘણા માસ પર્યંત નિવાસ કરીને રહ્યા હતા અને મરિચ્યાદિક અઠ્યાસી હજાર ઋષિઓ પણ નિરંતર આ રૂકમાવતી નદીના કિનારે ગૌમુખી ગંગાજીનું સેવન કરે છે અને નિરંતર આ ગંગાજીના મહિમાનું વર્ણન કરે છે. કેમ જે ભાગીરથી ગંગાજી તે તો વામનજીના ચરણ સ્પર્શે કરીને પ્રગટ થઈ પણ વામનજી તેને કાંઠે નિવાસ કરીને રહ્યા નથી. ને આ ગંગાજીને વિષે તો સર્વ અવતારનો અવતારી સાક્ષાત્ પુરુષોત્તમ નારાયણ એવો જે હું તે મેં ઘણીવાર સ્નાન કર્યું છે અને પંદર દિવસ લાગલગાટ નિવાસ કરીને શ્રીમદ્ ભાગવતની પારાયણ કરાવી છે, માટે આ ગંગાજીને તુલ્ય કોઈ તીર્થ નથી થાતું. એવી આ રૂકમાવતી નદીને કાંઠે ગૌમુખી ગંગાજી સર્વોપરી તીર્થ છે. એવી રીતનો આ ગંગાજીનો ઘણો મહિમા છે. એવાં શ્રીજીમહારાજનાં વચન સાંભળીને સર્વે હરિભક્તો ઘણું આશ્ચર્ય પામ્યા અને રૂકમાવતી નદીમાં તથા ગૌમુખી ગંગાજીમાં સ્નાન કરવાનો નિયમ લીધો.

ઇતિ શ્રીસહજાનંદસ્વામી શિષ્યઅચ્યુતદાસવિરચિતે શ્રીપુરુષોત્તમલીલામૃતસુખ સાગર મધ્યે મહારાજે એકાંતિક મુક્તનાં લક્ષણો કહ્યાં અને ગંગાજીનો મહિમા કહ્યો એ નામે ચાલીશમો અધ્યાય. ૪૦

અધ્યાય–૪૧ –:– પુરુષોત્તમગીતા

શ્રીજીમહારાજે મુકુંદાનંદ વર્ણીને જે પુરુષોત્તમ ગીતા કહેલી છે તેના પાંચ ત્રિક છે. તેમાં પ્રથમ ત્રિકમાં ધર્મની વાત કહી છે. શ્રીહરિ બોલ્યા જે, હે બુદ્ધિમાન્ મુકુંદ બ્રહ્મચારી! પ્રાણીના શ્રેયને કરે એવો ધર્મ તે વેદના જાણનારા ડાહ્યા પુરુષોએ વર્ણધર્માદિકના ભેદે કરીને છ પ્રકારનો કહ્યો છે. તે છ પ્રકારનો ધર્મ તે વેદ, પુરાણ, ધર્મશાસ્ત્ર અને શ્રીમહાભારત તેમને વિષે વિસ્તાર કરીને જેમ સમજાય તેમ કહ્યો છે. તે વેદ આદિક થકી સાર સાર કાઢીને સંક્ષેપે કરીને છ પ્રકારનો ધર્મ તમને હું

કહું છું તેને તમો એકાગ્ર ચિત્તે કરીને સાંભળો અને સમગ્ર સભાનાં જનો પણ સાંભળો. બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રિય, વૈશ્ય અને શૂદ્ર એ ચાર વર્ણના ધર્મ તથા બ્રહ્મચર્ય, ગૃહસ્થ, વાનપ્રસ્થ અને સંન્યાસ.

એ ચાર આશ્રમનો ધર્મ તથા વર્ણાશ્રમનો મિશ્રિત ધર્મ તથા ગૌણધર્મ તથા નૈમિત્તિક ધર્મ તથા સાધારણ ધર્મ એમ છ પ્રકારનો ધર્મ કહ્યો છે. તે વર્ણાશ્રમ આદિક છ પ્રકારના ધર્મને જાણવાને ઈચ્છતા તમોને હું સંક્ષેપે કરીને કહું છું. પ્રથમ ચાર વર્ણના ધર્મને સંક્ષેપે કરીને કહું છું.

શમ જે અંતઃકરણને નિયમમાં કરવું, અને દમ જે ઈન્દ્રિયોને નિયમમાં રાખવી, અને જ્ઞાન જે દેહાત્મા ને પરમાત્માના સ્વરૂપને જાણવું, અને સત્ય વચન બોલવું. અને ક્ષમા જે સહનશક્તિ આદિક બ્રાહ્મણના ધર્મ કહ્યા છે. શૂરવીરપણું આદિ ક્ષત્રિય જાતિના ધર્મ કહ્યા છે. અને દાન દેવાને વિષે કુશળપણું અને ગુરુ, બ્રાહ્મણ, સાધુ એ આદિકને વિષે ભક્તિ કહેતાં એમની સેવા કરવી, અને આસ્તિકપણું, એ આદિક વૈશ્યના ધર્મ કહ્યા છે. અને દ્વિજ જે ત્રણ વર્ણ તેની સેવા કરવી એ આદિક શૂદ્રના ધર્મ કહ્યા છે, અને સંકર જાતિના ધર્મ ડાહ્યા પુરુષોએ તેના તેના કુળને ઘટિત અને તેમનું હિત કરે એવા ચોરી, હિંસા આદિક તેણે રહિત કહ્યા છે. ધીમાન્ કહેતાં બુદ્ધિશાળી એવા હે મુકુંદ બ્રહ્મચારી ! યુગ યુગ પ્રત્યે બહુધા મનષ્યના સ્વભાવને અનુસરતો એવો મનુષ્ય ધર્મ વેદના જાણનારા પુરુષોએ પરલોકને વિષે તથા આ લોકને વિષે સુખને દેનારો કહ્યો છે.

હવે સુવાસિની સ્ત્રીયોના ધર્મને કહું છું જે, નિત્યે પોતાના પતિની સેવા કરવી, તથા પરપુરુષનો પ્રસંગ ન કરવો તથા પવિત્રપણે રહેવું, એ આદિક સુવાસિની સ્ત્રિયોના ધર્મ કહ્યા છે.

હવે વિધવા સ્ત્રીયોના ધર્મ કહું છું. જે પતિભાવે કરીને વિષ્ણુ ભગવાનની સેવા કરવી, તથા અષ્ટ પ્રકારે પુરુષનો ત્યાગ રાખવો. તથા અલ્પ આહાર કરવો. એ આદિક વિધવા સ્ત્રીયોના ધર્મ કહ્યા છે.

હવે આશ્રમના ધર્મને કહું છું. તેમાં પ્રથમ બ્રહ્મચારીના ધર્મને કહું છું જે, અષ્ટ પ્રકારે સ્ત્રીનો ત્યાગ રાખવો. તથા તૈલ મર્દન આદિક ન કરવું. તથા આચાર્યની સેવા કરવી. એ આદિક બ્રહ્મચારીના ધર્મ કહ્યા છે.

હવે ગૃહસ્થના ધર્મને કહું છું જે, દેવ,ઋષિ, પિત્રી અને ભૂત સંજ્ઞિત બલીદાનને લેનારા દેવો એ આદિકનું યજન કરવું તથા નિરંતર પરસ્ત્રીનો ત્યાગ રાખવો. એ આદિક ગૃહસ્થના ધર્મ કહ્યા છે.

હવે વાનપ્રસ્થના ધર્મ કહું છું જે, વનને વિષે વસવું તથા તપ કરવું તથા અમાસ એ આદિક તિથિયોને વિષે ફળાદિકે કરીને હિંસાયે રહિત એવા યજ્ઞ કરવા તથા ફળનો આહાર કરવો, એ આદિક વાનપ્રસ્થના ધર્મ કહ્યા છે.

હવે સંન્યાસીના ધર્મને કહું છું જે, ઈંદ્રિયોને તેમના વિષય થકી પાછી વાળવી તથા જ્ઞાન એટલે આત્મા-પરમાત્માના સ્વરૂપને યથાર્થ જાણવું તથા ઈક્ષા એટલે યોગ્યાયોગ્યનો વિચાર કરવો તથા આ લોકના અને સ્વર્ગાદિક લોકના વિષયને વિષે વૈરાગ્ય રાખવો. તથા શમાદિક સાધને યુકત વર્તવું, એ આદિક સંન્યાસીના ધર્મ કહ્યા છે.

હવે અચ્યુત ગોત્રી જે ત્યાગી સાધુ તેમનું લક્ષણ કહું છું જે, તીવ્ર વૈરાગ્યવાળા અને પ્રત્યક્ષ નારાયણના આશયવાળા તથા રાત્રિ દિવસ તે નારાયણની શ્રવણાદિક નવ પ્રકારે જે સેવા કરવી તેમાં આસક્ત એવા જે ભક્ત તેને ત્યાગી એટલે અચ્યુતગોત્રી સાધુ કહ્યા છે.

હવે વર્ણાશ્રમનો મિશ્રિત ધર્મ કહું છું જે, મુંજની મેખલા ધારણ કરવી એ આદિક વેદમાં કહ્યો જે ધર્મ તે જે તે વેદના જાણનારા તેમણે વર્ણાશ્રમ ધર્મ માન્યો છે કહેતાં બ્રાહ્મણને મુંજની મેખલા અને ક્ષત્રિયને ધનુષ્યની પણછની મેખલા અને વૈશ્યને મુરુ નામે તૃણની મેખલા અને બ્રાહ્મણને મસ્તક સુધી લાંબો પલાશનો દંડ અને ક્ષત્રિયને લલાટ સુધી લાંબો બીલીના વૃક્ષનો દંડ, અને વૈશ્યને નાસિકા સુધી લાંબો ઉદંબરના વૃક્ષનો દંડ કહ્યો છે.

હવે ગૌણધર્મને કહું છું. જેને માથે રાજગાદીનો અભિષેક થયો હોય એવા જે રાજા તેને પ્રજાનું રક્ષણ કરવું, એ છે લક્ષણ જેનું એવો રાજયાભિષેક થવા રૂપી ગુણે કરીને પામ્યો જે ધર્મ તે વેદના જાણનારા તેમણે ગૌણધર્મ કહ્યો છે.

હવે નૈમિત્તિક ધર્મને કહું છું. જે, હે ધીમન્ મુકુંદ બ્રહ્મચારી! પ્રાયશ્ચિત વિષય કહેતાં પાપની શુદ્ધિને અર્થે કર્યા જે ચાંદ્રાયણ આદિક વ્રત તે રૂપ જે ધર્મ તેને ડાહ્યા પુરુષોએ નૈમિત્તિક ધર્મ કહ્યો છે, એ ધર્મ પોતાના હિતને કરનારો છે. અને તે પાપને ટાળવારૂપ નિમિત્તને ઉદ્દેશીને કહ્યો છે.

હવે સાધારણ ધર્મ કહું છું. પોતાની ને બીજાની હિંસાએ રહિત એવું સત્ય વચન બોલવું. તથા માંહી ને બહાર પવિત્ર પણે રહેવું. તથા પોતાને બંધન થાય નહિ એવી દયા રાખવી. તથા દેહ, વાણી ને મને કરીને કોઈનો દ્રોહ ન કરવો. તથા પ્રારબ્ધ દુઃખ અને કોઈ અપરાધ કરે એ બેને સહન કરવું. તથા પ્રારબ્ધ અનુસારે જે મળ્યું તેણે કરીને સંતોષ રાખવો. તથા મન આદિક અંતઃકરણને નિયમમાં રાખવાં. તથા સત્શાસ્ત્ર ભણવાં-ભણાવવાં, તેની આવૃતિ કરવી અને સાંભળવાં તથા સંભળાવવાં. તથા પોતપોતાના આશ્રમને અનુસારે બ્રહ્મચર્ય વ્રત પાળવું. તથા પ્રયોજન વિનાનું વ્યર્થ ન બોલવું. તથા યુક્ત અયુક્તનો વિચાર કરવો. તથા તપ કરવું તથા વિષ્ણુની ભક્તિ કરવી.

તથા સાધુ પુરુષની સેવા કરવી. તથા પોતાને વહાલા સત્પાત્રને પદાર્થનું દાન કરવું. તથા આત્મા-પરમાત્માના સ્વરૂપનો વિચાર કરવો. એ આદિક અતિ શુભ એવાં ત્રીસ લક્ષણે યુક્ત અને શ્રીમદ્ભાગવતના સપ્તમ સ્કંધને વિષે યુધિષ્ઠિર રાજા પ્રત્યે નારદમુનિએ કહ્યો અને સર્વેનું હિત કરનારો એવો મનુષ્યનો સાધારણ ધર્મ જાણવો.

આ છ પ્રકારનો ક્રિયારૂપ ધર્મ તે જ પ્રવૃત્ત તથા નિવૃત્ત તથા ભાગવત એ પ્રકારે વેદના જાણનારા પુરુષોએ ત્રણ પ્રકારનો કહ્યો છે. તેમાં પ્રવૃત ધર્મમાં જે કંઈ વિશેષ છે તેને કહું છું. ત્રણ પ્રકારના ધર્મને મધ્યે શાસ્ત્રમાં કહ્યા પ્રમાણે પોતાને ઘટિત એવા વિષયનો સંગ્રહ અને પદાર્થનો સંગ્રહ તથા ન્યાયે કરીને દ્રવ્યનું સંપાદન કરવું તથા દ્રવ્યે કરીને સકામ યજ્ઞો કરવા, તથા ગ્રામને વિષે અથવા પુરને વિષે વસવું, તથા ઈષ્ટ જે દર્શાદિક યજ્ઞ તથા સદાવ્રતાદિક અને પૂર્ત જે દેવાલય, વાવ, કૂવા, સરોવરાદિક કરાવવું એ આદિક સમગ્ર પ્રવૃત કર્મ છે અને તે અશાંતિને કરનારું છે.

ઇતિ શ્રીસહજાનંદસ્વામી શિષ્ય અચ્યુતદાસવિરચિતે શ્રીપુરુષોત્તમલીલામૃતસુખ સાગર મધ્યે જે પુરુષોત્તમ ગીતા તેમાં ચાર વર્ણના તથા ચાર આશ્રમના ધર્મ કહ્યા એ નામે પ્રથમો અધ્યાયઃ ૧ સળંગ અધ્યાય. ૪૧

અધ્યાય-૪૨

હે મુકુંદવર્ણિ ! હવે નિવૃત્ત ધર્મમાં જે વિશેષ છે તેને કહું છું. લોભ, કામ, ક્રોધ એ આદિક અંતઃશત્રુનો ત્યાગ કરવો અને દ્રવ્ય-સ્ત્રીનો ત્યાગ કરવો અને

વનમાં રહેવું, તપ કરવું, અને શાન્તિ, વૈરાગ્ય, શમ, દમ એ આદિક સદ્ગુણો સંપાદન કરવા અને શ્રેય કરનારા બ્રહ્મયજ્ઞ, યોગયજ્ઞ, જ્ઞાનયજ્ઞ આદિક કરવા. એ આદિક નિવૃત્તકર્મ કહેલું છે અને તે શાંતિને કરનારું માન્યું છે.

હવે ભાગવત ધર્મમાં જે વિશેષ છે તેને કહું છું જે, સંસાર સંબંધી લોકભોગાદિકને વિષે મનની આસક્તિ નહિ તથા સત્સંગદીપ નામના અધ્યાયમાં કહ્યા પ્રમાણે સત્સંગ કરવો તથા પોતાને બંધન થાય નહિ તેવી દીનજન ઉપર દયા રાખવી તથા બરોબરીયા ભગવાનના ભક્તને વિષે મિત્રભાવ રાખવો, તથા ભગવાનનાં ચરિત્રનું કીર્તન-શ્રવણાદિક કરવું. તથા મોટા ભગવાનના ભક્તને વિષે દેહ, વાણી ને મને કરીને નમ્રભાવ રાખવો. તથા સંતોષ રાખવો, તથા પરમેશ્વરની પ્રસન્નતાર્થે વ્રતાદિક કરવાં. તથા મન, વાણી ને દેહ તેને નિયમમાં કરવાં. તથા ભગવાનને શરીરાદિકનું અર્પણ કરવું, તથા મૌન કહેતાં યથોચિત્ત ભાષણ કરવું, તથા શુભ એવો ઉપશમ કહેતાં સર્વે પ્રકારે મન-ઇન્દ્રિયોને ભગવાન સન્મુખ રાખવાં. એ આદિક ભાગવત ધર્મ શ્રીમદ્ ભાગવતને વિષે પ્રબુધ્ધ નામના યોગેશ્વરે જનક રાજાને કહ્યો છે.

હે મુકુંદ બ્રહ્મચારી ! આ ભગવાન સંબંધી જે ધર્મ છે તે ભાગવત ધર્મ અથવા એકાંતિક ધર્મ એ નામે જાણવો. અને તે શ્રી વાસુદેવના ચરણારવિંદની સેવાની પ્રાપ્તિનું કારણ જાણવો. અને પુણ્યકારી એવા નાના પ્રકારના જે આ ધર્મ તેનો વિસ્તાર તો સર્વે પ્રકારે ધર્મશાસ્ત્રાદિક થકી જાણવો. હે મુકુંદ બ્રહ્મચારી ! વેદ ને શાસ્ત્ર તેને જાણનારા પુરુષોએ કહ્યો, અને હિતને કરનારો નાના પ્રકારનો ધર્મ તેને સાંભળવામાં તત્પર એવા તમોને જે ધર્મ કહેલો છે તેને તમારે હૃદયને વિષે ધારવો. આવી રીતે અમૃત થકી શ્રેષ્ઠ પરમ હિતકારી શ્રીહરિનું વચન તેને સાંભળીને રાજી થયેલા મુકુંદવર્ણીએ નમસ્કાર કરીને ફરીવાર શ્રીહરિને પૂછ્યું જે, હે સ્વામિન્ ! પવિત્ર એવો અને શાંતિ દેનારો જે પ્રકારનો ધર્મ તમે કહ્યો તેને ઉલ્લંઘીને અધર્મને માર્ગે ચાલનારા જનોની મરણ પામ્યા પછી શું ? ગતિ થાય છે તેને તમો મને કહો. આ પ્રકારે મુકુંદવર્ણીએ પૂછ્યું ત્યારે ધર્મને વિષે સ્નેહવાળા શ્રીહરિજી બોલ્યા જે, હે મુકુંદ બ્રહ્મચારી ! મનુષ્ય તેમણે કર્યાં અને દુઃસહ દુઃખના સ્થાનભૂત એવાં નાનાં પ્રકારનાં પાપકર્મનાં વિચિત્ર ફળો જેમ મનુરાજા આદિકે કહ્યાં છે, તેને જાણવાને ઇચ્છતા એવા તમને તે પાપનાં ફળને સંક્ષેપે કરીને કહું છું. તેને એકાગ્રચિત્તે

કરીને સાંભળો. આ લોકને વિષે જે જન ઇંદ્રિયોને લાડ લડાવવાને અર્થે પોતાના ધર્મનો ત્યાગ કરીને પાપકર્મને કરે છે, તે દુષ્ટજન વારંવાર અતિશય પાપરૂપ દેહને પામે છે અને દુષ્ટ છે અંતઃકરણ જેમનાં એવા જન તે આ લોકને વિષે જેમ જેમ વિષય ભોગવે છે તેમ તેમ તે દુષ્ટજનોને વિષયને વિષે કુશળપણું થાય છે, કહેતાં તેઓ રાગ વૃધ્ધિને પામે છે.

અને વિષયમાં કુશળપણું થયા પછી તે વિષયની પ્રાપ્તિને અર્થે પાપ કર્મનું વારંવાર કરવાપણું તેણે કરીને તે વિષયને ભોગવનારા દુષ્ટજનો આ લોકમાં નાના પ્રકારની જાતિને વિષે સહન થાય નહિ એવાં ઘણાંક દુઃખને પામે છે. અને તે પાપીજનો નાના પ્રકારના રોગોથી પીડાને પામે છે. અને નિવૃત્ત ન થાય એવી દુઃખરૂપ વૃધ્ધાવસ્થાને પામે છે. અને ક્ષુધા, તૃષા એ આદિક બીજા ઘણા કલેશને પામે છે. તે પાપીજન વારંવાર ગર્ભને વિષે નિવાસ અને કઠોર એવું જન્મ સમયનું દુઃખ તેને પામે છે. અને મહાકષ્ટ દેનારાં જે બંધન અને ક્રૂર એવા વિષયી પુરુષોનું દાસપણું તેને પામે છે. અને પાપીજનો પોતાના વહાલા જનનો વિયોગ તેને પામે છે, અને મિત્ર કરવાનું દુઃખ અને શત્રુ થયો તેનું દુઃખ તેને પામે છે. અને જે પ્રાણી નાના પ્રકારના સાત્વિક, રાજસ ને તામસ સ્વભાવે કરીને જે જે કર્મ કરે છે, તે પ્રાણી તેવા સત્વગુણી, રજોગુણી ને તમોગુણી દેહે કરીને તે તે કર્મના ફળને નિશ્ચે ભોગવે છે.

હે મુકુંદ બ્રહ્મચારી ! પૂર્વે કહ્યા જે દુષ્ટજન તે જે જે પાપે કરીને આ લોકમાં જે જે યોનીને અનુક્રમે કરીને પામે છે તે સંક્ષેપે કરીને તમોને હું કહું છું. તેને મધ્યે પ્રથમ તે પાપીજન તે તામિસ્ત્ર, અંધતામિસ્ત્ર, રૌરવ, મહારૌરવ, અસિપત્રવન, તપ્તસૂર્મિ, લાલાભક્ષ એ આદિક નરકને વિષે બંધન છેદન દહન એ આદિક અતિ કઠોર એવી જાતની જે નરક સંબંધી પીડા તેને પામે છે. અને પાપીજન યમદૂતે કર્યું તાડન તે રૂપ નાના પ્રકારની પીડાને પામે છે. અને બટ તથા ગીધ પક્ષી પાપીનું માંસ તોડીને ખાય છે. તથા યમના દૂતો ઘણી તપેલી વેળુમાં ચલાવે છે તથા કઠોર કુંભિપાક આદિક નરકમાં નાખે છે. તે સંબંધી ઘણા દુઃખને પામે છે. આવી રીતે યમપુરીનાં દુઃખો ભોગવીને પછી તે પાપીજન આ લોકમાં બહુ દુઃખવાળી નીચ યોનીઓને વિષે વારંવાર જન્મને પામે છે. અને ત્યાં ટાઢ તડકા સંબંધી ઘણીક પીડા અને નાના પ્રકારના ત્રાસ તેને વારંવાર પામે છે.

હે મુકુંદ બ્રહ્મચારી ! હવે જે પાપે કરીને નરકની પીડા ભોગવીને આ લોકમાં દુખઃરૂપ દેહને પામે છે તેને કહું છું પોતાના ધર્મથી ભ્રષ્ટ થયો જે બ્રાહ્મણ તે બીજા જન્મને વિષે ઓકેલા અન્નને ખાનારો અને ક્રૂરપણું તેણે યુકત એવો ઉલ્કામુખ નામે પ્રેત થાય છે. અને આ લોકમાં સુખને અર્થે પોતાના ધર્મ થકી ભ્રષ્ટ થયો જે ક્ષત્રિય તે તો વિષ્ટા ને મડદાં તેને ખાનારો કટપુતન નામે પ્રેત થાય છે. અને આ લોકમાં સુખને અર્થે પોતાના ધર્મ થકી ભ્રષ્ટ થયો જે વૈશ્ય તે મૈત્રાક્ષ વૈશ્ય જયોતિક નામે પાચનો ખાનારો પ્રેત થાય છે. અને પોતાના ધર્મ થકી ભ્રષ્ટ થયો જે શૂદ્ર તે ચૈલાસક નામે વસ્ત્રમાં પડેલી જૂઓને ખાનારો પ્રેત થાય છે. અને તે પાપીજનને મધ્યે મહાપાપનો કરનારો તે તો બહુ વર્ષ પર્યંત કઠોર એવા નરકને ભોગવીને પછી દુઃખને દેનારા જન્મને પામે છે.

બ્રાહ્મણને હણનારો મનુષ્ય તે શ્વાન, ગર્દભ, ઊંટ, ભુંડ, મૃગ, બળદ, બકરો, ચાંડાળ અને પુષ્કસ જે ભીલ થકી શૂદ્રીને વિષે થયેલો અને પક્ષી આ સર્વેના જન્મને પામે છે. અને મદિરાનું પાન કરનારો મનુષ્ય વિષ્ટા ખાનારાં જંતુ કરમિયા, કીડા, પતંગ, પક્ષી અને હિંસક પક્ષી અને હિંસક વ્યાઘ્રાદિક પ્રાણીઓ આ સર્વેના જન્મને પામે છે. અને સુવર્ણની ચોરી કરનારો મનુષ્ય તે કરોળિયા, સર્પ, કાકીંડો અને જળમાં ફરનારાં પક્ષી અને હિંસક જે વ્યાઘ્રાદિક તથા પિશાચ આ સર્વેના જન્મને પામે છે. અને ગુરુની સ્ત્રી સાથે વ્યભિચારનો કરનારો મનુષ્ય તે કવ્યાદ જે કાચું માંસ ખાનારાં જંતુ અને દાઢોવાળાં સિંહાદિક તથા ક્રૂર કર્મને કરનારાં વ્યાઘ્રાદિક તથા ગળો આદિક વેલીયો ને તાડ આદિક વૃક્ષ અને ધ્રો આદિક સર્વ તૃણ આ સર્વના જન્મને વારંવાર પામે છે. અને કાચું માંસ ખાનારા જન તે હિંસક બિલાડાના જન્મને પામે છે.

અને ચાંડાલની સ્ત્રી સાથે વ્યભિચાર કરનારા પ્રેતના જન્મને પામે છે. અને બ્રાહ્મણનું ધન હરી લેનારા બ્રહ્મરાક્ષસ થાય છે. અને નાના પ્રકારનાં રત્ન જે હીરા આદિક તથા પરવાળાં તથા મુક્તાફળ અને માણિક્ય એ આદિક વસ્તુને ચોરનારા મનુષ્યો તે હેમકાર જે સોની તેના જન્મને પામે છે, અને કેટલાક મુનિઓ એમ કહે છે જે, હેમકાર નામના પક્ષીના દેહને પામે છે. અને મનુષ્ય અન્નની ચોરી કરીને ઉંદરના જન્મને પામે છે. અને કાંસાની ચોરી કરીને હંસના જન્મને પામે છે. અને મધની ચોરી કરીને વનની મક્ષિકાના જન્મને પામે છે. અને જળની ચોરી

કરીને કવ નામે પક્ષી થાય છે.

અને દૂધની ચોરી કરીને કાગડાના જન્મને પામે છે. અને મનુષ્ય રસની ચોરી કરીને શ્વાનના જન્મને પામે છે. અને ઘૃતની ચોરી કરીને નોળીયાના જન્મને પામે છે. અને દહીંની ચોરી કરીને બલાકા નામે પક્ષી થાય છે. અને મીઠાની ચોરી કરીને ચીરવાક નામે ઊંચા સ્વરવાળો કીટ એટલે તમરાંના જન્મને પામે છે. અને હીરાગળ વસ્ત્રની ચોરી કરીને તેતર પક્ષીના જન્મને પામે છે. અને કપાસનાં વસ્ત્રની ચોરી કરીને ક્રૌંચ પક્ષીના જન્મને પામે છે. અને ગાયની ચોરી કરીને ગોધાના જન્મને પામે છે. અને ગોળની ચોરી કરીને ગોવાળના જન્મને પામે છે. અને બથુવાની ભાજી ચોરનારો જન મયૂર થાય છે. અને કસ્તુરી આદિક સુગંધીમાન દ્રવ્યની ચોરી કરનારો જન છછુંદર થાય છે. અને રાંધેલા અન્નની ચોરી કરનારો જન શ્વાવિધ નામે પ્રાણી થાય છે એટલે સેઢાઈ થાય છે. અને કાચા અન્નને ચોરનારો તે સાવઢીના જન્મને પામે છે.

ઇતિ શ્રીસહજાનંદસ્વામી શિષ્ય અચ્યુતદાસવિરચિતે શ્રીપુરુષોત્તમલીલામૃતસુખ સાગર મધ્યે જે પુરુષોત્તમ ગીતા તેમાં ભાગવત ધર્મ કહ્યો તથા તે ધર્મને ઉલ્લંઘીને વર્તે છે તેની ગતિ કહી એ નામે બીજો અધ્યાયઃ ૨ સળંગ અધ્યાય. ૪૨

અધ્યાય – ૪૩

હે મુકુંદવર્ણિ! જે જન મૃગ તથા હાથી તેની ચોરી કરે છે તે નાહારના જન્મને પામે છે. અને ઘોડાની ચોરી કરીને વ્યાઘ્ર થાય છે. અને ફળ અને મૂળની ચોરી કરીને માંકડાના જન્મને પામે છે. અને સ્ત્રીની ચોરી કરનારો મનુષ્ય રીંછ થાય છે. અને ગાય વિના બીજા પશુની ચોરી કરનારો બકરો થાય છે. અને રથાદિક વાહનને ચોરે તો ઊંટ થાય છે. અને જળની ચોરી કરનારો ચાતક પક્ષી થાય છે. અને રાતાં વસ્ત્રનો ચોરનારો ચકોરપક્ષી થાય છે. અને જે દુષ્ટ મનુષ્ય દેવના દ્રવ્યને ચોરે છે કહેતાં કોઈકે આપ્યું હોય તથા પોતે આપ્યું હોય તેને અનેક પ્રકારની યુક્તિએ કરીને હરી લે છે તે દુષ્ટજન મહાવનને વિષે અજગર થાય છે. અને દુઃસહ એવાં મહાદુઃખોને ભોગવે છે અને દુષ્ટ મનવાળો નાસ્તિક મનુષ્ય ગુરુનું દ્રવ્ય અનેક યુક્તિ કરીને હરી લે છે તે મનુષ્ય ઝેરમય એવી ચંદન ઘોના જન્મને પામે છે. અને જે મનુષ્ય ભગવાનનું પ્રસાદી વસ્ત્ર આદિક વસ્તુને ચોરે છે તે મનુષ્ય આકરા ઝેરનો ભરેલો વીંછી થાય છે. અને જે અજ્ઞાની મનુષ્ય ભગવાનની

ચાખડીઓ તથા વસ્ત્ર ઉપર છાપ્યાં તે ચરણારવિંદ તેને ચોરે છે તે મનુષ્ય સર્પ થકી ક્રૂર એવો રુરુ નામે જંતુના જન્મને પામે છે. અને કુત્સિત બુદ્ધિવાળો જે જન મંગળરૂપ શ્રીહરિની ચિત્ર આદિક પ્રતિમાને ચોરે છે તે દુષ્ટજન અતિક્રૂર એવો યમરાજનો દૂત થાય છે.

હે મુકુંદ બ્રહ્મચારી! અહીં સુધી મનુરાજા આદિના મતને અનુસરતું કહીને હવે યાજ્ઞવલ્કય ઋષિના મત પ્રમાણે રૌરવાદિક નરકને વિષે તથા શ્વાન આદિક જન્મને વિષે ઘોર દુઃખને ભોગવીને પછી પાપનો જે શેષ તેણે કરીને જન્મ થાય ત્યાંથી જ ક્ષયરોગાદિક રોગે યુક્તથાય છે તે કહું છું. પાપિષ્ઠ એવો બ્રહ્મહત્યાનો કરનારો જન તે નિત્યે નિશ્ચય ક્ષય રોગવાળો થાય છે. અને મદિરાનો પીનારો કાળા દાંતવાળો થાય છે. અને સુવર્ણ ચોરનારો કુત્સિત નખવાળો થાય છે. અને ગુરુસ્ત્રીની સાથે ગમન કરનારો દુષ્ટ મનુષ્ય તે ગલત કોઢ નામના રોગવાળો થાય છે. અને આ ચાર મહાપાપીને મધ્યે જે પાપીની સંગાથે જે મનુષ્ય વસે છે તે પણ તે મહાપાપીના તુલ્ય રોગવાળો થાય છે.

અને દેવ-બ્રાહ્મણની નિંદાનો કરનારો મનુષ્ય સ્ખલિત વાણી બોલનારો તોતળીયો થાય છે. ને ઝેર તથા અગ્નિ દેનારા મનુષ્યો તે ગાંડા થાય છે. અને ગુરુને હણનારો મનુષ્ય વાયુના રોગવાળો થાય છે. અને ગાયનો હણનારો મનુષ્ય આંધળો થાય છે. અને ધર્મવાળી પોતાની સ્ત્રીનો ત્યાગ કરીને પરસ્ત્રીનું ગમન કરનારો મનુષ્ય શબ્દવેધી નામે પ્રાણી થાય છે. અને બ્રાહ્મણનું ધન હરનારો મનુષ્ય પાંડુરોગવાળો થાય છે. અને બ્રાહ્મણી સાથે વ્યભિચાર કરનારો જન નપુંસક થાય છે. અને થાપણને ઓળવનારો જન કાણો થાય છે. અને પોતાની સ્ત્રીને વેચીને જીવનારો પુરુષ તે પણ નપુંસક થાય છે.

હે મુકુંદ બ્રહ્મચારી! આ વાર્તાને વિષે કાંઈ પણ સંશય નથી. અને નહિ ભક્ષણ કરવા યોગ્ય જે લસુન, ડુંગળી આદિકનું ભક્ષણ કરનારા જે મનુષ્યો તેને કંઠમાળ થાય છે. અને સારા મિષ્ટ અન્નને એકલો જ જમનારો મનુષ્ય તે નિશ્ચય વાયુના ગોળાના રોગવાળો થાય છે. અને વસ્ત્રને ચોરનારો મનુષ્ય પતંગીઓ થાય છે. અને ક્રૂર કર્મને કરનારો મનુષ્ય ઠીંગણો થાય છે. અને પુત્રની સ્ત્રીની સાથે ગમન કરનારો મનુષ્ય દુષ્ટ બુદ્ધિવાળો થાય છે. અને અંતરગળના રોગવાળો થાય છે. અને જાુઠી સાખ પુરનારો મનુષ્ય બરોળના રોગવાળો થાય છે.

અને કેટલાક ઋષિઓ કહે છે કે, ભાંગી ગયાં છે પિંડિયો ને પગ જેનાં એવો થાય છે. અને પોતાની માતાને હણનારો જન તે આંધળો થાય છે. અને કન્યાને દૂષણ પમાડનારો મનુષ્ય નપુંસક થાય છે. અને વેદને વેચનારો કહેતાં મૂલ્ય લઈને ભણાવનારો જે વિપ્ર તે વ્યાઘ્ર થાય છે. અને મત્સરવાળો જે મનુષ્ય તે ભમરો થાય છે. અને જેનું તેનું ખાનારો અને દુષ્ટકર્મ કરનારો મનુષ્ય તે બિલાડો થાય છે. અને આપ્યા વિના પારકાં પદાર્થને લેનારો જન બળદ થાય છે. અને અગ્નિ સંબંધી હોમાદિક કર્મને ત્યાગ કરનારો વિપ્ર તે છૂટા છૂટા ધોળા કોઢવાળો થાય છે. અને શૂદ્રનું આચરણ કરનારો વિપ્ર તે અંત્યજ થાય છે. અને ઈર્ષાવાળો મચ્છરિયાના જન્મને પામે છે. અને શાસ્ત્રના અર્થને અવળા કરીને સમજાવનારો મનુષ્ય તે મૂંગો થાય છે.

ચાંડાળ અને પુંષ્કલની સ્ત્રીને પામનારો જે મનુષ્ય તે આ લોકને વિષે મનુષ્યના તિરસ્કારને પામીને અજગર થાય છે. અને સંસારનો ત્યાગ કરીને રહી જે સ્ત્રી તેને પામનારો મનુષ્ય તે જળથી રહિત એવા મારવાડ દેશને વિષે પિશાચ થાય છે. અને શૂદ્રીને પામનારો મનુષ્ય તે આ લોકમાં લાંબો કીડો થાય છે. અને તેલની ચોરી કરનારો મનુષ્ય ચામાચીડિયાના જન્મને પામે છે. અને ચાડી કરનારો જે મનુષ્ય તે પશુપક્ષીના જન્મને પામે છે. આ પ્રકારે પાપી એવાં પ્રાણીઓ પોત પોતાના કર્મને અનુસારે નાના પ્રકારના કલેશને પામે છે. અને નાના પ્રકારની યોનિયોમાં વારંવાર જન્મને પામે છે. તે હેતુ માટે બુદ્ધિમાન એવા મનુષ્યોએ આ પ્રકારે પાપી એવા જનોએ દુઃસહ એવું ઘણુંક દુઃખ જેને વિષે છે એવી ગતિઓને જાણીને પ્રતિદિન ધર્મનું જ આચરણ કરવું અને પાપકર્મનો ત્યાગ કરવો. અને અધર્મ જેવું કોઈ બીજાું દુઃખ નથી. અને ધર્મ જેવું બીજાું સુખ નથી. એટલા માટે સુખને ઈચ્છતા એવા મનુષ્યોએ અધર્મનો ત્યાગ કરીને ધર્મનું આચરણ કરવું. અને ધર્મનું પોષણ કરનારા બ્રહ્માદિક દેવો તથા મોટા ઋષિઓ તથા સાધુ પુરુષો ધર્મવાળા મનુષ્યોને જ વખાણે છે. માટે હે મુકુંદ બ્રહ્મચારી ! જે જન વેદશાસ્ત્રમાં કહ્યો એવો વર્ણાશ્રમને યોગ્ય જે ધર્મ તેને પ્રતિદિન પાળે છે, તે મનુષ્ય મને નિરંતર વહાલો છે.

હે સન્મતે ! અલ્પ બુધ્ધિવાળા અને ધર્મમાં શિથિલ રહેનારા મનુષ્ય તે ઉપર નિશ્ચય અમારી અરુચિ વર્તે છે. તે હેતુ માટે જે મનુષ્યોને અમોને પ્રસન્ન

કરવાની ઈચ્છા હોય તેમણે નિરંતર શુભ એવા પોતપોતાના ધર્મને વિષે રહીને નારાયણ એવો જે હું તે મારી સેવા કરવી કહેતાં નવ પ્રકારની ભક્તિ કરવી. આ પ્રકારનાં અમૃતમય શ્રીહરિનાં વચન સાંભળીને મુકુંદ બ્રહ્મચારી તથા સભાને વિષે બેઠેલા અન્ય હરિભક્તો અત્યંત આનંદને પામ્યા અને તે મુકુંદ બ્રહ્મચારી અને સર્વે સભાજનો પોતાના ઈષ્ટદેવ જે શ્રીહરિ તેમના પ્રત્યે વચન કહેવા લાગ્યા જે, હે હરિ ! તમારા આશ્રિત જે સમગ્ર અમો તે જીવંત પર્યંત તમારા કહેવા પ્રમાણે જ વર્તીશું. આવી રીતનાં દીનપણાનાં ભક્તજનોનાં વચનને સાંભળીને શ્રીહરિ બહુ પ્રસન્ન થયા. અને સર્વે ભક્તજનોને બાથમાં ઘાલીને મળ્યા.

ઇતિ શ્રીસહજાનંદસ્વામી શિષ્ય અચ્યુતદાસવિરચિતે શ્રીપુરુષોત્તમલીલામૃતસુખ સાગર મધ્યે જે પુરુષોત્તમ ગીતા તેમાં ચોર કર્મ કરનારા એવા પાપિષ્ઠ પુરુષોની ગતિ કહી તથા સભામાં બેઠેલા ભક્તજનોને ધર્મ પાળવાની આજ્ઞા કરી એ નામે ત્રીજો અધ્યાય. ૩ સળંગ અધ્યાય. ૪૩

અધ્યાય-૪૪

ત્યાર પછી સભાને વિષે બિરાજમાન એવા શ્રીહરિ દયાએ કરીને ભક્તજનો સામું જોઈને અમૃતમય વચન કહેવા લાગ્યા જે, હે મુકુંદ બ્રહ્મચારી ! મારે તમોને જ્ઞાનનું સ્વરૂપ કહેવું છે, તે જ્ઞાન કેવું છે તો સર્વે અમંગળને નાશ કરનાર અને મુક્તિના માર્ગમાં વિઘ્નરૂપ એવા કામાદિક શત્રુઓને નાશ કરનાર છે. અને જ્ઞાનને સાંભળનારા જીવાત્માઓને નિરંતર જ્ઞાનસુખને દેનારું છે. અને માયા, જીવ, ઈશ્વર, બ્રહ્મ, પરબ્રહ્મ તેમના સ્વરૂપને યથાર્થ જણાવનારું છે અને તત્વાદિક સર્વ વસ્તુના રૂપની વિગતિને જણાવનારું છે, કાળરૂપી મોટા અજગરને ગળી જનારું છે અને જન્મ, મૃત્યુ, વૃધ્ધાવસ્થા, આધિ, વ્યાધિ આદિક થકી થનારો જે કલેશ તેને નાશ કરવાને વિષે તે જ્ઞાન સહાયભૂત છે કહેતાં ત્રિકાળમાં પણ નાશ ન પામે એવા જીવાત્માને પરબ્રહ્મનું જે સુખ તેને પ્રગટ કરનારું છે. અને પરમાત્માના સુખનો ઘણોક જે આનંદ તેને જ્ઞાન દેનારું છે. અને હે મુકુંદવર્ણિ ! આ પ્રકરણને વિષે આત્મા તો જીવને કહ્યો છે. તે આત્મા કેવો છે તો નખથી શિખા પર્યંત સર્વ દેહને વિષે વ્યાપીને રહ્યો છે અને નેત્ર-શ્રોત્રાદિક જે બાહ્ય ઇંદ્રિયો તથા મન આદિક અંદરની ઇંદ્રિયો તે સર્વેનો પ્રકાશક છે.

વળી તે આત્મા કેવો છે તો જાગ્રત, સ્વપ્ન ને સુષુપ્તિ, એ ત્રણ અવસ્થા તથા

સ્થૂલ, સૂક્ષ્મ ને કારણ એ ત્રણ દેહ તેમને વિષે તદાત્મકપણે બંધાણો છે, કહેતાં તેને પોતાનું રૂપ માનતો થકો અનાદિ કાળથી બંધાણો છે. પરંતુ પોતાને સ્વરૂપે કરીને તો સર્વથી વિલક્ષણ છે અને જેમ અગ્નિ તે લોઢાના ગોળાને વિષે તદાત્મકપણે વ્યાપીને રહ્યો છે તો પણ ગોળાથી ભિન્ન છે ને દાહકપણે અને પ્રકાશપણે જુદો છે.

તેવી રીતે આત્મા તે દેહાદિકરૂપે જણાય છે તો પણ દેહાદિક થકી જાણપણે અને પ્રકાશપણે ભિન્ન છે, અને આ દેહ નાના પ્રકારના વિકારને પામે છે પણ દેહને વિષે રહ્યો જે આત્મા તે વિકારને નથી પામતો. તથા આ દેહ નાશ પામે છે છતાં પણ દેહને વિષે રહ્યો જે જીવાત્મા તે નાશ નથી પામતો. અને તે આત્મા સત્યરૂપ છે, ચૈતન્યરૂપ છે ને અક્ષર છે, સૂક્ષ્મરૂપ છે, અને કોઈથી તત્કાળ જાણી શકાય તેવો નથી એવો જે આત્મા તે દેહાદિક સર્વથી વિલક્ષણ થકો દેહાદિકને વિષે વર્તે છે. માટે હે મુકુંદવર્ણિ ! એવી રીતે જે આત્માનું જ્ઞાન તેને જ આત્મજ્ઞાન કહ્યું છે.

હવે હું તમોને પરમાત્માના સ્વરૂપનું જ્ઞાન કહું છું. તે પરબ્રહ્મ શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન તે જ પરમાત્મા કહ્યા છે અને તે શ્રીકૃષ્ણ પરમાત્મા કેવા છે તો પ્રકૃતિ જે માયા તેના ત્રણ ગુણથી રહિત છે. માટે તેમને નિર્ગુણ એવી રીતે કહ્યા છે, અને ઈશ્વરના પણ ઈશ્વર છે, અને પરમેશ્વર છે, અને વિષ્ણુ નારાયણ ભગવાન અને વાસુદેવ એવે નામે જેને કહે છે એવા પરમાત્મા તેના સંબંધને પામ્યાં જે પુરુષ તથા શ્રધ્ધા તથા કર્મ તથા જ્ઞાન ને સ્થાન તથા વસ્ત્રાદિક સર્વે પદાર્થ ત્રિગુણાત્મક છે, છતાં પણ એમના સંબંધથી નિર્ગુણ થઈ જાય છે. એટલે સત્વ, રજ, તમ એ માયાના ત્રણ ગુણથી રહિત થઈ જાય છે. અને વળી પરબ્રહ્મ કેવા છે તો સ્વતંત્ર છે ને સર્વપ્રકાશમાન છે ; એટલે પોતાવડે જ પોતે પ્રકાશયુક્ત છે અને સર્વ કારણના પણ કારણ છે, અને બ્રહ્મરૂપ થયા એવા જે મુક્તો તેમને પણ ઉપાસના કરવા યોગ્ય છે, અને કોટાનકોટી જે સૂર્ય, ચંદ્રમા અને અગ્નિ તેમને પણ લજ્જા પમાડે એવા પ્રકાશેયુક્ત છે અને પ્રકૃતિ, મહત્તત્વ, અહંકાર, આકાશ અને વાયુ, તેજ, જળ ને પૃથ્વી એ જે આઠ આવરણથી વીંટાયેલાં એવાં અનેક બ્રહ્માંડો જેને વિષે અણુંની પેઠે ઉડતાં ફરે છે એવું જે અક્ષરબ્રહ્મ તે પરબ્રહ્મ ભગવાનનું ધામ છે. પોતે તો અક્ષરધામના નિવાસી અને મહાસમર્થ છે.

અને વળી તે ભગવાન કેવા છે તો મહાદિવ્ય અલૌકિક છે સ્વરૂપ જેનું એવા અને અક્ષરના પણ આત્મા છે. સર્વજીવના અંતર્યામી છે. એવી રીતે જેમનું

વેદને વિષે પ્રતિપાદન કર્યું છે એ જ પરબ્રહ્મ અચ્યુત સાક્ષાત્ શ્રીહરિ છે. અને કાળ, માયા, પુરુષ ને મહત્તત્ત્વાદિક જે ચોવીસ તત્ત્વ અને વિરાટ પુરુષ એ સર્વેને વિષે ભગવાનની શક્તિઓ રહી છે.

અને સર્વ શક્તિઓના પતિ પોતે જ છે. અને સ્વરૂપ, સ્વભાવ, ગુણ, ઐશ્વર્યે કરીને કોઈની ઉપમા આપી ન શકાય એવા છે. અને પોતે અપાર મહિમાએ યુક્ત છે. અને વેદને વિષે અદ્વિતીય બ્રહ્મ એવી રીતે નિરુપ્યા છે. અને પ્રભુ કે'તાં મહાસમર્થ છે. એવા શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન તે પૃથ્વીને વિષે જીવોના કલ્યાણને અર્થે અનંત અવતારોને ધારણ કરે છે અને કલ્યાણકારી ગુણોએ યુક્ત એવા અને પુરુષોત્તમ કે'તાં ક્ષર અક્ષરથી અતિ ઉત્તમ છે. એવી રીતે પરબ્રહ્મ પરમાત્માને જાણવા. હે મુકુંદવર્ણિ ! એવા જે ભગવાન તે અનંત કોટી બ્રહ્માંડને સૃજવાને ઈચ્છતા થકા અક્ષરપુરુષરૂપે પોતાની શક્તિ જે મૂળ પ્રકૃતિ તેના સામું જોયું ને પછી તો મૂળ પ્રકૃતિએ જોવા રૂપ ગર્ભને ધારણ કર્યો. પછી તે પ્રકૃતિ થકી કોટાનકોટી પ્રધાન અને પુરુષનાં જોડલાં ઉત્પન્ન થયાં. પછી પુરુષાત્મક વાસુદેવ ભગવાને જોયેલા પ્રધાન થકી બ્રહ્માંડોના કારણ એવાં તત્ત્વો ઉત્પન્ન થયાં.

હે મુકુંદવર્ણિ ! એવી રીતે શ્રી હરિની ઈચ્છાએ કરીને કોટાનકોટી બ્રહ્માંડ ઉપજે છે. તે તે બ્રહ્માંડોમાંથી એક બ્રહ્માંડની ઉત્પત્તિને અનુક્રમે કરીને હું કહું છું. અને હે મુકુંદવર્ણિ ! એક બ્રહ્માંડની ઉત્પત્તિને વિસ્તારે સહિત કહેવાને કોઈ સમર્થ ન થાય એટલા માટે સંક્ષેપથી હું તમોને કહું છું. પછી પ્રધાનનો અધિષ્ઠાતા જે પુરુષ તેમણે જેના પર દ્રષ્ટિ કરી છે એવું ત્રિગુણાત્મક જે પ્રધાન તે થકી જગતનું અંકુરરૂપ એવું મહત્તત્વ ઉપજ્યું. પછી પ્રધાન તેણે આવર્યું એવું તે મહત્તત્વ તે થકી વાસુદેવ ભગવાનની ઈચ્છાએ કરીને ત્રણ પ્રકારનો અહંકાર ઉત્પન્ન થયો. તે અહંકાર સાત્ત્વિક, રાજસ અને તામસ એમ ત્રણ પ્રકારનો છે.

પછી વાસુદેવ ભગવાનની ઈચ્છાએ કરીને તામસ અહંકાર થકી શબ્દ, ઉત્પન્ન થયો. અને તે શબ્દ થકી આકાશ ઉત્પન્ન થયું. અને તે આકાશ કેવું છે, અને શબ્દ છે માત્રા જેની, એવું જે આકાશ તે થકી સ્પર્શ ઉપજે છે અને સ્પર્શ છે માત્રા જેની એવો જે વાયુ તે સ્પર્શ થકી ઉત્પન્ન થાય છે. અને પછી આકાશ તેણે આવર્યો એવો જે વાયુ તે થકી રૂપ ઉપજે છે. અને તે રૂપ થકી તેજ ઉત્પન્ન થાય છે. તે તેજ કેવું છે તો રૂપ છે માત્રા જેની અને વાયુ તેણે આવર્યો છે. અને તેજ થકી

રસ ઉપજે છે. અને તે રસ થકી જળ ઉત્પન્ન થાય છે. તે જળ કેવું છે તો રસ છે માત્રા જેમની એવું છે, અને તેજ તેણે આવર્યું છે. અને તે જળ થકી ગંધ ઉપજે છે. અને તે ગંધ છે માત્રા જેની એવી પૃથ્વી ઉત્પન્ન થાય છે, અને જળ તેણે આશ્રિત એવી જે પૃથ્વી તે વિશેષ એવા નામે કહેવાય છે.

અને હે મુકુંદવર્ણી ! આ પ્રકરણને વિષે આકાશ, વાયુ, તેજ, જળ ને પૃથ્વી એ પાંચ મહાભૂત એવે નામે કહેવાય છે અને શબ્દ, સ્પર્શ, રૂપ, રસ અને ગંધ એ પાંચ તન્માત્રા એવે નામે કહેવાય છે. પછી રાજસ અહંકાર થકી પાંચ જ્ઞાન ઈન્દ્રિયો તથા પાંચ કર્મેન્દ્રિયો ઉત્પન્ન થઈ. અને પ્રાણ તથા બુધ્ધિ પણ ઉત્પન્ન થયાં. અને શ્રોત્ર, ત્વચા, નેત્ર, જીહ્વા અને નાસિકા એ પાંચ જ્ઞાન ઈન્દ્રિયો કહી છે અને વાણી, હસ્ત, પાદ, ઉપસ્થ, પાયુ એ પાંચ કર્મ ઈન્દ્રિયું કહી છે.

અને પાંચ જ્ઞાન ઈન્દ્રિયો અને પાંચ કર્મ ઈન્દ્રિયોના દશ દેવતા અને મન, બુધ્ધિ, ચિત્ત ને અહંકાર એ જે ચાર અંતઃકરણ એ ચારના જે દેવતા તે પણ સાત્વિક અહંકાર થકી ઉપજ્યા છે. હવે તે ચૌદ દેવતાઓનાં નામ કહીએ છીએ.

કર્ણના દિગ્પાળ, ત્વચાના વાયુ, નેત્રના સૂર્ય, જીહ્વાના વરુણ, નાસિકાના અશ્વિનીકુમાર, વાણીના અગ્નિ, હસ્તના ઈંદ્ર, પગના વિષ્ણુ, ઉપસ્થના પ્રજાપતિ, ગુદાના યમરાજા, મનના ચંદ્રમા, બુધ્ધિના બ્રહ્મા અને ચિત્તના ક્ષેત્રજ્ઞ વિષ્ણુ, અહંકારના રૂદ્ર એ ચૌદે દેવતાનાં નામો કહ્યાં છે. વળી હે બ્રહ્મચારી ! તત્ત્વ છે નામ જેનું એવા સર્વે મહત્તત્ત્વ આદિક દેવતાઓ તે વાસુદેવ ભગવાનની ઈચ્છાએ કરીને ભેળા થઈને પોતાના અંશે કરીને વિરાટદેહને સર્જ્યો અને વિરાટદેહને વિષે રહ્યો જે આત્મા તેને વૈરાજ પુરુષ અને ઈશ્વર એવે નામે કહે છે. અને એ જ વૈરાજ પુરુષે પોતાના અંગથી ઉત્પન્ન થયું જે જળ તેને વિષે શયન કર્યું તેણે કરીને નારાયણ એવે નામે કહ્યા છે, અને વૈરાજ પુરુષની નાભિમાંથી થયું જે કમળ તે થકી રજોગુણાત્મક બ્રહ્મા ઉત્પન્ન થયા.

અને પરમેશ્વર એવા જે શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન તે બ્રહ્મારૂપે થઈને સર્વેજીવોને ઉત્પન્ન કર્યા. મરિચી આદિક પ્રજાપતિ અને સ્વયંભૂ મનુ તથા દેવતા, ઋષિઓ, પિતૃ, ગંધર્વ, ચારણ, સિધ્ધ, યક્ષ, વિદ્યાધર અને અસુરો એ સર્વેને પૃથક્ પૃથક્ ઉત્પન્ન કર્યા. અને કિંપુરુષ, અપ્સરા, કિન્નર, નાગ, માતૃગણ, પિશાચ, રાક્ષસ અને ભૂત, પ્રેત, વિનાયક એ સર્વેને બ્રહ્માએ પોતાના અંગ થકી ઉત્પન્ન કર્યાં.

અને વળી વૈતાળ, ઉન્માદ ગણ, કુષ્માંડ, વૃધ્ધગૃહ, બાલગૃહ, પશુ, મૃગલાં, પક્ષી, વૃક્ષ, પર્વત, સરિતા એ આદિકને પોતાના અંગમાંથી ઉત્પન્ન કર્યાં અને વળી બીજા પણ પૃથ્વી અને જળ તથા આકાશને વિષે રહેલા એવા જીવાત્માઓને જેનાં જેવાં કર્મ અને જેના જેવા ગુણ હતા તેને અનુસારે સર્વે જીવોને ભગવાને બ્રહ્મારૂપે કરીને ઉત્પન્ન કર્યાં. અને એ જીવોને મધ્યે કેટલાક શુધ્ધ સત્ત્વગુણે યુક્ત છે અને કેટલાક તો રજોગુણ તથા તમોગુણ તેથી મિશ્ર એવો જે સત્ત્વગુણ તેણે યુક્ત છે.

અને કેટલાક તો કેવળ રજોગુણે યુક્ત છે અને કેટલાક તો તમોગુણે યુક્ત છે. અને કેટલાક તો સત્ત્વગુણ અથવા રજોગુણ તેથી મિશ્ર એવા તમોગુણે યુક્ત છે. અને કેટલાક તો નિર્ગુણ છે. એટલે એ ત્રણ ગુણોથી રહિત થકા વર્તે છે. અને એ ત્રણ ગુણે યુક્ત એવો જીવ તે પોતાના ગુણને મળતો જે સ્વભાવ તેને યોગ્ય એવું પુણ્યકર્મ અથવા પાપે મિશ્રિત કર્મ કરે છે. અને નિર્ગુણ એવો જે જીવ તે તો શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનની ભક્તિ જ કરે છે.

ઇતિ શ્રીસહજાનંદસ્વામી શિષ્ય અચ્યુતદાસવિરચિતે શ્રીપુરુષોત્તમલીલામૃતસુખ સાગર મધ્યે જે પુરુષોત્તમ ગીતામાં આત્મા તથા પરમાત્માના સ્વરૂપનું જ્ઞાન કહ્યું તથા અપરિમિત બ્રહ્માંડની ઉત્પત્તિ કહી એ નામે ચોથો અધ્યાય. ૪ સળંગ અધ્યાય. ૪૪

અધ્યાય-૪૫

હે મુકુંદવર્ણિ ! એવી રીતે પ્રત્યક્ષ શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન બ્રહ્મારૂપે કરીને આ વિશ્વને સર્જે છે. અને વિષ્ણુરૂપે પાલન કરે છે. અને શિવરૂપે તે પ્રજાનો સંહાર કરે છે. પછી એ શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન તે સર્વે જીવોને વિષે અક્ષરપુરુષરૂપે પ્રવેશ કરીને સમભાવને આશરીને જીવોનાં જેવી રિત્યનાં કર્મ હોય તેને અનુસારે તેમને યથાયોગ્ય ફળને આપે છે. પણ અધિક ન્યૂન કરતા નથી અને શ્રીહરિ પોતાનું ધામરૂપ જે અક્ષર તેના એક નિયંતા છે. તથા મૂળ પ્રકૃતિ તેના અધિષ્ઠાતા પુરુષ તથા અનંત એવા જે પ્રધાન પુરુષ તથા મહત્તત્ત્વાદિક એ સર્વેના પોતે નિયંતા છે.

અને બ્રહ્માંડની અંદર ને બ્રહ્માંડની બહાર ગતિ કરનાર સ્થૂળ ને સૂક્ષ્મ એવો જે કાળ તથા મહત્તત્ત્વાદિકનું કાર્યરૂપ એવા જે વૈરાજ પુરુષ એ સર્વેના પરબ્રહ્મ ભગવાન નિયંતા છે. અને વૈરાજ પુરુષ થકી થયા જે બ્રહ્માદિક સર્વે પ્રજાપતિઓ તેમના પણ પોતે નિયંતા છે. અને જેમ પૃથ્વીનો ચક્રવર્તી રાજા તે ખંડ

ખંડ પ્રત્યેના નાના મોટા રાજાના પોતે એક જ નિયંતા છે. તેવી રીતે શ્રીહરિ અક્ષરબ્રહ્મ એ આદિકના નિયંતા છે અને મહારાજાધિરાજ છે. ને બ્રહ્માંડના અધિપતિ જે બ્રહ્માદિક દેવતાઓને જ્યાં જેને અધિકારના અનુસારે રાખ્યા છે ત્યાં તેઓ સાવધાન થકા ભગવાન થકી ભયને પામતા થકા નિરંતર ભગવાનની આજ્ઞાને વિષે રહ્યા છે.

હે મુકુંદવર્ણિ ! આવી રીતે એ સર્વે પરતંત્ર છે પણ એમાં કોઇ સ્વતંત્ર નથી. અને સ્વતંત્ર તો એક તમને મળી જે મૂર્તિ તે જ છે, એટલા માટે સર્વને સેવવા યોગ્ય ને સર્વના સ્વામી તો તે પરબ્રહ્મ ભગવાન જ છે. અને બીજા અક્ષરાદિક સર્વે ભગવાનના દાસ છે. એવી રીતે પરમાત્મા એવા જે શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન તેમના સ્વરૂપનું જે જ્ઞાન તે મેં તમારા પ્રત્યે કહ્યું. એવી રીતે આત્માના સ્વામી એવા જે પરમાત્મા ભગવાન તેમના સંતોના સમાગમે કરીને સારી રીતે જાણીને પછી સંસારના બંધનને નાશ કરનારા એવા શ્રી વાસુદેવ ભગવાનની ભક્તિ કરે છે તે પુરુષને મુક્ત કહ્યા છે.

તેઓ સંસારના બંધનથી મુકાઇને તે ભગવાનના ધામને પામે છે અને વળી હે મુકુંદ બ્રહ્મચારી ! અને અન્ય ભક્તજનો ! તમોને હિતકારક વચન કહું છું તેને તમો સ્વસ્થ ચિત્તે સાંભળો. આ લોકમાં સર્વે મનુષ્યને લોભ, તે મોટામાં મોટો શત્રુ છે. અને તે શત્રુને જીતવા દેવ, દૈત્ય ને મનુષ્યોએ પણ અશક્ય છે. અને લોભરૂપી દોષ તે હિંસા આદિક દોષનો મૂળ છે અને નાના પ્રકારના કલેશનો સ્થાનભૂત છે. અને જેમ વૃધ્ધાવસ્થા ઉત્તમ રૂપને નાશ કરે છે તેમ લોભ ઉત્તમ જ્ઞાનનો નાશ કરે છે.

અને લોભે કરીને પોતાના ઈષ્ટદેવનું દ્રવ્ય, રત્ન, મણિ, આદિક તેને હરી લેવાની વૃત્તિ થાય છે. તે હેતુ માટે સમગ્ર પાપ તથા અનેક પ્રકારના અનર્થ તે લોભને આશરીને વર્તે છે. કેની પેઠે તો જેમ સરોવરને આશરીને પક્ષીના સમૂહ રહે છે તેમ. લોભરૂપી દાવાનળની જ્વાળાએ કરીને બળ્યા અને ધનની પ્રાપ્તિને અર્થે પાપકર્મને કરતા એવા જે મનુષ્ય તેમને આ લોકમાં ક્યારેય પણ શાન્તિ નથી થતી. અને જેમ કાળ પ્રાણીના પ્રાણને હરી લે છે તેમ લગાર પણ લોભ તે નાના પ્રકારના ગુણવાળા પુરુષોના સદ્ગુણોને અને કીર્તિવાળા પુરુષની કીર્તિને હણે છે.

અને લોભ તે ઝેરી વૃક્ષ છે. તે મોહરૂપી મૂળ તેણે વ્યાપ્ત છે, અને અસત્ય બોલવારૂપી જે મોટાં ડાળાં તેણે યુક્ત છે, અને કપટરૂપી નાની ડાળીઓથી ઘણા

વિસ્તારવાળો લોભ છે. અને ચોરી કરવી તથા કુટિલપણું અને અસત્યપણું તે રૂપી પુષ્પવાળો અને પાપરૂપી પલ્લવ જે નવા અંકુર તેણે યુક્ત અને નાના પ્રકારની દુષ્ટ બુધ્ધિરૂપી પાંદડાંયે યુક્ત અને દ્રવ્ય પામવાની ઈચ્છારૂપી જળ તેણે વૃધ્ધિને પમાડેલ, અને દુષ્ટ વાસનારૂપી ગંધવાળો અને અજ્ઞાનરૂપી ફળના સમૂહે યુક્ત અને અધર્મરૂપી તુચ્છ રસ તેણે સહિત અને નાસ્તિકપણું તે રૂપી ઋતુમાં અધિક અજ્ઞાનરૂપી ફળવાળો અને કઠોર એવો પાખંડી પુરુષ અને ચોર તથા ઠગારા તથા પાપી પુરુષ તે લોભરૂપી વૃક્ષની કપટરૂપી ડાળખીયો ઉપર બેઠેલાં પક્ષી છે. આવા પ્રકારના લોભરૂપી વૃક્ષની છાયાને આશરીને જે મનુષ્ય વર્તે છે તે મનુષ્ય રાત્રિદિવસ પાકાં એવાં અજ્ઞાનરૂપી તે વૃક્ષનાં ફળને ખાય છે. અને તે અજ્ઞાનરૂપી ફળને ખાનારો જન તે, તે ફળના રસરૂપી અધર્મે કરીને પોષણને પામેલો યમપુરીને વિષે બહુ દુઃખને તથા વારંવાર જન્મ-મરણને પામે છે. હું જે તે ઘણુંક ધન કયે પ્રકારે પામું અને સ્ત્રિયો તથા સારી હવેલિયો પુત્ર, વસ્ત્ર, આભૂષણ અને નાના પ્રકારનાં વાહન તેને કયે પ્રકારે પામું આવી રીતે લોભે કરીને પરાભવ પામ્યું છે મન જેનું એવો મૂઢ બુધ્ધિવાળો જે જન તે દિવસ-રાત્રી ચિત્તને વિષે ચિંતવન કરે છે. પણ ક્ષણમાત્ર સુખને નથી પામતો. અને મનુષ્ય પોતાને ઈચ્છિત એવું ધન તેને જેમ જેમ અત્યંત પામે છે તેમ તેમ લોભ વૃધ્ધિને પામે છે. કેની પેઠે તો જેમ ઘીની આહૂતિયે કરીને અગ્નિ વૃધ્ધિ પામે છે તેમ અત્યંત લોભી, ધનની પ્રાપ્તિને અર્થે પાપના કરનારા અને ધનને પામવાના ઘણાક મનોરથે કરીને પીડાને પામતા એવા મનુષ્યો રાત્રીએ નિદ્રાનું સુખ પણ નથી પામતા. અને ધનવાળા મનુષ્યને નિત્યે ચોર થકી, રાજા થકી, માગણ જન થકી, સંબંધીજન થકી અને આશ્રિતજન થકી પણ ભય થાય છે.

પારધિ જેમ મૃગલાંને હણે છે અને ઢીમર જેમ માછલાંને હણે છે તેમ ધનના ખપવાળા જનો ધનાઢ્ય પુરુષને નિશ્ચે હણવાને ઈચ્છે છે. અર્થ જે દ્રવ્યાદિક પદાર્થ તે અનર્થનો ભરેલો છે. માટે બુધ્ધિવાળા પુરુષે અર્થને પ્રાણનો ક્ષય કરનારો માન્યો છે. પ્રેતના જન્મ આદિક દુર્ગતિનું કારણ કહેલ છે. સંપત તો તોડતાં પણ ન તુટે અને દુઃખને દેનારી એવી સંસારમાં બાંધી રાખનારી જાળ છે. તે જાળને વિષે પડ્યો એવો પ્રાણી તે મોક્ષને કેમ પામે ? ન જ પામે. લોભને વિષે આવા દોષ રહ્યા છે. માટે હે મુકુંદ બ્રહ્મચારી ! નિર્લોભી એવા પુરુષના સમાગમ થકી શત્રુ જે લોભ

તેનું આ પ્રકારે દુષ્ટપણું મનમાં જાણીને ત્યાગ કરે છે તે જન શાન્તિને પામે છે. અને મુક્ત તથા બધ્ધ એવા સર્વક્ષેત્રજ્ઞ તેમનો સ્વામી એવા મારે વિષે પ્રીતિને પામે છે.

હે મુકુંદ બ્રહ્મચારી ! સાંભળવા માત્રે કરીને ઉત્પન્ન થનારો કામ નામે જે શત્રુ છે તે પાતાળ જેમ જળે કરીને ભરાય નહીં તેમ વિષય ભોગે કરીને પૂર્ણ થાય તેમ નથી. અને તેને દુ:ખે કરીને પણ જીતવો શક્ય નથી. તે અનેક પ્રકારના દુ:ખનો સ્થાનભૂત છે.

જેમ પારધી બાણે કરીને મૃગલાંને વિંધે છે તેમ અતિક્રૂર એવો જે કામ તે છિદ્રને ખોળતો ખોળતો વિષયરૂપી બાણે કરીને નિત્યે મનુષ્યને વિંધે છે. અને પોતાના દાસરૂપ કરે છે. મહાબળીયા દેવ, દૈત્ય ને મનુષ્ય અને પ્રાણીને મોહ પમાડવાને દુષ્ટ બુધ્ધિ વાળી સ્વૈરિણી સ્ત્રીને પ્રેરતો અને જ્ઞાનનિષ્ઠ એવા જન ઉપર અતિ અમર્ષે યુક્ત અને જ્ઞાની પુરુષમાં પેસવાનું છિદ્ર તેને ખોળતો એવો દુષ્ટમતવાળો કામ તે જ્ઞાની જનને ભગવાનના ધ્યાનરૂપ યોગ થકી પાડવાને ઈચ્છે છે. અને સર્પ જેમ હળાહળ ઝેરમય એવી પોતાની લાળ નાખીને દૂધને દૂષિત કરે છે તેમ કામ તે સ્ત્રીમાં આસક્તિરૂપ દુષ્ટ ઝેર નાખીને નિર્મળ ચિત્તને અતિ દૂષિત કરે છે.

જેમ હડકાયાં કુતરાંની લાળ જેને અડે તે જન જીવે નહિ, તેમ કામી પુરુષ અને કામી પુરુષનો સહવાસકરનારો કલેશને પામતા સતા નિશ્ચય મૃત્યુને પામે છે. અને જેમ વનનો અગ્નિ વનમાં રહેલા પ્રાણીના સમૂહને બાળે છે, તેમજ અતિ નિર્દય અને પ્રાણધારીના મનને અતિશય પાપને પમાડતો કામ પ્રાણધારીને બાળે છે.

મધનો સમૂહ આકાશને જેમ આવરે છે, અને ઘાટો ધુમાડો જેમ અગ્નિને આવરી રહેલો છે તેમ કામરૂપી શત્રુ દેહધારીના સમગ્ર જ્ઞાન ને આવરી રહે છે, અને બ્રહ્મા ને ઈન્દ્રાદિક તેમને જીતવાને લીધે ઘણા ગર્વને પામે છે. અને મહાદુષ્ટ એવો જે કામ તે આહૂતિએ કરીને અગ્નિ જેમ વૃદ્ધિ પામે છે તેમ સંકલ્પે કરીને વૃધ્ધિ પામે છે.

અને જે મનુષ્ય દુર્જન પુરુષના પ્રસંગે કરીને કામના વશપણાને પામ્યો હોય, તેમજ તે નિરંતર નાના પ્રકારનાં દુ:ખને પામે છે. પગે ખોડો, નેત્રે કાણો, જેને ઘા વાગ્યો છે, વૃધ્ધ અને બહુ કૃમિયોએ ડસ્યું છે અંગ જેનું એ પાંચે કરીને વ્યાપ્ત અને ભૂખે કરીને બહુ જ દુર્બળ અને ઊઠવાને સમર્થ નહિ એવો જે શ્વાન

જેમ કૂતરીને પાછળ જાય છે તેમ તે કામની પાછળ જાય છે.

અહો, એવા કષ્ટરૂપ કામનું બહુ દુરાત્માપણું છે. કામને વિષે ઘણાક દોષો રહ્યા છે. તે માટે આ લોકને વિષે મનુષ્યો આત્મનિષ્ઠા, વૈરાગ્ય આદિક ભગવાનની પ્રસન્નતાનાં સાધને કરીને કામરૂપી શત્રુનો નાશ કરે છે. પછી તે પુરુષ જેમ ગ્રીષ્મઋતુને વિષે ઠંડો જળનો ધરો તેને વિષે પ્રવેશીને સુખ શાન્તિને પામે છે, તેમ કામથી રહિત મનુષ્યો સુખને પામે છે.

અને તે કામરૂપી દોષ તેની પેઠે જ રસાસ્વાદરૂપી દોષ પણ ડાહ્યા પુરુષોએ દુઃખના કારણરૂપ માન્યો છે. એ હેતુ માટે રસાસ્વાદને વિષે જે પ્રવૃત્તિ તે કેવળ દુઃખને અર્થે છે. હવે તે રસાસ્વાદની પ્રવૃત્તિને વિષે જે દોષ રહ્યા છે, તેને અમો કહીએ છીએ. નાના પ્રકારના રસાસ્વાદ થકી મનુષ્યોને સર્વ પ્રકારે કામની વૃધ્ધિ થાય છે. કેમ જે ક્ષુધાએ કરીને અતિ દુર્બળ પ્રાણીને વિષે કામનું ઓછાપણું છે એમ અનુમાન કરીએ છીએ. એ હેતુ માટે મનુષ્ય પોતાને ઘટિત હોય તેમ સંકોચપૂર્વક રસાસ્વાદને સેવે કેમ જે રસને વિષે આસક્તિએ કરીને મૃત્યુ થાય છે, એમ ડાહ્યા પુરુષો કહે છે.

અને જેમ ગંધફલીકા નામે ઔષધીને સૂંઘીને મદોન્મત એવા ભમરા નાશ પામે છે, તેમ રસને વિષે આસક્ત એવા મનુષ્યો નાશને પામે છે. અને મચ્છ જેમ રસના લોભે કરીને કાંટા ઉપર રહ્યું જે માંસ તેને ખાવાની ઇચ્છાએ કરીને મરણ પામે છે તેમ રસાસ્વાદને વિષે આસક્ત એવા મનુષ્યો મરણ પામે છે.

અને રસને વિષે લોભ તેણે કરીને બહુ મિષ્ટાન્ન જમવાને અર્થે મનુષ્ય માજમનું ભક્ષણ કરે છે. તથા રસને વિષે આસક્તિ તેણે કરીને માંસના ભક્ષણને વિષે પણ પ્રવૃત્તિ થાય છે, ઇત્યાદિક રસને વિષે ઘણાક દોષ રહ્યા છે. એ હેતુ માટે રસને વિષે આસક્તિ તે નાના પ્રકારના દુઃખના સ્થાનભૂત છે.

અને સ્નેહ પણ મનને દુઃખનું મૂળરૂપ છે. એ પ્રકારે વિચાર કરીએ છીએ. કેમ જે પ્રાણી સ્નેહ થકી સ્ત્રી પુત્રાદિકને વિષે આસક્ત થાય છે. અને તે થકી નાના પ્રકારના દુઃખના સંબંધને પામે છે. અને સર્વ દુઃખ માત્ર સ્નેહને આશરીને જ પ્રવર્તે છે. અને ભય તે પણ સ્નેહ થકી થાય છે. અને સૌહૃદ પ્રયાસ ઇત્યાદિક સર્વે સ્નેહ થકી પ્રવર્તે છે. માટે હે મુકુંદ બ્રહ્મચારી ! સ્નેહનો ત્યાગ કરવો.

સ્નેહની પેઠે મનુષ્યોને માનનો દોષ પણ મહા અનર્થને કરનારો છે. જે

માન થકી ક્રોધ થાય છે તેણે કરીને વ્રત, દાન, તપ ઇત્યાદિક સદ્‌ગુણો નાશ પામે છે. અને એવા પુરુષને આ બોલવાને યોગ્ય છે કે આ યોગ્ય નથી, એમ જાણપણું નથી રહેતું, અને માન થકી પોતાનું કલ્યાણ કરનારા એવા સત્પુરુષોની પણ અવજ્ઞા કરે છે. અને માન થકી મોટા પુરુષે બાંધી જે ધર્મ મર્યાદા તેનો ભંગ થાય છે. અને અવિવેક પણ માન થકી જ થાય છે. નાશ કરવા યોગ્ય નહીં એવી સ્ત્રીનો નાશ તથા આત્મઘાત તથા ગુરુનો નાશ તથા નહીં કરવા યોગ્ય ક્રિયા તથા નહીં બોલવા યોગ્ય બોલવું એ સર્વ માન થકી જ થાય છે.

અને નિર્દયપણું તથા કઠોરપણું, દંડ, મત્સર એ સર્વ માન થકી જ મનુષ્યને થાય છે. અને માનથી અન્યાયને વિષે ન્યાયપણાની બુધ્ધિ થાય છે. ઇત્યાદિક ઘણાક માનને વિષે દોષ રહ્યા છે. એટલા માટે રસાસ્વાદ, સ્નેહ, માન એ ત્રણ દોષો અધર્મ સર્ગના દોષો સાથે રહી મોટા દુઃખને આપનારા છે અને દુઃખે કરીને પણ જીતવાને અશક્ય છે. એ હેતુ માટે એકાંતિક એવી મુક્તિને ઇચ્છતા એવા મારા આશ્રિત તમોએ નાના પ્રકારના દોષો અને દુઃખના કારણરૂપ એવા લોભાદિક જે પાંચ શત્રુ તેમને વિશેષપણે કરીને જીતવા.

ઇતિ શ્રીસહજાનંદસ્વામી શિષ્ય અચ્યુતદાસવિરચિતે શ્રીપુરુષોત્તમલીલામૃતસુખ સાગર મધ્યે જે પુરુષોત્તમ ગીતા, તેમાં શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન અક્ષરપુરુષપણે પ્રવેશ કરીને જીવોને યથાયોગ્ય કર્મફળને આપે છે તે તથા પોતાનું સ્વતંત્રપણું કહ્યું તથા લોભાદિક પાંચ દોષો કહ્યા એ નામે પાંચમો અધ્યાય. ૫ સળંગ અધ્યાય. ૪૫

અધ્યાય-૪૬

હે મુકુંદ બ્રહ્મચારી! હવે જ્ઞાનનો મહિમા કહું છું. મારા આશ્રિત તમો તમોને સુખાકારી અને શાન્તિનું કારણ એવું મારું વચન તેને એકાગ્ર મનથી સાંભળો. શાસ્ત્રમાં કહ્યાં એવાં લક્ષણોથી યુક્ત અને જન્મ-મરણરૂપ મહાદુઃખનો નાશ કરનારા એવા સદ્‌ગુરુ થકી મળ્યું અને શાસ્ત્રમાં કહ્યું એવું જ્ઞાન તે મનુષ્યને અતિશય સુખી કરે છે. અને જેમ એકલો માર્ગને વિષે ચાલતો નેત્ર વિનાનો મનુષ્ય તેને કાંટા આદિક થકી વારંવાર મોટું દુઃખ થાય છે, તેમ જ્ઞાનરૂપ નેત્રથી રહિત અને વિષયને ઈચ્છતો એવો પ્રાણી તેને દુઃસહ એટલે સહન ન થાય તેવું મોટું દુઃખ થાય છે. તે હેતુ માટે કલેશના સમૂહને શમાવનારું અને સજ્જન તેમણે માન્યું એવું મંગળકારી જ્ઞાન સુખને ઈચ્છતા જનોએ પ્રયાસે કરીને સિદ્ધ કરવું. કેમ જે દેહને

વિષે અહંકારરૂપી મોટા સર્પે ડસ્યાં એવાં મનુષ્યો તેમને અજ્ઞાનરૂપી ઝેરને શમાવનારું જ્ઞાનરૂપી અમૃત પરમ ઔષધ છે. અને જેમ વાયુ ઘાટાં વાદળાંનો નાશ કરે છે, તેમ મોહ થકી થયું અને દુઃખે કરીને પણ સહન થાય નહિં એવું નાના પ્રકારનું દુઃખ તેને જ્ઞાન તત્કાળ નાશ કરે છે.

અને વાયુ તેણે પ્રેર્યો અને જ્વાળાના તણખાએ કરીને ચારે બાજુ વ્યાપ્ત એવો અગ્નિ જેમ સમગ્ર વનને બાળે છે તેમ જ્ઞાન સમગ્ર પાપને બાળે છે. અને જેમ અંબુદ જે મેઘ તે વનના અગ્નિએ કરીને તપેલાં પ્રાણીઓને શાન્તિ પમાડે છે તેમ ત્રણ પ્રકારના તાપે કરીને તપેલાં પ્રાણીઓને જ્ઞાન અતિશય શાન્તિને પમાડે છે. અને જેમ સૂર્યના ઉદય વિના રાત્રિ નાશ નથી પામતી તેમજ સમગ્ર અજ્ઞાનપણું શુભ જ્ઞાનના ઉદય થયા વિના નાશ નથી પામતું. અને સૂર્ય તથા દીવો અને મશાલ તે બહાર રહેલા અંધારાનો નાશ કરે છે, અને જ્ઞાન તો ભેદાય નહીં એવા હૃદયરૂપી ગુફામાં રહેલા અજ્ઞાનરૂપી અંધારાને નાશ કરે છે. અને જેમ કમળનાં પત્રને જળ સ્પર્શ નથી કરતું તેમ જ્ઞાને કરીને શોભતા એવા પુરુષના મનને કલેશ કયારેય પણ સ્પર્શ નથી કરતો અને નાના પ્રકારની વિપત્તિના સ્થાનભૂત એવો સંસાર તે અજ્ઞાન છે મૂળ જેનું એવો છે.

એ પ્રકારે ડાહ્યા પુરુષો નિશ્ચય કરે છે. અને કાચબો પોતાના અંગને સંકોચે છે તેમ વિવેકી એવો જે જન તે વિષય થકી જ્ઞાને કરીને ઈંદ્રિયોને પાછી ખેંચી લે છે. અને તે આલોકમાં સુખને પામે છે. પણ બીજા જનો સુખને નથી પામતા. અને કુંતાજીના પુત્રો જેમ લાક્ષાગૃહમાંથી ગુપ્ત દ્વારે કરીને બહાર નીકળ્યા તેમ જ્ઞાની પુરુષો દુઃખના સમૂહમાંથી જ્ઞાનરૂપ ગુપ્ત દ્વારે કરીને સંસાર થકી બહાર નીકળે છે. પ્રાણીઓને સત્ય અસત્યનો વિવેક જ્ઞાન વિના નથી થાતો. માટે જ્ઞાનના સમાન અંતઃકરણને પ્રકાશ કરનારું બીજું કોઈ નથી. અને પ્રાણી જ્ઞાનરૂપી વહાણે કરીને અજ્ઞાનરૂપી મોટા સમુદ્રને તરે છે. અને જ્ઞાન વિના બીજાં પ્રાણીઓ આ લોકમાં અજ્ઞાનરૂપી અંધકારના સમૂહે આવર્યા છે નેત્ર જેમનાં એવા થકા વારંવાર શોક કરે છે. અને કયારેક રાજી થાય છે, અને કલેશને પામે છે, અને ભય પામે છે. જેમ બાળક મૂર્ખપણે કરીને પોતાનાં માતાપિતા આદિકે આપેલી સાકરનો ત્યાગ કરીને ભસ્મ ને ધૂળ તેને ગ્રહણ કરવાને ઈચ્છે છે, અને માતા આદિક નિવારે તો રુવે છે. તેમજ અજ્ઞાની એવા જનો આત્માના સુખનો ત્યાગ કરીને જ્ઞાની પુરુષો

તેમને નિવારે તો પણ વિષયને ગ્રહણ કરવાને ઈચ્છે છે. તે હેતુ માટે તે વિષય થકી મોટા દુઃખને પામે છે.

અને જેમ અજ્ઞાની જન જળ થકી ઉત્પન્ન થયેલ સેવાળ આદિક તેણે કરીને ઢંકાયું જે જળ તેને નથી દેખતો તેમ મૂર્ખ એવા જનો મોહે કરીને ઢંકાયું એવું આત્માનું રૂડું સુખ તેને નથી જોતા. અને જેમ મૂઢ જન ઝાંઝવાનાં જળને પીવા સારુ દોડતા સતા દુઃખને પામે છે, તેમ અજ્ઞાની એવા જનો વિષયની પ્રાપ્તિ અર્થે ભમતા સતા મોટાં દુઃખને પામે છે. અને જેમ મૂઢ પશુઓ તૃણ વડે ઢંકાયેલા કૂપમાં તૃણને લોભે પડીને મૃત્યુ પામે છે. તેમજ અજ્ઞાની જનો સંસારના સુખરૂપી તૃણને લોભે સંસારરૂપી કૂપમાં પડે છે. અને જન્મ-મરણના દુઃખમાં પડે છે. અને જ્ઞાની એવા મહાભાગ્યશાળી જન જળે કરીને પૂર્ણ એવા ગંગા નદીના ધરાની માફક ક્ષોભ નથી પામતા. અને અજ્ઞાનના તુલ્ય બીજું દુઃખ નથી અને જ્ઞાનના તુલ્ય એવું બીજું સુખ નથી. માટે સુખાર્થી પુરુષોએ પ્રયાસે કરીને જ્ઞાન સિદ્ધ કરવું.

હવે મુકુંદ બ્રહ્મચારી પૂછે છે જે, હે સ્વામિન્! મોહને શમાવનારું અને નાના પ્રકારના કલેશને નાશ કરનારું અને તમે જેનો મહિમા કહ્યો છે એ જ્ઞાનને મારા પ્રત્યે કહો. ત્યારે શ્રીહરિ ભગવાન બોલ્યા જે, હે મહાબુદ્ધે! સત્શાસ્ત્ર ને સાંખ્યના વક્તા તેમણે જે સાંખ્યજ્ઞાન નિરુપણ કર્યું છે, તે જ્ઞાનને હું તમોને કહું છું. તેને સ્વસ્થ ચિત્તે કરીને તમો સાંભળો. હે મુને! આ દેહ તે માયામય છે. અને તે નાના પ્રકારના વિકારો જે વાત, પિત્ત, કફ, શ્લેષ્મ, રુધિર, પાચ, પરુ એ આદિક કરીને પૂર્ણ ભરેલો છે. અને અસ્થિ, સ્નાયુ, નખ, સ્મશ્રુ, રોમ, કેશ એ આદિકે કરીને યુક્ત છે. અને બાહારથી ત્વચાયે કરીને મઢેલો છે, અને અપવિત્ર છે. અને નવ દ્વાર જે ઈંદ્રિયોનાં છિદ્ર તે દ્વારા નિત્ય મળ નીકળે છે. અને નાના પ્રકારના રોગનો એકજ સ્થાનભૂત છે. અને કલેશના સમૂહને તથા અંગના દોષ જે હસ્ત, પાદ, નેત્ર એ આદિકનું વિકળપણું તેણે યુક્ત અને જડ તથા અનિત્ય છે. અને દુર્ગંધે યુક્ત છે અને જન્મ, મૃત્યુ અને વૃદ્ધાવસ્થા તે સંબંધી દુઃખથી યુક્ત છે અને સમગ્ર અપવિત્ર પદાર્થના સ્થાનરૂપ છે. અને કૃતઘ્ની છે અને ક્ષણભંગુર છે. આવા પ્રકારના દેહ થકી આત્મા જુદો છે, કાષ્ટ થકી જેમ અગ્નિ જુદો છે, તેમ આત્મા નિત્ય અને ચૈતન્યમય છે અને શસ્ત્રાદિકે કરીને છેદાય એવો નથી. અતિ પવિત્ર છે. અજન્મા છે, વિકારે રહિત છે, અવિનાશી છે. જાણપણે યુક્ત છે.

અણુ સરખો સૂક્ષ્મ છે. સુખરૂપ છે તથા પ્રકાશમાન છે. આવા પ્રકારનો જે આત્મા તેને દેહથકી જુદાપણે કરીને જે જાણવો તેને સાંખ્યશાસ્ત્રને વિષે કુશળ એવો પુરુષ તે સાંખ્યજ્ઞાન કહે છે.

અને પ્રાણીનો આ દેહ ક્ષણભંગુર અને નાના પ્રકારના દુઃખને રોગ આદિક યુક્ત છે અને પૃથ્વી, જળ, તેજ, વાયુ અને આકાશ એ પંચ ભૂતથી બનેલો છે. અને દેહી જે જીવ તેનો જે દેહ તે તો દ્રવ્ય, જ્ઞાન અને ક્રિયારૂપ છે. એટલે શબ્દાદિક પંચ તન્માત્રા, પંચભૂત, ચાર અંતઃકરણ, દશ ઈન્દ્રિયો અને તેમના દેવતા, એ રૂપ ચોવીસ તત્ત્વનો છે. નાશવંત છે. ઘણા કલેશ તથા નાના પ્રકારના તાપ અને ભય તેને દેનારો છે.

અને આત્મા છે તે સત્ય, ચૈતન્ય અને સુખરૂપ છે. દેહ થકી જુદો છે માટે આત્મા અને દેહ એ બેના સ્વરૂપને જાણનારા ધીરજશાળી જનો નાશવંત દેહ અને અવિનાશી આત્મા તેનો કોઈ પ્રકારે હર્ષ-શોક નથી કરતા અને ચૈતન્ય સ્વરૂપ જે આત્મા તેના સ્ત્રી, પુત્ર તથા પુત્રીઓ અને માતા, પિતા, ભાઈ, આદિ સંબંધીજન કોઈ પણ નથી. અને આત્મા તેને સ્ત્રીઆદિકનો તથા દેહનો તથા સર્વે પદાર્થનો સંબંધ નિત્ય નથી વર્તતો. હે મુકુંદ બ્રહ્મચારી ! આત્માને પ્રાકૃત સ્ત્રી-પુત્રાદિકનો યોગ તો પર્વત અને વૃક્ષની છાયા તેણે યુક્ત સ્થાનને વિષે માર્ગના ચાલનારા જનોની પેઠે અનિત્ય છે.

આ પ્રકારે દેહાદિકનું અનિત્યપણું છે. અને આત્માનું નિત્યપણું છે, એમ સમજીને જ્ઞાની પુરુષ પોતાના સંબંધી પુત્રાદિકનો યોગ અનિત્ય જાણીને તથા સુખરૂપ અને શુભ એવો આત્મા, તેને પોતાનું રૂપ માનીને તુચ્છ અને નાશવંત એવો જે દેહ તેને વિષે અહંભાવ બુધ્ધિનો ત્યાગ કરીને સર્વ પ્રકારે પોતાના આત્માને ચૈતન્યરૂપ માનીને સુખીયા રહે છે. અને દેહાદિકને એમ સમજે છે જે, પૃથ્વીને વિષે વારંવાર મૃત્તિકાના ઘડા જેમ ઉત્પન્ન થાય છે, અને નાશ પામે છે, અને લય પામે છે. અને જેમ જળના પ્રવાહના વેગે કરીને નદીની વેળુ ભેગી થાય છે, અને જુદી પડે છે, તેમ કાળે કરીને સર્વ પ્રાણીઓ પિતા-પુત્રાદિક ઉત્પન્ન થાય છે, અને ક્યારેક નથી થાતા અથવા થઈને મરણ પામે છે. માટે બીજને જેમ પિતા-પુત્રાદિક સંબંધ નિત્ય નથી તેમ મનુષ્ય દેહનો પણ સંબંધ નિત્ય નથી એમ જાણીને ક્યારેય પણ શોક ન કરવો. અને જેમ વાયુ વાદળાંને ભેળાં કરે છે ને જુદાં કરે છે તે જ

પ્રકારે કાળ પિતા-પુત્રાદિકના સંબંધે કરીને પ્રાણીઓને ભેળાં કરે છે અને કર્મનો સંબંધ થઈ રહે છે એટલે જુદાં પણ કરે છે. અને અનિત્ય એવા જે દેહાદિક ભાવ છે તે ક્યારેય સત્ય નથી.

અને આત્માદિક નિત્ય એવા જે ભાવ છે તે તો ક્યારેય અસત્ય નથી. અને ચંચળ શબ્દાદિક વિષયો તથા રાજાદિકની વિભૂતિયો અને તે ઉપરાંત બીજાં પ્રકૃતિમાંથી થયા એવાં પદાર્થો તે સમગ્ર શોક, મોહ, ભય અને પીડા તેને દેનારા છે, અને ક્યારેક જીવ પુરુષ થાય છે, અને ક્યારેક સ્ત્રી થાય છે, અને ક્યારેક બેય નથી થાતો. ને ક્યારેક દેવ, ક્યારેક મનુષ્ય, ક્યારેક પશુ, ક્યારેક પક્ષી થાય છે. એવી રીતે કર્મને અનુસારે જન્મ થાય છે. માટે જ્ઞાની પુરુષોએ તો પુત્રાદિક સંબંધી જનો તે અસત્ય છે, આવા પ્રકારની બુધ્ધિએ કરીને રુડી રીતે નિશ્ચય કરીને પુત્રાદિકનો શોક કરવો તે યોગ્ય નથી. તે જ્ઞાન કેવું છે તો નિરંતર ઉપશમ અવસ્થાને પ્રાપ્ત કરાવનાર અને નિર્મળ અભિપ્રાયવાળાઓના સર્વ તત્ત્વના સ્વરૂપને પ્રકાશ કરનારું છે.

ઇતિ શ્રીસહજાનંદસ્વામી શિષ્ય અચ્યુતદાસવિરચિતે શ્રીપુરુષોત્તમલીલામૃતસુખ સાગર મધ્યે જે પુરુષોત્તમ ગીતા, તેમાં જ્ઞાનનો મહિમા કહ્યો તથા દેહથી આત્મા જુદો કહ્યો એ નામે છઠ્ઠો અધ્યાય. ૬ સળંગ અધ્યાય. ૪૬

અધ્યાય-૪૭ – વૈરાગ્ય નિરુપણ

હે મુકુંદ બ્રહ્મચારી ! મોક્ષના માર્ગને વિષે જે સમગ્ર વિઘ્ન તેને નાશ કરવામાં સમર્થ એવું જે મારું વાક્ય તેને તમો સર્વ એકાગ્રચિત્તે કરીને સાંભળો. નાના પ્રકારના પદાર્થને પામવાની તૃષ્ણા રૂપ દુર્ભેદ્ય પાસલાને છેદવામાં તીક્ષ્ણ ધારે યુક્ત ખડગરૂપ મંગળકારી જે વૈરાગ્ય છે તે મોહની જાળને કાપનારો છે. અને ભગવાનના ભક્તને સર્વોત્તમ સુખને દેનારો છે. અને વૈરાગ્ય વિનાના મનુષ્યનું વિષયભોગ સારુ અતિ દીનપણું નિવૃત્ત નથી થતું. અને વૈરાગ્ય વિના મનુષ્યને રાજભોગાદિકને વિષે તથા દ્રવ્ય, સ્ત્રી, પુત્રાદિકને વિષે તથા સ્વર્ગાદિક લોકના વૈભવને વિષે અરુચિ નથી થતી. અને વૈરાગ્યે કરીને મુક્તિને દેનારી અને હિંસા આદિક પાપ અને આધ્યાત્મિક તાપને નાશ કરનારી એવી જે ભક્તિ તે શુક્લ પક્ષમાં ચંદ્રમાની કળાની પેઠે વૃધ્ધિને પામે છે. અને વૈરાગ્યે રહિત એવા જન તે કામ સંબંધી તુચ્છ સુખની પ્રાપ્તિને અર્થે વારંવાર મનમાં ક્ષોભ પામે છે. અને બાળકની પેઠે કલેશ પામે છે.

અને મોહ પામે છે. વૈરાગ્ય વિના પ્રાણીને ક્યારેય પણ શાન્તિ થતી નથી. માટે સુખને ઈચ્છનાર જનોએ આ લોકને વિષે વૈરાગ્યને સિધ્ધ કરવો.

મુકુંદ બ્રહ્મચારી પૂછે છે જે, હે સ્વામિન્ ! શાન્તિને દેનારો વૈરાગ્ય તે કેમ ઉત્પન્ન થાય ? અને માયિક વિષયમાં આસક્તિ રૂપ સાંકળને છેદનારો જે વૈરાગ્ય તેનું રૂપ શું છે ? હે પ્રભુ ! એ બે વાર્તાને હું સર્વજ્ઞ એવા આપશ્રી થકી સાંભળવાને ઈચ્છું છું. માટે એ બે વાર્તાને યથાર્થપણે દયાએ કરીને મને કહો. ત્યારે શ્રીહરિ બોલ્યા જે, હે મુકુંદ બ્રહ્મચારી ! સમગ્ર સિધ્ધાંતને જાણનારા અને દીર્ઘદ્રષ્ટિવાળા તમો તો વૈરાગ્યનું સ્વરૂપ સર્વ પ્રકારે જાણો છો તો પણ બીજાના હિતને અર્થે પૂછો છો તો તમોને વૈરાગ્ય ઉદય થવાનું કારણ તથા વૈરાગ્યનું રૂપ તેને યથાર્થપણે કહું છું.

હે સન્મતે ! માયામાંથી થયા જે દેહાદિક પદાર્થો તેને વિષે તથા સમગ્ર પ્રાકૃત એવા લોક અને સુખ તેમને વિષે દોષ તથા કલેશ તથા નાશવંત તથા ભય તેમને જોવાથી મનુષ્યમાં વૈરાગ્ય ઉદય થાય છે. હે મહામતે ! તે વૈરાગ્ય સત્સંગે કરીને વૃધ્ધિ પામે છે. માટે પ્રથમ શરીર સંબંધી દોષ તથા કલેશ આદિકને સ્પષ્ટપણે હું તમોને કહું છું તેને તમે સ્વસ્થ ચિત્તે સાંભળો.

હે મુકુંદવર્ણિ ! પ્રાણીઓનો દેહ અપવિત્ર વસ્તુનો ભરેલો છે. અને અનેક દોષના એક સ્થાનરૂપ છે. અને શોક, તાપ, ભય અને દુઃખને દેનારો છે. અને વાત, પિત્ત, કફથી યુક્ત છે, તથા મૂત્ર, વિષ્ટા, રુધિર, સ્નાયુ, માંસ, અસ્થિ, મજ્જા, પાચ, શ્લેષ્મ, વસા, વીર્ય આદિક વસ્તુએ યુક્ત છે. અને કોઠાયે યુક્ત છે, તથા પાંચસો પેશીયો જે માંસ આદિકની કોથળીયો તેથી યુક્ત છે અને સમગ્ર દ્વાર થકી સ્રવતાં છે મળ એવો છે. આવા પ્રકારના દેહને વિષે આત્મા રહ્યો છે. અને આ દેહમાં રુધિર આદિ છ ધાતુને પાકવાના છ પ્રકારના કોઠા રુધિર, માંસ, મેદ, અસ્થિ, મજ્જા, વીર્ય એ નામે છે, તેને ત્વચા ધારણ કરે છે. અને આ દેહના બે હસ્ત, બે ચરણ, મસ્તક અને ગાત્ર એ છ અંગ છે. ત્રણસોને સાઠ અસ્થિના કટકા છે. હવે તે સમગ્ર અસ્થિને ગણાવું છું. બત્રીસ દાંત, બત્રીસ તેની કુંભીઓ, એવી રીતે દાંત સંબંધી ચોસઠ અસ્થિ છે. અને વીશ નખ છે. અને બે હાથ, બે પગ ને પાંસળીઓને આકારે વીશ અસ્થિ છે.

તે વીશ અસ્થિનાં બે હસ્ત અને બે ચરણ એ ચાર સ્થાન છે. એવી રીતે એકસો ને ચાર અસ્થિ થયાં. અને ચરણની બે પાનીઓ તેનાં બે અસ્થિ છે અને બે

હસ્ત અને બે ચરણ તેની વીસ આંગળીઓ તેમનાં સાઠ અસ્થિ છે, કહેતાં એક એક આંગળીમાં ત્રણ ત્રણ અસ્થિ છે. અને બે ચરણની માંહીલી ને બહારની થઈને ચાર ઘુંટિયોનાં ચાર અસ્થિ છે. અને બાહુને વિષે અરત્નિ છે પ્રમાણ જેનું એવાં ચાર અસ્થિ છે. અને જંઘા ને બે પિંડીઓ તેને વિષે ચાર અસ્થિ છે. એવી રીતે ચુંમોતેર અસ્થિ થયાં. બે ઢીંચણને વિષે બે અસ્થિ, બે કપાળ જે ગાલ તેને વિષે બે અસ્થિ, બે સાથળને વિષે બે અસ્થિ, બે ખભાને વિષે બે અસ્થિ, અને બે નેત્ર ને કાનના સાંધાને વિષે બે અસ્થિ, તાળવાને વિષે બે અસ્થિ, ને બે કેડને વિષે બે અસ્થિ. એવી રીતે ચૌદ અસ્થિ થયાં. અને પૃષ્ઠ પ્રદેશને વિષે પિસ્તાલીસ અસ્થિ છે, ગુહ્ય અંગને વિષે એક અસ્થિ છે, ડોકને વિષે પંદર અસ્થિ છે. જત્રુ જે ગળાની હાંસડીનો પ્રદેશ તેને વિષે બે અસ્થિ છે. દાઢીને વિષે એક અસ્થિ છે. એવી રીતે ચોસઠ અસ્થિ થયાં. અને દાઢીના મૂળ પ્રદેશને વિષે બે અસ્થિ છે. લલાટને વિષે બે અસ્થિ છે. ચક્ષુને વિષે બે અસ્થિ છે. કપોળ ને ચક્ષુના સાંધાને વિષે બે અસ્થિ છે.

અને નાસિકાને વિષે ઘાટું એક અસ્થિ છે. બે પડખાને વિષે થાળા ને અરબુદ નામે અસ્થિ તેણે સહિત બોત્તેર અસ્થિ છે. એવી રીતે એક્યાશી અસ્થિ થયાં. ભ્રકુટી ને કર્ણના મધ્યમાં બે અસ્થિ છે. ખોપરીમાં ચાર અસ્થિ છે. ઉરસ્થળને વિષે સત્તર અસ્થિ છે. એવી રીતે ત્રેવીસ અસ્થિ થયાં. આ પ્રમાણે સમગ્ર મળીને ત્રણસો ને સાઠ અસ્થિની પુરુષના દેહમાં ગણના કરી છે. અને આ શરીરને વિષે વાત, પિત્ત ને શ્લેષ્મ તેને વહેવડાવનારી નાડીઓ સાતસો છે. સ્નાયુઓને વહેવડાવનારી નાડીઓ નવસો છે. પ્રાણ આદિક વાયુને વહેવડાવનારી નાડીયો બસો છે. અને સામસામી અંગના સાંધા કરનારી માંસની પેશીયો પાંચસો છે. અને એ નાડીઓની શાખાનું બહુપણું તેણે કરીને એની ગણના કહું છું. હે મુકુંદ બ્રહ્મચારી ! આ શરીરને વિષે એકબીજાની શાખામાંથી થયેલી એ સમગ્ર મળીને નાડીયો ઓગણત્રીસ લાખ નવસો ને છપ્પન છે એમ તમે જાણો. અને પ્રાણીના દાઢી, મૂછના કેશ ત્રણ લાખ છે. અને મૃત્યુને કરે એવાં મર્મસ્થળ એકસોને સાત છે. અસ્થિના સાંધાના પ્રદેશ બસો છે. નાડીઓની સંધિ તો અસંખ્ય છે.

હવે સમગ્ર શરીરનાં જે અતિ સૂક્ષ્મ એવાં જે છિદ્ર આદિક છે તેની સંખ્યાને કહું છું. પૂર્વે કહી જે નાડિયો તથા કેશ તેમણે સહિત જે સમગ્ર રોમ તેમના સૂક્ષ્મ થકી અતિ સૂક્ષ્મરૂપ એવા પ્રદેશ અને પરસેવાને વહેવડાવતાં એવાં છિદ્ર તેણે

સહિત ચોપન કરોડ સડસઠ લાખને પચાસ હજાર છે. આવી રીતે આ ગણના તે વાયુના પરમાણુએ કરીને જુદા જુદા વિભાગ કરીને મુનિઓએ કહ્યું છે.

હે મુકુંદ બ્રહ્મચારી ! આ સમગ્ર ભાવનું પોતપોતાને સ્થાનને વિષે જે રહેવાપણું છે તેને યોગશાસ્ત્રના પારને પામેલા મોટા મુનિઓ જાણે છે. અને વાર્તાને વિષે શાસ્ત્ર જ પ્રમાણભૂત છે, કેમ જે ચક્ષુ આદિક ઈન્દ્રિયે કરીને જણાતું નથી. આ દેહને વિષે પરિણામને પામ્યો એવો જે રસ તેના સારની નવ અંજલિ કહી છે. અને જળની દશ અંજલિ છે. અને પુરીષ જે અન્ન આદિકનો કૂચો તેની સાત અંજલિ છે, રુધિરના ચાર કહ્યા છે. અહીં અંજલિ શબ્દે કરીને અર્ધશેર જાણવું. અને શ્લેષ્મ જે કફ તેની છ અંજલિ છે, પિત્તની પાંચ અંજલિ છે, મૂત્રની ચાર અંજલિ છે, વસા જે માંસનો સ્નેહભાગ તેની ત્રણ અંજલિ છે, ઈત્યાદિક ઘણાક દોષે યુક્ત દેહ છે.

હવે આ શરીરમાં પ્રાણને રહેવાનાં સ્થાન છે તેમને કહું છું જે, હૃદયકમળમાં રહ્યું એવું જે ઓજસ કહેતાં પીળાશે સહિત જરાક રક્ત એવો ધાતુ તથા વીર્ય તથા રુધિર તથા ભ્રૂકુટિ ને કર્ણ તેના મધ્યમાં રહ્યાં એવાં બે અસ્થિ ઈત્યાદિક ઘણાંક સ્થાન કહ્યા છે. હવે એ દેહને ઘરરૂપે વર્ણન કરું છું. અસ્થિરૂપી વાંસડાના સમૂહ તેણે યુક્ત તથા અસ્થિના થાંભલા થાંભલીઓ એ આદિકે યુક્ત અને સ્નાયુ ને ચરબી તેણે કરીને ચારે બાજુ જડેલું અને શરીરના રોમ તથા મસ્તકના કેશ એ આદિકે કરીને આવરેલું, અને દુર્ગંધમય એવાં પદાર્થ તેણે યુક્ત અને કામ-ક્રોધાદિક સર્પો જેમાં રહેલા છે, અને અહંકારરૂપી એક બિલાડો જેમાં રહેલો છે, અને મોહરૂપી ઘાટો અંધકાર તેણે આવરેલું છે; હે મુકુંદ બ્રહ્મચારી ! નિત્ય અને પવિત્ર એવો જીવાત્મા તેનું અનિત્ય અને અપવિત્ર અને કર્મે કરીને નિર્માણ કર્યું એવું આ દેહરૂપી ઘર છે.

અને જેમ દુર્ગંધે કરીને દૂષિત એવો ચાંડાળનો કુંડ, તેને વિષે અજાણ્યે પડી ગયા જે શુધ્ધ જન તે મહાદુઃખને પામે છે. એમ નાના પ્રકારના મળે કરીને પૂર્ણ અને દુર્ગંધે કરીને વ્યાપ્ત અને અસ્થિના સમૂહે કરીને રચેલું એવું આ દેહરૂપ પાંજરું તેને વિષે મોહના વશપણે કરીને પડ્યો અને કર્મનું વશપણું તેને પામ્યો અને શુધ્ધ એવો જીવાત્મા પણ તે દેહની માયાયે કરીને મોહને પામ્યો થકો અત્યંત દુઃખને પામે છે. આ દેહ તો વીર્ય ને રુધિરના સંયોગ થકી થાય છે.

અને વિષ્ટા ને મૂત્ર એ આદિકે ભરેલો છે. માટે આ દેહ અપવિત્ર છે. અને જેમ ચર્મ અસ્થિ અને મજ્જાદિક મળે કરીને પૂર્ણ એવો સોનાનો ઘડો તે શુધ્ધ કરવાથી પણ શુધ્ધ થતો નથી, તેમ મળના સમૂહે કરીને પૂર્ણ એવો આ દેહ શુધ્ધ કર્યાથી પણ શુધ્ધ થતો નથી. અને હે મુકુંદ બ્રહ્મચારી ! હુત, ઘૃત, દ્રવ્ય, અન્ન આદિક સમગ્ર પવિત્ર વસ્તુ દેહને પામીને ક્ષણમાત્રમાં અપવિત્રપણાને પામે છે. તે દેહ થકી બીજાું શું અપવિત્ર છે ? કાંઇ નથી; અને પંચગવ્ય, કુશ અને જળે કરીને શુધ્ધ કર્યો એવો પણ આ દેહ, તે કાળાશરૂપી દોષે કરીને દૂષિત એવો અંગારો ધોવાથી ક્યારેય નિર્મળપણાને નથી પામતો, અને જાતિએ કરીને કાળી એવી કામળી તે અનેક ઉપાયે કરીને પણ શ્વેત નથી થતી, તેમ નિર્મળ નથી જ થતો. અને આ લોકમાં તે અત્યંત દુર્ગંધે યુક્ત મળને સૂંઘતો થકો અને અતિશયપણે કરીને જોતો સતો પણ અને નાસિકાને દાબતો થકો પણ વૈરાગ્યને નથી પામતો.

હે મુકુંદ બ્રહ્મચારી ! મોહનું કારણ તો જુઓ ! જે દેહના દોષને જાણીને પણ જીવ વૈરાગ્યને નથી પામતો. અને ડાહ્યા પુરુષો તો આ દેહને સ્વભાવ થકી જ નિશ્ચય અપવિત્ર જ જાણે છે. અને તે દેહને બ્રહ્માએ ફળ વિનાની કેળની માફક અસારપણે કહેલ છે.

હે મુકુંદ બ્રહ્મચારી ! ડાહ્યા પુરુષોએ તે કલેવરને આ પ્રકારે સોએ સો દોષે યુક્ત જાણીને અંતે કૃમિ, વિટ્ અને ભસ્મ એ ત્રણ નામવાળો અને જેના થકી દિવસે દિવસે દુર્ગંધે યુક્ત એવો દુષ્ટ મળ નીકળે છે, એ કારણે અતિશય મેલો એવો કહ્યો છે. જેમ તીર્થને વિષે ધોઇ એવી પણ શ્વાનના ચર્મની બોખ તે શુધ્ધપણાને નથી પામતી, તેમ દેહ તે તપ અને તીર્થના જળ એ આદિકે કરીને શુધ્ધ ન જ થાય. માટે આ દેહ તો વાત, પિત્ત અને કફ આદિકનું સ્થાનભૂત અને રોગનું ભરેલું પાંજરું છે, આ દેહને વિષે નાના પ્રકારના રોગે કરીને પ્રાણી અનેક પ્રકારના દુઃખને પામે છે. આ દેહનું ક્ષણ ક્ષણ પ્રત્યે નાશવંતપણું છે, અને દેહને વિષે નિરંતર કાળરૂપી સર્પ ગમે ત્યારે ડંસે તેનો મોટો ત્રાસ નિશ્ચય છે. હે મુકુંદ બ્રહ્મચારી ! આ પ્રકારે નાના પ્રકારનાં દુઃખ ને દોષ એ આદિકનો સ્થાનભૂત દેહ તેના વિભાગ અમોએ તમને કહ્યા. હવે મનુષ્યને નાના પ્રકારનું ગર્ભવાસના કલેશે કરીને જે દુઃખ થાય છે તેને કહીએ છીએ તેને તમે સાંભળો.

ઇતિ શ્રીસહજાનંદસ્વામી શિષ્ય અચ્યુતદાસવિરચિતે શ્રીપુરુષોત્તમલીલામૃતસુખ સાગર મધ્યે જે પુરુષોત્તમ ગીતા તેમાં વૈરાગ્યની ઉત્પત્તિ તથા વૈરાગ્યનું સ્વરૂપ તથા દેહનું અપવિત્રપણું કહ્યું એ નામે સાતમો અધ્યાય.૭ સળંગ અધ્યાય. ૪૭

અધ્યાય-૪૮

હે મુકુંદબ્રહ્મચારી! ગર્ભવાસને વિષે વ્યાકુળ મનવાળા પ્રાણીને કુંભીપાક નર્ક થકી પણ ઘણું અતિ તીવ્ર દુઃખ નિશ્ચય થાય છે. અને કોઈ પ્રાણી પર્વતના ભારે કરીને અત્યંત પીડાયો છતો દુઃખે કરીને રહે છે, તેમ ગર્ભમાં પ્રાણી જરાયુ જે ઓળનો પછેડો તેણે વિંટળાયો થકો મહાકષ્ટ પૂર્વક રહે છે. જેમ સમુદ્રને વિષે પડ્યો એવો મનુષ્ય દુઃખે કરીને વ્યાકુળ રહે છે તેમ ગર્ભના જળે કરીને સેવ્યું છે અંગ જેનું એવો પ્રાણી તે વ્યાકુળ અંતર યુક્ત થઈને રહે છે. અને જેમ ચારે બાજુ પ્રજ્જવલિત અગ્નિના મધ્યમાં રહ્યો જે પુરુષ તે તાપને પામે છે. તેમજ આ પ્રાણી અગ્નિએ સહિત એવા છ કોઠા તેના મધ્યમાં રહ્યો ને ગર્ભના ભાવને ભજતો થકો તાપને પામે છે.

અને અગ્નિએ કરીને તપાવાને લીધે અગ્નિના સરખો છે વર્ણ જેનો એવી લોઢાની કોશ તેણે કરીને ભેદ્યું છે કલેવર જેનું એવો પુરુષ જે દુઃખને પામે છે તે દુઃખ થકી ગર્ભને વિષે ગર્ભ સંબંધી દુઃખ આઠ ગણું કહ્યું છે. અને કોઈ સ્થળને વિષે ગર્ભવાસ કરતાં બીજો વાસ તે કષ્ટને દેનારો નથી. માટે ગર્ભવાસ તે નરકમાં પડવા થકી અધિક દુઃખને આપનારો કહ્યો છે. અને વિષ્ટા ને મૂત્રનો ખાડો તેના સમાન અને ઘણા જંતુની ઉત્પત્તિ જેમાં છે એવું માતાનું ઉદર તેમાં પડેલો પ્રાણી તે નીચું છે મુખ જેનું એવો ઘણા કલેશને પામે છે. અને જઠર સંબંધી અગ્નિએ કરીને નિરંતર બળતું છે અંગ જેનું એવો પ્રાણી અત્યંત કોમળપણું છે માટે બહુ વ્યાકુળ થયો થકો વ્યથાને પામે છે. અને માતાના ઉદરમાં રહ્યા એવા કરમિયાના સમૂહ તેમણે ક્ષણ ક્ષણ પ્રત્યે ડસ્યાં છે સર્વે અંગ જેનાં એવો ગર્ભમાં રહ્યો જે પ્રાણી તે બહુ કોમળપણું છે માટે ઘણા દુઃખને પામે છે.

અને પોતાની માતાએ ખાધા એવા કડવા, ખાટા,ખારા, તીખા પદાર્થ તેના સ્પર્શે કરીને ઘણાક વીંછીના ડંખની પેઠે પ્રાણી ઘણી પીડાને પામે છે. અને પાંજરાને વિષે પૂર્યા એવા પક્ષીની પેઠે પોતાના અંગની ચેષ્ટા કરવામાં અસમર્થ એવો ગર્ભમાં રહ્યો જે પ્રાણી તે વિષ્ટા, મૂત્ર, રુધિર આદિકે કરીને લીંપાયો અને આતુર થયો

થકો નિત્યે મોહને પામે છે. હે મુકુંદ બ્રહ્મચારી! કર્મને વશ એવો પ્રાણી તેને ગર્ભવાસનું જે મહાદુઃખ તે થકી પણ જન્મ સમયને વિષે કોટીગણું દુઃખ થાય છે, કેમ જે જન્મ સમયમાં પામ્યો છે અતિબળ એવો જે પ્રાણવાયુ તે બળ થકી ગર્ભને ચલાવે છે અને તે ગર્ભનું સ્થાન તે ચોવીશ આંગળ વિશાળ પણાને પામે છે. પણ ગર્ભ પચીસ આંગળ પ્રમાણવાળો છે અને બહાર નીકળતો તે પ્રાણી અત્યંત ભીષણ જેમ હોય તેમ અને જ્વરને લીધે અતિશે તપી ગયું છે અંગ જેનું એવી પીડાયે કરીને મૂર્છા પામીને બહાર આવે છે.

વળી તે સમયની પીડાને દૃષ્ટાંતે કરીને દેખાડે છે. અતિશય બળીયા એવા પ્રસૂતિકાળના વાયુ તેમણે ઠેલ્યો એવો તે પ્રાણી તેને કોલુને વિષે પીલ્યા જે શેલડીના સાંઠાની પેઠે ઘણી પીડા થાય છે. અને ગર્ભ થકી મહાકષ્ટે કરીને બહાર નીકળ્યો અને મૂર્છાને પામ્યો ને મોહ છે નામ જેનું એવો બહારનો વાયુ તેણે સ્પર્શ કર્યો એવો પ્રાણી તેને તે જ ક્ષણને વિષે અતિશય આફરો ચઢી જાય છે. માટે પ્રાણીને તે જ સમયને વિષે મોહ ઉત્પન્ન થાય છે. અને મોહને પામેલો પ્રાણી તેને તત્કાળ ગર્ભની સ્મૃતિ ટળી જાય છે. અને જન્મને વિષે ઘણી પ્રીતિ થાય છે. અને અવ્યક્ત કહેતાં વિકાસને નથી પામી ઈંદ્રિયો ને બુદ્ધિ જેની માટે બાલ્યાવસ્થાને વિષે પણ ઘણાં દુઃખને પામે છે. તે દુઃખને કહેવાને ઈચ્છતો એવો તે પ્રાણી તે દુઃખને કહેવાને તથા કાંઈ કરવાને સમર્થ નથી થતો,

અને બાલ્યાવસ્થાવાળો પ્રાણી તે નાના પ્રકારના બાલ્યાવસ્થાના રોગ તથા અતિક્રૂર બાલગ્રહ તથા માંખો, મચ્છર એ આદિકના ડંસ તેણે કરીને દુઃખને પામે છે. અને તરસ ને ભૂખ તેણે કરીને વ્યાપ્ત છે અંગ જેનું એવો તે પ્રાણી ક્ષણ ક્ષણ પ્રત્યે રુદન કરે છે અને બાળક એવો પ્રાણી તે પોતાને મૂઢપણું છે માટે ભક્ષણ કરવા યોગ્ય નહીં તેનું ભક્ષણ કરે છે તેણે કરીને પણ તેને દુઃખ થાય છે. અને કુમાર અવસ્થાને વિષે કાન વિંધવાથી તથા પોતાની મૂર્ખાઈને લીધે માતા-પિતા તાડન કરે તથા અક્ષર ભણવા માટે ભણાવનારા ગુરુ શિક્ષા કરે તેણે કરીને પણ દુઃખ થાય છે. અને યુવાન અવસ્થાને વિષે નિરંતર વિષયને વિષે રાગ તેણે કરીને આવરેલો પ્રાણી તેને પ્રમત્ત એવી ઈંદ્રિયોની વૃત્તિયોની કામને વિષે આસક્તિએ કરીને પીડા થાય છે. એ હેતુ માટે યુવાવસ્થાને વિષે તે પ્રાણીને સુખ કયાંથી હોય? ન જ હોય અને મોહથી યુક્ત એવો જે પ્રાણી તેને ઈર્ષાએ કરીને અતિ મોટું દુઃખ

થાય છે. વિષયને વિષે રાગ તે નેત્રમાં થતો જે રોગ તેની પેઠે નિરંતર કેવળ દુઃખને અર્થે થાય છે.

અને કામરૂપ અગ્નિએ કરીને તપેલો જે મનુષ્ય તે રાત્રિને વિષે નિદ્રાને નથી પામતો. દિવસને વિષે પણ ધનની પ્રાપ્તિને અર્થે ચિંતા કરતો જે મનુષ્ય તેને સુખ કયાંથી હોય? અને વૃધ્ધાવસ્થાને વિષે વૃધ્ધપણે કરીને જીર્ણ થઈ ગયો છે દેહ જેનો અને આધિ ને વ્યાધિ તેનું સોએ સો દુઃખ તેણે પરાભવ કર્યો એવો મનુષ્ય ઘણી વેદનાને પામે છે. ને સર્વે રોગાદિક તેમણે પીડાને પમાડયો એવો જન તેને પોતે ધન્વંતરિ પણ રોગે રહિત કરવાને સમર્થ નથી તો બીજો વૈદ્ય કયાંથી સમર્થ હોય? ન જ હોય. હે મુને! મરણ સમયનું દુઃખ તેણે યુક્ત એવા મનુષ્યને ઔષધ રક્ષણ કરવા સમર્થ નથી.

એજ પ્રકારે તપ, તથા દાન તે પણ સમર્થ નથી. અને માતા, પિતા તથા સંબંધીજન પણ કયારે સમર્થ નથી. અને મૃત્યુ પામ્યો એવો જે પ્રાણી કર્મને વશ થકો અગણિત યોનિને વિષે જન્મ ધારણ કરે છે. અને ત્યાં નિરંતર કલેશ, શોક, ભય ને દુઃખ તેને પામે છે. અને મોટું એવું તમ જે અજ્ઞાન તેમાં પ્રવેશ કરેલો અને મૃત્યુએ કરીને ત્રાસ પામ્યું છે ચિત્ત જેનું એવા પ્રાણીને મરણ સમયને વિષે જે દુઃખ છે તેની ઉપમા કયાંઈ પણ આ લોકમાં નથી એવું અતિશય દુઃખ છે. હે તાત! હે માત! હે કાંત! આ પ્રકારે અતિ દુઃખીયો જન નિશ્ચય બકોર કરે છે.

અને અંતકાળ સમયે નાના પ્રકારના રોગે કરીને ઘણું દુઃખ પામે છે. અને બંધુજન તેમણે હરી લીધું છે સમગ્ર ધનાદિક જેનું અને વહાલાંયે ચારે કોર વીંટાણો અને હાય, હાય, હું મરી જઈશ આ પ્રકારે ત્રાસ પામતું છે હૃદય જેનું એવો પ્રાણી ઘણી ચિંતાને પામે છે. અને અતિ સુકાતું મુખ તેણે કરીને દીર્ઘ એવો ઊનો શ્વાસ તેને મૂકતો અને વારંવાર કલેશને પામતો અને મોહને પામતો થકો ખાટલાને વિષે આળોટે છે. અને તે પ્રાણી હસ્ત અને ચરણ તેને અતિશય ચારેકોર પછાડે છે. અને ખાટલા થકી પૃથ્વી ઉપર સૂવાને ઈચ્છે છે. અને પૃથ્વી થકી ખાટલા ઉપર સૂવાને ઈચ્છે છે. અને વસ્ત્રે રહિત ને મેલી છે લાજ જેણે અને મૂત્ર ને મળે કરીને લિંપાયેલો અને સુકાઈ જતાં છે કંઠ,ઓઠ ને તાળવું જેનાં એવો તે પ્રાણી જળ પીવાને માગે છે. અને નાના પ્રકારના રોગનું દુઃખ તેણે કરીને આતુર પ્રાણી શોકને કરતા એવા બંધુજનો તેમણે વારંવાર બોલાવ્યો સતો પણ બોલી શકતો નથી. અને કફ ભરાય

છે તેણે કરીને કંઠ ઘુરઘુર શબ્દને કરે છે.

હું મૃત્યુ પામીશ, ને મારા દ્રવ્યને કોણ લેશે? આ પ્રકારના ચિંતવનને કરતો એવો પ્રાણી તે કાળપાશ તેણે ખેંચ્યો થકો મૃત્યુને પામે છે. આ પ્રકારે મૃત્યુ તે તત્કાળ સર્વ જગતને ગળે છે. જેમ કપિંજલ પક્ષીને સ્વેન પક્ષી ગળે છે. અને જેમ દેડકાને સર્પ ગળે છે. તેમ આ પ્રમાણે પ્રથમ જન્મ સમયમાં તથા મધ્યને વિષે તથા અંત સમયને વિષે અતિ દારુણ દુઃખ ભોગવતા પ્રાણીને કાળ ગળે છે.

આવી રીતે સ્વભાવ થકી દુઃખની પરંપરા છે. અને સર્વે કાર્ય તેણે વર્જીને જે જન રાત્રિયે સૂવે છે તે જન પણ મરેલા જેવો છે. અને સ્વપ્નને વિષે પણ તમોગુણે કરીને વ્યાપારને કરતા તે પ્રાણીને સુખ ક્યાંથી હોય ? અને ખેડ, વેપાર, ચાકરી તથા ગાયોની રક્ષા કરવી એ આદિક પ્રયાસે કરીને તથા બીજાં વ્યવહાર સંબંધી કાર્યે કરીને હરાણું છે મન જેનું એવા પ્રાણીને જાગૃત અવસ્થામાં પણ શાન્તિ ક્યાંથી હોય ? ને બીજા તો પુત્રથી દુઃખી અને પુત્રોએ રહિત જનને પુત્રને પામવાનું સાધન જે યજ્ઞાદિક તેને કરે છે અને ઘણુંક દુઃખ તેને પામે છે. અને પુત્રવાળા જે જન તેને પણ નિરંતર તેના પોષણની ચિંતા તથા પુત્રને રોગાદિકની પીડા તથા તેમનું મૃત્યુ થયે સતે ઘણીક પીડા નિશ્ચય થાય છે.અને બીજાનાં આભૂષણ દ્રવ્ય, વાહન એ આદિક વૈભવ જોઇને બળતા જે નિર્ધન પુરુષ તેને ઘણી પીડા થાય છે.

અને ધનાઢ્ય પુરુષને પણ ધનની રક્ષા કરવાને તથા ધનને વધારવાને વિષે દુઃખ છે. તથા ધનના ખર્ચ નિમિત્ત તથા ધનનો નાશ થયા નિમિત્ત તથા ચોર આદિક થકી પણ દુઃખ છે. અને જેમ કોઇ પક્ષી માંસ લઇને આકાશમાં ઉડતું હોય તો બીજાં પક્ષીઓ તે માંસને ભક્ષણ કરવા પાછળ દોડે છે અને તેની પાસેથી માંસ લઇને ખાઇ જાય છે. અને પૃથ્વી ઉપર પડ્યું હોય તો શ્વાન ખાઇ જાય છે. અને જળમાં કોઇ લઇ ગયું હોય તો માછલાં ખાઇ જાય છે, તેમ ધનવાળા પુરુષના ધનને રાજા તથા રાજાના ચાકર તથા સંબંધીઓ તથા ચોર એ આદિક સમગ્ર હરી લે છે.

અને આ લોકમાં પંદર અનર્થવાળું ધન ધનવાળા પુરુષને પણ આનંદ નથી આપતું, તે તો નિરંતર ખેદને જ પમાડે છે. માટે ધન સુખને કરનારૂં નથી. અને ધનાઢ્ય જનને દીનપણું તથા મચ્છર તથા દંભ અને ધનનું અધિકપણું અને બીજા થકી ઘણો ભય તથા ન કરવા યોગ્ય એવી ક્રિયાને વિષે પ્રવૃત્તિ આ પ્રકારનાં દુઃખ નિરંતર થાય છે, અને પ્રાણીને હેમંતઋતુને વિષે ટાઢે કરીને દુઃખ અને ગ્રીષ્મ

ઋતુને વિષે તાપે કરીને કઠોર એવું દુ:ખ, અને વર્ષાકાળને વિષે વાયુ ને વૃષ્ટિનું દુ:ખ આવી રીતે કાળે કરીને દુ:ખ જ થાય છે. અને મનુષ્ય ને રાજા, ચોર ને શત્રુ તે થકી તથા વ્યાઘ્રાદિક થકી અને અતિ વૃષ્ટિ, અનાવૃષ્ટિ એ આદિક ઈતિઓ થકી પણ ભય થાય છે, તથા કાળરૂપ સર્વ થકી અતિશય ભય થાય છે.

અને સ્ત્રી-પુરુષને વિવાહના વિસ્તારને વિષે તથા ગર્ભ ધારણ કરવાને વિષે દુ:ખ છે. ઘણા પુત્રો હોય તેને પરણાવવા તથા આજીવિકા કરી આપવી એ દુ:ખ છે. સ્ત્રીને ઉદરમાં ભાર વેઠવો અને બાળકને જન્મ આપવો અને તેને મોટાં કરવાં, અને તે પુત્ર ને પુત્રીઓ સંબંધી એ સર્વે દુ:ખે કરીને સ્ત્રી-પુરુષને ઘણાંક દુ:ખ છે. આ પુત્ર ગુણવાન હતો તે મરી ગયો તથા એને ચાકરી મળી નહીં અને આ પુત્રી બાલપણમાં જ વિધવા થઈ, અથવા તેનો એક જ પુત્ર હતો તે મરી ગયો એ આદિક તે ઘણાંક દુ:ખ તે પુરુષને રાત્રિ દિવસ થયાં કરે છે. વળી પુત્રને દાંતને વિષે તથા નેત્રમાં રોગ થયો છે એ કષ્ટ આવ્યું, હવે હું શું કરું ? અને ગાયો નાસી ગઈ, ખેડ ભાંગી ગઈ, ઘરની સ્ત્રી બળવાન થઈ પડી-ગાંઠતી નથી, હવે હું શું કરું ? આવા પરોણા આવ્યા તેનું ઘણું ખર્ચ થાશે, અને રાત્રીએ ચોરે મારાં ધન-ધાન્યાદિક સર્વે લૂંટી લીધું છે, હું પણ હવે આંધળો થયો છું અને મારી સ્ત્રી ને બાળક છે. અને છોકરાં નાનાં છે માટે ઘરનું કાર્ય કોણ કરશે, અને પશુને કોણ બાંધશે, અને કન્યાને પરણાવવા સમયે હું તેના યોગ્ય વરને શોધવા જાત, આ પ્રકારની ચિંતાએ કરીને પરાભવને પામ્યા એવા કુટુંબવાળા જનોને સુખ ક્યાંથી હોય ? ક્યારે પણ ન જ હોય, અને નિત્યે કુટુંબની ચિંતાએ કરીને વ્યાકુળ એવો મનુષ્ય તેનો સારો વિચાર તથા બીજા સારા ગુણો કાચા ઘડામાંથી જળની પેઠે સ્રવી જાય છે. હે મુકુંદ બ્રહ્મચારી ! અમોએ તમને આ પ્રકારે ગર્ભને વિષે નિવાસ એ આદિક સમગ્ર દુ:ખે કરીને જેનો અંત ન આવે એવું દુ:ખ કહ્યું છે અને હવે રાજાદિકનું દુ:ખ તેને કહું છું તેને તમે એકાગ્ર ચિત્તથી સાંભળો.

ઇતિ શ્રીસહજાનંદસ્વામી શિષ્ય અચ્યુતદાસવિરચિતે શ્રીપુરુષોત્તમલીલામૃતસુખ-સાગર મધ્યે જે પુરુષોત્તમગીતા તેમાં ગર્ભવાસનાં દુ:ખો તથા બાલ્યાવસ્થાનાં દુ:ખો તથા વૃધ્ધાવસ્થાનાં દુ:ખો કહ્યાં એ નામે આઠમો અધ્યાય.૮ સળંગ અધ્યાય. ૪૮

અધ્યાય–૪૯

આ અધ્યાયમાં શ્રીહરિએ રાજા તથા દેવાદિકના ભોગવૈભવનું નાશવંતપણું તથા વૈરાગ્યના ગુણો એ આદિક વાત કહી છે.

હે મુકુંદ બ્રહ્મચારી ! સંધિ ને વિગ્રહ તેની ચિંતાએ કરીને અને પુત્રાદિક થકી પણ વ્યાકુળ થયો છે, મરવાનો ભય છે જેમને એવા રાજાઓ તેમને રાજ્ય હોય છતાં પણ સુખ ક્યાંથી હોય ? અને તમે કહેશો જે અનેક પ્રકારના વૈભવનો અધિપતિ તેને કેમ સુખ ન હોય ? તો ત્યાં કહીએ છીએ જે, રાજાને પણ અન્ન, વસ્ત્ર, વાહન, આસન એ આદિક સર્વે પદાર્થ જેટલો ખપ હોય તેટલાં જ ભોગવાય છે. અને પોતાના ખપમાં ન આવ્યું તે તો કેવળ કલેશને અર્થે જ છે.

અને સાત માળની હવેલી છે તો પણ મહીપતિને પોતાને બેસવા-સૂવામાં ખપ આવી એટલી જ પોતાની છે. અને જળના ભરેલા હજારો ઘડા હોય તો પણ જળ પોતાના ખપમાં આવ્યું તેટલું જ પોતાનું છે, તેમ અન્નાદિક પણ જે પોતાના ખપમાં આવ્યું તેટલું જ પોતાનું, રાજાને રાત્રિ-દિવસ ચોઘડીયાં સાંભળવાં તે સુખ અધિક છે એમ જો કહેતા હો તો ત્યાં કહીએ છીએ જે રાજા પ્રાતઃકાળને વિષે વાજીંત્રના શબ્દોને પ્રવાસીજન તેણે સહિત જ સાંભળે છે. એ હેતુ માટે મારા ઘરને વિષે આ વાજીંત્ર વાગે છે એ તો કેવળ અભિમાન માત્ર જ છે. એ પ્રકારે રાજને વિષે પણ કેવળ અભિમાન માત્ર છે. તમે કહેશો જે કોઈને ન મળે એવાં ઘણાંક મૂલ્યવાન વસ્ત્ર, ઘરેણાં કરવાં એ આદિક સુખ રાજાને છે તોય ત્યાં કહીએ છીએ જે, નાના પ્રકારનાં બહુ મૂલ્યવાળાં વસ્ત્ર ઘરેણાં ધારણ કરવાં તથા સુગંધીમાન પુષ્પ-તૈલાદિક પદાર્થને અંગમાં લેપન કરવાં, તથા નૃત્ય જોવાં તથા ઉન્મત્તની પેઠે આચરણ કરવું એ આદિક રાજાને ભોગવવાના યોગ્ય ભોગે કરીને પણ એકબીજાને જીતવાને ઈચ્છતા અને પૃથ્વીને વિષે વેરને કરનારા એવા રાજાઓને સુખ નથી જ. અને શત્રુ થકી જે પરાભવ તેણે કરીને નિત્યે ઉદ્વેગચિત્તવાળા અને દ્વેષ-અમર્ષ એ આદિકે કરીને વ્યાપ્ત એવા રાજાને ક્યારેય પણ સુખ નથી જ.

હે સન્મતે ! પૂર્વે રણ સંગ્રામને વિષે રાજાનો રાજા એવો કાર્તવીર્ય સહસ્રાર્જુન તેના હજાર હસ્તોને મહાપરાક્રમી પરશુરામે છેદી નાખ્યા હતા. કોઈથી જીતાય નહીં એવા જે પરશુરામ તેમનો શ્રેષ્ઠ અને શુરવીર પુરુષોએ વખાણેલો અને સર્વોપરી એવો જે યશ તેને સમર્થ એવા દશરથના પુત્ર રામચંદ્રજીએ હરી

લીધો હતો અને હનુમાનજી પણ ઇંદ્રે વજ્રે કરીને પરાભવ કર્યા સતા પૃથ્વી પર પડ્યા હતા. અને તે સૂર્યાત્મક જે ઇંદ્ર તેને નીવાતકવચ નામે દૈત્યે જીતી લીધો હતો. ને તે દૈત્યને પાંડુ રાજાના પુત્ર અર્જુને જીતી લીધો હતો. સૂર્યશબ્દે કરીને ઇંદ્રને જાણવા કેમ જે રામાયણને વિષે ઇંદ્રને સૂર્ય કહ્યા છે. અને મહાશોભાયમાન અને મહાપરાક્રમી અર્જુનને પણ ગોવાળીયા કાઠીઓએ જીતી લીધા હતા અને તે ગોવાળને વરસાદ ન વરસવો અને બહુ વરસવો તેણે કરીને પીડા છે. મેઘને વાયુ તે ચારે બાજુ દોડાવે છે. અને વાયુના પરાક્રમને પર્વતે જીતી લીધું છે કેમ જે પર્વતાસ્ત્રે કરીને વાય્વાસ્ત્ર પરાભવને પામે છે.

અને પર્વતને અગ્નિ બાળે છે. અને અગ્નિને જળ પરાભવ કરે છે. અને જળને પ્રલયકાલનો સૂર્ય શોષી લે છે. આ પ્રકારે દેવ, અસુર અને મનુષ્યો એકબીજાને જીતવાને ઇચ્છતા થકા કલેશને પામે છે અને એકબીજાથી અધિક થવાને ઇચ્છતા અને ઉજળી એવી બીજાની સંપત્તિ જોઇને સહન કરી શકતા નથી. એવા દેવને સ્વર્ગને વિષે પણ સુખ નથી. અને છેદાઇ ગયાં છે મૂળ જેમનાં એવાં વૃક્ષ પરવશપણાને પામીને જેમ પૃથ્વી ઉપર પડે છે. તેમ પોતાના પુણ્યનો નાશ થયા થકી દેવ તત્કાળ નીચે પડે છે. અને સુખ પામવાના મનોરથવાળા દેવોને અચાનક થયો જે ભોગાદિકનો નાશ તેણે કરીને સ્વર્ગને વિષે પણ તીવ્ર દુઃખ થાય છે.

અને બળીયા જે યક્ષ, રાક્ષસ, દૈત્ય તથા દાનવ તેમની સંગાથે દેવને પણ નિરંતર યુધ્ધ કરવા રૂપી કલેશ છે. હે મહામતે ! આ પ્રકારે સ્વર્ગને વિષે પણ વિષયે કરીને વ્યાકુળ છે ચિત્ત જેમનાં અને રાગ-દ્વેષાદિકે યુક્ત દેવો તેમને સુખ નથી. સ્વર્ગને વિષે રહ્યા જે દેવ તેમને પુણ્યનો નાશ થવાનો ભય રહેલો છે. માટે તેથી દુઃખ પ્રાપ્ત થાય છે. અને જ્યારે ત્યાંથી પડે છે ત્યારે નાના પ્રકારની હજારો યોનિઓને વિષે વારંવાર જન્મ થાય છે. અને દેવલોકને વિષે પણ દેવ તેમને મનુષ્યની પેઠે નાના પ્રકારના રોગ રહ્યા છે. સૂર્યને કુષ્ઠનો રોગ છે, અને વરુણને જલોદરનો રોગ છે, અને પુષા નામે દેવ તેમના દાંત પડી ગયા છે, અને ઇન્દ્રનો ભુજ સજ્જડ રહી ગયો છે, તથા ચંદ્રમાને પણ સહન થઇ શકે નહીં એવો મોટો ક્ષય રોગ છે, અને દક્ષ પ્રજાપતિને પણ તાવનું મોટું દુઃખ છે.

અને અશ્વિનીકુમાર જે દેવતાના વૈદ્ય તેમને મસ્તકનો રોગ છે, એમ પદ્મપુરાણમાં કહ્યું છે તે થકી જાણવું. આવી રીતે દેવો પણ નાના પ્રકારના રોગે

કરીને પીડાને પામે છે. અને બ્રહ્માના દિવસ દિવસ પ્રત્યે કાળે કરીને અધિકારી દેવોનો પણ નાશ થાય છે, અને દ્વિપરાર્ધ કાળે કહેતાં બ્રહ્માનાં સો વર્ષે કરીને તે બ્રહ્માનો પણ નાશ થાય છે. અને લોભ-કામાદિકે યુક્ત અને મત્સરે કરીને વ્યાકુળ મનવાળા અને વિષયને વિષે આસક્ત ચિત્તવાળા દેવોને સુખ ક્યાંથી હોય? ન જ હોય. અને જ્યાં લોભ-કામાદિક દુઃખને દેનારા દોષો હોય ત્યાં નિરંતર સમગ્ર દુઃખ જ હોય એમ જાણવું. અને સર્વે લોકને વિષે પ્રાણીને આધ્યાત્મિક કહેતાં અંતઃકરણ સંબંધી અને આધિભૌતિક કહેતાં દેહ સંબંધી અને આધિદૈવિક કહેતાં દેવ સંબંધી જે દુઃખ તે બહુ ઉપજે છે. તે દુઃખનું મૂળ માયિક વિષય છે. એમ હવે કહું છું.

હે વર્ણિ ! પ્રાણીને શબ્દાદિક વિષયો અતિશય અશાન્તિને આપનારા છે. અને કલેશ ને દોષાદિકના સ્થાનભૂત છે. અને વારંવાર જન્મ-મૃત્યુના પમાડનારા છે. તે વિષયના દોષને સ્પષ્ટપણે કરીને કહું છું. જેમ હળાહળ ઝેરે યુક્ત એવા સ્વાદુ મોદક પણ તે જમનારા મનુષ્યને હણે છે, તેમજ દુઃખના કારણ એવા વિષયો પણ ભોગવ્યા છતાં પણ જનને મોક્ષના માર્ગ થકી પાડે છે, અને જેમ દૂધ પાઈને પાળ્યા એવા સર્પો તે પાળનારાને હણે છે, તેમ સ્વભાવે કરીને જ શત્રુ અને દુષ્ટપણે યુક્ત જે વિષય તે પોતાને સેવનારાને હણે છે.

અને લીલાં એવાં ઘણાં ઘાસે કરીને ઢંકાયા એટલે જ ઉપરથી સારા જણાતા એવા કૂવા જેમ તૃણના લોભે કરીને આવ્યાં જે પશુ તેમને મૃત્યુના હેતુ છે તેમ ઉપરથી સારા અને પ્રિયની પેઠે જણાતા પણ પ્રિય નહીં કરનારા એવા વિષયો પોતાના સમીપને પામ્યા એવા પ્રાણીને નિશ્ચય મારે છે, કહેતાં જન્મ-મરણનો પમાડે છે. અને ઉપરથી રમણીયની પેઠે જણાતા અને પોતાને અંગિકાર કરનારાને પણ ત્યાગ કરનારા અને તેમાં આસક્ત એવા જીવ તેમણે ત્યાગ થઈ શકે નહિ એવા પણ તે વિષયો જીવના શત્રુ છે. અને નિશ્ચય તે જીવને અંતે તાપને પમાડે છે. અને જેમ ઝેરના વૃક્ષને પામીને અને જેમ સર્પ સંબંધી ફણાને પામીને પ્રાણી તે દુઃખને પામે છે, તેમ વિષયને પામીને નિરંતર દુઃખને પામે છે. અને જેમ મનુષ્ય મનને વહાલા એવા જેટલા વિષયને સેવે છે તે મનુષ્ય તેટલા જ શોકના ખીલાને પોતાના હૃદયને વિષે નિશ્ચય મારે છે.

અને જેમ ઢીમર મોટી જાળે કરીને માછલાંને બાંધે છે, અને જેમ કસાઈ

પશુને વિશ્વાસ આપીને હણે છે, તેમ ઠગારા અને દુષ્ટ એવા તે વિષયો મનુષ્યને વિશ્વાસ દઈને હણે છે. જેમ ઝેરના વૃક્ષના ફળને ખાનારા જનો ઘણીક પીડાને પામે છે, તેમ વિષયને ભોગવતા અજ્ઞાનીજનો નિશ્ચય ઘણી પીડાને પામે છે. અને જેમ માજમ આદિક વસ્તુ તે પોતાને ખાનારા પ્રાણીને તત્કાળ ગાંડા કરે છે, તેમ વિષયો પોતાને ભોગવનારા મનુષ્યને વિહ્વળ કરે છે. અને જેમ વાયુ વાદળાંને હરે છે, અને જેમ ધુતારોજન પ્રાણીના પ્રાણને હરે છે, તેમ વિષયો પ્રાણીના સમગ્ર વિદ્યા, ધર્મ, આદિક સદ્ગુણોનો નાશ કરે છે. અને મૂર્ખ જીવો વિષયને અર્થે પરસ્પર વૈર કરીને મહારોષે કરીને અંધ ચક્ષુવાળા થઈ વહાલા પ્રાણનો પણ ત્યાગ કરે છે.

જેમ બાળક મધુલવ ખાખરાના વૃક્ષના પાંદડાના ડીંટાને અતિશય ચાટીને તુચ્છ આનંદ માની તૃપ્તિને નથી પામતા, તેમ પ્રાણી મધુલવ જેવા વિષયોને વારંવાર ભોગવીને પણ નિશ્ચય તૃપ્તિને નથી પામતા. ને જેમ ધંતૂરાનાં બીજ તથા ભિલામાને ખાનારા જનને તે ઘણુંક દુઃખ દે છે, તેમ ભોગવ્યા એવા વિષયો જનને નિશ્ચય બહુ પીડાને પમાડે છે અને શરદઋતુનાં વાદળાં ને વીજળી પેઠે ચંચળ અને તાપ, શોક ને દુઃખ તેના કારણ એવા વિષયો તે પોતાને સેવનારા જનોને શ્વાન, ગર્દભ ને બકરાની પેઠે નિર્લજ અને નિંદા કરવા યોગ્ય કરે છે. અને તે વિષયો ત્યાગી તથા ગૃહસ્થ અને બીજા પણ જનોને મોક્ષના માર્ગ થકી ભ્રષ્ટ કરે છે, અને નિંદા અને દુર્દશાને પમાડે છે. ભોગવવાને પ્રારંભ કર્યો એવો એક મનોરથ તે પૂર્ણપણાને નથી પામતો તેટલામાં બીજો મનોરથ ઉદય પામે છે.

માટે હે મુકુંદ બ્રહ્મચારી ! તે નવા ઉત્પન્ન થતા જે સકલ મનોરથો તેનું પૂર્ણપણું કેમ થાય ? ન જ થાય. અને કામનું જે ભોગવવું તેણે કરીને ક્યારેય કામ શાંત થતો નથી. સામો વૃધ્ધિને પામે છે, કેમ જે ઘીને જમવાથી તાવ જેમ શાંત નથી થતો તથા વાયુએ કરીને અગ્નિ જેમ શાંત નથી થતો સામે વૃધ્ધિને પામે છે. અને કામને સેવનારા જન અંતરને વિષે સુખને નથી પામતા, સ્યેન પક્ષીના નિવાસભૂત વૃક્ષની છાયામાં કપિંજલ પક્ષી જેમ સુખ નથી પામતો અને ચંદ્રને સૂર્યનું સમગ્ર તેજ તેને રાહુ ઢાંકી દે છે, તેમ વિષય તત્કાળ જનની બુધ્ધિના પ્રકાશને ઢાંકી દે છે. જેમ વાયુએ ઉડાડેલા રજના સમૂહ જનની દૃષ્ટિને આવરી લે છે, અને જેમ મેઘ આકાશને આવરી લે છે, તેમ વિષયો જ્ઞાનદૃષ્ટિને આવરી લે છે.

આ પ્રકારે વિષયો અત્યંત કલેશ અને દોષના કારણ છે, અને મનુષ્યને વારંવાર સંસાર અને નરકને નિશ્ચય પમાડનારા છે, અથવા વિષયો પોતેજ બંધન બનીને પોતાને સેવનારાને બાંધે છે. જેમ ઉર્વશીએ પોતાનું દુષ્ટપણું ઐલરાજાને કહ્યું હતું તેમ. માટે વિષયનો શો અપરાધ છે ? તેમને ભોગવનારાનો જ અપરાધ છે, કેમ જે પોતાને સેવે તેમને બાંધે, એવો વિષયરૂપ શબ્દોનો અર્થ છે. આ પ્રકારે દોષ દેખાડવાપૂર્વક વિષયનું અપરાધે રહિત પણું છે. અને તેમને ભોગવનારાને અપરાધે સહિતપણું છે. તે કહીને હવે કાળે કર્યું જે સર્વનું વિનાશપણું તેને કહું છું.

હે વર્ણિ ! પ્રકૃતિમાંથી થયા અને પરિણામને પામનારા સમગ્ર વિષયો આકારો અને પદાર્થો, તેમનો તથા સમગ્ર બ્રહ્માંડનો, હે ધિમન્ ! ચાર પ્રકારના પ્રલયે કરીને નિશ્ચય નાશ થાય છે. માટે પ્રાકૃત પદાર્થોનું નાશવંતપણું છે, હે મુકુંદ બ્રહ્મચારી ! આવી રીતે માયિક લોકભોગાદિકને નાશવંત જાણીને અને શોક ને દુઃખ તેના સ્થાનભૂત તથા કાળરૂપી સર્પના ભયથી વ્યાપ્ત જાણીને તે લોકભોગાદિકને વિષે અત્યંત જે અરુચી તેને વૈરાગ્ય કહેવાય છે. આવા વૈરાગ્યને પામીને જનો તત્કાળ કામના બંધન થકી મુકાઇ જાય છે. અને તે વૈરાગ્ય તો મહાભાગ્યની ઉપમા આપવા જેવો શુભ છે. અને સર્વે આભૂષણમાં શ્રેષ્ઠ અલંકારરૂપ છે. જેમ સુવર્ણ અગ્નિના પ્રસંગે કરીને સર્વ માયાનો ત્યાગ કરે છે, તેમ ચિત્ત વૈરાગ્યે કરીને જ સમગ્ર મળનો ત્યાગ કરે છે. અને જેમ વિશલ્યકરણી ઔષધીના સંબંધે કરીને દેહ થકી શલ્ય જાય છે, તેમ વૈરાગ્યે કરીને હૃદય થકી દુઃખો બહાર નીકળી જાય છે.

અને જેમ ચમકપાષાણના સ્પર્શથી લોહ બહાર નીકળે છે, તેમ કામ સંબંધી ઘણીક વિક્રિયા તે વૈરાગ્યે કરીને અંતઃકરણ થકી બહાર નીકળે છે અને જેમ દેહધારીના રોગ ઔષધના સંબંધ થકી સમાઈ જાય છે. તેમ કામને વિષે આસક્તિરૂપી રોગ વૈરાગ્યે કરીને સમાઇ જાય છે, અને જેમ કતક વૃક્ષના ફળના પ્રસંગ થકી મલિન જળ નિર્મળપણાને પામે છે, તેમ સર્વ પીડાને શમાવે એવા શ્રેષ્ઠ વૈરાગ્યરૂપ ઔષધથી મન નિર્મળપણાને પામે છે, તથા અંતઃકરણના રોગ સમાઇ જાય છે, જેમ જન ચિંતામણીને પામીને દીનપણાનો ત્યાગ કરે છે, તેમ વૈરાગ્યને પામીને જ કામની પ્રાપ્તિને અર્થે જે દીનપણું તેનો ત્યાગ કરે છે.

અને જેમ જળની માંહી પ્રવેશ કરાવેલી તુંબડી જળ પર આવે છે, પણ તે તુંબડી જળમાંહી નથી જ રહેતી, તેમ વૈરાગ્ય તેણે યુક્ત એવા વિવેકી પુરુષોની

બુધ્ધિની વૃત્તિ તે પોતાના મનની સંગાથે જોડી સતી પણ વિષયમાં નથી રહેતી, પરંતુ વિષય થકી પાછી વળી આવે છે. જેમ માર્ગે ચાલતા ધનવાળા પુરુષોને શસ્ત્રધારીના પ્રસંગે કરીને સર્વે પ્રકારે ચોર સંબંધી વિઘ્ન નાશ પામે છે, તેમ કલ્યાણના માર્ગને વિષે ચાલતા મનુષ્યોને કામાદિક દુષ્ટ ચોર સંબંધી વિઘ્ન વૈરાગ્યે કરીને જ નાશ પામે છે. માટે મારા સમીપની પ્રાપ્તિને કરાવનારા એને વિષય દુઃખને દળી નાખનારા અને પવિત્ર તેમજ સર્વ સાધનોમાં શ્રેષ્ઠ એવો વૈરાગ્ય અતિશય શ્રેયને કરે છે. અને હે મુને ! તીવ્ર વૈરાગ્યે યુક્ત અને મારે વિષે મનને જોડનારા મારા ભક્તોને જોઈને હું ઘણીક પ્રસન્નતાને પામું છું.

હે મુકુંદ બ્રહ્મચારી ! અમોએ તમોને આ પ્રકારે વૈરાગ્યના ઉદયનો હેતુ શાસ્ત્રને અનુસારે સ્પષ્ટપણે કહ્યો છે. અને હે વર્ણિંદ્ર ! અમોએ તમને જે વૈરાગ્યનું સ્વરૂપ કહ્યું છે તે તમારે હૃદયમાં ધારવું અને એ જ રીતે મુન્યાદિક મારા આશ્રિતજનોને કહેવું.

ઇતિ શ્રીસહજાનંદસ્વામી શિષ્ય અચ્યુતદાસવિરચિતે શ્રીપુરુષોત્તમલીલામૃતસુખ-સાગર મધ્યે પુરુષોત્તમગીતામાં રાજા તથા દેવાદિકના ભોગ તથા વૈભવ નાશવંત છે તથા જીવે ભોગવ્યા જે વિષય ને તેનાં દુઃખ કહ્યાં, એ નામે નવમો અધ્યાય.૯ સળંગ અધ્યાય. ૪૯

અધ્યાય–૫૦

હવે આ પ્રકારે સંસારરૂપી તીવ્ર રોગનું પરમ ઔષધરૂપ એવા તીવ્ર વૈરાગ્યે યુક્ત અને દુઃખને નાશ કરનારું અને અમૃત થકી પણ અતિ શ્રેષ્ઠ એવું શ્રીહરિનું વચન સાંભળીને પ્રસન્ન થયેલા મુકુંદવર્ણિએ શ્રીહરિને નમસ્કાર કર્યા. અને સભામાં બેઠેલા સમગ્ર ભક્તો પણ સાંભળીને અતિશય પ્રસન્ન થયા. અને શ્રીહરિને નમસ્કાર કર્યા. તે સમયમાં મુકુંદવર્ણિએ પુનઃ પૂછ્યું જે, હે મહારાજ ! હવે ભક્તિનું રૂપ કહો. ત્યારે શ્રીહરિ કહેવા લાગ્યા જે, હે વર્ણિ ! ભજ ધાતુનો સેવારૂપ અર્થ છે. અને તીન પ્રત્યયનો પ્રેમરૂપ અર્થ છે. માટે સ્નેહે કરીને જે શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનની સેવા કરવી તેને જ્ઞાની પુરુષો ભક્તિ કહે છે.

અને જેમ પતિવ્રતા સ્ત્રી પોતાના પતિને અનન્યભાવે કરીને સેવે છે તેમ મુમુક્ષુજન તે અનન્ય ભાવે કરીને શ્રીહરિને નિરંતર સેવે છે. એક પોતાના સ્વામીને વિષે જ ભાવ હોય પણ બીજા કોઈને વિષે એવો ભાવ ન હોય તેને અનન્ય ભાવ કહેવાય. અને વિષ્ણુ એવા જે શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન તેનું શ્રવણ કરવું અને કીર્તન તથા

સ્મરણ કરવું તથા ચરણસેવન કરવું અને પૂજન કરવું તથા વંદન કરવું અને દાસપણું કરવું તથા સખાપણું કરવું અને આત્મનિવેદન કરવું એ શ્રવણાદિક નવ નવધા ભક્તિનાં લક્ષણ છે. અને ભક્તિનાં એ નવ લક્ષણમાંથી એક લક્ષણને પણ આશરે તો તે જન ભુક્તિ અને મુક્તિને પામે છે. હવે એ નવ લક્ષણને વિસ્તારે સહિત કહું છું.

હે વર્ણિ ! તે નવને વિષે પ્રથમનું જે શ્રવણ છે તેને કહું છું. સ્વધર્મે યુક્ત એવા શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનના ભક્તના મુખ થકી શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનના જે જન્મ અને ચરિત્ર તેનું શ્રવણ કરવું અને શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનના વારાહાદિક અવતાર તેમનાં જે ચરિત્રોને મુમુક્ષુએ આદર થકી સાંભળવાં તથા શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનના ભક્ત એવા જે પ્રહ્લાદજી, ધ્રુવજી, પ્રિયવ્રત, અંબરીષ ને ઉધ્ધવજી આદિક ભક્તોની કથાને સાંભળવી. હવે કીર્તન ભક્તિને કહું છું જે, હે વર્ણિ ! રાધિકાજીના સ્વામી શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન તેનાં જે ચરિત્ર તેમનું કીર્તન કરવું. તથા ભગવાનના જે સાધુ તેમનાં ચરિત્રનું કીર્તન કરવું અને તે ભગવાન અને ભગવાનના સાધુનાં ચરિત્રની કથા અને વાર્તા નિરંતર આદર થકી કરવી અને પોતાના હિતને ઇચ્છતા એવા જનોએ શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન અને તેના ભક્તને સંબંધવાળા ગ્રંથો ભણાવવા તથા ભણવા તથા તે ગ્રંથનો નિત્યે પાઠ કરવો.

અને વ્રજના સ્વામી એવા જે શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન તેના ગુણચરિત્રે યુક્ત છંદે કરીને બાંધ્યા જે શ્લોક તેનું કીર્તન અને ગદ્ય તે સંસ્કૃત હોય અથવા પ્રાકૃત હોય તો તેમનું હર્ષે કરીને ગાન કરવું. અને તે જો પોતાને વાજીંત્ર વગાડવામાં કુશળપણું હોય તો વિણા, મૃદંગ, આદિક વાજીંત્રના શબ્દે યુક્ત ગાન કરવું અથવા તાળીઓના શબ્દે યુક્ત ગાન કરવું. અથવા ક્યારેક તો તાળીઓ વગાડ્યા વિના પણ ગાન કરવું. અને હે મુકુંદવર્ણિ ! મહાસમર્થ એવા જે શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન તેની સ્તુતિ, પ્રાર્થના ને નામ કીર્તનના શ્લોક આદિકનો પાઠ કરવો. અથવા પ્રીતિયે યુક્ત મનોહર વચનો બોલીને સ્તુતિ-પ્રાર્થના ને નામકીર્તન કરવાં. હવે સ્મરણ ભક્તિ કહું છું. હે મુકુંદવર્ણિ ! અંગ જે હસ્તમુખાદિક અને ઉપાંગ જે માળા, મુરલી, આયુધ આદિકે સહિત જે શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનની મૂર્તિ તેનું પોતાના હૃદયકમળને વિષે ચિંતવન કરવું. અથવા તે ભગવાનના ચરણારવિંદ આદિક અંગથી લઈને એક એક અંગનું ધ્યાન કરવું.

અને તે ભગવાનના હસ્ત પર્યંત અંગનું જુદું જુદું ધ્યાન કરવું. અને વૃંદાવનને વિષે ચંદ્રમાની પેઠે શોભતા એવા શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનના નામનું મને કરીને સ્મરણ કરવું. અને તે ભગવાનનાં ચરિત્ર અને ગુણ તેનું મને કરીને સ્મરણ કરવું. તથા તે ભગવાનનો મંત્ર મને કરીને જપવો. હે મુકુંદ બ્રહ્મચારી ! જગતના પતિ એવા જે શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન તેનાં ગૌલોક, વૈકુંઠ, શ્વેતદ્વીપ ને બ્રહ્મપુર આદિક ધામમાં રહેલા ભગવાનના પાર્ષદ, શક્તિઓ, ઐશ્વર્ય, વૈભવ આદિક સર્વેનું મનમાં સ્મરણ કરવું. હવે ચરણસેવન ભક્તિને કહું છું.

હે મુકુંદવર્ણિ ! સત્પુરુષના પતિ એવા જે સાક્ષાત્ પ્રત્યક્ષ મૂર્તિ શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનના ચરણારવિંદનું સંવાહન કરવું કહેતાં રૂડી રીતે પ્રેમથી ચરણ ચાંપવા અને ભગવાન પ્રત્યક્ષ ન હોય ત્યારે મને કરીને ભગવાનના ચરણારવિંદનું સંવાહન કરવું. અને તે ભગવાનની પ્રતિમા હોય તો તે પ્રતિમાના ચરણનો સ્પર્શ કરવો. હવે તે ભગવાનના ચરણારવિંદનું જે મહાત્મ્ય તે બે શ્લોકે કરીને કહું છું.

હે મુકુંદવર્ણિ ! બ્રહ્મા, વિષ્ણુ ને શિવ, એ ત્રણ મોટા દેવોને પણ શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનનાં ચરણકમળની સેવાએ કરીને જગતની ઉત્પત્તિ સ્થિતિ ને પ્રલય કરવાનું સામર્થ્ય પ્રાપ્ત થયું છે. અને સ્વર્ગલોક, મૃત્યુલોક અને પાતાળલોક, એ ત્રણે લોકને વિષે ગતિ કરનારાં જે ગંગાજી એ ભગવાનના ચરણકમળને સ્પર્શે કરીને જ સમગ્ર બ્રહ્માંડને પવિત્ર કરે છે. અને એ ભગવાનના ચરણકમળના આશ્રયને કરનારા મનુષ્યોનો માયા અને કાળ થકી જે ભય તે નાશ પામે છે. અને રાધા અને લક્ષ્મી આદિક જે મોટા મોટા ભક્તજનો તે ચરણકમળનું નિરંતર સેવન કરે છે. હે મુકુંદવર્ણિ ! તે ભગવાનનું ચરણકમળ તેને કોણ ન સેવે ? એ તો સર્વેને સેવવું. અને વ્રજની ગોપીઓ તો એ ભગવાનના ચરણકમળને સેવવાથી લક્ષ્મીજી અને બ્રહ્માદિકથી પણ અતિશય મોટી કીર્તિને પામી છે. તે કીર્તિ વ્યાસજી આદિક કવિઓએ ગાયેલી છે. અને લીલાએ કરીને નરનાટકને કરતા, કહેતાં નરની પેઠે નરના વેષને અનુસરીને ચરિત્રને કરતા અને વૃંદાવનને વિષે ચંદ્રમાની પેઠે શોભતા એવા જે શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન તેમનું ચરણકમળ સંસાર થકી મુક્ત થવાને ઇચ્છતા જનોએ સેવવું. ભગવાનના ચરણકમળને સેવનારા જનોને બીજી ગતિ નથી થતી. તેમને તો ચરણારવિંદની જ પ્રાપ્તિ થાય છે.

હવે પૂજનભક્તિને કહું છું. હે મુકુંદવર્ણિ ! શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનનું અર્ચન ને

પૂજન તે તો પંચરાત્ર શાસ્ત્રને અનુસરેલા મોટા આચાર્યોએ પોતાની શક્તિને અનુસારે અને વિધિને અનુસારે એક આભ્યંતર ને બીજું બાહ્ય એમ બે પ્રકારનું કહ્યું છે. તે જેવી રીતે દીઠેલા અથવા સાંભળેલા એવા શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનનું હૃદયમાં ધ્યાન કરીને પછી મને કરીને કલ્પેલાં ચંદન, પુષ્પ, નૈવેદ્ય આદિક મોટા ઉપચારોથી ભગવાનની પૂજા કરવી. બે પ્રકારના પૂજનમાં પ્રથમનું જે આભ્યંતર પૂજન તે કરવું. અને પોતાના સામર્થ્યને અનુસારે મળેલા જે ચંદન પુષ્પાદિક ઉપચારો તેણે કરીને પોતાના અધિકારને અનુસારે વેદોક્ત અથવા પુરાણોક્ત મંત્રાદિકે કરીને શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનનું જે બાહેર પૂજન કરવું તેને બાહ્યપૂજન કહ્યું છે. અને પ્રથમનું આભ્યંતર પૂજન જે માનસી પૂજા તેને પ્રથમ કરીને તે પછી બીજું બાહ્યપૂજન કરવું. અને ચલ એવી પ્રતિમાને વિષે તો શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનનું આવાહન કરીને પછી પૂજન કરવું. અને અચળ પ્રતિમાને વિષે તો આવાહન ન કરવું.

અને મદ્યમાંસાદિક જે અપવિત્ર વસ્તુ તેના સંસર્ગે રહિત અને અતિશય શુધ્ધ અને શાસ્ત્રને વિષે પ્રસિધ્ધ અને બીજા દેવને અર્પણ ન કર્યા હોય એવાં ચંદન પુષ્પાદિક પૂજાના ઉપચારે કરીને શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનને પૂજવા. અને શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનને સ્નાન કરાવીને પછી જેવી રીતે ઘટે તેવી રીતે વસ્ત્ર ધરાવવાં અને નાના પ્રકારના અલંકારોને જે સ્થાનકે જે યોગ્ય હોય તે પ્રમાણે ધરાવવા. અને તે ભગવાનના પૂજનના કરનારા ભક્ત તે કુંકુમ અને કેસર તેણે યુક્ત એવું ચંદનનું અનુલેપન તે ભગવાનને શરીરે પ્રેમ કરીને ઋતુને અનુસારે કરે તથા ભાલને વિષે સુંદર તિલક કરે અને સુગંધીમાન પુષ્પના જે હાર તથા ગુચ્છ તથા તોરા ભગવાનને ધરાવીને પછી ધૂપ અને દીપ અર્પણ કરે. અને તે પછી પૂજનનો કરનારો ભક્ત તે ઋતુને અનુસારે અને પોતાના સામર્થ્યને અનુસારે ભગવાનને નૈવેદ્ય અર્પણ કરે.

પછી નાના પ્રકારનાં વાજીંત્રને શબ્દે સહિત મોટી આરતી કરે. અને પછી ભગવાનને પ્રદક્ષિણા કરે અને સ્તુતિ તથા પ્રાર્થના કરે અને નમસ્કાર કરે. એવી રીતે દિવસ દિવસ પ્રત્યે જે કરવું તેને શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનનું પૂજન કહેવાય. અને પ્રાતઃકાળ જે મંગલા આરતીનો સમય ને સંગવકાળ જે શણગાર આરતીનો સમય અને મધ્યાહ્નકાળ જે રાજભોગ આરતીનો સમય અને અપરાહ્નકાળ જે સંધ્યા આરતીનો સમય અને નિશામુખ જે શીતળ આરતીનો સમય એવી રીતે નિત્યે પાંચ વખત જે શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનનું પૂજન કરવું તે ઉત્તમ પૂજન કહ્યું છે, અને

પ્રાતઃકાળ, મધ્યાહ્નકાળ અને સાયંકાળ એ ત્રણ વખત જે નિત્યે શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનનું પૂજન કરવું તે મધ્યમ પૂજન કહ્યું છે. અને નિત્યે એક પ્રાતઃકાળે જે ભગવાનનું પૂજન કરવું તે કનિષ્ટ પૂજન કહ્યું છે. અને એ કનિષ્ટ પક્ષ તો પાંચ વખત તથા ત્રણ વખત પૂજન કરવાને જે અસમર્થ હોય તેનો છે.

હે મુકુંદવર્ણિ ! શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનના જે સર્વે જન્મ ઉત્સવના દિવસો તથા સર્વે એકાદશીઓના દિવસો તેને વિષે ગીત અને વાજીંત્રના શબ્દે યુક્ત એવી શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનની મોટી પૂજા કરવી. અને તે જન્મઉત્સવને દિવસે અને એકાદશીઓને દિવસે ઉપવાસ કરવો, તથા રાત્રિમાં જાગરણ કરવું. અને પારણાના દિવસે તેમજ બીજા અન્નકૂટાદિક ઉત્સવના દિવસે પોતાના સામર્થ્યને અનુસારે બ્રાહ્મણો તથા સાધુઓ જમાડવા.

ઇતિ શ્રીસહજાનંદસ્વામી શિષ્ય અચ્યુતદાસવિરચિતે શ્રીપુરુષોત્તમલીલામૃતસુખ-સાગર મધ્યે જે પુરુષોત્તમગીતા તેમાં ભક્તિનું રૂપ કહ્યું તથા જન્મોત્સવ તથા એકાદશીના ઉત્સવ કહ્યા એ નામે દશમો અધ્યાય.૧૦ સળંગ અધ્યાય. ૫૦

અધ્યાય-૫૧

ધનવાન એવો જે ગૃહસ્થાશ્રમી ભક્ત તે અતિશય દૃઢ એવાં ભગવાનનાં મંદિર કરાવે. અને તે મંદિરોમાં શ્રીકૃષ્ણની મૂર્તિઓની પ્રતિષ્ઠા મોટા ઉત્સવે સહિત કરાવે. અને ભગવાનની મૂર્તિઓની પૂજાના નિર્વાહ માટે ગામ તથા ખેતર તેણે કરીને હંમેશની આજીવિકા કરાવી આપે. અને શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનને અર્થે કૂવો, વાવ, તળાવ તેમજ કુંડ અને ફુલવાડી તે પણ કરાવે. અને જીવની હિંસાએ રહિત એવા વિષ્ણુયાગ પણ કરાવે. તેમજ ભગવાનના અષ્ટાક્ષરમંત્રનું પુરશ્ચરણ તથા ભગવાનના સ્વરૂપનું પ્રતિપાદન કરનારા જે શ્રીમદ્ ભગવદ્ગીતા તથા ભાગવત આદિક ગ્રંથો તેનું પુરશ્ચરણ પણ શાસ્ત્રોક્ત વિધિથી સ્વધર્મનિષ્ઠ અને ભગવાનના ભક્ત એવા વિપ્રો પાસે કરાવે. તેમજ ભગવાનની પૂજા કરતાં બાકી રહેલાં ચંદન-પુષ્પ વિગેરે પ્રસાદીની વસ્તુઓથી સર્વે દેવતા તેમજ સર્વે પિતૃઓને પૂજવા. અને ભગવાનને ધરાવેલું જે સુંદર અન્ન તેણે કરીને સાધુ અને બ્રાહ્મણોને જમાડીને તૃપ્ત કરવા.

હવે વંદન ભક્તિ કહું છું. હે પવિત્ર વૃત્તિવાળા વર્ણિ ! શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનના ભક્ત એવા પુરુષોએ તો અષ્ટ અંગે સહિત એવું જે ભગવાનનું વંદન તે કરવું. તે

આઠ અંગ કયાં ? તો હાથ, ઢીંચણ, છાતી, મસ્તક, દૃષ્ટિ, વચન, મન અને ચરણ એ આઠે અંગ નમાવીને અને પૃથ્વી પર પડીને ભગવાનને નમસ્કાર કરવા. અને ભગવાનનાં ભક્ત જે બાઇઓ તેમણે તો પાંચ અંગે સહિત નમસ્કાર કરવા. તે પાંચ અંગ કિયાં તો હાથ, મસ્તક, મન, વચન અને દૃષ્ટિ. એ પાંચ અંગ નમાવીને પૃથ્વી પર બેસીને ભગવાનને નમસ્કાર કરવા, પણ બાઈઓને અષ્ટાંગ નમસ્કાર કરવા નહીં. અને ભગવાનના ચરણકમળને અડેલી જે રજ તેમાં અક્રુરજીની માફક આળોટવું અને તે ચરણરજ પોતાના મસ્તક ઉપર ધારણ કરવી.

હવે દાસપણાની ભક્તિ કહું છું જે હે વર્ણિન્દ્ર ! મનનો દૂરથી જ ત્યાગ કરીને ભગવાનનું દાસપણું કરવું. જેમ દાસ હમેશાં સમયને અનુસારે પોતાના સ્વામીની પરિચર્યા પરાયણ થાય છે તેમજ ભક્તજન પણ ભગવાનને માટે જલ, પુષ્પને પોતે જ લાવે, તેમજ ભગવાનને માટે ચંદન પણ પોતે જ તૈયાર કરે, તેમજ ભગવાનને માટે સુંદર થાળ પણ પોતેજ પવિત્ર થઈને કરે, અને ઋતુ અનુસારે વિંજણો, ચામર આદિકે કરીને પોતેજ શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનને પવન ઢોળે, અને ભગવાનના મંદિરમાં પોતાને હાથે જ વાળે તથા ગાર્યે કરીને લીંપે. અને અન્ન-જળ તેમજ ફળાદિકે કરીને જેમ યોગ્ય લાગે તેમજ ભગવાનની અને ભગવાનના ભક્તની પ્રીતિએ યુક્ત સેવા કરે. તેમજ પોતે નિર્માની થઈને ભગવાનના ભક્તને નમસ્કાર કરે.

હવે સખાપણાની ભક્તિ કહું છું. હે મુકુંદવર્ણિવર્ય ! દ્રૌપદિ અને અર્જુનની પેઠે શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનની સાથે સખાપણું કરવું. અને પોતાનો દેહ, સ્ત્રી, પુત્ર, ધનાદિક કરતાં ભગવાનમાં વધારે સ્નેહ કરવો. તેમજ હે વર્ણિ ! નરનાટ્યને ધરી રહેલા એવા જે ભગવાન તેને વિષે દોષબુધ્ધિ તો ક્યારેય પણ કરવી નહીં. અને ભગવાનનો દ્રઢ વિશ્વાસ કરવો. હવે હું આત્મનિવેદન ભક્તિ કહું છું.

તમે જેને ભક્તિનું નવમું લક્ષણ જાણો છો તે આત્મનિવેદન ભક્તિને કહું છું તેને સાંભળો. પોતાનો દેહ તે સર્વે પ્રકારે શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનને જ અર્થે કરવો. અને પોતાના દેહ, ઈંદ્રિયો, અંતઃકરણ અને સ્વભાવ તથા પોતાના પિતા, પુત્ર આદિક સંબંધીજનને પરવશ તો ક્યારેય પણ ન વર્તવું, પણ હંમેશાં ભગવાનને આધીન વર્તવું અને ભગવાનને અર્થે જ સર્વ ક્રિયાઓ કરાય તેવા થવું અને શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનની ભક્તિમાં વિઘ્ન કરનારો જે કોઇ પણ પોતાનો સ્વભાવ તથા સંબંધી

તેનો ત્યાગ કરવો, અને ભગવાનના ભક્ત તો નેત્રે કરીને ભગવાનનાં દર્શન કરે અને કાને કરીને ભગવાનની કથા સાંભળે અને ત્વચાએ કરીને ભગવાનના ચરણકમલનો સ્પર્શ કરે અને જીવ્હાએ કરીને ભગવાનના ગુણનું ઉચ્ચારણ કરે તથા ભગવાનનો પ્રસાદ લે અને ભગવાનને ચડ્યાં જે પુષ્પ તથા તુલસી તેની સુગંધમાં નાસિકાને રાખે. અને પોતાના હાથ ભગવાનની સેવામાં રાખે. ભગવાનને નમસ્કાર કરવામાં પોતાનું મસ્તક રાખે. અને પગે કરીને ભગવાનની પ્રદક્ષિણાઓ કરવી તથા તેમની સમીપે જવું અને મનમાં ભગવાનનું જ મનન કરે. તેમજ બુધ્ધિએ કરીને ભગવાનનો નિશ્ચય કરે. અને ચિત્તમાં યથાર્થપણે ભગવાનનું ચિન્તવન કરે. અને અહંકારે કરીને પોતાને વિષે શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનના દાસપણાનું અભિમાન કરે. તેમજ ખેતી, વેપાર એ આદિક ઉદ્યમો તે શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનને અર્થે જ કરે. અને જે જે વસ્તુઓ પોતાને પ્રિય હોય તે તે વસ્તુઓ શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનને અર્પણ કરે. અને ચંદન, પુષ્પ અને વસ્ત્રો આદિક જે જે પદાર્થો હોય તે પણ ભગવાનની પ્રસાદીના કરાવીને જ પોતે ધરવાં. હે વર્ણિન્દ્ર ! માત્ર પત્ર પણ જો ભગવાનને અર્પણ કર્યું ન હોય તો તેને ક્યારેય પણ ખાવું નહીં. તેમજ ભગવાનને અર્પણ કર્યા વિનાનું જલ પણ પીવું નહીં. તેમજ ભગવાનના ભક્તોને તો તપ, યજ્ઞ, વ્રત, દાન તથા ભગવાનના ભક્તની સેવા એ સર્વે ભગવાનની પ્રસન્નતાને અર્થે જ કર્યા કરવું.

આવી રીતે જેઓ નવ લક્ષણવાળી ભક્તિથી ભગવાનને ભજે છે તેને 'ભક્ત' એ નામે કહ્યા છે. તે ભક્ત બે પ્રકારના છે. તેમાં પ્રથમનો ભક્ત તે સકામ છે કેમકે, તે ભક્ત ભગવાન વિના બીજા ફળની ઇચ્છા રાખીને ભગવાનને ભજે છે. ને તે સકામ ભક્ત પણ પોતાને વાંચ્છિત ધર્મ, અર્થ, કામ અને મોક્ષને નિશ્ચય ભગવાન થકી પામે છે. અને તે સકામ ભક્ત દેહ મૂક્યા પછી ભગવાનનાં ગોલોક ધામ તેમાં અવિનાશી અને પોતાને ઇચ્છિત એવા વિવિધ સુખોને ભગવાન થકી પામે છે. બીજા નિષ્કામી ભક્તો તો શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનની સેવા વિના સાલોક્યાદિક ચાર પ્રકારની મુક્તિને પણ નથી ઇચ્છતા. તેમજ અણિમાદિક આઠ સિધ્ધિઓને પણ નથી ઇચ્છતા.

એ તો એક ભગવાનની સેવાને જ ઇચ્છે છે. અને ભગવાને પોતે આપવા માંડેલ ચાર પ્રકારની મુક્તિ તથા સિધ્ધિરૂપ જે મોટું ઐશ્વર્ય તેને પણ ભગવાનની સેવામાં વિઘ્ન કરનાર છે એમ જાણીને તે ઐશ્વર્યને તે એકાન્તિક ભક્તો મને કરીને

પણ ગ્રહણ કરતા નથી અર્થાત્ તે ઐશ્વર્યને લેવાનો પણ સંકલ્પ કરતા નથી. હે બ્રહ્મચારી ! એવી રીતે નિષ્કામભાવે કરીને જે મનુષ્ય ભગવાનને ભજે છે તેને ભક્તોમાં ઉત્તમ જાણવો. અને સર્વ પ્રકારે પૂર્ણકામ જાણવો.

અને તેને તો ભગવાનનું હૃદય જાણવો, અર્થાત્ તે ભક્ત ભગવાનને અતિશય પ્રિય જાણવો. એવી રીતે નિષ્કામભાવે કરીને ભગવાનને સેવતો એવો જે એ ભક્ત તેને દિવસ દિવસ પ્રત્યે તે ભગવાનને વિષે પ્રેમ અતિશય વૃધ્ધિને પામે છે અને તે પ્રેમ કોઈ વિઘ્ને કરીને પણ નાશ થતો નથી. અને જેમ ગંગાજીનો પ્રવાહ પોતાને વચમાં અંતરાયરૂપ જે મોટા મોટા પર્વતો તેને પણ ભેદીને અને તેમની અવજ્ઞા કરીને તત્કાળ સમુદ્રને પામે છે પણ વચમાં ક્યાંય અટકતો નથી. તે રીતે નિષ્કામ ભક્તનો પ્રેમ પણ દેશ, કાળ, ક્રિયા, આદિક જે મોટાં વિઘ્નો તેને ઉલ્લંઘીને કહેતાં તે વિઘ્નોને ન ગણીને શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનને જ પામે છે. પણ તે ઓછો થાતો નથી. અને તે નિષ્કામ ભક્તની મન આદિક ચાર અંતઃકરણની જે સર્વે વૃત્તિઓ તથા નેત્ર આદિક ઈંદ્રિયોની જે વૃત્તિઓ તે પણ સહજ સ્વભાવે ભગવાનને વિષે જ વર્તે છે, કેની પેઠે તો જેમ બીજાં મનુષ્યનાં અંતઃકરણ અને ઈંદ્રિયોની વૃત્તિઓ માયિક પંચવિષયમાં સહજ સ્વભાવે વર્તે છે તેમ એ ભક્તની વૃત્તિઓ પણ હંમેશાં ભગવાનમાં જ વર્તે છે અને પ્રત્યક્ષ પ્રમાણ એવા જે શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનને વિષે જેને અધિક સ્નેહ પ્રાપ્ત થયો હોય એવા નિષ્કામ ભક્તો ભગવાન વિના બીજા કોઈ પદાર્થને વિષે આસક્ત થતા નથી, એક ભગવાનને વિષે જ નિરંતર આસક્ત થઈને વર્તે છે.

ઇતિ શ્રીસહજાનંદસ્વામી શિષ્ય અચ્યુતદાસવિરચિતે શ્રીપુરુષોત્તમલીલામૃતસુખ-સાગર મધ્યે જે શ્રીપુરુષોત્તમગીતા તેમાં ધનવાન ગૃહસ્થાશ્રમી ભક્ત મંદિર કરાવે, તથા મૂર્તિની પ્રતિષ્ઠા કરાવે તથા ભક્તિમાં વિઘ્ન કરે તે સ્વભાવ તથા સંબંધીનો ત્યાગ કરે એ વર્ણન કર્યું એ નામે અગિયારમો અધ્યાય.૧૧ સળંગ અધ્યાય. ૫૧

અધ્યાય-૫૨

હે વર્ણીન્દ્ર! આ લોકને વિષે બે પ્રકારના પદાર્થો છે એક તો રમણીય પદાર્થો છે, અને બીજા અરમણીય પદાર્થો છે. અને તે બે પ્રકારના પદાર્થોમાં જે રમણીય પદાર્થ છે, તે નિષ્કામ ભક્તને દુઃખરૂપ થાય છે, એટલે દુઃખરૂપ જણાય છે. અને શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનને વિષે પ્રીતિવાળો જે એ નિષ્કામ ભક્ત તેને સારા નહિ

એવા પદાર્થો તેને વિષે તો કયારેક દેહનિર્વાહને અર્થે કાંઈક સુખ જણાય છે.

પણ જે રમણીય પદાર્થ છે, તેને વિષે તો મહા દુઃખ જ જણાય છે, અને તે ભક્તને મલિયાગર ચંદન તે કાદવ જેવું જણાય છે અને સુગંધીમાન પુષ્પોના સુંદર હારો તે સર્પ જેવા જણાય છે. અને સોના-રૂપાનાં સુંદર આભૂષણ તે દૂષણ જેવાં જણાય છે તેમજ તે ભક્તને સુંદર પુષ્પની બિછાવેલ શય્યા તે બળબળતા અગ્નિ જેવી જણાય છે અને ચંદ્રમા પણ તપેલા સૂર્ય જેવો જણાય છે. અને સુંદર સુંગધીમાન અને શીતલ એવો જે વાયુ તે દાવાનળની જવાળા જેવો જણાય છે અને સુંદર સૂક્ષ્મ વસ્ત્ર તે ભાર જેવું જણાય છે, અને પોતાના સંબંધીજન તે તો નાહાર જેવા જણાય છે, અને શરીરનું જે સુંદરપણું તેતો કોઢ જેવું જણાય છે. અને સુંદર સ્વાદુ ભોજન તે તો ઝેર જેવાં જણાય છે અને તે ભક્તને મનોહર ગાવવું તે કાનને વિષે તીક્ષ્ણ બાણ જેવું લાગે છે. અને દેવતાઓની અંગનાઓની જેને ઉપમા દેવાય એવી સુંદર રૂપવાન સ્ત્રીઓ તો રાક્ષસી જેવી જણાય છે.

અને એક ભગવાન વિના બીજા કોઈ પદાર્થમાં પ્રીતિ ન હોય એવો જે ભક્તજન તેનાં આ લક્ષણ છે, તેનાથી તેને ભગવાનમાં હેત છે કે નથી તેનું પ્રમાણ કરવું. અને તે ભક્તના અંતરમાં અને બહાર પણ એક શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન જ નિરંતર સ્ફૂરે છે. અને તે ભક્ત ક્યારેક તો સ્નેહથી તત્કાળ સ્ફૂરાયમાન થયેલા જે ભગવાન તેને જોઈને હસે છે અને ક્યારેક તો પોતાથી દૂર જતા હોય ને શું ? તેની પેઠે તેને જોઈને વિરહથી રુદન પણ કરે છે. અને ક્યારેક તો તે પ્રેમી ભક્ત આનંદથી નાચે છે અને ક્યારેક તો તેની સાથે બોલે પણ છે. તેમજ કોઈક વખતે તે ભગવાનને સાષ્ટાંગ દંડવત્ પ્રણામ પણ કરે છે. અને ક્યારેક તો કાંઈ પણ ન બોલતો એવો ઊભો થઈ રહે છે. અને ક્યારેક તો હે ભગવાન ! તમે મારા અપરાધ ક્ષમા કરો, એવી રીતે શ્રીહરિની પ્રાર્થના પણ કરે છે.

અને ક્યારેક તો સ્નેહે કરીને પરવશ થયેલો તે ભક્ત નિર્લજ થઈને ભગવાનનાં કીર્તનો પણ ગાય છે. અને ક્યારેક તો તે ભક્ત હે હરિ ! હે નારાયણ ! હે સ્વામિન્ ! હે શ્રીકૃષ્ણ ! હે ગોવિન્દ ! હે માધવ ! આદિક જે ભગવાનનાં નામો તેનું ઉચ્ચ સ્વરે ઉચ્ચારણ કરે છે, અને આ કહ્યાં જે લક્ષણો તેનાથી યુક્ત જે ભક્તજન તે પોતાના ચરણની રજે કરીને સમગ્ર જગતને પવિત્ર કરે છે. હે મુકુંદવર્ણિ ! આવી રીતનો નિષ્કામ ભક્ત પુરુષ અથવા સ્ત્રી તેઓ દેહના પ્રારબ્ધ કર્મને અંતે

પોતાના દેહનો ત્યાગ કરીને માયામય જે સત્ત્વ, રજ અને તમ એ ત્રણે ગુણોનો ત્યાગ કરીને નિર્ગુણ થાય છે. અને પછી ભગવાનની ઈચ્છાએ કરીને બ્રહ્મમય દિવ્ય તનુને પામીને અને દિવ્ય વિમાન પર બેસીને પોતાને પ્રિય જે ભગવાનનું બ્રહ્મધામ તેને પામે છે. અને બીજા સર્વે ભક્તમાં મોટેરો એ ભક્ત ગોલોક ધામને વિષે અથવા અક્ષરધામને વિષે અથવા વૈકુંઠધામને વિષે સર્વે ભક્તોએ નમસ્કાર કરાયેલો સતો ભગવાનની અખંડ સેવામાં વર્તે છે.

અને હે વર્ણિન્દ્ર ! તે ધામોમાં શ્રીકૃષ્ણ ભગવાને બળાત્કારે આપ્યાં અને કાળે કરીને નાશ ન પામે એવાં અનંત દિવ્ય સુખને નિશ્ચે પામે છે. હે મુકુંદ બ્રહ્મચારી ! પૂર્વે નવ પ્રકારની ભક્તિ કહી તે ભક્તિને કરતા મુખ્ય ભક્તોનાં નામો કહું છું. વંદન ભક્તિમાં મુખ્ય ભક્ત અકુરજી કહેવાય છે. અને દાસ ભક્તિમાં ઉધ્ધવજી અને હનુમાનજી શ્રેષ્ઠ કહેવાય છે અને સખા ભક્તિમાં સર્વથી શ્રેષ્ઠ અર્જુન છે. અને દેહાદિક સર્વ અર્પણ કરવું તે આત્મનિવેદન ભક્તિ કહી છે તેમાં બલી રાજા મુખ્ય કહેવાય છે. આવી રીતે ભક્તિના ભેદ કહી સંભળાવ્યા. હે વર્ણિન્દ્ર ! બીજા પણ ભક્તિના ભેદ કહું તેને સાંભળો. પ્રત્યેક ભક્તિના નવ નવ ભેદો છે. તામસી, રાજસી અને સાત્વિક. અને ઉત્તમ, મધ્યમ અને કનિષ્ઠ છે. તેમાં જે બીજા ભક્તની ભક્તિને જોઇને ઈર્ષ્યા લાવીને જે ભક્તિ કરે તેને ઉત્તમ તામસી ભક્તિ જાણવી.

અને દંભે કરીને ભક્તપણું દેખાડે અને અલ્પ ભક્તિ કરીને અધિક જણાવે તે ભક્તિને શાસ્ત્રો અને સંતો મધ્યમ તામસી ભક્તિ કહે છે. અને શત્રુ આદિને મારવાની આશાથી ભગવાનની ભક્તિ કરે તે કનિષ્ઠ તામસી ભક્તિ કહેવાય છે. અને મોટાં ઐશ્વર્ય પામવાની આશાથી ભગવાનની ભક્તિ કરે છે તેને ઉત્તમ રાજસી ભક્તિ કહેવાય છે અને કીર્તિને માટે જે ભક્તિ કરાય તેને મધ્યમ રાજસી ભક્તિ કહેવાય છે. અને વિષયભોગને માટે ભક્તિ કરાય તેને કનિષ્ઠ રાજસી ભક્તિ કહેવાય છે. અને મારે ભજન કરવું તે અવશ્ય છે એમ જાણીને ભક્તિ કરે છે; તે ઉત્તમ સાત્ત્વિક ભક્તિ કહેવાય છે. અને આ ભગવાનને પ્રિય છે તેટલા માટે હું ભગવાનને અર્પણ કરું એમ જાણીને જે ભક્તિ કરાય તે મધ્યમ સાત્ત્વિકી ભક્તિ કહેવાય છે. અને પોતાનાં પાપ નાશ કરવાની આશા રાખીને જે ભગવાનની ભક્તિ કરાય તે સાત્ત્વિકી કનિષ્ઠ ભક્તિ કહી છે.

હે વર્ણિન્દ્ર ! શ્રવણાદિક નવ પ્રકારની ભક્તિ તેના એકના નવ ભેદ કહેવાય

છે. એવી રીતે (૮૧) એક્યાસી ભેદ કહેવાય છે તે મેં તમોને સર્વે કહી સંભળાવ્યા. અને બ્યાસીમી જે પ્રેમલક્ષણા ભક્તિ છે તેનું લક્ષણ હવે તમને કહી સંભળાવું છું. તે સાંભળીને તમો તેવી રીતે વર્તશો.

હવે જે શ્રી પૂર્ણપુરુષોત્તમ અક્ષરધામના ધામી અને સર્વના નિયંતા અને સર્વના અંતર્યામી ભગવાન પૃથ્વી ઉપર શરીર ધારણ કરે છે, તેનાં સર્વ ચરિત્રો અંતરમાં ધારણ કરે છે અને વળી સર્વ ક્રિયા કરતાં તે ભક્ત ભગવાનની મૂર્તિમાં પોતાનું મન જોડી રાખે છે. જેમ ગંગાજીની ગતિ સમુદ્રમાં રહે છે તેમ, તે ભક્તના મનની ગતિ ભગવાનમાં જ રહે છે, તેને નિર્ગુણ ભક્તિ કહે છે. અથવા તો તેને પ્રેમલક્ષણા ભક્તિ કહી છે. અને સર્વ ઈચ્છા માત્રનો ત્યાગ કરીને જે ભક્તિ કરે છે તે નિષ્કામ ભક્તિ કહી છે.અને ભક્તને તે સિધ્ધિઓ આદિક કોઈ પણ વિઘ્ન કરી શકતાં નથી, અને તે ભક્ત અખંડ ભગવાનના ચરણારવિંદમાં પોતાના મનને લીન રાખે છે. અને જે એવી ભક્તિ કરે છે, તે હરિભક્ત નિર્ગુણ કહેવાય છે, અને એકાન્તિક પણ તેને કહે છે.

અને તે નિર્ગુણ ભક્ત એમ મનમાં જાણે છે જે સુખ માત્ર ભગવાનની સેવામાં જ રહ્યું છે એમ જાણીને ભક્તિયોગ કરીને બ્રહ્મરૂપ થઈને ત્રિગુણાતીત થાય છે અને પાંચ પ્રકારની જે સાલોક્યાદિક મુક્તિનાં સુખો તેથી પણ અધિક સુખને ભગવાનની ભક્તિયોગે કરીને પામે છે. માટે બ્રહ્મરૂપ થઈને ભગવાનના ભક્ત શુક-સનકાદિક જેમ ભક્તિ કરે છે તેમ ભક્તિ કરવી.

આવી રીતે વેદ, પુરાણ તથા સત્પુરુષો વારંવાર એમ કહે છે જે, ભગવાનની ભક્તિ કર્યા વિના અલ્પ પણ સુખ મળતું નથી. જેમ કાચબાના બરડા પર વાળ નથી ઊગતા, તે કદાચ ઊગે, તેમજ વાંઝણીનો પુત્ર તે શત્રુને મારે, અને આકાશમાં બહુ પુષ્પો ખીલે અને સસલાના શિંગડાથી કૂવો ખોદે, અને ક્યારેક મૃગજળે કરીને તરસ્યા માણસો ભલે જલપાન કરે તથા સ્નાન કરે અને ભલે અંધારું સૂર્યને છુપાવે, અને ચંદ્રમાંથી ભલે અગ્નિ ઝરે અને વળી પાણી વલોવતાં ભલે ઘૃત મળે, અને ભલે રેતી પીલવાથી તેલ મળે, અને સર્પનું બાળક ભલે ગરુડજીને ડરાવે, અને કદાચ મેરુ પર્વતને કીડી ગળી જાય, અને ક્યારેક ગંગાજીના પ્રવાહને ભેડનું બચ્ચું અટકાવે.

આ ઉપર કહ્યા બનાવો બને તેવા નથી છતાં ભવિષ્યમાં કદાચ બને, પણ

ભગવાનની ભક્તિથી વિમુખ જનો સુખ નથી જ પામતા. અને જે જનો ભગવાનની ભક્તિ કર્યા વિના સંસારસાગર તરવાની અંતરમાં આશા રાખે છે તે તો, હે વર્ણિન્દ્ર ! જેમ મૂર્ખ નાવનો ત્યાગ કરીને પોતાના બાહુબળે કરીને મહાસાગર તરવા ઈચ્છે તેવા જાણવા. અને ભગવાન તો મચ્છરને બ્રહ્મા કરે અને બ્રહ્માને પણ મચ્છર બનાવે છે, એમ જાણીને જે જન જગતમાં ભગવાનની ભક્તિ કરે છે તેને જ જ્ઞાની કહ્યો છે.આવી રીતે વેદ, શાસ્ત્રો અને પુરાણો તેમજ સંતો પોકારીને કહે છે. માટે સદા બીજાં સર્વ કામનો ત્યાગ કરીને પ્રગટ ભગવાનને ભજી લેવા.

અને ભગવાનની ભક્તિ કર્યાથી હે વર્ણિન્દ્ર ! મુક્તિ વગર ઈચ્છાએ ચાલી આવે છે. જેમ સ્થળમાં સર્વ જળ આવીને રહે છે પણ તે વિના કોટી ઉપાયે કોઈ જન જળ રાખવાનું કરે પણ સ્થળ વિના જળ રહી શકતું નથી, તેવી રીતે મોક્ષરૂપી સુખ તે હરિની ભક્તિ વિના રહી શકતું નથી. માટે ભગવાનના ભક્તો ભગવાનની ભક્તિનો મહિમા જાણીને અને ચતુર્ધા મુક્તિનો ત્યાગ કરીને ભાવે સહિત ભક્તિ કરે છે. હે વર્ણિન્દ્ર ! વિના પ્રયત્ને અને વિના પ્રયાસે ભગવાનની ભક્તિ કર્યાથી અવિદ્યાનો નાશ થાય છે. માટે તમારે સદાય ભક્તિ કરવી. અને મહામુક્તજનો પણ કહે છે જે, પ્રગટ ભગવાનની ભક્તિ કર્યા વિના ક્યારેય જન્મ-મૃત્યુનો કલેશ નથી ટળતો. અને સંત પુરુષના સંગ વિના ભગવાનની મોટપ ક્યારેય જીવમાં જણાતી નથી.

અને તે મોટપ જાણ્યા વિના ભગવાનનો વિશ્વાસ નથી આવતો અને વિશ્વાસ વિના ભગવાનનો ભક્ત પણ નથી થઈ શકતો. તેથી તેના હૃદયને વિષે ભક્તિ પણ પ્રવેશ નથી કરતી. જેમ ચીકાશ ઉપર જલ પ્રવેશ કરતું નથી તેમ સદ્ગુરુ વિના જ્ઞાન પણ થતું નથી અને જ્ઞાન વિના ભગવાનનું ભજન પણ નથી થતું, અને ભજન વિના ભગવાન પણ પ્રસન્ન થતા નથી. અને ભગવાન પ્રસન્ન થયા વિના સુખ ક્યાંથી મળે ? ન જ મળે. માટે મનમાં અતિશય ઉમંગ લાવીને સુખમાત્રનું મૂળ સત્સંગ છે એમ સદ્ગુરુનો વિશ્વાસ રાખીને તથા કુતર્કનો ત્યાગ કરીને ભગવાનને ભજવા. અને ભગવાનના ચરણારવિંદમાં નમસ્કાર કરીને વારંવાર વરદાન માગીએ જે, હે ભગવાન્ ! મને સદ્ગુરુનો સંગ તથા તમારી એકાન્તિકી ભક્તિ આપો. હે મુકુંદ બ્રહ્મચારી ! તમે મને પૂછ્યું હતું જે, ભક્તિના ભેદ કહો તે મેં અતિ સ્નેહે કરીને તમને સંભળાવ્યા છે.

ઇતિ શ્રીસહજાનંદસ્વામી શિષ્ય અચ્યુતદાસવિરચિતે શ્રીપુરુષોત્તમલીલામૃતસુખ-સાગર મધ્યે જે પુરુષોત્તમગીતા તેમાં નિષ્કામ ભક્તનાં લક્ષણ તથા ઉત્તમ મધ્યમ અને કનિષ્ઠ ભક્તિના ભેદો કહ્યા એ નામે બારમો અધ્યાય.૧૨ સળંગ અધ્યાય. ૫૨

અધ્યાય–૫૩

મુકુંદ બ્રહ્મચારીએ પૂછ્યું જે, હે મહારાજ ! ભગવાનના સ્વરૂપનો મહિમા કહો. ત્યારે શ્રીજીમહારાજ કહેવા લાગ્યા જે, હે વર્ણિન્ ! જે ભગવાનનું નિર્ગુણ સ્વરૂપ છે તે તો સૂક્ષ્મ થકી પણ અતિ સૂક્ષ્મ છે અને પૃથ્વી આદિક સર્વે તત્ત્વો તેનું આત્મા છે, અને તે થકી પર પ્રધાનપુરુષ તેનું પણ આત્મા છે. અને તે પ્રધાનપુરુષ થકી પર જે શુધ્ધ પુરુષ અને પ્રકૃતિ તેનું પણ આત્મા છે અને તેથી પર જે અક્ષર તેનું પણ આત્મા છે અને એ સર્વે ભગવાનનું શરીર છે. અને જેમ દેહ થકી જીવ છે તે સૂક્ષ્મ અને શુધ્ધ છે અને ઘણો પ્રકાશમાન છે. તેમ એ સર્વે થકી ભગવાન અતિશય સૂક્ષ્મ છે અને અતિશય શુધ્ધ છે અને અતિશય નિર્લેપ છે અને અતિશય પ્રકાશે યુક્ત છે.

જેમ આકાશ છે તે પૃથ્વી આદિક ચારે ભૂતોમાં વ્યાપક છે અને પૃથ્વી આદિક ચાર ભૂતથી અસંગી છે અને તે ચારે ભૂતની ઉપાધિ તે આકાશને અડતી નથી. અને આકાશ તો અતિશય નિર્લેપ થકો એ ચારે ભૂતને વિશે રહ્યો છે, તેમ પુરુષોત્તમ ભગવાન તે સર્વના આત્મારૂપે કરીને સર્વેને વિષે રહ્યા છે તે પણ અતિશય નિર્વિકાર છે, અને અસંગી છે. અને પોતે પોતાના સ્વભાવે યુક્ત છે. અને તે સરખો થવાને કોઇ સમર્થ નથી થતો. જેમ આકાશ ચારે ભૂતમાં રહ્યો છે પણ ચારે ભૂત આકાશ જેવા નિર્લેપ તથા અસંગી થવાને સમર્થ નથી, તેમજ પુરુષોત્તમ ભગવાન સર્વના આત્મા છે તો પણ અક્ષર પર્યંત કોઇ પણ પુરુષોત્તમ ભગવાન જેવા સમર્થ થવાને સમર્થ થતા નથી. એવી રીતે જે અતિશય સૂક્ષ્મપણું અને અતિશય અસંગીપણું અને અતિશય પ્રકાશેયુક્તપણું અને અતિશય ઐશ્વર્યેયુક્તપણું તે એ ભગવાનની મૂર્તિને વિષે નિર્ગુણપણું છે.

જેમ ગિરનાર પર્વત છે તેને લોકાલોક પર્વતની પાસે મૂકીએ ત્યારે તો તે અતિશય નાનો ભાસે. પણ ગિરનાર પર્વત કાંઇ નાનો થયો નથી. એ તો લોકાલોકની અતિશય મોટાઇ આગળ અષ્ટાવરણે યુક્ત જે અનંતકોટિ બ્રહ્માંડો તે અણુની પેઠે અતિ સૂક્ષ્મ ભાસે છે, પણ તે બ્રહ્માંડો કાંઇ નાનાં થઇ ગયાં નથી, પણ એ તો

ભગવાનની મોટપ આગળ નાનાં જણાય છે. હે વર્ણિન્દ્ર ! એવી રીતે ભગવાનની મૂર્તિને વિષે અતિશય મોટાઇ તે ભગવાનનું સગુણપણું છે. ત્યારે કોઇને એમ આશંકા થાય જે ભગવાન નિર્ગુણરૂપે તો અતિ સૂક્ષ્મ કરતાં પણ અતિ સૂક્ષ્મ છે, અને સગુણરૂપે તો અતિ સ્થૂળ કરતાં પણ સ્થૂળ છે. ત્યારે એ બન્ને રૂપનું ધરનારું જે ભગવાનનું મૂળ સ્વરૂપ તે કેવું છે ? તો તેનો ઉત્તર એ છે જે, પ્રકટ પ્રમાણ મનુષ્યાકારે દેખાય છે એ જ ભગવાનનું સદાય મૂળ સ્વરૂપ છે. અને નિર્ગુણપણું અને સગુણપણું એ તો મૂર્તિનું કોઇક અલૌકિક ઐશ્વર્ય છે.

હે વર્ણિન્દ્ર ! શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન બ્રાહ્મણના પુત્રને લેવા સારુ અર્જુન સહિત રથમાં બેસીને ચાલ્યા તે લોકાલોક પર્વતને ઉલ્લંઘીને માયાનું તમ આવ્યું તેને સુદર્શન ચક્રે કરીને કાપીને તેથી પર જે બ્રહ્મજ્યોતિ તેમાં રહ્યા જે ભૂમાપુરુષ તેની પાસેથી બ્રાહ્મણના પુત્રને લઇ આવ્યા. ત્યારે તે રથ અને ઘોડા માયિક હતા અને સ્થૂળભાવે યુક્ત હતા પણ તે શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનને યોગે કરીને અતિ સૂક્ષ્મ અને ચૈતન્ય રૂપ થઇને ભગવાનના નિર્ગુણ બ્રહ્મધામને પામ્યા. હે વર્ણિવર્ય ! આવી રીતે સ્થૂળ પદાર્થને સૂક્ષ્મપણાને પમાડી દેવું એ શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનની મૂર્તિમાં નિર્ગુણપણું છે. અને એ જ શ્રીકૃષ્ણ ભગવાને પોતાની માતા યશોદાજીને પોતાના મુખમાં અષ્ટાવરણેયુક્ત સમગ્ર બ્રહ્માંડ દેખાડ્યું. તેમજ અર્જુનને પણ પોતાની મૂર્તિને વિષે વિશ્વરૂપ દેખાડ્યું. અને અર્જુન વિના જે બીજા હતા તેઓએ તો સાડા ત્રણ હાથની ભગવાનની મૂર્તિને જ દેખી હતી.

અને જ્યારે ભગવાને વામનાવતાર ધાર્યો ત્યારે પહેલું તો તેમણે વામનરૂપે જ દર્શન આપ્યું. અને ત્રણ ડગલાં પૃથ્વી બળીરાજા પાસેથી શ્રીકૃષ્ણાર્પણ કરાવ્યા પછી તો એવું પોતાના સ્વરૂપને વધાર્યું જે સાત પાતાળનું તો એક પગલું કર્યું અને આકાશમાં તો પોતાનું શરીર બધે સમાઇ રહ્યું. અને બીજું પગલું ઊંચું મેલ્યું તેણે તો સાત સ્વર્ગને વિંધીને અંડ કટાહ ફોડ્યું. એવું જે ભગવાનનું મોટું સ્વરૂપ થયું તેને તો બળીરાજાએ જ જોયું. અને બળીરાજા વિના જે બીજા હતા તેઓએ તો જેવું વામન સ્વરૂપ ભગવાને ધારણ કર્યું હતું, તેવું ને તેવું જ દીઠું. હે વર્ણિન્ ! એવી રીતે જે ભગવાનને વિષે અતિશય મોટાઇથી જે મોટાઇ દેખાય એ ભગવાનની મૂર્તિને વિષે સગુણપણું જાણવું. જેમ આકાશ છે તે શીતકાળે તથા ઉષ્ણકાળે મેઘની ઘટાએ રહિત હોય અને જ્યારે વર્ષાઋતુ આવે ત્યારે તો અસંખ્ય વાદળાંની ઘટાએ કરીને

ભરાઇ જાય છે તે કાળે કરીને આકાશમાં મેઘની ઘટાઓ ઉત્પન્ન થાય છે.

અને પાછી તેમાં જ લીન થઈ જાય છે, તેમ ભગવાન પોતાની ઈચ્છાએ કરીને પોતામાંથી નિર્ગુણ અને સગુણરૂપ જે ઐશ્વર્ય તેને પ્રકટ કરીને પાછું પોતામાં લીન કરે છે. એવા જે ભગવાન તે મનુષ્ય જેવા જણાતા હોય તો પણ તેના મહિમાનો કોઈ પણ પાર પામતા નથી. હે વર્ણિન્દ્ર ! જે ભક્ત એવી રીતે ભગવાનની મૂર્તિમાં નિર્ગુણપણું અને સગુણપણું સમજે તેને કાળ, કર્મ અને માયા તે બંધન કરવાને સમર્થ થતાં નથી. અને તેને આઠે પહોર અંતરમાં આશ્ચર્ય રહ્યા કરે છે.

ત્યારે મુકુંદ બ્રહ્મચારીએ પૂછ્યું જે, મહારાજ ! બ્રહ્માંડ બ્રહ્માંડ પ્રત્યે કલ્યાણની રીત તથા ભગવાનની મૂર્તિ એક સરખી છે કે જાુદી જાુદી છે તે કહો. ત્યારે શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે હે વર્ણિન્દ્ર ! ભગવાનની મૂર્તિ તો સદાય એક સરખી છે. તો પણ ભગવાન પોતાની મૂર્તિને જ્યાં જેવી દેખાડવી જોઈએ ત્યાં તેવી પોતાની ઈચ્છાએ કરીને દેખાડે છે અને જ્યાં જેટલો પ્રકાશ કરવો ઘટે ત્યાં તેટલો પ્રકાશ કરે છે. અને પોતે તો સદા દ્વિભુજ છે, તો પણ પોતાની ઈચ્છાએ કરીને ક્યાંક ચારભુજ અને કોઈ ઠેકાણે અષ્ટભુજ અને કોઈ વખતે અનંત ભુજને દેખાડે છે. તથા મચ્છકચ્છાદિક રૂપે કરીને જણાય છે. એવી રીતે જ્યાં જેવું ઘટે ત્યાં તેવું સ્વરૂપ પ્રકાશે છે. અને પોતે તો સદાય એક રૂપે જ બિરાજમાન રહે છે. તેમ જ એક ઠેકાણે રહ્યા થકા અનંતકોટિ બ્રહ્માંડને વિષે અંતર્યામીરૂપે વ્યાપીને રહે છે. જેમ વ્યાસજી એક હતા છતાં જ્યારે શુકજીને બોલાવવા માટે સાદ કર્યો ત્યારે સ્થાવર જંગમ સર્વ જીવમાં રહીને સાદ કર્યો. અને શુકજીએ પણ જ્યારે હુંકારો દીધો તે પણ સ્થાવર જંગમ સર્વે સૃષ્ટિમાં રહીને હુંકારો દીધો.

હે વર્ણિન્દ્ર ! એવી રીતે જે શુકજી જેવા મોટા સિધ્ધ હોય તે પણ સર્વ જગતમાં વ્યાપવાને સમર્થ થાય છે તે તો ભગવાનના ભજનમાં પ્રતાપે કરીને એવી યોગકળાને પામ્યા છે, તો પછી ભગવાન પુરુષોત્તમ તો પોતે યોગેશ્વર છે અને સર્વ યોગકળાના નિધિ છે તે એક ઠેકાણે રહ્યા હોય છતાં પણ અનંત કોટિ બ્રહ્માંડમાં પોતાની ઈચ્છાએ કરીને જ્યાં જેમ ઘટે ત્યાં તેમ જણાય તેમાં શું કહેવું ? અને એ ભગવાનમાં એમ હોય તેનું શું આશ્ચર્ય છે ? જેમ કોઈક ગોડીઓ હોય તે તુચ્છ માયાને જાણે તેમાં પણ લોકોને કેવું આશ્ચર્ય થાય છે ? અને તેની યથાર્થ ખબર પણ પડતી નથી, તો ભગવાનમાં તો સર્વે યોગકળાઓ રહી છે તે મહા આશ્ચર્યરૂપ છે.

તેને જીવ કેમ જાણી શકે ? માટે ભાગવતમાં કહ્યું જે, આટલા ભગવાનની માયાને તર્યા છે. અને વળી એમ પણ કહ્યું છે જે, કોઈ ભગવાનની માયાના બળનો પાર પામ્યા નથી. હે વર્ણિન્દ્ર ! તેણે કરીને ભગવાનના ભક્તને એમ જાણવું જે, એ ભગવાનની યોગકળામાં બ્રહ્માદિક જેવાને કુતર્ક થાય તો એ ભગવાનની માયાને પાર પામ્યા ન કહેવાય. તે કુતર્ક તે શું જે, એ ભગવાન એમ કેમ કરતા હશે ? અને ભગવાનને એમ સમજે જે, એ તો સમર્થ છે તે જેમ કરતા હશે તે ઠીકજ કરતા હશે. એવી રીતે ભગવાનને નિર્દોષ સમજે, તે માયાને તર્યા કહેવાય. અને હે વર્ણિન્દ્ર ! કલ્યાણની રીત તો એક સરખી છે પણ ભજનારા જે પુરુષ તેમાં ઉત્તમ, મધ્યમ અને કનિષ્ઠ એ ત્રણ પ્રકારના ભેદ છે. અને તેની શ્રધ્ધા પણ અનંત પ્રકારની છે તેને યોગે કરીને કલ્યાણના માર્ગમાં પણ અનંત ભેદ થયા છે. અને વસ્તુગતે તો કલ્યાણનો માર્ગ એક જ છે. અને ભગવાનનું સ્વરૂપ પણ એક જ છે. અને તે ભગવાન અતિશય સમર્થ છે અને તે જેવો અક્ષર પર્યંત કોઈ સમર્થ થતો નથી.

હે વર્ણિવર્ય ! એ સિધ્ધાંત વાર્તા છે. અને જે પ્રગટ ભગવાનના ભક્ત હોય તે ભગવાનને પ્રતાપે કરીને બ્રહ્મા, શિવ, શુકજી, નારદ જેવા પણ થાય અને પ્રકૃતિ-પુરુષ જેવા થાય અને બ્રહ્મ તથા અક્ષર જેવા પણ થાય તો પણ શ્રીપુરુષોત્તમનારાયણ જેવા થવાને તો કોઈ સમર્થ નથી. અને હે વર્ણિન્દ્ર ! જે પરમેશ્વર છે તે તો સર્વાત્મા એવા જે બ્રહ્મ તેના પણ આત્મા છે અને અક્ષરના પણ આત્મા છે અને અનંત કોટી મુક્તના પણ આત્મા છે. એવા જે પરબ્રહ્મ પરમાત્મા નારાયણ તેનો હું બ્રહ્મરૂપ એવો દાસ છું અને તે ભગવાનનો મહિમા તો એમ સમજે જે, ''द्युपतय एव ते न ययुरंतमनंततया'' ઈત્યાદિક શ્રુતિએ ભગવાનનો મહિમા અતિશય પ્રતિપાદન કર્યો છે. અને હે મુકુંદવર્ણિ ! બીજા જે મચ્છ-કચ્છાદિક જે ભગવાનના અવતાર છે તેમાં અમારી અતિ રુચિ નથી. અને એવી રીતે તો અમારે ઉપાસના છે જે સર્વેથી પર એક તેજનો સમૂહ છે. તે તેજનો સમૂહ અધો ઉર્ધ્વ તથા ચારે કોરે પ્રમાણે રહિત છે, અને અનંત છે. અને તે તેજના સમૂહના મધ્ય ભાગને વિષે એક મોટું સિંહાસન છે. અને તેની ઉપર દિવ્યમૂર્તિ એવા જે શ્રીકૃષ્ણ નારાયણ પુરુષોત્તમ ભગવાન તે બિરાજમાન છે. અને તે સિંહાસનની ચારે બાજુ અનંત કોટી મુક્ત બેસીને શ્રીનારાયણનાં દર્શન કરે છે. એવા મુક્તે સહિત શ્રી નારાયણ તેને અમે નિરંતર દેખીએ છીએ. અને તે ભગવાનને વિષે

તેજનું અતિશયપણું છે તેણે કરીને જ્યારે એ સભા સહિત ભગવાનનાં દર્શન નથી થતાં ત્યારે અમને અતિશય કષ્ટ (દુઃખ) થાય છે. અને હે વર્ણિન્દ્ર ! તે તેજનો સમૂહ તો અમને નિરંતર દેખાય છે તો પણ એને વિષે અમને રુચિ નથી. અને ભગવાનની મૂર્તિનાં દર્શનથી જ અતિ સુખ થાય છે. અમારે એવી રીતે ઉપાસના છે.

ત્યારે મુકુંદવર્ણિ પૂછે છે જે, હે મહારાજ ! શ્રી નારાયણમાં અને મુક્તમાં ભેદ કેટલો છે ? તે પ્રશ્ન સાંભળીને મહારાજ કહેવા લાગ્યા જે, જેમ ચંદ્રમા છે અને તારા છે, તેમાં ભેદ છે કે નહીં ? જુવોને, પ્રકાશપણે કરીને સરખા નથી. તેમજ બીંબમાં પણ ઘણો ભેદ છે અને સર્વે ઔષધિઓનું પોષણ તે પણ ચંદ્રમા વતે જ થાય છે પણ બીજા તારાઓથી થતું નથી. અને રાત્રિનો અંધકાર પણ ચંદ્રમાએ કરીને ટળે છે પણ તારાઓથી ટળતો નથી. તેમ શ્રી નારાયણ અને મુક્તમાં ભેદ છે.

ઇતિ શ્રીસહજાનંદસ્વામી શિષ્યઅચ્યુતદાસવિરચિતે શ્રીપુરુષોત્તમલીલામૃતસુખ-સાગર મધ્યે જે પુરુષોત્તમ ગીતા તેમાં ભગવાનના સ્વરુપનો મહિમા અધિક કહ્યો એ નામે તેરમો અધ્યાય.૧૩ સળંગ અધ્યાય. ૫૩

અધ્યાય–૫૪

હે વર્ણીન્દ્ર ! વળી જેમ રાજા અને રાજાના ચાકર તે મનુષ્ય જાતિએ કરીને સરખા છે પણ રાજાનું સામર્થ્ય અને ઐશ્વર્ય તેમજ રૂપ અને લાવણ્યતા તે સર્વોપરી છે, અને રાજા થકી જે થાય તે ચાકર થકી થાય નહીં, સૂઝે તેવડો મોટો હોય તો પણ ન થાય, તેમ પુરુષોત્તમ નારાયણ તે સર્વ કર્તા છે, સર્વ કારણ છે અને સર્વ નિયંતા છે, તેમજ અતિ રૂપવાન છે, અને અતિ તેજસ્વી છે, અને અતિ સમર્થ છે, તેમજ કર્તું, અકર્તું, અન્યથા કર્તુ સમર્થ છે. અને જો પોતાની ઈચ્છામાં આવે તો એ અક્ષરધામને વિષે રહ્યા જે મુક્ત તે સર્વને પોતાના તેજમાં લીન કરીને પોતે એકજ વિરાજમાન રહે છે. અને સૂઝે તો એ સર્વ મુક્તોએ સેવ્યા થકા એમની ભક્તિને અંગીકાર કરે અને તેઓ સહિત બિરાજમાન રહે. અને જે અક્ષરધામને વિષે પોતે રહ્યા છે તે અક્ષરને પણ લીન કરીને પોતે સ્વરાટ થકા એકલા જ બિરાજમાન રહે. અને પોતાને ઐશ્વર્યે કરીને ધારવાને સમર્થ છે. જેમ પૃથુ ભગવાને પૃથ્વીને કહ્યું જે, ''મારા ધનુષ્યથી નીકળેલાં જે બાણ તેણે કરીને તને મારીને મારા સામર્થ્યે કરીને હું આ સર્વ જગતને ધારવા સમર્થ છું.'' તેમ એ નારાયણ પોતાને ઐશ્વર્યે કરીને સર્વોપરી વર્તે છે. તે એમને અને બીજા અક્ષરાદિક મુકતોને સરખા કહે છે

તેમને તો દુષ્ટ મતવાળા જાણવા, અને તેને અતિ પાપી જાણવા, અને તેનાં દર્શન પણ કરવાં નહીં.

હે વર્ણીન્દ્ર ! એવી રીતની સમજણવાળાનાં દર્શન કરીએ તો પંચ મહાપાપ જેવું પાપ થાય. અને જેને વિષે મોટપ કહીએ એ મોટપ તો નારાયણને લઈને એને વિષે સંભવે. અને એને લઈને વિષ્ણુ, બ્રહ્મા, શિવ, નારદ અને સનકાદિક એ સર્વેને ભગવાન કહેવાય છે. અને ઉધ્ધવજીને વિષે એ નારાયણને લઈને ઉધ્ધવને પણ ભગવાન કહેવાય છે. અને હમણાં મુક્તાનંદ સ્વામી જેવા સંતને વિષે એ શ્રી પુરુષોત્તમ નારાયણને લઈએ તો એમને પણ ભગવાન જેવા કહેવાય. અને એ નારાયણને લીધા વિના તો અક્ષરને પણ ભગવાન ન કહેવાય તો બીજાની શી વાર્તા કહેવી? અને "अपरिमिता ध्रुवास्तुनुभृतो यदि सर्वगता " એ વેદ સ્તુતિના ગદ્યનો પણ એજ અર્થ છે.

હે વર્ણીન્દ્ર ! જો એમ ન હોય તો આ આપણ સર્વે છીએ તે આ દેહથી જાુદો જે આત્મા તેને બ્રહ્મરૂપ જાણીએ છીએ. અને જ્ઞાન, વૈરાગ્ય આદિ સાધને યુક્ત છીએ; તો પણ એ નારાયણને પ્રસન્ન કરવાને અર્થે રાત-દિવસ ઉજાગરા કરીએ છીએ. અને કીર્તન, નામ- સ્મરણ ને તાળીઓ વજાડી વજાડીને હાથની આંગળીઓ પણ ફાટી જાય એમ કરીએ છીએ. તથા કથા-વાર્તા રાત-દિવસ કરીએ કરાવીએ છીએ. તે જો એ નારાયણ સરખા થઈ જવાતું હોય તો એવડો દાખડો શું કરવા કરીએ? માટે એ નારાયણ જેવા તો એક નારાયણ જ છે, બીજો કોઈ એ જેવો થતો નથી. અને હે વર્ણીન્દ્ર ! " एकमेवाद्वितीयं ब्रह्म " એ શ્રુતિનો પણ એ જ અર્થ છે જે, એ નારાયણ જેવા તો એક નારાયણ જ છે. એમ સર્વ શાસ્ત્રનો સિદ્ધાંત છે.

અને હે વર્ણીન્દ્ર ! " यत्र त्रिसर्गो मृषा " એવું જે એ શ્લોકનું પદ તેનો અર્થ પણ એ જ છે જે, માયાના ત્રણ ગુણનો સર્ગ પંચભૂત, ઈન્દ્રિયો, અંતઃકરણ અને દેવતા, તે ભગવાનના સ્વરૂપને વિષે ત્રિકાળમાં છેજ નહીં એમ સમજવું, તથા એ શ્લોકનું પદ જે, "धाम्ना स्वेन सदा निरस्तकुहकम् " કહેતાં ધામ જે પોતાનું સ્વરૂપ તેણે કરીને ટાળ્યું છે એ માયાના સર્ગરૂપ કપટ જેણે એવું ભગવાનનું પરમ સત્ય સ્વરૂપ છે તે આત્યંતિક પ્રલયને અંતે અક્ષરધામને વિષે જેવું ભગવાનનું સ્વરૂપ અનંત ઐશ્વર્યે યુક્ત છે તેવું ને તેવું જ પ્રત્યક્ષ મનુષ્યરૂપ ભગવાનને વિષે જાણવું તેણે તત્ત્વે કરીને ભગવાનને જાણ્યા કહેવાય.

અને એ જ પ્રત્યક્ષ ભગવાનને મૂઢ જીવ છે તે માયિક દૃષ્ટિએ કરીને જુવે છે ત્યારે પોતા જેવા મનુષ્ય દેખે છે. અને જેમ પોતે જન્મ્યો હોય, બાળક થાય, જુવાન થાય, વૃધ્ધ થાય, અને અંતે મરી પણ જાય તેમજ ભગવાનને પણ જાણે છે, અને જ્યારે ભગવાનના એકાંતિક સાધુના વચનને વિષે વિશ્વાસ લાવીને નિષ્કપટ ભાવે કરીને ભગવાનના ચરણકમળને ભજે ત્યારે એની માયિક દૃષ્ટિ મટે છે. તે પછી એની એ જે ભગવાનની મૂર્તિ તેને પરમ ચૈતન્ય, સત્, ચિત્, આનંદમય જાણે છે. તે પણ ભાગવતમાં કહ્યું છે જે,

'' स वेद धातुः पदविं परस्य दुरंतवीर्यस्य रथाङ्गपाणेः'' ।
यो मायया संततयानुवृत्या भजेत तत्पादसरोजगंधम् '' ॥

અને એ ભગવાનને વિષે જે બાળક, જુવાન, વૃધ્ધપણું દેખાય છે તથા જન્મ-મરણપણું દેખાય છે તે તો એની યોગમાયાએ કરીને દેખાય છે પણ વસ્તુગતે તો ભગવાન જેવા છે તેવા ને તેવા જ છે. જેમ નટવિદ્યાવાળો હોય, તે શસ્ત્ર બાંધીને આકાશમાં ઈંદ્રના શત્રુ જે અસુરના યોધ્ધા તે સાથે લડવા જાય અને પછી કટકા થઈને તે નટ હેઠો પડે અને પછી તેની સ્ત્રી તે કટકા ભેગા કરીને બળી મરે છે. પછી થોડી જ વારમાં તે નટ પાછો આકાશમાંથી હથિયાર બાંધીને જેવો હતો તેવોને તેવોજ આવીને રાજા પાસે મોજ માગે અને કહે જે, મારી સ્ત્રી લાવો.

એવી રીતની જે નટની માયા તે પણ કોઈને કળ્યામાં આવતી નથી તો ભગવાનની યોગમાયા કળ્યામાં કેમ આવે ? ન જ આવે. અને હે મુકુંદવર્ણિ ! જે નટની માયાને જાણતો હોય તે તો એમ જાણે જે, એ નટ મર્યો પણ નથી અને બળ્યો પણ નથી, જેવો છે તેવો ને તેવો જ છે, તેમ ભગવાનના સ્વરૂપને જે તત્ત્વે કરીને સમજતો હોય તે તો ભગવાનને અખંડ અને અવિનાશી જેવા છે તેવા જ સમજે છે. જેમ શ્રીકૃષ્ણ ભગવાને દેહ મૂક્યો ત્યારે ભગવાનની રૂક્ષ્મણી આદિક પટરાણીઓ તે ભગવાનના દેહને ખોળામાં લઈને બળી મરી, ત્યારે તો જે અજ્ઞાની હતા તેમણે તો એમ જાણ્યું જે, હવે તો એ નાશ ગયા. અને જે જ્ઞાની હતા તેમણે તો એમ જાણ્યું જે અહીંથી અંતર્ધાન થઈને બીજે ઠેકાણે જણાયા છે. એમ ભગવાનને અખંડ સમજે. તે પોતે શ્રીકૃષ્ણે કહ્યું છે જે,

'अवजानन्ति मां मूढा मानुषीं तनुमाश्रितम् ।
परं भावमजानंतो मम भूतमहेश्वरम्.' ॥

માટે મૂર્ખ હોય તે જો ભગવાનને સાકાર સમજે તો કેવળ મનુષ્ય જેવા સમજે અને નિરાકાર સમજે તો બીજા આકારને જેમ માયિક જાણે છે તેમ ભગવાનના આકારને પણ માયિક જાણે અને અરૂપ જેવું ભગવાનનું સ્વરૂપ કલ્પે છે. માટે એ બે પ્રકારે તે મૂર્ખને અવળું પડે છે. હે વર્ણીન્દ્ર ! જો ભગવાનને આકાર ન હોય તો જ્યારે આત્યંતિક પ્રલય હતો ત્યારે શ્રુતિએ એમ કહ્યું છે જે, "स ऐक्षत" કહેતાં તે ભગવાને જોયું, જો જોયું તો એ ભગવાનનાં નેત્ર-શ્રોત્રાદિક અવયવે સહિત સાકાર એવું દિવ્ય સ્વરૂપ હતું અને વળી એમ પણ કહ્યું છે જે,

''पुरुषेणात्मभूतेन वीर्यमाधत्त वीर्यवान्''

આવી રીતે પુરુષરૂપે થઈને એ પુરુષોત્તમે માયાને વિષે વીર્ય ધારણ કર્યું ત્યારે એ ભગવાન પ્રથમ જ સાકાર હતા. અને એ જે પુરુષોત્તમ નારાયણ તે કોઈક કાર્યને અર્થે પુરુષરૂપે થાય છે ત્યારે એ પુરુષ છે તે પુરુષોત્તમના પ્રકાશમાં લીન થઈ જાય છે અને પુરુષોત્તમ પોતે જ રહે છે. તેમજ માયારૂપે થાય છે ત્યારે માયા પણ પુરુષોત્તમના તેજમાં લીન થઈ જાય છે અને તે રૂપે ભગવાન જ રહે છે, અને પછી એ ભગવાન મહત્તત્ત્વરૂપે થાય છે. તેમજ મહત્તત્ત્વમાંથી થયાં જે બીજાં તત્ત્વ તે રૂપે થાય છે અને પછી તે તત્ત્વનું કાર્ય જે વૈરાટ તે રૂપે થાય છે. તથા નારદ-સનકાદિક રૂપે થાય છે.

હે વર્ણીન્દ્ર ! એવી રીતે અનેક પ્રકારનાં કાર્યને અર્થે જેને જેને વિષે એ પુરુષોત્તમ ભગવાનનો પ્રવેશ થાય છે તેને તેને પોતાના પ્રકાશે કરીને લીન કરી નાખીને પોતે જ તે રૂપે કરીને સર્વોત્કર્ષપણે બિરાજમાન થઈને રહે છે. અને જેને વિષે પોતે વિરાજમાન થઈને રહે છે તેના પ્રકાશને પોતે ઢાંકીને પોતાનો પ્રકાશ પ્રકટ કરે છે. જેમ અગ્નિ લોઢાને વિષે આવે છે ત્યારે લોઢાનો જે શીતળ ગુણ અને કાળો વર્ણ તે ટાળીને પોતે પોતાના ગુણને પ્રકાશ કરે છે, તથા જેમ સૂર્ય ઉદય થાય છે ત્યારે તેના પ્રકાશમાં સર્વે તારા અને ચન્દ્રમા આદિકનાં તેજ લીન થઈ જાય છે અને એક સૂર્યનો જ પ્રકાશ રહે છે તેમ એ ભગવાન પણ જેને વિષે આવે છે ત્યારે તેના તેજનો પરાભવ કરીને પોતાના પ્રકાશને અધિકપણે જણાવે છે.

હે વર્ણીન્દ્ર ! જે કાર્યને માટે પોતે જેમાં પ્રવેશ કર્યો હતો તે કાર્ય કર્યા પછી તેમાંથી પોતે જુદા નીસરી જાય છે, ત્યારે તો તે પંડે જેવા હોય તેવા જ રહે છે. અને તેમાં જે અધિક દૈવત જણાતું હતું તે તો પુરુષોત્તમ ભગવાનનું હતું

એમ જાણવું. એવી રીતે સર્વના કારણ અને સદા દિવ્ય સાકાર એવા જે પ્રત્યક્ષ પુરુષોત્તમ નારાયણ તેની મૂર્તિને વિષે સાકરના રસની મૂર્તિની પેઠે ત્યાગ ભાગ સમજવો નહીં. જેવી મૂર્તિ દીઠી હોય તેનું જ ધ્યાન, ઉપાસના ને ભક્તિ કરવાં પણ તેથી કાંઇ પૃથક્ ન સમજવું અને તે ભગવાનમાં જે દેહભાવ જણાય છે તે તો નટની માયાની પેઠે સમજવું.

અને જે આવી રીતે સમજે તેને ભગવાનને વિષે કોઇ પ્રકારે મોહ થતો નથી. અને આ વાર્તા છે તે કેને સમજ્યામાં આવે છે તો જેને આવી દૃઢ પ્રતીતિ હોય જે આત્યંતિક પ્રલય થાય છે ત્યારે પણ ભગવાન અને ભગવાનના ભક્ત તે દિવ્ય સાકાર રૂપે કરીને અક્ષરધામને વિષે દિવ્ય ભોગને ભોગવતા થકા રહે છે. અને તે ભગવાનનું રૂપ અને તે ભગવાનના ભક્તનાં રૂપ તે અનંત સૂર્ય ચન્દ્રના પ્રકાશ સરખાં પ્રકાશે યુક્ત છે.

એવી જાતની જેને દૃઢ મતિ હોય તેજ આ વાતને સમજી શકે. ને એવા તેજોમય દિવ્ય મૂર્તિ જે ભગવાન છે તે જ જીવોના કલ્યાણને અર્થે અને પોતાને વિષે નવ પ્રકારની ભક્તિ જીવોને કરાવવા માટે કૃપા કરીને પોતાની જે શક્તિઓ, ઐશ્વર્ય અને પાર્ષદોએ સહિત મનુષ્ય જેવા થાય છે ત્યારે પણ એવા મર્મના જે જાણનારા છે તે એ ભગવાનનું સ્વરૂપ અક્ષરધામને વિષે જેવું રહ્યું છે તેવું જ પૃથ્વીને વિષે જે ભગવાનનું મનુષ્યસ્વરૂપ રહ્યું છે તેને સમજે છે, પણ તે સ્વરૂપને વિષે અને આ પ્રત્યક્ષ સ્વરૂપને વિષે લેશ માત્ર ફેર સમજતા નથી.

એવી રીતે જેણે ભગવાનને જાણ્યા તેણે તત્ત્વે કરીને ભગવાનને જાણ્યા કહેવાય. અને તેને માયાની નિવૃત્તિ થઇ કહેવાય અને એમ જે જાણે તેને જ્ઞાની ભક્ત કહીએ અને તેને એકાંતિક ભક્ત કહીએ. અને આવી રીતે જેને પ્રત્યક્ષ ભગવાનના સ્વરૂપની દૃઢ ઉપાસના હોય, અને તે ભગવાનના સ્વરૂપમાં કોઇ દિવસ માયિકપણાનો સંશય થતો ન હોય, અને તેને કદાચિત્ કોઇ કુસંગના યોગે કરીને અથવા પ્રારબ્ધ કર્મને યોગે કરીને કાંઇ અવળું વર્તાઇ જાય તો પણ તેનું કલ્યાણ થાય. અને જો આવી રીતે ભગવાનને જાણ્યામાં જેને સંશય હોય અને તે ઉર્ધ્વરેતા નૈષ્ઠિક બ્રહ્મચારી હોય અને મહાયોગી હોય તો પણ તેનું કલ્યાણ થાવું અતિ કઠણ છે. અને પ્રથમ જે એવો દૃઢ નિશ્ચય કર્યો હોય જે જ્યારે આત્યંતિક પ્રલય થાય છે તેને અંતે પણ આ ભગવાન સાકાર છે, આવી દૃઢ ગ્રંથી હૃદયમાં

પડી હોય અને પછી જો તેને તેજોમય અલિંગપણું જે શાસ્ત્રમાં કહ્યું હોય તેનું શ્રવણ થાય અથવા એવી વાત કોઈથી સાંભળે તો પણ તેને સંશય થાય નહીં, કેમ જે એ તો એમ સમજ્યો છે જે, ભગવાન તો સદાય સાકાર જ છે પણ નિરાકાર નથી. અને તે જ ભગવાન રામકૃષ્ણાદિક મૂર્તિઓને ધારણ કરે છે. એવી રીતે જેની દૃઢપણે સમજણ હોય તેની પરિપક્વ નિષ્ઠા જાણવી.

ઇતિ શ્રીસહજાનંદસ્વામી શિષ્ય અચ્યુતદાસવિરચિતે શ્રીપુરુષોત્તમલીલામૃતસુખ-સાગર મધ્યે જે પુરુષોત્તમગીતા તેમાં કર્તુ અકર્તુ, અન્યથાકર્તુ તથા ભગવાન જેને જેને વિષે પ્રવેશ કરે છે તેના તેના પ્રકાશ ઢાંકીને પોતાનો પ્રકાશ પ્રગટ કરે છે એ નામે ચૌદમો અધ્યાય.૧૪ સળંગ અધ્યાય. ૫૪

અધ્યાય–૫૫

હે વર્ણીન્દ્ર ! દિવ્ય મૂર્તિ, પ્રકાશ મય અને સુખરૂપ જે ભગવાન તે જે પ્રલય કાળમાં માયામાં કારણ શરીરે સહિત લીન હતા જે જીવ તેને ઉત્પત્તિ કાળે બુધ્ધિ, ઈન્દ્રિય, મન, પ્રાણને આપે છે, તે શાને અર્થે આપે છે. તો ઉત્તમ, મધ્યમ અને કનિષ્ઠ જે વિષય તેના ભોગને અર્થે આપે છે. ને એ જીવોને માટે ભોગ ને ભોગનાં સ્થાનક તે ભગવાને રચ્યાં છે. તેમાં જે ઉત્તમ પંચવિષય કર્યા છે તે ભૂંડા પંચવિષયના દુઃખની નિવૃત્તિને અર્થે કર્યા છે, જેમ કોઈક ભારે શાહુકાર હોય તે રસ્તાની બન્ને બાજુ છાયાને માટે ઝાડ રોપાવે તથા જળનું પરબ બંધાવે છે, તથા સદાવ્રત કરાવે છે, તથા ધર્મશાળા કરાવે છે તે ગરીબ સારુ કરાવે છે. તેમ બ્રહ્મા શિવ અને ઈન્દ્રાદિક દેવ છે તે તો એ ભગવાનની આગળ જેવા સડતાલાના રાંક હોય અને પીંપરની ટેટીઓ બાફીને ખાતા હોય તે જેવા ગરીબ છે. તે બ્રહ્માદિક દેવ તથા મનુષ્યના સુખને અર્થે ઉત્તમ એવા પંચવિષય તે ભગવાને રચ્યા છે. તે જેમ શાહુકારે સદાવ્રત-ધર્મશાળા આદિકનાં સુખ જેવાં રાંકને અર્થે રચ્યાં છે તે કરતાં તે શાહુકારના ઘરમાં જે સુખ તે અતિ ઉત્તમ હશે એમ જણાય છે. તેમ એ ભગવાને બ્રહ્માદિકને અર્થે એવાં સુખ રચ્યાં છે તો પોતાના ધામમાં તો એ કરતાં અતિ ઉત્તમ સુખ હશે, એમ બુધ્ધિવાળો હોય તેના જાણ્યામાં આવે છે. માટે એ ભગવાનના ધામના સુખનું અતિશયપણું બુધ્ધિવાનને જાણ્યામાં આવે છે તેણે કરીને સારા વિષયો તે ભૂંડા થઈ જાય છે.

હે વર્ણીન્દ્ર ! સંસારમાં જે પશુ, મનુષ્ય, દેવતા, ભૂત ઈત્યાદિકનું જ્યાં

જ્યાં પંચવિષય સંબંધી સુખ જણાય છે તે ધર્મ સહિત જે કિંચિત્ ભગવાનનો સંબંધ તેણે કરીને છે, પણ પંડે ભગવાનમાં જેવું સુખ છે તેવું કોઇને વિષે નથી. જેમ આ મશાલ બળે છે તે મશાલની સમીપમાં જેવો પ્રકાશ છે તેવો થોડે દૂર નથી અને તેથી ઘણે છેટે તો મૂળગો નથી, તેમ બીજે ઠેકાણે તો કિંચિત્ સુખ છે અને સંપૂર્ણ સુખ તો ભગવાનની સમીપે રહ્યું છે. અને જેટલું ભગવાનથી છેટું થવાય છે તેટલી સુખમાં ન્યૂનતા થાય છે. માટે જે મુમુક્ષુ હોય તે પોતાના હૃદયમાં એમ વિચારે જે, જેટલું મારે ભગવાનથી છેટું થશે તેટલું દુઃખ થશે અને મહા દુઃખીયો થઈશ. અને થોડાક ભગવાનના સંબંધથી એવું સુખ થાય છે. માટે મારે ભગવાનનો સંબંધ અતિશય રાખવો છે અને હું અતિ સંબંધ રાખીશ તો મારે ઉત્કૃષ્ટ સુખની પ્રાપ્તિ થશે એમ વિચારીને તે ભગવાનના સુખનો લોભ રાખીને જેમ ભગવાનનો સંબંધ અતિશય રહે તેમ ઉપાય કરે તેને બુધ્ધિવાન્ કહીએ. અને પશુના સુખથી મનુષ્યમાં અધિક સુખ છે. અને તેથી દેવતાનું સુખ અધિક છે અને તેથી ઈન્દ્રનું અધિક છે અને તેનાથી બૃહસ્પતિનું અને તેથી બ્રહ્માનું, તેથી વૈકુંઠ લોકનું અને તેથી ગોલોકનું સુખ તે અધિક છે ; તેથી ભગવાનના અક્ષરધામનું સુખ અતિ અધિક છે.

હે વર્ણીન્દ્ર ! એવી રીતે ભગવાનના સુખને અતિશય જાણીને બીજાં જે જે પંચવિષયનાં સુખો છે તેને વિષે બુધ્ધિમાનને તુચ્છતા થઈ જાય છે. અને તે ભગવાનના સુખ આગળ બ્રહ્માદિકનું સુખ તો જેવું ભારે ગૃહસ્થને બારણે કોઈક રાંક ઠીકરું લઈને માગવા આવ્યો હોય તેના જેવું તુચ્છ છે અને એ ભગવાનના ધામમાં સુખનો જ્યારે વિચાર કરીએ છીએ ત્યારે સર્વે બીજાં સુખમાંથી ઉદાસ થઈને મનમાં એમ થાય છે જે આ દેહ મુકીને એવા સુખને ક્યારે પામીએ. અને સ્વાભાવિકપણે પંચવિષયનું ગ્રહણ કરતા હોઈએ તેમાં તો કાંઈ ઝાઝો વિચાર થતો નથી પણ જો તે વિષયમાં કાંઈક સારપ્ય મનાય છે ત્યારે તુરત એ ભગવાનના સુખમાં દૃષ્ટિ પહોંચી જાય છે અને મન અતિ ઉદાસ થઈ જાય છે, અને આ જે સર્વે વાત છે તે જે બુધ્ધિવાળો હોય તેને જાણ્યામાં આવે છે. માટે હે વર્ણીન્દ્ર ! બુધ્ધિવાળા ઉપર અમારે ઘણું હેત છે કેમ જે અમે બુધ્ધિવાળા છીએ તો આવી રીતે અમારી દૃષ્ટિ પહોંચે છે. માટે જે બુધ્ધિવાળો હોય તેની પણ દૃષ્ટિ પહોંચે ખરી, અને આવી રીતે અમારો વિચાર તે તમારા સર્વેના વિચાર કરતાં મને અધિક જણાયો, તે સારુ આ અમારા વિચારને અતિ દૃઢપણે કરીને હૈયામાં રાખજો. અને આ વિચાર વિના તો જો રમણિક

પંચવિષયમાં વૃત્તિ ચોટેલી હોય તેને અતિ બળે કરીને ઉખાડે ત્યારે માંડ માંડ ઉખડે અને જો આ વિચારને પામ્યો હોય તો તે વૃત્તિને ખેંચ્યામાં લેશ માત્ર પ્રયાસ પડે નહીં સહેજે જ વિષયની તુચ્છતા જણાઈ જાય છે. અને આ જે વાર્તા છે તે જેને ઝાઝી બુધ્ધિ હોય અને ઝાઝા સુખના લોભને ઈચ્છે તેને સમજાય છે. જેમ કોડી કરતાં પૈસામાં વધુ માલ છે, અને તેથી સોના મહોરમાં વધુ માલ છે, અને તેથી ચિંતામણીમાં વધુ માલ છે, તેમ જ્યાં જ્યાં પંચવિષયનું સુખ છે તેથી ભગવાનના ધામમાં ભગવાનનું સુખ અતિ અધિક છે.

માટે જે બુધ્ધિવાળો હોય અને જેની દૃષ્ટિ પહોંચે તેણે આ વિચાર હૃદયમાં ઠરે છે. અને આ વિચાર જેના હૃદયમાં દૃઢ ઠર્યો હોય તે વનમાં બેઠો હોય તો પોતાને એમ જાણે જે હું અનંત માણસો તથા રાજ સમૃધ્ધિએ વિંટાણો છું એમ સમજે પણ દુઃખીયો ન માને અને ઈન્દ્રના લોકમાં હોય તો જાણે જે વનમાં બેઠો છું પણ તે ઈન્દ્રના લોકના સુખે કરીને સુખિયો ન માને, તે સુખને તુચ્છ જાણે, તે સારુ હે વર્ણીન્દ્ર ! આ વિચારને રાખીને એમ સર્વે નિશ્ચય રાખજો જે, હવે તો ભગવાનના ધામમાં જ ઠેઠ પુગવું છે, પણ વચમાં કોઈ ઠેકાણે તુચ્છ જે પંચવિષય સંબંધી સુખ તેમાં લોભાવું નથી.

એવી રીતે તમો સહુ દૃઢ વિચાર રાખજો. અને આ તો જે અમારો સિધ્ધાંત છે તે તમને સર્વેને કહ્યો છે, માટે તમો દૃઢ કરીને રાખજો. અને ભગવાનનો મહિમા બહુ મોટો છે, તે મહિમા ભગવાને બ્રહ્માને પણ કહ્યો છે જે, હે બ્રહ્મા ! જેવો હું છું અને જેવો મારો મહિમા છે અને જેવાં મારાં ગુણકર્મ છે તેવું મારા અનુગ્રહથી તને વિજ્ઞાન થાઓ. એવું જે બ્રહ્માને વચન કહ્યું છે તેમ જે પોતાના અનન્ય ભક્ત હોય તે સર્વેને ભગવાન એવી પ્રાપ્તિ કરાવે છે. અને જેમ ભગવાન કાળ કર્મ અને માયાથી રહિત છે, તેમ ભગવાનના ભક્ત પણ કાળ, કર્મ અને માયા થકી રહિત થાય છે અને અખંડ ભગવાનની સેવામાં રહે છે. એવી દેહ મૂક્યા કેડે તે ભક્તને પ્રાપ્તિ થાય છે. અને તે ભગવાનના ધામની ઉપમા કોઈથી ન દેવાય તેવું છે. ને ગોલોક પણ તેને જ કહીએ છીએ અને અનંત અન્ય ધામની વિભૂતિયો તે થકી અસંખ્ય કોટી જાતની શોભાનું અધિકપણું છે અને અપાર છે.

ત્યાં દૃષ્ટાંત છે : જેમ આકાશ અપાર છે તેને ચારે કોરે જોઈએ તે કોઈ દિશામાં અંત આવતો નથી. તેમ એ ભગવાનના ધામને હેઠે અને ઉપર અને ચારે

કોરે અંત નથી, કેમ જે એ અપાર છે તેનો જો પાર લેવા માંડે તો પાર આવે નહીં એવું મોટું બ્રહ્મપુર છે. તે બ્રહ્મપુરને વિષે જે પદાર્થ તે સર્વે દિવ્ય ચૈતન્યમય છે. અને તે ધામને વિષે અસંખ્ય પાર્ષદ રહ્યા છે. તે કેવા છે તો દિવ્ય આકારે સહિત ને તેજોમય છે અને સર્વ ભૂત-પ્રાણી માત્રના અંતર્યામી છે. તે સર્વ ભગવાનની સેવામાં નિરંતર તત્પર રહ્યા છે. અને તે જ ધામના જે પતિ અને અક્ષરાદિક મુક્તના સ્વામી અને પરબ્રહ્મ પુરુષોત્તમ જે છે તે જ આ સત્સંગને વિષે વિરાજમાન છે. આવો જેને નિશ્ચય છે તે જ બ્રહ્મધામને પામે છે.

વર્ણીન્દ્ર ! તે જ બ્રહ્મધામને વિષે ગરુડ ઉપર બેસીને અમે જાતા હતા ત્યારે ગરુડ પણ ઉડી શક્યો નહીં એટલે અમે એકલા જ તે સર્વ થકી પર એવું જે શ્રીપુરુષોત્તમનું બ્રહ્મધામ તેમાં ગયા ત્યાં પણ હું જ પુરુષોત્તમ છું, મારા વિના કોઈ મોટો દેખ્યો નહીં એટલે ઠેકાણે ફર્યા અને પછી અમે દેહને વિષે આવ્યા અને ફરી અંતર સામું જોયું ત્યારે એમ જણાયું જે સર્વે બ્રહ્માંડની ઉત્પત્તિ; સ્થિતિ અને પ્રલય તેનો કર્તા પણ હું જ છું અને અનંત બ્રહ્માંડના અસંખ્ય શિવ, અસંખ્ય બ્રહ્મા, અસંખ્ય કૈલાસ, અસંખ્ય વૈકુંઠ અને ગોલોક, બ્રહ્મપુર અને અસંખ્ય કરોડ બીજી ભૂમિકાઓ એ સર્વે મારે તેજે કરીને તેજાયમાન છે.

અને હે વર્ણીન્દ્ર ! વળી હું કેવો છું તો મારા પગના અંગુઠે કરીને પૃથ્વીને ડગાવું તો અસંખ્ય બ્રહ્માંડની પૃથ્વી ડગવા લાગે અને મારે તેજે કરીને સૂર્ય અને ચંદ્રમા અને તારા આદિક સર્વે તેજાયમાન છે, એવો જે હું તે મારે વિષે એમ સમજીને નિશ્ચય કરે તો ભગવાન શ્રી પુરુષોત્તમ એવો જે હું તે મારે વિષે મન સ્થિર થાય છે. અને કોઈ કાળે મન વ્યભિચારને પામે નહીં. અને જે જે જીવ મારે શરણે આવ્યા છે ને એમ સમજશે તે સર્વેને હું સર્વોપરી એવું મારું બ્રહ્મધામ છે તેને પમાડીશ. અને તે સર્વેને અંતર્યામી જેવા કરીશ. અને બ્રહ્માંડોની ઉત્ત્પત્યાદિક કરે એવા સમર્થ કરીશ. પણ પછી સામર્થી પામીને એમ જાણે જે હું જ મોટો છું એમ જાણીને ઋષિરૂપ એવા જે પ્રત્યક્ષ શ્રી નરનારાયણ તેને ગણવા જ નહીં, એવો અહંકાર આવવા દેવો જ નહીં, અને એમ જાણવું જે, શ્રી પ્રગટ નારાયણની કરુણાએ કરીને હું મોટપ પામ્યો છું. આવી રીતે પુરુષોત્તમ ગીતા મુકુંદ વર્ણિને શ્રીજી મહારાજે કહી છે તો શ્રીહરિના એકાંતિક ભક્તને અમૃત તુલ્ય મહાસુખ દેનારી છે. અને પંદર અધ્યાયે કરીને કહી છે. તેમાં પહેલા ત્રિકમાં ધર્મ કહ્યો છે.

અને બીજા ત્રિકમાં જ્ઞાનની વાત કહી છે. અને ત્રીજા ત્રિકમાં વૈરાગ્યની વાત કહી છે. અને ચોથા ત્રિકમાં ભક્તિની વાત કહી છે. અને પાંચમાં ત્રિકમાં પોતાના સ્વરૂપનો જે મહિમા તે કહ્યો છે. આવી રીતે પંદર અધ્યાયમાં સર્વ વેદ શાસ્ત્રો, ધર્મશાસ્ત્ર, પુરાણ, ઈતિહાસ, સ્મૃતિઓ અને શારીરિક સૂત્ર એ આદિક જે શાસ્ત્રો એ સર્વનો રહસ્ય અભિપ્રાય કહ્યો છે. માટે આ પુરુષોત્તમ ગીતાનો જે એક શ્લોક જો બોલે તો તેને અંત સમયે શ્રીહરિ દર્શન દઈને અક્ષરધામમાં તેડી જાય છે, અને આત્યંતિક મોક્ષને પમાડે છે. આ ગીતા સર્વે અવયવે કરીને આત્યંતિક મોક્ષને પમાડે છે. આ ગીતા આત્યંતિક કલ્યાણની મૂર્તિરૂપ છે. માટે આ ગીતાનો નિત્ય પાઠ કરે તો તે પાઠ કરનાર છતે દેહે અક્ષરધામમાં બેઠો છે.

ઇતિ શ્રીસહજાનંદસ્વામી શિષ્ય અચ્યુતદાસવિરચિતે શ્રીપુરુષોત્તમલીલામૃતસુખ-સાગર મધ્યે જે પુરુષોત્તમગીતામાં જીવને બુધ્ધિ, ઇન્દ્રિયો, મન, પ્રાણ, ભગવાન આપે છે તથા મુક્તને સર્વ ભૂત-પ્રાણીના અંતર્યામી કરે છે તે તથા પોતાનો મહિમા કહ્યો એ નામે પંદરમો અધ્યાય.૧૫ સળંગ અધ્યાય. ૫૫

અધ્યાય–૫૬

પછી ત્યાંથી સર્વે પોતાના ભક્તજન સહિત શ્રીહરિ ગંગાજીથી ચાલી નિસર્યા અને તે રાત્રીમાં પોતાના ભક્તજનને ઘેર થાળ જમીને પોતાના ઉતારે પલંગ ઉપર બેસીને સર્વ હરિભક્ત આગળ વાત કરી જે, અમે આ ગંગાજીના ઘાટ ઉપર લાગટ પંદર દિવસ રહ્યા અને ત્યાં અમોએ શ્રીમદ્ ભાગવતની કથા કરી તથા પુરુષોત્તમ ગીતા કહી. અને તેની સમાપ્તિ કરીને હવે સવારે ચાલશું. એમ કહીને પોઢી ગયા. પછી સવારમાં ગામની સમીપે નદીમાં શૌચવિધિ તથા દંતધાવન કરીને સ્નાન કર્યું. અને પછી નિત્ય કર્મ કરીને પોતાના ભક્ત રવજીને ઘેર થાળ કરાવીને જમ્યા. પછી ત્યાંથી ચાલ્યા તે ગામ નાના આસંબીએ પધાર્યા. અને ત્યાં રાત્રી રહ્યા.

પ્રાતઃકાળમાં વહેલા ઊઠીને ગામની બાજુમાં જે સરોવર છે તેમાં સ્નાન કરીને તે ગામમાં ભક્તજનને ઘેર ગયા અને ત્યાં નિત્યકર્મ કર્યું. અને ત્યાર પછી ત્યાં ભક્તજનને ઘેર થાળ જમીને ચાલ્યા તે ગામ કોડાય પધાર્યા અને ત્યાંથી માંડવી બંદર આવ્યા. અને તે ગામના હરિભક્ત શિવરામ આદિક ઘણા હરિભક્તો સામૈયું લઈને શ્રીજી મહારાજને સામે આવ્યા. અને પછી વાજતે ગાજતે દરબારની

ટંકશાળમાં આવ્યા અને ત્યાં શ્રીજી મહારાજ એક મોટી પાટ ઉપર ગાદી તકીઆ નખાવીને વિરાજમાન થયા. પછી ગોમતીબાઇને ઘેર પધાર્યા. અને ત્યાં થાળ જમીને પોતાને ઉતારે આવ્યા. આવી રીતે પાંચ દિવસ રહીને પોતાના ભક્તજનોના મનોરથ પૂર્ણ કર્યા. ત્યાંથી ચાલ્યા તે સોનાવાળા દરવાજે આપણા ખારાવાળામાં છત્રી કરીને ચરણારવિંદ પધરાવ્યાં છે ત્યાં એક પીપળીનું વૃક્ષ હતું તેના નીચે સુંદરજી શેઠે લૂગડું પાથરી આપ્યું અને શ્રીજીમહારાજ તેના ઉપર બિરાજ્યા.

સત્સંગી સર્વે મહારાજનાં દર્શને આવ્યા. અને તેઓમાં કોઇક બરફી, પેંડા અને પતાસાંની ભેટ શ્રીજીમહારાજ આગળ મૂકીને પગે લાગ્યા. અને શ્રીજીમહારાજે તેમને વાતો કરી. અને હરિભક્તોએ બે ઘડી વાતો સાંભળી. પછી સુંદરજી શેઠે મહારાજને કહ્યું જે, હે મહારાજ ! બરફી, પેંડા અને પતાસાં જમો. પછી મહારાજે કહ્યું જે, લાવો જમીએ. ત્યારે સુંદરજી શેઠે તે લાવી આપ્યાં. અને મહારાજ પણ સારી પેઠે જમ્યા. પછી શ્રીજીમહારાજે પોતે જ સર્વે સત્સંગીઓને પ્રસાદી પોતાને હાથે આપી. અને પછી ત્યાંથી શ્રીજીમહારાજ ચાલતા થયા અને હરિભક્તો પણ પગે લાગીને પાછા વળ્યા. અને મહારાજ ગામ ડોણ આવીને સુતાર વસ્તાને ઘેર રહ્યા. અને ગામની ઉત્તર બાજુ શિવનું મંદિર છે ત્યાં પધાર્યા અને ત્યાંથી પાછા વસ્તા સુતારને ઘેર આવીને જમ્યા.

ત્યાંથી ગામ કાળાતળાવ પધાર્યા. ત્યાં સુતાર ભીમજી તથા સુતાર રવજી તેમજ સુતાર હરભમ તથા મનજી આદિ ભક્તો શ્રીજી મહારાજને સન્મુખ આવીને વાજતે ગાજતે પોતાને ઘેર તેડી આવ્યા અને શ્રીજીમહારાજ પણ ત્યાં પાંચ દિવસ રહ્યા. અને નિત્ય સ્નાન કરવા તળાવમાં જતા. અને હરિભક્તો પણ પોતપોતાને ઘેર થાળ કરાવીને પાર્ષદે સહિત શ્રીજી મહારાજને જમાડતા. પછી ત્યાંથી શ્રીજીમહારાજ ગામ તેરા પધાર્યા. અને સુતાર માવજી તથા નથુ તથા નોંઘા તેમજ નાનજી અને સંઘજીને ઘેર પધાર્યા.

ત્યાં રહીને પ્રાગજી દવે પાસે શ્રીમદ્ભાગવત વંચાવતા. પછી મહારાજે બ્રહ્માનંદ સ્વામીને કાઠીઆવાડમાં ઘી ઉઘરાવવા માટે મોકલ્યા અને ગામ કરજીસણના નાનાભાઇ ઉપર એક કાગળ લખીને મોકલ્યો જે, તે દેશમાં જે હરિભક્તો હોય તેની પાસેથી માથા દીઠ એક મણ ઘી લેજો અને જો તે ગરીબ હોય તો ઓછું લેજો એવી રીતે અમારી આજ્ઞા છે. તે શા માટે ? તો અમારે ડભાણમાં

મહારૂદ્ર કરવો છે.

પછી સુરત શહેરમાં સ્વરૂપાનંદ સ્વામી તથા વ્યાપકાનંદ સ્વામી ના મંડળે ગોળાનું પ્રકરણ બહુ આકરું ચલાવ્યું હતું. અને પીવાનું પાણી તે પણ બહુજ ખારું તેથી સાધુઓના શરીરે બહુ મંદવાડ થઈ ગયો. તે વખતે તેમાંથી બે સાધુ નાસીને ગામ તેરે આવ્યા અને શ્રીજી મહારાજ પાસે આવી ફરિયાદ કરી જે, હે મહારાજ ! ત્યાં સુરતમાં તો મોગરીઓ પંથ ચાલ્યો છે. તેમાંથી કેટલાક સંત માંદા થઈ ગયા અને કેટલાક જતા પણ રહ્યા છે. અને કેટલાક દેહ મૂકી ભગવાનના ધામમાં પણ ગયા છે. આવી રીતે તે સાધુઓએ શ્રીજી મહારાજ આગળ ઘણી પ્રાર્થના કરી. તેને સાંભળીને આનંદાનંદ સ્વામીને ત્યાં જવાની આજ્ઞા કરી જે, તમો સુરત જાઓ અને સાધુઓને સુખ થાય તેવો ઉપાય કરો. પછી મુક્તાનંદ સ્વામી તથા બ્રહ્માનંદ સ્વામી એ બન્ને જણને ગામ ડભાણ જવાની આજ્ઞા કરી જે, તમે ત્યાં જાઓ. અને મહારૂદ્રનો સામાન ભેગો કરાવો. અને અમો પણ ત્યાં આવશું એમ કહીને રાત્રીએ કોઢમાં ઢોલિયા ઉપર બેસીને ઘણીક વાર્તા કરી. અને સંતદાસજી પણ ત્યાં બેઠા હતા. અને પછી હરિભક્તો આગળ કહેવા લાગ્યા જે, આ સર્વે સંતે સહિત સવારમાં અમો ચાલશું તે ભુજ થઈને ગુજરાત જવાનું છે. ત્યારે ભક્તોએ કહ્યું જે હજુ પાંચ દહાડા રહો અને દર્શન દ્યો. એવી રીતે હરિભક્તો તાણમતાણ કરતાં રાત્રિમાં જ ચાલવાનું નક્કી કર્યું જે સવારે પરોઢીએ ત્રણ વાગ્યે ચાલવું એવું નક્કી કર્યું.

તે સમયે માસ કાર્તિક હતો અને તે સત્સંગી સુતાર સાથી રાખીને ખેડ કરાવતા તેના ઘેરથી શ્રીજીમહારાજે પરોઢીએ ધુન કરીને ચાલવાની તૈયારી કરી. અને જે જગ્યામાં ઉતર્યા હતા તે જગ્યા આથમણા બારની છે. અને તેમાં પથ્થરના બે થાંભલા છે. તે જે રાત્રીમાં મહારાજ ચાલ્યા તે રાત્રીએ સંતદાસજી તે થાંભલા પાસે ઉત્તરાદે મોઢે ધ્યાન કરવા બેઠા હતા. તે ધ્યાનમાંથી સમાધિમાં જતા રહ્યા. અને શ્રીજીમહારાજ તો સર્વે સાધુઓને લઈને સવારમાં ભુજની દિશા સામા રવાના થયા. ત્યારે સર્વે હરિભક્તો મહારાજને નદી સુધી વળાવીને પાછા ઘેર આવી ગયા અને પોતાના સાથીઓને જગાડ્યા અને પોતાના ખેતરોમાં કડબની ચાર્ય હતી તેને લેવા સારુ ગાડાં જોડાવ્યાં અને તે ગાડાં કડબની ચાર્ય ભરીને લાવ્યા અને જે જગ્યામાં સાધુ અને શ્રીજી મહારાજ ઉતર્યા હતા તે જગ્યામાં ખેતરમાં ચાર્ય ભરીને દિવસ ઉગ્યા પહેલા બબ્બે કડબના ફેરા લાવીને તે જગ્યામાં કડબ ભરી દીધી.

શ્રીજીમહારાજ તો ચાલી નીકળ્યા અને સંતદાસજી તે જ જગ્યામાં થાંભલાની સમીપમાંજ અંધારામાં બેઠા હતા. તે ઉપર ચારેકોરે ચાર્ય ભરી દીધી. અને માંહેલી કોરે સંતદાસજી બેઠા હતા તેનો કોઈ સત્સંગીને ખ્યાલ નહીં કે, સંતદાસજી માંહેલી કોરે બેઠા છે. અને મહારાજ તો ભુજ થઈને ગુજરાતમાં ફરી ભુજ પધાર્યા. તેરાના અને કાળાતળાવના હરિભક્તો ગાડાં જોડીને ભુજ શ્રીજીમહારાજનાં દર્શન કરવા આવ્યા. અને તેઓ શ્રીજીમહારાજનાં દર્શન કરીને બહુજ આનંદ પામ્યાં. ત્યાર પછી વિનયથી હરિભક્તો કહેવા લાગ્યા જે, હે મહારાજ ! આપ ગુજરાત પધાર્યા તે બહુજ દિવસ લાગ્યા તેથી આપનાં દર્શન પણ નહીં અને કોઈ સાધુનાં પણ દર્શન નહીં. ત્યારે શ્રીજીમહારાજે કૃપા કરીને હરિભક્તો પ્રત્યે કહ્યું જે, અમને તો ઘણા દિવસ લાગ્યા પણ તમારી પાસે તમને દર્શન થાય તે માટે એક સાધુ મૂકી ગયા છીએ.

ત્યારે તેરાના ભક્તજનો બોલ્યા જે, હે મહારાજ ! સાધુ શું અને વાત પણ શી ? અમે તો તમો મૂકી ગયેલા કોઈ સાધુને જોયા નથી, અને જે દિવસે તમે ચાલ્યા તે દિવસે અમે વહેલી સવારે ખેતરમાંથી ચાર્ય લઈને તે જગ્યામાં ભરી મેલી છે તે હજુ પણ તેમની તેમજ ભરી પડી છે. અને અમોએ તે સંતને ક્યાંય પણ દેખ્યા નથી. ત્યારે શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, તમે ત્યાં જાઓ. અને અમે પણ પાંચ દિવસ માનકુવામાં રહીને તેરા આવશું ત્યારે તમને સાધુ દેખાડીશું. એમ કહીને શ્રીજીમહારાજ માનકુવા પધાર્યા. અને પાંચ દિવસ રહીને તેરા આવ્યા. અને તે તેરાના અને કાળાતળાવના સહુ હરિભક્તો દર્શન કરવા આવ્યા. શ્રીજીમહારાજે તેઓને ભગવાન ભજવાની ઘણીક વાતો કરી. પછી તે સમયે હરિભક્તોએ મહારાજને કહ્યું જે, હે મહારાજ ! તમો ભુજમાં અમોને કહેતા હતા જે, અમે ગામ તેરામાં એક સાધુને મૂક્યા છે પણ અમોએ કોઈ દિવસ તે સાધુને તેરામાં જોયા જ નથી માટે તે દેખાડો. ત્યારે શ્રીજીમહારાજ કહે ચાલો જ્યાં પહેલા કોઢમાં સાધુ ઉતર્યા હતા ત્યાં એક સાધુ છે તે તમને દેખાડીએ.

ત્યારે સહુ ઊઠીને કોઢમાં ગયા, અને તે જગ્યામાંથી શ્રીજી મહારાજે ચાર્ય કાઢીને માંહીલી કોરે થાંભલાના સમીપે બેઠેલા સંતદાસજીને શ્રીજીમહારાજે છ માસે પાછા જગાડ્યા. તે જોઈને સર્વ હરિભક્તોને અતિ આશ્ચર્યકારી વાત જણાણી. આવી રીતે શ્રીજી મહારાજ છ છ માસ સુધી તેરા ગામમાં સમાધિઓ કરાવીને

પોતે પાછા ભુજનગર પધાર્યા. અને ત્યાં સુતાર હીરજીભાઈને ઘેર ઉતર્યા. અને હીરજીભાઈએ થાળ કરીને પોતાને ઘેર શ્રીજી મહારાજને જમાડ્યા. અને થોડાક દિવસ ત્યાં રહીને પછી ત્યાંથી ગામ બળદીયા આવ્યા. ત્યાં રાત્રિમાં હરિભક્તો આગળ પોતાના સ્વરૂપના મહિમાની વાતો ઘણી વિસ્તારે સહિત કરી. અને પછી પોઢી ગયા. અને સવારમાં ઊઠીને સત્સંગીઓ સહિત કાળીતળાવમાં સ્નાન કરીને પાછા ગામમાં આવીને સત્સંગીને ઘેર થાળ જમ્યા.

બળદીયામાં ત્રણ ચાર દિવસ રહીને ત્યાંથી ચાલ્યા તે ગામ બંદરામાં રાયસંગજીને ઘેર પધાર્યા, ત્યાં બે દિવસ રહીને તે ભક્તજનના મનોરથ પૂર્ણ કરીને તથા થાળ જમીને ત્યાંથી ચાલ્યા તે ગામ શ્રી અંજાર પધાર્યા. અને ગંગાજીના ઘાટ ઉપર આંબલીઓના વનમાં ઉતર્યા. ત્યાંથી ગામમાં પધાર્યા અને ત્યાં તેજબાઈ તથા ચાગબાઈને ઘેર ઉતર્યા. ત્યાં થાળ જમ્યા. ત્યાં બે ચાર દિવસ રહીને ત્યાંથી ચાલ્યા તે ગામ ચીરઈ થઈને ભચાઉ આવ્યા. ત્યાં વાણિયા વાઘાશા તથા લખુને ઘેર ઉતર્યા.

ત્યાં પોતે હાથે બાટી કરીને શાક કર્યું અને પછી પોતે જમ્યા. અને પોતાના પાર્ષદો જે ડુંગરજી આદિક હતા તેમને વાણિયાને ઘેર જમવા મેલ્યા, જમીને ત્યાંથી પોતે ચાલ્યા તે માર્ગમાં થોડે સુધી જઈને પછીથી સર્વે સત્સંગીઓને પાછા વાળ્યા. અને ડુંગરજી આદિક જે પાર્ષદો હતા તેમને પણ આજ્ઞા કરી જે, તમે ગુજરાત જાઓ. એમ કહીને પોતે ત્યાંથી એકલા ચાલ્યા તે ગામથી એક ખેતરવા છેટો એક કૂવો હતો, ત્યાં બાઈઓ મહારાજને માટે થાળ કરીને બેઠાં હતાં, તેમણે પ્રાર્થના કરી જે, હે મહારાજ ! અમે થાળ કરીને લાવ્યાં છીએ તે જમવા પધારો. ત્યારે શ્રીજીમહારાજે બહુ પ્રાર્થનાનાં વચનો સાંભળીને તે કૂવા ઉપર એક લીંબડાનું વૃક્ષ હતું ત્યાં બેસીને થાળ જમ્યા. પછી ત્યાંથી ચાલ્યા તે માર્ગમાં એક વિપ્ર અડવાણે પગે આવતો હતો તેને પોતાની મોજડી આપી દીધી તેમજ ચોફાળ પણ આપી દીધો. ત્યાંથી પ્રભુ ગામ આધોઈ પધાર્યા, અને ત્યાં રાયધણજીના દરબારમાં પોતે એકલા જ થાંભલાને ઓથે ઊભા રહ્યા, તેમને કરણીબાએ જોયા. પછી તો પોતે ઊઠીને શ્રીજીમહારાજનો હાથ ઝાલ્યો ને ઢોલિયા ઉપર બેસાડ્યા.

પછી સમાચાર પૂછવા લાગ્યાં. ત્યારે શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, હમણાં સમાચાર પૂછવાનું રહેવા દ્યો, અને અમને ઘણી ભૂખ લાગી છે તે જમવાનું લાવો.

ત્યારે બાઈએ કહ્યું જે, હમણાં તો સહુ જમી ગયા છે. તેથી થોડી વાર ખમો તો થાળ કરૂં. ત્યારે શ્રીજીમહારાજે કહ્યું જે, અમને તો બહુજ ભૂખ લાગી છે તેથી ખમાય તેમ નથી. ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે, દહીં છે કે નથી ? જો દહીં હોય તો લાવો. ત્યારે બાઈએ દહીંનાં ત્રણ ગોરસાં લાવીને મહારાજને આપ્યાં. ત્યારે મહારાજ ત્રણે ગોરસાં જમીને બોલ્યા જે, હવે થાળ કરો. ત્યારે બાઈએ થાળ કરવા માંડ્યો. અને કરણીબાએ મહારાજના ચરણારવિંદમાંથી અઢાર કાંટા કાઢ્યા. થાળ તૈયાર થયો તે મહારાજ જમ્યા અને પછી કરણીબાએ શ્રીજી મહારાજની મરજી જાણીને સર્વ અલંકાર તથા વસ્ત્રો પોતાનાં હતાં તે શ્રીજીમહારાજને પહેરાવ્યાં. અને ફરીને કીર્તન ગવરાવ્યાં જે, **''સુણ વાત કહું સાહેલી રે, કાનો મારી કેડે પડ્યો. જલ ભરવા ગઈ હું એકલી રે, કાનો મારી કેડે પડ્યો.''**

તે સમયમાં રાયધણજી આવ્યા. અને શ્રીજીમહારાજનાં દર્શન કરીને હસી પડ્યા ને પોતાના બીજા ભાઈઓને બોલાવ્યા જે, અહીં આવો, ત્યારે સર્વે આવ્યા અને મહારાજનાં દર્શન કરીને સહુ આનંદ પામ્યા અને એમ બોલ્યા જે, આવાં દર્શન તો આજે જ થયાં. આ દર્શન તો જ્યાં સુધી દેહ રહેશે ત્યાં સુધી સાંભળશે. હે મહારાજ ! તમે દયા કરીને આવાં દર્શન દીધાં તે બહુજ સારું કર્યું, હવે એ વસ્ત્ર ઉતારો. પછી શ્રીજીમહારાજે ઉતારીને મૂક્યાં. પછી થાળ થયો તે શ્રીજીમહારાજ જમ્યા.

ઇતિ શ્રીસહજાનંદસ્વામી શિષ્ય અચ્યુતદાસવિરચિતે શ્રીપુરુષોત્તમલીલામૃતસુખ સાગર મધ્યે શ્રી હરિએ તેરામાં સંતદાસજીને સમાધિ કરાવી તથા કરણીબાએ વસ્ત્ર પહેરાવ્યાં. તે ઉતારીને મહારાજ થાળ જમ્યા એ નામે છપ્પનમો અધ્યાય. ૫૬

અધ્યાય-૫૭

પછી શ્રીજીમહારાજે જાડેજા રાયધણજીને કહ્યું જે, ડભાણનો મહારૂદ્ર કરવા જવું છે. એમ કહીને પોતે તૈયાર થયા તે ભેળા રાયધણજી, જેમલજી, હદુજી આદિક અસ્વાર જણ પાંચ ભેળા ચાલવા તૈયાર થયા. તેને જોઈને કરણીબા તથા જીજીબા આદિક બાઈઓએ કહ્યું જે, હે મહારાજ ! અમો ડભાણ આવશું કારણ કે, તમો ત્યાં અનેક પ્રકારની લીલાઓ કરશો તેનાં દર્શન કરવાની અમારે પણ ઈચ્છા છે. ત્યારે રાયધણજી બોલ્યા જે, હે મહારાજ ! બાઈઓ ડભાણે આવે તેનું અમારે તો કાંઈ આડું નથી, કેમ જે, અમારે તો દઢ આશ્રય છે. જેથી અમારે તે

કોઇ વાતની શંકા નથી. પણ બાઇયું ભેળાં આવે તે જગતમાં ખોટું દેખાય. ત્યારે બાઇયું બોલ્યાં જે, હે મહારાજ ! અમારે એ લીલાનાં દર્શન કરવાની બહુજ ઇચ્છા છે તે અમને એ દર્શન કેમ થાય ? ત્યારે શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, અમે ડભાણ જેટલા દિવસ લીલા કરશું અને જેવાં જેવાં વસ્ત્રો ધારણ કરશું તેવી જ રીતની મૂર્તિનાં તમને અહીં બેઠાં દર્શન થશે, એમ કહીને ત્યાંથી તે શ્રીજી મહારાજ માળીએ પધાર્યા.

ત્યાંથી ખાખરેચી આવ્યા અને ત્યાંના તળાવમાં ઘોડાને પાણી પાઇને ત્યાંથી ચાલ્યા તે ગામ વાંટાવદર તથા રાયસંગપર થઇ ને ગામ હળવદ આવ્યા. અને હરિભક્તોએ સામૈયું કર્યું અને શ્રીજીમહારાજ તળાવ ઉપર આવીને ઘડીકવાર વિરાજમાન થયા. પછી વાજતે ગાજતે રૂડી રીતે ગામમાં પધાર્યા અને દવે ઇશ્વરના ડેલામાં ઉતારો કર્યો. ત્યાં ઢોલિયા ઉપર વિરાજમાન થયા. ગામના સર્વે હરિભક્તો સાકર તથા પેંડા, બરફીની ભેટો લાવ્યા તે સર્વે પોતે જમી ગયા, પછી હરિભક્તે કહ્યું જે, થાળ તૈયાર થયો છે. ત્યારે શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, ભૂખ તો બહુ લાગી છે. એમ કહીને શિવજાનીને ઘેર થાળ જમ્યા. તે વાત સૌને ઘણીજ આશ્ચર્ય કારક લાગી, કેમ જે સાકર, પેંડા અને બરફી એક મણ આવી હશે તે જમીને તે ઉપર વળી થાળ જમ્યા.

પછી ઉતારે પધાર્યા અને હરિભક્તે પંચામૃતે કરીને પગ ધોઇને ચરણામૃત લીધું અને બહુ પ્રકારે પૂજા કરી. તે દિવસ ત્યાં રહ્યા અને સવારમાં ત્યાંથી ચાલ્યા તે ગામ ધ્રાંગધ્રા થઇને ગામ મેથાણમાં ઝાલા પુંજાભાઇને ઘેર પધાર્યા, ત્યાં પાંચ દિવસ વિરાજમાન થયા. અને સર્વ હરિભક્તને ઘેર થાળ જમ્યા અને સર્વે સત્સંગીઓને રાજી કરીને ત્યાંથી સવારી સહિત પોતે ગામ ખેરવા થઇને ગામ રામગરી પધાર્યા અને પટેલ જીવરામને ઘેર ઊતર્યા.

પછી ત્યાંથી ગામ વાટુંના હરિભક્તને દર્શન દઇને દદુકા થઇ ગામ મચ્છીયાવ પધાર્યા. દાજીભાઇના દરબારમાં વિરાજમાન થયા. ત્યાં થાળ જમીને ગામ ભાત થઇને ગામ જેતલપુર પધાર્યા. અને મંદિરમાં ઊતર્યા અને ગંગામાએ થાળ કર્યો તે જમવા પધાર્યા. થાળ જમીને રાત રહીને ગામ ડભાણ પધાર્યા અને મુક્તાનંદ સ્વામી તથા બ્રહ્માનંદ સ્વામીને મળ્યા અને કહ્યું જે, તમે યજ્ઞનો સામાન ભેળો કરાવો, અને અમો ઘોડાસર તથા હાથરોલી જઇએ છીએ. ત્યાં પંદર દિવસ

રહીને પાછા અહીં આવીશું. એમ કહીને શ્રીજી મહારાજ ઘોડાસર પધાર્યા. ત્યાંથી હાથરોલી ગયા અને પંદર દિવસ રહીને પછી દશ હજાર કોળીનું સૈન્ય તથા કાઠીના સ્વારોથી વિંટાઇને ગામ ડભાણ પધાર્યા. અને ત્યાં શ્રીજીમહારાજને સન્મુખ મનુષ્ય આવ્યાં અને બહુ ભીડ થઇ તેથી વાવેલાં જે ખેતરો હતાં તે કચડાઇ ગયાં.

અને શ્રીજીમહારાજ ઘોડેસવાર થઇને ગામમાં પધાર્યા અને ત્યાં રહીને મહારૂદ્ર કરાવવા લાગ્યા. પછી પૂર્ણિમાને દિવસે તે મહારૂદ્રની પૂર્ણાહૂતિ કરાવીને વિપ્રોને ઘણા પ્રકારે સોનામહોરો અને રૂપામહોરો તેમજ ઘરેણાં અને વસ્ત્રાદિક દાન અને દક્ષિણાઓ આપી. અને જેટલા દિવસ સુધી મહારાજે ડભાણમાં યજ્ઞ કર્યો. અને તે યજ્ઞમાં પોતે જે જે લીલા ચરિત્રો કર્યાં, તેટલા દિવસ સુધી બીજે સ્વરૂપે હરિભક્તોને તથા બીજા સર્વેજનોને તે તે લીલાચરિત્ર કરીને આધોઇમાં પણ દર્શન આપ્યાં. પછી ત્યાંથી ચાલ્યા તે ગામ ચલોડામાં અમીન નથુભાઇને ઘેર ઊતર્યા. ગામ કાણોતરમાં વાઘેલા કસીયાજીના દરબારમાં ઊતર્યા અને ત્યાં રાત રહીને પોતે ચાલ્યા તે ગામ બળોલ તથા અડવાળ થઇને ગામ સારંગપુરમાં જીવા ખાચરને ઘેર પધાર્યા.

ત્યાંથી ગઢપુર આવ્યા. અને ત્યાંથી ગામ કોટડામાં પીઠાવાળાને ઘેર રાત રહીને ચાલ્યા તે ગામ ગોંડળ થઇને ગામ કાલાવડમાં ખત્રી જાદવજીને ઘેર ઉતારો કર્યો, ત્યાં જમ્યા. પછી ખત્રી ખેંગારે મોતૈયા લાડુનું ભાતું બંધાવ્યું તે લઇને શ્રીજી મહારાજ ગામ ભાદરામાં આવ્યા. સુતાર રામજીને ઘેર રાત્રી રહ્યા. ત્યાંથી સ્વારોએ સહિત ચાલ્યા તે જોડીઆ થઇને બાલંભા આવ્યા. ત્યાંથી આમરણ તથા ધુળકોટ થઇને ગામ પીપળીએ પટેલ ગણેશને ઘેર પધાર્યા. અને ત્યાં થાળ જમીને સર્વને જમાડ્યા. પછી ત્યાંથી ચાલ્યા તે ગામ ભેલામાં ગોવિંદજી વિપ્રને ઘેર ઉતર્યા અને થાળ જમીને ત્યાંથી ચાલ્યા તે ગામ માળીઆ પધાર્યા. ત્યાં દરબારમાં ઉતારો કર્યો, ત્યાં થાળ જમ્યા અને સર્વને જમાડ્યા. ત્યાંથી ચાલ્યા તે ગામ વાંઢીએ પધાર્યા. સુતાર રૂડાને ઘેર ઉતારો કર્યો.

જમીને ચાલ્યા તે ગામ આધોઈમાં જાડેજા લાધાજીના દરબારમાં ઊતર્યા. ત્યાં થાળ જમ્યા અને સર્વને જમાડ્યા. પછી સર્વ સત્સંગીઓ મળીને મહારાજને કહેવા લાગ્યા જે, હે મહારાજ ! તમોએ ડભાણમાં યજ્ઞ કરીને પણ અમને અહીં

દર્શન દીધાં તે તો અમને ભારે કૃતાર્થ કર્યા. એવી રીતે હરિભક્તોએ શ્રીજી મહારાજની પ્રાર્થના કરી. ત્યાં મહાનુભાવાનંદ સ્વામી ઘોડાસરના ઠાકોરનો કાગળ લઈને મહારાજ પાસે આવ્યા. ત્યારે મહારાજે પૂછ્યું જે, દેશમાં શું શું વાતો થાય છે ? ત્યારે મહાનુભાવાનંદ સ્વામીએ કહ્યું જે, મહારૂદ્રની વાતો થાય છે.

ત્યારે શ્રીજીમહારાજે મહારૂદ્રની બહુ પ્રકારે વાર્તા કરી અને બહુ લીલા કરીને ચાલ્યા તે ગામ ભચાઉમાં એક રાત રહ્યા. તે રાત્રીએ શ્રીજીમહારાજે કહ્યું જે, સવારમાં અમારે ચાલવાનું છે. ત્યારે સત્સંગીઓએ કહ્યું જે, હે મહારાજ ! વહેલા થાળ કરાવશું તે જમીને ભલે પધારજો. ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે, અમે તો વહેલા ચાલશું. ત્યારે બાઈએ આ વાત સાંભળી જે, મહારાજ તો વહેલા ખોખરા પધારશે તે મોડા પહોંચશે માટે આપણે થાળ કરીને ખોખરાના માર્ગમાં બટીયાનો કૂવો અર્ધ ગાઉ છેટે છે અને સજીવન પાણી પણ રહે છે અને તે કૂવામાં જલ બે હાથ ઉપર છે, તેથી કૂવાના થાળામાં જઈને બેસશું અને જ્યારે મહારાજ વહેલા પધારશે ત્યારે આપણે મહારાજને હાથ જોડીને કહેશું, તેથી મહારાજ દયાળુ છે તે જમશે તેથી આપણું પરમ કલ્યાણ થશે. અને આપણા સર્વ મનોરથ પૂર્ણ થશે. અને ભગવાન તો અંતર્યામી છે.

તે કૃપા કરીને થાળ જમશે તે માટે આપણે ચાલો ત્યાં જઈને બેસીએ. પછી બાઈયું ત્યાં થાળ લઈને બેઠાં. પછી શ્રીજીમહારાજ સવારમાં વહેલા ઊઠ્યા, અને સર્વે સત્સંગી ભાઈઓ મહારાજને વળાવવા ચાલ્યા તે તળાવ ઉપર આવીને શ્રીજીમહારાજે સત્સંગીઓને કહ્યું જે, તમે પગે લાગીને પાછા વળો. એમ કહીને મહારાજ ચાલ્યા તે કૂવા આગળ આવ્યા ત્યારે બાઈઓ આગળ આવીને ઊભાં રહ્યાં. અને હાથ જોડીને પ્રાર્થના કરી જે, હે મહારાજ ! અમારા ઉપર કૃપા કરીને આ અમારા થાળ જમો. કારણ કે અમોએ આખી રાત્રિ જાગીને થાળ કર્યો છે. તે દયા કરીને જમો. ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે, બહુ સારું લાવો જમીએ.

ત્યારે પાળા ડુંગરજી આદિક હતા તે બોલ્યા જે, આપણે સ્નાન પણ કર્યું નથી તેમ દાતણ પણ કર્યું નથી તો કેમ જમાય ? ત્યારે શ્રીજી મહારાજે કહ્યું જે, આપણને રાત ક્યાં પડે છે ? અને આત્માને ન્હાવા-ધોવાનું શું કામ છે ? આત્મા તો સદા સ્નાન કરેલો જ છે. માટે ઈશ્વરેચ્છાએ જે થયું તે ખરૂં. આવો જમો. પછી શ્રીજીમહારાજ સર્વને પીરસીને પોતે કૂવાના થાળામાં જમવા બેઠા. અને તે જમીને

મહારાજે બાઈઓને કહ્યું જે, આ પ્રસાદી લઈ જાઓ અને જેને જોઈએ તેને દેજો અને હવે અમે ચાલશું. પછી બાઈયો છેટે બેસીને પગે લાગ્યાં અને પછી મહારાજ ચાલ્યા તે ગામ ખોખરે પધાર્યા. અને સુતાર વાલજીને ઘેર ઊતર્યા ત્યાં થાળ જમ્યા. પછી પાર્ષદને જમાડ્યા. અને તે ગામમાં જળની હંમેશાં તાણ હતી તેની સર્વ હરિભક્તોએ મહારાજ આગળ વાત કરી જે, હે મહારાજ ! અહીં જળની ઘણી ખેંચ છે. ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે, આ ઠેકાણે કૂવો ખોદો તો પાણી સારું આવશે. ત્યારે સર્વ સત્સંગીઓએ કૂવો ખોદાવ્યો એટલે શ્રીજી મહારાજની કૃપાથી કૂવામાં ઘણું જ મીઠું જળ થયું. પછી ત્યાંથી શ્રીજી મહારાજ ભુજનગર પધાર્યા. ને ત્યાં સુતાર હીરજીભાઈને ઘેર ઉતર્યા.

મહારાજ પધાર્યા તે વાત સાંભળીને સર્વ સત્સંગીઓ દર્શને આવ્યા ને દર્શન કરીને આનંદ પામ્યા. સત્સંગી સર્વે શ્રીજીમહારાજની સ્તુતિ કરવા લાગ્યા જે, હે મહારાજ ! તમે કૃપાળુ છો તે કૃપા કરીને ભલાં દર્શન દીધાં. અમે તો સંસાર વ્યવહારરૂપ આ અંધ કૂવામાં પડ્યા છીએ. તેમાંથી તમે અમને હાથગ્રહીને તાણી લીધા, કેમ જે અમે તો પૃથ્વીના છેડા ઉપર પડ્યા છીએ. અને હે મહારાજ ! આપ કૃપા કરીને અહીં અમને ફરી ફરીને દર્શન દઈને તેમજ વાતો ચિતો કરીને માયારૂપી કાટ ઉતારો છો અને પોતાના જાણીને સંભાળો છો તે માટે અમારાં પણ મોટાં ભાગ્ય છે. પછી હીરજીભાઈ મહારાજને તેડવા આવ્યા તેથી મહારાજ જમવા પધાર્યા. અને સુતાર ભગવાનજીભાઈએ પોતાને ઘેર પાર્ષદે સહિત મહારાજને પધરાવીને જમાડ્યા. અને ચંદન તથા પુષ્પના હાર તેમજ વસ્ત્રો વડે શ્રીજી મહારાજની પૂજા કરી અને શ્રીહરિ પણ તે પૂજાને ગ્રહણ કરીને પોતાને ઉતારે પધાર્યા. અને જેઠી ગંગારામે પણ શ્રીજીમહારાજને પોતાને ઘેર પધરાવીને જમાડ્યા. તેમજ મહેતા શિવરામ તથા હરજીવન અને લાધીબાઈએ પણ પોતાને ઘેર પધરાવીને પાર્ષદે સહિત રૂડી રીતે જમાડ્યા. અને બીજાં પણ સો દોઢસોને આશરે સત્સંગીઓનાં ઘર હતાં તેઓએ પણ પોત પોતાને ઘેર પધરાવીને પાર્ષદોએ સહિત રૂડી રીતે જમાડ્યા. અને ચંદન પુષ્પના હાર તથા વસ્ત્રો વડે શ્રીજી મહારાજની પૂજા કરી. તે પૂજાને અંગીકાર કરીને પાછા પોતાને ઉતારે પધાર્યા. એવી રીતે શ્રી ભુજનગરને વિષે સર્વે સંતો સહિત શ્રીજી મહારાજ લીલા કરતા સતા એક માસ સુધી ત્યાં રહ્યા. ને ત્યાંના સૌ હરિભક્તો બાઈ-ભાઈ આદિકને પોતાનું મહા અદ્‌ભુત

ચરિત્ર દેખાડીને સર્વની સેવા અંગીકાર કરતા એવા શ્રીજી મહારાજે પોતાના સ્વરૂપનો તેઓને દઢ નિશ્ચય કરાવ્યો.

પછી શ્રીજી મહારાજે મુક્તાનંદ સ્વામી આદિક સર્વે સંતને સોરઠ, હાલાર, ઝાલાવાડ, ભાલ, ગુજરાત અને દંઢાવ્ય આદિક દેશમાં ઘણાક ગામોને વિષે ફરવા મોકલ્યા. અને પોતે ત્યાંથી ચાલ્યા તે ગામ ખોખરા થઈને ભચાઉ પધાર્યા. અને ત્યાં કેટલાક દિવસ રહીને ત્યાં સર્વ હરિભક્તો બાઈ-ભાઈને પોતાનો અલૌકિક પ્રતાપ જણાવ્યો. પોતાના સ્વરૂપનો નિશ્ચય પણ કરાવ્યો. તે સર્વની સેવા અંગીકાર કરીને શ્રીજીમહારાજ ત્યાંથી ચાલ્યા તે ગામ કંથકોટમાં મુળજી ઠક્કરને ઘેર પધાર્યા. ત્યાં કચરા આદિક હરિભક્તોને ઘણુક સુખ આપ્યું. આ રીતે ત્યાં એક માસ રહીને તેમની સેવા અંગીકાર કરીને પછી ત્યાંથી ચાલ્યા તે ગામ આધોઈ પધાર્યા.

અને લાધાજીના દરબારમાં દોઢ માસ રહીને કેટલાક મતવાદી વેદાંતી આદિ સાથે ચર્ચા કરી અને તેનો પરાભવ કરીને ત્યાંથી ચાલ્યા તે ગામ ધમડકા પધાર્યા. અને ત્યાં રાયધણજીના દરબારમાં બે માસ રહ્યા. તે ગામની નદીમાં દરરોજ સંત હરિભક્તો સહિત નાહવા પધારતા. પછી ત્યાંથી ચાલ્યા તે ગામ અંજાર પધાર્યા. ત્યાં ચાગબાઈને ઘેર થાળ જમીને આથમણી કોરે સવાસરની ભાગોળે આપણો વંડો કર્યો છે ત્યાં પીપળાના વૃક્ષ નીચે વિરાજમાન થયા અને ત્યાં ગામના ઘણા સત્સંગીઓ દર્શન કરવા આવ્યા અને શ્રીજી મહારાજે તેઓની આગળ ધર્મ, જ્ઞાન અને વૈરાગ્ય તથા ભક્તિ સંબંધી વાર્તા ઘણી વિસ્તારથી કહી સંભળાવી. પછી ત્યાંથી માધવરાયની વાડીએ પીપળાના વૃક્ષ હેઠે પાટ ઉપર ગાદી તકીયા સહિત મહાદેવના ચોતરા ઉપર પૂર્વ મુખારવિંદે વિરાજમાન થયા. પોતાના મુખારવિંદ આગળ સર્વ સંતો તથા હરિભક્તોની મોટી સભા ભરાઈને બેઠી.

સભામાં પોતે વાત કરવા લાગ્યા. તે સમયમાં તો તે સભાનાં દર્શન કરવા સર્વે બ્રહ્માદિ ઈશ્વરો તથા અનંતકોટી મુક્તો, અનંતકોટી દેવો સર્વ આવીને પીપળાના વૃક્ષ ઉપર પાંદડે પાંદડે અને શાખાએ શાખાએ બેસી ગયા. તેના તેજના પ્રકાશ વડે સર્વ ભૂમંડળ તેજોમય થઈ ગયું. તે તેજને જોઈને તે સભામાં બેઠેલા હરિજનો તથા મતપંથના માણસો તમામ આશ્ચર્ય પામીને બન્ને હાથ જોડીને નમસ્કાર કરીને શ્રીજીમહારાજને પૂછવા લાગ્યા જે, હે મહારાજ ! આ પીપળાના વૃક્ષ ઉપર તેજનો

પ્રકાશ જાુદો જાુદો દેખાય છે તે તેજ શાનું છે ? ત્યારે શ્રીજીમહારાજે કહ્યું જે, અપાર બ્રહ્માંડાધિપતિઓ તથા અગણિત દેવતાઓ તે સર્વે અમારાં તેમજ આ સભાનાં દર્શન કરવા આવ્યા છે, અને તેના તેજનો પ્રકાશ થઈ રહ્યો છે. એવી રીતે વાત કરી.

એ વખતે ગામ કાળાતળાવના રામાનંદ સ્વામીના સત્સંગી સુતાર હરભમે આવીને શ્રીજી મહારાજનાં દર્શન કર્યાં અને સભામાં બેઠા. તેને કેટલીક વાર થઈ પણ મહારાજે બોલાવ્યા નહીં એટલે તેને પોતાના મનમાં એવો સંકલ્પ થયો જે, હું આટલા ગાઉથી ચાલીને અહીં આવ્યો. પણ મહારાજે મને એમ પણ ન કહ્યું જે, આવો ભક્ત ! કેમ છો ? એવો એના અંતરમાં ઘાટ થયો. ત્યારે તેના અંતરના ઘાટને શ્રીજીમહારાજે અંતર્યામીપણે જાણીને પછી વાત કરતા હતા તે વાતને રહેવા દઈને મુક્તાનંદ સ્વામીને કહ્યું જે, સ્વામી ! અમારો દેશ અહીંથી કેટલો છેટો છે ? ત્યારે મુક્તાનંદ સ્વામી બે હાથ જોડીને વિનંતિ પૂર્વક બોલ્યા જે, હે મહારાજ ! લાખ મણ લોઢાનો ગોળો ત્યાંથી પડતો મૂકીએ અને તે વાયુના લસરકે ઘસાઈને પૃથ્વીમાં આવતાં આવતાં રજ ભેળો ભળી જાય એટલો છેટો તમારો દેશ છે.

ત્યારે શ્રીજી મહારાજ બોલ્યા જે, સ્વામીન્ ! અમે એટલે છેટેથી અહીં આવ્યા છીએ. અને અમને કોઈક ગાળો દે છે તેમજ કોઈક ધૂળ નાખે છે અને કોઈક તો અમારું અપમાન પણ કરે છે, તે અપમાનને અમે જરણા કરીને સહન કરીએ છીએ. તેમાં કેટલાક જીવો એમ સંકલ્પ કરતા હશે જે અમે આટલા ગાઉ ચાલીને આવ્યા પણ મહારાજ મને બોલાવતા નથી. એવી રીતે શ્રીજી મહારાજે ઘણીક વાર્તા કરી. ત્યારે તે વાત સાંભળીને અતિ નિર્માની થયેલા હરભમ સુતાર બે હાથ જોડીને બોલ્યા જે, હે મહારાજ ! હું તો તમારો સેવક છું તે હવે મારા અંતરનો ઘાટ ટળી ગયો છે.

પછી શ્રીજી મહારાજે તેમને તત્કાળ સમાધિ કરાવીને અક્ષરધામને વિષે અતિ તેજોમય દિવ્ય સિંહાસન ઉપર અનંત કોટી મુક્તોથી વિંટાણા થકા વિરાજમાન છે એવું એક ઘડી સુધી પોતાનું મહા અદ્ભુતરૂપે દર્શન આપીને પાછું તે ઐશ્વર્ય છુપાવી દીધું. એટલે તુરત જ સમાધિમાંથી જાગીને આનંદ પામેલા હરભમભાઈ વારંવાર પગે લાગીને શ્રીજી મહારાજના સ્વરૂપનો સર્વોપરી નિશ્ચય કરીને અને

રસોઇ આપીને શ્રીજીને રાજી કરીને પોતાને ગામ ગયા.

ત્યાર પછી શ્રીજી મહારાજ ચાલ્યા તે ફરતા ફરતા ગામ માનકૂવા આવ્યા. અને અદાજીના દરબારમાં પંદર દિવસ રહ્યા. અને પોતાનો સર્વોપરી પ્રતાપ જણાવતા થકા તેમની સેવા અંગીકાર કરીને પોતાના સ્વરૂપનો દઢ નિશ્ચય કરાવીને ત્યાંથી ચાલ્યા તે ગામ કેરા આવ્યા. અને તે ગામની સમીપે નૈઋત્ય ખૂણામાં સજીવન જળ જેની ઉપર થઇને વહે છે એવો એક મહા દેવતાઇ કુંડ છે તેમાં પોતે નિત્ય સ્નાન કરીને સદાબાના દરબારમાં ભોજન કરવા પધારતા. ત્યાં એક દિવસ શ્રીજી મહારાજ ફૂલેશ્વર મહાદેવના મંદિરમાં પધાર્યા. તેને જોઇને ફૂલેશ્વર મહાદેવ પોતાને ધન્યભાગ્ય માનીને પોતાના બે પુત્ર ગણપતિ અને કાર્તિક સ્વામી તથા પોતાનાં પત્ની પાર્વતીજી તથા પોતાની જટામાં બેઠેલાં ગંગાજી તેણે સહિત શ્રીજી મહારાજની આગળ આવીને ગદ્ ગદ્ કંઠે થઇને બે હાથ જોડીને સ્તુતિ કરી તથા કેસર ચંદન અને પુષ્પના હારાદિકે કરીને શ્રીજીમહારાજની પૂજા કરીને શિવજીએ પોતાનાં પંદર નેત્ર વડે શ્રીજીમહારાજનાં એકાગ્ર દૃષ્ટિથી દર્શન કર્યાં. અને કહ્યું જે, હે મહારાજ ! હું તો તમોગુણનો અધિષ્ઠાતા છું. તે તમોએ કૃપા કરીને મને પોતાનાં દર્શન દીધાં અને કૃતાર્થ કર્યો. અને આ મારા પુત્ર કાર્તિક સ્વામી પણ પોતાનાં બાર નેત્રે કરીને તમારાં દર્શન કરીને કૃતાર્થ થયા છે તથા આ અમારા પુત્ર ગણપતિ પણ બે નેત્ર વડે તમારાં દર્શન કરીને ધન્યભાગ્યવાળા થયા છે. તેમજ આ મારી જટામાં બેઠેલાં ગંગાજી તથા મારાં પત્ની જે ગિરિજા તે પણ તમારાં દર્શનથી કૃતાર્થ થયાં છે.

એમ કહીને શ્રીજીમહારાજની સાષ્ટાંગ દંડવત્ પ્રણામપૂર્વક ઘણી પ્રાર્થના કરીને કહેવા લાગ્યા જે, હે મહારાજ ! જ્યારે દક્ષે યજ્ઞ કર્યો હતો અને અગ્નિકુંડમાં તેણે ઘૃતથી તથા જવ તથા શાળ આદિક હવિષ્યાન્ વડે અગ્નિકુંડમાં ઘણીક આહુતિઓ આપી, ત્યારે યજ્ઞપુરુષરૂપે તમો પ્રસન્ન થઇને અગ્નિના કુંડમાંથી પ્રગટ થયા. તે વખતે દક્ષે યજ્ઞમાંથી મારો ભાગ કાઢી નાખ્યો હતો તેથી મને તમોગુણ વૃધ્ધિ પામ્યો હતો. જેથી મેં તમોને બાણ વડે વિંધિ નાખ્યા હતા. તે અપરાધનું મને પાપ લાગ્યું. તે પાપ ટાળવા સારુ હું તમારું સ્વરૂપ બદ્રિકાશ્રમમાં જે નારાયણ નામે રહ્યું છે ત્યાં હું ગયો હતો. ત્યારે મારું તે અપરાધનું પાપ નિવૃત થયું. તથા બ્રહ્મા જ્યારે કામે વ્યાકુળ થયા અને પોતાની પુત્રીનો અંગસંગ કરવા ઇચ્છતા હતા

ત્યારે મેં તેમને ઘણાક સમજાવ્યા ત્યારે બ્રહ્મા ક્રોધ કરીને પાંચમાં મુખથી મને ગાળો દેવા લાગ્યા. ત્યારે મેં ત્રિશુળથી તેમનું પાંચમું મુખ છેદી નાંખ્યું. તેથી બ્રહ્માની બ્રહ્મહત્યાનું પાપ તથા યજ્ઞપુરુષના વધનું પાપ તે બન્ને પાપો પણ તત્કાળ તે આશ્રમમાં ટળી ગયાં. તો એ નારાયણના કારણ સાક્ષાત્ અવતારના અવતારી એવા આપ પુરુષોત્તમ અમારા આશ્રમને વિષે પધારીને મને પોતાનાં દર્શન દઈને પૂર્ણકામ કર્યો તેથી હું કૃતાર્થ થયો છું, હું મારાં ધન્યભાગ્ય માનું છું અને મારા કોટાનકોટી અપરાધ ક્ષમા કરો. હું તો તમોગુણનો દેવ છું એમ કહીને પોતે પોતાની મૂર્તિમાં અંતર્ધાન થઈ ગયા.

પછી શ્રીજી મહારાજ ત્યાંથી સદાબાને ઘેર આવીને થાળ જમીને ત્યાં બે દિવસ રહીને પાછા ભુજનગર પધાર્યા.

ઇતિ શ્રીસહજાનંદસ્વામી શિષ્ય અચ્યુતદાસવિરચિતે શ્રીપુરુષોત્તમલીલામૃતસુખસાગર મધ્યે મહારાજ આધોઇથી ડભાણ ગયા અને ત્યાં યજ્ઞ કરાવ્યો તથા ભચાઉ બટીઆ કૂવાના થાળામાં જમ્યા અને ત્યાંથી ભુજ પધાર્યા એ નામે સત્તાવનમો અધ્યાય. ૫૭

અધ્યાય–૫૮

ભુજમાં સુંદરજીભાઈને ઘેર રહ્યા અને બીજે દિવસે સાંજની વખતે મુક્તાનંદ સ્વામીને કહ્યું જે, હે સ્વામીન્ ! અમારે શરીરે લગારેક તાવની અસર થઈ આવી છે માટે એકાંતમાં આસન કરાવી આપો તો ઠીક. ત્યારે તે ડેલામાં ઉગમણી કોરે ઓસરી હતી તેમાં આસન કરાવીને પછી મુક્તાનંદ સ્વામીને કહ્યું જે, અમારે માટે રાતાં મરચાં શેર ચાર તથા બે ચાર દિવસનું ખાટું દહીં હોય તો તે પણ શેર પાંચ મંગાવી આપો.

પછી સુંદરજીભાઈને ઘેરથી મુક્તાનંદ સ્વામીએ એ સર્વ સામાન મંગાવી આપ્યો એટલે તે જોઈને શ્રીજીમહારાજ તરત જ સુતેલા હતા તે બેઠા થયા. અને તે મરચાંને ખુબ ઝીણાં વટાવ્યાં અને બાજરીના રોટલા કરાવ્યા ને મરચાં અને દહીં તે સર્વ જમી ગયા અને એમ બોલ્યા જે, હે સ્વામીન્ ! હવે અમારો તાવ જાશે. તેવું સાંભળીને સુંદરજી સુતાર બોલ્યા જે, હે મહારાજ ! તમે તો અક્ષરાધિપતિ પૂર્ણ પુરુષોત્તમ ભગવાન છો તે તમને કાંઈ થાય નહીં અને બીજાના તો તત્કાળ પ્રાણ નીકળી જાય. ત્યારે શ્રીજીમહારાજ એમ બોલ્યા જે, એકરસ ચિદ્‌ઘન તેજ જે બ્રહ્મસ્વરૂપ છે તે મારા દીઠામાં આવે છે. અને ગોલોકાદિક ધામ તથા અક્ષરધામ

તે પણ મારા દીઠામાં આવે છે. એવી રીતની ઘણીક મરમ ભરેલી વાર્તા શ્રીજી મહારાજે કરી.

તે સાંભળીને મુક્તાનંદ સ્વામી બોલ્યા જે, હે સુંદરજીભાઇ ! શ્રીજી મહારાજે કેવી સુંદર વાર્તા કરી ? તે સમજીને નિશ્ચય રાખજો. એવી રીતે કેટલાક દિવસ ત્યાં રહીને સર્વે હરિભક્તને પ્રસન્ન કરીને ત્યાંથી સર્વે સંત મંડળ સહિત ચાલ્યા તે ગામ માનકૂવા પધાર્યા. ત્યાં અદાભાઈના દરબારમાં ઉગમણે મુખારવિંદે ઢોલિયા ઉપર વિરાજમાન થયા અને ચારેકોરે સંત હરિભક્તો બેઠા. પછી ઘણીક વાર્તા કરી. તે સાંભળીને અદાભાઈએ પોતાના ઘેર રસોઇ કરાવી હતી તે મહારાજને જમવા તેડી ગયા. ત્યાં જમીને શ્રીજી મહારાજ પાછા ઉતારા પર આવીને સાંજની વખતે ઢોલિયા ઉપર વિરાજમાન થયા અને સર્વે સંતો તથા હરિભક્તો આવ્યા. સભામાં પ્રથમની પેઠે બેસી ગયા. તે સમયે સંત મંડળ ઝાંઝ પખવાજ લઈને કીર્તન કરવા લાગ્યા, તે ઘણીક વાર સુધી ગાવણું કર્યું.

પછી ગાવણું રખાવીને શ્રીજી મહારાજ બોલ્યા જે, સર્વે સંત-હરિભક્તો સાંભળો, એક વાર્તા કરીએ છીએ જે, પરમેશ્વરને રાજી કરવા સર્વે ઇચ્છે છે. જે હરિભક્ત હોય તે પણ એમ જાણે છે જે પરમેશ્વર શો ઉપાય કરીએ તો રાજી થાય ? તે જુવોને નારદ-સનકાદિકે પણ તપ કરીને ભગવાનને રાજી કર્યા છે. માટે અંતરમાંથી પ્રવૃત્તિમાત્રનો ત્યાગ કરીને સર્વે રજોગુણ આદિકનો સંગ છોડીને કોઇ સારી ગુફા તથા એકાંત ઠેકાણું હોય ત્યાં વાસ કરીને અષ્ટાંગ યોગ સાધીને પોતાના અંતઃશત્રુ જે કામ, ક્રોધ, લોભ આદિકને જીતીને ભગવાનના સ્વરૂપમાં મનની અખંડ વૃત્તિ રાખે તો ભગવાન અતિશય રાજી થાય છે.

એમ કહીને વળી શ્રીજી મહારાજ બોલ્યા જે, યોગને વિષે પ્રવર્ત્યા જે સંત તેને ટાઢ, તડકો, વરસાદ, માન, અપમાન, ભૂખ, તરસ, હર્ષ શોક આદિક જે દુઃખ આવે ત્યારે શૂરવીરની પેઠે સહન કરવું અને એમ જાણવું જે, હું તો આત્મા છું, અક્ષર છું, અછેદ્ય છું અને બ્રહ્મ છું અને આ દેહને અને મારે કાંઈ સબંધ નથી. અને આ દેહ તો પૃથ્વી આદિક પંચભૂતના વિકારરૂપ છે. આવી રીતે માનીને ભગવાનનું ભજન કરવું. બીજું આ સંસારને વિષે કેટલાક પુરુષ શૂરવીર થાય છે. અને કેટલીક સ્ત્રીઓ સતીઓ થાય છે અને જે હિંમત વિનાના પુરુષ હોય છે તેઓ તો દાંતે તરણાં લઈને સંતાતા ફરે છે, તેની લોકમાં બહુ હાંસી થાય છે તથા

અપકીર્તિ થાય છે અને અંતે અસદ્ ગતિને પણ પામે છે.

માટે દેહના સુખની લાલચનો ત્યાગ કરીને એમ સમજવું જે માંદા થાશું ત્યારે કોણ ચાકરી કરશે ? એવો સંકલ્પ કોઇ દિવસ કરવો નહીં, અને એમ વિચારવું જે, જેણે માતાના ગર્ભમાં જઠરાગ્નિથી રક્ષા કરી છે તેના તે જ વળી મારી રક્ષા કરશે. એ દિશની ઘણીક વાર્તા કરી. તે સાંભળીને સર્વે સંત-હરિભક્તો રાજી થયા. એવી રીતે અઢીમાસ અદાભાઇના દરબારમાં રહીને સર્વે સત્સંગીઓની સેવા અંગીકાર કરીને પાછા ભુજનગર આવ્યા.

ત્યાં સુંદરજીભાઇની મેડી ઉપર વિરાજમાન થયા. અને પોતાના મુખારવિંદ આગળ ગંગારામભાઇ તથા ભગવાનજીભાઇ તથા હીરજીભાઇ આદિક કેટલાક હરિભક્તો આવીને બેઠા. તે વખતે સુંદરજીભાઇએ શ્રીજી મહારાજને વિનંતી સહિત નમસ્કાર કરીને પ્રશ્ન પૂછ્યો જે, હે મહારાજ ! આ દેહમાંથી જીવ જ્યારે બહાર નીકળે છે ત્યારે તેનું રૂપ કેવું હશે ? અને એ જીવ કોઇને દેખાતો હશે કે નહીં ? ત્યારે શ્રીજી મહારાજ બોલ્યા જે, જીવનું રૂપ તો અતિ સૂક્ષ્મમાં સૂક્ષ્મ છે તે આ ચર્મ દૃષ્ટિએ કરીને દેખાય એવું નથી. અને જેને અજ્ઞાનરૂપી અંધારું ટળી ગયું હોય તે દેખે છે અને તેની અલૌકિક દૃષ્ટિ છે તેથી દેખવામાં આવે છે. અને બીજોતો કોઇ એ જીવાત્માને દેખવાને સમર્થ થતો નથી. જેમ આપણે આ સંતો સહિત અહીં બેઠા છીએ તેમાંથી કોઇક પુરુષને નિંદ્રા આવી જાય અને સ્વપ્ન આવે છે ત્યારે તે પુરુષ એમ દેખે છે જે ફોજ આવે છે.

તે જેને સ્વપ્ન છે તે પુરુષ ફોજને દેખે છે અને ડરી પણ જાય છે. અને આ મેડી ઉપર કોઇ ફોજ નથી પણ સ્વપ્નવાળા પુરુષની દૃષ્ટિમાં દેખાય છે, એમ આત્મા જે જીવ તથા બ્રહ્મ તેને દેખવાની દ્રષ્ટિ પણ જુદી છે અને તે દ્રષ્ટિ તો ભગવાનની મૂર્તિના ધ્યાને કરીને આવે છે. અને તે વિના તો કોટી સાધન કરે પણ તેણે કરીને પોતાના જીવાત્માને દેખવો તથા બ્રહ્મને દેખવું તેવી દૃષ્ટિ આવતી નથી. માટે જે એ દૃષ્ટિ પામ્યો હોય તે દેખવાને સમર્થ છે. અને જ્ઞાનીનાં શાસ્ત્રમાં તો અનંત લોચન કહ્યાં છે માટે એ મર્મને અજ્ઞાની જીવ જાણતો નથી. ભગવાનની મૂર્તિનું જે આત્મારૂપે થઇને અખંડ ધ્યાન કરે છે તે સર્વને દેખે છે અને તે અલૌકિક દૃષ્ટિને પણ પામે છે. તે ધ્યાન કરવાની રીત કહીએ છીએ જે, જે ભગવાનનો ભક્ત હોય તે દૃષ્ટિ આગળ મૂર્તિને ધારે ત્યારે પ્રથમ તો જેવી ભગવાનની મૂર્તિ છે

તેવી જ દેખાય છે.

અને જ્યારે મૂર્તિમાં વૃત્તિ રાખે છે તે જેમ સૂર્યનું કિરણ જાળીમાંથી ઘરમાં પડે છે અને સૂર્યનું કિરણ અને સૂર્ય તે એક તાર દેખાય છે, તેમ તે ભક્તને અગ્નિ સરખી રક્ત તે મૂર્તિ ભાસવા લાગે છે. પછી તે મૂર્તિમાંથી પ્રકાશ ઘણો પ્રકટીને સૂર્ય જેવી મૂર્તિ ભાસે છે. અને ચંદ્રમાના જેવું શીતળ અને મોટા તારા ખરે તેના જેવું ઊજળું તેજ તે સરખી અત્યંત ઊજળી અને પ્રકાશમાન મૂર્તિ ભાસે છે. પછી એવી મૂર્તિ જોતાં જોતાં અંતરદૃષ્ટિ થઇ જાય છે ત્યારે તે ભક્તના હૃદયમાં બ્રહ્માંડ જેવો અવકાશ દેખાય છે. પછી ચાર પ્રકારના પ્રલયે કરીને સર્વને ખોટું જાણીને એક ભગવાનની મૂર્તિને ધારે, પછી જેમ કોઇક પુરુષના હાથમાં ચિંતામણી હોય તે પુરુષને બાકી પામવા કાંઇ પણ રહેતું નથી, તેમ ભગવાનની મૂર્તિમાં જેની અખંડ વૃત્તિ જોડાણી છે તે પુરુષ ગોલોક, વૈકુંઠ, શ્વેતદ્વિપ, અક્ષરધામ અને અનંત કોટી મુક્ત તે સર્વને દેખે છે.

એવો જે ભગવાનનો ભક્ત હોય તે જ્યારે ધારણા કરે છે ત્યારે પચાસ કરોડ જોજન પૃથ્વી, તેથી દશગણું જળ અને તેથી દશગણું તેજ અને તેથી દશઘણો વાયુ અને તેથી દશઘણો આકાશ, અને તેથી દશઘણો અહંકાર અને તેથી દશઘણું મહત્તત્ત્વ અને તેથી અનંત ઘણી પ્રકૃતિ અને તેથી અનંત ઘણો પુરુષ અને પ્રકૃતિ પુરુષથી પર ભગવાનનું અક્ષરધામ છે. તે ધામમાં આંખના એક મટકાના લાખમાં ભાગમાં જઇ આવે છે. અને તે જીવને એમ જણાય છે જે, એ ધામમાં હું હજારો વર્ષ રહી આવ્યો, અથવા બ્રહ્માના કાળપર્યંત રહી આવ્યો એવું જણાય છે, અને અહીંતો એક મટકાનો લાખમો ભાગ થયો હોય એવી અલૌકિક વાત છે, તે ભગવાનના ધ્યાન વાળો જાણે છે. અને એવી જાતની ધારણા થાય છે. તેનું કારણ તો ભગવાનની મૂર્તિમાં અખંડ વૃત્તિ તે છે.

માટે જેને ભગવાનને વિષે અખંડ વૃત્તિ રહેતી હોય તે જો ગૃહસ્થ હોય તો પણ તેને અલૌકિક દૃષ્ટિ થાય છે, અને જેની વૃત્તિ અખંડ ભગવાનને વિષે ચોટતી ન હોય, અને તે બ્રહ્મચર્ય પાળતો હોય અને દેહને સૂકવીને કાષ્ટ જેવો કરે તોય પણ તેને અલૌકિક દૃષ્ટિ થતી નથી. જેની વૃત્તિ અખંડ ભગવાનના સ્વરૂપમાં રહેતી હોય તેની જ અલૌકિક દૃષ્ટિ થાય છે, તેનેજ આત્માનું પણ દર્શન થાય છે. માટે ભગવાનનું ધ્યાન કરતાં જે જે પદાર્થ અંતરાય કરતાં હોય તેનો ભગવાનના ભક્તને

શત્રુની પેઠે ત્યાગ કરવો, પણ ભગવાનના ધ્યાનમાં અંતરાય થવા દેવો નહીં. તેની વિગતિ જે રામ કૃષ્ણાદિક જે ભગવાનના અવતાર પૃથ્વી ઉપર થયા હોય તે પ્રકટ ભગવાનનું ધ્યાન કરવું પણ મોરે જે બ્રહ્મવેત્તા સંત હોય તેનું ધ્યાન ન કરવું.

એવી રીતે સમજ્યા વિના કામી, ક્રોધી, લોભી હોય અને સદ્‌ગુરુ બ્રહ્મવેત્તા કહેવાતા હોય તેનું પણ મૂર્ખાઇએ કરીને ધ્યાન કરે તો તે કપટી ગુરુ અને કપટી ચેલા તે મરીને બેય જમપુરીમાં જાય છે. અને ત્યાં છ લાખ અને ચોરાશી હજાર નરકના કુંડ છે તેને ભોગવે છે. અને તે પાપના કારણથી ચોરાશી લાખ અવતાર પણ ધરે છે. માટે મોક્ષભાગીને બીજા કોઇનું ધ્યાન કરવું નહીં, કારણ કે તેનાથી કોઇ કાર્ય સિધ્ધ થતું નથી. તે માટે પોતાને જે પ્રગટ ભગવાન મળ્યા હોય તેનું ધ્યાન કરવું. તેમ કરવાથી સર્વ કાર્ય સિધ્ધ થાય છે. અને તે ધ્યાન જે નથી કરતો તે ભલે કોટી શાસ્ત્ર ભણે અથવા કથા કીર્તન કરે તે તો દિનકઢણી છે. જેમ કોઇ સ્ત્રીનો ધણી મરી ગયો હોય અને તે વિધવા થઇને પોતા જેવી જે બીજી વિધવા સ્ત્રી હોય તેને વાત કરીને તેના અંતરમાં શાન્તિ પમાડે, વળી ગરાસીયા હોય તે નવરા બેઠા દિવસ જાય નહીં એટલે ઘડીક અમલ પીધામાં જાય છે. અને ઘડીક હોકો પીધામાં જાય છે અને ઘડીક શોગટાબાજી રમવામાં જાય છે. એમ કરીને દિવસ પુરો કરે છે. તેમ જેને ભગવાનના સ્વરૂપમાં વૃત્તિ રહે નહીં તે જીવ બે ઘડી શાસ્ત્રો વાંચે છે, અને બે ઘડી કીર્તન ગાય છે, અને બે ઘડી ફરી આવે એમ કરીને દિવસ કાઢે છે. માટે ભગવાનના ધ્યાન વિના એક પળ પણ વૃથા કાઢવી નહીં. અને ભગવાનના નિશ્ચયના બળે કરીને જે ગાફલાઇ રાખે છે અને ભગવાનને વિષે વૃત્તિ નથી રાખતો તેને ત્રણ પ્રકારની ખોટ છે. એક તો એને વિવેક નથી, તથા ભગવાનને વિષે પ્રીતિ નથી, તથા ભગવાનનું માહાત્મ્ય પણ જાણતો નથી. એ ત્રણ ખોટે કરીને ભગવાનમાં વૃત્તિ રહેતી નથી. માટે ભગવાનમાં વૃત્તિ રાખવી તેથી ઉપરાંત બીજું કોઇ જીવને મોટું સાધન નથી. અને ભગવાનને પ્રસન્ન કર્યાનું એ જ સાધન સારમાં સાર છે. એવી રીતે સુંદરજીભાઇના પ્રશ્નનો ઉત્તર કર્યો.

તેમાં ઘણી વાર્તા શ્રીજી મહારાજે કરી, તે સાંભળીને સર્વે સંત તથા હરિભક્તો રાજી થયા અને શ્રીજી મહારાજને પુરુષોત્તમ ભગવાન જાણીને બે હાથ જોડી પગે લાગ્યા. પછી ત્યાંથી ચાલ્યા તે ગામ કાળાતળાવ પધાર્યા અને ત્યાં રામાનંદ સ્વામીની ઓરડીમાં પોતે ગાદી તકીઆ ઉપર પૂર્વ મુખારવિંદે

વિરાજમાન થયા અને સર્વ ભગવાં વસ્ત્ર ધારણ કર્યા હતાં. અને પોતાના મુખારવિંદની આગળ મુક્તાનંદ સ્વામી તથા વ્યાપકાનંદ સ્વામી તથા સ્વરૂપાનંદ સ્વામી તથા સુખાનંદ સ્વામી તથા કૃપાનંદ સ્વામી તથા વિરક્તાનંદ સ્વામી આદિક સંતો તથા સુતાર ભીમજી તથા હરભમભાઈ તથા મનજીભાઈ તથા રવજીભાઈ આદિક બીજા કેટલાક હરિભક્તો બેઠા હતા. તે સમયે શ્રીમદ્ ભાગવતની કથા વંચાતી હતી.

ત્યારે તે કથામાં એકાંતિક ભક્તનો પ્રસંગ આવ્યો. તે સાંભળીને શ્રીજી મહારાજે ચપટી વગાડીને કથા બંધ રખાવીને વાત કરવા લાગ્યા જે, ભગવાનનો એકાંતિક ભક્ત હોય તે પોતાને બ્રહ્મરૂપ માનીને પુરુષોત્તમ ભગવાનને પોતાના સ્વામી સમજીને પરબ્રહ્મ એવા જે પુરુષોત્તમ ભગવાન તેમનું ધ્યાન સ્મરણ અને ઉપાસના તે કર્યા કરે અને દેહે કરીને તથા મને કરીને ત્યાગી રહે અને જેટલાં પરમેશ્વરે વર્તમાન બાંધ્યાં હોય તેમાં કોઈ પ્રકારનો ફેર પડવા દે નહીં, એવો એકાંતિક ભક્ત હોય. અને એવા એકાંતિક ધર્મની પ્રવૃત્તિ સૃષ્ટિમાં ક્યાંય ન હોય ત્યારે તે ધર્મ શ્રી નરનારાયણ દેવને વિષે રહે છે. અને એ નરનારાયણ દેવ પોતે એકાંતિક ભક્તની પેઠે વર્તીને પોતાના શરણાગત ભક્તને શિખવાડે છે.

એવા સમયમાં તો એક નારદજી હતા, તે વિના તો આ સત્સંગમાં ઘણાક છે, અને અમે તો સર્વ મતપંથ જોઈ વળ્યા પણ કોઈ મતમાં ઉપાસના છે તો આત્મજ્ઞાન અને ત્યાગ નથી, અને કોઈ મતમાં આત્મજ્ઞાન છે તો ત્યાગ અને ઉપાસના નથી. એવી રીતની ઘણીક વાર્તા કરીને વળી શ્રીજી મહારાજ બોલ્યા જે, હે સંતો અને હરિભક્તો ! આપણે એવો સંપ્રદાય ચલાવીએ જે વેદ અને પુરાણને અનુસરીને કોઈ પણ વાતની કસર રહે નહીં.

એમ કહીને સર્વ સંતો તથા હરિભક્તો સહિત કીર્તન ગાતા ગાતા ત્યાંથી પગપાળા ચાલ્યા તે ગામ માનકૂવે થઈને તથા વિથોણ થઈને નારાયણસરોવર સ્નાન કરવા પધાર્યા. તેમાં વિધિએ સહીત સ્નાન કરીને રણછોડજી ત્રિકમજીના મંદિરમાં જઈ અને દર્શન કરીને કોટેશ્વર મહાદેવની જગ્યામાં જઈને ત્રણ દિવસ રહ્યા. અને સદાવ્રતમાંથી સીધું લાવીને જમ્યા. પછી તે તીર્થને પવિત્ર કરીને ત્યાંથી ચાલ્યા તે ગામ તેરા આવ્યા. અને અઢી માસ પર્યંત રહીને સર્વે સંત હરિ-ભક્તોને ઘણીક પ્રકારની ત્યાગ તથા વૈરાગ્યની તથા પોતાના સ્વરૂપની દૃઢતાની

વાર્તા કરીને તેમજ ભગવાન પણાનો અને પોતાના વિષે સર્વોત્તમ અવતારના અવતારીપણાનો નિશ્ચય કરાવ્યો.

ઇતિ શ્રીસહજાનંદસ્વામી શિષ્ય અચ્યુતદાસવિરચિતે શ્રીપુરુષોત્તમલીલામૃતસુખ-સાગર મધ્યે મહારાજે મુક્તાનંદ સ્વામીને કહ્યું જે અમને તાવની કસર છે તથા સુંદરજીએ દેહથી જુદું જીવનું રૂપ પૂછ્યું તથા મોક્ષભાગીને બીજા દેવ આદિકનું ધ્યાન ન કરવું તથા ગામ તેરામાં પોતાના સ્વરૂપનો ઉત્તમ નિશ્ચય કરાવ્યો એ નામે અઠ્ઠાવનમો અધ્યાય. ૫૮

અધ્યાય. ૫૯

પછી ગામ તેરાથી ચાલ્યા તે ગામ કાળાતળાવમાં રવજીભાઈને ઘેર સાંજની વખતે આવીને વિરાજમાન થયા. અને રવજીભાઈનાં ઘરનાં માણસ પોતાની સાસુ સાથે એક બાજુ બેઠાં હતાં. તે સમયે અચાનક એક ઉંદર આવ્યો. તેને દેખીને તે બાઈ એકદમ ઊઠીને નાઠાં. ત્યારે શ્રીજી મહારાજ હસીને બોલ્યા જે, આ ઉંદરથી જ્યારે બીઓ છો તો યમના દૂત આવશે ત્યારે કેમ કરશો ? ત્યારે તે બાઈ બોલ્યાં જે, હે મહારાજ ! અમને તમે મળ્યા છો પછી મારા રોયા જમના દૂત તે શું કરવાના છે ? ત્યારે શ્રીજીમહારાજે કહ્યું જે, નિશ્ચય રાખશો તો જમ નહીં આવે. એમ કહીને ઘરમાં જઈને જમવા બેઠા. તે બાઈએ હેતે સહિત તે બાજરાનો રોટલો અને થીણું ઘી આપ્યું, જે જમીને ત્યાંથી ચાલ્યા તે ગામ શ્રી માંડવીબંદર આવ્યા.

ત્યાં એક માસ રહીને સર્વે સત્સંગીને ધર્મ, જ્ઞાન, વૈરાગ્ય અને સ્વધર્મ સંબંધી વાર્તા કરી તથા પોતાના સ્વરૂપને સમજવાની વાત કહી સમજાવી જે, હે હરિભક્તો ! હું સર્વે અવતારનો અવતારી અને અક્ષરધામનો નિવાસી છું તે તમારા સુખને માટે કૌશલ દેશમાં છપૈયા ગામમાં ભક્તિ-ધર્મથી જન્મ ધારણ કરીને પૃથ્વી ઉપર તીર્થાટન કરતો કરતો અહીં આવ્યો છું. તે માટે મારી મૂર્તિનું ધ્યાન-ભજન કરીને જીવ જન્મ-મરણનાં તથા ગર્ભવાસનાં દુઃખથી રહિત થઈ જાય છે. આવો મારો મહિમા સમજીને મારું નિરંતર ભજન કરજો. એવી રીતે ઘણીક વાર્તા કરીને ત્યાંથી ચાલ્યા તે વચમાં ગામ દહીંસરાની વાડી કૂઈ થઈને હરિ-સરોવરમાં સ્નાન કરીને તથા જલપાન કરીને ત્યાં ચાર ઘડી વિરામ કરીને પાછા ગામમાં હરિભક્તોને દર્શન દઈને ભુજનગર પધાર્યા અને ગંગારામભાઈને ઘેર મેડી ઉપર ઉતારો કર્યો અને સર્વે સત્સંગીઓએ આવીને શ્રીજી મહારાજનાં દર્શન

કર્યા અને પછી સભામાં બેસી ગયા.

તે સમયમાં મુક્તાનંદ સ્વામીએ શ્રીજી મહારાજને પ્રશ્ન પૂછ્યો જે, હે મહારાજ ! જીવને શાંતિ શેણે કરીને થાય ? ત્યારે શ્રીજી મહારાજ બોલ્યા જે, અમે છપૈયાપુરને વિષે ધર્મ-ભક્તિને ઘેર જન્મ ધારણ કર્યો અને ત્યાં અનંત પ્રકારનાં બાળ ચરિત્રો કર્યાં તથા અમોને જનોઇ દીધી. તથા અમે અમારાં માતા ભક્તિ અને પિતા ધર્મદેવ તેનો દેહ ત્યાગ કરાવીને વન વિચરણ કરવા સારુ ચાલી નીકળ્યા. અને જનકપુરી થઈને ફરતા ફરતા હિમાલયની ઝાડી ઉલ્લંઘીને પુલહાશ્રમને પામ્યા અને ગંડકી નદીમાં જ્યાં ભરતજીએ તપ કર્યું હતું ત્યાં અમો એક પગે ઉભા રહીને અને બન્ને બાહુ ઊંચા રાખીને કેટલાક માસ તપ કર્યું. ત્યારે અમારા ઉપર સૂર્યનારાયણ પ્રસન્ન થયા. પછી સૂર્યનારાયણ અમારી પ્રાર્થના કરીને ગયા. પછી ત્યાં કેટલાક દિવસ ફરતા ફરતા નવલખા પર્વત ઉપર ચડ્યા.

ત્યાં નવલાખ યોગીઓ અમારે માટે તપ કરતા હતા તેમને સિધ્ધગતિ આપીને ત્યાંથી ચાલ્યા તે શ્રી જગન્નાથપુરીમાં આવ્યા. ત્યાં કેટલાક પૃથ્વીના ભારરૂપ અસુરોને પરસ્પર મોહ પમાડીને નાશ કરાવ્યો. પછી ત્યાંથી ચાલ્યા તે દક્ષિણ દેશ ઉલ્લંઘીને રૈવતાચળ (ગિરનાર) પર્વતની છાયામાં પીપલાણા ગામમાં રામાનંદ સ્વામીને મળ્યા. એવી રીતે ઘણીક લીલાની વાર્તા કરીને મૌન રહ્યા. ત્યારે મુક્તાનંદ સ્વામીએ જાણ્યું જે, મેં મહારાજને પ્રશ્ન પૂછ્યો તેનો ઉત્તર મહારાજે કર્યો નહીં. આ તો મહારાજે પોતાની વાત કરી. ત્યારે સ્વામીએ ફરીથી પૂછ્યું જે, હે મહારાજ ! શાંતિ શેણે કરીને થાય ? ત્યારે શ્રીજીમહારાજે પ્રથમ જે લીલાની વાર્તા કરી હતી તેવી જ રીતે વળી ફરીથી વાત કરી, તોય પણ સ્વામીને સમજણ ન પડી.

ત્યારે અતિ વૃધ્ધ એવા સદાનંદ સ્વામીએ કહ્યું જે, હે સ્વામીન્ ! શ્રીજી મહારાજે કેવી રૂડી શાંતિ થવાના ઉપાયની વાર્તા કરી તો પણ તમોને સમજણ પડી નહીં. તે જુવોને, પૂર્વે શ્રી વ્યાસ મુનિએ સત્તર પુરાણ કર્યાં તો પણ પોતાને શાંતિ ન થઈ. ત્યારે નારદજીને પૂછ્યું જે, શાંતિ શેણે કરીને થાય ? ત્યારે નારદજીએ કહ્યું જે, ''તમે જ્યાં સુધી શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનની બાળલીલાનું વર્ણન કર્યું નથી ત્યાં સુધી તમે કાંઇ પણ કર્યું નથી. માટે બાળચરિત્રોનું વર્ણન કરો તો શાંતિ થશે. તેવું નારદજીનું વચન સાંભળીને વ્યાસજીએ શ્રીમદ્ભાગવત પુરાણ કર્યું ત્યારે પોતાને

શાંતિ થઇ. એમ આપણે શ્રીજી મહારાજનાં બાળચરિત્રનું અંતરમાં ચિંતવન કરવું જોઇએ. એ લીલા નિત્ય ગાવી સાંભળવી જોઇએ. એવી ઘણીક મહિમાની વાર્તા કરી. ત્યારે મુક્તાનંદ સ્વામીના અંતરમાં શ્રીજી મહારાજના પ્રતાપની વાર્તા બરાબર સમજાણી. ત્યારે પોતે જાણ્યું જે, આ શ્રીજીમહારાજનાં બાળ ચરિત્રોમાં જેવી શાંતિ છે. તેવી શાન્તિ કોઇ પદાર્થમાં નથી. એમ જાણીને મુક્તાનંદ સ્વામીએ અતિ પ્રેમમગ્ન થઇને દંડવત સ્તુતિ કરીને પોતાના અપરાધ ક્ષમા કરાવીને બે હાથ જોડીને મહારાજને પગે લાગ્યા. ત્યાર પછી મુક્તાનંદ સ્વામીએ શ્રીજી મહારાજનાં જન્મથી લઇને સ્વધામ પધાર્યા ત્યાં સુધીનાં ચરિત્રોથી ભરપૂર ધર્માખ્યાન નામનું શાસ્ત્ર રચ્યું. તે માટે આ જે શ્રીજી મહારાજનાં ચરિત્રો જે કોઇ જન રોગાદિકે કરીને મહા કષ્ટ પામેલો હોય, અથવા રાજ સમૃધ્ધિએ કરીને અવરાઇ ગયો હોય. તે સર્વે જનો શ્રધ્ધાએ સહિત પ્રેમમગ્ન થઇને ગાશે કે સાંભળશે તથા જે કોઇ અતિ પાપી પ્રાણી હોય તેના કાનમાં અજાણે પણ શ્રીજી મહારાજનાં ચરિત્રનો શબ્દ પડશે, એટલે તે સર્વેની પિતૃએ સહિત, ઈકોતેર (૭૧) પેઢીનો ઉધ્ધાર થશે, અને આત્યંતિક મોક્ષ જે અક્ષરધામ તેને પામશે. એવી રીતે ઘણીક વાર્તા કરીને પછી શ્રીજી મહારાજે કહ્યું જે, અમારે માનકૂવા જવું છે.

ત્યારે હીરજીભાઇ એ કહ્યું જે, હે મહારાજ ! આવતી કાલે થાળ વહેલો કરાવશું તે જમીને ભલે પધારજો. ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે, સારું. પછી મહારાજ રાત રોકાઇ સવારમાં વહેલા ઊઠ્યા અને તળાવમાં સ્નાન કરીને નિત્યવિધિ કરી રહ્યા, ત્યારે હીરજીભાઇએ હાથ જોડીને કહ્યું જે, હે મહારાજ ! થાળ થયો છે. પછી મહારાજ જમીને ચાલ્યા. ત્યારે સુંદરજીભાઇ તથા બીજા સર્વ સત્સંગીઓ આવ્યા. તે આપણા બાગમાં જ્યાં છત્રી કરી છે ત્યાં મહારાજ વાતો કરવા લાગ્યા. અને સર્વ સત્સંગીઓ કોઇ પેંડા તો કોઇ બરફી તો કોઇ પતાસાં લઇને આવ્યા અને શ્રીજી મહારાજ આગળ ભેટ મૂકીને પગે લાગીને વાતો સાંભળવા બેઠા. પછી સુંદરજીભાઇ શ્રીજી મહારાજને બરફી તથા પેંડા તથા પતાસાં લઇને હાથમાં આપતા જાય અને મહારાજ પણ જમતા જાય. એમ સારી પેઠે જમ્યા. પછી મહારાજે કહ્યું જે, આ પ્રસાદી સર્વને વહેંચી આપો.

પછી સુંદરજીભાઇએ સર્વને પ્રસાદી આપી. પછી શ્રીજી મહારાજ ચાલ્યા. ત્યારે સત્સંગી સર્વે પગે લાગીને પાછા વળ્યા. અને શ્રીજી મહારાજ ગામ માનકૂવા

પધાર્યા અને ત્યાં સુતાર નાથાને ઘેર ઉતર્યા અને ત્યાં પોતે થાળ જમ્યા, અને સર્વ સંતને જમાડ્યા. ત્યાંથી ચાલ્યા તે ગામ રવાગઢ પધાર્યા. તે ગામના હમીર ભક્ત તથા હંસરાજ શેઠને ઘેર પધાર્યા. ત્યાં જમીને ચાલ્યા તે કાળાતળાવ આવ્યા. અને સુતાર ભીમજીને ઘેર ઊતર્યા અને સવારમાં વહેલા ઊઠીને ગામથી દક્ષિણ બાજુ તળાવમાં કૂવો છે ત્યાં સ્નાન કરીને પાછા ગામમાં પધાર્યા. અને સુતાર ભીમજીને ઘેર શ્રીજી મહારાજ પોતાના પાર્ષદ તથા સંત સહિત થાળ જમીને તે હરિભક્તોને આનંદ પમાડતા ત્યાં બે દિવસ રહીને સુતાર ભીમજીના ગાડા ઉપર બેસીને ગામ માંડવી બંદર પધાર્યા. ત્યાં ત્રણ ચાર દિવસ મહેતા શિવરામને ઘેર રહીને ગામ ડોણ પધાર્યા. ત્યાં સુતાર વસ્તા ભક્તના ફળિયામાં ઊતર્યા. ત્યાં થાળ જમીને ચાલ્યા તે ગામ સાંધાણ ગયા અને સુતાર ડોસાને ઘેર આવ્યા.

ત્યાં થાળ જમીને તેરા પધાર્યા. અને સુતાર માવજીને ઘેર ઊતર્યા. ત્યાં પ્રાગજી દવે પાસે શ્રીમદ્‌ભાગવતની કથા વંચાવવાનો પ્રારંભ કર્યો. અને સર્વે દેશોમાં કાગળ લખીને સર્વ સાધુને ત્યાં તેડાવ્યા. ત્યાં દેશદેશથી સર્વે સાધુ આવ્યા. તે ગામમાં સહુથી પહેલાં સદ્‌ગુરુ મહાનુભાવાનંદ સ્વામી આવ્યા, અને તેમને અતિ તપસ્વી જોઈને શ્રીજીમહારાજ પોતે જમતા હતા તે એમને એમ ઊઠીને સન્મુખ ગયા અને બાથમાં લઈને મળ્યા.

પછી પાછા જમવા બેઠા. અને મહાનુભાવાનંદ સ્વામીને સમાચાર પૂછ્યા પછી પોતે કથા સાંભળતા જાય અને હરે, હરે, એવા પ્રકારનો શબ્દ ઉચ્ચારણ કરતા જાય. તે ગામમાં એક માસ રહ્યા અને ભાગવતની કથાની પોતે સમાપ્તિ કરાવીને ત્યાંથી મધ્યાહ્ન સમયે પોતે સંતને કહ્યું જે, હે સંતો ! તમે વહેલા જમીને આવજો. અમે ચાલીએ છીએ. એમ કહીને પોતે ચાલ્યા અને વાંસેથી મુનિઓ પણ ચાલ્યા.

તે પોતાને વાંસે આવતા તે મુનિઓના પગ બળતા જોઈને પોતાના પગમાં મોજડીયું હતી તે કાઢી નાખી અને બ્રાહ્મણને આપી દીધી. અને પોતે એમને એમ અડવાણા પગે ઉતાવળા ચાલવા માંડ્યા. સંત પણ વાંસે ને વાંસે દોડતા દોડતા આવતા હતા. પછી એક બાવળનું વૃક્ષ આવ્યું તેને તળે પોતે વિરાજમાન થયા, ત્યાં સહુથી પહેલા મહાનુભાવાનંદ સ્વામી શ્રીજી મહારાજની સમીપે આવ્યા. પછી બીજા સંતો આવ્યા, શ્રીજી મહારાજના પગનાં તળાં ઓળાંસવા (માલિસ કરવા)

માંડ્યા અને પછી શ્રીજી મહારાજ બોલ્યા જે, હે સંતો ! તમારા પગ કેવા બળે છે...? મહાનુભાવાનંદ સ્વામી બોલ્યા જે, અમદાવાદમાં ઝોળી માગીને જાતો હતો તે દિવસે પણ આવા પગ તો નહોતા બળ્યા.

આજ તો બહુ જ બળ્યા, પછી શ્રીજીમહારાજે ત્યાગ-વૈરાગ્યનું કીર્તન બોલીને કહ્યું જે, ''સંતને દેહરૂપે ન રહેવું પણ આત્મારૂપે વરતવું.'' એવી રીતની વાત કરીને ચાલ્યા તે ગામ કાળાતળાવ પધાર્યા. ત્યાં સુતાર ભીમજી તથા હરભમ તથા મનજી તથા સુતાર રવજી એમને ઘેર ઢોલિયા ઉપર વિરાજમાન થયા અને સર્વે સંતોને પોતાની સમીપે બોલાવીને ત્યાગ-વૈરાગ્યની તથા ભગવત્ સ્વરૂપની વાર્તા કરી. કાળા તળાવે સાંજ પડે ત્યારે સહુ સંતો ગામથી બહાર તળાવ ઉપર રેતીનો મોટો ઢગલો કરીને તે ઉપર વસ્ત્ર બિછાવીને તેના ઉપર શ્રીજી મહારાજને પધરાવીને પોતે સર્વે શ્રીજી મહારાજની સન્મુખ પૃથ્વી ઉપર ચારે કોર બેસતા. અને શ્રીજી મહારાજ સર્વ સંતને પહોર રાત્રિ પર્યંત ધર્મ, જ્ઞાન અને વૈરાગ્ય તેમજ ભક્તિની વાતો કરીને પોતે ગામમાં પધારતા અને સંતો તળાવને કાંઠે શ્રીજી મહારાજનું ધ્યાન કરતા અને નિદ્રા આવે ત્યારે બે ચાર ઘડી સૂવે.

શ્રીજી મહારાજ પાછલી પહોર રાત્રિ રહે ત્યારે પોતે પાછા સંત પાસે કાકડો કરાવીને પધારે. અને પહોર દિવસ ચડે ત્યાં સુધી ત્યાગ અને વૈરાગ્યની વાતો કરે. અને સ્વરૂપાનંદ સ્વામી તથા વ્યાપકાનંદ સ્વામી તથા મહાનુભાવાનંદ સ્વામી તથા નિરંજનાનંદ સ્વામી આદિ સાધુ સહિત પોતે ગામમાં ભીમજી સુતારને ઘેર પધારે. એવી રીતે ગામ કાળાતળાવમાં પંદર દિવસ સુધી રહીને અનેક લીલાઓ કરીને પછી શ્રીજી મહારાજે સ્વરૂપાનંદ સ્વામી તથા વ્યાપકાનંદ સ્વામી તથા મહાનુભાવાનંદ સ્વામી તથા નિરંજનાનંદ સ્વામી તથા પરમાનંદ સ્વામી તથા હરિહરાનંદ સ્વામી તથા નૃસિંહાનંદ સ્વામી એ આદિક બાર સાધુનાં મંડળ બાંધીને કહ્યું જે, ''તમે ગુજરાતમાં જાઓ.'' એમ કહીને સર્વે હરિભક્તો પ્રત્યે પત્ર લખ્યો જે, ''એ બાર જણા સંત કહે તે વચન માનજો.'' એવી રીતે બાર સાધુને મોટેરા કરીને ત્યાંથી ચાલ્યા તે માનકૂવા થઈને ભુજ પધાર્યા.

ત્યાં સુંદરજી સુતારને ઘેર ઉતર્યા. પછી એક દિવસ શ્રીજીમહારાજે પોતાના જમણા પગનો અંગુઠો પાક્યો હોવાથી તે સુંદરજીભાઈની આથમણા બારની મેડી ઉપર પોતે છાના રહ્યા હતા. સુતાર સુંદરજીને શરીરે મંદવાડ હતો તેથી તેમને

જોવા માટે જગજીવન મહેતો આવ્યો. તે ઉગમણા બારના ઓરડામાં સુતાર સુંદરજીભાઈ બેઠા હતા ત્યાં આવીને પાસે બેઠો, અને હીરજીભાઈને પૂછવા લાગ્યો જે, તમારા ગુરુ સ્વામિનારાયણ કહેવાય છે, તે હાલમાં ક્યાં છે ? ત્યારે હીરજીભાઈએ કહ્યું જે, અમારા ગુરુ હાલમાં માનકૂવામાં છે. એમ જ્યારે કહ્યું તે સમયે શ્રીજી મહારાજે વિચાર કર્યો જે, હીરજીભાઈ તથા સુંદરજીભાઈને અમે કહ્યું હતું જે, વરદાન માંગો ત્યારે એ બન્ને ભાઈઓએ વરદાન માગ્યું હતું જે, હે મહારાજ ! અમારે ઘેર નિરંતર રહો. ત્યારે અમોએ તેમને કહ્યું હતું જે, ક્યાં સુધી રહીએ ? ત્યારે તે બન્ને ભાઈઓએ કહ્યું જે, અમે જવાની રજા દઈએ ત્યારે સુખેથી બીજે પધારજો, એમ વરદાન આપ્યું છે.

પણ આજે તે સંબંધનો લાગ આવ્યો છે માટે રજા માગીએ. પછી શ્રીજી મહારાજ મેડી ઉપરથી હેઠા ઊતરીને સુંદરજીભાઈની જોડે આવીને બેઠા. પછી શ્રીજી મહારાજ મહેતા જગજીવનને કહેવા લાગ્યા જે, સોમવલ્લી છે તેને લોકમાં એમ કહે છે જે, બ્રાહ્મણ પીએ તો તેના પેટમાં રહે અને બીજા વર્ણવાળા પીએ તો વમન થઈ જાય. તે સોમવલ્લી અમને દેખાડો. ત્યારે જગજીવન મહેતો બોલ્યો જે, એ વાતમાં તમે શું જાણો ? અને તમારે તો વનમાં રહેવું તે ઠીક, ''ત્યારે શ્રીજી મહારાજ બોલ્યા જે, શુક-સનકાદિક જે મોટા પુરુષો અને જે ભગવાનના અવતારો તે સર્વે શું જંગલમાં રહેતા ? એ તો શહેર અને ગામોમાં પણ રહેતા ખરા.'' ત્યારે મહેતો જગજીવન બોલ્યા જે, એ તો ઈશ્વર હતા. અને તમે તો એવા થાશો તેને વાર છે.'' ત્યારે શ્રીજી મહારાજ બોલ્યા જે, અમે તો ઈશ્વરના પણ ઈશ્વર છીએ.

સીતાના પતિ છીએ અને રાધિકાજીના પણ પતિ છીએ, શ્રીકૃષ્ણ સ્વરૂપ એવો જે હું તે મને તું જ્યારે ભજીશ ત્યારે તારૂં કલ્યાણ થશે, ''એવાં શ્રીજી મહારાજનાં વચન સાંભળીને મહેતા જગજીવનને ઘણીક રીસ ચડી અને તે ચાલી નીસર્યો. પછી શ્રીજીમહારાજે સુતાર હીરજીભાઈને કહ્યું જે, તમે મહેતા જગજીવનને ઘેર જાઓ, એ જે બોલે તે સાંભળી આવો.'' પછી સુતાર હીરજીભાઈ ત્યાં જઈને તેનાં વચન સાંભળીને પાછા આવ્યા. પણ કાંઈ બોલ્યા નહીં.

પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, અમે હવે તમારે ઘેર રહીએ કે બીજી જગ્યાએ જઈએ ? પછી સુતાર હીરજીભાઈ બોલ્યા જે, તમારી ઈચ્છામાં આવે તેમ કરો. પછી શ્રીજી મહારાજે જેઠી ગંગારામને કહ્યું જે, અમને તમારે ઘેર રાખશો

? ત્યારે જેઠી ગંગારામે કહ્યું જે, હે મહારાજ ! ભલે, સુખેથી પધારો. ત્યારે શ્રીજી મહારાજે કહ્યું જે, અમને તમારે ઘેર રાખશો તો તમારે ઉપાધિ થશે. પછી જેઠી ગંગારામ બોલ્યા જે, હે મહારાજ ! તમે તો મારા શિર સાટે છો. ત્યારે શ્રીજી મહારાજ બોલ્યા જે, અમારાથી પગપાળા ચલાય એવું નથી માટે કાંઈક બેસવા સારૂં લાવશો ત્યારે અવાશે. "પછી જેઠી ગંગારામે ઠક્કર ઉકાભાઈને કહ્યું જે, મહારાજને બેસવા માટે ગાડું કે માફો જે મળે તે લાવો." ત્યારે ઠક્કર ઉકાભાઈ મહેતા જગજીવનના કારખાનામાંથી માફો જોડાવીને લાવ્યા. પછી શ્રીજી મહારાજ તે માફા ઉપર બેસીને જેઠી ગંગારામને ઘેર પધાર્યા.

ત્યાં એક માસ પર્યંત રહીને ત્યાંથી શ્રીજી મહારાજ ગામ અંજાર પધાર્યા, ત્યાં ચાગબાઈને ઘેર ઊતર્યા. ત્યાં થાળ જમીને ચાલ્યા તે ગામ ભચાઉ રૂડાને ઘેર ઊતર્યા. ત્યાં થાળ જમીને ચાલ્યા તે ગામ માળીએ પધાર્યા, ત્યાં દરબારમાં ઊતર્યા. અને ત્યાં થાળ જમીને ચાલ્યા તે ગામ પીપળીયે ગણેશ ભક્તને ઘેર આવ્યા. અને ત્યાં થાળ જમીને ચાલ્યા તે ગામ વણથલી પધાર્યા, ત્યાં હરજી સુતારના ફળીયામાં વિરાજમાન થયા અને ત્યાં થાળ જમીને ચાલ્યા તે ગામ ભાયાવદર તથા માણાવદર થઈને પંચાળે પધાર્યા, અને દોઢ માસને આશરે ત્યાં રહ્યા.

ઇતિ શ્રીસહજાનંદસ્વામી શિષ્ય અચ્યુતદાસવિરચિતે શ્રીપુરુષોત્તમલીલામૃતસુખ-સાગર મધ્યે ગામ કાળાતળાવમાં રવજીનાં ઘરનાંને કહ્યું જે ઉંદરથી બીન્યાં તે યમ આવશે ત્યારે કેમ કરશો તે તથા ગામ માનકૂવા થઇને ભુજથી પંચાળે પધાર્યા એ નામે ઓગણસાઠમો અધ્યાય. ૫૯

અધ્યાય–૬૦

પછી પંચાળાથી મહારાજ થોડાક સંતને સાથે લઈને માળીયાનું રણ ઉતરીને આધોઈ આવ્યા. ત્યાં કરણીબાએ થાળ કર્યો તે જમ્યા. અને ત્યાં નદીમાં સ્નાન કરીને ચાલ્યા તે ખોખરા થઈને ભુજનગર પધાર્યા. અને જેઠી ગંગારામને ઘેર ઊતર્યા. ત્યાં થોડાક દિવસ રહીને સાધુ દોઢસોને સાથે લઈને ચાલ્યા તે ગામ કાળાતળાવ પધાર્યા. ત્યારે સુતાર રવજી તથા ભીમજી તથા હરભમ તથા મનજી તે સર્વે સામા ગયા અને શ્રીજી મહારાજને ગાજતે વાજતે પોતાને ઘેર લાવ્યા. ત્યાં આથમણો અને પૂર્વ બારનો ઓરડો હતો તેમાં ઢોલિયો ઢાળીને ગાદલું પાથરીને

તેના ઉપર શ્રીજી મહારાજને પધરાવ્યા અને સાધુ તો તળાવ ઉપર ઊતર્યા.

ત્યારે સુતાર ભીમજીએ શ્રીજી મહારાજને કહ્યું જે, હે મહારાજ ! તમારા પ્રતાપથી અમારા ઘરમાં દાણા સમાતાય નથી. માટે બારે માસ બિરાજો અને સમૈયા સારા કરો તેની તો ચિંતા નથી પણ પાણીનાં વાસણ નથી મલતાં તેની ચિંતા છે તેનું કેમ કરશું ? ત્યારે શ્રીજી મહારાજે કહ્યું જે, પાણી સારુ એક ફળિઆમાં હોજ કરાવો. "પછી પોતે ઊઠીને કહ્યું જે," આ ઠેકાણે ખાડો ખોદો અને ધોળી ધૂળ લાવો. તેને પલાળીને એ ખાડાને ચારે પાસે લીંપો અને લૂગડું એ હોજની માંહી ચોંટાડીને પછી પાણી ભરો. અને એક માણસ ઉપર રાખો તે સૌને પાણી આપે." પછી મહારાજે કહ્યું તેમ કર્યું. એવી રીતે પંદર દિવસ સુધી રહ્યા અને સમૈયો કર્યો અને આનંદ ઉત્સવ થયો. પછી કોઈક દિવસ ગામનાં લોક સર્વેએ શ્રીજી મહારાજ આગળ આવીને હાથ જોડીને પ્રાર્થના કરી જે, હે મહારાજ ! આ ગામમાં પાણીનો કૂવો એક જ છે અને તેમાં પાણીની અછત છે તેથી ગામનાં સર્વે મનુષ્યોને પાણીનું દુઃખ ઘણું થાય છે. તે વાત સાંભળીને શ્રીજી મહારાજ સભામાંથી ઊઠીને ચાલ્યા તે તળાવમાં કૂવો છે તે કૂવાના થાળામાં શ્રીજી મહારાજે બેસીને પોતાના ચરણારવિંદ લાંબા કરીને કૂવામાં લટકાવ્યા.

ત્યારે કૂવામાંથી જળનો પ્રવાહ ઉપર આવ્યો ને શ્રીજી મહારાજના ચરણારવિંદનો સ્પર્શ કર્યો. તે સમયમાં ગામનાં કેટલાંક મનુષ્યો હતાં તે જોઈને આશ્ચર્ય પામ્યાં, અને પરસ્પર કહેવા લાગ્યાં જે, આ સ્વામિનારાયણ સર્વે અવતારના અવતારી ભગવાન છે. તે વિના બીજામાં આવો પ્રતાપ હોય જ નહીં. અને તે ગામમાં બીજા ભાવર રહેતા હતા તેમણે પણ તે વાત સાંભળી. પછી સૌ સૌમાં બંધી કરી જે, 'સાધુ અર્થે પાણી ભરી લે ત્યાર પછી આપણે પાણી ભરવું.' પછી સાધુ સારુ સવારમાં પાણી ભરી રાખતા અને શ્રીજી મહારાજ નિત્ય કથા કરાવતા. તે એક દિવસે શ્રીજી મહારાજે કહ્યું જે, મુક્તાનંદ સ્વામીને વિષે અમારે ગુરુભાવ છે. પણ હું ગુરુને પણ કહું ખરો.' પછી કથા બેઠી ત્યારે મુક્તાનંદ સ્વામીને ઝોલું આવ્યું. ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે, "કથામાં જે ઊંઘે તેનું કામ નહીં, માટે સ્વામી, તમે બહાર જાઓ."

પછી મુક્તાનંદ સ્વામી બહાર ગયા. ત્યાં તો શ્રીપાત માધવાનંદ સ્વામીને ઝોલું આવ્યું. ત્યારે મહારાજ બોલ્યા, ઊઠો સ્વામી. પછી શ્રીપાત માધવાનંદ સ્વામી

ઊઠ્યા અને ભાગોળે ગયા. પછી આત્માનંદ સ્વામીની આંખમાં ઊંઘ આવવા માંડી. ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે, ઊઠો મહારાજ. ત્યારે આત્માનંદ સ્વામીએ કહ્યું જે, ''આ ઊઠ્યો મહારાજ.'' પછી મહારાજ બહુ હસ્યા. અને એમ બોલ્યા જે; ઊંઘતો ન હતો પણ કહ્યું એટલે ઊઠ્યા. પછી આત્માનંદ સ્વામી તથા મુક્તાનંદ સ્વામી તથા શ્રીપાત માધવાનંદ સ્વામી એ ત્રણે ભાગોળમાં જઇને બેઠા. પછી મુક્તાનંદ સ્વામી તો ગોદડી ઓઢીને ભાગોળે જઇને સૂઇ રહ્યા અને માધવાનંદ સ્વામી તથા આત્માનંદ સ્વામી એ બે જણે બહુ જ શોચ કર્યો. પછી બપોર નમતે રસોઇ થઇ ત્યારે મહારાજે જમવા માટે તેડાવ્યા. પછી મહારાજે તેમને પૂછ્યું જે, કેમ થયું ? પછી મુક્તાનંદ સ્વામી બોલ્યા જે, હે મહારાજ ! હું તો સૂઇ રહ્યો હતો. પછી માધવાનંદ સ્વામી બોલ્યા જે, એવી ઊંઘ ન હોય. તે તો તમારી માયા છે. પછી મહારાજ બહુ હસ્યા ને બોલ્યા જે, આગળ મોટા થયા તેમણે ગ્રંથોમાં વાતો બહુ કહી છે, પણ પાળ્યું પળાવ્યું કોઇએ નથી. માટે આજ તો સર્વ શાસ્ત્રોમાં કહ્યું છે તે પ્રમાણે અમારે સર્વને પળાવવું છે. એવી રીતનાં મહારાજનાં વચન સાંભળીને સર્વે સાધુ બોલ્યા જે, હે મહારાજ ! તમે જેમ કહેશો તેમ અમારે કરવું છે. પછી શ્રીજી મહારાજ બોલ્યા જે, તમારે એક એક સંતને દશ દશ હજાર જીવનું કલ્યાણ કરવું એવી રીતનું સર્વે નિયમ લ્યો. ત્યારે સહુએ નિયમ લીધા. ત્યારે નિષ્કુળાનંદ સ્વામી બોલ્યા જે, આ દેહે કરીને તે નિયમ પૂરા ન થાય તો તેનું કેમ કરવું ? ત્યારે શ્રીજી મહારાજ બોલ્યા જે, બીજો દેહ ધારીને પણ તે પૂરાં કરી દેજો. એમ કહીને વળી શ્રીજી મહારાજ બહુ હસ્યા અને પછી બોલ્યા જે, અમારે આ દેહે કરીને અસંખ્ય જીવનું કલ્યાણ કરવું છે. પછી સાધુ જમવા બેઠા. તે જમી રહ્યા પછી કથા બેઠી. ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે,

क उत्तमश्लोकगुणानुवादात् । पुमान्विरज्येत विना पशुघ्नात् ॥

એ શ્લોકનો ઉત્તર કરો. પછી કોઇ બોલ્યા નહીં. પછી મહારાજે કહ્યું જે, ''કથામાં ઊંઘવું નહીં.'' એ દિશની ઘણીક વાર્તા કરી.

પછી શ્વેત ધર્મવાળા હતા તેને શ્રીજી મહારાજે કહ્યું જે, આ તમને દોરે છે તે દેહ પર્યંત તમને નભાવશે ? ત્યારે સહુ બોલ્યા જે, નભાવશે. ત્યારે શ્રીજી મહારાજે કહ્યું જે, તમને તો એ દોરશે પણ એને જોવાનું વર્તમાન નહીં રહે. માટે એમ કરો જે સ્વપ્નામાં સ્ત્રી દેખાય તો એક ઉપવાસ કરવો અને ઘૂંઘટાનું વર્તમાન

રહેવા દ્યો. પછી મહારાજ એમ બોલ્યા જે, અમે ન હોઇએ તો તમે કેમ કરો ? ત્યારે મુક્તાનંદ સ્વામી બોલ્યા જે, તમારે તો એમ બોલવું જ ઘટતું નથી અને તમારે તો સૌને ભેળા લઇને જાવું. પછી તો તમારી મરજી. અમારે તો એમ છે તમે જે મર્યાદા બાંધી છે તે પ્રમાણે જ રહેવું છે અને મારું જે માનશે તેને પણ ધર્મ-મર્યાદામાં રાખવા છે. પછી સર્વે સાધુ પણ એમ બોલ્યા જે, મુક્તાનંદ સ્વામીની આજ્ઞામાં વર્તવું છે.

પછી નિર્વિકલ્પાનંદ સ્વામી બોલ્યા જે, હે મહારાજ ! તમે જે દિવસે ન હો તે દિવસે દેહ રહે નહીં. ત્યારે શ્રીજી મહારાજ બોલ્યા જે, કેમ થાય ? ત્યારે નિર્વિકલ્પાનંદ સ્વામી બોલ્યા જે , હે મહારાજ ! ઝાડ ઉપર ચડીને તથા કૂવે પડીને દેહ મૂકી દઈએ. એવી રીતની ઘણીક વાત કરી.

વળી મહારાજ નિત્ય ગામની ભાગોળે જઇને બેસતા અને તાળી દઈને કીર્તન બોલતાં શીખવતા હતા. અને જ્યારે બેસવા બહાર આવતા ત્યારે એમ બોલતા જે, 'બાર ભાયા આવો.' ત્યારે સર્વે આવીને મહારાજની પાસે બેસતા. ત્યારે મહારાજે તેમને વાત કરી જે, કોઇ માંદો હોય, ભૂખ્યો હોય, તેને જેટલું જોઇએ તેટલું કહીએ અને પાંચનું કહ્યું હોય અને દશ જમવા બેસીએ ત્યારે પુરૂં થાય નહીં તો તેની લાજ જાય. માટે જોઇએ તેટલું મંગાવીએ. આવી રીતે કેટલીક વાર્તા કરી. અને બીજે દિવસે જમીને તેરા ગયા અને ત્યાં ધનજી સુતારનું સાંકડું ઘર હતું ત્યાં ઊતર્યા. પછી સર્વે હરિભક્તો મહારાજને દર્શને આવ્યા. અને મહારાજ ઉગમણે મુખે ઢોલિયા ઉપર વિરાજમાન હતા. પછી શ્રીજી મહારાજે વાત કરી જે, અમારા સાધુ કાલ માગવા જશે, તે જેને ઘેરથી પાછા ખાલી આવશે તેની લાજ જશે. ત્યારે બાઈયો બોલ્યાં જે, શું લાજ જશે ? કહો તો એક ઘેરે બધાય સાધુનું પૂરૂં કરીએ. ત્યારે મહારાજ બોલ્યા જે, સાધુ તો ઝોળી માગવા જશે. શા માટે જે સાધુ ઘણા છે તે માગવા જાય, તે જેને ઘેરથી ખાલી આવશે તેની લાજ જશે. એવી રીતે ઘણીક હાસ્ય-વિનોદની વાત કરીને પછી સવારમાં મહારાજે બોલાવ્યા જે, સાધુ બાર ભાયા ! આવો. ત્યારે સર્વ સાધુ આવ્યા. ત્યારે મહારાજે બારે ભાયાને કહ્યું જે, તમે એક એક શિષ્યને લઇને ઝોળી માગવા જાઓ. પછી સર્વે માગવા ગયા. તે હરિભક્તને ખબર નહીં જે ઝાઝા માગવા આવશે. જેથી પહેલા આવ્યા તેની ઝોળી ભરી આપી અને વાંસે આવ્યા તે ખાલી ગયા. એવી રીતે સહુ ઝોળી

માગીને આવ્યા. તે ઝોળીનું અન્ન ભેગું કરીને ગોળા વાળ્યા. પછી મહારાજ બાઈયો સામું જોઈને બોલ્યા જે, જુવો, સાધુ ખાલી આવ્યા. પછી ગોળા લઈને જમવા બેઠા ત્યારે મહારાજ પોતે પણ હાથમાં ગોળો લઈને જમવા બેઠા.

તે એકને એક હાથે ગોળો જમવા લાગ્યા. અને સાધુ પ્રત્યે બોલ્યા જે, પરમહંસને વળી બે હાથ શું એઠા કરવા ! એવી રીતે પોતે જમતાં જમતાં બોલ્યા જે, આત્માનંદ સ્વામી હજુ કેમ ન આવ્યા ? એમ વાત કરતા હતા ત્યાં આત્માનંદ સ્વામી આવ્યા. પછી મહારાજે કહ્યું જે, ઝોળી ખીંટીએ ભરાવી દ્યો અને જમવા બેસો. પછી આત્માનંદ સ્વામી જમવા બેઠા. પછી શ્રીજી મહારાજ કહે, ઝોળી ખાલી કેમ ? ત્યારે તેમણે કહ્યું જે, બધા ગામમાં ફર્યો પણ ક્યાંયે ન મળ્યું. પછી મહારાજ બોલ્યા જે, પગબળણું કેવું છે ? ત્યારે તેમણે કહ્યું જે, મહારાજ ! ઝાઝું નથી જણાતું, પછી મહારાજ બોલ્યા જે, તુંબડાં ભરી લ્યો, કારણ કે સત્સંગી સર્વે ખોટી થાય છે. પછી સૌએ પાણી ભરી લીધું અને સૌ જમીને ચાલી નીસર્યા. પછી આત્માનંદ સ્વામી વાંસે રહ્યા તે જમીને પાછળથી ગયા.

અને મહારાજ તો ગામથી બહાર જઈને ગામથી છેટે જઈને ઊભા રહ્યા અને તડકો હતો તેથી સાધુએ પગ હેઠળ ગોદડી નાખી આપી તેના ઉપર મહારાજ ઊભા રહ્યા. અને માથે ગોદડી ઝાલી રાખી. પછી આત્માનંદ સ્વામી વાંસે હતા તે આવ્યા. તેને આવતાં વેંત જ મહારાજ બાથમાં ઘાલીને મળ્યા. પછી સર્વે સાધુને મળ્યા. પછી મહારાજે કહ્યું જે, અમદાવાદ જાઓ. બાપુ નાગર પાસેથી કાગળ, ખડીયો જે જોઈએ તે લેજો. પુસ્તક મહંતે રાખવું, બીજાને સવારે ભણવા આપવું અને સાંજના પાછું લેવું. એમ કહીને શ્રીજી મહારાજ બોલ્યા જે, અમારું વચન અમદાવાદ સુધી ડંડાકાર થયું છે તે વચનરૂપી જહાજ ઉપર ચાલ્યા જાઓ અને ત્યાં જઈને ષટ્ભાષા ભણજો. તેમાં પ્રશ્ન ઉત્તર સારા છે. એમ કહ્યું એટલે સાધુ ચાલી નીસર્યા. મહારાજ પાછા કાળાતળાવ પધાર્યા અને કેટલાક દિવસ પછી ગઢપુર પધાર્યા. ત્યાં રહીને કારીઆણી આવ્યા.

કારીઆણીથી કંકોતરી ફેરવી તેથી સાધુ આવ્યા તથા સત્સંગી આવ્યા. અને પોતે ઉતરાદા બારણે ઓરડાની ભીંત ઉપર ગોદડું નખાવીને ઉગમણે મુખે વિરાજમાન હતા. ચોફેર સાધુઓ અને સત્સંગીઓની સભા ભરાઈને બેઠી હતી. પછી મહારાજની ચંદન પુષ્પે કરીને પૂજા કરી અને આગળ સાકર આવી તે સર્વેને

વહેંચી આપી. પછી રસોઇ થઇ તે મહારાજ અને સાધુ જમ્યા. બીજે દિવસે ફળિયામાં સભા થઇ. મહારાજ ઢોલિયા ઉપર ઉગમણે મુખારવિંદે વિરાજમાન હતા.

પછી મહારાજ બોલ્યા જે, માંહોમાંહી એકબીજાના સ્વભાવની વાત કરો. પછી સદાનંદ સ્વામી બોલ્યા જે, હે મહારાજ ! સ્વભાવની શું વાત કરે ? આત્માનંદ સ્વામી છે તે ગરીબને ટોકે છે અને આ આનંદાનંદ સ્વામીએ 'ચીયા' ખાધા, તેને તો કાંઇ પણ ન કહ્યું. પછી મહારાજ બહુ હસ્યા ને બોલ્યા જે, અલૈયા ખાચર ! કાં સમજ્યા ? પછી અલૈયા ખાચર બોલ્યા જે, અમારા દેશમાં 'ચીયો' દેડકાંને કહે છે, એમ સમજાય છે.

પછી મહારાજ બોલ્યા જે, ના ના....'ચીઆ' તો આંબલીઆને કહે છે. પછી આત્માનંદ સ્વામી બોલ્યા જે, મેં તો આનંદાનંદ સ્વામીને કહ્યું જે, સ્વામીન્ ! રોટલા મળ્યા છે કે નહિ ? લાકડાં કેમ ચાવો છો ? પછી મહારાજ બોલ્યા જે, અંતર્યામીપણે જે વર્તે તે ઉપર કહેણ નહિં. શા માટે જે એ અંતર્યામી કહેશે, અને બીજાનો એક નોર કરીએ. પછી મહારાજ બોલ્યા જે, અંતર્યામીપણે વર્તે તે ઊભા થાઓ. પછી કોઇ ન ઊઠ્યા પછી મહારાજ બોલ્યા જે, કેમ ઊઠતા નથી ? અમે હાથ ઝાલીને ઊઠાડશું ત્યારે કેમ ઊઠશો ? માટે ઊઠો. પછી સુખાનંદ સ્વામી બોલ્યા જે, ક્યા ઊઠે ? કુછ અંતર્યામીકા તો કોઇ ઠિકાના નહીં હે ? ઔર ઘડીકમાં કિમિ કહતા હૈ. પછી નિત્યાનંદ સ્વામી બોલ્યા જે, હે મહારાજ ? અમારે સાધુમાં બે રીત ન જોઇએ.

પછી મહારાજ બોલ્યા જે, એક પ્રકરણ કરીએ જે ખાવાની બે જણસ ભેળી હોય તો મેળાવીને જમવું અને એક જણસનું કાંઇ નહીં. એ રીતે સૌનું પ્રકરણ કર્યું. પછી એક દિવસ સાધુને જીુદા જીુદા વાતો કરવા બેસાડ્યા. પછી હરિભક્ત સાંભળવા બેઠા. ત્યારે મહારાજે બાઇયું ને કહ્યું જે, તમે પણ બે બે ચાર ચાર બેસો. પછી બાઇયો આવીને વાતો સાંભળવા બેઠાં. પછી સાધુ ઊઠી નીસર્યા. પછી મહારાજ બહુ હસ્યા અને એમ બોલ્યા જે, કેમ ઊઠ્યા ? પછી સાધુ બોલ્યા જે, બાઇયોને સાંભળતાં સાધુઓએ વાતું ન કરવી. પછી શ્રીજી મહારાજ બોલ્યા જે, ઠીક સમજ્યા છો. આજથી બાઇયો સાંભળતાં વાત ન કરવી. પછી સાધુ બોલ્યા જે, વેદાંતમાં એમ કહ્યું છે જે, ચેતન કે એક દેશમેં માયા. सा माया गुणसाम्यता. ત્યારે ચેતન તો સર્વ વ્યાપક છે ત્યારે કીયો દેશ ખાલી છે જેમાં

માયા રહી છે ? એ સમજાતું નથી. ત્યારે શ્રીજી મહારાજે ઉત્તર કર્યો જે, ગોડીઓ સીંદરીનો સાપ કરે છે. પીંછાનું પારેવું કરે છે. અને ધૂળના ચોખા કરે છે.

એ આદિક ગોડીઓની કેટલીક કળા એના અંગમાં રહી છે તે કાંઇ કળાય છે ? એના હાથમાં છે કે પગમાં છે ? તેમ ચેતનને વિષે માયા રહી છે. પણ એમ ન કહેવાય જે અહીંયાં રહી છે. ત્યારે મુનિ બોલ્યા જે, બીજાું એક આ નથી સમજાતું જે, ઘટ કહે મૃત્તિકા તું હશે, ઘટ દેખ, મૃત્તિકા હું હે. ત્યારે શ્રીજી મહારાજ બોલ્યા જે, એતો એમ છે જ, ઘડો ઘડાને કહે છે જે તું મૃત્તિકાનો છું. સર્વ ઘડા મૃત્તિકાના છે. હું પણ મૃત્તિકાનો છું. પછી શ્રીજી મહારાજે સર્વને આજ્ઞા કરી તેથી સૌ સૌના ઘેર આવ્યા. અને સાધુ ફરવા ગયા. અને મહારાજની પાસે રૂપિઆ આવ્યા હતા અને કેટલાક ભોજો ચારણ લાવ્યા હતા તે મહારાજે વસ્તા ખાચરને કહ્યું જે, આ રૂપિઆ રાખો. ત્યારે વસ્તા ખાચરે કહ્યું જે, અમારે વવરાઇ જાય. તમે તો ક્યારે માગો અને મારે હાથ ન હોય, માટે ન રખાય. પછી મહારાજે રાઘવ પટેલને કહ્યું, ત્યારે તેણે પણ ના કહી.

પછી શ્રીજીમહારાજ ઉગમણે મુખારવિંદે વિરાજમાન હતા. પછી રૂપીઆની મુઠી ભરી ભરીને ફેંકી દીધા અને કહ્યું જે હવે કાંઇ ચિંતા છે ? પછી કેટલાક દિવસ રહીને ખોખરા મહેમદાવાદ ગયા. અને મહારાજને બ્રાહ્મણોને રસ રોટલી જમાડવાની ઇચ્છા હતી ત્યાં ટંટો થયો. એટલે મહારાજે સાધુને કહ્યું જે, તમો સુરત જાઓ. પછી મહારાજ અને સાધુ જે મુક્તાનંદ સ્વામી, આનંદાનંદ સ્વામી, બ્રહ્માનંદ સ્વામી, નિર્વિકલ્પાનંદ સ્વામી એ ચાર સાધુ અને પાળા તેમજ આધોઇના ગરાસીયા એ સર્વે મળીને કચ્છમાં ગયા.

ઇતિ શ્રીસહજાનંદસ્વામી શિષ્ય અચ્યુતદાસવિરચિતે શ્રીપુરુષોત્તમલીલામૃતસુખ-સાગર મધ્યે મહારાજ પંચાળેથી આધોઇ, ભુજ અને કાળાતળાવ પધાર્યા અને આંગણામાં જળ ભરવાનો કુંડ કરાવ્યો તથા એક એક સંતને દશ દશ હજાર જીવનું કલ્યાણ કરવાનો નિયમ આપ્યો. અને ખોખરા મહેમદાવાદ પધાર્યા. અને ત્યાંથી સંત આધોઇના રાયધણજી આદિક ગરાસીયા અને મહારાજ કચ્છમાં પધાર્યા એ નામે સાઠમો અધ્યાય. ૬૦

અધ્યાય-૬૧

તે સમયે આત્માનંદ સ્વામી ઉદેપુર ગયા હતા તે માર્ગમાં આવતાં વાત સાંભળી જે, સ્વામિનારાયણ અને વૈરાગીઓને ટંટો થયો છે. પછી આત્માનંદ

સ્વામી કચ્છમાં ગયા અને મહારાજ ગામ તેરામાં વિરાજમાન હતા અને સાધુની ઓરડીએ આથમણે મુખારવિંદે આસન ઉપર વસ્ત્ર વડે ઢીંચણ બાંધીને બેઠા હતા. તે આત્માનંદ સ્વામી તો આવીને પગે લાગ્યા. પછી મહારાજ બોલ્યા જે, આવો આત્માનંદ સ્વામી. બીજો કોઈ ભેળો છે ?

ત્યારે તેમણે કહ્યું જે, તમારે ઉદેપુરમાં કેવું થયું ? ત્યારે તેમણે કહ્યું જે, દરવાજે બંધી છે તે ભેખધારીને જાવા નથી દેતા, એટલે મેળાપ ન થયો. ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે, અમને પૂછ્યા વિના ગયા; નહીં તો અમો તમને કાગળ કરી આપત જે, અમારો ઓળખીતો બ્રાહ્મણ હતો તે તમને દરબારમાં તેડી જાત. પછી તેમણે કહ્યું જે, મને સાધુએ બારોબાર કહ્યું જે, તમે ઉદેપુર જાઓ એમ મહારાજની આજ્ઞા છે. પછી હું તો ચાલી નીસર્યો. પછી મહારાજે કહ્યું જે, તમારે નિર્વિકલ્પાનંદ સ્વામી પાસે સુવાણ હોય તો ત્યાં સુધી રહેજો, નહિં તો ફરવા જાજો. અને મુક્તાનંદ સ્વામી સોરઠમાં ગયા અને આનંદ સ્વામી સુરત ગયા. અને બ્રહ્માનંદ સ્વામી આધોઈ ગયા છે માટે તમારે રહેવાય તેટલા દિવસ રહેજો. એમ કહીને પછી ધનજી સુતારને ઘેર ઉતારો હતો ત્યાં મહારાજ પધાર્યા અને ડુંગરજી અને સામત ચારણ એ પાળા હતા તે ખડકીમાં ચોકી રાખતા. મહારાજની આગળ પ્રયાગજી દવે કથા કરતા હતા.

તે કથામાં એમ વાત આવી જે, નંદજીને ઘેર નિત્ય યજ્ઞો થતા અને બ્રાહ્મણોને શણગારીને ગાયો આપતા હતા, અને દક્ષિણા પણ આપતા. પછી મહારાજે કહ્યું જે, જુવોને ! જગતમાં કોઈ બ્રાહ્મણને જમાડતા હોય તો તે બ્રાહ્મણ તેના છોકરાને રાજી કરે છે. શ્રીકૃષ્ણે ગોવાળીઆને અન્ન લેવા મેલ્યા તે બ્રાહ્મણે અન્ન ન આપ્યું. માટે એ તો મહિમા સમજવો. નંદજીને ઘેર દશ પંદર ગાયું હતી અને શ્રીકૃષ્ણ ગોપીઓ સંગે રાસ રમ્યા અને ધાતુ જવા દેતા નહોતા. તેવી કળા ગોપાળાનંદ સ્વામીમાં છે, એમ શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા. શ્રીજીમહારાજ સાધુને એકવાર દર્શન આપવા સાધુની ઓરડીએ આવતા અને જ્યારે જ્યારે નીસરતા ત્યારે એક ચાદરની ગોદડી કરી હતી તે ઓઢ્યા વિનાની હતી તે બહારની કોરે રાખીને મહારાજ ઓઢતા. એક દિવસ દરબારે પ્રાગજી ભેળા કહેવડાવ્યું જે, અમે દર્શન કરવા આવીએ ? ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે, ભલે આવે.

પછી મહારાજ સાધુની જગ્યામાં આવ્યા. સંતોએ મોદ પથરાવી તે ઉપર

મહારાજ આવીને આથમણે મુખારવિંદે વિરાજમાન થયા. આત્માનંદ સ્વામી તો મહારાજના મુખારવિંદ આગળ બેઠા હતા. પછી દરબાર આવ્યા તે મહારાજનાં દર્શન કરીને બેઠા પછી આત્માનંદ સ્વામી તો મહારાજની વાંસે આવીને બેઠા. ત્યારે મહારાજે સ્વામીનો હાથ ઝાલીને આગળ બેસાર્યા. અને મહારાજે કહ્યું જે, આ આત્માનંદજી સ્વામી કાલે ઉદેપુરથી આવ્યા છે. અને ઉદેપુરમાં બહુ સત્સંગ થયો અને તે વાતોના બહુ કરતલ છે. કેમ પ્રાગજી ? ત્યારે પ્રાગજી કહે હા મહારાજ, વાતુંના કરતલ છે.

પછી મહારાજે કહ્યું જે, આત્માનંદ સ્વામી ! તમે વાતું કરો, ત્યારે આત્માનંદ સ્વામીએ વાત કરી જે, આ છપયમાં એમ કહ્યું છે જે, 'એક કરોડ ગજરાજ અરબ સતુરી તુરંગ, છત્રી કરોડ પચાસ પૈદલ, લક્ષ અઢાર ધરણ છત્ર કી છા, સુણે ઈન્દ્રાસન વાજાં, તે રાવણ સંગ ચલે પાંચ કરોડ પંદર હજાર રાજા, ચલત સૂર અંધેર અતિ અંતકાળ એસો ભયો, રહો રો જીવ, ન કર ગર્વ કહો રાવણ કે દિશ ગયો (૧) એ છપ્પો બોલીને એ દિશની ઘણીક વાત કરી.

પછી રાજા બોલ્યા જે, હે મહારાજ ! લોકમાં એમ કહે છે જે, લંકા સોનાની છે અને સોનાનો ગઢ છે અને વિભિષણ રાજ કરે છે. તેનું કેમ સમજવું ? પછી મહારાજ બોલ્યા જે, એ તો વાત ખોટી છે. અને અમારા સાધુ જોઈ આવ્યા છે. તે ધુળનો ગઢ છે, અને ભીલ રહે છે અને ફિરંગીનાં વહાણ આવ્યાં તે ભીલ ભાગી ગયા. પછી બધે જોયું તો કાંઈ ન દીઠું. અને એક ખાણ છે તેમાંથી સોનું નીકળે છે અને તેના પર ચોકી છે. ત્યારે રાજા બોલ્યો જે, ત્યાં તો પાણી ભમરી ખાય છે તે વહાણ શી રીતે જઈ શકે ? ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે, ભમરી ખાય છે તે તો આ કોરેથી. રઘુનાથજી જે દિવસ લંકામાં ગયા તે દિવસે પાજ બાંધી ત્યાં પાણા છે તેથી તે પાણી અથડાઈને ભમરી ખાય છે. અને ફિરંગી તો ધ્રુવની તલાટીમાં છે અને તેનાં વહાણ તો આથમણી કોરથી આવે છે. તે દિશની ઘણીક વાત કરી.

પછી મહારાજ ઉતારે ગયા. પછી નિર્વિકલ્પાનંદ સ્વામી બોલ્યા જે, હવે ઠીક થયું. આપણે ભેળા રહીશું. ત્યારે આત્માનંદ સ્વામીએ કહ્યું જે, મારે સુવાણ હશે ત્યાં સુધી રહીશ. પછી નિર્વિકલ્પાનંદ સ્વામીએ કહ્યું જે, મહારાજે કહ્યું છે જે, રહેજો. ત્યારે આત્માનંદ સ્વામીએ કહ્યું જે, મહારાજે કહ્યું છે એમ જ કરવું છે. પછી આત્માનંદ સ્વામીએ એને કહ્યું જે, તમને ભણવાની વાસના છે, શા માટે જે,

મુક્તાનંદ સ્વામી સોરઠમાં ગયા તે સત્સંગરૂપી ગંગામાં ઝીલવા, અને આનંદ સ્વામી સુરત સંતમંડળમાં ગયા અને બ્રહ્માનંદ સ્વામી આધોઈ ગયા. માટે તમે અહીં વિદ્યા ભણવા રહ્યા. ત્યારે વિદ્યા નથી, એ જ અવિદ્યા છે જે, સંતથી નોખા પડ્યા.

પછી સાંજે મહારાજ આવ્યા ત્યારે નિર્વિકલ્પાનંદ સ્વામી બોલ્યા જે, હે મહારાજ ! મારે તો વાસના નથી અને આ આત્માનંદ સ્વામી કહે છે જે, તમને ભણવાની વાસના છે. ત્યારે શ્રીજી મહારાજે કહ્યું જે, આ નિર્વિકલ્પાનંદ સ્વામીને વ્યાકરણ આવડે ? ત્યારે એ કહે જે, આવડે. ત્યારે આત્માનંદ સ્વામીએ કહ્યું જે, શું આવડે ? મુળગો કક્કો પણ આવડતો નથી. ત્યારે શ્રીજી મહારાજે કહ્યું જે, નિર્વિકલ્પાનંદ સ્વામીને કક્કો ભણાવો. ત્યારે આત્માનંદ સ્વામીએ કહ્યું જે, હવે મારે કક્કો ભણાવવો. પછી મહારાજને માટે ગુજરાતમાંથી ચોખા-દાળ મુરબ્બો હરિભક્ત લાવ્યા હતા તે જોઈને મહારાજ બહુ રાજી થયા.

અને હાથમાં ચોખા લઈને બોલ્યા જે, આ તો એમને એમ જમાય એવા છે. જુવોને કોઈ અણી ખંડિત છે ? એ તો નખે વિણેલ છે. અને દાળ પણ જુવો, જે કોઈ ખંડિત છે ? દાળ પણ વિણેલ છે. શા માટે જે એને રેંટીઆની રીત નથી જેથી નવરા તે અમારે અર્થે વીણીને મૂક્યાં છે. પછી મહારાજે એક મોરીઆમાંથી મુરબ્બો પ્રાગજી પુરાણીને આપ્યો, તે પ્રાગજી જમી ગયા. અને બહુ વખાણ્યો. ત્યારે બીજો આપ્યો તે પણ જમી ગયા.

પછી મહારાજે કહ્યું જે, ચોખા, દાળ અને મુરબ્બો તે થોડોક દરબારમાં મોકલશું. પછી એક મારવાડનો ચારણ બેઠો હતો તેણે કહ્યું જે, જે આપવા જાય તે બે દાણા દરબારનાં દેખતાં મોઢામાં નાખે, શા માટે જે છેટાની વસ્તુ આવે તે ભ્રમ પડે નહીં. ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે, આપીએ અને ભ્રમ પડે ત્યારે શીદ આપીએ ? પછી ચારણે કહ્યું જે, હે મહારાજ ! રાજા ક્યાં રહ્યા છે ? એમ કહીને દોહરો બોલ્યો જે, 'કળિયુગ આવ્યો ઠાકરો બાજંતે ઢોલે, ઠાકોર ભૂલ્યા ગોલીએ, ને ઠકરાણી ગોલે.' પછી વચ્ચે કેટલીક વાત થઈ. પછી પ્રાગજી શ્લોક બોલ્યા જે,

नृपत्यन्नं न भोक्तव्यं, प्राणैः कंठगतैरपि ।
गोर्मांससमं चान्नं, सुरापानसमं जलम् ॥

પછી મહારાજે આત્માનંદ સ્વામી સામું જોયું અને એમ બોલ્યા જે, એ દિશની વાત કરશો પણ રહેશો નહીં. પછી પ્રાગજીએ વાત કરી જે, હે મહારાજ !

મારે ઘેર ઘોડીઆમાં છોકરાં રૂવે છે અને સ્ત્રી તો સમાધિમાં છે. ત્યારે શ્રીજી મહારાજે તેને ઊઠાડી. ત્યારે તે સ્ત્રી બોલી જે, છોકરો તમારો મૂવો અને તમે પણ મરો. મને શા માટે આ સુખમાંથી ઊઠાડી ? હું તો મહારાજનાં દર્શન કરતી હતી. એમ કહીને તે સુખનાં વખાણ કર્યાં. ત્યારે પ્રાગજી કહે, હે મહારાજ ! મને સમાધિ કરાવો. પછી મહારાજ બોલ્યા જે, તમને થાશે. ત્યારે પ્રાગજી કહે ના ના મહારાજ ! મને સમાધિ કરાવો. પછી મહારાજ બોલ્યા જે, મારી સામું જોઇ રહો. પછી મહારાજ સામું જોયું. ત્યારે નાડી તણાવા માંડી ત્યારે પ્રાગજી આંખ વીંચી ગયા. પછી મહારાજે કહ્યું જે, કેમ પ્રાગજી ? ત્યારે કહે એમ તો નહિ. ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે, આંખ મીંચીને અંતર સામું જુવો પછી આંખ મીંચી ત્યારે નાડી તણાવા માંડી ત્યારે તરત જ આંખ ઉઘાડી.

ત્યારે મહારાજ કહે કેમ થયું ? ત્યારે પ્રાગજીએ કહ્યું જે, એમ તો નહિ મહારાજ, હું તો ઊંઘમાં સૂતો હોઉં અને એમને એમ બ્રહ્મમહોલમાં જાઉં. ત્યારે મહારાજ કહે ઠીક, એમને એમ ભજન કરતા રહો, સમાધિ થાશે. એમ હાસ્યવિનોદ કરતા થકા શ્રીજી મહારાજ તેરામાં દોઢ માસ પર્યંત રહ્યા હતા અને નિત્ય સવારે અને સાંજે બે તળાવમાં સ્નાન કરવા પધારતા.

ત્યાંથી ચાલ્યા તે માંડવી આવ્યા. ત્યાંથી સમુદ્રની ખાડી ઉતરીને સોરઠમાં ફરતા ફરતા ગામ પંચાળે પધાર્યા. ત્યાં ઝીણાભાઈના દરબારમાં ઉતર્યા અને ત્યાં દશ દિવસ રહીને સંત હરિભક્તોને ઘણુંક સુખ આપ્યું. હરિભક્તોએ પ્રાર્થના કરાયેલા શ્રીહરિ ત્યાંથી ચાલ્યા તે ગામ અગતરાઈ આવ્યા. ત્યાં પર્વતભાઈને ઘેર જન્માષ્ટમીનો સમૈયો કર્યો. ત્યાંથી જુનાગઢ પધાર્યા. ત્યાંથી જેતલપુર થઈને ગોંડલ પધાર્યા. ત્યાંથી સરધાર, કોટડા અને કરિઆણા થઈને ગઢડા આવ્યા. ત્યાંથી ઝીંઝાવદર અને સાળંગપુર પધાર્યા. ત્યાં સર્વ કાઠીઓને ભેળા કર્યા અને સર્વને કહ્યું જે, પગપાળા ચાલવું હોય તે ઘોડા મેલીને અમારા ભેળા ચાલો.

પછી સર્વ કાઠીઓ પગપાળા ચાલ્યા તે ગામ અડવાલ આવ્યા અને તુલજારામ વિપ્રને ઘેર ઊતર્યા. ત્યાંથી બળોલ વિશ્રામ ચાવડાને ત્યાં ઊતર્યા અને ત્યાંથી જ્વારજ આવ્યા. અને આધાર બારોટની મેડી ઉપર ઊતર્યા. ત્યાં દહીં અને રોટલો જમ્યા. ત્યાંથી સીમેજ પધાર્યા. ત્યાંથી ધોળકા પધાર્યા અને ત્યાંથી

જેતલપુર પધાર્યા. ને ત્યાં મહોલમાં ઊતર્યા. અને મુક્તાનંદ સ્વામી આદિક સંતોને તેડાવ્યા. ત્યાં દેશદેશના ભક્તજનો દર્શન કરવા આવ્યા. અને શ્રીજી મહારાજને ગુલાબ તથા મોગરો તથા ચંપા આદિક પુષ્પના હાર તથા બાજુબંધ ધરાવ્યા અને ચંદનનો અંગરાગ સર્વ શરીરે કર્યો. અને મહોલની આગળ આસોપાલવનું વૃક્ષ છે તેને ઓઠીંગણ દઈને બેસતા અને પોતાના ભક્તજનો નિત્ય શ્રીજી મહારાજની ચંદન પુષ્પે કરીને પૂજા કરતા. તે મહોલથી આથમણી દિશામાં પોતે ફૂલબાગ કરાવતા. અને નિત્ય પ્રત્યે સંત હરિભક્તોએ સહિત તળાવમાં જળક્રીડા કરતા. ત્યાં એક માસ રહ્યા. પછી ડભાણના પટેલ રઘુનાથદાસ વિગેરે તેડવા આવ્યા હતા તેથી શ્રીજી મહારાજ ગામ ખેડા થઈ ને ગામ ડભાણ પધાર્યા.

ત્યાં વડના વૃક્ષની નીચે હીંડોળો બાંધ્યો હતો તેના ઉપર બિરાજમાન થયા. પોતાના મુખારવિંદની આગળ દેશદેશના હરિભક્તો તથા સાધુની સભા ભરાઈને બેઠી હતી. તેવામાં ગામ વસોનો બ્રાહ્મણ આવ્યો તેણે મનમાં એવો સંકલ્પ કર્યો જે, મારે છેડે સાકર બાંધી છે તેને માગી લે તો સ્વામિનારાયણ ભગવાન ખરા. પછી શ્રીજી મહારાજ તે બ્રાહ્મણ પાસેથી સાકર માગી લીધી. ત્યારે તે બ્રાહ્મણ શ્રીજી મહારાજને અંતર્યામી જાણીને મહારાજનો આશ્રિત થયો. અને ત્યાં નિત્ય શ્રીજી મહારાજ સંતોને તથા હરિભક્તોને જમાડતા, અને પોતાની પ્રસાદી આપતા. આ રીતે ત્યાં આનંદ ઉત્સવ કરતા થકા શ્રીજીમહારાજ પંદર દિવસ રહ્યા. પછી શ્રીજીમહારાજે સર્વે સંતોને ગામ નડીઆદ જવાની આજ્ઞા કરી તેથી સર્વે સંતો નડીઆદ આવ્યા.

ત્યાર પછી શ્રીજીમહારાજ પણ પાંચ સાત દિવસે નડીઆદ પધાર્યા. ત્યાંના હરિભક્તોએ શ્રીજી મહારાજને વાજતે ગાજતે ગામમાં પધરાવ્યા, અને સંતો બહાર ઊતર્યા હતા તેમને ત્યાં દર્શન દેવા જતા અને દર્શન આપીને ચાલ્યા તે ડભાણ થઈને સોરઠ દેશમાં પધાર્યા અને ગામ માણાવદર આવ્યા અને ગામ નડીઆદમાં રહેતા સંતોને ગોળા ખાવા કઠણ પડ્યા તેથી દશ વિશ સંતો જતા રહ્યા. બે સાધુ શ્રીજીમહારાજ પાસે ગયા અને મહારાજનાં દર્શન કરીને વાત કરી જે, ગોળા ખાવા બહુ કઠણ પડ્યા માટે અમે અહીં આવ્યા છીએ. ત્યારે શ્રીજીમહારાજે સ્વરૂપાનંદ આદિક પરમહંસ જે નડીઆદ હતા તેના ઉપર કાગળ લખાવ્યો જે, સર્વે બે બે મુરત થઈને દેશમાં ફરવા જાજો અને જેનું ખપતું હોય તેનું

ખાજો અને જેનું ન ખપે તેનું ન ખાજો.

એ પ્રકારે કાગળ લખાવીને સાધુને આપ્યો. તે ગામથી પછી શ્રીજી મહારાજ ગામ જેતપુર થઇને ગોંડલ પધાર્યા. ત્યાંથી ગામ સરધાર ગયા ને ત્યાંથી કોટડા થઇને ગામ પીપરડી પધાર્યા. ત્યાંથી બોટાદ થઇને ગામ સારંગપુર પધાર્યા. ત્યાં ગઢડાનો સંઘ તેડાવ્યો અને જીવુબાઇ તથા લાડુબાઇની ગાડીઓ આવી. ત્યાંથી શ્રીજી મહારાજ સર્વ સંઘ લઇને ચાલ્યા તે ગામ અડવાલ આવીને રાત રહ્યા અને સર્વ ત્યાંથી ચાલ્યા તે ગામ બળોલમાં થાળ જમીને ગુંદિએ આવીને સંઘ ભેળા થયા. પછી સંઘને અરણેજ જવાની આજ્ઞા આપીને પોતે જવારજ પધાર્યા. ત્યાં જમીને પોતે અરણેજ સંઘ ભેળા થયા અને માતાની જગ્યામાં રાત રહ્યા. ત્યાંથી ગામ કોઠની બજાર વચ્ચે થઇને ધોળકે પધાર્યા. ત્યાં રાત રહીને જેતલપુર પધાર્યા. અને મહોલમાં ઊતર્યા. પછી ગઢમાં પધાર્યા અને ગઢ વળાવીને ચોખ્ખો કરાવ્યો. પોતે આનંદાનંદ સ્વામીને મહારૂદ્રનો સામાન ભેળો કરવાની આજ્ઞા કરી.

અને પોતે તો મહોલમાં આવીને બિરાજમાન થયા. પછી મુક્તાનંદ સ્વામી આદિ સંત મંડળ ભણતા હતા તે પાસે પોતે મહોલમાંથી દર્શન દેવા સારુ પધાર્યા અને બોરસડી તળે વેદિકા ઉપર પૂર્વ મુખે બિરાજયા. પછી સંતને કહ્યું જે, 'વિદ્યા ભણાવવામાં અમારો ઘણો રાજીપો છે, તે માટે તમો સર્વે વિદ્યા ભણો' તે સમયે શ્રીજી મહારાજની ઉપર પુષ્પની વૃષ્ટિ થઈ રહી હતી. પછી બોરસડીથી ઊઠ્યા તે રાયણ તળે આવ્યા અને સિંહાસન ઉપર બિરાજમાન થયા અને મુક્તાનંદ સ્વામી તથા બ્રહ્માનંદ સ્વામી તથા પ્રેમાનંદ સ્વામી એ આદિક ગવૈયા સંતને તેડાવ્યા અને તેમની પાસે વાજિંત્ર વગડાવીને બહુવાર સુધી ગાનવિદ્યા કરાવી. પછી સર્વ ભણવાવાળાને પોતે ભણવાની આજ્ઞા આપીને મહોલમાં પધાર્યા, મુક્તાનંદસ્વામી આદિ સંત બોરસડી તળે ભણવા ગયા. અને સ્વરૂપાનંદ સ્વામી, વ્યાપકાનંદ સ્વામી અને મહાનુભાવાનંદ સ્વામી આદિ પરમહંસ પરસ્પર પ્રશ્નોત્તર કરતા હતા.

તે સમયમાં રાયણથી પશ્ચિમ દિશામાં અગ્નિની જવાળા સરખો મોટો તેજનો સમૂહ પ્રથમ મહાનુભાવાનંદ સ્વામીએ દેખ્યો. પછી ગોવિંદસ્વામીને પૂછયું જે, અહીં ખળાં છે? ત્યારે ગોવિંદ સ્વામીએ કહ્યું જે, અહીં તો ખળાં નથી. તેટલામાં તો તેજનો ગોળો ઊંચો ચડ્યો અને પૂર્વ દિશામાં ચાલ્યો તે ચાલતે ચાલતે રાયણ

ઉપર આવ્યો તેટલામાં તો એકના બે ગોળા થયા અને રાયણના પત્રે પત્રે દિવા થઈ ગયા. ત્યાંથી તેજનો ગોળો મહોલ ઉપર ગયો અને ત્યાં તેનાં ત્રણ રૂપ થઈ ગયાં. અને મહોલને પછવાડે જે વૃક્ષ હતાં તે સર્વે તેજોમય થઈ ગયાં અને તે તેજના પ્રતિબિંબે કરીને તળાવનું જળ સર્વ તેજોમય થઈ ગયું. તેને જોઈને સર્વ સાધુને આશ્ચર્ય થયું. પછી તે તેજનો ગોળો અદૃશ્ય થઈ ગયો. તે જોઈને સર્વ સાધુ કહેવા લાગ્યા જે, આ તે શું હશે? એમ કહીને પછી સર્વ છાના રહ્યા.

ઇતિ શ્રીસહજાનંદસ્વામી શિષ્ય અચ્યુતદાસવિરચિતે શ્રીપુરુષોત્તમલીલામૃતસુખ-સાગર મધ્યે તેરામાં મહારાજે પ્રાગજીની સ્ત્રીને સમાધિમાંથી જગાડયાં અને ત્યાંથી જેતલપુર પધાર્યા અને ત્રણ મોટા દેવો દર્શન કરવા આવ્યા એ નામે એકસઠમો અધ્યાય. ૬૧

અધ્યાય-૬૨

પછી બીજે દિવસે જેતલપુરમાં શ્રીજી મહારાજ પોતે જમવા પધાર્યા. તે સમયે પોતાની રસોઇ કરનાર જે બાઈયો તેમાંથી જે મોટેરાં બાઇ હતાં તેણે પૂછ્યું જે, હે મહારાજ ! કાલ રાત્રિને વિષે સાધુને તેજનો ગોળો દેખાણો અને પછી અદૃશ્ય થઇ ગયો તેનું શું કારણ હશે ? પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, અમારાં દર્શન માટે બ્રહ્મા, શિવ અને વિષ્ણુ આવ્યા હતા તે પાછા અદૃશ્ય થઈ ગયા. ત્યાર પછી સર્વે સંત પ્રત્યે પોતે વાર્તા કરી જે, આ સમૈયો બહુ સારો થયો. એમ વખાણ કર્યાં, અને પંદર દિવસ સુધી દર્શન દઇને પછી પોતે સંતને ફરવાની આજ્ઞા કરીને બોલ્યા જે, હમણાં મહારૂદ્રની વાર છે તે સારુ તમે ચરોતરમાં ફરવા જાઓ એમ કહીને પોતે ગામ ઉમરેઠ પધાર્યા અને ઠાકોર નંદુભાઈએ પોતાને ઘેર શ્રીજી મહારાજને પધરાવીને પૂજા કરી અને બારસો રૂપીયા ચરણે મૂક્યા.

પછી ત્યાંથી પાછા શ્રીજીમહારાજ ગામ જેતલપુર પધાર્યા. પછી ગામ ચલોડે પધાર્યા. ત્યાં જીતબા માંદાં હતાં તેમને જોવા સારુ પધાર્યા. તેટલાકમાં અમદાવાદથી ભાઉની સવારી આવી અને પૂછ્યું જે, સ્વામિનારાયણ ક્યાં છે ? ત્યારે તેને જેતલપુરનાં મનુષ્યોએ કહ્યું જે, સ્વામિનારાયણ તો ફરવા ગયા છે. ત્યારે તે સવારી તો સર્વ ઠેકાણે જોઇ અને ફરીને પાછી અમદાવાદ જતી રહી. ત્યાર પછી શ્રીજી મહારાજ પાછા જેતલપુર આવ્યા. પછી મુક્તાનંદ સ્વામીએ શ્રીજી મહારાજને કહ્યું કે, અમદાવાદથી ભાઉની સવારી આવી હતી. તેણે તમને ન દેખ્યા એટલે પાછી વળી ગઇ. તે વાત સાંભળીને શ્રીજી મહારાજ ખેડા

પધાર્યા અને સાહેબને મળ્યા અને કહ્યું જે, જો તમે અમારી સહાય કરો તો અમે મહારૂદ્ર કરીએ. ત્યારે સાહેબે કહ્યું જે, જેતલપુરમાં અમારું રાજ્ય નથી તમે કહો તો અમે ગાડાં મોકલીએ અને તમારો સર્વ સામાન અમારા રાજ્યમાં મંગાવીએ. એમ એરણ સાહેબે તથા દુલાપ સાહેબે તથા રોબર્ટ સાહેબે કહ્યું.

તે વાત સાંભળીને પોતે મનમાં વિચાર કર્યો અને કાંઇ ન બોલ્યા. અને તે દિવસ તો ત્યાં રહ્યા. અને બીજે દિવસે ડભાણ પધાર્યા ; અને રાયજી કુબેરજીની મેડી ઉપર ઢોલિઓ ઢળાવીને તેના ઉપર વિરાજમાન થયા. પછી મહાનુભાવાનંદ સ્વામી સામું જોઇને કહ્યું જે, તમે જેતલપુર જાઓ અને આનંદાનંદ સ્વામીને કહો જે, આપણે મહારૂદ્ર તો નથી કરવો અને સર્વે સામાન છે તે જે કોઇ અતિથિ તથા અભ્યાગત તથા બ્રાહ્મણ આદિક કોઇ આવે તેને ચાર શેર અન્ન અને નવ હાથ વસ્ત્ર આપજો, એમ અમારી આજ્ઞા છે. એમ કહી મહાનુભાવાનંદ સ્વામીને મોકલ્યા. અને શ્રીજી મહારાજ પણ જે કોઇ અભ્યાગત અતિથિ આવે તેને ચાર શેર અન્ન અને નવ હાથ વસ્ત્ર આપતા થકા ત્યાં રહ્યા હતા.

અને ડભાણમાં સુરતનો સંઘ શ્રીજીમહારાજનાં દર્શન કરવા આવ્યો અને દશ અવતારનું છત્ર તથા ઘોડાનું સાજ, તાવિજ આદિક સામાન શ્રીજી મહારાજને અર્પણ કર્યો. અને તે છત્ર મસ્તક ઉપર ધર્યું અને સર્વ સંઘને દર્શન દીધાં. અને ભુજના જેઠી ગંગારામ આદિક મલ્લોને રમાડ્યા. ત્યાંથી ગામ બુધેજ પધાર્યા. ત્યાં એક રાત્રિ રહીને ઝાલાવાડ દેશમાંથી માળીઆ થઇને રણ ઉતરીને ગામ આધોઈ પધાર્યા, અને લાધાજીના દરબારમાં ઊતર્યા, અને જાડેજા અદાભાઇ તથા રાયધણજીએ શ્રીજી મહારાજને રસોઇ કરાવીને પાર્ષદે સહિત રૂડી રીતે જમાડ્યા અને પાંચ દિવસ રાખ્યા. ત્યાંથી જમીને મહારાજ કંથકોટ પધાર્યા અને કચરા ભક્તને ઘેર ઊતર્યા.

કચરા ભક્તે રસોઇ કરાવીને પાર્ષદે સહિત શ્રીજી મહારાજને જમાડ્યા. પછી એક દિવસ કંથકોટના દરબાર આવ્યા. તેને શ્રીજી મહારાજે કહ્યું જે, અમે એમ સાંભળ્યું છે જે તમારા ગામમાં ગૌભંગ થાય છે અને તમે હિન્દુ રાજા છો માટે તમારે તો ગાય-બ્રાહ્મણની રક્ષા કરવી જોઇએ. અને પાપ ન થાય તો ઘણું સારું. ત્યારે દરબારે કહ્યું જે, ચોરી કરે છે અને પાપ કરે છે પણ મારા ગામનું રક્ષણ કરે છે. મારી પાસે કોરી નથી જે એને હું પગાર આપું. તે નોકરી કરે. અને

તમે જો આઠ હજાર કોરી આપો તો હું એને પગાર આપું, તો એ પાપ ન કરે. ત્યારે શ્રીજી મહારાજે કહ્યું જે, અમે તો સાધુ છીએ, તે અમારી પાસે કોરીઓ ક્યાંથી હોય ? પણ તમે કહ્યું જે, મિયાણા ચોરી કરે છે અને પાપ પણ કરે છે, પણ ગામ તો સાચવે છે, તે કાંઇ પાપ કરે કોઇનું ગામ રહ્યું છે ? અને પાપ કરે તો ગામ જાય તો ખરું. માટે પાપ કરશો તો ગામ જાશે, અને પાપ નહીં કરો તો ગામ રહેશે. એવી રીતે શ્રીજીમહારાજે કહ્યું પણ દરબારથી મનાણું નહીં. પછી તે ડોસોજી દરબાર ઊઠી ગયા.

પછી શ્રીજી મહારાજે સર્વ સત્સંગીને બોલાવીને કહ્યું જે, ભુજનગરથી દરબારનું લશ્કર આવશે, તે ગામને મારીને લૂંટી લેશે. માટે તમે સર્વ સત્સંગી છો તે અહીંથી ઉચાળા લઇને બીજા ગામમાં જ્યાં જેને ફાવે ત્યાં જઇને રહેજો. અને અહીં જે રહેશે તે જરૂર લૂંટાઇ જશે અને તેને અન્ન વસ્ત્ર પણ નહીં મળે. માટે અહીં કોઇ પણ રહેશો નહીં. એમ કહીને શ્રીજી મહારાજ ત્યાંથી ચોબારી ગયા. ગામમાં પરજીઆ બ્રાહ્મણની ધર્મશાળામાં ઊતર્યા અને લુવાણા રામજી તથા ત્રીકમજી તથા વશરામ તેણે રસોઇ કરાવીને પાર્ષદે સહિત જમાડ્યા. અને ત્યાંથી મહારાજ ભચાઉ પધાર્યા.

ત્યાં વાણીઆ વાઘાને ઘેર ઊતર્યા. અને થાળ જમીને ગામ ધમડકા પધાર્યા અને જાડેજા કલ્યાણસંઘજીના દરબારમાં ઊતર્યા અને કરણીબાએ થાળ કરીને શ્રીજીમહારાજને પાર્ષદે સહિત રૂડી રીતે જમાડ્યા. પાંચ દિવસ રહીને ગામ દુધઈમાં સુતાર વિશ્રામને ઘેર થાળ જમીને ગામ ચાંદ્રાણીમાં અબોટી બ્રાહ્મણ જેઠા તથા હરિ હતા તેને ઘેર ઊતર્યા. ત્યાં થાળ જમીને ગામ ખોખરે પધાર્યા. સુતાર વાલજીને ઘેર ઊતર્યા. ત્યાં થાળ જમીને ગામ ભુજનગર પધાર્યા. ત્યાં જેઠી ગંગારામને ઘેર મેડી ઉપર ઊતર્યા. જેઠી ગંગારામે પાર્ષદે સહિત શ્રીજીમહારાજને રૂડી રસોઇ કરાવીને જમાડ્યા. અને ફૂલ મંડળી ભરાવીને શ્રીજી મહારાજને ફૂલના શણગાર ધરાવ્યા અને જમાડ્યા. એવી રીતે આનંદ ઉત્સવ કરતા અને લીલા કરતા થકા શ્રીજી મહારાજે બે માસ સુધી હરિભક્તને રાજી કર્યા હતા.

શ્રીજીમહારાજ ભુજમાં હતા ત્યાં ગુજરાતથી મહાનુભાવાનંદ સ્વામી તથા નિષ્કુળાનંદ સ્વામી બન્ને દર્શન કરવા આવ્યા. તેમને જોઈને શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા

જે, અમે વર્તમાન ફેરવ્યાનો કાગળ લખી મોકલ્યો છે તે તમે જાણ્યું છે કે નહીં ? ત્યારે તે બે સંતોએ કહ્યું જે, અમને તો એ વાતની માલૂમ નથી. પછી શ્રીજી મહારાજ બોલ્યા જે, આજ દિવસથી ઘૂંઘટાનાં વર્તમાન તમારે છે. માટે ગુફા તુલ્ય આ મેડો છે તે આંહી તમે બેઠા સુખેથી ભજન કરો. અને બીજા સાધુ છે તે તમને ભિક્ષા લાવીને આપશે. એમ કહીને શ્રીજી મહારાજ માનકૂવા પધાર્યા.

તે સમયે ભગુજી ભુજ આવ્યા અને મહાનુભાવાનંદ સ્વામી તથા નિષ્કુળાનંદ સ્વામીને પૂછ્યું જે, મારે મહારાજ પાસે પાળા થઈને રહેવું છે તે મહારાજ ક્યાં છે ? પછી સાધુએ કહ્યું જે, મહારાજ તો ગામ માનકૂવામાં બિરાજે છે માટે તમે ત્યાં જાઓ. પછી ભગુજી મહારાજ પાસે ગયા. ત્યાં શ્રીજી મહારાજની સમીપે રહ્યા અને શ્રીજી મહારાજના પાર્ષદ થયા. શ્રીજીમહારાજ પાછા ભુજ પધાર્યા. અને ગંગારામની મેડીએ ઊતર્યા. ત્યાં શ્રીજી મહારાજને શરીરે કેસરી ચંદનનો અંગરાગ કર્યો હતો તથા અગણિત પુષ્પના હાર, તોરા, બાજુબંધ, ગજરા વિગેરે શ્રીજી મહારાજનાં અંગમાં પ્રેમી ભક્તોએ ધારણ કરાવ્યા હતા અને ફૂલમંડળી કરીને હિંડોળામાં શ્રીજી મહારાજને પધરાવીને ઝુલાવવા લાગ્યા. તે સમયમાં ગંગારામ આદિ ભક્તજનો વાજિંત્ર વગાડીને કીર્તન ગાવા લાગ્યા. આવી શોભાએ યુક્ત હિંડોળામાં શ્રીહરિ ઝૂલતા હતા અને આગળ ધામધૂમ થઈ રહી હતી.

પછી શ્રીજી મહારાજે કહ્યું જે, આપણા સત્સંગમાં જે તલવારોના કરનાર જે કસબી લોકો છે તેને કહો જે, તલવારો લઈ આવીને ખીંટીએ વળગાડી મૂકો અને આપણે ઓચ્છવ કરીએ. પછી તે જ દિવસે મહેતો જગજીવન શિવને દર્શને ગયો. ત્યાં શિવને ફૂલ ચડાવ્યાં ન દીઠાં તેથી મહેતાએ શિવના સેવકને પૂછ્યું જે, આજે શિવને ફૂલ કેમ ચડાવ્યાં નથી ? ત્યારે શિવના સેવકે કહ્યું જે, આજ સ્વામિનારાયણના સત્સંગીઓ સર્વે મળીને મનમાન્યા પૈસા આપીને ફૂલ લઈ ગયા છે. તે સાંભળીને મહેતા જગજીવનને રીસ ચડી અને ઘેર જઈને જેઠી ગંગારામને ઘેર પોતાનો ચાકર જોવા સારુ મોકલ્યો. તે ચાકર અતિ શોભાએ યુક્ત શ્રીજી મહારાજને ફૂલ મંડળીમાં ઝુલતા જોઈને તે પુરબીઓ ઘણું વાંકું બોલ્યો. તે સાંભળીને જેઠી ગંગારામે કહ્યું જે, ઝાઝી બકબક કેમ કરે છે ? જા, તારા મહેતાને કહેજે તારાથી થાય તે કરી લે.

પછી તે પુરબીએ આવીને જગજીવન મહેતાને કહ્યું જે, સ્વામિનારાયણ

તો પ્રભુ થઈને હિંડોળે ઝૂલે છે. તે વચન સાંભળીને જગજીવનને રીસ ચડી ને પોતાનું મનુષ્ય મેલીને કહેવરાવ્યું જે, તમારે આ ગામમાં રહેવું નહીં. પછી તે વચન સાંભળીને શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, આ ગામમાં પાપ કર્મ કરનારા પણ રહે છે અને બીજા સર્વે લોક પણ રહે છે. અમે શું ભૂંડું કર્યું છે જે, જતા રહીએ ? માટે જા ? તારા મહેતાને કહેજે કે, સ્વામિનારાયણ તો નહીં જાય. તારા મહેતાથી થાય તે ઉપાય કરી લે. ત્યારે તે ચાકરે જગજીવન મહેતાને તે પ્રમાણે કહ્યું.

તેવી રીતનાં શ્રીજી મહારાજનાં વચન સાંભળીને મહેતો ક્રોધે કરીને વ્યાપ્ત થયો અને પોતે ગંગારામભાઈને ઘેર આરબની હલ્લા લઈને આવ્યો. તે આરબની હલ્લાને જોઈને ગંગારામ જેઠી તથા માનકૂવાના ગરાસીયા અદોભાઈ આદિક ક્ષત્રિયો હતા તે ઢાલ, તલવાર, આદિક હથિયાર લઈને ઊભા થયા, અને ગંગારામ મલ્લ સિંહનાદ કરીને બોલ્યા જે, કોણ છે ? મશાલ લાવો, એમનાં મોઢાં તો જોઉં. જો ખડકીની માંહ્યલી કોરે પગ દેશો તો કટકે કટકા કરી નાખશું અને કેની માએ શેર સૂંઠ ખાધી છે જે, માંહી પગ દેશે ? એવી રીતનાં ગંગારામ ભાઈનાં વચનો સાંભળીને જેમ શીયાળીયાં સિંહની ગર્જનાથી ભાગે એવી રીતે ભાગવા લાગ્યા અને બોલ્યા જે, મારશો નહીં... મારશો નહીં... એમ કહેતા કહેતા ચાલ્યા ગયા. તેમાંથી એક જણે કહ્યું જે, સ્વામિનારાયણને જગજીવન મહેતો બોલાવે છે. ત્યારે જેઠી ગંગારામે કહ્યું જે, આ ટાણે રાતના સ્વામિનારાયણ નહીં આવે. જા તારા મહેતાને કહેજે.

પછી જેઠી ગંગારામે જેઠી વાલજીને ફતેહમહમદ જમાદારની પાસે મોકલ્યા. તેણે જમાદાર ફતેહમહમદને કહ્યું જે, અમારા ધણી તમે છો કે જગજીવન મહેતો છે ? અને જો અમારા ધણી તમે હો, તો આ જગજીવન મહેતો અમારા ગુરુ સ્વામિનારાયણને શા માટે રંજાડે છે ? પછી જમાદાર ફતેહમહમદે જગજીવનને ઘણોક ઠપકો દીધો જે, એ ફકીર લોકને શા સારુ છેડે છે ? અને સ્વામિનારાયણ તો મોટા ફકીર છે તે માટે તેમને કચવાવતાં તારું સારું નહીં થાય. તે વચન સાંભળીને જગજીવન મહેતો કાંઈ પણ બોલ્યો નહીં. પછી શ્રીજીમહારાજે કહ્યું જે, અમારે માનકૂવા જવું છે ત્યારે જેઠી ગંગારામે હાથ જોડીને કહ્યું જે, આજ રાત રહો દર્શન આપો અને સવારમાં વહેલી રસોઈ કરાવશું તે જમીને પધારજો. પછી શ્રીજી મહારાજે કહ્યું જે, બહુ સારું. સવારમાં જમીને ચાલશું. પછી શ્રીજી મહારાજ રાત

રહ્યા અને સવારમાં ઊઠીને સ્નાન કરવા પધાર્યા. પછી તે મેડી ઉપર બિરાજ્યા. ત્યારે ગંગારામને પૂછ્યું જે રસોઇ થઇ ? ત્યારે ગંગારામે કહ્યું જે, પધારો મહારાજ.

પછી મહારાજ પધાર્યા અને આથમણે બાર ઓસરીએ ધાબળી પાથરી હતી તે ઉપર વિરાજમાન થયા. પછી ગંગારામ ભાઇ થાળ લાવ્યા અને મહારાજને સારી પેઠે જમાડ્યા. પછી મહારાજ આચમન કરીને ઊઠ્યા ત્યારે જેઠી ગંગારામે કહ્યું જે, હે મહારાજ ! હવે સાધુ, પાળા, અને બહાર ગામના હરિભક્તો જે હોય તેમને આ ચોકમાં પંક્તિ કરાવીને તમે પીરસો. ત્યારે શ્રીજી મહારાજે કહ્યું જે, પંક્તિ કરો. પછી પંક્તિ કરાવીને શ્રીજી મહારાજે સર્વ સંતોને અને સત્સંગીઓને સારી પેઠે જમાડ્યા.

પછી ગંગારામભાઇએ ચંદન, પુષ્પોના હાર તથા વસ્ત્રે કરીને શ્રીજી મહારાજની પૂજા કરી. પછી શ્રીજીમહારાજ વાજતે ગાજતે પધાર્યા તે મહેતા જગજીવનરામના ઘર પાસેથી ચાલ્યા અને જય સચ્ચિદાનંદ કહ્યા. તે સાંભળીને મહેતો જગજીવન ઘણો વિસ્મય પામ્યો. ત્યાંથી ફતેહમહમદના ઘર પાસેથી પધાર્યા. તેમને જોઇને ફતેહમહમદ ઘણો ખુશી થયો. ત્યાંથી આપણા જુના બાગમાં પધાર્યા અને જ્યાં છત્રી કરી છે ત્યાં બિરાજ્યા અને ત્યાંથી માનકૂવા પધાર્યા. ત્યાં ત્રણ ચાર દિવસ રહીને ગામ સામત્રામાં પટેલ રૂડાની વાડીએ ઓટો છે ત્યાં આવીને બેઠા. ત્યાં પટેલના ઘેરથી રોટલા આવ્યા. ત્યારે પટેલે શ્રીજીમહારાજને પૂછ્યું જે, હે મહારાજ ! રોટલા જમશો ? ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે, તમારી ઈચ્છા. ત્યારે પટેલે શ્રીજીમહારાજને ઘી ચોપડીને બાજરાનો રોટલો અને લીંબુનું અથાણું અતિ હેતે, પ્રીતે કરીને આપ્યું તે શ્રીજીમહારાજ જમ્યા. પછી પાણી પીને સાંજ સુધી ત્યાં બેઠા.

પછી રૂડા ભક્તની વાડીથી દક્ષિણ બાજુ ખળું હતું તેમાં ઘઉંના ભર પડ્યા હતા તેમાં રાત્રિએ પોઢી ગયા. પછી ત્યાંથી પ્રાતઃકાળમાં ચાલ્યા તે પટેલ કલ્યાણ તથા સૂરો, તેમની સાત કોશી વાડીએ પધાર્યા અને ત્યાં રાત રહ્યા. અને તે વાડીમાં એક મુસલમાન સાંયો રહેતો હતો તે અતિ પાપી હતો પણ મહારાજની વાતો સાંભળીને તે સત્સંગી થયો. તેને શ્રીજી મહારાજે દિવ્ય દૃષ્ટિ આપી. તે સાત દિવસ સુધી જ્યાં જુવે ત્યાં શ્રીજી મહારાજની મૂર્તિ દેખાતી હતી તેથી તે આશ્ચર્ય પામ્યો ને જીવ્યો ત્યાં સુધી તેણે સત્સંગ રાખ્યો હતો. પછી પટેલ કલ્યાણે શ્રીજી મહારાજને રોટલો ઘીથી ચોપડીને ઉપર કેળાં મેલીને સારી પેઠે જમાડ્યા. પછી

શ્રીજીમહારાજ ગામ તેરા પધાર્યા. ત્યાં પ્રાગજી દવેને તેડાવીને શ્રીમદ્ ભાગવતની કથાનો પ્રારંભ કરાવ્યો. તે વાત સાંભળીને ગામ ભચાઉમાં પ્રથમ પોતે મોકલેલા જે મહાનુભાવાનંદ સ્વામી આદિ સંતમંડળ તે શ્રીજી મહારાજનાં દર્શન કરવા ત્યાં આવ્યા. તે સમયે શ્રીજી મહારાજે તેમને કહ્યું જે, જ્યાં સુધી તમે અમારાં દર્શન કરો ત્યાં સુધી તમારે ઘૂંઘટનું નિયમ નહીં અને જ્યારે અમારાં દર્શન ન થાય ત્યારે ઘૂંઘટનું નિયમ યથાર્થ પાળવું, એમ કહીને પોતે મોટેરા પરમહંસોને ભિક્ષા માગવાની આજ્ઞા આપી. ત્યારે સંત ભિક્ષા માગવા ગયા. ભિક્ષાનું જે અન્ન મળ્યું તે લઈને આવ્યા.

પછી તે સર્વ અન્નના ગોળા કરીને સર્વેએ જમવાનો આરંભ કર્યો, ત્યારે શ્રીજી મહારાજે કહ્યું જે, અમને ગોળો આપો. ત્યારે સંતોએ ગોળો ન આપ્યો. ત્યારે પોતે ઊઠીને એમાંથી એક ગોળો ઉપાડી લીધો અને પોતે જમવા લાગ્યા. જમતા જાય ને વખાણ કરતા જાય, તે સમયે એમ બોલ્યા જે, આ તો ચુરણ જેવા ઔષધરૂપ છે તે આ જે ગોળા જમે તેના વિકાર માત્રને ટાળી નાખે એવા છે. એમ કહીને પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, આ હું તમને ભિક્ષા મંગાવું છું તે કાંઈ દુર્બળતાથી નથી મંગાવતો. હું તો એવો સમર્થ છું જે, તમે પર્વતના શિખર ઉપર બેઠા હો તો ત્યાં પણ લાડુનો વરસાદ વરસાવું એવો છું. એમ કહીને પછી મહાનુભાવાનંદ સ્વામી આદિ મંડળને નળીઆ-કોઠારા આદિ ગામો પ્રત્યે ફરવા મોકલ્યા ત્યાં અસુરાંશ વિતરાગીઓએ આવીને સાધુને માર્યા. ત્યારે તે સંત તો પાછા શ્રીજીમહારાજ પાસે આવ્યા અને તે સાધુને વાગેલ જોઈને શ્રીજી મહારાજે કહ્યું જે, અસુરનો થોડાક કાળમાં પરાભવ થઈ જશે.
ત્યાર પછી મહાનુભાવાનંદ સ્વામીને કહ્યું જે, વ્યાકરણ ભણો.

ત્યારે તેમણે કહ્યું જે, સારું મહારાજ ભણશું. પછી શ્રીજી મહારાજ બોલ્યા જે, સારી રીતે દાખડો (મહેનત) કરીને ભણો અને હું તમારે માટે માળા-ભજન કરીશ, અને તમે ભણો. વળી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, તમે ગુજરાતમાં જાઓ અને ત્યાંથી મુક્તાનંદ સ્વામી આદિક સાધુને અમારી પાસે મોકલજો. પછી મહાનુભાવાનંદ આદિક સંતો ચાલ્યા તે ગુજરાત ગયા. અને ત્યાં મુક્તાનંદ સ્વામીને સમાચાર કહ્યા જે, તમને માહારાજે તેડાવ્યા છે. પછી મુક્તાનંદ સ્વામી આદિ સંતો ચાલ્યા તે ગામ તેરા આવ્યા અને શ્રીજીમહારાજનાં દર્શન કર્યા. એવી રીતે

તેરા ગામમાં બે માસ રહીને લીલા કરી, પછી ત્યાંથી સંતમંડળ સહિત ગામ કાળાતળાવ પધાર્યા.

ઇતિ શ્રીસહજાનંદસ્વામી શિષ્ય અચ્યુતદાસવિરચિતે શ્રીપુરુષોત્તમલીલામૃતસુખ સાગર મધ્યે મહારાજે જેતલપુરમાં યજ્ઞ કરવા સાહેબને પૂછ્યું તથા ગંગારામભાઇને ઘેર ફૂલમંડળીમાં ઝૂલ્યા અને ત્યાંથી ગામ માનકૂવા પધાર્યા અને ત્યાંથી કાળાતળાવ પધાર્યા એ નામે બાસઠમો અધ્યાય. ૬૨.

અધ્યાય–૬૩

કાળાતળાવમાં પોતાના સુતાર ભક્ત હરભમજી તથા મનજી તેને ઘેર ઊતર્યા, ત્યાં મુક્તાનંદ સ્વામી આદિ દોઢસો સાધુઓ આવ્યા તે મહારાજ તળાવ ઉપર રાત્રીએ તથા દિવસે તેને ઘેર સભા કરીને મહા અલૌકિક વાર્તા કરતા. પછી એક દિવસે સુતાર હરભમને એમ કહ્યું જે, મઉ ગામથી કેરીઓનું ગાડુ ભરી લાવો તો આ સર્વ સાધુને જમાડીએ. પછી હરભમ ભક્ત ગાડું ભરીને કેરીઓ લાવ્યા તે મહારાજે સર્વ સંતોને પીરસીને જમાડ્યા. પછી મહારાજ કહ્યું જે, ગામમાં સાદ પડાવો તો સર્વ મનુષ્યને કેરીઓ આપીએ. પછી ગામમાં સાદ પડાવ્યો એટલે ગામના સર્વે લોકો આવ્યા, તેને મહારાજ ગાડાં ઉપર ચડીને કેરીઓ આપવા લાગ્યા. પછી એક ગરાસીઓ દેશલજી જે ગાડાં ભેળો કેરીઓ લેવા ગયો હતો તેને મહારાજે કહ્યું જે, તને કેરીઓ આપી ? ત્યારે તેણે કહ્યું જે, નથી આપી.

ત્યારે તેને મહારાજે પાંચ કેરીઓ આપી. અને પછી એમ કહ્યું જે, તને કેટલી કેરી આપી ? ત્યારે તેણે કહ્યું જે, પાંચ આપી છે. ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે, તને અમે પાંચ ફળ આપ્યાં છે તેથી તારે પાંચ પુત્રો થશે. પછી તેને પાંચ પુત્ર થયા, તેનાં નામ લાખાજી, સંગરામજી, લાખીયારજી, ગોપાલજી તથા તેજમલજી. એવી રીતે તેને પાંચ પુત્રો આપ્યા. અને આશરે એક માસ સુધી ઘણીક લીલા કરીને ત્યાંથી ચાલ્યા તે ગામ માનકૂવા પધાર્યા ને ત્યાં અદાભાઇને ઘેર ઊતર્યા. અને અદાભાઈએ સુંદર રસોઇ કરાવીને શ્રીજી મહારાજને જમાડ્યા. પછી શ્રીજી મહારાજને કહ્યું જે, અમારા દરબારમાં પધારો. ત્યારે મહારાજ પધાર્યા. ત્યારે અદાભાઈએ પોતાનો દરબાર શ્રીજીમહારાજને અંદર ફેરવીને બતાવ્યો. પછી શ્રીજી મહારાજને કહ્યું જે, અમારે રહેવાનાં ઘર બે છે અને બીજાં બે કરાવવાનાં છે. ભેંશો બે છે. ને બે બીજી લેવાની છે. તે શા સારુ તો વારા ફરતી દૂઝે. અને ઘોડી

એક છે અને એક બીજી લેવી છે. શા માટે જે મારા પિતા અને હું ગામ જઈએ ત્યારે હું ઘોડીએ બેસું ત્યારે પિતા પગે ચાલે અને જો મારા પિતા ઘોડીએ બેસે તો હું પગે ચાલું. તેમાં અમારી આબરૂ નહીં. માર્ગે જઈએ તથા આવીએ ત્યારે બેયને બેસવા ઘોડાં હોય તો સારું. ત્યારે શ્રીજીમહારાજે પૂછ્યું જે, તમે ખડ રાખો છો ? ત્યારે અદાભાઈએ કહ્યું જે, અમને ઘાસનું કામ ન પડે કારણ કે અમારું ગામ વાડાસર છે અને ત્યાં વાડીઓ છે.

પટેલો વાવે છે તે બારે માસ લીલી ચાર્ય ખૂટે જ નહીં. તેથી અમો ત્યાં ઘોડાં બાંધી આવીએ તે તેના બળદ, ભેંશો, ગાયું, જે ખડ ખાય તે ભેળાં અમારાં ઘોડાં પણ ખાય. અને જ્યારે કામ પડે ત્યારે લઈ આવીએ. ત્યારે શ્રીજી મહારાજે કહ્યું જે, એવો દેશકાળ આવી પડે જે તેના બળદો માટે પણ ઘાસ ન હોય ત્યારે તમારાંને શું ખવડાવે ? પછી તમને કહી મેલે જે, તમારાં ઘોડાં, ગાયો, ભેંશો લઈ જજો અને ઘાસતો અમારા બળદને માટે પણ નથી તો તમારાં ગાયો, ભેંશો અને ઘોડાંને શું નાખીએ ? ત્યારે તમે લેવા જાઓ અને તમે ઘોડા ઉપર સામાન માંડીને ઉપર બેસીને ઘેર આવતા હો ત્યારે માર્ગમાં જો ઘોડો મરી જાય ત્યારે કાઠું માથે ઉપાડીને ઘેર આવો.

ત્યારે લાજ જાય કે રહે ? માટે એવા દેશકાળ આવી પડે ત્યારે લાજ ક્યાંથી રહે ? માટે હમણાં તો ઘર પણ ન કરવાં અને ભેંશો પણ ન લેવી અને ઘોડું પણ ન લેવું. તે જો અમારું કહ્યું માનશો તો તમારું સારું થશે અને જો નહીં માનો તો તમે જાણો. પછી અદાભાઈએ પગે લાગીને હાથ જોડીને કહ્યું જે, હે મહારાજ ! તમે કહો છો તેમ ન કરીએ તો હેરાન થઈએ. માટે આપ કહો છો તેમજ કરવું છે અને અમારે તો મહારાજના વચનમાં જ વિશ્વાસ છે અને જેમ મહારાજ કહે છે તેમજ થાય છે. ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે, જેમ અમે કહ્યું છે તેમ કરશો તો તમારું સારું થશે. ત્યારે અદાભાઈએ કહ્યું જે, જેમ મહારાજે કહ્યું તેમજ કરવું છે. પછી શ્રીજીમહારાજ પોતાના આસને પધાર્યા. ત્યાંથી ભુજનગર પધાર્યા. ત્યાં રહીને પોતાના ભક્તજનને આનંદ પમાડવા લાગ્યા. તે સમયમાં શ્રી નગરના રાજાએ શ્રીજીમહારાજના કરેલા અપરાધથી શ્રીનગરનું રાજ્ય સરકારને ઘેર જતું રહ્યું.

તે વાત સાંભળીને સર્વે દેશોનાં જે દૈવી મનુષ્યો હતાં તે બોલ્યાં જે, નિરાપરાધ મૂર્તિ અને નિર્દોષ મૂર્તિ અને ક્રોધે રહિત મનવાળા શ્રી સહજાનંદ સ્વામીનો અપરાધ

કરવાથી આ શ્રીનગરના રાજાનું રાજ સરકારને ઘેર ગયું છે. એવી રીતે દેશદેશને વિષે દૈવીજનો બોલવા લાગ્યાં. તે સમયે ભુજમાં સર્વ સુખના આપનારા શ્રીજી મહારાજે પોતાના ઐશ્વર્ય પ્રતાપે કરીને અગણિત નરનારીનો ઉધ્ધાર કર્યો. અને ત્યાં રહીને સુરજબાને ઘેર ફૂલડોલનો ઓચ્છવ કરવા સારું રંગ-પતંગનો તથા કેસૂડાંનો તથા અબીર ગુલાલ તથા રક્ત ગુલાલ તૈયાર કરાવીને અને અંગને વિષે સર્વે વસંતી વસ્ત્રો ધારણ કરીને અને હસ્તમાં રંગ ભરેલી સોનાની પિચકારી ગ્રહણ કરીને પોતાના સખા સંગાથે ઘણીક વાર રંગે રમ્યા અને રંગની પિચકારી ભરી ભરીને ફેંકવા લાગ્યા. એવી રીતે ઘણીવાર રંગે રમીને સર્વે હરિભક્તો સહિત હમીર સરોવરમાં સ્નાન કરવા પધાર્યા.

ત્યાં ઘણીકવાર જલક્રીડા કરીને પાછા પોતાને ઉતારે પધાર્યા. ત્યાં સત્સંગીને ઘેર થાળ જમીને પાછા પોતાને ઉતારે જઇને પોઢી ગયા. ત્યાં શ્રીહરિ સાંજની વખતે સર્વે હરિભક્તોની મોટી સભા કરીને વિરાજમાન થયા. તે સભામાં ધર્મ અને જ્ઞાન સંબંધી વાર્તા કરીને કહેવા લાગ્યા જે, આ જીવને સત્સંગ મળવો દુર્લભ છે અને તે સત્સંગ મળ્યા પછી જેમ જેમ સંત સમાગમ કરતો જાય છે તેમ તેમ ભગવાનનો પ્રતાપ, ઐશ્વર્ય અધિક અધિક જણાતો જાય છે અને મહિમા પણ અધિક અધિક સમજાતો જાય છે અને જીવમાં સુખ પણ અધિક અધિક આવતું જાય છે, જીવને તેણે કરીને અહો અહો સરખું નિરંતર અંતરમાં વરત્યા કરે છે જે, આવો સત્સંગ મલ્યો છે અને તેમાં જીવ જો સંત તથા હરિભક્તનો અવગુણ લે તો તે ઉતરતો ઉતરતો અમાવાસ્યાના ચંદ્રમાની જેમ ઉતરી જાય છે. તે ઉપર દષ્ટાંત છે. એક ઋષિ વનમાં રહેતા તે કંદ અને મૂળનો આહાર કરતા. તેના આશ્રમમાં તેની જ પેઠે ઘણાંક પશુઓ પણ રહેતાં હતાં તે પણ કંદ મૂળનો આહાર કરતાં. તેની સાથે એક શ્વાન પણ આવીને રહ્યો હતો. તેનો સ્વભાવ પણ ઋષિના સમાગમથી ઋષિના સરખો જ થયો હતો. તેનો સ્વભાવ જોઇને ઋષિ તેને પોતાના શિષ્ય તુલ્ય જાણીને તેના ઉપર બહું પ્રસન્ન થયા હતા અને તે શ્વાન પણ મુનિની પેઠે જ કંદ, મૂળ, ફળ ખાતો અને ઋષિના આશ્રમમાં રહેતો. કોઇક સમયે વનનો દીપડો તે શ્વાનને મારવા સારું આવ્યો. તેના ભયથી તે શ્વાન ઋષિના શરણે ગયો. ત્યારે મુનિએ તે શ્વાનને પૂછ્યું જે, તું કેમ ભય પામ્યો છે ? ત્યારે તેણે કહ્યું જે, મને મારવા સારું વનનો દીપડો આવે છે. ત્યારે તે મહાત્માએ આશીર્વાદ આપ્યો

જે, તું તે દ્વીપી કરતાં બળીઓ દ્વીપી થઈ જા. ત્યારે મુનિના આશીર્વાદથી બળીઓ દ્વીપી થઈ ગયો.

તેને જોઈને તે વનનો દ્વીપી ભાગી ગયો. ત્યાર પછી તે દીપડો થયેલ શ્વાન મુનિની કૃપાથી નિર્ભયપણે વનમાં વિચરવા લાગ્યો. પછી તેને મારવા સારું વનનો વાઘ આવ્યો ત્યારે તેના ભયથી પાછો ઋષિને શરણે ગયો, અને પૂર્વની માફક પોતાનું દુઃખ તે સાધુને જણાવ્યું. ત્યારે તેણે કહ્યું જે, તું પહેલાંની માફક જ તેનાથી બળીઓ વાઘ બની જા. તે વખતે પાછો તે નિર્ભય થઈને વનમાં વિચરવા લાગ્યો. પછી તેને મારવા મદઝરતો હાથી આવ્યો. આ પણ મુનિના આશીર્વાદથી કેસરી સિંહ બની ગયો, અને જંગલોમાં નિર્ભય પણે ફરવા લાગ્યો. પછી તેને મારવા સારું વનનો શરભ જે સર્વ પશુઓનો નિયંતા છે તે આવ્યો. ત્યારે શ્વાન પાછો ઋષિ પાસે આવ્યો અને પૂર્વની માફક જ ઋષિએ તેને બળીઓ શરભ બનાવી દીધો.

પછી તે નિર્ભય થઈને વનમાં પશુઓને મારી મારીને ખાવા લાગ્યો. એમ કરતાં કોઈક દિવસ એનું મન બગડ્યું તેથી તેને વિચાર થયો જે સર્વે વનનાં પશુઓનું માંસ ખાધું છે પણ આ ઋષિનું માંસ કેવું હશે ? તે આજ ખાધું હોય તો ઠીક, એમ વિચાર કરીને સાંજે વનમાંથી ઋષિના આશ્રમમાં ગયો. ત્યારે તે મુનિએ અંતરદષ્ટિથી જાણ્યું જે આની આજે બુધ્ધિ બગડી છે. તે મને મારીને માંસ ખાવાનો વિચાર તેના મનમાં થયો છે. એમ જાણીને તે ઋષિ બોલ્યા જે, ગુણ ઉપર પાછો અવગુણ લે છે અને સામો મને મારીને માંસ ખાવાનો વિચાર કરે છે, તે પાછો શ્વાનપણાને પામી જા.

એમ તેણે કહ્યું કે તરત જ શરભથી પડીને પાછો કૂતરો થઈ ગયો. તેવી જ રીતે આ સત્સંગમાં કોઈ જીવને સંત તથા હરિભક્તોનો અવગુણ આવ્યો તેથી બીજું કોઈ મોટું પાપ શાસ્ત્રમાં નથી કહ્યું, આ દેહનાં હાથ, પગ આદિક અંગ કપાય તો જીવે, પણ માથું કપાય તો જીવે નહીં. તેમ ભગવાનના ભક્તનો અવગુણ લેવો તે માથું કપાણું જાણવું અને અનંત બ્રહ્મહત્યા કરી હોય, અને અનંત બાળ હત્યા કરી હોય અને અનંત સ્ત્રીહત્યા કરી હોય અને અનંત ગૌ હત્યા કરી હોય અને અનંત ગુરુસ્ત્રીનો સંગ કર્યો હોય તે પાપનો પણ કોઈ કાળે છૂટકો થાય અને શાસ્ત્રમાં તે પાપ છૂટવાના ઉપાય કહ્યા છે, પણ ભગવાન અને ભગવાનના સંત અને હરિભક્તનો અવગુણ લેવાવાળાનો કોઈ શાસ્ત્રમાં એ પાપથી છૂટવાનો ઉપાય

કહ્યો નથી. અને ઝેર ખાય અથવા સમુદ્રમાં પડે અથવા પર્વત ઉપરથી પડે અથવા કોઈ રાક્ષસ મળે અને ખાઈ જાય તો એકજ વાર મરવું પડે પણ જો ભગવાન અને ભગવાનના ભક્તનો તથા સંતનો અવગુણ લે કે દ્રોહ કર્યો હોય તેને તો કલ્પ સુધી મરવું પડે છે અને અવતરવું પડે છે.

અને ગમે તેવો શરીરમાં રોગ થયો હોય તેણે કરીને શરીર પડે અથવા કોઈ શત્રૂ મળે અને દેહનો નાશ કરી નાખે પણ તેનો જીવ નાશ પામતો નથી, પણ ભગવાન અને ભગવાનના સંત-હરિભક્તનો અવગુણ લેવાથી તથા દ્રોહ કરવાથી તો જીવનો પણ નાશ થઈ જાય છે. કોઈ પૂછે જે જીવનો નાશ કેમ થઈ ગયો જાણવો ? તો જેમ હીજડો હોય તે પુરુષ પણ ન કહેવાય અને સ્ત્રી પણ ન કહેવાય ; તે તો કેવળ વ્યંઢળ કહેવાય, તેમ જ જે ભગવાન અને ભગવાનના સંત અને સત્સંગીઓનો અવગુણ લેનારો તથા દ્રોહ કરનારો હોય તેનો જીવ નકારો થઈ જાય છે જે કોઈ દિવસ પોતાના કલ્યાણના ઉપાયને કરી શકે જ નહીં. તે માટે એ જીવનો નાશ થઈ ગયો એમ જાણવું. તે કારણપણા માટે એમ જાણીને ભગવાન અને ભગવાનના સંત હરિભક્તનો દૈહિક સ્વભાવ જોઈને અવગુણ લેવો નહીં, અને ભગવાનના સંત હરિભક્તનો દ્રોહ પણ કરવો નહીં. અને જો ગુણ ઉપર અવગુણ લે કે દ્રોહ કરે તો અસદ્‌ગતિને પામી જાય. કોની પેઠે તો ઋષિના અપરાધે કરીને શ્વાન જેમ શરભની પદવીથી પડીને શ્વાનના દેહને પામી ગયો તેમ. એવી રીતે ઘણીક વાર્તા કરીને શ્રીજી મહારાજ ત્યાં પંદર દિવસ રહીને માનકૂવા પધાર્યા.

ઇતિ શ્રીસહજાનંદસ્વામી શિષ્ય અચ્યુતદાસવિરચિતે શ્રીપુરુષોત્તમલીલામૃતસુખ સાગર મધ્યે ગામ કાળાતળાવમાં પૂછ્યું જે, તને કેરી કેટલી આપી ? અને માનકૂવા અદાભાઇને ઘોડો લેવાની ના કહીને ત્યાંથી ભુજ પધાર્યા અને સુરજબાને ઘેર ફૂલદોલ કર્યો અને ત્યાંથી માનકૂવા પધાર્યા એ નામે ત્રેસઠમો અધ્યાય. ૬૩

અધ્યાય-૬૪

માનકૂવામાં પોતાના ભક્તજન જે કૃષ્ણજી તથા મુળજી તથા અદાભાઈ તથા વશરામ તથા શિયાણી વશરામ આદિક હરિભક્તોને ધર્મ, જ્ઞાન, વૈરાગ્ય તથા પોતાની માહાત્મ્ય સહિત ભક્તિ તે સંબંધી વાર્તાઓ કરીને અને પોતાના સ્વરૂપનો મહિમા કહીને ઘણુંક સુખ આપ્યું એવી રીતે ત્યાં પંદર દિવસ સુધી

રહીને તેરા પધાર્યા. ત્યાં દવે પ્રાગજી પાસે ભાગવતની કથા વંચાવવાનો પ્રારંભ કર્યો. અને પત્ર લખાવીને સંતોને દેશાંતરથી પોતાની સમીપે તેડાવ્યા.

એક દિવસ તેરાથી ચાલ્યા તે કાળાતળાવ ગયા, ત્યાં પોતાના ભક્ત હરભમ આદિક શ્રીજીમહારાજની અતિશય હેતે સહિત અન્ન વસ્ત્રાદિકથી સેવા કરવા લાગ્યા. અને તેરાથી કાગળ લખાવીને સંતોને પોતાની પાસે તેડાવ્યા હતા ને સંતો પોતાની પાસે આવ્યા. ત્યારે મહારાજ ઊઠીને તેની સન્મુખ ગયા અને તે સંતોને અતિશય હેતે સહિત બાથમાં લઈને મલ્યા. તે સંતને પોતાની પાસે બેસાડીને કહેવા લાગ્યા જે, તમારે સર્વેને સંસ્કૃત વિદ્યા ભણવાનો અભ્યાસ ઘણો જ રાખવો અને તેમાં અમારો ઘણો જ રાજીપો છે. કેમજે વિદ્યા છે તે જીવને જ્ઞાન, વૈરાગ્ય તથા ભક્તિને ઉત્પન્ન કરનારી છે. જ્ઞાન દૃષ્ટિની આપનારી વિદ્યાને તમારે સર્વેએ ભણવી. એવી રીતે સંતને ઘણીક વાત કહી. પછી ત્યાંથી ચાલ્યા તે ગામ માનકૂવા થઈને ભુજનગર પધાર્યા. અને ગંગારામ મલ્લને ઘેર ઊતર્યા, ત્યાં દેવરામ આદિ સત્સંગી દર્શને આવ્યા. અને હરિભક્તોની મોટી સભા થઈ.

તે સમયે ભુજના સર્વ હરિભક્તો મળીને તાલ, મૃદંગ, સરોદા, આદિક વાજીંત્ર વગાડીને કીર્તન ગાવા લાગ્યા. એવી રીતે ઘણી વાર કીર્તન ગાયાં. ત્યાર પછી શ્રીજીમહારાજ જમીને પોઢી ગયા. કોઈક સમયે તે ભુજનગરને વિષે મહારાજ પોતાની જન્મતિથિ રામનવમીનો દિવસ આજ છે એમ જાણીને હરિભક્તો પાસે સુંદર પારણું બંધાવીને તેમાં બાળમુકુંદની મૂર્તિ પધરાવીને આગળ તાલ, મૃદંગ, સરોદા વગડાવીને ઉત્સવ કરાવ્યો હતો. તે સમયે પારણામાં પધરાવેલી બાળમુકુંદની મૂર્તિમાં પોતાના ભક્તજનોને પોતે પોતાનું આશ્ચર્યકારી દર્શન સહુ સત્સંગીઓને આપ્યું. તે જોઈને ઘણાક હરિભક્તો વિસ્મય પામ્યા. અને સર્વોત્તમ શ્રીજી મહારાજનો પ્રગટ પુરુષોત્તમપણાનો નિશ્ચય કર્યા પછી દશ ઘડી રાત્રી ગઈ છે એમ જાણીને તે હરિભક્તો મહારાજના જન્મ સમયે બાળમુકુંદને પારણામાં ઝૂલાવવા લાગ્યા. ત્યારે પણ તે મૂર્તિને વિષે સર્વે હરિભક્તોને મહારાજનાં દર્શન થયાં. તે જોઈને ઘણુંક આશ્ચર્ય પામ્યા અને સર્વે અવતારના કારણ કહેવાય છે તે જ આ શ્રીજી મહારાજ છે એમ જાણીને શ્રીજી મહારાજની મૂર્તિની તથા બાલમુકુંદની મૂર્તિની ધૂપ, દીપ, નૈવેદ્ય ધરીને વાજિંત્રે સહિત આરતી ઉતારી અને ત્યાર પછી હરિભક્તો સૌ સૌને ઘેર ગયા અને જે દેશાંતરના હરિભક્તો

શ્રીજી મહારાજનાં દર્શન કરવા આવ્યા હતા તે પણ શ્રીજી મહારાજનો પ્રતાપ જોઇને પોત પોતાને ઘેર ગયા અને પોતે પોતાને ત્યાં તે દેશને વિષે મનુષ્યો આગળ શ્રીજી મહારાજનો પ્રતાપ બાળમુકુંદની મૂર્તિને વિષે જે શ્રીજી મહારાજે દેખાડ્યો હતો તે સંબંધી વાર્તાઓ કહી સમજાવીને શ્રીજી મહારાજનો સર્વોપરી ભગવાન પણાનો નિશ્ચય કરાવ્યો.

ભુજનગરમાં ઘણાક પ્રેમી હરિભક્તો રહેતા હતા તેમને તો ભગવાન વિના પોતાના પ્રાણ પણ પ્રિય લાગતા ન હતા. એવા હરિભક્તોની પ્રીતિને વશ થઇને શ્રીજી મહારાજ પોતે ઘણાક દિવસ ત્યાં રહ્યા હતા. તે ભુજનગરના રાજાનો મંત્રી જગજીવન હતો. અને તેના ભાઇઓ બીજા બે હતા, પણ જગજીવન મુખ્ય હતો અને તે શક્તિનો ઉપાસક હતો અને ધનના મદે કરીને આંધળો અને ખળ પુરુષોમાં અગ્રેસર હતો. રામકૃષ્ણાદિક ભગવાનની પ્રતિમાઓને તેમજ સંત હરિભક્તો આગળ પોતાનું મસ્તક નમાવતો નહીં એવો મદાંધ હતો. એક વખતે ત્રણે ભાઇઓએ મળીને હિંસામય યજ્ઞ કરાવવા સારુ સામાન ભેળો કરાવ્યો અને યજ્ઞ કરાવવામાં પ્રવીણ એવા ઘણાક બ્રાહ્મણોને દેશાંતરથી બોલાવ્યા. તે સમયે વેદ તથા શાસ્ત્ર તેના અર્થને યથાર્થ જાણનારા આ શ્રી સ્વામિનારાયણ છે એમ સર્વ મનુષ્યો કહે છે. અને તે ઘણાક પ્રતાપવાન છે એમ પણ કહે છે. માટે તેને યજ્ઞ શાળામાં બોલાવીએ, એમ જાણીને કુબેરજી તથા તેના બે ભાઇ હતા તે આમંત્રણ આપીને મહારાજને પોતાના યજ્ઞમાં બોલાવવા ગયા.

તેથી શ્રીજી મહારાજે વિચાર કર્યો જે, જ્યાં યજ્ઞ થતા હોય ત્યાં ધર્મનિષ્ઠ પુરુષને વણ તેડાવે પણ જવું જોઇએ, કેમજે ત્યાં દેવતા જે યજ્ઞપુરુષ ભગવાનની પૂજા થાય તથા ઇન્દ્રાદિક દેવોની પણ પૂજા થાય અને આ તો મને જાતે તેડવા આવેલ છે. માટે ત્યાં જવું જોઇએ. એમ જાણીને ઘણાક હરિભક્તોને સાથે લઇને ગયા અને કુબેર આદિ બે ભાઇઓએ શ્રીજી મહારાજને બેસવા માટે આસન પાથરી આપ્યું. અને જેવી રીતે સન્માન કરવું ઘટે તેવી રીતે સન્માન કર્યું. અને તે સમયે બીજા દેશાંતરથી આવેલા જે બ્રાહ્મણો હતા તેમણે પણ શ્રીજીમહારાજની આગળ આવીને હેતે સહિત પોતાના હસ્ત જોડીને નમસ્કાર કર્યા. ત્યારે જગજીવન આદિક ત્રણે ભાઇઓ આવીને મહારાજ આગળ બોલ્યા જે, હે સ્વામિનારાયણ! તમો વેદશાસ્ત્રનું રહસ્ય સર્વ જાણો છો. તે માટે અમારા યજ્ઞની સમાપ્તિ થાય ત્યાં

સુધી તમો અમારે ઘેર રહો.

એવી રીતનાં ત્રણે ભાઈઓનાં વચનને સાંભળીને અતિશય કૃપાળુ મૂર્તિ શ્રીજીમહારાજ આમણે પશુ મારીને હિંસામય યજ્ઞ કરાવવાનો આરંભ કર્યો છે એમ જાણીને પછી જગજીવન મહેતા આદિ ત્રણે ભાઈઓને કહેવા લાગ્યા જે, આ પશુને તમે યજ્ઞમાં હોમવા લાવ્યા છો તે તમારે બ્રાહ્મણને આ કર્મ યોગ્ય નથી. તમારે તો શમ જે અંતઃકરણને નિયમમાં કરવું, દમ જે ઈન્દ્રિઓને દમવી, તપ જે પોતાના ધર્મને પાળવો, શૌચ જે બહાર દેહે કરીને અને માંહિલી કોરે અંતઃકરણે કરીને પવિત્ર રહેવું, સંપ રાખવો, ક્ષમા રાખવી, સરળતાએ યુક્ત થાવું. ભગવાનની ભક્તિ કરવી, અને દયા રાખવી, સત્ય બોલવું, અને શત્રુમાત્રને વિષે સમાન ભાવ રાખવો આ સર્વે કર્મો બ્રાહ્મણને કરવાનાં કહ્યાં છે. અને તે જ બ્રાહ્મણની પ્રકૃતિ કહી છે.

આ હું તમોને પરમ હિતનાં વચનો કહું છું અને હું સર્વે વેદશાસ્ત્રના અર્થને જાણું છું. તથા પુરાણના અર્થને પણ જાણનારો છું તથા સર્વે ધર્મને પણ જાણું છું. તથા તેને કહેનારો પણ હું જ છું તે માટે ધર્મવાન પુરુષ જ્યાં આવી અધર્મ સભા થતી હોય ત્યાં જાય નહીં. અને જો જાય તો સચ્છાસ્ત્ર પ્રમાણે જ માણસોને વાર્તા કરીને સમજાવે, અને જો જાય અને વેદ શાસ્ત્ર પ્રમાણે ધર્મ સંબંધી વાર્તા કહીને મનુષ્યને ન સમજાવે તો તે મનુષ્ય જેવો બીજો કોઈ અધર્મી ન જાણવો. તે માટે હું તમને સર્વને વેદ, શાસ્ત્ર પ્રમાણે ધર્મ સંબંધી વાર્તાને તમારા વર્ણાશ્રમના ધર્મની રક્ષાને અર્થે તથા મોક્ષને અર્થે કહું છું. તેને તમે સર્વ વિપ્રો એકાગ્ર મને કરીને સાંભળો.

વેદમાં અજે કરીને યજ્ઞ કરવો એમ જે કહ્યું છે તે અજ ત્રણ વર્ષની જુની ડાંગર, જેને વાવીએ તો પણ ઊગે નહીં તેવી ડાંગરને વેદમાં અજ શબ્દે કરીને કહે છે, પણ અજનો અર્થ બકરો નથી કહેતા, અને તમે તો બકરાં આદિક પશુ હોમીને યજ્ઞ કરાવો છો તે વેદનો અભિપ્રાય નથી. વેદ તો માતા પુત્રની રક્ષા કરે છે તેમ જીવ પ્રાણીમાત્રની રક્ષા કરવાનું કહે છે. વેદ પશુની હિંસા કરીને યજ્ઞ કરવાનું જો કહેતા હોય તો ત્રણ વર્ષની અને વાવીએ તો ઊગે નહીં તેવી ડાંગરને હોમવાનું શું કામ કહે ? માટે વેદનો તો એવો અભિપ્રાય છે જે, વાવ્યું ધાન ઊગે ત્યાં સુધી પણ હિંસાનો સંબંધ કહેવાય તે ધાન હોમવાં નહીં અને મેધ્ય વડે યજ્ઞ કરવો એમ કહે છે. તે મેધ્ય શબ્દનો અર્થ પવિત્ર વસ્તુ છે જે હિંસા વિનાની હોય

તેને પવિત્ર વસ્તુ જાણવી.

માટે વેદ તો પશુ હોમીને યજ્ઞ કરવો એમ કોઈ વર્ણના ધર્મમાં કહેતા નથી. તેમાં પણ સત્ત્વગુણી એવા જે બ્રાહ્મણ આદિક ત્રણ વર્ણો તેને તો વિશેષપણે અહિંસામય ધર્મ જ પાળવો તથા અહિંસામય યજ્ઞ કરવો એમ કહે છે એજ. સર્વોત્કૃષ્ટ બ્રાહ્મણાદિક વર્ણનો ધર્મ કહ્યો છે. માટે તમારે પશુ હોમીને યજ્ઞ કરવો તે વેદ શાસ્ત્ર પ્રમાણે બ્રાહ્મણનો ધર્મ નથી. તમારો બ્રાહ્મણનો ધર્મ તો ઘૃત, જવ, તલ તથા દૂધ, દહીં તથા હવિષ્યાન્નથી યજ્ઞ કરીને ભગવાન જે યજ્ઞ પુરુષ તેની પૂજા કરવી. અને તેની પ્રસાદીનાં જે અન્ન તથા રસ આદિકે કરીને ભગવાનના અંગદેવની પૂજા કરવી, કેમ જે તમે સર્વે બ્રાહ્મણ સત્ત્વગુણથી ઉત્પન્ન થયા છો. તે કારણપણા માટે તમારે તો સર્વે સત્ત્વગુણી કર્મ કરવાં પણ રજોગુણી કર્મ વડે રજોગુણી દેવ જે કુબેર આદિક જે યજ્ઞદેવને પૂજવા તે બ્રાહ્મણનો ધર્મ નથી કહ્યો. તથા તમોગુણી દેવતા જે પ્રેત, પિશાચ તથા માતૃક આદિક સાત દેવતા તેમની પૂજા કરવી તે બ્રાહ્મણોનો ધર્મ નથી. અને મદ્ય, માંસ વડે રજોગુણી તમોગુણી દેવતાની પૂજા કરવાની બ્રાહ્મણને ક્યાંક વેદ શાસ્ત્રમાં કહી હશે તે પણ રાગવાળા ચાર વર્ણના મનુષ્યને કહ્યું હશે પણ બીજાને હિંસા કરવાની વેદ શાસ્ત્રો સર્વ પ્રકારે ના કહે છે. અને પૂર્વે સ્વયંભૂ નામના મન્વંતરમાં વિશ્વજીત નામનો ઈન્દ્ર થયો હતો તેણે અશ્વમેઘ યજ્ઞનો આરંભ કર્યો હતો તેમાં તેણે પશુ લાવીને બાંધ્યાં હતાં અને રસને વિષે આસક્ત એવા દેવો પણ આવ્યા હતા અને મહા સમર્થ એવા વૃધ્ધ વસિષ્ઠ આદિક ઋષિઓ પણ આવ્યા હતા. તે મુનિઓ લોકના સુખને અર્થે સર્વત્ર વિચરણ કરનારા હતા. આ ઋષિઓનો મહિમા સમજીને દેવતાઓએ ઊઠીને પાદ્ય અર્ધ્ય આદિક પૂજા ઉપચારોથી મુનિઓની પૂજા કરી પછી ઋષિઓ દર્શન કરવા લાગ્યા.

તે સમયે યજ્ઞમાં પશુ લાવીને બાંધ્યાં હતાં. તેને જોઈને ઋષિઓના મનમાં વિચાર થયો જે, આ દેવતા સત્ત્વગુણી કહેવાય છે. છતાં પણ તેને હિંસામય યજ્ઞ કરવાનો વિચાર છે તે તો મોટો અધર્મ કહેવાય. એમ જાણીને ધર્મનિષ્ઠ ઋષિઓ અંતરમાં જીવો ઉપર અતિશય કૃપા લાવીને ઈન્દ્રાદિક દેવતાઓને કહેવા લાગ્યા જે, હે દેવો ! અને હે ઋષિઓ ! અમારું વચન સાંભળો. જેને વિષે સનાતન સત્ત્વગુણી ધર્મ કહ્યો છે એવું વચન તમારા સુખને અર્થે કહીએ છીએ. પ્રથમ જ્યારે બ્રહ્માએ

આ સૃષ્ટિ કરી ત્યારે સત્ત્વગુણથી દેવતાઓને ઉત્પન્ન કર્યા છે. અને સત્ય, તપ, દયા અને શૌચ આ ચાર ધર્મના પગ કહેવાય છે. તો તેમની મર્યાદા રાખવાની પણ તમને જ બ્રહ્માએ આજ્ઞા કરી છે. અને રજોગુણ ને તમોગુણથી મનુષ્ય આદિક રાજા ઉત્પન્ન કર્યા છે. અને દેવ, દૈત્ય અને મનુષ્યના યજ્ઞની રક્ષા કરવા માટે બ્રહ્માએ વેદ રચ્યા છે.

તે વેદમાં અહિંસામય (હિંસા વિનાનો) સનાતન ધર્મ કહ્યો છે. પણ યજ્ઞમાં પશુનો વધ કરવો તે વેદનો અભિપ્રાય નથી. અને વેદનો અભિપ્રાય તો ધર્મનું સ્થાપન કરવું અને જીવની રક્ષા કરવી તે જ છે. અને તમોગુણ રજોગુણને વશ એવા આસુરભાવને આશર્યા છો તેથી વેદનો અર્થ સમજતા નથી. હે દેવો ! તમો, તો સાત્ત્વિક છો માટે હિંસા વિના સનાતન વેદનો ધર્મ સમજો. અને જે અજ શબ્દનો અર્થ ઊગે નહિં તેવી ત્રણ વર્ષની ડાંગર છે તેને તમો યથાર્થ સમજો. અને તમે સત્ત્વગુણી દેવતા છો તેથી તમોને કર્મ પણ સત્ત્વગુણી દેવને અર્થે યજ્ઞ સંબંધી કરવાં તે યોગ્ય છે. અને જેને વિષે જે ગુણ હોય તે પુરુષનો તેવો સ્વભાવ થાય છે.

માટે જે રજોગુણી તમોગુણી પુરુષો હોય તે તમોગુણી રજોગુણી એવા દેવ જે કુબેર તથા યક્ષ તથા પ્રેત તથા માતૃકા તેમને મદ્ય માંસથી પૂજે છે. અને તમે તો સત્ત્વગુણી દેવ છો. તેથી તમો તો અહિંસામય યજ્ઞ વડે કરીને વિષ્ણુની પૂજા કરો. અને તમે પશુ હોમીને આ યજ્ઞ કરો છો તે તમે અધર્મને અનુસરો છો. અને રજોગુણ તેમજ તમોગુણને વશ થઈને જ તમો યજ્ઞ કરનારા થયા છો અને તમો આસુરી સંપત્તિને આશર્યા છો પણ વેદના અર્થને નથી સમજતા.

આસુરી સંપત્તિવાળાને સંગે તમારી બુધ્ધિ નાશ થઈ ગઈ છે, તે માટે જ તમો હિંસામય યજ્ઞ કરવાનો ઠરાવ કરો છો; પણ રજોગુણી અને તમોગુણી એવા દૈત્ય અને રાક્ષસ, યક્ષ અને પ્રેત તથા માતૃકા આદિકને પોતાના ગુણને અનુસારે હિંસા વડે કરીને પૂજે છે. ને દૈત્ય અને રાક્ષસના કુળને વિષે પણ જે ભગવાનના ભક્ત છે તે ક્યારેય પણ હિંસા કરતા નથી. અને હે દેવો ! વેદ તો આવી રીતે કહે છે જે યજ્ઞનો શેષ પ્રસાદ જમવો. તો તમે શું માંસભક્ષણ કરશો ? અને અમોએ તો સાત્ત્વિક દેવોએ હિંસામય યજ્ઞ કરવો અને સુરા પીવી અને માંસ ખાવું એ તો અમે કોઈ વેદ શાસ્ત્રમાંથી કાને સાંભળ્યું નથી અને નજરે દેખ્યું પણ નથી.

તે કારણે જેમાં પશુની હિંસા ન થાય એવાં દ્રવ્ય જે ડાંગર, ઘૃત, દૂધ ને

દહીં તે વડે યજ્ઞ કરવો. અને અજ પણ ત્રણ વર્ષનું ધાન્ય જે વાવે છતાં પાછું ઊગે નહીં તેને કહેવાય છે. સનાતન ધર્મ પણ કોઇ પ્રાણીનો દ્રોહ ન કરવો અને લોભ પણ ન રાખવો અને ઇન્દ્રિયોને નિયમમાં રાખવી, દયા રાખવી, તપ જે એકાદશી આદિક વ્રત કરવાં અને દંભનો ત્યાગ કરવો, ક્ષમા રાખવી, સત્ય બોલવું, ધીરજ રાખવી, બ્રહ્મચર્ય આદિ ધર્મ પાલન કરવા, એ સનાતન ધર્મ કહ્યો છે. તે ધર્મને જે લોપે છે તે પુરુષ ધર્મદ્રોહી કહેવાય છે. અને તે મરીને નરકમાં પડે છે. એમ વેદ તથા સત્પુરુષ કહે છે.

ઇતિ શ્રીસહજાનંદસ્વામી શિષ્ય અચ્યુતદાસવિરચિતે શ્રીપુરુષોત્તમલીલામૃતસુખ સાગર મધ્યે મહારાજ માનકૂવા તેરા પધાર્યા, સંતને કાગળ લખીને તેડાવ્યા અને ત્યાંથી ભુજ પધાર્યા અને જગજીવનને હિંસામય યજ્ઞ કરવાની ના કહી એ નામે ચોસઠમો અધ્યાય.૬૪

અધ્યાય-૬૫

હે બ્રાહ્મણો ! આવી રીતે વેદના રહસ્યરૂપ નીતિનાં જે ઋષિઓનાં વચનો તેથી કરીને પોતાનું માનભંગ થાય તેને માટે દેવતાઓએ માન્યું નહીં. તે દિવસથી જ ઇન્દ્ર આદિક દેવના અંતરમાં અધર્મે આવીને પ્રવેશ કર્યો હતો. તે કારણથી તે મુનિઓનું વચન માન્યું નહીં અને કહેવા લાગ્યા જે, 'અજ' શબ્દ જે વેદને વિષે કહ્યો છે તેનો અર્થ 'બીજ' ન સમજવો પણ તેનો અર્થ બકરો થાય છે. એવું દેવતાઓનું વચન સાંભળીને તે મહર્ષિઓ ઉદાસ થઇ ગયા. એટલાકમાં તો અતિશય તેજસ્વી અને ઇન્દ્રનો પરમમિત્ર ઉપરિચરવસુ રાજા ત્યાં આવ્યો. તેને જોઇને મહર્ષિઓ અતિશય પ્રસન્ન થયા અને દેવતાઓને કહેવા લાગ્યા જે, હે દેવતાઓ ! આ ઉપરિચરવસુ રાજા આવે છે તે આપણા સંશયને નિવૃત્ત કરશે કારણ કે આ રાજાએ આરણ્યક ઉપનિષદ્ તથા પંચરાત્ર શાસ્ત્રમાં કહેલા વિધિના અનુસારે હજારો યજ્ઞો કરેલા છે જે યજ્ઞો પૈકી કોઇ પણ યજ્ઞમાં કોઇપણ પ્રકારની હિંસા થઇ નથી તેમજ દક્ષિણા પણ મુખ્ય પક્ષથી જ અપાયેલી છે.

તે યજ્ઞોમાં પ્રત્યક્ષ દેવતાઓનું પૂજન થયેલું છે. વળી આ રાજાના એક પત્નીવ્રતવાળો છે, તેમજ સત્ય પ્રતિજ્ઞાવાળો છે, ભગવાનનો દૃઢ ભક્ત છે, તેમજ અહિંસામય ધર્મને પૂર્ણરીતે પાલન કરનારો છે. આવો રાજા ઉપરિચરવસુ ક્યારેય પણ ખોટું નહિં બોલે કેમ જે, તે રાજા વેદની મર્યાદાનું યથાર્થ રીતે પાલન કરે છે. આ પ્રમાણે દેવતાઓ તથા મહર્ષિઓ પરસ્પર સલાહ કરીને ઉપરિચરવસુ રાજાની

પાસે આવ્યા અને કહેવા લાગ્યા જે હે રાજન્ ! યજ્ઞ શી વસ્તુથી કરવો ? પશુઓથી કરવો કે ઔષધિથી કરવો ? અમારો આ સંશય છે તેને તમે નિવૃત્ત કરો. અમોએ તમને આના નિર્ણયમાં પ્રમાણ તરીકે માનેલા છે.

આવું તેમનું વચન સાંભળીને ઉપરિચરવસુ રાજાએ કહ્યું, તમારા બન્ને પક્ષોમાંથી કોનો કોનો કેવો મત છે તે કહો. ત્યારે મહર્ષિઓ બોલ્યા જે, ધાન્ય વડે યજ્ઞ કરવો તે અમારો મત છે અને પશુહિંસાથી યજ્ઞ કરવો તે દેવતાઓનો મત છે.

હે રાજન ! આ સંબંધમાં તમારો જે મત હોય તે કહો. આવું સાંભળીને તે વસુ રાજા દેવતાઓના અસત્ય પક્ષને રાખીને મિથ્યા બોલ્યા જે, પશુથી યજ્ઞ કરવો એમ વેદમાં કહ્યું છે. શ્રી હરિ કહેવા લાગ્યા જે, હે વિપ્રો ! આવી રીતે માનને લીધે દેવતાઓના અસત્યમતને આશરીને ધર્મને જાણનારો અને સત્ય કાર્યોને જાણનાર એવો છતાં તે રાજા એવું બોલ્યો. આ પ્રમાણે મિથ્યા બોલવાથી તુરત જ તે રાજા પૃથ્વી પર પડી ગયો અને ત્યાં પાતાળમાં પ્રવેશી ગયો. તેને જોઇને દેવતાઓ ઘણો જ ભય પામીને યજ્ઞશાળામાં બાંધેલાં પશુઓને છોડી મૂકી તરત જ સ્વર્ગમાં ચાલ્યા ગયા, અને મહર્ષિઓ પણ પોતાના આશ્રમમાં ગયા.

આવી રીતે ધર્મને જાણનારો ઉપરીચરવસુ રાજા અસત્ય વચન બોલ્યો અને વેદને હિંસાપર કહ્યો તેથી અસદ્ ગતિને પામી ગયો. તો પછી પ્રત્યક્ષ પશુને હોમીને યજ્ઞ કરે તેની શું દશા થાય ? માટે સત્વગુણી બ્રાહ્મણાદિક મનુષ્યોથી હિંસામય યજ્ઞ થાય જ કેમ ? વળી મોક્ષ ધર્મને વિષે કહ્યું છે જે, હે બ્રહ્મન્ ! લુબ્ધવૃત્તિ પરાયણ અને નાસ્તિક પુરુષોએ વેદના વાદને નહીં સમજીને અર્થાત્ હંમેશાં હિંસાને વિષે રાગવાળા પુરુષોએ તે રાગની નિવૃત્તિને અર્થે યજ્ઞને વિષે હિંસા કરવી એ પ્રકારે હિંસાના સંકોચ રૂપી અનૃત વાદને જાણે સત્યાભાસ હોયને એમ પ્રવર્તાવ્યો છે. વેદની મર્યાદાને નહીં સમજનારા એટલા જ માટે મૂર્ખ અને નાસ્તિક, વેદને વિષે હિંસા કહી છે કે નથી કહી એ પ્રકારે સંશય ચિત્તવાળા પુરુષોએ હિંસા વર્ણવી છે પણ વેદનો મત હિંસા કરવાનો નથી. વળી હિંસાનો નિષેધ ભારતમાં પણ મહર્ષિઓએ દેવતાઓ પ્રત્યે કહેલ છે જે હે દેવતાઓ ! યજ્ઞને વિષે ધાન્યના બીજે કરીને હોમ કરવો પણ યજ્ઞમાં પશુઓને ન હોમવાં.

ભાગવતના એકાદશ સ્કંધને વિષે શ્રી કૃષ્ણભગવાને પણ કહ્યું છે જે, વિષયથી યુક્ત મનવાળા રાગીપુરુષોએ હિંસા કરવામાં પોતાની બહુજ રૂચિ હોય

તો રુચિને અનુસારે યજ્ઞમાં જ હિંસા કરે પણ તેમાં મારી પ્રેરણા નથી. આવો મારો પરોક્ષ મત તેને ન જાણીને હિંસાએ કરીને રમતા એવા ખળ પુરુષો પોતાને માંસ ભક્ષણ કરવાની ઈચ્છા હોવાથી પશુઓને મારીને તેના માંસથી યજ્ઞ કરીને દેવતા, પિતૃ અને ભૂતપતિને ભજે છે. માટે અનર્થને પમાડનારી હિંસાને જે શાસ્ત્ર કહેતું હોય અર્થાત્ જીવ હિંસાનું પ્રતિપાદન કરતું હોય તેને શાસ્ત્ર ન જ માનવું. કારણ કે સમગ્ર દુઃખની પ્રાપ્તિને કરાવનારું અને જેને વિષે ચોર્યાસી લાખ જાતિને વિષે વારંવાર જન્મ મૃત્યુનો પ્રવાહ રહેલો છે એવી જે સંસૃતિ તે જીવ હિંસાથી જ થાય છે. એવી રીતે મહા દુઃખરૂપ ફળની પમાડનારી હિંસા છે.

હે વિપ્રો ! ભાગવતના ચતુર્થ સ્કંધમાં નારદમુનિએ પ્રાચીન બર્હિષ રાજા પ્રત્યે કહ્યું છે જે, હે પ્રજાપતિ ! હે પ્રાચીન બર્હિષ રાજન્ ! તેં દયાથી રહિત થઈને યજ્ઞને વિષે જે હજારો પશુઓ માર્યાં છે તથા તે યજ્ઞને વિષે બીજા કેટલીક જાતના જે જીવના સમૂહો માર્યા છે તે તારું વેર સંભાળીને તારી રાહ જોઈને બેઠા છે. જ્યારે તું આ શરીરનો ત્યાગ કરીને પરલોકમાં જઈશ ત્યારે તને જોઈને ઉત્પન્ન થયો છે ક્રોધ જેમને એવાં એ પશુઓ તથા તે જીવના જે સમુદાયો તે સર્વે લોઢાના કુહાડા વડે તને છેદીને તલતલ જેટલા ટુકડા કરી નાખશે. અને હે વિપ્રો !વૃધ્ધ પરાશર ઋષિએ પણ યજ્ઞ આદિકને વિષે માંસની ના કહી છે. જે પવિત્રપણું તથા પાત્રાદિકની શુધ્ધિ તે યજ્ઞાદિકને અનંત ગણી તૃપ્તિ કરે છે માટે માંસની તો નિશ્ચયપૂર્વક ના જ કહી છે.

તે માટે યજ્ઞાદિકને વિષે પશુ મારવાં નહી અને જે પુરુષ પ્રાણીની હિંસા કરીને પિતૃ અને દેવને માંસ વડે તૃપ્ત કરે છે તે પુરુષો પોતાને શરીરે પાપનું લેપન કરે છે. હે વિપ્રો ! ભારતમાં કહ્યું છે જે, હે યુધિષ્ઠિર ! દેવતાને નિવેદન કર્યું, તથા પિતૃને નિવેદન કર્યું એવું જે માંસ તેનાં ભક્ષણને વિષે દોષ છે. કોઈ પણ પ્રકારે માંસ નિર્દોષ નથી જ. તે માટે માંસનું ભક્ષણ ક્યારેય કરવું નહીં. અને વળી મનુસ્મૃતિમાં એમ કહ્યું છે જે, એક તો બીજા કોઈને જીવની હિંસા કરવાની આજ્ઞા કરનારો, બીજો કાપનારો, ત્રીજો મારનારો, ચોથો માંસ વેચાતું લાવીને બીજાને વેચાતું આપનારો, પાંચમો માંસ રાંધનારો, છઠ્ઠો માંસ ઉપાડી લાવનારો, સાતમો માંસ ખાનારો, એ સાત પ્રકારના પુરુષ છે તે સર્વે જંતુના મારનારા છે. માટે માંસ તો ખાવું જ નહીં. માંસનો ખાનારો ક્યારેય પણ સ્વર્ગને પામતોજ નથી. તે તો

નિશ્ચયે નરકનેજ પામે છે.

હે વિપ્રો ! માંસ શબ્દની 'નિરૂક્તિ' કહી છે જે, આ લોકને વિષે હું જેનું માંસ ખાઉં છું તે પશુ પરલોકને વિષે મારું માંસ ખાશે. એવી રીતે સુજ્ઞજનોએ માંસ શબ્દનું માંસપણું કહ્યું છે. અને દાન ધર્મને વિષે કહ્યું છે જે, હે યુધિષ્ઠિર રાજન્ ! અહિંસા ધર્મથી યુક્ત રૂડી બુધ્ધિવાળા વસિષ્ઠ આદિક ઋષિઓ તથા સૂર્યનાં કિરણોનું પાન કરનારા અને તેના મંડળમાં રહેનારા સાઠ હજાર વાલખિલ્ય નામના ઋષિઓ માંસ ભક્ષણ ન કરવું તેને જ વખાણે છે. અને કહે છે જે, હે રાજન્ ! જે પુરુષ પ્રથમ મને કરીને માંસનો ત્યાગ કરીને પછી વાણીએ કરીને માંસનો ત્યાગ કરે છે. પછી દેહે કરીને માંસનો ત્યાગ કરે એવી રીતે મન, વાણી અને દેહ એ ત્રણ પ્રકારે કરીને જે મનુષ્ય માંસનું ભક્ષણ નથી કરતો તે પુરુષ અનેક પ્રકારનાં સંસારનાં કષ્ટોથી મૂકાય છે. હે વિપ્રો ! વળી સ્મૃતિને વિષે કહ્યું છે જે, જે પુરુષ ત્રણ પ્રકારની સુરાનું પાન કરે છે અને જે પુરુષ માંસનું ભક્ષણ કરે છે અને જે પુરુષ હિંસા કરે છે તે નિશ્ચયે અસુર છે.

હે બ્રાહ્મણો ! અને જે સુરા છે તે સર્વે અન્નનો મળ છે. ધર્મશાસ્ત્રને કરનારાએ તો સુરાને કેવળ પાપરૂપ અને મળરૂપ કહી છે. કેમ જે તેમાંથી જીવ હિંસા થાય છે. તે કારણપણા માટે બ્રાહ્મણાદિક સર્વ વર્ણોએ ક્યારેય પણ પીવી નહીં. ગોળની, મહુડાની અને લોટની એ ત્રણ પ્રકારની સુરાને દ્વિજ જે બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રિય અને વૈશ્ય એ ત્રણે વર્ણના જનોએ સમાન જાણવી. જેમ એક લોટની સુરા ન પીએ તે જ રીતે ગોળની તથા મહુડાની પણ સુરા ન પીવી અને પૌલસ્ત્ય મુનિએ પણ અગિયાર પ્રકારનું મદ્ય કહ્યું છે જે, ફણસનું મદ્ય, દ્રાક્ષનું મદ્ય, મહુડાનું મદ્ય, ખજુરનું મદ્ય, તાડીનું મદ્ય, શેલડીનું મદ્ય, મધને ઉકાળીને કરેલું મદ્ય, સીંધણીનું મદ્ય, અરીઠાનું મદ્ય, આમલી ધાવડી અને ગોળનું પાણી એ ત્રણે ઉકાળીને કરેલું માઇયેર નામનું મદ્ય, નાળીયેરનું મદ્ય, આ અગીયાર પ્રકારનાં મદ્ય સમાન જાણવાં. અને બારમું સુરારૂપી મદ્ય તે સર્વને મધ્યે અતિશય અધમ જ છે.

મનુ ઋષિએ કહ્યું છે જે, બ્રહ્મહત્યા, સુરાપાન અને ચોરી તેમજ ગુરુસ્ત્રીનો સંગ એ ચાર મહા પાપ છે. અને એ ચાર વાનાં કરનારની સંગાથે મિત્રાચાર કરવો તે પણ પાંચમું મહા પાપ છે. હે બ્રાહ્મણો ! વળી વિદુર નીતિમાં ધૃતરાષ્ટ્ર રાજા પ્રત્યે વિદુરજીએ કહ્યું છે જે, મૃગયા જે શિકાર કરવો અને મદ્ય પાન કરવું તે સર્વ

પ્રકારે ત્યાગ કરવા યોગ્ય છે. શ્રીહરિ કહે જે, અમે તો વાલની પાપડીઓ તથા ચોળાની ફળીઓ તથા તુવેરની ફળીઓની ઊંધીયાં કરવાની પણ ના કહીએ છીએ. કેમ જે તેમાં ઘણાક જીવની હિંસા થાય છે. અને જે જળમાં ઘણા જીવ હોય તેમાં સ્નાન પણ ન કરવું. આવશ્યકતા હોય તો તે જળને ગાળીને સ્નાન કરવું, કેમ જે તેમાં જીવની હિંસા ન થાય, અને અહિંસા ધર્મનું પાલન થાય.

હે બ્રાહ્મણો ! પદ્મ પુરાણને વિષે કહ્યું છે જે, યક્ષ તથા પિશાચ તથા તામસ એવા દેવ તેમને નિવેદન કરેલું અન્ન તેને જે પુરુષો ખાય છે તે પાચ તથા રુધિરને ખાનારા છે. અને ભાગવતના છઠ્ઠા સ્કંધના અઢારમા અધ્યાયમાં કહ્યું છે જે, ચંડિકા દેવીને નૈવેદ્ય કરેલું જે અન્ન તેને ડાહ્યો મનુષ્ય જમે નહીં તથા માંસે સહિત એવું જે અન્ન તે પણ ન જમે. તથા શૂદ્રનું લાવેલું જે અન્ન તેને પણ ખાય નહીં. તથા રજસ્વલા સ્ત્રીએ દેખેલાં અન્નને પણ ન જમે તથા ખોબા વડે પાણી પણ ન પીએ. એવી રીતે સર્વ શાસ્ત્રમાં માંસ ભક્ષણની ના કહી છે. માટે મનુષ્ય માત્રને માંસ ભક્ષણ ક્યારે પણ ન કરવું. તો પછી હિંસા કેમ થાય ? ન જ થાય. આ સર્વે મોટા મુનિઓનો સિધ્ધાંત છે. માટે આ હિંસામય યજ્ઞ તમારે ન કરવો.

એવી રીતે શ્રીજીમહારાજે કુબેરજી, જગજીવન તથા રામચંદ્ર એ ત્રણે ભાઈઓને કહ્યું ; તો પણ મહા મદાંધોએ પોતાનો અભિપ્રાય જે હિંસામય યજ્ઞ કરવો તેનો ત્યાગ ન કર્યો પણ સામેથી મહારાજને કહ્યું જે, તમને વેદના અભિપ્રાયની ખબર નથી. અને તમે વેદમાં શું સમજો ? એવી રીતે કેટલાંક વેદ વિરુધ્ધ વચનો બોલ્યા. ત્યાર પછી જગજીવને મહારાજને કહ્યું જે, હે સ્વામિનારાયણ ! હમણાં તમે અહંકારી થઈને જગતમાં સર્વ નરનારીઓને ભમાવી નાખ્યાં છે અને વળી પોતાને મુખે કહો છો જે, હું ભગવાન છું.

એવી રીતનાં જગજીવનનાં વચન સાંભળીને મહારાજ કહેવા લાગ્યા જે, હે જગજીવન ! હું તને સાચી વાત કહું છું તે સાંભળજે. આ લોકમાં જે બ્રાહ્મણ હોય, તેને પૂછીએ જે તું કોણ છે ? તો તે પોતાને મુખે કહે જે, હું બ્રાહ્મણ છું. અને જે ક્ષત્રિય હોય તેને પૂછીએ જે, તું કોણ છે ? ત્યારે તે પોતાને મુખે કહે જે, હું ક્ષત્રિય છું, પણ ક્ષત્રિય થઈને કહે જે, હું બ્રાહ્મણ છું અને જે બ્રાહ્મણ હોય ને તે પોતાને મુખે કહે જે, હું ક્ષત્રિય છું, તો તે ખોટું બોલ્યો કહેવાય. અને પૃથ્વીમાં નિંદા કરવા યોગ્ય પણ થાય છે. પણ સર્વે પ્રકારે સાચું કહેનારની નિંદા નથી થાતી. માટે હું

ભગવાન કહેવાઉં છું, તે હું મુખે બીજી રીતે કેમ બોલીને કહું જે હું ભગવાન નથી ? અને તારા સરખા મતવાદી મદે કરીને આંધળા અને વળી વિપરીત બુધ્ધિવાળા અને અનમ્ર એવા પુરુષોનું માન હરવા માટે જ મનમાં વિચારીને આ સમયે હું આવ્યો છું.

આવી રીતનાં શ્રીજીમહારાજનાં વચન સાંભળીને ક્રોધાયમાન થયેલો જગજીવન પોતાને ઘેર ચાલ્યો ગયો. ત્યારે મહારાજે જાણ્યું જે,આ તો અધર્મી છે. એમ જાણીને ત્યાંથી ચાલીને ગંગારામભાઈને ઘેર પધાર્યા. ત્યાં સર્વે સત્સંગીઓ મહારાજનાં દર્શન કરવા આવ્યા. તેની આગળ મહારાજે ધર્મ, જ્ઞાન, વૈરાગ્ય સંબંધી ઘણીક વાર્તા કરી. તથા સૌ સૌના વર્ણના તથા આશ્રમના જુદા જુદા ધર્મ કહી સમજાવ્યા. પછી ત્યાંથી ચાલ્યા તે જુદાં જુદાં ગામોમાં રહેલા પોતાના ભક્તજનોને દર્શન દેવા સારું સુખપુર સોંસરા થઈને માનકૂવા, નારાયણપુર થઈ બળદીઆ પધાર્યા અને ત્યાં ધર્માદિકની ઘણીક વાર્તા કરીને ત્યાંથી કેરા આવ્યા. ત્યાં અપાર લીલાને કરતા થકા શ્રીજીમહારાજ સદાબાને ઘેર નિત્ય થાળ જમીને તે તે ગામોમાં દર્શન દેવા હરિભક્તોને ઘેર પધારતા અને પાછા વળીને વારંવાર ભુજનગર આવતા.

ઇતિ શ્રીસહજાનંદસ્વામી શિષ્ય અચ્યુતદાસવિરચિતે શ્રીપુરુષોત્તમલીલામૃતસુખ સાગર મધ્યે મહારાજે હિંસામય યજ્ઞ કરનારા તથા કરાવનારા બ્રાહ્મણોને વેદનાં વચનથી સમઝાવ્યા તેણે ન માન્યું અને શ્રીજીમહારાજ ગુજરાત ફરીને કચ્છમાં ગામો ગામ ફરીને ભુજ પધારીને હરિભક્તોને દર્શન આપ્યાં એ નામે પાંસઠમો અધ્યાય. ૬૫.

અધ્યાય – ૬૬

એક દિવસે શ્રીજીમહારાજે ભુજનગરથી ચાલવાનો વિચાર કર્યો. તે સાંભળીને ભુજના સત્સંગી બાઈઓ ભાઈઓ સર્વે ઉદાસ થઈ ગયાં અને અતિ પ્રેમે સહિત મહારાજની સમીપે આવ્યાં અને હાથ જોડીને ગદ્‌ગદ્ કંઠે કહેવા લાગ્યાં જે, હે મહારાજ ! તમે અહીંથી ચાલશો તે અમને તમારાં દર્શન વિના ઘણું દુઃખ થાશે. માટે અમને જેવી રીતે સદાય સુખ રહે તેમ તમે કરો. એવી રીતનાં તે હરિભક્તોનાં વચન સાંભળીને શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, હે હરિજનો ! તમે દુઃખીયા ન થાશો, અને હું હમણાં જ ફરીને પાછો આવીશ, ને વળી તમારા સુખને માટે શ્રીનરનારાયણદેવ આદિક મારાં સ્વરૂપોને અહિં સ્થાપન કરીશ. હમણાં

દેશાંતરમાં હરિભક્તોને દર્શન દેવા સારું જઇશ. એમ કહીને સાધુને ભેગા લઇને ચાલ્યા. તે સમયે ભુજનગરનાં સત્સંગી નરનારીઓ પણ મહારાજની વાંસે ઘણેક સુધી આવ્યાં.

ત્યારે શ્રીજી મહારાજે તેમને કહ્યું જે, હવે તમે સર્વે પાછા વળો. ત્યારે તે હરિભક્તો સર્વે મહારાજની મૂર્તિ સામું જોઇને ચિત્રામણની પેઠે સ્થિર થઇ ગયા, તે જ્યાં સુધી મહારાજની મૂર્તિ દેખાણી ત્યાં સુધી ઊભા થઇ રહ્યા અને જ્યારે તે મૂર્તિ ન દેખાણી ત્યારે તે દિશા સામા નમસ્કાર કરીને પોતાને ઘેર પાછા વળી ગયા. શ્રીજીમહારાજ ત્યાંથી ચાલ્યા તે માર્ગમાં પોતાના ભક્તજનોને આનંદ પમાડતા અને હાસ્ય-વિનોદ કરતા થકા ધમડકે પધાર્યા. શ્રીજી મહારાજ ધમડકે પધારે છે તે વાર્તા સાંભળીને ગામના હરિભક્તો લાધાજી આદિક સન્મુખ આવ્યા, અને ઘણુંક સન્માન કર્યું તથા ગાજતે વાજતે પોતાના દરબારમાં તેડી ગયા અને ત્યાં અતિશય હેતે સહિત મહારાજની સેવા પોતાના પુત્રો રાયધણજી, રામસંગજી આદિ સર્વે જનો કરવા લાગ્યા, શ્રીજીમહારાજ પણ તે હરિભક્તોને ઘણુંક સુખ આપીને ત્યાંથી ચાલ્યા તે ભચાઉ પધાર્યા. અને પોતાના ભક્ત જેરામ તથા વાઘા આદિ હરિભક્તોને ઘેર મુકુંદ બ્રહ્મચારી પાસે થાળ કરાવીને જમતા અને પોતાના ભક્તજનને હંમેશાં ધર્મ, જ્ઞાન, વૈરાગ્ય અને માહાત્મય જ્ઞાને સહિત ભક્તિ સંબંધી વાતો કરીને આનંદ પમાડતા.

એક દિવસે સભામાં શ્રી હરિએ કહ્યું હે ભક્તજનો ! આ જગતના વિષયો ખોટા છે અને નાશવંત છે. આ જીવ અનંત યોનિમાં વિષયોને ભોગવતો આવ્યો છે. તો પણ તૃપ્ત નથી થયો અને હજુ તૃપ્ત થાશે પણ નહીં. તે માટે ભગવાન ભજીને પોતાના જીવનું કલ્યાણ કરી લેવું અને નિર્વાસનિક થાવું. નિર્વાસનિક થયા વિના પ્રભુને પમાતું નથી. ભગવાનનો આશરો હોય અને ભગવાન તેડી જાય તો પણ તે જીવથી ત્યાં રહેવાશે નહીં. માટે નિર્વાસનિક થઇને ભગવાન ભજી લેવા. અને આ વાર્તા છે તે સર્વ શાસ્ત્રનો સિધ્ધાંત છે. તે આજ સમજો કે લાખો વર્ષે સમજો કે અનંત જન્મે સમજો પણ એટલી જ વાત સમજવી છે. એવી રીતે વાર્તા કરીને ભક્તજનોને સંસારના સુખથી નિર્વાસનિક કર્યા.

ભુજનગરમાં કુબુધ્ધિવાળા જગજીવન વિપ્રે શ્રીજી મહારાજનું વચન લોપીને હિંસામય યજ્ઞ કરાવ્યો, તેથી ભગવાનની પ્રેરણાથી તત્કાળ તેના ઉપર

રાજાનો ક્રોપ થયો. ને તે રાજા પોતાનું યવન સૈન્ય લઈને જગજીવનને ઘેર જઈને તેના યજ્ઞનો જે સામાન પડ્યો હતો તેને પોતાના સૈન્ય પાસે ઉપડાવીને ચારે કોરે છિન્નભિન્ન કરીને નાખી દેવડાવ્યો. જેમ શિવના અપમાનથી દક્ષના યજ્ઞનો વીરભદ્રે નાશ કર્યો હતો તેવી જ રીતે મહારાજના અપમાનથી તે રાજાએ તેના યજ્ઞને છિન્ન ભિન્ન કરી નાખ્યો અને તેનાં દ્રવ્ય આદિક ઘરના પદાર્થો તથા વાહન, પશુ, પાત્રો, વસ્ત્રો, ઘરેણાં, યજ્ઞનાં પાત્રો તથા યજ્ઞનું દ્રવ્ય ઘણુંક હતું તે સર્વે પોતાની સેના પાસે ઉપડાવી લીધું. તે જોઈને જગજીવન, રામચંદ્ર અને કુબેરજી. ત્રણે ભાઈઓ ક્રોધે સહિત હાથમાં હથિયારો લઈને પોતાના ચાકરે સહિત રાજાના મનુષ્યો સાથે યુધ્ધ કરવા સામા થયા. તે જોઈને રાજાના ચાકરો જે યવનો હતા તેઓએ હાથમાં આયુધ લઈને તે જગજીવન કુબેર આદિ ત્રણે ભાઈઓને ખૂબજ માર્યા તેથી તેઓ ઊંચે સાદે રુદન કરીને ભાગવા લાગ્યા.

જેમ કશ્યપના પુત્રો વીરભદ્રથી ભય પામીને ભાગ્યા હતા તેમ હરાઈ ગયું છે સર્વ દ્રવ્ય અને યજ્ઞની સામગ્રી જેમની એવા ત્રણે ભાઈઓ ભયે કરીને ભાગ્યા. તેની વાંસે તે રાજાનું સૈન્ય પણ જ્યાં જ્યાં તે જતા હતા ત્યાં ત્યાં તેની વાંસે થયું. અને ત્રણે ભાઈઓને તથા કાશી આદિ દેશના બ્રાહ્મણોને મારવા લાગ્યું. તે જોઈને તે રાજાએ પોતાના સૈન્યને કહ્યું જે, હવે રહેવા દ્યો. તો પણ હાથમાં હથિયારને ધારી રહેલા અને ક્રોધે કરીને રાતાં છે નેત્ર જેનાં એવા ત્રણે ભાઈઓને રાજાના સૈન્યે પાટવાડીના દરવાજે જતાં જ્યાં પાંચ માર્ગ ભેળા થાય છે, ત્યાં તલવારે કરીને મારી નાખ્યા. તે સમયમાં જગજીવનને દેહમાં ગરમીને લીધે તૃષા લાગી તેથી તે પાણી આપો, પાણી આપો, એમ બૂમો પાડવા લાગ્યો. તે બૂમો સાંભળીને રાજાના યવન ચાકરોએ રીસ કરીને હોકાનું પાણી લઈને તેને પાયું તથા ચર્મકાર ચૌટામાં જોડા સાંધતો હતો તેની કુંડીમાંથી પાણી લઈને તેના મુખમાં પાયું અને તે મૃત્યું પામ્યો.

જ્યાં પાંચ રાજ માર્ગ ભેળા થાય છે ત્યાં ચૌટા વચ્ચે તેનું શબ સાત દિવસ સુધી પડ્યું રહ્યું હતું. અને માંસાહારી જીવો જે ગૃધ પક્ષી તથા વાયસ આદિક પક્ષીઓ તથા શ્વાનાદિક જાનવરો તે પોતાની દાઢોથી તથા ચાંચોથી તેના શબને ચૂંથીને ભક્ષણ કરવા લાગ્યાં અને તે શબનાં આંતરડાં ચાંચમાં લઈને પક્ષી આકાશમાં ઉડવા લાગ્યાં. તે જાણે કે, છોકરાં આકાશમાં પતંગ ઉડાડતાં હોયને શું

? એવું લાગ્યું. તે સમયે તેમના પુત્રો, ચાકરો અને બંધુઓ પણ તેવી જ રીતે મૃત્યુ પામ્યા, અને સાત દિવસ સુધી તેનાં શબ ચૌટામાં પડી રહ્યાં હતાં.

તે સમયમાં આખા શહેરમાં હાહાકાર થઇ રહ્યો હતો. અને માણસો બોલતાં હતાં જે સ્વામિનારાયણનું વચન લોપીને જગજીવને યજ્ઞ કર્યો તેનું ફળ આ ત્રણે ભાઇઓ, પોતાના પુત્રો તથા ચાકરો સહિત ભોગવે છે. તે વાતો સાંભળીને સર્વે દેશનાં મનુષ્યો તથા પરદેશનાં મનુષ્યો પણ કહેવા લાગ્યાં જે, એ વાત સાચી છે. કેમ જે આ સ્વામિનારાયણે જગજીવન મહેતાને હિંસામય યજ્ઞ કરવાની ના કહી હતી તો પણ તેણે સ્વામિનારાયણનું વચન લોપીને યજ્ઞ કર્યો, તેણે કરીને તેનું અકાળ મૃત્યું થયું. તે કારણથી આજ દિવસથી આરંભી આપણે કોઇએ પણ હિંસામય યજ્ઞ દેવને અર્થે તથા પિતૃઓને અર્થે પણ ન કરવો, કેમ જે જગજીવને સ્વામિનારાયણનું વચન લોપીને દેવના અર્થે હિંસામય યજ્ઞ કર્યો તો તેમના કુટુંબનું ચાકરે સહિત ઉચ્છેદન થઇ ગયું.

માટે ધર્મનિષ્ઠ પુરુષોએ હિંસા ન કરવી અને યજ્ઞનું શેષ માંસ પણ ભક્ષણ ન કરવું એવી રીતે સર્વ મનુષ્યો વાતો કરવા લાગ્યાં. શ્રીજી મહારાજે પણ પોતાનો પ્રતાપ પૃથ્વી ઉપર વિસ્તારીને અધર્મનો સર્વ પ્રકારે નાશ કર્યો અને ભાગવત ધર્મની સ્થાપના કરી.

આવી રીતે વિચરણ કરતા શ્રીજીમહારાજ ભચાઉથી ચાલ્યા તે વાંઢીઆ થઇને સમુદ્રની ખાડી ઉતરીને માળીઆ પધાર્યા. ત્યાંથી પીપળીએ ગણેશ ભક્તને ઘેર પધાર્યા. ત્યાંથી હાલાર દેશમાં થઇને પંચાળે ઝીણાભાઇના દરબારમાં પધાર્યા. પંચાળામાં ઘણા દિવસ રહીને ગામ કરીઆણે પધાર્યા. ત્યાં ડભાણથી સંતદાસજીને લઇને સ્વરૂપાનંદ સ્વામી આદિ સંતોએ આવીને શ્રીજી મહારાજનાં દર્શન કર્યાં અને શ્રીજીમહારાજે સંતદાસજીને બદ્રિકાશ્રમની વાત પૂછી તે સર્વે કહી. સંતદાસજી ત્યાં ચાર પાંચ દિવસ રહીને પાછા બદ્રિકાશ્રમમાં ગયા. પછી મુક્તાનંદ સ્વામી આદિ સંતો કરિઆણે આવ્યા અને દેશદેશથી હરિભક્તો પણ આવ્યા અને ત્યાં સમૈયો કર્યો. ત્યાંથી ગામ સુખપુર આવ્યા. ત્યાંથી સારંગપુર આવ્યા. ત્યાં રહીને દેશદેશમાં કંકોતરીઓ લખાવી જે, સર્વે હરિભક્તો કાર્તિક પૂનમ ઉપર વૌઠે આવજો એવી રીતે પત્ર લખ્યો. તે પત્ર સાંભળીને સર્વે સંતો પ્રથમથી આવ્યા અને પછી સર્વ હરિભક્તો પણ આવ્યા હતા.

પછી શ્રીજી મહારાજ બુધેજ થઈને વૌઠે પધાર્યા અને સર્વે હરિભક્તો વાજાં લઈને મહારાજની સન્મુખ ગયા. વાજતે ગાજતે શ્રીજી મહારાજને નદીને કાંઠે ગામ વારસિંહની સીમમાં સંઘનો ઉતારો કર્યો હતો તેની મધ્યે વિરાજમાન કર્યા અને સર્વે હરિભક્તોએ કેસર-ચંદન તથા નાના પ્રકારના પુષ્પોના હારોએ કરીને સારી પેઠે પૂજા કરી.

પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, કાલે સવારે આપણ સર્વને મહાદેવનાં દર્શન કરવા જવું છે માટે સર્વ નાહી ધોઇને પૂજા કરીને તૈયાર થાજો. એવી રીતે બોલ્યા. પછી પહોર રાત્રી ગઇ ત્યારે બ્રાહ્મણ નાનાભાઈએ સર્વ સંઘમાં સાદ પાડ્યો જે, કાલે મધ્યાહ્ન સમયે જેમને મહારાજને માટે થાળ કરવો હોય તે કરી લાવજો. પછી છડીદાર કુબેરસિંહ શ્રીજી મહારાજને પગે લાગીને બોલ્યા જે, મહારાજ ! આપની સન્મુખ ગુંસાઇજી ઊતર્યા છે તે એમ બોલ્યા જે, આ સ્વામિનારાયણે આટલી બધી મશાલો કરાવી છે તે એમને એટલું બધું તેલ કોણ આપે છે ? શ્રીજીમહારાજ તે વાત સાંભળીને હસ્યા અને બોલ્યા જે, તેમને ક્યાં રાત દિવસની ખબર છે. ? અને ભગવાનના પ્રતાપની તથા મહિમાની ક્યાં ખબર છે ? પછી બીજે દિવસે સર્વ સંતોએ સહિત શ્રીજીમહારાજે મહાદેવનાં દર્શન કરીને તેના પૂજારી બ્રાહ્મણને પોતાનો સર્વ પોશાક આપ્યો અને વાજતે ગાજતે પોતાને ઉતારે પધાર્યા. હરિભક્ત માત્ર થાળ કરીને શ્રીજીમહારાજની આગળ લાવ્યા અને સર્વ નાના પ્રકારના થાળ પોતે જમીને પછી સર્વ સત્સંગીઓને પ્રસાદી આપી, અને સંત હતા તે ગોળા કરીને જમ્યા. પછી શ્રીજીમહારાજ ઘોડે સ્વાર થઇને પાર્ષદે સહિત ડભાણ પધાર્યા અને સંત પણ તરત જ શ્રીજી મહારાજની વાંસે ડભાણ આવ્યા.

ગામના પટેલે રસોઇ આપી હતી તે શ્રીજીમહારાજે સંતોને જમાડ્યા. ત્યાં સંઘ પણ આવ્યા અને પોતે જોબન વડતાલાની મેડી ઉપર ઊતર્યા અને સર્વ સંતોને દેશદેશ પ્રત્યે ફરવા મોકલ્યા. ભણનારા સાધુ હતા તે વડતાલમાં નિત્યાનંદ સ્વામી પાસે ભણવા લાગ્યા. પછી શ્રીજીમહારાજ ડભાણ પધાર્યા. ત્યાંથી ગામ બોચાસણ પધાર્યા. ત્યાં કાશીદાસને ઘેર ઉતર્યા અને ત્યાંથી ગામ શેરડી પધાર્યા. ને ત્યાંથી એકલબારાને આરે ઉતરીને "સરસવરણી" પધાર્યા અને કાનુજી ગાયકવાડનો જાસૂસ શ્રીજીમહારાજને તેડવા આવ્યો તેથી પોતે ગામ પાદરે પધાર્યા. ત્યાં રાત્રિ રહીને બ્રાહ્મણગામ પધાર્યા અને પોતે ગામની બહાર

વિરાજમાન થયા અને હરિભક્તોને કહેવડાવી મૂક્યું જે, ‘‘અમે ભૂખ્યા છીએ’’ માટે અમારા સારુ જમવાનું લાવજો. પછી ખોડો પંડ્યો દહીં ને રોટલો લાવ્યા તે શ્રીજીમહારાજ જમ્યા. ગામ શેરડીએ રાત્રિ રહીને વડતાલ પધાર્યા.

તે સમયમાં ભણનારા સંત ભણતા હતા તે દીવાને હસતો જોઈને મહાનુભાવાનંદ સ્વામી બોલ્યા જે, આ દીવો હસે છે તે શુભ સુચવે છે માટે શ્રીજીમહારાજ પધારશે કે શું ? પછી બીજા સંત બોલ્યા જે, ‘‘શ્રીજીમહારાજ તો કાઠીઆવાડમાં પધાર્યા છે ; અહીં ક્યાંથી આવે ? એવી રીતે વાત કરે છે ત્યાં બંદુકનો ભડાકો થયો તે સાંભળીને સંતો પુસ્તક મૂકીને શ્રીજીમહારાજને સન્મુખ દોડી ગયા અને પછી જોબન પગીના ફળિયામાં મહારાજ ઊતર્યા અને જ્યાં જ્યાં ફર્યા હતા તે વાર્તા શ્રીજી મહારાજે સંતોને કહી. ત્યાંથી ગામ ઉમરેઠ પધાર્યા અને નંદુ ઠાકરને ઘેર રાત્રિ રહીને થાળ જમીને ગામ ડડુસર પધાર્યા અને ભક્ત ગલુજીને ઘેર ઊતર્યા અને સર્વ પાર્ષદોને જમાડ્યા અને પોતે પણ થાળ જમીને કઠલાલ પધાર્યા. નદીને કાંઠે પીપળા તળે ચોતરા ઉપર ઢોલિયો ઢળાવીને વિરાજમાન થયા અને રાયજી પંડ્યા તથા ખુશાલ પંડ્યા થાળ કરીને લાવ્યા તે પોતે જમ્યા અને તેના ઉપર પ્રસન્ન થયા.

ત્યાંથી ચાલ્યા ત્યારે ગામથી એક બાઈ પાણીનો ઘડો માથે મૂકીને માર્ગમાં આવીને કહેવા લાગી જે, હે મહારાજ ! આ ઘડામાં પગ બોળો. પછી શ્રીજીમહારાજે પગ બોળ્યો. પછી કહ્યું જે, આ પાણીને શું કરશો ! પછી તે બાઈએ કહ્યું જે, પીશે તેનું કલ્યાણ થશે. પછી ચરણામૃત કરીને તેને આપ્યું. પછી ત્યાંથી ગામ તોરણે પધાર્યા.

ઇતિ શ્રીસહજાનંદસ્વામી શિષ્ય અચ્યુતદાસવિરચિતે શ્રીપુરુષોત્તમલીલામૃતસુખ સાગર મધ્યે શ્રીજી મહારાજ ભુજના સત્સંગી આગળ નિર્વાસનિક થયાની વાત કરીને ધમડકા પધાર્યા અને જગજીવનનું મૃત્યું થયું. અને પંચાળે પધાર્યા તથા બુધેજ-ઉમરેઠ થઇને તોરણા પધાર્યા એ નામે છાસઠમો અધ્યાય. ૬૬

અધ્યાય – ૬૭

શ્રીજીમહારાજ ત્યાંથી ગામ ગઢડે પધાર્યા અને દાદાખાચરના દરબારમાં છાના રહ્યા તે કોઈને દર્શન ન આપે અને એકાંતે રહે. ગામ બોટાદમાં દર્શન દેવા કોઈક દિવસ રાત્રિમાં પધારે તથા ઝીંઝાવદર પધારે અને પાછા ગઢડા પધારે અને

દિવાળી ઉપર મુક્તાનંદ સ્વામી ગઢડા આવ્યા તેમને શ્રીજીમહારાજ ઉતારે દર્શન દેવા રાત્રિએ જતા. દેવ દિવાળી ઉપર શ્રીજીમહારાજે ગુજરાતમાં જે સાધુ હતા તેમના ઉપર કાગળ લખાવીને ખટ રસનાં વર્તમાન પાળવાની આજ્ઞા કરીને પછી હુતાશનીના સમૈયા ઉપર સર્વ સાધુઓને તથા સત્સંગીઓને તેડાવ્યા. તે સમૈયા ઉપર સાધુ આવ્યા ત્યારે શ્રીજીમહારાજ ગામ કુંડળ સુધી સામા ગયા. ત્યાં સંતો ભેળા થયા અને મામૈયા પટગરને ઘેર ઉતર્યા અને સાધુઓને જમવા સારુ મોળી ઘઉંની થૂલી કરાવી હતી તે અર્ધા સંતોને જમવા ઉઠાડ્યા.

તેવામાં કાઠી મોટા શ્રીજીમહારાજને દર્શને આવ્યા. ત્યારે તે સાધુ જમતા હતા. તેને જોઈને તથા ખટરસના વર્તમાને કરીને દેહે અતિ દુર્બળ થયેલા જોઈને શ્રીજીમહારાજ આગળ પાઘડીઓ ઉતારીને અરજ કરી જે, હે મહારાજ ! સાધુઓને ખટરસનાં વર્તમાન મુકાવો એવો વર માગીએ છીએ. ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે. ઠીક, આજથી ખટરસનાં વર્તમાન સાધુને નહીં. ત્યારે મામૈયા પટગરે પંગતિમાં ગોળ ઘી લાવીને પીરસ્યાં.

તે દિવસ ત્યાં રહીને કારીઆણી પધાર્યા તે વસ્તાખાચરના દરબારમાં ઉતારો કર્યો અને થાળ થયો તે શ્રીજીમહારાજ જમ્યા અને સર્વે સંતોને જમાડ્યા. પછી સાયંકાળે સભા કરીને પોતે શ્રીજીમહારાજ ઢોલિયા ઉપર વિરાજમાન થયા અને પોતાના મુખારવિંદ આગળ આવીને સર્વ સંતોની સભા ભરાઈને બેઠી. ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે, સર્વે વહેલા કેમ આવ્યા ? તમે વહેલા આવ્યા તેથી પાછા જાઓ. ત્યારે બ્રહ્માનંદ સ્વામીએ કહ્યું જે, કોઈ દેખતા હો તો મારો સતાર લાવો. ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે, આમ કેમ બોલો છો ? ત્યારે સંતો બોલ્યા જે સાધુઓને રાસૂંદો થઈ ગયો છે તે દેખતા નથી. ત્યારે મહાનુભાવાનંદ સ્વામી બોલ્યા જે, એક અમારું મંડળ દેખે છે. ત્યારે શ્રીજીમહારાજે કહ્યું જે, તમારું મંડળ દેખે છે અને બીજા કેમ નથી દેખતા ? ત્યારે મહાનુભાવાનંદ સ્વામીએ કહ્યું જે હે મહારાજ ? એ સર્વ સાધુને રાસૂંદો થયો છે માટે રાત્રિમાં નથી દેખતા અને અમને તો ગામ ડભાણમાં હરિભક્તોએ બળેલાની ભાજી કરીને ખવરાવી હતી તેણે કરીને અમારું મંડળ દેખે છે. ત્યારે શ્રીજી મહારાજને દયા આવી તેથી સર્વે સંતોને રાખ્યા.

ત્યાંથી શ્રીજીમહારાજ સર્વ સંતોને સાથે લઈને શ્રી ગઢડા પધાર્યા. ત્યાં એક રસોઈ જીવા ખાચરની જમ્યા અને ફૂલડોલને દિવસે રસોઈ દાદાખાચરની

જમ્યા અને તે દિવસે શ્રીજીમહારાજ રંગ રમ્યા અને સર્વે સંતો, હરિભક્તોને રંગે રમાડ્યા અને કીર્તન ગાતા ગાતા ઘેલા નદીમાં નહાવા ગયા. સ્નાન કરીને પાછા આવીને દાદા ખાચરના દરબારમાં વિરાજમાન થયા. ત્યાંથી સર્વ સંઘે સહિત ચાલ્યા તે ગામ કારીઆણી પધાર્યા અને ત્યાંથી કુંડળ ગયા. અને કુંડળથી ભાઈ રામદાસજી આદિ સર્વ સંતોને ગુજરાત જવાની આજ્ઞા કરી અને શ્રીજીમહારાજ પાછા ગઢડા પધાર્યા અને ત્યાં ઉનાળાના ચાર મહિના રહ્યા. ત્યાં સર્વે પોતાના ભક્તજનો આવ્યા.

તેવામાં ગુજરાતમાંથી મહાનુભાવાનંદ સ્વામી કાચી કેરીઓ લઈને શ્રીજીમહારાજ પાસે ગઢડા આવ્યા. શ્રીજી મહારાજ તે કેરીઓ જમ્યા અને સંતોને પ્રસાદી આપી. એ પ્રકારે લીલા કરતા થકા શ્રીજીમહારાજે ભક્તજનોને બહુ સુખ આપ્યું. પછી અમદાવાદના સત્સંગીઓએ કાગળ મોકલ્યો જે અમારા દેશમાં કેરીઓ બહુ પાકી છે પણ સાધુઓ તો કેરીઓ જમતા નથી. ત્યારે શ્રીજીમહારાજ સાધુઓને કેરીઓ જમવાનો કાગળ સંત મંડળ ઉપર મોકલ્યો અને પોતે ત્યાં જ વિરાજ્યા. ત્યાંથી ગામ પંચાળે પધાર્યા અને ભક્ત ઝીણાભાઈ આદિએ શ્રીજીમહારાજને પોતાના ઘેર પધરાવ્યા.

અને બહુ સેવા કરી. પછી ત્યાંથી ગામ માણાવદર પધાર્યા અને તે ગામના નવાબની સવારી પોતાને સામી આવી. શ્રીજીમહારાજને વાજતે ગાજતે ગામમાં પધરાવ્યા. ભક્તજનોએ શ્રીજીમહારાજની બહુ સેવા કરી. પછી ગામ બ્લેકમાં પધાર્યા ત્યાં પોતાના શરીરમાં મંદવાડ જેવું થયું તે પોતે કાંઈ પણ જમે નહીં અને પોતાના એકાંતિક ભક્તજનો જે ભગુજી આદિક તેમણે બહુ પ્રાર્થના કરી જે, હે મહારાજ ! તમે કંઈક જમો, ત્યારે પોતે કહ્યું જે, અમારે અર્થે તો લક્ષ્મીજી તથા શિવજી આદિ દેવો થાળ લઈને ઊભા છે પણ અમારે તેણે કરીને કાંઈ સુખ નથી. હું તો આત્માને સુખે કરીને સુખીઓ છું. એમ કહ્યું અને એક માસ સુધી ત્યાં રહ્યા અને ભક્તજનોને સુખ આપ્યાં. અને પછી ત્યાંથી ગઢડા પધાર્યા અને દાદાખાચરના દરબારમાં વિરાજમાન થયા. પછી ભાઈ રામદાસજી આદિ સંતો આવ્યા તેને પીપળાવાડીથી પાછા વાળ્યા અને દર્શન પણ આપ્યાં નહીં.

પછી મુક્તાનંદ સ્વામી આદિ સંતો આવ્યા તેને દર્શન આપ્યાં અને પછી અભય ખાચરે દેહ મૂક્યો તે સમયે દેવનાં હજારો વિમાનો આકાશમાં દેખાણાં

અને દેવનાં દુંદુભિવાજાં પણ વાગ્યાં. તે પછી તેમનાં પત્ની જે સુરબાઇ તેમણે શ્રીજી મહારાજને સર્વસ્વ આપીને એમ કહ્યું જે, હે સ્વામીન્ ! આ મારો પુત્ર તે પણ તમને અર્પણ કર્યો છે તે તમારે નજરમાં આવે તેમ કરો. પછી શ્રીજી મહારાજે દાદાખાચરને કહ્યું જે, સારું ખરચ કરો. ત્યારે દાદાખાચરે સાટા કરાવીને અતિ સારું ખરચ કર્યું. સર્વ પોતાની જ્ઞાતિને તથા સર્વ ગામને તથા જે કોઇ અન્નાર્થી આવ્યું હતું તે સર્વેને જમાડ્યા. અને સર્વ સંતોને જમાડ્યા.

ત્યાર પછી મુક્તાનંદ સ્વામીને ચડોતરમાં મોકલ્યા. નિત્યાનંદ સ્વામી તથા મહાનુભાવાનંદ સ્વામી આદિ સંત મંડળોને જયતલપુર મોકલ્યા અને ત્યાં કેટલાક દિવસ રહીને પછી ગામ મછીયાવ ગયા. પછી તે ગામના ઠાકોર દાદાભાઈએ દેહ મૂક્યો.

તે સમયે શ્રીજીમહારાજ પોતે હજારો મુક્તોએ સહિત વિમાનોથી વિંટળાએલા થકા ત્યાં આવ્યા તેને હજારો મનુષ્યોએ જોયા. તે જોઈને સર્વેને આશ્ચર્ય થયું અને અનહદ વાજાં વાગ્યાં અને ઠાકોર દાદાભાઈ દેહ મૂકીને ધામમાં ગયા. તેમના પુત્ર જે બાપુભાઈ તેમણે રૂપિયાનું શેર ઘી લઈને પકવાન કરાવ્યાં અને અતિ સારું ખર્ચ કર્યું તેમાંથી જે કોઈ અન્નાર્થી આવ્યા હતા તે સર્વને પણ જમાડ્યા હતા. પછી ત્યાંથી નિત્યાનંદ સ્વામી આદિ સંતનું મંડળ હતું તે ગઢડા ગયું અને શ્રીજીમહારાજનાં દર્શન કરીને ત્યાં રહ્યું. એ પછી સર્વ સંતોને વડતાલ જવાની આજ્ઞા કરી અને કહ્યું જે, અમે પણ ફૂલદોલ ઉપર આવશું. એમ કહીને પોતે ત્યાં રહીને ફૂલદોલનો ઉત્સવ કર્યો અને પછી ત્યાંથી ''રંગ સાતમ'' ઉપર વડતાલ પધાર્યા. ત્યાં રંગ સાતમ જોબન વડતાલની મેડી ઉપર મુક્તાનંદ સ્વામી આદિ સંત મંડળ સાથે બહુ રમીને પછીથી મુક્તાનંદ આદિ સંતમંડળને સુરત, ધર્મપુર અને પુના દેશમાં જવાની આજ્ઞા આપી અને પોતે ગઢડા પધાર્યા.

પછી ત્યાં રામનવમીનો સમૈયો કરીને કેરીઓ પાકી ત્યારે સંતમંડળે સહિત ગામ ઉમરેઠ આદિ ગામોમાં ભક્તજનોને દર્શન આપતા થકા વિચરવા લાગ્યા. ત્યાંથી ગામ નાગડકા પધાર્યા અને સુરા ખાચરના દરબારમાં વિરાજમાન થયા અને છ દિવસ રહીને ગામ બોટાદ પધાર્યા અને માતરા ધાધલને ત્યાં જમ્યા. પછી ગઢડા પધાર્યા અને દાદા ખાચરના દરબારમાં વિરાજમાન થયા. ત્યાં કપીલા છઠ ઉપર મુક્તાનંદ સ્વામી આદિ ભણનારા સાધુઓને તેડાવ્યા તે સર્વે

આવ્યા. મહારાજને મળીને ઉત્તરાદે બહાર ઓરડામાં ઊતર્યા. તે સંતોને જમાડવા માટે ગામના ભક્તજનો વારંવાર નોતરાં દેવા લાગ્યા. શ્રીજીમહારાજ જલેબી, મોતૈયા આદિક પકવાન કરાવીને નિત્ય પોતાને હાથે પીરસીને જમાડતા, અને ચંદન પુષ્પાદિકથી સાધુઓની પૂજા કરાવતા. એવી રીતે એક માસ પર્યન્ત લીલા કરી.

પછી એક દિવસ જમીને શ્રીજીમહારાજ ઢોલિયા ઉપર વિરાજમાન થયા હતા. તે સમયે જુનાગઢથી પ્રેમીભક્ત મોટીબા આવ્યાં. તેમણે મહારાજને પગે લાગીને કહ્યું જે, મારે પરમહંસોને જમાડવા છે. પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, હમણાં જ સાધુઓ તો ગામમાંથી જમીને આવ્યા છે. પછી તે ભક્તે કહ્યું જે મારે તો આજે જ જમાડવા છે.

પછી શ્રીજીમહારાજ પ્રસન્ન થઈને બોલ્યા જે, ''રસોઈ કરાવો'' પછી તે ભક્તે બીરંજ તથા પૂરીની રસોઇ કરાવી અને સર્વ સંતોને જમવા તેડાવ્યા. પછી શ્રીજીમહારાજ પોતે કેડ બાંધીને પરમહંસોને પીરસવા લાગ્યા અને સંતોને ખૂબ તાણ કરીને જમાડ્યા અને જમતાં જમતાં પાણી માગે ત્યારે થોડું જળ પાય પણ વધારે ન પાય. એવી રીતે જમાડીને તૃપ્ત કર્યા અને પછી કહ્યું જે, જે જમ્યાનું માંગો તે આપું. ''પછી એક ભક્તે બ્રહ્માનંદ સ્વામીને સૂચવ્યું જે, પૂરીયો નથી તે માગો.'' પછી બ્રહ્માનંદ સ્વામી બોલ્યા જે, હે મહારાજ ! પૂરીઓ લાવો. શ્રીજીમહારાજ હસીને બોલ્યા જે, બિરંજ લ્યો પૂરીઓ તો નહીં આપીએ.

પછી મહાનુભાવાનંદ સ્વામીએ બ્રહ્માનંદ સ્વામીને કહ્યું જે, દૂધ છે ? પછી શ્રીજીમહારાજે એ વાત સાંભળીને કહ્યું જે દૂધ તો નથી અને ગાયો પણ આવી નથી. પછી ભગુજીએ ગાયો દોવરાવીને પ્રથમથી જ દૂધ ભેળું કરીને રાખ્યું હતું તેને લાડુબાઈ આદિ ભક્તોએ સાકર સહિત દૂધની તાંબડીઓ ભરીને મહારાજ આગળ મેલી. પછી મહારાજે દૂધ અને સાકર સારી પેઠે પાયાં, તે સંતો તો માંડ માંડ ઉતારે પહોંચ્યા.

પછી સંત મંડળે સહિત શ્રીહરિ દિવાળી ઉપર વડતાલ પધાર્યા. ત્યાં અન્નકૂટનો ઉત્સવ કરીને ત્યાં દેવદિવાળી સુધી રહીને પછી ગઢડા પધાર્યા. ત્યાં સર્વે સંતોને તેડાવ્યા. તે સમયે દાદા ખાચરનો વિવાહ કર્યો. અને તેમાં પાંચ પકવાનો કરાવ્યાં. સંતોને પોતે જમાડ્યા અને વારંવાર ફરીને સારી પેઠે તૃપ્ત કર્યા.

પછી દહીં અને સાકર સારી પેઠે ફેરવી. તેમાં ફેરવતાં ફેરવતાં દહીં વધ્યું તે લઈને પોતે એમ બોલ્યા જે, આજ તો દાદા ખાચરનો વિવાહ છે માટે મહાનુભાવાનંદ સ્વામી માતરા ધાધલના ભાઈબંધ થાય છે તેથી વેવાઈ પક્ષવાળા છે માટે તેમને માથે લાવો દહીં માંગલિક છે તે નાખીએ. એમ કહીને પોતે દહીં ને સાકર સારી પેઠે મહાનુભાવાનંદ સ્વામી ઉપર નાખીને શરીર પર સારી પેઠે ચોળ્યું. તે જોઈને સર્વે સંતો તથા હરિભક્તો બહુ હસ્યા.

તે સમયે મુક્તાનંદ સ્વામી તથા બ્રહ્માનંદ સ્વામી એ બે જણા ચેલા ખાચરને ભગવાનની વાત કરવા લાગ્યા હતા તેથી એમના દેખ્યામાં તે લીલા ન આવી. ત્યારે તેમણે કહ્યું જે, હે મહારાજ ! અમને એ લીલા દેખાડો. ત્યારે પોતે કહ્યું જે, દેખાડશું ? એમ કહીને બીજે દિવસે સંતની પંક્તિમાં જલેબી આદિ પકવાન ફેરવતાં એમ બોલ્યા જે, જેટલી જલેબી તમે જમો તેટલી અમે જમીએ. તે ભળીને સર્વે સંતોએ કહ્યું જે, સારું મહારાજ ! એમ કહીને પછી શ્રીજીમહારાજ એક જલેબી જમીને સંતને જમાડે. એમ કરતાં કરતાં દહીં, દૂધની ત્રાંબડીઓ સાંભરીને મહાનુભાવાનંદ સ્વામી માથે ઢોળીને પછી સર્વે અંગે લેપન કર્યું. તે જોઈને બ્રહ્માનંદ આદિ સંતો સર્વે હસ્યા. એમ લીળા કરતાં કરતાં અને પંક્તિમાં ફેરવતાં ફેરવતાં બ્રહ્માનંદ સ્વામી પાસે આવીને તેમના માથે દૂધનો ઘડો ઢોળીને સર્વ સંતોને હસાવ્યા.

એમ લીલા કરતાં ફુલડોલનો ઉત્સવ આવ્યો તે કરીને મુક્તાનંદ સ્વામી તથા બ્રહ્માનંદ સ્વામીના મંડળને વાળાક દેશમાં ફરવા મોકલ્યા અને નિત્યાનંદ સ્વામીના મંડળને તથા ચૈતન્યાનંદ સ્વામીના મંડળને તળાજા અને ગોપનાથ મહાદેવ આદિ ગામોમાં મોકલ્યા. પછી રામનવમીના ઉત્સવ ઉપર તેડાવ્યા અને તે સંતોએ આવીને શ્રીજી મહારાજનાં દર્શન કર્યાં. પછી બ્રહ્માનંદ સ્વામી માંદા થયા તે દેહ પડી જાય એવા માંદા થયા. ત્યારે શ્રીજીમહારાજ બ્રહ્માનંદ સ્વામીને દર્શન દેવા પધાર્યા. અને સર્વને કહ્યું જે, બ્રહ્માનંદ સ્વામીને આયુષ્ય આપો તો રહે, એમ કહીને બ્રહ્માનંદ સ્વામીને રાખ્યા અને બ્રહ્માનંદ સ્વામીને મળીને પોતે ઢોલિયા ઉપરથી હેઠા ઉતર્યા. પછી સર્વ સંતો શ્રીજીમહારાજને મળ્યા. તે કોઈ એક વાર મળ્યા. કોઈ પાંચ વાર મળ્યા અને કોઈક દશ વાર મળ્યા, એવી રીતે સર્વે સંતો મળ્યા. પછી શ્રીજીમહારાજે સર્વ સંતોને ગુજરાત દેશમાં ફરવાની આજ્ઞા આપી અને શ્રીજીમહારાજ બ્રહ્માનંદ સ્વામી આદિક પોતાના સંતોને આનંદ ઉપજાવતા

થકા ત્યાં રહ્યા.

ઇતિ શ્રીસહજાનંદસ્વામી શિષ્ય અચ્યુતદાસવિરચિતે શ્રીપુરુષોત્તમલીલામૃતસુખ સાગર મધ્યે મહારાજ તોરણાથી ગઢડા પધાર્યા અને ત્યાંથી પંચાળા પધાર્યા અને સર્વે સંતોને મળ્યા એ નામે સડસઠમો અધ્યાય. ૬૭

અધ્યાય ૬૮

પછી પોતે વડતાલ પધાર્યા ને ત્યાં જન્માષ્ટમીનો ઉત્સવ કર્યો. તેમાં પોતે સર્વ સંતોને નાના પ્રકારે રસોઇઓ કરાવીને પોતે હાથે પીરસીને જમાડતા. એ પ્રકારે લીલા કરીને શ્રીહરિએ તે ગામના બાપુજી આદિ ભક્તજનોની સેવા અંગીકાર કરીને તેમને પ્રસન્ન કર્યા. ત્યાંથી ગઢડા પધાર્યા અને ત્યાં પોતે દેશદેશથી સર્વ સાધુઓને તેડાવ્યા અને ત્યાં દિવાળીનો ઉત્સવ કર્યો. અને પછી પોતે જયતલપુર પધાર્યા. ત્યાં પોતે મહોલમાં ઉતર્યા. અને ગંગાબાઇએ પોતાને ઘેર થાળ કર્યો હતો તેને શ્રીજીમહારાજ સારી પેઠે જમ્યા અને પ્રસાદી સંતોને આપી અને પોતે વડ હેઠે સભા કરી.

તે ગામના ભક્તોને આનંદ ઉપજાવતા અને તેમની સર્વે સેવાને અંગીકાર કરીને ત્યાંથી વડતાલ પધાર્યા. ત્યાંથી ગામ ઉધને પધાર્યા. ત્યાં સુરતના ભક્તજનો શ્રીજીમહારાજનાં દર્શન કરવા માટે આવ્યા. તેમણે બરફી, દૂધ, પેંડાની માટલીઓ શ્રીજીમહારાજને ભેટ કરી, પછી પૂજા કરી, શ્રીજીમહારાજ ત્યાંથી ધર્મપુર પધાર્યા. તે ગામના રાજા પોતાની સવારી લઇને શ્રીજી મહારાજની સન્મુખ આવ્યા અને વાજતે ગાજતે પોતાના દરબારમાં તેડી ગયા.

ત્યાં પોતાનાં એકાંતિક ભક્ત જે કુશળકુંવરબાઇ તેમને પોતાનાં દર્શન આપ્યાં. અને તેમને પોતાના સ્વરૂપની ઘણીક વાર્તા કરીને ત્યાં વસંત પંચમીનો ઉત્સવ કર્યો અને તે ઉત્સવમાં સુરતના સત્સંગીઓએ શ્રીજીમહારાજને મુગટ ધરાવ્યો. એક દિવસ તે રાજાએ પોતાની સવારી કરીને શ્રીજીમહારાજને હાથી ઉપર બેસાડીને પોતે રાજા શ્રીજીમહારાજના ઉપર ચામર ઢોળવા લાગ્યા અને વાજતે ગાજતે પુરથી બહાર મહાદેવનું તથા હનુમાનજીનું મંદિર છે ત્યાં પધાર્યા. પાછા પુરમાં પધારીને રાજ દરબારમાં દીવાનખાનામાં બિરાજમાન થયા અને પોતાનાં ભક્ત કુશળકુંવરબાઇએ શ્રીજી મહારાજની ભારે પૂજા વસ્ત્રો તથા અલંકારે કરીને કરી. અને શ્રીજી મહારાજ ભેળા જેટલા સ્વાર તથા પાળા હતા તેમને

સર્વને પોશાક આપ્યા અને જેટલા ભણનારા સંત હતા તેમને શ્રીમદ્ ભાગવતનાં પુસ્તકો આપ્યાં, એવી રીતે રૂડી પ્રકારે પૂજા કરીને લહાવો લીધો. પછી શ્રીજી મહારાજ પંદર દિવસ રહીને ગામ વાંસદા પધાર્યા. તે ગામના રાજાએ પોતાના દરબારમાં પધરાવ્યા અને રૂડી પ્રકારે ચંદન, પુષ્પ, વસ્ત્રો, અલંકારે કરીને શ્રીજી મહારાજની પૂજા કરી.

પછી શ્રીજી મહારાજે તે રાજાને પોતાના ભક્ત જાણીને પ્રસન્ન થઇ ચરણારવિંદ પાડી આપ્યાં. ત્યાંથી પાછા ધર્મપુર આવી દરબારમાં વિરાજમાન થયા. તે સમયે મુક્તાનંદ સ્વામી આદિ સંતો આવીને પગે લાગીને બેઠા. પછી શ્રીજી મહારાજે તેમને સર્વ દેશના હરિભક્તોના સમાચાર પૂછ્યા. પછી મુક્તાનંદ સ્વામી બોલ્યા જે, હે મહારાજ ! મહાનુભાવાનંદ સ્વામીને હરિભક્તનાં નામ લેતાં આવડે છે ? પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, ઘણા હરિભક્તોનાં નામ આવડે છે. એમ કહીને લોજ-મંગરોળ આદિ સોરઠ દેશનાં સર્વે હરિભક્તોનાં નામ લેવડાવ્યાં અને તે સર્વે હરિભક્તમાં મોટેરા હરિભક્તની પરીક્ષા કરાવી. પછી મહાનુભાવાનંદ સ્વામીએ જાદવજી ખત્રી તથા મયારામ ભટ્ટ તથા ઝીણોભાઇ તથા નાનોભાઇ એ ચારનાં નામ લીધાં.

પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, બહુ સારી નજર પહોંચે છે. એમ કહીને બોલ્યા જે, એ ચારમાં કોણ મોટા છે ? પછી મુનિએ કહ્યું જે, હે મહારાજ ! એ તો તમે કહો. પછી શ્રીજી મહારાજ પ્રસન્ન થઇને બોલ્યા જે, ઝીણાભાઇ અધિક છે. એવી રીતે શ્રીહરિએ ભક્તજનોને આનંદ પમાડ્યા અને કુશળકુંવરબાઇએ શ્રીજીમહારાજની મૂર્તિને વારંવાર નીરખીને પોતાના હૃદયમાં ધારીને દર્શન કર્યા. પછી ત્યાંથી ગામ ઝાડેશ્વર પધાર્યા. ત્યાંથી બામણગામ પધાર્યા અને તે ગામના ભક્ત રણછોડદાસને ઘેર થાળ જમ્યા અને પાછા ત્યાંથી વડતાલ પધાર્યા અને મુક્તાનંદ સ્વામી આદિ સાધુઓને ગામ વડતાલ મેલ્યા અને પોતે વડથલ ગયા. ત્યાં પાંચ દિવસ રહીને ગઢડા પધાર્યા. ત્યાં રહીને દેશદેશમાં કંકોતરીઓ લખી જે, અમો વડતાલે ફૂલડોલનો સમૈયો કરીશું માટે ત્યાં સર્વે આવજો એવી રીતે લખીને પોતે ઉત્સવ ઉપર વડતાલ પધાર્યા. ફૂલડોલના ઉત્સવમાં આવેલા ભક્તજનોને સારી પેઠે રંગે રમાડ્યા અને પોતે પિચકારીથી રંગ નાખીને સર્વ હરિભક્તોને આનંદ પમાડ્યા. પછી મુક્તાનંદ સ્વામી આદિક પંદર સંતોને

પોતાની સાથે લઈને ગઢડા પધાર્યા અને બીજા સંતોને દેશાંતરોમાં ફરવા જવાની આજ્ઞા આપી. ત્યાર પછી કારીઆણીથી વસ્તા ખાચર તેડવા આવ્યા, અને બોલ્યા જે, હે મહારાજ ! માંચાખાચરના કારજ ઉપર પધારો.

ત્યારે શ્રીજી મહારાજ કારીઆણી પધાર્યા અને સાટા કરાવીને સારી રીતે કારજ કરાવ્યું અને સાટા વધ્યા તે ફરી વાર સંતોને બોલાવીને આઠ ગળ્યા અને આઠ મોળા એમ સર્વ સંતોને અપાવ્યા અને સંતો ગુજરાતમાં ગયા અને મહારાજ ગઢડા પધાર્યા. પછી કેરીઓના સમયે વડતાલ પધાર્યા. ત્યાં સર્વ સત્સંગીઓ રસ રોટલીની રસોઈઓ આપીને શ્રીજીમહારાજની બહુ સેવા કરી. શ્રીજીમહારાજ ત્યાં દશ દિવસ રહીને પાછા ગઢડા પધાર્યા. ત્યાં પોતે સંતો, સત્સંગીઓ તથા પાળાઓએ સહિત ઘેલામાં સ્નાન કરવા પધારતા. એવી લીલા કરતા થકા શ્રીજીમહારાજે ત્યાં જન્માષ્ટમીનો મહોત્સવ કર્યો. અને સર્વે સંતોને દર્શન આપીને પ્રસન્ન કર્યા. દિવાળી ઉપર પોતે વડતાલ પધાર્યા. ત્યાં બહુ દીવા કરાવીને તે દીપમાળાની સમીપે પોતે વિરાજમાન થયા અને સર્વે સંતોને તથા સત્સંગીઓને દર્શન આપ્યાં.

શ્રીજીમહારાજ બહુ દિવસ ત્યાં રહીને પછી ત્યાંથી જયતલપુર પધાર્યા. ત્યાં મુક્તાનંદ સ્વામી આદિ સર્વ સાધુઓને તેડાવ્યા. સંતોએ આવીને શ્રીજી મહારાજને સાષ્ટાંગ દંડવત્ પ્રણામ કર્યા. અને છાતીમાં મહારાજનાં ચરણકમળ લીધાં. પછીથી તે સંતો શ્રીજીમહારાજની સાથે જ રહ્યા. શ્રીજીમહારાજ ત્યાં પાંચ દિવસ રહ્યા પછી શ્રીજીમહારાજે સર્વ સંતોને દેશમાં ફરવા જવાની આજ્ઞા આપી. આનંદાનંદ સ્વામી, બ્રહ્માનંદ સ્વામી, મહાનુભાવાનંદ સ્વામી આદિ ભણનારા સંતોને પુરુષોત્તમ શાસ્ત્રી ભેળા બામણગામ આદિમાં જવાની આજ્ઞા આપી. પછી નિત્યાનંદ સ્વામી તથા મુક્તાનંદ સ્વામી આદિક પાંચ સંતોને ભેળા લઈને ગઢડા પધાર્યા. પછી સર્વ સંત ઉપર કાગળ લખાવીને મોકલ્યો કે, ફૂલડોલનો ઉત્સવ વડતાલ કરવો છે તેની સર્વ સત્સંગીઓને ખબર કરજો અને તમો સર્વ વડતાલ આવજો એમ સંત ઉપર કાગળ મોકલીને શ્રીજીમહારાજ વડતાલ પધાર્યા અને સંતમંડળો તથા સર્વે દેશદેશના હરિભક્તો ત્યાં ફૂલડોલના ઉત્સવ ઉપર આવ્યા. પછી શ્રીજી મહારાજ ગામથી પૂર્વ દિશામાં તળાવની સમીપે રંગના હોજ ભરાવીને સર્વે સંતો ઉપર ને સર્વે હરિભક્તો ઉપર પિચકારીઓ ભરીને રંગ નાખવા લાગ્યા.

શ્રીજીમહારાજ જ્યારે રંગ ઉડાડતા હતા, ત્યારે બહુ મનુષ્યોની ભીડ થઈ એટલે શ્રીજીમહારાજ ઘોડા ઉપર ચડી અને સવારી કરીને સર્વ સંઘને દર્શન દેતા થકા ચારેકોર ફર્યા. પછી સાયંકાળે નિષ્કુળાનંદ સ્વામી આદિ સંતમંડળે એ તળાવમાં જે જોડે જોડે બે આંબાનાં વૃક્ષ હતાં, તે ઉપર મોભ નાખીને મોટો હિંડોળો બાંધ્યો તેમાં શ્રીજીને પધરાવીને ઝુલાવવા લાગ્યા. પછી દેશદેશના હરિભક્તો શ્રીજીમહારાજને પુષ્પના હાર પહેરાવવા લાગ્યા. સુરતના હરિ ભક્તોએ શ્રીજીમહારાજને જરિયાની વસ્ત્રો અને ઘરેણાં તથા મસ્તક ઉપર મુકુટ ધરાવીને આરતી ઉતારી અને તે વખતે ચંદનની વૃષ્ટિ થઈ. એવી રીતે ફૂલડોલનો મોટો ઉત્સવ કરીને સર્વ સંતોને દેશમાં ફરવા જવાની આજ્ઞા આપી અને શ્રીજીમહારાજ પોતે ગઢડા પધાર્યા. ત્યાં પોતાના ભક્તજનોને આનંદ ઉપજાવતા થકા નિત્ય ઘેલામાં સ્નાન કરવા પધારતા. ત્યાં પોતે સંતોની સાથે બહુ પ્રકારની જલક્રીડા કરીને પાછા પોતાને ઉતારે પધારતા.

એમ લીલા કરતા થકા શ્રીહરિ ત્યાં બહુ દિવસ રહીને પછી ભીમ એકાદશી ઉપર જયતલપુર પધાર્યા. તે ગામના આસજીભાઈ આદિ ભક્તો શ્રીજીમહારાજને સન્મુખ આવ્યા અને ગાજતે વાજતે પધરામણી કરાવીને મહોલમાં ઉતાર્યા. ત્યાં શ્રીજી મહારાજને માટે ગંગાબાએ પોતાને ઘેર થાળ કર્યો હતો તેથી શ્રીજી મહારાજ ત્યાં પધાર્યા અને ત્યાં સારી પેઠે થાળ જમ્યા. પછી સર્વ સંતોને જમાડ્યા. ત્યાર પછી મહોલમાં પધાર્યા અને ત્યાં આસોપાલવ નીચે ઢોલિયા ઉપર બિરાજમાન થયા.

તે સમયે સાધુ અદ્વૈતાનંદ સ્વામીએ ખોટાં મોતીનો હાર મહારાજને પહેરાવ્યો. મહારાજ તે જોઈને રાજી થયા અને સર્વ સંતોને કહ્યું જે, જો તમે આવા હારો રાખશો તો ચોર સાચા મોતીનો હાર જાણીને તમને લૂંટી લેશે અને મારી નાખશે. માટે ચણોઠીના તથા રતાંજલીના અને મોતીના હાર જેની પાસે હોય તે લાવો. એમ કહીને તે હારો સંતો પાસેથી લઈને સત્સંગીઓને આપ્યા. પછી કહ્યું જે, ગૃહસ્થની પેઠે સાધુને સેવા કરવા ન ઇચ્છવું એમ કહીને સર્વે સંતોને હાર રાખવાની મનાઈ કરી. શ્રીજીમહારાજ એમ લીલા કરતા હતા ત્યાં ભીમ એકાદશીનો મહોત્સવ આવ્યો અને તે દિવસે ગામથી ઉત્તર દિશામાં તળાવને કાંઠે વડની ઉગમણી ડાળમાં હરિભક્તોએ હિંડોળો બાંધ્યો હતો તેના ઉપર શ્રીજીમહારાજ બિરાજમાન

થયા. તે સમયે આનંદાનંદ સ્વામીએ શ્રીજીમહારાજની કેસર ચંદનાદિકે કરીને પૂજા કરી અને હરિભક્તોએ ઘરેણાં વસ્ત્રો આદિકે કરીને પૂજા કરી અને તે સર્વને ધારણ કરીને બિરાજમાન થયા હતા.

આ રીતે હરિભક્તોની પૂજા અંગીકાર કરતા થકા ત્યાં બહુ દિવસ રહીને પછી ડભાણ પધાર્યા. ત્યાં એક દિવસ રહીને બીજે દિવસે વડતાલ પધાર્યા. ત્યાંથી પાછા ગઢડા પધાર્યા. ત્યાં રહીને પ્રાગજી દવે પાસે કથા કરાવતા અને દરરોજ ઘેલામાં સ્નાન કરવા જતા. આ રીતે આવી લીલા વડે શ્રીજીમહારાજ ભક્તજનોને સુખ ઉપજાવતા થકા ત્યાં ચાતુર્માસ પર્યંત રહ્યા. ત્યાંથી ચાલ્યા તે વડતાલ પધાર્યા અને ત્યાં દેશોદેશથી સત્સંગીઓને તેડાવ્યા અને બહુ પ્રકારે સ્વધર્મ, જ્ઞાન, વૈરાગ્ય અને ભક્તિ સંબંધી વાર્તા કરીને સહુને આનંદ પમાડ્યા. ત્યાં અન્નકૂટનો સમૈયો નાના પ્રકારનાં ભોજન અને વ્યંજન તેણે કરીને કર્યો. અને મોટા મોટા સદ્‌ગુરુઓને કહ્યું જે, તમારે જ્યારે અમારાં દર્શન કરવા આવવું હોય ત્યારે આવજો. એમ કહીને ત્યાંથી ગઢડા પધાર્યા.

ત્યાં વીસ પચીસ દિવસ રહીને ત્યાંથી ગામ પીપલીયે પધાર્યા. ત્યાંથી ગુડેલ આવ્યા અને ત્યાં મુક્તાનંદ સ્વામી તથા મહાનુભાવાનંદ સ્વામી એ આદિક સંતો દર્શન કરવા માટે આવ્યા તે ભેળા થયા. પછી શ્રીજીમહારાજ સંતમંડળે સહિત ત્યાંથી વડતાલ પધાર્યા. અને જોબન પગીને ઘેર ઉતર્યા. ત્યાંથી મુક્તાનંદ સ્વામી આદિક સાધુઓને વેદાંતાચાર્યને તેડવા માટે અમદાવાદ મોકલ્યા. તેઓ વેદાંતાચાર્યને તેડી લાવ્યા અને તેની સન્મુખ શ્રીજીમહારાજ સાધુઓ અને સત્સંગીઓએ સહિત પધાર્યા. અને બહુ સન્માન પૂર્વક ગામમાં લાવ્યા. નારાયણગીર બાવાની ધર્મશાળામાં ઉતારો આપ્યો અને સાકરનાં સીધાં દેવરાવ્યાં.

શ્રીજીમહારાજે તેમને ઘણાક પ્રશ્નો પૂછ્યા, એક તો એ પ્રશ્ન પૂછ્યો જે, (૧) સુષુમ્ણા નામે નાડી છે. તે આ દેહમાં કેવી રીતે રહી છે ? અને વળી એમ પ્રશ્ન પૂછ્યો જે, (૨) જાગ્રત આદિ ત્રણ અવસ્થા છે તેમાં એક એક અવસ્થા ને વિષે બીજી બે બે અવસ્થાઓ કેવી રીતે રહી છે ? અને (૩) પ્રણવનું સ્વરૂપ કેવું છે ? અને (૪) નાદનું સ્વરૂપ તે પણ કેવું છે ? અને (૫) દૃષ્ટા અને દૃષ્યથી પર જે બ્રહ્મ તેનું સ્વરૂપ કેવું છે ? અને (૬) બ્રહ્મથી પર જે પરબ્રહ્મ છે તેનું સ્વરૂપ કેવું છે ? અને (૭) વેદની ઉત્પત્તિ તે વૈરાટ નારાયણથી થઇ છે કે વિષ્ણું થકી છે કે પછી

વૈકુંઠનાથ થકી છે ? કે શ્વેતદ્વીપવાસીથી છે ? કે અક્ષરબ્રહ્મથી છે ? કે પછી અક્ષર પર એવા જે પુરુષોત્તમ તે થકી છે ? ત્યારે વેદાન્તાચાર્યને તે શ્રીજીમહારાજના પ્રશ્નના ઉત્તરો ન આવડ્યા. પછી શ્રીજીમહારાજે તે વેદાન્તાચાર્યને સો રૂપિયા આપીને તેને વિદાય કર્યો.

તે ગામ પીપળાવમાં જઈને શ્રીજીમહારાજની નિંદા કરી. અને તે નિંદાનો કાગળ લખ્યો તે કાગળ શ્રીજીમહારાજને હાથ આવ્યો. તે વાંચીને પોતે મુક્તાનંદ સ્વામી તથા નિત્યાનંદ સ્વામી તથા મહાનુભાવાનંદ સ્વામી આદિ ભણેલા સાધુને મોકલ્યા. અને તેઓ ત્યાં ગયા અને તેને નડીયાદમાં રોક્યો અને તેને કહ્યું જે, "તમારું શ્રીજીમહારાજે બહુ સન્માન કર્યું અને તમે શા માટે નિંદા કરી ? એવી રીતે ઠપકો દીધો. ત્યારે વેદાન્તાચાર્ય તે સાધુની આગળ કરગરવા લાગ્યો અને સાધુને કહ્યું જે, "મેં ઝખમારી અને હું ભૂલ્યો." ત્યારે તે સાધુએ જવા દીધો અને સાધુ પાછા શ્રીજીમહારાજ પાસે વડતાલ આવ્યા.

ત્યાર પછી સર્વે સાધુઓને ફરવાની આજ્ઞા કરી. શ્રીજીમહારાજ પોતે મોટેરા સાધુઓને સાથે લઈને શ્રી ગઢડા પધાર્યા. ત્યાં કેટલાક માસ રહ્યા. એક દિવસ મુક્તાનંદ સ્વામી તથા બ્રહ્માનંદ સ્વામી આદિ મોટેરા સાધુઓને કહ્યું જે, 'હું તમને પાકા કરવા સારુ અહીં લાવ્યો છું અને સાધુઓને તો એક ટંક ખાવું અને ઈન્દ્રિયોનું દમન કરવું. એવી રીતે ઘણીક વાર્તા કરીને નિત્ય પ્રત્યે લીલા કરતા થકા ત્યાં રહ્યા.

એક સમયે શ્રી અમદાવાદથી નથુ ભટ્ટ અને કુબેરસિંહ શ્રીજીમહારાજનાં દર્શન કરવા સારુ ગઢડા આવ્યા તે શ્રીજીમહારાજને દંડવત્ પ્રણામ કરીને તેમની પાસે બેઠા. ત્યારે શ્રીજીમહારાજે શહેરની ખબર પૂછી. ત્યારે તેમણે કહ્યું જે, શહેરમાં તો અંગ્રેજ સરકારનું રાજ્ય આવ્યું છે. અને દેશકાળ બહુ સારા છે માટે તમે અમદાવાદ પધારો. ત્યારે શ્રીજીમહારાજે મુક્તાનંદ સ્વામીના મંડળને અમદાવાદ મોકલ્યું. ત્યારે મુક્તાનંદ સ્વામીએ સાહેબને ખબર કરાવી જે, સરકારની રજા હોય તો સ્વામિનારાયણ અહીં આવે. ત્યારે સાહેબે કહ્યું જે, સુખેથી સ્વામિનારાયણ અહીં આવે. ત્યારે મુક્તાનંદ સ્વામીએ તથા સર્વ હરિભક્તોએ શ્રીજીમહારાજને તેડવા સારું કાગળ લખીને એક હરિભક્તને મોકલ્યો. ત્યારે તે પત્ર વાંચીને શ્રીજીમહારાજ સવારો અને પાળાઓએ સહિત શ્રીનગરની સમીપે આવ્યા અને

શહેરના હરિભક્તો શ્રીજીમહારાજને આવતા સાંભળીને સામા ગયા. અને શ્રીજીમહારાજની સન્મુખ રાજાની સવારી તથા છત્રીશ પ્રકારનાં વાજાં આવ્યાં.

પછી વાજાં વગાડતાં શ્રીજીમહારાજની સવારીને ધીરે ધીરે શહેરમાં લાવ્યા. તે શહેરમાં શ્રીજીમહારાજને આવતા જાણીને શહેરનાં સ્ત્રી પુરુષો હરખથી ઊંમટીને મહારાજનાં દર્શન કરવા આવ્યાં. અને બજારમાં બન્ને બાજુ ઘણી ભીડ થઈ હતી. તેમાં જે મુમુક્ષુ જીવો હતા તેને તો એવો નિશ્ચય થયો જે, આ શ્રીજી મહારાજ સાક્ષાત્ શ્રી પુરુષોત્તમ ભગવાન છે. એવું જાણીને શ્રીજીમહારાજને પુષ્પે કરીને વધાવવા લાગ્યા. શ્રીજીમહારાજને શહેરમાં આવતા જાણીને ઈન્દ્રાદિક દેવો પણ પોતાનાં વિમાનમાં બેસીને શ્રીજીમહારાજનાં દર્શન કરવા લાગ્યા. શ્રીજી મહારાજની શોભા જોઈને પોતાની અમરાવતીપુરીને તુચ્છ જાણવા લાગ્યા. અને શહેરમાં શ્રીજી મહારાજ સવારી તથા સાધુ પાળાએ સહિત ચોકે ચોકે અને બજારે બજારે સર્વને દર્શન દેતા અને આનંદ ઉપજાવતા થકા જ્યાં નવાવાસમાં ઉતારો કરાવ્યો હતો ત્યાં આવ્યા. અને સભા કરીને બિરાજમાન થયા.

એક દિવસે લાલદાસને ઘેર થાળ કર્યો હતો ત્યાં જમવા પધાર્યા, અને નાના પ્રકારનાં ભોજન જમ્યા અને સર્વ સંતોને તથા પાર્ષદોને જમાડ્યા. શ્રીજીમહારાજે સભા પણ ત્યાં જ કરાવી અને સંતો પાસે કીર્તનો બોલાવ્યાં અને પોતાના ભક્તજનોને આનંદ ઉપજાવતા થકા રાત્રી પણ લાલદાસને ઘેર રહ્યા અને તે લાલદાસ ભક્તે શ્રીજી મહારાજની વસ્ત્ર અલંકાર તથા ચંદન પુષ્પે કરીને બહુ પ્રકારે પૂજા કરી. પછી સવારમાં પોતે નવાવાસમાં પધાર્યા.

ઇતિ શ્રીસહજાનંદસ્વામી શિષ્ય અચ્યુતદાસવિરચિતે શ્રીપુરુષોત્તમલીલામૃતસુખ સાગર મધ્યે શ્રીજી મહારાજે વડતાલમાં જન્માષ્ટમી કરી તથા ધર્મપુરમાં કુશળકુંવરબાઇએ પૂજા કરી અને ત્યાંથી ગઢડા પધાર્યા એ નામે અડસઠમો અધ્યાય. ૬૮.

અધ્યાય ૬૯

શ્રીજીમહારાજ ત્યાંથી ગઢડા પધાર્યા અને દાદાખાચરના દરબારમાં બિરાજમાન થયા અને દાદાખાચરને ઘેર થાળ જમ્યા અને સર્વ સંતોને જમાડ્યા. અષાઢ સુદી એકાદશી પછી મુક્તાનંદ સ્વામી, બ્રહ્માનંદ સ્વામી આદિ ભણનારા સંતોને પોતાની પાસે રાખ્યા અને બીજા ફરતા સંતોને ફરવાની આજ્ઞા કરી તેથી તે ફરવા ગયા. ત્યાં રહીને સર્વ સંતોને તથા ભક્તજનોને દર્શન આપતા થકા રહ્યા

હતા. જ્યારે શ્રાવણ માસ આવ્યો ત્યારે સર્વે સંતો ધારણાં-પારણાં કરવા લાગ્યા તેને પોતે પારણાંને દિવસે નાના પ્રકારની રસોઈઓ કરાવીને જમાડતા અને સંતોને આનંદ પમાડતા. શ્રીજીમહારાજે ત્યાં જન્માષ્ટમીનો ઉત્સવ કરાવ્યો. ત્યાર પછી મુક્તાનંદ સ્વામીને વડોદરા મોકલ્યા અને ત્યાં વેદાન્તાચાર્ય સાથે સભામાં સંવાદ થયો. વેદાન્તાચાર્યે કહ્યું જે, સ્વામિનારાયણ પગે તુલસી કેમ ચડાવે છે ? મુગટ કેમ ધારે છે ? લોકોને સ્ત્રીઓનો કેમ ત્યાગ કરાવે છે ? આદિક પ્રશ્નો પૂછ્યા.

તે સર્વના મુક્તાનંદ સ્વામીએ ઉત્તર કર્યા. પછી મુક્તાનંદ સ્વામીએ પ્રશ્નો પૂછ્યા તેના ઉત્તરો વેદાન્તાચાર્યથી ન થયા. પછી ભાઉ શાસ્ત્રી કહે કે, મુક્તાનંદ સ્વામી જીત્યા. એમ કહીને ચંદન અને પુષ્પના હારે કરીને મુક્તાનંદ સ્વામીની પૂજા કરી અને શ્રીજીમહારાજને વિષે ભગવાનપણાની ભાવના થઈ. પછી શ્રીજીમહારાજ ગઢડાથી સંત મંડળને લઈને બોટાદ પધાર્યા. ત્યાંથી સંવત્ ૧૮૭૬ના ફાગણ સુદી ૧૫ પૂનમની હુતાશનીનો સમૈયો શ્રીજી મહારાજે ગામ શ્રી મચ્છીયાવમાં કર્યો.

તે સમૈયાથી આગળ શ્રીજીમહારાજ ચાર દિવસ વહેલા મચ્છીયાવ પધાર્યા. અને બાપુભાઈના દરબારમાં ઉતર્યા અને મેડા ઉપર ઢોલિયો ઢળાવીને શ્રીજીમહારાજને પધરાવ્યા. પોતે બાપુભાઈ તથા તેમના દરબારમાં પોતાનાં ઘરનાં સર્વે મનુષ્યોએ આવીને દર્શન કર્યાં, અને હાથ જોડીને સ્તુતિ કરવા લાગ્યાં જે, હે મહારાજ ! અમારા ઉપર કૃપા કરીને ભલાં દર્શન દીધાં અને અમને કૃતાર્થ કીધાં અને અમારાં ઘર પણ પવિત્ર થયાં અને દાદાખાચર આદિ જે મોટા હરિભક્તો તેની સાથે અમોને લેખ્યાં. અને આજ અમારાં મોટાં ભાગ્ય જે, શ્રીજીમહારાજ પધાર્યા. હવે સાધુઓ તથા બ્રહ્મચારીઓ તથા સંઘમાં જે સત્સંગીઓ આવ્યા હોય તે સર્વેને બોલાવીને આજ્ઞા કરો તો સહુ રસોઈ કરે.

પછી શ્રીજીમહારાજે સર્વને બોલાવીને કહ્યું જે, બાપુજી કહે છે જે, સર્વે સીધાં લ્યો અને રસોઈ કરો. ત્યારે સર્વે સત્સંગીઓએ હાથ જોડી અને પગે લાગીને કહ્યું જે, હે મહારાજ ! સાધુઓ તથા બ્રહ્મચારીઓને બાપુજી ભલે રસોઈ કરાવે. અને અમો સત્સંગીઓ તો પોત પોતાની ગાંઠની રસોઈ કરશું. આપશ્રીની પણ એવી આજ્ઞા છે જે સત્સંગીઓ દર્શન કરવા આવે તેને પારકું અન્ન ન ખાવું પણ પોતાનું અન્ન ખાવું. માટે અમો સહુ પોતાનું અન્ન ખાઈશું. ત્યારે શ્રીજીમહારાજે

કહ્યું જે, બાપુજી બહુ આગ્રહ કરીને કહે છે ત્યારે અમે પણ કહીએ છીએ જે આજ તો દરબારનાં સીધાં લ્યો, કાલથી પોતાનું જમજો. ત્યારે સત્સંગીઓએ કહ્યું જે, હે મહારાજ ! આપ બહુ તાણ કરીને કહો છો તેથી આજ સીધાં લેશું. પછી સત્સંગીઓને પાકાં સીધાં આપ્યાં અને સાધુઓએ તથા બ્રહ્મચારીઓએ રસોઇ કરી અને શ્રીજીમહારાજના માટે તો પોતાના દરબારમાં થાળ કરાવ્યો. તે ચાર પ્રકારનાં ભોજન વ્યંજન કરીને બાપુજી શ્રીજીમહારાજને બોલાવવા આવ્યા જે, હે મહારાજ ! જમવા પધારો. થાળ થયો છે. ત્યારે શ્રીજીમહારાજ જમવા પધાર્યા, અને સારી પેઠે જમ્યા. ત્યાર પછી આસને આવીને બિરાજમાન થયા. પછી બાપુજીને શ્રીજી મહારાજે કહ્યું જે, સાધુઓની રસોઇની ખબર કાઢો. કેટલી વાર છે ? પછી બાપુજીએ સંતોને પૂછ્યું ત્યારે સાધુઓએ કહ્યું જે રસોઇ તૈયાર થઇ છે. પછી બાપુજીએ આવીને કહ્યું જે, હે મહારાજ ! રસોઇ તૈયાર થઇ છે. પછી શ્રીજીમહારાજ ત્યાં પધાર્યા.

પછી બાપુજીએ મહારાજને કહ્યું જે, હે મહારાજ ! તમો સંતોને પીરસો તે સાધુ જમે અને અમો બધા હરિભક્તો સર્વે દર્શન કરીએ તો અમોને આનંદ થાય અને અમારો જન્મ સુફળ થાય, અમો જીવીએ ત્યાં સુધી અમને ધ્યાન કરવા થાય. પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, તમ જેવા હરિભક્તો હેતે કરીને રસોઇઓ આપે છે તો અમો પણ એટલી ભક્તિ કરીશું, ચાલો. પછી શ્રીજીમહારાજ વસ્ત્ર ઉતારીને હીર કોરી ધોતીયું પહેરીને તથા કેડ બાંધીને આવ્યા અને સાધુઓને કહ્યું જે પંક્તિ કરો.

પછી સાધુઓની પંક્તિ થઇ, જે ભંડારી સાધુ હતા તે લાડુના ત્રાંસ ભરીને શ્રીજીમહારાજ આગળ આવીને ઊભા રહ્યા. પછી શ્રીજી મહારાજ પીરસવા લાગ્યા તે એક એક હાથમાં બબ્બે લાડુ લઇને સાધુઓને પીરસે અને બોલતા જાય જે લ્યો લાડુ, લાડુ લ્યો, લ્યો ગુરુપ્રસાદ એમને એમ બોલતા આવે અને બીજી વાર વળી બે બે લાડુ એક એક હાથમાં લઇને પીરશે, પછી એક એક લાડુ હાથમાં લઇને પીરસતા અને પંગતમાં ફરતા, પછી અર્ધો અર્ધો લાડુ લઇને ફરે. એવી રીતે સાત વાર પંક્તિમાં ફર્યા. પછી જ્યારે કોઇએ ન લીધો ત્યારે ભંડાર આગળ આવીને ઊભા રહ્યા. પછી ભંડારીને પીરસીને પોતે હાથ ધોઇને સંતે આપેલ વસ્ત્રમાં હાથ કોરા કરીને ચાખડીઓ પહેરીને પોતાને આસને પધાર્યા. પછી પોતા પાસે જે પાર્ષદ

હતા તેને કહ્યું જે, પાણી લાવો, પીએ. ત્યારે પાર્ષદે પાણીનો લોટો ભરીને શ્રીજીમહારાજના હાથમાં આપ્યો તે જલપાન કરીને પોઢ્યા. અને પાર્ષદ બેઠા બેઠા માળા ફેરવતા હતા. પછી બે કલાક થઈ ત્યારે મહારાજ જાગ્યા અને પાણી માંગ્યું તે પાર્ષદે આપ્યું તેથી કોગળા કરીને પછી પાણી પીધું અને ત્યાં બેઠા. ત્યારે હરિભક્તો દર્શન કરવા આવ્યા. પછી શ્રીજીમહારાજે કહ્યું જે હવે સભા ક્યાં કરશું ? આટલાં મનુષ્યો જ્યાં સમાય ત્યાં ચાલો.

પછી ગામ બહાર તલાવની દક્ષિણ બાજુ પૂર્વ મુખારવિન્દે ઢોલિઓ ઢળાવીને શ્રીજીમહારાજ બિરાજમાન થયા. આગળ સાધુઓ તથા બ્રહ્મચારીની સભા ભરાઈને બેઠી. પછી સાધુઓ વાજાં વગાડીને કીર્તન ગાવા લાગ્યા. પછી આરતી સમય થયો ત્યારે શ્રીજીમહારાજ ઊઠીને ઊભા થયા અને સર્વે સાધુઓ પણ ઊભા થયા અને આરતી બોલ્યા. પછી ધુન કરી, શ્રીજીમહારાજને દંડવત્ કરી પગે લાગીને જેમ ઘટે તેમ બેસી ગયા. પછી શ્રીજીમહારાજની આગળ મોટા મોટા સંતો મુક્તાનંદ સ્વામી આદિક પ્રશ્નો પૂછવા લાગ્યા અને શ્રીજીમહારાજ તેના ઉત્તર કરવા લાગ્યા.

એમ પ્રશ્ન ઉત્તર કરતાં રાત્રીના દશ વાગવા આવ્યા ત્યારે શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, હવે ઊઠીએ. એમ કહીને પછી જય સચ્ચિદાનંદ કહીને ઊઠ્યા અને ઉગમણે મુખારવિંદે ઊભા રહ્યા અને એમ બોલ્યા જે, આ સભામાં શ્રી નરનારાયણ નિત્ય બિરાજે છે, તેનાં દર્શન તમો પણ કરો છો અને અમે પણ દર્શન કરીએ છીએ પણ તમારે તે વાત જાણ્યામાં નથી આવતી. સર્વે સત્સંગીઓને ચાર ઘડી રાત્રિ હોય ત્યારે તળાવમાં સ્નાન કરવું. તે શા માટે જે દિવસ ઊગ્યા સમયે તો હિમાચલ નિત્ય અહીં અમારાં દર્શન કરવા આવે છે. તે જ્યારે હિમાળો આવે ત્યારે ટાઢ્ય પડશે અને વાયુ પણ વાશે અને જે મોડા નાહશે તેને ટાઢ પડશે, માટે વહેલા સ્નાન કરવું.

એમ કહીને શ્રીજીમહારાજ દરબારમાં પોઢવા પધાર્યા. સાધુ અને સત્સંગીઓ પણ પોતપોતાને આસને ગયા. પછી બીજે દિવસે શ્રીજીમહારાજે પણ વહેલા ઊઠીને ટાઢા પાણીથી સ્નાન કર્યું. સત્સંગીઓ પણ સર્વે વહેલા ઊઠીને તળાવમાં સ્નાન કરી આવ્યા. પછી શ્રીજીમહારાજ નિત્યવિધિ કરીને પોતાને આસને બિરાજમાન થયા અને ત્યાં સત્સંગીઓ સર્વે દર્શન કરવા આવ્યા. તે સમયે કોઈક

ગામના સત્સંગીઓ શ્રીજીમહારાજને પગે લાગીને બોલ્યા જે, હે મહારાજ ! આજે અમારી રસોઇ છે. ત્યારે બાપુજી શ્રીજીમહારાજ પાસે બેઠા હતા તે બોલ્યા જે, શ્રીજીમહારાજ અમારે ઘેર પધાર્યા છે માટે જ્યાં સુધી શ્રીજીમહારાજ અહીં રહે ત્યાં સુધી અમારી જ રસોઇ હોય. ત્યારે તે હરિભક્તે કહ્યું જે અમે શ્રીજી મહારાજનાં દર્શન કરવા સમૈયા ઉપર આવ્યા છીએ. તે રસોઇનો સામાન કંઇ પાછો લઇ જવાય ? તે તો શ્રીજીમહારાજ તથા સાધુઓને જમાડવા સારુ જ છે તો જેમ શ્રીજીમહારાજ કહે તેમ કરીએ.

પછી શ્રીજીમહારાજે બાપુજીને કહ્યું જે, અમે તમારા દરબારમાં પધાર્યા છીએ અને તમારે ઘેર આવ્યા છીએ તો કાલ તમારી રસોઇ જમ્યા અને વળી પણ તમારી જ રસોઇઓ જમીશું અને બહારના કોઇ સત્સંગીઓને હેતે કરીને બોલાવ્યા હોય તો તેને રસોઇ કરવા દેવી જોઇએ. માટે તેમને રસોઇ કરવા દ્યો, ત્યારે બાપુજીએ કહ્યું જે, શ્રીજીમહારાજ કહે છે તો ભલે કરો. પછી તે ભક્તોએ કહ્યું જે, શ્રીજીમહારાજ માટે થાળ પણ અમારે ઉતારે કરશું. અને સાધુઓને ચોકે પણ સીધું સામાન સર્વે પહોંચાડીએ છીએ. શ્રીજીમહારાજે કહ્યું જે સારું. પછી ચોકે સર્વે રસોઇનો સામાન પહોંચાડ્યો, અને શ્રીજીમહારાજ સારું તો ચાર પ્રકારનાં ભોજન શાક, પાક, અથાણાં, આદિ સારી પેઠે મનમાન્યા થાળ કરીને તે હરિભક્ત શ્રીજીમહારાજને બોલાવવા આવ્યા. તેમણે શ્રીજી મહારાજને હાથ જોડી પગે લાગીને કહ્યું જે, હે મહારાજ ! દયા કરીને જમવા પધારો.

પછી શ્રીજીમહારાજ જય સચ્ચિદાનંદ કહીને ઊભા થઇને તેની સાથે ચાલ્યા અને દશ બાર પાર્ષદો પણ પાછળ ચાલ્યા તે ભેળા બાપુજી પણ ચાલ્યા તે હરિભક્તને ઉતારે ગયા. પછી શ્રીજીમહારાજે વસ્ત્ર ઉતારીને હીરકોરનું ધોતિયું પહેર્યું અને માથે હીરકોરની ધોળી પછેડી તે કાન ઉઘાડા રાખીને ઓઢી. પછી પાર્ષદોએ પાથરેલી ધોળી ધાબળી ઉપર ઉગમણે મુખારવિંદે બિરાજમાન થયા. પછી બાપુજીએ દરબારમાંથી મોટો બાજોઠ લાવીને મહારાજની આગળ મેલ્યો તેના ઉપર થાળ, શાક, પાક મેલ્યાં અને પાણીનો લોટો પણ ઉપર મેલ્યો.

પછી શ્રીજીમહારાજ ધીરે ધીરે જમવા લાગ્યા અને થોડી થોડી વાતો પણ કરતા જાય. પછી મહારાજે બાપુજીને કહ્યું જે આવો, પ્રસાદી જમો. ત્યારે બાપુજીએ કહ્યું જે તમે જમો અને અમારે તો દરબારમાં રસોઇ થઇ હશે ત્યાં જમશું. ત્યારે જે

જે સત્સંગીઓએ શ્રીજી મહારાજ માટે થાળ કરાવ્યો હતો તેઓ બોલ્યા જે દરબાર ! શ્રીજીમહારાજ કહે છે તો જમોને. કારણ કે, મહારાજની પ્રસાદીની ના ન પડાય. ત્યારે બાપુજી પણ જમવા બેઠા. પછી મહારાજે પોતાના થાળમાંથી પ્રસાદી આપી અને બાપુજી જમ્યા. પછી પાર્ષદે શ્રીજીમહારાજને પાણીનો કળશીઓ ભરીને આપ્યો હતો તે શ્રીજીમહારાજ જ્યારે પાણી પીએ ત્યારે ત્રણ ઘુંટ ભરે તે જેટલા વખત પીએ તેટલા વખત તેમજ કરે. જ્યારે ઓડકાર આવે ત્યારે પેટ ઉપર હાથ ફેરવે અને કહે જે, આજ તો બહુજ જમ્યા અને હવે તૃપ્ત પણ થયા છીએ. માટે હવે નહીં જમાય, જેથી પાણી લાવો. ત્યારે પાર્ષદે પાણી આપ્યું.

પછી શ્રીજીમહારાજ ચળુ કરી, મુખવાસ લઈને વસ્ત્ર પહેરીને દરબારમાં પધાર્યા. અને પોતાના આસન ઉપર બિરાજ્યા. પછી પાર્ષદને કહ્યું જે, સાધુઓની રસોઈની ખબર કાઢો જે કેટલી વાર છે. પછી તે ગયા અને સાધુઓને પૂછ્યું જે રસોઈને કેટલી વાર છે ? ત્યારે તેમણે કહ્યું જે રસોઇ તૈયાર છે. પછી તે પાર્ષદે મહારાજ પાસે આવીને કહ્યું જે મહારાજ ! રસોઈ તૈયાર છે. ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે ચાલો સાધુને પીરસીએ. પછી શ્રીજીમહારાજ પીરસવા પધાર્યા.

પછી જે ભંડારી સંત હતા તેઓ લાડુના ત્રાંસ ભરીને શ્રીજીમહારાજની આગળ આવ્યા. પછી શ્રીજીમહારાજ બે હાથમાં બે બે લાડુ લઈને પીરસવા લાગ્યા અને કહેતા જાય જે મહાપુરુષો ! લ્યો લાડુ, મહારાજો ! લ્યો લાડુ. એવી રીતે સાત વાર પંક્તિમાં ફરીને જ્યારે કોઈએ ન લીધા ત્યારે પોતે પાકશાળામાં પધાર્યા અને ભંડારી સંતોને પીરસીને આસને પધાર્યા. ઢોલિયા ઉપર બિરાજમાન થયા. પછી પાર્ષદ પાસે પાણી માગ્યું ત્યારે તેણે પાણી આપ્યું તે મહારાજે જલપાન કર્યું. પછી બે ઘડી વાતો કરી તેને હરિભક્તોએ સાંભળી. પછી મહારાજ પોઢ્યા અને સેવક માળા ફેરવતા બેઠા. પછી કલાક સુધી પોઢીને જાગ્યા અને પાણી માગ્યું તેથી પાર્ષદે પાણીનો લોટો ભરીને આપ્યો તેથી કોગળા કરીને પાણી પીધું. પછી ઢોલિયા ઉપર બિરાજમાન થયા. પછી સર્વે સત્સંગીઓ દર્શન કરીને બેઠા. પછી મહારાજ વાર્તા કરવા લાગ્યા અને સત્સંગીઓ એકાગ્ર ચિત્તથી સાંભળવા લાગ્યા.

પછી મહારાજે કહ્યું જે, જગ્યા ક્યાં સારી છે ? ત્યાં સભા કરીએ. ત્યારે બાપુજી કહે જે, આ દરબારથી ઉત્તર બાજુ ચારણનો મોટો વાડો છે તેમાં એક મોટો વડ છે તે જગ્યાએ સભા થાય એવી છે. પછી શ્રીજીમહારાજે કહ્યું જે, બહુ

સારું. ત્યાં સભા કરીએ. પછી ત્યાં ઢોલિયા ઉપર બિરાજમાન થયા. હરિભક્તોની સભા થઇ. ત્યારે સંતો વાજિંત્ર વગાડીને વિષ્ણુપદ બોલવા લાગ્યા. તે સમયે જે સત્સંગીની રસોઇ હતી તે પહેરામણી લાવ્યા. તેણે શ્રીજીમહારાજને વિલાયતી છીંટનો સુરવાલ તથા ડગલી અને કસુંબલ પાઘ બંધાવી તથા કેડે શેલું બંધાવ્યું તથા બીજું શેલું ખભે ધરાવ્યું.

બોરીનો ચોફાળ ઓઢાડ્યો અને કુમકુમનો ચાંદલો કર્યો અને પછી થાળીમાં કપૂર મેલીને આરતી ઉતારી. પછી મહારાજનાં ચરણારવિન્દ છાતીમાં લઈને પગે લાગ્યા. પછી મહારાજે તે હરિભક્તને પેંડા અને પતાસાંની પ્રસાદી આપી. પછી સર્વે સાધુઓને ધોતિયાં ઓઢાડ્યાં અને સાધુઓની પૂજા કરી દંડવત્ કરીને પગે લાગ્યા. પછી આરતીનો સમય થતાં મહારાજ ઉભા થયા અને સાધુઓ આરતી બોલીને નારાયણ ધૂન્ય બોલ્યા. પછી સાધુઓ શ્રીજી મહારાજને દંડવત્ પ્રણામ કરી એક એક આવીને મહારાજને પગે લાગીને જેમ ઘટે તેમ બેસી ગયા.

પછી શ્રીજી મહારાજે કહ્યું જે, ઝીલણીઆં કીર્તનો બોલો. પછી સંતો ઝીલણીઆં કીર્તનો બોલ્યા. પછી શ્રીજીમહારાજે વાતો કરી. આવી રીતે લીલા કરી પછી ત્રીજે દિવસે મહારાજે પાણીનાં કોરાં માટલાં ભરાવીને રખાવ્યાં હતાં તેમાંથી પોતે સવારમાં વહેલા ઊઠીને સ્નાન કર્યું. પછી સત્સંગીઓ પણ વહેલા ઊઠીને તલાવમાં સ્નાન કરીને આવ્યા. પછી સેવા પૂજા કરીને શ્રીજીમહારાજનાં દર્શન કરવા આવ્યા ત્યારે શ્રી અમદાવાદના સત્સંગીઓએ પગે લાગીને કહ્યું જે, હે મહારાજ ! આજે અમારી ખાંડની રસોઇ છે અને આપનો થાળ પણ અમારે ઉતારે કરીશું. ત્યારે શ્રીજીમહારાજે કહ્યું જે, બહુ સારું. ત્યારે તે હરિભક્તે કહ્યું જે, હે મહારાજ ! તમે સંતોને પીરસજો અને અમે દર્શન કરીશું. ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે, જો અમે પીરસશું તો તમારે દોઢી રસોઇ કરવી જોઇશે. તો તમો તેટલો સામાન લાવ્યા છો ? ત્યારે તે હરિભક્તે કહ્યું જે, હે મહારાજ ! તમારે પ્રતાપે સામાનની કાંઇ ખોટ નથી. રસોઇ પણ બમણી કરાવીશું. પછી મહારાજે કહ્યું જે, કરાવો રસોઇ. પછી તે સત્સંગી મહારાજને પગે લાગીને ઊઠ્યા અને સાધુઓને સીધાં પહોંચાડ્યાં. અને મહારાજ માટે થાળ પોતાને ઉતારે કર્યો. તે ચાર પ્રકારનાં ભોજન અને છત્રીસ પ્રકારનાં વ્યંજન અને જેટલી સામગ્રી અન્નકૂટમાં ધરાવાય છે તેટલી જાતના પાકનો થાળ કરાવ્યો. પછી શ્રીજીમહારાજને બોલાવવા આવ્યા

અને હાથ જોડીને કહ્યું જે, થાળ તૈયાર થયો છે માટે જમવા પધારો.

પછી શ્રીજીમહારાજ જમવા પધાર્યા તે ભેળા દરબાર બાપુજી પણ ચાલ્યા. અને તે ભક્તે બાજોઠ ઢાળી દીધો તેના ઉપર બિરાજમાન થયા. પછી સર્વે સામગ્રી લાવીને મહારાજની આગળ અન્નકૂટ પૂર્યો, પછી શ્રીજી મહારાજ જમવા લાગ્યા અને બાપુજીને જમવાનું કહ્યું. ત્યારે તેમણે કહ્યું જે, હે મહારાજ ! અમારે દરબારમાં રસોઇ થઇ હશે. ત્યારે રસોઇવાળા ભક્તે કહ્યું જે, મહારાજ કહે છે તે ના પડાય નહીં. અને મહારાજની પ્રસાદી તો લેવી જ જોઇએ.

પછી મહારાજે પ્રસાદી આપી અને બાપુજી જમ્યા. પછી મહારાજે કહ્યું જે આજ તો વાતો કરતાં ઘણું જમાઈ ગયું છે. માટે હવે પાણી લાવો. પછી પાળાએ પાણીનો કળશીઓ ભરીને આપ્યો. પછી શ્રીજીમહારાજ મુખ ધોઈને જલપાન કરીને ઊઠ્યા અને પોતાને સ્થાને ઢોલિયા ઉપર બિરાજમાન થયા. પછી મહારાજે સાધુઓની રસોઈની ખબર કઢાવી અને તે તૈયાર થઈ એટલે ત્યાં પધાર્યા. અને વસ્ત્રો ઉતારીને હીરકોરી ધોતી પહેરી અને ખેસને ખભે આડસોડે નાખીને તે ખેસને તાણીને કેડે બાંધીને ઊભા રહ્યા. ત્યારે સાધુઓ લાડુના ત્રાંસ ભરીને આગળ આવીને ઊભા રહ્યા. પછી શ્રીજીમહારાજ બે હાથે બબ્બે લાડુ લઈને પીરસવા લાગ્યા અને બોલ્યા. જે, મહાપુરુષો ! લ્યો લાડુ મહારાજો ! લ્યો લાડુ.

એમ વારંવાર કહેવા લાગ્યા. એવી રીતે સાત વાર પંક્તિમાં ફર્યા. જ્યારે કોઈએ પણ લાડુ લીધો નહી ત્યારે ભંડારીને પીરસીને હાથ ધોઈને પોતાને નિવાસ સ્થાને જઈને ઢોલિયા ઉપર બિરાજમાન થયા. પછી પાણી લાવો એમ પાર્ષદને કહ્યું તેથી તેણે પાણીનો લોટો ભરીને મહારાજના હાથમાં આપ્યો પછી મહારાજ પાણી પીને પાન સોપારી આદિક મુખવાસ લઈને પોઢ્યા. પોતાની પાસે જે ભક્ત હતા તે પણ નામ સ્મરણ કરતા કરતા બેસી રહ્યા. પછી બે કલાક રહીને શ્રીજી મહારાજ જાગ્યા. અને પાણી માગ્યું. સેવકે પાણી આપ્યું તેથી કોગળા કરીને મુખ ધોઈને જલપાન કર્યું. પછી બિરાજમાન થયા. પછી સત્સંગીઓ સર્વે પગે લાગીને બેઠા અને શ્રીજી મહારાજે તેમને વાતો કરી. પછી મહારાજે કહ્યું જે, કાલની જગ્યાએ સભા કરીએ. એમ કહીને ચાલ્યા અને સુતાર ભક્તે તે વડની નીચે ઢોલિયો ઢાળી આપ્યો તેના ઉપર બિરાજમાન થયા. અને સાધુઓ તથા સત્સંગીઓની સભા ભરાઈને બેઠી અને કેટલાક સત્સંગીઓ તો ઉભા થઈને દર્શન કરતા હતા.

એ સમયે રસોઈ આપનાર અમદાવાદના સત્સંગી બે ત્રણ છાબ ભરીને પહેરામણી લઈને આવ્યા, તે શ્રીજીમહારાજને કિનખાબનો સુરવાળ, કિનખાબની ડગલી ધારણ કરાવી. ભારે શેલું માથે બંધાવ્યું અને એક ભારે કીંમતી શેલું ખભામાં ધરાવ્યું. સાચા મોતીનો શિરપેચ પાઘ ઉપર બંધાવ્યો. પછી કપુરની ઉતારી અને કપુરની માળા તથા કપુરના બાજુબંધ તેમજ કપુરની પોંચી ધરાવી. આવી રીતે મહારાજને પોશાક ધારણ કરાવ્યો. પછી શ્રીજીમહારાજની આરતી ઉતારીને ચરણારવિંદ છાતીમાં લીધાં. પછી મહારાજે તેમને પેંડા અને પતાસાંની પ્રસાદી આપી. પછી તે સત્સંગીએ સાધુઓને કંકુના ચાંદલા કરી ધોતિયાં ઓઢાડ્યાં. પછી સંતોને પગે લાગ્યા. પછી આરતી વખત થયો તેથી મહારાજ ઊભા થયા. પછી સાધુઓ આરતી બોલ્યા અને નારાયણ ધુન કરીને મહારાજનાં દર્શન કરીને સર્વે એક એક આવીને પગે લાગીને જેમ ઘટે તેમ બેસી ગયા.

પછી શ્રીજીમહારાજે કહ્યું જે, 'જો માંહો માંહી પ્રશ્નોત્તર કરો તો બુધ્ધિની પરીક્ષા થાય.' પછી પરસ્પર પ્રશ્નોત્તર કરવા લાગ્યા. તેને જોઈને શ્રીજીમહારાજ મુખારવિંદ આગળ રૂમાલ રાખીને મંદ મંદ હસવા લાગ્યા. એમને એમ પ્રશ્ન ઉત્તર કરતાં રાતના દશ વાગ્યા. પછી શ્રીજીમહારાજ પોઢવા પધાર્યા અને સંત હરિભક્તો પોત પોતાને ઉતારે ગયા.

ઇતિ શ્રીસહજાનંદસ્વામી શિષ્ય અચ્યુતદાસવિરચિતે શ્રીપુરુષોત્તમલીલામૃતસુખ સાગર મધ્યે મહારાજ અમદાવાદથી ગઢડા પધાર્યા અને મછીઆવ પધાર્યા અને હુતાશનીના ત્રણ દિવસ થયા એ નામે ઓગણોતેરમો અધ્યાય. ૬૯

અધ્યાય ૭૦

ચોથે દિવસે શ્રીજીમહારાજ વહેલા ઊઠીને ટાઢા પાણીમાં સ્નાન કરીને દરબારમાં આવ્યા અને પોતાના આસનમાં બેઠા. ત્યારે દરબારમાંથી બાઈઓ શ્રીજી મહારાજનાં દર્શન કરવા આવ્યાં. તેમણે શ્રીજીમહારાજના શરીર સામું જોયું તે ટાઢથી શરીર ફાટી ગયું હતું અને શરીર ઉપર લોહીના મોતીઆ જણાતા હતા. તે જોઈને દરબાર બાપુજીભાઈનાં મોટાં દીકરી હતાં તેમને દયાએ કરીને નેત્રમાં પાણી આવી ગયાં. તેને જોઈને શ્રીજીમહારાજને પોતાના ભક્તજન ઉપર દયા આવી, ત્યારે શ્રીજીમહારાજે તે બાઈને કહ્યું જે બાઈ ! તમારા ઉપર અમે પ્રસન્ન થયા છીએ તેથી તમો જે માગો તે તમને આપીએ. ત્યારે તે બાઈએ કહ્યું જે,

હું બે વરદાન માગું છું, તે દયા કરીને આપો. ત્યારે શ્રીજી મહારાજે કહ્યું જે 'તમારી નજરમાં આવે તે માગો'. ત્યારે તે બાઈએ હાથ જોડીને કહ્યું જે, હે મહારાજ ! તમે આજથી શિયાળામાં ગરમ પાણીથી સ્નાન કરજો અને એક વખત જમો છો તે બે ટાણાં જમો.

આ બે વરદાન મને દયા કરીને આપો. પછી શ્રીજી મહારાજે કહ્યું જે, 'એ બે વરદાન તમને આપ્યાં.' તે સમયમાં મેડા ઉપરથી શ્રીજીમહારાજ પોતાને આસને આવી ઢોલિયા ઉપર બિરાજમાન થયા. ત્યાં દંઢાવ્ય દેશના ગામ ડાંગરવાના ગરાસીઆ અગરોજી તથા અમરોજી ભેળા થઈને પગે લાગીને બેઠા. ત્યારે અગરોજી હાથ જોડીને બોલ્યા જે, હે મહારાજ ! આજે અમારી ખાંડની રસોઈ છે. અને આપના માટે થાળ અમારે ઉતારે કરીશું. ત્યારે બાપુજી બોલ્યા જે, આજ તો અમારી રસોઇ છે ત્યારે શ્રીજીમહારાજે કહ્યું જે, સંઘના જે સત્સંગી આવ્યા છે. તે રસોઈનો સામાન લઈને આવ્યા છે. માટે તે કરવા દ્યો. ત્યારે બાપુજીએ કહ્યું જે, મહારાજ ! તમારે સંતોને પીરસવા આવવાનું છે. ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે, તો રસોઇ દોઢી કરાવજો. ત્યારે તેમણે કહ્યું જે બમણી કરાવીશું. કાંઇ વાંધો નથી. આપનો પ્રતાપ છે.

ત્યારે શ્રીજીમહારાજે કહ્યું જે, 'પીરસવા આવશું.' પછી તે ભક્તે સાધુઓના ચોકે રસોઈનો સામાન મોકલાવ્યો. પછી પોતાને ઉતારે શ્રીજીમહારાજ માટે થાળ કરાવ્યો. તે ચાર પ્રકારનાં ભોજન, રાયતું અને પાક, અથાણાં, તેમજ દૂધ-સાકર તે સારી પેઠે અન્નકૂટના જેવો થાળ બનાવ્યો. પછી અગરોજી મહારાજને તેડવા આવ્યા તેમણે પગે લાગીને કહ્યું જે, હે મહારાજ ! થાળ તૈયાર થયો છે માટે જમવા પધારો. મહારાજ જમવા પધાર્યા. ભેળા બાપુજી પણ ચાલ્યા. પછી અગરાજીએ બાજોઠ ઢાળી દીધો તેના ઉપર શ્રીજી મહારાજ બેઠા અને સર્વે ભોજન થાળમાં પીરસીને લાવ્યા. પછી મહારાજ બોલ્યા જે, 'ભારે થાળ કર્યો છે.' ત્યારે અગરોજી બોલ્યા જે આજે જે અવસર આવ્યો છે તે ફરીને આવવાનો નથી. આજ અમારો જન્મ સફળ થયો છે જે, શ્રીજીમહારાજ જમે અને અમે દર્શન કરીએ.

પછી શ્રીજીમહારાજ જમવા લાગ્યા અને ભક્ત જનો દર્શન કરવા લાગ્યા. પછી શ્રીજીમહારાજે બાપુજીને કહ્યું જે આવો જમો. ત્યારે તેમણે કહ્યું જે, દરબારમાં રસોઈ થઇ હશે ત્યાં જમશું. ત્યારે અગરોજી તથા અમરોજી બન્ને બોલ્યા જે,

જ્યારે પોતે શ્રીજીમહારાજ જમવાનું કહે છે ત્યારે તો ના ન જ પડાય. માટે આવો આપણે ત્રણે ભેળા જમીએ. ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે, બેસો. પછી જમવા બેઠા. અને પોતે થાળમાંથી પ્રસાદી આપી તે જમ્યા. પછી પાળા ભગુજી પાસે પાણી મંગાવ્યું. તે ભગુજીએ પાણીનો લોટો ભરીને આપ્યો, મહારાજે ચળુ કરીને પાણી પીધું અને મુખવાસ, પાનબીડી લઇને વસ્ત્રો પહેરીને દરબારમાં ગયા, ત્યાં પોતાને આસને બિરાજમાન થયા. પછી મહારાજે અમરાજીને કહ્યું જે, ખબર કાઢો, સાધુઓની રસોઇને કેટલી વાર છે ? ત્યારે અમરાજીએ આવીને મહારાજને કહ્યું જે, રસોઇ તૈયાર છે.

ત્યારે શ્રીજીમહારાજ જય સચ્ચિદાનંદ કહીને સાધુઓને પીરસવા પધાર્યા. પાકશાળામાં વસ્ત્રો ઉતાર્યાં અને હીરકોરનું ધોતીયું પહેર્યું, ખેસ આડસોડે નાખીને તે ખેસને બાંધીને ઊભા રહ્યા અને શ્રીજીમહારાજે કહ્યું જે, ક્યાં છે ભંડારી સાધુ ? લાવો લાડુ. પછી સાધુઓ લાડુના ત્રાંસ ભરીને આગળ આવ્યા. ત્યારે શ્રીજીમહારાજ બે હાથમાં બબ્બે લાડુ લઇને પીરસવા લાગ્યા અને કહ્યું જે, હે મહારાજ ! લ્યો લાડુ, મહાપુરુષો લ્યો લાડુ. એમ કહીને સાત વાર પંક્તિમાં ફર્યા. જ્યારે કોઇએ ન લીધા ત્યારે ભંડારીને પીરસીને હાથ ધોઇને પોતાને સ્થાનકે પધાર્યા અને ઢોલિયા ઉપર બિરાજમાન થયા પછી પોતાના પાર્ષદને કહ્યું જે, પાણી લાવો; તરસ લાગી છે. પછી તેમણે પાણીનો લોટો ભરીને આપ્યો. મહારાજે જળપાન કર્યું. પછી પોઢી ગયા અને પાળા તો મહારાજને રાજી કરવા સારુ સેવામાં તત્પર થયા. પછી મહારાજ બે કલાક પોઢીને જાગ્યા અને પાણી માગ્યું.

પાર્ષદે પાણી આપ્યું તે જળપાન કર્યું અને પાછો લોટો પાળાને આપ્યો. પછી પાર્ષદે એ પ્રસાદીનું જળ પોતાના લોટામાં લઇને પીધું. પછી મહારાજ વાતો કરવા લાગ્યા. સત્સંગીઓ અને પાર્ષદો સાંભળીને રાજી થયા. પછી ત્રીજો પહોર થયો ત્યારે મહારાજે કહ્યું 'બહાર તળાવથી દક્ષિણ બાજુ લીંબડા ઊભા છે. ત્યાં ચાલો,સભા કરીએ. ત્યારે સત્સંગીઓ બોલ્યા જે, સારું મહારાજ. પછી કૂવાથી આથમણી કોર લીંબડા નીચે ઢોલિયો બિછાવ્યો તેના ઉપર ગાદી તકીઓ બિછાવીને બિરાજમાન થયા અને સાધુ તથા સત્સંગીઓની સભા થઈ અને પરમહંસો વાજાં વગાડીને કીર્તન ગાવા લાગ્યા. પછી અગરોજી ને અમરોજી એ બન્ને જણ પોશાક લઇને આવ્યા અને કિનખાબની ડગલી અને સુરવાલ પહેરાવ્યાં અને માથે શેલું

બંધાવ્યું તથા કેડમાં પણ શેલું બંધાવ્યું અને શાલ ઓઢાડી. પછી આરતી કરીને પ્રદક્ષિણા કરી. દંડવત્ પ્રણામ કરી પગે લાગી દર્શન કર્યાં. મહારાજનાં ચરણ છાતીમાં તથા મસ્તક પર લીધાં.

પછી મહારાજે પેંડા પતાસાંની પ્રસાદી આપી. પછી સાધુઓને પણ કંકુના ચાંદલા કરીને ધોતિયાં ઓઢાડ્યાં અને દર્શન કર્યાં. પછી બે વાળંદો બે મશાલો લઈને આવ્યા અને સાધુ ગોડી બોલ્યા. પછી શ્રીજીમહારાજ ઊભા થયા અને સાધુઓ આરતી બોલ્યા. નારાયણ ધૂન્ય કરી રહ્યા પછી શ્રીજીમહારાજ બેસીને પ્રથમ પગે લાગ્યા. પછી સાધુઓ દંડવત્ કરીને એક એક આવીને પગે લાગ્યા. પછી યોગ્ય રીતે બેસી ગયા. પછી સંતોએ પ્રશ્નો પૂછ્યા અને મહારાજે ઉત્તરો કર્યા.

પછી મહારાજે સત્સંગીઓને કહ્યું જે, આવતી કાલે હુતાશની છે તે રંગ રમવા માટે સહુ દરબારમાં આવજો. કાલે હિમાલયને ના કહેશું તેથી ટાઢ નહીં પડે. એમ કહીને શ્રીજીમહારાજ પોઢવા પધાર્યા. સાધુઓ ને સત્સંગીઓ પોતપોતાને ઉતારે ગયા. પછી પાંચમે દિવસે શ્રીજીમહારાજે દરબારમાં ગરમ જળથી સ્નાન કર્યું અને પોતાને ઉતારે પધાર્યા અને ત્યાં નિત્યવિધિ કરી.

પછી કરજીસણવાળા ગોવિંદજીભાઈ આવ્યા. તે શ્રીજી મહારાજ આગળ બેઠા અને કહ્યું જે મહારાજ ! આજે અમારી ખાંડના લાડુની રસોઈ છે. પછી મહારાજે કહ્યું સારું. પછી બાપુજી મહારાજ પાસે આવ્યા અને પગે લાગીને કહ્યું જે, હે મહારાજ ! રંગ તૈયાર છે અને મંગાવેલો રંગ પણ અમદાવાદથી આવી ગયો છે. ત્યારે શ્રીજીમહારાજ કેડ બાંધીને રંગ રમવા તૈયાર થયા. પછી સત્સંગીઓ સર્વે દરબારમાં આવીને ચોકમાં ભેળા થયા અને શ્રીજીમહારાજ મેડા ઉપર બેઠા હતા ત્યાં બાપુજીએ ગુલાલના ગોટાની ભરેલી દશ છાબો મહારાજની આગળ મૂકી. ત્યારે શ્રીજીમહારાજ ગોટો હાથમાં લઈને તત્કાળ પોતાના એકાંતિક ભક્તો ઉપર મારવા લાગ્યા. તે ધોળા ગુલાલનો ગોટો પૃથ્વી ઉપર ફૂટે તે આકાશમાં ધોળો રંગ થઈ જાય અને જ્યારે લીલા રંગનો ગોટો મારે ત્યારે પૃથ્વી અને આકાશ લીલાં થઈ જાય. જ્યારે પીળો ગોટો મારે ત્યારે આકાશ પૃથ્વી પીળાં થઈ જાય. અને શ્રીજીમહારાજ જેવા રંગના ગોટા મારે તેવા લીલા, પીળા, ધોળા અને લાલ રંગની ગરદ ઉડે તેથી પૃથ્વી અને આકાશમાં જુદા જુદા રંગો જણાતા હતા.

પછી પતંગ કેસૂડાં અને ગુલાલની રમઝટ ખૂબ જ કરી, તેણે કરીને

દરબારના ચોકમાં જેમ વરસાદની હેલી થાય તેમ રંગનો કીચડ થયો. તે જોઈને આકાશમાં દેવતા પોતાના વિમાનમાં બેસીને અંતરિક્ષમાંથી દર્શન કરતા થકા બોલવા લાગ્યા જે, પરબ્રહ્મ જે પુરુષોત્તમ નારાયણ તે આજે રંગ રમે છે અને તેનાં દર્શન તો મોટા યોગીઓને પણ થતાં નથી. અને આ પૃથ્વીનાં માણસો ભગવાન ભેળા રમે છે અને જમે છે, સાથે બેસે છે, સાથે હાલે છે, ચાલે છે. આવો અમૂલ્ય લાભ મનુષ્યોને મળ્યો છે. તે મનુષ્યનાં એવાં શું પૂણ્ય હશે જેણે કરીને આવા જોગને પામ્યાં છે ? એમ કહીને દુંદુભિવાજાં વગાડવા લાગ્યા. પછી મહારાજે તાળી વજાડીને કહ્યું જે, હવે ચાલો, તળાવમાં સ્નાન કરવા જઈએ.

પછી શ્રીજીમહારાજ આગળ ચાલ્યા. દેવો સર્વે પોતપોતાને સ્થાનકે ગયા. પછી શ્રીજીમહારાજે, સંતોએ, બ્રહ્મચારીઓ તથા પાળા અને સંઘના સર્વ સત્સંગીઓએ સ્નાન કર્યું. પછી મહારાજ પોતાને સ્થાને ગયા અને બીજા સર્વ પણ પોતપોતાને સ્થાને ગયા. પછી ગોવિંદભાઈએ મહારાજને કહ્યું જે, થાળ તૈયાર થયો છે તે જમવા પધારો. પછી મહારાજ ત્યાં પધાર્યા અને આસન ઉપર મહારાજને પધરાવ્યા અને પછી ચાર પ્રકારનાં ભોજન વગેરેનો થાળ મહારાજની આગળ અન્નકૂટની જેમ ધર્યો. પછી બીજા હરિભક્તો દર્શન કરવા આવ્યા હતા તે બોલ્યા જે આજે થાળ બહુ મોટો કર્યો છે.

ત્યારે શ્રીજીમહારાજે કહ્યું જે, આ ગોવિંદભાઈ અને એમનાં ઘરનાં મનુષ્યોએ સર્વસ્વ ભગવાન અને સંતને અર્થે કરી રાખ્યું છે. કરજીસણમાં એમને ઘેર અમોએ ચૌદ સમૈયા કર્યા છે. એની શ્રધ્ધા આજ દિવસ સુધી એવી ને એવી છે પણ મંદ પડતી નથી અને બીજા તો દેહને મૂકીને ભગવાનના ધામમાં જાય પણ એ તો દેહ છતાં જ અક્ષરધામમાં બેઠા છે એમ જાણવું, અને તમારે સર્વને એવા થાવું. એમ કહીને શ્રીજીમહારાજ સારી પેઠે જમ્યા. પછી આચમન કરી મુખવાસ લઈને પોતાના દરબારમાં પોતાને આસને પધાર્યા. પછી ગોવિંદજીને શ્રીજીમહારાજે કહ્યું જે, સાધુઓની ખબર કાઢો જે કેટલી વાર છે. પછી ગોવિંદજીભાઈએ સાધુઓને પૂછ્યું જે, રસોઈને કેટલી વાર છે ? ત્યારે સાધુઓએ કહ્યું જે તૈયાર છે. પછી શ્રીજીમહારાજ સાધુઓની પાકશાળામાં પધાર્યા અને પૂર્વની પેઠે તૈયાર થઈને બોલ્યા જે, લાડુ લાવો. ત્યારે સાધુઓ લાડુના ત્રાંસ ભરીને લાવ્યા. મહારાજ બે હાથમાં બે બે લાડુ લઈને પીરસવા લાગ્યા અને મહાપુરુષો ! લ્યો લાડુ. મહારાજો !

લ્યો લાડુ. એવી રીતે બોલતા થકા તાણ કરીને સાત વાર ફર્યા.

જ્યારે કોઇએ લીધો નહીં ત્યારે ભંડારીને પીરસીને હાથ ધોઇને પોતાને આસને પધાર્યા અને પાણી પીધું. પછી તે પ્રસાદીનું પાણી પોતાના પાર્ષદ ભગુજીએ પીધું. મહારાજ વાતો કરવા લાગ્યા. હરિભક્તો સાંભળવા લાગ્યા. પછી મહારાજે કહ્યું જે, ચાલો બહાર તળાવથી દક્ષિણ બાજુ અને કૂવાથી આથમણાં લીંમડા નીચે સભા કરીએ. ત્યારે સત્સંગીઓએ ઢોલિયો લીધો તે લીંમડા હેઠળ ઢાળ્યો, ઉપર ગાદલું પાથરીને તકીઓ મૂક્યો તે ઉપર મહારાજ બિરાજમાન થયા. આગળ સાધુઓ તથા સત્સંગીઓની સભા ભરાઇને બેઠી. સાધુઓ વાજીંત્ર વગાડીને કીર્તન ગાવા લાગ્યા. ત્યારે ગોવિંદજીભાઇ મહારાજની પૂજા કરવા આવ્યા તે કિનખાપનો સુરવાળ અને ડગલી અને માથે બાંધવા સારુ શેલું અને કેડમાં બાંધવા સારુ શેલું અને ખભે નાખવા સારુ શેલું એ બધો પોશાક લાવ્યા તે ધરાવીને શાલ ઓઢાડી અને કંકુનો ચાંદલો કર્યો અને પછી આરતી ઉતારીને મહારાજનાં ચરણારવિંદ છાતીમાં લીધાં.

પછી શ્રીજીમહારાજે પેંડા પતાસાંની પ્રસાદી ગોવિંદજીભાઇને આપી. પછી સર્વ સાધુઓને કંકુના ચાંદલા કરીને ધોતીયાં ઓઢાડ્યાં. અને પછી સંતો ગોડીનાં પદ બોલવા લાગ્યા અને બે વાળંદો મશાલો લઇને આવ્યા. પછી મહારાજ ઊભા થયા અને પછી સંતો આરતી બોલીને નારાયણ ધૂન્ય બોલ્યા. પછી સંતોએ મહારાજને દંડવત્ કરીને એક એક આવીને પગે લાગીને જેને જેમ ઘટે તેમ બેસી ગયા. પછી સંતો પ્રશ્ન પૂછવા લાગ્યા અને મહારાજ તેના ઉત્તરો કરવા લાગ્યા. એમ પ્રશ્નોત્તર કરતાં રાત્રી જ્યારે એક પહોર ગઇ ત્યારે શ્રીજી મહારાજ પોતાને ઉતારે પોઢવા પધાર્યા અને સાધુઓ તથા સત્સંગીઓ પણ પોતપોતાને ઉતારે ગયા.

પછી મહારાજે છઠ્ઠે દિવસે સવારમાં વહેલા ઊઠીને ગરમ પાણીએ સ્નાન કર્યું. પછી હીરકોરનું ધોતીયું પહેરીને અને ગરમ શાલ ઓઢીને ઉગમણે મુખારવિંદે બેસીને હસ્તકમળમાં માળા લઇને ફેરવવા લાગ્યા ને પોતાના સ્વરૂપનું ધ્યાન કરીને ઢોલિયે બિરાજમાન થયા, અને સત્સંગીઓ દર્શન કરવા આવ્યા. ત્યારે વહેલાલના પાટીદાર જેસંગભાઇ બોલ્યા જે, હે મહારાજ ! આજ અમારી રસોઇ છે. ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે સારું. પછી જેસંગભાઇએ સંતોને ચોકે સામાન પહોંચાડ્યો અને શ્રીજીમહારાજ માટે થાળ પોતાના ઉતારામાં કર્યો તે શાક પાક

અને ચારે પ્રકારનાં ભોજનો તૈયાર કરીને બોલાવવા આવ્યા, અને કહ્યું જે, હે મહારાજ ! થાળ તૈયાર થયો છે, જમવા પધારો. પછી મહારાજ ત્યાં પધાર્યા અને પાર્ષદ ભગુજીએ ધાબડી પાથરી આપી તેના ઉપર બેઠા અને જેસંગભાઈએ થાળ લાવીને અન્નકૂટની પેઠે પૂર્યો.

પછી મહારાજ જમવા લાગ્યા તે જમતા જાય અને પાણી પીતા જાય. તે જ્યારે જળ પીએ ત્યારે ત્રણ ઘૂંટ પાણી પીએ ને પેટ ઉપર હાથ ફેરવે અને વળી કહે કે, આજ તો બહુ જમ્યા. એવી રીતે જમીને પછી કહ્યું જે, હવે પાણી લાવો. પછી ભગુજીએ પાણીનો લોટો આપ્યો અને શ્રીજી મહારાજ જલપાન કરી રહ્યા ત્યારે જેસંગભાઈએ પાનબીડાનો મુખવાસ આપ્યો તે મહારાજ જમ્યા. પછી પોતાને આસને પધાર્યા, અને ઢોલિયે બિરાજમાન થયા.

પછી શ્રીજીમહારાજે જેસંગભાઈને કહ્યું જે, રસોઈની ખબર કઢાવો કેટલી વાર છે ? ત્યારે જેસંગભાઇ રસોડે જઇને પૂછ્યું. ત્યારે સાધુઓએ કહ્યું જે રસોઇ તૈયાર છે. પછી શ્રીજીમહારાજ પાકશાળામાં પધાર્યા વસ્ત્ર ઉતારી હીરકોરનું ધોતીયું પહેરીને, ખેસ આડસોડે ખભે નાખીને કેડમાં તાણી બાંધીને કહ્યું જે, લાડુ લાવો. પછી સાધુઓ ત્રાંસ ભરીને આગળ આવ્યા. પછી એક હાથમાં બબ્બે લાડુ લઈને બોલે જે, લ્યો લાડુ, મહારાજો ! મહાપુરુષો ! લ્યો લાડુ. એમ હેતે કરીને પીરસે અને કહે કે, ગુરુપ્રસાદ લ્યો, ગુરુપ્રસાદ. એમ પીરસીને વારંવાર પંક્તિમાં ફર્યા.

પછી જ્યારે કોઈએ લાડુ ન લીધા ત્યારે ભંડારી સાધુઓને પીરસીને હાથ ધોઈને પોતાને આસને પધાર્યા અને પોતાના પાર્ષદ પાસે પાણી મંગાવ્યું. ભગુજીએ પાણીનો લોટો આપ્યો. પછી જલપાન કરીને પોઢ્યા. પછી થોડીવાર થઈ ત્યારે જાગ્યા અને પાર્ષદે પાણીનો લોટો આપ્યો તે લઈને શ્રીજીમહારાજ મુખારવિંદ ધોઈને કોગળા કરીને જલપાન કરીને ઢોલિએ બિરાજ્યા. અને વાતો કરી તે સંતોએ અને હરિભક્તોએ સાંભળી. પછી શ્રીજીમહારાજે કહ્યું જે, દિવસ એક પહોર છે માટે ચાલો તળાવની દક્ષિણ બાજુ લીંબડા હેઠે સભા કરીએ.

પછી સત્સંગીઓએ ગાદી તકિયા સહિત ઢોલિયો બિછાવ્યો. તે ઉપર મહારાજ પૂર્વ મુખે બિરાજમાન થયા. આગળ સાધુઓ અને સત્સંગીઓની સભા ભરાઈને બેઠી. અને મુક્તાનંદ સ્વામી આદિ સંતો સરોદા, સતાર, તાલ વગાડીને વિષ્ણુપદ બોલવા લાગ્યા. પછી જે સત્સંગીની રસોઈ હતી તે સત્સંગી શ્રીજીમહારાજ

સારુ પોશાક લઈને આવ્યા તે કિનખાબની ડગલી અને સુરવાલ અને માથે બાંધવાનું શેલું અને ખભે નાખવાનું શેલું, એ સર્વ વસ્ત્રો મહારાજે અંગીકાર કર્યાં. પછી હરિભક્તે આરતી ઉતારીને મહારાજનાં ચરણારવિંદ છાતીમાં લીધાં. પછી શ્રીજી મહારાજે તેને પેંડા પતાસાંની પ્રસાદી આપી. પછી સંતોને કુમકુમના ચાંદલા કર્યા અને ધોતિયાં ઓઢાડ્યાં. પછી દર્શન કર્યાં. પછી સંતો પૂર્વરાગનાં પદો બોલ્યા. બે વાળંદો મશાલો લઈને આવ્યા. આરતી સમય થયો ત્યારે શ્રીજીમહારાજ ઊભા થયા અને સાધુઓ પણ ઊભા થઈને આરતી બોલ્યા. નારાયણ ધૂન્ય કરીને એક એક આવીને મહારાજને પગે લાગીને જેને જેમ ઘટે તેમ તે બેસી ગયા.

પછી શ્રીજીમહારાજે કહ્યું જે, આજ તો ઝીલણિયાં પદ બોલો. ત્યારે સાધુઓ ઝીલણિયાં કીર્તનો બોલ્યા. પછી મહારાજે કહ્યું જે, હવે કીર્તનો રાખો બહુ સારાં કીર્તનો બોલ્યા, હવે અમે થોડીક વાતો કરીએ. ત્યારે મુક્તાનંદ સ્વામીએ કહ્યું જે, હે મહારાજ ! બહુ સારું. પછી શ્રીજી મહારાજે એમ વાર્તા કરી જે, વાત કરવી, કથા કરવી, કીર્તન ગાવાં, તેમાં ભગવાનને સંભાળીને ગાવાં તો તેના ઉપર ભગવાન પ્રસન્ન થાય છે. અને એવી ભક્તિ કરીને એનો જીવ શુદ્ધ થાય છે. અને ભગવાનને વિસારીને જગતમાં ઘણા ગાય છે તે ગાનારા ભ્રષ્ટ થઈ જાય છે. તે માટે આપણે જે જે ક્રિયા કરવી તે ભગવાનને સંભાળીને કરવી. એવી રીતે શ્રીજીમહારાજે બહુ વાર્તા કરી, આ તો દિશમાત્ર લખી છે. પછી શ્રીજીમહારાજ દરબારમાં પોતાને ઉતારે પોઢવા પધાર્યા. પછી સંતો અને સત્સંગીઓ પણ પોતપોતાને ઉતારે ગયા.

ઇતિ શ્રીસહજાનંદસ્વામી શિષ્ય અચ્યુતદાસવિરચિતે શ્રીપુરુષોત્તમલીલામૃતસુખ સાગર મધ્યે મહારાજે મછીઆવમાં ચોથે દિવસે ટાઢાજળથી સ્નાન કર્યું અને પાંચમે તથા છઠ્ઠે દિવસે લીલા કરી અને અગરાજીએ જમાડ્યા તથા સાધુ અને સત્સંગીઓ પોતપોતાને ઉતારે ગયા એ નામે સિત્તેરમો અધ્યાય. ૭૦

અધ્યાય ૭૧

સાતમે દિવસે શ્રીજીમહારાજ સવારમાં વહેલા ઊઠ્યા અને ગરમ જળે સ્નાન કર્યું. પોતાનો નિત્યવિધિ કરીને ઢોલિયે બિરાજમાન થયા. ત્યારે ભુજ નગરના જેઠી ગંગારામ આવીને પગે લાગીને બેઠા. ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે, જેઠી ! આજે મલ્લયુધ્ધ કરો તો જોઈએ. ત્યારે ગંગારામ અને તેના ભત્રીજા વાલજી બે લડ્યા, તે ખૂબ લડ્યા. ત્યારે શ્રીજીમહારાજ પ્રસન્ન થયા. અને ગંગારામને પોતાની

પ્રસાદીનો વાઘો ને શેલું તથા ચોફાળ તથા ટોપી એ આદિક વસ્ત્રો આપ્યાં. ત્યારે વાલજીએ કહ્યું જે, હે મહારાજ! ગંગારામને એકને આપ્યો અને લડ્યા, અમે બે તેથી તેમાંથી અર્ધો ભાગ હું લઈશ. ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે, એ તો અમે ગંગારામને એકલાને આપ્યો છે. ત્યારે વાલજીએ કહ્યું જે, મને પણ કાંઈક આપો. ત્યારે શ્રીજીમહારાજે વાલજીને એક મુઠી ભરીને રૂપીયા આપ્યા.

બાપુજીએ સંતોને માટે પાકી રસોઈ કરાવી અને શ્રીજી મહારાજ સારુ થાળ કરાવ્યો. પછી બાપુજી આવ્યા તે પગે લાગીને તેણે મહારાજને કહ્યું જે, હે મહારાજ! જમવા પધારો. પછી શ્રીજીમહારાજ જમવા પધાર્યા અને જમીને પાછા પોતાને સ્થાને આવ્યા. ત્યારે બાપુએ કહ્યું જે સંતોની રસોઈ તૈયાર છે. ત્યારે શ્રીજીમહારાજ વસ્ત્રો ઉતારીને હીરકોરનું ધોતિયું પહેરીને, ખેસ આડસોડે ખભે નાખીને તે જ ખેસથી કેડ બાંધીને બે હાથમાં બબ્બે લાડુ લઈને પીરસવા લાગ્યા અને કહ્યું જે, હે મહારાજ ! લ્યો લાડુ, લ્યો લાડુ, મહાપુરુષો ! લ્યો લાડુ. લ્યો ગુરુપ્રસાદ.

એમ વારંવાર કહીને સાત વાર ફર્યા અને જ્યારે કોઈએ ન લીધા ત્યારે ભંડારી સંતોને પીરસીને હાથ ધોઈને પોતાને આસને ઢોલિયા ઉપર બિરાજમાન થયા. અને પાર્ષદે પાણીનો લોટો મહારાજને આપ્યો તે જલપાન કરીને પોઢ્યા. પછી બે ઘડી આરામ કરીને જાગ્યા ત્યારે પાર્ષદે પાણીનો લોટો મહારાજને આપ્યો. તે કોગળા કરીને જલપાન કરીને સત્સંગીઓને વાર્તા કરવા લાગ્યા. એમ કરતાં જ્યારે ત્રીજો પહોર થયો. ત્યારે શ્રીજીમહારાજે કહ્યું જે, કાલે સભા કરી હતી ત્યાં ચાલો, સભા કરીએ. ત્યારે સત્સંગીઓએ ઢોલિયો લીધો અને તળાવની દક્ષિણ બાજુ અને કૂવાથી આથમણી કોરે લીંબડા હેઠે ઢોલિયો ઢળાવીને ગાદલું તથા તકિયો નખાવીને તે ઉપર પૂર્વ મુખે બિરાજમાન થયા. અને સંતો તથા સત્સંગીઓની સભા ભરાઈને બેઠી.

ત્યારે ગામ ભેલાવાળા ગોવિંદરામ વિશામણનો વેશ લઈને આવ્યા. તેણે કાઠીના જેવાં લુગડાં પહેર્યાં અને મોટો પાગડો બાંધ્યો અને છ સાત માળાઓ કંઠમાં નાખીને હાથમાં કરતાલ લઈને મહારાજ આગળ આવીને ઊભા રહ્યા. ત્યારે શ્રીજીમહારાજે પૂછ્યું જે, 'ભક્ત'! ક્યાં રહો છો? અને ક્યું તમારું ગામ? અને શું તમારું નામ? અને અમ પાસે કેમ આવ્યા? ત્યારે બોલ્યા જે; પાળીયાદના

કાઠી છીએ અને વિશામણ ભક્ત મારું નામ છે અને અમે એમ સાંભળ્યું છે જે, સ્વામિનારાયણ ભગવાન કહેવાય છે તે તમને જોવા આવ્યા છીએ. ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે સારું, બેસો. ત્યારે બીજા ભેળા કાઠી હતા તે બોલ્યા જે, ભક્ત તો બહુ મોટા છે અને જે ઝાડ સૂકાઈ ગયું હોય તેની ઉપર ભક્ત હાથ ફેરવે તો ઝાડ લીલું થાય છે અને તેને પાંદડાં આવે છે. ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે આ લીંબડો સૂકાઈ ગયો છે તે લીલો કરો. ત્યારે વિશામણ ભક્ત કહે એ તો હમણાં જ લીલો થશે. પછી તે સૂકા લીંબડા પાસે ગયા. અને તેને હાથ અડાડ્યો અને પાણી લઈને છાંટ્યું અને પછી ખૂબ ધૂણ્યો. અને ધૂધકારીઓ કરીને હાહાકાર મચાવી દીધો. આવી રીતે દાખડો કર્યો તો પણ તે લીંબડાનું ઠૂંઠૂં લીલું થયું નહીં અને પાંદડાં પણ આવ્યાં નહીં. અને મહારાજ તો મુખ આડો રૂમાલ દઈને મંદમંદ હસવા લાગ્યા. વિશામણ તો ધૂણી ધૂણીને થાક્યો પછી આવીને મહારાજને પગે લાગ્યો અને બોલ્યો જે 'અમે મોરે તો બે ત્રણ ઠેકાણે સૂકાં લાકડાંને લીલાં કર્યાં હતાં અને તમારી આગળ તો અમારું કાંઈ ન ચાલ્યું. માટે તમો તો ભગવાન ખરા. અમારો અપરાધ ક્ષમા કરજો અને સારું કરજો. ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે તમારો અપરાધ શું છે ? અને તમે તો ભગવાનના ભક્ત છો તે તમારું સારું થશે. પછી પગે લાગીને ઊઠી ગયો.

પછી વળી ગામ વાંકાનેરનો જીવરામ વિપ્ર તે વૈરાગી થઈને આવ્યો અને પોતે આંધળો થઈને બે ત્રણ છોકરાં સાથે લાવ્યો. નાનાને એક ખભા ઉપર બેસાર્યું હતું અને એકને આંગળીએ વળગાડ્યું હતું અને એક પાછળ ચાલ્યું આવતું હતું એવા વેષે આવીને મહારાજ આગળ ઊભો રહ્યો. અને મહારાજને અરજી કરી જે હે મહારાજ ! આજ અમારો આપત્કાળ આવી પડ્યો છે, તે માટે તમારી આગળ આવ્યો છું. ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે, તમારે શું આપત્કાળ પડ્યો છે ? ત્યારે વૈરાગી બોલ્યો જે, અમે માર્ગે ચાલ્યા આવતા હતા ત્યારે અમારા ભેળો એક વૈરાગી થયો. તે જુવાન હતો અને બે દિવસ અમારા ભેળો ચાલ્યો. તે આ છોકરાની માને લઈ ગયો અને આ છોકરાં નાનાં અને હું આંધળો તે આ દુઃખ માથે આવી પડ્યું છે. ત્યારે મહારાજે પૂછ્યું જે, 'તમારે વૈરાગીમાં એમ થાય ખરું ?' ત્યારે તે વૈરાગી બોલ્યો જે, 'વૈરાગીમાં તો એમ થાય.' ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે, 'તે ખોટી ચાલ છે.' પછી બાપુજીને મહારાજે કહ્યું જે, 'આને પાંચ રૂપિયા આપો.' પછી બાપુજીએ પાંચ રૂપિયા આપ્યા. પછી મહારાજે કહ્યું જે, તમને ભગવાન અન્ન

વસ્ત્ર આપશે. પછી રાજી થઈને ગયો.

પછી બે વાળંદ બે મશાલો લઈને આવ્યા અને આરતી થઈ. પછી નારાયણ ધૂન્ય કરીને મહારાજને પગે લાગીને સંતો અને હરિભક્તો જેને જેમ ઘટે તેમ બેસી ગયા, પછી શ્રીજીમહારાજે કહ્યું જે, 'આજ તો ટીંખળ જોયાં છે માટે ગાવણું કરો.' પછી મુક્તાનંદ સ્વામી આદિક સંતો વાજાં વગાડીને વિષ્ણુપદ બોલ્યા. પછી શ્રીજીમહારાજે કહ્યું જે, 'હવે કીર્તન રાખો. ભગવાનની વાત કરીએ.' પછી મહારાજે બહુ પ્રકારે વાર્તા કરી, પછી બોલ્યા જે, સત્સંગીના સંઘ સર્વે ચાલ્યા અને અમે પણ સવારમાં વહેલા ચાલશું. ત્યારે બાપુજીએ કહ્યું જે, હે મહારાજ ! તમો આટલા દિવસ રહ્યા પણ અમારી રસોઈ તો કોઈ દિવસ જમ્યા નથી તે કાલે નહીં ચલાય.

ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે ઝાઝા દિવસ થયા છતાં તમો કહો છો તો જમીને ચાલશું. એમ કહીને પોઢવા પધાર્યા અને સંતો પોતાને ઉતારે ગયા, પછી સવારમાં વહેલા શ્રીજીમહારાજ ગરમ જળથી સ્નાન કરીને પછી પવિત્ર આસને બેસીને નિત્યવિધિ કરીને ઢોલિયે બિરાજમાન થયા. પછી બાપુજીએ સંતોને માટે રસોઈ કરાવી અને દરબારમાં થાળ કરાવીને બાપુજીભાઈ મહારાજને તેડવા આવ્યા અને શ્રીજીમહારાજ દરબારમાં જમીને પોતાને આસને પધાર્યા. અને બાપુજીએ કહ્યું જે, 'સંતોની રસોઈ તૈયાર થઈ છે માટે પીરસવા પધારો. ત્યારે શ્રીજીમહારાજ વસ્ત્રો ઉતારીને ધોળું ધોતિયું પહેરીને તથા ખેસ આડસોડે નાખીને અને તે ખેસથી કેડ બાંધીને બે હાથમાં બબ્બે લાડુ લઈને પીરસવા લાગ્યા અને કહ્યું જે, હે મહારાજ ! લ્યો લાડુ, લ્યો લાડુ, મહાપુરુષો ! લ્યો લાડુ. લ્યો ગુરુપ્રસાદ. એમ વારંવાર પંક્તિમાં ફરીને જ્યારે કોઈએ લાડુ ન લીધા ત્યારે ભંડારીને પીરસીને પછી આસને પધાર્યા અને ઘડી એક પોઢીને જાગ્યા.

પછી દરબારમાં સભા કરી ત્યારે બાપુજી પૂજા કરવાની સામગ્રી લાવ્યા. લીલા કિનખાબનો સુરવાલ અને ડગલી તથા માથે બાંધવાનું જરિયાની શેલું અને ખભે નાખવાનું જરિયાની શેલું તથા ભારે કીંમતી શાલ એ સર્વે વસ્ત્રો શ્રીજી મહારાજને ધરાવીને કુમકુમનો ચાંદલો કરીને આરતી ઉતારી. અને ચરણારવિંદ છાતીમાં લીધાં. પછી સંતોને ધોતિયાં ઓઢાડ્યાં. પછી પ્રદક્ષિણા કરીને દંડવત્ કરી રહ્યા ત્યારે શ્રીજીમહારાજે કહ્યું જે, હવે ચાલશું. અને અમદાવાદ જવાનો

વિચાર છે.

પછી બાપુજી સુખડીના લાડુ લાવ્યા અને કહ્યું જે, હે મહારાજ ! આ ભાતુ છે તે સર્વે સંતોને બે બે લાડુ આપો. ત્યારે મહારાજે બબ્બે લાડુ સર્વ સંતોને આપ્યા અને સંતોને કહ્યું જે, હળવા હળવા અમદાવાદને માર્ગે ચાલવા માંડો. અને અમે પણ આવીએ છીએ. આ રીતે ગામ મછીઆવે સં.૧૮૭૬ અઢારશો છોત્તેરના ફાગણ સુદ પુનમને દિવસે ફૂલદોલના ઉત્સવની ઘણીક લીલા કરીને પછી શ્રીજીમહારાજ ઘોડા ઉપર સવાર થઈને કાઠીપાળા અને સવારોએ વિંટાણા થકા ચાલ્યા તે માર્ગમાં હરિભક્તોનાં ગામ આવે ત્યાં તેની સેવા અંગીકાર કરતા અને સત્સંગીઓને આનંદ આપતા થકા અમદાવાદ પધાર્યા. ત્યારે શ્રીનગરના સત્સંગીઓએ વાજતે ગાજતે સન્માન કરીને નવાવાસના હરિભક્તને ઘેર પધરાવ્યા.

ઇતિ શ્રીસહજાનંદસ્વામી શિષ્ય અચ્યુતદાસવિરચિતે શ્રીપુરુષોત્તમલીલામૃતસુખ સાગર મધ્યે ભુજના ગંગારામ મલ્લ પાસે કુસ્તી કરાવી અને મછીયાવનો સમૈયો સંપૂર્ણ કરાવીને અમદાવાદ પધાર્યા એ નામે એકોતેરમો અધ્યાય. ૭૧

અધ્યાય ૭૨

અમદાવાદમાં શ્રીજીમહારાજ નવાવાસમાં લીંબડા તળે સભામાં બેસીને અનેક પ્રકારની વાર્તાઓ કરીને હરિભક્તોને સુખ આપતા અને ક્યારેક સંતો અને હરિભક્તોને સાથે લઈને કાંકરીઆ સરોવરમાં સ્નાન કરવા પધારતા અને ક્યારેક નારાયણ ઘાટે અને ક્યારેક દુધેશ્વર અને ક્યારેક સપ્તઋષિને આરે સ્નાન કરવા પધારતા. ક્યારેક દામોદર ભક્તને ઘેર જમવા પધારતા. એવી રીતે ઘણાક દિવસ શ્રીનગરમાં રહીને ઘણાક ચમત્કારો બતાવતા. પછી મહારાજે સભામાં વાત કરીજે, આપણે મછીઆવ જવું છે માટે સંતો અને હરિભક્તો તથા બ્રહ્મચારી અને પાર્ષદો સર્વે ચાલો. એમ કહીને ચાલ્યા તે આગળ જઈને અમદાવાદના હરિભક્તો વળાવવા આવેલા હતા તેને પાછા વાળીને જય સચ્ચિદાનંદ કહીને ચાલ્યા. તે ફરતા ફરતા મછીઆવ પધાર્યા અને ત્યાં રહીને ઘણીક લીલા કરીને ત્યાંથી ચાલ્યા તે પોતાના ભક્તજન ઉપર દયા કરીને ગામ દદુકા પધાર્યા અને ત્યાંના હરિભક્તોએ બહુ સારી રસોઈઓ કરાવીને સર્વ સંત મંડળીઓને જમાડી. મહારાજ પોતાના હસ્ત વડે બહુ હેતે કરીને સર્વ સંતોને પીરસતા. એવી રીતે સંતને ઘણાંક સુખ આપીને પછી દેશાન્તરમાં ફરવા જવાની આજ્ઞા કરી.

ત્યાર પછી ત્યાંથી પોતે પાછા મછીઆવ પધાર્યા, ત્યાં ચારથી પાંચ દિવસ રહીને પછી શ્રીજીમહારાજે સત્સંગીઓ આગળ વાત કરી જે, અમારે ગઢપુર જવું છે અને દાદાખાચરને ત્યાં જઇને વાસુદેવનારાયણની મૂર્તિ પધરાવીને આગળ અન્નકૂટ ધરવો છે. ત્યારે હરિભક્તોએ સૌ મળીને રાખવાની ઘણી તાણ કરી પણ મહારાજે કહ્યું જે, અન્નકૂટતો ત્યાંજ કરવો છે. પછી ત્યાંથી ચાલ્યા તે ગામ શિયાળ ગયા અને ત્યાં ભક્ત તુલાધાર જેને મહારાજનો આશરો છે તેને ઘેર પધાર્યા. તે ભક્તે નાના પ્રકારની રસોઇ બનાવીને મહારાજને તથા પાર્ષદોને જમાડ્યા. ત્યાર પછી ચાલ્યા તે ગામ રોઝકા પધાર્યા.

ત્યાંથી ગઢડા પધાર્યા અને ત્યાં વાસુદેવ નારાયણનો જે ઓરડો છે ત્યાં ઢોલિયા ઉપર પોઢીને, સવારે વહેલા જાગીને, નિત્યવિધિ કરીને, ઉષ્ણ જલથી સ્નાન કરીને, કોરાં વસ્ત્રથી શરીર લૂઇને, ખેસ પહેરીને, ઉપરણી ઓઢીને, ચાખડીએ ચઢીને, લાડુબાઇને રસોડે રામબાઇ આદિક બ્રાહ્મણ બાઇઓ રસોઇ કરાવતાં હતાં ત્યાં જમવા પધાર્યા. પછી જમીને ચળુ કરીને જલપાન કરીને મુખવાસ લઇને અક્ષર ઓરડીએ પધાર્યા અને ત્યાં ઢોલિયા ઉપર પોઢ્યા. અને કોઇક સમયે બ્રહ્મચારી પાસે રસોઇની સામગ્રી માગે અને પોતાને હાથે રસોઇ કરીને પોતે જમે અને પોતાના એકાન્તિક ભક્તોને જમાડતા. એવી રીતે અક્ષરધામના ધામી અને પ્રગટ પુરુષોત્તમ શ્રી સહજાનંદસ્વામી ભક્તિ ધર્મના પુત્ર પોતાના એકાન્તિક ભક્ત એવા શ્રી દુર્ગપુરના હરિભક્તો તેમનો પ્રેમ સહિત ભક્તિભાવ જોઇને ત્યાં નિવાસ કરીને રહ્યા. બીજાં ગામોમાં જ્યાં જ્યાં ઉત્સવ સમૈયા કરવા હોય ત્યાં ત્યાં જઇને ત્યાંના સત્સંગીજનોને દર્શન તથા વાર્તાઓ કરીને સુખી કરીને પાછા ગઢપુર આવીને રહેતા અને ત્યાં પોતાની મૂર્તિનું સત્સંગીજનોને સ્મરણ તથા ધ્યાન થાય અને તે મૂર્તિ અખંડ અંતરમાં સાંભરે તે માટે એવાં અનેક ચરિત્ર કરતા.

તે સમયે ડુંગરપુરથી મૂર્તિઓ લેવા પ્રથમ સંતો અને પાળાઓને મોકલ્યા હતા તે મૂર્તિઓ લઇને આવ્યા. તે ગાડાં જ્યારે દરબારમાં આવ્યાં ત્યારે મહારાજને કહેવરાવ્યું જે, 'મહારાજ' ! ડુંગરપુરથી મૂર્તિઓનાં ગાડાં આવ્યાં છે. ત્યારે મહારાજ તે સંતોને તથા પાળાઓને ઊઠીને મળ્યા અને તેમના માટે રસોઇ કરાવવા માંડી અને મૂર્તિઓ ગાડામાંથી ઉતારીને તેને ઓપાવવા માંડી. તેમાં વાસુદેવજીની જે મૂર્તિ હતી તેને ઓપાવી. પછી ઉતરાદા બારના ઓરડામાં સિંહાસન કરાવ્યું પછી

વેદિકાઓ ઓસરીથી હેઠે કરાવીને વરુણીમાં બ્રાહ્મણોને વરાવ્યા અને તે સમયે સંત ઝાંઝ મૃદંગ લઈને ઓચ્છવ કરવા લાગ્યા. અને સોનીએ પણ ઘરેણાં ઘડીને તૈયાર કર્યાં અને બ્રાહ્મણો જવ, તલ હોમવા લાગ્યા. તે સમયમાં મહારાજ પૂર્વ મુખે ઊભા રહ્યા. અને પાછળ દાદા ખાચર હાથમાં નાળીએરને અગ્નિમાં હોમવા ઊભા હતા. પછી તે અગ્નિના કુંડમાંથી જ્વાળા નીકળી તે દાદા ખાચરના હાથમાંથી નાળીયેર લઈને પાછી અગ્નિના કુંડમાં સમાઈ ગઈ. પછી ધીરે ધીરે ઊભી જ્વાળા ચાલી ત્યારે મહારાજ બોલ્યા જે, અગ્નિએ મૂર્તિમાન આવીને નાળિયેર લીધું. પછી મૂર્તિ ઉપાડીને ચાલ્યા તે ફાગણ વદી ત્રીજને શુક્રવારના દિવસે સિંહાસન ઉપર પધરાવી. તે સમયે ચાર વેદ મૂર્તિમાન બ્રાહ્મણને વેષે આવીને વેદને શ્રુતિઓનું ઉચ્ચારણ કરવા લાગ્યા.

પછી મૂર્તિઓને વસ્ત્ર, ઘરેણાં પહેરાવ્યાં તથા પુષ્પના હાર પહેરાવી આરતી ઉતારી. સત્સંગીઓ ભેટ મૂકતા જાય અને મહારાજ પાસે બેસતા જાય. પછી મહારાજ બોલ્યા જે, 'બ્રાહ્મણોને તેડાવો અને ચોરાસી કરાવો. અને સત્સંગીઓ બહારના આવ્યા હોય તેને અને ગામના સત્સંગીઓને જમાડજો. ત્યારે નિત્યાનંદ સ્વામી બોલ્યા જે, હે મહારાજ !' અમારે ચોકે કામ આવે તેને જમાડશું. બ્રહ્મચારીને ચોકે જેને ખપે તેને બ્રહ્મચારી જમાડશે અને બ્રાહ્મણને ચોકે બ્રાહ્મણ જમાડશે. ત્યારે મહારાજ બોલ્યા જે, 'જીવાખાચરના દરબારમાં જઈને સંભળાવો જે, તમે સર્વે જમવા આવજો. પછી ઠાકોરજી જમી રહ્યા તે સમયે આરતી થઈ, પછી મહારાજ ઉતારે પધાર્યા. ત્યાં પોશાક ઉતારીને જળના કોગળા કરીને બિરાજ્યા. તે જમીને જળપાન કરીને મુખવાસ લઈ ઓરડાની ઓસરીમાં સંતોની પંક્તિ થઈ હતી ત્યાં પીરસવા પધાર્યા. તે પીરસતા જાય અને લાડવાની તાણ કરતા જાય. પછી જળ વડે હાથ ધોઈને ઢોલિયે બિરાજ્યા.

પછી ગામ તથા પરગામનાં બાઈ-ભાઈ સર્વે સત્સંગીઓ અને સર્વ બ્રાહ્મણો જમી રહ્યા તેમને તે સમયે શેલાં, પાઘડી અને દક્ષિણા મનમાની અપાવી અને પછી ઉતારે પધાર્યા. તે સમયમાં દિવાળી આવી. ત્યારે જયાબા અને લલીતા બા અન્નકૂટનો સામાન કરવા લાગ્યાં અને નિષ્કુલાનંદ સ્વામી આદિ સંતો અને પાર્ષદો સહુ મળીને દીપમાળા કરવા લાગ્યા એ ઓરડાની જે ઓસરી તેનો જે મોતીયો હતો તેની નીચે વાંસની ખપાટ બાંધીને તેમાં કોડિયાં મેલાવ્યાં. પછી દીવા કરાવ્યા.

ત્યાર પછી મહારાજે ભારે પોશાક જે નરનારાયણ સ્વામિનારાયણ નામે હતો તે સુરવાળ પહેર્યો અને ભારે રેંટો મસ્તકે બાંધ્યો અને કાળા કિનખાબની ડગલી પહેરીને બિરાજમાન થયા. તે સમયે કોઇ વડોદરાનાં બાઇએ નાથ ભક્ત સાથે મહારાજને માટે શાલ જોટો મોકલ્યો હતો તે નાથભક્તે મહારાજને ઓઢાડ્યો અને મહારાજ ઢોલિયા ઉપર આવીને બિરાજ્યા. અને ચારે બાજુ દીવા અને મશાલો થઇ તેનો અલૌકિક પ્રકાશ થઇ રહ્યો.

ત્યાર પછી આરતી ધૂન્ય બોલીને સંતો મહારાજને પગે લાગીને બેઠા. તે સમયમાં સંત મંડળ મહારાજની આગળ ગાવણું કરવા લાગ્યા. અને મહારાજ પણ ઘેરે સાદે ભેળા ગાતા જાય અને રમુજ કરતા જાય અને સાથે ચપટી પણ વગાડતા જાય. ત્યાર પછી જે ગવૈયા સંતો હતા તેમને મહારાજે પુષ્પના હાર આપ્યા અને નાથભક્તને પણ પુષ્પનો હાર આપ્યો. પછી તરત જ ઊઠ્યા અને ઉતારે જઇને પોતાનો પોશાક ઉતારીને જ્યાં જલપાન કરીને પોઢવાનો સંકલ્પ કરે છે ત્યાં તો નાથ ભક્ત હેતે કરીને દૂધ-પૌંવાનો થાળ લઇને આવ્યા. તેને જોઇને મહારાજ ઢોલિયાથી ઉતરીને જળના કોગળા કરીને દૂધ-પૌંવા જમવા બેઠા. તે જમીને પછી નારુપંત નાના તથા રામચંદ્ર વૈદ્ય એ આદિ હરિભક્તોની ખબર પૂછી અને દૂધ-પૌંવાનો થાળ હતો તે મુક્તાનંદ સ્વામી આદિ સંતોને મોકલાવ્યો. પછી પોતે મુખવાસ લઇને ઢોલિયા ઉપર પોઢ્યા.

પછી સવારે વહેલા જાગીને નિત્યવિધિ કરીને પોશાક પહેરીને શાલ ઓઢી અને ચાખડીએ ચઢીને ઓરડાની ઓસરીએ ઢોલિયા ઉપર બિરાજમાન થયા અને તે સમયમાં વાસુદેવ નારાયણની આગળ અન્નકૂટ પૂર્યો. અને હરિભક્તે મહારાજને કહ્યું જે આંહી ઢૂકડા આવો. પછી મહારાજ આવીને ઊભા. પછી નિત્યાનંદ સ્વામીએ અન્નકૂટની આરતી ઉતારી અને હરિભક્તો સર્વે ભેટ મૂક્તા જાય, અને પગે લાગતા જાય. મહારાજે તે સમયે જે પોશાક પહેર્યો હતો તે ઉતારીને જમવા બિરાજમાન થયા અને ભોજન જમતા જાય અને મંદમંદ હાસ્ય કરતા જાય. એવી રીતે જમીને પછી ચળુ કરીને જલપાન કર્યું પછી મુખવાસ લઇને સંતોની પંક્તિમાં પીરસવા પધાર્યા. તે મોતીયા લાડુ, જલેબી તથા દૂધ-પેંડા, તે ઉપરાંત ભાતભાતનાં અનેક પકવાનો લઇને સંતોની પંક્તિમાં પીરસતા જાય અને રમુજ કરતા જાય અને બોલ્યા જે મહાપુરુષો ! લ્યો લાડુ, લ્યો જલેબી, લ્યો પેંડા, એવી રીતે સંતો

અને હરિભક્તો જમવા આવ્યા હતા તે સર્વને જમાડીને પછી મહારાજ બોલ્યા જે, અન્નકૂટનો સામાન જે પાછળ વધે તે ગામના તથા પરગામના હરિભક્તો આવ્યા હોય તેમને રસ્તામાં જમવા માટે આપી દેજો. એટલી આજ્ઞા કરીને પછી પોતે હાથ ધોઈને જ્યાં અન્નકૂટ પૂર્યો હતો તે સામું જોઇને મહારાજ બોલ્યા જે, અન્નકૂટ બહુ સારો ભરાણો છે. એમ કહીને મહારાજે બદ્રિકાશ્રમના મુક્તોને તેડાવ્યા અને પોતે ખુરશી ઉપર વિરાજ્યા. તે મુક્તો પણ મહારાજને જોઇને સમાધિને પામ્યા.

ત્યારે મહારાજે સચ્ચિદાનંદ મુનિને નેત્રની સાને કરીને કહ્યું જે તે મુક્તોને જગાડો. ત્યારે સચ્ચિદાનંદ સ્વામીએ તે સર્વ મુક્તોને જગાડ્યા. પછી મહારાજ ત્યાંથી ચાલ્યા તે ગામ સારંગપુર પધાર્યા. અને જીવા ખાચરના દરબારમાં રાત રહ્યા. સવારમાં સર્વે સંત હરિભક્તોને સંગાથે લઈને નદીમાં ઝાડીએ ધ્રોએ નાહ્વા પધાર્યા. અને તે પુરના ભક્તજનોને જલક્રીડા કરીને ઘણોક આનંદ પમાડ્યા. તે લીલાનાં દર્શન કરવા સારુ અગણિત દેવો વિમાને બેસીને આવ્યા હતા. એવી રીતે ઘણીક જળક્રીડા કરીને જળથી બહાર નીસર્યા પછી કોરાં વસ્ત્ર પહેરીને ઊભા રહ્યા. તે સમયમાં છેટે ઊભીને જે બાઈઓ સ્નાન કરતાં હતાં તેમાંથી એક બાઈએ જળનો ઘડો શ્રીજીમહારાજ ઉપર રેડ્યો તે જોઇને શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે જુવો, આ બાઈનો ગાંડો પ્રેમ. એમ કહીને વસ્ત્ર ઉતારીને બીજાં કોરાં વસ્ત્રો પહેર્યાં.

પછી માણકીએ સવાર થઈને ગામમાં ચાલ્યા, તે સંતો અને હરિભક્તો કીર્તન ગાતા જાય અને વાજાં વગાડતા જાય. એવી રીતે ઓચ્છવ કરીને તે ગામની ભાગોળમાં પેઠા. ત્યારે એક ઝાંપડી કાષ્ટનો ભારો વેચવા માટે જતી હતી, તેણે મહારાજ સામું હેતે કરીને જોયું. એટલામાં અધોર્ધ્વ પ્રમાણે રહિત એવો તેજનો સમૂહ દીઠો તેથી તેને સમાધિ થઈ ગઈ અને પૃથ્વી ઉપર તે બાઈ પડી ગઈ. મહારાજ તો ચાલ્યા ગયા, તે ગામની ભાગોળે ગયા ત્યારે તે બાઈ સમાધિમાંથી જાગી.

ત્યારે ગામના લોકો તે બાઈને પૂછવા લાગ્યા જે, આ તું પડી તે તને શું થઈ ગયું ? ત્યારે તે બાઈ બોલી જે, અધોઉર્ધ્વ જે તેજનો સમૂહ તેમાં અનંત મુક્તે સહિત આ સ્વામિનારાયણનાં મને દર્શન થયાં. તે સાંભળીને જે મનુષ્યો ઊભાં હતાં તે ઘણાં આશ્ચર્યને પામ્યાં. મહારાજ તો જીવા ખાચરના ઉતરાદા બારની ઓસરીએ ઢોલિઓ ઢળાવીને તેના ઉપર બેઠા. અને સંતો તથા હરિભક્તો અને પાર્ષદો પણ ચારેકોર હાથ જોડીને બેઠા અને પૂછવા લાગ્યા જે, અહો હો ! કૃપાનાથ

! આ ઝાંપડીને તમે સમાધિ કરાવીને તમારાં મુક્તોએ સહિત દર્શન કરાવ્યું, તે તેણીએ જપ, તપ, પુણ્ય આદિક શું સાધન કર્યા હશે કે જે સાધને કરીને અક્ષરધામને જોઈને અક્ષરધામની વાત કરી, જેને સાંભળીને સર્વે લોક આશ્ચર્ય પામ્યાં ? માટે તમો કહી સમજાવો જેથી આ લોકોના સંશય ટળી જાય.

તે સાંભળીને મહારાજ બોલ્યા જે, તે પૂર્વ જન્મમાં શેઠાણી હતી અને પરોક્ષ રીતે ભગવાનની ભક્તિ કરતી હતી, તેમજ વ્રત, દાન અને પુણ્ય પણ કાંઈ વિશેષ કરતી. પણ એક સમયે તે બાઈ ઘરની બારીમાં બેઠી હતી ત્યારે તેણે નીચે નજર કરીને જોયું. ત્યાં એક અધર્મી ઝાંપડો વાંસળી વગાડતો જતો હતો. વળી તે સમયે વર્ષાઋતુ પણ હતી. તેણે કરીને વાંસળીનો સ્વર તે બાઈને બહુ પ્રિય લાગ્યો. અને ઝાંપડો પણ રૂપાળો હતો તેણે કરીને તે બાઈની વૃત્તિ ઝાંપડામાં ખેંચાઈ ગઈ. તેથી તે બાઈને અંતકાળે સાંભળી આવ્યો તે કારણથી તેને ઝાંપડીનો દેહ આવ્યો છે. માટે ચિત્તનો ચોટવાનો સ્વભાવ છે તે જે જે વસ્તુ કોઈ આસક્તિપૂર્વક જો જુવે તો તે તે વસ્તુમાં તરત જ ચિત્ત ચોટી જાય પણ આ અસાર છે કે સાર છે તેને જીવ વિચારીને જોતો નથી તેથી જીવને બંધન થાય છે, અને સંસાર સાગરને વિષે ભટકવું પડે છે. માટે ભગવાનના ભક્તને ભગવાનની મૂર્તિ તથા ભગવાનની પ્રસાદીની વસ્તુ તે સિવાય બીજાં પદાર્થો હવેલી બાગ, બગીચા, પલંગ, ગાદી, તકીઆ, ગાલીચા એ આદિ વસ્તુ નજરે જોવામાં આવે તો ભગવાનના ભક્તોને તરતજ દૃષ્ટિ પાછી ખેંચી લેવી. કારણકે નારદજીએ અંબરીષ રાજાની પુત્રીને આસક્તિથી જો જોઈ તો બંધન થયું. તેમજ સૌભરી પણ મચ્છને આસક્તિપૂર્વક જોવાથી બંધન પામ્યા. મોહિની સ્વરૂપ જોવાથી શંકર પણ છેતરાણા. માટે તમોએ માર્ગે ચાલતાં આસક્તિપૂર્વક કોઈ વસ્તુ જોવી નહીં. અને જો આસક્તિથી જોશે તો જેમ શેઠાણી ઝાંપડી થઈ તેમ આસક્તિથી જોનારને પણ બંધન થશે. અને શબ્દ સાંભળવાથી મૃગલાં બંધનને પામે છે.

વળી પતંગિયું અગ્નિ જોવાથી બળી મરે છે. માટે અમારા ધામમાં જેને જાવું હોય તેને કોઈપણ ઈન્દ્રિયને વશ થવું નહીં. આપણે ભગવાનનો આશરો કર્યો છે તે ઈંદ્રિયોને જીતવા માટે કર્યો છે. અને સર્વ વાસના તોડીને શુધ્ધ બ્રહ્મરૂપ થવું. અને હવે જો ઈંદ્રિયોને વશ થઈને વર્તશું તો જે કાંઈ સાધન કર્યાં હશે તે સર્વે સાધન વૃથા થઈ જશે. કારણકે સારી જાતની વાણિયાણી હતી પણ વાસનાથી

તેણીને શ્વપચ થવું પડ્યું. માટે ભગવાનનાં ભક્તને સમજી વિચારી ક્યાંય પણ વિષયમાં આસક્ત થવું નહીં એ અમારો અને સત્શાસ્ત્રોનો સિધ્ધાંત છે તે તમોને કહ્યો. એટલી વાતો કરીને જમીને ચાલ્યા તે ગામ ડભાણ પધાર્યા. અને સર્વે સંતો જે ત્યાં હતા તે મહારાજને મળ્યા, અને મહારાજની સેવામાં રહ્યા. અને તે સમયમાં સંત ગામ ડભાણમાં રોટલાના ટુકડા માગવા જતા તે ઝોળીમાં ટુકડા આદિક આવે તે પથ્થરથી ભાંગીને ભૂકો કરીને ગોળા વાળીને જમતા. અને મહારાજ તે સમયે ભગુ ખાંટના ફળિયામાં રાત્રિ એક પહોર વીતે ત્યાં સુધી સભા ભરીને જ્ઞાનવાર્તા કરતા. તેમાં નિયમ પાળવાની અતિ આકરી-કડક વાતો કરતા.

પછી સંતો ગામ બહાર રાત્રિમાં સૂઈ જતા, અને મહારાજ પણ પોઢતા. તે જ્યારે પાછલી પહોર રાત્રિ રહે ત્યારે મહારાજ પાર્ષદ પાસે મશાલ કરાવીને સૌ સંતોની પાસે જતા અને સૌ સંતોના સંકલ્પની વાતો કરતા. તે સાંભળીને સૌ સંતોને તીવ્ર વૈરાગ્ય ઉત્પન્ન થતો. પછી મહારાજે કહ્યું જે, આ દેહ મિથ્યા છે. તથા આ લોક અને ભોગ તે પણ મિથ્યા છે. એવાં મહારાજનાં ઉપદેશનાં તીવ્ર વચનોને સાંભળીને એક સંતને તીવ્ર તપ કરવાની ઈચ્છાથી તીવ્ર વૈરાગ્ય ઉત્પન્ન થયો. તેથી તે સંત એક વનમાં જઈને અન્ન પાણીનો ત્યાગ કરીને બેઠા અને મહારાજે અતિ તપ કરવાની વાત કહી તેથી સર્વ સંતને પણ તપ ઉપર ઘણી રુચી થઈ તેથી આ દેહને તુચ્છ ગણીને વર્તવા લાગ્યા.

પછી કોઈક દિવસ મહારાજ ગામ ધોવાળે જમવા પધાર્યા ત્યારે રસ્તામાં ચાલતાં તીવ્ર તપ કરતા જે સંત તેમને જોયા. અને તે સંત ત્રણ દિવસ સુધી અન્ન-જલનો ત્યાગ કરીને ધ્યાનમાં બેઠા હતા તેમણે માર્ગમાં જતા શ્રીજીમહારાજનો સાદ સાંભળ્યો અને ધ્યાનમાંથી જાગ્યા. અને ઊભા થઈને મહારાજની પાસે આવીને સાષ્ટાંગ દંડવત્ કર્યા. ત્યારે મહારાજે તે સંતને કહ્યું જે, આવું આકરું તપ કળિયુગમાં ન કરવું. કાંઈક દેહનું રક્ષણ થાય તેવું તપ કરવું; કારણ કે મનુષ્યનો દેહ આવો અમૂલ્ય અને વળી ભગવાનની ભક્તિ કરવામાં ઉપયોગી છે, તે દેહનું નિયમ પ્રમાણે રક્ષણ કરવું. તપે કરીને દેહનો ત્યાગ ન કરવો. અને જો તપે કરીને દેહનો ત્યાગ કરે છે તો તે જન આત્મઘાતી કહેવાય છે. વળી ભગવાનને રાજી કરવા તપ કરવા જાય અને તેથી દેહ પડી જાય તેથી ભગવાન ઊલટા કુરાજી થાય છે.

યુગ યુગના ધર્મ જુદા હોય છે. માટે શાસ્ત્રમાંથી સાંભળીને આ કળિયુગમાં

જે તપ કરે છે તે તપસ્વી અંતે નરકે પડે છે. અને વળી મહાપાપ કદાપિ થઇ ગયું હોય અને દેહનો ત્યાગ કરે છે તો તે આ દેહને અંતે નિશ્ચય અસદ્ગતિને પામે છે. અને સચ્છાસ્ત્રનો તથા અમારો આવો અભિપ્રાય છે. માટે સૌએ સંતના મંડળથી જુદા ન પડવું અને તપ પણ સૌના નિયમ પ્રમાણે કરવું. અને જો સૌમાંથી એકલો જો વિશેષ તપ કરે તો અંતે પાર પડે નહીં. અને વિશેષ તપ કરવાની ઇચ્છા તો હોય પણ તેમાંથી માંદુ પડી જવાય કે દેહ પડી જાય. માટે જેમ કોળીએ કોળીએ જમાય તો શાન્તિ થાય પણ જો આખો લાડુ મોઢામાં લે તો તેમાંથી મૃત્યું થાય છે, કેમકે કોઇ લડવા નીકળ્યો તે જો સેનાથી આઘો જાય તો સામલા શત્રુઓ મારી નાખે છે અને સેનામાં રહીને જો શત્રુઓ સાથે લડે તો પૂર્ણ વિજયને મેળવે છે. તેમજ જો સંતોને અમને રાજી કરવા હોય તો તેમણે સૌ સૌના મંડળમાં રહીને નિયમ પ્રમાણે જો તપ કરશો અને કથા-વાર્તા સાંભળીને સૌ સેવા કરશો તો અમારો રાજીપો છે અને સર્વ શાસ્ત્રો અને પુરાણોમાં સત્સંગનો જ મહિમા અપાર રહ્યો છે. અને સંતની સેવા કરવાનું કહેલ છે.

અને તે સેવાએ કરીને જ્ઞાન તથા વિજ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય છે. પણ સૌથી મોટો થાવા અને પોતાનો પ્રેમ જણાવવા એકાન્તે બેસીને કઠણ તપ કરે છે, તો તેના માથે વિઘ્ન છે. એમ શ્રીજી મહારાજે સહુ સંતોને ઉપદેશ દઈને સર્વ સંતને પેંડા અપાવ્યા. ત્યારે તે સંતે પેંડા જમીને પાણી પીધું. અને મહારાજ પણ તેના માથે બહુ રાજી થયા. પછી સૌ સંતો ત્યાં રહ્યા, મહારાજ ત્યાંથી ચાલ્યા તે ગામોગામ ફરતા અને સત્સંગીઓને આનંદ પમાડતા થકા ગામ વિજાપુર પધાર્યા.

ઇતિ શ્રીસહજાનંદસ્વામી શિષ્ય અચ્યુતદાસવિરચિતે શ્રીપુરુષોત્તમલીલામૃતસુખ સાગર મધ્યે મહારાજે ગઢડામાં વાસુદેવનારાયણ પધરાવ્યા અને અન્નકૂટ કર્યો, ત્યાંથી સારંગપુર પધાર્યા અને ત્યાં શેઠાણી શ્વપચના દેહને પામી તથા નિયમ પ્રમાણે તપ કરવાની વાત કરીને ત્યાંથી વિજાપુર પધાર્યા એ નામે બોત્તેરમો અધ્યાય. ૭૨

અધ્યાય ૭૩

શ્રીજી મહારાજે ગામ વિજાપુરમાં સથવારાની નાતનાં સારાં સત્સંગી વજીબાઇ નામનાં રહેતાં હતાં, તેને જેવી રીતે સત્સંગ થયો તેની સૌ હરિભક્તો આગળ વિસ્તારીને વાત કરી, જે વજીબાઇ જ્યારે સત્સંગી થયાં તે પહેલાં મારગીના પંથમાં હતાં, ત્યારે પોતાના ગામમાં જે જે વૈરાગી આવે તેને પોતાને ઘેર ઉતારો

દેતાં, અને ગાંજો-ભાંગ પણ આપતાં તથા ખાવા પીવા પણ ભગવાન તુલ્ય જાણીને આપતાં. અને તે ભેખ ગમે તેવા ફેલ કરે તેનો અવગુણ પણ મનમાં કાંઇ પણ આવવા દેતાં નહીં.

પછી તેના ગામમાં કોઇક સમયે સાધુ રામદાસભાઇ ગયા અને ગામમાં ભિક્ષા કરતા કરતા તેને ઘેર ગયા. ત્યારે વજીબાઇએ તેમને ભેખ જાણીને આદરભાવ કરીને તેના મુખથી સાવધાન પૂર્વક ભગવદ્ વાતો સાંભળી. હેતે કરીને દશ બાર દિવસ રાખ્યા, ત્યારે સત્ય અને અસત્યની તેને ખબર પડી. તે બાઇનો પતિ અને પોતે સત્સંગની વાત સાંભળીને સત્સંગી થયાં. બીજા સર્વે મતપંથનો ત્યાગ કરીને અમારે વિષે અત્યંત હેત થયું. પણ તેમને અમારાં પ્રત્યક્ષ દર્શન થયેલ ન હતાં. ત્યાર પછી કોઇ વૈરાગી ઘેર આવે તેને ગાંજો, ભાંગ, લોટ એ કાંઇ પણ આપે નહીં.

પછી અમે એક સમયે બ્રહ્મચારીનો વેષ લઇને ત્યાં ગયા. કોઇ માણસને અમે પૂછ્યું જે, અમે ઉતારો ક્યાં કરીએ ? આ ગામમાં સાધુની સેવા કરે તેવું કોઇ છે ? ત્યારે તેણે કહ્યું જે, બીજાં તો કોઇ નથી પણ એક વજીબાઇ સાધુની સેવા કરે એવી હતી તે પણ હવે બગડી ગઇ છે. તે હવે સ્વામિનારાયણની થઇ ગઇ છે. માટે તમો જો ત્યાં જાશો તો સુખીઆ થાશો નહીં અને ઉતરવા પણ દેશે નહીં. એવાં તેનાં વચન સાંભળ્યાં તો પણ અમો ત્યાં ગયા અને વજીબાઇને કહ્યું જે, અમે તીર્થવાસી છીએ તે કહો તો તમારે ઘેર રાત રહીએ. ત્યારે તે કહે જે, 'અહીં નહીં. બીજે ક્યાંક ગામમાં માગી ખાઓ. અને તમારા જેવા ધૂતીને પેટ ભરનારા ઘણાએ આવે છે અને તમે પણ ખાવા ન મલ્યું ત્યારે પારકો માલ ખાવા સાધુ થયા અને ખાઇ પીને શરીર વધાર્યું છે, તેથી જીવાત્માનું શું કામ થયું ? અને તીર્થવાસી થયા તેણે કરીને તો લાખ ચોરાશીના ફેરા ટળશે નહીં. જો આત્યંતિક કલ્યાણની ઇચ્છા હોય તો શ્રી સ્વામિનારાયણનું હેતે સહિત ભજન કરો તો આત્યંતિક કલ્યાણ થાય. ત્યારે અમે તેને કહ્યું જે, તમે તો ભોળાં જણાઓ છો, કોઇએ તમને ભરમાવ્યાં છે. સ્વામિનારાયણ તો પાખંડી છે. તેણે તો બાબરો ભૂત વશ કર્યો છે. તેણે કરીને તે જગતને ભરમાવે છે. તેની પ્રસાદી જે કોઇ ખાય તે પણ ગાંડા થઇ જાય છે.

ત્યારે તેણે કહ્યું જે, અરે બાવા ! આવાં ખોટાં ગપ્પાં શું મારો છો ? અને અનંત કોટી બ્રહ્માંડના કારણ જે કહેવાય છે તે જ સ્વામિનારાયણ પોતે છે, તેઓ

પૃથ્વી ઉપર અધર્મનું ખંડન કરીને ધર્મનું સ્થાપન કરવા પ્રગટ થઈને અગણિત જનોનો ઉધ્ધાર કરે છે. બ્રહ્મા, વિષ્ણુ અને મહેશ જેવા તો જેની સ્તુતિ કરે છે અને શેષ, શારદા જેનું ગુણ ગાન કરે છે, તેને જે અજ્ઞાની જીવો છે તે જાણી શકતા નથી. ત્યારે અમોએ કહ્યું જે, આજ કળિયુગમાં ભગવાન હોય નહીં, અને કહો તો કાશી સુધીના પંડિતોને બોલાવીને મોટી સભા કરીએ, અને તે નિર્ણય કરે તો સ્વામિનારાયણ ભગવાન સાચા.

ત્યારે તેણીએ કહ્યું જે, યમુનાજીને કાંઠે યજ્ઞ કરનારા જે ઋષિઓ કે જે, શાસ્ત્ર પુરાણના ભણેલા હતા તેમણે પણ ભગવાનને ઓળખ્યા નહીં. તો પછી આજના શાસ્ત્રીઓ અને પુરાણીઓ શું નિર્ણય કરશે તે વિચારી જુવો. પશુના પાલન કરનારા જે ગોવાળીયા તેમણે પ્રત્યક્ષ પ્રભુને જાણ્યા. અને જે બ્રહ્મા બુધ્ધિશાળી કહેવાય છે તેણે પણ ન ઓળખ્યા. માટે ભગવાન ઓળખવામાં બુધ્ધિનું કામ નથી પણ ભગવાનની કૃપા હોય અથવા પૂર્વ જન્મના સારા સંસ્કાર હોય તો જ ભગવાન ઓળખાય છે. ત્યારે અમોએ કહ્યું જે, તે વાત બધી ખોટી છે અને તમારા મનમાં ખોટી ભ્રમણા છે. ત્યારે તેણીએ અમોને કહ્યું જે, તું ખોટો અને તારો ગુરુ પણ ખોટો. પણ અમે તો સ્વામિનારાયણને શિર જાય તોય પણ મૂકીએ નહીં. અમે તો એવો નિશ્ચય કર્યો છે જે, બ્રહ્મા જેવા સમજાવવા આવે તો પણ તેને અમે મૂકીએ નહીં.

પછી તે બાઈનો પતિ આવ્યો. તેણે પણ અમને બીક દેખાડી અને કહ્યું જે, બાવા ! તું અહીંથી ચાલ્યો જા. ત્યારે અમે તેને કહ્યું જે, ઓસરીમાં અને એક પડખે પડ્યા રહીશું. કાંઇ અમે તમારી પાસે લેવા આવ્યા નથી. કદાચ તમે લાકડી લઈને મારશો તો પણ જશું નહીં. ત્યારે તેણે કહ્યું જે, તમે ભલે પડી રહો પણ આસન કે ખાવાપીવાનું કાંઇ પણ મળશે નહીં. અને ચલમ કે બીડી પીતાં દેખશું તો તમારો લબાચો બહાર ફેંકી દેશું, કારણ કે હું સ્વામિનારાયણનો સત્સંગી છું તે મારાં ઘરમાં બીડી કે ચલમ પીવાય નહીં. પછી અમે વસ્ત્ર પાથરીને પૃથ્વી પર સૂઈ ગયા અને શરીરમાં ભૂમિ ખૂંચવા લાગી ત્યારે અમે તે બાઈને કહ્યું જે, કાંઇ પલંગ જેવું હોય તો આપો. ત્યારે તે બાઈએ કહ્યું જે, જુવો ક્યાં મારા ઘરમાં પલંગ છે ? હું ક્યાંથી આપું ?

ત્યારે અમે તે બાઈને કહ્યું જે, તારા બીજા ઓરડામાં પલંગ પડ્યો છે તે અમને આપ. તે સાંભળીને વજીબાઈ ઘણું આશ્ચર્ય પામ્યાં. પછી તેઓએ ઊઠીને

અમને પલંગ ઓરડામાંથી કાઢી આપ્યો. ત્યારે અમોએ તે બાઇને કહ્યું જે, હે બાઇ ! અમને પાથરવા માટે એક ગોદડું પણ આપો, ત્યારે તે બાઇએ કહ્યું જે, ગોદડું ક્યાંથી આપું ? અમને તું શા કારણથી હેરાન કરે છે ? પહેલાં તો કહેતો હતો જે મને કાંઇ નહીં જોઇએ. અને અત્યારે વળી ગોદડું માગે છે ? ઘરમાં જે ગોદડાં હતાં તે અમે પાથરીને સૌ સૂતાં છીએ. ત્યારે અમે તેને કહ્યું જે, ઘરની અંદર ગોદડાંની થોકડી પડી છે તેમાંથી નવું ગોદડું અમને આપો. ત્યારે વજીબાઇ અમારાં વચન સાંભળીને વિચાર કરવા લાગ્યાં જે આ બાવો ઓરડામાં ગોદડાં પડ્યાં છે તેને ક્યાંથી દેખતો હશે ? આ કાંઇક આશ્ચર્યની વાત છે. પણ તેમાં હું ભરમાઉં નહીં, એમ જાણીને તેમણે અમને બે ગોદડાં આપ્યાં. પછી તે બાઇ ઘરનું બારણું બંધ કરીને સૂઇ ગયાં.

ત્યાર પછી અમે ઓટા ઉપર ઢોલિઓ ઢાળીને ઉપર પોઢી ગયા. ત્યાર પછી અર્ધી રાત જ્યારે ગઇ ત્યારે તે બાઇએ બારણાંમાંથી અમારાં સામું જોયું. ત્યારે તે બાઇને અમે ઐશ્વર્ય જણાવવા સારુ અમારાં ચરણારવિંદ પીપળાની ડાળ સુધી લાંબાં કરી દેખાડ્યાં. ત્યારે તે બાઇએ મનમાં વિચાર કર્યો જે, આ પુરુષ કોઇક ચમત્કારિક છે પણ, મારે તો સ્વામિનારાયણને વિષે પતિવ્રતાપણું છે. તે જો મારું મન ભરમાવવા માટે કોઇ વૈરાટ પુરુષનું સ્વરૂપ ધારણ કરી દેખાડે અથવા તો કોઇ આકાશમાં ઉડી જાય અથવા તો કોઇ સૂર્ય અને ચંદ્રમામાં લીન થાય, તો પણ મારે તો સ્વામિનારાયણ ભગવાન વિના સર્વે માયાના દાસ છે, પણ ભગવાન તો એક સ્વામિનારાયણ જ સાચા છે, તે વિના કોઇ સોએ સો પ્રકારે સિધ્ધાઇ બતાવે, તો કોઇ અગ્નિમાં પ્રવેશ કરે, અથવા તો કોઇ સમુદ્રમાં પ્રવેશ કરે, અથવા તો કોઇ પરના મનની વાત કહી બતાવે, તો પણ સર્વે માયાના જીવ છે. અને જગતમાં મૂર્ખ લોકોને ભરમાવવા માટે યોગીનો વેષ લઇને ઘણા આના જેવા ફરે છે. પણ મારે તો સ્વામિનારાયણ વિના સર્વે ખોટા છે. અને સ્વામિનારાયણ ભગવાનનો જેને નિશ્ચય ન હોય તેને બીજા પુરુષનો ભાર આવે. અને જે સાચો સત્સંગી હોય તેને જો કોઇ સિધ્ધાઇ બતાવે તો પણ તેને પાખંડી છે એમ જાણે છે. પણ મને તો શંકર કે શેષજી કે કોઇ ઇન્દ્રાદિક અથવા બ્રહ્માદિક દેવ ભરમાવવાનો ઉપાય કરે તો પણ સ્વામિનારાયણ ભગવાન વિના બીજા કોઇને હું ભગવાન માનું નહીં. એમ તે બાઇ વિચાર કરીને પોતાના બિછાના પર સૂઇ ગઇ. પછી જ્યારે

પ્રાતઃકાળ થયો ત્યારે અમે ત્યાંથી નીકળ્યા.

પછી તે બાઈ એક વખત અમારાં દર્શન કરવા ગઢપુર જ્યારે ભારે સમૈયો ભરાયો હતો ત્યારે ત્યાં આવ્યાં હતાં ત્યારે સમૈયાની ભીડ જોઈને છેટે ઊભાં થઈ રહ્યાં. તેને જોઈને અમોએ સત્સંગીઓને કહ્યું જે, તે બાઈને અમારી પાસે આવવા દ્યો. ત્યારે તે બાઈ આવીને અમોને પગે લાગ્યાં. ત્યારે અમે તે બાઈને મર્મથી કહ્યું જે, 'આ ચરણારવિંદ તમારા ઘરના પીપળાને અડક્યાં હતાં. ત્યારે વજીબાઈએ શરમાઈને નીચું જોયું. ત્યારે તે ગામનાં રહેનારાં મોટીબા બોલ્યાં જે, હે મહારાજ ! 'આ બાઈએ નીચું જોયું તેનું કારણ શું ?' ત્યારે અમોએ સર્વે વાત કહી દેખાડી અને કહ્યું જે, અમારો જેને દૃઢ નિશ્ચય હોય તેને બ્રહ્માદિક જેવા ડગાવે તો પણ ડગે નહીં. એમ સભામાં વજીબાઈની પ્રશંસા કરી. તે સાંભળી સર્વ રાજી થયા.

પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, હે ભક્તજનો ! (તમો સંત્સંગી છો તે તમારે સત્સંગી નામ સાર્થક કરવું તે શું ? તો આ પ્રત્યક્ષ પુરુષોત્તમ ભગવાન જેવા છે તેવા જાણીને તેમનો મન, કર્મ, વચને સમાગમ કરવો. બીજું આ પ્રગટ ભગવાનના સંતો, જે સ્ત્રી, ધનના ત્યાગી એવા જે સંતો, તેમનો સમાગમ કરવો. અને પ્રત્યક્ષ ભગવાને પ્રવર્તાવ્યો એવો જે ભાગવત ધર્મ તેને પાળવો અને પ્રત્યક્ષ ભગવાન તથા સાધુ તથા ભાગવત ધર્મનો મહિમા જેમાં કહેલો હોય એવાં જે શાસ્ત્રો જે સત્સંગિજીવન તથા વચનામૃત તથા શિક્ષાપત્રી ભાષ્ય આદિકને વાંચવાં સાંભળવાનો અભ્યાસ કરવો, અને તે જ પ્રમાણે વર્તવું. તેને સત્સંગી કહીએ) હવે ભગવાનનો સમાગમ કરવાની રીત કહીએ છીએ જે, પોતાના ત્રણ દેહ, ત્રણ અવસ્થા, ત્રણ ગુણ, પંચભૂત, દશ ઇંદ્રિયો, દશ પ્રાણ, ચાર અંતઃકરણ તથા અંતઃકરણના દેવતા તે સર્વ થકી પોતાના આત્માને ન્યારો બ્રહ્મરૂપ જાણીને પ્રત્યક્ષ ભગવાનની મૂર્તિનું નખથી શિખા પર્યંત ધ્યાન કરવું. તથા ગદ્‌ગદ્ કંઠે રોમાંચિત ગાત્ર થઈને ભગવાનની માનસી પૂજા કરવી તથા પ્રત્યક્ષ પૂજા કરવી તથા નવ પ્રકારની ભક્તિ કરવી તેને ભગવાનનો સમાગમ કર્યો કહેવાય. અને સાધુની અન્ન વસ્ત્રાદિકે કરીને સેવા પૂજા કરવી તથા તેમના મુખથી કથા વાર્તા સાંભળવી અને તે કહે તેમ જ કરવું તે સંતનો સમાગમ કર્યો કહેવાય.

હવે ભાગવત ધર્મનિષ્ઠાની વાર્તા કહીએ છીએ જે, અહિંસા તથા બ્રહ્મચર્ય

આદિક જે પોતાનો વર્ણાશ્રમ સદાચાર તેને યુક્ત થકો નિર્દંભપણે કરીને ભગવાન અને ભગવાનના ભક્તની સેવા કરવી. તથા ભગવાનનાં મંદિરો કરાવવાં. તથા ભગવાનને અર્થે બાગ-બગીચા કરાવવા તથા ભગવાનને નાના-પ્રકારનાં નૈવેદ્ય ધરાવવાં. તથા ભગવાનનાં મંદિરમાં વાળવું-લીંપવું તેમાં શ્રધ્ધા રાખવી, આવી રીતે વર્તવું તેને ભાગવત ધર્મ કહીએ. એ આદિક ઘણીક વાર્તાઓ કરીને વિરામ પામ્યા. અને સવારે ઊઠીને પોતાનો નિત્યવિધિ કરીને ત્યાં હરિભક્તોને ઘેર થાળ જમ્યા. ત્યાંથી ચાલ્યા તે રસ્તામાં હરિભક્તોનાં ગામ જે જે આવ્યાં તે તે ગામના સત્સંગીઓના મનોરથ પૂર્ણ કરીને ગામ મછીઆવ પધાર્યા. ત્યાંના સત્સંગીજનો સર્વે ગાજતે વાજતે મહારાજની સન્મુખ આવ્યા.

પછી સૌ ગામમાં આવ્યા અને બાપુભાઈને ઘેર ઉતારો કર્યો. અને બાપુજીભાઈએ સારાં સારાં ભોજન તથા વ્યંજન કરાવીને મહારાજને જમાડ્યા. ત્યાર પછી મહારાજને દર્શને આવેલા હરિભક્તો દર્શન કરીને સભામાં બેઠા હતા તેની આગળ મહારાજે વાર્તા કરી જે, સર્વે ગૃહસ્થાશ્રમી અમારા સત્સંગીઓ ! તમો સાંભળો જે, સ્ત્રીના સ્વભાવ છે તે હું તમોને કહું છું. જે સ્ત્રી બહુ ધર્મવાળી હોય અથવા ડાહી હોય તો પણ સ્વભાવથી જન્મથી ભોળી છે તેનું કહ્યું જે પુરુષ માને છે તે દુઃખીઓ થાય છે કારણકે, પતિના પ્રાણ જાય તેવી વાત હોય તો પણ તે સ્ત્રી મનમાં વિચારે નહીં જે આમાંથી પતિના પ્રાણ જશે. તે વિચારી જુવો કે, દશરથ રાજાએ કૈકેયીનું માન્યું તો પોતાના પ્રાણ ખોયા. માટે અલ્પ કામ સારુ સ્ત્રી રાત દિવસ કંકાસને કરે છે. વળી સત્યભામાએ પુષ્પને માટે શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનને કટુ શબ્દ કહ્યા. વળી સ્ત્રી રૂપી ભાગીરથી નદી સદા વાંકા સ્વભાવવાળી છે. માટે સારી ધર્મવાળી સ્ત્રી હોય, અથવા માતા હોય તો પણ તેનું કહ્યું વિચારીને જ કરવું. વળી સ્ત્રીનું ઘણું સન્માન કરવું. વળી સ્ત્રી કેવી છે તો ઠગાદિકથી ઠગાઈ જાય છે અને ભૂત-પ્રેતના ભયમાં ભમાઈ જાય છે. અને ધૂતારાના વચનમાં સાચી પ્રતીતિ માની લે છે, પણ ભગવાનનો અલૌકિક મહિમા જાણતી નથી તે કારણથી છાની વાત રાખવી હોય તો તે વાત તેની પાસે કરવી નહીં. જેના ઘરમાં સ્ત્રી કર્તા હોય તથા રાજ્યમાં બાળક કર્તા હોય તેના ઘરમાં ધનાદિકની આશા ન રાખવી. ત્યાગીને તો ચિત્રની સ્ત્રી હોય અથવા કાષ્ઠની પુતળી હોય તો પણ દૃષ્ટિપૂર્વક જોવી નહીં, તો પછી તેનો સ્પર્શ તો થાય જ કેમ ? ત્યારે વ્યાપકાનંદ મુનિએ પૂછ્યું જે, હે મહારાજ

! પાષાણ તથા ચિત્રની સ્ત્રી તે તો નિર્જીવ કહેવાય, તે શું કરનારી છે ?

પછી મહારાજ કહે જે, એનો ઉત્તર આજ નહીં કરીએ, હમણાં ફરવા જાઓ. પછી વ્યાપકાનંદ સ્વામી ફરવા ગયા. તે ફરતા ફરતા થાનગઢમાં વાસંગી નાગનું મંદિર છે તેમાં રાત રહ્યા, અને તે મંદિરના ઘુમટમાં સ્ત્રીની પુતળીઓ ચિતરેલી હતી, તેની સામે સ્વામીએ જોયું કે ભાન ભૂલી ગયા અને તે પુતળીઓ જાણે સજીવન નાચતી હોય કે શું ? એમ તેણે જોયું.

પછી સ્થિરચિત્તે વ્યાપકાનંદ મુનિએ શ્રી હરિનું ધ્યાન ધર્યું અને પ્રાર્થના બહુ કરી ત્યારે તે ચિત્રો હતાં તેમ જ સ્થિર થયાં. પછી સ્વામી ગઢડામાં મહારાજ પાસે આવ્યા ત્યારે ગદ્‌ગદ્ કંઠે બોલ્યા જે, હે મહારાજ ! આપની વાત મેં બરાબર સાચી માની છે. એમ કહીને પોતાનું વૃત્તાંત કહી સંભળાવ્યું. માટે સ્વામીને તો સ્ત્રીની ચિત્ર પ્રતિમા પણ બંધન કરનારી છે. પછી હરિભક્તો રસોઇની સામગ્રી લાવ્યા અને રસોઇ કરીને સંતો સહિત પોતે જમ્યા.

તે વખતે એક ભિખારીનો છોકરો અતિ કરગરીને અન્ન માગવા આવ્યો. તેને જોઇને મહારાજ બોલ્યા જે, આ છોકરાને હોય તો આપો. પણ કોઇ બોલ્યા નહીં અને એમ જાણ્યું જે આ મત્સ્યનો ખાનારો તેને અન્ન કેમ અપાય ? ત્યારે મહારાજે તે છોકરાને પૂછ્યું જે, તું જલડોડી ખાય છે કે નથી ખાતો ? તે સાંભળીને છોકરે કહ્યું જે, ના મહારાજ ! હું નથી ખાતો. તે વચન સાંભળીને મહારાજે સત્સંગીઓ આગળ કહ્યું જે, ધર્મી જણાય છે માટે સ્વધર્મી કે પરધર્મી હોય તો પણ ભૂખ્યો કે દુઃખ્યો જણાય તો તેનું દુઃખ જોઇને શક્તિ પ્રમાણે અન્ન જલ આદિકે કરીને તેને શાંતિ પમાડવો. તે ગમે તેવો હોય તો પણ રાંધેલા અન્નાદિકે કરીને તેનું દુઃખ ટાળવું તે સદ્‌ગૃહસ્થોનો ધર્મ છે. સગું હોય અથવા સ્વદેશી હોય કે પરદેશી હોય તો પણ તેને અન્ન તો આપવું જોઇએ, કેમ જે, સુવર્ણાદિક દાન કરતાં પણ અન્નદાન અધિક છે. અને તે કરતાં પણ શ્રીહરિના સ્વરુપ સંબંધી જ્ઞાન દાન તો સર્વથી અધિક દાન છે. એવી રીતે ઘણીક વાર્તા કરી.

ઇતિ શ્રીસહજાનંદસ્વામી શિષ્ય અચ્યુતદાસવિરચિતે શ્રીપુરુષોત્તમલીલામૃતસુખ-સાગર મધ્યે વિજાપુરમાં મહારાજે વજીબાઇની વાર્તા કરી તથા ત્યાંથી મછીઆવ પધાર્યા અને ત્યાં હરિભક્તો આગળ કેટલીક વાર્તા કરી એ નામે તોત્તેરમો અધ્યાય. ૭૩

અધ્યાય ૭૪

ત્યાર પછી ગામ મછીઆવથી મહારાજ ચાલ્યા માર્ગમાં હરિભક્તોનાં ગામ આવ્યાં ત્યાં પોતાના અનન્ય સત્સંગીઓને દર્શન દેતા અને હરિભક્તોના મનોરથને પૂર્ણ કરતા થકા ગામ ગઢડે ગયા. ત્યાં મંદિરમાં ઉતારો મેલીને પોતાના અક્ષર મહોલમાં ઢોલીયા ઉપર વિરાજમાન થયા. જીવુબા આદિક ભક્તજનોએ ભારે ભારે થાળ કરીને મહારાજને જમાડ્યા. જમીને હસ્ત ધોઇને, જલપાન કરીને અક્ષર ઓરડીએ ઢોલીયા ઉપર વિરાજમાન થયા. તે સમયે નિત્યાનંદ સ્વામી આદિક સંત મંડળોએ આવીને મહારાજને દંડવત્ કર્યા. ત્યારે મહારાજ ઊઠીને તે સંતોને મળ્યા. પછી ઢોલીયા ઉપર વિરાજ્યા, તે સમયે ઝાલાવાડના સત્સંગીઓની ખબર પૂછી. બાઇઓ પાસે બીરંજની રસોઇ સંતો સારુ કરાવી. પછી પોતે પીરસવા પધાર્યા. તે ડંકા ભરી ભરીને સંતોને પીરસતા જાય અને તાણ કરતા જાય. એવી રીતે સંતોને જમાડીને પછી સાકર અને દૂધ તે પણ તાણ કરી કરીને જમાડ્યાં.

પછી પાર્ષદ પાસે હાથ ધોવરાવ્યા. અને સંતો પણ જમીને ચળુ કરીને ઊઠ્યા. મહારાજે પોતે મુખવાસ જમીને તે પ્રસાદીનો મુખવાસ સંતોને આપ્યો. પછી મહારાજ સભામાં વિરાજમાન થયા. પછી સંતો પાસે કથા કરાવી. ત્યાર પછી કીર્તન ગવરાવ્યાં. ત્યાર પછી રાત્રિએ પોઢવા માટે પધાર્યા. પછી સવારે વહેલા જાગીને નિત્યવિધિ કરીને સભામાં કથા વાંચવા લાગ્યા. પછી કથાની સમાપ્તિ કરીને. થાળ જમવા બિરાજ્યા. અને સંતોને પણ જમવા તેડાવ્યા. ત્યારે મહારાજ જમીને ચળુ કરીને મુખવાસ લઇને ધોતિયાંની પલવટ વાળીને સંતોને હરિસો પીરસવા માંડ્યા. અને તે ઉપર નાના પ્રકારનાં જે વંતાક, વાલોળ આદિક જે શાક તેને બ્રહ્મચારી પીરસતા જાય એવી રીતે મહારાજે સંતોને તાણ કરીને જમાડ્યા. અને પોતે ઉતારે આવ્યા. ત્યાં ઘડીક પોઢીને પછી જાગ્યા. પછી જલપાન કરીને તથા વસ્ત્ર પહેરીને ચાખડીએ ચઢીને ચાલ્યા તે ઉગમણાબારની ઓસરીએ ઢોલિયા ઉપર બિરાજ્યા. ત્યાં સંતોને તેડાવ્યા અને કહેવરાવ્યું જે વાજાં લેતા આવજો.

પછી સંતો આવીને પગે લાગીને બેઠા અને વાજાં લઇને ગાવા લાગ્યા તે ભેળા મહારાજ પણ ચપટી વગાડતા જાય અને ઘેરે સાદે કરીને ગાતા જાય. એવી રીતે ગાવણું કરાવ્યું. પછી આરતી-ધુન્ય બોલીને સંતો પગે લાગીને બેઠા. અને

મહારાજ ઉતારે પધાર્યા. ત્યાં જઈને પલંગ ઉપર પોઢ્યા અને સંત પણ સૌ સૌને આસને જઈને શયન કરી ગયા.

પછી સવારમાં વહેલા ઊઠીને સર્વે સ્નાન વિધિ કર્યા પછી નિત્યવિધિ કરી લીધી. પછી શ્રીજી મહારાજ વાસંતી વસ્ત્રો પહેરીને ઓરડાની ઓસરીએ ઢોલિયા ઉપર વિરાજ્યા. પછી સંતમંડળ વાજાં લઈને ગાવા લાગ્યા. પછી મહારાજ પાસે આવીને વચ્ચે એક કળશ મેલ્યો. પછી મહારાજને પગે લાગીને વસંતી કીર્તન ગાવા લાગ્યા. પછી તે સમયમાં મહારાજ સંત ઉપર રંગ-ગુલાલ નાખતા જાય અને સંતમંડળ પણ મહારાજ ઉપર રંગ-ગુલાલ નાખે. તે સમયે આંબાનાં બુરો જે કળશ ઉપર હતાં તેને જોઈને મહારાજ બહુ રાજી થયા અને નિષ્કુળાનંદ સ્વામીને આજ્ઞા કરી જે, અમારી બેઠક છે તેની પૂર્વબાજુ આંબા વવડાવજો.

પછી સંતો મહારાજ ઉપર રંગ તથા ગુલાલ નાખવા માંડ્યા. તે વખતે મહારાજ પણ સંતો અને સત્સંગીઓ ઉપર રંગ અને ગુલાલ નાખતા જાય અને તે વખતે વાજિંત્રનો એક તાર ધ્વનિ થઈ રહ્યો હતો અને મહારાજ પડકાર કરતા જાય અને રમુજ કરતા જાય. પછી પાર્ષદને કહ્યું જે, ઘોડી લાવો. ત્યારે તેણે ઘોડી લાવી આપી. તે ઉપર સવાર થઈને ઊભી બજારે ચાલ્યા જાય અને ગુલાલ ઉડાડતા જાય અને પ્રેમાનંદ સ્વામી આદિ સંતો વાજિંત્ર લઈને વસંતનાં કીર્તન બોલતા જાય અને આગળ વાજીંત્રોના વગાડનારા તે પણ ઢોલ અને શરણાઈઓ વગાડતા જાય. એવી રીતે ઉન્મત ગંગામાં ખીજડા વાળે આરે સ્નાન કરવા પધાર્યા અને ત્યાં ઘોડીએથી ઉતરીને પછી પહેરેલાં વસ્ત્રો ઉતારીને જળના પ્રવાહ મધ્યે સ્નાન કરવા લાગ્યા. અને સર્વે સંતો તથા હરિભક્તો મહારાજને હેઠવાસ સ્નાન કરવા બેઠા. તે સમયમાં સર્વે ધામોના મુક્તો પણ મહારાજની આજ્ઞાથી આવેલા હતા તેમણે પણ મહારાજનાં દર્શન કરીને ત્યાં સ્નાન કર્યું. પછી મહારાજ નાહીને કોરાં વસ્ત્રથી અંગ લૂછીને ભારે પોષાક હતો તે પહેર્યો. અને પુષ્પના હારો હતા તે પણ પહેર્યા. તેમજ પુષ્પના બાજુબંધ બાંધ્યા, અને પુષ્પના તોરા પાઘ ઉપર ધારણ કર્યા. તથા પુષ્પના ગુચ્છ કર્ણ ઉપર ધારણ કર્યા. અને ઘોડી ઉપર સ્વાર થઈને ગાજતે વાજતે ચાલ્યા તે દાદાખાચરના દરબારમાં ઘોડી ઉપરથી ઉતરીને અક્ષર ઓરડીએ પધાર્યા અને ત્યાં પોતાનો પોષાક ઉતારીને થાળ જમવા બિરાજ્યા.

પછી થાળ જમીને ચળુ કરીને મુખવાસ લઈને જ્યાં ઓરડાની ઓસરીએ

સંતોની પંક્તિ થઇ હતી ત્યાં પીરસવા પધાર્યા. તે મોતૈયા લાડુ આદિ પકવાન પીરસતા જાય અને તાણ કરતા જાય. પછી સંતોને જમાડી અને પોતે જળ લઈને હાથ ધોયા. ત્યાર પછી પોતાને ઉતારે પલંગ ઉપર પોઢ્યા. પછી જાગીને જલપાન કરીને બહિર્ભૂમિ જઇ આવ્યા અને હાથ ધોઇને ગરમ પાણીથી સ્નાન કરીને અંગ લૂછીને બીજાં વસ્ત્રો પહેરીને ત્યાંથી ઓરડાની ઓસરીએ આવીને ઢોલિયા ઉપર બિરાજ્યા. પછી સર્વે સંતો મહારાજને પગે લાગીને બેઠા. તે સમયે કૃષ્ણાનંદ સંન્યાસી તથા વૈષ્ણવાનંદ સંન્યાસી એ બે જણ નર્મદા નદીએ જઇને પોતાના સંન્યાસનો ત્યાગ કરીને મહારાજ પાસે આવ્યા અને દંડવત કર્યા.

પછી મહારાજ ઊભા થઈને તેમને મળ્યા અને ખબર પૂછ્યા જે તમે આમ કેમ કર્યું ? ત્યારે તે બન્ને જણ બોલ્યા જે, હે મહારાજ ! જે તમારી પ્રસાદી માટે શિવજીએ પણ પાર્વતીનો શાપ ગ્રહણ કર્યો હતો અને વળી જે પ્રસાદી માટે બ્રહ્મા પણ માછલું થયા હતા અને અમોએ જે પ્રસાદીની ઇચ્છાથી સંસારનો ત્યાગ કરીને ભેખ લીધો છે એવી તમારી પ્રસાદી જો ન લેવાય અને વળી તમો વારંવાર સંતોની પંકિતમાં પીરસો છો તે પણ ન જમાય ત્યારે ભેખ લઈને શું કમાણા ? તે સાંભળીને મહારાજે કહ્યું જે હવે આજથી આપણે સંન્યાસી નહીં કરીએ. કારણ જે કળિયુગમાં સંન્યાસ આશ્રમ નિષેધ છે.

વળી ગૃહસ્થને ઘેર સંન્યાસીને એકલું જવાનું થાય અને ત્યાં બાઈઓનો પ્રસંગ થાય. માટે બ્રહ્મચારી આશ્રમ ઠીક છે. આટલી વાત કરીને મહારાજ ઉતારે પધાર્યા અને વસ્ત્રો ઉતારીને થાળ જમવા પધાર્યા. તે થાળ જમીને કૃષ્ણાનંદજી તથા વૈષ્ણવાનંદજીને પ્રસાદીનો થાળ આપ્યો. અને તેઓ જમવા બેઠા. મહારાજે તેને હેતે સહિત પોતાને હાથે જમાડ્યા. પછી હાથ ધોઈને ઢોલિયે બિરાજ્યા.

પછી ગુજરાતથી હરિભક્તોનો સંઘ આવ્યો ; તેને ઉતારા અપાવીને પોઢ્યા. પછી વહેલા જાગીને વતું કરાવ્યું. પછી સ્નાન કરી વસ્ત્રો પહેરીને બેઠા. તે સમયે અમદાવાદથી આનંદ સ્વામીનો કાગળ આવ્યો તે શુકમુનિ પાસે વંચાવ્યો. તેમાં લખેલું હતું જે મંદિર કરાવવાની તમોએ આજ્ઞા કરેલી હતી તે મંદિર તૈયાર થયું છે. અને નરનારાયણદેવની મૂર્તિઓ પણ તૈયાર થઇ રહેલ છે. અને સંવત્ ૧૮૭૮ના ફાગણ શુદ ૩ ત્રીજનું મુહૂર્ત મૂર્તિઓ પધરાવવાનું છે. માટે અહીં મુક્તાનંદ સ્વામી આદિક સદ્‌ગુરુઓને મોકલાવશો અને અમોએ અહીં સામાન તૈયાર કરવાનું શરુ

કર્યું છે. એવો પત્ર વાંચીને મહારાજે કહ્યું જે, સંતોને તેડાવો. ત્યારે સંતોને તેડાવ્યા. તે આવીને મહારાજને પગે લાગીને બેઠા. ત્યારે મહારાજે તે વાત કહી સંભળાવી.

પછી મહારાજે મુક્તાનંદ સ્વામી તથા બ્રહ્માનંદ સ્વામી તથા નિત્યાનંદ સ્વામીને આજ્ઞા કરી જે, તમે અમદાવાદ આનંદ સ્વામી પાસે જાઓ. એમ કહીને પોતે વસ્ત્રો ઉતારીને થાળ જમવા બિરાજ્યા. તે જમતાં જમતાં શ્રીનગરના મંદિરની સંતોને ભલામણ કરતા જાય. પછી જમી, જલપાન કરીને પ્રસાદીનો થાળ તે સદ્‌ગુરુઓને આપ્યો. તે જમી રહ્યા ત્યારે મહારાજે તે સદ્‌ગુરુઓને માટે ગાડી જોડાવી આપી. પછી સંતો શ્રીનગર તરફ ચાલ્યા. પછી મહારાજ થોડીક વાર પોઢીને જાગ્યા. જલપાન કરીને ઓરડાની ઓસરીએ ઢોલિયા ઉપર બેઠા.

પછી દેશ-પ્રદેશ પ્રત્યે કંકોત્રીઓ લખાવીને મોકલાવી અને કાઠીના સવાર તેડાવ્યા. પછી કચ્છ, હાલાર, સોરઠ, વાળાક દેશ અને કાઠીઆવાડ, આદિ સર્વે દેશના સંઘો તેડાવ્યા, તેથી તે સર્વે દેશના સત્સંગીઓ આવવા લાગ્યા. તે સમયે મહારાજે સચ્ચિદાનંદ સ્વામીને અંગુઠા પાસેની આંગળીની સાને કરીને બોલાવ્યા અને કહ્યું જે, તમો સર્વે અક્ષરધામના મુક્તોને જાણ કરો. તેવી જ રીતે ગોલોક તથા વૈકુંઠ આદિ ધામમાં પણ ખબર કરો અને બ્રહ્મા, વિષ્ણુ, શિવ, ઈન્દ્ર, વરુણ, કુબેર, સૂર્ય અને ચંદ્રાદિક નવ ગ્રહ, તથા દશ દિગ્પાળ, બૃહસ્પતિ આદિ સર્વે ઋષિઓ તથા પિતૃઓ તથા મુનિઓ તથા જે ગંગા આદિક નદીઓ છે તે સર્વને જાણ કરો જે, મહારાજ શ્રીનગરમાં નરનારાયણદેવની મૂર્તિઓ પધરાવે છે તે સર્વે ત્યાં આવજો. અને પછી શતાનંદ સ્વામીને બોલાવીને કહ્યું જે, તમો શ્વેતદ્વિપમાં તથા બદ્રિકાશ્રમમાં જઈને તથા મેરુ પર્વત તથા હિમાચળ આદિક આઠ કુલગિરિઓને પણ ખબર કરો જે, તમો તમારા દાસ દાસીઓ સહીત આવશો. એમ કહીને તે બન્ને સંતોને મોકલ્યા તે ૧૪ લોક તથા સાત દ્વિપ નવખંડમાં તથા સર્વે ધામોમાં ખબર આપી દીધી. અને જે જે દેશોના સંઘો તેડાવ્યા હતા તે સર્વ વેલું, માફા, પાલખી, વિમાન, હાથી, ઘોડા, ઉંટ તેણે યુક્ત એવા જે, સંઘો તે બહુ જ શોભવા લાગ્યા. અને ગામ બહાર તેને ઉતારા આપ્યા. અને કાઠીના સવાર તથા પાળા તથા પરમહંસ તથા બ્રહ્મચારીઓ અને સંન્યાસીઓ પણ આવ્યા. તથા સાત સ્વર્ગના જે દેવો તે પણ મનુષ્યનાં રૂપ ધરીને આવ્યા. તથા પ્રહ્‌લાદ તથા બલિરાજા આદિ તથા સત્ય લોકના નિવાસી બ્રહ્માદિકો પણ સર્વે મનુષ્યના દેહ

ધરી આવ્યા. અને જેમ સમુદ્રમાં નાનો બેટ હોય તેમ ચારે કોર ઘણા સંઘ ઉતરેલા હતા. તેણે કરીને ગઢપુર બેટની માફક દેખાવા લાગ્યું. અને મહારાજ આસન ઉપર પોઢ્યા.

પછી સવારમાં વહેલા ઊઠીને પોતાનો નિત્યવિધિ કરીને થાળ જમીને જલપાન કરી, મુખવાસ લઈને મસ્તક ઉપર ફેંટો બાંધ્યો. કિનખાબની ડગલી અને સુરવાળ પહેર્યો, અને બીજો રેંટો ભારે કેડમાં બાંધ્યો, અને શેલું ખભે નાખીને પૂર્વ બહારના ઓરડાની ઓસરીએ વિરાજમાન થયા. તે સમયે હરિભક્તોએ મહારાજને પુષ્પના હાર પહેરાવ્યા અને હરિભક્તો ત્યાં બેસી ગયા. તે સમયે અગણિત વાજાં વાગી રહ્યાં હતાં અને કાઠીના સવાર પણ તૈયાર થઈને પોતપોતાના ઘોડાને શંખલાદિ પલાણ તથા સોનેરી લગામો આદિથી શણગારીને તથા સૌ સૌના હાથમાં ઢાલ, સોનાની મુઠોવાળી તલવારો તેમજ બખ્તર ધારણ કરીને અને હાથમાં ચળકતાં ભાલાં ધારણ કરીને તૈયાર થઈ રહ્યા હતા. તથા પાર્ષદો પણ ઢાલ, તલવાર, બંદૂકો વિગેરે હથિયાર ધારણ કરીને તૈયાર થયા. તથા સર્વે મુનિમંડળો તથા બ્રહ્મચારીઓ તથા સંન્યાસીઓ પણ તૈયાર થયા. તે સમયે પાર્ષદ માણકી ઘોડી ઉપર પલાણ શણગારીને તે ઘોડીને મહારાજ પાસે લાવ્યા. એટલે મહારાજ પણ તે માણકી ઘોડી ઉપર સ્વાર થઈને ગઢપુરથી ચાલવા તૈયાર થયા. તે સમયે દશે દિશાઓમાં જય જય શબ્દ થઈ રહ્યો હતો અને મહારાજ ઉપર ઇંદ્રાદિ સર્વે દેવો આવીને પુષ્પની વૃષ્ટિ કરવા લાગ્યા. તે સમયે સર્વ ધામના મુક્તો તૈયાર થઈને દર્શન કરવા આવ્યા. તે બે હસ્ત જોડીને નમસ્કાર કરીને ઊભા રહ્યા.

ત્યારે મહારાજ નેત્રની સાને કરીને સર્વને કહેવા લાગ્યા જે, આગળ ચાલો. એમ કહીને મહારાજ ચાલ્યા. સહુથી આગળ પાર્ષદો બંદુકોના બાર કરતા ચાલ્યા અને તેમની આગળ નાના પ્રકારનાં વાજિંત્ર વાગી રહ્યાં હતાં, તેમજ ગુલાલ પણ ઉડી રહ્યો હતો, તેમજ કાઠીના ઘોડા હણહણી રહ્યા હતા. અને મહારાજની ઉપર સોનાના ઇંડાએ યુક્ત છત્ર બિરાજમાન હતું. તથા બે બાજુ ચામર શોભી રહ્યાં હતાં. ઇંદ્રાદિક દેવો પણ પોતાના વિમાનોમાં બેસીને આકાશ માર્ગેથી ચંદન પુષ્પની વૃષ્ટિ કરી રહ્યા હતા. અને જે દેશના હરિભક્તોના સંઘ ઉતર્યા હતા તે પણ સર્વે મહારાજનાં દર્શનની રાહ જોઈને ઊભા હતા.

મહારાજ આવ્યા ત્યારે તે પણ મહારાજનાં દર્શન કરીને સાથે ચાલ્યા.

એમ કાઠીના સ્વારો તથા બે હજાર સરબંધી તથા અગણિત સંઘનાં માણસો સાથે ચાલ્યા. તે વખતે રજ ઉડવાથી સૂર્ય ઢંકાઇ ગયો હતો. એવી શોભા યુક્ત મહારાજ ગામ ઝીંઝાવદરની ભાગોળે આવ્યા અને ત્યાંના ભક્તો અલૈયા ખાચર આદિએ સામૈયું કરીને પોતાના દરબારમાં પધરામણી કરાવી અને સંઘને ગામ બહાર ઉતારો આપ્યો.

ઇતિ શ્રીસહજાનંદસ્વામી શિષ્ય અચ્યુતદાસવિરચિતે શ્રીપુરુષોત્તમલીલામૃતસુખ-સાગર મધ્યે મહારાજ મછીઆવ થઇને ગઢડે આવ્યા અને દેશાંતરના હરિભક્તોને શ્રીનગરમાં મૂર્તિ પ્રતિષ્ઠા સંબંધી કંકોત્રીઓ લખી અને ત્યાંથી સંઘ સહિત ચાલ્યા તે ગામ ઝીંઝાવદર આવ્યા એ નામે ચુંમોતેરમો અધ્યાય. ૭૪

અધ્યાય ૭૫

ગામ ઝીંઝાવદરમાં કાઠી સવારોને ઉતારો આપ્યો અને સંઘમાં જે કાંઇ વસ્તુ જોઇએ તે લાવી આપવાની મયારામ ભટ્ટને ભલામણ કરી. પછી અલૈયાખાચરે મહારાજને સ્નાન કરાવીને થાળ જમવા બેસાડ્યા, તે જમતાં જમતાં જલપાન કરતા જાય તથા ઉદર ઉપર હાથ ફેરવતા જાય. એમ જમી મુખવાસ લઇને ઢોલિયા ઉપર બિરાજમાન થયા. અને હરિભક્તો પણ જમીને મહારાજ પાસે બેઠા હતા. મહારાજે તે ભક્તો પાસે કીર્તન બોલાવ્યાં.

પછી મહારાજ પલંગ પર પોઢ્યા. બીજે દિવસે પ્રભાતમાં જાગીને પોતાનો નિત્યવિધિ કરીને સર્વ સંઘે સહિત ચાલ્યા તે ગામ કારીઆણી પધાર્યા. ત્યારે વસ્તો ખાચર ભાગોળે સામૈયું લઇને આવ્યા. તેમણે થાળ જમવાની પ્રાર્થના કરી તેથી તેના દરબારમાં પધાર્યા. અને ઉત્તર બાજુ તળાવ પાસે સંઘને ઉતારો આપ્યો. અને મહારાજને સ્નાનાદિક ક્રિયા કરાવીને થાળ જમાડ્યો. પછી ઘોડેસવાર થઇને સંઘમાં આવ્યા, અને સર્વને પૂછ્યું જે, કોઇને કાંઇ જોઇતું કરતું હોય તો મયારામ ભટ્ટને કહેજો. પછી સર્વે તૈયાર થઇને ચાલ્યા તે ગામ કુંડળ આવ્યા. ત્યાં અમરા પટગર રસોઇનો સામાન લાવ્યા તે બ્રહ્મચારી રસોઇ કરવા લાગ્યા અને મહારાજ ઢોલિયે બિરાજ્યા હતા. પછી આરતી-ધૂન્ય કરીને સર્વે હરિભક્તો મહારાજને પગે લાગીને બેઠા.

પછી બ્રહ્મચારી કહેવા આવ્યા જે, હે મહારાજ ! થાળ તૈયાર છે. પછી જમવા પધાર્યા, અને જમતાં જમતાં સંઘની ખબર પૂછતા જાય. પછી જલપાન

કરી મુખવાસ લઇ સુંદર ઢોલીયા ઉપર બિરાજમાન થયા. સર્વે સંત મંડળને જમાડીને તથા સર્વે સંઘને પણ જમાડીને પોઢી ગયા અને સવારમાં વહેલા જાગીને, નિત્યવિધિ કરીને, પોષાક પહેરી, ઘોડેસવાર થઇને સંઘે સહિત ચાલ્યા તે ગામ ઝીંઝરની ભાગોળે તળાવ પાસે ઉતર્યા. અને ખોડાભાઇએ મહારાજને પોતાને ઘેર આવવા પ્રાર્થના કરી તેથી મહારાજ તેને ઘેર ગયા. અને બ્રહ્મચારી થાળ કરવા લાગ્યા અને મહારાજ પોતાનો નિત્યવિધિ કરવા લાગ્યા. એટલામાં બ્રહ્મચારી બોલાવવા આવ્યા તેથી જમવા પધાર્યા. જમીને જલપાન કરી, મુખવાસ લઇને, જેરામ બ્રહ્મચારીને સંઘની ખબર કાઢવા મૂક્યા, અને પોતે પલંગ ઉપર પોઢ્યા.

પછી પોતે જાગ્યા ત્યારે સંઘને તૈયારી કરાવીને ગામ અડવાલ આવ્યા. ત્યાં બ્રાહ્મણને ઘેર થાળ જમીને તૈયાર થયા. તે સમયમાં એક સત્સંગી ઘઉંનો પોંક લાવ્યા તેને મહારાજ તથા સંતો સર્વે જમ્યા. પછી તેને પૂછ્યું જે, તમે કયા ગામના છો ? ત્યારે તેણે કહ્યું જે, અડવાલના છીએ.

પછી મહારાજ ત્યાંથી ગામ બળોલ આવ્યા. ગામની ઉત્તર દિશે ખીજડાના વૃક્ષ પાસે ઉતારો કર્યો. અને સત્સંગીઓ સામાન લાવ્યા તે રસોઇ કરીને મહારાજ જમ્યા, અને સર્વ સંઘને પણ જમાડ્યો. ત્યાં રાતવાસો રહીને સંઘે સહિત ચાલ્યા તે ગામ કોટડે પધાર્યા. ત્યાંથી ધોળકામાં નાગેશ્વર પાસે ઉતર્યા. હરિભક્તો દૂધ અને સાકર લાવ્યા તે મહારાજે પીધું અને સર્વ સંતોને તથા બ્રહ્મચારીઓને પણ આપ્યું. પછી ત્યાંથી જેતલપુર આવ્યા પછી મહારાજે સર્વે સંઘોને કહ્યું જે, તમે અત્રે રહો. અને અમે અમદાવાદ જઇને ઉતારાની સગવડ કરાવીએ. એમ કહીને સાંજના પોઢ્યા અને સવારમાં વહેલો થાળ કરાવીને જમ્યા.

પછી ઘોડેસવાર થઇને ચાલ્યા, તે સાંભળીને મુક્તાનંદ સ્વામી આદિ સંતો તથા ઘણાક સત્સંગીઓ તે ચંદન-પુષ્પ આદિક સામગ્રી તથા વાજિંત્રો સહિત સન્મુખ આવ્યા. અને મહારાજની પૂજા કરીને દંડવત્ પ્રણામ કરીને પગે લાગ્યા. પછી ઊભી બજારે ગાજતાં વાજતાં મંદિરમાં આવ્યા અને નરનારાયણદેવ, રાધાકૃષ્ણદેવ, ધર્મ-ભક્તિ અને પોતાની મૂર્તિ જોઇને હાથ ફેરવીને બોલ્યા જે, બહુ સારી મૂર્તિઓ છે. એમ કહીને પછી પાદશાહવાડીમાં ગયા અને પછી સાબર નદીએ નારાયણઘાટે ગયા અને સંતોને કહ્યું જે, આ ગંગાજીનું જલ તો જુવો, કેવું ઉછળે છે ? એમ કહીને પોતાનાં ચરણારવિંદ તેમાં બોળ્યાં, પછી ઘોડે સવાર

થઈને કાંકરીઆ ગયા. ત્યાં આંબલીનાં વૃક્ષો જોઈ મહારાજે આનંદસ્વામીને કહ્યું જે, સંઘને ઉતરવા માટે આ જગ્યા બહુ સારી છે. એમ કહીને પોતે જયતલપુર ગયા. તે દેવ સરોવરમાં સ્નાન કરીને ગંગામાને ત્યાં થાળ જમ્યા.

અને સંત મંડળને તથા પાર્ષદોને તથા સર્વ સંઘને જમાડીને સર્વ અસવાર થઈને ચાલ્યા તે અસલાલી થઈને કાંકરીએ આંબલીનાં વૃક્ષ નીચે મહારાજ તંબુ નાખીને ઉતર્યા. સર્વે સંત મંડળોને તથા સંઘને યોગ્ય સ્થાને તંબુ, રાવટીઓ, બંધાવીને તેમાં ઉતારો કરાવ્યો. પછી મહારાજ મંદિરમાં આવ્યા, અને સભા કરીને બેઠા. પ્રતિષ્ઠા માટે તે અમદાવાદ શહેરના તેમજ ઉમરેઠના અને હળવદ આદિ ગામોના વેદ જાણનારા બ્રાહ્મણો પાસે પ્રતિષ્ઠાનું મુહૂર્ત પૂછાવ્યું તે સમયે ચારે વેદ બ્રાહ્મણનાં રૂપો ધારણ કરીને મહારાજ પાસે આવીને પગે લાગ્યા. તેને મહારાજે વરુણીમાં વરાવ્યા. પછી વેદીઓ અને કુંડ કરાવ્યા. અને તેના ઉપર માંડવો કરાવ્યો અને ચારે તરફ વળીઓ બંધાવી. એ આદિ તૈયારી કરાવીને મહારાજ ઉતારે પધાર્યા. તે જમીને ઢોલીયે બિરાજમાન થયા. અને આરતી ધૂન્ય કરીને સર્વ સંતો તથા સત્સંગીઓ મહારાજને પગે લાગ્યા.

પછી મહારાજ પોઢી ગયા અને સવારમાં વહેલા જાગીને સ્નાનવિધિ કરી રહ્યા પછી નિત્યવિધિ પૂર્ણ કરી ત્યારે બ્રહ્મચારીએ થાળ જમવા માટે બોલાવ્યા તેથી જમવા પધાર્યા. જમીને મુખવાસ લઈને સર્વ સંતોની પંક્તિમાં ફરીને સર્વને જમાડ્યા. પછી શહેરમાં આવીને મંદિરમાં બિરાજમાન થયા. અને આનંદ સ્વામીને કહ્યું જે, શહેરના સત્સંગીઓ ક્યાં ગયા ? તે વખતે નથુભાઈ ભટ્ટ તથા લાલદાસ ગોરા આદિ હરિભક્તો દર્શન કરવા આવ્યા. તે દંડવત્ પ્રણામ કરીને કહેવા લાગ્યા જે, હે મહારાજ ! જે આજ્ઞા હોય તે અમને કહો. ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે, વરુણીમાં બ્રાહ્મણો યજ્ઞ કરે છે ત્યાં રહો, અને જે સામાન જોઈએ તે લાવી આપો. એમ કહીને હાલ સભામંડપ છે ત્યાં મહારાજ જમવા બિરાજ્યા.

પછી મુખવાસ લઈને સંતોની પંક્તિ કરાવીને પોતાને હાથે સર્વને જમાડ્યા. પછી મહારાજને દુર્લભ, ડનલોપ સાહેબે બોલાવ્યા તેથી ત્યાં ગયા, અને ત્યાં દુર્લભ સાહેબે મહારાજને ખુરશી ઉપર બિરાજમાન કરીને ચંદન-પુષ્પ આદિકે કરીને પૂજા કરી. ટોપી ઉતારીને નમસ્કાર કર્યા અને મહારાજને બે હસ્ત જોડીને કહ્યું જે, આપ કાંકરીઆ પર ઉતરે હો લેકિન ઠંડી તો બહોત લગતી હૈ. કુછ રાવટી-તંબું

ચાહીએ ? પછી મહારાજે કહ્યું જે, આંબલીનાં વૃક્ષ તંબુ જેવાં છે અને વળી હિમાલયના વાસી જે નરનારાયણ ઋષિ તે પણ અત્રે હિમાલયને સાથે લઈને આવેલ છે. એમ કહીને પોતાની ભૂજાઓમાં જે છાપો હતી તે તેને બતાવી.

ત્યારે દુર્લભ સાહેબ કહેવા લાગ્યા જે, 'ઐસા ચિતારા તો હમારે વિલાયત મેં ભી નહીં હૈં.' ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે, કચ્છ ભુજનગરમાં નારાયણજી સુતાર કરીને અમારા સેવક છે તેમણે બનાવેલ છે. પછી તે બોલ્યા જે, 'આપ ઈસ મૂર્તિઓકા સ્થાપન કરતે હો, સો હમારા શહેર કો પાવન કરતે હો' એમ કહીને ઘણો રાજી થયો. અને વળી પૂછ્યું જે, તમારે કાંકરીઆ આવવા જવા માટે બે દરવાજા ખુલ્લા રાખવાની જરૂર છે ? ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે જરૂર તો છે. ત્યારે તેણે કહ્યું જે, ભલે, બે દરવાજા રાત દિવસ ખુલ્લા રાખશું. પછી મહારાજ રાજી થયા. વળી પૂછ્યું જે, 'હમારા જૈસા કુછ કામકાજ હોવે તો કહેના.' ત્યારે મહારાજ કહે, બહુ સારું. હવે અમો જઈશું. ત્યારે સાહેબે પ્રણામ કરીને વિદાયમાન કર્યા. અને પડઘમ, અંગ્રેજી વાજાં, ડંકા-નિશાન સહિત પલટનને મહારાજને વળાવવા માટે મોકલી. મહારાજ ઘોડાપર બિરાજેલા હતા. અને સોનાનું છત્ર ઉપર શોભી રહ્યું હતું. બે કોરે ચામર હતાં તથા છડીદારો છડી પોકારી રહ્યા હતા. આ પ્રમાણે ધામધૂમથી વાજતે-ગાજતે કાંકરીએ પધાર્યા અને બ્રહ્મચારીએ થાળ જમાડ્યો. પછી મુખવાસ લઈને ઢોલિયા ઉપર બિરાજ્યા. તે સમયે શહેરના હરિભક્તો તથા બીજા કેટલાક જનો મહારાજનાં દર્શન કરવા આવ્યા તે પુષ્પોના હાર પહેરાવીને દર્શન કરીને સર્વ સન્મુખ બેઠા. મહારાજે મુક્તાનંદ સ્વામીને કહ્યું જે, અત્રે એક મંચ નખાવો, કારણકે નીચા બેસીએ તો સર્વેને અમારાં દર્શન થાય નહીં.

પછી મંચ કરાવીને તે ઉપર ગાદી-તકિયા નાખીને શ્રીજી મહારાજને તેના ઉપર બિરાજમાન કર્યા. અને અનંત હરિભક્તો પુષ્પના હારો લાવીને દર્શન કરવા આવ્યા. પછી મહારાજે કહ્યું જે, આ સંઘમાં વારાફરતી પહેરાવાળાને ઊભા રાખવા, કેમ જે હરિભક્તો દર્શન કરવા આવ્યા હોય ત્યારે ત્યાંથી કોઈક વસ્તુ લઈ જાય તો ખબર ન પડે. તે સાંભળીને આનંદ સ્વામીએ તેમજ કરાવ્યું. પછી બ્રહ્મચારીએ જમવા બોલાવ્યા તેથી ત્યાં પધાર્યા અને થાળ જમવા લાગ્યા. તે સમયે આનંદ સ્વામીએ કહ્યું જે, આવતીકાલે મૂર્તિ પ્રતિષ્ઠાનું મુહૂર્ત છે તે વહેલા આવજો. ત્યારે શ્રીજીએ કહ્યું જે સારું, પછી જમીને જલપાન કરી, મુખવાસ લઈને મંચ

ઉપર બેઠા અને આરતી ધૂન્ય કરીને ઢોલિયા ઉપર પોઢ્યા.

પછી સવારમાં વહેલા થાળ જમીને સંતો તથા બ્રહ્મચારીઓ, પાર્ષદો તથા હરિભક્તો સર્વેએ સહિત ગાજતે વાજતે મંદિરમાં આવ્યા. મૂર્તિઓને બાથમાં લઈને શ્રીજી મહારાજ મળ્યા. પછી સુંદર દિવ્ય સિંહાસન ઉપર તે મૂર્તિઓની પ્રાણ પ્રતિષ્ઠા કરીને આરતી ઉતારી. તે સમયે બ્રાહ્મણો ઊંચે સ્વરે વેદના ધ્વની કરવા લાગ્યા.અને અનંત પ્રકારનાં વાજિંત્રો વાગવા લાગ્યાં. આકાશમાં અનંત ધામના મુક્તો વિમાનોમાં બેસીને ચંદન અને પુષ્પોની વૃષ્ટિ કરવા લાગ્યા. અને ગંધર્વો નાના પ્રકારે ગાન કરવા લાગ્યા અને દેવો પણ પોતપોતાનાં વિમાનોમાં બેસીને આકાશ માર્ગે જય જય શબ્દ કરવા લાગ્યા. તેણે કરીને આકાશ પણ નહોતો દેખાતો. હરિભક્તો નાના પ્રકારનાં વસ્ત્રો, આભૂષણો તથા પૂજાની સામગ્રીઓ લાવ્યા. પછી તે મૂર્તિઓને નાના પ્રકારનાં વસ્ત્રાભૂષણથી શણગારીને તેમનું અત્તરચંદનાદિકે કરીને પૂજન કર્યું. પછી મહારાજે તે મૂર્તિઓ ઉપર હાથ ફેરવ્યો. ત્યારે તેમાંથી તેજની કિરણો છૂટી તેણે કરીને આખા મંદિરમાં તેજ તેજ થઈ ગયું અને આખું મંદિર તેજથી ભરાઈ ગયું અને અનંત જનોના નાડી પ્રાણ ખેંચાઈને દરેકને સમાધિ થઈ ગઈ.

પછી મહારાજે સર્વને છડી વડે જગાડ્યા અને હરિભક્તોએ હજારો સોનામહોરો આદિકની ઠાકોરજીને ભેટ આપી. પછી મહારાજે કહ્યું જે, હવે કળશ કોણ ચડાવશે ? પછી ભગો અને મૂળો-બન્ને ભાઈએ કહ્યું જે, અમે ચડાવશું. અને રૂપિયા ભેટના હજાર આપશું. એમ કહીને તેમણે કળશ ચઢાવ્યા. અને બોટાદના દેહોખાચર કહે હે મહારાજ ! હું ધજા ચડાવું છું અને ઠાકોરજીને સાતસો રૂપિયા ભેટના આપું છું. એમ કહીને તેણે પણ ધજા ચડાવી. એમ બહુ પ્રકારે શાસ્ત્રોક્ત વિધિ પ્રમાણે પ્રતિષ્ઠા થઈ રહ્યા પછી બ્રહ્મચારીએ થાળ કરીને મહારાજને જમાડ્યા. મહારાજે સંતોને પંક્તિમાં લાડુ, જલેબી, ફૂલવડી, દૂધપાક નાના પ્રકારનાં શાક, અથાણાં, રાયતાં આદિથી સારી રીતે જમાડીને તૃપ્ત કર્યા. એમ અનંત લીલા કરીને પછી નરનારાયણદેવનાં દર્શન કરીને ગાજતે-વાજતે કાંકરીએ પધાર્યા અને ત્યાં મંચ ઉપર બિરાજમાન થયા. અને સર્વે સંત મંડળ મહારાજનાં દર્શન કરીને બેઠાં. ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે, બાઈઓ હરિભક્તોને આજ્ઞા કરો જે, વેલું, ગાડાં, રથ વિગેરે જોડાવીને નરનારાયણ દેવનાં દર્શન કરવા જાય. અને હરિભક્તો દર્શન કરી આવ્યા પછી બાઈઓએ દર્શન કરવા જવું. પછી ગવૈયા સંતો મહારાજ પાસે

ગાવણું કરવા લાગ્યા. અને હરિભક્તો બાઈભાઈ સર્વે શ્રીજી મહારાજની આજ્ઞા મુજબ દર્શન કરીને આવ્યાં.

પછી મહારાજ, સંતો, પાર્ષદો અને ઘોડેસવાર કાઠીઓ ગાજતે-વાજતે મંદિરમાં આવ્યા. અને ઘોડી ઉપરથી ઉતરીને નરનારાયણદેવનાં દર્શન કરીને ઢોલિયા ઉપર બિરાજમાન થયા, ત્યાં મોટા મોટા સંતો તથા દાદોખાચર, સુરોખાચર આદિ મોટા મોટા હરિભક્તો સર્વે કહેવા લાગ્યા જે, હવે નરનારાયણદેવની પ્રતિષ્ઠા થઈ રહી છે તે હવે ચોરાશી પણ કરવી જોઈએ ત્યારે શહેરના હરિભક્તો તથા સંતો સર્વે બોલ્યા જે, હે મહારાજ તો તો બહું સારું થાય, ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે, નથુભાઈ આદિ બ્રાહ્મણો છે ? ત્યારે તે કહે જે, હા મહારાજ ! જે આજ્ઞા હોય તે કહો કરવા તૈયાર છીએ. ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે, બ્રાહ્મણની નાતમાં જે મોટા મોટા હોય તેને કાલ સવારમાં અત્રે બોલાવી લાવજો. એમ કહીને ઘોડે સવાર થઈને કાંકરીએ પધાર્યા અને પોષાક ઉતારીને શૌચવિધિ આદિ ક્રિયા કરીને પછીથી સ્નાન કર્યું.

પછી બ્રહ્મચારી દૂધ-સાકર લાવ્યા તે મહારાજે પાન કર્યું પછી મહારાજ પોઢી ગયા. પછી બીજે દિવસ પ્રભાતમાં જાગ્યા અને નિત્યવિધિ કરીને વસ્ત્રો પહેરીને કાઠી સ્વારોએ સહિત મહારાજ મંદિરમાં આવ્યા અને ઘોડી ઉપરથી ઉતરીને નરનારાયણદેવનાં દર્શન કરીને ગાદી તકીયાએ યુક્ત જે ઢોલિયો તે ઉપર બિરાજમાન થયા. અને સંતમંડળ તથા હરિભક્તો પણ સન્મુખ બેઠા.

ઇતિ શ્રીસહજાનંદસ્વામી શિષ્ય અચ્યુતદાસવિરચિતે શ્રીપુરુષોત્તમલીલામૃતસુખ-સાગર મધ્યે મહારાજ અનેક ગામોમાં હરિભક્તોને દર્શન આપતા આપતા અમદાવાદ આવ્યા અને સાહેબને મળ્યા તથા નરનારાયણદેવની પ્રતિષ્ઠા કરી એ નામે પંચોતેરમો અધ્યાય.૭૫

અધ્યાય ૭૬

પછી મહારાજ બોલ્યા જે, 'નથુ ભટ્ટ ક્યાં ગયા છે ?' ત્યારે સંતોએ કહ્યું જે, તે નાતના બ્રાહ્મણોને બોલાવવા ગયા છે. તેટલામાં તો નથુ ભટ્ટ તે સર્વે બ્રાહ્મણોને સાથે લઈને આવ્યા અને મહારાજને પગે લાગીને સર્વે બેઠા. તેના પ્રત્યે મહારાજે કહ્યું જે, 'મારે બ્રાહ્મણોની ચોરાશી કરવી છે તે કાંકરીઆ તળાવની આપણી બાજુ કરશું.' ત્યારે તેઓ બોલ્યા જે, હે મહારાજ ! તમે તો ચોરાશી કરીને બ્રાહ્મણોને જમાડશો, પણ બીજા કોઈથી થાય નહીં. ત્યારે મહારાજ બોલ્યા જે, પાણીને ઠેકાણે

ઘી વાપરવું છે. અને જ્યાં તડકો હશે ત્યાં મોદિયું બંધાવશું અથવા વાદળાંની ઘટા બોલાવશું. ત્યારે તેઓ બોલ્યા જે, હે મહારાજ ! આવતી કાલે તો નહિ પણ પરમ દિવસે કરો. ત્યારે મહારાજે કહ્યું, બહું સારું. એમ કહ્યું ત્યારે બ્રાહ્મણો સર્વે પગે લાગીને ગયા. અને મહારાજે શહેરના સત્સંગીઓ લાલદાસ આદિકને કહ્યું જે, શહેરના વાણિયા આદિને ખબર પડશે તો ઘી ગોળ આદિકના ભાવ ફેરવી નાખશે. માટે તમો ઘી અને ગોળનો મણનો ભાવ બાંધી આવો જે, મણને ભાવે એકથી હજાર મણ સુધી ગમે તેટલું લઈએ તેનો એક જ ભાવ બાંધી આપો. એવી રીતે જ્યારે મહારાજે કહ્યું ત્યારે તેઓ શહેરમાં ભાવ બાંધી આવ્યા. પછી મીઠું આદિ હવેજ તથા ઘઉંના ગાડાંના ભાવ બાંધીને ભરી આવ્યા.

પછી છેટાં બેઠાં હતાં જે સત્સંગી બાઈઓ તેમને મહારાજે કહ્યું જે, તમે સર્વે દશ દશ શેર ઘઉં દળવા લઈ જાઓ. અને જો ઘંટી ન હોય તો ભાડે લેજો. તે વાત સાંભળીને હજારો સત્સંગી બાઈઓ તૈયાર થઈને ઘઉં લઈ ગયાં. અને મહારાજ જમવા પધાર્યા તે જમતાં જમતાં વાત કરવા લાગ્યા જે, સર્વે સંતો, બ્રહ્મચારીઓ તથા પાળા અને કાઠી તમે સર્વે તૈયાર રહેજો; કેમ જે આપણે બ્રાહ્મણની ચોરાશી કરવી છે. એમ આજ્ઞા કરીને સંતની પંક્તિમાં ખભે ખેસ બાંધીને પીરસવા લાગ્યા. તે લાડુ, જલેબી, ફુલવડી આદિક લઈને પીરસતાં પીરસતાં લ્યો સંતો ! એમ વારંવાર કહેતા જાય. એમ જમાડીને પછી મહારાજ ઢોલિયા ઉપર વિરાજમાન થયા. અને હરિભક્તોએ ચંદન-પુષ્પાદિકે કરીને પૂજા કરી અને પછી ઘોડેસવાર થઈને ગાજતે વાજતે સર્વે સંત મંડળ તથા પાર્ષદો, કાઠીઓ તેણે સહિત કાંકરીઆ પધાર્યા અને ઘોડીથી ઉતરીને ઓટા ઉપર ગાદી તકિયો નખાવીને બેઠા. અને ચોરાશીની સામગ્રીનાં ગાડાં ભરાઈને ચારે કોરથી આવવા માંડ્યાં. ત્યારે મહારાજે ઘેરે સાદે કરીને આનંદ સ્વામી તથા હરિભક્તોને કહ્યું જે, હવે આરતીનો સમય થયો છે.

પછી આરતી-ધૂન્ય કરીને પાછા બેઠા. અને મોદિયું તથા ઘઉં, દાળ, ચોખા અને નાના પ્રકારના મશાલા, વડીઓ વિગેરે સામગ્રીઓના મોટા મોટા ગંજ થઈ રહ્યા હતા તેને જોઈને મહારાજ બોલ્યા જે, 'ચોકી પહેરાની ખબરદારી રખાવજો. કોઈ અજાણ્યાં માણસને આવવા દેશો નહીં. પછી મોટીબા તથા ગંગામા થાળ લાવ્યાં તેને જમ્યા અને આનંદ સ્વામીના મંડળને પ્રસાદી આપી. પછી જલપાન કરી મુખવાસ લઈને ઢોલિયા ઉપર બેઠા. અને મોટા મોટા સંતો પગે લાગીને

બેઠા. મહારાજે કહ્યું જે, આપણે કાલે સાંજે સીધાં સર્વે આપી દઈએ અને ઘી પણ સાંજે આપીએ, કારણ કે રાતના રસોઈ કરે તો પાછલો પહોર દિવસ રહે ત્યાં સુધી જમી રહે. ત્યારે સંતો કહેવા લાગ્યા જે, સારું મહારાજ. પછી સંતો ઉતારે આવ્યા અને મહારાજ પોઢી ગયા. પછી સવારે વહેલા કાંકરીઆમાં સ્નાન કરીને ઘોડેસવાર થઈને નરનારાયણ દેવના મંદિરમાં આવ્યા અને દેવનાં દર્શન કરીને ઊભા. તેટલામાં વજેશંકર નામે નાગર પગરખાંએ સહિત મંદિરમાં આવ્યો તેને મહારાજે કહ્યું જે, અરે...વજેશંકર ! દેવની તો મર્યાદા રાખો, અમારી તો ઠીક. પછી મહારાજને બ્રહ્મચારીએ જમાડ્યા. તે જમી જલપાન કરી મુખવાસ લઈને સંતોને પ્રસાદી આપી. પછી રસોઈવાળા હરિભક્તોએ મહારાજની તથા સંતો અને બ્રહ્મચારીઓની સર્વની પૂજા કરી અને પગે લાગ્યા.

પછી મહારાજ ઘોડેસવાર થઈને કાંકરીઆ તળાવે પધાર્યા. ત્યાં મંચ ઉપર ઢોલિયે પોઢ્યા. ત્યાર પછી વજેશંકરને સરકારના ગુનામાં આવવાથી હાથ પગ બાંધીને ગાડામાં બેસાડીને સાથે ભીલની પટલન પચાસ વાંસે અને પચાસ આગળ એવી રીતે લઈ જતા હતા તે વાત કુબેરસિંહ આદિએ મહારાજની પાસે કરી. ત્યારે મહારાજ બોલ્યા જે, કાલે અમારાથી એમ બોલાઈ ગયું તે ઠીક ન થયું. જુવોને ભગવાનની તો કેટલી દયા ! પણ જીવની અવળાઈમાં કાંઈ ખામી નથી.

પછી સાંજ વેળાએ બ્રાહ્મણો સીધાં લેવા માટે વાસણ લઈને આવ્યા. અને ચોખા, દાળ, લોટ, ગોળ, ઘી, મશાલા ને શાક વગેરે આપવા માંડ્યું. ત્યારે જે ચોકે પચાસ માણસ હોય તે ચોકાનાં હજાર સીધાં માગે. એમ બ્રાહ્મણો બમણો સામાન લેતા જાય, અને મહારાજ તો જેટલું કહે તેટલું આપતા જાય.

પછી મહારાજ તથા પાર્ષદો વગેરે બ્રાહ્મણોને ચોકે ચોકે ફરવા લાગ્યા. તે બમણો ત્રમણો સામાન જોઈને પાર્ષદોએ કહ્યું જે, હે મહારાજ ! આટલા બધા સામાનનું આ શું કરશે ? ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે, કાંઈ પોટલાં બાંધીને નહીં લઈ જાય. રસોઈ કરીને જમશે. એ વાત કરે છે ત્યાં તો એક બ્રાહ્મણ ઘીનાં કુંડલાંનું ગાડું ભરીને ચાલ્યો જતો હતો તે બધા ચોકાને ઉલ્લંઘીને આગળ ચાલ્યો ત્યારે નિષ્કુળાનંદ સ્વામીએ બળદોની નાથ પકડી એટલે તે શક્તિપંથી બ્રાહ્મણે સ્વામીના હાથના કાંડામાં બચકું ભર્યું, એટલે લોહીની ધાર ચાલી. તે જોઈને જમ તગડા રાઘવાનંદ સ્વામી એમ બોલ્યા જે, એક સંતને ધર્મરાજાના દૂત લઈને ચાલ્યા જાય

છે. અને તે વખતે મહારાજ પણ બે સ્વારો લઈને ગાડાં પાસે આવીને બ્રાહ્મણને કહેવા લાગ્યા જે, તમે નાતનો કાયદો લોપીને ક્યાં ગાડું લઈ જાઓ છો ? ત્યારે તે બોલ્યો જે, આમ આઘેરો અમારો ચોકો છે. પછી મહારાજ બોલ્યા જે ગાડું પાછું વાળો અને તમારે જમવું હોય તો લાડુ, ઘી, ગોળ જે જોઈએ તે સુખેથી જમો પણ અમારા સંતને ભલા થઈને કોઈ ખાશો નહીં. એમ કહીને ગાડું પાછું વાળીને ઉતારે લાવ્યા અને પછી મહારાજ થાળ જમીને બોલ્યા જે, આનંદ સ્વામી કહાં હે ? ત્યારે સ્વામી આવીને ઊભા રહ્યા. તેને પૂછ્યું જે, કાઠી સ્વારો તથા પાર્ષદો તથા ચોકિયાતને જમાડ્યા ? ત્યારે કહ્યું જે, રસોઈ તૈયાર છે પણ પીરસનારા સંતો કામકાજમાં છે એટલે જમાડ્યા નથી.

પછી ભગુજીને કહ્યું જે, તમે સર્વને જમાડો. એમ કહીને પોતે પોઢ્યા અને બીજે દિવસે નિત્ય વિધિ કરીને મંદિરમાં નરનારાયણદેવનાં દર્શન કરીને ઉતારે આવીને થાળ જમ્યા. પછી સર્વે બ્રાહ્મણોને ચોકે ચોકે ફરીને કહ્યું જે, 'સૂર્યાસ્ત પહેલાં સર્વે જમી લેજો. અને લાડુમાં ઘી સારી પેઠે નાખજો.' ત્યારે તેઓ કહેવા લાગ્યા જે, હે મહારાજ ! ઘી પુષ્કળ નાખ્યું છે. પછી મહારાજ વિસામાને ઓટે ગાદી તકિયા નખાવીને ઉપર બેઠા.અને મોટા મોટા સંતો તથા હરિભક્તો સર્વેને કહેવા લાગ્યા જે, 'વરુણીમાં જે જે બ્રાહ્મણો હતા તેમને શેલાં બંધાવજો શિલ્પી તથા બીજા જેણે યજ્ઞની ક્રિયામાં ભોગ આપ્યો હોય તેઓનું પણ જેમ ઘટે તેમ સન્માન કરજો. પછી બ્રાહ્મણોની પંક્તિ થઈ ત્યારે છેટે ઊભા રહ્યા. અને સર્વે બ્રાહ્મણોએ 'નરનારાયણ દેવની જય' બોલાવીને પછી સહજાનંદ સ્વામી મહારાજની જય બોલ્યા. પછી તે બ્રાહ્મણો મહારાજને જય સ્વામિનારાયણ કહીને જમવા લાગ્યા. અને મહારાજ ઢોલિયા ઉપર બિરાજ્યા. પછી સર્વે બ્રાહ્મણોને દક્ષિણા આપીને પ્રસન્ન કર્યા.

પછી મહારાજનાં દર્શન કરવા આવેલા અનંત ધામના મુક્તો તથા ઈન્દ્રાદિક દેવો સર્વેને પોતપોતાને સ્થાનકે જવાની આજ્ઞા કરી. અને સર્વને કહ્યું જે 'શ્રી ભુજ નગરમાં નરનારાયણ દેવની પ્રતિષ્ઠા કરીએ ત્યારે ત્યાં સર્વ આવજો.' એમ કહીને પછી મહારાજને ગંગામાએ થાળ જમાડ્યો. તે જમીને પછી સર્વ સંઘ સહિત નરનારાયણદેવનાં દર્શન કરીને ગાજતે વાજતે અસલાલી થઈને જયતલપુર આવ્યા. ત્યાં થાળ જમીને ચાલ્યા તે સાબરમતી ઉતરીને ધોળકે

પધાર્યા. અને હાલ બેઠક છે ત્યાં ઉતર્યા. રેવાશંકરભાઇ આદિ હરિભક્તોએ રસોઇ કરીને જમાડ્યા અને પછી પોઢ્યા. પછી સવારે નિત્ય-વિધિ કરીને ચાલ્યા તે ગણેશ ધોળકા ગયા. ત્યાં પોતાના ભક્તની શિક્ષાને અર્થે ઉપશમપણાને પામ્યા અને ગણપતિના મંદિરમાં બિરાજ્યા. બ્રહ્મચારીએ જમવાનું પૂછ્યું પણ કાંઇ બોલ્યા નહીં. પછી દાદાખાચરે લાડુબાઈને કહ્યું જે, થાળ કરાવો ત્યારે લાડુબાઈએ થાળ કરીને જમાડ્યા. અને સંતો તથા સર્વ સંઘ પણ જમ્યા.

પછી મહારાજ પોઢ્યા. પછી સવારે નિત્ય-વિધિ કરીને સાબદા થઈને સંઘ સહિત ચાલ્યા તે ગામ અડવાળ આવ્યા અને ત્યાંથી ગામ અણીયાળી થઈને સુંદરીયાણા પધાર્યા. ત્યાંથી ગામ બગડ ગયા અને ત્યાંથી સારંગપુર પધાર્યા. ત્યાં થાળ જમીને રાત્રીએ પોઢ્યા અને સવારે સાબદા થઈને ગામ પીપળીઆ પધાર્યા. ત્યાંથી ચાલ્યા તે રાધા વાવે ઉતર્યા. ગઢડામાંથી હરિભક્તો સામૈયું લઈને સન્મુખ આવ્યા અને મહારાજની ચંદન-પુષ્પે કરીને પૂજા કરીને પગે લાગ્યા. પછી વાજતે ગાજતે ગઢપુરમાં પ્રવેશ કર્યો, અને દાદાખાચરના દરબારમાં બિરાજમાન થયા. અને સર્વે સત્સંગીઓ દર્શન કરવા લાગ્યા.

પછી મુકુંદ બ્રહ્મચારીએ મહારાજને થાળ જમાડ્યો. તે જમ્યા અને સંઘને રસોઇ કરાવીને સારી રીતે જમાડ્યો. પછી મહારાજે રાજી થઇને સંઘના હરિભક્તોને પોતપોતાને ઘેર જવાની આજ્ઞા આપી અને પછી પોતે અક્ષર ઓરડીમાં પોઢ્યા. સવારે મુકુંદ બ્રહ્મચારીએ સ્નાન કરાવ્યું. થાળ કરીને જમાડ્યા. પછી ઢોલિયા ઉપર બિરાજ્યા. અને કેટલાક સંતો અને સત્સંગીઓ પણ દર્શન કરીને બેઠા.

પછી મહારાજે વાર્તા કરી જે, અમદાવાદમાં નરનારાયણદેવની પ્રતિષ્ઠા કરી અને બ્રાહ્મણોની ચોરાસી કરી તથા સંઘના હરિભક્તો તથા કેટલાક બીજાઓને પણ જમાડ્યા તો પણ ગોળ-ઘી આદિક સામાન ઘણો વધ્યો તે મંદિરમાં ગાડાં ભરીને લાવ્યા. અને જે બ્રાહ્મણો વરુણીમાં વર્યા હતા તેને શેલાં પાઘડીઓ બંધાવ્યાં. અને ખોબા ભરી ભરીને રૂપિયાની દક્ષિણાઓ આપી અને શિલ્પી આદિ કારીગરોને પણ જેમ ઘટે તેમ શિરપાવ કર્યો. એ આદિક વાર્તાઓ કરી. તે સાંભળીને હરિભક્તો રાજી થયા. પછી સંતનાં મંડળો બાંધીને દેશાંતરમાં ફરવા મોકલ્યા. અને આનંદ સ્વામીનું મંડળ અમદાવાદથી આવ્યું તેને મહારાજે અમદાવાદના સમાચાર પૂછ્યા.

ત્યારે મુક્તાનંદ સ્વામી આદિક કહેવા લાગ્યા જે, આપણે નરનારાયણ દેવની પ્રતિષ્ઠા કરીને ચોરાસી કરી અને બ્રાહ્મણોને દક્ષિણાઓ આપી એ સર્વે કાર્ય નિર્વિઘ્નપણે થયાં તે જોઈને શહેરનાં લોકો એમ બોલ્યાં જે પૂર્વે પાંડવોએ રાજસૂય યજ્ઞ કર્યો હતો ત્યારે શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન જેમ સહાયમાં હતા તેમ સહજાનંદ સ્વામી જેની સહાયમાં હોય તેને શું વિઘ્ન આવી શકે ? એમ દેશાન્તરોમાં વાર્તાઓ થાય છે. અને સંતો તથા બ્રાહ્મણોની પંક્તિઓ થઈ ત્યારે દેવતાઓ દર્શન કરવા આવેલા હતા તેને અજ્ઞાની લોકો તો વાદળાં રૂપે દેખતા હતા અને જે દૈવી જીવો તો વિમાને સહિત દેખતા હતા પછી મહારાજે નિત્યાનંદ સ્વામીને પૂછ્યું જે 'સાહેબ શું કરે છે ?' ત્યારે સ્વામી કહે, 'બે ત્રણ દિવસે મંદિરમાં આવે છે અને ટોપી ઉતારીને ઠાકોરજીનાં દર્શન કરીને રાજી થાય છે.' પછી મહારાજ થાળ જમ્યા અને પછી અમદાવાદથી આવેલ જે સર્વે સંતમંડળ તેને પ્રસાદી આપી અને સર્વેને જમાડ્યા. પછી સંતો પોતાને ઉતારે ગયા.

ઇતિ શ્રીસહજાનંદસ્વામી શિષ્ય અચ્યુતદાસવિરચિતે શ્રીપુરુષોત્તમલીલામૃતસુખ-સાગર મધ્યે કાંકરીએ ચોરાશી કરીને ચાલ્યા. તે રસ્તામાં સર્વે હરિભક્તોને દર્શન આપતા થકા શ્રીહરિ ગઢપુર આવ્યા એ નામે છોત્તેરમો અધ્યાય. ૭૬.

અધ્યાય ૭૭

પછી થોડા દિવસમાં હુતાશનીનો સામૈયો આવ્યો તે કેસર, કેસૂડાં, ગુલાલ, આદિ રંગોનાં રંગાડાં ભરાવીને પછી મહારાજ શ્વેત વસ્ત્ર ધારણ કરીને રંગે રમવા તૈયાર થયા. તે વાસુદેવ નારાયણના ઓરડા પાસે ગાડાં ઉપર રંગનાં ભરેલાં રંગાડાં મુકાવ્યાં અને મહારાજે હસ્તમાં સુવર્ણની પિચકારી ધારણ કરી અને કાઠીઓ તથા પાળાઓએ પણ રોઝી ઢાલો ધારણ કરી અને ઘેલા નદીમાંથી જળના ઘડા ભરીને લાવવા માંડ્યા; ને ચારે કોરથી પિચકારીઓ ઉડવા લાગી તે જેમ અષાઢમાસમાં મેઘ વર્ષે તેમ રંગની ઝડી થઈ અને રંગનો કિચડ થઈને બહાર નીકળ્યો. તે ઊભી બજારે થઈને ઘેલા નદીમાં મળ્યો. તેણે કરીને ઘેલા નદીનું પાણી પણ લાલ થઈ ગયું.

પછી મહારાજ રૂમાલમાં અબીર ગુલાલ ભરી ભરીને સંતોની ઉપર ઉડાડવા લાગ્યા. તેણે કરીને સંતો અને હરિભક્તો રંગમાં ગરકાવ થઈ ગયા. અને ઈન્દ્રાદિક સર્વે દેવો વિમાનમાં બેસીને દર્શન કરવા આવેલા હતા તે જય જય શબ્દ

કરવા લાગ્યા. અને નાના પ્રકારની ચંદન અને પુષ્પની વૃષ્ટિ કરીને નાના પ્રકારનાં વાજિંત્રો વગાડતા હતા. અને અનંત મુક્તો પણ દર્શન કરવા આવ્યા હતા. પછી મહારાજ બોલ્યા જે, સંતો ! રાખો; કારણ કે જમવાનું મોડું થાય છે. એમ કહીને ગાતા વાતા સંત હરિભક્તોએ સહિત ઉન્મત્ત ગંગામાં સ્નાન કરવા ગયા. અને રંગવાળાં વસ્ત્રો ઉતારીને દાદાખાચરને આપ્યાં અને સંતોએ સહિત જલના પ્રવાહમાં ઘણીકવાર જલક્રીડા કરી.

પછી શ્વેત વસ્ત્રો પહેરીને સંતોએ સહિત દરબારમાં પધાર્યા. ત્યાં થાળ જમ્યા. પછી સંતોની પંક્તિમાં બિરંજ પીરસ્યો. એમ પોતાના ભક્તજનોને ખૂબ સુખ આપ્યું. શ્રીજી મહારાજ એક સમયને વિષે થાળ જમીને ઢોલિયા ઉપર બેઠા હતા અને ચારે કોરે સંત હરિભક્તોની સભા ભરાઈને બેઠી હતી. ત્યારે મહારાજે વાત કરી જે, હવેથી અમારા થાળ માટે સત્સંગીઓએ અર્ધો અર્ધો રૂપિયો વર્ષો વર્ષ આપવો. ત્યારે સુરોખાચર આદિ સત્સંગીઓ બોલ્યા જે, અમારી લાજ જાય. અને અમારે તો દશ રૂપિયા દેવા જોઈએ. પણ જે ગરીબ હોય તે ભલે અર્ધો રૂપિયો આપે. ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે, અમે તો રાંડીરાંડ પાસેથી તથા સદ્‌ગૃહસ્થ પાસેથી સરખું જ લેવાના છીએ. તે સાંભળીને સર્વે સામું જોઈ રહ્યા. ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે, કોઈ મુઝાશો નહીં, અને જો મુઝાતા હો તો અમારા પિતા હોય તેના નામનો ભલે અર્ધો ગણીને વધારે આપવો હોય તો આપો. ત્યારે હરિભક્તોએ નામ લખાવવા માંડ્યાં. પછી મહારાજે કહ્યું જે, હવેથી અમારો થાળ પણ આ રૂપિયામાંથી જ કરવો અને આમાંથી સંતોને પણ જમાડશું. એમ વાત કરી. પછી વાડીવાળા સંતો પુષ્પોના હાર ગૂંથીને લાવ્યા તે મહારાજને પહેરાવ્યા.

એક વખત શ્રીજી મહારાજ સભા કરીને બિરાજમાન હતા. સર્વે સંતો, પાળા, બ્રહ્મચારી તથા સત્સંગીઓ પણ બેઠા હતા. તેને મહારાજે વાત કરી જે સંસારનો ત્યાગ કરીને જે ત્યાગી આચાર્યની સાથે પાળા થઈને રહેતા હોય તેમણે તથા ત્યાગી સાધુ હોય તેમણે પોતાના કરીને પૈસા રાખવા નહીં, અને કોઈ પાસે રખાવવા પણ નહીં, જે પાળો થઈને પૈસા રાખે કે રખાવે તો તે પાળો એકલો ચાલે અને મૂછો રખાવે. અર્થાત્ તે પંક્તિથી બહાર જાણવો. ત્યારે સર્વે કહ્યું જે, હે મહારાજ ! જેમ આપ કહો તેમ કરીએ. ત્યારે મુક્તાનંદ સ્વામીએ કહ્યું, જે પાળાની પાસે રૂપિયા હોય તે મહારાજને પગે મૂકો. પછી સર્વે ઊઠ્યા અને જેની જેની પાસે

પૈસા હતા તે મહારાજને પગે લાગ્યા. પૈસા મહારાજનાં ચરણમાં મૂક્યા. પછી સદ્‌ગુરુઓને કહ્યું જે, આ પાળાની તમે ખબર રાખજો અને તેને કાંઇ જોઇતું કરતું હોય તે તમારા કોઠારી પાસેથી અપાવજો. એમ ભલામણ કરી.

પછી બ્રહ્મચારી બોલાવવા આવ્યા, તે થાળ જમવા પધાર્યા. ત્યાર પછી જમીને પાછા સભામાં આવીને બિરાજમાન થયા. તે સમયે મુક્તાનંદ સ્વામીએ વાતો કરી જે, હે મહારાજ ! તમારો ઐશ્વર્ય-પ્રતાપ ઘણોક આ લોકમાં વૃધ્ધિ પામ્યો છે તેણે કરીને મતપંથનાં મૂળ સર્વે ગયાં છે. ભેખ સર્વે શોકના સમુદ્રમાં પડ્યા છે, અને સર્વ દેશમાં તમારા ભક્તો જે ધર્મવાન પુરુષો છે તેને લઇને ભક્તિ સર્વત્ર પ્રવર્તી છે. અધમ જનોનો ઉધ્ધાર કરવા સારુ તમે જ પ્રવર્તાવી છે. અને બીજો કેટલોક ઐશ્વર્ય-પ્રતાપ પણ જણાવ્યો છે, તેણે કરીને મતપંથવાળા સર્વ દબાઇ ગયા છે. તેમને કોઇને બોલવાનો માર્ગ પણ રહ્યો નથી.

પછી મહારાજ વસ્ત્રો બદલીને જલના કોગળા કરીને જમવા બિરાજ્યા. જમ્યા પછી જલપાન કરીને થાળ પ્રેમાનંદ સ્વામી પાસે મોકલાવ્યો. આવી રીતે નિત્ય નવાં નવાં ચરિત્રો કરતા અને પોતાના ભક્તજનોને જેમ પોતાની મૂર્તિ ધ્યાનમાં સાંભળી આવે તેમ દર્શન દેતા. પછી જીવુબા અને લાડુબા બોલ્યાં જે, હે મહારાજ ! નરસિંહ ચતુર્દશી ઉપર સર્વે સંત મંડળો તથા બ્રહ્મચારી તથા સંન્યાસીઓ તેડાવો. પછી મહારાજે કહ્યું બહુજ સારું. પછી મહારાજ મલતા જાય અને હરિભક્તોની ખબર પૂછતા જાય પછી રસોઇઓ ચાલવા માંડી. તે નાના પ્રકારના ભોજનો મહારાજ ઉપર રહીને કરાવતા. ત્યાર પછી પોતે થાળ જમીને જલપાન કરીને સંતની પંક્તિમાં પીરસવા પધારતા. તે મોતૈયા જલેબી સર્વે ભોજન તેનાં નામો લઇ લઇને પીરસતા જાય અને મનવાર કરતા જાય અને મુકુંદ બ્રહ્મચારી દૂધ-સાકર ને ભાત પીરસતા જાય. અને એવી રીતે સંત મંડળને જમાડીને તૃપ્ત કર્યા.

પછી મહારાજ ઉતારે પધાર્યા. અને જલપાન કરીને લીંબડા નીચે ઓટા ઉપર ઢોલિયો ઢળાવીને ઉપર બિરાજમાન થયા અને સંત મંડળો મહારાજને પગે લાગીને બેઠાં. પછી પ્રશ્ન ઉત્તર કરવા લાગ્યા. તેમાં સંત પ્રશ્ન પૂછે તેના ઉત્તર મહારાજ કરી આપે અને મહારાજ જે પ્રશ્ન પૂછે તેના ઉત્તર સંતો કરે. અને જો સંતોથી ન થાય તો મહારાજ પોતે તેનો ઉત્તર કરે અને એમ બોલે જે, કરો શંકા. પછી સંતો હાથ જોડીને કહે જે, હે મહારાજ ! યથાર્થ ઉત્તર થયો. પછી મહારાજ

બોલ્યા જે, ઇંદ્રિયોની જે ક્રિયા છે તેને જો ભગવાન અને તેના ભક્તની સેવામાં રાખે તો અંતઃકરણ શુધ્ધ થાય છે અને અનંત કાળમાં જે પાપ જીવને વળગ્યાં છે તેનો નાશ થઇ જાય છે અને ઇંદ્રિયોની ક્રિયાની જે વૃત્તિ તેને જો સ્ત્રી આદિક વિષયમાં પ્રવર્તાવે છે તો તેનું અંતઃકરણ ભ્રષ્ટ થઇ જાય છે અને જીવ કલ્યાણના માર્ગથી પડી જાય છે. માટે શાસ્ત્રમાં જેવી રીતે વિષય ભોગવવાનું કહ્યું છે તેવી રીતે નિયમમાં રહીને વિષયો ભોગવવા પણ શાસ્ત્રની મર્યાદાનું તથા અમારી મર્યાદાનું ઉલ્લંઘન કરીને ભોગવશો નહીં. અને સંતનો સમાગમ હમેશાં રાખવો અને કુસંગનો ત્યાગ કરવો. અને કુસંગનો ત્યાગ કરીને જ્યારે સંતનો સમાગમ કરશો ત્યારે દેહને વિષે અહંબુધ્ધિ છે તે નિવૃત્તિ પામશે અને દેહના સંબંધીને વિષે જે મમત્વ બુધ્ધિ છે તે પણ નિવૃત્તિ પામશે. આમ થવાથી ભગવાનને વિષે અસાધારણ પ્રીતિ થાય છે. અને ભગવાન વિના અન્યને વિષે વૈરાગ્ય થાય છે. ત્યારે ગોપાળાનંદ સ્વામીએ પૂછ્યું જે, હે મહારાજ ! ધર્મ, જ્ઞાન અને વૈરાગ્યે સહિત જે ભક્તિ તેનું બળ વૃધ્ધિ કેમ પામે ? ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે, એના ઉપાય ચાર છે. તેમાં એક તો પવિત્ર દેશ અને બીજો રૂડો કાળ, ત્રીજી શુભ ક્રિયા અને ચોથો સત્પુરુષનો સંગ. તેમાં પણ ક્રિયાનું સમર્થપણું થોડું છે અને દેશ, કાળ, સંગનું કારણ વિશેષ છે. કેમ જે જો પવિત્ર દેશ હોય અને તમ જેવા સંતનો સંગ હોય ત્યાં ક્રિયા રૂડી જ થાય. અને જો સિંધ જેવો ભૂંડો દેશ તથા ભૂંડો કાળ હોય તથા પાતર્યું અને ભડવા અથવા દારૂ-માંસના ભક્ષણ કરનારા તેનો જો સંગ થાય તો ક્રિયા ભૂંડી જ થાય. માટે પવિત્ર દેશમાં રહેવું. અને ભૂંડો કાળ વર્તતો હોય ત્યાંથી આઘું પાછું ખસી જવું. અને સંગ પણ પ્રભુના ભક્ત ને પંચ વર્તમાને યુક્ત એવા જે બ્રહ્મવેતા સાધુ તેનો જ કરવો. ત્યારે તેણે કરીને ભગવાનના ભક્તને ભગવાનને વિષે ભક્તિનું બળ અતિશય વૃધ્ધિને પામે. એટલી વાર્તા કરીને પછી જળપાન કરીને ઢોલિયા ઉપર પોઢ્યા.

ત્યાર પછી જાગીને જળપાન કરીને બિરાજમાન થયેલા શ્રીજી મહારાજે પોતાની આગળ બેઠેલા સંતો, બ્રહ્મચારી, પાર્ષદો અને સર્વ સત્સંગીઓ તેની આગળ ધર્મ, જ્ઞાન, વૈરાગ્ય અને ભક્તિ સંબંધી વાર્તા કરી. ત્યાર પછી લાજ રાખવા વિષે વાર્તા કરી જે, 'લાજે કરીને ધર્મ રહે છે, લાજ તે ધર્મ રખાવનાર છે તેમ તમારે જાણવું. અને સદાચાર છે તે મોટો એક કિલ્લો છે. તે જો ન તૂટે તો તેનો ધર્મ કોઇ દિવસ લોપાય નહીં. જેમ સાંકળ છે તે હાથીના પગમાં બંધન કરનારી છે. તેમજ

લાજ છે તે ચિત્તને રોકનાર છે. જેમ હાથીના પગે સાંકળ બંધન છે તે જો તૂટે તો હસ્તી ક્યાંયનો ક્યાંય ચાલ્યો જાય. અને ભાલાનો માર ખાય. તેમજ લાજે કરીને ચિત્તમાં માયિક પંચ વિષયનું ચિંતવન કરી શકાતું નથી, કારણ કે કુસંગીને પણ મનમાં લાજ હોય તો તે પણ અધર્મને માર્ગે ચાલતાં ડરે છે.

જેને લોકની લાજ નથી તો તે અધર્મની ક્રિયા શું નથી કરતો ? સર્વ કરે છે ; માટે લોકો લાજે કરીને ધર્મ પાળે છે અને લાજે કરીને અધર્મનો ત્યાગ કરે છે. અને જો લાજવાળાની લાજ ગઈ તો તે મરવાનો ઉપાય કરે છે. લાજે કરીને ક્ષત્રિય રણસંગ્રામમાં લડી મરે છે. અને લાજે કરીને જગતમાં જે લોભી પુરુષો છે તે પણ ધન વાપરે છે. અને કોઈકે કોઈકનું જો ધન લઈ લીધું હોય તો તે લાજે કરીને તેને પાછું આપે છે. એ તે મનમાં જાણે છે જે, જો નહીં આપું તો વહેવારમાં ખોટું દેખાશે. માટે વહેવાર પણ લાજે કરીને ચાલે છે. અને લાજવાળો જન કાંઈક વચન બોલ્યો હોય તો લાજે કરીને પાળે છે, વળી બાપનું કરજ હોય તે પણ લાજે કરીને ભરે છે. વળી નિર્લજ્જ અને નઠારાં સ્ત્રી-પુરુષો હોય તે પણ લાજે કરીને સારાં કામ કરે છે. વળી લાજ છે તે તો શરીરની નાડીને ઠેકાણે છે. જ્યાં સુધી નાડી હોય ત્યાં સુધી ઔષધ આદિના ઉપચારો ચાલે છે અને તે નાડી ત્રૂટી તો તેનું મૃત્યુ થાય છે. તેમજ લાજ વિનાનાં મનુષ્યો નીચ સ્થિતીને પામે છે.

વળી ભલે વિદ્યા આદિક ગુણો અનેક હોય પણ લાજ ન હોય તો તે નીચ ગણાય છે. વળી શરીરનાં સર્વ અંગ સારાં હોય પણ એક જો નાક ન હોય તો શરીર નઠારું દેખાય છે, તેમ જે મનુષ્યમાં લાજ નથી તો તે મનુષ્ય આ લોકમાં તથા પરલોકમાં નઠારાં છે. તેનો દાખલો આજે અમે નજરે જોયો છે, કેમ કે જ્યારે સંત જમવા બેઠા ત્યારે અમે મર્મે કરીને વાત કરી. ત્યારે સૌ સંત શરમાઈને નીચું જોઈ ગયા. માટે ધર્મ છે તે જ એક મોટો બંધ છે. પછી મહારાજે વાત કરી જે, અમે એક સમયે ગામ બામરોલીના માર્ગે ચાલ્યા જતા હતા, તે અમે રસ્તો ભૂલ્યા અને એક વાવેલું ખેતર આવ્યું તેની ચારે બાજુ થોરની વાડ હતી. તે ખેતર વચ્ચે ચાલવા સારુ કોઈક હરિભક્તે તે વાડમાં છીંડુ પાડ્યું એટલે તે ખેતરની રખવાળી કરનારી જે બાઈ હતી તેણે તેને ગાળ દીધી ત્યારે તે વાત અમે સાંભળી અને અમે તે સત્સંગીને કહ્યું જે, તેં આ વાડ તોડી તે કારણથી તને આ બાઈએ રૂપગાળ પાઘડીનો શિરપાવ બંધાવ્યો. પછી અમે માર્ગે ચાલ્યા, અને તે હરિભક્ત આગળ વાત કરી જે, જો

તમારે મારા એકાંતિક ભક્ત થવું હોય તો કોઈની વાડ તથા વંડી વિગેરે તે માંયલા કોઈ પણ સ્થાને તમારે છીંડુ પાડવું નહીં અને જો તમારું ભલું ઈચ્છતા હો તો કોઈનું પારકું તાળું ન ઉઘાડવું. તથા કોઈની વાડમાં છીંડુ ન પાડવું. એ કર્મ તો ચોરનું છે. પણ ભક્તનું નથી. અને જે જગ્યા ધણીયાતી હોય અને તેના ધણીની મરજી ન જણાતી હોય તો ત્યાં પણ અમારા સત્સંગીઓએ નિવાસ કરવો નહીં. મહારાજે એટલી વાર્તા કરી અને સભામાં સહુ સંતો તથા હરિભક્તોએ સાંભળી. પછી આરતી-ધૂન્ય કરીને પગે લાગીને બેઠા. ત્યારે મહારાજ બોલ્યા જે, ચડોતરનાં સત્સંગી-બાઈ ભાઈઓ તે નર-નારાયણદેવનાં દર્શન કરીને આવ્યાં ત્યારે એમ બોલ્યાં હતાં જે, અમે નરનારાયણનાં દર્શન તો કરી આવ્યાં પણ અમને અમદાવાદ શહેરમાં ઉતરવાનું તથા પાણીનું બહુ કઠણ પડ્યું. ત્યારે જોબન પગીનાં ઘરનાં તથા તખા પગીનાં ઘરનાં એમ બોલ્યાં જે, અમો ત્યાં ગયાં હતાં પણ અમારી તો ત્યાં કોઈએ ખબર પણ લીધી નહીં. ત્યારે અમોએ કહ્યું જે, તમોને વડતાલમાં મૂર્તિઓ પધરાવી આપીશું. પછી શ્રીજી મહારાજ બોલ્યા જે, જ્યારે આપણે દેવનાં દર્શન કરવા જવું ત્યારે દાસભાવ રાખવો તો અંતરમાં સુખ રહે.

એમ વાત કરીને પછી થાળ જમવા ઉતારે પધાર્યા. ત્યાં વસ્ત્રો ઉતારીને જળથી હાથ, પગ ધોઈને પછી જમવા બિરાજ્યા. તે જમતા જાય ને બ્રહ્મચારીને પૂછતા જાય જે, આજે કોનો થાળ છે ? ત્યારે બ્રહ્મચારીએ કહ્યું જે આજે ઝીણાભાઈનો થાળ છે. ત્યારે ઝીણાભાઈને મહારાજે પ્રસાદીનો થાળ મોકલાવ્યો. પછી મુખવાસ લઈને ઢોલિયે બિરાજ્યા. પછી સૌ સભાને રજા આપીને જલપાન કરીને પોતે પોઢ્યા. અને સવારે વહેલા જાગીને નિત્ય-વિધિ કરીને અને પોષાક પહેરીને ઉગમણે બાર ઓરડાની ઓસરીએ ઢોલિયા પર બિરાજમાન થયા અને સર્વે મુનિનાં મંડળો તથા બ્રહ્મચારીઓ તથા સંન્યાસીઓ તે મહારાજને પગે લાગીને બેઠા. પછી મહારાજે સૌ સંતોને આજ્ઞા કરી જે, સૌ સંતો દેશ-દેશમાં ફરવા જાઓ. પછી વળી સૌ સંતોને કહ્યું જે, અમારા સ્વરૂપના નિશ્ચયપણાની વાર્તા કરજો. અને સૌ સૌના ધર્મની વાતો કરજો અને વળી એમ કહેવું જે, મહારાજની આજ્ઞા નહીં પાળો તો સત્સંગમાં નહીં રહેવાય. એ અંગની વાત કરજો. એમ આજ્ઞા કરીને થાળ જમવા પધાર્યા.

પછી થાળ જમીને જલપાન કરીને મુખવાસ લઈને સંતોની પંક્તિમાં

પીરસવા પધાર્યા. તે મોતીયા લાડુ તથા જલેબી વારંવાર તાણ કરીને પીરસતા જાય અને વાતો કરતા જાય અને ગાલમાં તથા મોઢામાં લાડવો અડાડતા જાય અને પીરસતા જાય. પછી જળ વડે હાથ ધોઇને પોતાને ઉતારે પધાર્યા. અને સર્વે સંતો દેશ દેશ પ્રત્યે ફરવા ગયા. અને મહારાજ ઉતારે જઇને ઢોલીયા ઉપર વિરાજમાન થયા અને પછી પોઢી ગયા.

ઇતિ શ્રીસહજાનંદસ્વામી શિષ્ય અચ્યુતદાસવિરચિતે શ્રીપુરુષોત્તમલીલામૃતસુખ સાગર મધ્યે ગઢપુરમાં હુતાશનીનો સમૈયો કર્યો અને રંગ રમ્યા, સંત તથા હરિભક્તોને ઉપદેશની ઘણીક વાતો કરી પછી મહારાજે સૌ સંતોને દેશ દેશ પ્રત્યે ફરવાની આજ્ઞા કરી એટલે સૌ સંતો દેશમાં ફરવા ગયા એ નામે સત્તોતેરમો અધ્યાય. ૭૭

અધ્યાય ૭૮

પછી મહારાજ સવારમાં ઊઠીને નિત્ય-વિધિ કરીને સભામાં વિરાજમાન થયા. તે સમયે મુક્તાનંદ સ્વામી બોલ્યા જે, હે મહારાજ ! જ્યારે ભગવાનનો ભક્ત ભજન સ્મરણ કરવા બેસે ત્યારે ભગવાનના ભક્તના અંતરમાં રજોગુણ અને તમોગુણના વેગ આવે છે ત્યારે ભજન સ્મરણનું સુખ આવતું નથી. તે એ ગુણના વેગ કેમ ટળે ? ત્યારે શ્રીજી મહારાજ બોલ્યા જે, ‘એ ગુણની નિવૃત્તિનાં કારણ તો દેહ, કુસંગ અને પૂર્વ સંસ્કાર એ ત્રણ છે. તેમાં દેહને યોગે કરીને જે ગુણ પ્રવર્ત્યા હોય તે તો આત્મા અને અનાત્માના વિચારે કરીને ટળી જાય છે. અને કુસંગે કરીને જે ગુણ પ્રવર્ત્યા હોય તે સંતના સંગે કરીને ટળે છે. અને રજોગુણ અને તમોગુણના વેગ એ બેયે કરીને પણ ન ટળે. તે તો કોઇ પૂર્વના સંસ્કારે કરીને છે; માટે એ ટાળવા ઘણા કઠણ છે.’

ત્યારે આનંદાનંદ સ્વામીએ પૂછ્યું જે, પૂર્વના સંસ્કાર મલિન હોય તે કેમ ટળે ? ત્યારે મહારાજ બોલ્યા જે, અતિશય જે મોટા પુરુષો હોય તેમનો જેના ઉપર રાજીપો થાય તો તેના ગમે તેવા મલિન સંસ્કાર હોય તો પણ નાશ પામી જાય છે. અને મોટા પુરુષનો જ્યારે રાજીપો થાય ત્યારે રાંક હોય તે પણ રાજા થાય. અને ગમે તેવાં ભૂંડાં પ્રારબ્ધ હોય તો પણ રુડાં થાય છે. અને ગમે તેવું તેના પર વિઘ્ન આવવાનું હોય તો તે પણ નાશ થઇ જાય છે.

ત્યારે આનંદાનંદ સ્વામીએ પૂછ્યું જે, શો ઉપાય કરે તો મોટા પુરુષ રાજી થાય ? ત્યારે શ્રીજી મહારાજ બોલ્યા જે, પ્રથમ તો મોટા પુરુષ આગળ

નિષ્કપટભાવે વર્તે અને કામ, ક્રોધ, લોભ, મોહ, માન, મદ, ઈર્ષા, આશા, તૃષ્ણા અને અહંકાર એ સર્વેનો ત્યાગ કરે અને સંતનો દાસ થઈને રહે અને અંતરમાં નિર્માની પણે રહે અને દેહે કરીને સર્વને નમતો રહે તેના ઉપર મોટા સંત પુરુષ રાજી થાય છે.

એટલી વાત કરીને ચાલ્યા તે ઢોલિયા ઉપર આવીને બિરાજમાન થયા. તે સમયે ભુજ નગરથી સુતાર હિરજીભાઈ ને મલ્લ ગંગારામભાઈ આદિક હરિભક્તોએ પત્ર મોકલાવ્યો હતો તે આવ્યો. તેમાં લખ્યું હતું જે તમારો પત્ર આવ્યો તે પહોંચ્યો છે. અને વાંચીને તમામ સમાચાર જાણ્યા છે. અને નરનારાયણદેવનું મંદિર કરવા સારું અમે જગ્યા લીધી છે તે દરબારથી દક્ષિણ બાજુ અને રાજ્યમાર્ગથી પૂર્વ બાજુમાં છે. અને તે જગ્યાનો લેખ પણ કરાવ્યો છે અને સામાન પણ લેવા માંડ્યો છે. એવી રીતે લખેલ હતું. તે સાંભળીને મહારાજ બહુ રાજી થયા. પછી શુક મુનિ પાસે કાગળ લખાવ્યો જે, 'મંદિરનો પાયો નંખાવજો. અને તે મંદિર શિખરબંધ કરાવજો. ઉત્તર મુખે નરનારાયણની મૂર્તિઓ તથા બીજી મૂર્તિઓ બિરાજે તેમ કરજો. તમે મંદિર કરવાનો આરંભ કરો. અને અહીંથી વૈષ્ણવાનંદ સ્વામી તથા નિર્લોભાનંદ સ્વામીનું મંડળ મોકલીએ છીએ. ડુંગરપુર પણ અમો સંતોને તથા પાળાને સાબદા કરીને મોકલીએ છીએ અને તેઓ નરનારાયણ દેવની મૂર્તિઓ લઈ આવશે. ત્યારે અમો તથા સંત મંડળ તથા બ્રહ્મચારીઓ, સંન્યાસીઓ તથા સર્વ સત્સંગીજનો સહિત આવીશું. તમો મંદિર કરવાની તાકીદ રાખશો. એવી રીતનો પત્ર લખાવીને મોકલ્યો.

પછી કથાનો પ્રારંભ કર્યો. ત્યારે રસોઈયા ભક્તજને મહારાજને થાળ જમવા બોલાવ્યા. ત્યારે જળના કોગળા કરીને ત્યાં બાજોઠ ઉપર બિરાજ્યા. ત્યારે રસોઈયા હરિભક્તે બાજોઠ ઉપર થાળ મેલ્યો, જમવા લાગ્યા તે જમતા જાય અને વાર્તા કરતા જાય. ત્યારે લાડુબા, જીવુબા અને રાજબાઈ આદિ સર્વે બાઈઓ બોલ્યાં જે, 'હે મહારાજ ! તમને કાંઈ જોઈતું હોય તો અમારી પાસે મંગાવજો.'

પછી મહારાજ સભામાં પધાર્યા ત્યાં મુનિને પ્રશ્ન પૂછ્યો જે, 'કોઈક પુરુષ છે તેને આ લોકના સુખમાં પ્રીતિ જ નથી. અને પરલોક જે ભગવાનનું ધામ અને ભગવાનની મૂર્તિ તેને વિષે જ વાસના છે. અને જે તેનો સંગ કરે તેને પણ તેવી જ જાતનું હીત કરે જે, આ મારો સંગી છે તેને આ સંસારની વાસના તૂટી જાય અને

ભગવાનને વિષેજ પ્રીતિ થાય તો ઘણું જ સારું છે. જેટલું કાંઇક જતન કરે તે સર્વે દેહ મૂકીને ભગવાનના ધામમાં ગયા પછી સુખ થાય એવું જ કરે, પણ દેહના સુખને માટે તો કાંઇ પણ ક્રિયા કરે જ નહીં. એવા પુરુષ હોય તેના સરખા ગુણ તે મુમુક્ષુને વિષે કેમ સમજે તો આવે ?

પછી મુક્તાનંદ સ્વામી બોલ્યા જે, જેને આલોકના સુખમાં ઈચ્છા નથી એવા સત્ પુરુષ છે તેને વિષે દેવની બુધ્ધિ રાખે અને જે વચન કહે તે સત્ય માને અને તે પ્રમાણે જ વર્તે તો તે સત્પુરુષના ગુણ હોય તે મુમુક્ષુમાં આવે છે. અને જો એવો ન હોય તો તેમાં ન આવે. પછી મુક્તાનંદ સ્વામીએ પૂછ્યું જે, હે મહારાજ ! જેને તામસી કર્મ ઘણાં કર્યાં હોય તેના હૈયામાં કળિયુગ વર્તે તે કોઇ ઉપાયે કરીને ટળે કે ન ટળે ?'

પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, 'એને સંત તથા પરમેશ્વરના વચનમાં અતિશય શ્રધ્ધા હોય તથા અતિ દ્રઢ વિશ્વાસ હોય તો તેનાં ગમે તેવાં કર્મ હોય તો પણ નાશ થઈ જાય છે. અને કળિયુગના ધર્મ મટીને જે સત્યુગના ધર્મ હોય તે પ્રવર્તે છે. માટે અતિશય સાચે ભાવે કરીને જો સત્સંગ કરે તો તેને કોઇ જાતનો દોષ હૈયામાં રહે નહીં. અને દેહ છતે જ બ્રહ્મરૂપ થઇ જાય.' પછી શ્રીજી મહારાજ બોલ્યા જે, જે શ્રધ્ધાવાન પુરુષ હોય અને તેને જો સાચા સંતનો સંગ મળે તો તે સંતના વચનને વિષે શ્રધ્ધા થાય તો એના હૃદયને વિષે શુધ્ધ વૈરાગ્ય, વિવેક, જ્ઞાન અને ભક્તિ આદિક જે કલ્યાણકારી ગુણો છે તે સર્વ પ્રગટ થઇ આવે છે અને ક્રોધાદિક જે વિકારો છે તે પણ બળી જાય છે. અને જો કુસંગ મળે અને તેના વચનમાં શ્રધ્ધાવાન થાય તો જે વૈરાગ્યાદિક ગુણ છે તે પણ સર્વે નાશ પામી જાય છે. જેમ ખારભૂમિ હોય તેમાં ગમે તેટલો વરસાદ વરસે પણ તેમાં તૃણાદિક ઊગે નહીં. પણ તે જ ક્ષારભૂમિમાં પાણીની રેલ આવે તો ક્ષાર સર્વે ધોવાઈ જાય, અને જે ઠેકાણે ક્ષાર હોય તે ઠેકાંણે કાંપ ચડી જાય પછી વળી કાંપ ભેળાં પીપળા આદિક વૃક્ષનાં જે બીજ આવ્યાં હોય તે બીજ ઊગીને મોટાં વૃક્ષ થાય છે. તેમ જેના હૃદયમાં ભગવાનની મૂર્તિ અખંડ દેખાતી હોય તો પણ ભગવાનના ભક્તોએ કુસંગ ન જ કરવો. ત્યારે મુક્તાનંદ સ્વામીએ પૂછ્યું જે, 'જે ભગવાનના ભક્ત હોય તેના મનમાં એમ હોય જે ભગવાનના ભજનમાં અંતરાય કરે એવો એક પણ સ્વભાવ રાખવો નથી તો પણ અયોગ્ય સ્વભાવ રહી જાય છે તેનું શું કારણ છે ?'

ત્યારે શ્રીજી મહારાજ બોલ્યા જે, 'જેને વૈરાગ્યની દુર્બળતા હોય તેને ટાળવાની શ્રધ્ધા હોય તોય પણ સ્વભાવ ટળે નહીં. જેમ દરિદ્રી હોય તે ઘણાં સારાં સારાં ભોજનો અને સારાં વસ્ત્રો જોઈને તેને ઈચ્છે પણ તે ક્યાંથી મળે ? તેમ વૈરાગ્યહીન હોય તેના હૈયામાં ઈચ્છા તો હોય પણ સાધુતાના ગુણ તો આવવા ઘણા દુર્લભ છે.' ત્યારે મુક્તાનંદ સ્વામીએ પૂછ્યું જે, જેને વૈરાગ્ય ન હોય તે શો ઉપાય કરે ત્યારે વિકાર ટળે ? ત્યારે મહારાજ બોલ્યા જે, વૈરાગ્યહીન હોય તેને તો કોઈ મોટા સંત હોય તેની અતિશે સેવા કરે અને પરમેશ્વરની આજ્ઞામાં જેમ કહે તેમ મંડ્યો રહે; પછી પરમેશ્વર તેને કૃપાદષ્ટિએ કરીને જુવે જે, 'આ બિચારો વૈરાગ્ય રહિત છે તેને કામ-ક્રોધાદિક બહુ પીડે છે. માટે એમના સર્વે વિકાર ટળો, તો તત્કાળ ટળી જાય. અને સાધને કરીને તો બહુ કાળ મહેનત કરતાં આ જન્મે ટળે અથવા બીજે જન્મે ટળે. અને જે તરત જ વિકાર માત્ર ટળે તે તો પરમેશ્વરની કૃપાએ ટળે.'

પછી શ્રીજી મહારાજ બોલ્યા જે, 'શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનના સ્વરૂપને વિષે જે ભક્તનું મન અતિ આસક્ત થયું હોય તેનાં આવાં લક્ષણ હોય જે, પોતે માર્ગે ચાલીને અતિશય થાકી રહ્યો હોય, અને બેઠું થવાની પણ શરીરમાં શક્તિ ન હોય, અને તેવા સમયમાં કોઈ ભગવાનની વાતનો પ્રસંગ નીકળે તો જાણે જે એકે ગાઉં ચાલ્યો નથી એવો સાવધાન થઈ જાય. અથવા ગમે તેવો રોગાદિકે કરીને પીડા પામ્યો હોય, અથવા ગમે તેવું અપમાન થયું હોય, અને તેવામાં જો તે ભગવાનની વાર્તા સાંભળે તો તત્કાળ સર્વ દુઃખથી રહિત થઈ જાય. અને વળી ગમે તેવી રાજ્ય સમૃધ્ધિને પામીને અવરાઈ ગયો હોય એવો જણાતો હોય, છતાં પણ જે ઘડીએ ભગવાનની વાર્તા સાંભળે તો તે ઘડી જાણે જે એને કોઈનો સંગ જ નથી થયો એવો થકો તે ભગવાનની વાર્તા સાંભળવામાં સાવધાન થઈ જાય. એવી જાતનાં જેને વિષે લક્ષણ હોય તેને એ ભગવાનને વિષે દ્રઢ આસક્તિ થઈ જાણવી.' પછી મુક્તાનંદ સ્વામીએ પૂછ્યું જે, 'એ ભગવાનને વિષે એવી દઢ આસક્તિ શા થકી થાય છે ?' ત્યારે શ્રીજી મહારાજ બોલ્યા જે, કાંતો પૂર્વ જન્મનો એવો અતિ બળીઓ સંસ્કાર હોય અથવા જે સંતને વિષે એવી દઢ આસક્તિ હોય તેને સેવાએ કરીને રાજી કરે. એ બે ઉપાયે કરીને જ ભગવાનને વિષે એવી દઢ આસક્તિ થાય છે. તે વિના બીજો ઉપાય નથી. એટલી વાર્તા કરીને અક્ષર ઓરડીએ જઈને ઢોલિયે

બિરાજમાન થયા. તે સમયે મુક્તાનંદ સ્વામી આદિ સંતો પગે લાગીને બેઠા.

પછી મહારાજ બોલ્યા જે, અમારે નરનારાયણદેવની મૂર્તિઓ પધરાવવા ભુજનગર જવું છે. તે ગોપાળાનંદ સ્વામીનું મંડળ તેડાવો. તેમને અમારા ભેળા લઈ જશું. એમ કહી રહ્યા ત્યારે બ્રહ્મચારી જમવા બોલાવવા આવ્યા તે સ્નાન કરીને જમવા પધાર્યા. તે જમીને થાળ સંત મંડળને આપ્યો. પછી જળપાન કરીને મુખવાસ લઈને ઢોલિયે બિરાજ્યા. અને નરનારાયણની મૂર્તિઓ ગાડામાં બેસાડીને માંહી પરાળ ભરાવીને પછી પાળા અને પાંચ સાધુને ચાલતા કર્યા. અને મહારાજ પોઢ્યા. સવારે વહેલા જાગીને નિત્ય-વિધિ કરીને કથાનો આરંભ કરાવ્યો તે કથા સાંભળતા જાય અને 'હરે' એવા શબ્દનો ઉચ્ચાર કરતા જાય.

પછી થાળ તૈયાર થયો તે વસ્ત્ર ઉતારીને જમવા પધાર્યા, અને જમી જલપાન કરી મુખવાસ લઈને ઢોલિયે બિરાજ્યા, અને કથાનો પ્રસંગ ચલાવ્યો. તે કથા વંચાવતા હતા તે સમયમાં શતાનંદ સ્વામીને સત્સંગીજીવનનું કાંઈક પૂછવું હતું તે પૂછી ગયા. તે સમયે શ્રીજીમહારાજ કાઠિયાવાડ, સોરઠ, ઝાલાવાડ, ગુજરાત, ચડોતર, કાનમ અને કચ્છ આદિ સર્વે દેશોને વિષે તથા ગામો ગામ પ્રત્યે કંકોતરીઓ લખાવીને મોકલાવી; 'ગઢપુરથી લી. સ્વામીશ્રી ૧૦૮ એક્સો આઠ સ્વામીશ્રી સહજાનંદજી મહારાજના સમસ્ત હરિભક્તો જય શ્રી સ્વામિનારાયણ વાંચશો. વિશેષ લખવાનું જે સંવત ૧૮૭૯ના વૈશાખ શુદિ પાંચમને રોજે શ્રી ભુજનગરમાં શ્રી નરનારાયણદેવની પ્રતિષ્ઠાનું શુભ મુહૂર્ત છે. માટે તમો સર્વે કચ્છ ભુજનગરમાં હરિભક્તો સહુ કુટુંબ સહિત આવજો. અમો પણ સંતો, પાર્ષદો અને બ્રહ્મચારીઓને તેડીને આવશું.' આવી રીતે મહારાજે દેશ દેશ પ્રત્યે કંકોતરીઓ લખીને મોકલાવી. અને પછી કથાની સમાપ્તિ કરાવીને અક્ષરઓરડીએ પધાર્યા અને ઢોલિયા ઉપર પોઢી ગયા.

પછી સવારમાં વહેલા જાગીને નિત્ય-વિધિ કરીને ઢોલિયે બિરાજ્યા. તે સમયમાં પાર્ષદે મહારાજને કહ્યું જે, હે મહારાજ ! ઘોડી ઉતાવળ કરે છે. ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે, પલાણ માંડીને લાવો, એમ કહીને પોષાક પહેર્યો અને પછી ઘોડીએ સવાર થયા. તે સમયે સંત તથા પાળા તથા હરિભક્તો તે પણ સાથે ચાલ્યા. અને મહારાજ લક્ષ્મીવાડીએ પધાર્યા. ત્યાં જઈને ઘોડી ફેરવી. પછી બેઠક ઉપર આવીને ઢોલિયે બિરાજ્યા. વાડીવાળા સંતો અને પાર્ષદોએ પુષ્પના હાર પહેરાવ્યા

અને નાના પ્રકારનાં ફળો લાવીને સુધારીને મહારાજને જમાડ્યા. જમી રહ્યા ત્યારે પ્રસાદી સર્વે સંતોને અને પાર્ષદો તથા હરિભક્તોને વહેંચી આપી. પછી ઘોડીએ સ્વાર થયા, તે ઘોડી ઉતાવળી ચાલી. તે સમયે પાઘનું છોગલું ફરકતું હતું એવી રીતે દરબારમાં પધાર્યા. અને ત્યાં ઢોલિયે બિરાજ્યા. તે સમયે ગોપાળાનંદ સ્વામી પોતાનું મંડળ લઈને આવ્યા, અને બીજા સંતો પણ આવ્યા અને મહારાજને દંડવત્ કર્યા. ત્યારે મહારાજ ઊઠીને બધા સંતોને મળ્યા, અને સત્સંગીઓની ખબર પૂછી.

પછી સ્નાન કરીને થાળ જમ્યા. અને જલપાન કરી મુખવાસ લઈને પછી ગોપાળાનંદ સ્વામીને તથા તેમના મંડળના સંતોને જમાડ્યા. ત્યાર પછી સંતો સર્વે જમીને ઉતારે આવ્યા. પછી મહારાજ બોલ્યા જે, ભુજનગર અમારાં ભેળું ચાલવું હોય તો સંતો સર્વે તૈયાર થાજો. એમ કહીને પોતે પોઢ્યા, અને સવારે વહેલા જાગીને નિત્ય-વિધિ કરીને થાળ જમી અને વસ્ત્રો પહેરીને તૈયાર થયા. અને સર્વે ચાલનારા જમી રહ્યા તે વખતે સવાસો સવાર અને પાંચસો પાર્ષદો હથિયારબંધ તથા ગોપાળાનંદ સ્વામી આદિ સંતો તૈયાર થયા. અને ગાડાં, રથ, વેલુ અને માફા જોડાવ્યાં. અને જેમ જેને ઘટે તેમ તેને યોગ્ય રીતે મહારાજે બેસાડ્યા અને પછી પોતે ઘોડે સ્વાર થયા. અને તે સમયે સોનાનાં ઈંડાવાળું છત્ર શ્રીજી મહારાજના મસ્તક ઉપર શોભતું હતું અને બન્ને બાજુ બ્રહ્મચારીઓ ચામર ધારણ કરી રહ્યા હતા અને કંઠને વિષે ફૂલના હાર પહેર્યા હતા અને આગળ ઢોલ અને શરણાઈ વાગી રહ્યાં હતાં. વળી હરિભક્તો આગળ કીર્તન બોલતા હતા એવી રીતે વાજતે ગાજતે ગામને સીમાડે ગયા અને ત્યાં જઈને કહ્યું જે, 'અમારી સાથે જેને ચાલવું હોય તે અમારી સાથે આવો,' ત્યારે જેને જવું હતું તે સર્વે મહારાજ સાથે ચાલ્યા, અને જેને નહોતું જવું તે મહારાજને પગે લાગીને દંડવત પ્રણામ કરીને ઊભા રહ્યા. અને મહારાજ શ્રી ભુજ નગર તરફ ચાલ્યા તે ગામ માંડવધાર આવ્યા, ત્યાં ગોવા પટેલ આદિ હરિભક્તો સામા આવીને પગે લાગ્યા.

પછી મહારાજ તે હરિભક્તો પ્રત્યે બોલ્યા જે, અમારી સાથે જેને ભુજનગર ચાલવું હોય તે ચાલો. અને પછી સર્વ ગામના હરિભક્તોને દર્શન દેતા જાય અને કોઈક ગામમાં રાત રહેતા જાય અને કોઈક ગામમાં બપોર કરતા જાય. આવી રીતે ચાલ્યા તે રણ ઉતરીને ભચાઉ તથા ધમડકા તથા ધાણેટી થઈને ભુજનગર પધાર્યા.

ઇતિ શ્રીસહજાનંદસ્વામી શિષ્ય અચ્યુતદાસવિરચિતે શ્રીપુરુષોત્તમલીલામૃતસુખ-સાગર મધ્યે શ્રીગઢપુરમાં મહારાજે સંત હરિભક્તોની સભામાં કેટલીક જ્ઞાન સંબંધી વાર્તા કરી અને ભુજમાં નરનારાયણદેવની પ્રતિષ્ઠા કરવા પધાર્યા એ નામે અઠ્ઠોતેરમો અધ્યાય.૭૮

અધ્યાય ૭૯

ત્યાર પછી દરબારમાં શ્રી પ્રાગમલજીના પિતાશ્રી દેશલજીએ બેરખ મોકલીને તે સન્મુખ આવી અને ગંગારામ આદિ મલ્લો હીરજીભાઇ આદિ સત્સંગીઓ સર્વે સામૈયું લઇને સન્મુખ આવ્યા અને મહારાજની આગળ નાના પ્રકારની ભેટો મૂકી તથા ફૂલના હાર લાવ્યા હતા તે મહારાજને પહેરાવ્યા. અને ચરણસ્પર્શ કરીને પગે લાગીને ઊભા રહ્યા. ત્યારે મહારાજે કહ્યું ચાલો.

પછી છડીદારો નેકી પોકારે છે અને બન્ને બાજુ ચામર ઢોળી રહ્યા છે, અને ઉપર સોનાનાં ઇંડાએ યુક્ત છત્ર શોભી રહ્યું છે અને ફૂલના હાર કંઠમાં શોભી રહ્યા છે અને ગવૈયા સંત આગળ કીર્તન ગાઇ રહ્યા છે અને ભણનારા સંતો તથા બ્રહ્મચારીઓ આગળ શ્લોક બોલતા જાય છે, અને આગળ ઝાંઝ-મૃદંગ લઇને સત્સંગીઓ ઓચ્છવ કરતા જાય છે, અને વાંસે બાઇઓ પણ કીર્તન ગાઇ રહ્યાં છે, અને ઢોલ, શરણાઇ અને નોબત આદિ વાજિંત્ર પણ વાગી રહ્યાં છે, ગુલાલ ઉડી રહ્યો છે. બંદુકના અવાજો થઇ રહ્યા છે. જરીનાં નિશાનો પણ આગળ ફરકી રહ્યાં છે, શ્વેતદ્વીપ, બદ્રિકાશ્રમ, અક્ષરધામના મુક્તોનાં મંડળો પણ આવીને મહારાજને પુષ્પ અને ચંદન વડે વધાવે છે. ઇન્દ્ર, વરુણ અને કુબેર આદિ દિગ્પાલો પણ મહારાજનાં દર્શન કરવા આવ્યા હતા તેને જે યોગસમાધિવાળા હતા તે બરાબર દેખતા હતા. એવી રીતની શોભાએ યુક્ત થઇને ઊભી બજારે થઇને હીરજીભાઇનાં ઘર પાસે અક્ષર ઓરડી છે, જ્યાં મહારાજ પ્રથમ ઉતરતા, ત્યાં આવીને ઘોડી ઉપરથી ઉતરીને ઢોલિયે બિરાજ્યા. અને ઘોડાને બીજે સ્થળે બંધાવ્યા. અને સર્વ સંઘ હતો તે હરિભક્તોને ઘેર ઊતર્યો અને સંતો મંદિરમાં ઊતર્યા.

પછી મહારાજ મંદિરમાં પધાર્યા. ત્યાં મંદિર તથા સિંહાસન જોઇને બહુ રાજી થયા. પછી ગંગારામ મલ્લે મહારાજને ઉપર બેસાડ્યા. તે સમયે ગોપાળાનંદ સ્વામી મહારાજને પગે લાગીને પાસે ઊભા રહ્યા. ત્યારે મહારાજ બોલ્યા જે, સ્વામી ! પરમ દિવસે નરનારાયણદેવની મૂર્તિની પ્રતિષ્ઠા કરવી છે તે પ્રાગજી દવેને પૂછીને વેદિયા બ્રાહ્મણોને વરુણીમાં વરાવજો. અને વેદિકા કરાવો અને જે

સામાન જોઈએ તે ગંગારામ મલ્લ તથા હિરજીભાઈને પૂછીને મંગાવજો. એમ કહીને ઉતારે પધાર્યા અને પોશાક ઉતારીને સ્નાન કરીને માતાજી તથા લાધીબાઈએ થાળ કર્યો હતો તે જમવા બિરાજ્યા. પછી જમતા જાય અને માતાજી તથા લાધીબાઈ સાથે વાત કરતા જાય. પછી જમીને જળપાન કરીને મુખવાસ લઈને ઢોલિયે બિરાજ્યા. ત્યાર પછી પોઢ્યા.

પછી જાગીને જળપાન કરીને ભારે ભારે વસ્ત્રો પહેરીને જ્યાં મંદિરમાં બ્રાહ્મણો વરુણીમાં વર્યા હતા ત્યાં આવીને બિરાજ્યા. પછી સંતો તથા બ્રહ્મચારીઓ તથા સત્સંગીઓ સર્વે મહારાજને પગે લાગીને બેસી ગયા. અને પછી ફૂલના હાર મહારાજને પહેરાવ્યા. અને તે વખતે ચાર વેદ બ્રાહ્મણના વેષે આવ્યા અને મહારાજનાં દર્શન કરીને બેઠા. ત્યારે મહારાજે તેમને નેત્રની સાને કરીને જ્યાં બ્રાહ્મણો વરુણીમાં વર્યા હતા ત્યાં જવાની આજ્ઞા આપી. પછી તે ત્યાં જઈને વેદની શ્રુતિઓ બોલવા માંડ્યા. પછી મહારાજ ઉતારે પધાર્યા અને ત્યાં સ્નાન કરીને જમવા બિરાજ્યા. જમી ચળુ કરીને ઢોલિયે બિરાજ્યા. અને ગામના હરિભક્તો સર્વે મહારાજને પગે લાગીને બેઠા, ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે, ગોપાળાનંદ સ્વામીને બોલાવો, પછી તે આવીને પગે લાગીને બેઠા. ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે, સ્વામી ! આપણે બ્રાહ્મણોની ચોરાસી કરવી છે તથા ગામ-પરગામના સત્સંગીઓને પણ જમાડવાના છે. અને બીજા હરકોઈ અન્નના ક્ષુધાર્થી આવે તેને પણ જમાડવા છે. ત્યારે ગંગારામ તથા સુંદરજી આદિ હરિભક્તો હાથ જોડીને બોલ્યા કે, હે મહારાજ ! સીધાં આપવા માટે સામાન સર્વે કરાવ્યો છે તે જ્યારે જોઈએ ત્યારે લાવશું ; અને ઘણો જોઈશે તો વેંચાતો પણ મલે છે. ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે, સારું.

પછી સર્વે હરિભક્તોને રજા આપી. પછી મહારાજ પોઢ્યા. પછી સવારે વહેલા જાગીને નિત્યવિધિ કરીને પોશાક પહેરીને મંદિરમાં પધાર્યા અને ત્યાં દેવને સ્થાપન કરવાની વિધિ જેમ પ્રતિષ્ઠામયૂખમાં અને પ્રતિષ્ઠાપ્રકાશ ગ્રંથમાં લખી છે તે પ્રમાણે કરી. તેમાં પ્રથમ આચાર્ય તથા બ્રહ્મા વગેરે મુખ્ય યજ્ઞમાં અગ્રણી બ્રાહ્મણોને તથા વરુણીમાં જે બ્રાહ્મણો વરેલા હતા તે બ્રાહ્મણોને નાના પ્રકારનાં વસ્ત્રો તથા આભૂષણો આપીને અતિશય પ્રસન્ન કર્યા. ત્યાર પછી બ્રાહ્મણોએ સ્વસ્તિક વાચન કર્યું. ત્યાર પછી ગ્રહ સ્થાપન કરીને તેમાં પ્રધાન દેવોની તથા અંગદેવતાઓની વેદના મંત્રો પ્રમાણે પ્રતિષ્ઠા કર્યા પછીથી ગ્રહશાંતિ યજ્ઞ શરૂ

કર્યો. તેમાં પ્રથમ કુષ્માંડી કર્મ કરીને શાસ્ત્રવિધિએ અગ્નિ સ્થાપન કર્યા પછી તેમાં નવ ગ્રહની તેના જુદા જુદા મંત્રોથી સમિધ, ઘૃત અને તિલાદિકથી આહૂતિઓ આપી.

પછી ફળોનો હોમ કર્યો. તેમાં સૂર્યને આકડાના સમિધથી તથા ચંદ્રને ખાખરાના સમિધથી તથા મંગલને ખેરના સમિધથી અને બુધને અઘેડાના સમિધથી તથા ગુરુને પીપળાના સમિધથી તથા દૈત્યના ગુરુ જે શુક્ર તેને ઉદંબરાના સમિધથી તેમ જ શનિશ્વર નામના ગ્રહને ખીજડાના સમિધથી અને રાહુને દૂર્વાથી તેમજ કેતુને કુશ જે દર્ભ તેનાથી હોમ કર્યો. તે પછી ગ્રહોના અનુક્રમ પ્રમાણે દ્રાક્ષ, શેરડી, સોપારી, નારંગી, લીંબુ, બીજોરૂં, કમળફળ, ટોપરું અને દાડમ ઈત્યાદિક ફળે કરીને હોમ કર્યો. પછી પૂર્ણાહુતિ થયા પછી બ્રાહ્મણોને વિવિધ પ્રકારનાં દાન આપ્યાં. આમ હોમ થયા પછી નરનારાયણની મૂર્તિઓ પધરાવવાનો સમય થયો તે સમયે ચારે દિશાઓમાં અને ચારે વિદિશાઓમાં અર્ધો-ઉર્ધ્વ જયજયકાર શબ્દો થઈ રહ્યા હતા. અને મૂર્તિમાન એવા ચાર વેદો આવીને શ્રુતિઓ બોલવા લાગ્યા. તે સમયે પાંચસો રૂપિયા આપીને ગંગારામ મલ્લે ધજા ચડાવી અને હજાર રૂપિયા આપીને હીરજીભાઈએ કળશ ચડાવ્યો.

પછી મૂર્તિઓ મંદિરમાં લાવ્યા અને સ્થાપન કર્યું. પછી મહારાજ મંદિરના બારસાખ પાસે જઈને ઊભા રહ્યા. પછી કહ્યું જે હવે પ્રતિષ્ઠા કરો. પછી તે સમયે નાના પ્રકારનાં વાજિંત્રો વાગવા લાગ્યાં. પછી પ્રતિષ્ઠા કરી અને તે મૂર્તિઓને વસ્ત્રો તથા ઘરેણાં પહેરાવ્યાં અને ફૂલના હારો પહેરાવ્યા. ત્યાર પછી આરતી ઉતારી અને તે સમયે હરિભક્તો સર્વે આવીને ભેટો મેલવા તત્પર થયા. તે રૂપિયા તથા ઘરેણાં અને નાના પ્રકારના પોશાક અર્પણ કર્યા તથા પૃથ્વીનાં દાન તથા ગૌદાન આદિક દાન કર્યા. તે સમયે રાઓશ્રી દેશલજી ભારમલજી તરફથી ભારે પોશાક આવ્યો તથા નિત્યનો ઠાકોરજીનો જે થાળ તેનું વર્ષાસન કરી આપ્યું.

પછી મહારાજ ખુરશી ઉપર બિરાજમાન થયા. પછી હરિભક્તો ભેટ મેલી રહ્યા તે સમયે બ્રહ્મચારી નરનારાયણદેવને જમવા થાળ લાવ્યા. પછી મહારાજ ઉતારે પધાર્યા અને ત્યાં સ્નાન કરી થાળ જમી અને જલપાન કરીને મુખવાસ લીધો. પછી પોશાક પહેરીને ચાલ્યા તે નરનારાયણના મંદિરમાં આવ્યા. અને એમ બોલ્યા જે, બ્રાહ્મણોને સીધાં આપો અને સત્સંગીઓને ઉતારે ઉતારે સીધાં આપો. ત્યાર પછી રસોઈનો સામાન અપાવવા માંડ્યો. તેમાં પાણીને ઠેકાણે

ઘૃત વાપર્યું, અને સાકર, ખાંડ પણ તેમજ વાપર્યાં, પછી તેવી રીતે સીધાં અપાવીને સંતોની પંક્તિમાં પીરસવા પધાર્યા. પામરીની પલવટ વાળીને લાડુ પીરસતા જાય અને તાણ બરોબર કરતા જાય પછી પીરસીને જળ વડે હાથ ધોઇને ઉતારે પધાર્યા. જલપાન કરીને રાત્રિમાં ઢોલિયા ઉપર પોઢ્યા. સવારમાં વહેલા જાગીને નિત્યવિધિ કરીને પછી થાળ જમીને નરનારાયણદેવના મંદિરમાં પધાર્યા. ત્યાં સર્વે સંતો અને હરિભક્તો આગળ વાર્તા કરી જે, અહીં રાધાકૃષ્ણદેવ તથા અમારું સ્વરૂપ પધરાવશું. એમ કહીને સભા મંડપમાં ઢોલિયા ઉપર બિરાજમાન થયા.

ત્યાર પછી વાત કરવા લાગ્યા. જે સાંખ્યયોગી સર્વ ભાઇઓએ બાઇઓ આગળ વાર્તા કરવી નહીં. તે વચન અમે તમને કહીએ છીએ. કદાચ અમે કહીએ જે બાઇઓ આગળ વાતો કરો તો સાંખ્યયોગી ભાઇઓએ બાઇઓ આગળ વાર્તા કરવી તો પણ એ વચન અમારું પણ ન માનવું. અને સાંખ્યયોગી ભાઇઓ જો બાઇઓ આગળ વાર્તા કરે તો પોતાની મા અથવા દીકરી એ આદિક જે સમીપ સંબંધી હોય તેની આગળ વાતો કરે, અને દીકરી કે બહેન જ્યાં સુધી ઘરમાં રહે ત્યાં સુધી તેને વાતો કરવી અને પરણ્યાની ઇચ્છા હોય તો તો દીકરી કે બહેન સંઘાથે પણ સાંખ્યયોગીઓએ વાતો ન કરવી. વળી જે સાંખ્યયોગી ભાઇઓને પરણ્યાની ઇચ્છા ન હોય તેને ઘરમાં પણ ન રહેવું. ઘરનો ત્યાગ કરીને આશ્રમને ગ્રહણ કરીને રહેવું, પણ અનાશ્રમી ન રહેવું, એમ સત્શાસ્ત્રમાં કહ્યું છે. અને અમારી પણ આજ્ઞા છે.

બીજુ સાંખ્યયોગી તથા બ્રહ્મચારી, તથા પરમહંસો એમ સર્વેને કાંઇક ફેર જણાય જે, જાણીને બાઇઓ સાથે વાત કરતા હોય, અથવા જાણીને બાઇઓ સામે જોતા હોય, તથા જાણીને બાઇઓને અડતા હોય, એવું સત્સંગમાં જેને જણાય તો તેને સત્સંગમાંથી બહાર કાઢી મૂકજો અને જે તપાસ કરાવીને અને જાણીને નહીં કાઢે તો તેને સમસ્ત પરમહંસ મારવાનું પાપ છે. અને તેમજ જે સાંખ્યયોગી ભાઇઓને વિષે આ રીતનો ફેર જણાય તો તે ભાઇ ને પ્રથમ તો સત્સંગમાંથી કાઢી મેલવો. અને જો તે ભાઇને સત્સંગનો ખપ હોય તો પણ વરસ દહાડા પછી પ્રાયશ્ચિત કરાવીને તેને સત્સંગમાં લેવો. તેમજ બ્રહ્મચારીને તથા પરમહંસને પણ જાણીને આવી રીતનો જેને ફેર પડે તો સત્સંગમાંથી કાઢી મેલવો પણ ફરીને તેને સત્સંગમાં લેવો નહીં.

બીજું જે સત્સંગી ગૃહસ્થ ધર્મિષ્ઠ અને પવિત્ર હોય તો તે સાંખ્યયોગી બાઇઓ વિના બીજી બાઇઓ આગળ વાત કરે, તે પણ નિયમમાં રહીને કરે. અને વળી સંપૂર્ણ સત્સંગ તે કેને કહીએ જે એક તો અતિશય દૃઢ આત્મનિષ્ઠા હોય અને પોતાના આત્માને ઇંદ્રિયો અને અંતઃકરણથી અતિશય અસંગી માને અને એ દેહ ઇંદ્રિયાદિકની ક્રિયાઓને પોતાને વિષે ન માને તો પણ પંચ વર્તમાનના નિયમોમાં લેશ માત્ર ફેર પડવા દે નહીં, અને પોતે બ્રહ્મરૂપે વર્તે તો પણ પરબ્રહ્મ જે પુરુષોત્તમ તેનું દાસપણું મૂકે નહીં અને સ્વામી-સેવકપણે કરીને તે ભગવાનની દૃઢ ઉપાસના કરે અને પ્રત્યક્ષ મૂર્તિ જે ભગવાન તેને આકાશની પેઠે અતિશય અસંગી સમજે; જેમ આકાશ છે તે ચાર ભૂતમાં અનુસ્યૂતપણે વ્યાપીને રહ્યો છે, અને ચાર ભૂતની ક્રિયા તે આકાશને વિષે થાય છે તો પણ આકાશને પૃથ્વી આદિક ચાર ભૂતના વિકાર અડતા નથી; તેમ પ્રત્યક્ષ જે શ્રીકૃષ્ણ નારાયણ તે શુભાશુભ સર્વે ક્રિયાને કરે છે છતાં આકાશની પેઠે નિર્લેપ છે એમ જાણે, અને તે ભગવાનના જે અસંખ્યાત ઐશ્વર્ય છે તેને સમજે જે, આ ભગવાન જીવોના કલ્યાણને અર્થે મનુષ્ય જેવા જણાય છે તો પણ એ અનંત કોટી બ્રહ્માંડના કર્તા હર્તા છે, અને ગોલોક, વૈકુંઠ અને શ્વેતદ્વીપ અને બ્રહ્મપુર ઇત્યાદિક જે ધામ તે સર્વેના સ્વામી છે, અને અનંતકોટી એવા જે અક્ષરરૂપ મુક્ત તે સર્વેના સ્વામી છે, એવો ભગવાનનો મહિમા જાણીને તે ભગવાનને વિષે શ્રવણાદિક ભક્તિને દૃઢ કરીને રાખે. અને તે ભગવાનના ભક્તની સેવા-ચાકરી કરે, એવી રીતે જે વર્તે તે સંપૂર્ણ સત્સંગ થયો કહીએ. અને વળી પુરુષોત્તમ ભગવાન છે તે તો અક્ષરધામને વિષે સદાય વિરાજમાન રહે છે. અને તે સત્યસંકલ્પ છે. અને અક્ષરધામને વિષે રહ્યા થકા જ જેવું બ્રહ્માંડમાં જે જે રૂપ પ્રકાશવું જોઇએ તેવા રૂપને પ્રકાશે છે. જેમ શ્રીકૃષ્ણ ભગવાને રાસક્રીડા કરી ત્યારે પોતે એક હતા અને જેટલી ગોપાંગનાઓ હતી તેટલા રૂપે પોતે થયા. તેમજ પુરુષોત્તમ ભગવાન બ્રહ્માંડ બ્રહ્માંડ પ્રત્યે જ્યાં જેવું રૂપ પ્રકાશવું જોઇએ ત્યાં તેવા રૂપને અક્ષરધામમાં રહ્યા થકા જ પ્રકાશે છે. અને પોતે તો અક્ષરધામમાં સદાય રહે છે. અને પુરુષોત્તમની મૂર્તિ છે ત્યાં જ અક્ષરધામનું મધ્ય છે એમ સમજવું. પછી મહારાજે વળી બીજી વાર્તા કરી જે, જેણે પ્રત્યક્ષ ભગવાન રાખ્યા હશે તેના ભક્તો દેહ તથા મનના સુખમાં નહીં લેવાય. અને માયિક સુખથી પાછી વૃત્તિ ખેંચશે તેને ભગવાનને પામવામાં કાંઇ પણ કઠણ નથી. માટે આજ્ઞા મૂકીને ક્યારેય

કોઈ પણ કામ કરવું નહીં. ધર્મમાં રહીને બોલવું અને ધર્મમાં રહીને ચાલવું, લેવું અને દેવું તે પણ ધર્મમાં રહીને જ કરવું. વાત સાંભળવી તે પણ ધર્મમાં રહીને; ખાવું, પીવું તે પણ ધર્મમાં રહીને, કરવા યોગ્ય ક્રિયા કરવી તે પણ ધર્મમાં રહીને કરવી. આ દેહનો જે નિર્વાહ કરવો તે પણ આજ્ઞામાં રહીને કરવો. માટે સર્વે જે જે કામ કરવું તે આજ્ઞામાં રહીને જ કરવું, અને દેહ પર્યંત ભગવાનની આજ્ઞામાં ફેર પાડવો નહીં.

જે ભગવાનની આજ્ઞામાં વર્તે છે તેજ જન આલોક તથા પરલોકમાં સુખી થાય છે અને થશે. અને જે જે આજે કે પૂર્વે દુ:ખીયા થયા છે તે તે આજ્ઞાને લોપવાથી થયા છે. આજ્ઞા લોપવાથી અન્ન, વસ્ત્ર, રાજપાટ અને ગામ-ગરાસ મળતું હોય અથવા કોઈ દેહની આવરદા વધારી દેતું હોય, તો પણ આજ્ઞા ન લોપવી. દેહનો ત્યાગ થાય તો ભલે થાય પણ આજ્ઞા લોપવી નહીં. કારણ કે ભગવાનની જે આજ્ઞા લોપે છે તેની નાસિકાનું પાણી ગયું એમ જાણવું. માટે જેથી ભગવાનની આજ્ઞા લોપાય તેવી ક્રિયા ન કરવી; કારણ કે આજ્ઞા પાળ્યા વિના, દેવો તથા દૈત્યો તથા મનુષ્યો અને શેષાદિક નાગો તે સર્વે કોઈ મોટપ પામ્યા નથી. એવી રીતે સભામાં સર્વે કચ્છ દેશના ગામો-ગામના જે હરિભક્તો આવેલા હતા તથા પરદેશના જે હરિભક્તો આવેલા હતા તેની આગળ આ વાર્તા કરીને પછી પોતાને ઉતારે પધાર્યા.

ઇતિ શ્રીસહજાનંદસ્વામી શિષ્ય અચ્યુતદાસવિરચિતે શ્રીપુરુષોત્તમલીલામૃતસુખ-સાગર મધ્યે ભુજમાં શ્રીનરનારાયણદેવ પધરાવ્યા એ નામે ઓગણએંસીમો અધ્યાય. ૭૯

અધ્યાય ૮૦

શ્રીજી મહારાજ ત્યાંથી થાળ જમી, જળપાન કરીને મુખવાસ લઈ, પોશાક પહેરીને તૈયાર થયા અને ઘોડી તૈયાર કરો એમ કહ્યું. તે સમયમાં નાના પ્રકારનાં વાજિંત્રો વાગી રહ્યા હતાં અને પાળાઓ બંધૂકોના બાર કરી રહ્યા હતા. તથા આગળ રાઓશ્રી દેશલજીની બેરખ ચાલી જતી હતી, કાઠીઓ ઘોડેસવાર થઈને હાથમાં ચળકતાં ભાલાઓ ધારી રહ્યા હતા, અને તેના હાથમાં રોઝીઢાલો અને સોનાની મૂઠવાળી તલવારો પણ શોભી રહી હતી, ભગુજી પાર્ષદ સોનાના ઈંડાવાળું છત્ર મહારાજ ઉપર ધારી રહ્યા હતા, અને બન્ને બાજુ ચામર ઢોળી રહ્યા હતા. સંતો, બ્રહ્મચારીઓ તથા હરિભક્તો કીર્તનો અને વેદસ્તુતિ બોલતા હતા. આ પ્રમાણે ચાલતા જ્યાં ત્રિકમજી મલ્લે છત્રી તથા ધર્મશાળા કરાવી છે તે ઠેકાણે આવ્યા

ત્યારે શ્રીજી મહારાજ ઘોડીથી ઉતરીને ત્યાં બિરાજ્યા. પ્રથમ પણ મહારાજ જ્યારે જ્યારે ભુજ પધારતા ત્યારે તે જગ્યાએ જ સભા કરીને બિરાજતા. તે સભામાં ગોપાળાનંદ સ્વામીએ વાર્તા કરી જે, 'આ ભગવાન સહજાનંદ સ્વામીને વિષે પંચાવન ગુણો સહજ સ્વાભાવિકપણે રહ્યા છે. તે હું તમો સર્વને કહું છું તેને સાંભળો.'

(૧) સત્ય, જે સર્વનું હિત થાય તે જ બોલવું તે, (૨) શૌચ, જે દેહ ને મનની શુધ્ધિ તે, (૩) દયા, જે પારકું દુઃખ સહન ન થવાથી તન, મન, ધન તે વડે દુઃખ ટાળવા પ્રયત્ન કરવો તે, (૪) શાંતિ, જે ક્રોધ થવાનું કારણ મળતાં પણ ક્રોધ ન કરવો તે, (૫) ત્યાગ, જે અંતરમાં પૂર્ણકામ હોવાથી માયિક વસ્તુ માત્રનો અનાદર તે, (૬) સંતોષ, જે પોતાના સ્વરૂપના આનંદથી પૂર્ણ રહેવું તે, (૭) આર્જવ, જે તન,મન અને વાણીથી બીજાને નમતા રહેવું તે, (૮) શમ, જે પ્રાકૃત વિષયથી મનને પાછું વાળવું તે, (૯) દમ, જે પ્રાકૃત વિષયોથી ઇંદ્રિયોને પાછી વાળવી તે, (૧૦) તપ, જે કૃચ્છ ચાંદ્રાયણાદિક વ્રત કરવાં તે, (૧૧) સામ્ય, જે સારા અથવા નરસા માયિક વિષયો તુચ્છ લાગે તે, (૧૨) તિતિક્ષા, જે સુખ-દુઃખ સહન કરવાં તે, (૧૩) ઉપરતિ, જે પ્રયોજન વિના કાંઇ ન કરવું તે, (૧૪) શ્રુત, જે સર્વ શાસ્ત્રનું જ્ઞાન તે, (૧૫) જ્ઞાન, જે જીવ, ઈશ્વર વિગેરેના સ્વરૂપને જાણવું તે, (૧૬) વિરક્તિ, જે શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન વિના બીજે ક્યાંય પ્રીતિ નહીં તે, (૧૭) ઐશ્વર્ય, જે સર્વને પોતાને વશ કરી રાખવા તે, (૧૮) શૌર્ય, જે સ્વભાવ જીતવાની શક્તિ તે, (૧૯) તેજ, જે કોઇથી પરાભવ ન પામવા તે, (૨૦) બલ, જે સર્વને નિયમમાં રાખવા તે, (૨૧) સ્મૃતિ, જે કરવા યોગ્ય કામનું નિરંતર અનુસંધાન તે, (૨૨) સ્વતંત્રતા, જે જેને કોઇની ગરજ નહીં તે, (૨૩) કૌશલ્ય, જે સર્વ ક્રિયામાં પ્રવિણપણું તે, (૨૪) કાંતિ, જે સહુના મનને હરે તેવું રૂપ તે, (૨૫) ધૈર્ય, જે વિષમ સમયમાં પણ દઢતા તે, (૨૬) માર્દવ, જે ચિત્તની કોમળતા તે, (૨૭) પ્રાગલ્ભ્ય, જે બોલવામાં ચતુરાઈ તે, (૨૮) પ્રશ્રય, મોટા પાસે વિનય તે, (૨૯) સહ, જે મનનું ડહાપણ તે, (૩૦) શીલ, જે સારો સ્વભાવ તે, (૩૧) ઓજ, જે જ્ઞાન ઇંદ્રિયોનું ડહાપણ તે, (૩૨) બળ, જે કર્મ ઇંદ્રિયોની ચતુરાઇ તે, (૩૩) ભગ, જે જ્ઞાન વિગેરે ગુણોની શ્રેષ્ઠતા તે, (૩૪) ગાંભીર્ય, જે જેના મનની વાત કોઈથી કળી શકાય નહીં તે, (૩૫) સ્થૈર્ય, જે ચંચળતા નહીં તે, (૩૬) આસ્તિકતા, જે સચ્છાસ્ત્રોનો વિશ્વાસ તે, (૩૭) કીર્તિ, જે જગતમાં વિખ્યાતિ તે, (૩૮) મૌન,

જે પ્રયોજન વિના ન બોલવું તે, (૩૯) અગર્વતા, જે ગુણનું અભિમાન નહીં તે, (૪૦) નિર્માન, જે લેશમાત્ર પણ અહંકાર નહીં તે, (૪૧) નિર્દંભ, જે કોઈને કદી પણ નહીં છેતરવાપણું તે, (૪૨) મિતાહાર, જે થોડું જમવું તે, (૪૩) દક્ષ, જે હિતનો ઉપદેશ કરવો તે, (૪૪) મૈત્રી, જે સૌનો વિશ્વાસ સંપાદન કરવો તે, (૪૫) સર્વોપકાર, જે સર્વ ઉપર ઉપકાર કરવાની વૃત્તિ તે, (૪૬) અક્ષોભિતતા, જે સહેજે વિષય પ્રાપ્ત થતાં પણ તેમાં ન બંધાવાપણું તે, (૪૭) અદ્રોહ, જે તન, મન કે વાણીથી કોઈને લેશ પણ પીડા ન કરવી તે, (૪૮) માનદત્વ, જે જેને જેમ ઘટે તેમ તેને માન આપવું તે, (૪૯) ષડૂર્મિવિજ્ય, જે ખાનપાન, શોક, મોહ, જરા, મૃત્યુ એ છ ઊર્મિ જીતવી તે, (૫૦) બ્રહ્મણ્ય, જે બ્રાહ્મણને દેવ જેવા જાણવા તે, (૫૧) શરણત્વ, જે શરણે આવેલાની રક્ષા કરવી તે, (૫૨) અનીહ, જે કોઈ ફલની ઈચ્છા ન રાખવી તે, (૫૩) અપરિગ્રહ, જે ધન આદિનો સંગ્રહ ન કરવો તે, (૫૪) ભક્તિ, જે પરમાત્માની નવ પ્રકારે સેવા કરવી તે, (૫૫) સેવા, જે મન, કર્મ અને વચને ગુરુની અનુવૃત્તિમાં રહેવું તે, આવી રીતે શ્રી સહજાનંદ સ્વામીને વિષે (૫૫) પંચાવન ગુણો સહજ સ્વાભાવિકપણે રહેલા છે, અને પોતે બહુજ ચમત્કારિક મૂર્તિ છે, સર્વ અવતારના અવતારી છે. અને રામ-કૃષ્ણાદિક સર્વ અવતારો આ સહજાનંદ સ્વામીમાંથી થાય છે. અને પાછા સર્વે તેમાં લીન થાય છે, એવા સહજાનંદ સ્વામી છે એમ રામાનંદ સ્વામી પણ વખતો-વખત વાતો કરતા, તે મેં તમારી આગળ કહી.

ત્યાર પછી સભામાં સર્વે હરિભક્તોએ મહારાજને પુષ્પના હારો લઈ લઈને પહેરાવ્યા. ત્યાર પછી મહારાજ ઘોડેસવાર થયા. એ વખતે નાના પ્રકારનાં વાજિંત્રો વાજી રહ્યાં હતાં અને મલ્લ ગંગારામ અને વાલજી આદિ હરિભક્તો આગળ ચાલતા હતા. આવી રીતે ગાતા વાતા નરનારાયણદેવનાં મંદિરમાં પધાર્યા અને ઘોડી ઉપરથી ઉતરીને શ્રી નરનારાયણદેવનાં દર્શન કરીને ત્યાં સભા કરીને બિરાજ્યા. પછી જે બ્રાહ્મણો વરુણીમાં વર્યા હતા તેમને તેડાવ્યા અને તે સમયે ગામના ભક્તજનોએ મહારાજની પૂજા કરી અને ભારે પોષાક પહેરાવ્યો અને કડાં તથા વેઢ અને ઉતરીઓ પહેરાવીને પગે લાગીને બેઠા.

પછી બ્રાહ્મણોને શેલાં-પાઘડીઓ લાવીને આપવા લાગ્યા. દક્ષિણામાં રૂપિયાના ખોબા ભરી ભરીને આપ્યા અને બીજા બ્રાહ્મણોને રૂપિયો રૂપિયો દક્ષિણા

આપી, અને જે વેદો મૂર્તિમાન આવ્યા હતા કે, જેમણે બ્રાહ્મણોનાં રૂપો ધારણ કરેલાં હતાં, તેમને છાતીમાં ચરણારવિંદ આપ્યાં તથા શિલ્પિને અમુલ્ય પોશાક આપ્યો. અને સંત મંડળને બાથમાં લઈને મળ્યા, ત્યાર પછી સત્સંગીઓ જે કામ-કાજ કરતા હતા તેમને પણ છાતીમાં ચરણારવિંદ આપ્યાં. ત્યાર પછી ઉતારે પધાર્યા. પછી મહારાજે કહ્યું જે, 'સર્વે હરિભક્તો જમી રહ્યા ?' ત્યારે ગંગારામ મલ્લ આદિક હરિભક્તો બોલ્યા જે, હા મહારાજ, સર્વે જમી રહ્યા છે, તો પણ રસોઈના લાડુ ઘણા વધ્યા છે, ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે, 'સત્સંગીઓને ઘેર ટોપલા ભરી ભરીને મોકલો.' એમ કહીને પછી થાળ જમવા બિરાજ્યા અને જમીને જલપાન કરીને મુખવાસ લઈને ઢોલિયે બિરાજ્યા. અને ત્યાર પછી પોઢ્યા. પછી પ્રાતઃકાળમાં જાગીને નિત્યવિધિ કરીને પોશાક પહેરીને ચરણમાં પાદુકા ધારણ કરીને નરનારાયણદેવનાં મંદિરમાં પધાર્યા અને નરનારાયણદેવનાં દર્શન કર્યાં. ત્યાર પછી સભા કરીને ઢોલિયે બિરાજ્યા. ત્યાં દર્શન કરવા આવેલા હરિભક્તો પણ દેવનાં દર્શન કરીને સભામાં યોગ્યતા પ્રમાણે બેઠા.

પછી શ્રીજી મહારાજ સત્સંગીઓની સભા સામું જોઈને બોલ્યા જે, કોઈને કાંઈ શંકા હોય તો અમોને પૂછો. તે વખતે માંડવીના વિપ્ર ડોસાભાઈએ પૂછ્યું જે, આપશ્રીનો આ બ્રહ્માંડમાં આવ્યાનો શો હેતુ છે ? ત્યારે શ્રીજી મહારાજ બોલ્યા જે, અમારે આ બ્રહ્માંડમાં આવ્યાના છ હેતુ છે. તેમાં એક તો એકાંતિક ધર્મ પ્રવર્તાવવો, બીજો અમારાં માતુશ્રી ભક્તિ તથા અમારા પિતાશ્રી શ્રીધર્મદેવ તેમને ઘેર જન્મ લઈને એમને સુખ આપવું. ત્રીજો હેતુ એ છે જે, બદ્રિકાશ્રમાદિક ધામમાં રહેલા ઋષિમુનિઓ તથા ઈશ્વરોને આ ભરતખંડમાં અવતાર ધરાવીને અને અમારી ઉપાસના કરાવીને અક્ષરધામમાં લઈ જવા. અને ચોથો હેતુ એ જે મુમુક્ષુ જીવો વનમાં, તિર્થમાં, પર્વતમાં જ્યાં હોય ત્યાંથી તેને ખોળીને અમારાં સ્વરૂપનો નિશ્ચય કરાવવો. અને પાંચમો અભિપ્રાય એજે, અમારું અક્ષરાતીત પુરુષોત્તમ એવું જે સ્વરૂપ તે સમજાવીને અમારાં ધામમાં લઈ જવા. અને છટ્ઠો હેતુ એ છે કે, બ્રહ્મચર્ય વ્રત પાલન કરાવીને પોતાની મૂર્તિમાં જોડવા. એ પ્રમાણે એ છ અભિપ્રાય પ્રવર્તાવવા સારું આ પુરુષોત્તમ નારાયણ એવા જે અમો તે આ પૃથ્વી ઉપર આવ્યા છીએ. ત્યાર પછી તે જ વિપ્રે પૂછ્યું જે, હે મહારાજ ! આપશ્રીને આ બ્રહ્માંડમાં પધારવાના જે હેતુ છે તે તો કહ્યા, પરંતુ તમારા પૂર્વે જે ચોવીશ અવતારો થઈ ગયા છે તે શું

કાર્ય કરવા માટે થયા હતા તે કહો, ત્યારે શ્રીજી મહારાજ બોલ્યા જે, 'હે વિપ્ર ! આ તમે બહુ સારો પ્રશ્ન પૂછ્યો છે, તે સર્વને સમજવા જેવો છે. તે લ્યો સાંભળો હવે તમારા પ્રશ્નોના ઉત્તર કરીએ છીએ જે, પ્રથમ (૧) તો સનકાદિક, અવતાર થયો તે બ્રહ્માના સંકલ્પથી નૈષ્ઠિક ઉર્ધ્વ ધર્મને સ્થાપન કરવાને અર્થે છે. (૨) જે વરાહ, અવતાર થયો હતો તે તો હિરણ્યાક્ષ દૈત્યનો સંહાર કરીને પાતાળમાંથી પૃથ્વીને લઈ આવ્યાને અર્થે થયો છે. (૩) યજ્ઞરૂપ, અવતાર તે તો સંસારી જીવોને યજ્ઞ કર્મ શિખવવાને અર્થે થયો છે. (૪) હયગ્રીવ, અવતાર તે તો બ્રહ્માંડની ઉત્પત્તિ સમયે મધુ ને કૈટભ નામે જે અસુર તે થકી બ્રહ્માંડની રક્ષા કરવાને અર્થે થયો છે. (૫) નરનારાયણ અવતાર તે તો ધર્મ અને મૂર્તિથી પોતે પ્રગટ થઈને અને તપ કરીને તે તપનું ફળ પોતાના ભક્તોને આપીને તેનો મોક્ષ કરવા માટે થયો છે. (૬) કપિલદેવ, અવતાર તે તો કર્દમ પ્રજાપતિ અને માતા દેવહુતિ તેને સાંખ્યયોગનું જ્ઞાન આપવા માટે થયો છે. (૭) દત્તાત્રેય, અવતાર તો ત્યાગ અને યોગ દેખાડવા માટે થયો છે અને તેમણે ૨૪ લક્ષ લઈને ચોવીશ ગુરુ કર્યા હતા. (૮) ઋષભદેવ, અવતાર પરમહંસના ધર્મો શિખવવાને માટે અને સાતમી ભૂમિકાનું જ્ઞાન દેખાડવા માટે થયો છે. (૯) પૃથુ, અવતાર નીરસ સૃષ્ટિને રસાળ કરવા માટે થયો છે. (૧૦) મચ્છાવતાર, સત્યવ્રત્ત રાજાને પ્રલયની લીલા દેખાડવાને તથા હયગ્રીવ દૈત્યને મારીને બ્રહ્માને વેદ આપવા માટે થયો છે. (૧૧) કચ્છાવતાર, તો સમુદ્રમંથન સમયે મંદરાચળ પર્વત પીઠ પર રાખવા માટે થયો છે. (૧૨) ધન્વંતરી, અવતાર તે તો ઔષધિઓનાં નામ, ગુણ તથા તેનો ઉપયોગ બતાવવા માટે થયો છે. (૧૩) હરિ, અવતાર તે ગ્રાહ થકી ગજેન્દ્રની રક્ષા કરવા માટે થયો છે. (૧૪) નૃસિંહ, અવતાર હિરણ્યકશિપુ દૈત્યને મારીને પોતાના ભક્ત જે પ્રહલાદ તેની રક્ષા કરવા માટે થયો છે. (૧૫) વામનાવતાર, તે તો દેવતાના હિત અર્થે અને બળી રાજાને છળીને તેની પાસેથી ત્રિલોકી લઈને ઇન્દ્રને આપવા માટે થયો છે. (૧૬) હંસ, અવતાર સનકાદિકને જ્ઞાન આપવાને થયો છે. (૧૭) નારાયણ, અવતાર તે તો પોતાની ઇચ્છાથી ધ્રુવજીને દર્શન આપીને તેને વરદાન આપવા માટે થયો છે. (૧૮) મનવંતર, અવતાર તે તો સ્વધર્મની મર્યાદા સ્થાપવાને માટે થયો છે. (૧૯) પરશુરામ, અવતાર તે તો આસુરી ક્ષત્રિયોને હણવા માટે થયો છે. (૨૦) રામાવતાર, તે તો રાવણાદિક રાક્ષસોને મારવા માટે થયો છે. (૨૧) વ્યાસાવતાર,

તે તો વેદના વિભાગ કરવા અને પુરાણાદિક શાસ્ત્રો પ્રગટ કરવા થયો છે. (૨૨) કૃષ્ણાવતાર કંસાદિક દુષ્ટ રાજાઓને મારવાને અર્થે થયો છે. (૨૩) બુધ્ધાવતાર તે તો બોધથી જીવોને જ્ઞાન આપવા માટે અને અસુરોને મોહ પમાડવા માટે થયો છે. (૨૪) કલ્કી, અવતાર તે તો કળીયુગને અંતે અધર્મનો નાશ કરવા માટે અને સત્યયુગના ધર્મ સ્થાપવાને માટે થશે. આ પ્રમાણે ચોવીશ અવતારો ઉપર જણાવેલા કાર્ય કરવા માટે થયેલા છે.

ત્યાર પછી તેજ વિપ્ર ડોશાભાઈએ પૂછ્યું જે, ભગવાનના ભક્તોને નિત્ય છ કર્મ કરવાનાં છે તે છ કર્મ કયાં ? તે કહો. ત્યારે શ્રીજી મહારાજ બોલ્યા જે, પહેલું (૧) કર્મ તો એ જે સ્નાન (૨) ધ્યાન કરવું (૩) પૂજા કરવી (૪) સત્પુરુષનો સમાગમ કરવો (૫) ભગવાનના ગુણ ગાવા (૬) ભગવાનના અષ્ટાક્ષર મંત્રનો જપ કરવો. આ પ્રમાણે છ કર્મ છે તે સત્સંગીઓને નિત્ય કરવાં. તથા સત્સંગીઓને અષ્ટ પ્રકારે બ્રહ્મચર્ય વ્રત પાળવું. અને સ્ત્રીથી ધનુષ્ય જેટલે દૂર ચાલવું. તે ધનુષ્યનું પ્રમાણ તો આઠ જવનો એક આંગળ કહેવાય. અને ચોવીશ આંગળનો એક હાથ કહેવાય. અને ચાર હાથનું એક ધનુષ્ય કહેવાય. આ પ્રમાણે શ્રીજી મહારાજે ત્યાગીના તથા ગૃહસ્થના ધર્મો કહ્યા.

ત્યાર પછી ગામ દહીંસરાના કચરા ભગતે પ્રશ્ન પૂછ્યો જે, હે મહારાજ ! તમોએ જ્યારે પાંચસો પરમહંસોને ફરવા મોકલ્યા ત્યારે તમોએ પરમહંસોને કહ્યું હતું જે, ત્રણ ઈષ્ણાનો ત્યાગ રાખવો, તે ત્રણ ઈષ્ણા તે શું કહેવાય ? ત્યારે શ્રીજી મહારાજ બોલ્યા જે, એક તો દ્રવ્યની ઈષ્ણા (ઈચ્છા) તથા બીજી સ્ત્રીની, તથા ત્રીજી પુત્રની આ પ્રમાણે ત્રણ ઈષણાઓ છે. તેણે કરીને જીવને ભવસાગરનું બંધન તૂટતું નથી. અને વારંવાર જન્મ-મરણને પામ્યા કરે છે. માટે મોક્ષભાગીને એ ત્રણ ઈષ્ણાઓનો ત્યાગ કરવો.

ત્યારે વળી કચરા ભક્તે પ્રશ્ન પૂછ્યો જે, હે મહારાજ ! ભગવાનના મંદિરમાં દીવો કરવો તથા લીંપવું તથા વાળવું તેનો મહીમા જેમ હોય તેમ કહો, ત્યારે શ્રીજી મહારાજે કહ્યું જે, ભગવાનના મંદિરમાં દીવો કરવો તે સંબંધમાં નૃસિંહપુરાણમાં લખ્યું છે જે, જે પુરુષ ભગવાનના મંદિરમાં તેલનો અથવા ઘીનો દીવો કરે છે તો તેનું અનંત ઘણું ફળ કરનારને થાય છે. અને તે સર્વ પાપનો ત્યાગ કરીને મહા પ્રકાશમાન અને હજારો સૂર્યના સમાન તેજવાળું જે વિમાન તેમાં બેસીને

ભગવાનના ધામમાં જાય છે. વળી શિવપુરાણમાં પણ પાર્વતી પ્રતિ શંકરનું વચન છે કે જે પુરુષ ભગવાનના મંદિરમાં કોઈક પુરુષે દીવો કર્યો હોય તેને જોઈને આનંદ પામે છે તો તે આનંદ પામનારો તે પણ તે ફળને પામે છે. તો જે પોતાની ગાંઠનું ઘી લઈને દીવો કરે તેમાં શું કહેવું ? તે તો પામે જ. તેમાં જો કોઈ રીતે ઘી મલે તેમ ન હોય તો તેલનો દીવો કરવો અને તેલ ન મળે એવું હોય તો તે દીવો થાય તેટલું દ્રવ્ય ભગવાનના મંદિરમાં આપવું. અને તે દ્રવ્ય પણ મળે તેમ ન હોય તો દીવાનું પાત્ર આપે તો પણ તે આપનારો ફળને પામે છે. હવે ભગવાનના મંદિરમાં વાળવા સંબંધનું માહાત્મ્ય વિષ્ણુધર્મોત્તરમાં કહ્યું છે જે, 'જે પુરુષ ભગવાનના મંદિરમાં સાવરણી કાઢે છે તે વાળવાની રજે યુક્ત દેહવાળો પુરુષ કે તેવી સ્ત્રી સર્વ પાપનો ત્યાગ કરે છે. અને હે દ્વિજસત્તમ ! અહીં દિવસે દિવસે જે પાપ કરે છે તે પાપ પણ ભગવાનના મંદિરમાં ફક્ત એક પછેડીવાર વાળવાથી નાશ પામી જાય છે. અને તે વાળતાં જેટલાં રજનાં કણો ભેળાં થાય છે તેટલાં વર્ષ સુધી તે પુરુષ દેહને અંતે દેવલોકમાં વસે છે. બીજું કાંઈ પણ કર્યું ન હોય, પણ કેવળ ભગવાનના મંદિરમાં જે સ્ત્રીએ કે પુરુષે ફક્ત વાળ્યું હોય તો તે વાળનાર તે પુણ્યે કરીને દેવલોકને વિષે જાય છે.

તે સંબંધમાં પોતાના દાસ પ્રત્યે ધર્મ રાજાનું વચન છે જે, હે કિંકરો ! ભગવાનના મંદિરમાં વાળનાર તથા સાવરણી કાઢનાર મનુષ્યોની ત્રણ પેઢીનાં મનુષ્યો સિવાય બીજાઓને અહીં યમાલયમાં લાવવા. (મંદિર વાળનાર અને લીંપનારની ત્રણ પેઢીનો ઉધ્ધાર થાય છે.) અને જે પુરુષ પંદર પંદર દિવસે અગ્નિષ્ટોમ નામે યજ્ઞ કરે છે, તેમજ માસે માસે વાજપેય નામના યજ્ઞને કરે છે, અને વર્ષોવર્ષ અશ્વમેઘ નામના યજ્ઞને કરે છે, તેનું ફળ જે કરનારને થાય છે તે જ ફળ ભગવાનના મંદિરમાં વાળનાર, લીંપનાર અને દીવો કરનારને થાય છે. આ પ્રમાણે શ્રીજી મહારાજે ઘણીક વાર્તા કરી. તે સાંભળીને સર્વે હરિભક્તો ઘણા રાજી થયા. ત્યાર પછી શ્રીજી મહારાજ નરનારાયણદેવની મૂર્તિઓ સામું જોઈને બોલ્યા જે, આ નરનારાયણદેવની મૂર્તિ પાષાણની છે અને હવે રાધાકૃષ્ણદેવની મૂર્તિ ધાતુની કરી પધરાવજો.

પછી ગોપાળાનંદ સ્વામીને આજ્ઞા કરી જે હમણાં તમે અહીં રહેજો અને સર્વ હરિભક્તોને આ મંદિરની ભલામણ કરીને અને હનુમાનજીને પધરાવીને

ધીરેધીરે અમારી પાસે આવજો, એમ કહીને પછી મહારાજ ઉતારે પધાર્યા, અને ત્યાં સ્નાન કરીને જમવા બિરાજ્યા. પછી જલપાન કરી મુખવાસ લઈને સર્વ સંતો, બ્રહ્મચારીઓ અને કાઠીઓને જમાડીને પોતે સાબદા થયા. અને દરબારશ્રીની બેરખ આવી અને બાજીગર ઘોડે ચડીને આવ્યા. અને ડંકો-નિશાન પણ આવ્યાં અને મહારાજ ઘોડી સવાર થયા અને બન્ને બાજુ ચામર થઈ રહ્યાં હતાં અને સોનાના ઈંડાએ યુક્ત છત્ર માથે શોભી રહ્યું હતું, એ વખતે ઢોલ શરણાઈ આદિ વાજાં આગળ વાગી રહ્યાં હતાં, સત્સંગીઓ ફૂલના હાર-તોરા આદિ આગળ લાવીને ધરાવતા હતા. ચોપદાર નેકી પોકારી રહ્યા હતા, હરિભક્તો અને સંતો તથા બ્રહ્મચારીઓ કીર્તન બોલતા ચાલતા હતા, આગળ ગુલાલ ઉડી રહ્યો હતો અને મહારાજની પાછળ દૂર ઊભી રહીને બાઈઓ પણ કીર્તન બોલતાં હતાં. એવી રીતે ઊભી બજારે થઈને ગામ બહાર આવ્યા અને પછી સર્વને પાછા વાળ્યા. સત્સંગીઓ અને પરમહંસો તે સીમાડા સુધી ગયા ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે, હવે ઊભા રહો. ત્યારે તે સર્વે ઊભા રહ્યા.

પછી મહારાજ સર્વને જય સ્વામિનારાયણ કહીને ચાલ્યા. ત્યારે તે હરિભક્તો જ્યાં સુધી ઘોડાં દેખાણાં અને રજ ઉડતી દેખાણી ત્યાં સુધી ઊભા રહ્યા. પછી દંડવત્ કરીને હેતનાં અશ્રુઓને વહેવડાવતા થકા પાછા વળ્યા અને પરસ્પર બોલ્યા જે, હવે ક્યારે શ્રીજી મહારાજ દર્શન દેશે ? અને આવીને આપણા હાથનો થાળ ક્યારે જમશે ? અને પુષ્પના હાર પણ આપણા હાથથી ક્યારે પહેરશે ? એમ વાતો કરતા કરતા ગામમાં આવ્યા. અને મહારાજ ત્યાંથી ચાલ્યા તે ગામો-ગામના સત્સંગીઓને દર્શન આપતા આપતા કોઈ ગામમાં રાત તો કોઈ ગામમાં બપોર તો કોઈ ગામમાં સાંજ કરતા થકા અને ક્યાંક સવારમાં રવાના થઈને ચાલતા થકા ગઢપુરમાં આવ્યા. ઘોડી ઉપરથી ઉતરીને અક્ષરઓરડીમાં આવીને ઢોલિયે બિરાજ્યા. અને સ્નાન કરીને જમવા બિરાજ્યા. તે સમયે કાઠીઓ સર્વે મહારાજ પાસે આવીને રજા માગવા આવ્યા અને તે પગે લાગીને ચરણ સ્પર્શ કરીને ચાલ્યા.

પછી મહારાજ પોઢી ગયા. પછી મહારાજ સવારે વહેલા ઊઠીને નિત્યવિધિ કરીને વસ્ત્રો પહેરીને ગાદી ઉપર બિરાજ્યા. પછી કથાનો આરંભ કરાવ્યો. કથા ચાલુ થયા પછી સેવકે આવીને કહ્યું જે, હે મહારાજ ! થાળ તૈયાર થયો છે તે

જમવા પધારો. પછી મહારાજ સભામાંથી આવ્યા. સ્નાન કરીને જમવા પધાર્યા, ભોજન જમતા જાય અને 'હરે' એવા શબ્દનું ઉચ્ચારણ કરતા જાય. પછી જમી ચળુ કરીને મુખવાસ લઈને કથા સમાપ્તિ કરાવીને ઢોલિયે બિરાજીને પછીથી પોઢ્યા. પછી જાગીને જળપાન કરીને જળનો લોટો લઈને બહિર્ભૂમિ જઇ આવ્યા, મૃતિકા અને જળે કરીને હાથ ધોયા. પછી જળના કોગળા કરીને બોલ્યા જે, 'કળતર થાય છે.' ત્યારે બ્રહ્મચારી બોલ્યા જે, 'માર્ગનો થાક છે તે શરીરે તેલ ચોળીએ.' પછી તેલ લાવ્યા ને શરીરમાં તેલ ચોળીને પછી ગરમ જળે નવરાવ્યા. કોરાં વસ્ત્રથી શરીર કોરૂં કરીને અત્તરની સુગંધવાળાં વસ્ત્રો પહેરાવ્યાં. પછી ઓરડાની ઓસરીએ ઉગમણે મુખારવિંદે ઢોલિયા ઉપર બિરાજ્યા અને સંત મંડળ પણ પગે લાગીને બેઠું. અને તે હરિભક્તો બોલ્યા જે, હે મહારાજ ! હવે ક્યારે દર્શન દેશો ? અને આવાને આવા અમારાં અંતરમાં રહેજો. એમ કહીને પાસે બેઠા. ત્યાર પછી મહારાજે કહ્યું જે, અમે તો સદાય તમારી પાસે જ છીએ. જુવો ! પછી મહારાજ પોઢ્યા. વહેલા જાગીને પછી નિત્યવિધિ કરીને જ્યાં કારખાનું થતું હતું ત્યાં આવીને ઊભા રહ્યા, અને બોલ્યા જે, 'ચુનાની ભઠ્ઠી કરીએ ?' ત્યારે નિષ્કુળાનંદ સ્વામીએ કહ્યું જે, કાંકરી કઢાવો. ત્યારે મહારાજ કહે લાવો ઘોડી. પછી સેવકે પલાણ માંડીને માણકી ઘોડીની વછેરી શણગારી લાવ્યા. પછી મહારાજ બોલ્યા જે, 'કારખાનામાં જે રહેતા હોય તે રહેજો, તે સિવાયના બીજા સર્વે ચાલજો.'

પછી જ્યાં હાલ ઓરીઓ છે. તે ઠેકાણે મહારાજ આવ્યા. ત્યાંથી કાંકરી લેવડાવી અને નદીના કાંઠે નખાવી. પછી ઉતારે આવ્યા. ઘોડીએથી ઉતરીને ઢોલિયે બિરાજ્યા અને પોશાક ઉતારીને જમ્યા. જમી રહ્યા પછી જળપાન કરીને મુખવાસ લીધો. વસ્ત્રો તથા મોજડી પહેરીને ચાલ્યા તે કારખાનામાં આવીને ખુરશીએ બિરાજ્યા. અને એમ બોલ્યા જે, 'જ્યાં કાંકરી નાખી છે ત્યાં ભઠ્ઠી પકાવજો. તે સાંભળીને સંતો પગે લાગ્યા અને ભઠ્ઠીનું કામ ચલાવ્યું પછી મશાલો થઇ અને સંતો આરતી ધૂન્ય બોલીને પગે લાગીને બેઠા. માંહોમાંહી પશ્નોત્તર થવા લાગ્યા. મહારાજ શંકા કરે તેનું કોઈથી સમાધાન થાય નહીં. ત્યારે મહારાજ તો પોતાના મુખારવિંદને આડો રૂમાલ દઈને મંદ મંદ હાસ્ય કરે. પછી સર્વને આનંદ ઉપજાવતા થકા પોતે ઉત્તર કરે, એમ બોલે જે, હે સંતો ! કરો શંકા, ત્યારે સંતો એમ બોલે જે, હે મહારાજ ! જરાએ શંકા નથી.

પછી જય સ્વામિનારાયણ કહીને ઉતારે પધાર્યા. અને ત્યાં થાળ જમીને મહારાજ ગામ કારીયાણી પધાર્યા. તે જ વખતે મામૈયો પટગર પણ ઘોડીએ બેસીને કુંડળથી કારીયાણી આવ્યા. અને મહારાજને પગે લાગીને બોલ્યા જે, હે મહારાજ ! હિન્દુસ્તાનથી રામપ્રતાપભાઈના ઘરનાં અને ઈચ્છારામભાઈના ઘરનાં બાઈઓ તથા નંદરામભાઈ તથા ગોપાલજીભાઈ આદિ સર્વે આવ્યા છે. ત્યારે મહારાજ કહે, થાઓ સાબદા. પછી સર્વે તૈયાર થયા. મહારાજ ઘોડીએ સવાર થયા, સાથે પાળા અને પચાસ સવાર સહિત ચાલ્યા તે ધર્મકુળ સર્વ સામું મળ્યું. પછી જ્યારે મહારાજને તેમણે દેખ્યા ત્યારે દંડવત્ કરવા માંડ્યા.

પછી મહારાજ ઘોડીએથી ઉતરીને ઊભા રહ્યા. નંદરામ અને ગોપાલજી આદિને મલ્યા. સુવાસિનીબાઈ અને વરીઆરીબાઈ આદિ જે બાઈઓ હતાં તે છેટાં ઊભાં રહીને રોવા લાગ્યાં. ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે, બ્રહ્મચારી ! બાઈઓને ના પાડો જે, આપણા દેશની રીતિ બીજી છે અને આ દેશની રીત પણ બીજી છે. આ દેશમાં તો મનુષ્ય મરે ત્યારે રૂવે અને તમારા દેશમાં તો ગામથી આવે ત્યારે રૂવે છે. પછી મહારાજના કહેવાથી બ્રહ્મચારીએ જઈને ના પાડી. ત્યારે રોવું મૂકીને મહારાજને પગે લાગ્યાં. ત્યારે ગામમાંથી સત્સંગીઓ વેલું અને માફાવાળાં ગાડાં જોડીને સામા આવ્યા. ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે, આ વેલું અને ગાડાં એમને બેસવા આપો. ત્યારે રાયધન પટેલ બોલ્યા જે, 'અમે એમના માટે જ લાવ્યા છીએ.' પછી ત્યાંથી ચાલ્યા અને મહારાજ નંદરામભાઈને તથા ગોપાલજીભાઈને સમાચાર પૂછવા લાગ્યા. પછી ગાજતે વાજતે દરબારમાં પધાર્યા. ત્યાં ઓરડાની ઓસરીએ ઢોલિયે બિરાજ્યા. નંદરામભાઈ આદિ ધર્મકુળ પણ પૂર્વ બાજુના ઓરડે ઉતર્યા. પછી સીધાં આપ્યાં અને રસોઈ કરવા લાગ્યા. પછી મહારાજ સ્નાન કરીને થાળ જમવા બિરાજ્યા. જમીને જલપાન કરીને મુખવાસ લઈને પછી ઢોલિયે બિરાજ્યા, સભા થઈ તેમાં સંતો-હરિભક્તો મહારાજને પગે લાગીને બેઠા. તે સમયે નંદરામભાઈ અને ગોપાલજીભાઈ તેમજ મહારાજના મામાના પુત્ર મંછારામભાઈ તે પણ મહારાજને પગે લાગીને બેઠા, ત્યારે મહારાજ બોલ્યા જે, હે મંછારામભાઈ ! તમે તો અવસ્થાએ અમારાથી મોટા છો. અમે તો નાનપણથી જ ઘેરથી નીસર્યા. તેથી અમે બરાબર જાણતા નથી. માટે તમો અમારું મૂળ જે ગામ, ગોત્ર, કુળ, પ્રવર, શાખા, કુળદેવ, ઓળખ અને અમારા પિતા જેમ છપૈયામાં આવ્યા અને

અમારો જન્મ થયો તે વાત સર્વ સભા સાંભળે તેમ કરો. ત્યારે મંછારામભાઇ બોલ્યા જે, હે મહારાજ ! સરવાર દેશમાં 'રૈકહટ' નામના પુરમાં સરવરીઆ સામવેદી બાલશર્મા નામે બ્રાહ્મણ હતા. તેમની 'ઇટાર પાંડે' એવી ઓળખ હતી. ત્રણ પ્રવર હતા. સાવર્ણિ ગોત્ર હતું. કૌથુમી શાખા હતી. કુળદેવ હનુમાનજી હતા. તેમના પુત્ર હરિપ્રસાદજીએ છપૈયા ગામના વતની કૃષ્ણ ત્રવાડીનાં ભક્તિ નામનાં પુત્રી સાથે લગ્ન કરેલાં હતાં. તેમના આપ સહિત ત્રણ પુત્રો છો.' એમ મંછારામ-ભાઈએ વિસ્તારપૂર્વક વાત કરી.

પછી ત્યાંથી ગઢપુર પધાર્યા. ત્યાં ગાદીતકિયા ઉપર બિરાજ્યા. તે સમયે દાદાખાચર, મોટીબા, રાજબાઈ, લાડુબાઈ, હરજી ઠક્કર એ આદિ હરિભક્તોએ ભારે થાન મંગાવીને દરજીને બોલાવ્યા. તેની પાસે ભારે ભારે પોષાકો સિવડાવીને નંદરામ, ગોપાલજી, સીતારામ, બદ્રિનાથ અને સુફલને પહેરાવ્યાં. તથા સોનીઓ પાસે ઘરેણાં ઘડાવીને પહેરાવ્યાં. પછી ત્યાંથી ઊઠીને નિષ્કુળાનંદ સ્વામીને બોલાવ્યા અને કહ્યું જે, સ્વામી ! અહીં કૂવો કર્યો હોય તો સારું, એમ કહીને મહારાજ ઊઠ્યા અને તે કૂવાને ઠેકાણે ઊભા રહ્યા. ત્યારે નિષ્કુળાનંદ સ્વામીએ કહ્યું જે, લાવો કોદાળી. ત્યારે ભગુજી આદિ પાળાએ તે કૂવો ખોદવાની તૈયારી કરી. ને કૂવામાં છઠ્ઠે દિવસે પાણી આવ્યું. અને મહારાજ કૂવાના કાંઠા ઉપર ઊભા. ત્યારે મહારાજને કૂવામાંથી કાઢેલું પાણી ગાળીને કળશીયો ભરીને આપ્યું તેને શ્રીજી મહારાજે ખુરશી ઉપર બેસીને પીધું. અને પછી બોલ્યા જે, 'પાણી બહુજ મીઠું ગંગાજળ જેવું છે.' ત્યારે નિત્યાનંદ સ્વામી બોલ્યા જે, 'આ કૂવાનું નામ ગંગાજળિયો !' પછી સર્વે સંતોએ પ્રસાદીનું જળ પીધું. પછી પાર્ષદોને અને સત્સંગીઓને આપ્યું.

પછી અમદાવાદથી આનંદ સ્વામીએ એક બે કાગળો લખીને સદ્‌ગુરુઓ ઉપર મોકલ્યા. તેના સમાચાર આવ્યા. તે સાંભળીને મુક્તાનંદ સ્વામી આદિ સદ્‌ગુરુઓ બોલ્યા જે, જન્માષ્ટમી ઉપર આનંદ સ્વામીના મંડળને તેડાવશું, અને હમણાં જન્માષ્ટમીને આડા ઘણા દિવસો છે. એમ કહીને પછી અમદાવાદ આનંદ સ્વામી ઉપર સદ્‌ગુરુઓએ કાગળ ન લખ્યો. ત્યારે આનંદ સ્વામીએ કાગળ લખીને બે સંતને મહારાજ પાસે મોકલ્યા. તે સંતોએ આવીને મહારાજને દંડવત્ પ્રણામ કર્યા. પછી મહારાજને પગે લાગીને સર્વે સંતો તથા હરિભક્તોના નારાયણ કહ્યા.

પછી મહારાજને સ્વામીનો કાગળ આપ્યો. ત્યારે મહારાજે તે પત્ર શુકમુનિ પાસે વંચાવ્યો અને એમ બોલ્યા જે, 'આનંદ સ્વામીના બે કાગળો આવ્યા તોય અમને તો સંભળાવ્યા જ નહીં. એમ કહીને થાળ જમવા બિરાજ્યા.

પછી ચળુ કરી મુખવાસ લઈને ઢોલિયે બિરાજ્યા. ત્યારે સંતો મહારાજને પગે લાગીને બેઠા. ત્યારે મહારાજ બોલ્યા જે, અમે બે મંદિરોનો આદર કર્યો છે ત્યાં તો તમે સર્વે મુઝાઈ ગયા. માટે જે મંદિરોમાં રહે છે તેમની તો તમો ખબર પણ ન લ્યો, અને કાગળ પણ અમને ન સંભળાવ્યો. કેમ જે તમારાં મનમાં એમ હશે જે અમારે કોઈકને અમદાવાદ જાવું પડશે તેથી ન સંભળાવ્યો. અને અમારો જે વિચાર છે તેમાં તમારી કોઈની દૃષ્ટિ પહોંચી નહીં. માટે મંદિર બ્રાહ્મણોને સોંપી દઈએ. અને તમે જેમ છૂટા ફરો છો તેમ ફરો. ત્યારે મુક્તાનંદ સ્વામી હાથ જોડીને બોલ્યા જે, હે મહારાજ ! હું હવે અમદાવાદના મંદિરની ખબર રાખીશ.

પછી નિત્યાનંદ સ્વામી બોલ્યા જે, 'ભુજનગરના મંદિરની મારે ખબર રાખવી,' બ્રહ્માનંદ સ્વામી બોલ્યા જે, 'વડતાલનું મંદિર તમે કહ્યું હતું જે કરશું તો તેની મારે ખબર રાખવી.' પછી મહારાજ બોલ્યા જે, એમ જો ખબર રાખો તો મંદિર રાખીએ, નહીં તો દઈ દઈએ, એમ કહીને મહારાજે કાગળ લખવાની મુક્તાનંદ સ્વામીને ભલામણ કરી જે, ભુજમાં આનંદાનંદ સ્વામીના મંડળ ઉપર કાગળ લખો જે, તમે અમદાવાદ નરનારાયણના મંદિરમાં જઈને રહેજો અને તમારા મંડળને મહારાજ પાસે મોકલજો. અને આનંદાનંદ સ્વામી જ્યારે મંદિરમાં આવે ત્યારે તમે મારી પાસે આવજો. એમ કહીને થાળ જમવા પધાર્યા.

થાળ જમી મુખવાસ લઈને મહારાજ સુવાસનીબાઈ સાથે વાતો કરવા લાગ્યા જે, અયોધ્યાપુરીમાં રહેતા ત્યારે અમો તમારી અંગુઠી લઈને હલવાઈને આપી દૂધ-પેંડા જમ્યા. અને બીજા અમે બાળકોને વહેંચી આપ્યા ત્યારે તમને ખબર પડી, પણ તમે અમને જરાય ઠપકો ન આપ્યો અને અમે બીજી પણ ઘરમાં ભાંગફોડ કરતા પણ તમો કોઈ દિવસ માતા આગળ કહેતાં નહીં અને વળી તમો અમને જમાડ્યા વિના જમતાં નહીં ત્યારે સુવાસનીબાઈ બોલ્યાં જે, તમે તો જ્યારે ઘેરથી ચાલ્યા ત્યારથી અમારી આંખમાંથી પાણી પણ સુકાયાં નથી. અને તમે તો નિર્દય થઈને ચાલ્યા તે કોઈ સાથે સંદેશો પણ મેલ્યો નહીં. પછી જ્યારે સંતો આવ્યા અને તમારી ખબર આપી ત્યારે અમને ધીરજ આવી. અને જ્યારે તમારાં

દર્શન થયાં ત્યારે અમારા દેહમાં પ્રાણ પાછા આવ્યા. એવી રીતે બાલપણાની ઘણીક વાતો કરીને પછી મહારાજ ઉતારે પધાર્યા. ત્યાં જળપાન કરીને પોઢ્યા. અને સવારે વહેલા ઊઠીને નિત્યવિધિ કરીને પછી થાળ જમ્યા પછી ચળુ કરી મુખવાસ લઈને ઢોલિયે બિરાજ્યા. તે સમયે વડોદરાના નાથ ભક્તે મહારાજને અંગરખું પહેરાવ્યું. પછી પગે લાગીને બેઠા હતા તે અંગરખાના ટાંકા જોવા લાગ્યા. ત્યારે મહારાજ બોલ્યા જે, 'એ તો હેતના ટેભા છે પણ એ સિવ્યાના ટેભા નથી.'

પછી મહારાજ ઉતારે પધાર્યા. તે સમયે બ્રહ્માનંદ સ્વામી બોલ્યા જે, અમે વડતાલ મંદિર કરવા જઈએ ? ત્યારે મહારાજ કહે જાઓ. એમ કહીને કહ્યું જે, 'આવો મળીએ.' પછી મહારાજ બ્રહ્માનંદ સ્વામીના મંડળને તથા સાથે ચાલનારા પાળાઓને પણ મળ્યા અને એમ બોલ્યા જે, બ્રહ્માનંદ સ્વામી કહે તેમ સર્વે કરજો. એમ આજ્ઞા કરીને મહારાજ ઉતારે પધાર્યા. ત્યાં થાળ જમવા બિરાજ્યા. જમીને બ્રહ્માનંદ સ્વામી તથા આનંદ સ્વામી તેમને થાળ મોકલાવ્યો. અને પોતે જલપાન કરી મુખવાસ લઈને ઢોલિયે બિરાજ્યા. અને મુક્તાનંદ સ્વામી આદિ સંતો મહારાજને પગે લાગીને બેઠા. તે સમયે મહારાજના મોટા ભાઈના પુત્ર તથા નાના ભાઈના પુત્ર જે નંદરામ તથા ગોપાલજી આદિ તે મહારાજને પગે લાગીને બેઠા. ત્યારે મહારાજ બોલ્યા જે, આપણો ઉધ્ધવ સંપ્રદાય કહેવાય, તે ઉધ્ધવ સંપ્રદાયના જે સંતો અને હરિભક્તો તેમણે તીર્થો કરવાં જોઈએ, તે આજ સર્વે તીર્થોમાં દ્વારકા મોટું છે. માટે અમારા સર્વે આશ્રિતને દ્વારકાની યાત્રા કરવી. તે દ્વારકાની વાર્તાનો વિસ્તાર બીજા ગ્રંથમાં લખ્યો છે.

પછી તે સમયે વડતાલથી બ્રહ્માનંદ સ્વામીનો લખેલો પત્ર આવ્યો તેને વંચાવીને મહારાજ બોલ્યા જે, 'બ્રહ્માનંદ સ્વામીએ આપણને વડતાલ તેડાવ્યા છે. તે ચાલો જઈએ. ત્યારે મુક્તાનંદ સ્વામી બોલ્યા જે આપણને તેડાવ્યા છે તો જવું જોઈએ. ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે, ભાલ દેશમાં હજુ રસ્તા નહીં પડ્યા હોય. ત્યારે નિત્યાનંદ સ્વામી બોલ્યા જે ઘઉં વાવવા જાય ત્યારે ગાડાં જોડીને જાય, માટે રસ્તા તો પડ્યા હશે. ત્યારે મહારાજ બોલ્યા જે, મયારામ ભટ્ટ ! ચાલવાનું મુહૂર્ત ક્યારે છે ? ત્યારે ભટ્ટ બોલ્યા જે આજથી ચોથે દહાડે જમીને ચાલવું. પછી મહારાજે કહ્યું. ગામો-ગામ ખબર કરાવો જે, મહારાજ વડતાલ જાય છે તે કાઠીના ઘોડા પણ સાથે આવશે. માટે ગામોગામના કાઠી ઘોડે ચડીને આવજો. અને સત્સંગીઓ

પણ ગાડાં જોડીને આવજો. એમ કહીને ઘોડીએ સવાર થઇને દરબારમાં પધાર્યા. અને ત્યાં થાળ જમવા પધાર્યા. તે જમતા જાય અને વાત કરતા જાય જે, વડતાલ જાવું છે અને ગામોગામ કંકોતરીઓ મોકલીએ. એમ કહીને પછી ખબર કરી જે, 'જેને વડતાલ ચાલવું હોય, તે તે બાઇઓ ભાઇઓ સર્વે તૈયાર થાઓ અને પરમ દહાડે ચાલવાનું છે. એમ કહીને પછી મહારાજ ઉતારે પધાર્યા. અને થાળ જમવા બિરાજ્યા. તે જમીને જલપાન કરીને ઢોલિયે બિરાજ્યા.

ઇતિ શ્રીસહજાનંદસ્વામી શિષ્ય અચ્યુતદાસવિરચિતે શ્રીપુરુષોત્તમલીલામૃતસુખ-સાગર મધ્યે ભુજનગરથી ગઢડે પધાર્યા અને ત્યાંથી કારીઆણી પધાર્યા ત્યાં ધર્મકુળ આવીને મળ્યું ત્યાંથી ગઢડા પધાર્યા એ નામે એંસીમો અધ્યાય. ૮૦

અધ્યાય ૮૧

પછી ગઢડાથી મહારાજે ચાલવાની તૈયારી કરી ત્યારે કાઠીના સવારો સર્વે આવ્યા. સંત પણ આવ્યા. તે સર્વે જમીને ત્યાંથી ઘોડીએ સવાર થઇને ચાલ્યા તે ગામ કુંડળ પધાર્યા, ત્યાંથી ગલીઆણે પધાર્યા, ત્યાંથી ચાલ્યા તે ગામોગામના હરિભક્તોને દર્શન દેતા ગામ સીંજીવાડા પધાર્યા. ત્યાંથી ચાલ્યા તે ગામ સોજીત્રાના હરિભક્તોને દર્શન દઇને ગામ મેળાવ્ય આવ્યા. તે સમયે બ્રહ્માનંદ સ્વામી આદિ સર્વ સંતો, પાળા તથા સત્સંગીઓ આવ્યા. દંડવત્ કર્યાં. મહારાજ ઊઠીને તેમને મળ્યા. પછી મહારાજને પુષ્પના હાર પહેરાવ્યા. તે હાર પ્રસાદીના કરીને મહારાજે તેમને પાછા આપ્યા.

પછી બ્રહ્માનંદ સ્વામી હાથ જોડીને બોલ્યા જે હે મહારાજ ! મેં તો લીલાં ઝાડ કપાવ્યાં છે અને ચુનાની ભઠ્ઠીઓ કરાવી છે. ત્યારે મહારાજ બોલ્યા જે, આવો ફરીને મળીએ. પછી મળીને મહારાજ બોલ્યા જે, 'તે સર્વનો સત્સંગમાં અવતાર આવશે.' ત્યારે સ્વામી બોલ્યા જે, 'મારે પણ એમ જ ઈચ્છા હતી. પછી મહારાજ બોલ્યા જે, તમે મોડા કેમ આવ્યા ? કાંઇ ખબર ન હતી કે શું ? ત્યારે સ્વામી બોલ્યા જે, રસોઇ અમારી માંડેલી હતી અને ખબર તો તરત જ મળ્યા હતા, પણ જો વહેલા આવીએ તો તમારા ભેગા જે જમનારા હોય તેને પણ પુરું ન થાય અને અમારે પણ પુરું ન થાય. તે એમ જણાયું જે સર્વે જમી રહે ત્યારે આપણે જાશું. એમ મનમાં વિચાર કરીને આ વખતે આવ્યા. પછી મહારાજ મંદિર સંબંધી સમાચાર પૂછતા જાય અને સ્વામી જવાબ આપતા જાય.

પછી ચાલ્યા તે ગામ રાવળીઆ પધાર્યા. ત્યાં તો વડતાલથી સામૈયું આવ્યું તે ભાત-ભાતનાં વાજાં અને ઢોલ-શરણાઈ આદિ વાજિંત્રો વાગી રહ્યાં હતાં. એવી રીતે ગાજતે વાજતે મંદિરમાં પધાર્યા અને ઘોડીએથી ઉતરીને બ્રહ્માનંદ સ્વામીનો હાથ ઝાલીને મંદિરના પરથાર ઉપર ચડ્યા. તે સમયે બ્રહ્માનંદ સ્વામીએ ત્રણ મંદિરના પાયા અને સાડા નવ ગજનો ઓટો કર્યો હતો તે મહારાજને દેખાડ્યો. અને એમ કહ્યું જે, 'આ ઓટલો જ્યારે ઊંચો કર્યો ત્યારે આથમણાં ખેતર બરોબર આવ્યો છે. એટલી આ મંદિરની પૃથ્વી નીચી છે. એટલી વાત જ્યારે મહારાજને કહી ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે, કંઈ કામ કાજ હોય તો કહો. ત્યારે બ્રહ્માનંદ સ્વામી બોલ્યા જે, તમારી આગળ ભેટ પૂજા વિગેરે જે સામાન આવે તે અમારા પાળા લે. અને બે ઈંટવા છે ત્યાંથી પાંચ પાંચ વખત સંતો, પાળાઓ અને બ્રહ્મચારીઓ ઈંટો લાવે. અને હરિભક્તો તથા સંન્યાસીઓ પણ લાવે.

પછી મહારાજ તાળી પાડીને બોલ્યા જે, તમે સર્વે પાંચ પાંચ વાર ઈંટવેથી ઈંટો લાવજો. તે પરમહંસો બ્રહ્મચારીઓ તથા પાળાઓ તથા સંન્યાસીઓ એ સર્વેને ઈંટવે ઈંટો લેવા જવું. અને બીજે ઈંટવે બાઈઓને લેવા જવું. એમ કહીને પછી મહારાજે ફૂલના હાર તથા ફૂલની ટોપી વિગેરે બ્રહ્માનંદ સ્વામીને પહેરાવ્યા. પછી મહારાજ બોલ્યા જે, તમારા પાળા અમારી પાસે રાખીએ અને જે ભેટ પૂજા આવે તે એમની પાસે લેવરાવીએ તે તમારા મંદિરમાં રહેશે. એમ કહીને બ્રહ્માનંદ સ્વામીનો હાથ ઝાલીને ભેળા ઉતારે લઈ ગયા. અને પોશાક ઉતારીને બિરાજ્યા તે સમયે જળે કરીને બ્રહ્માનંદ સ્વામીએ સ્નાન કરાવ્યું અને ગંગામા અને વરીયાળીબાઈ થાળ લાવ્યાં તે જમવા લાગ્યા અને જમતાં જમતાં બ્રહ્માનંદ સ્વામી સાથે વાતો કરતા જાય, તે જમીને જલપાન કરીને થાળ બ્રહ્માનંદ સ્વામીને આપ્યો. પછી મુખવાસ લઈને ઢોલિયે બિરાજ્યા. પછી હરિભક્તો મહારાજની પૂજા કરવા આવ્યા, તે ફૂલના હાર પહેરાવીને તથા ભેટ મેલીને શેલાં, પાઘડીયું મહારાજને બંધાવીને પગે લાગ્યા. પછી મહારાજ ત્યાંથી ઊઠીને ચાલ્યા, તે ઉતારે જઈને પોઢ્યા. પછી જાગી જલપાન કરીને ગોમતી જે ધારુ તલાવડી ત્યાં પધાર્યા, ત્યાં મહારાજ બોલ્યા જે, સર્વે સંતો તથા હરિભક્તો સાંભળો. આજથી આ તલવાડીનું નામ ગોમતી તળાવ છે. તે સર્વે ગાળવા માંડો, અને તેનો ગાળ કાઢીને મંદિરમાં પૂરણી કરવી છે. એમ કહીને તળાવ વચ્ચે ઊભા રહ્યા. તે સમયે દ્વારકામાંથી

સચ્ચિદાનંદ સ્વામી સાથે ગોમતી અને છાપ આવ્યાં હતાં તેને એક સ્વરૂપે કરીને ગોમતીમાં સ્થાપન કર્યાં. અને બીજે સ્વરૂપે અમદાવાદમાં નરનારાયણના મંદિરમાં છાપને નિવાસ આપ્યો. અને ગોમતીમાં મહારાજ વિચર્યા અને સર્વે સંતો તથા હરિભક્તો ગોમતીને ગાળવા માંડ્યા. અને મહારાજ ઉતારે પધાર્યા. તે સમયે બ્રહ્માનંદ સ્વામી મહારાજ પાસે આવ્યા અને પગે લાગીને બેઠા.

પછી બોલ્યા જે, હે મહારાજ ! આ સર્વે હરિભક્તો કહે છે કે, અમારે ઉતારે થાળ કરાવીએ. તે મહારાજ જમવા પધારશે ? ત્યારે મહારાજ બોલ્યા જે, સ્વામી ! જેમ તમારી નજરમાં આવે તેમ કરો. પછી બ્રહ્માનંદ સ્વામી તરત જ ઊઠ્યા અને વડનગર, વિસનગર અને સુરતના જે હરિભક્તો હતા તેમને ઉતારે પધાર્યા અને તેમને કહ્યું જે, થાળ કરો શ્રીજી મહારાજ તમારે ઉતારે જમવા પધારશે. અને ચંદન-પુષ્પના હાર તે ગોમતી ઉપર કરે છે તેને લાવો. અને શેલું તથા રેંટો આદિક જે ભારે પોશાક તે જેને જેને જોઈએ તે તમે મંદિરમાંથી લેજો. ત્યારે તે તે હરિભક્તો લાવીને મહારાજની પૂજા કરવા આવ્યા. તે ચંદનની અર્ચા કરી, કુમકુમનો ચાંદલો કર્યો અને પુષ્પના હાર પહેરાવ્યા પછી ભેટ મેલીને પગે લાગ્યા. પછી મહારાજ ચાલ્યા તે સંતોની પંક્તિમાં આવ્યા. તે જલેબી પીરસવા માંડી. તે પીરસતા જાય અને તાણ કરતા જાય. વડોદરાના કંદોઈ હરિભાઈની રસોઈ હતી. અને તે પંક્તિમાં મહારાજ પાંચવાર ફર્યા. પછી હાથ ધોયા; અને પછી મોજડી પહેરીને ચાલ્યા તે જ્યાં હોમ થતો હતો ત્યાં આવીને લક્ષ્મીનારાયણ આદિક દેવની મૂર્તિઓ આગળ ઊભા રહ્યા. ત્યારે સર્વે બ્રાહ્મણો મહારાજને જોઈને ઊભા થયા. તે સમયે મૂર્તિમાન ચાર વેદો આવીને બેઠા હતા તે પણ ઊભા થયા. પછી મહારાજ ઉતારે પધાર્યા. ત્યાં જલપાન કરીને થોડી વાર પોઢ્યા. પાછા જાગ્યા ત્યારે પાણીના કોગળા કરીને જલપાન કરીને પોશાક પહેરીને બેઠા. તે સમયે અક્ષરધામના, શ્વેતદ્વીપના અને બદ્રિકાશ્રમના મુક્તો આવીને મહારાજને પગે લાગીને બેઠા. અને જ્યારે શ્રીનગરમાં નરનારાયણદેવ પધરાવ્યા હતા ત્યારે મહારાજે કહ્યું હતું જે, ‘જ્યારે અમે જ્યાં જ્યાં દેવની પ્રતિષ્ઠા કરીએ ત્યાં તમે સર્વે આવજો તે સર્વે આવ્યા. અને તે સમયે સમાધિવાળા જે બાઈઓ-ભાઈઓ હતા તેમણે જોયું અને અહોહો કરવા લાગ્યા. પછી મહારાજે સર્વે મુક્તોને ગોમતીને કાંઠે ઉતારા અપાવ્યા. અને પછી મહારાજ બોલ્યા જે, લાવો ઘોડી.

પછી ઘોડીએ સ્વાર થઇને ચાલ્યા તે ગાજતે વાજતે ગોમતીએ પધાર્યા. અને ઘોડીએથી ઉતરીને ઓટા ઉપર બિરાજ્યા. અને જય જય શબ્દ થઇ રહ્યો હતો. અને સભા થઇ તેને જોઇને તે સમયે હજારો મનુષ્યોને સમાધિ થઇ ગઇ. અને સંતો તથા હરિભક્તો હાથ જોડીને મહારાજને પ્રશ્ન પૂછતા અને મહારાજ તેના ઉત્તરો આપતા. એવી રીતે હરિભક્તને સુખ પમાડીને ચાલ્યા તે ઉતારે જઇને પોઢ્યા. અને સંવત્ ૧૮૮૧ ના કાર્તિક સુદ બારસના રોજે વહેલા જાગીને નિત્યવિધિ કરીને હાથમાં રૂમાલ લઇને ચાલ્યા તે લક્ષ્મીનારાયણ આદિ દેવોનો જ્યાં પધરાવવાનો વખત થયો ત્યાં આવીને ઊભા. પછી ચાર વેદો મૂર્તિમાન બ્રાહ્મણના વેષ લઇને આવેલા હતા તે વેદનો ઉચ્ચાર કરી રહ્યા હતા. અને સર્વ ધામોના મુક્તો હતા તે પણ મહારાજને પગે લાગીને જયજયકાર કરી રહ્યા હતા અને તે સમયે હજારો મનુષ્યોને સમાધિ થઇ.

પછી લક્ષ્મીનારાયણ આદિ દેવોને મંદિરમાં સ્થાપન કરવા લાગ્યા. અને મહારાજ પણ પાસે ઊભા રહ્યા. અને મૂર્તિમાન વેદો પણ લક્ષ્મીનારાયણ આદિ દેવોનું સ્થાપન કરવા લાગ્યા. તે સમયે મહારાજે કહ્યું જે, કળશ અને ધ્વજ કોણ ચડાવશે ? ત્યારે વડોદરાના રામચંદ્ર વૈદ્ય બોલ્યા જે, 'હજાર રૂપિયા આપીને અમે ધ્વજ ચડાવશું.' ત્યારે સુરત શહેરના જાદવજી આદિ હરિભક્તો બોલ્યા જે, 'બે હજાર રૂપિયા આપીને અમે કળશ ચડાવીશું.' ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે, બહુ સારું. પછી મહારાજ પોતે વસ્ત્ર-ઘરેણાં લઇને મૂર્તિઓને પહેરાવ્યાં. અને પુષ્પના હાર પણ પહેરાવ્યા. પછી આરતી ઉતારી, તે સમયે નાના પ્રકારનાં વાજિંત્રો વાગવા લાગ્યાં. અને દેવતાઓ પુષ્પનો વરસાદ કરવાની સાથે દુંદુભિ નામનાં વાજિંત્રો પણ વગાડવા લાગ્યા. અને અપ્સરાઓ નૃત્ય કરવા લાગી. અને ગંધર્વો ગાન કરવા લાગ્યા. અને સત્સંગીઓ ભેટો મૂકી અને પોશાક, ઉતરીઓ, રૂપિયા અને પૃથ્વી આદિક દાનના લેખ લખાવીને આપ્યા તેમજ નાના પ્રકારનાં વૃક્ષો જેવાં કે આંબા, રાયણ, નારીયેરી અને ફણસ તેના પણ લેખ લખાવી આપ્યા. તે વખતે શ્રીજી મહારાજ પણ મંદિરની કોળીમાં ગાદી તકીયા નંખાવીને બિરાજમાન હતા.

પછી દેવને જમાડવા સારુ બ્રહ્મચારી થાળ લાવ્યા. ત્યારે મહારાજ ઊભા થઇને બોલ્યા જે, બાઇ, ભાઇ સર્વ સત્સંગીઓ, પરમહંસો, બ્રહ્મચારીઓ અને બ્રાહ્મણો એ સર્વે છાપું લેજો, કારણકે દ્વારકામાં અન્યાય બહુ થવા માંડ્યો તેથી

રણછોડજી અને ત્રિકમજી તેમજ રુકમણીજી એ સર્વે સચ્ચિદાનંદ સ્વામી સાથે અહીં આવ્યાં છે. ગોમતીજી તથા તપ્ત મુદ્રા પણ સાથે લાવ્યાં છે. તે લક્ષ્મીનારાયણના મંદિરમાં રહેશે. અને ગોમતી પણ હાલે ગોમતી ગણાય છે તેમાં રહેશે. માટે ગોમતીમાં સ્નાન કરીને તપ્ત મુદ્રા લેજો એમ અમારી આજ્ઞા છે. પછી પોતે કેશર-ચંદન ચોપડીને છાપો લીધી અને તેને પ્રસાદીની કરી. પછી આરતી થઇ અને મહારાજ ઉતારે પધાર્યા. ત્યાં બ્રહ્મચારી થાળ મહારાજ પાસે લાવ્યા તે જમવા બિરાજ્યા. જમીને પછી થાળ સંતોની પંક્તિમાં મોકલ્યો. પછી જળપાન કરીને મુખવાસ લઇને સંતોની પંક્તિમાં લાડુ પીરસવા પધાર્યા. તે પીરસતા જાય અને તાણ કરતા જાય. એવી રીતે પાંચ છ વાર પંક્તિમાં પીરસીને પાણીથી હાથ ધોવરાવ્યા. પછી પોતે ઉતારે પધાર્યા. ત્યાં વસ્ત્ર ઉતારી જળપાન કરીને પોઢ્યા.

પછી જાગીને જલપાન કરીને પોશાક પહેરીને ઘોડીએ સ્વાર થઈને ગોમતીએ પધાર્યા. ત્યાં ઘોડીએથી ઉતરીને ગોમતીના કાંઠે સભા કરીને ઢોલીએ બિરાજ્યા. ગોમતી ગળાય તેનો ગાળ લઈને હરિભક્તો મંદિરમાં નાખી આવે. તે ગોમતીમાં ખોદતાં ખોદતાં જળ આવ્યું અને વીરડા થયા. પછી મહારાજે કહ્યું વીરડામાંથી પાણી લાવો. પછી ગાળીને પાણીનો કળશીયો લાવ્યા, અને તે પાણી મહારાજે પીધું. અને એમ બોલ્યા જે, આ જળમાં મીઠાશ બહુ છે. ત્યારે મુક્તાનંદ સ્વામી બોલ્યા જે, હે મહારાજ ! આપે સાક્ષાત્ ગોમતીજીને સ્થાપન કર્યાં છે તે જળમાં મીઠાશનું શું કહેવું ? પછી મહારાજે જે પાણી પીધું હતું તે પાણી પાછું વીરડામાં નાખ્યું અને બીજું સર્વેને વહેંચી આપ્યું. પછી મહારાજ મંદિરમાં પધાર્યા, અને પાટ ઉપર બિરાજ્યા. સંતો તથા સત્સંગીઓ ગોમતીમાં સ્નાન કરીને છાપો લઈને આવે અને પછી મહારાજને પગે લાગીને બેસે. પછી મહારાજે બ્રાહ્મણોની ચોર્યાશી કરાવી ત્યારે બોલ્યા જે, સર્વે સંતમંડળ, બ્રહ્મચારી, સંન્યાસી અને સર્વે ભક્તો બાઇઓ-ભાઇઓ સાંભળો જે, અમે બે સમૈયાનો નિર્ધાર કર્યો છે તેમાં એક કાર્તિક શુદિ એકાદશી જે પ્રબોધિની કહેવાય છે તે દિવસે અને બીજો ચૈત્ર શુદિ નવમી જે રામનવમી કહેવાય છે, તે દિવસે એ સમૈયે સર્વે હરિભક્તો જરૂર આવજો. તે સમૈયો કાં તો અમદાવાદ નર-નારાયણના મંદિરમાં કરીએ, કાં તો ગામ વડતાલમાં લક્ષ્મીનારાયણના મંદિરમાં કરીએ, માટે હવેથી સર્વે વગર તેડ્યે આવજો અને કંકોતરીઓ નહીં લખીએ. એમ અમારી આજ્ઞા છે.

પછી આરતી ધૂન્ય કરીને સર્વે મહારાજને પગે લાગીને બેઠા. પછી મહારાજ ઉતારે પધાર્યા. ત્યાં પાણીના કોગળા કરીને હાથ પગ ધોઈને થાળ જમવા બિરાજ્યા. પછી તે સમયે બ્રહ્મચારી લક્ષ્મીનારાયણ દેવનો જમેલ થાળ લાવ્યા. તેને મહારાજ જમ્યા. જલપાન કરી મુખવાસ લઈને ઢોલિયે બિરાજ્યા. ત્યારે દેશદેશના હરિભક્તો આવેલા હતા તેઓ મહારાજને પુષ્પના હાર પહેરાવીને પગે લાગીને બેઠા. તેમને દર્શન દઈને મહારાજ પોઢ્યા. સવારે વહેલા જાગીને નિત્યવિધિ કરીને પોશાક પહેરીને મંદિરમાં આવીને દર્શન કર્યાં, પછી પાટ ઉપર આવીને બિરાજ્યા.

પછી બોલ્યા જે, 'સર્વે સંતોનાં મંડળ બાંધીને દેશદેશના હરિભક્તો આગળ કથા-વાર્તા કરવા મોકલો.' એમ સદ્‌ગુરુઓને કહ્યું. અને પછી કહ્યું : આવો મળીએ. પછી બે સંતો મહારાજને પડખે ઊભા રહે, અને જે સંતો મળવા આવે તે મળીને બેસતા જાય. એમ સર્વે સંતોને મળી રહ્યા પછી મહારાજ ઉતારે પધાર્યા. ત્યારે બ્રહ્માનંદ સ્વામી બોલ્યા જે, હે મહારાજ ! હમણાં સંતોને રાખો ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે, 'સર્વે બ્રાહ્મણોને શેલાં, પાઘડીઓ અને દક્ષિણા આપવી છે તે સંત મંડળો પણ ભલે રહે' એમ કહીને પછી થાળ જમ્યા. જળપાન કરીને થાળ બ્રહ્માનંદ સ્વામીને આપી મુખવાસ લઈને ઢોલિયે બિરાજ્યા. પછી જે બ્રાહ્મણો વરુણીમાં વર્યા હતા તેમના માટે ભારે શેલાં, પાઘડીઓ વેઢ અને વીંટીઓ લાવ્યા.

પછી જે બ્રાહ્મણોનાં નામો લખેલાં હતાં તેનાં નામો વાંચીને જેને જેમ આપવું ઘટે તેને તેમ પહેરામણી કરવા માંડી. પછી ભણેલા જે શોભારામ શાસ્ત્રી આદિ બ્રાહ્મણો હતા તેમને પોશાક અને વેઢ આપ્યા, પછી રૂપિયાની પોશો ભરીને આપી. બીજા બ્રાહ્મણોને પણ બબે રૂપિયા આપ્યા. બ્રાહ્મણનાં રૂપ ધારીને વેદો આવેલા હતા તેમને છાતીમાં ચરણારવિન્દ આપ્યાં અને ફૂલના હાર તથા દિવ્ય શિરપાવ આપ્યો. શિલ્પીઓને ભારે શિરપાવ આપ્યો. તે સમયે ઘણાંક માણસોને સમાધિઓ થઈ ગઈ હતી અને તે સમયે અક્ષરધામ આદિના જે મુક્તો આવેલા હતા તેમને મહારાજે એમ આજ્ઞા કરી જે, હવે અમો જે ગામમાં મંદિર કરીને મૂર્તિઓ પધરાવીએ ત્યારે તમો ત્યાં સર્વ આવજો. એમ કહીને મહારાજ ઉતારે પધાર્યા. ત્યાં જળપાન કરીને પોઢ્યા.

ઇતિ શ્રીસહજાનંદસ્વામી શિષ્ય અચ્યુતદાસવિરચિતે શ્રીપુરુષોત્તમલીલામૃતસુખ-સાગર મધ્યે વડતાલમાં સંવત્ ૧૮૮૧ના કાર્તિક સુદમાં લક્ષ્મીનારાયણ દેવની પ્રતિષ્ઠા કરી એ નામે એક્યાશીમો અધ્યાય. ૮૧.

અધ્યાય ૮૨

પછી મહારાજ સવારે વહેલા ઊઠીને નિત્યવિધિ કરીને તથા થાળ જમીને ત્યાંથી ચાલ્યા તે ગઢડા પધાર્યા. ગામમાંથી સામૈયું આવ્યું. કાઠીના સવારો અને હરિભક્તો સામા આવ્યા. તે ગાજતે વાજતે દાદાખાચરના દરબારમાં પધાર્યા. અને ઘોડીએથી ઉતરીને આથમણા બારના ઓરડાની ઓસરીએ ઢોલિયે બિરાજ્યા. અને જે સત્સંગીઓ મહારાજ સાથે ગયા ન હતા તેની આગળ મહારાજે વાત કરીને કહ્યું જે અમે ગામ વડતાલ ગયા હતા ત્યાં તે દેશના હરિભક્તોનો પ્રેમ બહુ જ. તે અમારા માટે નાના પ્રકારના પોશાક લઈને અમને પહેરાવે, અને થાળ તો વારંવાર કરી લાવે; તેમજ નાના પ્રકારના મેવા લાવે, અને અમારાં દર્શન માટે અતિ ઉતાવળા થાય. અને વડતાલમાં મધ્ય મંદિરમાં લક્ષ્મીનારાયણ દેવની મૂર્તિ તથા દક્ષિણ બાજુના મંદિરમાં રાધાકૃષ્ણદેવ તેમજ અમારી મૂર્તિ અને ઉત્તર બાજુના મંદિરમાં ધર્મ ભક્તિ અને વાસુદેવની મૂર્તિ પધરાવી છે. તે વાત સાંભળીને ગામ ધોળકાના રેવા શંકર બોલ્યા જે, મારે પણ એમ જ ઇચ્છા છે જે શિખરબંધ મંદિર કરાવવું. ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે કરાવીને મુરલી મનોહર દેવની મૂર્તિ પધરાવીશું. ત્યારે પુંજાભાઇ આદિ હરિભક્તોનો પ્રેમ જોઇને તેમને કહ્યું જે ધોલેરામાં મદનમોહનજી અને રાધિકાજીની મૂર્તિ પધરાવવી છે. એમ જ્યાં મહારાજ વાત કરે છે, ત્યાં તો ઝીણાભાઇ બોલ્યા જે, મહારાજ ! જુનાગઢમાં પણ મૂર્તિઓ પધરાવો. ત્યારે મહારાજ બોલ્યા જે, જુનાગઢમાં શિખરબંધ મંદિર કરાવીને રણછોડજી ત્રિકમજી આદિક મૂર્તિઓ પધરાવશું, પછી દાદોખાચર બોલ્યા જે, અમારા દરબારમાં શિખરબંધ મંદિર કરાવો. ત્યારે મહારાજ બોલ્યા જે, શિખરબંધ મંદિર કરાવીને તેમાં ગોપીનાથજી આદિક અમારી મૂર્તિઓ પધરાવશું. પછી ગામ મુળીના રામાભાઇ અને રઘાભાઇ હાથ જોડીને બોલ્યા જે, હે મહારાજ ! અમારા ગામમાં પણ શિખરબંધ મંદિર કરાવો. ત્યારે મહારાજ બોલ્યા જે તેનો સંકલ્પ તો અમે જ્યારે અલર્ક વાવથી સ્નાન કરીને ચાલ્યા તે દિવસથી જ કર્યો છે.

પછી ગંગામા બોલ્યાં જે દીકરા ! જયતલપુર તો તમારું જુનું ગામ છે

અને ત્યાં યજ્ઞ પણ ઘણા કર્યા છે માટે ત્યાં શિખરબંધ મંદિર કરાવો, ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે ત્યાં પણ મંદિર થશે અને બીજે ઠેકાંણે પણ મંદિર કરાવીને મૂર્તિઓ પધરાવશું, એમ કહીને ઢોલિયે જઇને પોઢ્યા. મહારાજ સવારે ઊઠીને નિત્યવિધિ કરીને થાળ જમ્યા. પછી જલપાન કરી મુખવાસ લઈને માણકી ઘોડી ઉપર સવાર થઈને અને સંતો, હરિભક્તોને સંગાથે લઈને ચાલ્યા તે ઝિંઝાવદર આવ્યા, ત્યાં હરિભક્તોને દર્શન દઈને કારીયાણી આવ્યા, ત્યાંથી નાવળા થઇ ધોલેરા આવ્યા, ત્યાં થાળ જમીને ચાલ્યા તે પીપળીએ આવ્યા. ત્યાં આરતી ધૂન્ય કરીને બેઠા. અને સંતો પગે લાગીને કીર્તન બોલ્યા.

પછી ત્યાં પોતે જમ્યા અને સંતોને જમાડીને ચાલ્યા તે ગામ સીંજીવાડા પધાર્યા અને ત્યાંથી ચાલ્યા તે ગામો ગામના હરિભક્તોને દર્શન આપતા થકા ગામ વડતાલ પધાર્યા. ત્યાં સ્નાન કરીને થાળ જમવા બિરાજ્યા. પછી જલપાન કરી મુખવાસ લઈને ઢોલિયે પોઢ્યા.

સવારે વહેલા જાગીને વતુ કરાવીને સ્નાન કરીને નિત્યવિધિ કરીને પોશાક પહેરીને ઢોલિયે બિરાજ્યા અને તે સમયે સદ્‌ગુરુ મુક્તાનંદ સ્વામી, નિત્યાનંદ સ્વામી, બ્રહ્માનંદ સ્વામી, ગોપાળાનંદ સ્વામી, આનંદ સ્વામી, શુકમુનિ આદિક મોટા સંતો અને મુકુંદ બ્રહ્મચારી, વાસુદેવાનંદ બ્રહ્મચારી, જેરામ બ્રહ્મચારી, નારાયણ બ્રહ્મચારી, અને રાઘવાનંદ બ્રહ્મચારી આદિ જે મોટા બ્રહ્મચારીઓ અને ગૃહસ્થો જે મયારામ ભટ્ટ, ઝીણાભાઈ, દાદા ખાચર, સુરા ખાચર, વસ્તા ખાચર, જીવો ખાચર, ભગા દોસી, મુળજી શેઠ, નારાયણજી સુતાર, લાલદાસ અને દામોદરદાસ આદિક હરિભક્તો સર્વેને તેડાવ્યા અને તે આવીને પગે લાગીને બેઠા. ત્યારે મહારાજ બોલ્યા જે રામપ્રતાપજી અને ઈચ્છારામજીને બોલાવો. ત્યારે તે બન્ને ભાઈને બોલાવ્યા તે પણ આવીને બેઠા.

પછી શુકમુનિ પાસે બે લેખ કરાવ્યા જે કલકત્તા, કાશી, રતલામ, ગોધરા, ખેડા, સદામડા, નવાનગર, દ્વારકા એ સર્વે સીમાડાનાં ગામો લખ્યાં છે તે વડતાલની ગાદીવાળા જે લક્ષ્મીનારાયણ દેવ તેમના દેશનાં જાણવાં, અને તેનાથી ઉત્તર દેશનાં જે ગામ છે તે અમદાવાદના નરનારાયણદેવ દેશનાં જાણવાં ; એમ લેખ લખાવ્યો અને પછી એમ બોલ્યા જે તમે બન્ને ભાઈ અમને એક એક પુત્ર આપો એટલે એમને અમે દત્તપુત્ર કરીને અમારી ગાદીએ બેસાડીએ. અને મંદિરો તેમને સોંપીએ;

ત્યારે બન્ને ભાઇ બોલ્યા જે, તમારી નજરમાં આવે તે લ્યો; પછી નંદરામ, ઠાકોરરામ અને અયોધ્યાપ્રસાદજી તે ત્રણ જે રામપ્રતાપના પુત્રો તેમાંથી અયોધ્યાપ્રસાદજીને પસંદ કર્યા અને ગોપાલજી, રઘુવીરજી, વૃંદાવન, સીતારામ અને બદ્રિનાથ એ જે ઇચ્છારામના પાંચ પુત્રો તેમાંથી રઘુવીરજીને પસંદ કર્યા.

પછી મહારાજ બોલ્યા જે, હવે કાંઇ શંકા હોય તે બોલો ત્યારે મુક્તાનંદ સ્વામી આદિ જે મોટેરા સંતો હતા તે બોલ્યા જે, મહારાજની ગાદી ઉપર ધર્મવંશી જે બ્રાહ્મણ હોય તે જ બેસે, કેમ જે જ્યાં સ્ત્રી દ્રવ્યનો યોગ હોય ત્યાં ત્યાગી બેસે તો ત્યાગીનો ધર્મ રહે નહીં. અને ધર્મવંશીને વિષે સહેજે જ ધર્મ રહેશે. તે પોતે ધર્મ પાળશે અને બીજાઓને પળાવશે. અને વળી જેવું મહારાજનું કુળ મનાય તેવું બીજું કોઇ કુળ મનાય નહીં. માટે અમારો તથા સર્વે સંતોનો અને બ્રહ્મચારીઓનો મત તો એ જ છે જે, ધર્મવંશી બ્રાહ્મણ હોય તે જ ગાદીએ બેસે. તો સર્વે સંતો અને સત્સંગીજનોને ધર્મમાં રખાવે અને પોતે પણ ધર્મમાં રહે. અને મંદિરમાં ઠાકોરજીની સેવા પણ કરે; પછી મયારામ ભટ્ટ, દાદા ખાચર, સુરા ખાચર, વડોદરાના નારૂપંત નાના, અમદાવાદના ભાઇચંદ તથા હરિ વલ્લભ, ગઢડાના લાધો ઠક્કર, અને વડતાલના પટેલ રણછોડદાસ એ આદિ હરિભક્તો હાથ જોડીને બોલ્યા જે, હે મહારાજ ! જેમ તમે કહ્યું તેમ જ અમારો પણ એ જ મત છે જે, ધર્મવંશી બ્રાહ્મણ હોય તે જ તમારી ગાદી ઉપર શોભે પણ બીજો જોઇએ નહીં. તે ધર્મવંશીને વિષે વિશેષ સનાતન ધર્મ રહેશે. મંદિરની જે સેવા તે પણ કરાવશે અને ત્યાગી તથા ગૃહસ્થો જે બાઇ ભાઇઓ તેમને પણ ધર્મમાં રખાવશે. અને પોતે ધર્મમાં રહેશે. માટે એ જ ગાદીને લાયક છે. ત્યારે મહારાજે કહ્યું, બહુ સારું, એમ કહીને જમવા પધાર્યા અને પોશાક ઉતારી સ્નાન કરી થાળ જમી ચળુ કરીને મુખવાસ લઇને સંતોની પંક્તિમાં પીરસવા પધાર્યા અને પામરીની પલવટ વાળીને લાડુ પીરસીને બોલ્યા જે, જમો લાડુ, ત્યારે સંતો જમવા લાગ્યા. તે નાના પ્રકારનાં શાક, રાયતાં, ભજીયાં, વડાં, પાપડ અને અથાણાં, તેને સંતોની પંક્તિમાં પાંચ વાર પીરસીને પછી હાથ ધોઇને ખુરશી ઉપર બિરાજ્યા. રસોઇવાળે મહારાજની પૂજા કરી તે ફૂલના હાર પહેરાવ્યા અને ભારે રેંટો ઓઢાડીને પગે લાગ્યા. ત્યારે મહારાજે તેમને ફૂલના હાર આપ્યા. પછી ઉતારે પધાર્યા. ત્યાં જળપાન કરીને પોઢી ગયા પછી જાગીને પાણીના કોગળા કરીને પાણી પીધું. પછી ગોમતીજીએ પધાર્યા.

પછી દેશ દેશના સંઘો આવવા માંડ્યા તે મહારાજને પગે લાગે અને પુષ્પના હારો પહેરાવે અને મહારાજ સર્વેને ખબર પૂછતા જાય. એવી રીતે સૌને દર્શન આપીને પછી મંદિરમાં પધાર્યા. અને ત્યાં ઘાટ ઉપર બિરાજ્યા અને મશાલો થઈ પછી આરતી ધૂન્ય કરીને પગે લાગીને સર્વે સંતો તથા હરિભક્તો બેઠા. પછી મહારાજ ઢોલિયે બિરાજ્યા.

પછી ગોપાળાનંદ સ્વામીને બોલાવીને કહ્યું જે, પરમ દિવસે ધર્મકુળના બ્રાહ્મણોને દત્તપુત્ર કરીને ગાદીએ બેસાડવા છે. તે વેદિકા કરાવો અને વેદ ભણેલા બ્રાહ્મણોને વરુણીમાં વરાવો. અને તે બે દેશના સત્સંગીઓને ખબર કરજો, એમ આજ્ઞા કરીને દામોદરને કહ્યું જે, બાઈઓને બોલાવો. તેણે બોલાવ્યાં. અને રાજબાઈ, ગંગાબા આવીને છેટેથી પગે લાગીને બેઠાં. ત્યારે મહારાજે કહ્યું, ધર્મવંશી બ્રાહ્મણ જે રામપ્રતાપ અને ઈચ્છારામ તેમના પુત્રોને દત્તપુત્ર કરીને અમારી ગાદી ઉપર બેસાડીએ. ત્યાગીઓ તથા ગૃહસ્થો તે સર્વે તેમની પૂજા કરે અને સધવા બાઈઓ તે સર્વે તેમની પત્નીઓની પૂજા કરજો અને તે તેમના પતિની આજ્ઞાથી બાઈઓને અષ્ટાક્ષર મંત્રનો ઉપદેશ કરશે તે તમો સર્વે બાઈઓને અરસપરસ સંભળાવજો. પછી તે સાંભળી બાઈઓ પણ રાજી થયાં. પછી મહારાજે કહ્યું જે, બે દેશના વિભાગના કાગળ લખાવ્યા છે. તે તમને સંભળાવશું. એમ કહીને સર્વને રજા આપી. અને મહારાજ પોઢ્યા. અને સવારે વહેલા ઊઠીને બેઠા.

પછી રામપ્રતાપભાઈ અને ઈચ્છારામભાઈ પોતાના આઠ પુત્રો તેણે સહિત આવીને પગે લાગીને બેઠા. ત્યારે મહારાજે અયોધ્યા પ્રસાદજી અને રઘુવીરજીને બોલાવીને કહ્યું જે, તમે વતુ કરાવીને ગોપાળાનંદ સ્વામી વરુણીમાં જ્યાં બેઠા છે ત્યાં જઈને બેસો એમ આજ્ઞા કરી પોતાને ઉતારે પધાર્યા. વડોદરા અને અમદાવાદના સત્સંગીઓ જે સોની હતા તેમને બોલાવીને કહ્યું જે, બે ભાઈને માટે સોનાનાં કડાં, વેઢ, વીંટીઓ, પહોંચી, ટુંપીઓ, ઉતરીઓ, અને તોડા આદિક ઘરેણાં જે તમારી પાસે છે, તે લાવો. પછી બાઈઓ જે ગંગામા અને જીવુબા, લાડુબા તે સર્વ છેટે બેઠેલા હતાં તે સાંભળીને બોલ્યાં જે એમના પતિઓ અમારા પણ ગુરુ કહેવાય. તે અમે પણ પૂજા કરશું માટે અમે પણ એમના માટે ઘરેણાં લાવીશું. ત્યારે મહારાજે કહ્યું સારું. એમ કહીને સ્નાન કર્યું.

પછી જમવા બિરાજ્યા. જમી ચળુ કરી મુખવાસ લઈને સંતોની પંકિતમાં

પીરસવા પધાર્યા. અને પીતાંબરની પલવટ વાળીને લાડુ પીરસતા જાય અને તાણ કરતા જાય. મહારાજની કેડે સંતો નાના પ્રકારનાં શાક ભાત પીરસે એમ મહારાજ પાંચવાર પંક્તિમાં ફર્યા. પછી જળથી હાથ ધોઈને ખુરશી ઉપર બિરાજ્યા. અને રસોઈવાળા હરિભક્ત પૂજા કરવા આવ્યા. તેમણે ભારે ભારે વસ્ત્રો અને ઘરેણાં અને પુષ્પના હાર પહેરાવ્યા અને પ્રસાદીના હાર તે ભક્તને આપીને ઉતારે જઈને પાણી પીધું, પછી પોઢી ગયા.

ત્યાર પછી જાગ્યા ને જલપાન કર્યું પછી મોજડી પહેરીને ચાલ્યા તે લક્ષાવધિ હરિભક્તો, સંતો અને બ્રહ્મચારીઓએ સહિત ગોમતીએ પધાર્યા અને ત્યાંથી પાછા મંદિરમાં આવ્યા. તે જ્યાં બ્રાહ્મણો હોમ કરતા હતા ત્યાં આવીને ઊભા રહ્યા. ત્યારે બ્રાહ્મણો પણ ઊભા થયા. ત્યારે મહારાજે તે સર્વેને ફૂલના હાર આપ્યા. અને પાટ ઉપર બિરાજ્યા. પછી બોલ્યા જે સવારે ધર્મવંશી બ્રાહ્મણ જે, રામપ્રતાપજી અને ઈચ્છારામજી તેમના પુત્રોમાંથી એક એક લઈને અમારી ગાદીએ બેસારવા છે. તે નરનારાયણ દેશના જે સત્સંગી હોય તે અયોધ્યાપ્રસાદની પૂજા કરજો અને જે લક્ષ્મીનારાયણદેવ દેશના હોય તે રઘુવિરજીની પૂજા કરજો. અને જે ત્યાગી સાધુઓ તથા બ્રહ્મચારીઓ અને પાળા છો તે તો તમારી જેની જ્યાં ખુશી હોય ત્યાં રહેજો. નિત્યાનંદ સ્વામી તો રઘુવિરજીની કોરે રહેશે. બ્રહ્માનંદ સ્વામી તે અયોધ્યાપ્રસાદજીની કોરે રહેશે. ગોપાળાનંદ સ્વામી તે મધ્યસ્થ રહે, તે જેની કોરે એમનું કામ પડશે ત્યાં બે માસ રહીને કામ કરશે. કોઈ વાતનો વાંધો કે સીમાડાનાં ગામ વિગેરે દરેક હોય, તેમાં તો ત્યાગીને ભેળવવા નહીં. કેમ કે વ્યવહારમાં ત્યાગી અમાંગલિક છે માટે ધર્મવાળા જે ગૃહસ્થો હોય તેમને કામમાં ભેળવવા તો તે કામ સિધ્ધ થશે અને જેને મંદિરમાં મોટેરા કરો તે તમારી આજ્ઞાએ કરીને મંદિરમાં કામ કાજ કરશે. મંદિરની ઉપજ અને ખપત તે તમારા કોઠારીને મોકલે તે સંભાળી લેવી. એમાં કોઈનો વિશ્વાસ કરવો નહીં. એમ વાત કરીને ઉતારે પધાર્યા.

ત્યાં થાળ જમીને જળપાન કરીને મુખવાસ લઈને ઢોલિયે બિરાજ્યા. તે સમયે જે સોની પાસે ઘરેણાં કરાવ્યાં હતાં તે લઈને આવ્યા. અને જોઈને મહારાજ બહુ રાજી થયા અને તેમની પત્નીઓ માટે જે ઘરેણાં કરાવ્યાં હતાં તે તેમને આપ્યાં અને એમ બોલ્યા જે લક્ષ્મીનારાયણદેવના દેશનાં જે બાઈઓ હરિભક્ત હશે તે

રઘુવીરજીનાં પત્નીની પૂજા કરશે. અને જે નરનારાયણદેવના દેશનાં બાઈઓ હશે તે અયોધ્યાપ્રસાદજીની પત્નીની પૂજા કરશે. એમ કહીને પોઢ્યા. અને સવારે વહેલા જાગીને નિત્યવિધિ કરીને વસ્ત્રો પહેર્યાં અને પછી મોજડી પહેરીને મંદિરની પાછળ પાટ ઉપર બિરાજ્યા અને રામપ્રતાપભાઈ અને ઈચ્છારામભાઈને ગાદી તકિયા નખાવીને તેના ઉપર બેસાડ્યા અને સંતો, બ્રહ્મચારીઓ અને પાળાઓ સર્વે મહારાજને પગે લાગીને બેઠા.

પછી મહારાજ બોલ્યા જે, બીજો પાટ લાવો. અને તેના ઉપર ગાદી તકિયા નખાવો. અને વાજાં વગડાવો, પછી અગણિત પ્રકારનાં વાજાં વાગવા લાગ્યાં. અને પ્રેમાનંદ સ્વામી ઝાંઝ મૃદંગ લઈને ઓચ્છવ કરવા લાગ્યા. અને બ્રાહ્મણો વેદની ધૂન્ય કરવા લાગ્યા. અને પછી મહારાજે અયોધ્યાપ્રસાદજી અને રઘુવીરજીને જમણે હાથે ઝાલીને પાટ ઉપર બેસાડ્યા. અને સુવર્ણમય ધોતી, સેલાં અને ડગલીઓ પહેરાવી તથા ભારે રેંટો માથે બંધાવ્યો. અને કડાં, વેઢ, વીંટીઓ, ઉતરીઓ, ટુપિયા, પહોંચી, બાજુબંધ, કુંડળ, મોતીની માળાઓ અને મોતીના તોરાઓ ઈત્યાદિક જે ઘરેણાં તે પહેરાવ્યાં. પછી ચંદનની અર્ચા કરી કુમકુમના ચાંદલા કર્યા. ફૂલોના હાર પહેરાવ્યા. બાજુબંધ પહેરાવ્યા અને પછી આરતી ઉતારી અને હજારો હજાર રૂપિયા મેલ્યા.

પછી મહારાજે સંતોને કહ્યું જે, તમારે જે જે દેશમાં રહેવાની રુચિ હોય તે તે આ આચાર્યને પગે લાગો. પછી સંતો બ્રહ્મચારીઓ અને પાળાઓ તેમાંથી કેટલાક રઘુવીરજીને પગે લાગીને તેમની કોર થયા, કેટલાક અયોધ્યાપ્રસાદજીને પગે લાગીને તેમની કોર થયા. પછી મહારાજે ગૃહસ્થોને કહ્યું જે, જે નરનારાયણદેવના દેશના સત્સંગીઓ હોય તે અયોધ્યાપ્રસાદજીની પૂજા કરો અને જે લક્ષ્મીનારાયણદેવના દેશના હરિભક્તો હતા તેમણે નાના પ્રકારનાં ઘરેણાં, વસ્ત્રો અને રૂપિયાએ કરીને પૂજા કરી. ત્યારે મહારાજે કહ્યું, ધીરે ધીરે પૂજા કરો, ઉતાવળે કરશો નહી. ત્યારે પાર્ષદ ભગુજીએ કહ્યું જે, ગામ ગામના સત્સંગીઓ ભેળા થઈને આવો અને પૂજા કરો. ત્યારે તે ભેળા થઈને આવ્યા અને પછી મહારાજે મુકુંદ બ્રહ્મચારીને કહ્યું જે, બાઈઓમાં કેમ છે તે ખબર કાઢો.

પછી બ્રહ્મચારીએ ખબર કાઢ્યા. ત્યાં તો હજારો બાઈઓ સૌ સૌના દેશના આચાર્યની પત્નીઓની પૂજા કરે છે. પછી મહારાજને કહી સંભળાવ્યું. ત્યારે

મહારાજ કહે, બહુ સારું. પછી તે સમયે અક્ષરધામ, બદ્રિકાશ્રમ, શ્વેતદ્વીપ, ગોલોક અને વૈકુંઠના મુક્તો આવીને ચંદનની વૃષ્ટિ કરવા લાગ્યા. અને પુષ્પો વડે વધાવવા લાગ્યા. તેને યોગ સમાધિવાળા દેખતા હતા. તે સમયે બ્રહ્મા, શિવ, વરુણ અને કુબેર આદિક તેત્રીશ કરોડ દેવોએ પોતપોતાની પત્નીઓ સહિત વિમાનમાં બેસીને શ્રીજી મહારાજનાં દર્શન કર્યાં. દર્શન કરીને તથા પૂજા કરીને પછી બે આચાર્યની પૂજા કરી અને અમૂલ્ય રેશમી વસ્ત્રો તથા નાના પ્રકારનાં આભૂષણો પહેરાવ્યાં અને તે દેવોની પત્નીઓ સાવિત્રી અને પાર્વતી બન્નેએ આચાર્યની પત્નીની પૂજા કરી અને નાના પ્રકારનાં વસ્ત્રો તથા આભૂષણોની ભેટ મેલી અને ત્યાર પછી તેની આજ્ઞા લઈને સર્વે પોતાને સ્થાને ગયાં. અને પછી મહારાજ થાળ જમવા પધાર્યા. તે થાળ જમી જળપાન કરી મુખવાસ લઈને સંતોની પંક્તિમાં પીરસવા પધાર્યા. તે પિતાંબરની પલવટ વાળીને જલેબી આદિક પકવાન પીરસતા જાય. અને સંતો મહારાજની પાછળ નાના પ્રકારનાં શાક અને રાયતાં, વડાં તથા ભજીયાં, પાપડ તથા અથાણાં સંતોની પંક્તિમાં પીરસતા જાય.

પછી પાંચવાર પંક્તિમાં ફરીને જમાડ્યા. પછી મહારાજના હાથ ધોવડાવ્યા અને ખુરશી ઉપર બિરાજ્યા. રસોઈવાળા હરિભક્તોએ પૂજા કરી. પછી ચાખડીઓ પહેરીને ઉતારે પધાર્યા. અને જલપાન કરીને પોઢ્યા.

ઇતિ શ્રીસહજાનંદસ્વામી શિષ્ય અચ્યુતદાસવિરચિતે શ્રીપુરુષોત્તમલીલામૃતસુખસાગર મધ્યે મહારાજે અયોધ્યાપ્રસાદજીને અને રઘુવીરજીને દત્તપુત્ર કરીને વડતાલમાં ગાદીએ બેસાડ્યા એ નામે બ્યાસીમો અધ્યાય. ૮૨.

અધ્યાય ૮૩

પછી મહારાજ જાગૃત થઈને જળપાન કરી ઢોલિયે બિરાજ્યા. પછી મહારાજે વાર્તા કરી જે, અમારે ગઢપુર જવું છે. તે વખતે ધોળકાથી રેવાશંકર આદિ ભક્તજનોએ મહારાજ પાસે આવીને દંડવત્ પ્રણામ કરીને હસ્ત જોડીને મહારાજની પ્રાર્થના કરી જે, હે મહારાજ ! અમારા પુરમાં મંદિર તૈયાર થયું છે. માટે તમો કૃપા કરીને ત્યાં આવો. અને દેવ પધરાવીને અમારો મનોરથ પૂર્ણ કરો. ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે, મૂર્તિઓ પધરાવવાનું મુહૂર્ત જોયું છે ? ત્યારે રેવાશંકરે કહ્યું, હા મહારાજ ! અમોએ ત્યાંના જ્યોતિષ શાસ્ત્રને જાણનાર બ્રાહ્મણોને પૂછીને તે મુહૂર્ત સંવત્ ૧૮૮૨ના વૈશાખ વદિ ૫ નું નક્કી કરેલ છે, માટે તમો ત્યાં આવી

અમારા મનોરથ પૂર્ણ કરો. આવી રીતનાં વચનો સાંભળીને ભક્તવત્સલ ભગવાને કહ્યું જે, બહુ સારું. અમે ત્યાં આવીને પ્રતિષ્ઠા કરીશું. એમ કહીને તત્કાળ જવાની ઈચ્છા કરી. તે સમયે તરત જ રથ જોડાવીને રથમાં બેઠા અને સર્વે સંતો હરિભક્તો સહિત વડતાલથી ચાલ્યા. અને માર્ગમાં આવતાં જે ભક્તજનોના ગામો આવે તેમાં ભક્તોને દર્શન દઈને અને તેમણે કરેલી પૂજાને અંગીકાર કરીને સર્વને આનંદ પમાડ્યા. આવી રીતે મહારાજ માર્ગમાં ભક્તોને આનંદ આપતા થકા વૈશાખ વદિ ત્રીજને દિવસે ધોળકા પધાર્યા, ત્યાં રેવાશંકર વિપ્રને ઘેર નિવાસ કર્યો.

ત્યાંના સર્વે હરિભક્તોએ સંત મંડળે સહિત મહારાજની પ્રેમપૂર્વક ઘણીક પૂજા કરી અને ધોળકાના ભક્તજનો ભારે ભારે સામગ્રી લાવ્યા હતા તેણે કરીને મૂર્તિઓનો પ્રતિષ્ઠા મહોત્સવ કરવા લાગ્યા. વૈશાખ વદી પાંચમના રોજે શુભ મુહૂર્ત વર્તતાં મંદિરમાં જેવી રીતે વડતાલમાં મૂર્તિ પ્રતિષ્ઠા મહોત્સવ કર્યો હતો તેવી જ રીતે વિધિ કરીને મૂર્તિઓની સ્થાપના કરી. મધ્ય મંદિરમાં મુરલીમનોહર દેવનું સ્થાપન કર્યું. તેની જમણી બાજુ પોતાની મૂર્તિ પધરાવી. અને ડાબી બાજુ રાધિકાજીની મૂર્તિ પધરાવી. આવી રીતે દેવ પધરાવીને મોટો ઉત્સવ કર્યો. અને બ્રાહ્મણોને બ્રહ્મભોજન કરાવીને દક્ષિણાઓ આપીને આનંદ પમાડ્યા. આવી રીતે મહોત્સવ મોટા ચક્રવર્તી રાજાઓથી પણ ન થાય તેવો મોટો મહોત્સવ કર્યો. અને સાતમને દિવસે સંપ્રદાયના અનુસારે સર્વે પૂજાની વ્યવસ્થા કરી.

પછી સર્વે હરિભક્તોને આનંદ પમાડી આજ્ઞા લઈને સર્વે સંતો બ્રહ્મચારીઓએ સહિત શ્રીજી મહારાજ ત્યાંથી ગાજતે વાજતે ચાલ્યા તે ગઢપુર પધાર્યા. પછી ત્યાં ઢોલિયે બિરાજ્યા. રાત્રિના થાળ જમીને પોઢી ગયા. સવારે વહેલા ઊઠીને નિત્યવિધિ કરીને થાળ જમ્યા. પછી સભામાં બિરાજ્યા તે વખતે ધોલેરાથી પૂંજોભાઈ આવ્યા તેમણે મહારાજને કહ્યું જે મહારાજ ! અમારે ત્યાં મંદિર કરવું છે.

પછી તે સમયે મહારાજે નિષ્કુળાનંદ સ્વામીને બોલાવ્યા અને તેમના મંડળને ધોલેરા મંદિર કરવા મોકલ્યા. અને થોડા દિવસમાં મંદિર પૂરું થઈ ગયું. તે ખબર લઈને પૂંજોભાઈ મહારાજને બોલાવવા માટે ગઢપુર આવ્યા અને કહ્યું જે, હે મહારાજ ! ધોલેરામાં મંદિરનું સર્વ કામ તૈયાર થઈ ગયું છે. માટે તમો મૂર્તિઓ પધરાવવા આવો. તે સાંભળીને સર્વે સંતો તથા બ્રહ્મચારીઓ અને પાર્ષદોને

કહ્યું જે, આપણને પુંજાભાઇ ધોલેરાથી મૂર્તિઓ પધરાવવા માટે બોલાવવા આવ્યા છે. તે સંવત્ ૧૮૮૨ના વૈશાખ સુદ તેરસને રોજે મુહૂર્ત છે, એમ વાત કરી ત્યારે સર્વે સંતો પાર્ષદો તૈયાર થઇને ગાજતે વાજતે ચાલ્યા તે માર્ગમાં જે જે ગામો આવ્યાં તે તે ગામના હરિભક્તોને દર્શન દઇને સર્વેના મનોરથ પૂર્ણ કરતા ગામ ધોલેરા પધાર્યા. અને ગામમાંથી સામૈયું આવ્યું તે ગાજતે વાજતે મંદિરમાં પધાર્યા. અને ત્યાં સર્વે હરિભક્તોએ આવીને મહારાજનાં દર્શન કર્યાં. અને મહારાજે મદનમોહનદેવની મૂર્તિ જોઇને તેના ઉપર હાથ ફેરવ્યો અને પછી વેદિકા પાસે ઢોલિયે બિરાજ્યા. અને ચાર વેદો બ્રાહ્મણને રૂપે મહારાજ ભેળા આવેલા હતા. તે મૂર્તિઓના કામમાં ભળ્યા. જ્યારે મૂર્તિ પ્રતિષ્ઠાનો સમય થયો ત્યારે મહારાજ મૂર્તિની પાસે આવીને ઊભા રહ્યા. ત્યારે ગોપાળાનંદ સ્વામીએ કહ્યું જે, મૂર્તિઓ ઉપાડીને મંદિરમાં લઇ ચાલો પછી મદનમોહન અને રાધિકાજીની મૂર્તિઓ મંદિરમાં લાવીને સ્થાપના કરી.

પછી વસ્ત્રો ઘરેણાં ધરાવીને ફુલના હાર પહેરાવીને આરતી ઉતારીને ભેટ મેલવા માંડી. પછી શ્રીજી મહારાજે અને રઘુવીરજી મહારાજે શેલાં પાઘડીઓ લાવીને વરુણીમાં બ્રાહ્મણો વર્યા હતા તેમને અપાવ્યાં. અને ખોબા ભરીને રૂપિયા આપ્યા. બીજા બ્રાહ્મણોને બે બે રૂપિયા આપ્યા. પછી મહારાજ થાળ જમવા પધાર્યા. ત્યાં હસ્તકમળ તથા ચરણકમળ મુખારવિન્દ ધોઇને કોગળા કરીને જમવા બિરાજ્યા. અને મુખવાસ લઇને સંતોની પંક્તિમાં પીરસવા પધાર્યા. તે સર્વ સંતોને પીરસીને હાથ ધોયા.

પછી માહારાજ સંતો વર્ણી અને પાર્ષદો સાથે ચાલી નીસર્યા અને ગામના સીમાડેથી સાથે વળાવવા આવેલા સત્સંગીઓને પાછા વાળ્યા ને પોતે સંતો સહિત કારીયાણી પધાર્યા. ત્યાંથી ગઢડા પધાર્યા. ત્યાં સભા કરીને બિરાજ્યા. તે સમયે જુનાગઢથી ભગોભાઇ આવ્યા. અને મહારાજને અરજી કરી જે, હે મહારાજ ! જુનાગઢમાં મંદિર માટે જમીન લીધેલ તૈયાર પડી છે. તે સાંભળીને મહારાજે બ્રહ્માનંદ સ્વામીને બોલાવીને કહ્યું જે, તમે તમારું મંડળ લઇને સવારમાં જુનાગઢ મંદિર કરાવવા માટે જાઓ. તે વાત સાંભળીને સ્વામી સવારમાં નાહી ધોઇ અને પૂજા પાઠ કરીને તથા જમીને મહારાજ પાસે આવીને દંડવત્ કર્યા. ત્યારે મહારાજ સર્વે સંતોને મળ્યા. અને પુષ્પના હાર પહેરાવ્યા ને સ્વામી પોતાના મંડળને લઇને

ચાલ્યા તે જુનાગઢ ગયા. અને થોડા જ દિવસોમાં મંદિરનું સર્વે કામ પુરૂં થયું. તે વાતની ખબર લઈને ભગાભાઈ મહારાજ પાસે ગઢપુર આવ્યા.

અને મહારાજને દંડવત્ કરીને હાથ જોડી વિનંતી પૂર્વક કહેવા લાગ્યા જે, હે મહારાજ ! મૂર્તિઓ પધરાવવા માટે જુનાગઢ પધારો, તે સાંભળીને મહારાજે સર્વે સંતો, બ્રહ્મચારી, પાળા અને કાઠી સવારોને કહ્યું. આપણે જુનાગઢ મૂર્તિઓ પધરાવવા જવું છે. તે સવારમાં વહેલા સાબદા થાઓ. ત્યારે તે સર્વે સવારમાં નાહી ધોઈને પૂજાપાઠ કરી મહારાજ પાસે આવ્યા અને મહારાજ નિત્યવિધિ કરીને થાળ જમીને તૈયાર થયા. અને ગઢપુરથી વાજતે ગાજતે ચાલ્યા તે માર્ગમાં આવતાં ગામોમાં રહેલા પોતાના ભક્તજનોને આનંદ પમાડતા અને તેમના મનોરથ પૂર્ણ કરતા થકા શ્રીજી મહારાજ ગામ ગાલોળ આવ્યા. અને નદીના સામે કાંઠે આવીને ઘોડીએથી ઉતરીને વડ હેઠે ઢોલિયે બિરાજ્યા. અને ગામના માવો પટેલ રસોઈનો સર્વ સામાન લાવ્યા. તેથી સંતોએ તથા બ્રહ્મચારીઓએ રસોઈ તૈયાર કરી અને મહારાજનો પણ થાળ તૈયાર થયો, મહારાજ જમવા બેઠા અને જમી જળપાન કરી મુખવાસ લઈને ઢોલિયે બિરાજ્યા. પછી કાળા મકવાણાને બોલાવીને કહ્યું, તમો જુનાગઢ જાઓ, અને બ્રહ્માનંદ સ્વામીને ખબર કરો.

પછી તે મહારાજને પગે લાગીને ઘોડીએ સવાર થઈને ગયા, અને બ્રહ્માનંદમુનિને મહારાજ આવે છે. તે વિષેની તમામ માહિતી આપી. પછી બ્રહ્માનંદ સ્વામીએ તેને મહારાજની વધામણી કરી તે બદલ ભારે શેલું બંધાવ્યું.

પછી મહારાજ ત્યાંથી ચાલ્યા તે ગામ વડાળા આવીને ઉતર્યા. ત્યાંથી ચાલ્યા તે લોલ નદી ઉતરીને સોનરેખ નદીએ આવ્યા. ત્યાંથી ગગોભાઈ અને બીજા સત્સંગીઓ સામા આવ્યા અને દંડવત્ કર્યા.

પછી ગગાભાઈએ ફૂલના હાર પહેરાવ્યા અને બ્રહ્માનંદ સ્વામી પોતાના મંડળ સહિત આવીને મહારાજને દંડવત્ કરીને મળ્યા. મહારાજે સ્વામીને હાર આપ્યો. અને મહારાજ દિવાનખાના પાસે આવ્યા ત્યારે બ્રહ્માનંદ સ્વામીએ કહ્યું જે ઘોડીએથી ઉતરો. ત્યારે મહારાજ ઉતરીને મંદિર પાસે આવ્યા. ત્રણે મંદિર પાસે ઊભા. સંતો, પાળા અને બ્રહ્મચારીઓને મળ્યા. રત્ના કડીઆ આદિક સત્સંગીઓ પણ મહારાજના ચરણનો સ્પર્શ કરીને પગે લાગ્યા ને પછી બ્રહ્માનંદ સ્વામીએ મહારાજનો હાથ ઝાલીને ત્રણે મંદિરમાં ફેરવ્યા.

પછી મંદિરથી ઉગમણી કોરે ઓટા ઉપર ગાદી તકિયા નખાવીને બિરાજ્યા. સંતો, સત્સંગીઓએ ફૂલના હાર લાવીને મહારાજને પહેરાવ્યા. પછી બ્રહ્માનંદ સ્વામી બોલ્યા જે, તમારી પાસે જે પૂજા આવે તે અમારા કોઠારીને અપાવો. કાળવા નદીના પથ્થર સર્વ સંતો હરિભક્તો પાંચ પાંચ ફેરા લાવે એવી આજ્ઞા કરો.

પછી થાળ થયો તે જમવા પધાર્યા. પછી મહારાજે રત્ના કડીઆ આદિને ફૂલના હાર આપ્યા. પછી ઉતારે જઇને જળના કોગળા કરીને ઉપરણી ઓઢીને થાળ જમવા બિરાજ્યા, તે જમી જળપાન કરી મુખવાસ લઈને સર્વ સંતો તથા પાળાની પંક્તિમાં લાડુ પીરસવા લાગ્યા. તે તાણ કરતા જાય અને પીરસતા જાય. એવી રીતે જમાડીને પછી ભંડારીને લાડુ આપીને જળવડે હાથ ધોઇને ઉતારે પધાર્યા અને જળપાન કરીને ઢોલિયે બિરાજ્યા.

પછી મુકતાનંદ સ્વામી, બ્રહ્માનંદ સ્વામી, ગોપાલાનંદ સ્વામી, નિત્યાનંદ સ્વામીને તેડાવ્યા, તે આવીને બેઠા. ત્યારે મહારાજ બોલ્યા જે, મંદિરમાં મૂર્તિઓની પ્રતિષ્ઠા કરવી છે તેનો સામાન જોઈશે. માટે સર્વને કામમાં જોડો. ત્યારે બ્રહ્માનંદ સ્વામીએ કહ્યું જે, અમારા મંડળના જે સાધુઓ અને પાળા છે તે એક પણ નવરા નથી. અમે તમને રસોઇ કરીને જમાડશું, ત્યારે મહારાજ કહે અમારા ભેળા સાધુ પાળા છે. તે તમો જે કહેશો તેમ કરશે. ત્યારે ગોપાળાનંદ સ્વામીએ કહ્યું જે, મંદિર સન્મુખ પગથીયાં કરવાં પડશે. ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે અમે સભા ત્યાં જ કરીશું.

પછી નિત્યાનંદ સ્વામીએ કહ્યું જે, ગામમાંથી ભણેલા બ્રાહ્મણો બોલાવવા જોઈએ. ત્યારે મહારાજે કહ્યું, મયારામ ભટ્ટને કહેશું તે તેડી લાવશે. પછી સભાને રજા આપીને મહારાજ પોઢ્યા અને વહેલા જાગીને નિત્યવિધિ કરીને વસ્ત્રો પહેર્યાં અને જ્યાં વેદિકા થવા માંડી ત્યાં આવ્યા. અને ચારે બાજુ વાંસડા બંધાવ્યા, અને નિષ્કુળાનંદ સ્વામીને કહ્યું જે, મંદિર સન્મુખ પગથીઆં કરાવો. એમ કહીને ઢોલિયા પર બિરાજ્યા. અને ગામમાંથી જે વેદિયા બ્રાહ્મણો બોલાવ્યા હતા તે આવ્યા. અને તે સમયે ચાર વેદ બ્રાહ્મણનું રૂપ લઈને આવ્યા, અને મહારાજને પગે લાગીને ગોપાલાનંદ સ્વામીને પગે લાગ્યા. ત્યારે સ્વામીએ ઓળખ્યા અને બોલ્યા જે, આવ્યા તે બહુ ભણેલા છે હવે કોઇનું કામ નહીં પડે.

પછી બ્રાહ્મણો વેદનો ધ્વનિ કરવા લાગ્યા. અને મૂર્તિઓ મંડપમાં લઈને આવ્યા અને મૂર્તિઓ ઊભી કરી. તે વખતે કાષ્ઠથી અગ્નિ ઉત્પન્ન કરીને કુંડમાં

નાખ્યો. અને હોમ થવા લાગ્યો. મહારાજનો થાળ થયો તે જમવા પધાર્યા, અને વસ્ત્રો ઉતારીને જળપાન કરી મુખવાસ લઈને પછી સંતોની પંક્તિમાં પાંચવાર ફર્યા. અને ભંડારીને લાડુ આપીને હાથ ધોઈને ઉતારે પધાર્યા. પછી જાગ્રત થઈ જળપાન કરીને મોજડી પહેરીને ચાલ્યા તે જ્યાં હોમ થતો હતો ત્યાં આવીને ઢોલિયે બિરાજ્યા. અને વાર્તા કરી જે મૂર્તિમાન અગ્નિ આહૂતિ લેતા હોય ને શું ? એમ જણાય છે.

પછી આરતી ધૂન્ય કરીને બેઠા ત્યારે સંતો, હરિભક્તો પગે લાગીને મહારાજ પાસે બેઠા પછી તેમને દર્શન આપીને ઉતારે પધાર્યા. ત્યાં બ્રહ્મચારી થાળ લાવ્યા, તે જમીને જળપાન કરીને મુખવાસ લીધો. પછી તે થાળ મંદિરમાં રહેતા સંતોને મોકલાવ્યો અને પોતે પોઢી ગયા. વહેલા જાગીને નિત્યવિધિ કરીને વસ્ત્ર પહેરીને ચાલ્યા તે મૂર્તિઓ પાસે આવીને ઊભા રહ્યા. પછી મહારાજ બોલ્યા જે, ધ્વજ અને કળશ કોણ ચડાવશે ? ત્યારે ભગોભાઈ બોલ્યા જે, હે મહારાજ ! હું એક હજાર આપીને ધ્વજ અને કળશ ચડાવીશ, ત્યારે ગોપાળાનંદ સ્વામીએ કહ્યું જે મૂર્તિઓ મંદિરમાં લાવો.

પછી મૂર્તિઓ ઉપાડીને મંદિરમાં લાવ્યા અને સંવત્ ૧૮૮૪ના વૈશાખ વદ ૨ ને દિવસે મૂર્તિઓની સ્થાપના કરી. તેમાં વચલા મંદિરમાં રણછોડજી અને ત્રિકમજી અને ઉગમણા મંદિરમાં રાધારમણ દેવની મૂર્તિ અને આથમણા મંદિરમાં સિધ્ધેશ્વર મહાદેવ અને પાર્વતી અને ગણપતિ પધરાવ્યા. પછી વસ્ત્ર, ઘરેણાં, ફૂલોના હારા પહેરાવીને આરતી ઉતારી અને મહારાજ ઊભા રહ્યા. ત્યારે હરિભક્તો સર્વે એ ભેટ મેલવા માંડી. તે રૂપિયા, ઘરેણાં, પાઘડીઓ અને પૃથ્વીના લેખો તે સર્વે દેવોની આગળ મેલીને મહારાજને પગે લાગ્યા. પછી મહારાજને ભારે ભારે પોષાક પહેરાવ્યો. ત્યાર પછી શ્રીહરિએ જે બ્રાહ્મણો વરુણીમાં વર્યા હતા તેમને શેલાં, પાઘડીઓ અને રૂપિયા અપાવ્યા, ચાર વેદ જે બ્રાહ્મણનું રૂપ લઈને આવ્યા હતા તેમને મહારાજે છાતીમાં ચરણારવિન્દ આપ્યાં ત્યારે તે મહારાજની આજ્ઞા લઈને ચાલ્યા. બીજા બ્રાહ્મણોને રૂપિયો રૂપિયો દક્ષિણા અપાવી અને શિલ્પીને પહેરામણી કરાવી.

પછી મૂર્તિઓ આગળ બ્રહ્મચારી થાળ લાવ્યા. ત્યારે મહારાજ ઉતારે પધાર્યા. મુળજી બ્રહ્મચારી અને મયારામ ભટ્ટ એ બન્નેને કહ્યું જે, ગામ પરગામના સત્સંગીઓ કોઈ જમ્યા વિના રહે નહિ. બ્રાહ્મણો તથા અભ્યાગતો અને રાંક સર્વને

જમાડજો; એમ આજ્ઞા કરીને ઉતારે પધાર્યા, ત્યાં વસ્ત્ર ઉતારીને કોગળા કર્યા, પછી થાળ જમવા બિરાજ્યા.

પછી જળપાન કરી મુખવાસ લઈને સંતોની પંક્તિમાં લાડુ પીરસવા પધાર્યા. તે પીરસતા જાય અને તાણ કરતા જાય. ને પાછળ હાથમાં રૂમાલ લઈને બ્રહ્માનંદ સ્વામી હવા નાખતા જાય. એવી રીતે પાંચવાર પંક્તિમાં ફરીને ભંડારીને લાડુ આપીને હાથ ધોવરાવ્યા. પછી ઉતારે પધાર્યા. ત્યાં જળપાન કરીને પોઢ્યા.

ઇતિ શ્રીસહજાનંદસ્વામી શિષ્ય અચ્યુતદાસવિરચિતે શ્રીપુરુષોત્તમલીલામૃતસુખ સાગર મધ્યે શ્રીજી મહારાજે ધોળકા ધોલેરા અને જુનાગઢમાં મૂર્તિઓ પધરાવી ને પ્રતિષ્ઠા કરી એ નામે ત્ર્યાસીમો અધ્યાય. ૮૩.

અધ્યાય ૮૪

પછી મહારાજ જાગી જળના કોગળા કરીને જળપાન કર્યું. પછી સભામાં આવીને બિરાજ્યા. ત્યારે બ્રહ્માનંદ સ્વામી પગે લાગીને બેઠા. તે સમયે નવાબ સાહેબના જાસૂસ આવીને સલામ કરીને બોલ્યા જે, હે સ્વામિનારાયણ! તમારાં દર્શન કરવાની નવાબ સાહેબને ઘણી ઇચ્છા છે. તે દયા કરીને દર્શન આપવા પધારો.

પછી મહારાજ ઘોડીએ સવાર થઈને સર્વ સદ્‌ગુરુઓ તથા કાઠીના સવારો અને પાળા સર્વ હરિભક્તોની સાથે ચાલ્યા. તે સમયે આગળ નાના પ્રકારનાં વાજિંત્રો વાગતાં હતાં. આવી શોભાને ધારણ કરતા શ્રીજી વાજતે ગાજતે નવાબ સાહેબના મહેલ પાસે આવ્યા. ત્યારે નવાબ ઊઠીને સન્મુખ આવ્યા. પગે લાગીને મહારાજને ગાદીતકીયે બેસાડ્યા, અને પોતે પણ બેઠા, પછી મહારાજને કુશળ સમાચાર પૂછ્યા, અને બોલ્યા જે, હે મહારાજ! મકાન બડા બનાયા ઔર હમારા શહેર ભી પાવન કીયા. ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે, તમારી મરજી હતી તેથી બનાવ્યું. પછી નવાબ બોલ્યા જે, હમારા પુરાણી ઔર નિત્યાનંદ સ્વામી ચર્ચા કરે. પછી પુરાણીએ નિત્યાનંદ સ્વામીને પૂછ્યું જે સૌ લોકો ભગવાનના ચરણારવિન્દને શા માટે પગે લાગે છે ? અને હાથને અને મસ્તકને કેમ નથી લાગતા ? "વન્દે મહાપુરુષ તે ચરણારવિન્દમ્" એ શ્લોક બોલીને નિત્યાનંદ સ્વામીએ બધું સમજાવ્યું જે, સરકારની જ્યારે ગાદીએ પગે લાગ્યા ત્યારે સર્વે અંગે પગે લાગ્યા કહેવાય. ત્યારે નવાબ કહે ક્યા પૂછતા હે ? ત્યારે મહારાજે વાત કરી જે તમારા પુરાણીનો તો એમ અભિપ્રાય છે કે, ખુદા કા કદમ પાક હૈ, ઓર હમેરા મત તો એસા હૈ જો જૈસે

શક્કરકા નલિએર, ઉનમે ત્યાગભાવ નહીં ઐસા ખુદાકા અંગ સબ પાક હૈ. અને તમારા બ્રાહ્મણનો અભિપ્રાય છે જે, પરમેશ્વરના ચરણમાં જ માયા નથી અને બીજા અંગમાં માયા છે. ત્યારે નવાબ બોલ્યા જે, બ્રાહ્મણ પઢા હૈ તો ભી બડા બેવકૂફ હૈ, કુછ નહીં સમજતા હૈ. ખુદામેં ભી માયા ચીપકાતા હૈ. પછી બ્રહ્માનંદ સ્વામી બોલ્યા જે, જેમ ઘોડું દાંતે ચોકડું લે છે, તેમ તમારા પુરાણી પણ બોલે છે.

પછી તે સાંભળીને સર્વ કચેરી હસી. ત્યારે મહારાજે કહ્યું તમે તો એક જ વેણમાં સર્વને ખુશી કર્યા. પછી નવાબે બ્રાહ્મણ પાસે મહારાજની પૂજા કરાવી. અને ભારે ભારે શેલાં ઓઢાડીને પુષ્પના હાર પહેરાવ્યા. પછી સદ્‌ગુરુઓને હાર પહેરાવ્યા. પછી મહારાજે નવાબ સાહેબને ફૂલનો હાર આપીને રજા માગીને ઊઠ્યા. અને સર્વે કચેરી અને નવાબ સાહેબ પણ ઊભા થયા. ત્યાંથી મહારાજ ઘોડીએ સવાર થઈને ગાજતે વાજતે મંદિરમાં પધાર્યા. ત્યાં ઘોડીએથી ઉતરીને વસ્ત્ર ઉતારી જળપાન કરીને ઢોલિયે બિરાજ્યા અને પછી પોઢી ગયા. વહેલા જાગીને નિત્યવિધિ કરીને બાજોઠ પર બિરાજ્યા. પછી બોલ્યા જે, બ્રહ્માનંદ સ્વામી તમને જે સાધુ, પાળા કામમાં રાખવા હોય તેમને આવો મળીએ.

પછી સર્વે મંદિરમાં રહેનારા હતા તેમને મળ્યા ને પોતાને માથે બાંધવાનો શ્વેત ફેંટો હતો તે સાધુઓને આપ્યો અને કહ્યું જે, સર્વે વહેંચી લેજો પછી મહારાજ બોલ્યા જે, હવે કોઈ રહ્યું છે ? ત્યારે નિત્યાનંદ સ્વામી બોલ્યા જે, જેને મળવું છે તે તો હજુ મલ્યા નથી. ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે કોણ ? ત્યારે નિત્યાનંદ સ્વામીએ કહ્યું જે, બ્રહ્માનંદ સ્વામી નથી મળ્યા. ત્યારે મહારાજે હાથ ઝાલીને ઊભા કર્યા અને મળ્યા, અને હાથે કરીને વાંસો થાબડ્યો. ત્યારે સ્વામી બોલ્યા જે, હે મહારાજ ! તમે મને કીર્તન કરવાની આજ્ઞા કરી છે. ત્યારે મહારાજે કહ્યું, ચાર માસ પછી કામ બંધ કરી મંદિર ગુણાતીતાનંદ સ્વામીને સોંપીને મારી પાસે આવજો. એમ કહીને સ્નાન કરીને વસ્ત્ર પહેરીને ઉપરણી ઓઢીને જમવા બિરાજ્યા. તે જમીને ચળુ કરીને મુખવાસ લઈને થાળ બ્રહ્માનંદ સ્વામીને આપ્યો; અને પોતે સંતોને લાડુ પીરસવા પધાર્યા તે અતિ હેતે કરીને લાડુ પીરસ્યા. પછી હાથ ધોવરાવ્યા.

પછી જળપાન કરીને પોઢ્યા અને જાગીને જળના કોગળા કરીને જળપાન કરીને ઠાકોરજીનાં દર્શન કર્યા અને પછી મંદિર પાસે સભા કરીને બિરાજ્યા. ત્યાંથી ઊઠીને મંદિરમાં દેવનાં દર્શન કરીને પછી ધુન્ય આરતી કરીને ચાલ્યા તે

ઉતારે પધાર્યા અને ત્યાં જઇને જમ્યા. અને પછી જળપાન કરીને મુખવાસ લઇને ઢોલિયે પોઢ્યા. વહેલા જાગીને નિત્યવિધિ કરીને સંતો, પાર્ષદો, બ્રહ્મચારીઓ અને હજારો હરિભક્તોએ સહિત ગાજતે વાજતે ઊભી બજારે થઇને ચાલ્યા તે શહેરના મનુષ્યો સર્વે પુષ્પે કરીને વધાવે અને પગે લાગે. એવી રીતે બહાર આવીને સર્વે હરિભક્તોને તથા સંતોને પાછા વાળ્યા. અને ગાજતે વાજતે સર્વ હરિભક્તોને દર્શન આપતા આપતા શ્રીહરિ ગામ પંચાળા પધાર્યા. ત્યાંથી અગત્રાઈ આવ્યા અને ગામના ભક્તજનોએ સામૈયું કર્યું તે ગાજતે વાજતે પર્વતભાઇને ઘેર જઇ ઘોડી ઉપરથી ઉતરીને ઢોલિયે બિરાજમાન થયા. અને સત્સંગી સર્વે ભેટો મેલીને મહારાજના ચરણનો સ્પર્શ કરીને બેઠા અને સર્વે શેરડીને ગોળ લાવ્યા તે સુધારીને મહારાજને શેરડી જમાડી અને ગોળ પણ જમાડ્યો, બાકીની પ્રસાદી સર્વ હરિભક્તોને વહેંચી આપી.

પછી પર્વતભાઇને ઘેર જમવા પધાર્યા અને ત્યાં જમતા જાય અને પર્વતભાઇના ઘરનાં માણસ સાથે વાતો કરતા જાય. પછી જળપાન કરીને મુખવાસ લઇને ઢોલિયે બિરાજ્યા. જીવણભાઇ ગોર અને પર્વતભાઇ તે બે જણા મહારાજનાં ચરણ ખોળામાં લઇને દબાવતા જાય અને મહારાજ સાથે વાતો કરતા જાય. પછી મહારાજ પોઢ્યા. ને વહેલા જાગીને નદીએ નહાવા પધાર્યા. ત્યાં સ્નાન કરીને નિત્યવિધિ કરીને વસ્ત્રો પહેરીને ઘોડીએ સ્વાર થઇને ગાજતે વાજતે ગામમાં પધાર્યા. પછી ઘોડીએથી ઉતર્યા ત્યારે પર્વતભાઇએ મહારાજના હાથ પગ ધોવડાવ્યા અને પછી જમવા બિરાજ્યા. તે જમતા જાય ને પર્વતભાઇનાં ઘરનાં મનુષ્ય આગળ વાત કરતા જાય અને પર્વતભાઇ જમાડતા જાય. એવી રીતે દૂધ સાકર અને ભાત જમીને જળપાન કર્યું.

પછી મુખવાસ લઇને ઢોલિયે બિરાજ્યા અને વાતો કરીને પોઢ્યા. તે જાગીને જળના કોગળા કરીને સાબદા થાવા માંડ્યા, ત્યારે પર્વતભાઇ આદિ હરિભક્તો તાણ કરવા લાગ્યા. ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે, નહીં રહીએ. ત્યારે હરિભક્તોએ મહારાજનો પોષાક અને ઘોડીનો સામાન જે હતો તે સર્વે સંતાડી મૂક્યો. અને પર્વતભાઇનો દીકરો મુળજી ગાડીના બળદ હાંકીને શેરડીના વાઢે લઇ ગયો. ત્યારે મહારાજ પાળાને કહેવા લાગ્યા જે, વસ્ત્રો લાવો અને ઘોડીએ પલાણ માંડો અને ગાડી જોડો. પછી પાર્ષદે સામાન જોયો ત્યાં સામાન નહીં, તેથી

મહારાજને જાણ કરી. ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે, આ કામ ગામના સત્સંગીઓનું છે. ત્યારે પર્વતભાઈએ કહ્યું જે હે મહારાજ ! શેરડીનો વાઢ ફરે છે તે પાવન કરવા પધારો. પછી મોજડી પહેરીને ચાલ્યા. તે પાર્ષદો અને ગામના સત્સંગીઓએ સહિત વાઢે પધાર્યા. અને ત્યાં ઢોલિયે બિરાજ્યા. ત્યારે મહારાજ કહે જે, જેમ જમાય તેમ સૌ લઈને જમો. અને જે બાઈઓ છેટાં બેઠેલાં હતાં તેમને મહારાજે પોતાને હાથે પ્રસાદીના શેરડીના સાંઠા લઈને મોકલાવ્યા.

પછી હરિભક્તો ગોળ લાવ્યા તેને મહારાજ જમ્યા અને સર્વને ગોળ જમાડ્યો. પછી ગામમાંથી ગાડી લાવ્યા. તે સમયે મહારાજ હાથ ધોઈ જળના કોગળા કરીને ગાડીમાં બિરાજ્યા. અને હરિભક્તોએ ગોળનાં ચાર ભીલાં લઈને ગાડીમાં નાખ્યાં. ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે, તે નહીં જોઈએ. ત્યારે પર્વતભાઈએ કહ્યું જે, હે મહારાજ ! ગામ સુધી રહેવા દો. પછી શેરડીના ભારા સત્સંગીઓએ લીધા. અને ગામમાં પધાર્યા અને ગાડીમાંથી ઉતરીને ઢોલિયે બિરાજ્યા. ત્યારે સત્સંગીઓએ ગાડામાં જે ગોળ હતો તે પાર્ષદોને આપ્યો અને કહ્યું જે, મહારાજને જમાડજો. પછી હરિભક્તો પગે લાગીને બેઠા. અને મહારાજે થાળ જમીને જળપાન કરીને મુખવાસ લીધો.

પછી ઢોલિયે બિરાજ્યા. જ્યારે સર્વ જમી રહ્યા ત્યારે મહારાજે નેત્રની સાન કરી એટલે સર્વે સાબદા થઈને પાળા ઘોડીએ સ્વાર થયા. મહારાજ પણ ઘોડીએ સ્વાર થઈને ચાલ્યા તે ગામના સીમાડાથી સર્વને પાછા વાળ્યા. અને પર્વતભાઈ ભેળા ચાલ્યા. તે પંચાળે આવ્યા ત્યાં તો હરિભક્તો ગામમાંથી સામૈયું લાવ્યા, તે વાજતે ગાજતે દરબારમાં પધાર્યા, અને ત્યાં ઘોડીએથી ઉતરીને ઢોલિયે બિરાજ્યા. અદિબાએ થાળ કર્યો. અને ગગાભાઈએ ચરણ ધોયાં અને વસ્ત્ર ઉતારીને જળના કોગળા કરીને જમવા બિરાજ્યા. જમતા જાય અને ગગાભાઈ સાથે વાત કરતા જાય. પછી જળપાન કરીને મુખવાસ લઈને ઓસરીમાં ઢોલિયે બિરાજ્યા. અને ગામો ગામના સત્સંગીઓને જેમ જેમ ખબર થઈ તેમ તેમ આવવા માંડ્યા. પછી મહારાજે કહ્યું જે ચાલો નદીએ સ્નાન કરવા. ત્યારે ગામથી ઉગમણી બાજુ નદીમાં વસ્ત્રો ઉતારીને સ્નાન કર્યું.

પછી વસ્ત્રો પહેરીને ચાલ્યા તે ગામના ઉગમણા ઝાંપાથી દરબારમાં પધાર્યા અને ઢોલિયે બિરાજ્યા. એક દિવસ થાળ ગગાભાઈની બહેન જે અદિબા તે કરાવે

અને પછી ગામથી દક્ષિણ બાજુ તળાવડી છે, ત્યાં સભા કરે અથવા આથમણી કોરે જ્યાં હાલે હોજ અને બેઠક છે ત્યાં સભા કરે. એવી રીતે ઘણીક લીલા કરીને ગામમાં પધાર્યા અને નિત્ય નાવા નદીએ પધારે. એમને એમ લીલા કરતા થકા ત્યાં બે માસ સુધી રહ્યા. પછી સાબદા થયા, ત્યારે ગગાભાઈ તથા તેમનાં ઘરનાં મનુષ્યો તે સર્વે ઉદાસ થઈને બોલ્યા જે, હે મહારાજ ! આવું હેત દેખાડીને હવે તરછોડીને ત્યાગ કરશો શું ? જેમ શ્રીકૃષ્ણ વાંસળી વજાડીને ગોપીઓને દર્શન દઈને પછી અંતર્ધાન થઈ ગયા, તેમ તમો કરશો શું ? ત્યારે મહારાજે કહ્યું, અમો પાછા આવશું અને સમૈયા પણ કરશું. એમ કહીને ત્યાંથી ચાલ્યા તે ગામ પીપલાણા પધાર્યા. ત્યાંથી ગામ યમુનાવડ પધાર્યા અને ત્યાં દાદાભાઈના ફળીયામાં ઘોડીએથી ઉતરી ઢોલિયે બિરાજ્યા. મોટીબાએ થાળ કરાવ્યો તે જમ્યા, પાર્ષદોને જમાડ્યા. ત્યાંથી ભગુજી આદિ પાર્ષદોને લઈને ચાલ્યા તે ગામ કરીઆણે પધાર્યા. ત્યાં કાળા મકવાણાને ઘેર ઉતર્યા. ગઢડાથી ગાડી લઈને કરીમ ભક્ત આવ્યા, તે મહારાજને પગે લાગીને બેઠા.

પછી થાળ થયો અને ભગુજીએ ચરણારવિન્દ ધોયાં. પછી જળના કોગળા કરીને મહારાજ થાળ જમ્યા. પછી જળપાન કરી મુખવાસ લઈ પોઢી ગયા. પછી જાગીને જળના કોગળા કરીને જળપાન કરીને ઢોલિયે બિરાજ્યા. અને નાના પ્રકારની જ્ઞાનવાર્તા, વૈરાગ્યની વાર્તા અને ધર્મ-ભક્તિનું બળ વધે અને સમાધિ થાય એવી રીતે વાર્તા કરી. પછી આરતી ધૂન્ય કરી મહારાજ ઢોલિયે બિરાજ્યા, ત્યારે સર્વ સંતો-પાર્ષદો પગે લાગીને બેઠા.

પછી થાળ જમવા પધાર્યા તે થાળ જમીને પોઢ્યા. અને વહેલા જાગીને કારૂભાર નદીએ સ્નાન કરવા પધાર્યા, ત્યાં સ્નાન કરીને ગાતા ગાતા પાછા ગામમાં પધાર્યા, મીણબાઈએ થાળ કરાવ્યો તે જમવા પધાર્યા. તે રસોઈમાં જેટલાં ભોજન કરાવ્યાં હોય તેટલાં ભોજન મહારાજ જમે તો બહુ રાજી રહે, ન જમે તો રાજી ન થાય. મહારાજને કહે જે, હે મહારાજ ! કૃષ્ણાવતારમાં સોળ હજાર એકસોને આઠ રાણીઓના થાળ જુદે જુદે સ્વરૂપે કરીને જમતા તે આજ કેમ જમતા નથી ? ત્યારે મહારાજ જરા મરકીને જમ્યા, પછી જળપાન કરીને મુખવાસ લઈને ત્યાંથી ચાલ્યા તે ગામોગામ હરિભક્તોને દર્શન દેતા દેતા ગઢડા પધાર્યા. ત્યાં જીવુબા આદિ હરિભક્ત બાઈઓએ થાળ કરાવ્યો તે થાળ જમીને જળપાન કરીને મુખવાસ

લઈને ઢોલિયે બિરાજ્યા. તે વખતે જેતલપુરથી આસજીભાઈએ તથા ગંગામાએ સમાચાર મોકલ્યા જે, પ્રથમ તમો અમોને વચન આપી ગયા હતા તે હવે જરૂર પધારજો. તે સાંભળીને મહારાજે સંતો પાર્ષદોને હરિભક્તોને સંભળાવ્યું જે, આપણને જેતલપુરથી આસજીભાઈ તથા ગંગામાએ સમાચાર મોકલ્યા છે જે, તમો જેતલપુર જરૂર પધારજો, તેથી સૌ તૈયાર થજો પરમ દિવસે જવું છે. એમ કહીને લાડુબાને ત્યાં થાળ કરાવ્યો હતો તે જમીને મુખવાસ લઈને પોઢી ગયા.

પછી ત્રીજે દિવસે સૌ જમીને સર્વે સંતો બ્રહ્મચારીઓ તથા પાર્ષદો તેમને સંગાથે લઈને ચાલ્યા. ત્યારે હરિભક્તો વળાવવા આવ્યા હતા તે બોલ્યા જે, હે મહારાજ ! હવે ક્યારે દર્શન દેશો ? એમ કહ્યું, ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે, અહીં તો વખતો વખત આવીએ છીએ. એમ કહીને ત્યાંથી ચાલ્યા તે દેશોદેશના હરિભક્તોને તથા ગામોગામના સત્સંગીઓને દર્શન આપતા આપતા અમદાવાદ પધાર્યા.

ઇતિ શ્રીસહજાનંદસ્વામી શિષ્ય અચ્યુતદાસવિરચિતે શ્રીપુરુષોત્તમલીલામૃતસુખ-સાગર મધ્યે શ્રીજીમહારાજ જુનાગઢથી અગત્રાઇ પર્વતભાઇના વાઢે ગયા, ત્યાંથી કરીયાણે પધાર્યા મીણબાઇએ જમાડ્યા, ત્યાંથી ગઢડા જઇને ત્યાંથી અમદાવાદ પધાર્યા એ નામે ચોર્યાશીમો અધ્યાય. ૮૪.

અધ્યાય ૮૫

ત્યાર પછી ગાજતે વાજતે સર્વે શહેરના હરિભક્તોને દર્શન આપતા થકા શ્રીજી મહારાજ મંદિરમાં પધાર્યા. તે સમયે શહેરના હરિભક્તો મહારાજની આગળ ભેટો મેલીને પગે લાગીને બેઠા. સંતો હરિભક્તો પગે લાગીને બેઠા. પછી આરતી ધૂન્ય થઈ. પછી મહારાજ ઢોલિયે બિરાજ્યા અને સૌ પગે લાગીને બેઠા. ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે, બોલો અષ્ટક. પછી સંતો અને બ્રહ્મચારીઓ સામસામા અષ્ટક બોલવા માંડ્યા. પછી તે બન્નેને ફૂલના હાર આપ્યા. પછી નરનારાયણ દેવનાં દર્શન કરીને ઉતારે પધાર્યા અને ત્યાં લઘુશંકા કરી.

પછી ભક્તજને હાથ ધોવડાવ્યા. પછી થાળ જમીને જળપાન કરીને મુખવાસ લઈને ઢોલિયે બિરાજ્યા. પછી ત્યાંથી ગાજતે વાજતે ચાલ્યા તે ચંડોળા તળાવથી હરિભક્તોને પાછા વાળ્યા. અને પોતે ગામ અસલાલીએ પધાર્યા. અને ત્યાં સામૈયું કર્યું હતું તેથી ગાજતે વાજતે વેણીભાઈના ફળિયામાં ઘોડીએથી ઉતરીને ચાલ્યા તે ગામ બહાર તળાવથી આથમણી બાજુ પીપળાના વૃક્ષ હેઠે

ઢોલિયે બિરાજ્યા. અને સંતો તથા હરિભક્તો પગે લાગીને બેઠા. પછી મહારાજ બોલ્યા જે, સાધુ, પાળા અને બ્રહ્મચારી એ બધા ત્યાગીઓ તેમને અમે વહેંચ્યા નથી તેથી જેની જેમ મરજી હોય તેમ તેમની બાજુ રહો. પછી પ્રથમ વડતાલમાં બે ભાગ કર્યા હતા તેમાંથી ઊઠીને કેટલાક અયોધ્યાપ્રસાદજીની બાજુ બેઠા અને કેટલાક ઊઠીને રઘુવીરજીની બાજુ બેઠા. પછી મહારાજે કહ્યું જે એમ વારે ઘડીયે ફરવું નહીં. જે જેની બાજુ ગયા તે ત્યાં જ રહો.

પછી પ્રસાદાનંદ સ્વામી અને જ્ઞાનાનંદ સ્વામીને બોલાવીને કહ્યું જે, ગામ આમોદમાં દિનાનાથ ભટ્ટ પાસે પુસ્તક છે. તે તમો લઈને ગામ ગઢડા આવજો. એમ કહીને ઢોલિયે પોઢ્યા. તે વખતે શહેર અમદાવાદમાં એક સંન્યાસીને અસુરાંશોએ મળીને કહ્યું જે, સ્વામિનારાયણતો દિગ્વિજય કરીને ગયા તે તમે એમને તેડવા મોકલો. એ જો પાછા નહીં આવે તો તમારો જય થાશે, કારણ કે તેડવા આવ્યા હતા તોય ન આવ્યા એમ કહેવાશે. પછી ગામ અસલાલીએ તેડવા મોકલ્યા અને કહ્યું જે, સંન્યાસીને કાંઇક પૂછવું છે તેથી તમોને બોલાવ્યા છે. ત્યારે નિત્યાનંદ સ્વામી આદિ સંતો બોલ્યા જે, આપણે છ દિવસ લગી શહેરમાં રહ્યા તો પણ પૂછવાનું ન સૂઝ્યું અને અહીં આવ્યા ત્યારે બોલાવે છે. એ તો બરાબર ન કહેવાય. ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે, ચાલો.

પછી મશાલો થઈ અને આરતી ધૂન્ય બોલીને સૌ પગે લાગીને બેઠા. મહારાજ ગામમાં થાળ જમવા પધાર્યા અને કાશીદાસભાઈએ નવડાવ્યા. અને ગંગામા થાળ કરાવીને લાવ્યાં તે જમવા બિરાજ્યા. જમીને જળપાન કરીને મુખવાસ લઈને ઢોલિયે બિરાજ્યા. ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે ગંગામા, આપણે તો સવારે પાછું અમદાવાદ જવું છે, ત્યાં થઈને પછી જેતલપુર આવશું. ત્યારે ગંગામા કહેવા લાગ્યાં જે, કોઈક વર્ણશંકર હશે તેણે તેડાવ્યા હશે.

પછી પોઢ્યા અને વહેલા જાગીને સાબદા થઈને ઘોડીએ સવાર થઈને ચાલ્યા તે પાંચ હજાર મનુષ્યોને સાથે લઈને અમદાવાદ આવ્યા. અને તે સંન્યાસીને કહેવડાવ્યું જે, તમે અમને અમદાવાદ તેડાવ્યા છે તે ઉતારા આપો, અમે ક્યાં ઉતરીએ ? પાંચ હજાર મનુષ્યોનું સીધું લાવો એમ દામોદર આદિ સત્સંગી સાથે કહેવડાવ્યું. ત્યારે તે હરિભક્તોએ સંન્યાસીને કહ્યું. તે સાંભળીને તે સંન્યાસીનું મોઢું શામળું થઈ ગયું અને મુંઝાવા મંડ્યો. પછી તેણે કહ્યું જે તમારા

મંદિરમાં ઉતરો.

પછી શ્રીજી મહારાજ મંદિરમાં ઉતર્યા. અને નરનારાયણ દેવનાં દર્શન કરીને પાટ ઉપર બિરાજ્યા અને હરિભક્તોને કહેવડાવ્યું. ત્યારે તે ભક્તજનો પુષ્પના હાર લાવી લાવીને પહેરાવવા મંડ્યા. પછી સંન્યાસીને કહી મોકલ્યું જે, તારે જે પૂછવું હોય તે પૂછ. ત્યારે તે કહે જે, મારે તો કાંઇ પૂછવું નથી. અને તમે પાંચ હજાર મનુષ્યોને જમવા માટે સીધું તૈયાર કરીને મોકલવાનું કહેવડાવ્યું હતું પણ મને જ ખાવા મળતું નથી તો પછી તમને ક્યાંથી આપું ? પછી મહારાજને તે હરિભક્તે સંભળાવ્યું. પછી મહારાજે કહ્યું જે, અમે પણ જાણતા હતા જે એને પણ કોઈક ખાવા આપતા હશે તો આપણને ક્યાંથી આપે ? પછી ગંગામાએ થાળ કરાવ્યો તે જમવા પધાર્યા અને વસ્ત્રો ઉતારીને સ્નાન કરીને થાળ જમ્યા.

પછી જળપાન કરીને મુખવાસ લઇને સાબદા થયા. પછી ઘોડીએ સવાર થઈને વાજતે ગાજતે શહેર સોંસરા નીસર્યા. ત્યાર પછી શહેરમાં વાતો થવા લાગી જે, સ્વામિનારાયણ તો જીતના ડંકા દઈને ચાલ્યા ગયા. તે સંન્યાસી વર્ણસંકર તો હાર્યો. પછી મહારાજે સર્વને પાછા વાળ્યા, ત્યાંથી ચાલ્યા તે ગામ અસલાલી થઈને ગામ જેતલપુર પધાર્યા. તે ગામમાંથી સામૈયું આવ્યું તે ગાજતે વાજતે મહોલમાં પધાર્યા. ઘોડીએથી ઉતરીને ઢોલિયે બિરાજ્યા, તે સમયે શ્રીજી મહારાજની આગળ સંતો અને હરિભક્તો પગે લાગીને બેઠા પછી શ્રીજી મહારાજે સભામાં ધર્મ, જ્ઞાન અને વૈરાગ્ય સંબંધી ઘણીક વાતો કરી પછી દેશ-દેશાંતરના ઘણા હરિભક્તો આવ્યા હતા. તેમણે શ્રીજી મહારાજની પૂજા કરી અને ફૂલના હારો પહેરાવ્યા.

શ્રીજી મહારાજે તેમની પૂજા અંગીકાર કરીને તથા તેમને ફૂલના હાર આપીને રાજી કર્યા. સંતો અને હરિભક્તો તે સમયે શ્રીજી મહારાજના મુખારવિન્દ સામું ચકોર જેમ ચંદ્રમા સામું જોઈ રહે તેમ જોઈને બેઠા હતા. શ્રીજી મહારાજે સહુના સામી કરુણાદૃષ્ટિ કરીને પોતાના દર્શનનું પરમ સુખ આપ્યું. તેટલામાં મુકુન્દ બ્રહ્મચારી બોલાવવા આવ્યા જે, હે મહારાજ ! જમવા પધારો. એટલે થાળ જમવા પધાર્યા. તે વસ્ત્રો ઉતારીને જલના કોગળા કરીને જમવા બિરાજ્યા. પછી જમીને જળપાન કરી મુખવાસ લઈને પંક્તિમાં લાડુ પીરસવા પધાર્યા. તે લાડુ પીરસતા જાય અને તાણ કરતા જાય. આનંદ સ્વામીને કહ્યું જે ગામ તથા પરગામના સત્સંગીઓ કોઇ જમ્યા વિના રહે નહીં. પછી નિષ્કુળાનંદ સ્વામીને

કહ્યું જે મંદિરમાં બહુ ભીડ થાય છે તે બહાર મંચ નખાવો.

પછી સર્વને જમાડીને સેવકે હાથ ધોવડાવ્યા. અને મુકુંદ બ્રહ્મચારીને કહ્યું જે તમો બાઇઓની બરાબર ખબર રાખજો, રખાવજો, અને જમાડજો, ત્યારે બ્રહ્મચારીએ કહ્યું જે ગંગામા જમાડે છે. પછી મહારાજ ઉતારે પધાર્યા. ત્યાં જળપાન કરીને ઢોલિયે પોઢ્યા. પછી જાગીને જળપાન કરીને ચાલ્યા તે મંચ ઉપર બિરાજ્યા અને વાડીવાળાઓએ ફૂલના હાર પહેરાવ્યા. અને મશાલો થઇ, અને આરતી ધૂન્ય કરીને સૌ સંતો, હરિભક્તો અને પાર્ષદો મહારાજને પગે લાગીને સભામાં બેઠા. અને મહારાજે સભામાં સર્વને કહ્યું જે, સવારે આપણે અહીંથી સર્વને જમીને ચાલવું છે. એમ કહીને પોઢ્યા અને સવારે વહેલા જાગીને નિત્યવિધિ કરીને બેઠા. પછી ગંગામાએ થાળ મોકલાવ્યો તેને જમીને પાર્ષદો અને સંતો સર્વને કહ્યું જે, જમીને તૈયાર થાઓ, ત્યારે તે સર્વે જમીને સાબદા થઇ આવ્યા, અને પછી ત્યાંથી ગાજતે વાજતે સર્વે દેશોદેશના તથા ગામો ગામના હરિભક્તોને દર્શન દેતા દેતા ગઢપુર પધાર્યા, ત્યાં આરતીનો વખત થયો ત્યારે સભામાં થાળ જમી જળપાન કરી મુખવાસ લઇને ઢોલિયે બિરાજ્યા. તે સમયે સંત મંડળ, બ્રહ્મચારીઓ હરિભક્તો મહારાજને પગે લાગીને બેઠા.

ઇતિ શ્રીસહજાનંદસ્વામી શિષ્ય અચ્યુતદાસવિરચિતે શ્રીપુરુષોત્તમલીલામૃતસુખ-સાગર મધ્યે શ્રીજી મહારાજ અમદાવાદ તથા જેતલપુર પધાર્યા અને ત્યાંથી ગઢપુર પધાર્યા એ નામે પંચ્યાસીમો અધ્યાય. ૮૫

અધ્યાય ૮૬

પછી મહારાજ અક્ષર ઓરડીએ બિરાજ્યા અને ત્યાં થાળ જમ્યા. પછી કડિયાને તેડાવીને મંદિરનું કારખાનું ચલાવ્યું. અને સંતો તથા પાળાઓને છાતીમાં ચરણારવિન્દ આપીને મહારાજે પથ્થર કાઢવા ખાણે મોકલ્યા. અને મહારાજ જળપાન કરીને પોઢ્યા. તે સમયે ભણનારા સંતોને પણ ત્રીજે દિવસે ખાણેથી પથ્થરો લેવા મોકલતા. તે સંતો પથ્થર લઈને આવે તેમને હેતે કરીને મળતા. પછી મહારાજ જાગીને જળે કરીને મુખારવિન્દ ધોઇને જળપાન કરીને મોજડીઓ પહેરીને કડિયા પાસે ખુરશી ઉપર બિરાજ્યા. અને સંતો તથા બ્રહ્મચારીઓ અને હરિભક્તો સર્વે પગે લાગીને બેઠા. તે સર્વે મંદિરના કામમાં તત્પર થયા. અને રાત્રિ ચાર ઘડી ગઇ ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે, હવે કામ રાખો. એમ કહીને ઉતારે

પધાર્યા અને ત્યાં થાળ જમીને જળપાન કર્યું. મુખવાસ લઈને ઢોલિયે પોઢ્યા. અને સવારમાં વહેલા જાગીને નિત્યવિધિ કરીને વસ્ત્રો પહેરીને ચાલ્યા તે જ્યાં મૂર્તિઓ ઓપાતી હતી ત્યાં આવીને ચાકળા ઉપર બિરાજ્યા.

પછી થાળ જમવા પધાર્યા. થાળ જમીને જળપાન કરીને મુખવાસ લીધો અને ઢોલિયે સુખાળા થયા. શતાનંદ મુનિએ શિક્ષાપત્રીનું ભાષ્ય કરવા માંડ્યું. ત્યારે મહારાજ ત્યાં જઈને બિરાજ્યા. તે સાંભળીને બહુ રાજી થયા. પછી સત્સંગિજીવન નામનો ગ્રંથ તેનાં બે પુસ્તકો લખાવીને તથા શોધાવીને પોતાની પાસે રાખ્યાં. પછી લીંબવૃક્ષની નીચે શ્રીજીમહારાજ ઢોલિયે બિરાજ્યા. આગળ સંતો અને હરિભક્તો બેઠા હતા. તે સમયે શ્રીજી મહારાજ કૃપા કરીને બોલ્યા જે, જેને અલૌકિક સમજણ હોય તેનું દિવ્યશરીર છે. લૌકિક સમજણવાળાનું શરીર લૌકિક હોય છે. લૌકિક સમજણમાં દુ:ખ રહ્યું છે. અલૌકિક સમજણમાં જેને શ્રધ્ધા તથા આદર ન હોય ત્યાં અમને રહેવાનું પણ ગમતું નથી, ત્યાં તો અમે ઉદાસ થઈએ છીએ. જે ભક્તોને ભગવાન અને સંતો તથા હરિભક્તો ઉપર જેવો ભાવ હોય છે તેમને અમારાં દર્શન તેવાં થાય છે, અંત સમયે સત્સંગના પ્રતાપે કરીને માયિક ભાવ નાશ થાય છે અને અલૌકિક ભાવ દેખાય છે અને તેથી બુધ્ધિ શુધ્ધ થાય છે. લૌકિક માણસના સંગથી લૌકિક ક્ષુદ્ર સમજણ આવે અને એવા ક્ષુદ્ર મનુષ્યોને સત્સંગ થાય તો પણ તેનાથી પોતાના અંગની વૃધ્ધિ થાય નહિં. ચિંતામણી સમાન સત્સંગ છે. તે જેવી સમજણ હોય તે પ્રમાણે ફળ આપે છે. સત્સંગરૂપી પુરમાં ભગવાનના અવતાર થાય છે.

ભગવાનનાં ચરિત્ર, તીર્થ, વ્રત વગેરે ઉત્તમ વસ્તુ સત્સંગમાં રહેલી છે. સત્સંગરૂપી નૌકામાં બેસવાથી ભવસાગર સહેલાઈથી તરી જવાય છે. મત્સ્ય જેવા કામી જીવો ભવસાગરમાં જ આનંદ માને છે, પણ કાળરૂપી ઢીંમર કોઈને દેખાતો નથી. તે કાળ જ્યારે વેગથી આવીને કંઠ દબાવે છે ત્યારે કોઈ પણ ઉપાય રહેતો નથી. સંબંધીજનો બે ચાર દિવસ હાયવોય કરીને પછી તેને ભૂલી જાય છે. સંસારનો બધો સંબંધ એવો છે. પરલોકમાં કોઈ સહાય કરી શકે તેમ નથી. ત્યાંતો એક સત્સંગ જ સહાયરૂપ થાય છે. તેમાં જેટલી કસર રહે છે તેટલું પાછળથી પસ્તાવું પડે છે. સત્સંગમાં જ્યાં સુધી રસ જણાતો નથી ત્યાં સુધી નામ માત્રનો સત્સંગી કહેવાય. સત્સંગમાં તો બાળક હશે તેને માથેથી પણ જન્મ મરણ અને યમપુરી

ટળી જશે. કાળ અને માયા તેનું નામ લઈ શકશે નહીં.

ભગવાન તેને ધામમાં અલૌકિક ભોગ આપશે. નિર્વાસનિક જનો તેમાં સાર માનતા નથી. બાળક, અંધ, રોગી, અને ગાંડો એ બધાના માબાપો સહાય કરે છે, ભાઈ ભોજાઈ સહાય કરતા નથી, બધી રીતે અનાદર કરે છે. બાળક, અંધ, રોગી, ગાંડા અને સર્વે મનનું ધાર્યું કરે છે, અને સેવા કરે છે તેને ગાળો આપે છે. મનધારી જે ક્રિયા કરે એ બધાને એવા જ જાણવા, શુધ્ધ કામ કરવું હોય તે સંબંધમાં તે બાળક આદિકને કોઈ પૂછે નહીં, જ્યાં સુધી કામ કરવું હોય ત્યાં સુધી એને અધિકાર આપે નહીં. અને તેને અધિકારનો ખપ પણ ન હોય. તેવા જનો તો મનધાર્યું કરવામાં જ અધિકાર માને છે. સુજ્ઞજનો તેવાને અતિ તુચ્છ માને છે, અને તે લોકો બુધ્ધિવાળાને તુચ્છ માને છે. તેવી રીતે ભગવાન સંતો તથા હરિભક્તો મનુષ્ય દેહમાં હોવાથી તેમની અલૌકિક રીત જોવામાં આવતી નથી, તેથી તેમને મનમાં ભાવ થતો નથી, પણ તેથી કરીને ભગવાનની અલૌકિકતા મટી જતી નથી. વિધિનિષેધથી જે જનો બહાર વર્તે છે. તેને ભગવાન તથા સુજ્ઞ રાજાઓ શિક્ષા કરે છે. શિક્ષા કર્યા વિના મનુષ્યો પશુની માફક વર્તે છે. આ લોકમાં તથા પરલોકમાં દુઃખી ન થવાય એમ વર્તતો હોય તેને મનુષ્ય કહેવાય. આ રતો બસીઓ છે તે કાઠી છે. અને રાજબાઈનો કાંઈક સંબંધી થાય છે. તેનું ચિત્ત ભ્રમિત થઈ ગયું છે પણ તે અમારો ભાઈબંધ થઈને વર્તે છે. અમો જ્યારે તેને દેખીએ છીએ ત્યારે અમારૂં ચિત્ત પ્રસન્ન થાય છે. ઉમરમાં એ અઢાર કે વીસ વર્ષ જેટલો છે પણ દેખાવમાં જાણે કોઈ રાજા હોય ને શું ? તેવો ગૌરવર્ણનો છે.

અમો બજારે જઈએ છીએ ત્યારે તેના ખભા પર હાથ મૂકીને ચાલીએ છીએ. મોટાં સંતથી પણ એને વધારે લાભ દીધો છે. અમો જમતા હોઈએ ત્યારે જો તેને દેખીએ તો તુરત જ તેને બોલાવીને જમાડીએ છીએ. એને મનમાં કાંઈ ઈચ્છા નથી છતાં અમો પૂછીએ છીએ, અને તેને વારંવાર કહીએ છીએ જે કંઈ ઈચ્છા હોય તો માગજો અને અમો તો તમારા ભાઈબંધ છીએ. ત્યારે તે એમ બોલે જે, હે મહારાજ ! તમે તો ભગવાન છો. તમારાથી કાંઈ અધિક નથી. હું તમારાથી કંઈ અધિક જોઈશ ત્યારે માગી લઈશ. તમારા શરણે આવ્યો છું ત્યારથી બધી તૃષ્ણા નાશ પામી ગઈ છે અને દુઃખ માત્ર ટળી ગયાં છે, બધી સંપત્તિ તથા સુખ મળ્યાં છે, હવે માંગુ તો ભિખારી કહેવાઉં. અમોએ તેની વાત સાંભળીને કહ્યું જે,

તમો મારા ખરા ભાઈબંધ છો. આવા ભાઈબંધ અમોને કોઈ પણ મલ્યા નથી. રોજ માગવાનું અમો કહીએ છીએ તો પણ તમો કંઈ માગતા નથી અને સદા શાંત રહો છો તેથી તમારા પર અમોને બહુજ પ્રેમ થાય છે. અમો તેમને એમ કહીને રાજી રાખીએ છીએ. તે માગતા નથી છતાં પણ અમો તેમને ક્યારેક કપડાં આપીએ છીએ. આવા નિષ્કામ ભક્ત ઉપર અમને પ્રેમ થાય છે.

અવધપુરીમાં ભુવનાદીન અને દીનાસિંગ એ નામે અમારા ભાઈબંધ હતા. એક વિપ્ર હતા અને એક ક્ષત્રિય હતા. આખા પુરમાં એના જેવા કોઈ શૂરવીર ન હતા. તે દેશના શૂરવીરો પણ એમનાથી ડરતા. એમને અમારા પર ઘણીજ પ્રીતિ હતી. તેઓ અમને જે દિવસે ન દેખે તે દિવસે અકળાઈ જતા. બરફી, પેંડા વગેરે અમોને આપ્યા સિવાય ક્યારે પણ ખાતા નહીં. બન્નેની ઉંમર પચીશ વર્ષની હતી. સ્ત્રીઓ માત્રને તેઓ માતા સમાન માનતા. સ્ત્રીઓનો સહવાસ કોઈપણ પ્રકારે રાખતા નહીં. આ પૃથ્વીમાં સ્ત્રીઓ છે જ નહીં એમ માનતા. બન્નેની રુચિ એક સરખી હતી. કોઈ રાજાના નોકર પણ તે થયા ન હતા. તેમજ તેમણે ગામ ગરાસ પર પણ ભાવ ન હતો. બજારમાં દુકાનોની ચોકી કરતા. ચોકી ન રાખે તો દુકાનો લૂંટાતી અને હજારો રૂપિયાની કિંમતનો માલ જતો. એ બન્ને જણા જ્યારથી ચોકી કરવા લાગ્યા ત્યારથી ચોર આવી શકતા નહી. તે બન્ને મલ્લ વિદ્યામાં નિપુણ હતા. તેમને મરવાનો ભય નહોતો. લોકો દેખીને ભય પામી જાય એવો તે ભયાનક વેષ રાખતા. તેમની પાસે કોઈ પણ માણસ સ્ત્રીઓની વાત કરે તો તેને તરત ઉઠાડી મૂકતા. સ્ત્રીઓનો વેષ રાખે તેવા નર્તકોને પણ જોતા ન હતા. સાંજે અને સવારે સરયુમાં નાહવા જતા, તેમને દેખીને સ્ત્રીઓ છેટે જ રહેતી. બન્ને એક પથારીમાં સુતા નહીં. તેમને જેટલું ધન જ્યારે જોઈએ ત્યારે ત્યાંના શાહુકારો આપતા. તેઓ પ્રયોજન વિના પૈસો રાખતા નહિ. અને એક બીજાથી કાંઈ છૂપી વાત પણ રાખતા નહિં. કપટ રાખે તો નારદ અને પર્વતની પેઠે ચિત્ત જુદાં પડી જાય. સ્ત્રી, ધન, ખાન, પાન, આદિક કપટ કરાવનારાં છે. શ્રી કૃષ્ણ ભગવાન અને બળદેવજી બન્ને શુધ્ધ હતા છતાં બળદેવજીને શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનને વિષે કપટપણાનો સંકેત થયો છે જે સ્યમંતક મણિ શતધન્વા પાસેથી મલ્યો તો હશે પણ પોતાનાં પત્નિ સત્યભામાને આપવા સારું મારી પાસે જુઠું બોલે છે. આવી ભાવના થઈ. પ્રિય પ્રદાર્થનો એવો જ ગુણ છે.

નિષ્કપટતારૂપી અમૃતમાં કપટરૂપી ઝેર મળે તો બધું ઝેર થઈ જાય છે. સૌથી પ્રથમ પોતાના વર્તનને નિષ્કપટ કરવું. આ પ્રમાણે શ્રીહરિએ પોતાના નવા તથા જૂના મિત્રોની વાત સભામાં કરી. આ પ્રમાણે શ્રીજી મહારાજ જેવો પ્રસંગ હોય તે પ્રમાણે વાત કરે અને જે જે વાત કરે તેમાં આત્યંતિક મોક્ષરૂપી ફળ દેખાડતા. આ પ્રમાણે વાત કરીને શ્રીજીમહારાજ મંદિરનું કામ થતું હતું ત્યાં ગયા. પછી અક્ષર ઓરડીની ઓસરીએ ઢોલિયા પર બિરાજ્યા અને સદ્‌ગુરૂને ત્યાં બોલાવ્યા. પોતાના દત્તપુત્રો જે અયોધ્યાપ્રસાદજી તથા રઘુવીરજી તેમને પણ બોલાવીને સત્સંગી જીવનનું એક પુસ્તક આપ્યું. વસ્ત્ર જે બ્રહ્મચારી પાસે હતાં તે સર્વે બન્ને ભાઈઓને વહેંચી આપ્યાં. પછી થાળ જમવા બિરાજ્યા તે જમીને મુખવાસ લઈને ઢોલિયે પોઢ્યા.

વહેલા જાગીને નિત્યવિધિ કરીને કથા વાંચવા માંડી. તે સમયે જુનાગઢથી સંતનું મંડળ આવ્યું, તેને મહારાજ ઊભા થઈને મળ્યા. તે સંતોએ મહારાજને સર્વ સત્સંગીઓના નારાયણ કહ્યા. ત્યારે મહારાજે પૂછ્યું જે, મંદિરની કોળી કરીને આવ્યા ? ત્યારે આનંદ સ્વામીએ કહ્યું, હા મહારાજ ! પછી કથા રખાવીને થાળ જમવા બિરાજ્યા. તે જમીને મુખવાસ લઈને થાળ આનંદ સ્વામીને આપ્યો. સંત મંડળ માટે રસોઈ કરાવીને પંક્તિ કરાવીને પોતે ડંકા ભરી ભરીને શીરો પીરસવા માંડ્યા. અને મહારાજની પાછળ બ્રહ્મચારી તાણ કરીને પીરસતા જાય.

પછી મહારાજ હાથ ધોઈને ઢોલિયે બિરાજ્યા. અને સંત હરિભક્તો પગે લાગીને બેઠા. ત્યારે મહારાજ બોલ્યા જે, પરમ દિવસે મૂર્તિઓ પધરાવવી છે, તે સામાન તૈયાર કરાવો. અને ગોપાળાનંદ સ્વામી ! તમે વેદિકા કરાવો. અને ભણેલા બ્રાહ્મણોને વરુણીમાં વરાવો. એમ કહીને ઉતારે પધાર્યા. અને બાઈઓએ સીધાંનો સામાન તૈયાર કરવા માંડ્યો. પછી મહારાજ થાળ જમવા બિરાજ્યા. થાળ જમીને જળપાન કરી મુખવાસ લઈને ઢોલિયે પોઢ્યા.

પછી સવારે વહેલા જાગીને નિત્યવિધિ કરીને પછી વસ્ત્ર પહેરીને ચાલ્યા તે જ્યાં મૂર્તિઓ આગળ હોમ થતો હતો ત્યાં પધાર્યા, અને ખુરશી ઉપર બિરાજ્યા. તે સમયે અગણિત વાજાં વાગવા લાગ્યાં. અને ચાર વેદો બ્રાહ્મણનું રૂપ ધરીને આવ્યા. અને મહારાજને પગે લાગ્યા અને વરુણીમાં વર્યા. અને વેદના અંગ જે ગાયત્રી છંદ અને ઉપનિષદ્ તે વિદ્યાર્થીઓ થઈને આવેલા હતા તે પણ મહારાજને

પગે લાગીને વેદની શ્રુતિઓનું ઉચ્ચારણ કરવા લાગ્યા, અને સંતો, હરિભક્તો, અને બ્રહ્મચારીઓ મહારાજને પગે લાગીને બેઠા તે સમયે અગ્નિદેવ મૂર્તિમાન આવ્યા અને મહારાજને પગે લાગીને અગ્નિકુંડમાં પ્રવેશ કર્યો. અને અક્ષરધામ તથા શ્વેતદ્વીપ તથા બદ્રિકાશ્રમના જે મુક્તો આવ્યા હતા તે પણ મહારાજનાં દર્શન કરવા આવ્યા. પછી મહારાજ થાળ જમવા પધાર્યા. થાળ જમીને જળપાન કર્યું, પછી મુખવાસ લઈને ઢોલિયે પોઢ્યા.

પછી જાગીને મુખારવિંદ ધોયું અને જળપાન કર્યું પછી મૂર્તિ પાસે આવીને ઢોલિયે બિરાજ્યા. ત્યારે સંતો, બ્રહ્મચારીઓ અને પાર્ષદો, સર્વે મહારાજને પગે લાગીને બેઠા. પછી મશાલો થઈ, આરતી ધૂન્ય કરીને તથા સ્તુતિ બોલીને પગે લાગીને બેઠા. ત્યારે મહારાજે કહ્યું, આવતીકાલે મૂર્તિઓ પધરાવવી છે. તે એક બ્રાહ્મણનો ચોકો કરાવો તેમાં જેને જ્યાં ખપે ત્યાં તેને જમાડજો. કોઈ અન્નનો ક્ષુધાર્થી ભૂખ્યો ન જાય. એમ કહીને અક્ષર ઓરડીએ પધાર્યા. ત્યાં જળના કોગળા કરીને સ્નાન કર્યું. પછી જમી જળપાન કરીને મુખવાસ લઈને ઢોલિયે પોઢ્યા. જાગીને નિત્યવિધિ કરીને પોષાક અને મોજડીઓ પહેરીને ચાલ્યા તે મૂર્તિઓ પાસે આવીને ખુરશીએ બિરાજ્યા. અને બોલ્યા જે, બ્રાહ્મણોનો ચોકો વાડીએ કરો અને સાધુનો ચોકો વંડામાં કરો. પછી દાદાખાચર હાથમાં નાળિયેર લઈને ઊભા થયા અને કુંડમાંથી અગ્નિએ બહાર આવીને દાદાખાચરને ઘેરી લીધા. ત્યારે મહારાજે કહ્યું, અગ્નિએ હાથ કાઢ્યો તે નાળિયેર નાખો.

પછી નાખ્યું ત્યારે જ્વાળા શમી ગઈ પછી મૂર્તિઓ મંદિરમાં લાવ્યા અને દાદાખાચરે ત્રણ હજાર રૂપિયા આપીને ધ્વજ અને કળશ ચડાવ્યા. પછી મહારાજ પાસે જઈને ઊભા રહ્યા. ત્યાર પછી ગોપીનાથજી તથા રાધિકાજી, ધર્મદેવ, ભક્તિ, વાસુદેવ તથા સૂર્યનારાયણ આદિ દેવોને મંદિરમાં પધરાવીને શ્રીહરિએ આરતી ઉતારી. તે સમયે દેવતાઓ જયજયકારના શબ્દો સહિત ધામધૂમપૂર્વક ઉત્સવ કરવા લાગ્યા. આવી રીતે મંદિરમાં મૂર્તિઓની સંવત્ ૧૮૮૫ના આસો સુદ ૧૨ બારસને દિવસે સ્થાપના કરી. વસ્ત્રો ઘરેણાં અને ફૂલના હાર પહેરાવ્યા. જે બ્રાહ્મણને રૂપે ચાર વેદો આવેલા હતા તેમણે વેદ મંત્ર ભણીને પુષ્પાંજલિ આપી. પછી દેશદેશના જે હરિભક્તો હતા તેમણે ભેટો મેલવા માંડી. તે ઘરેણાં, રૂપિયા, પૃથ્વીના લેખ આપવા માંડ્યા. પછી રઘુવીરજી શેલાં અને પાઘડીઓ લાવ્યા. જે બ્રાહ્મણો

વરુણીમાં વર્યા હતા તેમને આપ્યાં અને પોશ ભરીને રૂપિયા આપ્યા. અને બીજા બ્રાહ્મણોને ચાર ચાર રૂપિયા આપ્યા. તે સમયે મહારાજ પાસે કેટલાક ગુજરાતના હરિભક્તોએ આવીને પગે લાગીને ભેટો મેલી. તે વખતે મહારાજ ઉગમણા બારના ઓરડાની ઓસરીએ ઢોલિયા ઉપર બિરાજ્યા હતા. તે સર્વ સભા દર્શન કરીને રાજી થઈ અને સાકર લાવીને મહારાજની પ્રસાદીની કરાવીને હરિભક્તોએ વહેંચવા માંડી. પછી થાળ થયો તે જમવા પધાર્યા. જમતા જાય અને ગંગામા સાથે વાતો કરતા જાય. પછી તે સંતોને થાળ મોકલાવ્યો. પછી જળપાન કરીને મુખવાસ લઈને ઢોલિયે પોઢ્યા.

ઇતિ શ્રીસહજાનંદસ્વામી શિષ્ય અચ્યુતદાસવિરચિતે શ્રીપુરુષોત્તમલીલામૃતસુખ-સાગર મધ્યે ગઢપુરમાં ગોપીનાથજી મહારાજની પ્રતિષ્ઠા કરી એ નામે છ્યાસીમો અધ્યાય.૮૬

અધ્યાય ૮૭

સવારે વહેલા ઊઠીને નિત્યવિધિ કરીને બેઠા. ત્યારે સંતો અને હરિભક્તો પગે લાગીને બેઠા. તેમની આગળ મહારાજ બોલ્યા, અમે મંદિરો કરાવીને જ્યાં જ્યાં મૂર્તિઓ પધરાવી છે અને અમારી ગાદી ઉપર બેઠા એવા જે આચાર્યો તે પણ મંદિરો કરાવીને તેમાં મૂર્તિઓ પધરાવશે, તેમાં અમો નિવાસ કરીને રહેશું. અને જે હરિભક્તો ઘરેણાં અને વસ્ત્ર આદિક પૂજા અર્પણ કરશે તેને અમો મૂર્તિઓમાં રહીને ગ્રહણ કરીશું અને અંત સમયે તેડવા આવીશું. જે પટ પ્રતિમાઓ પણ જ્યાં જ્યાં હોય તેને પણ શુધ્ધ ભાવે કરીને પૂજજો. પોતાના ગામમાં મંદિરમાં ગોખમાં અથવા સિંહાસન કરાવીને તેમાં આચાર્ય પાસેથી પ્રતિષ્ઠા કરાવીને પધરાવજો. અમારા વચનમાં રહીને સેવા કરજો. અમારી ગાદી ઉપર ધર્મકુળના આચાર્યની જેમ અમારી પૂજા કરો છો તેમ ભારે ભારે વસ્ત્ર, ઘરેણાં, વાહન અને રૂપિયાએ કરીને પૂજા કરજો, અને ઘેર ઘેર પધરામણી કરજો. અને જેમ અમને થાળ કરીને જમાડો છો તેમજ તેમને પણ થાળ કરીને જમાડજો, એમ અમારી આજ્ઞા છે.

પછી બ્રહ્મચારી બોલાવવા આવ્યા તેથી મહારાજ ઉતારે પધાર્યા. જળે કરીને કાશીદાસે ચરણ ધોવડાવ્યાં. અયોધ્યાવાસીના થાળ આવ્યા તેને જમતા જાય અને ગંગામા સાથે વાતો કરતા જાય જે, હવે સર્વ સત્સંગીઓ ચાલજો અને સર્વ સત્સંગીઓને એમ કહેજો જે, મહારાજને કસર હતી તે હવે રૂડી રીતે બે ટંક થાળ જમે છે, સભા કરીને ઓરડાની ઓસરીએ પ્રશ્ન ઉત્તર કરે છે. એમ સર્વ

સત્સંગીઓ આગળ વાત કરજો, એમ કહીને ઢોલિયે બિરાજ્યા. અને ગુજરાતના સંઘો સર્વે ભેટ મેલીને ચરણનો સ્પર્શ કરીને ચાલતા જાય અને પગે લાગીને બેસતા જાય. ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે, સંત મંડળો અને બ્રહ્મચારીઓ સર્વે વાડીમાં રહેજો. દાણા ઘણા છે તે ઘંટીએ દળાવવું અને વાડીમાં શાક ઘણું છે. અને છાણાં વીણી લાવજો, અહીં જે સંત રહે છે તે તો મંદિરમાં રહેશે. એટલી વાત કરી. પછી ગુજરાતના સંઘનાં હજારો મનુષ્યો દર્શન કરીને ચાલ્યાં તે સોઢીના રણમાં ગયાં. ચારે કોરથી અગ્નિ બળતો બળતો આવ્યો. બળેલું સળગતું સળગતું નજીક આવ્યું. સંઘને ક્યાંય પણ નીકળવાનો માર્ગ ન રહ્યો. અગ્નિની જ્વાળા ચારે કોરે આકાશ સુધી ચડતી ગઈ.

ત્યારે ગામ વડોદરાના નાથ ભક્ત, ગામ બોચાસણના કાશીદાસ, ગામ ઉમરેઠના નંદુભાઈ તથા નરભેરામ દવે તાળી વજાડીને બોલ્યા જે, હવે સર્વ આંખો મીંચી જાઓ. પછી બધાએ નેત્રો મીંચી મૂક્યાં. પછી નેત્ર ઉઘાડીને જોયું તો દાવાનળ બે ખેતર દૂર દેખાણો. બાવળ બળતો હતો તે પણ બે ખેતરવા દૂર દેખાણો. ત્યારે સર્વે હરિભક્તો માંહોમાંહી વાતો કરવા લાગ્યા જે, જેમ શ્રીકૃષ્ણાવતારમાં દાવાનળ થકી ગોપગોવાળની શ્રીકૃષ્ણે રક્ષા કરી હતી તે તો વાત શાસ્ત્રમાં લખેલી છે. આ તો આપણે નજરે જોયું. ત્યારે સમાધિવાળાં બાઈઓ હતાં તે બોલ્યાં જે, શ્રીજી મહારાજ માણકી ઘોડીએ ચડીને પધાર્યા હતા, તે આપણી દાવાનળ થકી રક્ષા કરી છે. એમ વાતો કરતાં કરતાં પોતપોતાના દેશમાં ચાલ્યાં ગયાં. પછી મહારાજ જાગીને જળપાન કરીને ઢોલિયે બિરાજ્યા. ગવૈયા સંતોને ગાવા બોલાવ્યા. તે સમયે ગામ રાજકોટથી ગવર્નર સર માલ્કમ તથા પોલિટિકલ બ્લેનનો હમેલીઓ આવ્યો. તેણે ડેલીએ ઊભા રહીને પૂછાવ્યું જે, સ્વામિનારાયણ કહાં હૈ ? હાથોહાથ કાગળ દેના હૈ.

પછી પાળાએ મહારાજને પૂછ્યું જે, રાજકોટથી ગવર્નર સર માલ્કમ તથા પોલિટિકલ બ્લેનનો હમેલીઓ આવ્યો છે, તે તમ પાસે આવે ? ત્યારે મહારાજે કહ્યું, આવવા દ્યો. પછી આવીને સાહેબની સાસત સલામ કરી અને મહારાજને પત્ર આપ્યો, ત્યારે મહારાજે તે લાધા ઠાક્કરને આપ્યો અને કહ્યું જે, તમે મનમાં વાંચીને સભામાં સંભળાવો, પછી લાધા ઠક્કરે તે કાગળ મનમાં વાંચીને સભામાં વાંચ્યો જે, સ્વામિનારાયણ દયા કરીને અહીં પધારે; નહીં તો અમે ત્યાં આવીએ. અમારે તમને મળવાની બહુ જ ઇચ્છા છે. અને તાલુકદારો સર્વે અમારી પાસે

આવ્યા છે. પણ તમને મળવા સારું અમે વાટ જોઈએ છીએ. તે તમો આવશો ત્યારે સર્વે ભોમિયાની સલામ હું લઈશ. એવી રીતે ગવર્નર સર માલ્કમ તથા પોલિટિકલ બ્લેનનો કાગળ આવ્યો હતો તે વાંચ્યો. તે સાંભળીને શ્રીજી મહારાજે કહ્યું : આપણે ત્યાં જવું. એમ કહીને સભાને રજા આપી.

પછી થાળ જમવા બિરાજ્યા, જમીને જળપાન કરી મુખવાસ લઈને ઢોલિયે બિરાજ્યા. મુક્તાનંદ સ્વામી, નિત્યાનંદ સ્વામી, ગોપાળાનંદ સ્વામી, દાદાખાચર, ભગુજીપાળા અને લાધા ઠક્કર તેમને મહારાજે તેડાવ્યા. ત્યારે તે આવીને પગે લાગીને બેઠા. ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે, સંતો અને બ્રહ્મચારીઓ એ સર્વને લેવા કે થોડાક લેશું ? ત્યારે નિત્યાનંદ સ્વામી બોલ્યા જે, મહારાજ ! આપણા પાસે ભણનારા સંતો તથા બ્રહ્મચારીઓ, કાઠીઓ અને સર્વ પાળા છે, તે સર્વને લઈએ. ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે સારું. પછી સદ્ગુરુઓ સર્વે ઉતારે ગયા. મહારાજ પોઢ્યા. પછી સદ્ગુરુઓએ સર્વ ભણનારા સંતોને કહ્યું જે, મહારાજ ભેળા રાજકોટ જવું છે, તે તૈયાર થજો. પછી સવારે મહારાજ વહેલા જાગીને નિત્યવિધિ કરીને થાળ જમી જળપાન કર્યું.

પછી મુખવાસ લઈને ઢોલિયે બિરાજ્યા અને વાડીવાળાએ ફૂલના હારો પહેરાવ્યા. અને મહારાજ ગાડીમાં બિરાજ્યા. ત્યાંથી ચાલ્યા તે ગામોગામના સત્સંગીઓને દર્શન દઈને ગામ રાજકોટ સંવત્ ૧૮૮૬ના ફાગણ સુદ પાંચમને દિવસે પધાર્યા. ત્યાં ગવર્નર સર માલ્કમ તથા પોલિટિકલ બ્લેન્ડની પલટન પડઘમ ઢોલ, શરણાઈ આદિ વાજીંત્રો લઈને સામે આવી, એ વખતે ગામ-પરગામના સત્સંગીઓએ હારો લાવીને મહારાજને પહેરાવ્યા. અને સોનાના ઈંડાએ યુક્ત જે છત્ર તે શ્રીજી મહારાજ ઉપર શોભી રહ્યું હતું. બન્ને બાજુ ચામર ઢોળાઈ રહ્યાં હતાં એવી રીતે ચાલ્યા તે ગામના કેમ્પ વચ્ચે ઉતારો કર્યો. ઘોડીએથી ઉતરીને ઢોલિયે બિરાજ્યા. ગામના સર્વે સત્સંગીઓ સામાન લાવ્યા, સંતો રસોઈ કરવા લાગ્યા. બ્રહ્મચારીએ થાળ કરાવ્યો, મહારાજ જળના કોગળા કરીને થાળ જમવા બિરાજ્યા, જમીને ચાળુ કરી મુખવાસ લઈને ઢોલિયે પોઢ્યા. પછી જાગીને જળપાન કરીને ઢોલિયે બિરાજ્યા. સંતો, પાળા, કાઠીઓ અને ગામ-પરગામના સત્સંગીઓ હાર પહેરાવી ભેટો મેલીને પગે લાગીને બેઠા.

પછી મશાલ આવી તે આરતી ધૂન્ય બોલીને પગે લાગીને બેઠા. અને

મહારાજ ઢોલિયે પોઢ્યા. અને વહેલા જાગીને નિત્યવિધિ કરીને થાળ જમ્યા અને જળપાન કરીને મુખવાસ લીધો પછી ઢોલિયે બિરાજ્યા. પછી શ્વેત વસ્ત્ર પહેરીને સાબદા થયા અને સાહેબની પલટન આવી અને પડઘમ આદિ વાજિંત્રો વાગવા લાગ્યાં. મહારાજ ઘોડીએ સવાર થયા, બન્ને બાજુ ચામર થઈ રહ્યાં હતાં. સંતો, હરિભક્તો અને પાળાઓ તેમણે સહિત સાહેબના બંગલામાં આવ્યા. ત્યારે સર માલ્કમ તથા પોલિટિકલ બ્લેન્ડ તે બન્ને જણાએ ટોપી ઉતારીને સામા આવીને પગે લાગ્યા. મહારાજને ભારે સિંહાસન ઉપર બેસાડ્યા. ત્યારે પટાવાળાએ સાહેબને પૂછ્યું જે, કેટલાં મનુષ્યોને અંદર આવવા દેવાં ? ત્યારે સાહેબે કહ્યું જે, સ્વામિનારાયણ કહે તેને આવવા દેવા ત્યારે મહારાજે કહ્યું : જેને કંઠી અને ચાંદલો હોય તેને આવવા દેજો.

પછી મહારાજે સાહેબને ખબર પૂછ્યા અને તેમને કહ્યું જે, તમો બ્રાહ્મણને ફાંસી દ્યો છો, અને ગાયને મારો છો, તે સારું નથી. ત્યારે સર માલ્કમ તથા પોલિટિકલ બ્લેન્ડ બોલ્યા જે, સ્વામિનારાયણ ! એક બ્રાહ્મણે ત્રણ મનુષ્યો માર્યાં ત્યારે અમે એમ જાણ્યું જે, એ બ્રાહ્મણનું બીજ જ નહીં હોય. ત્યારે તે બ્રાહ્મણને ફાંસી દેવરાવી. અને મોટાં જે તીર્થો છે તેમાં તો અમે ગાય મારવા દેતા નથી, અને બીજું તો તમને જેમ જુવાર, બાજરી અને ચોખા તે ખોરાકી છે. તેમ અમારા લોકોને તે ખોરાક છે.

પછી સાહેબે મહારાજને પૂછ્યું જે, તમારા લોકમાં સતી થાય છે. તેનું કેમ છે ? પછી મહારાજે ઉત્તર કર્યો જે, જેનો પતિ મરી જાય અને તેના મનમાં એમ થાય જે, આપણા દિવસ નહીં જાય, અને લાજવાળાં જે મનુષ્યો હોય તેનું આપોઆપ મૃત્યુ થાય તે ઠીક છે અને પતિ મરી જાય અને તેના મનમાં એમ હોય જે, આપણે પ્રભુનું ભજન કરીશું, તેને ન બળવું તે સારું છે. તે વાત સાંભળીને સાહેબે કહ્યું જે, હવે હમ બંધ કરેગા. ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે, જેને મરવું હશે તેતો જીભ કરડીને પણ મરશે અથવા કૂવે પડીને મરશે. માટે તેને વાત કરીને સમજાવવા. પછી તે સાંભળીને સાહેબલોક બહુ રાજી થયા અને બોલ્યા જે, અહોહો !!! નારાયણ સ્વામી ! આપને બહોત અચ્છી સલાહ દિયા.

પછી મહારાજે કહ્યું જે, અમારા ભત્રીજા જે, અયોધ્યાપ્રસાદજી તથા રઘુવીરજી છે તેમને અમદાવાદ તથા વડતાલના મંદિરમાં બન્નેને અમે દત્તપુત્ર

કરીને મંદિરના તથા સત્સંગીઓના આચાર્ય કરીને અમારી ધર્મની ગાદી ઉપર બેસાડ્યા છે. ત્યારે સર માલ્કમ તથા પોલીટીકલ બ્લેન તે બન્ને સાહેબે કહ્યું જે, ધર્મની પરંપરા ઘણાં વર્ષ સુધી ચાલશે, હે નારાયણ સ્વામી ! અમે નિત્ય સવારે ઊઠીને પરમેશ્વરની પ્રાર્થના કરીએ છીએ જે, હે પરમેશ્વર ! અમારા ગુના માફ કરશો અને અમારા શત્રુઓનું તથા મિત્રોનું પણ સારું કરજો, એમ પરમેશ્વર પાસે માગીએ છીએ. પછી મહારાજે કહ્યું જે, અમે શિક્ષાપત્રી લખી છે. તેમાં સર્વેના ધર્મ લખ્યા છે. ત્યારે સાહેબે કહ્યું જે, તે પુસ્તક અમને આપો ત્યારે મહારાજે દાદાખાચર પાસેથી શિક્ષાપત્રીનો ગુટકો લઇને સર માલ્કમને આપ્યો, તે સાહેબે લઇને માથે ચડાવ્યો અને પોતાની પાસે રહેનારાને આપ્યો. પછી મહારાજે કહ્યું જે, અમે દાદાખાચરના દરબારમાં રહીએ છીએ. ત્યારે તે સાહેબે કહ્યું જે, દાદાખાચર ! તમે મોટા ભાગ્યવાળા છો; કેમ જે તમારા દરબારમાં આવા કલ્યાણકારી પરમ પુરુષ રહે છે.

પછી સર માલ્કમે બ્રાહ્મણ પાસે મહારાજની ષોડશોપચારે કરીને પૂજા કરાવી પછી ભારે શાલનો જોટો ઓઢાડીને પછી સદ્‌ગુરુઓ આગળ ભારે ભારે વસ્ત્રનાં થાન (તાકા) મેલ્યાં, દાદાખાચરને પણ શાલ જોટો ઓઢવા આપ્યો. ત્યારે દાદાખાચરે ના પાડી અને કહ્યું જે, અમેતો તાલુકેદાર છીએ, ત્યારે સર માલ્કમ સાહેબે કહ્યું જે, લ્યો ત્યારે લીધો. ત્યાર પછી મહારાજે સાહેબ પાસેથી રજા માગી જે અમારે ચાલવું છે. અમારે શરીરે કસર સાંભળીને ગુજરાતમાંથી હજારો મનુષ્યો ગઢપુર આવ્યાં છે.

પછી સર માલ્કમ તથા પોલીટીકલ બ્લેન સાહેબ ટોપી ઉતારીને હાથમાં લઇને આગળ ચાલ્યા. ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે, ઊભા રહો. એમ કહીને મહારાજ ઘોડીએ સ્વાર થઇને ચાલ્યા તે જેવી રીતે ગયા હતા તેવીજ રીતે વાજતે ગાજતે ઉતારે પધાર્યા. ત્યાંથી ચાલ્યા તે સમઢીયાળા ગામમાં આવીને રાત રહ્યા, ઢોલિયે બિરાજ્યા. બ્રહ્મચારીએ થાળ કરાવ્યો. તે જમીને જળપાન કરી મુખવાસ લઇને ઢોલિયે પોઢ્યા, પછી વહેલા જાગીને નિત્યવિધિ કરીને સાબદા થઇને ચાલ્યા તે ગામ ખોખરા (ભૂપગઢ) પધાર્યા. પટેલ કાનો તથા વસ્તો તેમણે ગાજતે વાજતે પોતાના ફળિયામાં ઘણા માનથી પધરાવ્યા અને ત્યાં ઘોડીએથી ઉતરીને ઢોલિયે બિરાજ્યા.

પછી મહારાજ બોલ્યા જે, અમારે ચાલવું છે, તે રસોઇ ઉતાવળે કરી લ્યો. પછી બ્રહ્મચારીએ તરત થાળ કર્યો તેને જમીને જળપાન કરીને મુખવાસ લઈને સાબદા થયા. ઘોડીએ સવાર થઈને ચાલ્યા તે ગામના સત્સંગીઓને સીમાડેથી પાછા વાળ્યા. ત્યાંથી ચાલ્યા તે માર્ગમાં ચારેક રાત્રિ થઈ અને ગઢપુર પધાર્યા. ત્યાં ઘોડીએથી ઉતરીને મહારાજ અક્ષર ઓરડીએ ઢોલિયે બિરાજ્ય, વસ્ત્રો ઉતારીને પવિત્ર જળે કરીને હાથ તથા ચરણ ધોઈને મહારાજ થાળ જમવા બિરાજ્યા. તે જમી ચળુ કરી મુખવાસ લઈને ઢોલિયે પોઢી ગયા. પછી સવારે વહેલા જાગીને નિત્યવિધિ કરીને મોજડીઓ પહેરીને ચાલ્યા તે ઉગમણી બહાર ઓસરીમાં ઢોલિયે બિરાજ્યા, દંઢાવ્ય દેશના અને અમદાવાદના સર્વે સત્સંગીઓ આવેલા તેમણે મહારાજની આગળ ભેટ મેલી પગે લાગીને બેઠા. ત્યારે સંતો તથા બ્રહ્મચારીઓ, પાળાઓ અને કાઠીઓ પણ સર્વે પગે લાગીને બેઠા. ત્યાર પછી મહારાજ રાજકોટ ગયા હતા અને ત્યાં સાહેબે જે સન્માન કર્યું હતું અને પૂજન કર્યું હતું તથા તે પ્રસંગમાં જે કાંઇ વાતચીત ચાલી હતી તે સર્વે વાત સંક્ષેપમાં બધા આગળ કહી સંભળાવી. તેને સાંભળીને સર્વ સત્સંગીઓ રાજી થયા. પછી મહારાજ થાળ જમવા પધાર્યા, અને મહારાજ જળના કોગળા કરીને તથા સ્નાન કરીને થાળ જમવા બિરાજ્યા. તે સમયે હરિભક્તો થાળમાં બરફી, પેંડા લઈને આપવા માંડ્યા. મહારાજ તેને જમતા જાય અને ગંગામા સાથે વાતો કરતા જાય. અને છેટાં બેઠેલાં બાઈઓ પણ દર્શન કરતાં હતાં. તે સમયે ગંગામા બોલ્યાં જે સદ્‌ગુરુઓને જમવા બોલાવો. પછી સદ્‌ગુરુઓને ઘણા ભાવથી જમવા બોલાવ્યા અને તે સર્વે જમ્યા.

ઇતિ શ્રીસહજાનંદસ્વામી શિષ્યઅચ્યુતદાસવિરચિતે શ્રીપુરુષોત્તમલીલામૃતસુખસાગર મધ્યે રાજકોટમાં સાહેબને મળીને પાછા ગટપુર પધાર્યા એ નામે સત્યાસીમો અધ્યાય. ૮૭

અધ્યાય ૮૮

શ્રી કચ્છ દેશમાં શ્રીજી મહારાજ સંવત્ ૧૮૬૦ની સાલમાં પ્રથમ પધાર્યા અને સંવત્ ૧૮૬૭ સુધી રહ્યા. પછી પણ શ્રી ભુજ નગર મધ્યે ઘણીવાર પધાર્યા છે. કચ્છ દેશમાં તથા ગુજરાતમાં, અને કાઠીયાવાડ, હિન્દુસ્થાન આદિ દેશોમાં ઘણાક પરચા આપ્યા છે. તેમાંથી થોડાક નીચે પ્રમાણે લખ્યા છે.

એક સમયે શ્રીજી મહારાજ શ્રી ગઢડામાં બિરાજમાન હતા. રાત્રિ પહોર એક ગઈ હતી ત્યારે શ્રીજી મહારાજે બે પાળાને બોલાવીને કહ્યું જે, કચ્છ દેશના

ગાંગા ભક્તને બોલાવો. પછી તે પાળાએ ગાંગા ભક્તને કહ્યું જે, તમને મહારાજ બોલાવે છે. પછી ગાંગા ભક્ત આવીને શ્રીજી મહારાજને દંડવત્ કરી પગે લાગીને બેઠા. ત્યારે શ્રીજી મહારાજ ચોફાળ ઓઢીને બેઠા હતા તે ચોફાળ ગાંગા ભક્તને ઓઢાડ્યો અને કહ્યું જે, કાગળ લઇને માતાજીને તેડી જાઓ. શ્રી ભુજ નગરમાં લાધીબાઈને સોંપીને આ કાગળ આપજો તેમાં બીજી વિગત સર્વે લખી છે. હાથોહાથ સોંપીને વહેલા આવજો. પછી તે ગાંગો ભક્ત ચાલ્યા તે ભુજમાં લાધીબાઈને માતાજી સોંપ્યાં અને કાગળ આપ્યો, તે માતાજી લાધીબાઈની સાથે સુખપૂર્વક રહ્યાં. શ્રીજી મહારાજનું ભજન સ્મરણ કરતાં કેટલાંક વર્ષો રહ્યાં. ત્યાર પછી એક દિવસે લાધીબાઈએ કહ્યું જે, માતાજી ! હું હવે દેહ નહીં રાખું, આજે દેહ મૂકીને અક્ષરધામમાં જ્યાં શ્રીજી મહારાજ અખંડ બિરાજે છે ત્યાં જઈશ. ત્યારે માતાજીએ કહ્યું જે, શ્રીજી મહારાજે મને તમારી પાસે મોકલી છે. તે જ્યારે તમે દેહ મૂકીને શ્રીજીમહારાજ પાસે જાવો ત્યારે હું અહીં કોના આધારે રહું ? ત્યારે લાધીબાઈએ કહ્યું, જો તમારે દેહ મૂકીને શ્રીજી મહારાજ પાસે ચાલવું હોય તો ચોકો કરી અને સ્નાન કરીને મારી સામે બેસો, હું તમને દેહ મૂકાવીને ભગવાનના ધામમાં શ્રીજી મહારાજ પાસે પહોંચાડી દઉં. પછી માતાજી નાહી ધોઈ અને પવિત્ર થઈને ચોકામાં બેઠાં. ત્યારે લાધીબાઈએ દેહ મૂકાવીને ભગવાનના ધામમાં શ્રીજી મહારાજ પાસે મોકલ્યાં. પછી તે લાધીબાઈએ પોતાના ભાઈને બીજાં જે સગાં વહાલાં હતાં તેમને પણ કહ્યું જે માતાજીએ દેહ મૂકી દીધો છે, માટે એના દેહને લઈ જાઓ, સ્મશાનમાં મૂકીને ચાર જણા ત્યાં રહેજો અને બીજા પાછા આવજો. પછી હું દેહ મૂકીશ એટલે મારા દેહને લઈને પછી બન્નેને એક ચિત્તામાં ભેળાં બાળજો. એમ કહીને પોતે સ્વતંત્ર રીતે દેહ મૂક્યો એ પ્રતાપ શ્રીજી મહારાજનો છે. (૧)

એક દિવસ શ્રી ભુજના સત્સંગીઓ ભેળા થઈને સુતાર સુંદરજીભાઈને અને સુતાર રવજીભાઈ કાળા તળાવવાળાને કહ્યું જે તમે બન્ને જણ જાઓ અને શ્રીજી મહારાજ જ્યાં હોય ત્યાંથી તેડીને વહેલા આવજો. પછી બન્ને ભેળા થઈને ગામ શ્રી ગોંડલ ગયા. ત્યાં શ્રીજી મહારાજ બિરાજમાન હતા. ત્યાં જઈ દંડવત્ કરીને શ્રીજી મહારાજનાં ચરણારવિંદ છાતીમાં લઈને બેઠા.

પછી શ્રીજી મહારાજે સર્વ સમાચાર પૂછ્યા જે, બાઈ ભાઈ સર્વ સત્સંગીઓ સારી પેઠે છે ને ? ત્યારે સુંદરજીભાઈએ કહ્યું જે, સર્વે સારી પેઠે છે. અને સુખેથી

તમારું ભજન કરે છે. સર્વ સત્સંગીઓએ અમને તમારી પાસે મોકલ્યા છે. અને કહ્યું છે જે, શ્રીજી મહારાજને સ્તુતિ કરીને અને વિનંતી કરીને વહેલા વહેલા તેડીને આવજો. સત્સંગીઓ બાળ, વૃધ્ધ, સાજા, માંદા તે સર્વે તમારાં દર્શન કરવાને બહુ જ ઇચ્છે છે. અને સર્વે દેશના તથા કચ્છના સત્સંગીઓ જેમ જળ વિના માછલાં તલપે તેમ તમારાં દર્શન માટે તલપે છે. માટે કૃપા કરીને પધારો. ત્યારે શ્રીજી મહારાજે કૃપા કરીને કહ્યું જે, તમો પાંચ દિવસ સુધી વિશ્રાંતિ લ્યો અને દર્શન કરો, પછી આપણે ચાલશું. એવાં મહારાજનાં વચન સાંભળીને પાંચ સાત દિવસ રહીને સુંદરજીભાઈએ કહ્યું જે, મહારાજ ! હવે કચ્છ દેશમાં પધારો.

પછી શ્રીજી મહારાજે કહ્યું જે. ચાલો, ત્યાંથી જમીને ચાલ્યા તે ગામ જોડીએ પધાર્યા. અને ત્યાંથી નાવમાં બેઠા. તે નાવ ચાલ્યું તે સમુદ્રમાં અર્ધા ગાઉને આશરે ગયું. ત્યારે સુંદરજીભાઈને મનમાં સંકલ્પ થયો જે, ભુજના સત્સંગીઓ મને કહેશે જે, તમે શ્રીજી મહારાજને ભલે તેડી આવ્યા. તેનો એવો સંકલ્પ શ્રીજી મહારાજ જાણી ગયા. શ્રીજીમહારાજે વહાણમાંથી કૂદીને પોતાનું શરીર સમુદ્રમાં પડતું મેલ્યું. ત્યારે સુતાર રવજી પણ મહારાજની પાછળ પડ્યા. ત્યારે સુંદરજીભાઈ પણ પડવા તૈયાર થયા. ત્યારે શ્રીજી મહારાજે ના પાડી જે પડશો નહીં.

પછી સુંદરજીભાઈ ન પડ્યા. ત્યારે વહાણના હાંકનારા ખેવટીઆઓ અને બીજાં વહાણમાં માણસો બેઠાં હતાં તે સર્વે બોલ્યાં જે બાવાજી સમુદ્રમાં પડ્યા તે બૂડી જશે. ત્યારે શ્રીજી મહારાજે કહ્યું જે, અમે તો નહીં બૂડીએ. અમે તો અનંત જીવોને જળના સમુદ્ર થકી તથા સંસાર સમુદ્ર થકી તારીએ એવા છીએ. માટે તમારું વહાણ હાંકો. એમ કહીને શ્રીજી મહારાજ પોતે સુતાર રવજીનો હાથ ઝાલીને તત્કાળ સમુદ્રને કાંઠે ઉતર્યા. અને ગામ હરિયાણા પધાર્યા. અને ગામ બહાર દરબારના બાગમાં ઉતર્યા, ત્યાં રાત્રિ રહીને ગામ શેખપાટ પધાર્યા. અને સુતાર સુંદરજીભાઈ પાછા ભુજ આવ્યા. અને પોતાને ઘેર આવતાં, તેમણે શ્રીજી મહારાજના સમાચાર સાંભળ્યા જે, મહારાજ ભુજમાં પધાર્યા છે તેને આજે પાંચ દિવસ થયા છે. તેવા મહારાજના સમાચાર સાંભળીને સુંદરજીભાઈ હરખાતા હરખાતા પોતાને ઘેર આવ્યા. શ્રીજી મહારાજનાં છેટેથી દર્શન કરીને અતિ હેતે કરીને મહારાજના ચરણકમળમાં પડ્યા અને ગદ્ ગદ્ કંઠે થઈને મહારાજની ઘણી પ્રાર્થના કરી.

પછી શ્રીજી મહારાજ સુંદરજીભાઇ પ્રત્યે કહેવા લાગ્યા જે, અમને ગર્વ કોઇ પ્રકારનો ગમતો નથી. તમોને મનમાં કિંચિત્ ગર્વનો સંકલ્પ થયો હતો તેને જાણીને અમો સમુદ્રમાં પડીને પાછા વળી નીસર્યા. પણ અમારા મનમાં વિચાર થયો જે, સુંદરજીભાઇને બહુ અફસોસ થાશે, માટે તે શોક ટાળવા સારુ તમને દર્શન દીધાં છે. એવી રીતે મહારાજે દિવ્ય રૂપે સુંદરજીભાઇને ઘેર આવીને તેમનો શોક ટાળ્યો. (૨) જ્યારે ભુજના સુંદરજીભાઇ મહારાજ ભેળા થાય ત્યારે એમ બોલે જે, મહારાજ ! મારે ભાગવત ભણવું છે. ત્યારે મહારાજ કહેતા જે, સત્સંગ જેમ છે તેમ સમજશો ત્યારે ભાગવત એની મેળે આવડશે.

પછી વળી એક દિવસે સુતાર સુંદરજીભાઇ માંદા થયા ત્યારે તેમને દેહ મૂકવા સમયે અનંત અક્ષરમુક્તો અને અનંત વિમાનો સહિત શ્રીજી મહારાજનાં દર્શન થયાં. ત્યારે સુંદરજીભાઇએ બહુ પ્રકારે સ્તુતિ કરી. અને બોલ્યા જે, હે મહારાજ ! હું રાજ-કાજના કામમાં તથા લોકલાજમાં અટવાઇ ગયો હતો, તે માટે હે મહારાજ ! જેવો તમારો મહિમા તથા જેવી તમારી સામર્થી છે. તેવી રીતે યથાર્થ જાણી નથી શક્યો. તમે તો શરણાગતવત્સલ છો. તે કૃપા કરીને આ ટાણે પોતાનો દાસ જાણીને ખબર લીધી તેથી હું બહુ જ કૃતાર્થ થયો છું. અને હવે તમારા ચરણકમળ સમીપે રાખો. એમ કહીને દેહ મેલ્યો. અને ગઢપુરમાં મહારાજે કહ્યું જે, સુંદરજીભાઇ અત્રે આવ્યા છે તે એમ કહે છે જે, હે મહારાજ ! મને ત્રણ દિવસમાં ભાગવત આવડી ગયું. (૩)

સંવત્ ૧૮૬૦ની સાલમાં શ્રીજી મહારાજ શ્રી ભુજનગરમાં હીરજીભાઇને ઘેર બિરાજમાન હતા. ત્યારે હીરજીભાઇના દીકરા રણછોડભાઇનું આયુષ્ય આવી રહ્યું હતું. પછી મહારાજે તેમને દર્શન દઇને અને છાતી ઉપર ચરણારવિંદ મૂકીને પચાસ વર્ષનું આયુષ્ય આપ્યું હતું. અને તેમને પચાસ વર્ષ પૂરા થયાં ત્યારે દેહ મૂકવાના દિવસની આગલી રાત્રિએ શ્રીજી મહારાજે ભુજના મહંત સદ્‌ગુરુ આનંદાનંદ સ્વામીને સ્વપ્નમાં દર્શન દઇને કહ્યું જે, સ્વામી ! અમે સવારે રણછોડભાઇને ધામમાં તેડી જાશું. માટે તમે સવારમાં અમરબાઇને કહેવડાવજો જે, રણછોડભાઇ આઠ વર્ષની ઉંમરે બિમાર થયા હતા અને મહારાજે એમને પચાસ વર્ષની ઉંમર આપી તે આજે પૂરી થઇ રહી છે, માટે શ્રીજી મહારાજ તેમને આજે અક્ષરધામમાં તેડી જાશે. એમ કહીને મહારાજ અંતર્ધાન થઇ ગયા અને

સવારમાં ઊઠીને આનંદસ્વામીએ જેઠી ગંગારામભાઇની સાથે કહેવડાવી મોકલ્યું. તે જેઠી ગંગારામભાઇ તેમને ઘેર જઇને આ વાત સર્વે કહી. અને રણછોડભાઇ તો શરીરે સાજા હતા અને કાંઇ પણ મંદવાડ નહીં. પછી ગંગારામભાઇએ આવીને કહ્યું જે, ''સ્વામી ! સર્વ વાત કહી આવ્યો અને રણછોડભાઇને શરીરે કાંઇ પણ મંદવાડ નથી.'' ત્યારે આનંદ સ્વામીને મનમાં આશ્ચર્ય થયું જે, મહારાજનું કહેવું ખોટું હોય નહીં. અને આ તો સાજા સારા બેઠા છે. પછી નવ વાગ્યા તે સમયે સ્વામીએ ફરીને જેઠી ગંગારામભાઇને જોવા મોકલ્યા. ત્યારે રણછોડભાઇને શરીરે થોડી થોડી કસર જણાવા માંડી અને પછી દિવસ અસ્ત થવા સમયે શ્રીજી મહારાજ પોતે દિવ્યરૂપે પોતાનાં દર્શન આપીને અલૌકિક પ્રતાપ દેખાડીને રણછોડભાઇને ધામમાં તેડી ગયા. (૪)

સુંદરજીભાઇના દીકરા રાઘવજી તેમનું આયુષ્ય પૂરૂં થયું ત્યારે મહારાજ તેમને તેડવા પધાર્યા. તેમને દેહ મૂકવાનો સમય થયો. ત્યારે તેમની માતાએ તેમના મુખમાં મહારાજની પ્રસાદીની તુલસીની માળાનો એક મણકો મૂક્યો. તે બીજા કોઇ જન જાણે નહીં અને માત્ર રાઘવજી જ એક જાણે. પછી રાઘવજી દેહ મૂકીને મહારાજ સાથે અક્ષરધામમાં ગયા. તે વખતે તેમની માતાને મહારાજનાં દર્શન નહોતાં થયાં, તે માટે રાઘવજીની માતાના મનમાં નિત્યે એમ થાય જે, રાઘવજીધામમાં ગયો હશે કે કેમ હશે ? એમ સંભાળી સંભાળીને રોયા કરે. પછી એક બાઇને સમાધિ થઇ, તે બાઇ અક્ષરધામમાં ગઇ. ત્યારે રાઘવજીભાઇ ત્યાં મહારાજ પાસે બેઠા હતા. પછી રાઘવજીભાઇ તે બાઇ પ્રત્યે કહેવા લાગ્યા જે મારી માતાને કહેજો જે, તમે રુદન કરશો નહીં, હું તો અક્ષરધામમાં નિરંતર મહારાજની સેવા કરું છું. મારો દેહ પડ્યો તે સમયમાં મારી માતાએ મહારાજની પ્રસાદીની તુલસીની માળાનો એક મણકો મારા મુખમાં મેલ્યો હતો તે એંધાણી આપજો, એમ અક્ષરધામમાં કહ્યું. પછી તે બાઇએ દેહમાં આવીને રાઘવજીની માતા પુંજીબાઇને એ સર્વે વાત વિસ્તારીને કહી. પછી રાઘવજીની માતાનો શોક ટળી ગયો. એવી રીતે શ્રીજી મહારાજ કસરવાળા બે સાધુને સુંદરજીભાઇ તથા હીરજીભાઇના ઘેર જન્મ ધારણ કરાવીને અક્ષરધામમાં તેડી ગયા. (૫)

બીજા નૃસિંહાનંદ સ્વામી અયોધ્યામાં કોઇક ઠાકોરજીના મંદિરમાં બાર વર્ષ સુધી ઠાકોરજીની પૂજા કરવી એવો નિયમ ધારીને રહ્યા હતા. પછી કોઇક

દિવસ વૈરાગી દ્વારિકાની યાત્રા કરીને અયોધ્યામાં આવીને જેમાં નૃસિંહાનંદ સ્વામી રહ્યા હતા તે મંદિરમાં ઉતર્યા. અને એમ બોલવા માંડ્યા જે, પશ્ચિમ દેશમાં એક જીવન મુક્તાકા પંથ ચાલ્યા હૈ, સો ભગવાન કહેલાતે હૈ, ઔર એસા પાખંડ કરતે હૈ કે સબકું સમાધિ કરાતે હૈ, એ તો એમ નિંદા કરતા હતા પણ અંદર અવતારી સ્વામિનારાયણનું નામ લેવાણું તેણે કરીને મંદિરમાં અંધારું ટળીને પ્રકાશ પ્રકાશ થઇ ગયો, અને તે વૈરાગી નિંદા કરતા રહ્યા, એટલે પ્રકાશ ન દેખાણો. ત્યારે ઠાકોરજીના શણગાર કરતાં નૃસિંહાનંદ સ્વામીના મનમાં એમ થયું જે, જેનાં નામમાં આવો પ્રતાપ છે, તો પોતામાં કેવો પ્રતાપ હશે ? માટે જરૂર ભગવાન પ્રગટ થયા છે, અને હું રહી જઇશ, એમ જાણીને ત્યાંથી ચાલી નીસર્યા. તીર્થ કરતા કરતા દ્વારિકામાં આવીને પૂછ્યું જે, અહીં કોઇ સત્પુરુષ છે ? ત્યારે કોઇકે કહ્યું જે, માંડવીમાં ખિયો ખત્રી સત્પુરુષ છે, એમ બતાવ્યું. એટલે માંડવીમાં આવીને પૂછપરછ કરતાં ખિયાને કારખાને આવ્યા. ત્યારે ખિયા ખત્રીએ પૂછ્યું જે, કેમ સાધુ મહારાજ ! ભેખ શા સારું લીધો છે ? ત્યારે તે બોલ્યા જે, ભગવાન મળે તે સારું. અને હું તમને સત્પુરુષ જાણીને આવ્યો છું. તે તમો ભગવાન બતાવો. ત્યારે તે બોલ્યો જે, હેકડો ચરાચર નિરાકાર બ્રહ્મ જોઇતો હોય તો હું બતાવું. મૂર્તિમાન સાકાર બ્રહ્મ જોઇતો હોય તો ભુજમાં ગંગારામને ઘેર બેઠા છે, તે તું ત્યાં જા. ત્યારે તેણે કહ્યું જે મારે સર્વ વ્યાપક બ્રહ્મનું કામ નથી, મારે તો મૂર્તિમાન પરબ્રહ્મનું જ કામ છે. પછી પૂછતા પૂછતા ગંગારામ જેઠીને ઘેર આવ્યા. નિસરણીએ ચડતાં મેડા ઉપર મહારાજનાં અલૌકિક દર્શન થયાં, એટલે સમાધિ થઇ ગઇ. તે જોઇને મહારાજ બોલ્યા જે, ઝાલો ઝાલો એ પડી જશે. પછી હરિભક્તોએ ઝાલીને ઉપર લીધા. સમાધિમાંથી જાગ્યા ત્યારે મહારાજનો અલૌકિક પ્રતાપ જાણ્યો. અને ભગવાનપણાનો પોકો નિશ્ચય કરીને સાધુ થઇને મહારાજની પાસે રહ્યા. (૬)

સંવત્ ૧૮૬૭ની સાલમાં શ્રીજી મહારાજે માનકૂવામાં અદાભાઇને કહ્યું હતું જે, તમારે ઘોડું ન રાખવું અને રાખશો તો કોઇક દિવસ તમને અગવડ આવશે, માટે ઘોડું માર્ગમાં મરી જશે અને ઘોડાનો સમાન માથે લેવો પડશે, તમારી લાજ જાશે. એમ કહીને મહારાજ કેટલાક દિવસે ગુજરાતમાં પધાર્યા. અદાભાઇએ મહારાજનું વચન લોપીને પણ ઘોડું રાખ્યું અને પોતાનું ગામ જે વાડાસર ત્યાં પટેલીયાને ઘેર ઘોડું બાંધતા અને જ્યારે કામ પડે ત્યારે લઇ આવતા.

પછી ઓગણોતેરો કાળ પડ્યો ત્યારે અદાભાઈને તેમના પટેલીયાના સમાચાર આવ્યા જે, તમારો ઘોડો ઘાસ વિના ભૂખે મરે છે. અને મારા બળદોને પણ ખડ ખાવા નથી તો તમારા ઘોડાને શું નાખીએ ? પછી અદોભાઈ ત્યાં ગયા. ઘોડા ઉપર કાઠું માંડીને તેના ઉપર બેસીને ચાલ્યા તે માર્ગમાં ઘોડો પડ્યો, અને મરી ગયો. પછી કાઠું માથે લઈને ઘેર આવ્યા અને સત્સંગીઓ આગળ વાત કરી જે, જેવી રીતે શ્રીજી મહારાજે સડસઠની સાલમાં વચન કહ્યું હતું તેવી રીતે થયું.

ઇતિ શ્રીસહજાનંદસ્વામી શિષ્ય અચ્યુતદાસવિરચિતે શ્રીપુરુષોત્તમલીલામૃતસુખ-સાગર મધ્યે મહારાજે લાધીબાઇને તથા માતાજીને એક સાથે દેહનો ત્યાગ કરાવ્યો, તથા રવજીને સમુદ્રને કાંઠે ઉતાર્યો તથા સુંદરજી તથા રણછોડ તથા રાઘવજી તથા નૃસિંહાનંદ સ્વામી તથા અદાભાઇને પરચા પૂર્યા એ નામે અઠ્યાસીમો અધ્યાય. ૮૮

અધ્યાય ૮૯

એક દિવસે શ્રીજી મહારાજ પાછલો એક પહોર દિવસ હતો ત્યારે માંડવીમાં ખિયા ખત્રીના કારખાનામાં પધાર્યા. ખિયા ખત્રીએ આસન પાથરી આપ્યું તે ઉપર શ્રીજી મહારાજ બિરાજમાન થયા. પછી ખિયા ભક્તે પાણીનો લોટો ભરીને આપ્યો, તે મહારાજ મુખારવિંદ ધોઈને જળપાન કર્યું પછી બેઠા. ત્યારે ખિયા ભક્તે પૂછ્યું જે, હે મહારાજ ! ક્યાંથી પધાર્યા ? ત્યારે શ્રીજી મહારાજે કહ્યું જે, વાગડ દેશમાં રાપરમાં સામતજી સરવૈયાના દરબારમાંથી આજ દિવસ ઊગ્યા પછી ચાલ્યા છીએ, તે તમ પાસે આવ્યા છીએ. ત્યારે તે ખિયે ભક્તે પૂછ્યું, મહારાજ ! રાપર તો અહીંથી પચાશ ગાઉ થાય છે. તે બ્રહ્માની સૃષ્ટિમાં તો જે મનુષ્યો થયા છે તેનાથી તો એટલી વારમાં ન જ અવાય. અને તમે તો પરમેશ્વર છો માટે ચાહે તે કરો. પછી ખિયે ભક્તે ગામ રાપર કાગળ લખીને ખબર કઢાવી, ત્યારે ત્યાંથી ખબર આવી. તે મહારાજે જે વાત કરી હતી તે વાત સાચી થઈ. પછી તે વાત સાંભળીને સર્વે મનુષ્યોને અતિ આશ્ચર્ય થયું. તે જોઈને શ્રીજી મહારાજને ખિયા ભક્તે પ્રશ્ન પૂછ્યું જે, હે મહારાજ ! ભગવાનના ભક્તના દેહ તો પંચભૂતના છે. તો તે દેહે કરીને અષ્ટ આવરણથી પાર દૃષ્ટિ થાય છે અને ભગવાનના ધામમાં જઈને વાત કરે છે. એ તે કેમ થતું હશે ? અને એ તે કેમ હશે ? ત્યારે શ્રીજી મહારાજે કહ્યું જે, ખિયા ભક્ત ! તમારે જોવું છે ? ત્યારે તે ભક્તે કહ્યું જે, મહારાજ ! દેખાડો તો જોઈએ. ત્યારે શ્રીજી મહારાજે કહ્યું જે, આમાંથી એક સાધુને કોઈ

આસન પાથરીને સૂવાડો અને ઉપર આઠ ગોદડાં ઓઢાડો અને પછી તમે માળા હાથમાં લઈને ઊભા રહો. પછી ખિયો ભક્ત માળા લઈને ઊભા રહ્યા, અને બીજા મનુષ્યો જે જે આવે અને જાય. તેને સાધુ આઠ ગોદડાં હેઠે છે તો પણ કહે જે, આટલાં માણસ આવ્યાં અને આટલાં ગયાં. અને ખિયે ભક્તે જેટલી માળા ફેરવી અને જેટલી વાર ઊઠ્યા અને બેઠા તે સર્વ કહી દીધું. ત્યારે સર્વેએ કહ્યું જે, સાધુએ આઠ ગોદડાં ઓઢ્યાં છે અને તેમાંથી સર્વેને દેખે છે, તે મહારાજનો પ્રતાપ છે. અને અષ્ટાવરણ થકી પર જે દૃષ્ટિ પહોંચે તેના પણ તમે જ કારણ છો, (૮)

એક વખત શ્રીજી મહારાજ કંથકોટમાં બિરાજમાન હતા. ત્યારે માંડવીમાં ખિયા ખત્રીએ પોતાના ઘેર મનમાં એવો વિચાર કર્યો જે, આ સમયે સ્વામિનારાયણ જ્યાં હોય ત્યાંથી તત્કાળ મને અહીં દર્શન આપે તો ભગવાન ખરા. એવો સંકલ્પ ખાતાં ખાતાં કર્યો. ત્યારે શ્રીજી મહારાજ કંથકોટથી ચાલ્યા તે તત્કાળ ખિયા ખત્રીને બીજો કોળિયો ભરતા હતા ત્યાં તેને ઘેર પધારીને દર્શન આપ્યાં ને જય સચ્ચિદાનંદ કહીને ઉભા રહ્યા, ત્યારે ખિયે ભક્તે પૂછ્યું જે, સ્વામિનારાયણ ! તમે ક્યાંથી આવ્યા ? ત્યારે મહારાજ કહે ખિયા ભક્ત, અમે તો કંથકોટથી આવ્યા છીએ. ત્યારે ખિયાએ પૂછ્યું જે, કંથકોટથી ક્યારે ચાલ્યા હતા ? શ્રીહરિએ કહ્યું જે તમે પહેલો કોળિયો ભરતાં સંકલ્પ કર્યો ત્યારે ચાલ્યા અને બીજે કોળિયે આંહી આવ્યા. ત્યારે ખિયે ભક્તે સમય, તિથિ, વાર અને પળ, તે સર્વે લખીને કંથકોટ ખબર કઢાવી ત્યારે તે જ પ્રમાણે મળતું આવ્યું. એમ મહારાજે ખિયાના મનનો સંકલ્પ સિધ્ધ કરીને તેને પોતાના સ્વરૂપના નિશ્ચયની દૃઢતા કરાવી. (૯)

ગામ ધમડકામાં બ્રહ્માનંદ સ્વામી પ્રથમ ઘેર હતા તે સમયે ત્યાં ભણતા હતા. તે હંમેશાં ગામની નદીએ નહાવા જતા. તે એક દિવસે ધમડકાથી આથમણી કોરે અને ગુંદીવારી વાડીના ઉગમણે સેઢે ખીજડાનાં ત્રણ ઝાડ ભેગાં ઊભાં છે. તેનાથી દક્ષિણ બાજુ દોઢ ગાઉ છેટે રતાળો પર્વત છે. તેમાં કોઈ યોગેશ્વર રહેતા હતા તે આવીને ખીજડાનાં ઝાડ હેઠે હમેશાં ઊભા રહેતા. એક દિવસ બ્રહ્માનંદ સ્વામી નદીએ નહાવા ગયા. ત્યાં યોગેશ્વર યોગકળાએ કરીને પોતાનાં સર્વે આંતરડાં પેટમાંથી બહાર કાઢીને નદીમાં બેઠા બેઠા ધોતા હતા. ત્યારે તે જોઈને બ્રહ્માનંદ સ્વામી દિલગીર થઈને તે યોગેશ્વરના પગમાં પડ્યા. ત્યારે તે યોગેશ્વર બોલ્યા જે, કાઈકે વાસ્તે દિલગીર હોતે હો ? ત્યારે બ્રહ્માનંદ સ્વામી બોલ્યા જે, આપ જૈસા

યોગેશ્વર મિલજાય હમારે જીવકા સબ અચ્છા હો જાય. ને ઈસ જન્મ મેં કલ્યાણ ભી હોવે. એસી બાત કરો. ત્યારે તે યોગેશ્વર બોલ્યા જે, સૂનો બચ્ચા, મેરા જીવકા કલ્યાણ કે વાસ્તે આ જગ્યા પર આતે હું. કાય કે વાસ્તે આતે હું, તો ઈસ જગ્યા પર કલ્યાણકારી પરમપુરુષ આજ આને વાલા થા સો આજ તો ન આયે, ફિર એક માસ બિત્યા પિછે વે કલ્યાણકારી પુરુષ ગામકી પશ્ચિમ બાજુ વાડી ગુંદિવાલિકી પૂર્વ ઔર ઉત્તર તરફ સેઢાકે ઉપર જો ખીજડાકા વૃક્ષ ત્રણ પંખાલા ઊભા હે વહી જગ્યા પર આયેંગા. સો અપનેકું મિલેગા તબ તુમારા ભી જીવકા કલ્યાણ હો જાયગા. ઔર હમેરા જીવકા ભી કલ્યાન હો જાયગા. એસી બાત કલ્યાણકારી પરમપુરુષને હમકું કહા હૈ જે શ્રીરંગકું તુમ કહેના સો બાત હમને તુમકું કહી. એમ કહીને તે યોગેશ્વર દક્ષિણ બાજુના રતાળા ડુંગર પર ચાલ્યા ગયા.

ત્યાર પછી બરોબર એક મહીને ખીજડાના ઝાડ હેઠે અમાવાસ્યાને દિવસે મહારાજ પધાર્યા અને બ્રહ્માનંદ સ્વામી ખીજડાના ઝાડ હેઠે મહારાજ ભેળા થયા. અને ત્યાં મહારાજે બ્રહ્માનંદને ઘણી વાતો કરી. તે સાંભળીને મહારાજનો બ્રહ્માનંદ સ્વામીએ દૃઢ આશ્રય કર્યો. (૧૦)

એક દિવસ ગામ ધમડકામાં શ્રીજી મહારાજ હરિભક્તોએ સહિત ગામની ઉગમણી કોરે વાડી છે ત્યાં નાહવા પધાર્યા અને મહારાજ ત્યાં સ્નાન કરીને બેઠા. ત્યારે હરિભક્તોએ વાત કરી જે, હે મહારાજ ! આ વડના વૃક્ષમાં ભૂત બહુ રહે છે. ત્યારે તે મહારાજે તે વડના વૃક્ષ સામું જોઈને હરિભક્તને કહ્યું જે જળનો લોટો ભરી લાવો. ત્યારે ભક્તે જળનો લોટો ભરીને મહારાજના હાથમાં આપ્યો. તેમાંથી જળની અંજલિ ભરીને તે જળ વડના વૃક્ષમાં છાંટ્યું અને તે સર્વ ભૂતોને બદ્રિકાશ્રમમાં મોકલ્યાં. એવી રીતે મહારાજ હરિભક્તોને પરચો આપીને ત્યાંથી દરબારમાં પધાર્યા. (૧૧)

વળી ગામ બળદીયામાં કૃષ્ણ ભક્તનો દીકરો રત્નો ભક્ત રહેતા હતા. તેને સત્સંગ થયો તે ઘરમાં બાઈ ભાઈ સર્વે સત્સંગી થયા. તેની ફઈ અને બેન તે ગઢડા શ્રીજી મહારાજનાં દર્શને ગયાં. ત્યાં સાંખ્યયોગી બાઈઓ પાસે રહી ગયાં. પછી તે બાઈઓનાં સાસરિયાંએ ઉપાધિ કરી, તેના લીધે નાત પણ ઉપાધિ કરવા લાગી, ગામમાં પણ સર્વે મનુષ્યો ઉપાધિ કરવા લાગ્યાં. સાધુઓને પણ ગામમાં પેસવા ન દે, ગામમાં બીજો કોઈ સત્સંગી પણ નહીં જે સહાય કરે. પછી તેનો પાંચ

દશ કોરી દંડ પણ લીધો. એટલે તે ભક્ત ત્યાંથી ઉચાળો લઈને ગામ કેરામાં જઈને સદાબાને આશરે રહ્યા.

પછી ગઢડામાં શ્રીજી મહારાજનાં દર્શન કરવા માટે રત્નો ભક્ત ગયા. ત્યારે કહ્યું જે, હે મહારાજ ! હું તો ગામ બળદીયાથી ઉચાળો લઈને ગામ કેરામાં સદાબાની પાસે જઈને રહ્યો છું. ત્યારે શ્રીજી મહારાજે કહ્યું જે, તમારે ગામ બળદીયા ન મેલવું. અને ત્યાં રહેવું. ત્યારે તેની પાસે બેઠેલા બીજા સત્સંગીઓ હતા તે બોલ્યા જે, રત્ના ભક્ત ! તમને શ્રીજી મહારાજ વારેવારે કહે છે. ત્યારે તમે શીદ ના કહો છો ? હા કહો. ત્યારે રત્ના ભક્તે કહ્યું જે, હવે કેમ કરીને પાછા બળદીયામાં રહેવા જઈએ ? ત્યારે શ્રીજી મહારાજે કહ્યું જે, ગામનો ધણી તમને તેડવા આવે તો જાજો. ત્યારે રત્ના ભક્તે કહ્યું જે, કોઈક મોટો ખેડુ હોય તેને તો તેડવા આવે, પણ મારા જેવા મજુરને કોઈ તેડવા આવે ? ત્યારે શ્રીજી મહારાજે કહ્યું જે, જો તેડવા આવે તો જાજો. ત્યારે રત્ના ભક્તે કહ્યું જે, સારું મહારાજ ! જો તેડવા આવશે તો જઈશ. પછી પગે લાગીને ચાલ્યા તે કેરા આવ્યા.

પછી થોડાજ મહીનામાં પૃથ્વી હાલી તેથી બળદીયામાં ઘણાં બધાં ઘરો પડી ગયાં. ત્યારે તે ગામ ધણીએ ગામના મનુષ્યોને બોલાવીને કહ્યું જે, આપણાં ઘણાં બધાં ઘર પડી ગયાં છે, તે સર્વે પાછાં ચણાવીને તૈયાર કરો. ત્યારે ગામનાં મનુષ્યોએ કહ્યું જે, જેને ચણતાં આવડતું હતું તે સત્સંગી થયા, અને તેને ગામમાંથી કાઢ્યા, તે કેરામાં જઈને રહ્યા છે. અને હવે અહીં એવા કડીઆ કોઈ નથી. ત્યારે તે પીરે કહ્યું જે, એને બોલાવી લાવો. ત્યારે તે ગામના મનુષ્યોએ કહ્યું જે, અમારા બોલાવ્યા એ નહીં આવે. ત્યારે તે પીરે કહ્યું જે, એને તેડવા હું જાઉં તો તે આવે ? ત્યારે ગામના મનુષ્યોએ કહ્યું જે, એ ગઢડા સ્વામિનારાયણનાં દર્શન કરવા ગયા હતા ત્યારે એને શ્રીજી મહારાજે કહ્યું હતું જે, તમને જો ગામ ધણી તેડવા આવે તો જાજો. તે જો તમો તેડવા જાઓ તો જરૂર આવે, પછી તે પીર પોતે પટેલીયાનું ગાડું લઈને ગામ કેરા ગયા, અને કૃષ્ણ ભક્ત અને રત્ના ભક્તને કહ્યું જે તમે બળદીયા ચાલો. ત્યારે તે ભક્તે કહ્યું જે, અમે આવીએ તો ખરા પણ જો ગામનાં મનુષ્યો નિંદા કરે તો ન આવીએ, અને જો કોઈ મનુષ્ય સત્સંગનું વાંકુ ન બોલે અને અમારા સાધુઓને ગામમાં આવવા દે તો આવીએ.

ત્યારે તે પીરે કહ્યું જે, ગામનો ધણી તો હું. અને હું તમને તેડવા આવ્યો છું.

અને પટેલીઆ પણ ગાડાં લઇને તેડવા આવ્યા છે. માટે હવે તમને કોણ કહેનારા છે ? કોઇ નહીં બોલે. અને જો તમને કોઇ ગામમાં બોલે તો તેને હું દંડ દેવાને સમર્થ છું. અને તમારા સાધુઓ જ્યારે આવશે ત્યારે હું મારા મેડા ઉપર ઉતારીશ, માટે ચાલો. પછી ગાડાં ઉપર સર્વે સામગ્રી ભરીને ગામ બળદીયા આવ્યા. પોતાનાં ઘર હતાં તેમાં આવીને રહ્યા. પછી તે રત્ના ભગતનો બનેવી વાલો પટેલ હતો તે બહુ ઉપાધિ કરતો હતો તેને શ્રીજી મહારાજે દેહની સ્મૃતિ ભૂલાવીને યમપુરીમાં લઇ ગયા. તેને પ્રથમ તો વૈતરણી નદી દેખાડી, પછી નરકના નવ લાખ કુંડો દેખાડ્યા. પછી શ્રીજી મહારાજે કહ્યું જે, ભગવાન ન ભજે, ભગવાનના ભક્તનો દ્રોહ કરે ને ભગવાનના સંતોની નિંદા કરે, તેના માથે આ સર્વ યમપુરીનાં દુઃખો ભોગવવાનાં છે. માટે તું અમારા ભક્ત જે કૃષ્ણભક્ત અને રત્નો ભક્ત છે તેને રાત દિવસ પીડે છે અને હેરાન કરે છે તેથી આ સર્વ દુઃખો તારા માટે તૈયાર કરી રાખ્યાં છે.

ત્યારે તે વાલા પટેલે કહ્યું જે, હે મહારાજ ! આ યમપુરીમાં દુઃખો દેખીને મને અતિશય ત્રાસ ઉપજ્યો છે, માટે આ દુઃખ મારાથી કેમ ખમાશે ? માટે કૃપા કરીને તમો જેમ કહો તેમ કરું પણ આ યમપુરીનાં દુઃખો ટળે તેવા ઉપાય બતાવો, ત્યારે શ્રીજી મહારાજે કહ્યું જે, અમારા સત્સંગી જે કૃષ્ણ ભક્ત અને રત્ના ભક્તને બહુ દુઃખ દીધાં છે, માટે તેને પગે લાગીને રાજી કરો તો તમારે માથેથી યમપુરીનો માર ટળશે. માટે વર્તમાન લઇને સત્સંગી થાઓ તો અમો ભગવાન છીએ તે તમને અમારા ધામમાં પહોંચાડીશું. ત્યારે તે વાલા પટેલે કહ્યું જે, હવે મને મારા દેહમાં પહોંચાડો તો તમે જેમ કહો છો તેમ હું તત્કાળ કરીશ.

પછી શ્રીજી મહારાજે તેને દેહમાં મૂક્યો. પછી સવારમાં ઊઠીને રત્નાને ઘેર આવીને બેઠો. અને રત્ના ભગતે કહ્યું જે, તમે મને ખાવા દો તો હું ખાઉં. ત્યારે તે રત્ના ભગત તથા તેના ઘરનાં સર્વે મનુષ્યો ભેળાં થઇને કહેવા લાગ્યાં જે, તું વળી આજ અમારે ઘેર ક્યાંથી આવ્યો ? વળી અમને હેરાન કરવા આવ્યો છે ? પછી તે વાત સાંભળીને બીજાં મનુષ્યો આવ્યાં, અને વાલા પટેલને કહ્યું જે, તમે આમને ઘેર શીદ આવ્યા છો ? તે વાત તમે અમને કહો તો એને અમે સમજાવીએ. ત્યારે તે વાલે કહ્યું જે, સ્વામિનારાયણે મને આજ યમપુરી દેખાડી અને કહ્યું જે, તું અમારા સત્સંગીઓ કૃષ્ણ અને તેમનાં ઘરનાં મનુષ્યોને બહુ દુઃખ આપે છે, તે આજ યમપુરીમાં માર ખાઇને મરી જઇશ, અને દુઃખનો પાર નહીં આવે. ત્યારે

મેં કહ્યું જે, આ યમપુરીનો માર મારા માથેથી કેમ ઉતરે ? તે મહારાજ તમે કૃપા કરીને બતાવો. ત્યારે સ્વામિનારાયણે કહ્યું છે જે, કૃષ્ણ ભક્તના ઘરનાં મનુષ્યોને રાજી કરો, સત્સંગ કરો તો યમપુરીનાં દુઃખો અને યમના મારથી તમને ઉગારીશ. હું ભગવાન છું તે તમને મારા ધામમાં પહોંચાડીશ એમ કહીને મહારાજે મને અહીં મોકલ્યો છે, તેથી હું અહીં આવ્યો છું, તે મને તમે ખાવા આપો. મને નિયમ ધરાવો અને હું સત્સંગી થાઉં, અને ભગવાનનું ભજન કરું તો મારા જીવનું કલ્યાણ થાય એમ મારે કરવું છે.

ત્યારે તે સર્વે મનુષ્યોએ કૃષ્ણ ભક્ત અને રત્ના ભક્તને કહ્યું જે, હવે આના પેટમાં કાંઇ કપટ જણાતું નથી, અને સત્સંગી થવા આવ્યો છે, માટે એને વર્તમાન ધરાવો અને ખાવાનું આપો. પછી તેને વર્તમાન ધરાવીને જમાડ્યો. અને પછી વાલે પટેલે કહ્યું જે, આજ દિવસ સુધી મેં તમારા અપરાધ કર્યા છે, તે અપરાધને તમો મારી ઉપર કૃપા કરીને માફ કરજો. અને મને આજથી સત્સંગી જાણજો, અને તમે જ્યારે મહારાજનાં દર્શન કરવા જાઓ ત્યારે મને દયા કરીને મહારાજનાં દર્શન કરાવજો.

પછી તે ભક્તે કહ્યું જે, જો તમો આવશો તો દર્શન કરાવશું. પછી ચાર માસ કેડે સંઘ તૈયાર થયો ત્યારે વાલા ભક્તને બોલાવ્યા, અને કહ્યું જે, તમારે શ્રીજી મહારાજનાં દર્શને આવવું હોય તો ચાલો. ત્યારે વાલા ભક્તે કહ્યું જે, હું તો વાટ જોઇને જ બેઠો છું. પછી સંઘ તૈયાર થઈને ગઢડા ગયો, ત્યાં શ્રીજી મહારાજનાં દર્શન કરી અને પગે લાગીને બેઠો. પછી તે ભક્તને શ્રીજી મહારાજનો નિશ્ચય યથાર્થ થયો. મહારાજ તો અક્ષરાતીત શ્રી પુરુષોત્તમનારાયણ છે. તે મેં ઓળખ્યા. અને હવે સંસારમાં શીદ કૂટાઈ મરું એમ કહીને તે સાધુ થયા અને તેનું નામ મુકુંદપ્રસાદદાસ પાડ્યું. શ્રીજી મહારાજનું વચન માનીને રત્નો ભક્ત જો બળદીયે રહેવા ગયા તો જે સત્સંગી ન હતા અને ઉપાધિ કરતા હતા તે ઉપાધિના કરનારા પણ સર્વે સત્સંગી થયા. અને જે સત્સંગી દેહ મૂકે તેને શ્રીજીમહારાજ તેડવા આવે છે અને કોઈ માંદો થાય તેને દર્શન દે છે. તે પ્રતાપ જોઇને ગામ આખું સત્સંગી થયું અને મંદિરો બે થયાં છે અને તેમાં મનુષ્યો સમાતાં પણ નથી.

ઇતિ શ્રીસહજાનંદસ્વામી શિષ્ય અચ્યુતદાસવિરચિતે શ્રીપુરુષોત્તમલીલામૃતસુખ-સાગર મધ્યે શ્રીજી મહારાજે માંડવીમાં ખિયાને અને ધમડકામાં બ્રહ્માનંદસ્વામીને તથા

ગામ બળદીયાના રત્ના ભક્તને પરચા પૂર્યા એ નામે નવ્યાશીમો અધ્યાય. ૮૯

અધ્યાય ૯૦

ગામ દહીંસરામાં ભક્ત કચરો નામે એક સત્સંગી હતા. કુસંગીઓ તે ગામમાં ઉપાધિ ઘણી કરતા અને સાધુઓને પણ ગામમાં પેસવા દેતા નહીં. પછી સંવત્ ૧૮૮૬ની સાલમાં રામનવમીના સમૈયા ઉપર વડતાલમાં શ્રીજી મહારાજનાં દર્શન કરવા પોતપોતાના ગામથી સંઘ જાવા તૈયાર થયો. ત્યારે કચરો ભક્ત પણ દર્શન કરવા ગયા. ત્યારે માર્ગમાં ચાલતાં રણની સમીપે ગામ શિકાર પર ગયા. ત્યારે પોતાના મનમાં એવો સંકલ્પ કર્યો જે ભગવાનનો અવતાર આ પૃથ્વી ઉપર જ્યારે થાય ત્યારે ભગવાનના ચરણારવિન્દમાં સોળ ચિહ્નો હોય છે તે શાસ્ત્રમાં પણ કહ્યાં છે. તો શ્રીજી મહારાજનાં ચરણારવિન્દમાં હું જો સોળચિહ્ન જોઉં. જો તે ચિહ્ન હોય તો તે ભગવાન ખરા. જો તે ન હોય તો હું મહારાજને ભગવાનના સંત માનું, પણ પૂર્ણપુરુષોત્તમ ભગવાન ન માનું. વળી મને સ્વપ્નમાં પણ શ્રીજી મહારાજ અક્ષરધામમાં દર્શન કરાવવા તેડી ગયા હતા. તે દિવસે અક્ષરને દરવાજે બે બાજુ બે કદમનાં અલૌકિક તેજોમય ઝાડ મને દેખાડ્યાં હતાં. અને તેની માંહેલી બાજુ અક્ષરધામમાં મહા અલૌકિક એક અદ્‌ભુત તેજોમય દિવ્ય અનંત મણીઓ મને દેખાડ્યાં હતાં.

તેમાં કેટલાંકતો રક્ત મણીઓ હતાં તથા અપાર શ્યામ મણીઓ તથા અપાર પીત મણીઓ તથા અનંત નીલમણીઓ તથા અનંત શ્વેત મણીઓ હતાં. આવા મણીઓથી જડિત એવું દિવ્સ સિંહાસન હતું. તેમાં બિરાજમાન એવા શ્રીજી મહારાજનાં અલૌકિક અદ્‌ભુત દર્શન મને પૂર્ણ સ્વપ્નામાં થયાં હતાં. અને તે સમયે દિવ્ય ચંદન પુષ્પે શ્રીજીની અનંત મુક્તોએ પૂજા કરી હતી; તે ચંદને કરીને શ્રીજી મહારાજનાં ચરણકમળ પર તથા તળામાં એક આંગળ ચંદનનો લેપ ચડી ગયો હતો તેનાં પણ મેં દર્શન કર્યાં હતાં. અને તે ચરણના તળામાં સ્વસ્તિક, અષ્ટકોણ, અંકુશ, ધ્વજ, કમળ, જવ, જાંબુ, વજ, ઉર્ધ્વરેખા તથા મચ્છ, ત્રિકોણ, અર્ધચન્દ્ર, વ્યોમ, ગોપદ, ધનુષ્ય, કળશ એ સોળ ચિહ્નો શ્રીજી મહારાજે મને બતાવ્યાં હતાં. એવી રીતે મને સ્વપ્નમાં અક્ષરધામમાં દર્શન થયાં હતાં. ફરીવાર તે ચિહ્નો શ્રીજી મહારાજ મને દેખાડે તો ભગવાન પૂર્ણ પુરુષોત્તમ હું માનું એવો સંકલ્પ મનમાં

કરીને પછી પોતાના ભેળા ગામ બળદીઆના રતનો ભક્ત હતા તેને પૂછ્યું જે, રતનાભાઈ ! આપણે મહારાજનાં દર્શન કરવા જઈએ છીએ, તે જો મહારાજનાં ચરણમાં સોળ ચિહ્ન હોય અને તે જો મને બતાવે તો હું મહારાજને પૂર્ણ પુરુષોત્તમ અક્ષરાધિપતિ માનું, અને જો ન દેખાડે તો ભગવાનના મુક્ત સંત માનું, પણ પૂર્ણ પુરુષોત્તમ અક્ષરાધિપતિ ન માનું, કેમ જે મને સ્વપ્રામાં મહારાજનાં દર્શન થયાં હતાં, ત્યારે મેં ચિન્હો જોયાં હતાં. ત્યારે રતના ભક્તે કહ્યું જે, કચરાભાઈ ! મહારાજનાં ચરણમાં તમે કહો છો તેમજ સોળ ચિન્હ છે. તેનાં દર્શન પણ મહારાજ આપણને કરાવશે. એવી રીતે માર્ગમાં ચાલતાં વાત કરી. પછી શ્રીજી મહારાજનાં રામનવમીના સમૈયામાં વડતાલે દર્શન કર્યા.

પછી નવ દિવસ સુધી રહ્યાં. અને દસમે દિવસે કચરો ભક્ત તથા રતનો ભક્ત તથા દેવજી તથા જગજીવન ભટ્ટ આદિક હરિ ભક્તોએ શ્રીજી મહારાજને કહ્યું જે, હે મહારાજ ! આજે અમારે સર્વને તમારી પૂજા કરીને ચાલવું છે. એમ કહીને તે હરિભક્તોએ કહ્યા મોર મહારાજની પૂજા કરી. તે સમયે કચરો ભક્ત પણ મહારાજની પૂજા કરીને ચાલ્યા. ત્યારે શ્રીજી મહારાજે બોલાવીને કહ્યું જે, તમે માર્ગમાં ચાલતાં ગામ શિકારપર આવ્યા ત્યારે તમારા મનમાં સંકલ્પ કર્યો હતો જે, જો મહારાજનાં ચરણમાં સોળ ચિહ્ન હોય તો ભગવાન અક્ષરાધિપતિ પૂર્ણ પુરુષોત્તમ ખરા. અને તે જો ન હોય તો ભગવાનના મુક્ત ખરા. પણ પૂર્ણ પુરુષોત્તમ નહીં. અને વળી માર્ગમાં ચાલતાં રતના ભક્તને પણ તે વાત કરેલી હતી જે મહારાજનાં ચરણમાં સોળ ચિહ્ન હોય તો હું પૂર્ણ પુરુષોત્તમ અક્ષરાધિપતિ માનું અને ન હોય તો ભગવાનના મુક્ત સંત માનું તમારો તે સંકલ્પ રહી જાશે. અને તે તમે ભૂલી કેમ ગયા ? અને અમને પૂછતા પણ કેમ નથી ? માટે આવો હું અમારાં ચરણમાં જે સોળ ચિહ્ન છે તેનાં તમને દર્શન કરાવું. એમ કહીને પ્રથમ જમણા ચરણને પોતાના ઢીંચણ પર મેલીને પોતાના હાથથી ચિન્હ ગણીને કહેવા લાગ્યા જે, કચરા ભક્ત જુવો આ સ્વસ્તિ છે, આ અષ્ટકોણ છે, આ અંકુશ છે, આ ધ્વજ, આ જવ, આ જાંબુ, આ વજ્ર છે. આ અંબુજ છે. આ ઉર્ધ્વરેખા છે. ડાબા ચરણમાં મચ્છ છે. આ ત્રીકોણ, આ ગોપદ, આ અર્ધચંદ્ર, આ વ્યોમ, આ ધનુષ્ય, આ કળશ છે. આ સોળ ચિન્હ છે. એમ કહીને ચંદને લીપેલાં ચરણારવિન્દના તળામાં પોતાના હાથે સોળ ચિન્હોને ગણી દેખાડ્યાં. તે જોઈને કચરા ભગતને

પરિપૂર્ણ પુરુષોત્તમ પણાનો અડગ નિશ્ચય થયો જે, જે પ્રત્યક્ષ પુરુષોત્તમ છે તેજ આ શ્રી સહજાનંદ સ્વામી છે. એવી રીતે નિશ્ચય કરીને ઘેર આવ્યા.

પછી શ્રીજી મહારાજની ઈચ્છાએ કરીને ગામમાં સત્સંગ થયો, ગામમાં બે મંદિરો થયાં. સત્સંગીઓ પણ ઘણા થયા. ને તે ગામમાં જે કોઇ સત્સંગી દેહ મૂકે છે તેને શ્રીજી મહારાજ તેડવા આવે છે. કોઈ માંદું હોય તેને પોતે શ્રીજી મહારાજ દર્શન દેવા પધારે છે. તે પરચો જોઇને સત્સંગીઓ સહુ આનંદમાં રહી શ્રીજી મહારાજનું ભજન કર્યા કરે છે. એવી રીતે પ્રગટ પ્રમાણ શ્રીજી મહારાજનો ઘણો પ્રતાપ છે તેમાંથી થોડો જ લખ્યો છે. (૧૩)

વળી ગામ રવામાં ભણશાલી ડોશી વાલબાઈને ટુંટીયું આવ્યું હતું તેથી ડોશી માંદી થઇ ગઇ. તેને બે દિવસ થયા ત્યારે દેહ પડે એવું જણાયું. ત્યારે તે ડોશીનો દીકરો એકજ હતો તેણે ડોશીને પૂછ્યું જે મા, તમારે કેમ છે ? કાંઇ ઠીક છે ? ત્યારે ડોશી કહે આ ટુંટીયાનો રોગ છે તેની જે પીડા છે તે તો કહી જાય એવી નથી. પણ બે દિન થયા. આ રોગ આવ્યો છે તે ઘડીથી હું શ્રીજી મહારાજને સંભાળું છું. તે જે દિવસ અમદાવાદમાં શ્રી નરનારાયણ દેવની શ્રીજીએ પ્રતિષ્ઠા કરી, કાંકરીઆ તળાવ પર મંચ ખોડ્યો હતો. તેના પર શ્રીજી મહારાજ બિરાજમાન હતા તે દિવસે મેં દર્શન કર્યાં હતાં. તે મંચને ચારે તરફ સાધુઓ ભરાઈને બેઠા હતા, અને બીજાં મનુષ્યો પણ લક્ષાવધિ શ્રીજીના સામું જોઈ રહ્યાં હતાં તે શ્રીજી મહારાજની મૂર્તિ સંતો સત્સંગીઓ સર્વેનાં મને હમણાં દર્શન થયાં છે. તેણે કરીને મને આનંદ છે. તેથી મને કોઇ પીડા જણાતી નથી. હવે પાંચ મુક્ત સાધુ લઈને શ્રીજી મહારાજ પધાર્યા છે, તે મને કહે છે જે ચાલો તે હું હવે જાઉં છું. અને તમે સર્વે સત્સંગીઓ શ્રીજી મહારાજનું ભજન કરશો તો શ્રીજી મહારાજ સર્વને આવી રીતે તેડવા આવશે. એવી રીતે જય સ્વામિનારાયણ કહીને દેહ મૂકીને શ્રીજી મહારાજના ધામમાં ગયાં. (૧૪)

વળી તેજ 'રવા' ગામનો વાણિયો વિપોશા તેનાં સગાં સંબંધી અને સર્વ ઘરનાં મનુષ્યોનો સંઘ લઈને દેશમાં કમાવા માટે ગયો હતો. ત્યાં વિપો શેઠ માંદા થયા. તે સત્સંગી પોતે એકલા જ હતા. બીજા સર્વે કુસંગીઓ હતા. જ્યારે તે બહુ માંદા થયા ત્યારે તેનાં સગાંવ્હાલાં હતાં તે બોલ્યાં જે તમે કહો છો જે સત્સંગીઓ અમે જ્યારે દેહ મૂકીએ ત્યારે અમને અમારા ભગવાન સ્વામિનારાયણ તેડવા

આવે છે. તે આજ કેમ તેડવા ન આવ્યા ? ત્યારે તેને કુસંગીએ સંભારી દીધા એટલે એમને મહારાજની મૂર્તિ સાંભરી આવી. પછી તે ભક્તે સ્વામિનારાયણ નામ લઈને કહ્યું જે, મને સ્વામિનારાયણ તેડવા આવ્યા છે. તે હવે હું જાઉં છું. ત્યારે તેનાં સગાં કુસંગી હતાં તેણે કહ્યું જે, અમને કાંઈ નિશાની દ્યો તો માનીએ. ત્યારે તે શેઠ વિપે કહ્યું જે, નિશાની તો એ છે કે, જે રવાના સત્સંગીઓ છે તે સર્વે વગડે કામે ગયા છે. ગામમાં કોઈ નથી, એક હંસરાજ ગામમાં છે. તે પણ ગામનો ઝાંપો મેલીને સેઢે થઈને ગામમાં પેઠો તેથી તે દરબારના ગુનામાં આવ્યો. દરબારે તેને બેસારી મૂક્યો છે. તે સમયે સાધુ નિર્લોભાનંદ સ્વામીનું મંડળ સાત મૂર્તિનું આવ્યું છે. તેણે ગામમાં મનુષ્યોને આવીને પૂછ્યું જે, સત્સંગીઓ સર્વે ક્યાં ગયા છે ? ત્યારે તે મનુષ્યોએ કહ્યું જે બીજા સત્સંગીઓ તો વગડે કામે ગયા છે. હંસરાજને તો દરબારે બેસારી મેલ્યો છે. તે એ નિશાની છે. તે દિવસ, વાર, મહિનો, એ સર્વેની યાદી રાખજો અને ઘેર જાઓ ત્યારે ગામમાં જઈને પૂછજો. એમ કહીને વિપા શેઠ દેહ મૂકીને ભગવાનના ધામમાં ગયા. તેના સંબંધીઓ જ્યારે એના ગામમાં આવ્યા. ત્યારે હંસરાજને પૂછ્યું ત્યારે તે હંસરાજે કહ્યું જે, તમે જે વાત પૂછી તે સર્વે સાચી છે. (૧૫)

વળી ગામ ધુફીમાં શેઠ ભારમલ હતા. તે સત્સંગી નહીં. તેની દીકરી વર્ષ સાતેકની હતી. તે માંદી થઈ અને ભોંય પથારી કરીને સુવાડી, ત્યારે તેના પાડોશી ભાનુશાલી સત્સંગી હતા તેને ખબર પડી જે, આપણા પાડોશી ભારમલની દીકરી માંદી છે તે આપણે સત્સંગીઓ ભેળા થઈને તેને ઘેર બેસવા જઈએ. તો તેને સારું લાગે. પછી ભક્ત જેઠો, કરમશી, રતનશી, પ્રધાન ભારસી, કેશવ તે સર્વે ઊઠીને સાદડી પાથરીને કહ્યું જે, તમો અમારા ઉપર કૃપા કરીને ભલે પધાર્યા, આવો બેસો. ત્યારે સર્વે સત્સંગીઓ બેઠા. પછી તેમણે ભારમલને કહ્યું જે, અમારે શ્રીજી મહારાજની આજ્ઞા છે. જે સત્સંગીઓને પાડોશમાં કોઈ માંદો મનુષ્ય હોય અને તે જો સત્સંગી ન હોય અને તેને ઘેર સત્સંગી જઈને વર્તમાન ધરાવે તો તેને અંતકાળે અમે તેડવા જઈએ છીએ. તે માટે તમારી દીકરી માંદી છે, તેને અમે વર્તમાન ધરાવીએ તો શ્રીજી મહારાજ તેડવા આવે, અને એના જીવનું રૂડું થાય. ત્યારે ભારમલે કહ્યું જે, તમે તો અમારા હિતેચ્છુ છો તેથી બહું સારું કહ્યું. બાઈને વર્તમાન ધરાવો. એના જીવનું રૂડું થાય તો બહુ સારું. પછી સત્સંગીઓએ વર્તમાન

ધરાવ્યાં. પછી તે બાઇ ઊઠીને પગે લાગી. ત્યારે તે સત્સંગીઓએ કહ્યું જે, તું કોને પગે લાગી ? ત્યારે તે બાઇએ કહ્યું જે, સ્વામિનારાયણને પગે લાગી. ત્યારે સત્સંગીઓએ કહ્યું જે, સ્વામિનારાયણ ક્યાં છે ? ત્યારે તે બાઇએ કહ્યું જે, ગઢડામાં વાડી છે તેમાં આંબાવાડીઆમાં આંબા હેઠે ઓટો છે. તેના ઉપર ઢોલિયો ઢાળ્યો છે. તેના ઉપર સ્વામિનારાયણ ઉગમણે મુખારવિન્દે બિરાજમાન છે અને આગળ સાધુઓ વાજિંત્ર વગાડીને કીર્તન ગાય છે, સંતોની સભા ભરાઇને બેઠી છે, દેશદેશના હજારો સત્સંગીઓ પણ બેઠા છે. આંહીનો જે સંઘ ગયો છે. તે પણ સર્વે ત્યાં ઊભો છે. ત્યારે સત્સંગીઓએ કહ્યું જે, તું કહે છે તે વાત સાચી, પણ અમે દેખતા નથી. તે માટે તું આપણા ગામના સત્સંગીઓ જે ગઢડે ગયા છે અને શ્રીજી મહારાજનાં દર્શન કરે છે તેને તું પૂછી લે કે, તમે પાછા ધુફી ક્યે દિવસે આવશો ? તે વાત પૂછીને અમને કહે, જો તારી વાત અને સત્સંગીઓની વાત મળતી આવશે તો અમને વિશ્વાસ આવશે. ત્યારે તે બાઇએ કહ્યું જે, હું પૂછી જોઉં.

પછી તે બાઇએ શ્રીજી મહારાજને પૂછી જોયું જે, હે મહારાજ ! અમારા ગામના સત્સંગીઓ છે તે પાછા કેટલા દિવસે ધુફી આવશે ? ત્યારે શ્રીજી મહારાજે કહ્યું જે, અહીંથી કાલે ચાલશે તે દશ દિવસે આવશે. ત્યારે તે બાઇએ કહ્યું જે, સત્સંગીઓ જ્યારે આવે ત્યારે તમે તેને પૂછી જોજો. તે તમને કહેશે. તે દિવસ તમને વિશ્વાસ આવશે. હવે શ્રીજી મહારાજ મને કહે છે, તું ચાલ, તને ભગવાનના ધામમાં પહોંચાડીએ. તે માટે હું તો હવે જાઉં છું. તમો ભગવાનને ભજશો તો યમપુરીના મારથી છૂટશો. સ્વામિનારાયણ સાક્ષાત્ ભગવાન છે. તે અક્ષરધામમાં તેડી જાશે. અને મને તેડી જાય છે, તે હું જાઉં છું. એમ કહીને દેહ મૂકીને ભગવાનના ધામમાં ગઇ.

પછી દશ દિવસ થયા ત્યારે તે સત્સંગીઓ આવ્યા તેને સર્વ વાત પૂછી. ત્યારે જેમ બાઈએ વાત કરી હતી તેમજ બરાબર વાત મળી આવી. ત્યારે તે બાઈના ઘણાક સગા સંબંધીઓ અને નાતીલાઓ સત્સંગ કરીને શ્રીજી મહારાજના આશ્રિત થયા. અને સર્વે શ્રીજી મહારાજનું ભજન કરવા લાગ્યા. અને તે પરચો જોઈને સર્વે આનંદ પામ્યા. અને મનમાં એમ જાણ્યું જે, જેમ એ બાઈને શ્રીજી મહારાજ ધામમાં તેડી ગયા તેમ આપણને પણ તેડી જાશે. એમ પરસ્પર કહીને ખબરદાર થઈને શ્રીજી મહારાજનું ભજન કરવા લાગ્યા. (૧૬)

કોઈક સમયે મહારાજ અને કાળાતળાવના રવજીભાઈ અને ગામ તેરાના માવજીભાઈ કચ્છમાં આવતા હતા. તે રણ ઉતરીને કોઈક ગામના તટે ઊતર્યા. તે સમયે કોઈક ફકીર કચ્છમાંથી સામે કાંઠે જતો હતો, તે મહારાજ પાસે આવીને ઊભો રહ્યો. ત્યારે મહારાજ બોલ્યા જે, સાંઈ! કહાં રહેતે હો ? ત્યારે તે બોલ્યો જે, દિલકે ભિતર. ત્યારે મહારાજ બોલ્યા જે, દિલકે ભિતર સાહેબકા તબેલા હૈ સો તુમને દેખા હૈ ? ત્યારે તે કહે જે, નહીં દેખા હૈ. પછી મહારાજે તેને ધામ દેખાડ્યું અને તેને સમાધિ થઇ ગઇ. ત્યાં મહારાજનું અલૌકિક ઐશ્વર્ય જોઇને અતિશય આશ્ચર્ય પામીને સમાધિમાંથી જાગીને મહારાજને પગે લાગ્યો. અને એમ બોલ્યો જે, તુમ તો ખુદા હો. પછી મહારાજ બોલ્યા જે, સાંઇ ! તુમ જાઓ. ત્યારે એ જાણે જે, ભગવાનને કેમ પુંઠ થાય, એટલે પાછલે પગે ચાલ્યો, એટલે મહારાજની મૂર્તિ જોઇને તેની વૃત્તિ તણાય, તેથી પાછો મહારાજ પાસે આવે. એમ બે ચાર વાર થયું એટલે મહારાજ બોલ્યા જે, આડું વસ્ત્ર ઝાલો. પછી રવજીભાઇએ વસ્ત્ર આડું ઝાલ્યું એટલે તે ગયો. એમ શ્રીજી મહારાજે તેમને ઐશ્વર્ય જણાવ્યું. (૧૭)

ક્યારેક શ્રીજી મહારાજ ઘણાક સાધુ લઇને કચ્છમાં આવતા હતા. અને વઢવાણના ઉપાધ્યાય દેવકૃષ્ણ પણ ભેળા હતા. અને રણમાં ચાલ્યા એટલે દેવ કૃષ્ણ બહુ તરસ્યા થયા, અને પાસે જળ નહીં તેથી પીડા પામ્યા. અને મહારાજને કહ્યું : મને તરસ ઘણી લાગી છે. અને પ્રાણ જાય એમ જણાય છે. ત્યારે મહારાજ એમ બોલ્યા જે, ગંગા યમુના સમુદ્રમાં ભળે છે. તેની સેરો સમુદ્રમાં આવે છે ત્યાં પાણી મીઠું હોય છે, તે ચાખી જુવો. ત્યારે ચાખી જોયું તે ખારું લાગ્યું. પછી દશવીશ પગલાં ભરીને જોયું ત્યારે ગંગાજલ જેવું હતું તે પીધું. અને બીજાઓએ પણ પીધું. પછી ચાખ્યું ત્યારે ખારું લાગ્યું. (૧૮)

ભુજના વાલજી મલ્લે દેહ દ્વારિકામાં મેલ્યો, તે સમયે શ્રીજી મહારાજ તેજોમય સ્વરૂપે તેમને દેખાણા. દ્વારિકા પણ તેજોમય સુવર્ણની દેખાણી, એવી રીતે અલૌકિક દર્શન થયાં. તે જોઇને તે એમ બોલ્યા જે, અતિ તેજોમય સ્વરૂપે મહારાજ મને તેડવા આવ્યા છે. તે ભેળો હું અક્ષરધામમાં જાઉં છું. એમ કહીને દેહ મેલ્યો, તે ચમત્કાર જોઇને કેટલાક જનોને નિશ્ચય થયો. (૧૯)

ક્યારેક સચ્ચિદાનંદ સ્વામી વહાણમાં બેસીને કચ્છ દેશમાં શ્રીજી મહારાજનાં દર્શને જાતા હતા, તે અતિ સ્નેહે કરીને તેને સમાધિ થઇ ગઇ તેને ત્રણ

દિવસ વીતી ગયા. ત્યારે સમુદ્રને કાંઠે રહેનારા જે જનો હતા તેઓએ તેને જોઈને જાણ્યું જે, આ સાધુ દેહ મૂકી ગયા છે. એમ જાણીને તેને દેહને દેન દેવા માટે સ્મશાનમાં લઈ ગયા. અને ચિત્તામાં સુવાડ્યા. તે મનુષ્યો તેના દેહને અગ્નિ મૂકવા તૈયાર થયા. ત્યાં તો શ્રીજી મહારાજે સચ્ચિદાનંદ સ્વામીને જગાડ્યા. તેને જોઈને સમીપે જે મનુષ્યો હતાં, તે સર્વે ઘણુંક આશ્ચર્ય પામ્યાં. (૨૦)

ઇતિ શ્રીસહજાનંદસ્વામી શિષ્ય અચ્યુતદાસવિરચિતે શ્રીપુરુષોત્તમલીલામૃતસુખ-સાગર મધ્યે શ્રીજી મહારાજે ગામ દહીંસરાના કચરા ભગત તથા રવાના વિપાશાને અને ધુફીમાં ભારમલની દીકરીને અને ભુજના વાલજી મલ્લને અને સચ્ચિદાનંદ સ્વામીને પરચા પૂર્યા એ નામે નેવુંમો અધ્યાય. ૯૦

અધ્યાય ૯૧

રવજી સુતાર રામાનંદ સ્વામી છતાંના સત્સંગી હતા. સમાધિનિષ્ઠ હતા. બાલ બ્રહ્મચારી પણ હતા. સમાધિએ કરીને સ્વતંત્ર થઈ ગયા હતા. પછી તો હરિભક્તો બાઈ ભાઈ જેને બ્રહ્મમોલમાં જવું હોય તેને તેડી જાય. પછી સુંદરજીભાઈએ મહારાજના ઉપર કાગળ લખ્યો જે, રવજી તો પોતે પ્રભુ થયો છે. તે કાગળ વાલજી મહારાજ પાસે કુંડળ ગામમાં લાવ્યો. ત્યાં મહારાજ ઉગમણે મુખારવિંદે મામૈયા પટગરની ઓસરીએ ઢોલિયા ઉપર બિરાજમાન હતા. મુળજી બ્રહ્મચારી, આત્માનંદ સ્વામી અને ગોપાળાનંદ સ્વામી ત્યાં બેઠા હતા, ત્યાં વાલજી સુતારે તે કાગળ આપ્યો. ત્યારે મહારાજે તે કાગળ વાંચવા માંડ્યો. ત્યારે વાલજીએ કહ્યું જે, એક કોરે બેસીને વાંચો તો ઠીક. પછી મહારાજે ઢોલિયાથી ઉતરીને એકાંતમાં વાંચ્યો. પછી વાંચીને ફાડી નાખ્યો, અને આવીને હસતા હસતા ઢોલિયે બેઠા. પછી આત્માનંદ સ્વામી સામું જોઈને બોલ્યા જે, તમે કાળાતળાવવાળા રવજીને ઓળખો છો ? ત્યારે તેમણે કહ્યું જે, નામે સાંભળ્યા છે પણ ભેળા થયા નથી. પછી મહારાજે કહ્યું જે, એ તો પ્રભુ થયો છે. જુવો છોને જીવનો સ્વભાવ ! જેને પ્રતાપે અક્ષરધામમાં જાય છે તેને તો વિસારી મૂકે છે. પોતે જ ધામી થઈને બેસે છે. એમ કહીને હસ્યા. આત્માનંદ સ્વામીને કહ્યું જે, તમે ભુજ જઈ બે થપાટ મેલજો અને કહેજો જે, તું કોઈકની નાડી તાણ, કાં તો હું કોઈકની નાડી તાણું, કાં તો તું બ્રહ્મમોલમાં તેડી જા, નહીં તો હું તેડી જાઉં. પછી મહારાજે દ્રષ્ટાંત દઈને વાત કરી જે, એક લીંબડો ઘુંટીને તાંસરી ભરી હોય. એક તાંસરી સાકર ઘોળીને ભરી હોય, એમાં

કયું ગળ્યું ? એની એ વાત સમજવા સારુ દશ વાર કરી ત્યારે સૌએ કહ્યું જે સાકર ગળી. પછી મહારાજે કહ્યું જે, રોગીને લીંબડો ગુણ કરે અને રોગ ગયા પછી સાકર ગુણ કરે. એમ અમારાં વચન હમણાં લીંબડા જેવાં કડવાં લાગે છે પણ મન, કર્મ, વચને કરીને તે વચન જે દિવસે માનશે તે દિવસે જ સુખીયો થાશે. બીજું દ્રષ્ટાંત દીધું જે, જેમ બાદશાહ ઓરડામાં બેઠો હોય અને તે પછીત કાચની હોય. તેમાં જેવાં ઘરેણાં અને વસ્ત્રો સહિત બેઠો હોય, તેવું ને તેવું જ પછીતમાં પ્રતિબિંબ દેખાય. ત્યારે બાદશાહને જે કોઇ સલામ કરવા આવે તે પ્રતિબિંબને સલામ કરે. ત્યારે બાદશાહને તે કેવું સારું લાગે ? ત્યારે સહુએ કહ્યું જે કોઇને સારું ન લાગે. પછી મહારાજ બોલ્યા જે, સારું શું લાગે તેને તો તત્કાળ તોપને મોંઢે બાંધે; કેમ જે તે બાદશાહને એમ જણાય જે હું સાક્ષાત્ બેઠો છું ને મારા ઓછાયાને પગે લાગે છે. તેમ જીવ કાંઇક સમાધિમાં ચમત્કાર જેવું દેખે છે, ત્યારે ત્યાં મોહ પામી જાય છે. પણ એમ નથી જાણતો જે, મને જેમણે સમાધિ કરાવી છે. તેના હાથમાં અનંત ચમત્કાર રહ્યા છે. એ દિશની ઘણીક વાત કરી. પાછું આત્માનંદ સ્વામીને કહ્યું જે, તમે ભુજ જાઓ અને રવજીને અહીં મોકલજો. જો તે અહીં ન આવે તો તે સત્સંગમાં નહીં. મહારાજે કુંડળમાં થપાટ ઉપાડી તે સાથે જ સમાધિ તો ટળી ગઇ, પહેલાં હતો એવો પણ ન રહ્યો.

પછી તો બહુ મઉ થયો ત્યારે ગોંડલમાં મહારાજ પાસે આવ્યો અને કહ્યું જે, હે મહારાજ ! ભૂલ પડી. પછી મહારાજે હરભમ ઉપર કાગળ લખ્યો જે, એને બે બળદો આપજો. રહેવા સારું ખોરડું કરી આપજો. રવજીભાઇએ કાળા તળાવ આવીને કાગળ હરભમભાઇને આપ્યો તેણે મહારાજની આજ્ઞા અનુસાર કરી આપ્યું અને રવજીભાઇ ત્યાં રહ્યા. (૨૧)

એક સમયે શ્રીજી મહારાજ કાળાતળાવમાં બિરાજમાન હતા ત્યારે તળાવના કૂવામાં પાણીની બહુ તંગાસ હોવાથી લોકોને ઘણું દુઃખ થયું. પછી શ્રીજી મહારાજે કૂવાના કાંઠા ઉપર બેસીને કૂવામાં પોતાનાં ચરણારવિંદ લટકતાં મેલ્યાં. તેથી કૂવાનું પાણી મહારાજનાં ચરણારવિંદને સ્પર્શ કરવા ઉપર આવ્યું. પછી જ્યારે જ્યારે સાધુને માટે પાણી ભરવું હોય ત્યારે મહારાજ કૂવા ઉપર જઇને પોતાનાં ચરણારવિંદ કૂવામાં રાખીને બેસે ત્યારે પાણી ઉપર આવે. જ્યારે સાધુ માટે પાણી ભરાઇ રહે ત્યારે બીજાં લોકો પાણી ભરી લે. મહારાજ જ્યારે કૂવા

ઉપર પધારે ત્યારે ગામના સહુ લોકો પણ પરસ્પર એમ બોલે જે, ચાલો પાણી ભરવા ; સુતારનો બાવો જાય છે. એમ કહીને સહુ પાણી ભરવા આવે, તે મહારાજ જ્યાં સુધી કૂવા ઉપર બેસી રહે ત્યાં સુધી પાણી ઉંચું રહે. કૂવાથી હેઠા ઉતરીને જ્યારે ઉતારે પધારે ત્યારે પાણી નીચું ઉતરી જાય. એવી રીતે મહારાજે કાળાતળાવને વિષે પોતાનો ઘણોક પ્રતાપ દેખાડ્યો. (૨૨)

એક સમયે ગામ દહીંસરાથી નાના આનંદાનંદ સ્વામી આદિક સાધુ ચાલ્યા તે ગામ રામપુર જતાં માર્ગમાં ગામ સરલીની સીમ આવી. ત્યારે ગામ સરલીનો ધણી ચારણ ઉદેરામ તે સાધુ પાસે આવ્યો અને પ્રશ્ન પૂછવા લાગ્યો જે, તમે કોના સાધુ છો ? અને મારા ગામની સીમમાંથી કેમ ચાલ્યા જાઓ છો ? ત્યારે સાધુ બોલ્યા જે, અમે સ્વામિનારાયણના સાધુ છીએ. ત્યારે ઉદેરામ બોલ્યો જે, સ્વામિનારાયણ ભગવાન કહેવાય છે. અને તમે જ્યારે સ્વામિનારાયણના સાધુ છો, ત્યારે મારા ગામની સીમમાંથી ચાલ્યા માટે ચાલો તમે મારા ગુનામાં આવ્યા છો. ત્યારે તે સાધુ બોલ્યા જે, અરે ભાઈ ! અમે કાંઈ તારા ગામની સીમમાંથી કોઈ વસ્તુ ઉપાડી નથી. અને અમને શા માટે તું કહે છે કે, અમે તારા વાંકમાં આવ્યા છહીએ ? અમો તો ભેખ છીએ અને રમતા રામ છીએ તે ગામ રામપુર ચાલ્યા જઈએ છીએ. ત્યારે ઉદેરામ બોલ્યો જે, તમે સૂઝે તેમ સમઝાવશો તો પણ હું તમને લઈ જઈશ. ત્યારે તે સાધુ બોલ્યા જે, તારી મરજી હોય તો ચાલ, અમે આવીએ. એમ કહીને તે સાધુઓ ઉદેરામ ચારણની સાથે ગામ સરલી ગયા. ત્યારે તે ઉદેરામે સાધુને પોતાની મેડીમાં પૂરી મૂક્યા. અને રાત પડી ત્યારે તે સાધુઓ મેડી ઉપર અર્ધી રાત પર્યંત ઊંચે સાદે કીર્તન બોલ્યા. ત્યાર પછી સ્વામિનારાયણ સ્વામિનારાયણ ભજન કરીને સૂઈ ગયા. ત્યારે રાતમાં શ્રીજી મહારાજ ભયંકર વેશવાળા અને અસ્ત્ર તેમજ શસ્ત્રોને ધારી રહેલા એવા મનુષ્યની ફોજ લઈને ઉદેરામના ફળીઆમાં આવીને ઉંચે સાદે બોલીને કહ્યું જે, ક્યાં ગયો ઉદેરામ ? અમે તેને પકડીને કોટડીમાં પૂરીને કેદ કરવા આવ્યા છીએ. તે શબ્દ સાંભળીને તરતજ જાગ્રત થઈને ઉદેરામ ઊઠ્યો અને પોતાના ઘરનું બારણું ઉઘાડીને બારે જોયું તો ભયંકર વેશવાળા અને અસ્ત્ર શસ્ત્રને હાથમાં ધારી રહેલા એવા લાખો માણસની ફોજ દેખીને ઉદેરામ તો થર થર કાંપવા લાગ્યો. ત્યારે શ્રીજી મહારાજે તેને કહ્યું જે, આજ દિવસના અમારા સાધુઓ ગામ રામપુરના માર્ગે ચાલ્યા જતા

હતા તેને તેં ઝાલીને તારી મેડી ઉપર ચડાવીને શા માટે પૂરી મૂક્યા છે ? તેનો જવાબ આપ. અને તે સાધુઓ તારા શું ગુન્હામાં આવ્યા છે ? તેમનો જે ગુન્હો હોય તે તું અમને કહે. ત્યારે તે ઉદેરામ થર થર કંપતો બોલ્યો જે, એ સાધુઓ મારા બીજા કાંઇ વાંકમાં આવ્યા નથી પણ મારા ગામની સીમમાંથી ચાલ્યા જતા હતા. એટલા જ ગુન્હા માટે તે સાધુઓને મેડીમાં પૂર્યા છે.

ત્યારે શ્રીજી મહારાજ બોલ્યા જે એ સાધુઓ માર્ગમાં ચાલ્યા જતા હતા એટલા જ વાંક માટે તેં એ સાધુઓને મેડી ઉપર પૂર્યા છે. પણ તારે તો આ ચૌદ કરોડ નરકના કુંડમાં તથા ચોરાસી લાખ યોનિઓમાં પુરાવું પડશે અને થોડાક જ દિવસમાં તારું ગામ પણ તારે ઘેર નહીં રહે. એમ કહીને સાખી બોલ્યા જે, સંત સંતાપે જાત હૈ, રાજ ધર્મ અરૂ વંશ, તુલસી ત્રણેય ટીલે ન દેખ્યા, કૌરવ રાવણ અને કંસ, એ સાખી બોલીને ઉદેરામને યમપુરી દેખાડી અને કહ્યું જે, એ સાધુઓને પૂર્યા છે તેમને છોડી મૂકજે નહીં તો આ સર્વે દુઃખ તને ભોગવવાં પડશે. એમ કહીને અંતર્ધાન થઇ ગયા. ત્યારે ઉદેરામે તે સાધુઓ મેડી ઉપર સૂતા હતા. ત્યાં જઇને અર્ધી રાત્રે સાદ કર્યો અને સાધુઓને જગાડીને કહ્યું જે, તમે મારી મેડીમાંથી ઉતરીને બહાર જાઓ. ત્યારે સાધુઓ બોલ્યા જે, અત્યારે અર્ધી રાત્રે ક્યાં જઇએ ? અમે સવારે ઊઠીને ગામ રામપુર જશું.

ત્યારે તે ઉદેરામ બોલ્યો જે ના, અત્યારે ને અત્યારે તમે મારી મેડીમાંથી ભલા થઇને બહાર જાઓ. કારણ કે હું મારો કાળ સમીપે દેખું છું. એવાં ઉદેરામનાં વચનો સાંભળીને સાધુઓ રાત્રે ત્યાંથી ચાલ્યા તે દક્ષિણાદિ નદીના કાંઠે વડના વૃક્ષમાં ઘણાંક ભૂતો રહેતાં હતાં તે સાધુઓને આવતા જોઇને ત્યાંથી તત્કાળ ચાલી નીસર્યા અને સાધુઓ વડના વૃક્ષ તળે જઇને સૂઇ ગયા. અને સવારે ઉઠીને ગામ રામપુર ગયા. ત્યાર પછી ઉદેરામને ઘેર ગામ સરલી રહ્યું નહીં, તેમજ તે ઘર ખોરડાં સહિત પોતે નાશ થઇ ગયો. (૨૩)

વળી એક દિવસ ગામ કંથકોટમાં એક લવાણો મુમૈયો માંદો થયો. તેને પદમશી ભક્ત જોવા ગયા. ત્યારે ત્યાં જઇને બેઠા. ત્યારે તેને પૂછ્યું જે મુમૈયા કેમ છે ? ત્યારે તે મુમૈયો બોલ્યો જે, ભુંડા હાલ છે ભાઇ, બહુ જ પીડા થાય છે. અને અન્ન પણ નથી ખવાતું તેમ જીવ પણ નથી જાતો અને હેરાન પણ ઘણો થાઉં છું. ત્યારે પદમશીભાઇએ કહ્યું જે, તમે ગાડું ભાડે કરીને અમારી સાથે વડતાલ આવ્યા

હતા અને ત્યાં શ્રીજી મહારાજનાં દર્શન કર્યાં હતાં. તેને સંભાળો. તેમજ સાધુઓ ને સત્સંગીઓની સભા ભરાણી હતી અને તેમનાં દર્શન પણ તમે કર્યાં છે તેને સંભાળો. ત્યાં પાંચ દિવસ રહ્યા. પછી આપણે ત્યાંથી ચાલ્યા તે રણમાં આવ્યા ત્યારે આપણને ચોરે લૂંટવા માંડ્યા ત્યારે શ્રીજી મહારાજ ઘોડે ચડીને પધાર્યા હતા અને ચોરને તગડી મેલ્યા હતા. આપણને કટારીઆ સુધી પહોંચાડીને અંતર્ધાન થઇ ગયા હતા. આપણી રક્ષા કરી હતી. તે મૂર્તિને તમે બરોબર સંભાળો, તો તે તમારી સર્વ દુઃખ થકી સહાય કરશે. ત્યારે તે મુમૈયો બોલ્યો જે, બીજા દેવ જેટલા પૃથ્વી ઉપર છે તે સર્વને સંભાર્યા પણ કોઇએ મારી સહાય કરી નહીં. અને હવે તમે કહ્યું ત્યારે લ્યો સ્વામિનારાયણને સંભારું. પછી તે મુમૈયો મહારાજની મૂર્તિને ઘડી વાર સંભારીને નારાયણ ધૂન કરી.ત્યારે તેને શ્રીજી મહારાજનાં દર્શન થયાં. ત્યારે તે મુમૈયે પદમશીને કહ્યું જે તમે આવ્યા તે બહું સારૂં કર્યું અને મને મહારાજની મૂર્તિની સ્મૃતિ કરાવી. તેથી મારી સર્વ પીડા મટી ગઇ છે અને શાન્તિ થઇ છે. જેમ શ્રીજી મહારાજે આપણી રણમાં ચોર થકી રક્ષા કરી તેમજ મારી પીડા થકી અને યમના દૂત થકી રક્ષા કરી છે. અને મેં તો સત્સંગીઓની અને મહારાજની નિંદા કરી છે તો પણ દયાળુ ભગવાને મારા અપરાધ સામું ન જોયું. અને મેં મહારાજને ઘડીક વાર સંભાળ્યા તેથી મને દર્શન દઈને મારાં સર્વ દુઃખો ટાળી નાખ્યાં. અને શ્રીજી મહારાજ કહે છે જે, તું ચાલ માટે હવે હું મહારાજનાં ભેળો જાઉં છું. અને મારૂં કલ્યાણ થયું. એમ કહીને દેહ મૂક્યો અને ભગવાનના ધામમાં ગયો. એવો પ્રતાપ શ્રીજી મહારાજનો છે. (૨૪)

સંવત્ ૧૮૭૧માં શ્રીજી મહારાજ કંથકોટ પધાર્યા. કચરા ભગતને ઘેર ઉતર્યા. તે વખતે ત્યાંના દરબાર ડોશોજી દર્શન કરવા આવ્યા. તેની આગળ મહારાજે વાત કરી જે, તમારા ગામમાં ગોભંગ થાય છે તે બંધ કરો. ત્યારે દરબાર બોલ્યા જે, ગોભંગ કરે છે અને પાપ કરે છે પણ તે મારા રાજ્યની રક્ષા કરે છે. ત્યારે શ્રીજી મહારાજ બોલ્યા જે, પાપ કર્યાથી તો રાજ્ય જાય પણ રહે નહીં. એ પ્રકારની ઘણીક વાર્તા કરી તે સાંભળીને રાજા ઊઠી ગયો. પછી મહારાજે સત્સંગીઓને કહ્યું જે, આ ગામને ભુજથી લશ્કર આવશે તે લૂટી લેશે. માટે તમે સત્સંગીઓ સર્વે ઉચાળા લઈને બીજાં ગામોમાં રહેવા જાજો. અહીં કોઇ રહેશો નહીં. પછી સત્સંગીઓ સર્વે ઉચાળા લઇને બીજા ગામમાં જઇને રહ્યા. પદમશી

અને નારાયણ એ બે તો ત્યાંજ રહ્યા પણ બીજે ન ગયા. અને પછી તે ભુજનગરથી રાજાનું લશ્કર આવ્યું તે ગામ લૂંટી લીધું. સર્વેના ઘરમાં અન્ન વસ્ત્ર કાંઇ રહેવા ન દીધું અને સર્વે સામાન લઇ ગયા. ઠક્કર નારાયણ તો બશેર ખજુર લઇને ઉકરડામાં દાટી આવ્યા હતા તે પછી કાઢીને ખાતા ખાતા આધોઇ કચરા ભગત પાસે આવ્યા. અને કહ્યું જે, લશ્કર આવ્યું તે ગામને લૂટી લીધું, જે મનુષ્યો ગામનાં હતાં તેમની પાસે અન્ન વસ્ત્ર કાંઇ પણ રહેવા દીધું નથી. સર્વ લૂટી ગયા. માટે શ્રીજી મહારાજે જે વચન કહ્યું હતું તે સત્ય થયું.

ત્યારે કચરા ભગતે ઠક્કર નારાયણને કહ્યું જે, શ્રીજી મહારાજનું વચન લોપીને કોઇ સુખીયો થયો નથી. અને જેણે વચન લોપ્યું તે દુઃખીયા થયા. કેમ જે શ્રીજી મહારાજે કહ્યું હતું જે ગામ નહીં રહે અને જે ગામમાં રહેશે તે લૂટાઇ જશે. તે માટે જેણે ન માન્યું તે લૂટાઇ ગયા અને દુઃખીયા થયા. જેણે માન્યું તે સુખીયા થયા. માટે સુખ માત્ર ભગવાનનાં વચનમાંજ રહ્યું છે. તે જાણ્યા પછી જે બીજે ગામ રહેવા ગયા હતા તેણે તે વાત સાંભળી અને કહ્યું જે શ્રીજી મહારાજે આપણને ઉગાર્યા. ૨૫

ઇતિ શ્રીસહજાનંદસ્વામી શિષ્ય અચ્યુતદાસવિરચિતે શ્રીપુરુષોત્તમલીલામૃતસુખ-સાગર મધ્યે શ્રીજી મહારાજે રવજી સુતારને સુખીયા કર્યા તથા કાળાતળાવના કૂવાનું જળ ઉપર કર્યું તથા કંથકોટના મુમૈયાને તથા કંથકોટના ગરાસીઆને પરચા પૂર્યા એ નામે એકાણુંમો અધ્યાય. ૯૧

અધ્યાય ૯૨

વળી એક દિવસે ગામ આધોઇના અને ગામ કંથકોટના સર્વે સત્સંગીઓ ભેળા થઇને શ્રીજી મહારાજનાં દર્શન કરવા વડતાલ ગયા હતા. તે દર્શન કરી પાછા વળ્યા તે ગામ વેણાસરથી રણમાં પડ્યા. તે રણમાં અર્ધ પંથે આવ્યા તે વખતે આઠ સ્વાર લૂંટવા આવ્યા. ત્યારે સેજુબાઇ સમાધિવાળાં હતાં તેમને માથે બાચકો હતો તે સ્વારે બરછીની અણીએ કરીને ઉપાડી લીધો. પછી ગાડાંવાળો ભાડુત ઠક્કર મુમૈયો હતો તેણે એમ કહ્યું જે, તમે કહો છો જે સ્વામિનારાયણ તો ભગવાન છે. તે જો ભગવાન હશે તો આ વખતે તમારી સહાય કરશે. ત્યારે સેજુબાઇએ કહ્યું જે, ભગવાન હમણાં આવશે, એમ વાતું કરે છે ત્યાં તો કાઠીના જેવો વેષ કરીને દિવ્ય ઘોડા ઉપર બેઠેલા અને ઢાલ, તલવાર, અને ભાલું હાથમાં

લીધું છે, જેમ ગરુડ ઉડીને આવે તેમ ઝપાટાબંધ આવીને શ્રીજી મહારાજ ઊભા રહ્યા. અને તે ચોરોને કહ્યું જે, હે કૂતરાઓ ! ભાગીજાઓ અને જો પાસે આવ્યા, તો સર્વેને મારી નાખીશ. ત્યારે તે ચોરો સર્વે છેટા ઊભા રહ્યા અને કહ્યું જે, હે બાવા ! અમે તો પેટને અર્થે આવાં કર્મ કરીએ છીએ. ભૂખે મરીએ છીએ. તેથી અમોને એમના પાસેથી કાંઇક ખાવા અપાવો તો જતા રહીએ. ત્યારે શ્રીજી મહારાજે કહ્યું જે, જો જીવવાની ઈચ્છા રાખતા હો તો નાસી જાઓ. ત્યારે તે ચોરો લૂંટવાની આશા મેલીને જતા રહ્યા. પછી શ્રીજી મહારાજે કહ્યું જે, સર્વે સત્સંગીઓ માર્ગે ચાલો. પછી તે ચાલ્યા તે ગામ કટારીએ આવ્યા. ત્યારે શ્રીજી મહારાજે કહ્યું જે, તમે સર્વે તમારાં ગામમાં જાઓ. બજારથી ઉગમણી બાજુનાં ગામને રાતના ચોર લૂટી જશે તે માટે બજારથી આથમણાં ગામમાં ઉતરજો. અમે ઘોડો પાણી પાઈને આવીએ છીએ. એમ કહીને વાંસે રહ્યા ને અંતરધાન થઈ ગયા. ત્યારે તે ગાડાવાળે કહ્યું જે, સ્વામિનારાયણ ભગવાન ખરા આજે આપણને ઉગાર્યા. ૨૬

ગામ કંથકોટને ગરાસીયાએ પોતાની દીકરી સીંધ દેશમાં મીરને વેરે પરણાવી હતી તે બાઇ રાંડી એટલે પોતાને પીયરે આવી. પછી તેને તેની ભોજાઇઓ મેણું મારે જે તું તો મુસલમાની છે એમ કહે એટલે તેના મનમાં એમ થાય જે, ભોજાઈઓ મેણાં મારે છે માટે આ જીવ્યા કરતાં ઝેર ખાઈને મરી જવું તે સારું. પછી અફીણ ઘોળીને તાંસળી ભરીને પીવા તૈયાર થઈ. ત્યારે કોઈ બાઈએ તેને કહ્યું જે ચાલો સ્વામી રામાનંદના સાધુ આવ્યા છે તેનાં દર્શન કરી આવીએ. પછી તે બાઈને મનમાં એમ થયું કે સાધુનાં દર્શન કરી આવું પછી તેનું પાન કરીશ. એમ જાણીને તે અફીણની ભરેલી તાંસળી કોઠલામાં મેલીને દર્શને ગઈ. તે સમયે સાધુએ બાઈઓને વાતો કરવાનું પ્રકરણ હતું તેથી વાતો કરતા. મુક્તાનંદ સ્વામી વાતો કરતા હતા જે આવો દુર્લભ મનુષ્ય દેહ ભગવાન ભજવામાં સર્વ પ્રકારે સાનુકૂળ છે. અને વળી સંસાર સમુદ્રને તરવા માટે નાવ રૂપ છે. તેને જે માણસ ઝેર ખાઈને તથા ગળે ફાંસો ખાઈને પાડી નાખે છે તે આત્મહત્યારો કહેવાય. તે કહ્યું છે જે ; **ન તરેત્ આત્મહા ;** તેને યમયાતના ભોગવતાં પણ પાર આવતો નથી. એમ વાર્તા કરી તેને સાંભળીને તે બાઈનાં મનમાં એમ થયું જે આ સાધુએ મારા અંતરની વાત જાણી માટે એ ભગવાન છે. એમ જાણીને તેણે કહ્યું જે, અમારે તમારો નિશ્ચય કરવો છે. ત્યારે મુક્તાનંદ સ્વામી કહે પરમ દિવસે અહીં રામાનંદ સ્વામી આવશે.

અમે જેને ભગવાન કહીએ છીએ. પછી ત્રીજે દિવસે સ્વામી આવ્યા. તે બાઇ વર્તમાન ધરીને સત્સંગી થઇ. એમ મુક્તાનંદ સ્વામીની વાતોમાં હજારો માણસોના સંશય નિવૃત્તિ પામી જતા. (૨૭)

કોઈક સમયમાં મહારાજ અને સાથે પાંચ સાત ભક્તો તે આધોઈથી કંથકોટ જતા હતા તે રાત્રીમાં મીયાણા લૂટવા આવ્યા. તે મહારાજને જોઇને ઓય અલ્લાહ એમ કહીને પગે લાગ્યા અને માર્ગ બતાવ્યો પણ લૂટી ન શક્યા અને કેરા ગામમાં રામાનંદ સ્વામીને વૈરાગી મારવા આવ્યા ત્યારે વૈરાગી રામાનંદ સ્વામીને આકાશમાં ઊંચા અધર દેખીને આશ્ચર્ય પામીને પાછા ગયા. (૨૮)

એક સમયે ગામ દહીંસરાના કચરા ભગત પોતાના ઘેરથી પોતાના સંબંધીને ઘેર કોઇક ગામ આમંત્રણ હતું તેથી જમવા ગયા હતા ત્યારે તેના સંબંધીમાં કોઇક અસુરે પ્રવેશ કરીને જમવા સમયે અન્નની થાળીમાં વિષ નખાવીને તે જમવા માટે થાળી કરાવી હતી. ત્યારે શ્રીજી મહારાજ અંતર્યામી રૂપે તેના સંબંધીમાં પ્રવેશ કરીને વિષ નાખેલ અન્નની થાળી બીજા તેના કુસંગી સંબંધી પાસે જમવા બેઠા હતા તેની આગળ મૂકાવી. ત્યારે તે વળી અસુરે તેના સંબંધીમાં પ્રવેશ કરીને અન્નની થાળી કચરા ભગત આગળ મેલી. તેમાંથી કચરા ભગત એક કોળીઓ મુખમાં મુકીને જમ્યા કે તરતજ શ્રીજી મહારાજે અંતર્યામીરૂપે કચરા ભગતમાં પ્રવેશ કરીને જ્ઞાનસ્મૃતિ મૂકી તેથી તેમને સ્મૃતિ થઇ આવી જે આ અન્નમાં ઝેર નાખ્યું છે. એટલે તત્કાળ કચરો ભગત પાણીનો કોગળો કરીને ઊઠ્યા અને ચાલી નીસર્યા. અને તેજ ગામમાં પોતાના સંબંધીને ઘેર ગયા. ત્યાં જળ પીને પોતાનો સામાન ત્યાં પડ્યો હતો તેને લઇને પોતાને ઘેર ચાલ્યા અને માર્ગમાં ગાઉ એક ગયા ત્યારે ઝેર ચડ્યું અને લેરી આવી તે પૃથ્વી ઉપર પડી ગયા. તે વખતે સાથે કોઇ માણસ પણ ન હતું. ત્યારે શ્રીજી મહારાજ દિવ્ય સ્વરૂપે આવીને કચરા ભગતને ઉઠાડ્યા.ત્યારે ઊઠીને માર્ગે ચાલ્યા તે ચાલતાં ચાલતાં બે ગાઉ ગયા ત્યારે વળી પાછી ઝેરની લેરી આવી તે ફરી વાર પૃથ્વી ઉપર પડી ગયા, અને મુર્છા આવી ગઇ. તે સમયે પાછા મહારાજ આવીને તેને ઉઠાડીને પાછા જગાડ્યા. ત્યારે ત્યાંથી ચાલ્યા તે પોતાના ગામ દહીંસરામાં પોતાને ઘેર સુખેથી ગયા, અને તેનો દેહ આયુષ્ય પર્યંત સુખેથી રહ્યો. એવી રીતે ગામ દહીંસરાના કચરા ભગતની અસુરે આપેલા ઝેરથી રક્ષા કરી. (૨૯)

કોઈક સમયમાં કાળાતળાવથી સુતાર હરભમભાઇ શ્રીજી મહારાજને દર્શને ગયા ત્યારે શ્રીજી મહારાજ ગઢડામાં બિરાજમાન હતા. સુતાર હરભમભાઇ દંડવત્ કરીને પગે લાગીને હાથ જોડીને શ્રીજી મહારાજ આગળ આવીને ઊભા રહ્યા. ત્યારે શ્રીજી મહારાજે કહ્યું જે, તમારો કીયો દેશ ? તમારું કયું ગામ ? અને તમે અહીં કેમ આવ્યા છો ? ત્યારે હરભમભાઇએ કહ્યું જે હે મહારાજ ! તમે તો અંતર્યામી છો તે સર્વ વાતને જાણો છો. તમે તો અમારા દેશમાં પણ પધાર્યા છો. તમે પૂછ્યું જે તમારો કિયો દેશ તે અમારો દેશ તો અહીંથી સો ગાઉને આશરે હશે, હું તમારાં દર્શન કરવા આવેલ છું. પણ તમારો ક્યો દેશ ? અને તમારું કયું ગામ ? અને તમારું ઘર કીયું ? તમે અહીં કેમ પધાર્યા છો ? એમ હરભમ સુતારે પૂછ્યું. ત્યારે મહારાજ આસન વાળીને ધ્યાન મુદ્રાએ યુક્ત થઈને થોડીકવાર બેસીને જાગ્યા. પછી બોલ્યા જે, હરભમભાઈ જો બહાર દ્રષ્ટિએ જોઈએ તો અમારો દેશ ગામ અને ઘર ઘણાંજ છેટાં છે. અને જો અંતરદ્રષ્ટિએ જોઈએ તો અણું જેટલું છેટું નથી. પરંતુ અમારો દેશ ચિદાકાશ છે, અક્ષરધામ અમારું ધામ છે, બ્રહ્મમહોલ તે અમારે રહેવાનું ઘર છે, અમારે અહીં આવવાનું એજ પ્રયોજન એ છે જે, અનંત જીવોના કલ્યાણ કરવા અને જીવોને માયાના બંધનથી મૂકાવીને બ્રહ્મમહોલમાં લઈ જવા માટે જ અહીં આવ્યા છીએ. (૩૦)

કચ્છ દેશમાં એક વૈરાગી રહેતો હતો તે ચાર ફેરા જગન્નાથપુરી જઈ આવ્યો હતો તે મણિકર્ણિકાના ઘાટથી કાવડ ભરીને દ્વારિકાનાથને ચડાવે અને દ્વારિકાથી પાછો વળે તે મણિકર્ણિકાના ઘાટમાંથી કાવડ ભરીને જગન્નાથને ચડાવે. એમ ચાર વખત જઈ આવ્યો. અને પાંચમી વખત જવા તૈયાર થયો ત્યારે તેના શિષ્યોએ ચાલીશ રૂપિયાની સોનામહોરો કરી આપી હતી તે ત્યાંથી ચાલ્યો તે કોઈક ગામમાં પોતાના શિષ્યોના સંબંધી જાણીને ત્યાં સત્સંગીને ઘેર રાત રહ્યો. તેને પાટલો નાખીને જમવા બોલાવ્યો. ત્યારે તે વૈરાગી પાણી છાંટીને બેઠો. ત્યારે બાઈએ પૂછ્યું જે, તમે અંતરમાં ચોકો દીધો છે ? પછી તે વૈરાગીએ બાઈને પૂછ્યું જે, તમે અંતરના ચોકાનું કીધું તે સમજાણું નહીં. તે શું કહ્યું ? પછી તે બાઈ બોલ્યાં જે, અમારે અન્ય પુરુષ સાથે વાતો કરવાની આજ્ઞા નથી, બહાર અમારા સસરા બેઠા છે. તેને પૂછજો તે તમને કહેશે.

પછી તે વૈરાગીએ જમીને તે સત્સંગીને પૂછ્યું. જે હું પાણી છાંટીને જમવા

બેઠો ત્યારે બાઇએ કહ્યું જે, અંતરમાં પાણી છાંટ્યા વિના બહાર પાણી છાંટ્યા કરો પણ કાંઇ વળશે નહીં તે શું સમજવું ? પછી તે બોલ્યા જે પ્રગટ ભગવાનનો આશ્રય કરીને શુધ્ધ અષ્ટ પ્રકારે બ્રહ્મચર્ય પાળીને દેહાદિકને વિષે અહંમમત્વનો ત્યાગ કરીને શુધ્ધ નિર્વાસનિક થાશો ત્યારે જ મોક્ષ થશે તે વિના તો ઉપરથી પાણી છાંટ્યા જેવું છે. પછી તે બોલ્યા જે આજ પ્રગટ ભગવાન ક્યાંથી હોય ? ત્યારે હરિભક્ત બોલ્યા જે આજ રામાનંદ પ્રગટ ભગવાન છે. એમ કહીને તેને રામાનંદ સ્વામી પાસે લાવ્યા. સ્વામીને કહ્યું જે આને વાતો કરો ત્યારે સ્વામી વૈરાગી પ્રત્યે બોલ્યા જે, તારી પાસે પાપ છે, તેથી તને શું વાતો વાગે ? એમ કહીને તે સોનામહોરૂં નાખી દેવડાવી. પછી વાત કહીને સમજાવ્યો પછી તે સાધુ થયો. (૩૧)

એક સમયમાં દ્વારિકામાં કચ્છી ગઢને વિષે શિવરામ મહેતા રાજાની નોકરીમાં હતા. તે પોતે કેટલાક પગારદારોના ઉપરી હતા. જ્યારે પગારદારોનો પગાર ચૂકાવી દેવા માટે ભુજથી કોરીઓની કોથળીયો આવી ત્યારે તે કોરીઓ જોઇને કેટલાક લોકોનું મન બગડ્યું જે, રાત્રીમાં શિવરામ મહેતા સુતા હોય ત્યારે મારી નાખવા અને કોરીઓની કોથળીઓ આપણે લઇ લેવી. એવા ઇરાદાથી કેટલાક તૈયાર થયા. પછી શ્રીજી મહારાજે શિવરામ મહેતાને રાત્રીમાં પહેલીજ ઊંઘમાંથી ઉઠાડીને કહ્યું જે અમારી સંગાથે ચાલો. પછી શ્રીજી મહારાજ આગળ ચાલ્યા અને શિવરામ મહેતો વાંસે ચાલ્યા તે સમુદ્રમાં એમને એમ ચાલ્યા તે માંડવી લગભગ આવી ગયા. ત્યારે શિવરામ મહેતે કિનારાનો દીવો જોઇને શ્રીજીમહારાજને કહ્યું જે, મહારાજ ! આતો માંડવીનો દીવો દેખાય છે કે શું ? ત્યારે શ્રીજી મહારાજે કહ્યું હા, આ માંડવી આવી તે તમો માંડવી જાઓ. દ્વારિકામાં જે કચ્છી ગઢ છે. તેમાં તમને મારવાનો કેટલાક લોકોએ વિચાર કર્યો હતો તે તમને અમે ઉઠાડીને અહીં લાવ્યા છીએ, માટે તમે જાઓ એમ કહીને મહારાજ તો અદ્રશ્ય થઇ ગયા. એવી રીતે શ્રીજી મહારાજે પોતાના ભક્ત શિવરામ મહેતાની રક્ષા કરી. (૩૨)

એક સમયે માનકૂવાના પટેલ શામજી માંદા થયા ત્યારે પોતાના મનમાં વિચાર કર્યો જે મારું મૃત્યું તો આવ્યું પણ મેં મારા જીવનું ભાતું કાંઇ ન કર્યું. અને તે વખતે પોતાના મનમાં વિચાર થયો જે મારા દીકરાને બોલાવું. પછી પોતાના દીકરાને કહ્યું જે દેવશી ! મેં આ ગામની પટલાઇ કરી તેમાં લોકોનાં કામ કર્યાં અને નાતનું કામ કર્યું અને શ્રી દરબારનું કામ કર્યું. તે સર્વે કામ કર્યાં, તેમાં અવળું

સવળું પણ થયું હશે. પણ મેં મારા જીવનું ભાતું કાંઇ પણ ન કીધું તે હવે કેમ કરું ? ત્યારે પટેલ દેવશી બોલ્યા જે, બાપા ! હું સત્સંગી છું અને સ્વામિનારાયણ શ્રી પુરુષોત્તમ ભગવાન છે તે મહારાજની એવી આજ્ઞા છે જે શ્રી નરનારાયણના મંદિરમાં દશમો વિશમો ભાગ આપવો. થાળ કરવો, રસોઇ દેવી. સાધુઓને વસ્ત્રો ઓઢાડવાં. તે રીતે મેં સર્વે કર્યું છે. તે સર્વે તમારા જીવનું જ ભાતું છે. વેદ શાસ્ત્ર પુરાણમાં એવું લખ્યું છે. જે ભગવાન અર્થે જે જે કર્યું હોય તે તો સહસ્રઘણું થાય છે. તેથી મેં જે ભગવાન અર્થે કર્યું છે, તે તમારા જીવનું જ ભાતું છે. ત્યારે પટેલ શામજીએ કહ્યું જે હું સત્સંગી નથી અને વર્તમાન નથી ધાર્યાં માટે મારું ભાતું કેમ થાશે ? ત્યારે દેવશીએ કહ્યું જે અમારા મહારાજની આજ્ઞા છે કે જે, અંતકાળે વર્તમાન લેશે તેને પણ અમો તેડવા આવીશું. માટે હું તમને વર્તમાન આપું અને સત્સંગી થાઓ. પછી દેવશીએ વર્તમાન ધરાવ્યાં, અને દેવશીએ કહ્યું જે, હવે તમે બીજે ઠેકાણે વૃત્તિ ક્યાંય રાખશો નહીં, હું પણ સ્વામિનારાયણ સ્વામિનારાયણ કરું, તમે પણ સ્વામિનારાયણ સ્વામિનારાયણ કરો. આમ બે ઘડી સ્વામિનારાયણ સ્વામિનારાયણ કર્યું, ત્યારે શ્રીજી મહારાજ રથે બેસીને પધાર્યા. ત્યારે શામજી પટેલે કહ્યું જે આપણા આંગણામાં રથ ઊભો છે. તેવો રથ મેં કોઇ દિવસ ભાળ્યો નથી. તે રથના બળદો અને તેની ઝૂલો તથા ઘૂઘરમાળા તથા ઘરેણાં તે સર્વે દિવ્ય છે. તે એવો તે કોનો રથ છે ? તે ક્યાંથી આવ્યો છે ? ત્યારે તે દેવશીએ કહ્યું જે તે તો શ્રીજી મહારાજ રથ લઇને તમને તેડવા આવ્યા છે. તમે અમારામાં ક્યાંય પણ વૃત્તિ રાખશો નહીં. મહારાજ ભેળા તૈયાર થાઓ. ત્યારે શામજી પટેલે કહ્યું જે મહારાજ મને કહે છે ચાલો. તે તમે ચોકો કરો અને મને ભોંય ઉતારો અને સ્વામિનારાયણ સ્વામિનારાયણ કરો. એમ કહીને પછી જય સ્વામિનારાયણ કહીને દેહ મૂકીને ભગવાનના ધામમાં ગયા. (૩૩)

ઇતિ શ્રીસહજાનંદસ્વામી શિષ્ય અચ્યુતદાસવિરચિતે શ્રીપુરુષોત્તમલીલામૃતસુખ-સાગર મધ્યે શ્રીજી મહારાજે આધોઇના તથા દહીંસરાના કચરા ભગતની રક્ષા કરી તથા કાળાતળાવના હરભમ સુતારને આશ્ચર્ય બતાવ્યું તથા કચ્છ દેશના વૈરાગીની રક્ષા કરી તથા ભુજના શિવરામ મહેતાની રક્ષા કરી તથા માનકૂવાના પટેલ શામજીને પોતાના ધામમાં તેડી ગયા એ નામે બાણુંમો અધ્યાય. ૯૨

અધ્યાય ૯૩

એક દિવસ મહેતા શિવરામભાઇ માંદા થયા. તે દેહ મૂકવા સમયે સોલંકી શામજી પાસે હતો. તેણે શિવરામભાઇને પૂછ્યું જે, અદા ! સાધુને તેડાવશું ? અને દર્શન કરશો ? ત્યારે શિવરામભાઇએ ના પાડી જે, સાધુને ન તેડાવશો. હવે વખત નથી. ત્યારે વળી શામજીએ પૂછ્યું જે અદા ! કાંઇ જમશો ? ત્યારે શિવરામભાઇએ કહ્યું જે, હવે ગળુ બોલે છે અને હવે અદો જમી રહ્યા. હવે તો અદો શ્રીજી મહારાજ પાસે જમશે. પછી ઘડીક વાર થઇ ત્યારે શ્રીજી મહારાજ પધાર્યા, અને શ્રીજી મહારાજને પગે લાગ્યા જે, હે મહારાજ ! ભલો સમય સાચવ્યો અને ચાલો એમ કહીને દેહ મૂક્યો અને શ્રીજી મહારાજ ભેળા અક્ષરધામમાં ગયા. (૩૪)

એક દિવસ મહેતા હરજીવનભાઇ માંદા થયા હતા ત્યારે શ્રીજી મહારાજ અનંત અક્ષરમુક્તોએ સહિત ગાજતે વાજતે હરજીવનભાઇને ઘેર પધાર્યા. અને હરજીવનભાઇને દર્શન થયાં. હરજીવનભાઇએ બહુ પ્રકારે સ્તુતિ કરીને કહ્યું જે, હે મહારાજ ! આ દેહ તો પાપરૂપ વળગ્યો છે. તે હવે તો ઉપડતું પણ નથી, ઉઠાતું બેસાતું પણ નથી. હવે તો દેહ મૂકાવીને મને સાથે લઇ ચાલો ત્યારે શ્રીજી મહારાજે કહ્યું જે, આજ નહીં પણ આજથી ત્રીજે દિવસે પાછા આવશું ને દેહ મૂકાવીને અક્ષરધામમાં લઇ જશું સેવામાં રાખશું. એમ કહીને શ્રીજી મહારાજ પાછા વળ્યા. ત્યારે હરજીવનભાઇ ઊઠીને શ્રીજી મહારાજ પાછળ ચાલ્યા ત્યારે શ્રીજી મહારાજે ના પાડી તો પણ ચાલ્યા ત્યારે મહારાજે મુક્તોને કહ્યું જે, ખડકીની સાંકળ વાસી દ્યો. પછી મુક્તોએ ખડકીની સાંકળ વાસી દીધી. પછી મહારાજ ચાલી નીકળ્યા અને હરજીવનભાઇ બેસી રહ્યા. ત્રીજે દિવસે પધાર્યા અને અક્ષરધામમાં લઇ ગયા. હરજીવનભાઇને ઘેર ગામ મેઘપુરના પટેલ રામજી ઉતર્યા હતા. તે સત્સંગી ન હતા પણ આ પરચો આંખે દીઠો તેથી શ્રીજી મહારાજનો આશ્રય કરી સત્સંગી થયા. શ્રીજી મહારાજને વિષે અક્ષરાતીત પુરુષોત્તમપણાનો નિશ્ચય થયો. (૩૫)

એક દિવસ રાજગોર લીલાધર માંદા થયા તેથી અન્ન જળની અરુચિ થઇ ગઇ ત્યારે એક સત્સંગી વૈદ્ય હતા. તેણે કહ્યું જે હું તમને ઉકાળો કરી આપું તે પીઓ તો અન્ન જમવાની રુચી થાય. ત્યારે લીલાધરે કહ્યું જે, હું ઉકાળો પીઉં તો ન મરું એવા અક્ષર લખી આપો ત્યારે હું ઉકાળો પીઉં. અને મરી જાઉં તો ઠાલું

ખર્ચ થાય. મહારાજનું ગમતું થાય તો ઉકાળો હું ન પીઉં અને એમ હું જાણું છું જે, મારો દેહ નહીં રહે, અને નરક કુંડ જેવો આ દેહ તે મૂકીને ભાગવતી તનુએ કરીને શ્રીજી મહારાજની સેવામાં રહેવું તેમાં તો આપણે રાજી થવું જોઇએ. અને આ સમયે તો શ્રીજી મહારાજને સંભારવા. અને પ્રાર્થના કરવી જે, વહેલા તેડવા પધારજો. એમ વાતો કરતાં કરતાં લીલાધરને શ્રીજી મહારાજનાં દર્શન થયાં, ત્યારે કહ્યું જે શ્રીજી મહારાજ પધાર્યા છે તે આસન પાથરો. શ્રીજી મહારાજ બેઠા. મારો ખાટલો કાઢી નાખો અને પૃથ્વી લીંપીને મને તે પર બેસાડો. મહારાજ ઉતાવળા થાય છે. પછી હેઠે બેસાર્યા અને દેહ મૂકીને ભગવાનના ધામમાં ગયા. (૩૬)

એક દિવસ સારસ્વત વિરજી જોશી માંદા થયા. ત્યારે દેહ મૂકવાનો સમય થયો. ત્યારે તેનાં સગાં સંબંધી મનુષ્યો ચાલીશ પચાસ આવીને બેઠાં. ત્યારે વિરજી જોશી બોલ્યા જે, મોટો બાજોઠ લાવો ને ગાદલું બાજોઠ ઉપર પાથરો. કારણકે શ્રીજી મહારાજ પધાર્યા છે તે બેસે. ત્યારે તેનો દીકરો બાજોઠ લાવ્યો અને તેના ઉપર ગાદલું પાથર્યું, ત્યારે વિરજી બોલ્યો જે, હે મહારાજ ! પધારો અને આસને બેસો પછી શ્રીજી મહારાજ બેઠા. ત્યારે વિરજી જોશીએ પોતાના દીકરાને કહ્યું જે, મારે મહારાજની પૂજા કરવી છે. માટે પુષ્પના હાર તથા કેશર ચંદન અને કપુર લાવો. મારે મહારાજની આરતી ઉતારવી છે. ત્યારે તેના દીકરાએ તે સામાન લાવીને વિરજીને આપ્યો. પછી તે વિરજીએ તો મહારાજની પૂજા કરી. પણ જે બીજાં માણસો બેઠાં હતાં તે તો શ્રીજી મહારાજને દેખતાં ન હતાં પણ વિરજી પુષ્પના હાર તથા કેશર ચંદન અને કપુર વિગેરે સામાન બાજોઠ પર મૂકે છે. એવી રીતે દેખતાં હતાં. વિરજીએ તો એવી રીતે શ્રીજી મહારાજની પૂજા કરીને તેનાં સંબંધીઓને કહ્યું જે, હવે શ્રીજી મહારાજ મને કહે છે જે ચાલો. હવે છેલાલ જય સ્વામિનારાયણ છે, હું જાઉં છું. ત્યારે તેનાં ઘરવાળાં બાઇ બોલ્યાં જે, છોકરાં તો એકે સત્સંગી નથી માટે મારા શા હાલ થાશે ? ત્યારે વિરજી પોતે બોલ્યા જે, હું શ્રીજી મહારાજને પૂછી જોઉં, એમ કહીને પછી શ્રીજી મહારાજને પૂછ્યું જે, મારી સ્ત્રી એમ કહે છે જે તમને શ્રીજી મહારાજ તેડી જશે ત્યારે વાંસે મારા શા હાલ થાશે ? ત્યારે શ્રીજી મહારાજે કહ્યું જે, આજ દશમ છે અને બીજી આવતી દશમે બાઇને તેડી જશું. માટે કાંઇ ચિન્તા રાખશો નહીં. પછી વિરજી જોશી તો શ્રીજી મહારાજ ભેળા ભગવાનના ધામમાં ગયા. અહીં બીજી દશમ આવી ત્યારે શ્રીજી મહારાજ

પધાર્યા. ને તે બાઈએ તેના સંબંધીઓને કહ્યું જે, હવે હું ભગવાનના ધામમાં જાઉં છું, મને શ્રીજી મહારાજ તેડવા આવ્યા છે. તે વાતને જોઈને જે તેનાં સંબંધીઓ પાસે બેઠાં હતાં તે એમ કહેવા લાગ્યાં જે, સત્સંગીઓ એમ કહે છે જે અમારા શ્રીજી મહારાજ અંતકાળે પોતાના આશ્રિતોને તેડવા આવે છે. તે વાત સાચી છે. તે આજે આપણી આંખે જોઈ. (૩૭)

હવે દવે પ્રાગજીએ દેહ મૂક્યો તે પરચો લખીએ છીએ. એક સમયે દવે પ્રાગજી માંદા થયા. ત્યારે શ્રીજી મહારાજની ઘણી સ્તુતિ કરી જે, હે મહારાજ ! અમારામાં તો હજારો અવગુણ છે, તમે કોલ આપ્યો છે જે, તમારે કઠણ કાળ આવશે અને આપત્કાળ આવશે ત્યારે અમે સહાય કરશું. તો હે મહારાજ ! હવે કઠણ કાળ અને આપત્કાળ આવ્યો છે. તો દયા કરીને દર્શન આપો. ત્યારે શ્રીજી મહારાજે દયા કરીને દર્શન દીધાં. ત્યારે દવે પ્રાગજી પગે લાગીને બે હાથ જોડીને કહ્યું જે, હે મહારાજ ! ભલાં દર્શન દીધાં ને હું તૈયાર છું. ત્યારે શ્રીજી મહારાજે કહ્યું જે ચાલો. પછી દેહ મૂકીને શ્રીજી મહારાજના ધામમાં ગયા. (૩૮)

ભાણજી દવેએ દેહ મૂક્યો તે પરચો લખીએ છીએ. એક દિવસ પ્રાગજી દવેના ભાઈ ભાણજીભાઈ માંદા થયા. ત્યારે શ્રીજી મહારાજને બહુ પ્રકારે વિનંતી કરી જે, હે મહારાજ ! અમે જીવ છીએ અને અમમાં તો ભૂલો ઘણી છે. તમે તો પુરુષોત્તમનારાયણ સાક્ષાત્ છો પ્રથમ હે મહારાજ ! તમે મને કોલ આપ્યો છે જે, અમે અંતકાળે તમારું કલ્યાણ કરશું તે ટાણું હવે આવ્યું છે. તો હવે કૃપા કરીને દર્શન આપો. ત્યારે શ્રીજી મહારાજનાં તત્કાળ દર્શન થયાં. ત્યારે ભાણજી દવેએ શ્રીજી મહારાજને પગે લાગીને કહ્યું જે, હે મહારાજ ! તમારાં દર્શન વળે કષ્ટ માત્ર નાશ પામી ગયાં છે અને પરમ શાન્તિ થઈ ગઈ છે. ત્યારે શ્રીજી મહારાજે કહ્યું હવે ચાલો, ત્યારે ભાણજી દવેએ કહ્યું જે, હે મહારાજ ! હું તૈયાર છું ચાલો. ત્યારે ભાણજી દવેએ પોતાના દીકરાને કહ્યું જે, ચોકો કરી ખાટલેથી નીચે ચોકામાં લ્યો, ત્યારે તેના દિકરાએ ભાણજી દવેને ખાટલા ઉપરથી ઉતારીને ચોકામાં સુવડાવ્યા પછી બે હાથ જોડી પગે લાગી દેહ મૂકીને ભગવાનના ધામમાં ગયા. (૩૯)

ગામ કેરાકોટમાં બાઈ સદાબા હતાં તે માંદા થયાં તે એકત્રીશ દિવસ સુધી સૂતાં રહ્યાં, તેમાં અન્ન કે પાણી કાંઈ પણ લીધાં નહીં. અને આંખે પણ અપંગ હતાં તે દેખતાં ન હતાં. તે બાઈએ એક દિવસ ઊઠીને પોતાના સંબંધીઓ જે બીજી

બાઈઓ પાસે બેઠાં હતાં તેમને પોતે કહ્યું જે, મને નવડાવો અને ચોકો કરો અને મને ખાટલા ઉપરથી નીચે લ્યો અને ચોકામાં બેસાડો. ત્યારે તે બાઈઓએ ચોકામાં બેસાડ્યાં ત્યારે બોલ્યાં જે, શ્રીજી મહારાજ પધાર્યા છે. તે મને કહે છે જે ચાલો તે હું દેહ મૂકીને ભગવાનના ધામમાં જાઉં છું. તે વાત સાંભળીને તેનાં સંબંધીઓ ચાલીસ, પચાસ બાઈઓ આવીને બેઠાં ત્યારે સદાબાએ તે બાઈઓને કહ્યું, સ્વામિનારાયણ સ્વામિનારાયણ ધૂન કરો. ત્યારે સર્વે બાઈઓ ધૂન કરવા લાગ્યાં. ત્યારે એક અતીતણબાઈ બેઠી હતી તેને જોઈને સદાબા પોતે બોલ્યાં જે, આ અતીતણ કેમ ધૂન કરતી નથી ? ત્યારે બાઈઓ કહે જે બાઈ, તમે આંખે નહોતાં દેખતાં અને અત્યારે કેમ દેખો છો ? ત્યારે સદાબા બોલ્યાં જે, શ્રીજી મહારાજનાં દર્શન થયાં ત્યારથી આંખે દેખું છું અને અષ્ટાવરણ પર અક્ષરધામને વિષે શ્રીજી મહારાજની મૂર્તિને અનંત મુક્તે સહિત દેખું છું. તેણે કરીને કષ્ટ માત્ર ટળી ગયું છે અને એ અતીતણને અહીંથી કાઢી મૂકો. અને જે સ્વામિનારાયણ નામ લે તે ભલે બેસે. એમ કહીને પછી પોતે પણ સ્વામિનારાયણ સ્વામિનારાયણ ધૂન કરતાં બેઠાં બેઠાં દેહ મૂકીને શ્રીજી મહારાજના ધામમાં ગયાં. (૪૦)

એક દિવસ જેઠી ગંગારામ માંદા હતા તેના દેહ મૂકવા સમયે અનંત અક્ષર મુક્તોએ સહિત માફાવાળા રથમાં બેઠેલા શ્રીજી મહારાજ ભુજની બજારમાંથી સોંસરા ચાલ્યા આવતા હતા તે જેઠી ગંગારામને ઘેર પધાર્યા. ત્યારે આગળ મુસલમાન તેના ઘરનાં આંગણે બેઠો હતો. અને બીજાં કેટલાક મનુષ્યો પણ બેઠાં હતાં તે માફાએ સહિત રથમાં બેઠેલા શ્રીજી મહારાજને કહેવા લાગ્યાં જે, આ સ્વામિનારાયણના સાધુ આટલા બધા જેઠી ગંગારામને ઘેર જાય છે તે ઘરમાં કેમ સમાશે ? ત્યારે જેઠી ગંગારામને શ્રીજી મહારાજનાં દર્શન થયાં ત્યારે ગંગારામભાઈ ઊઠીને શ્રીજી મહારાજને પગે લાગીને, કહેવા લાગ્યા જે, હે મહારાજ ! હું દોઢ માસથી માંદો થયો છું તે તમે મને વહેલા તેડવા કેમ ન આવ્યા ? ત્યારે શ્રીજી મહારાજે કહ્યું જે, ગંગારામભાઈ ! જે મુક્ત હોય તો પણ તેને પ્રારબ્ધ તો ભોગવવાં જોઈએ તે હવે ચાલો તેડી જઈએ. ત્યારે જેઠી ગંગારામે કહ્યું જે, હે મહારાજ ! હું તો વાટ જોઈને બેઠો હતો તે ચાલો તૈયાર છું. પછી શ્રીજી મહારાજ તેને દેહ મુકાવીને અક્ષરધામમાં તેડી ગયા. તે પછી બીજે દિવસે કરાંચી બંદરમાં આપણા મંદિરમાં રાત્રે કાળાતળાવના સુતાર કાનજીને સમાધિ થઈ અને પછી

સમાધિમાંથી જાગ્યા ત્યારે મિસ્ત્રી રણછોડે પૂછ્યું જે આજ તમે સમાધિમાં ક્યાં ગયા હતા ? તે વાત કરો. ત્યારે સુતાર કાનજીએ કહ્યું જે, હું અક્ષરધામમાં ગયો હતો અને ત્યાં દિવ્ય સિંહાસન ઉપર શ્રીજી મહારાજ બિરાજમાન હતા ત્યાં હું દર્શન કરીને પગે લાગીને બેઠો ત્યારે શ્રીજી મહારાજે મને કહ્યું જે, કાલ રોજે જેઠી ગંગારામ દેહ મૂકીને અહીં આવ્યા છે. તેને તમે પગે લાગો ત્યારે હું શ્રીજી મહારાજની આજ્ઞાએ કરીને પગે લાગીને હું આંહી આવ્યો છું. ત્યારે તે સૌ સત્સંગીઓએ ભુજ કાગળ લખીને તે ખબર મંગાવી તો જેમ કાનજીએ વાત કરી હતી તેમજ ભુજથી સમાચાર આવ્યા. તે વાત સાંભળીને સૌ સત્સંગીઓએ એ વાત સાચી માની. (૪૧)

એક દિવસ સુખશય્યા સારુ ભુજ મંદિરના સાધુ સદ્ગુરૂ આનંદાનંદ સ્વામીએ મહેતા શિવરામને પૂછ્યું જે, શિવરામભાઇ ! ઢોલિયો પ્રસાદીનો છે તે આપશો ? ત્યારે શિવરામભાઈએ કહ્યું જે તે ઢોલિયો હું નહીં આપું, આવી રીતે ચોખી ના પાડી. ત્યાર પછી માંડવી મંદિરની સુખશય્યા માટે ડોસાભાઈએ તે ઢોલિયો માગ્યો તો પણ પૂર્વની પેઠે ના પાડી. પછી છ સાત માસ ગયા પછી એક દિવસે શ્રીજી મહારાજે સર્વે ધોળાં વસ્ત્ર પહેરી મલ્લના જેવો વેષ ધારણ કરીને હાથમાં છડી લઈને કરડી મૂર્તિ છે જેની એવા થકા શ્રીજી મહારાજ માંડવીના સત્સંગી ડોસાભાઈને સાથે લઈને અર્ધી રાત્રેએ શિવરામ મહેતાને સૂતા ઉઠાડીને કહ્યું જે, તમે સૂતા છો એ ઢોલિયો અમારી પ્રસાદીનો છે તે આ ઊભેલા ડોસાભક્તને આપો. ત્યારે શિવરામ મહેતે કહ્યું જે, એ તો માંડવી ગામના ડોસાભાઈ છે તેને હું એ ઢોલિયો નહીં આપું. ત્યારે શ્રીજી મહારાજે કહ્યું જે, એ તો મૈત્રેય ઋષિ છે. માટે એમને ઢોલિયો આપો. ત્યારે શિવરામ મહેતા બોલ્યા જે, એમને હું ઓળખું છું તે નહીં આપું. ત્યારે શ્રીજી મહારાજે કહ્યું જે, બોલશો નહીં, ઊઠો અને ઢોલિયો ઉપાડીને કોરે મૂકો અને ભોંય પથારી કરો અને એ ઢોલિયો માંડવીના મંદિરમાં સુખશય્યા માટે આપો. એમ કહીને અંતર્ધાન થઇ ગયા, અને શિવરામ તો પૃથ્વી ઉપર આસન કરીને સૂતા અને સવારમાં ઊઠીને મંદિરમાં આવીને ડોસાભાઈ ઉપર માંડવી કાગળ લખ્યો જે, તમે નવો ઢોલિયો લઈને અહીં આવજો અને તે ઢોલિયો મને આપીને અને જે શ્રીજી મહારાજની પ્રસાદીનો ઢોલિયો મારી પાસે છે તે લઈ જાઓ. ત્યારે ડોસાભાઈ માંડવીથી નવો ઢોલિયો લઈને ભુજ આવ્યા અને

તે શિવરામ મહેતાને આપીને પ્રસાદીનો ઢોલિયો લઈ ગયા. (૪૨)

ઇતિ શ્રીસહજાનંદસ્વામી શિષ્ય અચ્યુતદાસવિરચિતે શ્રીપુરુષોત્તમલીલામૃતસુખ-સાગર મધ્યે શ્રીજી મહારાજે મહેતા શિવરામને તથા હરજીવનને તથા સારસ્વત વિરજીને તથા સદાબાને અને જેઠી ગંગારામને પરચા પૂર્યા એ નામે ત્રાણુંમો અધ્યાય. ૯૩

અધ્યાય ૯૪

ભુજનગરના રહેવાસી લુહાર નરસીંભાઇને દમનો રોગ થયો ત્યારે પોતે વિચાર કર્યો જે, મારી પાસે પાંચ રૂપિયા દ્રવ્ય છે તે જો ભગવાનને અર્થે ખરચાય તો મારા જીવનું પરલોકનું ભાતું થાય. એમ વિચારીને નરનારાયણદેવના થાળ મારે એકસો કરવા અને સાધુ પણ પાંચસો જમાડવા અને જ્યારે એકાદશી આવે ત્યારે એકાદશીનું 'ફલાહાર' કરાવવું. અને બારસની રસોઇ આપવી. એવો ઠરાવ કર્યો. ત્યારે મંદિરમાં શ્રી ઠાકોરજી સહિત સીધાં મૂર્તિ પચીશનાં થાતાં. ત્યારે નરસીંભાઇએ બે માસ સુધી રસોઇ આપી. ત્યારે થાળ ચાર થયા. અને સો મૂર્તિ સાધુ જમ્યા ત્યાર પછી એમને શરીરે દમનો વધારો જણાયો. ત્યારે પોતે પોતાના દીકરાને કહ્યું જે, તેજા ! આંહી આવ; તને એક વાત કહું તે સાંભળ. ત્યારે તેજાએ કહ્યું જે, હે બાપા ! તમે જે કહો તે સાંભળું છું. ત્યારે નરસીંભાઇએ કહ્યું જે, મને દમનો રોગ થયો છે. અને મને ભગવાને પાંચ રૂપિયા આપ્યા છે, જો હું તે ભગવાનને અર્થે વાપરું તો મારા જીવનું પરલોક સંબંધી ભાતું થાય એવું જાણીને મેં ચાર થાળ કર્યા અને સો સાધુ પણ જમાડ્યા, બાકી રહ્યા તે તું થાળ કરજે અને સાધુને જમાડજે. ત્યારે તેજાએ કહ્યું જે, બાપા, મારાથી કાંઇ નહીં થાય. ત્યારે નરસીંભાઇએ કહ્યું જે, તારાથી કેમ ન થાય ? ત્યારે તેજે કહ્યું જે, બાપા મારી પાસે પૈસા નથી. પૈસા તો મારી મા પાસે છે, તે મને આપે નહીં.

ત્યારે હું શું કરું ? માટે તમે પોતે પોતાના હાથે કરી જાઓ. તો તમારા જીવનું પરલોકનું ખરું ભાતું થાય. જે હાથે કરીએ તે સાથે આવે. ત્યારે નરસીંભાઇએ કહ્યું જે, મારો દેહ તો નહીં રહે, બે દિવસમાં પડી જશે. તે બે દિવસમાં હું શું ઉપાય કરું તે મને તું કહે તેમ કરું. ત્યારે તેજા કહ્યું જે, બાપા ! એનો ઉપાય હું તમને બતાવું. થાળ કરવા અને સાધુ જમાડવા તેનું ખર્ચ કોરી સાડા સાતસો થાશે. તે આપણે શ્રીનરનારાયણના મંદિરમાં કોઠારી સાધુ છે તે જેમ આપણે કહેશું તેમ કરશે. હું આપણા મંદિરમાં જાઉં અને કોઠારીને કહીશ જે મારા બાપાને કોરી

સાડા સાતસો મંદિરમાં આપવી છે તે તમે હાર સોનાનો સારો શ્રીકાર લઈને સાધુ પાંચ મૂર્તિ ભેળા ચાલો તે મારા બાપને દર્શન થાશે અને તે હાર મારા બાપાના હાથમાં આપજો તે હાર મારો બાપ હાથમાં લઈને પાછો તમને ઠાકોરજી માટે આપશે અને કહેશે જે, આ હારના પૈસા હું કોઠારીને આપું છું. એમ કહીને હાર પણ પાછો આપશે તે શ્રીનરનારાયણ દેવને ધરાવજો. પછી કહ્યું જે, બાપા ! હવે મેં કહ્યું તેમાં જો રાજી ખુશી હો તો મને કહો તો હું કોઠારી સાધુને તેડી આવું. ત્યારે નરસીંભાઈએ કહ્યું જે, તેજા ! બહું સારું કહ્યું, એ કામ તત્કાળ કરો. મારા દેહનો તો કાંઈ પણ નિરધાર નથી.

પછી તેજો મંદિરમાં જઈને કોઠારી અને સાધુને પોતાને ઘેર તેડી ગયો. નરસીંભાઈને મલ્યા અને ભગવાનની વાત કરીને કહ્યું, આ હાર લાવો. પછી હાર લઈને પોતાની છાતીમાં દાબીને કહ્યું જે, આ મારા જીવનું પરલોકનું ભાતું થયું. એમ કહીને કોઠારીને કોરી સાડા સાતસો આપી. પછી સાધુને કહ્યું જે, આ હાર શ્રી નરનારાયણ દેવને પહેરાવજો.

હવે દેહ ગમે તો હમણાં જ પડી જાય. એમ બોલ્યા, પછી સાધુ મંદિરમાં ગયા. તે હાર નરનારાયણ દેવને ધરાવ્યો. પછી નરસીંભાઈને દેહ મૂકવાનો સમય થયો. ત્યારે તેનાં સગાં સંબંધીઓ તથા નાતનાં જે મનુષ્યો હતાં તે આવીને બેઠાં ત્યારે નરસીંભાઈ બોલ્યા જે, શ્રીજી મહારાજ મને તેડવા પધાર્યા છે. જે મેં સોનાનો હાર શ્રી નરનારાયણ દેવને આપ્યો છે તે હાર પહેરીને આવ્યા છે. તે હાર પાછો મને આપે છે. શ્રીજી મહારાજ એમ કહે છે જે, આ હાર તું પહેર અને અમે તને તેડવા આવ્યા છીએ તે ચાલ એમ કહે છે, તેથી હવે હું શ્રીજી મહારાજની સાથે અક્ષરધામમાં જાઉં છું. એમ કહી જય સ્વામિનારાયણ કહીને દેહ મૂકીને ભગવાનના ધામમાં ગયા. (૪૩)

ગામ સુખપુરના પટેલ નારાયણ માંદા થયા ત્યારે જે સત્સંગીઓ આવે તે જય સ્વામિનારાયણ કહીને પૂછે જે નારાયણ ભક્ત કેમ છે ? ત્યારે જે સત્સંગીઓ પૂછે તેને એમ કહે જે મારે મંદવાડ કંઈ નથી અને આ દેહ ક્ષણભંગુર છે તે શ્રીજી મહારાજની મરજી હશે તેમ થાશે. દેહ રહે તો ભલે અને પડે તોય ભલે, મારે તો આનંદ છે. જે સત્સંગીઓ મારી પાસે આવે તેમણે મારા દેહનું અને વહેવારનું તો પૂછશો જ નહીં. શ્રીજી મહારાજની વાતો કરો અને મૂર્તિનાં સારાં સારાં કીર્તનો

ગાઓ. સ્વામિનારાયણ સ્વામિનારાયણ ધૂન કરો તે મારી પાસે આવો. જે તેમ ન કરો અને જે દેહના અને લોકના વ્યવહારના લોચા કાઢી મારા કાન બગાડો તે મારી પાસે ન આવે. એમ વાતો કરતાં કરતાં પાંચ છ દિવસ થઇ ગયા. ત્યાર પછી સર્વે જે પોતાની નાતનાં અને ગામનાં મનુષ્યોને કહ્યું જે આજે કોઇ કામકાજે જશો નહીં. મારી પાસે આવીને બેસો. જેને શ્રીજી મહારાજની વાતો આવડે, તે વાતો કરો. જેને કીર્તન આવડે તે કીર્તન બોલો. મારે આજે દેહ મૂકવાનો છે, માટે આજ છેલ્લો દિવસ છે.

પછી ગામનાં મનુષ્યો ભેળાં થઇને કીર્તન ગાવા લાગ્યાં. પછી નારાયણ પટેલે કહ્યું જે, હવે કીર્તન રાખો અને શ્રીજી મહારાજ પધાર્યા છે તે આસન પાથરો તો શ્રીજી મહારાજ બિરાજે. પછી આસન પાથર્યું ત્યારે તે આસન ઉપર શ્રીજી મહારાજ બિરાજ્યા. પછી નારાયણ પટેલે વાત કરી જે, સર્વે સત્સંગી થાજો અને વર્તમાન પાળજો. ધર્મમાં રહેજો અને શ્રીજી મહારાજ ભગવાન છે. સર્વ અવતારના અવતારી શ્રીજી મહારાજ છે. એવી પરિપક્વ નિષ્ઠા તમે સર્વે શ્રીજી મહારાજને વિષે રાખશો તો આ જે મને શ્રીજી મહારાજ તેડવા આવ્યા છે, તે તમને પણ સર્વેને તેડવા આવશે. એમ કહીને ભગવાનના ધામમાં ગયા. તે દિવસથી આખા ગામમાં સર્વે મનુષ્યો નિત્ય મંદિરમાં આવે છે અને તે મંદિરમાં સમાતાં નથી તેટલાં દર્શન કરવા આવે છે. (૪૪)

ગામ ગાગોદરમાં કચરા ભક્ત માંદા થયા, શ્રીજી મહારાજ પધાર્યા ત્યારે કચરો ભક્ત શ્રીજી મહારાજને પગે લાગીને કહ્યું જે હે, મહારાજ ! તમે કૃપા કરીને દર્શન દીધાં, મને કૃતાર્થ કીધો. પછી શ્રીજી મહારાજે કહ્યું જે, હવે ચાલો. ત્યારે કચરા ભક્તે કહ્યું જે, હે મહારાજ ! હું તો વાટ જોઇને જ બેઠો છું તે ચાલો. પછી પોતાના દીકરાને કહ્યું જે, ચોકો કરો અને મને ખાટલા ઉપરથી નીચે ઉતારીને ચોકામાં સુવાડો. સ્વામિનારાયણ સ્વામિનારાયણ ધૂન કરો. પછી પોતે સ્વામિનારાયણ ધૂન કરવા લાગ્યા. સ્વામિનારાયણ સ્વામિનારાયણ કરતા દેહ મૂકી શ્રીજી મહારાજ ભેળા ચાલ્યા તે ભચાઉ ગયા. અર્ધ રાત્રીએ કરમણભક્તને સાદ કર્યો. ત્યારે કરમણ ભક્ત પોતાને ઘેર સૂતા હતા તે ઊઠ્યા અને કહ્યું જે, કોણ છે ? ત્યારે કચરા ભક્તે કહ્યું જે, એ તો હું કચરો ભક્ત છું. ત્યારે કરમણ ભક્તે કહ્યું જે આ ટાણે કેમ આવ્યા ? ત્યારે કચરા ભક્તે કહ્યું, શ્રીજી મહારાજ મને

તેડવા આવ્યા છે, તે હું દેહ મૂકીને ભગવાનના ધામમાં જાઉં છું. આપણા બેને હેત હતું તેથી તમને છેલ્લીવારના નારાયણ કહેવા આવ્યો છું. પછી ખડકી ઉઘાડીને જોયું ત્યાં તો અદ્રશ્ય થઇ ગયા. (૪૫)

ગામ ધમડકામાં જાડેજા રાયધણજી માંદા થયા ત્યારે શ્રીજી મહારાજ દોઢસો સાધુ લઇને પધાર્યા. રાયધણજીને દર્શન થયાં, ત્યારે રાયધણજીએ શ્રીજી મહારાજને પગે લાગીને સ્તુતિ કરીને કહ્યું જે, હે મહારાજ ! અમ સારુ આટલા સાધુ મોકલ્યા હોત તો પણ હું રાજી થઇને આવત. ત્યારે શ્રીજી મહારાજે કહ્યું જે, તમે જૂનામાં જૂના સત્સંગી તેને તો અમે પોતે આવી રીતે તેડવા આવીએ છીએ તે જાણજો. તમારા ગામની નદીમાં અને 'દુધઇ'ના માર્ગથી દક્ષિણ બાજુ જે પાણીનો ધરો છે તેમાં અમે કેટલીક વખત નાહ્યા છીએ અને એ ધોબીના આરામાં પણ કેટલીક વાર સ્નાન કર્યું છે તે તમારી નદી તીર્થરૂપ છે. માટે જે નદીમાં સ્નાન કરશે, એ નદીનું કોઇ પાણી પીશે, તમારા દરબારમાં મનુષ્ય અને પશુ જે દેહ મૂકશે, તેનું કલ્યાણ અમારે કરવું છે, અને હવે તમે ચાલો, ત્યારે રાયધણજીએ કહ્યું જે, મહારાજ ! હું તો તૈયાર છું. ચાલો, પછી દેહ મૂકીને શ્રીજી મહારાજના ધામમાં ગયા. જ્યારે શ્રીજી મહારાજ અને સાધુ 'ધમડકા'ની બજારમાંથી ચાલ્યા ત્યારે વાણિયાના હાટ આગળથી નીકળ્યા. ત્યારે વાણિયે જાણ્યું જે, જાડેજા રાયધણજી આદિ સર્વે મારા હાટેથી નામું લે છે. તે હમણાં લોટ લેવા આવશે. મારા હાટમાં સો માણસને પૂરો થાય તેટલો લોટ નથી. તેથી હું દળવા આપી દઉં તો લોટ વહેલો વહેલો તૈયાર થાય તો સારું. ત્યારે રાયધણજીએ દેહ મૂક્યો, તે વાણિયાએ સાંભળ્યું જે આજ રાયધણજી દેહ મૂકી ગયા. તેથી જાડેજા સર્વને સૂતક આવ્યું. માટે મારો લોટ નહીં લે. પછી વાણિયાનો લોટ પડ્યો રહ્યો. શ્રીજી મહારાજ ને સાધુ અદૃશ્ય થઇ ગયા. (૪૬)

એક દિવસ ગામ અંજારમાં ચાગબાઇ માંદાં થયાં ત્યારે જે કોઇ બાઇ બોલાવવા આવીને કહે જે બાઇ ! કેમ છે, સારું છે ? ત્યારે ચાગબાઇ કહે જે, 'દેહનું શું પૂછો છો ? કારણ કે દેહ છે તે પાપરૂપ છે, આ દેહ મૂકીને જ્યારે શ્રીજી મહારાજના ચરણારવિંદને પામીએ ત્યારે સારું થશે. તે માટે સર્વે બાઇઓ ભેળાં થઇને સ્વામિનારાયણ સ્વામિનારાયણ ધૂન કરો, શ્રીજી મહારાજ પધારે તો સારું. પછી બાઇઓએ સર્વે ભેળાં થઇને ધૂન કરી, ત્યારે શ્રીજી મહારાજનાં દર્શન થયાં,

પીડા મટી ગઈ ને સુખશાન્તિ થઈ. દેહ મૂકીને ભગવાનના ધામમાં ગયાં. (૪૭)

અમદાવાદમાં નરનારાયણદેવનું મંદિર કરતી વખતે શિખરની કોળીમાં નાખવાનો પથ્થર ધ્રાંગધ્રાથી લાવવો હતો. તે પથ્થર ૧૬૦, એકસો સાઈઠ મણનો બહુ ભારે હતો. તેને કોઈએ ગાડે ચડાવ્યો નહીં. પછી નાના અંકેવાળીના પટેલ જીવા, વિરમગામાએ ગાડા ઉપર ચડાવીને છ બળદો જોડ્યા. તે બળદો ઠાલા ચાલ્યા જાય પણ કાંધમાં ધૂંસરું અડે નહીં. તે માર્ગમાં આવતાં ગામ ગોધાવી આગળ ગાડાનો ઈસોટો ભાંગી ગયો તે જોઈને ભક્ત રાજી થયા અને બોલ્યા જે 'આ તો મારે સંભારણું થયું.' પછી દરવાજા પાસે લીંબડા નીચે શ્રીજી મહારાજ સભા કરીને બિરાજમાન હતા ત્યાં જઈને દર્શન કર્યાં. પછી મહારાજ તેમને મળીને બોલ્યા જે, આવો ભક્ત ! પથ્થર બહુ ભારે લાવ્યા. ત્યારે ભક્ત બોલ્યા જે, હે મહારાજ ! એ તો તમો લાવ્યા છો, મારા બળદો તો ઠાલા ચાલ્યા આવ્યા છે. પછી શ્રીજી મહારાજે કહ્યું જે, આ અમારી 'રાખડી' અમારા કાંડામાંથી છોડી લ્યો, અમે બહુ રાજી છીએ. પછી ભક્તે છોડી લીધી. પછી શ્રીજી મહારાજે સભાને કહ્યું જે, તમે ઊંચા બેઠા છો પણ છો બકરાં જેવા. તે બકરૂં અર્ધ શેર દૂધ કાઢે અને આ ભેંસ જેવા છે. તે ભેંસો માદળામાં બેસે પણ દૂધ બહુ કાઢે. તેમ આમની અમારે ઉતારાની અને ખાવાની કાંઈ પણ ખબર રાખવી પડે નહીં. સેવા શિર સાટે કરે. એમ પ્રશંસા કરી. (૪૮)

એક સમય ગઢડે મહારાજ અક્ષર ઓરડીના ફળિયામાં ઢોલિયે બિરાજમાન હતા. તે સમયે જ્ઞાન, વૈરાગ્ય, ધર્મ અને ભક્તિ તે મહારાજને દંડવત્ કરીને ચરણ સ્પર્શ કરીને બેઠાં. પછી હાથ જોડીને બોલ્યાં જે, હે મહારાજ ! તમે જ્યાં અમને આજ્ઞા કરો ત્યાં અમે રહીએ, અને સત્સંગીમાં ફરીએ અને તમારાં દર્શન કરીએ. ત્યારે મહારાજ બોલ્યા જે, 'માહાત્મ્યે સહિત જે ભક્તિ તે ગોપાળાનંદ સ્વામી પાસે રહો અને સ્વધર્મ ! તમે મુક્તાનંદ સ્વામી પાસે રહો. અને જ્ઞાન, તમે નિત્યાનંદ સ્વામી પાસે રહો, અને વૈરાગ્યને કહ્યું તમે નિષ્કુળાનંદ સ્વામી પાસે રહો. એવી રીતે સત્સંગમાં ફરો. એમ આજ્ઞા કરી. ત્યારે તેવી રીતે તેઓ ફરવા લાગ્યાં અને અષ્ટ સિધ્ધિ અને નવ નિધિ તે તો મૂર્તિમાન આવીને મહારાજના ચરણારવિંદની સેવા કરવા લાગ્યાં અને સેવા પૂજાના વિધિને કહ્યું જે, તમે આનંદ સ્વામી પાસે રહો, ત્યારે તે ત્યાં રહ્યા. (૪૯)

એક દિવસે રામપ્રતાપભાઇ, સંત, પાળા અને બ્રહ્મચારીઓએ સહિત સિધ્ધપુર ગયા. ત્યાં હરિભક્તોએ ભારે સન્માન કર્યું. જ્યાં શ્રીજી મહારાજ ઊતર્યા હતા ત્યાં જ ભાઈ ઊતર્યા હતા અને હરિભક્તો સામાન લાવ્યા અને બોલ્યા જે, ભાઈ ! નદીમાં પાણી નથી. જો પાવડા લઈને ખોદીએ તો પાણી નીસરે. ત્યારે ભાઈ કહે જે, ''બ્રહ્માકી લડકી હમકું નવરાને કું નહીં આયેગી?'' પછી નિર્મળ જળ આવ્યું તે જોઇને સત્સંગીઓએ ભાઈને સંભળાવ્યું જે, નદીમાં જળ વહે છે. ત્યારે ભાઈ કહે જે, દેખો, બ્રહ્માકી લડકી હમકું નવરાનેકું આઈ હૈ. પછી સવારે સંત હરિભક્તો સહિત માધવપાવડીએ નાવા પધાર્યા, વસ્ત્રો બદલીને સ્નાન કર્યું અને બ્રાહ્મણે આવીને ચાંદલો કર્યો. ત્યારે ભાઈ બોલ્યા જે, અમારા ભાઈએ તમારી નાતમાં તમને દેગ દેવડાવી છે તેથી અમે પણ તમને દેગ કરાવી આપશું. પછી તે કરાવી આપી. (૫૦)

એક વખત રામપ્રતાપભાઈ ઠાકોરજીનાં દર્શન કરવા ગયા ત્યારે પૂજારીએ આડો પડદો નાખ્યો. ત્યારે ભાઈએ કહ્યું જે, હમારા ભાઈ હમકો અપના હસ્તસે હમારા હસ્તમેં હાર દેંગે. પછી મૂર્તિના ગળામાંથી હાર ઉછળ્યો તે ભાઈની છાતીમાં વાગ્યો. તે ભાઈએ લઈને પહેર્યો. ૫૧

કોઈક વખત અમદાવાદમાં એક શ્રાવક હાથમાં ઘરેણાં લઈને શહેરમાં દરેક મંદિરમાં ગયો હતો. અને મનમાં એમ વિચાર કર્યો જે, 'આ ઘરેણાં જે મૂર્તિ મારી પાસેથી માગે તેને આપું.' પછી બધાં મંદિરો ફરીને, છેવટે નરનારાયણદેવનાં મંદિરે આવ્યો ત્યારે નરનારાયણદેવે તે ઘરેણાં તેની પાસેથી માગ્યાં; તું જે ઘરેણાં લાવ્યો છે તે ઘરેણાં અમને આપ. પછી તેણે તે મૂર્તિઓને ઘરેણાં પહેરાવ્યાં અને તે સત્સંગી થયો. (૫૨)

ઇતિ શ્રીસહજાનંદસ્વામી શિષ્ય અચ્યુતદાસવિરચિતે શ્રીપુરુષોત્તમલીલામૃતસુખસાગર મધ્યે મહારાજે ભુજના નરસીંભાઇ તથા રામપ્રતાપભાઇ અને અમદાવાદના શ્રાવકને પરચા પૂર્યા એ નામે ચોરાણુંમો અધ્યાય. ૯૪.

અધ્યાય ૯૫

કોઈ વખત ભુજમાં સર્વે સંતો તથા હરિજનોની સભા ભરાઈને બેઠી હતી તે સમયે તે સભામાં બેઠેલા બ્રહ્માનંદ સ્વામીને આનંદ સ્વામીએ પૂછ્યું જે, હે સ્વામી ! ધોળકાનો કાશીનાથ પંડિત બ્રહ્મરાક્ષસ ગતિને કેમ પામ્યો હતો ? ફરીવાર

ગોપાળાનંદ સ્વામીએ તેને સદ્‌ગતિને પમાડ્યો. આ ઐશ્વર્યકથા મને વિસ્તારથી કહી સંભળાવો. પછી બ્રહ્માનંદ સ્વામી તે કથા વિસ્તારથી કહેવા લાગ્યા જે, હે મુને ! કોઇ વખત કાશીનાથ પંડિત પાસે અધ્યયન કરવાની ઇચ્છાથી કોઇ બ્રહ્મકુમાર માણસોને ગામ ધોળકાની પૂછા કરતો કરતો ગામ ધોળકાની સમીપે આવ્યો, મનમાં વિચાર કર્યો જે, 'હાશ વિશ્વંભર' !માંડ પહોંચ્યા ! અરે હવે તો આ સામું દેખાય છે તે ધોળકા જણાય છે અને આ સામે મીનળ દેવીનો બાંધેલો તળાવનો આરો દેખાય છે. માટે લાવ જરા સ્નાન સંધ્યા કરી લઉં. સૂર્યોદય પણ થઇ ચૂક્યો છે અને બીડેલાં કમળો પણ ઊઘડવા માંડ્યા છે. એમ વિચારી બ્રહ્મકુમારે પોતાના ખભેથી ખડીયો ઉતારીને નીચે તળાવના આરાની એક બાજુ મૂક્યો. માંહીથી દોરી લોટો કાઢ્યો. ત્યાર પછી શૌચાદિ ક્રિયા કરી કેડ સુધી પાણીમાં જઇને સ્નાન કર્યું.

પછી પૂર્વમુખે ઊભા રહીને પાસે ઊભેલાં કમળો તોડીને સૂર્યદેવને અર્ઘ્યદાન આપ્યું. કાનમાં રૂદ્રાક્ષની કંઠી ધારી હતી અને હાથમાં રૂદ્રાક્ષનાં કંકણ ધારણ કરેલ હતાં તથા કંઠમાં રૂદ્રાક્ષની મોટી માળા ધારી હતી અને કપાળમાં તાજી ભસ્મનું ત્રિપુંડ્ર કર્યું હતું. કેડમાં મુંજની મેખલા ધારી હતી, મુખમાં એકધારો અષ્ટાધ્યાયી રુદ્રીનો પાઠ કરતો હતો. આ બધું જોતાં જણાયું જે, આ જરૂર કોઇ શ્રોત્રિય બ્રાહ્મણનો પુત્ર હશે એમ જોનારને લાગતું. સ્નાન સંધ્યા કરીને તેણે વસ્ત્રો બદલ્યાં. પછી એક પહેર્યું. અને બીજાની ગાતડી ભીડી અને અંચળા જેવું આછું વસ્ત્ર માથે વીંટ્યું. પછી તે કુમાર બે ઘડી મટકું માર્યા વગર ધોળકા તરફ જોઇ રહ્યો પછી મનમાં બોલ્યો જે 'શું આ જ વૈરાટનગરી છે ? અહીંયાં જ પાંડવોનો ગુપ્ત નિવાસ થયો હતો ? શું આ સ્થળે જ પાંડવોએ શસ્ત્રો સંતાડેલાં હશે ? એવો વિચાર કરતો હતો તે વખતે કોઇ અજાણ્યા મનુષ્યે તે કુમારના ખભા ઉપર હાથ મૂકીને કહ્યું જે 'હા ભાઇ, આ જ એ ધોળકા નગરી છે. એજ આ ભૂમિ અને આજ એ સ્થળ. અને કુમાર ! તું સામે દ્રષ્ટિ કર. આ જે મસ્જિદનો મિનારો દેખાય છે ત્યાં પૂર્વે ઉત્તરાનું વિદ્યામંદિર હતું. ત્યાં અર્જુને બ્રુહન્નલાના વેષમાં ઉત્તરાકુમારીને નૃત્યકળા શીખવી હતી. બીજાં સ્થળો તો હવે નામમાત્ર રહ્યાં છે.

ત્યારે તે કુમારે કહ્યું, હા ભાઇ સાચું કહો છો. કારણ કે કાળ કાળનું કામ કરે જાય છે. પણ હાલમાં અહીં રાજ્ય હિન્દુનું છે કે ? ત્યારે તે મનુષ્યે કહ્યું જે, નારે ના, હિન્દુ રાજ્યનાં તો સ્વપ્નાં વહી ગયાં અને અત્યારે તો રાજ્યમાં લાલ

નેજાને બદલે લીલા નેજા ફરકી રહ્યાં છે. વેદની ઘોષણાને ઠેકાણે કુરાનના કલમા પઢાય છે છતાં આ અમારી ધવલપુરીમાં વેદવિદ્યા નાશ નથી પામી. ભાઈ ! એટલું હજુ સારું છે, ભાંગ્યું તોય ભરૂચ છે, બૃહસ્પતિ તો નહીં પણ બૃહસ્પતિ સમાન કૈક 'વાચસ્પતિ' પદવીધરો આ ભૂમિમાં પડ્યા છે.

અને તેઓ આ વૈરાટ નગરીની વિશાળ કીર્તિમાં વૃધ્ધિ કરી રહ્યા છે. પણ અહોહો.....આપણે તો ભાઈ આડે માર્ગે બહુ ઉતરી પડ્યા છીએ, તેમાં તમારું કુશળ અંતર પૂછવાનું પણ ભૂલી ગયો. મને તમે કોઈ પરદેશી જણાતા લાગો છો. અને શું નિમિત્તે આપનું આંહી સુધી આવવાનું થયું છે ? તે જો તમને કહેવામાં હરકત ન હોય તો જણાવો. ત્યારે કુમારે કહ્યું જે હે મહાભાગ ! અમારા ચારૂતર પ્રદેશમાં ઘણા વેદવેત્તા પુરુષો વસે છે તો પણ આ તમારા કંઠાલ પ્રદેશમાં એથી પણ ચડે એવા નિગમાગમના પાર પામેલા પંડિતો આ ધોળકામાં વસે છે એવું સાંભળીને હું અધ્યયનની તિવ્ર ઈચ્છાથી આ તમારા શહેરમાં આવ્યો છું. સંભળાય છે કે કોઈ કાશીમાં ભણેલ પંડિતનો અહીં નિવાસ છે. અને તેઓ સરસ્વતીનું કંઠાભરણ ગણાય છે. ત્યારે તેણે કહ્યું જે, હા, કાશીનાથ પંડિત સાચા. સાચા પણ હતા ! પણ ભાઈ, હું આ ગામનો બરાબર ભોમિયો નથી કે જેથી તમને પાકો નિર્ણય કહી શકું. છતાં તમે આ સામેના દરવાજેથી પેસીને સામા બ્રહ્મપોળમાં જજો. અને ત્યાં જઈને કોઈને વાચસ્પતિ મિશ્રનો વાડો પૂછજો. એટલે તમને બધી ખબર પડી જશે. અને ઠીક લ્યો, અમારે ગામ જવાનો રસ્તો આ છે. એમ કહીને બેઉ જણ જુદા પડ્યા. પછી કુમારે હાથમાં દંડ લીધો. અને રૂદ્રાક્ષના કંકણને ખખડાવતો ખખડાવતો ધવલપુરીના દરવાજા સામો ચાલ્યો. અને તે કાશીનાથ પંડિતનું ઘર આખા ગુજરાતમાં પંકાતું હતું. વિદ્વતા અને વિજયતા, શ્રી અને સરસ્વતી આ બ્રાહ્મણને જ વર્યાં હતાં અને ઠેઠ દક્ષિણમાંથી વિદ્યાર્થીઓ કાશીનાથના સરસ્વતી મંદિરમાં આવીને રહેતા અને ધોળકા નગરીના પંડિતજી સાક્ષાત્ મંડનમિશ્ર ગણાતા અને તેમનાં ગૃહિણી સ્ત્રીસમાજમાં સરસ્વતીની પેઠે પૂજાતાં અને તે બ્રાહ્મણની રાજમાં પણ સારી અવર જવર હતી અને સારા પ્રશંસાપાત્ર હતા અને આંટીઘુંટીવાળા અટપટા રાજ્યતંત્રના કૂટ પ્રશ્નોના ઉત્તર કરી ઘડીભર ભગવાન કૌટિલ્યને પણ ભુલાવતા અને વિદ્યાના નિધિ હોવાથી પંડિતો પ્રસન્ન મુખે સભામાં વાચસ્પતિ કહીને બોલાવતા.

તે બહુ ઓછા બોલા હતા. બહુ સારા હતા. સાદાઈ તથા નમ્રતા ગંગાયમુનાના સંગમની માફક એમની મુખમુદ્રા ઉપર દેખાતાં અને કાવ્યશાસ્ત્રમાં તથા રસશાસ્ત્રમાં તથા અલંકારશાસ્ત્રમાં પણ તે મુખ્ય ગણાતા. શબ્દશાસ્ત્રમાં અને ન્યાયશાસ્ત્રમાં પણ એમની વાગ્ધારા મંદાકિનીના પ્રવાહનું કામ કરતી, ધર્મશાસ્ત્ર, સ્વરશાસ્ત્ર, અર્થશાસ્ત્રમાં અને વેદવેદાંગમાં ઉપનિષદ્‌માં, અદ્વિતીય પ્રતિભાની પૂર્ણ છાપ પાડતા. ટૂંકમાં પંડિતજીની મહા ગુજરાતમાં સારી પ્રસિધ્ધિ હતી.

તે પંડિતજીને એક પુંડરિક સમાન પનોતો પુત્ર હતો અને તે પુત્રનું મુખડું દેખીને ભવભૂતિનો એક સુંદર શ્લોક વારંવાર બોલતા. એવો એ વહાલસોયો પુત્ર હતો અને તેથી તે વારંવાર આનંદ પામતા. અને તે પંડિતજીને રહેવાનું ઘર પણ સુંદર હતું અને એક ઓસરીયે ચાર ચુનાબંધ આભલાં જેવા ઓરડા મોટા રહેવાના હતા અને ફળિયામાં ઉતરેલું એક રસોડું અને નાનોશો ચોક, અને ચોકની એક બાજુ આવેલો કૂવો અને આસપાસ બીલીનું ઝાડ, તુલસીના છોડ અને ફૂલના છોડથી શોભતો નાનો બગીચો અને સામે બાજુ આવેલી ગંજાવર ગૌશાળા વિગેરે જોતાં જોનારને કોઈક ઋષિના આશ્રમ જેવું શાંતિનું સ્થાન લાગતું. અને તે પંડિતજીનો ગૃહસંસાર પણ સર્વે વાતે સુખે ચાલ્યો જતો હતો. તેવા સમયમાં એક દિવસની અભાગણી ક્ષણે તે પંડિતજીનો નાનો બાળક તેલની ભરેલી લોઢાની કોઠીમાં બાલભાવથી ડોકવા જતાં જોતજોતામાં અંદર પડી ગયો. અને થોડી વારમાં મૃત્યુ પામ્યો.

અને ગૃહપત્ની ઘર કામમાં તત્પર થયાં હતાં. પછી તે કામથી પરવારીને પુત્રની સંભાળ લેતાં તે પુત્રને તેલની કોઠીમાં બૂડેલો જોઈને માતા વિવશ બની અને હાય પુત્ર ! હાય પુત્ર ! કરતી કોઠીમાં તેણીએ પણ પડતું મેલ્યું અને પુત્રપ્રેમથી માતા પણ પ્રભુના દરબારમાં પહોંચી. પંડિતજીને પણ તે પુત્ર અને પત્ની પરલોકમાં સિધાવતાં સર્વ જગત્ શૂન્ય ભાસવા લાગ્યું. પછી બાલાસાદ વિનાનું સ્ત્રી વિનાનું ઘર ગોઝારા કૂવા જેવું જણાયું, અંતે તે પંડિતજીનું પંડિતપણું પણ એક બાજુ મૂકાણું અને પોતે પણ મોહવશ થઈને, તેલની કોઠીમાં પડતું મેલ્યું. આ પ્રમાણે આત્મહત્યા કરીને ત્રણે જણાં મરણ પામ્યાં. ગૃહવાસના રહી જવાથી મરનાર તે પંડિત બ્રહ્મરાક્ષસની ગતિને પામ્યો અને પોતાના મકાનમાં વિકરાળ બ્રહ્મરાક્ષસ થઈને રહ્યો. આથી પોતાના મકાનમાં કોઈને પણ રહેવા દે નહીં અને કોઈ રડ્યું ખડ્યું

ભોગ જોગે ઉતરવા આવે તો સવારમાં તે જીવતો જવા પામે જ નહીં. આવી સ્થિતિ થતાં તે મકાનનું નામ ગામના લોકોએ ભૂતિયું મકાન પાડ્યું.

એ મકાનનું નામ પણ ભોગજોગે લેવામાં આવતું તો તે, સાંભળનારાનું કાળજું ફફડતું તેથી આસપાસનો ભાગ સર્વ ઉજ્જડ વેરાન થઈ ગયો હતો. અને આસપાના ભૂંડોનાં ટોળાંથી ભરેલા તે ખંડેરો વચ્ચે આ ભૂતિયું મકાન અણિશુધ્ધ ઊભું હતું. તેમાં રહેલાં ઉપર કહેલા બ્રહ્મરાક્ષસે વિચાર કર્યો કે ગામના અટકચાળા લોકોએ આ બ્રહ્મકુમારને મારી પાસે મૂક્યો છે, અને તે આ સામેથી ચાલ્યો આવે છે. અને તે જો મારું વિકરાળ રૂપ જોશે તો બિચારો ફાટી પડશે અને મને પણ પાપ લાગશે અને તે મારું નામ સાંભળીને ભણવા આવ્યો છે. માટે એને ભણાવું અને વિદ્યાર્થી બનાવું. સુપાત્ર સમજીને વિદ્યાનો ભંડાર આપું, એમ મનમાં નક્કી કરીને પોતાની પાસે ભૂતો હતાં તેઓને કહ્યું જે હે ભૂતો ! સૌ તમે સાંભળો. આ જુઓ સામેથી ચાલ્યો આવતો કુમાર મારી પાસે ભણવા આવે છે. માટે તમે સહુ વિદ્યાર્થી બની જાઓ. અને હું તમારો સર્વનો વિદ્યાગુરુ બનું. એટલી વાત કરી કે તરત જ સર્વ ભૂતો નાના વિદ્યાર્થી બની ગયાં. અને પોતે પણ માથે લાલ દક્ષિણીપાઘડી બાંધી અને અંગે અંગરખું અને ગળામાં સુંદર શાલ, અને પાની સુધી ઢળકતું ચાર આંગળ પાટલી પાડેલું ધોતિયું પહેરીને ગાદી તકીયા ઉપર બેસી ગયો. અને પંડિતે સૂચના કીધી જે જો કોઈ પણ ભૂત તમે આ બ્રહ્મકુમારને બીવડાવશો કે તમે પોતાનું મૂળ સ્વરૂપ બતાવશો અગર કોઈ તેને દુઃખ આપશો તો તેનો હું જાન લઈશ. આવી કઠણ આજ્ઞા બ્રહ્મરાક્ષસે તે ભૂતોને આપી દીધી. પછી તે મકાન ઘડીભરમાં નાનું સરખું શારદા મંદિર બની ગયું અને વેદની ઘોષણાઓ તે મકાનમાં થવા લાગી. તથા ઉપનિષદ્ તથા વેદની ઋચાઓ વિદ્યાર્થીઓના ગળામાં ગાજવા લાગી. અને પાણિની સૂત્રો અને પતંજલીના ભાષ્યની પ્રક્રિયાની રેલમછેલ થવા માંડી ને જાણે સરસ્વતી નદીનાં ઓસરતાં નીર પાછાં ઊભરાવા લાગ્યાં કે શું ? એમ સાક્ષાત્ જોનાર મનુષ્યને અનુભવ થાય.

તે સમયે તે કુમારે આવીને ડેલીની સાંકળ ખખડાવી. અને ઉઘાડજો બારણું એમ મોટેથી બૂમ પાડી. તેથી એક ભૂત વિદ્યાર્થી હસતો અને સૂત્રો ગોખતો કમાડ ઉઘાડવા આવ્યો અને કડક અવાજ કરતું કમાડ ઊઘડ્યું તે બ્રાહ્મણ કુમાર અંદર આવતાં જ પાછું તરત જ તે કમાડ દેવાણું. અને અંદર જોતાં જ કુમારને જણાણું જે

આવી વિદ્યાપીઠ ગુજરાતભરમાં ક્યાંય પણ નથી અને હું અહીં આવીને કૃતાર્થ થયો અને આ વિદ્યાશીલ ગુરુદેવ મળ્યા તે મારાં મોટાં ભાગ્ય છે. એમ વિચાર કરતો કરતો સીધો ગુરુદેવ પાસે જઈને નમ્યો, આચાર્યના અંકમાં પડ્યો. ત્યારે પંડિતના વેષમાં બેઠેલા બ્રહ્મરાક્ષસે કુમારને ઉઠાડ્યો અને તેને કુશળતા પૂછી ને આવવાનું કારણ પૂછ્યું. ત્યારે કુમારે વિનંતિપૂર્વક જવાબ દીધો અને કહ્યું જે, કર્ણ જેમ પરશુરામ ભગવાન પાસે ગયો હતો અને મિત્રાવરુણ પાસે યાજ્ઞવલ્ક્ય ગયા હતા અને વિશ્વામિત્ર મુનિ પાસે ગાલવ વિદ્યા ભણવા ગયો હતો, તેમ હું પણ આપની પાસે વિદ્યા ભણવા આવ્યો છું.

તો હે ગુરુદેવ ! તમે મને વિદ્યા દાન આપો. ત્યારે તેણે કહ્યું જે વિદ્યાદાન તમને દેવામાં અમારી ના નથી પણ કુમાર ! અમારા આ વિદ્યાપીઠના નિયમો પાળવા બહુજ કઠણ છે તે તારાથી પાલન થઈ શકશે ? તે સાંભળ. જો તારે ભણવું હશે તો આ મકાન બહાર તારાથી ક્યાંય જવાશે નહીં, અને અમારું નામ ઠામ, કે જાતિ, ગોત્ર તારાથી પૂછાશે નહીં, તું ક્યાં ભણ્યો ? એમ તે કોઈ પૂછે તો તારાથી અમારું સ્થળ બતાવાશે નહીં અને અમારી સાથે ભણવા સિવાય અન્ય વાતો પણ થશે નહીં અને પરથારનાં પગથીઆં નીચે તારાથી ઉતરાશે નહીં. અમારા સરસ્વતી મંદિરના સર્વ વિદ્યાર્થી વર્ગને તમામ ખાનપાન, આરામ, વસ્ત્રદાન, પુસ્તકદાન વિગેરે સર્વ અપાય છે. એટલે બહાર જવાની જરૂર પણ રહેતી નથી.

કુમાર ! આ અમારી વેદપુરી છે. એ વેદપુરી બહાર જે દિવસ તું પગ મૂકીશ તે દિવસથી અમે સર્વે તારા નથી, તું અમારો નથી, અહીં તો અસિધારા વ્રત છે અને ધોળકામાં આટલી મુંજની ધારાનગરી છે તે તું સમજ્યો ? અને બોલ, જો તારી ઈચ્છામાં આવે તો અમે આંહી રાખીએ. આ બધા વિદ્યાર્થીઓ આવાં કઠણ વ્રત લઈને અમારા વિદ્યાપીઠમાં દાખલ થયા છે. હવે તું કહે ભાઈ ! તારો શો વિચાર છે ? એવી રીતે હેતનાં વચન કહ્યાં. જેમ પિતા હેતનાં વચનો કહે તેમ વિદ્યાગુરુ બોલ્યા. તે સાંભળી તે કુમાર ફરીવાર ગુરુના ખોળામાં પડ્યો અને મૂદુલ વચને બોલ્યો જે, હે ગુરુદેવ ! હુ તમારો છું અને તમારે શરણે આવ્યો છું અને મને તમે વિદ્યાદાન આપો. હું તમારા વિદ્યાપીઠના સર્વે કઠણ નિયમોનું પાલન અવશ્ય કરીશ. એવી રીતે તરતજ હા કહેતાં તેને તમામ સગવડ કરી આપવામાં આવી અને સિધાં સમાનનો પણ તમામ બંદોબસ્ત વિદ્યાગુરુએ કરી આપ્યો.

પછી તે કુમાર ભણવા લાગ્યો. હૈયાના હેતે સુપાત્ર શિષ્ય મલતાં તે બ્રહ્મરાક્ષસે વિદ્યા ભણાવવા માંડી. ભણાવી ગણાવીને ટૂંક વખતમાં મહા નિષ્ણાત કર્યો. કુશાગ્ર બુધ્ધિશાળી તે કુમાર પણ પોતાની શક્તિ પ્રમાણે વિદ્યાનું પાન કરવા માંડ્યો. દિવસે દિવસે તે કુમારનું બ્રહ્મતેજ વૃધ્ધિ પામવા લાગ્યું. અને તે કુમાર લાગટ ત્રણ વર્ષ ભણ્યો. પછી એક દિવસ પ્રભાતમાં ભણી ગણી પંડિત બનેલો કુમાર ઘર તરફ જવા તૈયાર થયો. ત્યારે ગુરુદેવે તેને આશિષ આપી. ત્યારે તે આશિષ કુમારે માથે ચડાવી.

પછીથી તે કુમાર નીચે ઉતર્યા. ત્યારે ગુરુએ ફરી વાર પણ આશીર્વાદ આપ્યા જે ભાઇ ! તારી વિદ્યા ફળીભૂત થાઓ. દિગ્મંડળમાં તારી પ્રસિધ્ધિ ખૂબ વધજો. અને જા ભાઇ, તું સુખી થા હવે આ ભુવનમાં ફરીવાર તું આવીશ નહીં. કોઇ દિવસ આ સ્થળ સામું પણ ફરીવાર જોઇશ નહીં. તું ક્યાં ભણ્યો એમ તને પૂછે તો પણ અમારું નામ તથા આ ગુપ્ત વિદ્યાપીઠનું નામ તેને બતાવીશ નહીં. અમે કીર્તિના ભૂખ્યા નથી પણ કર્તવ્યભોગી છીએ, એવો અમારો પાકો મુદ્રાલેખ છે. હું વિશેષ તને શું કહું ? જાઓ બેટા, સુખેથી રહેજો. ભણેલી વિદ્યાનો વિસ્તાર કરો. એમ કહ્યું ત્યારે કુમાર ગુરુને વંદન કરીને ચાલ્યો. ત્યારે એક હેતાળ વિદ્યાર્થી તેને ડેલી સુધી વળાવવા આવ્યો. જેવો કુમાર બહાર નીકળ્યો તેવું જ પાછું દ્વાર બંધ થયું અને કુમાર ચાલી નીસર્યો.

ત્યારે તેને જોઇને ચોરામાં બેઠેલા મનુષ્યો પૈકી એક જણ બોલ્યો જે અલ્યા, આ તો પેલો બ્રાહ્મણનો કુમાર આપણે ભૂતિયા મકાનમાં મૂક્યો હતો તે. પણ અલ્યા, ભૂતખાનામાં જીવતો કેમ રહ્યો હશે ? ચાલો જરા આડું અવળું પૂછી જોઇએ અને મગનું નામ નહીં પાડીએ. અને આડું અવળું પૂછીને મૂળ મુદ્દો પકડી લેશું. ચાલો ત્યારે. એમ કહીને સહુ ઉતાવળા સામા ચાલ્યા. અને ભૂદેવને જોઇને રામ રામ કહીને ઊભા રહ્યા. અને પૂછ્યું જે ભાઇ ! ક્યાંથી આવો છો ? ત્યારે તેણે કહ્યું જે ક્યાંથી શું ? આ તમારા ગામની ગુપ્ત વિદ્યાપીઠમાંથી, અને તમે મને ચીંધી દીધી હતી ત્યાંથી, ભાઇ ! હું તમારો ઉપકાર માનું છું કારણકે મને વિદ્યા પ્રાપ્ત કરવામાં તમે સહકારી થયા. આ સાંભળીને પૂછનારાઓ એક બીજાની સામે જોવા લાગ્યા. અને હોઠમાં હસવા લાગ્યા. અને બોલ્યા જે, મહારાજની ડગળી તો ખસી ગઇ નથી ને ? ત્યારે તે સાંભળીને બીજો હળવે રહીને બોલ્યો જે ના ના, ડગળી વળી શું

ખસે ? મરનારો બ્રાહ્મણ મહાન વિદ્વાન હતો માટે આને જરૂર એણે વિદ્યા ભણાવી હશે. એમાં શંકાનું સ્થાન નથી. એમ કહીને પૂછવા લાગ્યો જે ભાઇ ! તમે ભણ્યા તો ખરા પણ તમારા ગુરુદેવ કોણ ? અને કોની પાસેથી આવું અમૂલ્ય વિદ્યારત્ન મેળવ્યું ? એમ જ્યારે તમને કોઇ પૂછશે ત્યારે તમે તેને શું ઉત્તર દેશો ? ત્યારે તે સાંભળીને બ્રહ્મકુમાર બોલ્યો જે, મને એ બાબત પૂછવાની તેઓએ ના પાડી છે.

ત્યારે તેણે કહ્યું જે એનું નામ જ મોટાઓની મોટાઇ જે પોતાનું નામ બહાર પ્રસિધ્ધ ન કરે. પણ આપણે તો જાણ ખાતર જાણવું જોઇએ ને ? ત્યારે તે બ્રહ્મકુમારે કહ્યું જે તમો કહો તો હું પાછો વળીને પૂછી આવું. ત્યારે તેમણે કહ્યું જે ભલે પૂછી આવો અને ભેગામાં ભેગું તેનું ગોત્ર, શાળા, અને પ્રવરની ખબર લેતા આવજો, એટલે પાછલે દિવસે મનમાં ઇચ્છા રહી જાય નહીં. ત્યારે ભલે, કહીને કુમાર પાછો વળ્યો. આમ બ્રહ્મકુમારને અવળું સવળું સમજાવીને આડા અવળા થઇ ગયા. ત્યારે આ તરફ બ્રહ્મરાક્ષસે વિચાર્યું જે આ સર્વ ભૂંડુ કામ થયું. કાચી વયનો ભોળો કુરંગ સરખો કુમાર તે લુચ્ચાઓની મૃગજાળમાં બંધાયો. મેં તેને ના પાડી છતાં તે પાછો આવ્યો. મારાં નામ, જાતિ અને ગોત્ર સાંભળશે તો તે કેળના ગર્ભ જેવો કુમાર ઝડપાઇ જશે અને તેનું વૃથા પાતક લાગશે. આમ વિચારી વિચારી તે બ્રહ્મરાક્ષસે વાતવાતમાં પાછું વિદ્યાપીઠ શરું કર્યું અને ભૂતાવળ હતાં તેને પાછાં વિદ્યાર્થી બનાવી દીધાં અને પોતે આચાર્ય બની બેઠા. ત્યાં તો કુમારે આવીને કમાડ ખખડાવ્યું અને તે કમાડ ઉઘાડ્યું અને કુમાર ગુરુ પાસે ગયો અને ગુરુને ક્રોધ ચડ્યો અને હાક મારી અને કહ્યું જે કુમાર, કેમ આવ્યો ? ત્યારે તેણે કહ્યું જે ગુરુદેવ ! આપનું નામ, ઠામ, અને જાતિ પૂછવા આવ્યો છું. ત્યારે ગુરુએ કહ્યું જે તારે તારી વિદ્યા સાથે કામ. પણ તારે જાતિ ગોત્રનું શું કામ ? માટે હજુ તું મારું માન અને તું પાછો આવ્યો તેમ ચાલ્યો જા.

ઇતિ શ્રીસહજાનંદસ્વામી શિષ્યઅચ્યુતદાસવિરચિતે શ્રીપુરુષોત્તમલીલામૃતસુખસાગર મધ્યે બ્રહ્મકુમાર બ્રહ્મરાક્ષસને તેનું ગોત્ર શાખા પ્રવર પૂછ્યાં એ નામે પંચાણુમો અધ્યાય. ૯૫.

અધ્યાય ૯૬

ત્યાર પછી તે બોલ્યો જે ના ના, પ્રથમ તમે કોણ અને તમારું નામ શું ? એ સર્વે ઉત્તર તમે મને આપો ત્યારે જ હું અહીંથી જવાનો છું. એમ કહીને પોતાનો ખડીઓ ખભેથી ઉતારીને નીચે મૂકી અને તે કુમાર હઠે ચડ્યો. ત્યારે ગુરુએ તેને

બહુ સમજાવ્યો. પણ તે બાળક એકનો બે ન થયો. છેવટ હાથમાંથી બાજી જતાં ગુરુ છેવટ બોલ્યા જે, બ્રહ્મકુમાર ! અમારાં કુળ ગોત્ર તારે જાણવાં જ છે ? ત્યારે તે કહે જે, હા ચોક્કસ, ત્યારે આચાર્યની આંખ ફરી, અને ભભૂકીને બોલ્યા જે 'વિદ્યાર્થીઓ' ! તમારું કુળ અને ગોત્ર જે હોય તે પ્રકાશો અને હું પણ મારાં કુળ ગોત્ર પ્રકાશું છું. આમ આજ્ઞા થઇ ત્યારે સર્વે વિદ્યાર્થીઓ તે ભૂતો બની હાકલા પડકારા કરવા લાગી ગયા.

ગુરુ પણ ભયંકર બ્રહ્મરાક્ષસ બનીને આગળ ઊભા રહ્યા. ત્યારે કુમાર આવું દ્રશ્ય નીરખતાં જ એકદમ ફાટી પડ્યો. જોતજોતામાં આંખના ડોળા બહાર નીકળી પડ્યા. અને તેના પ્રાણ પલવારમાં પરલોકમાં ચાલ્યા ગયા. વાતવાતમાં ભૂતાવળે તે કુમારને ભરખી લીધો અને આંખમાં કણું ખૂંચે તેમ બ્રહ્મરાક્ષસને ખૂંચવા લાગ્યો. અને બોલ્યો જે એકનો એક લાડકવાયો અને નમાયો આ બાળક આજ મારી ક્રોધરૂપી અગ્નિની ઝાળમાં હોમાયો. અરેરે....આજે મેં પારકી થાપણ અને પુત્રરૂપી પારકું ધન મારી ભૂતાવળમાં લૂંટાવ્યું. અરે...! એ તો મેં હાથે કરી લૂંટાવ્યું આજે બ્રહ્મહત્યાનું કલંક મારે શિરે પાછું લાગ્યું. ભણાવી ગણાવી અને પઢાવીને તૈયાર કરેલો હંસ મેં પારધી બનીને આજ હાથેથી હણી નાંખ્યો. હર...હર...હર...હવે મારી શી ગતિ થાશે. ક્યારે મારું આ પાતક જાશે, ક્યારે આ મારું બળતું અંતર ઠરશે ? આ બાબત જ્યારે એનો પિતા સાંભળશે ત્યારે એની છાતીએ શારડી મૂકાશે. પણ હું શો ઉપાય કરું ? ભાવિ પ્રબળ છે. થનારું તે થયું. અસ્તુ :

એક સમયે શિયાળાનો વખત હતો તેથી બેચાર જણાઓ ટાઢમાં સંકોડાતા સંકોડાતા ટુંટીયાં વાળીને ચોરાની કોર ઉપર એક પછેડીભર પડ્યા હતા. કોઇક બાજુ બેચાર ઠોળિયા ભેળા થઇને તાપણી તાપતા તાપતા કોઇકની ઠઢ્ઢા મશ્કરી કરતા હતા. ત્યાં તો એક સાધુએ આવીને તેમને પૂછ્યું જે ભાઇઓ ! આંહી રામના મંદિરમાં રાતના રાત પડ્યા રહેવાય એવી જગ્યા અમારા માટે મળશે ? તે સાંભળતાં જ તાપણીમાંનો દેવતા ચીપીઓ વડે સંકોરતો એક જણ બોલ્યો જે, તમે ક્યાંથી આવો છો ? ત્યારે તે સાધુએ કહ્યું જે, આવીએ છીએ આમ કાઠિયાવાડમાંથી, ત્યારે તેણે કહ્યું તમારું ગામ કયું ? ત્યારે તેમણે કહ્યું જે ગામ અમારું ગઢડું.

ત્યારે તેણે કહ્યું જે, તમે કેવા છો ? ત્યારે સંતે કહ્યું, અમે સાધુ છીએ. ત્યારે

તેણે પાછું કહ્યું, પણ કેવા સાધુ છો ? ત્યારે તેમણે કહ્યું જે, અમે સ્વામિનારાયણના સાધુ છીએ. ત્યારે તે બોલ્યો જે ત્યારે કહોને કે જીવનમુક્તાના પંથના છીએ. પછી તે બોલ્યો કે 'કેટલી મૂર્તિ છો ?' ત્યારે સાધુએ કહ્યું જે, મૂર્તિ છીએ આશરે ૫૦ પચાશ. ત્યારે તે બોલ્યો જે, એમાં તમારામાં કોઇ મોટેરા છે ? ત્યારે તે સાધુએ કહ્યું જે, હા છે. ત્યારે તેણે કહ્યું જે, મોટાનું નામ શું ? ત્યારે સંતે કહ્યું જે, ગોપાળાનંદ સ્વામી. ત્યારે કોઇ બોલ્યો જે, હવે આપણે બધું પૂછીને શું કામ છે ? મૂકને ઠાલી નકામી પંચાત, સીધો જવાબ દઇ દેને. નકામું ઠાલું ડહાપણ ડોળ માં. જુવો બાપજી, સાંભળો. રામજી મંદિરનો બાવો તો બરછીએ મારવા જેવો છે તે કોઇને ઉંબરે પણ ઊભો રહેવા દેતો નથી, તો ઉતરવાની ક્યાં વાત કહેવી ? તેમાં પણ જો જીવનમુક્તાના સાધુનું નામ સાંભળશે તો તો બમણો બળી મરશે. નાહકનો તમારી સાથે લોહી ઉકાળો કરશે. માટે ત્યાં જવાનું તમે રહેવા દ્યો. તમારી છાતી કબૂલતી હોય તો આ ઘોંઘીબાર ડેલાવાળું નવે કાંઠે માળેલું ખાશું મકાન રહ્યું, તેમાં જઇને ઉતરો. તે સાંભળીને સંતોએ કહ્યું જે, એ મકાનમાં ધણીની રજા સિવાય અમારાથી ઉતરાય નહીં. અમારા ગુરુની પણ એવી જ આજ્ઞા છે. ત્યારે તે બોલ્યો જે, હોય એય તમારું ભલું થાય ! બાપજી ! એ મકાનનું તો કોઇ ધણી ધોરી નથી, એના સામું કોઇ જોતું પણ નથી. એ મકાન તો પડતર છે. તમારે રાતની રાત ગાળવી છે એમાં શું ? તમ તમારે સુખેથી સૂઇ રહો. આવું સાંભળીને સાધુ સ્વામિનારાયણ સ્વામિનારાયણ નામ લેતા તે ડેલા તરફ ચાલ્યા. તે ઉઘાડીને અંદર પેઠા.

ત્યારે એક ઓસરીએ હારબંધ ઓરડાઓ દેખીને સદ્‌ગુરુ ગોપાળાનંદ સ્વામી અતિ પ્રસન્ન થયા. મુખેથી બોલી ઊઠ્યા જે, વાહ વાહ ! જેવી આપણને એકાંતની જગ્યા જોઇએ તેવીને તેવીજ મળી ચૂકી છે. ચાલો સંતો, વાળી નાખો. પછી તે સાધુઓ સર્વે ઊઠ્યા અને કોઇ વાળવા મંડ્યા, કોઇ સાફસૂફ કરવા મંડ્યા, તો કોઇ સ્નાન કરવા ગયા, તો કોઇ દિવેલ માગી લાવી કોડિયામાં દીવો પ્રગટાવવા મંડ્યા, કોઇ ખીંટીએ ભગવી ઝોળી અને સુતરની દોરીથી બાંધેલાં તુંબડાં લટકાવી દીધાં અને દીવાની આસપાસ વીંટાઇ વળી સંતો સ્વામિનારાયણ નામની ધૂન્ય મચાવવા લાગી પડ્યા. પછી સાયંકાળ સમયની નિત્યવિધિ કરી, સાધુઓ ભૂખ્યા દુઃખ્યા થાક્યા પાક્યા પડ્યા રહ્યા. તે સમયે તે ગામમાં કોઇ સત્સંગી ન હતું. જ્યારે મધ્યરાત્રિના બાર વાગ્યા તે વખતે, યોગીન્દ્ર ગોપાળાનંદ મુનિ ભીંતને ઓઠે

ભણનારા સાધુઓને પાઠ આપી રહ્યા હતા ત્યાં તો મૂર્તિમાન તે બ્રહ્મરાક્ષસ તે જગ્યામાં પ્રગટ થયો અને સામે તાટ ઉપર આવીને સહુના દેખતાં ઝડપ દેતાં બેઠો અને ધબોધબ મુખમાંથી ગીર્વાણની ધારા વહાવતો બોલવા લાગ્યો. ત્યારે સ્વામીએ તે સાધુઓને પોતાની પાછળ બેસાડ્યા. બ્રહ્મરાક્ષસની સાથે પોતે સંવાદ શરૂ કર્યો. તે ઉભયનો એક ધારો શાસ્ત્રાર્થ અખંડ ગંગાના વહેણની પેઠે થવા લાગ્યો. જેમ અજાતશત્રુ ધર્મનો અને યક્ષનો સંવાદ પૂર્વે થયો હતો તેવા સંવાદનો સાક્ષાત્કાર જોનારને થાય એવી એ વખતની ધન્ય ક્ષણ હતી. બ્રાહ્મમુહૂર્ત થતાંજ તે રાક્ષસ ચાલ્યો ગયો. ગોપાળાનંદ સ્વામીની પાછળ બેઠેલા તે સાધુઓના ખોળિયામાં પ્રાણ પાછા આવ્યા.

પછી સવાર થયું કે દૂર દૂરના આડોશી પાડોશી વાટ જોઈ રહ્યા હતા કે સવારના આ બધા સાધુઓ કાળનો કોળીઓ થઈ જવાના છે. પણ જ્યારે સહુ સવારમાં જીવતા જણાયા ત્યારે તેઓ બધા ગમ ખાઈ ગયા. આ ઉપરથી કોઈ બ્રહ્મખત્રીએ આવીને પ્રસન્ન થઈ સાધુ ગોપાળાનંદ મુનિ બેઠા હતા ત્યાં જઈને પગે લાગીને બે હાથ જોડીને વિનંતી કરીને કહ્યું જે સ્વામી ! આજ તો મારી રસોઈ લ્યો અને મને કૃતાર્થ કરો. ત્યારે સ્વામીએ હસિત વદને વચન માન્યું. સુંદર સાદી રસોઈ બનાવી થાળ કરીને શ્રીજી મહારાજની મૂર્તિને ધરીને સાધુઓ સર્વે જમ્યા. પછી યોગાભ્યાસી સાધુ સહજ સૂતા અને દિવસ નમતાં તે સાધુઓ ટપોટપ કેડ્ય બાંધીને ચાલવા સાબદા થયા ત્યાં તો યોગીવર્ય ગોપાળાનંદ સ્વામી બોલ્યા જે, હે સંતો ! આ બ્રહ્મરાક્ષસની મુક્તિ કર્યા વિના આપણાથી એમને એમ કાંઈ જવાય ? આજે આપણે તેનો ઉધ્ધાર કરીશું, કાલે વહેલા વહાણમાં આપણે ચાલી નીકળશું, આપણું સાધુજનોનું વિચરણ અધમજનના ઉધ્ધાર અર્થે જ હોય છે.

તે સાંભળી સંત બોલ્યા પણ દયાળુ ? રાક્ષસની વિકરાળ આકૃતિ દેખતામાં જ અમારાં હાજાં ગગડી જાય છે. શરીર પરસેવેથી રેબઝેબ થઈ જાય છે. તો પણ ગોપાળાનંદ સ્વામીનો આગ્રહ જોઈ, સાધુએ વિચાર કર્યો કે, આપણે ચાલી નીકળશું એટલે સ્વામી પણ ચાલી નીકળશે. એમ પ્રયાણની બધી તૈયારી કરી છતાં પોતાની બાંધેલી ભેઠો સ્વામીની આજ્ઞાથી છોડવી પડી, ભયથી ફફડતાં તે પંખીડાં છેવટે સ્વામીના હાથની શીતળ છાયા તળે જઈને નિર્ભય બનીને રહ્યાં. ત્યાર પછી અંધારી ઘનઘોર રાત્રિ પડી. દીપક ઝાંખો ઝાંખો ઝબકે છે, ત્યાં તો એક ભયંકર ગેબી

અવાજ થયો. તે સાંભળી નાના સાધુઓ ભયના માર્યા સ્વામીના પડખામાં જઈને ભરાણા, કોઈએ દીવાની વાટ સંકોરીને પ્રકાશને વધુ તેજ કર્યો, ત્યાં તો વાત વાતમાં વાજો વાજ બ્રહ્મરાક્ષસ આવીને ઊભો રહ્યો.

આ વખતે પોતાની જાતિ સ્વભાવને અનુસરીને એકાદ ઝાડની તીરખી લાવીને સ્વામીના ઉપર તેણે ઝાપટી. ત્યારે સ્વામીએ યોગ બળે કરીને તેણે ફેંકેલ તીરખીને અધરને અધર ત્રિશંકુની જેમ લટકાવી રાખી, હાક મારીને કહ્યું જે 'મહા પાપના યોગે તું આવી અધોગતિને પામ્યો છે. આવો વિદ્વાન છો, કુલીન છો, તે કુલીનતા અને વિદ્વત્તા પામ્યાનું શું આ ફળ ? ભણી ભણીને ભણ્યો પણ અંતે ઈશાવાસ્યમ્ શ્રુતિને ભૂલ્યો. દેખી પેખીને દીવો ઝાલીને કૂવામાં તું પડ્યો. તેથી હે પાપાત્મા ! તેં કેંક નિર્દોષોના પ્રાણ પણ હર્યા. અને છેવટ આશાભર્યા અભ્રવર્ણા બ્રાહ્મણ બાળકને પણ ભરખ્યો. ફિટકાર છે તને ! અને ધિક્કાર છે તારા કુળને ! તથા ધિક્કાર છે તારી જાતિને ! આ ઝાડની ડાળી ફેંકીને આ સંતોનો પણ દ્રોહ કર્યો. હજુ આ ને આ જાતિમાં તારે સડવું છે કે ઉધ્ધરવું છે ? તે બોલ, જલ્દી બોલ. બ્રહ્મકુળમાં જન્મીને તેં શું કમાણી કરી. તારી વિદ્યા, તારું બ્રહ્મજ્ઞાન તારા મોક્ષના સાધનમાં ખપ ન લાગ્યાં. તો તે વિદ્યાથી શું ? અને તે જ્ઞાનથી પણ શું ? આવી રીતે લાલચોળ બની જઈ યોગીવર્યે હિતકારી વેણની તેના ઉપર ઝડી વરસાવી ત્યાં તો તે બ્રહ્મરાક્ષસ મોટો સાદ કાઢીને નાનો બાળક રડે તેમ રડવા લાગ્યો. રાક્ષસની ઉભય આંખમાંથી શ્રાવણ ભાદરવાનાં સરવડાં વરસવા લાગ્યાં. તે જાણે સ્વામીનાં દર્શન માત્રથી રાક્ષસનું પાપ અશ્રુરૂપ બનીને ચાલી નીકળતું હોય ને શું ? પછી સ્વામીએ તેને કહ્યું જે, બ્રહ્મરાક્ષસ તું રો માં, રો માં, અને હોય, મનુષ્ય માત્રભૂલને પાત્ર છે પણ એ ભૂલ પાછી સુધારવી એ માનવજીવનનું પરમ કર્તવ્ય છે. હવે કહે જોઈએ બ્રહ્મરાક્ષસ ! તું આ સ્થિતિમાં શી રીતે આવ્યો ? પછી તે બોલ્યો હે મહાભાગ્ય ! સાંભળો, મારી ગૃહિણી અને મારો પુત્ર આ સામેની કોઠીમાં પડીને મૂઆં અને હું પણ મોહવશ થઈને પાછળ પડીને મર્યો.

આથી મારી આ પરિસ્થિતિ થઈ છે. હવે દયાળુ ! કરુણા કરો, મારો ઉધ્ધાર કરો. હું આવી યોનિમાં બહુ રિબાઉં છું, એટલો જ મુઝાઉં છું. મારે નથી ખાવાનું સુખ, નથી પીવાનું સુખ, મેં કેંક નિર્દોષોના પ્રાણ પણ લીધા છે, એ બધું મને હવે કાંટાની જેમ શરીરમાં ખૂંચ્યા કરે છે. પછી સ્વામીએ તેને કહ્યું જે, 'મૂર્ખ

!' જેટલો જેને સ્નેહ તેટલું તેને દુઃખ. 'હોલી અને હોલીનાં બચ્ચામાં સ્નેહ રાખવાથી હોલાને પણ પારધીની જાળમાં બંધાવું પડ્યું હતું. એ શું તું પંડિત થઈને ભૂલી ગયો ? અને એ અવધૂત ગીતા અને એકાદશ સ્કંધને આચરણમાં જરા પણ ન મૂકી શક્યો ? પંડિતાઈ જ પંડિતને બેડીરૂપ બને છે. જેટલો સ્નેહ તેટલું દુઃખ. જુઓ આ દીપકમાં સ્નેહ છે ત્યાં સુધી એ દીપક બળે છે પણ એ દીપક નિઃસ્નેહ થતાં આપોઆપ ઓલાઈ જશે.'

તેમ સંસારમાં પણ નિઃસ્નેહ થવાથી સુખી થવાય છે. તને આ મકાનમાં તારી વાસના છે કે ? આમ દબડાવીને સ્વામીએ તેને કહ્યું. ત્યારે તે કહે 'હા મહામુનિ ? આ બધાં મકાન મેં જાતે માથે ઊભા રહીને ચણાવ્યાં છે. જુઓ, આ ઠેકાણે મેં જાતે માથે ભૂમિમાં દ્રવ્ય દાટ્યું છે, તે મારે કામ ન આવ્યું તેમ તે મેં બીજાને પણ કામ ન આવવા દીધું. હવે એ દ્રવ્યનો તમે ગમે ત્યાં સદુપયોગ કરો. હે મહાભાગ ! મારો તમે તરત જ ઉધ્ધાર કરો, મારા ગુના માફ કરો. હું એમ માનું છું કે આપ કોઈ મોટા યોગીન્દ્ર છો. મારો ઉધ્ધાર કરવાને માટે જ તમે આંહીં મારા ભૂતિયા મકાનમાં પધાર્યા છો. ત્યારે સ્વામીએ તેને પૂછ્યું જે, તું એકલો છો કે ? ત્યારે તેણે કહ્યું, જે ના ના મારી સંગાથે બીજાં ત્રણસો ભૂતોની સેના છે. હું રાજા છું. પછી સ્વામી કહે જે ઠીક.

ત્યારે તો તું એ બધાને સાથે લઈને ઉન્મત્ત ગંગાને તીરે આવેલ સુંદર દુર્ગપુર નગર છે ત્યાં તું જા, ત્યાં એક સ્વામી છે તેને તું કહેજે, મને તમારી પાસે ગોપાળાનંદ સ્વામીએ મોકલ્યો છે. એટલે તારો એ જરૂર ઉધ્ધાર કરશે. પછી તે બોલ્યો જે, હું જાઉં ખરો પણ હે દયાળુ ! દેવના દૂતોની આડી ચોકી આવે છે તે મારાથી ત્યાં કેમ જવાશે ? ત્યારે સ્વામીએ કહ્યું જે, 'અમારી આજ્ઞાથી દેવના દૂતો દુર્ગપુર જતાં તને અટકાવશે નહીં. તું જા મારું વચન છે. પછી તે બોલ્યો જે, હું કેટલાંય વર્ષોથી તરસ્યો છું તે મને વરુણના દૂતો ક્યાંય પણ પાણી પીવા દેતા નથી. ત્યારે સ્વામીએ કહ્યું જે દરેક જળાશયોમાં વરુણના દૂતોની ચોકી હશે પણ ઉન્મત્ત ગંગાને તીરે કોઈનો ચોકી પહેરો રહેતો નથી. ત્યાં તો પ્રગટ પુરુષોત્તમ પ્રભુ સ્વયં વિચરે છે માટે ત્યાં તું જઈને ખૂબ પાણી પીજે.

પછી તેણે કહ્યું જે, કૃપાસાગર ! લ્યો, આ જાઉં છું. એમ કહેતાં જ, સ્વામીનાં દર્શન માત્રથી જ શાન્તિ અનુભવતો પોતાના વિદ્યાર્થી ત્રણસો ભૂતોની ભયંકર

સેના સાથે તે બ્રહ્મરાક્ષસ સ્વામિનારાયણ સ્વામિનારાયણ નામનું સ્મરણ ગગનમાં કરતો કરતો દુર્ગપુરની દિશા સામો ચાલ્યો ગયો. ત્યાર પછી સદ્‌ગુરુ યતિકુલમણિ ગોપાળાનંદ સ્વામીએ પણ વહેલા ઊઠીને સાધુઓને લઈ વડતાલના માર્ગ ભણી ચાલવા પ્રયાણ કર્યું.

દુર્ગપુરમાં ગોપીનાથજીના મંદિરમાં પાયાનું કામ ધમધોકાર ચાલતું હોવાથી સહુના કામ ઉપર સહુ લાગી ગયા જણાય છે કોઈ ચૂના ઉપર, કોઈ પથ્થર ઉપર તો કોઈ પાણીની ટાંકી ઉપર કામ કરવા ટપોટપ લાગી ગયા છે. એક ધૂળના ટીંબા ઉપર મહારાજને બેસવાનું આસન શોભી રહ્યું છે. કોઈ કોઈ વખત ત્યાં મહાપ્રભુ વિરાજી મંદિરનાં કામકાજમાં રસ લઈ રહ્યા છે. આ પ્રમાણે સહુ સંતો દર્શન કરીને ચાલ્યા ગયા. તેવામાં એક વૃધ્ધ સાધુ ધીમા ધીમા લાકડીના ટેકે ટેકે ચાલ્યા આવે છે, મુખમાં સર્વમંગલનો પાઠ ચાલ્યા કરે છે, અંગે કરચલી પડી ગઈ છે છતાં અંગની કાન્તિ સર્વને આકર્ષણ કરે એવી છે. જોતાં સર્વનાં નયન ઠરે છે, છાતી શીતળ થાય, અને અંતરનો આત્મા જાગ્રત થાય એવા એ સમર્થ ત્યાગી સાધુ છે. એમનાથી કાંઈક દૂર દૂર એકાદ ઓળો અંધારામાં ચાલ્યો આવે છે. વૃધ્ધ તપસ્વી મૂર્તિ આગળ વધે છે. તો એ આગળ વધે છે. જો તે ઊભા રહે છે તો તે ઓળો પણ સહેજ દૂર દૂર ઊભો રહે છે. પછી છેવટ તપોમૂર્તિ વાસુદેવ નારાયણના ઓરડામાં પેઠા ત્યારે ઓળો બહાર ઊભો રહ્યો. જેવી એ વૃધ્ધ મૂર્તિ ઓસરીની કોરે આવેલાં પગથિયાં ઉતરી કે તરત ઓળો ધીમે ધીમે વાંસે ચાલવા માંડ્યો. સમય મળતાં ઝબ દેતો મુનિની પાસે ઊભો રહ્યો, ત્યારે મુનિએ પૂછ્યું કોણ ? ત્યારે તે બોલ્યો જે, શાન્ત સ્વરૂપ હે મુનિ ! હું ધોળકાનો ભૂતગતિ પામેલો મહાપાપી બ્રહ્મરાક્ષસ છું. તે હું આપને વંદન કરું છું જે હે દયાળુ ! મારો ઉધ્ધાર કરો. એમ કહીને દૂર દૂરથી તે પાછો પુનઃ પુનઃ નમ્યો. ત્યારે સ્વામીએ પૂછ્યું જે, કોણે તને આંહીં મોકલ્યો ? ત્યારે તે કહે, યોગીરાજ ગોપાળાનંદ સ્વામીએ. ત્યારે તે સંતે કહ્યું, એમ કે ! કહીને વૃધ્ધ મનમાં થોડું હસ્યા અને કહ્યું જે, વાહ વાહ, મુનિવર વાહ ! તમે અમને ક્યાં સુધી મોટેરા કરશો. અને માહાત્મ્ય વધારશો ? (મોટેથી) મોક્ષ દેવાવાળા તો એ મોક્ષમૂર્તિ પોતે જ હતા. તમને નાહક મારી પાસે શા સારુ મોકલ્યા ? એમ કહી મનમાં વિચાર કર્યો જે આને મોકલવામાં કોઈક હેતુ હશે.

પછી વળી વિચાર્યું જે, હેતુ બીજો શો હોય ? આ મંદિરના મોટા પાયા

પૂરવા છે તે આ ભૂત વિના શી રીતે પૂરાય ? એમ મનમાં સમજીને એ યતિવર્યે અહીં મારી પાસે કદાચ મોકલ્યો લાગે છે. એમ વિચારીને તે સંતે કહ્યું જે, સાંભળો. પ્રથમ સેવાધર્મ સ્વીકારો, સ્વામિનારાયણ નામની સ્મરણભક્તિ કરો, આ ઉન્મત્ત ગંગામાંથી મોટા પથ્થરો લાવી લાવીને અહીં ગંજ કરો. 'સેવામુક્તિશ્ચ ગમ્યતામ્' એ સૂત્રને સાંગોપાંગ અનુસરો એટલે બસ તમારું થઈ ચૂક્યું કલ્યાણ ! એમ કહીને વૃધ્ધ તપસ્વી ચાલી નીકળ્યા. બ્રહ્મરાક્ષસ પણ ઉપર કહ્યું તે પ્રમાણે મહાવાક્યને હૃદયમાં ધારી, દર્શન કરી રાત દિવસ મંદિરના પાયાની પૂરણી કરી સદ્‌ગતિને પામ્યો. આમ ગોપીનાથજી દેવના મંદિરનો પાયો આ ભૂતોએ જ બહુધા પૂર્યો અને શ્રીહરિએ સર્વને સદ્‌ગતિ આપી.

શ્રીહરિએ શ્રીમુખે કહેલું હતું જે, 'અમારા મંદિરના પાયામાં કોઈ એક શેરનો પથ્થર પૂરશે એનું પણ કલ્યાણ કરીશું. આવું સાંભળી એક અબુમિયાં હતા તે ગઢડાના વતની હતા તેણે શ્રીજી મહારાજના દેખતાં એક શેરીયો પથ્થર દેખાડ્યો અને કહ્યું, દેખલો સ્વામિનારાયણ ! મેં ભી એક છોટાસા પથ્થર છોડતા હું. મેરા ભી કલ્યાન હો જાય. એ પથ્થરના યોગે અંત સમયે શ્રીજી મહારાજે અબુમીયાંને દર્શન દીધાં હતાં, અને તેનું કલ્યાણ કર્યું હતું. તે અબુમિયાં હમણાં સુધી જીવતા હતા. (૫૩)

ઇતિ શ્રીસહજાનંદસ્વામી શિષ્ય અચ્યુતદાસવિરચિતે શ્રીપુરુષોત્તમલીલામૃતસુખ-સાગર મધ્યે ગોપાળાનંદ મુનિએ બ્રહ્મરાક્ષસને તથા તેના ભૂતશિષ્યો ૩૦૦ ત્રણસોને સદ્‌ગતિ પમાડી એ નામે છન્નુમો અધ્યાય. ૯૬

અધ્યાય ૯૭

વળી એક સમયે સદ્‌ગુરુ ઉત્તમાનંદ સ્વામી પોતાના મંડળ સહિત છપૈયાપુરથી કાશીપુરી પ્રત્યે જવા લાગ્યા. ત્યાં પથ્થર ગલીમાં બાપુજી ગોરને ત્યાં ઉતારો કરીને ગંગાજીમાં સ્નાન કરવા ગયા. સ્નાન કરીને મણિકર્ણિકાના ઘાટ ઉપર બેસીને શ્રીજી મહારાજનું ધ્યાન કરવા લાગ્યા. પછી પોતાના પુરાણીને કહ્યું જે, આપણા ઠાકોરજીને આ ગંગાજીમાં સ્નાન કરાવીને જલપાન કરાવો. તે સાંભળીને ઠાકોરજીને સ્નાન કરાવ્યું. પછી જળપાન કરાવવા સારુ ગંગાજીનું જળ પાત્રમાં ગાળવા લાગ્યા. તે જોઈને ત્યાંના કેટલાક બ્રાહ્મણો બોલી ઉઠ્યા જે, હે સાધુરામ ! આ ગંગાજીના જળમાં તો જીવ જંતુ ન હોય. એમ કહીને ઢોળાવી

નાખ્યું. ત્યારે ઉત્તમાનંદ સ્વામીએ તે સર્વ ગંગાપુત્રોને બોલાવીને કહ્યું જે, આ ગંગાજીનું જળ ન ગાળવું તે તમો કહો છો, કે કોઈ શાસ્ત્રમાં કહ્યું છે ? ત્યારે તે બોલ્યા જે શાસ્ત્રમાં પણ હશે. અમે પણ આ ગંગાનું જળ ગાળતાં તમારા સિવાય બીજા કોઈને દીઠા નથી. અમે તો એમ જ કહીએ છીએ જે, 'ગંગાનું જળ ગળાય જ નહીં.' ત્યારે સ્વામી બોલ્યા જે, 'જળ ગાળ્યા વિના પીવું તેવો તમો કોઈ શ્લોક અમને કહી સંભળાવો.' એમ કહે છે તેટલામાં તો મણિકર્ણિકાના ઘાટ ઉપર કેટલાક બ્રાહ્મણો ભેળા થઈ ગયા. તેમાં કેટલાક ભણેલા વિદ્વાનો હતા. તે બોલ્યા જે અન્ય સ્થળને વિષે ગાળ્યા વિનાનું જળ ન લેવું. અને અહીં સાક્ષાત્ આ ગંગાજીમાં ગાળવાનો બાધ નહીં એમ બોલીને તે ઉપર કેટલાક શ્લોક બોલ્યા. તે સાંભળીને સ્વામી પણ ગંગાદિ તીર્થનું જળ ગાળીને પીવું તેના વિષે આ પ્રમાણમાં શ્રુતિ, સ્મૃતિ, પુરાણના સહસ્ર શ્લોકો બોલ્યા. તે સાંભળીને સહુ આશ્ચર્ય પામી ગયા. અને એમ બોલ્યા જે, 'અહો ! આ સાધુરામ તો અનંત શાસ્ત્રના ભણેલા જણાય છે. તે જાણે મૂર્તિમાન વેદ હોય કે શું ? માટે એમને આપણે જીતીશું નહીં એમ માંહોમાંહી કહે છે. એટલામાં તો એક બીજાને કહેવે કરીને આખા શહેરમાં ખબર થઈ એટલે હજારો બીજા મહા ભણેલા પંડિતો તે જગ્યાએ આવ્યા.

ત્યારે તેમને આવતા જોઈને સ્વામી પોતાના અંતઃકરણમાં શ્રીજી મહારાજને સંભાળીને એમ ઘાટ કરવા લાગ્યા જે, 'આ સર્વ પંડિતો મહા ભણેલા આવ્યા છે અને હું તો એકલો છું અને શ્રીજી મહારાજ આ વખતે તમે મારી સહાય કરજો. નહીં તો આ પંડિતો જો મને જીતશે તો આ કાશીપુરીમાં તમારી આબરુ જાશે. એવી રીતે પોતાના અંતઃકરણમાં શ્રીજી મહારાજની પ્રાર્થના કરે છે, એટલામાં જ તો શ્રીજી મહારાજ પોતાના બે દત્તપુત્રને સાથે લઈને આવ્યા. અને સ્વામીને દર્શન આપીને સભામાં બેઠા. ત્યારે સ્વામી તો અતિ હર્ષના ભર્યા ઊઠી ઊભા થઈને બે હાથ જોડીને પગે લાગીને બોલ્યા જે હવે કોઈ વાતની ચિંતા નથી. એટલામાં તો સર્વ બ્રાહ્મણો બોલ્યા જે, 'હે સાધુરામ ? તમો કયા સંપ્રદાયના છો ? અને તમો બહુ શાસ્ત્રો ભણેલા છો, માટે અમે પૂછીએ તેનો જવાબ આપો. એમ કહીને ન્યાય, વ્યાકરણ, વેદાંત, પૂર્વમીમાંસા સંબંધી અનેક પ્રશ્નો પૂછ્યા. તેના સ્વામીએ સંસ્કૃતમાં સારી રીતે ઉત્તર આપ્યા અને બીજાં પણ હજારો પ્રમાણો આપીને પોતાની વિદ્યાના અખંડ પ્રવાહથી તે બ્રાહ્મણોને સ્થિર કર્યા તેથી તે વિદ્વાનો ઘણી વાર સુધી સ્વામીની

પ્રશંસા કરીને પગે લાગ્યા. પછી એમ બોલ્યા જે, 'અમે ઉદ્ધવ સંપ્રદાયના સાધુ છીએ અને આ અમારી પાસે જ બેઠા છે તે તો અમારા ગુરુ સ્વામિનારાયણ છે અને આ બે એમના દત્તપુત્ર છે. એમ કહ્યું, એટલાકમાં તો સૌના દેખતાં શ્રીજી મહારાજ પોતાના બે દત્તપુત્ર સહિત સ્વામીની જીત કરાવીને ગંગાજીમાં સ્નાન કરવા ગયા. ત્યારે સહુ બ્રાહ્મણો પણ તેમની પાસે દક્ષિણાઓ લેવા ગયા. પછી સ્નાન કરીને સર્વે બ્રાહ્મણોને દક્ષિણાઓ આપી. એવી રીતે કાશીપુરીને વિષે શ્રીજી મહારાજે ઉત્તમાનંદ સ્વામીની ઘણાક મહાભણેલા વિદ્વાન બ્રાહ્મણોથી મણિકર્ણિકાના ઘાટ ઉપર જીત કરાવી દક્ષિણાઓ આપી અને ભારે દિગ્વિજય કરીને પોતાના બે પુત્રો સહિત અદશ્ય થઇ ગયા. તે મહાઅલૌકિક ઐશ્વર્ય જોઈને સર્વે બ્રાહ્મણો આશ્ચર્ય પામ્યા. (૫૪)

વળી એક વખત ગોંડા પ્રગણમાં 'અંકમા' ગામમાં અયોધ્યાપ્રસાદજી મહારાજનાં દીકરી જે 'ગંગાજીબા' તેની સાસુ અને તેની પણ સાસુ, અને તેની દેરાણી, જેઠાણી એ ચારે ચૂડેલ થઈને વળગી હતી જ્યારે 'ગંગાજીબા' પોતાને ઘેર ગયાં ત્યારે પોતે શુદ્ધપણે રસોઇ કરીને શ્રીજી મહારાજની મૂર્તિને થાળ ધરાવીને પ્રસાદીનું અન્ન પોતાની સાસુને આપે ત્યારે તે ખાય નહીં, પણ તે ગંગાબા સામે આંખો કાઢીને અને દાંત બહુ કરડીને હાથમાં સાંબેલું લઈને અને એકદમ દોડ કરીને તેને મારવા સારું આવે.

ત્યારે 'ગંગાબા' ઊંચે સાદે કરીને 'હે સ્વામિનારાયણ હે સ્વામિનારાયણ' એવા નામનું પોતાના મુખે ઉચ્ચારણ કરે. ત્યારે તે સાંભળીને તત્કાળ પાછી ભાગે અને સાંબેલું તે હાથમાંથી જોર કરીને છુંટું નાખે તે જો કોઈ માણસ નાનું મોટું વચમાં આવે તો તેના પ્રાણ નીકળી જાય અને અતિ ક્રોધ કરીને બોલે જે 'હમણાં તને એક પલમાં મારી નાખીએ. પણ જેનું તું નામ લે છે એ તારા દાદા બહુ સમર્થ છે તેથી અમારું તારા ઉપર કાંઇ જોર ચાલતું નથી અને સામેથી બળી મરીએ છીએ. ત્યારે 'ગંગાજી'બા એમ કહે જે, શંખણીઓ ! મારી સાસુમાંથી હવે ભાગી જાઓ. નહીં તો હું તમારો નાશ કરીશ. એવી રીતે કેટલાક દિવસ સુધી વાદવિવાદ થયો. પણ તે ચૂડેલો જાય નહીં અને બહુ હેરાન કરે. પછી એક દિવસ પોતે ગંગાજીબા રામનવમીના સમૈયા ઉપર ઘનશ્યામ મહારાજનાં દર્શન કરવા છપૈયાપુર આવ્યાં, તે વાત પોતાના કાકા ઠાકોરરામભાઈને કહીં. ત્યારે

ઠાકોરરામભાઈ બોલ્યા જે, આ નારાયણ સરોવરનું જળ તથા જન્મસ્થાનના કૂવાનું જળ તથા મીનસાગરનું જળ, ખાંપાતલાવડીનું જળ તથા ગૌઘાટ તથા વિશ્વામિત્રીનું જળ તથા ભૂતીયા કૂવાનું જળ એવી રીતે સર્વ તીર્થમાંથી થોડું થોડું જળ એક લોટામાં મંગાવીને તેમાં ઘનશ્યામ મહારાજનાં ચરણોદકનું જળ નાખીને લઈ જાઓ અને તે ચુડેલો જ્યારે આવે ત્યારે એ પ્રસાદીના જળમાંથી થોડુંક જળ લઈને તમારી સાસુ ઉપર છાંટીને તાળી પાડીને ઉપડતે સાદે સહુ સાંભળે તેમ સ્વામિનારાયણ સ્વામિનારાયણ નામની ધૂન્ય કરજો એટલે તત્કાળ તે ચુડેલો રાડ પાડીને ભાગી જશે. પછી એવી રીતે ગંગાજીબાએ કર્યું એટલે તરતજ તે ચુડેલો ત્રાસ પામીને મૂર્તિમાન સ્ત્રીને વેષે તેના દેહમાંથી નીકળીને નાસી ગઈ. તે કોઈ દિવસ ફરીને આવી નહીં, પાછું વાળીને પણ જોયું નહીં. તે પ્રતાપ જોઈને તે ગામના કેટલાક જનો પ્રગટ શ્રીજીમહારાજના આશ્રિત થઈને શ્રીહરિનું ભજન કરવા લાગ્યા. (૫૫)

વળી તે જ 'અંકમાં' ગામમાં રઘુવીરજી મહારાજનાં બહેન 'ફુલઝરી બાઈ' તેમનાં દેરાણી અને જેઠાણી એ બન્ને જણાં તે ફુલઝરીનાં સારાં વસ્ત્ર અને ઘરેણાં જોઈને તે બન્નેના મનમાં એમ થાય જે, આ ફુલઝરીના બાપને ઘેર બહુ ધન છે તેથી આવાં રૂડાં વસ્ત્રો ઘરેણાં પહેરે છે. એવી રીતે તેની ઈર્ષા કરતાં એક દિવસ તે બાઈઓ મળીને ફુલઝરીબાઈનો એક ચંદન હાર તથા બે કાંબીઓ તથા એક સવાચારસો રૂપિયાની કંઠી એવી રીતે કેટલાક દાગીનાનો ભરેલો ડબો હતો તે ઘરમાંથી ચોરી કરીને એમને એમ પોતાના ભાઈને આપી દીધો. તે વાત પછી દિવાળીના રૂડા દિવસો ઉપર તે ઘરેણાં પોતાને પહેરવા માટે ફુલઝરીબાઈએ પોતાની સાસુ પાસેથી માંગ્યાં, ત્યારે તેમની સાસુએ તે ઘરેણાંનો ડબો જ્યાં ઠેકાણેસર મૂકેલો હતો તે લેવા ગયાં પણ તે ઠેકાણેથી ન મળ્યો. પછી ઘરમાં તે બાઈઓ આદિક સૌને પૂછી જોયું પણ કોઈએ કહ્યું નહીં જે મેં લીધો છે.

વળી તે બાઈઓ એમ બોલી જે, 'ઘરમાંથી ડબો કોણ લે ? એ તો કોઈક ચોર લઈ ગયા હશે.' તે વાત પછી કેટલાક દિવસ સુધી તેની તપાસ કર્યો પણ તે ડબાનો ક્યાંય પત્તો લાગ્યો નહીં. પછી તે ફુલઝરીબાઈ પોતાનાં સાસુ પ્રત્યે એમ બોલ્યાં જે 'હે માતાજી ! મારાં ઘરેણાં તો ક્યાંય જવાના નથી. પણ જેણે ચોરી કરીને લીધાં હશે તેનો વંશ રહેવાનો નથી. હમણાં જ થોડાક દિવસમાં મરીને

યમપુરીમાં જશે. ત્યાં યમના માર ખાઇ ખાઇને કેટલાક કલ્પ સુધી મહાકષ્ટને પામશે. એમ કહીને તે વાતને અંતરમાંથી વિસારી મૂકીને પોતે સંતોષ પામ્યાં. પછી થોડા દિવસ જતાં એ ત્રણે ભાઇ બેન મળીને અયોધ્યાપુરીમાં જઇને પોતાના ગુરુદ્વારામાં તે દાગીનાં તેઓએ વેચ્યાં, તે રૂપિયા લઇને જાણે જે સવારે અહીંથી ઘેર જશું એમ જાણીને મંદિરના દરવાજા ઉપર રાત રહ્યાં. તે જ રાત્રિના રામચન્દ્રજીની મૂર્તિએ પોતાના સેવક પ્રત્યે કહ્યું જે, 'તમોએ આ દાગીના જેની પાસેથી લીધાં છે તે દાગીના ચોરીનાં છે, એ ત્રણે જણાં ગંગાદિન હલવાઇની દુકાનેથી દૂધ લાવીને તેની સાથે બાટીઓ જમીને રાત્રે સૂઇ ગયાં. એટલે તે દૂધમાં સર્પની લાળ પડેલી હતી તેથી ત્રણે યમપુરીમાં ગયાં છે, તે રૂપિયા તમે પાછા લઇ લ્યો. અને આ દાગીના તો છપૈયાપુરમાં હરિપ્રસાદ પાન્ડેના પુત્ર જે ઇચ્છારામ પાન્ડેનાં દિકરી ફુલઝરીબાઇનાં છે. તે બાઇ મહાસતી છે અને તેમના મોટાભાઇ ગોપાલજી સુત કૃષ્ણપ્રસાદજીને સાથે લઇને ગુજરાત દેશમાંથી એમના આંબલીઆ ગામમાં આવવા સારુ રવાના થયા છે. આજથી વીસમા દિવસે બપોરના બાર વાગતાં અહીં મંદિરમાં દર્શન કરવા આવશે, તેમની સાથે હથિયારબંધ છ પાળા છે એ નિશાની તમને આપું છું. તે આવે ત્યારે આ સર્વ સમાચાર એમને કહીને આ દાગીના આપજો, એટલે તમારા ઉપર અમો બહુ રાજી થશું, જો નહીં આપો તો એ ત્રણેને જેમ યમના દૂતો લઇ ગયા તેમ તમને પણ એ ગોપાળજીભાઇ અહીંથી ગયા પછી તરત જ એ યમના દૂતો લઇ જશે. એવી રીતે તેની ઘણીક વાર્તા કરી. તે સાંભળીને તે વૈરાગી મહા આશ્ચર્ય પામ્યો. તત્કાળ ત્યાંથી ઊઠીને દરવાજાના મેડા ઉપર જઇને જુવે છે ત્યાં તો ત્રણે જણ મરી ગયેલાં હતાં.

પછી તે વાત સાચી માનીને પોતાના રૂપિયા લઇ લીધા. તે કહેવા પ્રમાણે ગોપાળજી મહારાજ આવ્યા એટલે તે સર્વ વૃતાંતની વાર્તા કહી તે દાગીના ગણીને તે વૈરાગીએ તેમને સોંપ્યાં. તે જોઇ, સાંભળીને ગોપાળજીભાઇ આદિ સૌ જન મહા આશ્ચર્ય પામીને પોતે પચાસ રૂપિયા ઠાકોરજીને ભેટ મૂકી, સર્વે વૈરાગીઓને રસોઇ આપી. આ રીતે સૌને રાજી કરીને પોતાને ગામ આવીને તે વાર્તા સાધુને કહી સંભળાવી અને તે દાગીના 'અંકમા' ગામથી પોતાનાં બહેન ફુલઝરીબાઇને બોલાવીને સોંપી દીધા. (૫૬)

વળી એક સમયે હિન્દુસ્તાનમાં ગ્વાલિયર પરગણામાં ગામ ધોરેનગરના

પ્યારેલાલ નામનો એક સારો સત્સંગી હતો. તે પોતાના મામાના ગામ 'સાંખ્યની' જાતાં વચ્ચમાં એક ભારે બોરડીનું વૃક્ષ પાકી રહેલું હતું તેના ઉપર તે બોરાં ખાવા ચડ્યો કે તરત જ ઉપરથી હેઠો પડ્યો, એટલે તેને બહુ વાગ્યું અને પગ પણ ઉતરી ગયો. ત્યારે તે રોતો રોતો શ્રીજી મહારાજને સંભારીને પ્રાર્થના કરવા લાગ્યો કે, હે મહારાજ ! આ વિકટ કઠણ ઝાડી અને પર્વતના વિકટ માર્ગમાં મારો પગ ઉતરી ગયો. અને જો હવે હું અહીં રાત રહી ગયો તો આ પર્વતમાંથી વાઘ આવશે તો મને મારી નાખશે. માટે હે શ્રીજી મહારાજ, સાંજ પડવાનો વખત થયો છે અને હમણાં જ આ નદીમાં પાણી પીવા સારુ વાઘ આવશે, કોઈ માણસ પણ નથી. મારું ગામ પણ અહીંથી સાત ગાઉ છેટે રહી ગયું, તેમ મારા મામાનું ગામ પણ ત્રણ ગાઉ છેટે છે. તેમજ મારાથી ચલાય તેમ પણ નથી. માટે હે સહજાનંદ સ્વામી ! હવે મારી શી વલે થાશે ? એવી રીતની પ્રાર્થના કરતાં દિલગીર થઈ ગયો. એટલાકમાં તો શ્રીજી મહારાજ પોતાના ભક્તની રક્ષા કરવા માટે પ્રાર્થના સાંભળીને તત્કાળ ખરા વખતે ઉતાવળા પોતાની સાથે એક ઘોડો લઈને આવ્યા. તેને ઠપકો દઈને તેનો પગ ચડાવ્યો. પછી પાટો બાંધીને તેને ઘોડા ઉપર બેસાડીને ત્યાંથી ચાલ્યા તે ગામ 'સાંખ્યની' આવી સુતારને એના મામાના આંગણામાં ઉતારી મુક્યો. અને કહ્યું જે, અમે મંદિરમાં જઈએ છીએ. અને આ બધા સમાચાર તું તારા મામાને કહેજે. એમ કહીને મંદિરમાં ગયા. એક હરિભક્તને કહ્યું જે 'અમે તરસ્યા છીએ માટે પાણીનો લોટો ભરી આવો' એમ કહીને પછી ઘોડાને મંદિરના થાંભલે બાંધ્યો અને જેર ઉપર બેઠા.

ત્યારે તે હરિભક્ત મુક્તાનંદ સ્વામીની કરેલી વિવેક ચિંતામણીની ચોપડી વાંચતો હતો તે વાંચતી પડતી મૂકીને પ્રેમનો ભર્યો ઊઠી ઊભો થઈને દર્શન કરીને પાણી લેવા ગયો. તે ઉતાવળો નદીમાંથી જળનો લોટો ભરી લાવ્યો અને મહારાજને પાણી પાઈને બોલ્યો જે, 'હે મહારાજ'! તમે ક્યાંથી આવ્યા ? ત્યારે કહ્યું જે, અમે તો 'ધોરેનગરથી' આવ્યા, આ ઘોડાને માટે ઘાસ હોય તો લાવો. ત્યારે તે હરિભક્ત ઘાસ લેવા ગયો, એટલે પોતે અદ્રશ્ય થઈ ગયા. પછી તે હરિભક્ત ઘાસ લઈને આવીને જ્યાં જુવે છે ત્યાં કોઈ ન મળે. તેવું મહા આશ્ચર્ય જોઈને, આનંદ પામીને તે વાત સહુ હરિભક્તોને કહી. (૫૭)

વળી એક વખત લખનૌ પરગણામાં ગામ 'હરખ'નો રાજબહાદુર એવે નામે કરીને એક સારો સત્સંગી બ્રાહ્મણ હતો. તે પોતાના ગામના બીજા બે

ચાર સત્સંગીને સાથે લઈને રામનવમીના સમૈયા ઉપર છપૈયાપુરમાં ઘનશ્યામ મહારાજનાં દર્શન કરવા આવ્યો તે આવીને તે તીર્થમાં પાંચ દિવસ રહીને સર્વ જગ્યાએ દર્શન કરીને પાછો ત્યાંથી ચાલ્યો તે અયોધ્યાપુરીમાં આવીને સ્વર્ગદ્વારી ગોરને ઘેર ઉતારો કરી રામચંદ્રજી ભગવાનના જન્મસ્થાનક, હનુમાનગઢી, કનકભવન આદિક કેટલાંક મંદિરે દર્શન કરી આવીને તે રાત્રિમાં રાજબહાદુર પોતે અયોધ્યાપ્રસાદજી મહારાજે હિન્દુસ્તાની ભાષામાં કરેલાં ઘનશ્યામ મહારાજનાં બાળપણનાં કીર્તનો કરેલાં છે જે : - બંધુ હી ઘનશ્યામ. એ આદિક બીજાં પણ કેટલાંક પ્રેમાનંદ સ્વામીનાં તથા જ્ઞાનાનંદ સ્વામીનાં કીર્તનો ગાવા લાગ્યો. તે સાંભળીને એ ગોરના ઘરમાં કેટલાંક ભૂતો રહેતાં હતાં તે ઘરમાં બહુ બળવા લાગ્યાં. તેથી અકળાઈને બહાર નીકળીને સરયુ ગંગાના કાંઠા ઉપર જઈને આખી રાત બેસી રહ્યાં.

પછી સવાર થયું એટલે રાજબહાદુર ત્યાંથી ઊઠીને સરયુ ગંગામાં સ્નાન કરીને પરબારો ત્યાંથી પોતાને ગામ ગયો ત્યારે તે સર્વ ભૂતો અતિ રીસનાં ભર્યાં તત્કાળ ત્યાંથી આવીને ગોરની સ્ત્રીને વળગ્યાં અને બોલ્યાં જે, ઓલ્યો બ્રાહ્મણ એના ગુરુના મહિમાનાં કીર્તનો બોલ્યો તે સાંભળીને અમો સર્વ બળવા લાગ્યાં, તેથી સરયુ ગંગામાં તેના ઘાટ ઉપર જઈને આખી રાત બેસી રહ્યાં. પછી સવાર થયું એટલે એ ત્યાંથી ચાલ્યો ગયો છે. હવે જો એ બ્રાહ્મણ અહીં આવે તો તમારે એને ઘરમાં પેસવા દેવો નહીં એમ કહ્યું. તે સાંભળીને ગોર સરયુ ગંગાના ઘાટ ઉપર રાજબહાદુરને ખોળવા ગયો. પણ તે તો પોતાને ગામ ચાલ્યો ગયેલો હતો તેથી ચારે તરફ જોઈને પણ જ્યારે ક્યાંય પણ ન દીઠો ત્યારે તે ગોર નિરાશ થઈને પાછો આવ્યો. એટલે સર્વ ભૂતોને રીસ ઘણીક ચડેલી હતી તેથી એ ગોરને વળગ્યાં અને બોલ્યાં જે, તું આ બ્રાહ્મણને કેમ બોલાવવા ગયો હતો ? અમે તને ના કહી હતી છતાં તું કેમ ગયો ? એમ કહીને બહુ દુઃખ દેવા લાગ્યાં. ત્યારે તે બ્રાહ્મણ પોતાના મનમાં ઘણો પશ્ચાતાપ કરવા લાગ્યો. પણ શું કરે ? તે વખતે એનું જોર જરા પણ ચાલે તેમ ન હતું તો પણ પોતાના મનમાં હિંમત લાવીને તે રાજબહાદુર ઘનશ્યામ મહારાજનાં કીર્તનો બોલતો હતો તેનું પોતે ચિંતવન કરીને સાંભળવા લાગ્યો તેથી ઘનશ્યામ મહારાજના પ્રતાપથી તે સર્વે ભૂતો એના શરીરમાંથી નીકળીને પ્રથમની પેઠે તેના ઘરમાં રહ્યાં.

ત્યાર પછી કોઈક દિવસે અયોધ્યાપ્રસાદજી મહારાજ પોતાની સાથે ઘણાક સાધુઓ અને પાળાઓ તેમજ હરિભક્તોને લઈને છપૈયાપુરથી અતિ આનંદથી અયોધ્યાપુરીને વિષે લક્ષ્મણ ઘાટે એકાદશીને દિવસે સ્નાન કરવા ગયા ત્યારે તે બ્રાહ્મણ તેમને આવ્યા સાંભળીને તત્કાળ પોતાને ઘેરથી અતિ હરખે ભરાઈને એકદમ ઉતાવળો ત્યાં જઈને અયોધ્યાપ્રસાદજી મહારાજના ચરણારવિંદમાં પોતાનું મસ્તક મૂકીને અતિ નિર્માની થઈને બે હાથ જોડીને પગે લાગીને તે સર્વે વૃત્તાંતની વાત કરીને ઘણોક દિલગીર થઈને બોલ્યો જે, હે મહારાજ ! હવે તમો આ સંતો સહિત મારે ઘેર પધારો, નહીં તો એ સર્વ ભૂતો મારા ઉપર ઘણાં ખીજવાઈ રહ્યાં છે માટે મને જરૂર મારી નાખશે. એમ વિનંતી પૂર્વક કહ્યું ત્યારે દયાળુ અયોધ્યાપ્રસાદજી મહારાજ પોતાના સર્વ સંતો સહિત તે બ્રાહ્મણને ઘેર જઈને બધા ઘરમાં પગલાં કર્યાં. તે સમયે સર્વે ભૂતો મૂર્તિમાન થઈને બહાર આવીને ઊભાં રહ્યાં એટલે તે સર્વે ભૂતોને વર્તમાન ધરાવીને બદ્રિકાશ્રમમાં મોકલ્યાં. પછી તે બ્રાહ્મણની સેવા અંગીકાર કરીને ત્યાંથી ચાલ્યા તે જન્મસ્થાન, કનકભુવન, હનુમાનગઢી આદિક કેટલાંક મંદિરોમાં દર્શન કરીને બરહટ્ટા બજારમાં પોતાના મુકામે આવ્યા. (૫૮)

ઇતિ શ્રીસહજાનંદસ્વામી શિષ્ય અચ્યુતદાસવિરચિતે શ્રીપુરુષોત્તમલીલામૃતસુખ-સાગર મધ્યે ઉત્તમાનંદ સ્વામીએ કાશીના પંડિતોને જીત્યા, ગંગાજીબાનાં સાસુનું ચાર ચૂડેલોથી રક્ષણ કર્યું તથા ફુલઝરીબાઇનાં ઘરેણાં પાછાં મલ્યાં અને ઘરેણાંને ચોરનારા જમપુરીમાં ગયા ઇત્યાદિ પરચા પુર્યા એ નામે સત્તાણુંમો અધ્યાય. ૯૭

અધ્યાય ૯૮

વળી એક સમયે નંદરામભાઈની દીકરી મીઠાંબાઈ તે પોતાને સાસરે હતાં. ત્યાં શિયાળાના દિવસોમાં પોતે સર્વ હીરાગળ વસ્ત્રો સહિત અને ઘરેણાં સહિત ઓરડામાં દેવતા સળગાવીને તાપતાં હતાં. તે સમયે કોઈ માણસ પણ ન હતું. એ વખતે અકસ્માત પોતાની સાડી પહેરેલી હતી તે વાંસેથી સળગી એટલે લોકલાજથી તે ઓરડાની બહાર નીસરી શક્યાં નહીં તેથી ઊંચે સાદે બૂમ પાડીને રોવા લાગ્યાં, અંતરમાં શ્રીજી મહારાજને સંભાળ્યા કે તરત જ શ્રીજી મહારાજ ઉતાવળા ઉતાવળા પોતાના ભક્તની રક્ષા કરવા માટે આવ્યા. આવીને દર્શન દઈને ધીરજ આપીને તે બાઈની રક્ષા કરી અને બળતાં વસ્ત્રો ઓલવી નાખીને તરત જ અદૃશ્ય થઈ ગયા.

વળી એક સમયે અયોધ્યાપ્રસાદજી મહારાજનાં મોટાં દીકરી જમુના બાઈને છપૈયાપુર પાસે રહેલાં લક્ષ્મણપુર ગામે પરણાવીને તેમને ઘેર મોકલ્યાં, એટલે પવિત્રપણે થઈને દૂધ-પાણી ગાળીને શુધ્ધપણે રસોઇ કરતાં. તે જોઈને પોતાનાં સાસુ, નણંદ, દિયર અને જેઠે તેમના પર ખૂબજ ઈર્ષા કરવા માંડી. એમ કરતાં કેટલાક દિવસો વીતી ગયા. પછી તે બાઈ છપૈયાપુરમાં આવ્યાં. તે વખતે અયોધ્યાપ્રસાદજી મહારાજ ત્યાં હતા. એટલે તે વાત પોતાનાં માતા અને પિતાને કહી જે, મારે ભગવાન ભજવામાં અને ધર્મ પાળવામાં હરકત બહુ આવશે એમ જણાય છે એવી રીતે ઘણુંક પોતાનું દુઃખ વર્ણન કરતાં દિલગીર થયાં. ત્યારે તેમની દુઃખની વાત જોઈ, અને સાંભળીને મહારાજ પોતાનાં અંતઃકરણમાં જરાએક કચવાઈને ધીર આપી એમ બોલ્યા જે, 'હે બાઈ જમના' તમારા ઉપર જે ઈર્ષા કરે છે તે સર્વ હમણાં જ આજ ને આજ આવીને નિર્માની થઈને બે હાથ જોડી તમોને પગે લાગશે.

એમ કહીને મહારાજ પોતાના જીવાત્મામાં શ્રીજી મહારાજની મૂર્તિને અખંડ દેખતા હોવાથી તે વખતે પોતાની ઈચ્છાથી 'ચાર યમદૂતો મહા ભયંકર, કાળા શાહી જેવા અને સર્વ હથિયારો સહિત તત્કાળ ત્યાં જઈને સાસુ, નણંદ જે કોઈ ઈર્ષા કરતાં હતાં તે સર્વને એકદમ ક્રોધ કરીને તે યમદૂતો ભય દેખાડવા લાગ્યા. અને બોલ્યા જે 'તમે એ જમનાબાઈ ધર્મ પાળે છે તેમને શા માટે દુઃખ આપો છો ? એ બાઈ તો મહા સતી છે, શંકરનાં પત્ની પાર્વતી જેવા પતિવ્રતાના ગુણો એમનામાં છે. તે બાઈ તો તમારા કુળને તારશે. માટે તેથી જો એમને દુઃખ દેશો તો તમારી ભૂંડી વલે થાશે. અમે તો યમરાજાના દૂતો છીએ. એ બાઈના પિતા તો ભગવાનના પુત્ર છે, અમે પણ એમની આજ્ઞાએ કરીને આવ્યા છીએ, તમે અત્યારે જ જાઓ. એ બાઈને છપૈયાથી રાજી કરીને તેડી આવો. અને જો કોઈ દિવસ એ બાઈને ધર્મ પાળવામાં આડ્ય કરશો તો પાછા ફરી વાર અમો તમારા માટે આવીશું અને તમારા જીવ લીધે છુટકો કરીશું. આ વખતે તો તેમની આજ્ઞાથી તમને સમજાવીને જઈએ છીએ. એવી રીતે કહીને યમદૂતો ત્યાંથી ચાલતાં એક મોટું પીપળાનું વૃક્ષ તેમના આંગણાના સામે દૂર હતું તે વૃક્ષને એક પાટું માર્યું કે તરત જ મૂળમાંથી ઉખેડીને કડડાટ થઈને પૃથ્વી ઉપર પડ્યું. તે જોઈને મહાત્રાસ પામેલાં સાસુ તથા નણંદ તત્કાળ છપૈયા આવ્યાં, અને અતિ નિર્માની થઈને બન્ને

હાથ જોડીને તે સર્વે વાત કહી. અને પોતાનો અપરાધ ક્ષમા કરાવીને ફરીથી કોઇ દિવસ દ્રોહ ન કરવો એવો નિયમ રાખીને પછી તે જમનાબાઇને વિનંતિ પૂર્વક પગે લાગીને પોતાના ઘેર તેડી ગયાં. એવો મહારાજનો પ્રતાપ જોઇને સર્વજનો આશ્ચર્ય પામ્યાં. (૫૯)

વળી એક સમયે અમદાવાદમાં અયોધ્યાપ્રસાદજી મહારાજ બપોરના સમયે પોતાને ઉતારે ઢોલિયા ઉપર તકિયાને ઓઠીંગણે બેસીને છપૈયાપુરનો કાગળ આવ્યો હતો તેને વાંચતા હતા અને કીકાભાઇ પાસે બેઠા હતા. તે સમયે વણિક હરગોવિન્દ દાસ તથા મનસુખરામ પ્રેમી તથા હરિવલ્લભ શેઠ એ આદિક બે ચાર હરિભક્તો આવીને પગે લાગીને બેઠા. ત્યારે મહારાજ કાગળ વાંચવો બંધ રાખીને હરિવલ્લભ શેઠ સામું જોઇને બોલ્યા જે, હે શેઠ ! કહો, શહેરમાં કેવા દેશકાળ વર્તે છે ? ત્યારે તે શેઠ બોલ્યા જે, હે મહારાજ ! આપ તો સાક્ષાત્ ઈશ્વરમૂર્તિ છો તે જાણતા હશો. પણ હું દેશકાળનું શું વર્ણન કરૂં ? ગોસ્વામીનાં સાત સ્વરૂપો ભેળાં થયાં છે. તે જેટલા સત્સંગી શહેરમાં છે તેમને સર્વને નાત બહાર મૂકી દીધા છે અને બે સગા ભાઇ હશે તેને પણ અત્યારે સામસામે બોલે પણ વ્યવહાર નથી. એકબીજાને જાણે મારી નાખીએ તેવું વેર છે. બધા શહેરમાં અઢારે વર્ણ સત્સંગીઓ ઉપર એવો દ્વેષ રાખે છે કે, જાણે સત્સંગીને દળી નાખીએ. તે આપ જુવો. કાલ સવારે અગણિત અસુરોએ મંદિરમાં આવીને પથ્થર નાખ્યા, મુસલમાનની ઘોર નિમિત્તે આખું શહેર ઉપર તૂટ્યું હતું તે એ તો શ્રીજી મહારાજે આવીને આપણી તથા સંત-હરિભક્તની રક્ષા કરી. નહીં તો ભારે દગો થાત તે લાખો માણસોનો કચ્ચરઘાણ નીકળી જાત.

વળી જુવોને, માંડવીની પોળમાં સાધુઓ ઝોળીએ ગયા હતા એમને ત્યાં માર્યા અને ઝોળીઓ ફાડી નાખી. વળી નગરશેઠ હઠીભાઇએ આપણો બહુ અવગુણ ભરાવ્યો. અને પૂછ્યું જે, અમારા સેવકોને તે સ્વામિનારાયણવાળાએ ઉપદેશ કરીને પોતાની કંઠીઓ બાંધીને વાળી લીધા છે માટે અમારે હવે શો ઉપાય કરવો ? ત્યારે તેમણે કહ્યું જે, રૂપિયે કરીને તો સ્વામિનારાયણવાળાને નહીં જીતો, હથિયારો વડે પણ નહીં જીતો. તેમ શાસ્ત્રે કરીને પણ નહીં જીતો. માટે તમોને એક ઉપાય બતાવીએ તેમ કરો તો હમણાં જ તુરત કબજામાં આવી જાય. એમ કહીને બોલ્યા જે, તમારા સેવક જેટલા હોય એ સર્વેને બોલાવીને ભેળા કરો અને કહો

જે, સ્વામિનારાયણના જેટલા શિષ્યો હોય તે મર પોતાના સગા વ્હાલા હોય તો પણ તેની સાથે ખાનપાનાદિક વહેવાર ભેળો ન રાખે અને વાળંદ વતુ ન કરે. અને કુંભાર વાસણ પણ ન આપે.

બજારમાં કાંઇ વસ્તુ સ્વામિનારાયણવાળા લેવા આવે તો પણ એમને આપવી નહીં, એવો સહુ સહુની નાતમાં પાકો બંદોબસ્ત કરો. એવી અવળી મતિ આપી. વળી જુવોને, અમારાં માતુશ્રી દેહ મૂકી ગયાં અને અમારા ભાઇ કોઇ શબ ઉપાડવા આવ્યા નહીં, અમને બહુ દુઃખ દીધું, વળી પરમ દિવસે બે ચાર સત્સંગીના છોકરા તિલક-કંઠીવાળા હતા તે સાંજ વખતે નિશાળમાંથી ભણીને ઘેર આવતા હતા ત્યારે વચમાં અસુરોએ આવીને આંતર્યા. ને કંઠીઓ તોડી નાખી અને માર્યા, તે રોતા રોતા ઘેર આવીને તે વાત કહી ત્યારે મારા મનમાં બહુજ દયા આવી ગઇ. પણ શું કરું ? ગમ ખાઇને બેસી રહ્યો. વળી એક બાઇને તો એના પતિએ આપણી કંઠી તોડી નાખી અને ખૂબજ માર મારીને એના બાપને ઘેર કાઢી મૂકી છે. એવી રીતે સત્સંગીઓના દુઃખના સમાચાર કહીને પોતે દિલગીર થયા.

ત્યારે સત્સંગીઓનું બહુ દુઃખ સાંભળીને મહારાજે તત્કાળ હરિવલ્લભ શેઠને ધીરજ આપી, પછી શ્રીજી મહારાજનું બળ લઇને ભ્રકુટી ચડાવીને અયોધ્યાપ્રસાદજી મહારાજ બોલ્યા જે 'હે હરિવલ્લભભાઇ ! તમો કોઇ ગભરાશો નહીં ધીરજ રાખજો, જે જે આ સત્સંગનો દ્વેષ કરે છે અને એના પક્ષમાં ભળે છે તે સર્વને અન્ન-વસ્ત્ર તો નહિં મળે પણ હમણાં જ થોડાક દિવસોમાં એ સર્વેનો નાશ થઇ જાશે તે તમે દેખશો. અને તમારે કાંઇ વસ્તુ જોઇએ તો આપણા કોઠારમાંથી લઇ જજો. એમ કહીને ગામ અશ્લાલીના લેવા પાટીદાર કાળીદાસ અમીન અમદાવાદ શહેરના મોટા સાહેબના શિરસ્તેદાર હતા તેમને બોલાવીને કીકાભાઇ સહિત તે મોટા સાહેબને મળીને તે પ્રતિપક્ષીઓના જામીન લઇને સર્વે સત્સંગીઓને નાતમાં લેવડાવ્યા. અને મહારાજના કહેવા પ્રમાણે થોડાક દિવસોમાં તે સર્વ અસુરોનો નાશ થઇ ગયો. તે સહુએ નજરે જોયું. (૬૦)

વળી એક સમયે છપૈયાપુરના મંદિરનું કારખાનું ચાલતું હતું તે કારણથી અમદાવાદમાંથી અયોધ્યાપ્રસાદજી મહારાજે છ હજાર રૂપિયાની હુંડી લખાવીને બંગલા શહેરમાં શેઠ અનુમલ જીવણમલની દુકાને મોકલાવી ત્યારે હુંડી પહોંચી જવાથી શેઠે છપૈયાપુરને વિષે ખબર મોકલાવી. પછી બેચર કોઠારી બહુ મમત

રાખીને ઘનશ્યામ મહારાજનું કામ કરતા, તે બહુ ડાહ્યા અને વિચક્ષણ હતા. ધર્મવાળા અને મહાવૈરાગ્યવાન હતા. ભગવાનને વિષે બહુ પ્રીતિવાળા હતા તેઓ પોતાની સાથે એક પાળાને લઈને ગાડી જોડાવીને ચાલ્યા તે બંગલા શહેરમાં આવીને તે હુંડીના રૂપિયા ગાડીમાં લઈને પાછા વળ્યા તે મખોડા ઘાટે મનોરમા નદીએ આવતાં ગાઉ એક ચાલે તેટલો દિવસ રહ્યો હતો તે વખતે કોઇ ચોરો હુંડીની વાત પ્રથમથી જ જાણતા હશે તેથી પોતાનાં હથિયાર બાંધીને રૂપિયા લઇ લેવા અને બેચર કોઠારીને મારી નાખવા એવો વિચાર કરીને સર્વે ચોરો માર્ગ રોકીને બેઠા. એટલે ખરા વખતમાં પોતાના ભક્તની રક્ષા કરવા માટે ઘનશ્યામ મહારાજ ભારે વસ્ત્રો ઘરેણાં પહેરેલાં અને રોઝા ઘોડાં પર બેસીને સાથે બે પાળા સહિત આવીને તે કોઠારીને દર્શન દઈને બોલ્યા જે, હે ભક્તરાજ ! તમે ચાલ્યા જાઓ છો પણ આગળ માર્ગ રોકીને કેટલાક ચોર બેઠા છે. માટે અમારા વાંસે આવો. એમ કહીને આગળ ચાલ્યા. તે બીજે માર્ગે થઈને એમને એમ નારાયણ સરોવરના કાંઠા સુધી ભેગા આવીને અદૃશ્ય થઇ ગયા. તે જોઈને કોઠારી મહાઆશ્ચર્ય પામીને મંદિરમાં આવ્યા. તે વાત સહુને કહી. તે સાંભળીને સહુ આશ્ચર્ય પામ્યા. (૬૧)

વળી એક સમયે ગ્વાલિયર પરગણે ધૂવા ગામમાં એક 'લુકી' નામનો લુહાર હતો. તેની આવરદા ખૂટી રહેવાથી ધર્મરાજાએ બે યમદૂતો તેને તેડવા માટે મોકલ્યા. ત્યારે તે લુકીને તો ભૂલી ગયા. તેના નામે બીજો એક 'લુકી' લુવાર હતો તેને લઇ ગયા. એટલે ધર્મરાજાએ તેનું ખાતું જોઈને કહ્યું જે આની તો હજુ આવરદા છે જાઓ આને પાછો મૂકી આવો અને ઓલ્યા બીજા લુકીને લઇ આવો એમ કહ્યું. ત્યારે તેને લઈને દૂતો ત્યાંથી ચાલ્યા એટલે વચમાં તે 'ધુવા' ગામનો એક લુવાર મોરે મરી ગયેલો હતો તેને અતિ પાપી જાણીને યમ કર્યો હતો તેણે લુકીને ઓળખ્યો બોલ્યો જે, 'હે ભાઇ લુકી ! તું અહીં ક્યાંથી ?' ત્યારે કહ્યું જે, આ યમદૂતો આપણા ગામમાં ઓલ્યા લુકીને લેવા માટે આવ્યા હતા તે એને ભૂલી ગયા અને અજાણમાં મને લઈ આવ્યા.

ત્યારે ધર્મરાજા મારું ખાતું જોઈને બોલ્યા જે, આને તો હજુ વાર છે, માટે જાઓ આને મૂકીને આવો અને ઓલ્યા બીજા લુકીને લઈ આવો. એમ કહ્યું તેથી આ મને મૂકવા આવે છે. પછી તેણે કહ્યું જે, હે ભાઇ ! આટલો મારો સંદેશો લઈ જા. એમ કહીને બોલ્યો જે, આપણા ગામમાં ઓલ્યો શિવદત્ત નામનો બ્રાહ્મણ છે

તે ક્યાંકથી નીચ જાતિની એક સ્ત્રીને લઇ આવ્યો છે. તે શિવદત્તને મારવા સારું ધર્મરાજા મારી પાસે સાણશી-પાસલા આદિક હથિયારો કરાવે છે. તે પંદર દિવસ થાય છે એટલે તે બ્રાહ્મણ પોપમોચની એકાદશીનું વ્રત કરે છે તેના પુણ્યે કરીને મારો પંદર દિવસનો પ્રયાસ વ્યર્થ જાય છે. અને સર્વે હથિયારના સાંધા જુદા થઇ જાય છે. માટે તે બ્રાહ્મણને કહેજે, તું એકાદશીનું વ્રત મૂકી દે. અથવા તો એ સ્ત્રીનો ત્યાગ કરી દે. આ મારો સંદેશો જરૂર જઇને કહેજે. એમ કહ્યું એટલે યમદૂતો તેને લઇને ત્યાંથી ચાલ્યા તે વચમાં આવતાં તે લુકીને ટાઢ બહુ વાઇ તેણે કરીને બધું શરીર થરથર કંપવા લાગ્યું તે જોઇને યમદૂતો બોલ્યા જે, તેં કાંઇ વસ્ત્રનું પુણ્યદાન કર્યું છે ? ત્યારે તેણે કહ્યું, હા, ઉત્તરાયણને દિવસે જૂનું કેડિયું એક બ્રાહ્મણને આપ્યું હતું. તે સાંભળીને દૂતોએ એક મોટો ઓરડો ઉઘાડ્યો એટલે તેમાં અનેક પ્રકારનાં ભારે ભારે વસ્ત્રો તે ઓરડામાં જોયાં. અને તેમાંથી પોતાનું કેડીયું ઓળખીને તેણે પહેર્યું. એટલે ત્યાંથી લઇને ચાલ્યા તે થોડેક છેટે ગયા એટલે વળી ફરીથી તે બોલ્યો જે મને ભૂખ લાગી છે. ત્યારે તે યમદૂતો બોલ્યા જે, તેં કોઇ અન્નદાન પૂણ્ય કર્યું છે? ત્યારે તેણે કહ્યું જે, પુણ્ય તો બીજું કાંઇ નથી કર્યું પણ એક તીર્થવાસી બ્રાહ્મણ મારે આંગણે ભૂલ્યો ભટકતો આવ્યો હતો ત્યારે તેને મેં કહ્યું જે, ઓલી બ્રાહ્મણની નાત જમે છે ત્યાં જાઓ, તમને જમાડશે. એમ કહીને લાંબી આંગળી કરીને બતાવ્યું હતું એટલું પુણ્ય કર્યું છે.

ત્યારે તે બોલ્યા જે, એ આંગળીને મુખમાં લઇને ચૂસ. પછી તેણે વિશ્વાસ લાવીને તે આંગળી ચૂસી એટલે જાણે પાંચ પકવાન્ન જમ્યો હોય ને શું ? એવા અમૃતના ઓડકારો આવ્યા. પછી ત્યાંથી ચાલ્યા તે એકદમ તેના દેહમાં લાવીને મૂકી દીધો કે તરતજ તે આંખ ઉઘાડીને આળસ મરડીને ઊભો થયો. તે જોઇને તેનાં સગાં સંબંધી સૌ બોલ્યાં જે, ઓહો, ભાઇને ઝોબો આવ્યો હતો તે વળ્યો. આ તો બેઠો થયો. એમ કહીને તે સર્વ રાજી થયાં. પછી બીજે દિવસે તે લુવાર ઓલ્યા બ્રાહ્મણને ઘેર જઇને તેને એકાન્તમાં બોલાવીને સંદેશાની વાત કહી. તે સાંભળીને તત્કાળ તે ઝાંખો થઇ ગયો, અને બોલ્યો જે, હે ભાઇ ! આ વાત કોઇની પાસે કરીશ નહીં. એમ કહીને તે વાત કોઇની પાસે જાહેર ન કરવા માટે તેને કેટલાક રૂપિયા આપ્યા. તે લઇને પોતાને ઘેર ગયો. એવી રીતે તેને તેની વાત કહી પણ તે સ્ત્રીનો ત્યાગ ન કર્યો. એવી રીતના આ જગતમાં પાપી જીવો ઘણા છે તે માટે આ

વાત સહુને ઉપદેશ માટે લખી છે. (૬૨)

ઇતિ શ્રીસહજાનંદસ્વામી શિષ્ય અચ્યુતદાસવિરચિતે શ્રીપુરુષોત્તમલીલામૃતસુખ-સાગર મધ્યે ગ્વાલિયેર પરગણે ગામ ધુવાના લુવારને યમના દૂતો અજાણથી લઇ ગયા હતા અને પાછો તેને દેહમાં મૂકી ગયા અને બ્રાહ્મણને યમે સંદેશો કહેવડાવી મોકલ્યો એ નામે અઠ્ઠાણુમોં અધ્યાય. ૯૮

અધ્યાય ૯૯

એવી રીતે શ્રીજી મહારાજે પોતાના ભક્તજનોને ઐશ્વર્ય જણાવ્યાં છે તે સંક્ષેપમાં કથા કહી. હવે સચ્ચિદાનંદ સ્વામીને શ્રીજી મહારાજે ધીરજનાં વચનો કહ્યાં હતાં તે કથા કહું છું.

એક સમયે શ્રીજી મહારાજે વાર્તા કહી જે 'મનુષ્ય પ્રાણી માત્રને વારંવાર જન્મ મરણનું જે દુઃખ છે તે બહુ ભારે છે. તેમાંથી છૂટીને અવિનાશી સુખ પામવાની જેને ઇચ્છા હોય અને પૂર્ણપુરુષોત્તમ સર્વોપરી ભગવાનનું જે અક્ષરધામ તેમાં અવિનાશી સુખ છે તેને પ્રાપ્ત કરવાની જેને ઇચ્છા હોય તેમણે આવો વિચાર કરવો જે બીજે કોઇ ઠેકાણે અવિનાશી સુખ નથી. અવિનાશી સુખ તો અક્ષરધામમાં જ છે. તે ધામમાં ભગવાન પુરુષોત્તમ સાક્ષાત્ સર્વોપરી મૂર્તિનું સુખ રહ્યું છે. અને તે પૂર્ણપુરુષોત્તમ ભગવાનને રહેવાનું ઉત્તમ સ્થાન છે. પૂર્ણપુરુષોત્તમ ભગવાન સદાએ સાકાર દ્વિભુજ પણે બીરાજે છે. તે અતિશય શ્વેત અને અત્યંત મનોહર છે. જેનું કોઇ પણ રીતે વર્ણન થઇ શકે તેમ નથી. તે મૂર્તિનું સુખ નિરંતર અક્ષરમુક્તો લે છે. તે જ મૂર્તિ આ પ્રત્યક્ષ પ્રમાણ મને મળી છે તે માટે હું ધન્ય છું, એવો વિચાર કરવો. વળી શ્રીજી મહારાજે કહ્યું જે, જેને આ લોકમાં સુખીયા થાવું હોય તેને મહાપ્રભુ સર્વોપરી પુરુષોત્તમ તેનાં વચનો જે નાનાં મોટાં જેને જેને પાળવાનાં કહ્યાં તે તે સર્વે શિર સાટે મુમુક્ષુએ પાળવાં એજ સુખનું દ્વાર છે. ઇત્યાદિક ઘણીક વાતો શ્રીજી મહારાજે કહી. ત્યાર પછી કોઇક સમયે મહારાજે સંતો, પાર્ષદો, સર્વ હરિભક્તો અને બાઇઓ સર્વને બોલાવીને કહ્યું જે, 'હવે આ અમારા દેહનો નિરધાર નથી, માટે તમારે કોઇને અમારી વાંસે મૂંઝાવું નહીં તથા આત્મઘાત કરવો નહીં. ત્યારે સર્વેએ કહ્યું જે, ઠીક મહારાજ. ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે, એમ નહીં, જેને અમે કહ્યું તેમ કરવું હોય તે આવીને પગે હાથ મેલો, ત્યારે સર્વેએ ઊઠીને હાથ મેલ્યા. તે સમયે શ્રીજી મહારાજની પાસે અયોધ્યાવાસી, ગોપાળાનંદ સ્વામી, નિત્યાનંદ સ્વામી, માનજીભાઇ અને હરજી પાળો એટલા જણા હતા.

તે સમયે શ્રીજી મહારાજ બોલ્યા જે 'આજ સુધી તો અમે અન્ન અમૃત કરીને જમ્યા, હવે જમવું નથી. દેહ પણ નથી રાખવો.' ત્યારે ગોપાળાનંદ સ્વામી બોલ્યા જે, હે મહારાજ ! તમે સુખેથી પોઢો, અમારું જેમ થવાનું હશે તે થશે. ત્યારે શ્રીજી મહારાજ બોલ્યા જે, તમે એમ કહ્યું તેથી હું તમારી ઉપર રાજી છું, માટે તમે મનમાં ધારશો તે થશે, સર્વે સંતોમાં મોટેરા તમે છો. ત્યાર પછી સંવત્ ૧૮૮૬ના જેઠ સુદ ૯મીને દિવસે સવારના પહોરમાં શ્રીજી મહારાજ ઊઠ્યા અને કહ્યું જે, 'દાતણ લાવો કરીએ.' ત્યારે સર્વે સંતો હરિભક્તોને ઉમંગ થયો જે, અહો હો !! મહારાજે ચાર પાંચ દિવસે દાતણ માંગ્યું માટે સારું થયું. પછી મહારાજે કહ્યું જે, કાંઈક જમવાનું લાવો, ભૂખ લાગી છે. ત્યારે કહ્યું જે, મહારાજ ! શું લાવીએ ? ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે, શીરો લાવો. ત્યારે તે સાંભળીને હરિભક્તો સર્વેને સુખ ઉત્પન્ન થયું. પછી સાકરનો શીરો કરી લાવ્યા તેને મહારાજ જમ્યા.

ત્યારે સર્વેએ એમ જાણ્યું જે, હવે સારું થશે. પછી થોડીક વાર રહીને શ્રીજી મહારાજે કહ્યું જે, ભજનાનંદ સ્વામીને કહો જે કંઈ ઔષધ કરવું હોય તે કરે, ત્યારે ભજનાનંદ સ્વામીએ શ્રીજી મહારાજને હિરણ્યગર્ભની ગોળી પાઈ. ત્યારે તે વખતે સચ્ચિદાનંદ સ્વામી સમાધિમાં અક્ષરમુક્ત પાસેથી કોલ લઈને આવીને બેઠા હતા તે બોલ્યા જે, મહારાજ ! આ ઔષધ આદિ તૈયાર કરાવીને શું પાખંડ લઈને બેઠા છો ? અમને શું ફોસલાવો છો ? પણ હમણાં આ બધા પથ્થરો લઈને માથાં ફોડશે અને લોહીની નીકો વહેશે, તેમાં શિક્ષાપત્રી પણ લોપાશે, ત્યારે જાણશો. ત્યારે મહારાજ બોલ્યા જે, ઊઠ પાજી, તારે તો જેમ કરવું હોય તેમ કર. હું પરમેશ્વર તો ખરો જે કોઈની નાકોડી પણ ફૂટવા નહીં દઉં. આ સમયે જો કોઈના દેહનું આયુષ્ય આવી રહ્યું હશે તો પણ મરવા નહીં દઉં.

કોઈકે કોઈક ભક્તનું મસ્તક કાપ્યું હશે તો પણ મારા ભક્તનું માથું ચોડીને જીવતો કરીશ પણ મરવા તો નહીં દઉં. અને તને તો મારા સમ છે, જે તેં ધાર્યું હોય તે કર, ઊઠ, ઊભો થા. પછી સચ્ચિદાનંદ સ્વામી અક્ષરમુક્તો પાસેથી કોલ લઈ આવ્યા હતા જે, જો મહારાજ અક્ષરધામમાં અહીં આવે, ત્યારે હું આવું ત્યારે તમે મને રાખશો ? ત્યારે મુક્તે કહ્યું જે 'રાખશું' તેવો કોલ આપ્યો હતો. તેનું બળ લઈને સચ્ચિદાનંદ સ્વામી બોલ્યા જે 'હું સાધુ તો ખરો જે, તમારી પાસે જ દેહ મેલીને આવું.' ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે, આવજે તો ખરો. પછી સચ્ચિદાનંદ સ્વામીએ

પોતાના ઉતારામાં જઈને પોતાને દેહને યોગક્રિયાથી નિચોવી નાખ્યો, જેમ સારો મર્દ લુગડાંને નિચોવે તેમ. પોતાના દેહને વિષે નાડીઓમાં પ્રવેશ કરીને પોતાની નાડીઓ તોડી નાખી. અને રૂધિર નીકળ્યું, તે કાન તથા નાસિકા આદિકનાં છિદ્રોમાંથી તથા રૂવાડામાંથી રુધિર વહ્યું. જેમ હુતાશનીની પિચકારીઓ વહે તેમ વહ્યું. તથા માંસ પણ તોડીને અસ્થિથી જુદું કર્યું તે મૂળ દ્વારે માંસના લોચા દેખાયા. એવી રીતે શરીરને ચૂંથી નાખ્યું, અને નેત્ર દ્વારે ધામમાં ગયા. અને કેળનું લુંબ જેમ લટકે તેમ નેત્રના ડોળા લટકી પડ્યા. ભગવાનના ધામમાં છાનામાના ગયા. પછી મહારાજ પોતાના ધામમાં મુક્તો પ્રત્યે બોલ્યા જે, અહીં એક ચોર આવ્યો છે, ત્યારે તે વાત સાંભળીને મુક્તોને આશ્ચર્ય થયું. ત્યારે મુક્તો બોલ્યા જે, હે મહારાજ ! અહીંયાં ચોર શાનો ? ત્યારે તે સમયે સચ્ચિદાનંદ સ્વામીનો દેહ દશ હજાર યોજન ઊંચો ઉછળે અને પાછો પડે. અને કોટી કોટી વીંછીની વેદના થાવા લાગી. એટલે સ્વામી કહે જે, મેં જાણ્યું હતું જે મહારાજની મરજી વિના આવ્યો છું, તેથી દુઃખ થાશે. અહીં નહીં રહેવાય. તે તેમજ થયું. પછી પોતે બે હાથ જોડીને મહારાજની સન્મુખ ઊભા રહિને કહ્યું જે, મહારાજ ! હું તમારો ચોર છું. એમ કહીને સન્મુખ ઊભા રહ્યા. અક્ષરમુક્તોએ ઘણો કોલ આપ્યો હતો, પણ અક્ષરમુક્તો કોઈએ રક્ષા કરી નહીં. પછી મહારાજે કૃપા કરીને કહ્યું જે, આવો ત્યારે મહારાજની મરજી જોઈને પાસે ગયા. ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે, 'તમે તરસ્યા છો ?' ત્યારે સ્વામીએ કહ્યું 'હા મહારાજ!' એ વખતે એક મુક્ત જળ લાવી મહારાજને આપ્યું. મહારાજે તે જળને પ્રસાદીનું કરીને સચ્ચિદાનંદ સ્વામીને પાયું, ત્યારે શાંતિ થઈ.

પછી સચ્ચિદાનંદ સ્વામીએ કહ્યું જે, 'મહારાજ' ! હજી અધૂરું કામ છે. ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે, 'શું અધૂરું છે ? કાંઈ-અધૂરું નથી. જુવોને, અમદાવાદ, ભુજ, વડતાલ એ આદિક ગામોમાં મોટાં મોટાં ધામો બાંધીને તે માંહી નરનારાયણ તથા લક્ષ્મીનારાયણ એ આદિક દેવોની મૂર્તિઓની પ્રતિષ્ઠા કરી છે અને તેમાં અખંડ હું વિરાજમાન છું. તથા અયોધ્યાપ્રસાદજી અને રઘુવીરજી ધર્મવંશી બ્રાહ્મણોને મારા દત્તપુત્ર કરીને મેં મારે ઠેકાણે આચાર્યપદે રાખ્યા છે. શિક્ષાપત્રીમાં ધર્મ-ભક્તિ, જ્ઞાન-વૈરાગ્ય તેમનો પ્રતિબંધ બાંધ્યો છે. અને મોટા સાધુઓ છે. તે અનાદિ મુક્તો જેવા છે અને અજીત છે, સભાઓને જીતે એવા છે. તે જો બ્રહ્મા, શિવ આદિક જેવા કોઈ હશે અને એની સંગાથે પ્રશ્ન-ઉત્તર સંબંધી વિવાદ કરશે

તો પણ દેવતાઓ પગે લાગીને ચાલ્યા જશે. તથા સાધુઓ-ગોપાળાનંદ સ્વામી આદિક સંતો તથા ધ્રુવ, પ્રહ્લાદ આદિક જેવા ગૃહસ્થો પણ કર્યા છે. તથા સત્સંગીઓ સમસ્તની ભલામણ પણ ગોપાળાનંદ સ્વામીને કરી છે. તથા ભૂત, પ્રેત આદિ દુઃખરૂપ જીવને તમો હણવા સમર્થ છો. અને તમો સ્વપ્રતાપે કરીને સ્વતંત્રપણાને પામ્યા છો. તમારી મેળે ધામમાં આવો છો. તે કોને પ્રતાપે આવો છો ? ત્યારે સ્વામીએ કહ્યું, હે મહારાજ ! તમારા પ્રતાપે હું આવું છું. ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે, લ્યો હવે શું અધૂરું છે ? છતાં પણ અમો તો સ્વતંત્ર છીએ. માટે તમો પાછા દેહમાં જાઓ. શા માટે જે, અમોએ શિક્ષાપત્રીમાં પ્રથા બાંધી છે તેને તોડીને તમારી મેળે અહીં આવ્યા છો તે બહુ અન્યાય કર્યો છે. તે માટે તમો અહીંથી જાઓ, જો મારા વચને કરીને નહીં જાઓ તો દુઃખી થાશો. તમારા મનમાં જો નહિ જવાનું હોય તો પણ જાવું પડશે. અને જો નહીં જાઓ તો હજાર વર્ષની આવરદાવાળા દેહમાં ખોશી મેલીશ. મારું અને તમારું ભેળું નહીં થાય ત્યારે તમે કેમ કરશો ? માટે અત્યારે જ મારે વચને જાઓ, તમારી આવરદા તો મારા હાથમાં છે માટે જાશો તો સુખી થાશો. તમારા પ્રેમની આગળ બીજાના પ્રેમની હદ છે. તે આ લોકમાં અને પરલોકમાં સહુ જાણે છે જે, સચ્ચિદાનંદ સ્વામી જેવો શ્રીહરિને વિષે કોઈનો પ્રેમ નથી. રાધિકાજીનો પ્રેમ શાસ્ત્રમાં વખણાય છે.

રાધિકાજીનો પ્રેમ અનહદ છે એમ સહુ જાણે છે, કેમ જે ભગવાનનાં દર્શનમાં વિક્ષેપ થાય ત્યારે તત્કાળ તાવ આવે અને તેણે કરીને કપાળનો ચાંદલો કાળાં ઠીકરાં જેવો થઈ જાય અને ચંદન બચ્યું હોય તે પણ કાળું થઈ જાય એવો પ્રેમ હતો. અને તમારો પ્રેમ તો બેહદ છે. તમને જો અમારાં દર્શન ન થાય તો મૂર્છા આવી જાય. નાસિકા આદિક શરીરનાં છીદ્રો તથા રુવાડાંના છીદ્રોમાંથી રૂધિરની ધારાઓ વહે છે, એવો એક તમારો પ્રેમ છે. માટે તમો મોટા છો. તમારા જવાથી સત્સંગમાં સહુ સંતો અને હરિભક્તોને સમાસ થાશે અને શાંતિનું બળ વધશે અને સહુને ધીરજ આવશે. માટે જાઓ, નહીં તો તમારો દેહ ત્યાં બાળી દેશે. ત્યારે સચ્ચિદાનંદ સ્વામીએ કહ્યું જે, હે મહારાજ ! તમારાં દર્શન વિના કેમ રહેવાય ? દેહને તો હું ભાંગી તોડીને આવ્યો છું.

તેમાં કેમ રહેવાશે ? પછી પોતાના મનમાં વિચાર કરીને એમ નક્કી કર્યું જે, કોઈક સ્થાનમાં રહું તથા શિવ ભગવાનના ભક્ત છે માટે કૈલાશમાં રહું અને

ત્યાં રહીને ભગવાનનાં દર્શન કરું. પછી એવો પોતાના મનમાં વિચાર કર્યો જે, દેહ તો ન રાખવો. ત્યારે શ્રીહરિએ કહ્યું જે, દેહ પાડવો કે રાખવો તે શું તમારા હાથમાં છે ? અને દર્શન તો જેમ રાધિકાજીને વૃંદાવનમાં શ્રીકૃષ્ણનાં દર્શન થયાં અને હેત આવ્યું, રાધિકાજીએ ભગવાનને તેડી લીધા અને છાતી સંગાથે દાબ્યા અને મનમાં એમ થયું જે શું કરું, પ્રભુ હજુ નાના છે, મોટા નથી. ત્યાં તો ભગવાન મોટા થયા. બ્રહ્મા આવીને તેમને પરણાવી ગયા. જે મનોરથ ધાર્યો હતો તે સફળ કર્યો અને કહ્યું જે, હવે જાઓ. ત્યારે તો રાધિકાજીને મૂર્છા આવી. ત્યારે શ્રીકૃષ્ણે ઊઠાડીને કહ્યું જે, માગો માગો.

ત્યારે તેમણે માગ્યું જે, આવા ને આવા મારી પાસે રહો. ત્યારે શ્રીકૃષ્ણે કહ્યું જે, અખંડ તો નહીં રહું પણ સ્વપ્નાવસ્થામાં રહીશ. એમ રાધિકાજીને કહ્યું હતું. અને હું તો જ્યારે સુરતથી મુગટ આવ્યો હતો અને તે મેં ધારણ કર્યો હતો અને તે સમયે મારી જે શોભા હતી એ શોભાએ યુક્ત તમારી પાસે અખંડ રહીશ. તમો અત્યારે જાઓ. અને દાદાખાચરને પણ તમારી પેઠે મુઝવણ છે, માટે તમે સર્વ પ્રકારે એની બરદાસ કરજો. મારી સાથે એમને બહુ હેત છે તેથી મૂઝાશે. બીજું અત્યારે જાઓ જેવા રુધિર ભર્યા છો એવા ને એવા જ જઈને બાઈઓની આગળ વાત કરજો જે, મહારાજ ક્યાંય ગયા નથી. સત્સંગમાં અખંડ છે. અને મૂર્તિઓમાં અખંડ રહેલા છે. તેમજ ધર્મ-ભક્તિથી યુક્ત એવા ભક્તમાં પણ અખંડ રહેલા છે. ક્યાંય ગયા નથી. છેવટે મહારાજનું ધ્યાન કરો.

જેવા તમોએ જોયા છે તેવા જ તમોને દર્શન દેશે, અને જે ભગવાનને મૂવા સમજશે તેને તો દૈત્ય જાણવા. તમો જો મને મૂવો સમજશો તો તમને તેડવા કોણ આવશે ? તમારો ધર્મ પણ કોણ રખાવશે ? એ તો તમારી સારી સમજણ નહીં જેણે કરીને તમો શરીરને તોડીને અહીં આવ્યા છો. ભગવાનના ભક્તની સમજણ તો આવી હોય જે ભગવાનનાં કીર્તન ગાવવાં, તથા ઉત્સવ કરવામાં ઉમંગ રાખવો, નિદ્રજીત અને પ્રહ્‌લાદને આખી ઉંમરમાં એક જ વાર દર્શન થયાં હતાં, તો પણ કેવી ખુમારી વાળા કે જેમને દેહ પર્યંત દર્શનની ખુમારી રહી. અને બીજાઓને પણ રખાવી. તેઓ દેહ પર્યંત મુઝાયા નહીં. તમોને આજ દિવસ પર્યંત અમોએ કેવાં કેવાં સુખ દીધાં છે ? તો પછી શા સારુ મુઝાઓ છો ? માટે તમો ધીરજ રાખો, હું સત્સંગમાં અખંડ રહ્યો છું.

આ શિક્ષાપત્રી પ્રમાણે જે રહેશે તેનું કલ્યાણ થાશે એમ કહેજો. ત્યારે સચ્ચિદાનંદ સ્વામીએ કહ્યું જે, હે મહારાજ ! હું તો કહીશ પણ બીજા માનશે ? ત્યારે શ્રીહરિએ કહ્યું જે, જાઓ, આ નિશાની કહેજો જે, નોમની પાછલી રાત્રે નિત્યાનંદ સ્વામી સૂતા હતા, હરજી પાળો અને માનજી જાગતા હતા અને ગોપાળાનંદ સ્વામીને અમોએ કહ્યું હતું જે, તમો ધારશો તે થશે. માટે જાઓ. હું તમારા ઉપર પ્રસન્ન છું. ત્યારે સચ્ચિદાનંદ સ્વામીએ બે હસ્ત જોડીને કહ્યું જે, મહારાજ ! મારા સર્વ અપરાધ માફ કરજો. ત્યારે શ્રીહરિએ કહ્યું જે, તમારા સર્વ અપરાધ માફ છે.

ઇતિ શ્રીસહજાનંદસ્વામી શિષ્ય અચ્યુતદાસવિરચિતે શ્રીપુરુષોત્તમલીલામૃતસુખસાગર મધ્યે શ્રીજી મહારાજે સચ્ચિદાનંદ સ્વામી દ્વારા સર્વ ભક્તજનોને શિક્ષાનાં વચનો કહેવડાવ્યાં એ નામે નવાણુંમો અધ્યાય. ૯૯

અધ્યાય ૧૦૦

ત્યાર પછી શ્રીજી મહારાજ ગઢડામાં થાળ જમવા બિરાજ્યા હતા તે સમયે બ્રહ્માનંદ સ્વામી ઝાલાવાડમાં મૂળીથી આવ્યા. અને તેઓ મંદિરમાં સામાન મેલીને મહારાજ પાસે આવ્યા. અને દંડવત્ કરીને સર્વે સત્સંગીના નારાયણ કહ્યા. પછી મહારાજે મૂળીની વાત પૂછી. તે વાત સ્વામીએ રૂડી રીતે કહી. ત્યારે મહારાજે થાળ આપ્યો. પછી જળપાન કરી મુખવાસ લઇને ઢોલિયે બિરાજમાન થયા. પછી મોડેથી જાગીને નિત્યવિધિ કરીને વસ્ત્ર તથા મોજડી પહેરીને ચાલ્યા તે ઉગમણે બાર ઓરડાની ઓસરીએ ઢોલિયા ઉપર બિરાજમાન થયા. સંતમંડળ, બ્રહ્મચારી અને હરિભક્તો સર્વે પગે લાગીને મહારાજની સન્મુખ બેઠા. પછી મહારાજે બ્રહ્માનંદ સ્વામીને કહ્યું જે તમો સંતનું મંડળ લઇને જુનાગઢ જાઓ શિખર અને મંદિરના ઓટા કરાવીને આવો, ગોપાળાનંદ સ્વામી ! તમો અહીંના મંદિરનો ઘુમટ કરાવજો. ત્યારે બ્રહ્માનંદ સ્વામી બોલ્યા જે, હે મહારાજ ! ગામ મૂળીમાં મંદિરનું કામ કરવાનું છે. ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે, તમો જુનાગઢ જઇ આવીને પછી મૂળી જજો. પછી થાળ જમવા બિરાજ્યા. ત્યારે બ્રહ્માનંદ સ્વામીએ ચરણ ધોવરાવ્યાં અને મહારાજે જળના કોગળા કરીને થાળ જમ્યા. પ્રસાદી બ્રહ્માનંદ સ્વામીને આપીને જળપાન કરી મુખવાસ લઇને પછી ઢોલિયે પોઢ્યા.

પછી જાગીને ઢોલિયે બિરાજમાન થયા. ત્યારે લાડુબાએ કહ્યું જે, હે મહારાજ ! અમો તમારા માટે જરા જમવાનું લાવ્યાં છીએ, તે થોડુંક જમો. ત્યારે

મહારાજ જમીને બેઠા. પછી ગંગામાં થાળ લઈને મહારાજ પાસે આવ્યાં. ત્યારે મહારાજે કહ્યું, હમણાં જમીને બેઠા છીએ. ત્યારે ગંગામાએ કહ્યું જે, તમે જમ્યા તે અમે ભાળ્યું...માટે ઊઠીને જમો. પછી ઢોલિયેથી ઉતરીને જમતા જાય અને વાત કરતા જાય. પછી ચળુ કરીને મુખવાસ લઈને ઢોલિયે બિરાજમાન થયા. ત્યારે બ્રહ્માનંદ સ્વામી અને ગગોભાઈ એ બે જણા મહારાજ સંગાથે વાત કરવા આવ્યા. તે વાત કરી રહ્યા પછી બ્રહ્માનંદ સ્વામી પોતાનું મંડળ લઈને ચાલ્યા પણ સૌના અંતર શૂન્ય જેવાં લાગ્યાં. પછી ગામ રલીયાણે ગયા ત્યારે બ્રહ્માનંદ સ્વામીએ કહ્યું કે, મને તો બહુજ અપશુકન થાય છે, જેથી હું તો પાછો ગઢડા જઈશ, તમો આગળ જજો. એમ કહીને પોતે પાછા મહારાજ પાસે આવ્યા અને મહારાજને પગે લાગીને બેઠા. ત્યારે મહારાજે કહ્યું, કેમ પાછા આવ્યા ? ત્યારે સ્વામી કહે, મહારાજ ! કામ છે. પછી મહારાજે રાબ પીને સ્વામીને આપી અને જળપાન કરી, મુખવાસ લઈને ઢોલિયે પોઢ્યા. ત્યારે બ્રહ્માનંદ સ્વામીના નેત્રમાંથી જળની ધારાઓ પડવા લાગી. તે જોઈને મહારાજ મુખારવિંદ ઉપર વસ્ત્ર ઓઢી ગયા. ત્યારે બ્રહ્માનંદ સ્વામી ત્યાંથી ચાલ્યા અને પોતાના મંડળ ભેગા થયા. મહારાજ વહેલા જાગીને, નિત્ય વિધિ કરીને ઢોલિયા ઉપર બિરાજમાન થયા. પછી સદ્‌ગુરુ ગોપાળાનંદ સ્વામી, નિત્યાનંદ સ્વામી, મુક્તાનંદ સ્વામી, શુકમુનિ અને આચાર્ય શ્રી અયોધ્યાપ્રસાદજી તથા રઘુવીરજી તથા મુકુંદાનંદ બ્રહ્મચારી, વાસુદેવાનંદ બ્રહ્મચારી, જેરામ બ્રહ્મચારી, કેશવાનંદ બ્રહ્મચારી, પાર્ષદ ભગુજી અને ભક્ત દેવોજી, જોરોજી, દાદાખાચર, ડુંગરજી, સુરાખાચર અને પર્વતભાઈ એ આદિ સંતો, બ્રહ્મચારીઓ, આચાર્યો અને હરિભક્તો સર્વેની સભા ભરાઈને બેઠી હતી.

તેમના પ્રતિ શ્રીજી મહારાજ બોલ્યા જે, અમે જે કાર્ય કરવાનું ધારીને આવ્યા છીએ તે સર્વે પુરું થયું છે, હવે અમારે કશું પણ કરવાનું રહ્યું નથી. એમ કહીને મહારાજે ગોપાળાનંદ સ્વામીને કહ્યું જે, તમો આ બધાની આગળ અમારી મૂર્તિનું ધ્યાન કરવાની વાતો કરો. એમ કહીને શ્રીજી મહારાજ પોતે ધ્યાન મુદ્રાથી યુક્ત થઈને પોતાના સ્વરૂપનું ધ્યાન કરવા લાગ્યા.

ત્યાર પછી ગોપાળાનંદ સ્વામીએ કહ્યું જે, 'હે સંતો ! ભગવાનના ભક્તને ભગવાનની મૂર્તિનું ધ્યાન કેવી રીતે કરવું તે હું તમોને કહું છું. ભગવાનના બે ચરણકમળનાં તળીયાં ગુલાબની પાંખડી સરખાં શોભાયમાન છે. તેનું ધ્યાન કરનાર

ભક્તને મહાત્મ્ય જ્ઞાને યુક્ત એકાંતિક ભક્તિનો રંગ ચડે છે. ચરણની બે ઉર્ધ્વરેખાનું ધ્યાન કરનારને અક્ષરધામની પ્રાપ્તિ થાય છે. તેમજ જમણા ચરણમાં જે અષ્ટકોણનું ચિહ્ન છે તેનું ધ્યાન કરનારને અષ્ટાવરણ ભેદાય છે. અને પોતાના આત્માનું ઉજ્જવળ પ્રકાશમાન દર્શન થાય છે અને બ્રહ્મસતાને પામે છે. સ્વસ્તિકનું ધ્યાન કરવાથી પુરુષોત્તમની દિવ્ય સાકાર મૂર્તિનું પોતાના આત્મામાં દર્શન થાય છે. વજ્રનું ધ્યાન કરનારને તે વજ્ર અંતરશત્રુઓનું આવરણ ભેદીને તથા કાળ, માયા અને કર્મના આવરણોને ભેદીને અક્ષરધામના સાધર્મ્યપણાને પમાડે છે.

અંકુશનું ધ્યાન કરનારને ભગવાનનું નાનું મોટું વચન પળાય છે, અને અનુવૃત્તિમાં રહીને શ્રીહરિનું કૃપાપાત્ર થવાય છે. અને કેતુ એટલે ધ્વજનું ધ્યાન કરનારને દેહ મૂકીને બ્રહ્મમય તનુની પ્રાપ્તિ થાય છે. અને પદ્મનું તથા કળશનું ધ્યાન કરનારને ભગવાનની મૂર્તિના પરમાનંદ સુખની પ્રાપ્તિ થાય છે. અને જવનું ધ્યાન કરનારને ભગવાનનો મહિમા વિજ્ઞાને યુક્ત સમજાય છે. તેથી નિરાવરણ સ્થિતિ થઈ જાય છે. અને મૂર્તિનું સ્વામી સેવકભાવે સેવાનું સુખ પ્રાપ્ત થાય છે. અને ડાબા ચરણમાં ફણામાં એક વ્યોમનું ચિન્હ છે. તેનું ધ્યાન કરનારને મૂર્તિનો પરમાનંદ પ્રાપ્ત થાય છે.અને ત્રિકોણનું ધ્યાન કરનારને ત્રિવિધ તાપ નિવૃત થાય છે. તથા સિધ્ધિઓનો ભય થતો નથી. અને મીનનું ધ્યાન કરનારને નખશિખા પર્યંત મૂર્તિમાં રમણ કરવાનું સુખ પ્રાપ્ત થાય છે. અને ગોપદનું ધ્યાન કરનારને માયારૂપી વૈતરણી ભેદીને સ્થાવર જંગમમાં પુરુષોત્તમની મૂર્તિનું દિવ્ય સાક્ષાત્કાર દર્શન થાય છે.

અને ધનુષ્યનું ધ્યાન કરનારને તેના ધ્યાને કરીને તથા દર્શને કરીને અંતરશત્રુઓ ભેદાય છે. અને અર્ધચંદ્રનું ધ્યાન કરનાર મૂર્તિના સાધર્મ્યપણાને પામે છે. અને અંગુઠાની તથા તેની પાસેની બે આંગળીઓ ઉપર જે ચાખડીઓનાં ઘસારાનાં ચિહ્ન છે તેનું ધ્યાન કરનાર પરમ શાન્તિને પામે છે. અને ડાબા પગની નળી ઉપરના તિલનું ધ્યાન કરનાર ભક્ત ભગવાન શ્રીહરિને સાક્ષાત્ દિવ્ય સાવયવ આનંદના સાગર અને પૂર્ણકામ પરબ્રહ્મ પરમતત્વ તથા પરમાનંદમૂર્તિ સર્વાવિર્ભાવનું કારણ સમજીને તેમના પરમાનંદમાં ગુલતાન રહે છે. અને તે ભક્ત અત્યંત નિર્ગુણ ભાવને પામે છે. ઢીંચણના બહારના પડખે જે ચિહ્ન છે તે ધ્યાતાની ત્રિવિધ તાપની ચિંતાને ટાળે છે. અને ધોતિયું પહેર્યાનાં ઘસારાનાં ચિન્હ છે તે ધ્યાતાનાં સર્વે કષ્ટને નિવારણ કરે છે.

અને ઉદરની ત્રિવળી તે ધ્યાતાના ત્રણે તાપને ટાળે છે. અને શ્રી વત્સનું ચિન્હ ધ્યાતાને લક્ષ્મીજીના જેવી સ્થિતિને પમાડે છે. અને હૃદયને વિષે જે પાંચ તસુ પહોળું જે રાતું ચિન્હ છે તે ધ્યાતાને અક્ષરબ્રહ્મના સાધર્મ્ય પણાને પમાડે છે. અને વક્ષઃસ્થળનું ધ્યાન કરનાર ભક્ત સર્વોપરી મહિમા સમજે છે, અને બે પડખાંનું ધ્યાન કરનારને આજ્ઞા તથા ઉપાસના રૂપ એ બે પાંખો પ્રાપ્ત થાય છે. અને નાસિકાનું ધ્યાન કરનાર ધ્યાતા માયાથી નિર્લેપ રહે છે. અને નેત્રકમળનું ધ્યાન કરનાર ભક્ત પોતાના આત્માનો તથા અક્ષરધામ તથા અક્ષરધામસ્થ મુક્તોને અને પુરુષોત્તમની સાક્ષાત્ સાકાર દિવ્ય મૂર્તિને અખંડ દેખે છે. અને વદનકમળનું ધ્યાન કરનારને પુરુષોત્તમ ભગવાન વશ થઈ જાય છે. અને ચિબુકનું ધ્યાન કરનાર ભક્તનાં વિષયરૂપ શલ્ય નીકળી જાય છે. અને વાંસો તથા ખભાનું ધ્યાન કરનાર ભક્ત એકાંતિક ધર્મયુક્ત થાય છે.

અને કરોડનું ધ્યાન કરનાર ભક્ત નિષ્કલંક બને છે. દાઢનું શ્યામ ચિન્હ ધ્યાતાને પ્રસન્નતારૂપ મહાપ્રસાદ આપે છે, અને દંતકળીનું ધ્યાન કરનારને ઉત્તમ મોક્ષ પ્રાપ્ત થાય છે. અને જીહ્વાનું ધ્યાન કરનાર પરાવાણીને પામે છે. આવી રીતે અંગોઅંગનું ધ્યાન કરવું તે સાંગ ધ્યાન કહેવાય છે. તે ધ્યાન ઉત્તમ છે. વસ્ત્ર-ઘરેણાંઓ સહિત ભગવાનની મૂર્તિને ધારવી તે ઉપાંગ ધ્યાન કહેવાય છે. અને અનંત મુક્તોએ સહિત પુરુષોત્તમનું ધ્યાન કરવું તે સપાર્ષદ ધ્યાન કહેવાય છે. અને ભક્તોની સંગાથે હાસ્ય વિનોદે સહિત ભગવાનની મૂર્તિને ધારવી તે સલીલ ધ્યાન કહેવાય છે. આ ધ્યાન કરવાની જે રીત કહી છે તે પ્રમાણે ધ્યાન કરનારની કારણ શરીરની વાસના બળીને ભસ્મ થઈ જાય છે. તે વિના કોટી ઉપાયે કારણ શરીરની વાસના ટળતી નથી. આ પ્રમાણે શ્રીજી મહારાજનું તથા સત્શાસ્ત્રોનું રહસ્ય છે તે સહુ તમો અંતરમાં ધારણ કરજો. હવે શ્રીજી મહારાજ આપણ સહુને જેમ કહે તે પ્રમાણે આપણને વર્તવાનું છે.' એટલું બોલી સ્વામીશ્રી મૌન રહ્યા.

પછી શ્રીજી મહારાજ બોલ્યા જે, હવે અમારે તમારી દ્રષ્ટિથી અળગું થવાનો વિચાર છે. અમોએ જે કળ ચડાવી છે તેથી બધું કાર્ય ચાલ્યા કરશે. તમો અમારા વચન પ્રમાણે રહેશો તો અંતકાળે અમો તમોને તેડવા આવશું, જગતના જીવની પેઠે જો રોકકળ કરશો તો અમારે અને તમારે બનશે નહિ અને ઘણું છેટું થઈ જશે. માટે અમારા કહ્યા પ્રમાણે રહેજો. એમ કહીને ઢોલિયેથી ઉતરીને થાળ

જમવા બિરાજ્યા. જળપાન કરીને મુખવાસ લીધો. પછી પોઢ્યા. પછી જાગીને જળના કોગળા કર્યા. જળપાન કરીને મોજડી પહેરીને ચાલ્યા તે ઉગમણે બાર ઓરડાની ઓસરીએ ઢોલિયે બિરાજ્યા. સર્વે સંતો તથા અયોધ્યાવાસી અને પાળાઓ તથા હરિભક્તો સર્વે પગે લાગીને બેઠા. તે સમયે વાયુ કઠોર વાવા લાગ્યો. વાદળાં અને વિજળી પડ્યાં તેણે કરીને મોટાં મોટાં વૃક્ષો અને ગઢ અને તામસ દેવનાં મંદિરોનાં શિખરો પણ પડ્યાં. એવી રીતે આકાશમાં ઉત્પાત થવા લાગ્યો.

વળી સર્વ હરિભક્તો તથા સંતો તેમને પૃથ્વી ઉપર ઘણા ઉત્પાતો જણાવા લાગ્યા. સંતો તથા હરિભક્તો સર્વેને અપશુકન થવા લાગ્યાં અને એવાં સ્વપ્નાં આવ્યાં જે, જાણે ધર્મ-ભક્તિની મૂર્તિઓ રુદન કરે છે અને બીજી મૂર્તિઓ જાણે મંદિરથી બહાર જતી હોય ને શું ? સૂર્ય પણ તેજ રહિત અને મહા ભયંકર જણાવા લાગ્યો. અને ચંદ્ર તથા સૂર્ય અને નવ ગ્રહો જાણે કે પૃથ્વી ઉપર પડ્યા હોય ને શું ? એવું જણાયું. એવી રીતે સહુને વિષમકાળ જણાતો હતો. પછી મહારાજ ઉતારે પધાર્યા. ત્યાં જળપાન કરીને ઢોલિયે પોઢ્યા. ત્યારે સંતોએ અને સત્સંગીઓએ કહ્યું જે, હે મહારાજ ! એક વખતે તમે જાળીયે માંદા થયા હતા ત્યારે અમારા ઉપર દયા કરીને દેહ રાખ્યો હતો. એક વખત પંચાળામાં માંદા થયા હતા ત્યારે પણ અમારા ઉપર દયા કરીને દેહ રાખ્યો હતો. એક વખત આંહીં ગઢડામાં માંદા થયા હતા ત્યારે પણ અમારા ઉપર કરુણા કરીને દેહ રાખ્યો અને આ વખતે તમો કેમ દયા નથી લાવતા ? એવી રીતે બોલ્યા.

પછી સંવત્ ૧૮૮૬ના જેઠ સુદી ૧૦ને મંગળવારે સવારમાં મહારાજ જાગી દંત ધાવન કરીને જળના કોગળા કર્યા. પછી મુખારવિંદને ધોઇને ઢોલિયે બિરાજ્યા. તે વખતે મોટા સંતો અને બ્રહ્મચારીઓ, પાળાઓ અને અયોધ્યાવાસી અને સર્વ હરિભક્તોને તેડાવ્યા. પછી તેઓ આવીને પગે લાગીને બેઠા. અને બાઈઓ પણ છેટેથી પગે લાગીને બેઠાં. ત્યારે તેમની આગળ શ્રીજી મહારાજ બોલ્યા જે, અક્ષરધામમાંથી જે કામ ધારીને અહીં આવ્યા છીએ તે કામ પુરું કર્યું છે. ધર્મની મર્યાદા કોટી વર્ષ ચાલે એવી બાંધી છે, આચાર્યોને પણ અમારી ગાદી ઉપર બેસાડ્યા છે. હવે અમારે કાંઇ કરવાનું નથી રહ્યું, માટે અમે અમારા ધામમાં જાશું. તમો બધા રાજી થઈને અમને રજા આપો. ત્યારે તે વચન સાંભળીને સર્વેના નેત્રમાંથી જળની ધારાઓ ચાલી. સર્વે હાથ જોડીને બોલ્યા જે, હે મહારાજ !

આવું વજ્ર જેવું કઠણ વચન કેમ મનાશે ? ત્યારે મહારાજ કહે જુવો, અમારા વચનમાં રહેશો તો સદાય અમે તમારી પાસે છીએ; ત્યારે મુક્તાનંદ સ્વામી હાથ જોડીને બોલ્યા જે, હે મહારાજ ! હું એક વખત તમારી પાસે માગું છું. ત્યારે મહારાજ કહે માગો. ત્યારે સ્વામી કહે, જ્યારે રામચંદ્રજી સ્વધામમાં ગયા ત્યારે તે સર્વે અયોધ્યાની વસ્તીને સાથે તેડી ગયા. તેમ તમો પણ મને એકને સાથે તેડી જાઓ. આવાં દીનતાનાં ભરેલાં વચનો સાંભળીને મહાદયાળુ કરુણારસમય છે મૂર્તિ જેમની એવા અક્ષરધામના પતિ સાક્ષાત્ પુરુષોત્તમ નારાયણ એવા જે શ્રીજી મહારાજ તે બોલ્યા જે, સ્વામી ! તમે તો સદાય અમારી પાસે છો. પણ આપણે શિક્ષાપત્રી કરી છે તેમાં લખેલી અમારી આજ્ઞા તૂટી જાય અને તમને દોઢ માસ પછી તેડી જાશું. તમે અમારી નાડી જુવો. ત્યારે સ્વામીએ નાડી જોઇને કહ્યું જે, હે મહારાજ ! નાડી તો હજી સુધી સારી વહે છે.

પછી મહારાજે પોતાની ધીરજ-શક્તિ મેલી તે સર્વ સંતો અને બાઇ ભાઇ સર્વે હરિભક્તોનાં અંતઃકરણ વજ્ર જેવાં થયાં, તેમને શ્રીજી મહારાજે ઘણીક ધીરજની વાત કહી. પછી સર્વેને રજા આપી, પોતાના દત્તપુત્રો તેમને કહ્યું જે, તમે નાહીને અબોટીયાં પહેરી આવો. ત્યારે તે સ્નાન કરીને આવ્યા, મહારાજ સ્નાન કરવા બિરાજ્યા. બ્રહ્મચારીએ ગરમ પાણી કરીને સર્વ શરીર ચોળીને નવડાવ્યા.

ત્યાર પછી શરીર લૂઈને પીતાંબર પહેરી, ઉપરણી ઓઢીને ગોપાળાનંદ સ્વામીનો હાથ ઝાલીને ઓરડામાં પધાર્યા ત્યાં ગાયના છાણ વડે પૃથ્વી લિપાવી અને દર્ભની પથારી કરાવી તેના ઉપર સિધ્ધ આસને બેઠા. તે વખતે પોતાના બન્ને દત્તપુત્રો પડખે ઊભા રહ્યા. નિત્યાનંદ સ્વામી તથા ગોપાળાનંદ સ્વામી આગળ ઊભા રહ્યા. પછી મહારાજે પોતાના સ્વરૂપનું ધ્યાન કરીને પ્રાણાયામ કર્યો. તે વખતે અક્ષરધામના સર્વ મુક્તો વિમાન લઈને આવ્યા. તે મહારાજને તેડીને વિમાનમાં બેસાડ્યા. દિવ્ય ચંદન-પુષ્પાદિક ઉપચારોથી પૂજન કર્યું. તે વખતે અનંતકોટી બ્રહ્માંડોના અધિપતિઓ શિવ બ્રહ્માદિક દેવો આવ્યા. તેમણે પણ મહારાજનાં દર્શન કરીને ચંદન પુષ્પની વૃષ્ટિ કરી અને જય જયકારના શબ્દ કર્યા. અને નાના પ્રકારનાં વાજીંત્રો વગાડ્યાં. એવી રીતે શ્રીજી મહારાજ અક્ષરધામમાં પધાર્યા. તે વખતે મહારાજના દત્તપુત્રો મહારાજની પાસે બેઠા અને ગોપાળાનંદ સ્વામીએ તે વખતે વિમાન કરીને શ્રીજીમહારાજના પાર્થિવ દેહને

તેમાં પધરાવ્યો અને વસ્ત્ર પહેરાવ્યાં. સુંદર શ્વેત પાઘ બંધાવી ચંદનની અર્ચા કરી, કુમકુમનો ચાંદલો કર્યો. ફૂલના હાર પહેરાવ્યા, પાઘમાં તોરા ધરાવ્યા, બે કાન ઉપર પુષ્પના ગુચ્છ ધરાવ્યા, પુષ્પના બાજુબંધ અને ગજરા ધરાવ્યા. પછી વિમાન બહાર લાવ્યા, સર્વે સંતો, બ્રહ્મચારીઓ, પાળાઓ, અયોધ્યાવાસી અને બાઈ-ભાઈઓ સર્વ હરિભક્તોને દર્શન કરાવ્યાં. પછી પૂજા કરીને આરતી ઉતારી. પછી સર્વ સંતો ઉત્સવ કરવા લાગ્યા. તે ગાવવામાં રુદન થવા લાગ્યું. તે સાંભળીને ગોપાળાનંદ સ્વામી સર્વને ના પાડવા લાગ્યા જે ખબરદાર, કોઈ રોશો નહીં. કારણકે મહારાજની આજ્ઞા નથી.

પછી વિમાન ઉપાડ્યું. આગળ ઉત્સવ થાય છે. સર્વ સંતો, હરિભક્તો બાઈ-ભાઈઓ સર્વે નારાયણ ધૂન્ય કરવા લાગ્યા. એવી રીતે ગાજતે-વાજતે લક્ષ્મીવાડીએ આવીને વિમાન ઉતાર્યું. ત્યારે મહારાજના પુત્રો જે અયોધ્યાપ્રસાદજી તથા રઘુવીરજી તેમણે અગ્નિસંસ્કારાદિક સર્વ ક્રિયા કરી. પછી ઘેલામાં નાહીને સર્વ આવ્યા. દેશો દેશમાં કંકોતરીઓ લખી. તે વાત જુનાગઢમાં સાંભળીને ત્યાંથી બ્રહ્માનંદ સ્વામી છડી સવારીએ આવીને દ્વાદશાહાદિક ક્રિયાઓ વિસ્તારપૂર્વક બન્ને આચાર્યો પાસે કરાવી. બે જોડ સુખશય્યાઓ પણ અપાવી, ભારે બ્રહ્મભોજન કર્યાં, તથા ગૌદાન અને શય્યાદાન પણ કર્યાં. બ્રાહ્મણોને મનમાની દક્ષિણાઓ આપી. સંતો, પાર્ષદો, બ્રહ્મચારી અને બાઈ-ભાઈ સર્વે સત્સંગીઓને સારી રીતે જમાડ્યા. સત્સંગના આશ્રિતો સર્વને સચ્છાસ્ત્રનો ઉપદેશ કરીને બન્ને ભાઈઓ પ્રત્યે સમભાવના કરાવી. પોતપોતાના ધર્મ પ્રમાણે રખાવીને ગૃહસ્થ હરિભક્તો પાસે પોતપોતાની શક્તિ પ્રમાણે વસ્ત્ર વાહન અને ઘરેણાં, તે વડે બે ભાઈઓની પૂજા કરાવી. એવી રીતે અનંત કોટી બ્રહ્માંડના અધિપતિ જે અક્ષરધામના સ્વામી પૂર્ણ પુરુષોત્તમ તે આ બ્રહ્માંડમાં આવીને અનંત જીવોનો ઉધ્ધાર કરીને પાછા અક્ષરધામમાં પધાર્યા. તેમના ચરિત્રો તો અનંત અપાર છે. તેમાંથી આ કિંચિંતમાત્ર મેં મારી બુધ્ધિને અનુસારે લખ્યાં છે.

ઇતિ શ્રીસહજાનંદસ્વામી શિષ્ય અચ્યુતદાસવિરચિતે શ્રીપુરુષોત્તમલીલામૃતસુખ-સાગર મધ્યે શ્રીજીમહારાજ સ્વધામ પધાર્યા એ નામે સોમો અધ્યાય. ૧૦૦.

॥ ઇતિ શ્રી પુરુષોત્તમલીલામૃતસુખસાગર સમ્પૂર્ણમ્ ॥

શ્રીસ્વામિનારાયણો વિજયતેતરામ્

પરિશિષ્ટ અ

રૂક્માવતી ગંગા

સંપાદકઃ મહંત સદ્‌ગુરુ શાસ્ત્રી સ્વામી ધર્મજીવનદાસજી, ભુજ-કચ્છ

નર્કુટ નગરમાં ઇધ્મધ્વજ નામે રાજા માઘ પ્રદેશમાં રાજ કરતો હતો. તેને પદ્માવતી એવા નામની રાણી હતી. એક વખતે તે રાજા પોતાની પત્ની સહિત રથમાં બેસી વનમાં ગયો. જતાં જતાં તે રૂકમસ્મશ્રુ નામના મુનિના આશ્રમ પાસેના વનમાં પોતાનો રથ છોડી પોતાની પત્નીને તે રથમાં જ રાખી પોતે એકલો તે વનમાં ફરવા લાગ્યો. તેના હાથમાં ધનુષ્ય બાણ હતાં. તે વનની નીચે એક નદી હતી તેના તટ પર એક ગાય ચાલી જતી હતી. તે ગાય ગર્ભવતી હતી. રાજા આસુરી સ્વભાવનો હતો. ગાય પર ધનુષ્ય ઉપર ચડાવેલું બાણ તાક્યું. ત્યાં તટ પર એક તપસ્વીની તપસ્યા કરતી હતી. તેણે આ દૃશ્ય જોયું. જોતાં વેંત જ તપસ્વિની બોલી, ઓ નરશાર્દુલ ! ઓ નરશાર્દુલ ! ગૌકું છોડ દો, મત મારો ગૌકું. ઇસકા પરિણામ બહુત બૂરા હોગા. આ શબ્દ સાંભળવા છતાં આસુરી સ્વભાવના તે ઇધ્મધ્વજે ધનુષ્ય પરનું બાણ છોડી મૂક્યું. બાણ સનસનાટ કરતું ગાયના શરીર પર ભોંકાઇ ગયું. ગાય પડી ગઇ. જોતજોતામાં મરણને શરણ થઇ. મરતી વખતે ગાયે નિસાસા નાખ્યા. તપસ્વિનીએ શાપ આપ્યો જે, મેં તને નરશાર્દુલ કહ્યો છતાં તેં આમ કર્યું, તેથી નરપદ કાઢી નાખતાં બાકી જે રહે તે તું થઇ જા. તપસ્વિનીના શાપથી તરતજ ઇધ્મધ્વજ સિંહ થઇ ગયો. તેની પત્નીએ ઘણી રાહ જોઇ, મોડું થવાથી પોતે અહીં આવી તો એક સિંહ તપસ્વિની આગળ ઊભો ઊભો અશ્રુપાત કરી રહેલો તેના જોવામાં આવ્યો. રાણી ડરી. તપસ્વિનીએ કહ્યું, બહેન, ડરવાનું કાંઇ પ્રયોજન નથી. અહીં આવ. પદ્માવતી પાસે જઇ તપસ્વિનીએ પૂછ્યું : અહીં કેમ પધારવું થયું ? રાણીએ હકીકત કહી.

તપસ્વિનીએ કહ્યું, આણે તો ગાયને મારી નાખી જેથી મારા શાપથી સિંહ થઇ ગયો છે, અત્યારે આજીજી કરી રહેલો છે. પણ એ શાપનું મારાથી નિવારણ નહીં થઇ શકે. તમો રુક્મસ્મશ્રુ નામના મુનિ પાસે જાઓ. તે તમોને ઉપાય બતાવશે. પદ્માવતી પોતાના સિંહ રૂપ પતિને સાથે લઇને મહર્ષિને આશ્રમે ગઇ. અને સઘળું

વૃત્તાંત કહ્યું, ઋષિએ અંતર્દષ્ટિએ કરીને જોઇને કહ્યું જે, શ્રી ભગવાનની આજ્ઞાથી હિમાલયનંદિની અનંત જનોનાં કિલ્મિષ કાપવા ગુપ્તમાર્ગે અહીં આવવાનાં છે.

તેમને અહીં આવવાની આજ્ઞા થઇ ચુકી છે. માટે તું આ તારા સિંહરૂપ પતિની સાથે તે તપસ્વિનીના આશ્રમ પાસે નદીના તટ પર રહી ફળ, ફૂલ, પત્રાદિક ભક્ષણ કરી ગંગાની આરાધના કર. તારા પતિને પણ કંદમૂળ ફળાદિકનો આહાર કરાવજે. છૂટો મૂકીશ નહીં. જો હિંસા કરશે તો તે જ યોનિમાં રખડશે. આમ તમો બાર માસ સુધી કરશો એટલે ગંગાજી સાક્ષાત્ પ્રકટશે. પછી તું તેની ધારામાં સ્નાન કરી તારા પતિને તપસ્વિનીને પગે લગાડીને સ્નાન કરાવજે, એટલે તારો પતિ મૂળ રૂપમાં આવી જશે. માટે હાલ તું ત્યાં જા. અને તે નદીના તટપર યોગિનીનો વેષ રાખી બાર માસ પર્યંત ગંગાની આરાધનાપૂર્વક તપશ્ચર્યા કર.

આ સાંભળી તેણી ત્યાંથી તે તટ પર ગઇ. અને પોતાના માણસને રથ લઇ જઇને પ્રધાનને બોલાવી લાવવા કહ્યું. બીજે દિવસે પ્રધાન આવ્યો. રાણીએ બધી હકીકત પ્રધાનને કહી સમજાવી. સાથે ૧ ૨ માસ પર્યંત સારી રીતે રાજ્ય ચલાવી પ્રજાને સુખી રાખવા ભલામણ કરી. પ્રધાન ત્યાંથી નર્કુટનગર ગયો. આજ્ઞા પ્રમાણે રાજ્ય ચલાવવા લાગ્યો. રાણીની આજ્ઞાથી તેણે આ વાત પ્રસિધ્ધ ન કરી. રાણી તપશ્ચર્યા કરવા લાગી, પોતાના સિંહરૂપ પતિને હંમેશાં તપસ્વિનીને પગે વંદન કરાવતી. આમ કરતાં બાર માસ વિત્યા ત્યાં તો એક રાત્રિએ અચાનક ભેખડમાં ગંગાજી પાણીના ઝરા રૂપે, મોટા શબ્દપૂર્વક વહેવા લાગ્યાં. જોતજોતામાં નદીમાં પાણીનો ધરો ભરાઇ ગયો. પ્રાતઃકાળે પદ્માવતીએ પોતાના સિંહરૂપ પતિને તપસ્વિનીને ચરણે વંદન કરાવી તેમના આશીર્વાદ લઇને તે ધરામાં સ્નાન કરાવ્યું. સ્નાન કરતાં સિંહે ધરામાં ડૂબકી મારી. અંદર ડૂબીને બહાર નિકળતાં તત્કાળ તે મૂળ રૂપમાં આવી ગયો.

પછી રાણી સહિત તપસ્વિની પાસે ગયો. ઘણી પ્રાર્થના કરી અને તેનો મોટો ઉપકાર માની પોતાના પ્રદેશમાં ગયો. રુકમસ્મશ્રુ મુનિના વચનથી ગંગાજી પ્રગટ્યાં તેથી તે ગંગાનું નામ રૂકમાવતી ગંગા પાડ્યું. અને તે ગંગાનું પાણી નીચેની નદીમાં પડીને વહેવા લાગ્યું, જેથી તે નદીનું નામ પણ રૂકમાવતી નદી પડ્યું.

રુકમસ્મશ્રુ મુનિ એક વખત ભગવાનનાં દર્શન માટે અતિશય આતુર થયા, જેથી પંચવટીમાં તપશ્ચર્યા કરતા શ્રીરામચંદ્ર ભગવાન સીતા અને લક્ષ્મણ

સહિત તેમને આશ્રમે આવ્યા અને દર્શન દીધાં. ત્યાં થોડા દિવસ રહ્યા. તે ઋષિ ભગવાનને સાથે લઈને રૂકમાવતી ગંગા પર આવ્યા. ત્યાં ભગવાનને સીતા, લક્ષ્મણ અને મહર્ષિ સહ ગંગામાં સ્નાન કર્યું. પછી ભગવાન ત્યાં ગંગાના પૂર્વ તટ પર કેટલાંક કર્ષકોનાં ઝુંપડાં હતાં ત્યાં ગયા અને તેમને કહ્યું જે, તમો આ સ્થળે ગામ વસાવો અને આ જમીનને સારી રીતે ખેડીને વાવો અને અનાજ નિપજાવો. સારી નિપજ થશે. ભગવાન શ્રી રઘુનંદનની આજ્ઞાથી કર્ષકોએ ભગવાને દર્શાવેલા સ્થળે ગામ વસાવ્યું : અને તે ગામનું નામ રઘુનંદનપુરી પડ્યું. અત્યારે તે રામપુર (વેકરા) તરીકે ઓળખાય છે.

દ્વાપરયુગને અંતે મથુરામાં જરાસંઘની સાથેના છેલ્લા યુધ્ધમાં જ્યારે ભગવાન બળભદ્ર સહિત ભાગ્યા હતા ત્યારે જરાસંઘ લશ્કર સહિત તેમની પાછળ થયો. ભગવાન દોડતા દોડતા ગોમાન નામના પર્વતે પહોંચ્યા. ત્યાં જઈને તેના પ્રવર્ષણ નામના શિખર પર ચડી ગયા. તે પર્વત ૧૧ યોજન ઊંચો હતો. આગળ પગલું ન જોવાથી આ પર્વતની અંદર સંતાયેલા હશે એમ જાણીને તે બન્નેને મારવા માટે પર્વતને બાળી નાખવાની તૈયારી કરી. ચાર ચાર ગાઉમાં ફરતી કાષ્ટની ચિતા કરી પર્વતને બાળ્યો. પર્વત બળવા લાગ્યો ત્યારે ભગવાન તથા બલભદ્ર ઊંચેથી છલાંગ મારી જરાસંઘને તથા તેના સૈનિકોને ખબર ન પડે તેમ ત્યાંથી ચાલ્યા ગયા. ફરતાં ફરતાં કચ્છ પ્રદેશમાં જ્યાં રૂકમાવતી નદી છે ત્યાં આવ્યા. તેઓ ત્યાં આશ્રમો જોઈને બહુ પ્રસન્ન થયા અને ગંગાજીમાં સ્નાન કરી સંધ્યાવંદન આદિક નિત્યકર્મ કર્યું. પછીથી તે તટ પર એક દિવસ રોકાઈને દ્વારિકા ગયા. પછીથી પણ ક્યારેક ક્યારેક આ સ્થળે ભગવાન પધારતા અને સ્નાનાદિક વિધિ કરી ગંગાને પવિત્ર કરતા.

શ્રી સ્વામિનારાયણ ભગવાન પણ રઘુનંદનપુરીના ભક્તજનો સહિત અહીં આવેલા હતા અને સ્નાનાદિક નિત્યકર્મ પણ કરેલું છે. ભાગવતનું સપ્તાહ પારાયણ પણ પોતે કરાવેલ છે. ત્યાર પછીના સમયમાં પણ ક્યારેક ક્યારેક આવી સ્નાનાદિક વિધિ કરી ગંગાને પવિત્ર કરીને તે સભામાં મુકુંદાનંદ વર્ણીને પંદર અધ્યાયાત્મક શ્રી પુરુષોત્તમગીતા કહેલી હતી. તેનો અનુવાદ શ્રી પુરુષોત્તમ-લીલામૃતસુખસાગર અધ્યાય ૪૧ થી ૫૫ સુધીમાં છે. આ પ્રમાણે આ ગંગાજી અતિ પુણ્ય તીર્થ સ્થળ છે. અહીં સ્નાન શ્રાધ્ધાદિક કરનારાઓની ઈષ્ટસિધ્ધિ થાય

છે. કિલ્બિષિઓનાં કિલ્બિષ ધોવાઇ જાય છે. જળજંતુ પશુ પક્ષ્યાદિકની પણ સદ્‌ગતિ થાય છે. આનો મહિમા બહુ મોટો છે.

આ ગંગાના જળનું પાન કરનારાઓનું અંતઃકરણ નિર્મલ બને છે. આ ગંગામાં શ્રી રામચંદ્રજી ભગવાને તથા શ્રી કૃષ્ણચંદ્ર ભગવાને તથા શેષના અવતાર શ્રી બલભદ્ર ભગવાને તથા અક્ષરધામના અધિપતિ શ્રી પૂર્ણપુરુષોત્તમ ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણ ભગવાને અનંત વાર સ્નાન કરેલું હોવાથી અતિ પવિત્ર જળવાળી આ રુકમાવતી ગંગા સર્વ તીર્થોમાં શ્રેષ્ઠ છે. એમ જાણીને આ ગંગામાં અક્ષરધામના મુક્તો તથા ગોલોક, વૈકુંઠ, શ્વેતદ્વિપ, બદ્રિકાશ્રમ વગેરે ધામોના નિવાસી મુક્તો તેમજ અનેક ઋષુમુનિઓ પણ અદશ્યપણે સ્નાન કરવા માટે આવે છે તેમજ આ ગંગાના નિર્મલ જળનું પાન પણ કરે છે. અને આ ગંગાના તટ પર જે પિતૃઓનું શ્રાધ્ધ કરાવે છે તેમના અસદ્‌ગતિને પામેલા પૂર્વજો સદ્‌ગતિને પામે છે. તેમજ આ ગંગાના તટ પર બેસીને મહામુનિઓ ઈશ્વરપ્રણિધાન પણ કરે છે. તેથી આ ગંગાનું માહાત્મ્ય જાણીને પોતાના મુખથી તેની પ્રશંસા કરેલ છે તે પણ ભવસાગરથી તરીને પાર થાય છે.

આ ગંગાના તટ પર રહીને જે કંઇ પુણ્યકર્મ કરાય છે તે પુણ્યકર્મનું ફળ સહસ્રગણું થાય છે. આ ગંગાજીને કિનારે પુણ્ય કરનાર જનો પોતે પોતાના કુળકુટુંબ સહિત દિવ્ય ગતિને પામે છે. આ ગંગાજીના જળનું જેઓ ભાવપૂર્વક પાન કરે છે તથા સ્નાન કરે છે તેમનું આત્યંતિક કલ્યાણ થાય છે. રૂકમાવતી ગંગાનો મોટો મહિમા શ્રી સ્વામિનારાયણ ભગવાને પોતાના આશ્રિતજનો પ્રતિ સ્વમુખે સંપૂર્ણપણે વર્ણવેલો છે. આ ગંગાજીના ઉપરથી કોઈ પક્ષી ગતિ કરીને જાય છે તેનું પણ કલ્યાણ થાય છે. આ ગંગામાં જેમણે સ્નાન કરેલું છે એવા જનનો બીજો કોઈ સ્પર્શ કરે છે તેનું પણ કલ્યાણ થાય છે, આવો ગંગાજીનો મોટો મહિમા છે. માટે આ ગંગાજીમાં જે સ્નાન કરશે અથવા ગંગાજીના યશોગાન કરશે અથવા ગંગાજીના જળનું પાન કરશે તેઓ અતિ નિર્મળ અને પવિત્ર થશે. માટે આ ગંગાતીર્થ અવશ્ય કરવું. આ ગંગાજીના સેવનથી સંસૃતિનું ભ્રમણ પણ નિવૃત થાય છે. આ ગંગાના જળને સ્પર્શેલા વાયુનો જેમને સ્પર્શ થાય છે એવા વૃક્ષાદિકો પણ સત્સંગમાં જન્મ ધારણ કરીને એકાંતિક ધર્મનું સંપાદન કરીને દેહાવસાને અક્ષરધામને પામે છે. બહુ શું કહેવું ? આ ગંગાના સેવનથી સર્વ તીર્થોનું ફળ પ્રાપ્ત થાય છે. આ વાત તદ્દન

સત્ય છે, એમાં કંઇ પણ અસત્ય નથી. એમ મોટા મુનિઓ અને મહર્ષિઓ કહી ગયા છે. શારીરિક શૌચક્રિયા ગંગાના તટથી દૂર પ્રદેશમાં જઇને કરવી. દાતણ પણ ગંગાજળ પાત્રમાં ભરીને થોડે છેટે જઇને કરવું. ત્યાર પછી "ગંગાસ્નાનમહં કરિષ્યે" એ મંત્રથી સંકલ્પ કરીને દરેક તીર્થો આ ગંગામાં રહેલાં છે એવી ભાવના કરીને અનંત મુક્તો સહિત શ્રીહરિ આ ગંગાજીમાં સ્નાન કરે છે અને હું પણ તેમની સાથે સ્નાન કરું છું આવી ભાવના રાખીને સ્નાન કરવું.

આ ગંગાજીના કુંડમાં યમુનાજીના કુંડમાં અસ્થિ, નખ કે કેશ નાખવા નહિ. અસ્થિ તારવા આવનાર આસ્તિક જનોએ અસ્થિ તો ગંગાજીથી નીચેના ભાગમાં કે રુકમાવતી નદીનો ધરો છે તેમાં નાખવાં પરંતુ ગંગાજી કે યમુનાજીના કુંડમાં ન નાખવાં. આ ગંગાજળમાં તો ભાવથી સ્નાન કરવું અને તેના જળનું પાન કરવું. આ ગંગાના જળથી રસોઇ કરીને ત્યાર પછી ઠાકોરજીને જમાડીને શેષ પ્રસાદ લેવો ગંગાના તટ પર પ્રસાદી જમવાથી અનંત યજ્ઞનો પ્રસાદ જમવાનું ફળ પ્રાપ્ત થાય છે. આ પ્રમાણે ઇતિહાસ સહિત આ ગંગાજીનું માહાત્મ્ય યથોપલબ્ધ લખ્યું છે.

આ ગંગાજીનું સમારકામ ત્રણથી ચાર વાર શ્રી ભુજ સ્વામિનારાયણ મંદિરની સંસ્થાએ કરાવેલ છે, તેમજ દહીંસરાથી કરીને રામપુર સુધી તથા ત્યાંથી ગંગાજી સુધીનું સડકનું બધું કામ તથા બે મોટા પૂલો પણ શ્રી ભુજ સ્વામિનારાયણ મંદિર તરફથી કરાવવામાં આવેલ છે, જેની માહિતી ગંગાજી ઉપર શિલાલેખ ચોંટાડેલ છે તેથી જાણી લેવી ; તે શિલાલેખનું લખાણ આથી નીચે છાપેલું છે તેથી જાણવી એજ. સુજ્ઞેષુ કિં બહુના ?

આ પુણ્ય યાત્રાસ્થળ અતિશય પુરાતન છે. કૌશલ્યાનંદન શ્રી રામચંદ્રજી ભગવાને આ તીર્થ સ્થળને પોતાના પરમ પુનિત ચરણોથી પવિત્ર કરેલું છે. અને અક્ષરધામના અધિપતિ શ્રી સ્વામિનારાયણ ભગવાને પણ સંવત્ ૧૮૬૧ થી ૧૮૬૮ સુધીમાં અવાન-નવાર પધારીને આ પુણ્ય યાત્રાસ્થળને અતિશય પુનિત કર્યું છે. આ સ્થળે એક સમયે શ્રીજી મહારાજે શ્રીમદ્ભાગવતનું સપ્તાહ પારાયણ કરાવેલું હતું તેમજ અનંતસંતો અને હરિભક્તોને સાથે લાવીને આ ગંગાજીમાં સ્નાન કરીને તેના પરમ તટપ્રદેશ ઉપર મોટી સભા ભરીને શ્રીહરિએ બ્રહ્મનિરુપણની અધ્યાત્મજ્ઞાન સંબંધી અનેક વાર્તાઓ કરીને અનંત જીવોને આ

સંસારસાગરથી ઉધ્ધારીને પરમ સુખીયા કર્યા છે. આ સ્થળે પ્રથમ બાંધેલ ઘાટ કે સ્નાનાદિક વિધિ કરવા માટેનું સરખું સ્થળ ન હતું. સંવત ૧૯૪૮ની સાલમાં રામપુરના પરમ મુક્ત સાંખ્યયોગી બાઇ ધનબાઇ ફઇને શ્રીજી મહારાજે દર્શન આપીને કહ્યું કે, આ ગંગાજીના તટપ્રદેશની પશ્ચિમમાં જે મોટું વન છે ત્યાં કેટલાએક ઋષિઓ અદૃશ્યપણે રહે છે. તેઓ ગંગાજીમાં સ્નાન કરવા માટે આવે છે. સ્નાન કરી નદીતટે યોગ-સંધ્યાવંદનાદિક ક્રિયા કરે છે. અમોએ પણ આ ગંગાજીમાં ઘણીવાર સ્નાન કરેલું છે. તેમજ તેના તટ પર સભાઓ કરી બ્રહ્મનિરુપણ સંબંધી ઘણી વાર્તાઓ કરી છે. તેથી આ સ્થળનો અતિશય મહિમા જાણીને બ્રહ્મપુરાદિક ધામના મુક્તજનો પણ આ સ્થળે અવાન-નવાર સ્નાન કરવા આવે છે. સ્નાન કરીને નદીને કિનારે ધ્યાન કરવા બેસે છે. આ અતિશય પવિત્ર યાત્રાસ્થળ છે.

આ શ્રી ગંગાજીનો મહિમા બહુ મોટો છે. આમાં સ્નાન કરનાર પાપીજનોનાં પાપ બળીને ભસ્મ થાય છે. આ સ્થળે શ્રાધ્ધ કરવાથી પિતૃઓની સદ્‌ગતિ થાય છે. આ સ્થળમાં મૃત્યુ પામેલાં જીવ-જંતુ, પશુ-પક્ષીઓ વિગેરે પણ દિવ્ય ગતિને પામે છે. શ્રી ગંગાજીનું જળપાન કરવાથી અંતઃકરણ નિર્મલ થાય છે. આવું આ અતિ પરમ રમણીય પવિત્ર યાત્રાસ્થળ છે. માટે તે સ્થળને વિષે ઘાટ વગેરે કરાવી સુશોભિત કરાવો. ત્યાં તીર્થસ્થળમાં પંચદેવને પણ પધરાવવા જોઇએ. માટે તે કાર્ય પણ તમો કરાવો. આ તીર્થનો મહિમા આગળ જતાં ઘણો વધશે.

આવી શ્રીજી મહારાજની પ્રેરણાથી શ્રી ફઇબાએ આ શ્રી ગંગાજીનો ગૌમુખી સહિત ઘાટ બંધાવીને પંચદેવની સ્થાપના કરવા રૂપ પુનિત કાર્ય કર્યું તે વખતે તે કાર્ય નિમિત્તે તેમણે સપ્તાહ પારાયણ કરાવીને મોટો ઉત્સવ કરાવ્યો હતો. ત્યારબાદ સંવત ૧૯૬૬ની સાલમાં આ ગંગાજીના કુંડની દક્ષિણ બાજુ એક યમુનાજીનો કુંડ છે. તે સ્થળે નદીનો તટપ્રદેશ હતો, તે તટમાં શ્રી યમુનાજી ગુપ્તપણે રહેતાં હતાં. તે વખત શ્રી ફુઇબા બીજાં બાઇઓની સાથે જ્યારે શ્રી ગંગાજીમાં સ્નાન કરવા જતાં, તે વખતે તે સ્થળે ઊભાં રહીને સ્વામિનારાયણ સ્વામિનારાયણ ધુન્ય કરતાં, તે વખતે અંદરના ભાગમાંથી પાણી નીકળવાનો ગુપ્ત અવાજ સંભળાતો હતો. તેથી શ્રી ફઇબાએ પ્રાર્થના કરી જે, તમો ગુપ્તપણે ઘણો વખત રહ્યાં, હવે તો તમો સર્વેને પ્રત્યક્ષ દર્શન આપો. આ પ્રમાણે પ્રાર્થના કરીને ગામમાં ગયાં. તે જ રાત્રિએ શ્રી યમુનાજીએ ફુઇબાને દર્શન આપ્યાં અને કહ્યું જે, તમારી વિનંતીથી

આજે હું ધોધરૂપે પ્રત્યક્ષ થયેલી છું. માટે તે સ્થળે તમો કુંડ વગેરે કરાવજો. આટલું કહી શ્રી યમુનાજી અદ્રશ્ય થઈ ગયાં. આ વાત શ્રી ફઈબાએ સૌને કહી જેથી સૌ સવારમાં વહેલાં દર્શન કરવા માટે ગયાં ત્યાં તો ગંગાજીથી દક્ષિણ બાજુના તટમાંથી ધોધરૂપે નીકળતાં શ્રી યમુનાજીનાં તે સર્વને દર્શન થયાં. ત્યાર પછી શ્રી ફઈબાએ તે શ્રી યમુનાજીનો કુંડ કરાવ્યો અને શ્રી યમુનાજીના પ્રાગટ્ય ઉત્સવને મોટું પારાયણ કરાવીને ઉજવ્યો.

આ પ્રમાણે આ અતિ પવિત્ર સ્થળ છે. આ પવિત્ર સ્થળે આવવા જવાનો માર્ગ અતિ વિકટ હોવાથી તેની સુગમતા માટે શ્રી ભુજ નરનારાયણ દેવની કાર્યવાહી કમિટિના સભ્યો મહંત સ્વામી શ્રી બાલકૃષ્ણદાસજી તથા સ્વામી શ્રી યોગેશ્વરદાસજી તથા સ્વામી શ્રી નીલકંઠદાસજી અને સ્વામી શ્રી શ્રીવલ્લભદાસજી તથા કોઠારી વેલજી જાદવજી એ સંવત્ ૧૯૯૮ની સાલમાં ગામ દહીંસરાથી શ્રી ગંગાજી સુધીની સડક બંધાવવારૂપ પુણ્ય કાર્ય કરવાનો ઠરાવ કર્યો. તેને અનુસરીને તે ઠરાવને અમલમાં લાવવા માટે કચ્છ દરબારશ્રીની પરવાનગી મેળવવા માટે કોઠારી વેલજીભાઈ જાદવજી તથા મેતા માવજીભાઈ કાનજી તરફથી પ્રયાસો ચાલુ થયા. કેટલોક સમય વિત્યા બાદ તે પરવાનગી મેળવી કોઠારી શ્રી જેરામભાઈ રામજીએ દહીંસરાથી વેકરા લગીની સડક તૈયાર કરાવી, સંવત્ ૨૦૦૨માં પૂરી કરાવી, પરંતુ ગંગાજી સુધી તે સડક પુલ વિના પહોંચી શકે તેમ ન હતું તેથી છેવટે સંવત્ ૨૦૦૭ની સાલમાં મહંત સ્વામી શ્રી વલ્લભદાસજી તથા શાસ્ત્રી સ્વામી શ્રી ધર્મજીવનદાસજી આદિ સંતોની સતત પ્રેરણાથી કચ્છ દેશના સંતો તથા સત્સંગીઓ સમસ્તની સંમતિથી આ પુલ મંદિર તરફથી બંધાવી ગંગાજી સુધીની દીવાલ તથા શ્રી ગંગાજી ઉપર તેમજ બન્ને બાજુનું ઢંકાઉ કામ તથા તેની ઉપરની જમીનની ફરસબંધીનું આ પુણ્યકાર્ય સંવત્ ૨૦૦૭માં પૂર્ણ કર્યું છે.

આ પુલનું પૂર્તકર્મ કચ્છ દેશના ચીફ કમિશનર સી.કે.દેસાઈ સાહેબના શુભ હસ્તે સંવત્ ૨૦૦૭ના માગસર સુધી ૭ના રોજ કરવામાં આવ્યું છે. અને આ પુલ સંવત્ ૨૦૦૮ના શ્રાવણ માસમાં તૈયાર થતાં સંવત્ ૨૦૦૮ના આસો સુદ નોમના રોજે આ પુલની ઉદ્‌ઘાટન વિધિ કચ્છ દેશના ચીફ કમિશનર એસ.એ.ઘાટગે સાહેબના શુભ હસ્તે કરવામાં આવેલી છે. આ શ્રી સ્વામિનારાયણ

બ્રિજ તૈયાર કરવામાં કચ્છ દેશના કલેક્ટર સાહેબ ટી.એમ. શેઠે બહુ જ રસભર્યો સહકાર અને પોતાનો અમૂલ્ય સમયનો ભોગ આપી ઘણી જ ખંતથી શ્રી નરનારાયણ દેવ મંદિરની કાર્યવાહી કમિટિના કોઠારી હરિરામ વાગજી તથા મેતા મનહરરાય માવજીને દોરવણી આપી તૈયાર કરાવી નામદાર ચીફ કમિશનર સાહેબના શુભ હસ્તે ખુલ્લો મુકવામાં પોતાનો સમય આપ્યો છે.

આ પુલ તૈયાર કરવામાં કાર્યવાહી કમિટિના મેમ્બરો સામજીભાઈ માયા અને શીવજીભાઈ ભીમજીએ અતિશય જાતમહેનત લઈને થોડા જ સમયમાં પોતાની દેખરેખ નીચે તૈયાર કરાવી આ પુણ્યકાર્યમાં ભાગ લીધો છે. આ પુલ વગેરે કામોનું ખર્ચ આશરે રૂા.૩,૦૦,૦૦૦ ત્રણ લાખનું થયું છે. સંવત્ ૨૦૦૮ના આસો સુધી પુનમ રવેઉ તા.૧૪,૧૦,૫૧.

લી. કાર્યવાહી કમિટિની વતી, કોઠારી હરિરામ વાગજી

પરિશિષ્ટ બ

કચ્છનાં પ્રસાદીનાં ગામોનો ટૂંકો પરિચય

૧. શ્રી ભુજનગરમાં શ્રી નરનારાયણ દેવનું મંદિર

(૧) આ મંદિરમાં આ પુસ્તકમાં લખ્યું છે તે મુજબ સંવત્ ૧૮૭૯ના વૈશાખ સુદ પાંચમને દિવસે શ્રી સ્વામિનારાયણ ભગવાને સ્વહસ્તે શ્રી નરનારાયણ દેવની મૂર્તિઓની ઘણી ધામધૂમથી પ્રતિષ્ઠા કરી છે. ભક્ત ગંગારામ મલ્લે (૫૦૦) કોરીની ભેટ આપી ધજા ચડાવવાની ક્રિયા કરી હતી અને પરમ ભક્ત હીરજીભાઈ સુતારે (૧૦૦૦) એક હજાર કોરીની ભેટ આપીને કળશ ચડાવવાની ક્રિયા કરી હતી. શ્રીજી મહારાજે તે પ્રસંગે આ મંદિરમાં શ્રી હરિકૃષ્ણ મહારાજની પોતાની મૂર્તિની અને રાધાકૃષ્ણાદિક ત્રણ મૂર્તિઓની પ્રતિષ્ઠા થાય તેવી ઈચ્છા દર્શાવી હતી તે મુજબ સંવત્ ૧૯૨૩ની સાલે ફાગણ સુદ બીજને દિવસે શ્રી નરનારાયણ દેવની મૂર્તિઓની જોડે જ જમણે પડખે શ્રી હરિકૃષ્ણ મહારાજની મૂર્તિની પ્રતિષ્ઠા ધ.ધુ. આદિ આચાર્ય શ્રી અયોધ્યાપ્રસાદજી મહારાજના વરદ્ હસ્તે કરવામાં આવી ત્યાર બાદ સંવત્ ૧૯૬૭ની સાલમાં ચૈત્ર વદ ૭ને રોજ શ્રી નરનારાયણ દેવના નિજ મંદિરની જોડમાં જ બીજું નિજ મંદિર કરાવીને ભુજના સંતો અને હરિભક્તોએ શ્રી રાધાકૃષ્ણ અને શ્રી ઘનશ્યામ મહારાજ એમ ધાતુની ત્રિમૂર્તિની પ્રતિષ્ઠા ધ.ધુ. આચાર્ય શ્રી વાસુદેવપ્રસાદજી મહારાજના વરદ હસ્તે કરાવીને શ્રીજી મહારાજના સંકલ્પને સિધ્ધ કરવાનું માન પ્રાપ્ત કર્યું હતું. ત્યાર બાદ એજ નિજ મંદિરની જોડમાં જ એવું જ બીજું નિજ મંદિર તૈયાર કરાવી સિંહાસન, છત્ર, વસ્ત્રાલંકાર સહિત શ્રી ઘનશ્યામ મહારાજની આરસની પ્રતિમાની પ્રતિષ્ઠા સંવત્ ૧૯૯૮ના વૈશાખ સુદ પાંચમના રોજે કુંભારીઆના મિસ્ત્રી જેરામભાઈ રામજી આદિએ ધ.ધુ.આચાર્ય શ્રી દેવેન્દ્રપ્રસાદજી મહારાજના વરદ હસ્તે કરાવીને ઘણી ધામધુમથી મહોત્સવ પોતાના ખર્ચે કર્યો હતો. આ મહોત્સવમાં કચ્છદેશના તેમજ અન્ય પ્રદેશોના સત્સંગીઓ આશરે વીસ હજારની સંખ્યામાં ઉપસ્થિત રહીને આચાર્યશ્રીનું સારું સન્માન કર્યું હતું. પ્રતિષ્ઠા સમયે મહારાઓ શ્રી કુમાર મદનસિંહજી તથા ફતેહસિંહજી સાહેબની હાજરી નિમંત્રી ઉત્સવને અધિકતર ફતેહમંદ કર્યો હતો. શ્રી સ્વામિનારાયણ ભગવાને સંવત્ ૧૮૬૧ થી સંવત્ ૧૮૬૮ સુધી કચ્છ પ્રદેશમાં

લગભગ સાત વર્ષ વિચરીને અનેક લીલાઓ કરી છે. આ સમય દરમિયાન કચ્છનાં જુદાં જુદાં ગામોમાં પણ ઘણા પ્રસંગોએ વિચર્યા છે. પણ મુખ્યલીલા સ્થાન તો ભુજ જ રાખ્યું હતું. શ્રી ભુજના શ્રી નરનારાયણ દેવના મંદિરને અંગે જે નારાયણ બાગ પાટવાડીના નાકા બહાર છે તેનો મહિમા પણ ઘણો છે. પહેલાં એ નારાયણ બાગ ન હતો ત્યારે પણ શ્રીજી મહારાજ ભુજમાં વિચરતા ત્યારે ઘણી વાર સ્નાન કરવા માટે પાટવાડીના નાકા બહાર હાલ જ્યાં નારાયણ બાગનું પૂર્વદ્વાર છે. ત્યાંથી પાળે પાળે નારાયણ બાગની હાલની જમીન છે તેને પાવન કરી છે. અને નારાયણ બાગના દક્ષિણ તરફના ભાગમાં હાલ જ્યાં ચરણારવિંદ પધરાવેલી છત્રી છે ત્યાં સ્નાન કરવાનો આરો હતો. શ્રીજી મહારાજ ત્યાં સ્નાન કરવા માટે જતા અને વડના વૃક્ષ નીચે સભા કરીને ઘણીક જ્ઞાનોપદેશની વાતો કરતા. હુતાશની ફૂલડોલ કે અન્નકૂટ એવા મહોત્સવ પ્રસંગે સંતો તથા હરિભક્તોએ સહિત ગાજતે વાજતે સવારીથી જતા આવતા. આવી રીતે હમીરસર તળાવને શ્રીજી મહારાજે અત્યંત પાવન કર્યું છે. તેના મહિમા સંબંધમાં આ પુસ્તકમાં ઘણું લખાયેલ જોવામાં આવે છે. આ નારાયણ બાગના પશ્ચિમ તરફના દરવાજાથી પ્રવેશ કરતાં મોટો કૂવો આવેલો છે. તેની અંદર નીચે મુજબનો લેખ છે.

લેખ પહેલો

શ્રી ભુજનગર મધ્યે પાટવાડીના દરવાજા બહાર તળાવ હમીરસરની ઉત્તરાદી પાળની જમીન શ્રી નરનારાયણની બાજુમાં હરિકૃષ્ણજી મહારાજને મહારાજાધિરાજ મહારાવ શ્રી દેશલજીએ શ્રીકૃષ્ણાર્પણ તુલસીપત્રે અઘાટ આપી છે. તેમનાં પટરાણી વાઘેલી બાઈજીબાશ્રી મછીઆવના ઠાકોર બાપુજી દાજીબાઈની પુત્રીએ આ બાગ મધ્યે આ વાવ ઉપર ખરચ કોરી ૨૫૬૨। ૨॥ કરી વાવ કૃષ્ણાર્પણ કરાવી આપેલ છે. કાર્તિક સુદ ૧૧ સંવત્ ૧૯૧૬ વળી શ્રીજી મહારાજ કચ્છમાં જુદે જુદે ઠેકાણે લીલા કરતા વિચર્યા તેના સારરૂપ હકીકત બગીચામાં ઉતરાદી કોરે જે જગા છે તેની ઓસરીમાં એક લેખ છે તે નીચે મુજબ છે.

લેખ બીજો.

શ્રીજી મહારાજ સં. ૧૮૬૧ થી ૧૮૬૮ સુધી કચ્છ દેશમાં વિચર્યા તે પ્રથમ શ્રી ભુજમાં પધાર્યા ત્યારે સુતાર સુંદરજી તથા હીરજીભાઈને ઘેર ડેલા પાસે

દ્રાક્ષ માંડવામાં વિરાજમાન થઈને ઘણીવાર થાળ જમ્યા હતા. તથા સુતાર રામજી તથા જેઠી ગંગારામ તથા કાયસ્થ નાથજી સુત શિવરામ તથા હરજીવન તથા તેમની બહેન લાધીબાઈને ઘણો ચમત્કાર દેખાડતા હતા ને સુતાર જીવરામ તથા કુંવરજી તથા મહીદાસ તથા ઠક્કર ગંગાધર તથા જેઠી ખીમજી તથા ઉકરડા તથા ઠક્કર તેજપાલ તથા સારસ્વત વીરજી તથા અખઇ તથા ગોર જીવરામ તથા રાજગોર શંકરજી તથા રાજગોર મૂળજી તથા વાઘજી આદિ હરિભક્ત સર્વે પોતપોતાના ઘેર થાળ કરાવી શ્રીહરિને જમાડતા હતા, અને ક્યારેક શ્રીહરિ હમીરસરમાં સર્વે સંતો સહિત સ્નાન કરતા હતા, સંતદાસજીને બદ્રિકાશ્રમ મોકલતા. હવે તે તળાવની આથમણી તથા ઉતરાદી પાળ ઉપર ઘણીવાર સભા ભરી વિરાજતા હતા. ને ક્યારેક દેશલસરમાં સ્નાન કરીને કડીયાના વાડામાં બિરાજમાન થતા હતા ને શિવરા મંડપમાં તથા ચોકમાં બિરાજતા હતા. ભુજમાં એક વખત નવા પરમહંસની મંડળી આવી તેને જોઇને શ્રીજીએ દંડવત્ કર્યા, ત્યારે સંતે શ્રીહરિને ઉપાડી લીધા. પછી શ્રીહરિ સર્વે સંતોને મળતા હતા. કડીયાના વાડાથી દક્ષિણાદિકોરે એક બકાલીની વાડીમાં રાયણના વૃક્ષ તળે બેસી ક્યારેક થાળ જમતા હતા.

અને ક્યારેક કલ્યાણેશ્વર મહાદેવનાં દર્શન કરી સમીપની વાવમાં સ્નાન કરીને ખાખ ચોકમાં બિરાજતા હતા અને ક્યારેક રામકુંડમાં સ્નાન કરતા ને ક્યારેક રઘુનાથજીનાં દર્શન કરી સમીપના તળાવના આરામાં સ્નાન કરતા અને ક્યારેક પાવડીવાળે આરે, જંદાવાળે આરે તથા ભોઇવાળે આરે સ્નાન કરતા હવા ને ક્યારેક બીજાં ગામોમાં ફરવા જતા ત્યારે પાટવાડીવાળે દરવાજે રા.લાખાની છત્રીયુંમાં બેસતા હતા ને સમીપે શિવજીનું મંદિર છે ત્યાં દર્શન કરતા ને ક્યારેક માનકુવેથી આવી રા.લાખાની છત્રીની આથમણી કોરે બિરાજમાન થતા અને ત્યાંથી મલ્લ ત્રિકમજીની વાડીમાં ડુંગરાને મૂળે આંબલીનાં વૃક્ષ તળે બેસતા તથા જણસારીની તળાવડી તથા નાગથડા ઉપર બિરાજમાન થતા હતા. ને ત્યાંથી માર્ગમાં શિવનાં દર્શન કરી ગરાસીયાની વાડીમાં બિરાજમાન થતા હતા અને ક્યારેક માનકુવા, વિથોણ, તેરા, કાળાતળાવ, જખૌ, રવાપુર, ધ્રુફી, ડોણ, માંડવી, ગજોડ, પુનડી, ધુણઇ, રામપર, સરલી, દહીંસરા, કેરા, બલદીયા, સામત્રા, ભારાસર, આદિ ગામોમાં વિચરીને પાછા ભુજમાં હીરજીભાઇને ઘેર બિરાજતા હતા અને ત્યાંથી જેઠી ગંગારામને ઘેર જતા ત્યારે આપણું મંદિર (હાલનો સભા મંડપ છે

ત્યાં આંબલીના વૃક્ષ તળે ઊભા રહેતા હતા. આ જગ્યાએ હાલ ચરણારવિંદ પધરાવ્યાં છે) ને ક્યારેક વાગડદેશમાં ફરવા જતા ત્યારે ભીડવાલે દરવાજે થઈને અંજાર, ભચાઉ, ધમડકા, ચાંદ્રાણી, દુધઈ, ચોબારી, કંથકોટ, આધોઇ, લાકડીયા, વાંઢીયા, માથક, તૂણા, કુંભારીયા, બંધરા, મુંદ્રા, આદિ જે ગામોમાં ઘણીવાર વિચરીને અનંત લીલા કરી હરિભક્તોને સુખ આપતા હતા. ને રામાનંદ સ્વામી પણ આ સર્વે ગામોમાં વિચરેલ છે. ને આ સ્થાનકે શ્રીહરિ સંત હરિજન સહિત વારંવાર બિરાજતા હતા. માટે બહુ પ્રસાદીનું જાણીને સર્વેને શ્રીહરિની સ્મૃતિ થાય તે અર્થે આ શિલાલેખ કરીને પધરાવ્યો છે. સ્વામી અચ્યુતદાસજીની આજ્ઞાથી સાધુ ભક્તિવલ્લભદાસજીએ આ પ્રસાદીનું સ્થાન સુધરાવ્યું છે. રાવ શ્રી ખેંગારજીના વખતમાં.

લેખક સાધુ પુરાણી નંદકિશોરદાસજી

આ શિલાલેખવાળા મકાન નજીક જે ચરણારવિંદની છત્રી છે તે સ્વામી શ્રી અક્ષરજીવનદાસજી તથા સ્વામી ભક્તિવલ્લભદાસજીના પ્રયાસથી તૈયાર થયેલ છે. છત્રી પર લેખ નથી. એ છત્રીની સામે આંબલીનું વૃક્ષ શ્રીજી મહારાજના સમયનું એ પ્રસાદીનું છે.

: બગીચાના દખણાદિ કોરના બાગમાં જે છત્રી છે તેનો લેખઃ

લેખ ત્રીજો

શ્રી અક્ષરાતીત સહજાનંદ સ્વામી સંવત્ ૧૮૬૧ કાર્તિક સુદી ૧૧ના ભુજ પધાર્યા તે સંવત્ ૧૮૬૮ના વૈશાખ સુધી રહ્યા. ફરતાં ગામ જે માનકુવા, તેરા, માંડવી વગેરે ગામડામાં ફરીને પાછા ભુજ આવી રહેતા એવી રીતે ૭ વર્ષ મહારાજ આ ગામમાં રહ્યા છે. તેમાં હમેશ આ ઠેકાણે આરો હતો માટે મુક્તાનંદ સ્વામી, બ્રહ્માનંદ સ્વામી આદિક ઘણાક સંત તથા સત્સંગી તેમણે યુક્ત મહારાજ સ્નાન કરવા પધારતા અને આ ઠેકાણે એક વડ હતો ત્યાં વસ્ત્ર મૂકીને સાધુ સત્સંગી સહિત શ્રીજી મહારાજ તળાવમાં જળક્રીડા સહિત અનંતવાર સ્નાન કરીને આ ઠેકાણે મહારાજ બિરાજેલા છે. અને અહીંથી મહારાજ સાથે સ્નાન કરતાં સંતદાસજી બદ્રિકાશ્રમમાં ગયા હતા. આ સ્થાનક ઘણું પ્રસાદીનું જાણી ગામ કુંભારીયાના રહેવાસી મિસ્ત્રી જયરામભાઈ ગાંગાજીએ શ્રીજીમહારાજ તથા

દેશાન્તરથી દર્શને આવેલ સાધુ તથા સત્સંગી સર્વેની પોતાની પર પ્રસન્નતા થાય તે સારુ આ છત્રી કરાવીને શ્રીહરિનાં ચરણારવિંદ પધરાવ્યાં છે. સંવત્ ૧૯૪૭ ના વૈશાખ વદ ૬ને શુક્રવાર.

(ભુજ નગરની બહારના પ્રસાદીનાં સ્થળો)

(૧) શ્રીજી મહારાજ માનકુવે જતાં આવતાં માર્ગમાં 'રાવ' લાખાની છત્રી પાસે રોકાઈ છત્રીના ઓટલા પર ઘણીવાર વિરાજમાન હતા. અને હરિભક્તો પણ વળાવવા કે સામૈયું કરવા આવતા ને મહારાજ તેમને પ્રસાદી આપતા. એક વખત ભુજનાં સુતારણ હરિબાઈએ સેવ ને બિરંજનો થાળ લઈ આવી મહારાજને ત્યાં ઉતરાદિ કોરની રૂપ ચોકીના પેલા પટ પર જમાડેલ હતા.

(૨) રા. લાખાની છતેડીથી પશ્ચિમ બાજુ (પડદાભીટ) હનુમાનજીની પ્રતિમા જે પ્રથમની જ છે પણ હાલ વિશેષ, પ્રસિદ્ધ થઈ છે તે પ્રસાદીની છે. અને તેની જ જોડમાં છત્રી ચરણારવિંદ શ્રી જેઠીમલ ત્રિકમજીએ બનાવેલ છે. આ છતેડી બંધાવ્યા પહેલાં મહારાજ શ્રી સંત હરિભક્તો સહિત ત્યાં બિરાજતા અને હાલ જ્યાં ધર્મશાળા છે તેની વાંસે કુવો છે તે પણ પ્રસાદીનો છે.

(૩) આ છત્રીથી આગળ ચાલતાં આથમણી બાજુએ ચઢાવ પર એક ઓટલો છે, તે પ્રસાદીનો છે. ત્યાં મહારાજ ઘણીવાર બિરાજતા અને માનકુવે જતાં આવતાં સંત હરિભક્તોને પ્રસાદી આપી પાછા વાળતા અને ક્યારેક સંઘાથે ભુજ પધારતા.

(૪) વળી આગળ ચાલતાં દાંતાની એક ધાર આવે છે, તે પણ પ્રસાદીની છે. ત્યાં ઓટલો છે ત્યાં મહારાજ બિરાજતા. ત્યાં બકાલી એક સમયે આવી ચઢ્યો. તેને પોતાના બળનો ગર્વ ઘણો હતો. મહારાજને ખભે બેસાડી દોડવા માંગતો હતો, પણ મહારાજે તેના પર એટલો ભાર મુક્યો કે તે ઊઠી શક્યો નહીં. આ પ્રમાણે તેના ગર્વનું ગંજન કર્યું આગળ ચાલતા એક વાવ છે. તેનું નામ ઓડાવાવ છે. તે પણ પ્રસાદીની છે.

(૫) આગળ ચાલતાં જણસારીઓની તળાવડી (નારાયણ તલાવડી) આવે છે. ત્યાં શ્રીજી મહારાજ ઘણી વખત નાહ્યા છે ને વિચર્યા છે ત્યાં છત્રી ચરણારવિંદ સહિતની છે તથા હનુમાનની પ્રતિમા છે તે પણ પ્રસાદીની છે. આ પ્રમાણે આ

સ્થળ મહારાજે પાવન કરેલ છે. તેનું વિસ્તારપૂર્વક વર્ણન આ પુસ્તકમાં કરેલ છે.

(૬) મહાદેવને નાકે રામકુંડમાં ઘણીવાર સ્નાન કરી પ્રસાદીનો કરેલ છે. તેની સામેની મોટી વાવમાં મહારાજે સ્નાન કર્યું છે. તેમ ખાખચોકમાં પણ વિચર્યા છે. અને હાલની દેડકા વાવ પણ પ્રસાદીની છે.

(૭) ભીડને નાકે સલાટનો વાળો પ્રસાદીનો છે. કારણ કે અંજાર ભચાઉ જતાં શ્રીજી મહારાજ ત્યાં સંત હરિભક્તોએ સહિત ઘણીવાર વિરાજ્યા હતા. વળી શિવરા મંડપમાં પણ મહારાજે પગલાં કર્યાં છે. અને શિવરા મંડપની જોડમાં દખણાદિકોરે એક વાડી બકાલીની છે. ત્યાં પણ મહારાજ વિરાજતા એટલે એ પણ પવિત્ર સ્થળ છે.

(ભુજ નગરની અંદર પ્રસાદીનાં સ્થળો)

(૧) સુતાર સુંદરજી ભાઈ તથા હીરજીભાઈને ઘેર શ્રીજી મહારાજ પ્રથમ પધારી ઉતર્યા હતા અને પછી પણ ત્યાં લાંબો વખત નિવાસ કર્યો હતો. એટલે એ મકાનો બધાં પ્રસાદીનાં હતાં. અને આ બધાં ઘર મંદિરના કબજામાં હતાં. સમય જતાં જ્યારે સંવત્ (૨૦૫૭) કચ્છમાં ભૂકંપ થયો ત્યારે તમામ મકાન તથા અક્ષર ઓરડી ધ્વસ્ત થયાં છે. હલમાં બન્ને ભાઈના ઘરના સ્થળે છત્રી બનાવી ચરણારવિંદ પધરાવેલ છે. જ્યાં ગંગાજળીઓ કુવો છે ત્યાં પણ છત્રી કરીને ચરણારવિંદ પધરાવ્યાં છે. તથા પાણીની પ્રસાદી લેવાની પણ વ્યવસ્થા કરી છે. વાલજીભાઈની રહેણાંકમાં શ્રીજી મહારાજ જ્યારે પ્રથમ પધાર્યા ત્યારે જે પથ્થરની પાળપર ઘોડેસ્વારીની જેમ પલાણી બેઠા હતા તે પથ્થર હાલ જુના મંદિરમાં છે.

(૨) જેઠી ગંગારામ મલ્લનાં ઘર ભુજની બજારમાં ગંગારામભાઈ મલ્લનું ઘર, નાનો અખાડો ત્યાં મહારાજે મલ્લકુસ્તી કરાવી મલ્લોને મિઠાઈ જમાડી હતી. આ બધાં સ્થાન ભૂકંપમાં ધ્વસ્ત થવાથી ત્યાં ચરણારવિંદ પધરાવેલ છે.

(૩) કાયસ્થ મહેતા શિવરામ તથા હરજીવન તથા લાધીબાઈના રહેણાંકના ઘરો નાગર ચકલો મૂકીને કાયસ્થ શેરી દક્ષિણ દિશાએ આવે છે તેમાં છેક છેવાડે છે. બીજા ખંડોમાં ફેરફાર થઈ ગયો છે પણ અક્ષર ઓરડી જેમ ને તેમ મોજુદ છે. અક્ષર ઓરડીમાં હાલ એક આરસનાં ચરણારવિંદ પધરાવ્યાં છે. અને તેની નીચે મુજબનો લેખ છે.

લેખ પાંચમો

શ્રીજી મહારાજ સંવત્ ૧૮૮૨ સુધી મહેતા નાથજીના પુત્ર શિવરામ તથા હરજીવન તથા નારણજી તથા તેમની બહેન લાધીબાઈની પ્રેમભક્તિને વશ થઈને ભુજમાં રહ્યા હતા. તેટલા દિવસ નિત્ય મુક્તો સહિત અહીં જમવા પધારતા. અન્નકોટનો ઉત્સવ અત્રે કરેલ છે. તથા અનંત લીલાઓ કરેલ છે. અને સ્વામી રામાનંદજી પણ અહીં રહેતા ને જમતા અને લાધીબાઈએ માતાજીને સ્વતંત્ર રીતે દેહત્યાગ કરાવીને પોતે પણ દેહત્યાગ કરી સાથેજ અક્ષરધામમાં ગયાં હતાં.

લાધીબાઈ મહારાજને થાળ જમાડતાં તે ત્રાંબાનો ત્રાંસ તથા સાંધાણના સુતારે બનાવેલ માળા તથા પ્રસાદીની ઝીણી ઝીણી બે વસ્તુઓની પેટી છે. વળી પ્રસાદીનો એક દાદરો પણ છે. કેટલીક પ્રસાદીની ચીજો ચાખડી આદિ મંદિરોમાં પણ આપી છે. શિવરામ મહેતાને ત્યાંનો ઢોલિયો માંડવીના મંદિરમાં શય્યા તરીકે ઉપયોગમાં લેવાયેલ છે.

(૪) જણસારીઓનું મંદિર : શ્રીજી મહારાજ જ્યારે ભુજમાં વિચરતા હતા ત્યારે એક સમયે જણસારીઓના મંદિરના પૂજારી નામે અખઈ જોષી જ્ઞાતે સારસ્વત બ્રાહ્મણ તે હીરજીભાઈને ઘેર દર્શને આવ્યો અને મહારાજશ્રીને મંદિરે પધારી થાળ જમવાનું આમંત્રણ આપ્યું તેથી શ્રીજી મહારાજે જોષી અખઈનો ભાવ જોઈને આમંત્રણ સ્વીકાર્યું અને સંવત્ ૧૮૬૭ના ભાદરવા સુદી ૧ ને દિવસે મંદિરમાં પધારીને થાળ જમ્યા અને જણસારી હરિભક્તોને બોધની વાતો કરી રાજી કર્યા. આ સંબંધી લેખ મંદિરમાં છે. તે નીચે આપ્યો છે. મંદિર ભુજની બજારમાં કંસારા શેરીમાં જતે જ આવે છે. અને લક્ષ્મીનારાયણ અને ચતુર્ભુજની મૂર્તિઓ પધરાવેલ છે. હાલ જીર્ણોધ્ધારથી મંદિર સારું દેખાય છે.

લેખ છટ્ઠો

શ્રી સ્વામિનારાયણ ભગવાન સં.૧૮૬૭ના ભાદરવા સુદી ૧ ને દિવસે જણસારી હરિભક્તની નાતના લક્ષ્મીનારાયણના મંદિરમાં શ્રી ગણપતિના આરિઆ પાસે અખઈ જોષીએ પાર્ષદ સહિત થાળ જમાડ્યો છે. તથા શ્રીજી મહારાજ સંત સહિત બિરાજ્યા છે. માટે આ સ્થળ સર્વોત્તમ પવિત્ર જાણી ભક્ત લાધા સામજીએ શ્રીજી મહારાજ તથા સંત અને સત્સંગીઓની પ્રસન્નતાર્થે તથા

પોતાના કલ્યાણને અર્થે સદ્‌ગુરુ સ્વામી અચ્યુતદાસજીના શિષ્ય સાધુ ભક્તિવલ્લભ દાસજીની મદદથી આ ચરણારવિંદ પધરાવ્યાં છે. મહારાઓશ્રી ખેંગારજીની વારમાં સંવત્ ૧૯૬૬ના આસો સુદ ૧૫ ગુરુવાર.

વળી ભીડના નાકા બહાર જુના રેલ્વે સ્ટેશ પાસે સડક પર ઉતરાદિ કોરની ધર્મશાળામાં જેઠીઘેલા ત્રીકમજીએ છત્રી કરાવીને ચરણારવિંદ પધરાવ્યાં છે. આ સ્થળે શ્રીજી મહારાજે નવા '૧૮' પરમહંસની મંડળીને એક દંડવત્ પ્રણામ કર્યો હતો. તેથી તે સ્થળ પ્રસાદીનું છે.

લેખ ૧લો

(નરનારાયણદેવનાં ચાંદીનાં કમાડનો લેખ)

મહારાજાધિરાજ મહારાવોશ્રી ૭ પ્રાગમલજી બહાદુરનાં માતુશ્રી બાઈજીબા વાઘેલી શ્રી મછીયાવવાળી તે મહારાઓ શ્રી દેશળજી સ્વર્ગવાસનાં પાટરાણી તેઓએ શ્રી ભુજ નગર મધ્યે શ્રી નરનારાયણદેવના નીજ મંદિરનાં કમાડ ચાંદીનાં કરાવીને શ્રી કૃષ્ણાર્પણ કર્યાં છે. તિથિ અષાઢ સુદી ૧૧ સંવત્ ૧૯૨૨ વિક્રમાજીત.

લેખ ૨જો

શ્રીજી મહારાજની સુખ શય્યાનું ખર્ચ ગામ કુંભારીયાના કુંભાર સલાટ મિસ્ત્રી વાલજી રત્નાએ આપ્યું છે. ફાગણ વદ ૯ ગુરૂવાર સંવત્ ૧૯૩૩

લેખ ૩જો

(શય્યાનાં ચાંદીનાં કમાડનો લેખ)

ગામ શ્રી રવાપુરના શેઠ નથુભાઈ ઉકેડા સુત સુરજી તથા ખટાઉએ પોતાના આત્યંતિક કલ્યાણને અર્થે આ શુખશય્યાનાં કમાડ શ્રી કૃષ્ણાર્પણ કર્યાં છે. સંવત્ ૧૯૬૭ના ચૈત્ર વદી ૭

લેખ ૪થો

(રાધાકૃષ્ણના મંદિરના કમાડનો લેખ)

કુંભારીયાના મિસ્ત્રી વસ્તારામભાઈ મૂળજીએ આ ચાંદીનાં કમાડ શ્રીજી મહારાજ તથા સંત તથા સત્સંગીઓની પ્રસન્નતાર્થે અને પોતાના આત્યંતિક કલ્યાણ

માટે કરાવ્યાં છે. સંવત્ ૧૯૬૭ના પોષ સુદ ૨.

લેખ ૫મો

રાધાકૃષ્ણ મંદિરને લગતો

ગામ કુંભારીયાના રહીશ મિસ્ત્રી નારાયણભાઇ કાનજી તથા સુત વસ્તાભાઇ તથા રામજીભાઇ તથા મેઘજીભાઇ તેમણે પોતાના જીવના મોક્ષાર્થે તથા શ્રીજી મહારાજ તથા હરિજનોની પ્રસન્નતાર્થે આ ચાંદીનું બારસાખ તુરિંગ સહીત કરાવી શ્રી કૃષ્ણાર્પણ કર્યું છે. સંવત્ ૧૯૬૭ના પોષ સુદ ૨

લેખ ૬ઠ્ઠો

(રાધાકૃષ્ણદેવનાં સિંહાસન પરનો લેખ)

ગામ સિનોગરાના રહીશ મિસ્ત્રી ડાહ્યાભાઇ ડોસાભાઇ સુત કાનજી તથા ગાંગજી તથા ત્રીકુ તથા હીરજી તથા દેવરાજ ડાહ્યા તેમણે આ સિંહાસન શ્રીજી મહારાજ તથા સંત તથા સત્સંગીની પ્રસન્નતા તથા પોતાના આત્યંતિક કલ્યાણ અર્થે કરાવી શ્રી કૃષ્ણાર્પણ કરાવ્યું છે. સંવત્ ૧૯૬૯ના શ્રાવણ વદ ૮ સોમવાર.

લેખ ૭મો

(શ્રી ઘનશ્યામ મહારાજના નિજ મંદિરનો)

ગામ શ્રી કુંભારીયાના રહીશ મિસ્ત્રી જેરામભાઇ રામજી તથા મનજી રામજી તથા ખીમજી મેઘજીએ શ્રીહરિ તથા સંત તથા હરિભક્તોની પ્રસન્નતા અર્થે તથા પોતાના આત્યંતિક મોક્ષાર્થે આ ચાંદીનું સિંહાસન સોનાનાં કામ સહિત તથા તુરિંગ સહિત બારસાખ તથા ચાંદીનાં કમાડ કરાવી શ્રી કૃષ્ણાર્પણ કરેલ છે. સંવત્ ૧૯૯૬ના ચૈત્ર વદ ૯ ભોમે.

(પ્રસ્તાવ :- ઉપર પ્રમાણેનાં દરવાજાનાં કમાળ, સિંહાસન વિગેરે આપણા જુના મંદિરમાં અગાઉ હતાં. સમય જતાં હરિભક્તો સુખિયા થયા તે પ્રમાણે સિંહાસન, દરવાજા વિગેરે સોનાના થયા છે. જે હાલ નવા મંદિરમાં પણ દર્શન થાય છે.)

(કચ્છ પ્રદેશ ભુજ સિવાય.)

(૧) શ્રીજી મહારાજનું કચ્છપ્રદેશમાં વિચરણ થયું તે દરમિયાન ભુજનગરને પોતાનું ધામ કરીને જુદાં જુદાં ગામોમાં વિચરતા અને ફરી પાછા

ભુજનગર પધારતા તે તે ગામોનાં નામ તથા ત્યાં લીલાઓ કરી છે તેનું ટૂંકમાં વર્ણન નીચે આપવામાં આવેલ છે.

૧. ગામ માધાપર (બે વાસ) બન્ને વાસમાં સંપ્રદાયનાં મંદિરો છે. નવાવાસમાં તો ભાઈઓનું તેમજ બાઈઓનું એમ બે મોટાં મંદિરો છે. ભુજથી પૂર્વ દિશા તરફ આશરે દોઢેક ૪.૫ કી.મી. દૂર છે. આ ગામથી ઈશાન કોણમાં ૨ કી.મી. દૂર એક મેગજીરાઈ નામે તલાવ છે. શ્રીજી મહારાજે તેમાં સ્નાન કર્યું છે. ત્યાં છત્રી કરીને શ્રીજી મહારાજનાં ચરણારવિંદ પધરાવ્યાં છે. માધાપુરના સત્સંગીઓ ત્યાં દર વર્ષે મહોત્સવ ઉજવે છે.

૨. હરિપર ગામ : આ ગામ ભુજથી દક્ષિણમાં ૪ કી.મી. દૂર છે. ગામમાં આપણા સંપ્રદાયનું મંદિર છે.

૩. ગામ મીરજાપુર : આ ગામ ભુજ તાલુકામાં ભુજથી દક્ષિણ બાજુ આશરે ૫ કી.મી. દૂર છે. આપણા સંપ્રદાયનાં મોટાં મંદિરો બે છે.

૪. ગામ સુખપુર : આ ગામ ભુજ તાલુકામાં છે. તેના બે વાસ છે. નવાવાસનું નામ મદનપુર છે. બન્ને વાસમાં સંપ્રદાયનાં બે બે મંદિરો છે. તેમજ નરનારાયણ નગરમાં પણ બે મંદિર છે. ભુજથી આશરે ૭ કી.મી. છે. જુના વાસના મંદિરનો સભામંડપ બહુ જ મોટો છે. આમ આ ગામમાં કુલ છ મંદિરો છે. આ ગામથી પૂર્વમાં ૨ કી.મી. પર નારાયણ તલાવડી નામે તીર્થસ્થળ છે. ત્યાં શ્રીજી મહારાજનાં ચરણારવિંદ છત્રી કરીને પધરાવેલાં છે. છત્રી નીચે હનુમાનજી છે તે પ્રસાદીના છે. શ્રીજી મહારાજે તળાવમાં ઘણીવાર સ્નાન કર્યું છે.

૫. ગામ માનકૂવા : આ ગામ ભુજથી આશરે ૧૧ કી.મી. દૂર પશ્ચિમ દિશા તરફ છે. આ ગામમાં શ્રીજી મહારાજ પંદરથી વીશ વાર પધાર્યા છે. એકી વખતે એક મહીના સુધીની લાંબી મુદત પર્યંત પણ રહ્યા હતા. આ ગામથી ઉત્તરે વિચેન્દ્રસર તળાવ પ્રસાદીનું છે. ત્યાં છત્રી કરીને શ્રીજી મહારાજનાં ચરણારવિંદ પધરાવ્યાં છે. સધુરાઈ તળાવમાં પણ શ્રીજી મહારાજે સ્નાન કર્યું છે. મારવાડ વાડી પણ પ્રસાદીની છે. ત્યાં છત્રી છે. મીઠીવાડી પણ પ્રસાદીની છે. ગામમાં અદાભાઈનો દરબાર પ્રસાદીનો છે. દરવાજા નજીક લીંબડો છે તે પ્રસાદીનો છે. ગાંગજી પટેલના ઘરમાં ઓટલા પર ચરણારવિંદ પધરાવેલ છે. શિયાણી દેવશી ખોડાની જગ્યામાં ઓટા પર ચરણારવિંદ પધરાવેલાં છે. બન્ને સ્થળે શ્રીજી

મહારાજ થાળ જમ્યા છે. વળી ઉત્તરાદિ સીમમાં શિયાણીની વાડીમાં ઓટા પર ચરણારવિંદ પધરાવ્યાં છે. એજ વાડીમાં શંકરનું મંદિર છે તેની મહારાજે પૂજા કરી છે. માનકૂવાથી ઉગમણી તરફ મહાદેવની દેરી નાગથડાની બાજુમાં છે. તે પ્રસાદીની છે ત્યાં છત્રી કરી ચરણારવિંદ પધરાવ્યાં છે. નાગથડો ડુંગર તથા તેની નીચે તળાવડી એ પ્રસાદીના છે. માનકૂવા ગામમાં આપણા સંપ્રદાયનાં બે મંદિરો છે ત્યાં બન્ને મંદિરમાં છત્રી સહિત ચરણારવિંદ પધરાવ્યા છે. બાઈઓનું મંદિર પણ છે. માનકૂવા નવાવાસમાં પણ બે મંદિરો છે. તેનું નામ ભક્તિનગર છે. આ ગામ ભુજ તાલુકાનું છે.

૬. ભવાનીપુર (કોડકી) : આ ગામ ભુજ તાલુકાનું છે. માનકૂવાથી ઉત્તર તરફ ૨ કી.મી. દૂર છે. માનકૂવા અને ભવાનીપુરની વચ્ચે ગંગાજીનું સ્થળ છે. ત્યાં ચરણારવિંદ સહિત છત્રી છે. શ્રીજી મહારાજે ગંગાજીમાં સ્નાન કરીને મહાદેવજીનું પૂજન કરેલ છે માટે તે સ્થળ પ્રસાદીનું છે. ગંગાજીથી દક્ષિણ બાજુ માનકુવા તરફ મહારાજે વિશ્રાન્તી લીધેલ ત્યાં પથ્થર તથા છત્રી છે. ગામમાં આપણા સંપ્રદાયનાં બે મંદિરો છે.

૭. ભારાસર : આ ગામ ભુજ તાલુકામાં માનકૂવાથી આશરે એક માઈલ દક્ષિણ તરફ છે. એની નજીકની પાંચા તલાવડી પ્રસાદીની છે. ત્યાં છત્રી કરી ચરણારવિંદ પધરાવેલાં છે. ગામમાં સંપ્રદાયનાં બે મંદિરો છે.

૮. ગામ ફોટડી : આ ગામ પ્રસાદીનું છે. અને ભુજ તાલુકામાં છે. સામત્રાથી ઉત્તર તરફ ૩ કી.મી. આશરે દૂર છે. ગામમાં આપણા સંપ્રદાયનાં બે મંદિરો છે.

૯. ગામ સામત્રા : આ ગામ ભુજ તાલુકામાં છે. સામત્રામાં ત્રણ વાડીઓ પ્રસાદીની છે. સાતકોશી વાડીમાં નગદનું ઝાડ તથા ચરણારવિંદ પધરાવેલ છે. ગામની નજીક સડકની બાજુમાં વાડી છે ત્યાં છત્રી સહિત ચરણારવિંદ પધરાવ્યાં છે. ગામમાં દક્ષિણ તરફ તળાવ છે તેમાં શ્રીજી મહારાજે સ્નાન કરેલું છે ત્યાં છત્રી સહિત ચરણારવિંદ પધરાવેલાં છે. એક ખીજડાનું વૃક્ષ પ્રસાદીનું છે. ગામમાં એક ઘર પ્રસાદીનું છે. આપણા સંપ્રદાયનાં બે મંદિર છે.

૧૧. સુખપુર : (રોહાવાળું) આ ગામ નખત્રાણા તાલુકામાં ભુજથી પશ્ચિમ દિશામાં આશરે ૪૦ કી.મી. દૂર છે. આપણા સંપ્રદાયનાં બે મંદિર છે.

૧૦. વંગડીયા : રામપુરથી ઉત્તર તરફ આશરે ૩ કી.મી. દૂર છે. ત્યાં તળાવ પ્રસાદીનું છે. શ્રીજી મહારાજે સતીઓના ઓટલા પર બેસીને ઘોડીને પાણી પાવા જતાં નાથા સુતાર પાણીમાં ડૂબતા હતા તેને મહારાજે ઘોડી સહિત બહાર પોતાની પાસે લઈ લીધા હતા તેમજ બીજી લીલા પણ કરેલી છે.

૧૫. વાડાસર ગામ : આ ગામ રામપુરથી પશ્ચિમ તરફ એક ગાઉ દૂર છે. ગામમાં આપણા સંપ્રદાયનાં બે મંદિરો છે.

૧૨. રામપુર : આ ગામ માંડવી તાલુકાનું ગણાય છે. ત્યાંની મેરાઈ વાડી પ્રસાદી છે ત્યાં ચરણારવિંદ પધરાવેલ છે. રામપુરનું માહાત્મ્ય બહુ છે. ત્યાં ગંગાજી છે. શ્રીજી મહારાજે પંદર-વીશ દિવસ સુધી રહીને પુરુષોત્તમગીતા મુકુંદાનંદ વર્ણી પ્રત્યે કહેલી છે. ત્યાં શંકરનું મંદિર છે. શ્રીજી મહારાજે તેનું પૂજન કરેલું છે. ત્યાં જુદા જુદા સ્થાનમાં પાંચ છત્રી સહિત ચરણારવિંદ પધરાવેલ છે. ગામમાં આપણા સંપ્રદાયનાં ચાર મંદિરો છે. મંદિરની પૂર્વ તરફ હનુમાનજીની દહેરી નજીક ઓટો કરીને ચરણારવિંદ પધરાવેલ છે. મંદિરમાં પણ છત્રી કરીને ચરણારવિંદ પધરાવ્યાં છે. અહીં મહારાજ થાળ જમ્યા હતા. આ ગામમાં ધનબાઈ નામે સાંખ્યજોગી બાઈ ભુજવાળાં વિસનગરાં સૂરજબાઈનાં શિષ્ય હતાં. તેમના પર શ્રીજી મહારાજની પરમ કૃપા હતી. એમણે પોતાની હયાતિમાં અનેક યજ્ઞો કથા પારાયણો સહિત કર્યા હતા. રામપુર એ ધનબાઈનું વતન હતું. તેમજ શ્રીજી મહારાજ અનેકવાર આવેલા હોવાથી તીર્થરૂપ છે.

૧૪. વેકરા ગામ : રામપુરની પાડોશમાં જ છે. ગામમાં સંપ્રદાયનાં બે મંદિરો છે. આ ગામ પ્રસાદીનું છે. મંદિરમાં છત્રી સહિત ચરણારવિંદ પધરાવ્યાં છે.

૧૬. સરલી ગામ : આ ગામ ભુજ તાલુકાનું છે. દહીસરાથી આશરે ૫ કી.મી. દૂર છે. આ ગામે વાડીપીપરી અને વાડીવડુમાં શ્રીજી મહારાજે સભા ભરીને ઘણીક જ્ઞાન વાર્તાઓ કરી છે. વડુવાડીમાં છત્રી સહિત ચરણારવિંદ પધરાવેલાં છે. ત્યાંનાં ગંગાજી પણ પ્રસાદીનાં છે. શ્રીજી મહારાજે તેમાં સ્નાન કરેલું છે. ત્યાં ચરણારવિંદ પધરાવેલ છે. આપણા સંપ્રદાયનાં બે મંદિરો છે. બાઈઓનાં મંદિરમાં છત્રી સહિત ચરણારવિંદ પધરાવેલાં છે તે સ્થળે ઉદેરામ ચારણનું ઘર હતું.

૧૭. દહીંસરા ગામ : આ ગામના હરિસરોવર તળાવમાં શ્રીજી મહારાજે

સ્નાન કરીને તેને પાવન કરેલ છે. તળાવ પર છત્રી સહિત ચરણારવિંદ છે. તળાવની પશ્ચિમે છત્રી સહિત ચરણારવિંદ પધરાવેલ છે. ગામમાં ગોવર્ધનદાસ વ્યાસ મોટા હરિભક્ત હતા. તેમને ઘેર શ્રીજી મહારાજ થાળ જમ્યા હતા. ત્યાં ઓટા પર ચરણારવિંદ પધરાવ્યાં છે. ગામની ભાગોળે સડકથી પશ્ચિમ દિશા તરફ એક વાડી છે ત્યાં ઓટા પર ચરણારવિંદ પધરાવ્યાં છે. એજ દિશા તરફ કચરા ભગતની વાડી છે તેનું નામ ફૂઈવાડી છે તેનો કુવો પ્રસાદીનો છે. ત્યાં છત્રી સહિત ચરણારવિંદ પધરાવેલ છે. કચરા ભગતની ફૂઈવાડીનું વર્ણન આ પુસ્તકમાં આવે છે. ગામમાં આપણા સંપ્રદાયનાં બે મંદિરો વિશાળ છે.

૧૮. ગોડપુર ગામ : આ ગામમાં સંપ્રદાયનાં બે મંદિરો છે. ગામથી ઈશાનકોણમાં ઝામોરા તળાવ પ્રસાદીનું છે તેમાં શ્રીજી મહારાજે સ્નાન કરેલું છે.

૧૯. મેઘપુર ગામ : આ ગામ ભુજ તાલુકાનું છે. ગામમાં સંપ્રદાયનાં બે મંદિરો છે.

૨૦. નારાયણપુર - નીચલોવાસ : આ ગામમાં સંપ્રદાયનાં બે મંદિરો છે. મંદિરમાં છત્રી સહિત ચરણારવિંદ પધરાવ્યાં છે. ગામની ભાગોળે શંકરનું મંદિર છે. તેની મહારાજે પૂજા કરી છે. ત્યાં ઓટો કરી ચરણારવિંદ પધરાવ્યાં છે. તેની પાછળના ભાગમાં એક સેલોર પ્રસાદિની છે.

૨૧. નારાયણપુર - ઉપલોવાસ : ગામમાં સંપ્રદાયનાં બે મંદિરો છે. મંદિરમાં છત્રી સહિત ચરણારવિંદ પધરાવ્યાં છે. ત્યાં શ્રીજી મહારાજ બિરાજેલા હતા. ત્યાંનું ઠાકોર મંદિર પ્રસાદિનું છે. તેની સમીપમાં શંકર પણ પ્રસાદિના છે. તેની પાછળના ભાગમાં શ્રીજી મહારાજ બેઠેલા હતા. ત્યાં છત્રી સહિત ચરણારવિંદ પધરાવેલાં છે. ગામની પશ્ચિમ બાજુ લોદરવો પ્રસાદિનો છે. તેના કાંઠે ગંગાજી છે ત્યાં છત્રી સહિત ચરણારવિંદ પધરાવેલ છે. તેમાં શ્રીજી મહારાજે સ્નાન કર્યું છે.

૨૨. કુંદનપુર : આ ગામ કેરાની બાજુમાં છે. ગામમાં સંપ્રદાયનાં બે મંદિરો છે. ગામની નદી પ્રસાદિની છે.

૨૩. કેરાગઢ : આ ગામ ભુજ તાલુકામાં ભુજથી આશરે સાત ગાઉ દૂર છે. ત્યાંના સજીવન કુંડ તથા બે નદીઓનો સંગમ તથા ફુલેશ્વર મહાદેવ વિગેરે પ્રસાદિનાં સ્થળો છે. સજીવન કુંડની બાજુમાં નારાયણ ધરો પ્રસાદિનો છે. તેમાં શ્રીજી મહારાજે સ્નાન કરેલું છે. ગામમાં સદાબાનું ઘર પ્રસાદિનું છે. ત્યાં

ચરણારવિંદ પધરાવેલ છે.

૨૪. કેરા ગામ : આ ગામમાં સંપ્રદાયનાં બે મંદિરો છે.

૨૫. ગામ બળદીયા : આ ગામમાં શ્રીજી મહારાજ ઘણીવાર પધાર્યા છે. ઠાકોર મંદિર પ્રસાદિનું છે. ગામથી ઉત્તરમાં કાળી તળાવ પ્રસાદીનું છે. તેમાં શ્રીજી મહારાજે સ્નાન કરેલું છે. કિનારા પર છત્રી કરીને શ્રીજીનાં ચરણારવિંદ પધરાવ્યાં છે. પટેલ ગંગદાસ ભાઈનું ઘર પણ પ્રસાદિનું છે. ત્યાં મહારાજ થાળ જમ્યા હતા. ત્યાં વેદી ઉપર ચરણારવિંદ પધરાવ્યાં છે. ગામની ઉત્તર બાજુએ બળદેશ્વર મહાદેવ પ્રસાદિના છે. શ્રીજીમહારાજે તેની પૂજા કરી છે. તેની નજીકમાં જ ગંગાજી પ્રસાદિનાં છે. તેમાં શ્રીજી મહારાજે સ્નાન કરેલું છે. બળદેશ્વર મહાદેવની પશ્ચિમ બાજુ થોડે દૂર કુવો બે ટંડાવાળો પ્રસાદીનો છે. તેમાં શ્રીજી મહારાજે સ્નાન કરેલું છે. ગામમાં સંપ્રદાયનાં ચાર મંદિર છે.

૨૬. બંધરા (મોટા) : આ ગામ ભુજ તાલુકામાં છે.

૨૭. ટપર ગામ : આ ગામ ભુજ તાલુકામાં ભુજથી આશરે આઠેક ગાઉ દૂર છે. આપણા સંપ્રદાયનું મંદિર છે.

૨૮. સુરજપુર ગામ : આ ગામ પ્રસાદિનું છે. ભુજથી દક્ષિણ તરફ આશરે ૧૨ કી.મી. દૂર છે. આપણા સંપ્રદાયનાં બે મંદિરો છે.

૨૯. ગામ ગજોડ : આ ગામ આશરે ૨૬ કી.મી. દૂર છે. ત્યાંનું ઠાકોર મંદિર પ્રસાદિનું છે. તેમજ નદી પણ પ્રસાદિની છે. શ્રીજી મહારાજે તેમાં સ્નાન કરેલ છે.

૩૦. ગામ ધુણઈ : આ ગામ માંડવી તાલુકાનું છે. આ ગામમાં શ્રીજી મહારાજ પધાર્યા છે માટે પ્રસાદીનું છે. ત્યાં છત્રી સહિત ચરણારવિંદ પધરાવેલ છે.

૩૧. ગામ પુનડી : આ ગામ માંડવી તાલુકામાં માંડવીથી આશરે ૨૪ કી.મી. ઉત્તરાદુ છે. ત્યાંની નદીમાં શ્રીજી મહારાજે સ્નાન કર્યું છે. અને ગામમાં એક હરિ ભક્તને ઘેર ઉતર્યા હતા અને સંતો સહિત થાળ જમ્યા હતા માટે પ્રસાદીનું છે. ત્યાં નાનું મંદિર કરીને ચરણારવિંદ પધરાવેલ છે.

૩૨. નાના આસંબીયા : આ ગામ માંડવીથી આશરે ૨૦ કી.મી. ઉત્તર તરફ છે. ગામમાં શ્રીજીમહારાજ પધારી થાળ જમ્યા છે માટે પ્રસાદીનું છે. ગામથી પૂર્વમાં તળાવ પ્રસાદીનું છે. તેના કિનારે મહાદેવજી મંદિરમાં ચરણારવિંદ છે.

૩૩. ગામ મઉ : આ ગામ માંડવી તાલુકામાં માંડવીથી આશરે ૨૮ કી.મી. ઉત્તર તરફ છે. ગામમાંથી શ્રીજી મહારાજે કેરીઓનાં ગાડાં મંગાવ્યાં હતાં અને તે કેરીઓ સંતો અને હરિભક્તોને કાળાતળાવ ગામે વહેંચી આપી હતી.

૩૪. ગામ માંડવી બંદર : આ શહેર સમુદ્ર કિનારે છે. આ ગામમાં આપણા સંપ્રદાયનાં ત્રણ મંદિરો છે. ભાઈઓનું મંદિર શિખરબંધ છે. તેમાં વૃંદાવનવિહારી મહારાજ તથા શ્રી હરિકૃષ્ણ મહારાજ અને રાધિકાજીની ધાતુની ત્રિમૂર્તિ છે. ઘનશ્યામ મહારાજ શ્વેત આરસના છે. આ ગામમાં શ્રીજી મહારાજ અનેકવાર પધારેલા છે. અને અનેકવિધ લીલાઓ કરી છે. ખૈયા ખત્રીના કારખાનાવાળું મકાન લાખાસર ચોકમાં છે. ઉપરાંત સોનાવાળા નાકા બહાર એક ખારોવાડો છે. તે પ્રસાદીનો છે ત્યાં ચરણારવિંદ સહિત છત્રી છે. સમુદ્રમાં સંતોએ સહિત શ્રીજી મહારાજે સ્નાન કર્યું છે. ત્યાં ખૈયા ખત્રીને તૃષા લાગવાથી મહારાજે વીડી ખોદીને ખૈયા ખત્રીને પાણી પાયું હતું તે આજે પણ હયાત છે. તે મીઠી વીરડી તરીકે ઓળખાય છે. તળાવના કિનારે એક વાવ છે તેમાં શ્રીજી મહારાજે સ્નાન કરીને તેનાથી પશ્ચિમમાં એક મહાદેવનું મંદિર છે. તે મહાદેવની શ્રીજી મહારાજે પૂજા કરી છે. ટંકશાળા પ્રસાદીની છે. ત્યાં ચરણારવિંદ પધરાવ્યાં છે. શાસ્ત્રીનો વાડો પણ પ્રસાદીનો છે. ત્યાં શ્રીજી મહારાજ પધાર્યા હતા. ભક્ત ડોસાભાઈ વિપ્રની વાત આ પુસ્તકમાં આવે છે. તે પણ આ જ ગામના હતા. ભુજમાં શ્રીજી મહારાજ જે ઢોલીઆ પર શિવરામ મહેતાને ઘેર બિરાજતા તે ઢોલીયો માંડવી મંદિરમાં છે. માંડવીના વ્યાસ લક્ષ્મીરામભાઈ મુક્તરાજ હતા. સત્સંગમાં તેની ખ્યાતિ સારી છે.

૩૫. ગામ પીયાવા : આ માંડવીથી આશરે ૯ કી.મી. દૂર વાડી વિસ્તારમાં આપણા સંપ્રદાયનું મંદિર છે.

૩૫-૦. ગામ નાગલપર : આ ગામ માંડવીથી આશરે ૫ કી.મી. દૂર વાડી વિસ્તારમાં આપણા સંપ્રદાયનું મંદિર છે.

૩૬. ડોણ : આ ગામ માંડવી તાલુકામાં છે. માંડવીથી આશરે ૧૨ કી.મી. ઉત્તર તરફ છે ત્યાં સુતારનાં ઘર પ્રસાદીનાં છે. અને તળાવમાં શ્રીજી મહારાજે સ્નાન કર્યું છે. માટે તે પ્રસાદીનું છે. ત્યાં છત્રી સહિત ચરણારવિંદ પધરાવેલાં છે.

૧. ગામ ભારાપર : આ ગામ માંડવીથી આશરે ૬ કી.મી. દૂર વાડી વિસ્તારમાં આપણા સંપ્રદાયનું મંદિર છે.

૨. ગામ ગોધરા : આ ગામ માંડવીથી આશરે ૯ કી.મી. દૂર છે. આપણા સંપ્રદાયનું મંદિર છે.

૩૭. ભાડઇ : આ ગામ માંડવી તાલુકામાં છે. માંડવીથી આશરે ૧૫ કી.મી. દૂર છે. અને માંડવીથી ઉત્તર તરફ છે. આ ગામમાં શ્રીજી મહારાજ એક લુહાણા હરિભક્તને ઘેર રાત્રિ રહ્યા હતા અને થાળ જમ્યા હતા.

૩૯. તેરા : આ ગામ અબડાસા તાલુકામાં ભુજથી આશરે ૭૫ કી.મી. પશ્ચિમ તરફ છે. શ્રીજી મહારાજ આ ગામમાં ઘણીવાર પધાર્યા છે. પ્રાગજી દવેને ભાગવતના કથાકાર તરીકે શ્રીજી મહારાજે તેરામાં સ્થાપ્યા હતા. સંતદાસજી સ્વામી એક સુતારની કોડમાં છ માસ સુધી સમાધીમાં રહ્યા હતા. તેરામાં સુતારની કોડ તે પ્રસાદીની હજુ વિદ્યમાન છે, ત્યાં ઓટો કરીને ચરણારવિંદ છે. તેરાનાં ત્રણે તળાવો પ્રસાદીનાં છે, તળાવના કિનારે હનુમાનજીના મંદિરમાં ચરણારવિંદ પધરાવેલાં છે. તથા દરવાજા વગેરે પ્રસાદીના છે.

૪૦. કાળાતળાવ : આ ગામ અબડાસા તાલુકામાં તેરાથી આશરે ૫ કી.મી. દૂર છે. આ ગામમાં શ્રીજી મહારાજ ઘણીવાર પધારીને વિચરણ કરેલ છે. રામાનંદ સ્વામીએ પણ આ ગામમાં સદાવ્રત સ્થાપ્યું હતું. આ ગામમાં એક મોટું તળાવ છે. તેના કિનારે પાંચસો પરમહંસો રહેતા. ગામમાં સુતારોનાં ઘર પ્રસાદીનાં છે. ત્યાં છત્રી સહિત ચરણારવિંદ પધરાવેલાં છે. તળાવ વચ્ચે ઓટો, તળાવની બાજુમાં એક કુવો પ્રસાદીનો છે. શ્રીજી મહારાજ પોતાનાં ચરણ કુવામાં લાંબા કરી રાખતા ત્યારે કુવાનું પાણી ઉપર આવતું અને સંતો તુંબડાં પાણીથી ભરી લેતા. પછી ગામનાં માણસો પણ ભરી લેતાં એવો એ પ્રસાદીનો કુવો છે. તળાવને પશ્ચિમ કિનારે એક છત્રી કરાવીને ચરણારવિંદ પધરાવેલાં છે. સમેજાના ખેતરમાં ઓટો. આસપાસના હરિભક્તો વર્ષમાં એકવાર સાથે મળીને ત્યાં દર્શને જાય છે.

૪૨. સાંધાણ : આ ગામ અબડાસા તાલુકામાં છે. ભુજથી પશ્ચિમ તરફ આશરે ૬૦ કી.મી. દૂર છે. સંતો આ ગામમાં ભિક્ષા માગવા જતા.

૪૩. જખૌ બંદર : શ્રીજી મહારાજ એક વખત તેરાથી કાળાતળાવ જતા હતા ત્યારે બે ગામની વચ્ચે ખેતરમાં ડુંગરજી પાળા તથા મુકુંદાનંદ બ્રહ્મચારીને સુતા મુકીને સિંધ જવાના સંકલ્પથી થોડે સુધી સમુદ્રમાં પણ ગયા પણ પ્રેમી-

ભક્તોના વિરહાલાપથી પાછા કાળાતળાવ પધાર્યા હતા. આ જખૌ બંદર છેક પશ્ચિમમાં છે.

૪૪. ધુફી : આ ગામ અબડાસા તાલુકામાં ભુજથી પશ્ચિમ તરફ આશરે ૬૦ કી.મી. દૂર છે. આ ગામમાં સ્વરૂપાનંદ સ્વામી તથા વ્યાપકાનંદ સ્વામી ગયા હતા અને આ પુસ્તકના લેખકને મલ્યા હતા. આ ગામ આ ગ્રંથ બનાવનારનું મૂળ વતનનું છે.

૪૫. કોઠારા ગામ : આ ગામ અબડાસા તાલુકામાં ભુજથી આશરે ૬૦ કી.મી. પશ્ચિમ તરફ છે. આ ગામમાં સંતો ભિક્ષા માગવા માટે જતા.

૪૬. નારાયણ સરોવર : આ ગામ લખપત તાલુકામાં છે. કચ્છ પ્રદેશમાં છેક પશ્ચિમે છે. પુરાણ પ્રસિદ્ધ પ્રાચીન તીર્થક્ષેત્ર તરીકે હિન્દુસ્તાનમાં પ્રખ્યાત છે. શ્રીજી મહારાજ આ છેત્રમાં પધાર્યા હતા અને વિદ્વાનોની સાથે સભા કરીને સંવાદો કર્યા હતા. સરોવરમાં તથા સમુદ્રમાં સ્નાન કરીને તીર્થક્ષેત્રને પાવન કર્યું છે. ગામમાં પ્રવેશતાં સરોવર બાજુ જગ્યામાં છત્રી સહિત ચરણારવિંદ પધરાવેલાં છે.

૪૭. કોટેશ્વર : આ ગામ લખપત તાલુકામાં નારાયણસરથી આશરે ૧.૫ કી.મી. દૂર છે. ત્યાં મહાદેવજીનું પુરાતન મંદિર છે. રાવણ આ લિંગ લંકા લઈ જતો હતો પરંતુ બ્રહ્મા અને શંકરે ગાયનું રૂપ ધારણ કરી રાવણના હાથથી આ લિંગ અહીંજ મુકાવ્યું જેથી આ લિંગ જ્યોર્તિલિંગ તરીકે પ્રખ્યાત છે. શ્રીજી મહારાજે આ મહાદેવજીની પૂજા કરી છે. ત્યાંથી કુંડ તરફ જતાં રસ્તામાં છત્રી સહિત ચરણારવિંદ પધરાવેલાં છે.

૪૮. દોલતપુર ગામ : લખપત તાલુકામાં ભુજથી પશ્ચિમમાં આશરે ૯૮ કી.મી. દૂર છે. આ ગામમાં આપણા સંપ્રદાયનાં બે મંદિરો છે.

૪૯. દયાપુર ગામ : આ ગામ લખપત તાલુકામાં ભુજથી પશ્ચિમમાં આશરે ૧૦૫ કી.મી. દૂર છે. આ પણા સંપ્રદાયનાં બે મંદિરો છે.

૫૦. રવાપુર ગામ : આ ગામ પ્રસાદીનું છે નખત્રાણા તાલુકામાં ભુજથી આશરે ૮૦ કી.મી. પશ્ચિમમાં છે. આ ગામમાં આપણા સંપ્રદાયનાં બે મંદિરો છે.

૫૧. ઘરાણી : આ ગામ નખત્રાણા તાલુકામાં ભુજથી આશરે ૮૫ કી.મી. દૂર પશ્ચિમ દિશા તરફ છે. આ ગામમાં આપણા સંપ્રદાયનાં બે મંદિરો છે.

૫૨. અંબાળા : આ ગામ નખત્રાણા તાલુકામાં ભુજથી પશ્ચિમ તરફ

આશરે ૭૫ કી.મી. દૂર છે. આ ગામમાં આપણા સંપ્રદાયનાં બે મંદિરો છે.

૫૩. નેત્રા : આ ગામ પ્રસાદીનું છે. નખત્રાણા તાલુકામાં ભુજથી પશ્ચિમ તરફ આશરે ૭૨ કી.મી. દૂર છે. આપણા સંપ્રદાયનાં બે મંદિરો છે.

૫૪. અંગીઆ નાના : આ ગામ નખત્રાણા તાલુકામાં ભુજથી પશ્ચિમમાં આશરે ૫૦ કી.મી. દૂર છે. આ ગામમાં આપણા સંપ્રદાયનાં બે મંદિરો છે.

૫૫. વિથોણ : આ ગામ નખત્રાણા તાલુકામાં ભુજથી પશ્ચિમ તરફ આશરે ૪૦ કી.મી. દૂર છે. શ્રીજી મહારાજ આ ગામમાં માનકુવેથી જાન ગઈ હતી તે ભેળા પધાર્યા હતા. ત્યાં વાડીમાં વડની નીચે બેઠા હતા તથા તેની પાસે કુવામાં સ્નાન કર્યું છે. ત્યાં છત્રી સહિત ચરણારવિંદ પધરાવેલાં છે. તે ગામ પ્રસાદીનું છે.

૫૬. અંજાર : આપણા સંપ્રદાયનાં બે મંદિરો છે. શિખરબધ મંદિરમાં શ્વેત ઘનશ્યામ મહારાજ છે. ત્યાંની ગંગા તથા આંબલીનાં ઝાડ પ્રસાદીનાં સ્થળો છે. વળી સવાસરને નાકે આપણા મંદિરનો વંડો છે. તે પણ પ્રસાદીનો છે. અને ત્યાં ચરણારવિંદ સહિત છત્રી છે. માધવરાયની વાડી તથા ત્યાંની શંકરની દહેરી પણ પ્રસાદીની છે. તે મહાદેવની શ્રીજી મહારાજે પૂજા કરી છે. ત્યાં પણ ચરણારવિંદ પધરાવ્યાં છે.

૫૭. ખોખરા : આ ગામ અંજાર તાલુકામાં અંજારથી આશરે ૧૫ કી.મી. દૂર ઉત્તરાદું છે. ગામમાં પ્રસાદિની જગ્યામાં છત્રી કરીને ચરણારવિંદ પધરાવ્યાં છે. ત્યાંનો એક કુવો પ્રસાદીનો છે. ચંદ્રનગરમાં આપણું એક મંદિર છે.

૫૮. ભીમાસર : આ ગામ અંજાર તાલુકામાં આશરે ૧૨ કી.મી. દૂર ઉગમણું છે. ત્યાંનું ચકાસર તળાવ પ્રસાદીનું છે. બાજુમાં મહાદેવ મંદિરના વાડામાં છત્રી સહિત ચરણારવિંદ પધરાવેલાં છે. આપણું એક મંદિર છે.

૬૦. ધમડકા : આ ગામ અંજાર તાલુકામાં અંજારથી આશરે ૩૦ કી.મી. ઉતરાદું છે. આ ગામની સારણ નદીનો ઘાટ પ્રસાદીનો છે. કરણીબા અહીં પણ નિવાસ કરતાં તે ઘર પ્રસાદીનું છે. ગામ નજીક એક ત્રિપંખો ખીજડો અદ્યાપિ છે ને ત્યાં છત્રી કરીને ચરણારવિંદ પધરાવેલાં છે. ગામમાં આપણા સંપ્રદાયનું મંદિર છે. અને ત્યાં પણ છત્રી કરી ચરણારવિંદ પધરાવેલ હતાં.

૬૧. દુધઈ : આ ગામ અંજાર તાલુકામાં અંજારથી આશરે ૨૬ કી.મી. ઉત્તરાદું છે. ગામમાં આપણા સંપ્રદાયનાં બે મંદિર છે. બાજુમાં નદીનો ધરો

પ્રસાદીનો છે અને ત્યાં ઓટો કરીને ચરણારવિંદ પધરાવ્યાં છે.

૬૨. ચાંદ્રાણી : આ ગામ અંજાર તાલુકામાં અંજારથી આશરે ૧૮ કી.મી. ઉત્તરાદું છે. તળાવને કાંઠે વરખડાનું ઝાડ પ્રસાદીનું છે. તેની ડાળખી પર શ્રીજી મહારાજ બિરાજ્યા હતા. ત્યાં છત્રી સહિત ચરણારવિંદ પધરાવેલાં છે.

૬૩. માથક : આ ગામ અંજાર તાલુકામાં અંજારથી આશરે ૧૫ કી.મી. આથમણું છે. ત્યાં શ્રીજી મહારાજ પધારેલા હતા.

૬૪. દેવળીયા : આ ગામ અંજાર તાલુકામાં અંજારથી આશરે ૧૧ કી.મી. આથમણું છે. આપણા સંપ્રદાયનાં બે મંદિરો હતાં.

૬૫. કુંભારીયા : આ ગામ અંજાર તાલુકામાં અંજારથી આશરે ૧૨ કી.મી. દૂર આથમણું છે. અહીંનું ઉગમણું તળાવ પ્રસાદીનું છે. અને પાળ પર હનુમાનજીની દહેરી છે. અને ચરણારવિંદ સહિતની છત્રી છે. ગામમાં આપણા સંપ્રદાયનાં બે મંદિરો હતાં.

૬૬. ખેડોઇ : આ ગામ અંજાર તાલુકામાં અંજારથી આશરે ત્રણેક ગાઉ દૂર આથમણું છે. આપણા સંપ્રદાયનું મંદિર હતું.

૬૭. ખંભરા : આ ગામ અંજાર તાલુકામાં અંજારથી આશરે ૯ કી.મી. આથમણું છે. આપણા સંપ્રદાયનું મંદિર હતું.

૬૮. નિંગાળ : આ ગામ અંજાર તાલુકામાં અંજારથી આશરે ૧૨ કી.મી. ઉત્તરાદું છે. આપણા સંપ્રદાયનું મંદિર છે.

૬૯. સીનુગ્રા : આ ગામ અંજાર તાલુકામાં અંજારથી આશરે ૬ કી.મી. આથમણું છે. આપણા સંપ્રદાયનું મંદિર છે.

૭૧. નાગલપુર : આ ગામ અંજાર તાલુકામાં અંજારથી આશરે ૩ કી.મી. આથમણું છે. આપણા સંપ્રદાયનું મંદિર છે.

૭૨. તુણા : આ ગામ બંદર છે. અંજારથી આશરે ૧૫ કી.મી. આથમણું છે. શ્રીજી મહારાજ ત્યાંથી વહાણમાં બેસીને કાઠિયાવાડ ગુજરાત સ્થળે પધારતા.

૭૩. મુંદ્રા : આ ગામ મુંદ્રા તાલુકાનું મુખ્ય ગામ છે. આપણા સંપ્રદાયનું મંદિર છે.

૭૪. ભચાઉ : આ ગામ ભચાઉ તાલુકાનું મુખ્ય ગામ છે. ત્યાં આપણા સંપ્રદાયનું મંદિર છે. બટીયો કુવો ભચાઉથી થોડે દુર છે. તે પ્રસાદીનું સ્થળ છે.

ત્યાંની એક શિલા ભુજના મંદિરમાં પધરાવી છે. રસ્તામાં મેટકીયું તળાવ આવેલું છે તે તળાવ પ્રસાદિનું છે. ત્યાં છત્રી સહિત ચરણારવિંદ પધરાવેલાં છે.

૭૫. ચીરઈ મોટી : આ ગામ ભચાઉ તાલુકામાં ભચાઉથી આશરે ૧૦ કી.મી. આથમણું છે. આપણા સંપ્રદાયનું મંદિર છે ત્યાંનું કુંવરસર તળાવ પ્રસાદિનું છે. તેના કિનારા પર છત્રી સહિત ચરણારવિંદ પધરાવેલાં છે.

૭૯. ચોબારી : આ ગામ ભચાઉ તાલુકામાં ભચાઉથી આશરે ૨૪ કી.મી. દૂર છે. આપણા સંપ્રદાયનું મંદિર છે.

૮૦. નવું ગામ : (દયાપુર) આ ગામ ભચાઉ તાલુકામાં ભચાઉ પાસે છે. ગામમાં આપણા સંપ્રદાયનું મંદિર છે.

૮૩. મનફરા : આ ગામ ભચાઉ તાલુકાના ચોબારીથી ૩ કી.મી. દૂર છે. આપણા સંપ્રદાયનું મંદિર છે.

૮૪. ખારોઈ : આ ગામ ભચાઉ તાલુકામાં છે. ભચાઉથી ૧૩ કી.મી. દૂર આવેલું છે. ત્યાં આપણા સંપ્રદાયનું મંદિર છે.

૮૬. કંથકોટ : આ ગામ રાપરથી પશ્ચિમે આશરે ૨૫ કી.મી. દૂર છે. ત્યાંનું તળાવ પતાસર તથા પતેશ્વર મહાદેવનું મંદિર તથા ઠાકોર મંદિરની મૂર્તિઓ પ્રસાદીની છે. વળી બે કુવા પણ પ્રસાદીના છે. જ્યાં કચરા ભક્તનું ઘર હતું ત્યાં છત્રી કરીને ચરણારવિંદ પધરાવેલ છે. છાપરીમાં આપણા સંપ્રદાયનું મંદિર છે.

૭૮. આધોઈ : આ ગામ ભચાઉ તાલુકામાં સામખીયારીથી આશરે ૧૨ કી.મી. ઉગમણું છે. મોરબી રાજ્યને તાબે હતું ત્યાં બહુવાર શ્રીજી મહારાજ વિચર્યા છે. નદી, કુંડ તથા પાતાલેશ્વર મહાદેવ વગેરે પ્રસાદીનાં સ્થળો છે. જ્યાં નિષ્કુળાનંદસ્વામીનું સ્થાન છે ત્યાં ઓરડો કરીને ચરણારવિંદ પધરાવેલાં છે. ગામમાં આપણા સંપ્રદાયનું મંદિર છે. જ્યાં કરણીબાનાં ઘર હતાં ત્યાં ચરણારવિંદ સહિત છત્રી છે.

૯૨. લાકડીયા : આ ગામ ભચાઉ તાલુકામાં છે. શ્રીજીમહારાજ તળાવની પાળે બિરાજ્યા હતા. બ્રીજેશ્વર મહાદેવ મંદિર પાસે છત્રી કરીને ચરણારવિંદ પધરાવેલ છે. લાલજી સુતારને દિક્ષા આપી સાધુ કરી નિષ્કુળાનંદ નામ આપ્યું હતું.

૭૭. વાંઢીયું : આ ગામ સામખીયારીથી સત્તર કી.મી. દૂર આવેલું છે. ત્યાં છત્રી સહિત ચરણારવિંદ પધરાવેલાં છે. તથા તળાવ પ્રસાદીનું છે.

૭૭. શિકારપુર : આ ગામ સામખીયારીથી આશરે ૧૩ કી.મી. દૂર આવેલું છે. શ્રીજી મહારાજ ત્યાં થાળ જમ્યા હતા. ભાવેશ્વર મહાદેવ મંદિર પાસે છત્રી સહિત ચરણારવિંદ પધરાવેલાં છે.

૭૭. કટારીયા : આ ગામ સામખીયારીથી આશરે ૧૩ કી.મી. દૂર આવેલું છે. શ્રીજી મહારાજ ત્યાં થાળ જમ્યા હતા. વૈજનાથ મહાદેવ મંદિર પાસે છત્રી સહિત ચરણારવિંદ પધરાવેલાં છે.

૭૭. જંગી : આ ગામ સામખીયારીથી આશરે ૧૨ કી.મી. દૂર આવેલું છે. તળાવના કિનારે છત્રી સહિત ચરણારવિંદ પધરાવેલાં છે.

૮૮. ગાગોદર : આ ગામ રાપર તાલુકામાં છે. આપણા સંપ્રદાયનું મંદિર છે. ગોરાસર તળાવ પ્રસાદિનું છે. તળાવની પૂર્વે છત્રી કરીને ચરણારવિંદ પધરાવેલ છે.

૯૧. આડેસર : આ ગામ રાપર તાલુકામાં રણને કાંઠે છેક ઉગમણું આવેલ છે. ત્યાં શ્રીજી મહારાજ ચાલ્યા છે.

૮૭. ભીમાસર (ભૂટકીયા) : આ ગામ રાપર તાલુકામાં છે. ત્યાંનું તળાવ પ્રસાદિનું છે. તળાવ કાંઠે છત્રી કરીને ચરણારવિંદ પધરાવેલ છે.

૮૯. કીડીયાનગર : આ ગામ રાપર તાલુકામાં છે. આપણા સંપ્રદાયનું મંદિર છે.

૮૯. પદમપુર : આ ગામ રાપર તાલુકામાં છે. આપણા સંપ્રદાયનું મંદિર છે.

૮૯. ઉમૈયા : આ ગામ રાપર તાલુકામાં છે. આપણા સંપ્રદાયનું મંદિર છે.

૮૯. સેલારી : આ ગામ રાપર તાલુકામાં છે. આપણા સંપ્રદાયનાં બે મંદિરો છે.

૮૯. કલ્યાણપર : આ ગામ રાપર તાલુકામાં છે. આપણા સંપ્રદાયનું મંદિર છે.

૮૯. રત્નેશ્વર : આ ગામ રાપર તાલુકામાં છે. આપણા સંપ્રદાયનું મંદિર છે.

૮૫. રાપર : આ ગામ રાપર તાલુકાનું મુખ્ય ગામ છે. ત્યાં નગાસર તળાવ પ્રસાદિનું છે. ત્યાં છત્રી કરીને ચરણારવિંદ પધરાવેલ છે. તથા અઢસર તળાવ પ્રસાદીનાં છે. ત્યાં આપણા સંપ્રદાયનાં બે મંદિર છે. ત્યાંનું ઠાકોર મંદિર ધીંગડમલનું પ્રસાદીનું છે. ત્યાં છત્રી કરીને ચરણારવિંદ પધરાવેલ છે.

વિદેશોમાં કચ્છ ભુજ શ્રી સ્વામિનારાયણ મંદિરની દોરવણી અનુસારે પ્રવર્તેલો સત્સંગ.

(૧) નાઈરોબી (પૂર્વ આફ્રિકા) : જે હાલે કેન્યા પ્રદેશ તરીકે ઓળખાય છે. તે પ્રદેશનું પાટનગર છે. ત્યાં કચ્છ સૌરાષ્ટ્ર ગુજરાતના બધા સત્સંગીઓ મળી પ્રથમ ટેમ્પલ રોડ ઉપર પૂર્વ આફ્રિકા સત્સંગ મંડળ મંદિરની સ્થાપના કરી. એ મંદિર હાલે કચ્છના સત્સંગીઓ વિશેષ પણે સંભાળી રહ્યા છે. અને ત્યાં ભાઈઓ-બાઈઓનાં મંદિર અલગ અલગ છે. અને ભુજ મંદિરની દોરવણી અનુસારે સત્સંગ કરી રહ્યા છે. જુની જગ્યામાં સંકડાસના કારણે અત્યારે આ મંદિરને વિશાળ જગ્યામાં મોટા પ્રમાણમાં ભવ્યાતિભવ્ય બંધાયું છે. ત્યાં ભક્તો સત્સંગ કરે છે.

(૨) નાઈરોબી : કેન્યામાં કચ્છ પ્રદેશના સત્સંગી ભાઈઓનો ઘણોજ મોટો સમુદાય હોવાથી બધા સત્સંગી ભાઈઓએ કચ્છ ભુજ સ્વામિનારાયણ મંદિરની કાર્યવાહક કમિટિની આજ્ઞાથી ગોગન રોડ પર ગુજરાતી લતામાં શ્રી કચ્છ સત્સંગ સ્વામિનારાયણ મંદિર નામનું મંદિર બનાવી તેમાં ભુજ મંદિરથી સુપ્રતિષ્ઠિત થઈને આવેલી મૂર્તિઓની સ્થાપના થયેલ છે. તેમાં પણ ભાઈઓ-બાઈઓનાં મંદિર અલગ અલગ છે. અને ભુજ મંદિરની દોરવણી મુજબ સત્સંગ કરી રહ્યા છે. આ મંદિરનું વિશાળ સ્થળમાં નવનિર્માણની તૈયારી ચાલી રહી છે.

(૩) મોમ્બાસા : કેન્યા પ્રદેશમાં મોમ્બાસામાં સ્ટેશન રોડ પર કચ્છ પ્રદેશના સત્સંગી ભાઈઓનો મોટો સમુદાય હોવાથી શ્રી કચ્છ સત્સંગ સ્વામિનારાયણનું મંદિર એ નામનું મંદિર કચ્છ ભુજથી સ્વામિનારાયણ મંદિરની કાર્ય વાહક કમિટિની આજ્ઞાથી બંધાવેલ છે. આ મંદિરમાં ભુજ મંદિરથી સુપ્રતિષ્ઠિત થઈને આવેલી મૂર્તિઓની સ્થાપના થયેલ છે. તેમાં પણ ભાઈઓ-બાઈઓનાં મંદિર અલગ અલગ છે ને ભુજ મંદિરની દોરવણી મુજબ સત્સંગ કરી રહ્યા છે. આ મંદિર મોમ્બાસામાં જોવા લાયક સ્થળોની મુખ્ય ગણનામાં છે. મોટી સંખ્યામાં વિદેશી યાત્રીઓ દર્શન કરવા આવે છે.

(૧૪) એલ્ડોરેટ : (કેન્યા) માં કચ્છના સત્સંગી ભાઈઓનો સમૂહ સારા પ્રમાણમાં છે. ભુજ મંદિરની આજ્ઞાથી ત્યાં મંદિરની સ્થાપના કરી છે. આ મંદિર ભુજ મંદિરની દોરવણી મુજબ સત્સંગ કરે છે.

(૧૫) કિસુમુ : કેન્યા પ્રદેશમાં કિસુમુ ગામમાં શ્રી સ્વામિનારાયણ મંદિર છે. તેમના હરિભક્તો ભુજ મંદિરની આજ્ઞાથી મંદિર કરી ભુજ મંદિરની દોરવણી મુજબ સત્સંગ કરે છે.

(૧૬) નકુરૂ : કેન્યા પ્રદેશમાં નકુરૂ ગામમાં શ્રી સ્વામિનારાયણ મંદિર છે. તેમના હરિભક્તો ભુજ મંદિરની આજ્ઞાથી મંદિર કરી ભુજ મંદિરની દોરવણી મુજબ સત્સંગ કરે છે.

(૧૭) કંપાલા : યુગાન્ડા પ્રદેશની રાજધાની છે. તે શહેરમાં કચ્છ દેશના હરિભક્તો રહે છે. ત્યાં ભુજ મંદિરની આજ્ઞાથી મંદિર કરી ભુજ મંદિરની દોરવણી મુજબ સત્સંગ કરે છે.

(૪) દારેસલામ : ટાન્ઝાનિયા દેશનું પાટનગર છે. અહીંના સત્સંગી ભાઈઓએ પૂર્વ આફ્રિકા સત્સંગ મંડળ નાઈરોબીના સહયોગથી મોરોગોરો રોડ પર સુંદર ભવ્ય મંદિરની સ્થાપના કરેલ છે. આ મંદિર ભુજ મંદિરની દોરવણી મુજબ સત્સંગ કરી રહ્યા છે.

(૫) બોલ્ટન : (યુ.કે.) નું એક શહેર છે. ભુજ મંદિરની કાર્ય વાહક કમિટિની આજ્ઞાથી શ્રી કચ્છ સત્સંગ શ્રી સ્વામિનારાયણ મંદિરની સ્થાપના થઈ છે. અને ભુજ મંદિરની દોરવણી મુજબ સત્સંગ કરી રહ્યા છે.

લંડન : લંડન શહેરમાં કચ્છ પ્રદેશના સત્સંગી ભાઈઓ મોટી સંખ્યામાં વસે છે. તે લંડન શહેરમાં ભુજ મંદિરના અંડરનાં જ મંદિરો છે.

(૬) શ્રી સ્વામિનારાયણ મંદિર લંડન વિલ્સડન લેન.

(૭) શ્રી કચ્છ સત્સંગ સ્વામિનારાયણ મંદિર હેરો લંડન.

(૮) શ્રી કચ્છ સત્સંગ સ્વામિનારાયણ મંદિર સાઉથ ઈસ્ટ લંડન (વુલ્વીચ)

(૯) શ્રી કચ્છ સત્સંગ સ્વામિનારાયણ મંદિર ઈસ્ટ લંડન (ફોરેસ્ટગેટ-ઈસ્ટ)

(૧૦) ઓલ્ડહામ : (યુ.કે.) નું એક શહેર છે. ત્યાં કચ્છ પ્રદેશના સત્સંગીઓ ઘણા વસે છે. તેઓ ભેગા મળી શ્રી સ્વામિનારાયણ મંદિર ભુજની કાર્યવાહક કમિટીની આજ્ઞાથી શ્રી સ્વામિનારાયણ મંદિરની સ્થાપના થઈ છે.

(૧૧) કાર્ડિફ : (યુ.કે.) નું એક શહેર છે. ત્યાં પણ કચ્છના સત્સંગીઓ સારા પ્રમાણમાં હોવાથી સર્વે ભેળા મળી શ્રી સ્વામિનારાયણ મંદિર ભુજની કાર્યવાહક કમિટિની આજ્ઞાથી શ્રી સ્વામિનારાયણ મંદિરની સ્થાપના થઈ છે.

(૧૨) શ્રી સ્વામિનારાયણ મંદિર સ્ટેનમોર લંડન. આ (યુ.કે.) માં આઠ મંદિરો છે. તે ભુજ મંદિરની દોરવણી મુજબ સત્સંગ કરે છે.

(૧૨) મોરેસિયર્સ : એ પ્રદેશમાં કચ્છના સત્સંગીઓ રહે છે. તેમણે ભુજ મંદિરની કાર્યવાહક કમિટિની આજ્ઞાથી શ્રી સ્વામિનારાયણ મંદિર મોરેસિર્યની સ્થાપના કરી. તે ભુજ મંદિરની દોરવણી મુજબ સત્સંગ કરે છે.

(૧૩) શિશલ્સ : આ પ્રદેશમાં કચ્છી સત્સંગી ભાઈઓ ઘણા વસે છે. તેમણે ભુજ મંદિરની કાર્યવાહક કમિટિની આજ્ઞાથી શ્રી સ્વામિનારાયણ મંદિર શિશલ્સની સ્થાપના કરી. તે ભુજ મંદિરની દોરવણી મુજબ સત્સંગ કરે છે.

(૧૮) આરબ કંટ્રી મસ્કતમાં પણ કેમ્પોમાં મંદિરો છે. ને દુબઈ આદિ સ્થળે પણ મંદિરો છે. તે બધા હરિભક્તો ભુજ મંદિરની આજ્ઞાનુસારે મંદિર સંભાળે છે. ને ભુજ મંદિરની દોરવણી મુજબ સત્સંગ કરે છે.

(૧૯) મેલબર્ન :- ઓસ્ટ્રેલીયામાં એ પ્રદેશમાં કચ્છના સત્સંગીઓ રહે છે. તેઓ ભુજ મંદિરની કાર્યવાહક કમિટિની આજ્ઞાથી શ્રી સ્વામિનારાયણ મંદિર મેલબર્નની સ્થાપના કરી. તે ભુજ મંદિરની દોરવણી મુજબ સત્સંગ કરે છે.

(૨૦) પર્થ :- ઓસ્ટ્રેલીયામાં એ પ્રદેશમાં કચ્છના સત્સંગીઓ ઘણા રહે છે. તેઓ ભુજ મંદિરની કાર્યવાહક કમિટિની આજ્ઞાથી શ્રી સ્વામિનારાયણ મંદિર પર્થની સ્થાપના કરી. તે ભુજ મંદિરની દોરવણી મુજબ સત્સંગ કરે છે.

(૨૧) સીટની :- ઓસ્ટ્રેલીયામાં આ શહેરમાં કચ્છના ઘણા સત્સંગીઓ રહે છે. તેઓ ભુજ મંદિરની કાર્યવાહક કમિટિની આજ્ઞાથી શ્રી સ્વામિનારાયણ મંદિર સીટનીની સ્થાપના કરી. તે ભુજ મંદિરની દોરવણી મુજબ સત્સંગ કરે છે.

(૨૨) એડેલાઈટ :- ઓસ્ટ્રેલીયામાં એ પ્રદેશમાં કચ્છના સત્સંગીઓ રહે છે. તેઓ ભુજ મંદિરની કાર્યવાહક કમિટિની આજ્ઞાથી શ્રી સ્વામિનારાયણ મંદિર એટેલાઈટની સ્થાપના કરી. તે ભુજ મંદિરની દોરવણી મુજબ સત્સંગ કરે છે.

(૨૩) અન્ય દેશોમાં જેમકે અમેરિકા, કેનેડા, સ્વિડન ઈત્યાદિ અનેક દેશોમાં કચ્છના હરિભક્તો ઘણા પ્રમાણમાં રહે છે. કોઈ કોઈ સ્થળે મંદિરો પણ છે. તે સર્વે હરિભક્તો ભુજ મંદિરની પ્રણાલિકા મુજબ ભાવવિભોર થઈ સત્સંગ કરે છે.

પરિશિષ્ટ (ક)

ભુજ મંદિરના અક્ષરભવનમાં પધરાવેલ પ્રસાદીની વસ્તુઓની યાદી

શ્રીજી મહારાજનું સંત-હરિભક્તોને અખંડ સ્મરણ રહે તે માટે કચ્છ દેશની લીલામાં જે જે સ્થળો-નદી, તળાવ, વાવ, વાડી આદિ સ્થાનોમાં શ્રીજી મહારાજ વિચર્યા છે અને તે તે સ્થળોને જેવી રીતે પાવન કર્યા છે તેની માહિતી જેવી રીતે મળેલ છે તે પ્રમાણે નોંધ કરેલ છે. તેમજ ભુજ નર-નરાયણદેવના મંદિરમાં શ્રીજી મહારાજની પ્રસાદીની વસ્તુઓ ચરણારવિંદ, મૂર્તિઓ, વસ્ત્રો, દાતણ વિગેરે પરંપરાથી સાચવી રાખવામાં આવેલ છે. તે વસ્તુઓનાં સૌ સંતો તથા હરિભક્તોને દર્શન થાય તે માટે શ્રી નર-નારાયણદેવ આદિ દેવોના મંદિરના પાછળના ભાગમાં શ્વેત આરસથી સુશોભીત અક્ષર ભવન કરાવીને તેમાં તે વસ્તુઓ સારી રીતે ગોઠવેલી છે. તેની નોંધ નીચે મુજબ છે.

પૂર્વ બાજુની દિવાલમાં :

ખંડ પહેલો : ૧. ઉપરના ભાગમાં કબાટમાં : શ્રીજી મહારાજની પ્રસાદીની વસ્તુઓથી ભરેલી પેટી ૧૦, શીશી રજથી ભરેલી ૧, આરસનો કટકો ૧, વચ્ચેના કબાટમાં શાલ ૧, સુરવાલ ૧, શેલુ અર્ધું, વાસુદેવ નારાયણની મૂર્તિઓ ૨, નર-નારાયણદેવની મૂર્તિ મોટી ૧, ચરણારવિંદની જોડ ૩, શિક્ષાપત્રી તદન નાની હાથની લખેલી ૧, કેશની ઝુડી ૧, વસ્ત્રના કટકા ૪, બુધ્ધાવતાર નામની ધર્મ-ભક્તિ સહિત સહજાનંદ સ્વામીની મૂર્તિ ૧, શિક્ષાપત્રીની મોટી મૂર્તિ ૧, કીર્તનની ચોપડી ૧, ચરણારવિંદની જોડ ૧, નર-નારાયણદેવની મૂર્તિ મોટી ૧, રાધાકૃષ્ણ હરિકૃષ્ણ મહારાજની મૂર્તિ ૧, બુધ્ધાવતારના નામવાળી શ્રી સહજાનંદ સ્વામીની મૂર્તિ ૧, નામાંકિત રૂમાલ ૧, તથા માળા.

નીચેના કબાટમાં : ચરણારવિંદ જોડ ૫, હરિકૃષ્ણ મહારાજ સહિત રાધાકૃષ્ણ દેવની મૂર્તિ ૧, પુસ્તક બંધણાની પેટી ૧, નરનારાયણદેવની મોટી મૂર્તિ ૧, વાસુદેવનારાયણની મૂર્તિ ૧, સહજાનંદાય નમઃ હરિકૃષ્ણાય નમઃ એ આદિક નવ નામવાળો છાપેલો રૂમાલ, શિક્ષાપત્રી દોહા ચોપાઈમાં ચોપડી ૧, પ્રસાદીની વસ્તુ ભરેલી પેટી ૧, માળા ૧.

ઉત્તરાભિમુખે દક્ષિણ બાજુની દિવાલમાં.

ખંડ બીજો ઉપરના કબાટમાં : પુસ્તકો છુટાં પાનાં પ્રત ૧ ૨, નાની મોટી પ્રસાદીની શિક્ષાપત્રી આદિ ચોપડીઓ ૭, વચ્ચેના કબાટમાં : ધોળું અંગરખું ૧, શ્વેત ધોતીયું ૧, ધોળાં તથા લીલાં રંગનાં ટપકાંવાળી એક છેડે લીલા રંગવાળી લાલ રંગની નેતરની સોટી - અઠાંશ શિક્ષાપત્રી નિત્યાનંદ સ્વામીની નંગ જડીત પુઠું તથા બંધણું સાથે છે, રેશમી પવિત્રું ૧, કલમ રાખવાની ચાંદીની ભુંગળી ૧, બે ફળવાળો ચાકુ ૧, ચશ્મા નાનાં ૧, માળા ૭, બેરખા ૪, ચરણારવિંદની જોડી ૪, નીચેના કબાટમાં : ધમડકાથી આવેલ રજાઈનો કટકો ૧, પરચુરણ પ્રસાદીથી ભરેલી પેટીઓ ૨.

ખંડ ત્રીજો : ઉપરના કબાટમાં, લાંબી બાંયવાળા અંગરખા શ્વેત ૨, ધોતીયું શ્વેત ૧, માળા ૨, ખરડા બે, બેરખો ૧.

વચ્ચે સિંહાસનમાં : વાસુદેવનારાયણની મુર્તિ ૫, કમળના ડોડાવાળી સહજાનંદ સ્વામીની મૂર્તિ ૬, બુધ્ધાવતાર નામની સહજાનંદ સ્વામીની મૂર્તિ ૭, શિક્ષાપત્રી મોટીની મૂર્તિઓ ૬, હરિકૃષ્ણ મહારાજ સહિતની શ્રીરાધાકૃષ્ણદેવની મૂર્તિ ૭, તપની મૂર્તિ ૮, શિક્ષાપત્રી નાની મૂર્તિ ૨, નર-નારાયણદેવની નાની મૂર્તિ ૧, સિંહાસનમાં શ્રીરામ-લક્ષ્મણ-સીતાજી છે. તેની પાછળ ફૂલ સુંઘતાં મૂર્તિ ૧, ચરણારવિંદ જોડ ૧, નરનારાયણદેવ ૧, તાંબાની ભુંગરી, લાલ કપડું, મોજો, માળા, રાખડી છે. નીચેનું સિંહાસન તેમાં ગરુડજી છે.

ખંડ ચોથો : ઉપરના કબાટમાં : ધોળું ધોતીયું ૧, બે ખરડા છે. કાશીની જનોઈ છાપેલી પાટીવાળી શ્રીજી મહારાજે નારાયણજીભાઈને આપેલી હતી તે છે. ખેસ શ્વેત એક છેડા વાળો, ઓગણોતેરા કાળ વખતે શ્રીજી મહારાજે એક હરિભક્તનને રૂદ્રાક્ષનો એક મણકો બંધાવેલ હતો તે મણકો ૧.

વચ્ચેના કબાટમાં : ચાખડીની જોડી ૧૦, મોજડી જોડી ૨, લાલ લાકડાંની કંકાવટી ૧, લાકડાંનો ડાબલો ૧, ઢાંકણાં સહિત દર્પણ લાકડાંનું ૧, ડાબલી ૧, લાંકડાની નાની ડાબલીનું ઢાંકણું ચાંદીનું ૧, ચરણારવિંદની જોડ ૬.

નીચેના કબાટમાં : ધમડકાથી આવેલ રજાઈનો કટકો ૧, પ્રસાદીની વસ્તુઓ ભરેલી પેટી ૨.

ખંડ ૫મો : ઉપરના કબાટમાં : ગાદલું ૧, તકીયો ૧, ગાદી ૧, બાજોઠ નંગ બે

તેમાં એક તુટેલો છે. ઢોલીયાના પાયા ૪, ઢોલીયાની ઈસો બે તથા ઢોલીયાનાં ઉપરાં બે, ઢોલીયાના મોટા પાયા ૩, લોઢાની પેટી ૧, કમાડના બંધની, ચાખડીની જોડી ૧, પ્રસાદીના લાકડાંના કટકા ૧૨, વચ્ચેના સિંહાસનમાં નર-નારાયણદેવની મોટી મૂર્તિ ૯, શ્રીજી મહારાજની શય્યામાં પોઢતી ચિત્ર પ્રતિમા મોટી, નીચેના ખંડમાં ચરણારવિંદની જોડ ૧૨.

ખંડ છઠ્ઠો : ઉપરના કબાટમાં : ધમડકાનાં કરણીબાની સાડી ૧, રજાઈ ૧, પરણતી વખતે ઉપર ઓઢવાનો ઉપરણો ૧, વચ્ચેના કબાટમાં : પુસ્તકોની પ્રત ૫, છુટાં પાનાં, ત્રણ ચોપડી, રૂમાલ ૧, ખરડો ૧, લાલ રંગનો રૂમાલ ૧, કાગળ ૧, ભક્તિધર્માત્મજ શ્રીહરિકૃષ્ણ મહારાજ એ નામની મહોર છાપવાળો છે તેમાં શ્રીજી મહારાજે ભુજના હરિભક્તો ઉપર સુબોધની ટીકાવાળું ભાગવતનું પુસ્તક મંગાવવા સંબંધી હકીકત લખેલી છે, કાગળ ૧ તેમાં શ્રીજી મહારાજે ભુજના હરિભક્તોએ મુરલીધર સાથે મોકલાવેલ કાગળ તથા નારાણીયાખ્યાનનું પુસ્તક લખાવીને મોકલ્યું હતું તેના પહોંચની વિગત છે, નરનારાયણદેવની મોટી મૂર્તિ ૧, ચરણારવિંદની જોડ ૨, (આ ત્રણ વસ્તુ ચાંદીનાં ધરામાં મઢેલી છે.) ચરણારવિંદ જોડ ૧, સુવાસની બાની મુદ્રિકા, ચરણારવિંદની જોડ ૪, વચમાં કલમ પીંછીથી ચિતરેલ સહજાનંદ સ્વામી છે.

નીચેના કબાટમાં : પિત્તળનો ડાબર ૧, ઢાંકણાં સહિત પિત્તળની થાળી ૪, કાંસાનો કટોરો ૧, શ્રીજી મહારાજે જેથી દૂધ પીધું હતું, આરસનો કટોરો ૧, ચીનીનો કટોરો ૧ કાળારંગનો, કલશલી પિત્તળની ૧, ચંબુ પિત્તળનો ૧, નાનું તરભાણ પિત્તળનું ૧, ચાખડીના ટાચકા હાથી દાંતના ૨, ચરણરજ ભરેલા હાંડીના કાંચના કાંઠા ૩, પુસ્તક ૧, કળશ ૧, વાટકો ૧.

ખંડ ૭મો : ઉપરના કબાટમાં : વાસુદેવનારાયણની મૂર્તિ ૫, કમળના ડોડાવાળી સહજાનંદ સ્વામીની મૂર્તિઓ ૫, સહજાનંદ સ્વામીની કલમ પીંછીથી ચિતરેલી મૂર્તિ ૨, બુધ્ધાવતાર નામની સહજાનંદ સ્વામીની મૂર્તિ ૭, શિક્ષાપત્રીની મોટી મૂર્તિઓ ૫, હરિકૃષ્ણ મહારાજ સહ શ્રી રાધાકૃષ્ણદેવની મૂર્તિઓ ૬, તપની મૂર્તિ ૭, ચરણારવિંદની જોડ ૮.

નીચેના કબાટમાં : ધોતીયું ચંદન વાળું શ્વેત રંગનું ૧, દાતણ નંગ ૧, ગોપીચંદનની શુકાનંદ સ્વામીએ બનાવેલી માળા ૧, સુતરની ગુંથેલી માળા ૧, કેસર ભરેલી

શીશી ૨, પરચુરણ પ્રસાદીની વસ્તુઓથી ભરેલી પેટી ૧, ચરણારવિંદ જોડ ૧, નરનારાયણદેવ ૧, મુક્તાનંદ સ્વામી સાથે સહજાનંદ સ્વામી.

ખંડ ૮મો : ઉપરના કબાટમાં : કરણીબાનાં વસ્ત્રો જે ખંડ છઠ્ઠાની સાથે સળંગ છે.

વચ્ચેના કબાટમાં : સોનેરી છેડાવાળો શ્વેત ખેસ ૧, દોરીયાનું અંગરખું શ્વેત ૧, ટોપી કીનખાબ લાલ રંગની સોનેરી બુટ્ટાંવાળી ૧, લીલી કોરવાળું ગુલાબી રંગનું રેશમી પીતાંબર ૧, ચરણારવિંદની જોડ ૧૦.

નીચેના કબાટમાં : લાલ તથા લીલી કોરનો શ્વેત રૂમાલ ૧, નારાયણજીભાઇ સુતારના ઘેરથી આવેલ, ચરણારવિંદ જોડ ૬, પરચુરણ પ્રસાદીની પેટી. કાગળ ૧, તેમાં શ્રીજી મહારાજે ભાવનગરના મહારાજ વજેસંગના કુંવર અજુબા સારુ પ્રસાદીનો રેંટો મોકલાવેલો તેની પહોંચનો ભાવનગરના મહારાજ વજેસંગ તથા કુંવર ભાવસંગનો લખાવેલો પહોંચપત્ર, નાની મોટી માળા ૩, માળા ૧ રતાંજલીની છે, રતલી તોલું ૧, અંદરના ભાગમાં નખકેશ સહીતની શ્રીજી મહારાજની પ્રસાદીની વસ્તુઓથી ભરેલી પેટી બે.

ખંડ ૯મો : ઉપરના કબાટમાં : ભરત ભરેલાં રેશમી ગાલ મશૂરીઆં ૨, ભરત ભરેલ પીળા રંગનું ઓશીકું ૧, પીળા રંગની રૂ ભરેલી સરીયારી કચ્છી ટોપી ૧, શ્વેત રંગની કચ્છી ટોપી ૨, લાલ રંગની રજાઈ ૧, ધમડકાના રાયધણજીની ઢાલ ૧, તલવાર ૧, બંદુકનો કુંદો ૧, વસ્ત્રનો વિંજણો ૧ શ્વેત રંગનો, પરચુરણ વસ્તુની ભરેલી પેટી ૨, લૂગડાંના પાવલાંની જોડ ૧, રેશમના રૂમાલના કટકા ૨, પ્રસાદીનું લાકડું ૧, (વેલાલના જેસંગભાઈના માઢના દાદરાના પગથિયાનું)

વચ્ચેના સિંહાસનમાં : વાસુદેવનારાયણની મૂર્તિઓ ૬, બુધ્ધાવતાર નામની શ્રી સહજાનંદ સ્વામીની મૂર્તિ ૬, હરિકૃષ્ણ મહારાજ સહિત રાધાકૃષ્ણ દેવની મૂર્તિ ૬, ખુરશી પર બેઠેલા શ્રીજી મહારાજની ઉપાડ કામવાળી ચાંદીની મૂર્તિ.

નીચેના કબાટમાં : ચાંદીની ફ્રેમમાં મઢેલી ચરણારવિંદની જોડ ૬, રૂપિયો ૧, સોનાનાં ફુલ વચ્ચે મઢેલ શ્રીજી મહારાજનાં અસ્થિ.

ખંડ ૧૦મો : ઉપરના કબાટમાં શ્વેત ધોતીયાં ૨, તેમાં એક ચંદનવાળું છે, નિષ્કુળાનંદ સ્વામીની લાકડાં પર છાંટવાની ગેરુ ભરેલી દોરી ૧, લાલ રંગની કીનખાબની ટોપી ૧, સુરવાલનો પાયચો અરધો લાલ બુટ્ટાં વાળો પીળા રંગનો, પુસ્તક બાંધવાની પાટી ૧, લીલા રંગની નેતરની છડી ૧.

વચ્ચેના કબાટમાં : શ્રીજી મહારાજે મછીઆવમાં ફૂલદોલના મહોત્સવ સમયે ભુજના ગંગારામભાઈને આપેલો રૂનો ભરેલો લાલ રંગનો રેશમી વાઘો ૧, તથા ટોપી પીળા રંગની શ્રીજી મહારાજે ગંગારામભાઈને આપેલી તે ૧, ધોળું અંગરખું ૧, કાન-ગોપીના રાસવાળો ભરત ભરેલો લાલ રંગનો રેશમનો રૂમાલ ગોળ ૧, ચરણારવિંદની જોડ ૧૦,

નીચેના કબાટમાં : છુટાં પાનાનાં પુસ્તકોની પ્રત ૧૭, શિક્ષાપત્રી ચોપડી ૧, મુક્તાનંદ સ્વામીનાં ચશ્માં જોડ ૧, લીલા રંગનાં ચશ્માંની જોડ ૧, નરનારાયણદેવ ૨, ચરણારવિંદ જોડ ૪, લાલછેડાવાળો શ્વેત ખેસ ૧.

ખંડ ૧૧મો : ઉપરના કબાટમાં પીળારંગની શાલ છેડામાં ભરત ભરેલી, લાલ ટપકાં વાળો કાળારંગનો સાડલો ૧ , ચંદનની પાટીઓનો બનાવેલો સંકેલા પંખો ૧.

વચ્ચેના કબાટમાં : નરનારાયણદેવની મૂર્તિઓ મોટી ૫, વાસુદેવનારાયણની મૂર્તિ ૧૧, રાધાકૃષ્ણદેવની મૂર્તિ ૮, બુધ્ધાવતાર નામની શ્રી સહજાનંદ સ્વામીની મૂર્તિ ૨, તપની મૂર્તિ ૯, ચરણારવિંદની જોડ ૮.

નીચેના કબાટમાં : પિત્તળની થાળી ૪, પિત્તળનો વાટકો ૧, ચાખડીની જોડ ૧, કરણીબાનાં કલ્લાંની જોડ ૧, જે શ્રીજી મહારાજે પોતાનાં ચરણમાં ધારણ કરેલાં હતાં, આરસનું પત્તર ૧, જેમાં શ્રીજી મહારાજે આમ્રરસનું પાન કરેલું હતું, ચોપટી ૧, પ્રસાદીની.

ખંડ ૧૨મો : ઉપરના કબાટમાં લાંબી બાંયો વાળું ચંદનથી વ્યાપ્ત અંગરખું ૧, લાલ છીંટની ટોપી ૧, લાલ બુટાંવાળી શ્વેત રંગની રજાઈ ૧, રેશમી નાડી રેશમનાં ફૂમતાવાળી ૧.

વચ્ચેના કબાટમાં : સોનાની ફ્રેમમાં મઢેલ ચરણારવિંદની જોડ ૧ તથા નરનારાયણદેવની મૂર્તિ ૧, ચાંદીની ફ્રેમમાં મઢેલી ચરણારવિંદની જોડ ૧, ચાંદીની ફ્રેમમાં મઢેલી નરનારાયણદેવની મૂર્તિ ૧, ચોપડીઓ પ્રસાદીની ૩, લાલ છીંટનો રુમાલ ૧, રજાઈનો કટકો ૧, ભુજના હરિભક્તો ઉપર શ્રીજી મહારાજે લખાવેલો કાગળ ૧, જેમાં મંદિર કરવા માટે જગ્યા લેવાની તથા કપિલ ગીતાનું પુસ્તક લખાવીને મોકલવાની તથા પ્રાગજી દવેની સંભાળ રાખવાની ભલામણ લખેલી છે. કાગળ ૧, શ્રીજી મહારાજે ભુજના હરિભક્તો ઉપર લખેલ તેમાં એવી ભલામણ લખેલી છે જે નારાયણીયાખ્યાનનું પુસ્તક લખાવી મોકલશો, તે પુસ્તક

અમદાવાદમાં લખાયેલી પ્રત ન હોય તેમજ અમદાવાદમાં લખાયેલી પ્રત પર લખાયેલું બીજું પુસ્તક પણ નહીં, પરંતુ જુની પ્રત પર લખાયેલું હોય તે પ્રત પરથી લખાવીને મોકલાવશો એમ વિગત લખેલી છે. ચરણારવિંદની જોડ ૪.

નીચેના કબાટમાં : ચંદનવાળું ધોતીયું શ્વેત ૧, લાલકોર વાળું કાળું તોરણ, શ્વેત ખેસ ૧, ધોતીયું ૧, છરો ૧, બેરખો ૧, નાનો ઓરસીયો, પત્તર ૪, અક્ષરઓરડીની ખીલી, પ્રસાદીનું ડોયું, દરવાજાની ફુદડી ૨, પ્રસાદીના વસ્ત્રના ટુકડા.

ખંડ ૧૩મો : ઉપરના કબાટમાં ધોતીયાં શ્વેત નંગ ૬, કામળી ધોળી ૧, ભગવા રંગની કામળી ૧, ધોળું ગોદડું ૧, લાલ રંગની રજાઈયું ૩, ગુલાબી રંગની મારવાડી પાઘ ૧, ગુલાબી કોરવાળો શ્વેત રુમાલ ૧, પીળા રંગનો બટવો ૧, વસ્ત્રના કટકા ૨, વચ્ચેના સિંહાસનમાં : નરનારાયણદેવની મૂર્તિ મોટી ૯, રંગ ક્રીડા કરતા શ્રીજી મહારાજની મૂર્તિનો તકતો મોટો ચાંદીની ફ્રેમ વાળો.

નીચેના કબાટમાં : ચરણારવિંદની જોડ ૧૨.

ખંડ ૧૪મો : ઉપરના કબાટમાં ધોળું ગોદડું ૧, નાની મોટી ચોપડીઓ ૮, ચાખડીની જોડ ૧, ત્રાંબાનો ત્રાંસ ૧.

વચ્ચેના કબાટમાં : સોનેરી છેડાવાળો ગુલાબી રંગનો રુમાલ ૧, લાલરંગની છાપેલી કોરવાળો રુમાલ ૧, નાની મોટી માળાઓ ૬, ચરણારવિંદની જોડ ૪.

નીચેના કબાટમાં : ધોળું ધોતીયું ૧, પાવલાંની જોડ ૧, પ્રસાદીની વસ્તુ ભરેલી પેટી ૧, તપની મૂર્તિ બે, વાસુદેવનારાયણ મોટા ૧, મઢેલ પ્રસાદીનાં વસ્ત્ર બે, શિક્ષાપત્રી નાની ૧, કબાટો ૧૦ના થાંભલા જે નીચેના ભાગમાં છે તેમાં પ્રસાદીની વસ્તુથી ભરેલી પેટીઓ છે.

ખંડ ૧૫મો : ઉપરના ભાગમાં હાટીઓના કમાડની જોડ ૧, હરબાઈ સુતારના ઘરનાં કમાડો બે તથા એક અડધું કમાડ છે, ધમડકામાં જે મેડી હતી તે મેડીમાં શ્રીજી મહારાજ રહેતા તે મેડી પર ચઢવાનો દાદરો કે જે ધમડકાથી આવેલો છે. તે દાદરો નંગ ૧, અમદાવાદના શ્રીનરનારાયણદેવના આરસના સિંહાસનના આરસના કટકા નીચેના કબાટની અંદર રાખેલા છે તેનાં દર્શન નથી થતાં.

વચ્ચેના ભાગમાં : પ્રસાદીનાં પત્રો છે તે બન્ને બાજુ કાચથી મઢેલા છે તેનાં દર્શન એક ભાગનાં થાય છે. બન્ને બાજુથી જોવા હોય તો કબાટ ખોલીને જોઈ શકાય તેમ રાખેલ છે. કાગળની વિગત નીચે પ્રમાણે છે.

કાગળ ૧. શ્રીજી મહારાજે ભુજના હરિભક્તો ઉપર લખાવેલ છે તેમાં અદીબાના સગપણ સંબંધમાં ભુજ શ્રીનરનારાયણદેવને ત્રણસો કોરી આપવાનો ઠરાવ કરેલ છે પણ તે કોરીઓ આપણે લેવાની નથી તેવી ભલામણ લખેલી છે.

કાગળ ૨. તે પત્ર સર્વ સત્સંગી પર લખાવેલ છે તેમાં આચાર્યોની વિગત છે.

કાગળ ૩. શ્રીજી મહારાજે ભુજના હરિભક્તો ઉપર લખાવેલ છે તેમાં એમ લખેલ જે તમારો વિનંતી પત્ર મલ્યો. અમો અવકાશે જરૂર ત્યાં આવીશું અને માંડવીમાં જગ્યા લઈ લેવાની ભલામણ લખી છે.

કાગળ ૪. તેમાં શ્રીજી મહારાજે કચ્છના હરિભક્તોને વડતાલ સમૈયા પર જરૂર આવશો એવી ભલામણ લખી છે.

કાગળ ૫. આ કાગળ ગઢડેથી મુક્તાનંદ સ્વામી, બ્રહ્માનંદ સ્વામી, ગોપાળાનંદ સ્વામી, નિત્યાનંદ સ્વામી - આ ચાર સદ્‌ગુરુઓએ ભુજના ગંગારામભાઈ મલ્લ તથા સુતાર હિરજીભાઈ આદિ હરિભક્તો ઉપર લખાવી મોકલેલ છે તેમાં એ વિગત લખી છે જે, વલ્લભજી કોઠારી સાથે મોકલાવેલ તમારો કાગળ મલ્યો છે. વાંચી હકીકત જાણી છે. શ્રીજી મહારાજને તમારા દેશમાં પધારવા માટે અમોએ વિનંતી કરીને કહ્યું છે જે, હે મહારાજ ! કચ્છ દેશ બહુ દૂર છે માટે હરિભક્તોને દર્શન દેવા ફરીથી એકવાર પધારવું જોઈએ. હરિભક્તોનો બહુ આગ્રહ છે. તે સાંભળીને શ્રીજી મહારાજે ત્યાં કચ્છમાં પધારવાની હા પાડી છે પણ હાલમાં વળી મહારાજના નાના ભાઈ ઈચ્છારામભાઈએ દેહ મૂક્યો છે માટે હાલનો દેશ કાળ જોતાં મહારાજથી ત્યાં આવી શકાય તેમ જણાતું નથી માટે રાજી રહેશો અને સંપથી ભજન કરશો.

કાગળ ૬. શ્રીજી મહારાજે ભુજના હરિભક્તો ઉપર લખાવેલ છે તેમાં મંદિરનો વહિવટ કરવાની વિગત તેમજ કોરી લેવા દેવાની વિગત લખેલી છે.

કાગળ ૭. અમદાવાદથી મુક્તાનંદ મુનિ આદિક સંતોએ ગઢપુર શ્રીજી મહારાજ પર કાગળ લખેલો છે તે પત્ર છે.

કાગળ ૮. ભુજથી હરિભક્તોએ શ્રીજી મહારાજ ઉપર ગઢપુર કાગળ લખેલ છે તેમાં શ્રીજી મહારાજે નારાયણીયાખ્યાન મોકલવાનું લખેલ તેનો જવાબ લખ્યો છે. તથા બીજી વિગત લખી છે.

કાગળ ૯. ભાવનગરના રાજા વજેસિંહજીએ ગઢડા દાદાખાચર ઉપર લખેલ છે.

કાગળ ૧૦. અમદાવાદથી શ્રીજી મહારાજે આખા સત્સંગ પ્રતિ સંત હરિભક્તોને શિખામણનો પત્ર લખાવેલ છે તે છે. નરનારાયણદેવની મોટી મૂર્તિઓ ૪ છે. કચ્છાવતારની મૂર્તિ ૧.

નીચેના ભાગમાં ડોડાવાળી મૂર્તિ ૧, રાધાકૃષ્ણદેવની મૂર્તિ ૨, સહજાનંદ સ્વામીની મૂર્તિ ૧, ઉધ્ધવજી ૧, તપની મૂર્તિ ૧, મહારાજે લખેલ ઉપદેશામૃત પત્ર, કોરમાં ચારેબાજુ ભરત ભરેલ શ્વેત રૂમાલ, પ્રસાદીની વસ્તુથી ભરેલી પેટી ૧, ચોપડી ૧ , બુધ્ધાવતારની મૂર્તિ ૧, રાધાકૃષ્ણની મૂર્તિ ૧, નાના મોટા ખેસ ૨, ચરણારવિંદની જોડ ૪, ચાખડીની જોડ ૧, પરચુરણ વસ્તુઓથી ભરેલી પ્રસાદીની પેટી ૨, પિત્તળની થાળી ૧.

ઉપરના કબાટમાં : પ્રસાદીની પેટી ૪, માળા ૧, ચાખડીની જોડ ૧, પુસ્તકો ૨, પ્રતો ૫, પ્રસાદીની વસ્તુથી ભરેલી પેટી ૨.

સુખશય્યા : નરનારાયણદેવની મૂર્તિઓ ૨, વાસુદેવનારાયણની મૂર્તિઓ ૨, કમળના ડોડાવાળી સહજાનંદ સ્વામીની મૂર્તિ ૨, કલમ પીછીથી ચિતરેલી સહજાનંદ સ્વામીની મૂર્તિ ૧, તપની મૂર્તિ ૩, હરિકૃષ્ણ મહારાજ સહ શ્રી રાધાકૃષ્ણની મૂર્તિઓ ૩, બુધ્ધાવતારના નામવાળી સહજાનંદ સ્વામીની મૂર્તિ ૧, શિક્ષાપત્રીની નાની મૂર્તિ ૧, આ વસ્તુઓ ઢોલીયાના ઉપરના કબાટમાં છે. ઢોલીયાથી નીચેના કબાટમાં ચરણારવિંદની જોડ ૬ છે.

સભામંડપમાં : સિંહાસનના ઉપરના ભાગમાં પ્રસાદીની વસ્તુઓ : શ્રીજી મહારાજનાં પ્રસાદીનાં શ્વેત ધોતીયાં ૨, ભગવા રંગનું કપડું ૧, પંચ રત્નનાં પુસ્તકો ૨, બાંધેલું પુસ્તક ૧, તે ભાગવતનો સાર શ્રીજી મહારાજે પંચાળા ગામે સદ્‌ગુરુ નિત્યાનંદ સ્વામી તથા શુકાનંદ સ્વામી ઉપર લખાવેલ છે તે છે. ઢોલીયાના ચાર પાયા તથા ચાર ઈસ ઉપર છુટાં ગોઠવેલાં છે. શ્રી અમદાવાદના નરનારાયણદેવનાં સિંહાસનના આરસના ચાર કટકા છે. ચાખડીની જોડ ૨ તેમાં કાળા રંગવાળી ચાખડી ૧, તે શ્રી રામાનંદ સ્વામીની છે. અને બીજી જોડ અયોધ્યાપ્રસાદજી મહારાજની છે. પ્રસાદીની ચોપડી ૧, લાકડાંના છુટા કટકા ૭, અયોધ્યાપ્રસાદજી મહારાજનાં વસ્ત્રો ધોતીયું ૧, અંગરખું ૧, ખેસ ૧, ચાદર ૧, આ પ્રમાણે અયોધ્યાપ્રસાદજી મહારાજનાં વસ્ત્રો છે.

બ્રહ્મચારીના ભંડારમાં : ચરણારવિંદની જોડ ૧, સ.સ્વામી અચ્યુતદાસજીની

વાસુદેવનારાયણદેવની મૂર્તિ ૧ ઊભી, સહજાનંદ સ્વામીની મૂર્તિ ૧ આડી, શિક્ષાપત્રી મૂર્તિ ૧, નાની તપની મૂર્તિ ૩.

સંતોની ધર્મશાળામાં સુંદરજીભાઈને ઘેર બોરડી હતી તેનો ટુકડો, અમદાવાદ શ્રી નરનારાયણદેવના સિંહાસનનો આરસ પથ્થર, છપૈયામાં મહારાજને ખાંપો વાગેલ તે આંબલીનો ટુકડો, મહારાજ પત્ર લખતા તે પાટી.

મંદિરના ચોકમાં : ગણપતિની દેરી પાસે બે શિલાઓ છે. તેમાંની એક શિલા ભચાઉ પાસેના બટીયા કુવાના પરથારની છે. તેના ઉપર બેસીને શ્રીજી મહારાજ થાળ જમ્યા છે. શીલા ૧ ભુજના ભટ્ટ મહીદાસની વાડીની છે. જે વાડી રણજીતવિલાસની પશ્ચિમબાજુની સડકથી પશ્ચિમમાં છે. તેના પર શ્રીજી મહારાજ થાળ જમ્યા છે.

અક્ષરભુવનમાં ચોપડીઓ તથા પુસ્તકો પ્રસાદીનાં લખ્યાં છે તે પૈકી કેટલાકનાં નામો નીચે મુજબ છે.

પંચરત્નનાં પુસ્તક બે છુટાં પાનાં

શિક્ષાપત્રીઓ ૭, નારાયણગીતા ૨, મુક્તાનંદ સ્વામી કૃત અમરેશ્વરાનંદ સ્વામીનું રામચરિતમાનસ પુસ્તક ૧, સુમતી પ્રકાશ ૧, બ્રહ્માનંદ સ્વામી કૃત સંપ્રદાય પ્રબોધ ૧, મુક્તાનંદ સ્વામી કૃત ધર્મતત્વસાર પુસ્તક ૧, રામપ્રસાદ કૃત શ્રીમદ્ ભાગવતના બારે સ્કંધનો સાર (સંસ્કૃતમાં છે) બીજાં પુસ્તકો કાવ્ય તેમજ કુવલયાનંદકારિકા વિ.નાં છે.

અક્ષરભુવનમાં ચરણારવિંદની જોડ ૧૧૮ ॥ છે.
સુખ શય્યામાં : ૬ જોડ છે.
બ્રહ્મચારીના ભંડારમાં :- ૧ છે.
કુલ્લે ચરણારવિંદની જોડ ૧૨૫ ॥ છે.

અક્ષરભુવનમાં :- નરનારાણદેવની મૂર્તિઓ ૩૯ છે.
સુખ શય્યામાં - ૨ છે.
અક્ષરભુવનમાં :- વાસુદેવનારાયણની મૂર્તિઓ ૩૧ છે.
સુખ શય્યામાં - ૨ છે.
બ્રહ્મચારીના ભંડારમાં -૧ છે.

કુલ્લે ૩૪ મૂર્તિઓ છે.

અક્ષરભુવનમાં : બુધ્ધાવતારનામની સહજાનંદ સ્વામીની મૂર્તિઓ ૨૪ છે.
સુખ શય્યામાં મૂર્તિ ૧ છે.
બ્રહ્મચારીના ભંડારમાં મૂર્તિ ૧ છે.

અક્ષરભુવનમાં હરિકૃષ્ણ મહારાજ સહિત શ્રીરાધાકૃષ્ણદેવની મૂર્તિઓ ૩૧ છે.
સુખ શય્યામાં ૩ છે.
કુલ્લે ૩૪ છે.
અક્ષરભુવનમાં : તપની મૂર્તિઓ ૨૭ છે.
સુખ શય્યામાં ૩ છે.
બ્રહ્મચારીના ભંડારમાં ૩ છે.
કુલ્લે ૩૩ છે.

અક્ષરભુવનમાં : કમળના ડોડાવાળી સહજાનંદ સ્વામીની મૂર્તિ ૧૩
સુખ શય્યામાં ૨ છે.
કુલ્લે ૧૫ છે.

અક્ષરભુવનમાં : કલમપીંછીથી ચીત્રેલી શ્રીજી મહારાજની મૂર્તિ ૩ છે.
સુખ શય્યામાં ૧ છે.
કુલ્લે ૪ છે.

અક્ષરભુવનમાં : મુક્તાનંદ સ્વામી સાથે શ્રીજી મહારાજની મૂર્તિ ૧
અક્ષરભુવનમાં : શિક્ષાપત્રીની મોટી મૂર્તિ ૧૧
શિક્ષાપત્રીની નાની મૂર્તિ ૨
સુખ શય્યામાં ૧
બ્રહ્મચારીના ભંડારમાં ૧
કુલ્લે ૪ છે.

કુલ મૂર્તિઓ ૨૦૩ (બસો ત્રણ છે.)

સામાન્ય અનુક્રમણિકા

કચ્છ પ્રદેશનાં ગામડાંઓનો ઉલ્લેખ દર્શાવતા અધ્યાય નંબર

અંજાર - ૧૯, ૨૦, ૨૨, ૨૮, ૩૫, ૩૮, ૫૬, ૫૭, ૫૯, ૯૪.
અઢસર સરોવર - ૨૪.
અબડાસા -૧૭.
આડેસર - ૨૪, ૩૭.
આધોઇ - ૧૨, ૨૪, ૨૯, ૩૭, ૫૬, ૫૭, ૬૦, ૬૧, ૬૨, ૯૧, ૯૨.
ઓળાવાળી વાવ -
આસંબીયા - ૫૬.
કટારીઆ - ૯૨.
કંથકોટ - ૨૪, ૨૬, ૩૭, ૫૭, ૬૨, ૮૯, ૯૧, ૯૨.
કંઢરાઇ તળાવ - ૧૩, ૩૩.
કાદીયા - ૨૨.
કામાઇ - ૩૩.
કાળાતળાવ - ૩, ૪, ૬, ૯, ૧૦,૩૬, ૫૬, ૫૭, ૫૮, ૫૯, ૬૦, ૬૨, ૬૩, ૬૪, ૯૦, ૯૧, ૯૨.
કાળી તલાવડી - ૧૩, ૫૬.
કુંભારીયા તળાવ - ૩૮.
કુંવરસર ચીરાઇ - ૨૯, ૩૫.
કેરાગઢ - ૧૩, ૩૩, ૫૭, ૬૫, ૮૯, ૯૩.
કોટેશ્વર - ૫૮.
કોઠારા - ૬૨.
કોડકી ગંગા - ૮, ૩૪
કોડાય - ૫૬
ખોખરા - ૨૫, ૫૭, ૬૦, ૬૨.
ગજોડ - ૩૩.
ગઢકું :- ૩૧
ગાગોદર -૯૪
ગોડપુર - ૧૫
ગૌમુખી ગંગા - ૩૯, ૪૦.
ચકાસર તળાવ - ૩૫
ચાંદરાણી - ૩૭, ૬૨.
ચોબારી - ૬૨
જખૌ - ૯
ઝામોરા સરોવર - ૧૫
ડોણ - ૧૪, ૩૪, ૫૬, ૫૯.
તુણા - ૨૨, ૨૮, ૩૮
તેરા - ૪, ૬, ૯, ૧૪, ૨૨, ૩૬, ૫૬, ૫૮, ૫૯, ૬૦, ૬૧, ૬૨, ૬૪.
દહીંસરા - ૬, ૧૫, ૩૩, ૩૮, ૫૯, ૯૦, ૯૧, ૯૨.
દુધઇ - ૩૭, ૬૨.
દેવળીયા તળાવ- ૩૮
દેશલપર - ૨૨
દેશલસર તળાવ - ૧૯
ધમડકા- ૩૪, ૩૭, ૫૭, ૬૨, ૬૬, ૭૮, ૮૯, ૯૪.
ધાણેટી - ૩૪, ૭૮.

ધુણઈ - ૧૫
ધુફઈ - ૯૦
નગાસર તળાવ - ૨૪
નલીયા કોઠારા - ૬૨
નાગથડો ડુંગર - ૧૨
નારણપુર (બન્નેવાસ) ૧૩, ૩૩, ૬૫.
નારાયણ તલાવડી - ૧૩.
નારાયણ સરોવર - ૫૮.
નારાયણ બાગ - ૩૦.
પાતાલેશ્વર મહાદેવ - ૨૪.
પુનડી - ૧૫.
પુરુષોત્તમગીતા - ૪૧.
પાંચાતલાવડી - ૧૫.
ફકીરવાડી - ૩૧.
ફરાદિ - ૩૩.
બટીયોકૂવો - ૩૫, ૫૭.
બળદીયા - ૧૩, ૨૭, ૩૩, ૫૬, ૮૯, ૯૦.
બંધરા - ૩૮, ૫૬.
ભચાઉ - ૧૯, ૨૨, ૨૫, ૨૯, ૩૫, ૩૭, ૫૬, ૫૬, ૫૯.
ભાડઈ - ૧૪.
ભીમાસર ભુટકીયા - ૧૯, ૩૫, ૩૭.
ભુજ - ૪, ૫, ૭, ૮, ૧૦, ૧૨, ૧૩, ૧૪, ૧૫, ૧૬, ૧૭, ૧૮, ૧૯, ૨૦, ૨૧, ૨૨, ૨૫, ૨૬, ૨૭, ૨૮, ૨૯, ૩૦, ૩૧, ૩૨, ૩૩, ૩૪, ૩૬, ૩૭, ૩૮, ૫૬, ૫૭, ૫૮, ૫૯, ૬૦, ૬૨, ૬૩, ૬૪,
૭૮, ૮૮.
મઉ - ૬૩.
મંજલ - ૨૨.
માથક - ૩૮
માધાપર - ૨૫, ૩૧, ૩૪.
માનકૂવા - ૬, ૯, ૧૦, ૧૩, ૧૯, ૨૨, ૩૩, ૩૮, ૫૬, ૫૭, ૫૮, ૫૯, ૬૬, ૬૩, ૬૪, ૬૫, ૮૮, ૯૨.
માંડવી - ૧૪, ૨૨, ૨૩, ૨૭, ૩૩, ૩૭, ૫૬, ૫૮, ૬૧, ૮૮, ૮૯, ૯૨.
મેઘપર - ૩૩, ૯૩,
મેરાઈવાડી - ૬.
રતીયા - ૩૧.
રતાડુ પર્વત - ૮૯.
રવાગઢ - ૫૯,
રવા - ૯૦.
રસલીયા - ૨૨.
રાપર - ૨૪, ૮૯.
રામપુર વેકરા - ૬, ૩૮, ૯૧.
રૂક્માવતી નદી - ૧૭, ૩૯, ૪૦.
રેહા - ૧૪.
લાકડીયા -૨૯.
વીસામાની ટોચ - ૧૫.
વડવાળા વોકરા - ૩૩.
સરલી વડુવાડી - ૩૯.
વરસામેડી - ૩૫.
વાડાસર - ૬૩, ૮૮.
વેંગળીયું તળાવ - ૬.

વાંઢીયા - ૧૯,૨૨, ૨૯, ૩૫, ૫૭.
વિચેંદ્રસર (માનકૂવા) ૮, ૧૧.
વિથોણ - ૧૧, ૫૮.
સિકારપુર - ૯૦.
શેરડી - ૬૬.
સધુરાઈ તળાવ (માનકૂવા)- ૧૩.
સરલી - ૩૮, ૩૯, ૯૧.
સાપર (રાપર) - ૩૭.
સામત્રા - ૬૨.
સાંઘણ - ૫૯.
સુખપુર બે વાસ - ૬૫, ૬૬, ૯૪.
હમીરસર તળાવ - ૧૨, ૧૭, ૧૮, ૧૯, ૨૧, ૨૬, ૩૦, ૩૨, ૩૩, ૩૪, ૩૫, ૩૮.
હરિસરોવર (દહીંસરા) - ૬, ૧૫, ૩૮, ૫૯.

કચ્છ પ્રદેશના હરિભક્તો વિગેરેમા સૂચિ દર્શાવતાં અધ્યાય નંબર

અબોટી બ્રાહ્મણ :- ૬૨.
અખઇ - જોષી (સારસ્વત) :- ૪, ૧૨.
અદોજી લોધોજી (આધોઇ) :- ૨૪, ૩૭, ૬૨.
અદોજી ધમડકા :- ૨૬, ૨૮, ૩૭.
અદાભાઇ ઠાકોર (માનકુવા) :- ૧૦, ૧૧, ૧૨, ૧૩, ૧૭, ૩૪, ૩૭, ૫૭, ૫૮, ૭૨, ૬૪, ૮૮.
અમરબાઇ સુતાર :- ૫, ૭, ૧૬, ૨૦, ૩૦, ૮૮.
અમૃતબાઇ :- ૨૬.
અંબાબાઇ :- ૩૦.
આછુબા (ધમડકા) :- ૩૭.
ઈશ્વરદવે :- ૧૨, ૧૬, ૩૦.
ઉક્કા ઠક્કર :- ૪, ૧૬, ૫૯.
ઉકાભાઇ :- ૧૨.
ઉકો લોવાણો :- ૧૬.
ઉકરડા ભક્ત :- ૧૩, ૩૩.
ઉદયરામ ભટ્ટ :- ૨૬.
ઉદયરામ ચારણ(સરલી) :- ૯૧.
કચરો ભક્ત (અંજાર) ૨૦.
કચરો ઠક્કર (કંથકોટ) :- ૨૪, ૨૬, ૩૭, ૩૮, ૬૨, ૯૧, ૯૪.
કચરો ભક્ત (દહિસરા) :- ૩૩, ૮૦, ૯૦, ૯૨.
કરણીબા (આધોઇ) :- ૫૬, ૬૦.
કરણીબા (ધમડકા) :- ૩૭, ૫૭, ૬૩.
કરમણ ભક્ત (ભચાઉ) :- ૯૪.
કરમશી (દહિસરા) :- ૧૫.
કરમશી (ધુફી) :- ૩૮.
કલ્યાણ પટેલ (સામત્રા) :- ૬૨.
કલ્યાણજી-લાધાજી :- ૨૪.
કલ્યાજી સંગજી :- ૨૮, ૩૭, ૬૨.
કાકાભાઇ :- ૨૨.
કાનજી સુતાર :- ૧૫, ૯૩.
કાનજી સુતાર (કાળા તળાવ) :- ૯૩.
કાનુડો :- ૭.
કામાઇ :- ૩૩.
કામેશ્વર ભટ્ટ :- ૧૬, ૩૦.

કાળો વાળંદ :- ૧૫.
કુબેરસિંગ :- ૧૪.
કુબેરજી :- ૬૪, ૬૫, ૬૬.
કુંવરજી સુતાર :- ૪, ૮, ૩૨.
કૃષ્ણભક્ત બ્રહ્મણ (માનકૂવા :-૧૪, ૬૪
કૃષ્ણભક્ત પટેલ (બળદીયા) :- ૨૬, ૩૩, ૮૯.
કૃષ્ણજી (માનકુવા) :- ૬૪
કેશવજી :- ૧૫.
કેશવજી (ધુફી) :- ૯૦
કેશવજી બ્રહ્મણ(માનકુવા) :- ૧૧, ૩૮.
કોરબાઈ :- ૨૪.
ખીમજી કણબી :- ૩૦.
ખીમજી જેઠી :- ૪, ૧૨, ૧૬, ૩૦.
ખીમા પટેલ :- ૨૫.
ખુશાલબાઈ :- ૨૬.
ખૈયોખત્રી :- ૧૪, ૨૨, ૨૩, ૩૩, ૮૮, ૮૯.
ગણપતરામ મહેતા :- ૧૬, ૩૪, ૩૮.
ગંગદાસ પટેલ :- ૩૩.
ગંગાધર ઠક્કર :- ૧૦.
ગંગાબાઈ :- ૧૬.
ગંગારામ મલ્લ :- ૪, ૫,૭, ૮, ૧૦, ૧૨, ૧૩, ૧૬, ૧૭, ૧૯, ૨૦, ૨૧, ૨૫, ૨૬, ૨૭, ૨૮, ૩૦, ૩૧, ૩૨, ૩૪, ૩૮, ૫૮, ૫૯, ૬૦, ૬૨, ૬૪, ૬૫, ૭૧, ૭૮, ૭૯,૮૦, ૮૮, ૯૩,
ગાંગો ભક્ત :- ૮૮.
ગોપાલજી :- ૬૩.
ગોમતીજીબાઈ સોની :- ૧૬, ૩૦.
ગોવા ભગત :- ૩૩
ચાંગબાઈ :- ૭, ૨૨, ૨૮, ૩૫, ૫૬, ૫૭, ૫૯, ૯૪.
ચાંપશી સુતાર :- ૩૩
જગજીવનભટ્ટ :- ૯૦
જગજીવન મહેતા :- ૩૫, ૫૯, ૬૩, ૬૪, ૬૫, ૬૬.
જમુનાબાઈ :- ૧૬
જયકુંવરબાઈ :- ૩૦, ૩૫.
જાનબાઈ :- ૧૨
જીજીબાઈ :- ૨૮, ૩૭, ૫૭.
જીવરામ પટેલ :- ૫૭.
જીવરામ ગોર :- ૪, ૧૨.
જીવરામ સુતાર :- ૪, ૭, ૧૦, ૧૨, ૨૦.
જેઠો ભક્ત :- ૯૦.
જેઠીબાઈ લુહાણા :- ૧૬, ૩૦.
જેઠો અબોટી :- ૩૭, ૬૨.
જેમલજી :- ૨૯, ૫૭.
જેમલસઈ :- ૨૪
જેરામ ભક્ત :- ૨૫, ૬૬.
ડાહીબાઈ અબોટી :- ૧૧
ડોસાભાઈ ઠક્કર :- ૪, ૧૬
ડોસાભાઈ વિપ્ર (માંડવી) :- ૮૦, ૯૩.
ડોસા સુતાર :- ૫૯
ડોસાજી દરબાર કંથકોટ :- ૬૨, ૯૧.
તલો મોઢ :- ૭
તેજપાલ :- ૪

તેજપાલ સોની :- ૧૨
તેજબાઇ :- ૫૬
તેજો લુહાર :- ૯૪
તેજમાલજી :- ૬૩
તેજશી સુતાર :- ૮, ૧૧, ૩૮
ત્રિકમજી મલ્લ :- ૪, ૧૯, ૩૮, ૮૦.
ત્રિકમજી લુવાણો :- ૬૨.
થોભણ સુતાર :- ૩૪.
દલુજી :- ૨૭.
દેવજી પટેલ :- ૩૩, ૯૦.
દેવશી કણબી :- ૧૧, ૯૨.
દેવબાઇ ક્ષત્રી :- ૧૧, ૧૬.
દેવરામ સુતાર :- ૨૦, ૨૭, ૩૨, ૬૪.
દેવાજી :- ૯
દેશલ ગરાસીયો :- ૬૩.
દેશવજી મબારાઓ :- ૭૯, ૮૦.
ધનજી સુતાર :- ૩૩, ૩૬, ૬૦.
ધનજીભાઇ :- ૩૨
નથુ જેઠી :- ૧૨, ૩૦.
નરસિંહ મોઢ :- ૧૬, ૩૦.
નરસિંહભાઇ લુહાર :- ૯૪.
નાથજી કાયસ્થ :- ૪, ૭.
નાથો ગાંડો :- ૧૦
નાથો સુતાર :- ૬, ૧૦, ૧૧, ૧૨, ૧૫, ૧૯, ૩૩, ૫૬, ૫૯.
નાનજી પટેલ :- ૧૦.
નાનજી સુથાર :- ૫૬.
નાનીબાઇ વિપ્ર :- ૪, ૧૨, ૩૦.
નાનીબાઇ બીજી :- ૩૦.
નારાયણજી કાયસ્થ :- ૭, ૧૮, ૩૦, ૩૫.
નારયણ ઠક્કર (કંથકોટ) :- ૯૧
નારાયણ પટેલ (સુખપર) :- ૯૪.
નારાયણ સુતાર :- ૪, ૫, ૬, ૧૦, ૧૨, ૨૦, ૨૭, ૩૨, ૩૪, ૭૫.
નોધો સુતાર :- ૯, ૩૬, ૫૬.
પદમશી ઠક્કર :- ૨૪, ૯૧.
પાંચો બ્રાહ્મણ અંજાર :- ૩૮.
પાંચો ઠક્કર :- ૨૪
પુંજાજી (કાળીતળીવ) :- ૩૬
પુંજીબાઇ :- ૭, ૧૬, ૨૦, ૩૦, ૮૮.
પુંજો દરજી :- ૨૨.
પુંજો સુતાર :- ૨૨.
પુતળીબાઇ :- ૩૦.
પ્રાગજી દવે :- ૯, ૧૬, ૧૭, ૧૮, ૨૦, ૨૧, ૨૬, ૨૭, ૩૦, ૩૧, ૩૨, ૩૪, ૩૬, ૫૬, ૫૯, ૬૧, ૬૨, ૬૪, ૭૯, ૮૦.
પ્રાગજી સુતાર :- ૨૦.
પ્રાગમલજી :- ૭૯
પ્રભાબાઇ :- ૩૦
પ્રેમકુંવરબાઇ :- ૩૦
ફતેહમહંમદ જમાદાર :- ૩૮, ૬૨
ભગવાનજી સુતાર :- ૪, ૭, ૧૨, ૧૩, ૧૬, ૨૦, ૨૫, ૨૭, ૨૮, ૩૨, ૩૩, ૩૪, ૫૭, ૫૮.
ભગવાનજી ઠક્કર :- ૪, ૧૨, ૧૬
ભગવાન સોની :- ૧૨
ભવાનીદાસ ગોર :- ૧૨, ૧૬, ૩૦
ભાગબાઇ :- ૪, ૧૬, ૩૫

ભાણજી દવે :- ૧૬, ૩૦, ૯૩
ભારસી પ્રધાન :- ૯૦
ભારમલજી રાઓ :- ૨૦, ૨૫, ૨૬
ભારમલજી શેઠ :- ૯૦
ભીમજી કણબી :- ૬
ભીમજી સુતાર :- ૯, ૧૦, ૫૬, ૫૮, ૫૯, ૬૦
ભોજો સોની :- ૪, ૧૨
મનજી સુતાર :- ૧૬, ૫૬, ૫૮, ૫૯, ૬૦, ૬૩
મહીદાસ ભટ્ટ :- ૪, ૧૦, ૧૨, ૧૩, ૧૬, ૨૬, ૨૭, ૩૦
માતાજી :- ૭૯, ૮૮
માધવજી ભટ્ટ :- ૪, ૧૨, ૧૭, ૩૦
માધવજી બ્રાહ્મણ :- ૧૬
માનજી ધાધલ :- ૩૯
માવજી ભક્ત :- ૩૩
માવજી સુતાર :- ૨૨, ૨૫, ૫૫, ૫૯, ૯૦
માવજી કાનજી :- ૯૫
મુરજી જેઠી :- ૧૬
મુળજી ભક્ત :- ૬૪
મુળજી ઠક્કર :- ૫, ૨૪, ૩૦, ૫૭
મુળજી રાજગોર :- ૪, ૧૨
મુળીબાઈ :- ૧૬
મુળુ લંઘો :- ૧૪
મુમૈયો :- ૯૧, ૯૨
મેઘજી ભક્ત :- ૩૩
મેઘજી સુતાર :- ૧૪
મોટીબાઈ :- ૧૬, ૨૩
મોરાર :- ૧૬
યમુનાબાઈ :- ૩૦
રણછોડભાઈ સુતાર :- ૮, ૩૧
રણછોડભાઈ સુતાર (કાળા તળાવ) ૯૩
રતનો ભક્ત (બળદીયા) :- ૧૦, ૩૩, ૮૯, ૯૦
રતનશી :- ૧૬
રતનશી ધુફી :- ૯૦
રવજી (રામપુરા) :- ૨૬, ૩૯
રવજી સુતાર (કાળા તળાવ) :- ૧૦, ૨૮, ૩૬, ૫૬, ૫૮, ૫૯, ૬૦, ૮૮, ૯૦, ૯૧.
રાઘવજી સુતાર :- ૮, ૧૯, ૨૦, ૮૮,
રાઘવજી પટેલ :- ૬૦
રાણબાઈ :- ૧૦
રાણસુર ભક્ત :- ૩૩
રામજી પટેલ (મેઘપર) :- ૯૩
રામદાસ :- ૧૬
રામજી લુવાણો (ચોબારી) :- ૬૨
રામજી સુતાર :- ૪, ૧૨
રામચંદ્ર મહેતા :- ૬૫, ૬૬
રામસંગજી લાધાજી :- ૨૪, ૨૮, ૩૪, ૩૭
રામસંગજી (ધમડકા) :- ૬૬
રાયધણજી ભક્ત જાડેજા (ધમડકા) :- ૬૬, ૯૪
રાયધણજી લાધોજી :- ૨૪, ૨૮, ૩૪, ૩૭, ૫૬, ૫૭,૬૨
રાયસંગજી :- ૫૬
રૂડો પટેલ :- ૬૨

રૂડો સુતાર :- ૧૯, ૩૫, ૩૬, ૫૭, ૫૯
રૂપાબાઈ :- ૪, ૭, ૩૦
લખપતજી મહારાઓ :- ૪, ૧૨
લખુશાહ - ૩૫, ૩૭, ૫૬
લક્ષ્મણ કણબી :- ૬
લક્ષ્મીબાઈ મલ્લ :- ૩૦
લક્ષ્મીબાઈ સુતાર :- ૭, ૧૫
લવજી વિપ્ર :- ૧૧
લાખાજી (કાળાતળાવ) :- ૬૩
લાખીયારજી :- ૬૩
લાધાજી (આધોઈ) :- ૨૪
લાધાજી (ધમડકા) :- ૨૪
લાધાજી જાડેજા :- ૩૭, ૫૭, ૬૨
લાધીબાઈ કાયસ્થ :- ૪, ૫, ૭, ૧૨, ૧૩, ૧૬, ૧૭, ૧૮, ૨૦, ૨૭,૩૦,૩૫,૫૭,૭૯,૮૮.
લીલાધર રાજગોર :- ૯૩
લેરખીબાઈ :- ૨૦, ૩૦
વલ્લભ કોઠારી :- ૪, ૧૨, ૧૬, ૨૦
વલ્લજી ભટ્ટ :- ૧૭, ૩૦
વલ્લભજી બ્રાહ્મણ :- ૧૬
વલ્લભરામ ભટ્ટ :- ૨૬
વલ્લભજી લોહાણા :- ૧૬, ૩૦
વશરામ :- (મનકુવા) :- ૬૪
વશરામ લુહાણો (ચોબારી) :- ૬૨
વસ્તો સુતાર :- ૫૬, ૫૯
વાગજી ઠક્કર :- ૨૪
વાઘજી રોજગોર :- ૧૨
વાઘજી બીજા :- ૪, ૧૨
વાઘાશાહ (ભચાઉ) :- ૨૫, ૨૯, ૩૭, ૫૬, ૬૨, ૬૬
વાલબાઈ ભણશાલી :- ૯૦
વાલજીજેઠી :- ૧૬, ૧૯, ૩૦, ૩૧, ૩૪, ૬૨, ૭૧, ૮૦, ૯૦
વાલજી સુતાર :- ૨૫,૩૪,૫૭,૬૨,૯૧
વાલો પટેલ (બળદીયા) :- ૮૯
વિરજી જોશી સાસ્વતન :- ૪, ૧૩, ૯૩
વિશરામ ભક્ત કણબી :- ૨૬
વિશરામ સુતાર (દુધઈ) :- ૩૭, ૬૨
વિશ્રામભાઈ કણબી :- ૧૧, ૨૬
વિશ્વેશ્વરભટ્ટ :- ૪, ૧૨, ૧૬, ૩૦
વિપોશા વાણીયો (રવા) :- ૯૦
શંકરજી રાજગોર :- ૪, ૧૨
શામજી વિપ્ર :- ૧૧, ૧૨
શામજી પટેલ :- ૯૨
શામજી સુતાર :- ૧૧, ૩૮
શામજી સોલંકી :- ૯૩
શિવરામ કાયસ્થ :- ૪
શિવરામ મહેતો (માંટવી) :-૫૬,૯૨,૯૩
શિવરામ મહેતો :- ૭, ૧૨, ૧૬, ૧૭, ૧૮, ૨૦, ૨૫, ૨૭, ૩૦, ૩૧,૩૩,૩૫,૫૭,૫૯,૯૩
શિયાણી વિશ્રામ :- ૧૧, ૨૬, ૬૪
શેખજી :- ૩૮
સદાબા :- ૧૩, ૫૭, ૬૫, ૮૯, ૯૨
સમેજો :- ૯
સંગરામજી :- ૬૩
સંઘજી જેઠી :- ૧૬, ૩૦, ૫૬
સામંત સિંહ સર્વૈયા :- ૨૪, ૩૭, ૮૯
સિંઘજીભાઈ સુતાર :- ૯, ૩૦, ૩૧

સુરજબાઇ (વિસનગર) :- ૪, ૧૭, ૨૬, ૩૦
સુરજબાઇ :- ૩૦, ૩૧
સુરજબા સુતાર - ૧૬, ૨૦, ૫૮
સુરબાઇ :- ૬૭
સુંદરજી શેઠ :- ૨૬,૫૬
સુંગરદાસ વૈરાગી :- ૩૮
સુંદરજી સુતાર :- ૪, ૫, ૭, ૮, ૧૭, ૧૯,૨૦,૨૧,૨૨,૨૫,૨૬, ૨૭,૨૮,૨૯,૩૦,૩૧, ૩૨,૩૩,૩૪,૩૫,૩૬,૩૭, ૩૮,૫૮,૫૯,૭૯,૮૮,૯૧
સેજપાલ ઠક્કર :- ૪, ૧૨, ૧૬
સેજીબાઇ :- ૮, ૧૬, ૩૦
સેજુબાઇ :- ૧૬, ૯૨
શોઢો ગરાસીયો :- ૮
હદુજી :- ૫૭
હમીર ભક્ત (રવાગઢ) :- ૫૯
હરખબાઇ :- ૭, ૧૨
હરચંદ સોની :- ૪, ૧૨
હમીરસર :- ૪,૮,૧૦,૧૨,૧૭,૧૯,૨૧, ૩૦,૩૨,૩૩,૩૪,૩૫,૩૮,૬૮
હરજીવન મહેતો (કાયસ્થ) :- ૪, ૭, ૧૨, ૧૬, ૧૭, ૧૮, ૨૦, ૨૫, ૨૭, ૩૦, ૩૧, ૩૫, ૫૭, ૯૩
હરબાઇ સુતાર :- ૭, ૧૦, ૧૩, ૧૬
હરભમ સુતાર :- ૯,૧૦, ૫૬, ૫૭, ૫૮, ૫૯, ૬૦, ૬૩, ૬૪, ૯૧, ૯૨
હરિભાઇ અબોટી :- ૩૭, ૬૨
હરિરામ બ્રાહ્મણ :- ૧૬
હરિભાઇ સુતાર :- ૮
હંસરાજ શેઠ :- ૫૯, ૯૦
હાંસ કુંવરબાઇ :- ૩૦
હિરબાઇ :- ૪
હીરજીભાઇ સુતાર :- ૪, ૫, ૬, ૭, ૮, ૧૨, ૧૩, ૧૬, ૧૭, ૧૯, ૨૦, ૨૨, ૨૫, ૨૬, ૨૭, ૨૮, ૨૯, ૩૦, ૩૧, ૩૨, ૩૩, ૩૪, ૩૫, ૩૭, ૩૮, ૫૬, ૫૭, ૫૮, ૫૯, ૭૮, ૭૯, ૮૮.

(કચ્છ સિવાયની) સામાન્ય અનુક્રમણિકા અધ્યાય નંબર

અખંડાનંદ બ્રહ્મચારી - ૨૫, ૩૪
અખંડાનંદ સ્વામી - ૨૫
અગતરાઇ - ૬૧, ૮૪
અગરોજી - ૭૦
અજાભક્ત - ૩૪
અજય વિપ્ર :-૪
અજુભાઇ - ૨૮
અડવાલ - ૫૭, ૬૧, ૭૫, ૭૬
અણીયાળી :- ૭૬
અદ્વેતાનંદ સ્વામી - ૬૮
અદીબા - ૮૪
અદ્ભુતાનંદ સ્વામી - ૩૧
અનુમલ જીવણમલ(બંગલા શહેર) ૯૮
અબુમયાં (ગઢડા) - ૯૬
અભય ખાચર - ૬૭
અમદાવાદ - ૫૯, ૬૦, ૬૨, ૬૮, ૬૯,

૭૦,૭૧,૭૨,૭૪,૭૫, ૭૬, ૭૭, ૮૦,૮૧,૮૪,૮૫, ૮૭, ૯૪, ૯૮
અમરાપટગર :- ૭૫
અમરોજી - ૭૦
અયોધ્યા - ૧, ૩, ૪, ૮૬, ૮૮, ૯૭
અયોધ્યાપ્રસાદ - ૮૨, ૮૫, ૮૬, ૮૭, ૯૭, ૯૮, ૧૦૦
અમીન નથુભાઇ - ૫૭
અરણેજ - ૬૧
અલૌયાખાચર -૨૮,૩૪,૬૦,૭૪,૭૫
અશ્વત્થામા :- ૧
અશ્લાલી - ૭૫, ૭૬, ૮૫, ૯૮
આત્માનંદ - ૪
આત્માનંદ સ્વામી :- ૪, ૧૪, ૧૫, ૩૩, ૩૪,૩૬,૩૭,૩૮,૬૦,૬૧,૯૧
અગત્રાઇ - ૮૫
આદિ કૂર્મ - ૩
આદિકેશવ - ૩
આદિવરાહ - ૩
આધાર બારોટ - ૬૧
આનંદાનંદસ્વામી નાના - ૯૧
આનંદાનંદસ્વામી ભુજ - ૯૩
આનંદાનંદસ્વામી - ૧૭, ૧૮, ૨૫, ૨૭,૨૯,૩૧,૩૪,૫૬,૬૦, ૬૧,૬૨,૬૮,૭૪,૭૫,૭૬, ૭૮,૮૦,૮૨,૮૫,૮૬,૮૮,૯૫
આમરણ - ૫૭
આશજીભાઇ - ૬૮, ૮૪
અંકેવાળીયા નાના - ૯૪
ઈચ્છારામજી - ૩, ૮૦, ૮૨, ૯૭
ઈસના ગામ - ૨
ઉત્તમાનંદ સ્વામી - ૯૬
ઉન્મત્તગંગા - ૯૬
ઉદેપુર - ૩૬-૬૧
ઉધના - ૮૦
ઉનડખાચર :- ૪
ઉમરેઠ - ૬૨, ૬૬, ૬૭, ૭૫
એકલબારા ૬૬
એરણ સાહેબ - ૬૨
કઠલાલ - ૬૬
કપીલાશ્રામ - ૩
કમળશી - ૩૪
કરજીસણ - ૭૦
કરાચી બંદર :- ૮૨
કરીયાણા - ૬૧, ૬૬, ૮૪
કરીમ ભક્ત - ૮૪
કશીયાજી વાઘેલા - ૫૭
કાણોતેર - ૫૭
કાનજી ગાયકવાડ - ૬૬
કાનો - ૮૭
કામક્ષી દેવી - ૩
કામેશ્વર ભટ્ટ - ૧૬
કારીયાણી - ૩૦
કાલવાણી - ૨૭, ૬૦, ૬૭, ૬૮, ૭૫, ૮૦, ૮૨, ૮૩
કાલાવાડ - ૨૯
કાવેરી - ૪
કાશી - ૮, ૯૭
કાશીદાસ - ૬૬, ૮૫, ૮૭
કાશીદાસ પંડિત (ધોડકા) - ૯૫, ૯૬
કાલીદત્ત - ૧, ૨, ૩

કાલીદાસ અમીર :- ૯૮
કાળુભાર નદી - ૮૪
કાળુ મકવાણો - ૮૩, ૮૪
કાળો વાળંદ - ૧૫
કાંકરીયા સરોવર - ૭૨, ૭૫, ૭૬
કાકાભાઇ :- ૯૮
કુંડળ - ૬૭, ૭૫, ૮૦, ૮૧
કુબેર સિંહ છળીદાર - ૧૪, ૨૫, ૬૬
કુમારિકા ક્ષેત્ર - ૩
કુંવરજી :- ૪
કુશળ કુંવરબા - ૬૮
કૃપાનંદ સ્વામી સન્યાસી - ૪, ૫૮
કૃષ્ણ :- ૧
કૃષ્ણપ્રસાદ પાંડે - ૯૭
કૃષ્ણશર્મા ત્રિવાઠી - ૧, ૯૦
કેશવાનંદજી બ્રહ્મચારી - ૧૦૦
કોટડા - ૫૭, ૬૧
કોટડા (ધંધુકા) - ૭૫
કોઠ :-૬૧
કૌશલદેશ - ૧, ૪, ૫૯
ખાખરેચી :-૫૭
ખાંપા તલાવડી - ૯૭
ખુશાલ પંડ્યા - ૬૬
ખેડા - ૬૧, ૬૨
ખેરવા - ૫૭
ખેંગાર ખત્રી - ૫૭
ખોખરા (ભૂપગઢ) - ૮૭
ખોખરા (મહેમદાવાદ) - ૬૦
ખોડાભાઇ - ૭૫
ખોડો પંડ્યો - ૬૬
ગગોભાઇ - ૮૩, ૮૪, ૧૦૦
ગઢડા - ૧૪, ૩૪, ૫૭, ૬૦, ૬૧, ૬૭, ૬૮, ૬૮, ૭૨, ૭૪, ૭૬, ૮૦, ૮૨, ૮૩, ૮૪, ૮૫, ૮૭, ૮૮, ૮૯, ૯૦, ૯૪, ૯૬, ૧૦૦
ગણેશ ધોડકા - ૭૬
ગણેશ પટેલ(પીપળીયા)- ૫૭,૫૯,૬૬
ગલીયાણા - ૮૧
ગલુજી - ૬૬
ગંગાજડીયો કુવો - ૮૦
ગંગાજીબા - ૯૭
ગંગામા - ૫૭, ૬૮, ૭૫, ૭૬, ૮૧, ૮૨, ૮૪, ૮૫, ૮૬, ૧૦૦
ગંગાદીન હલવાઈ - ૯૭
ગંગારામ બ્રાહ્મણ - ૮
ગંદકી - ૫૯
ગંગાસાગર - ૩
ગલોળ - ૮૩
વ્યાલિયર - ૯૭
ગુણાતીતાનંદસ્વામી - ૮૪
ગુડેલ - ૨૯, ૬૮
ગુંદુ - ૬૧
ગુસાઈજી - ૩૩, ૩૬, ૬૬
ગોતરકા - ૨૪, ૩૭
ગોધાવી - ૯૪
ગોપાલજી - ૮૦, ૮૨, ૯૪
ગોપાલયોગી - ૩
ગોપાલદાસ - ૩
ગોપનાથ - ૩, ૬૭
ગોપાળાનંદસ્વામી - ૬૧, ૭૭, ૭૮, ૭૯, ૮૦, ૮૨, ૮૩, ૮૬, ૮૭, ૯૧, ૯૪, ૯૫, ૯૬, ૯૯, ૧૦૦

ગોમતીજી - ૮૧, ૮૨
ગોવર્ધન વ્યાસ - ૩૩, ૩૮
ગોવિંદભાઇ (કરજીસણ) - ૭૦
ગોવિંદ સ્વામી - ૩૬, ૬૧
ગોવિંદજી વિપ્ર - ૫૭, ૭૧
ગોવા પટેલ - ૭૮
ગો સ્વામી :- ૯૮
ગોંડલ - ૫૭, ૬૧, ૮૮, ૯૧
ગૌઘાટ - ૯૭
જ્ઞાનાનંદ - ૮૫, ૯૭
ઘનશ્યામ - ૨, ૩, ૧૬
ઘેલા - ૬૮,૭૭, ૧૦૦
ઘોડાસર - ૫૭
ઘોડાસર ઠાકોર - ૫૭
ચલોડા - ૬૨
ચલોળા - ૫૭
ચિદ્રૂપાનંદસ્વામી - ૧૫, ૩૩
ચુડા રાણપુર :- ૨૯
ચેલા ખાચર - ૬૭
ચૈતન્યાનંદસ્વામી-૩૧, ૩૩, ૩૪, ૬૭
છપૈયા - ૧,૨, ૩, ૬૯, ૮૦, ૯૭, ૯૮
જગન્નાથપુરી - ૩, ૪, ૫૯, ૯૨
જનકપુરી - ૫૯
જનાર્દન - ૩
જમુનાબાઇ - ૯૮
જેતલપુર - ૨૯,૩૪,૩૬, ૫૭, ૬૧, ૬૨, ૬૭,૬૮,૭૫,૭૬, ૮૨, ૮૪, ૮૫
જવારજ - ૬૧
જાડીયા :- ૬૭
જાદવજી ખત્રી - ૫૭, ૬૮
જાદવજી - ૮૧
જીજીભાઇ - ૨૮
જીતબા - ૬૨
જીવણભાઇ - ૮૪
જીવરામ - ૫૭
જીવરામવિપ્ર - ૭૧
જીવુબાઇ - ૬૧, ૭૨, ૭૪, ૮૪
જીવો ખાચર (જીરણગઢ) :- ૨૭, ૮૨
જીવો ખાચર (ગઢડા) - ૬૭, ૭૨
જીવો પટેલ (વિરમગામ)-
જીવાખાચર (સારંગપુર) - ૫૭
જુનાગઢ-૨૮,૬૧,૬૭,૮૨,૮૬,૧૦૦
જેતપુર - ૬૧
જેરામ બ્રહ્મચારી-૩૭,૭૫, ૮૨, ૧૦૦
જેસંગભાઇ - ૭૦
જોગાનંદ :- ૧૪
જોડીયા - ૧૪, ૨૦, ૨૨, ૨૩, ૨૮, ૩૭, ૪૦, ૮૮
જોબનપગી - ૬૬, ૬૭, ૬૮, ૭૭
જોરોજી પાર્ષદ - ૧૦૦
ઝાડેશ્વર - ૬૮
ઝીંઝર - ૭૫
ઝીંઝાવદર - ૬૧, ૬૭, ૭૪, ૮૨
ઝીણાભાઇ ઠાકોર - ૩૬, ૬૧, ૬૬, ૬૮, ૭૭, ૮૨
ઠાકોરરામ :- ૮૨, ૯૭
ડડુસર - ૬૬
ડભાણ - ૧૪, ૫૬, ૫૭, ૬૧, ૬૨, ૬૬, ૫૭, ૬૮, ૭૨
ડાંગરવા - ૭૦
ડુંગરજી - ૬, ૯, ૧૪, ૧૫, ૩૫, ૩૬, ૩૯, ૫૬, ૫૭, ૬૧, ૧૦૦

ડુંગરપુર - ૭૨
તખોપગી - ૭૭
તલાજા - ૬૭
તાપી - ૩
તુલજારામ વિપ્ર - ૬૧
તુલાધાર - ૭૨
તેજપાલજી :- ૬૩
તૈલંગ દેશ - ૩
તોરણા - ૬૬
ત્ર્યંબકેશ્વર - ૩
થાનગઢ - ૭૩
દંડકારણ્ય - ૩
દદુકા - ૫૭, ૭૨
દલુજી :- ૨૭
દહીયો આંબો - ૨
દાજીભાઇ (મછીયાવ) :- ૫૭, ૬૭
દાદાભાઇ (યમુનાવડ) - ૮૪
દાદાખાચર- ૨૮, ૬૭, ૬૯, ૭૨, ૭૪, ૭૫,૭૬,૮૦,૮૨,૮૬,૮૭,૧૦૦
દામોદર ભક્ત - ૭૨, ૮૨, ૮૫
દામોદર દાસ - ૮૨
દીનાનાથ ભટ્ટ - ૮૫
દીનાસીંગ - ૮૬
દુર્ગપુર - ૨૯
દુલાપ સાહેબ - ૬૨, ૭૫
દુધેશ્વર :-૭૨
દ્વારકા :- ૪, ૮૦, ૮૧, ૮૮, ૯૦, ૯૨
દેરડી - ૨૯
દેવશી ભગત :-૩૩
દેવશી પટેલ :- ૧૧
દેવશર્મા - ૧, ૪
દેવ સરોવર - ૭૫
દેવ કૃષ્ણ ઉપાધ્યાય - ૯૦
દેવાનંદ સ્વામી - ૩૪
દેવોજી પાર્ષદ - ૧૦૦
દેહા ખાચર - ૭૫
ધર્મદેવ :- ૧, ૨, ૩, ૫૯, ૮૦
ધર્માખ્યાન :- ૫૯
ધર્માનન્દ સ્વામી :- ૧૪
ધરમપુર - ૬૭, ૬૮
ધુવા (ગ્વાલિયર) - ૯૮
ધુળકોટ - ૫૭
ધોરાજી - ૨૮, ૨૯
ધવલપુરી - ૯૫
ધોળકા - ૬૧, ૭૫, ૭૬, ૮૩
ધોલેરા - ૮૨, ૮૩
ધરેનગર (યુ.પી.) :- ૯૭
ધ્યાનાનંદ - ૩૬
ધ્રાંગધ્રા - ૫૭
નથુભાઇ અમીન - ૫૭, ૭૫
નથુભટ્ટ - ૬૮, ૭૨, ૭૫, ૭૬
નડીયાદ - ૬૧, ૬૮
નર્મદા નદી - ૩
નરભેરામ દવે - ૭૮
નરહર્યાનંદ સ્વામી - ૩૮
નરસિંહ મહેતા - ૪
નવલખો પર્વત - ૩, ૫૯
નવાબ સાહેબ - ૮૪
નંદરામભાઇ - ૮૦, ૮૨
નંદાસણ - ૧૩
નંદુભાઇ ઠાકર - ૬૨, ૬૬, ૮૭
નાથ ભક્ત (વડોદરા)- ૭૨, ૮૦, ૮૭

નાગડકા - ૬૭
નાજો જોગીયો - ૧૩
નાનાભાઇ (કરજીસણી-૫૬,૬૬, ૬૮
નારાયણજી સુતાર - ૮૨
નારાયણ ઘાટ - ૭૨, ૭૫
નારાયણગીર - ૬૮
નારાયણ બ્રહ્મચારી - ૮૨
નારાયણમુનિ - ૪, ૭
નારાયણસર - ૨, ૯૭, ૯૮
નારૂપંત નાના - ૭૨, ૮૨
નાવડા - ૮૨
નાસિક - ૩
નિત્યાનંદમુનિ - ૯, ૨૫, ૩૪, ૬૦, ૬૬, ૬૭, ૬૮, ૭૨, ૭૪, ૭૬, ૮૦, ૮૨, ૮૩, ૮૪, ૮૫, ૮૭, ૯૪, ૧૦૦
નીલકંઠ બ્રહ્મચારી -૧, ૩, ૪
નિરંજનાનંદ સ્વામી - ૩૧, ૫૯
નિર્લોભાનંદ સ્વામી - ૨૫, ૭૮
નિર્વિકલ્પાનંદ સ્વામી - ૩૬, ૬૦, ૬૧
નિષ્કુળાનંદ સ્વામી - ૨૯, ૩૧, ૩૪, ૬૦. ૬૨, ૭૨, ૭૪, ૭૬, ૮૦, ૮૩, ૮૫,
નૃસિંહાનંદ સ્વામી - ૧૪, ૩૧, ૩૪, ૩૬, ૫૯, ૮૮
પદ્મનાભ - ૩
પદ્માનાભાનંદ સ્વામી :- ૯
પરમચૈતન્યાનંદ સ્વામી - ૧૪, ૧૫, ૩૩, ૩૮
પરમાનંદસ્વામી - ૩૧, ૩૪, ૫૯
પર્વતભાઇ - ૬૧, ૮૪, ૧૦૦
પંચાળા-૩૫,૫૯,૬૧, ૬૬, ૬૭, ૮૪
પંઢરપુર - ૩
પાદરા - ૬૬
પિબૈક - ૩
પીઠાવાળા -: ૫૭
પીપળી - ૫૭
પીપરડી - ૬૧
પીપળાવ - ૬૮
પીપલાણી - ૪, ૫૯, ૮૪
પીપળીયા - ૨૯, ૫૭, ૫૯, ૬૬, ૬૮, ૭૬, ૮૨
પુંજાભાઇ - ૮૨, ૮૩
પીરોજપુર - ૨
પુંજાભાઇ ઝાલા (મેથાણ) :- ૫૭
પુરુષોત્તમ શાસ્ત્રી - ૬૮
પુલહાશ્રમ - ૩, ૫૯
પૂર્ણાનંદસ્વામી - ૩૧, ૩૪
પૂના :- ૬૭
પ્રસાદાનંદસ્વામી - ૮૫
પ્રયાગરાજ - ૧, ૪
પ્યારાલાલ - ૯૭
પ્રેમાનંદસ્વામી-૬૧,૭૫,૭૭,૮૨,૯૭
ફણેણી :- ૪
ફુલઝરીબાઇ - ૯૭
બગડ :-૪૫
બળોલ - ૫૭, ૬૧, ૭૫
બદ્રિનાથ - ૮૦, ૮૨
બદરિકાશ્રમ - ૮
બંગલા શહેર :- ૯૮
બાપુજીગોર (કાશી) - ૯૭
બાપુ નાગર :- ૬૦

બાપુજી વડતાલ - ૭૮
બાપુભાઈ મચ્છીયાવ - ૬૭, ૬૯, ૭૦, ૭૧, ૭૩
બામણ - ૬૬, ૬૮
બામરોલી - ૭૭
બાલભા - ૫૭
બાલવાકુંડ - ૩
બાલશર્મા - ૧, ૮૦
બુધેજ - ૬૨, ૬૬
બેચર કોઠારી - ૯૮
બોચાસણ - ૬૬
બોટાદ - ૬૧, ૬૭
બ્લેન પોલિટીકલ :- ૮૭
બ્રહ્માનંદસ્વામી - ૧૪, ૨૨, ૩૨, ૩૪, ૩૬,૩૭, ૫૬, ૬૦, ૬૧, ૬૭, ૬૮,૬૯, ૭૪, ૮૦, ૮૧, ૮૨, ૮૩, ૮૪, ૮૯, ૯૫, ૧૦૦
બ્રહટા-શાખાનગર :-૩
ભક્તિમાતા - ૧, ૨, ૩, ૪, ૫૯, ૮૦
ભગાદોશી - ૮૨
ભગુ ખાંટ :- ૭૨
ભગુજી - ૨૫, ૨૮, ૬૨, ૬૭, ૭૦, ૭૬,૮૦,૮૨,૮૪,૮૭, ૧૦૦
ભગોભાઈ - ૮૩
ભગો :- ૭૫
ભજનાનંદ સ્વામી - ૩૫, ૯૯
ભરતજી :- ૫૯
ભવાની :- ૧
ભાઈચંદ - ૮૨
ભાઉ સાહેબ :- ૬૨
ભાઉશાસ્ત્રી - ૬૯
ભાગ્યવતી :- ૧
ભાત - ૫૭
ભાદરા - ૧૪, ૨૦, ૨૯, ૩૪, ૫૭
ભાયાવદર - ૫૯
ભીમનાથ - ૩
ભુમાનંદસ્વામી - ૩૪
ભુવાનદીન - ૮૬
ભુતપુરી - ૩
ભુતિયો કુવો - ૯૭
ભૂલોભાઈ કણબી - ૧૩
ભેલા - ૫૭, ૭૧
ભોજો ચારણ - ૧૪
મખોડાઘાટ :- ૯૮
મચ્છીયાવ-૫૭,૬૭,૬૯,૭૧,૭૨,૭૩
મોરમાનદી -૯૮
મનસુખરામ પ્રેમી - ૯૮
મલયાચલ - ૩
મયારામભટ્ટ-૨૫,૬૮,૭૫,૮૦,૮૨,૮૩
મહાનુભાવાનંદ સ્વામી :- ૨૫, ૩૧, ૩૪, ૫૭,૫૯,૬૧,૬૨, ૬૬, ૬૭, ૬૮
મહાવન :- ૩
મંછારામ - ૮૦
માર્કંડેય - ૧
માણાવદર - ૫૯, ૬૧, ૬૭
માતરોધાંધલ - ૩૪, ૬૭
માધવાનંદ સ્વામી - ૬૦
મનજીભાઈ - ૯૯
માનસપુર - ૩
મમૈયો પટગર - ૬૭, ૮૦, ૯૧
માલ્કમ (સર) :-૮૭
માવો પટેલ - ૮૩

માળીયા - ૧૯, ૨૨, ૨૯, ૩૫, ૫૭, ૫૯, ૬૨, ૬૬
માંગરોડ - ૩
માચોખાચર - ૬૮
માંડવધાર - ૭૮
મીઠીબાઈ - ૭
મીઠાંબાઈ નંદરામ :- ૯૮
મીણબાઈ - ૮૪
મીનસાગર - ૯૭
મુક્તનાથ - ૩
મુક્તાનંદ સ્વામી :- ૪,૧૫,૧૮,૨૫,૨૫ ૨૯, ૩૨, ૩૪, ૩૮, ૫૪, ૫૬, ૫૭, ૫૮, ૫૯, ૬૦, ૬૧, ૬૨, ૬૩, ૬૬, ૬૭, ૬૮, ૬૯, ૭૦, ૭૧,૭૨,૭૪,૭૫,૭૬, ૭૭, ૭૮, ૮૦,૮૧,૮૨,૮૭,૯૨,૮૭,૧૦૦
મુકુંદપ્રસાદદાસજી :- ૮૯
મૂળજી બ્રહ્મચારી - ૯, ૧૭, ૧૮, ૧૯, ૨૪,૨૫,૨૯,૩૧,૩૨,૩૪,૩૬, ૩૯,૪૦,૬૬,૭૬,૮૨,૮૩,૧૦૦
મૂળજી શેઠ - ૮૨
મૂળજી બંધીયાવાળા - ૩૩
મૂર્તિ :- ૧
મૂળી - ૧૦૦
મૂળજી (અગતરાઈ) :-૮૪
મૂળો :- ૭૫
મેથાણ - ૫૭
મેળાવ્ય - ૮૧
મોટીબા - ૩૭, ૬૭, ૭૬, ૮૦
મોટીબા (યમુનાવડ) :-૮૪
મોટીબા (જુનાગઢ) - ૬૭
મોડજી ગરાસીયા (શીશાગઢ) - ૨૩
મોરબી :-૨૨
મોવાળે - ૭૨
યમુનાવડ - ૮૪
વ્યાપકાનંદ સ્વામી - ૨૯, ૩૧, ૩૪, ૫૬, ૫૮, ૫૯, ૬૧, ૭૩
રઘુનાથદાસ - ૪
રઘુવીરજી-૮૨, ૮૩, ૮૫,૮૬,૮૭,૧૦૦
રણછોડ ભગત - ૬૮
રણછોડદાસ પટેલ (વડતાલ) :-૮૨
રતો બસીયો :- ૮૬
રવાગઢ - ૫૯
રસલીયા - ૧૦૦
રાઘવ પટેલ - ૬૦
રાઘવાનંદ બ્રહ્મચારી - ૮૨
રાઘવાનંદ સ્વામી - ૭૬
રાજકોટ - ૮૭, ૩૬
રાજબાઈ - ૭૮, ૮૦, ૮૨, ૮૬
રાણબાઈ - ૧૦
રણસૂર ભક્ત - ૩૩
રામગરી - ૫૭
રામચંદ્ર વૈદ્ય - ૭૨, ૮૧
રામજી પંડ્યા - ૬૬
રામજી સુથાર - ૫૭
રામશર્મા - ૪
રામપુર - ૬, ૩૪, ૩૯
રામબાઈ - ૭૨
રામદાસભાઈ - ૨૯, ૩૪, ૬૭, ૭૩
રામાનંદ સ્વામી (રામશર્મા) - ૧, ૩, ૪, ૫, ૭, ૫૯, ૮૦, ૯૧, ૯૨
રામપ્રતાપભાઈ - ૨, ૩, ૮૦, ૮૨

રામાનુજાચાર્ય - ૪
રામાભાઇ મૂળી - ૮૨
રામેશ્વર - ૩
રાયજી કુબેર - ૬૨
રાયધન પટેલ - ૮૦
રાયજી પંડ્યા (કઠલાલ) - ૬૬
રાયસંગપુર - ૫૭
રાવલીયા - ૮૧
રેવાશંકર - ૭૨, ૮૨, ૮૩
રૈકહપુર - ૧, ૮૦
રૈવતાચળ - ૪, ૫૯
રોઝકા - ૭૨
રોઝોઘોડો - ૯૮
રોબર્ટ સાહેબ - ૬૨
લખનૌ - ૯૭
લખુબા (બંધિયા) - ૩૬
લક્ષ્મણપુર (યુ પી.) - ૯૮
લલીતબાઇ - ૭૨
લાડુબાઇ ૬૧, ૬૭, ૭૨, ૭૬, ૭૮, ૮૦, ૮૪, ૧૦૦
લાધો ઠક્કર - ૮૨, ૮૭
લાલજી સુતાર - ૨૯
લાલદાસ - ૮૨
લાલદાસ ગોર - ૬૮, ૭૪, ૭૬
લુંકી લુવાર - ૯૮
લોજ - ૩, ૪, ૬૮
લોલ નદી - ૮૩
વજીબાઇ - ૭૩
વજેશંકર નાગર - ૭૬
વર્ણશંકર સન્યાસી - ૮૫
વણથલી - ૫૯
વડતાલ - ૬૬, ૬૭, ૬૮, ૭૭, ૮૦, ૮૧,૮૨, ૮૩, ૮૫, ૯૦, ૯૨,
વઢવાણ - ૮
વણથલ - ૬૮
વડનગર - ૮૧
વડાલા :- ૬૮,૮૩
વડોદરા - ૬૯
વરીયાળીબાઇ - ૮૦
વસો - ૬૧
વસ્તો - ૮૩
વસ્તાખાચર - ૬૦,૬૭, ૬૮, ૭૫, ૮૩
વહેલાલ - ૭૦
વારસિંહ - ૬૬
વાસુદેવાનંદ વર્ણી - ૮૨, ૧૦૦
વાકાંનેર - ૭૧
વાટુ - ૫૭
વાંટાવદર - ૫૭
વાંસદ - ૫૯
વિજાપુર - ૭૨, ૭૩
વિરજાનંદ સ્વામી - ૩૬
વિરક્તાનંદ સ્વામી - ૬૮
વિરભદ્રાનંદ સ્વામી - ૪
વિરમગામા - ૯૪
વિવેક ચિંતામણી :- ૯૭
વિસલનગર - ૨૭, ૩૬, ૮૧
વિશામણ ભક્ત (પાળીયાદ) - ૭૧
વિશ્વચૈતન્યાનંદ સ્વામી - ૩૬
વિશ્વામિત્રી - ૯૭
વિશ્રામભક્ત - ૧૪
વિશ્રામ ચાવડો - ૬૧
વિષ્ણુકાંચી - ૩

વૃંદાવન -૧, ૪, ૮૨
વેણાસર - ૯૨
વેણીભાઈ - ૮૫
વેંકટાદ્રી - ૩
વૈષ્ણવાનંદ સન્યાસી - ૭૪, ૭૮
વૌઠા - ૬૬
શતાનંદ સ્વામી - ૭૪, ૭૮, ૮૬
શિયાળ - ૭૨
શિવકાંચી - ૩
શિવદત્ત - ૯૮
શિવજાની - ૫૭
શિક્ષાપત્રી - ૮૫
શુકમુનિ - ૭૮, ૮૦, ૮૨, ૧૦૦
શેખપાટ - ૮૮
શેરડી - ૬૬
શોભારામ શાસ્ત્રી - ૮૧
શ્રીનગર - ૬૩, ૬૮, ૭૨, ૭૪
શ્રીરંગક્ષેત્ર - ૩, ૪
સચ્ચિદાનંદ સ્વામી-૭૪,૮૧,૯૦,૯૯
સત્સંગિજીવન :- ૭૮, ૮૬
સત્રધર્મા - ૩
સદાનંદ સ્વામી - ૫૯, ૬૦
સપ્તઋષિનો આરો :- ૭૨
સપ્તગોદાવરી :- ૩
સમઢીયાળા - ૮૭
સરધાર - ૬૧
સરયુ -૩, ૮૬, ૯૭
સરસવાણી - ૬૬
સંતદાસજી - ૧૦, ૨૭, ૫૬, ૬૬
સાબરમતી - ૩, ૧૨, ૭૫, ૭૬
સારંગપુર - ૫૭, ૬૧, ૬૬, ૭૨, ૭૬
સુખપુર - ૬૬
સુરબાઈ - ૬૭
સુરત-૩૫,૫૬,૬૦,૬૨,૬૭,૬૮,૮૧
સુરાખાચર - ૧૩, ૨૮, ૩૪, ૬૭, ૭૫, ૭૭, ૮૨, ૧૦૦
સેતુબંધ રામેશ્વર - ૪, ૪૦
સિધ્ધપુર - ૯૪
સીરપુર - ૩
સુવાસિનીબાઈ - ૮૦
સોજીત્રા - ૮૧
શ્રીજીવાડા - ૮૧, ૮૨
સરમાલકમ - ૮૭
સોમલાખાચર - ૩૪
સુખાનંદ સ્વામી - ૪, ૧૮, ૩૧, ૫૮
સાંતલપુર - ૩૪, ૩૭
સ્વરૂપાનંદ સ્વામી - ૧૮, ૨૯, ૩૧, ૩૪, ૩૬, ૫૬, ૫૮, ૫૮, ૬૧, ૬૬
હળવદ - ૭૫, ૫૭
હરિભાઈ - ૮૧
હરિયાણા - ૮૮
હરગોવિંદદાસ - ૯૮
હરિવલ્લભશેઠ - ૯૮
હરખ - ૯૭
હરજી પોળો - ૯૯
હાથરોલી - ૫૭
હરજી સુથાર - ૫૯
હરિપ્રસાદ - ૧, ૨, ૩, ૯૮
હીન્દીપુર - ૨